

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
HALK BİLİMİ BİLİM DALI

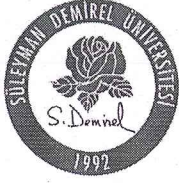
HATAY YÖRESİ ARAP ALEVİLERİ FOLKLORU

Hüseyin Kürşat TÜRKAN
1240205016

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Halil Altay GÖDE

ISPARTA-2015

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZ SAVUNMA
SINAV TUTANAĞI

Tez Savunması 1

Tarih:15/6/ 2015

Enstitü Yönetim Kurulunun 21/5/2015 tarih ve -71203 sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Bilim Dalını Seçiniz Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi Hüseyin Kürşat Türkan'ın "Hatay Yöresi Arap Alevileri Folkloru" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 15/6/2015 tarihinde saat 10:0'da toplanmış ve aday tez savunmasına almıştır.

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Yönetmeliğinin 39. Maddesi uyarınca adaya 90 dakika süreyle teziyle ilgili Ek'te sunulan sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

☒ **Tezin kabul edilmesine** (Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezinin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

☐ **Tezde düzeltme verilmesine** (Öğrenci, tezde gerekli görülen düzeltmeleri yaptıktan sonra altı (6) ay içinde savunmasını yineleyecektir.)

☐ **Tezin reddedilmesine** (Öğrenci yeni tez konusu belirleyecek)

***Tez adı değişikliği yapıldı/yapılmadı.**
oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Gereği arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	Üniversite-Bölüm	İmza
Danışman	: Doç. Dr. Halil Altay Göde	SDÜ	
Üye	: Prof. Dr. Ali Berat Alptekin	NEÜ	
Üye	: Doç. Dr. Nedim Bakırcı	NÜ	
Üye	: Doç. Dr. Selami Turan	SDÜ	
Üye	: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Özçelik	SDÜ	

Ekler :

- 1) Tez Değerlendirme Jüri Raporları
- 2) Sınav soru tutanağı

SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği; Madde 39 (3) Jüri üyeleri, söz konusu tezin kendilerine teslim edildiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde, hazırladıkları raporlarla birlikte toplanarak öğrenciyi tez savunma sınavına alırlar. Tez savunma sınavının yeri ve tarihi EYK'nca belirlenir. Jüri aralarında bir başkan seçer. Tez savunma sınavı, tez çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru-cevap bölümünden oluşur. Tez savunma sınavı en az kırkbeş, en çok doksan dakikadır.

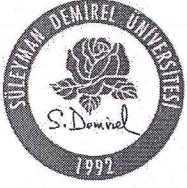
(4) Tez sınavının tamamlanmasından sonra jüri tez hakkında salt çoğunlukla kabul, ret veya düzeltme kararı verir. Bu karar, EABD Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrenci yeni tez konusu sunmak zorundadır. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrenci yeni tez konusu sunmak zorundadır. Yeni tez konusu bu Yönetmeliğin 38 inci maddesinde yer alan esaslara göre belirlenir.

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form sınavdan sonra danışman tarafından düzenlenerek ilgili Anabilim Dalı Başkanlığı aracılığı ile 3 gün içinde Enstitüye teslim edilir.		

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Hatay Yöresi Arap Alevileri Folkloru” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Hüseyin Kürşat TÜRKAN

23.07.2015

ÖZET

Sosyo-kültürel anlamda folklor araştırmaları, genel itibarıyla söz konusu alanın çalışma konusu olan somut ve soyut malzeme çeşitliliğine göre iki ana grupta yoğunlaşmaktadır. Kültürel unsurların somut ve soyut verileri, folklorun yanı sıra sosyoloji, psikoloji, arkeoloji, antropoloji, etnogafya ve sanat tarihi gibi diğeri sosyal bilim kollarının ilgi alanına da girmektedir. Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) araştırmaları, evrensel anlamda ilk kez UNESCO'nun 1972 tarihli Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin hazırlık çalışmaları sırasında gündeme gelmiştir. Bu hazırlık çalışmasını takiben ilerleyen süreçte çalışmalar devam etmiş ve 2003 yılında yine UNESCO çatısı altında, insanlığın kültürel ifade çeşitliliğini savunan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi imzalanmıştır. Söz konusu duruma paralel olarak birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de bu sözleşme çerçevesinde çalışmalar başlatılmış; UNESCO ve devlet kurumları tarafından desteklenen geniş tabanlı projeler yürütölmüş ve yürütölmeye de devam etmektedir.

Bilindiğı gibi Türk folklor araştırmalarının temel amaçlarından birisi mahallî kültürel unsurları ulusal kültüre, ulusal kültürel unsurları da evrensel kültüre taşımaktır. Bu sürecin başlangıcı olan mahallî kültür araştırmaları, küreselleşme sürecinde yerel unsurların öneminin giderek artmasıyla daha da değeri lenmiştir. Akdeniz bölgesinde yer alan Hatay / Antakya, gerek tarihsel süreçlerde kazandığı önem gerekse de coğrafi konumu nedeniyle kavimler kavşağı ve giderek uygarlıklar beşığı özelliğine kavuşması bakımından halk edebiyatı ürünlerinin oluşumu ve icra edilmesinde de önemli özgünlükler arz eder. Bu ürünlerin ortaya çıkmasında binlerce yıllık etkin, dinsel ve toplumsal birikimlerin harmanlanmasının ve sürekli sentezlerin oluşmasının büyük payı vardır. Yöreyle özgü somut ve soyut kültür değeri leri araştırmalara konu edilmiştir. Hâl böyleyken Hatay'daki nüfusun ciddi bir bölümünü oluşturan Arap Alevilerine (Nusayri) ait gelenek, görenek ve dinsel icra biçimleri araştırmacıların dikkatini sıklıkla çekmiş; ancak halk bilimi açısından bu alanla ilgili bir araştırma henüz yapılmamıştır.

Son yıllarda özellikle birçok araştırmacının dikkatini çeken Alevilik, son derece zengin bir kültüre sahiptir. Söz konusu araştırmacıların üzerinde durduğu Alevilik eğilimlerinin daha çok Bektaşî Aleviliğinde yoğunlaştığını da söylemekte büyük bir yarar vardır. Gerek Suriye gerekse de birçok Arap ülkesinde varlığını tüm canlılığıyla sürdüren Arap Aleviliğı, Türkiye'de başta Hatay olmak üzere Adana, Mersin gibi illerde

de yoğun bir biçimde görülmektedir. Nusayrilik ideolojisi etrafında şekillenen kültürel mirasların bugün özellikle tecrübeli din önderi olan şeyhlerin zihninde ve icralarında korunabilmektedir. Kendi kabuğunda gizlilik esasına dayanan Arap Aleviliği, özellikle bazı araştırmacıların yanlış ithamlarıyla ciddi bir kırınglık ve ayrışma noktasına girdiği düşüncesini de burada ifade etmemizde fayda vardır. Bilineceği üzere kendisini ifade etme düşüncesinden vazgeçme eğiliminde olan her bir kültür unsuru, unutulma ve kaybolma riski ile karşı karşıyadır.

Doktora tezinin çalışma alanının Hatay olarak belirlenmesinin önemli sebepleri vardır. Arap Alevilerinin yoğun olarak Hatay'da bulunması, Hatay'ın coğrafi konumu nedeniyle Suriye'deki Arap Alevilerinden etkilenmeleri, ana dilleri Arapça olan Nusayrilerin dillerini hâlâ tüm canlılığıyla devam ettirmeleri, aslen Arap olduğu düşünülen bu zümrenin Türkiye'ye bakış açılarının değerlendirilmesi, İslamî unsurlara bakış tarzları gibi sebepleri sıralamak mümkündür.

Yapmak istediğimiz bu tezle, Hatay merkezi ve ilçelerinde Arap Alevilerinde doğumla başlayıp ölümle ve hatta ölümden sonraki inanç kültlerine ait olan icrasal örneklemelerden de hareketle yöredeki Arap Alevilerinin kültür kodları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda Hatay ili ve ilçelerinde Nusayrilerin yoğunlaştığı yerler tespit edilerek onların somut olmayan kültürel miras çerçevesinde yer alan âdet ve inanmalar (doğum, ölüm, evlilik, sünnet, 12 İmam inancı, halk inanışları, türbe kültü, imamet anlayışı, din eğitimi, ocak kavramı, halk hekimliği, vb.), manzum ve mensur karakterli sözlü kültür unsurları (Hz. Muhammet ve Hz. Ali anlatmaları, muska yazma geleneği, icrasal ayinler, efsane, masal, atasözü, deyim, ağıt, memorat, vb.) tespit edilecektir. Hedef tespiti için amaçlanan malzemeye ulaşılmasında çalışmanın önemli bir kısmını alan araştırması oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: SOKÜM, Folklor, Hatay, Nusayri, Arap Aleviliği, Âdet ve İnanmalar, Hz. Muhammet ve Hz. Ali.

ABSTRACT

Socio-cultural folklore research in concentrates on two main groups in general according to the variety of concrete and abstract material. The tangible and intangible data of cultural elements as well as folklore are dealing with sociology, psychology, archeology, anthropology, art history, ethnography and other branches of social science. Intangible Cultural Heritage (shock), research in the universal sense the first time in the 1972 UNESCO Convention on the Protection of Natural and Cultural Heritage has been raised during the preparatory work. Following the work of advancing the process of this preparatory work has continued and again in 2003 under the aegis of UNESCO, defending the diversity of cultural expressions of humanity Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage signed. In parallel with the situation in question in Turkey as in many countries, efforts have been initiated within the framework of this agreement, a broad-based projects have been supported by UNESCO and the government agencies and continues to execute.

As it is known that one of the main objectives of Turkish folklore research is to move the local cultural elements to the universal culture. The local cultural studies which are the beginning of the process have increasingly in the process of globalization. Located in the Mediterranean region Hatay / Antakya, with emphasis on both historical processes as well as the geographical location of the property due to the cradle of civilizations, nations, and gradually regain junction formation and in the exercise of its products is also important in terms of originality of folk literature is offered. The continuous synthesis of the blending and thousands of years social formation of deposits have a great role in the emergence of these products. Tangible and intangible cultural values peculiar to the region has been subject to research. Disturbingly up a large part of the population in Hatay Arab Alevis (Nusayri) of the customs, traditions and religious forms of execution are often attracted the attention of researchers, but yet there has not been a study of this area in terms of folklore yet.

Alevism attracting the attention of many researchers in recent years, has an extremely rich culture. The researchers it is beneficial to say that given tendencies of Alevism the researchers give emphasis on concentrates on more Bektashi Alevism in question Alevi Bektashi than to say it is a huge benefit Alevism concentrated. The presence of many Arab countries, as well Both Syria and many Arabian countries the

Arabian Alevism (Nusayri) surviving greatly is seen on Adana, Mersin especially in Hatay of Turkey. The ideology of Nusayri can be protected in the minds of sheich and in the behaviours of sheich who are experienced in the cultural herigate. Based on the principle of confidentiality in its own shell, the Arab Alevism especially has experienced an enormous and serious disageement and it's beneficed for us to express this dispute. As it is known that each culture element quitting to express its own idea pases a risk about being forgotten and disappearing.

That Arab Alavis have populated more in Hatay, that the people are affected by the Arab Alevis in Syria due to its geographical location that the Nusayri whose mains language is Arabic continue to survive their language lively, that the point of view to Turkiye of these people who are originally Arabian has been evaluated, that these people can be coungared area in the fields of to the few Bektasi in this religion, it is possible to list the reason such as the point of view to the İslamic elements.

With this project we want to center and the districts of Hatay Arab Alevis (Nusayri) starting from birth to death and even after death cults of faith in the movement of the sample belonging to the local Arab Alavites will be attempted to bring cultural codes. For this purpose, concentrated in Hatay province of Nusayris identified and included in their intangible cultural heritage, customs and beliefs (births, deaths, marriages, circumcisions, the belief that the twelve imams, folk beliefs, the cult of the tomb, Imamate, religious education, in January The concept of folk medicine, etc.), in verse and prose character elements of oral culture (the Prophet and the Prophet Muhammad. Ali recount, the tradition of writing amulets, icrasal rituals, legends, fairy tales, proverbs, idioms, laments, memorat, etc.) will be determined. The site survey will form a significant port of study to detect the target in reaching the study wich is going to be intended.

Keywords: SOKÜM, Folklore, Hatay, Nusayri Arab Alevism, and Beliefs, the Prophet Muhammad and the Prophet Ali.

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhiselam
AŞ	: Anonim Şirket
b.	: bin
bk.	:Bakınız
C.	: Cilt
cm	: Santimetre
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EHDAV	: Ehlibeyt Kültür ve Dayanışma Vakfı
g	: Gram
H	: Hicri
HAGEM	: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Merkezi
haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
İSAV	: İslamî İlimler Araştırma Vakfı
km	: Kilometre
m	: Metre
Md.	: Maddesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
öl.	: Ölüm tarihi
Prof.	: Profesör
Pub.	: Publication
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
sav	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sn	:Saniye
SOKÜM	: Somut Olmayan Kültürel Miras
t.y	: Tarih Yok
TDK	: Türk Dil Kurumu

TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
TTV	: Typen Türkischer Volksmarchen
vd.	: ve devamı/ve diğerleri
Yay.	: Yayınları/Yayın Evi
yy.	:Yüzyıl

ÖN SÖZ

İnsan toplulukları, asırlar boyunca belirli bir kültüre sahip olmuş ve günümüze gelinceye kadar ilgili kültür/lerin potasında şekillenmiş, daha sonra birtakım sebeplerden dolayı farklı kültürlerin dairesine girmiş kimi zaman bu kültürleri özümsemiş kimi zaman da kabullenmemiştir. Yeni karşılaşılan kültürü özümleme ve kültüre geçiş sürecinde eski kültürle ilişkisi hiçbir zaman tamamen kesilmemiş, ona ait bazı unsurları olduğu gibi bazılarını da yeni kültürün kalıplarına uydurarak korumaya devam ettirmiştir.

Toplumun işleyişinde, en küçük parça bile bu işleyişin devamı için büyük bir öneme sahiptir. Her geleneğin, her kuralın, her değerın toplumdaki kuraların işleyişinde büyük bir katkısı vardır. Bu işleyiş sırasında bazı değerler, fonksiyonlarını kaybedip yok olurken, bazı değerler ise değişime ayak uydurup yeni bir kimlikle yola devam eder. Yok olduğunu düşündüğümüz şeyler, aslında yok olmayıp yeni yeni var olmaya çalışan kurumların ana maddesini oluşturmakta, yani temelinde var olmaya devam etmektedir. Bunların iyi analiz edilmesi için zamanında sağlıklı bir şekilde kayda geçirilmiş olması gerekir. Yeni inşa edilen yapının sağlam olmasının ön koşulu, ana malzemenin iyi tahlil edilmesine bağlıdır. İşte halk bilimi, bu noktada devreye girip her milletin bilinçaltında var olanı yüzeye çıkarır. İnanç ve inanç etrafında teşekkül eden olaylar ve olgular da bir toplumun bilinçaltını oluşturur. Bilinçaltında yer alan bu inaçsal kültler, folklorun tanılayıcı ve sorgulayıcı araştırması neticesinde gün ışığına çıkar ve kültürün bütün katmanları kıyaslanma fırsatı bulur. Böylelikle kültürlenme ve kültürlenme sürecindeki çok kültürlülük kendisini hissettirir.

Hatay, geçmişten bugüne çok kültürlülüğün yaşandığı önemli merkezlerden biridir. Son yıllarda özellikle dünyanın birçok yerinde hâsıl olan ve bencilliğin hegemonyası altında sebebi bilinmeyen çatışmalar, savaşlar yaşanırken Hatay, gerek etnik gerekse de çok kültürlü yapısını muhafaza ederek hoşgörü ve barışın merkezi konumunda yer almayı her daim başarmıştır. Birçok kaynakta Doğu'nun kraliçesi olarak geçen ilgili şehirde toplumsal dayanışmanın başka toplumlarda olmadığı kadar ileri bir seviyede olduğu görülmektedir. Bir arada yaşamanın ve farklılıklara saygının hüküm sürdüğü bu yerlerde geçmişte yaşanan sıkıntılı ve buhranlı günler, toplumsal dayanışma, hoşgörü sayesinde üstesinden gelinmiştir. Hatay sadece Türkiye'nin değil,

ev sahipliği yaptığı çok farklı kültürlerin hoşgörü potasında harmanlanmasıyla dünyanın da kültürüne katkıda bulunan göz bebeği konumundaki bir şehirdir.

Folklor, halkın geleneksel yapılara bağlı maddi ve manevi kültürünü kendine özgü metotlarla araştıran, sınıflandıran, çözümleyen ve halk kültürü üzerinde muhakeme gücünü de kullanarak değerlendirmeler yapan bir bilimdir. Kültürel bir ürünün folklor malzemesi sayılabilmesi için halka ait olması, icra edenlerinin yani oluşturanlarının belli olmaması, sözlü geleneğe dayalı olması, nesilden nesile aktararak günümüze kadar varlığını devam ettirmesi gerekmektedir. Bilineceği üzere folklor çalışmaları içinde inançlara bağlı kültürü tespit etmek, aktarmak belli bir birikim ve ciddi bir çalışma metodolojisi gerektirir. Buna paralel olarak var olan inanç kültürlerinin içinde arkaik kalmış düşünce ve ritüellerin bir kalemde bâtil inanç veya hurafe olarak adlandırılmasının oldukça basit bir sınıflama olduğu da burada zikredilmelidir. Çünkü kültürlerden hâsıl olmuş pratiklerin temelsiz olmadığı bilinen bir gerçekliktir. Sosyo-kültürel anlamda bâtil inanç ve hurafe olarak adlandırılan pratiklerin temel kaynağının mitlerde aranması gerektiği bilinmelidir.

Çalışmada Arap Aleviliği olarak da bilinen Nusayriliğin tarihsel süreç ve etnik kökenleri, imamet anlayışları, Hz. Ali'nin velayet inancı, türbeleri, kutsal günleri, toplumsal ilişkileri, çeşitli örf ve töreleri (gelenek ve görenekleri), bayramları, ölüm ve Tenasüh (Reenkarnasyon) inançları gibi konular ele alınıp incelenecektir. Tarihsel süreçten günümüze kadar Nusayri olgusu pek çok farklı kavramsal çerçeve ile açıklanmaya çalışılmış olup bu alana ilişkin sosyal gerçeklik inşa edilirken de uygun çerçevelerden birinin kullanıldığı görülmektedir. Nusayrilik sahası ile ilgili bugüne kadar yapılmış olan araştırmalardan hareketle, bu konuda disiplinler arası ve nesnel bir bakış açısı ile yapılacak alan araştırmalarına ihtiyaç olduğunun belirtilmesinde fayda vardır.

Şüphe yoktur ki Hatay, Nusayriliğin Türkiye'deki merkezi konumundadır. Hâl böyleyken dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olan Hatay coğrafyası, birçok kültüre ve inanca ev sahipliği yapmış ve yapmaya da devam etmektedir. Hoşgörünün merkezi olan bu coğrafyada, bütün düşünce inanç ve dinler, değişik kültürler ve kültürler geçmişten bu yana kendilerini ifade etme özgürlüğü ve ortamı bulmuştur. Hatay bölgesinde yaşayan Nusayriler, yani Arap Alevileri bölgede yaşayan diğer etnik gruplara göre kabuğuna çekilmiş içe kapanık bir formatta daha gizli bir örgütlenmeye sahip

olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Onlara göre gelenek ve inançlarını korumanın, yaşamlarını sürdürmenin bir yolu da “gizliliği” ve “kapalı cemaat” yaşamını, tamamıyla bir korunma ve savunma mekanizması olarak görüp kullanmaktır. Birçok kaynakta da belirtildiği gibi Nusayrilik; Hz. Ali’nin, Hızır, türbe ve reenkarnasyon inancının güçlülüğü, tevil ve takiyye ile belirginleşen kapalı cemaat örgütlenmesi ve gizlilik esasına dayanan, bâtını ve İslamî bir mezheptir. Ayrıca burada özellikle vurgulanması gereken husus, Nusayriliğin İslam dışı bir yapı teşkil etmemesidir.

İslamî daire bağlamında birçok bilim adamı tarafından değişik ifadelerle adlandırılan inanç gupları içerisinde Nusayriliğin elbette kendine özgü bir yapısının olduğu bilinmektedir. İlgili bu zümrenin tanımlanmasından icrasal ayin unsurlarına kadarki her süreçte ilgili yapıların kaynaklarının büyük bir bölümünün rivayetlere dayanmaktadır. İlgili bu durum, geçmişten bugüne Nusayrilik üzerine yapılan bilimsel nitelikli araştırmalarda araştırmacıların nokta-i nazarlarını celp edecek bir husustur.

Anadolu Alevilerinden ciddi farklılıklar gösteren Nusayriler, Hatay’da yaşayan en renkli topluluklardandır. Sahip oldukları inanç sistemini hâlâ muhafaza ederek canlı tutan Nusayriler, kültür çeşitliliğinin en önemli yapı taşlarından birisini oluşturmaktadır. Hoşgörü yelpazesinde çok farklı ve samimi bir yönü bulunan Nusayrilerin en temel inanç öğelerinin başında gizlilik yer alır. Gubun kanaat önderleri tarafından cemaatin üyelerine verilen sırlar neticesinde Nusayriler, kendi kabuklarını pek kırmak istememiş ve kendi toplulukları içerisinde inançlarını yüzyıllarca yaşamış ve yaşatmışlardır. Hatay ve çevresinde yaşayan Arap Alevileri, günümüze gelinceye kadar kapalı bir yaşam tarzı benimsemelerinden, gelenek ve göreneklerinde, dinî inanç ve buna bağlı kutlamalarında önemli bir değişiklik olmamıştır. İcrasal ayinler, ilk şekillerinden az çok farklı bir formata girerek nesilden nesile gizlilik çerçevesinde aktarılmıştır. İlgi bu durum günümüz de eskisi kadar olamasa da devam etmektedir. Bu içe kapanıklık özellikle Hatay’ın dört bir tarafında yer alan Nusayri köylerinde yapılan alan araştırmalarımızda kendisini hissettirmiştir.

Nusayri, Arap Alevileri, Alevi, Fellah, Arap Uşağı, Kızılbaş gibi birçok farklı ad ve lakaplarla anılan ilgili zümrenin dinsel yapıları “İnsan-Tanrı-Doğa” sevgisine ve bütünlüğüne dayanmaktadır. Nusayrilikte hiç kuşkusuz Tanrı-Muhammet-Ali kültü, ehlibeyt sevgisi ve saygısıyla birlikte eski Anadolu, Ortadoğu ve Asya medeniyetleri, Türk, İran-Hint inançları, Hristiyanlık gibi ismini burada anmaya fırsat bulamadığımız

birçok farklı inanç ve kültürlerin izlerine ve güzelliklerine rastlamak mümkündür. Aleviliğin genel yapısında yer alan eline, beline, diline sahip olma anlayışı Nusayrilikte kalp ve ruh temizliğine de dayandırılarak devam etmektedir. Nusayrilik mezhebine göre her şeyin görünen (Zahir) ve görünmeyen (Bâtın) taraflarının olduğuna inanılır. Gizliliğin esas olduğu bu görüş, toplumun gelenek ve göreneklerinin oluşmasını ciddi bir şekilde etkilemiştir.

Çalışmanın ilk basamağını yazılı kaynakların taranıp tarihi kökenler, yerleşim, kutsal inanışların tezahürleri oluşturmaktadır. Yapılan bu çalışmalara paralel olarak Nusayrilikte geçiş dönemleri, gelenek ve görenekler, kutlamalar ve yöreye özgü oluşturulan anonim halk edebiyatı mahsülleri kaynak kişilerden derleme yapılarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmada “*HAGEM*”in yüzlük tasnif sistemi esas alınarak bölümlerdeki başlıklar oluşturulmuştur. Söz konusu başlıklar, gerek kaynak kitaplar ve gözlemler gerek saha içerisinde görüşülen 286 kaynak kişinin de görüşleri doğrultusunda ele alınıp yorumlanmıştır.

Çalışma; *Ön Söz* ve *Giriş*’in dışında *sekiz bölüm, Sonuç, Kaynak Kişiler, Kaynaklar, Fotoğraflar* ve *Öz Geçmişten* oluşmaktadır.

Çalışmanın başında yer alan Giriş bölümünde Hatay’ın tarihi, coğrafyası, ekonomik yapısı, çalışmada kullanılan yöntem ve teknikler, Nusayrilikle ilgili Türkiye ve Türkiye dışında yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın Birinci Bölümü’nde İnanç Sistemi ve Arap Aleviliğinin dinî anlamdaki genel özellikleri detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

Çalışmanın İkinci Bölümü’nde Hatay Nusayrilerindeki halk anlatmalarından derlenen 21 Masal, 16 Efsane ve 16 Memoratla ilgili tanım ve tasnifler verildikten sonra metinlerin motif sıraları verilmiş ve metinlerde yer alan motifler Stith Thompson’ın “*Motif Index of Folk-Literature*” adlı eserindeki sınıflamaya göre verilmiştir.

Çalışmanın Üçüncü Bölümü’nü Hatay Nusayrilerinde Anonim Şiir bahsi oluşturmaktadır. İlgili bölümde saha içerisinde Arapça derlenen Türkü, Mani ve Tekerlemeler, Türkiye Türkçesine aktarılıp ilgili tanım ve tasnifler yapıldıktan sonra Performans İcra bağlamında söz konusu mahsüller değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Dördüncü Bölümü'nü Hatay Nusayrilerinde kalıplaşmış sözler olan ve Arapça olarak derlenen Atasözü, Bilmece, Alkış ve Kargışlar Türkiye Türkçesine aktarılıp ilgili tanım ve tasnifler yapıldıktan sonra ele alınıp incelenmiştir.

Çalışmanın Beşinci Bölümü'nü Hatay Nusayrilerinde Geçiş Dönemleri bahsi oluşturmaktadır. Söz konusu bölümde doğum, evlilik ve ölüm konuları birtakım alt başlıklarla İşlevsel Teori çerçevesinde kaynak kişilerin görüşlerinden de hareketle değerlendirilmiştir.

Çalışmanın Altıncı Bölümü, Hatay Nusayrilerinde Bayram, Tören ve Kutlamalara ayrılmıştır. İlgili bölümde Nusayrilerin yıl içerisinde kutladıkları bayramlar hakkında bilgiler verilmiştir. Nusayrilerin bayram öncesi hazırlıkları, bayram vakti ve bayram sonrası faaliyetleri İşlevsel Teori bağlamında kaynak kişilerin de görüşlerinden hareketle ele alınıp incelenmiştir.

Çalışmanın Yedinci Bölümü'nde, Hatay Nusayriliğindeki Halk İnançları ele alınmıştır. Bu bağlamda ilgili cematte yer alan dinî inançlar, nazar-nazarlık, rüya, fal, büyü-sihir, muska, kurban-adak, uğur-bereket, türbe inançları, halk hekimliği-ocak ve diğer inanışlar bakımından yapılan derlemeler, ele alınıp değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın Sekizinci Bölümü'nde Hatay Nusayrilerinde Mutfak Kültürü ele alınmıştır. Bu başlık altında özellikle Nusayrilik kültürüne has olan yemekler ve bu yemeklerin yapılış zamanlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın Sonuç kısmında çalışmayla ilgili toplu bir değerlendirme yapılmıştır.

Kaynaklar kısmında ise çalışmanın hazırlanması sırasında yararlanılan yerli ve yabancı kaynaklar yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

İlgili çalışmanın oluşum safhasından bu yana yönlendirme ve yorumlarıyla ufkumu genişleten akademik hedeflere ulaşmamda bana daima yol gösteren doktora danışmanım Doç. Dr. Halil Altay GÖDE'ye, akademik disiplininin oluşmasında ve tezin her safhasında gece gündüz demeden yanımda olan yüksek lisans danışmanım Doç. Dr. Nedim BAKIRCI'ya, teze yönlendirmeleriyle katkıda bulunan Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇELİK'e, tezin tarihsel sürecinin değerlendirilmesinde fikirleriyle beni destekleyen Prof. Dr. Mehmet OKUR'a, saha çalışmasında beni bir an olsun yalnız bırakmayan öğretmen arkadaşlarım Şih Haşim TÜMKAYA, Sezen UYANIK ve Ahu Deniz ULUDAĞ'a, saha çalışmalarındaki yönlendirmelerinden dolayı inanç önderlerinden Şih Hüseyin ŞANLI ve Şih Davut TÜMKAYA'ya, eserin tashihinde

yardımlarını gördüğüm lisanstan öğrencim Esra KOCABAŞ’a, Arapça tercümelerde yanımda olan (Şih oğlu) Mehmet BULAR ve ilahiyatçı arkadaşım Bahattin AÇIKGÖZ’e, yazılı kaynaklara ulaşmamda bana yardımcı olan İsmet GÜMÜŞ ve Ali NUR’a, derleme faaliyeti süresince misafirperverlikleriyle beni ağırlayan ve bana zaman ayıran isimlerine yer veremediğim inanç önderleri ve Nusayri halkına teşekkür ederim.

Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından “3891-D1-14” numaralı projeyle desteklenmiştir. Desteklerinden dolayı Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine müteşekkirim.

Hüseyin Kürşat TÜRKAN
HATAY-2015

İÇİDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	II
YEMİN METNİ	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	VIII
ÖN SÖZ.....	X
GİRİŞ	1
1. HATAY’LA İLGİLİ BİLGİLER.....	1
1.1. Hatay’ın Tarihi	1
1.2. Hatay’ın Coğrafyası	9
1.3. Hatay’ın Ekonomik Yapısı	12
2. ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER	15
2.1. Tezin Amacı	15
2.2. Konu ve Kapsam	17
2.3. Yöntem	19
3. NUSAYRİLİKLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	30
3.1. Nusayrilikle İlgili Türkiye’de Yapılan Çalışmalar.....	30
3.2. Nusayrilikle İlgili Türkiye DışındaYapılan Çalışmalar	45
BİRİNCİ BÖLÜM.....	51
1. İNANÇ SİSTEMİ	51
1.1. Din Nedir?	51
1.2. İnanç Nedir?	53
1.3. Genel Hatlarıyla Alevilik	58
1.4. Mezhep ve Şia Kavramı Üzerine.....	70
1.5. Bâtınlık ve Hurufiliğin Nusayrilikteki Yeri	75
2. ARAP ALEVİLİĞİ	81
2.1. Arap Aleviliğinde Nusayri Adlandırması Üzerine.....	81
2.2. Nusayriliğin Coğrafyası	87
2.3. Nusayriliğin Teşekkülü ve Kısa Tarihçesi	92
2.4. Nusayrilikte Din ve İnanış.....	104
2.5. Nusayrilikte Ehlibeyt.....	110

2.6. Nusayri Mezhepleri	113
2.7. Nusayrilikte Mezhebe Giriş.....	115
2.8. Nusayrilikte Namaz ve Oruç	122
2.8.1. Namaz	122
2.8.2. Oruç	132
2.10. Nusayriliğin Kutsal Kitabı Kitab-ı Mecmu	133
2.11. Tanrı-Muhammet-Ali İnancı ve Üçlemesi	136
2.12. Gadir Hum Biatı ve Ali'nin Velayeti	144
2.13. Nusayrilikte Ayn-Mim-Sin.....	149
2.14. İmamet Anlayışı	152
2.15. Nusayrilikte Kanaat Önderi ve Din Görevlileri Olan Şıh-Amcalar	154
2.16. Nusayrilikte Kadının Yeri	158
İKİNCİ BÖLÜM	164
1. HATAY NUSAYRİLERİNDE HALK ANLATMALARI.....	164
1.1. Masallar	165
1.1.1. Masalların Tıp Yapısı	170
1.1.2. Masalların Motif Sırası	183
1.1.3. Metinler.....	201
1.1.3.1. Pamuklar Ülkesi.....	201
1.1.3.2. Çirkin ve Garip Kız.....	203
1.1.3.3. Rüya Satın Alan Çoban.....	206
1.1.3.4. Alaaddin ile Padişah	209
1.1.3.5. Şahmeran I	211
1.1.3.6. Şahmeran II.....	216
1.1.3.7. Zeytin Dalı	219
1.1.3.8. Babanın Kızı	223
1.1.3.9. Yaramaz Devlin İntikamı.....	224
1.1.3.10. Denizde Başlayan Aşk	227
1.1.3.11. Babadan Kalan Sandık.....	231
1.1.3.12. Kısmetsiz Kızın Kısmeti	234
1.1.3.13. Geçmiş Güzellik	236
1.1.3.14. Allah Verir	238

1.1.3.15. İnsan Yaşamından Üç Kesit.....	241
1.1.3.16. Devenin Atı.....	242
1.1.3.17. Vezirin Sonu	243
1.1.3.18. Güvenme Varlığı.....	244
1.1.3.19. Kıtlığın Sonu.....	245
1.1.3.20. Dilenci Adam	249
1.1.3.21. Kuyruksuz Tilki	250
1.2. Efsaneler.....	254
1.2.1. Efsanelerin Tip Yapısı	259
1.2.2. Efsanelerin Motif Sırası.....	266
1.2.3. Metinler.....	271
1.2.3.1. Gökmeysan Hızır Türbesi Efsanesi	271
1.2.3.2. Uzun İdris Türbesi Efsanesi.....	271
1.2.3.3. Şeyh Yusuf El-Hekim Türbesi Efsanesi	272
1.2.3.4. Şeyh Muhammet el-Garip.....	273
1.2.3.5. Mıgdad el-Yemin Efsanesi	274
1.2.3.6. Şeyh Hasan Basri Türbesinin Efsanesi	274
1.2.3.7. Şeyh Salih Efsanesi.....	275
1.2.3.8. Şeyh Yusuf el-Hekim Efsanesi	275
1.2.3.9. Hızır-İlyas Efsanesi.....	276
1.2.3.10. Hızır Efsanesi.....	277
1.2.3.11. Antakya Adının Efsanesi	279
1.2.3.12. Firavun ve Asi Nehri Efsanesi	280
1.2.3.13. Hızır ve Musa Ağacı Efsanesi	281
1.2.3.14. Ağlayan Çınar Efsanesi	281
1.2.3.15. Defne/Dapne Efsanesi.....	282
1.2.3.16. Şahmeran Efsanesi	284
1.3. Memoratlar	286
1.3.1. Tenasüh Anlatmalarının Tip Yapısı.....	299
1.3.2. Tenasüh Anlatmalarının Motif Sırası	307
1.3.3. Metinler.....	311
1.3.3.1.Sincanlı Hasan	311

1.3.3.2. Uzun Hikâye	313
1.3.3.3. Geçmiş Yaşam	316
1.3.3.4. Ev Sahibinin Oğlu.....	317
1.3.3.5. İmkânsız Âşk	318
1.3.3.6. Vahit ile Gülnaz	319
1.3.3.7. Türbedeki Çocuk.....	320
1.3.3.8. Fakir Şıh ve Köpeği	321
1.3.3.9. Çocuklarımı Özledim.....	323
1.3.3.10. Yokluk Zamanları	324
1.3.3.11. Ayı Celil.....	326
1.3.3.12. O Çocuk	326
1.3.3.13. Hazin Bir Âşk Öyküsü	328
1.3.3.14. Yeni Hayatımda Daha Mutluyum.....	330
1.3.3.15. Babanın Oğlu	331
1.3.3.16. İntiharım.....	335
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	338
1. HATAY NUSAYRİLERİNDE ANONİM ŞİİR.....	338
1.1. Türküler	338
1.1.1. Usullü (Kırık) Havalar	343
1.1.1.1. Oyun Havaları.....	344
1.1.1.2. Debkiy Halay Türküleri	347
1.1.1.2.1. Hareketli Halay Türküleri	347
1.1.1.2.2. Hafif Halay Türküleri.....	351
1.1.2. Usulsüz (Uzun) Havalar	354
1.2. Mani.....	357
1.2.1. Ha-ha Manileri.....	362
1.2.2. Depkiy Manileri.....	372
1.2.3. Egeniy Manileri	374
1.2.4. MicanaManileri.....	377
1.3. Tekerleme	380
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	385
1. HATAY NUSAYRİLERİNDE KALIPLAŞMIŞ SÖZLER.....	385

1.1. Atasözleri.....	385
1.2. Bilmeceler	399
1.3. Alkışlar	405
1.4. Kargışlar	409
BEŞİNCİ BÖLÜM	412
1. HATAY NUSAYRİLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ	412
1.1. Doğum	413
1.1.1. Doğum Öncesi	413
1.1.2. Doğum Anı	420
1.1.3. Doğum Sonrası	427
1.1.3.1. Diş Hediği	432
1.1.3.2. Ad Verme	433
1.1.3.3. Sünnet	437
1.2. Evlenme	442
1.2.1. Evlilik Öncesi	445
1.2.1.1. Görücü Gitme	450
1.2.1.2. Kız İsteme	453
1.2.1.3. Söz Kesimi	454
1.2.1.4. Nişan	456
1.2.2. Evlilik Anı	458
1.2.2.1. Kına Gecesi	458
1.2.2.2. Düğün	460
1.3. Ölüm	466
1.3.1. Ölüm Öncesi	467
1.3.2. Ölüm Anı	471
1.3.2.1. Ölüm Olayının Duyurulması	472
1.3.2.2. Ölünün Yıkama İşlemi	475
1.3.2.3. Ölünün Keflenmesi	477
1.3.2.4. Ölünün Gömülmesi	478
1.3.3. Ölüm Sonrası	483
ALTINCI BÖLÜM	490
1. HATAY NUSAYRİLERİNDE BAYRAM, TÖREN VE KUTLAMALAR...	490

1.1. Bayramlar	491
1.1.1. Gadir Bayramı	499
1.1.2. Fıraş/Feraş Bayramı	500
1.2. Kutsal Günler	501
1.3. Hızır-İlyas (Hıdırellez)	506
YEDİNCİ BÖLÜM	519
1. HATAY NUSAYRİLİĞİNDE HALK İNANÇLARI	519
1.1. Dinî İnançlar	521
1.2. Nazar-Nazarlık	522
1.3. Rüya	529
1.4. Fal	530
1.5. Büyü-Sihir	534
1.6. Muska	539
1.7. Kurban-Adak	543
1.8. Uğur-Bereket	547
1.9. Sayılarla İlgili İnançlar	547
1.9. Türbelerle İlgili İnançlar	550
1.10. Halk Hekimliği ve Ocak	565
1.11. Diğer İnanışlar	570
1.11.1. Hayvanlarla İlgili Olanlar	570
1.11.2. Bâtıl İnaçla İlgili Olanlar	570
1.11.3. Zamanla İlgili Olanlar	572
SEKİZİNCİ BÖLÜM	573
1. HATAY NUSAYRİLERİNDE MUTFAK KÜLTÜRÜ	573
1.1. Sofra Adabı	576
1.2. Yemek Çeşitleri	578
1.2.1. Et Yemekleri	579
1.2.1.1. Lahm-i Sini (Sini Kebabı) / Lahm-i Varak (Kâğıt Kebabı)	579
1.2.1.2. Hirisi / Hirise	580
1.2.1.3. Arap Kebabı	582
1.2.1.4. Kuyruklu Oruk (Kibbe)	582
1.2.1.5. Oruk (Kıbbe Şami)	583

1.2.2. Sebze Yemekleri	584
1.2.2.1. Baklalı Bulgur Aşı	584
1.2.2.2. Domatesli Aş.....	585
1.2.2.3. Kabaklı Aş (Patlıcanlı).....	585
1.2.2.4. Mercimekli Aş	585
1.2.2.5. Şih Mualla.....	586
1.2.2.6. Şihıl Mahşı	587
1.2.3. Çorbalar	587
1.2.3.1. Mahluta (Mercimek) Çorbası.....	587
1.2.3.2. Halep Çorbası	588
1.2.3.3. Ekşili Arap Çorbası.....	589
1.2.4. Mezeler	589
1.2.4.1. Patlıcan Salatası (Abu Gannuş)	589
1.2.4.2. Patlıcan Yoğurtlama	590
1.2.4.3. Zeytin Öfelemesi.....	590
1.2.4.4. Humus	591
1.2.4.5. Tarator.....	591
1.2.4.6. Muammara	592
1.2.4.7. Mütebbel	592
1.2.4.9. Mucaddara (Bulgurlu Yeşil Mercimek Mezesi)	593
1.2.4.10. Patlıcanlı Sireysil	594
1.2.5. Tatlı ve Reçeller.....	594
1.2.5.1. Şam Tatlısı	594
1.2.5.2. Kabak Tatlısı.....	595
1.2.5.3. Turunç Reçeli.....	596
1.2.5.4. Ceviz Reçeli	596
1.2.6. Diğerleri	597
1.2.6.1. Serimsek (Sembusek)	597
1.2.6.2. Fellah (Bulgur) Köftesi	597
SONUÇ.....	599
KAYNAK KİŞİLER	605
KAYNAKLAR	623

ÖZ GEÇMİŞ.....	654
FOTOĞRAFLAR.....	655

GİRİŞ

1. HATAY’LA İLGİLİ BİLGİLER

1.1. Hatay’ın Tarihi

İnsanlığın ilk yerleşim yerlerinden biri olan Antakya, mitolojik ve antik çağlardan günümüze değin tarihsel akışı içinde farklı dinlerin, farklı kültür yapısına sahip toplumların sevgi, hoşgörü ve barış içinde kutsal mekânlardaki ibadete çağrılarının, duaların, ilahilerin birbirine karıştığı aynı sokakta, yan yana, omuz omuza, kardeşçe; acılarını, sevinçlerini, yazgılarını ortak sayarak kardeşlik atmosferinde yaşadıkları bir kenttir. Tarihi boyunca çeşitli inançlara sahip pek çok millete ev sahipliği yapan Hatay bölgesinde çok sayıda şair, bilim adamı ve sanatçı yetişmiş, zaman içinde zengin bir kültür birikimi meydana gelmiştir. Söz konusu kültür birikimi günümüzde de varlığını tüm canlılığıyla korumaktadır.

Türkiye’nin kültür başkenti olan Hatay, tarihin her döneminde gözde bir kent olmuştur. Kendine has bir kozmopolit yapısı her dönemde korunmuştur. İlgili yapılar, nesilden nesile aktarılırken arada bir boşluk oluşmamıştır. İşte bu yüzden Selçuklu dönemi ya da Osmanlı döneminde nasıl bir hoşgörü hâkimse aynı hoşgörüyü bugünde görmekteyiz. Yüzyıllardır Hatay halkı farklı etnik kökenleri, dinleri ile bir arada yaşamayı öğrenmiştir ve bu süreç kendiliğinden olan bir süreçtir. Kültürel asimilasyon olmadan her topluluk kendini idame ettirmiştir. Bu çok kültürlü yapısı Hatay’ı birçok devletin gözde merkezi hâline getirmiştir. Milletlerin de aradığı, arzuladığı tablo Hatay tablosu olmuştur. Bu çok kültürlü yapının büyük çoğunluğunu Nusayri Araplar, Sunni Türkler, Alevi Türkler, Sunni Araplar, Hristiyan Ortodoks, Katolikler ve Protestanlar, Ermeniler, Yahudiler ve diğer birçok topluluk, bu çok kültürlü yapının dinamiklerini oluşturmaktadır (Başeymez, 2009: 26-27).

Hatay, coğrafi olarak Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında bir köprü konumunda ve insanın atalarının göç yolları üzerinde yer alan önemli merkezlerden biridir. Antik Çağlarda yaşamış olan Hurriler, Hititler, Aramiler, Fenikeliler gibi tarihe damgasını vurmuş kültürler, Hatay’da yaşamıştır. Ayrıca Hatay, Batı kültürlerinden Helenistik dönemin Gek ve Roma kültürlerinin de etkisinde kalmıştır. Sınırları doğuda Semerkant, batıda Sardis’e kadar uzanan bir krallığa da başkentlik yapmıştır. Bu konumuyla doğu ve batı kültürlerinin etkilerini bir arada taşımakta ve bu etkiyi

günümüzde de yansıtmaktadır. Bugün de farklı kültürlerden insanların bir arada barış içinde yaşadığı Hatay, büyük bir kültürel zenginlik sergilemektedir. Bu özelliği ile Hatay, hoşgörü kültürünün oluşması ve sürdürülmesindeki temel ön koşullarından tarihi birliktelik ve aynı coğrafyayı paylaşma gibi iki temel özelliğe sahiptir. Aynı coğrafyada geçmişten bugüne kadar birliği yapan insanların uzun bir etkileşim sonucunda farklılıkları değil benzerlikleri çoğaltmaları ve ön plana çıkartmaları oldukça doğal bir beklentidir. Karşılıklı saygı ve sevgi de, hoşgörü için önemli bir ön koşuldur (Türk, 2005: 24-25). Hatay'ın kültür tarihi çok eskilere, ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Kırk asırlık tarihe mal olan medeniyet izlerine Hatay'ın her tarafında rastlamak mümkündür. İslam öncesi dönemlerde önemli bir kültür merkezi olan Antakya, İslamiyet'ten sonra da birçok âlim, şair ve tanınmış devlet adamları yetiştirdi. Her türlü sanat dalı bu yörede yer almıştır (Bilgili, 1939: 10-12).

Hatay'da yapılan araştırmalar burada yerleşimin milattan öncelere dayandığını göstermektedir. Burada hayat, insanoğlunun yazıyı icadından önce ve ilkel bir hayat sürdürdüğü Paleolitik çağ ile başlamıştır. Hatay bölgesinde yapılan arkeolojik kazı ve araştırmalarda Hatay'daki yerleşimlerin tarihinin Orta Paleolitik döneme kadar uzandığını, üst Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik, ve Bronz çağlarında da yerleşimlerin sürdüğünü göstermektedir (Tekin, 2000: 14-17; 2000 Yılında Hatay, 2000: 21; Umar, 1982: 4-6; Ardıç, 1937: 7; Kalaycıoğlu, 2001: 3-4). Bölgede yer alan birçok mağara ve höyük bu sürekliliği açıkça göstermektedir.

İlk yerleşime Paleolitik dönemde Hatay, Samandağ, Çevlik ve Meydan Köyü, Şenköy mağaralarında rastlanmıştır. Şu ana kadar Hatay'da tespit edilen alt tarih Orta Paleolitik olarak tespit edilmiştir. Neolitik yerleşimler ilk olarak Dört Yol Kinet Höyük'te görülmüştür. Kalkolitik dönem (MÖ 5500) yerleşim yerleri Amik Ovası'nda karşımıza çıkıyor (Teli Kurdu Höyük), daha sonra karşımıza çıkan Tunç Çağı yerleşimlerine yine Amik Ovası'nda rastlıyoruz. MÖ 3000'de Akatları, MÖ 2000'de Hurrileri görüyoruz (Tüm Zamanların Şehri Hatay, t.y: 3; Bahadır: 2010: 19; Yenipınar, 2010: 90). Antakya'nın ilk sakinleri, yerli Suriyeliler, Makedonlar, Atmahılar, Giritliler, Kıbrıslılar, Antigonía'nın eski sakinleri, Argiveler ve Haraclidler, bir kısım yahudi ve emekli askerden oluşan heterojen bir topluluktur (A'dan Z'ye Hatay Rehberi, t.y: 6; Yenipınar, 2010: 87). Antakya bölgesi dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biridir. Bölgede yapılan araştırmalar burada yerleşimin milattan öncelere dayandığını

göstermektedir. Burada hayat, insanoğlunun yazıyı icadından önce ve ilkel bir hayat sürdürdüğü Paleolitik çağ ile başlamıştır (Türk Dış Politikasında Hatay, 2001: 4; Sarı, 1996:1-2). Yörenin tarihi MÖ yüz binli yıllara rastlayan orta Paleolitik döneme kadar uzanır. 1954-1966 yılları arasında Altınözü, Şenköy, Antakya ve Çevlik'te yapılan araştırmalarda elde edilen ve MÖ 100000-40000 yılları arasında tarihlenen bulgular, Orta Paleolitik dönem özellikleri taşımaktadır. Yine Yayladağı, Kışlak civarında ve Çevlik Kanal mağarasında, MÖ 40000- 11000 yılları arasına tarihlenen Üst Paleolitik döneme ait araçlar ve insan kalıntıları Homo Sapiens Çevlikensis'ten kalma kemikler bulunmuştur. Bu mağaralarda insan yaşamının milattan sonraki yıllara kadar sürdüğü tahmin edilmektedir. Bölgede Cüdeyde, Hamam Vadisi, Çatalhöyük, Atçana, Tainat gibi höyüklerde değişik zamanlarda yapılan kazı ve araştırmalarda elde edilen buluntular (çanak-çömlek, kadın figürleri, boncuk, süs eşyaları, dörtgen planlı büyük kerpiç ev duvarları, taş temel üzerinde kerpiç duvar, maden gereçler, orak, bıçaklar, taş mühürler, iğneler, deliciler, baltalar, mızrak uçları...) Hatay yöresinin Neolitik, Kalkolitik dönemlerde ve Tunç çağında yaygın ve hareketli bir yerleşim yeri olduğunu gösterir (2000 Yılında Hatay, 2000: 21; Umar, 1982: 1-2).

MÖ 31 - MS 14 yıllarında İmparator Augustus dört yılda bir tekrarlanan "olimpiyat oyunları"nı başlatmıştır. MS 29-40 yılları arasında Hz. İsa'nın havarilerinden St. Pierre Antakya'ya gelerek dini yaymaya çalışmış ve şehir Hristiyan dininin önemli merkezlerinden olmuştur (Tüm Zamanların Şehri Hatay, t.y: 3). Dinler mozaiği Hatay, antik kentleri, inanç merkezleri ve sayısız tarihi eserleri ile adeta bir açık hava müzesidir. Bilhassa, Hristiyanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan Antakya, Kudüs ve Vatikan'dan sonra bu inancın en önemli merkezlerden biridir ve bu özelliğiyle, Haçlı Seferleri sırasında Haçlı ordularının önemli hedeflerinden biri olmuştur. Hristiyanlık için Hatay, aynı zamanda dört büyük patriklik merkezinden biridir. Dünyanın ilk kilisesi olan Saint Pierre Kilisesi'nin yanı sıra, Saint Simon Stilit Manastırı ve Yayladağı Barlaam Manastırı burada bulunmaktadır (Hatay il turizm stratejisi ve eylem planı, 2012: 49; Sarı 1996: 1; 2000 Yılında Hatay, 2000: 21; Kuzgun, 1996: 177-192).

Hatay, Hristiyanların olduğu kadar, Müslümanların da önemli inanç merkezlerinden biridir. Kur'an-ı Kerim'in Yasin ve Kehf surelerinde, Hatay ili sınırları içinde yaşanan ve bugünkü Habib-i Neccar Camisi'nin yapılmasına vesile olan olaydan

ve Hz. Hızır ve Hz. Musa'nın buluştuğu yerden (bugünkü Hızır Makamı) bahsedilmektedir (Hatay İl Turizm Stratejisi ve Eylem Planı, 2012: 49).

Şehrin kuruluşu İskender zamanına rastlamaktadır. Ancak şehri asıl kuran ve ismini veren kişi, İskender'in ölümünden sonra imparatorluğu paylaşan generallerden Seleukos'tur. Seleukos, İskender'in diğer generallerinden Antigonos'u yendikten sonra Samandağı ve Amik Gölü kıyısındaki şehirleri yıktırarak Antakya'yı kurdurdu. Şehir MÖ 300 yılında 1. Seleukos zamanında kurulmuştur. Antakya, Asi Nehri (Orontes) kenarında, denizden yaklaşık yirmi kilometre kadar içeride inşa edilmiştir. Kısa sürede büyümüştür. Öyle ki Roma Devleti içinde Roma ve İskenderiye'den sonra dünyanın üçüncü büyük şehri durumundadır. İç savaşlar sırasında şehir halkı, Pompei'ye karşı Sezar'ın tarafını tuttu. Buraya gelen ve dokuz gün kadar şehirde kalan Sezar, halkın imtiyazını yeniledi. Yukarı mahallelere su getirtti. Bir amfi tiyatro yaptırttı. Roma'da ilk imparatorlar devrinde şehirdeki imar faaliyetlerine devam edildi. Bunlar nüfus artışı sebebiyle zaman zaman genişletildi. Sirk ve hipodrom onarıldı (A'dan Z'ye Hatay Rehberi, t.y: 6; Kasaba, 2006: 198-215).

Hatay İli'nin merkez ilçesi olan Antakya'nın ismi ve kuruluşu hakkında, değişik rivayetler vardır. Şemşeddin Sami, Antakya'yı, Büyük İskender'in meliklerinden olan Selevkos'un, MÖ 301 tarihinde, babası Antiyohsan adına inşa ettiğini bildirmektedir (Sami, 1940: 1306). Hatay, Neolitik dönemden günümüze kadar birçok kültürün kendi farklılıklarını sergilediği ve birbirleri ile etkileşime geçtiği bölgelerden biridir. Öyle ki, Hatay isminin, MÖ 1200'lerde Amik Ovası'ndaki Geç Hitit Prenslikleri'nin birleşerek kurdukları Hattena Krallığı'nın adından kaynaklandığı sanılmaktadır. Merkez ilçesi Antakya'nın adı (Antiokheia) Roma döneminde kentin kurucusu I. Selevkos Nikator tarafından babası Antiokhos'un onuruna konmuştur (Kınık, 1997: 766-768; Umar, 1982: 194-196; Yenipınar, 2010: 88). Evliya Çelebi'ye göre Antakya, eski şehirlerden olduğu için, Entakye, Antakya, Ayn-ı Tahya, Antakiye ve Antekiye gibi çeşitli şekillerde söylenir. Asıl değişik şekilde ve en çok kullanılanı, Entakye ve Antakya adlarıdır (Zillioğlu, 1984: 735). 1648 yılında Hatay yöresinden geçen Evliya Çelebi, seyahatnamesinde özellikle Payas, İskenderun, Belen, Bakras ve Antakya hakkında çok yararlı bilgiler vermiştir (2000 Yılında Hatay, 2000: 26). Mu'cemu'l-Buldan'da, Antakya'nın kuruluşuyla ilgili değişik rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerin birincisine göre; İskender'den sonra üçüncü melik olan Antihus, Antakya'yı inşa eden

ilk kişidir. İkinci rivayete göre; Antiguniya, İskender'in ölümünün altıncı yılında, Antakya'yı inşa etti ve daha sonra Selevkos, O'nun inşasını tamamladı. Selevkos, Lazkiye, Haleb, Ruha ve Efamiye'yi de inşa eden ilk kişidir. Melik Antiguniya, Avrentes (Asi) Nehri üzerinde bir şehir inşa ederek O'nu, Antiyohya diye isimlendirdi. Selevkos, Antakya'nın inşasını tamamlayarak, çocuğunun ismi olan Antiyuhus namıyla isimlendirmiştir (El-Hamevî, 1990: 316).

MÖ 650'li yıllarda Antakya yöresine Oğuzhan'ın geldiği de rivayet edilmektedir. Buna göre yanında 90 bin kişi ile gelmiş ve Batag Şehir'i bir yıl kuşatmadan sonra almıştır (Tekin, 2000: 3; Togan, 1982: 33). MÖ 680'li yıllarda KarAdenîz'in doğusunda ve Kafkasların kuzeyindeki Kimmerleri kovalayıp Kafkas geçitlerini aşan Sakaların, Türkmen / Oğuzların ataları ve Saka başbuğu Partatuca'nın torunu Madova'nın da destan kahramanı Afrasyab ya da diğer adıyla Oğuz Han olduğu kabul edilir. Bir Türk kavmi olan Sakalar, Çin'den Karpatlara, Filistin'den Urallara kadar olan bölgenin hâkimi ve Oğuz Han, bir cihangir hükümdar idi. Reşideddin Oğuznamesi'ne göre, Oğuz Han MÖ 654 yılında Filistin yöresine geldi. 10 yıl kadar sonra da Türklerin "Batak Şehir" adını verdikleri 306 kapılı Antakya şehrini bir yıllık bir kuşatmadan sonra zaptetti. Şehre oğulları, kadınları, çocuklar ve 90.000 askeriyle giren Oğuz Han, altın bir taht üzerinde oturdu. Burada 18 yıl kaldıktan sonra 626 yılında ayrıldı. Antakya, aynı zamanda bir olimpiyatlar şehridir. Bilindiği kadarıyla Antakya'da ilki MÖ 195 yılında olmak üzere MS 6. yy.a kadar festivaller ve muhteşem olimpiyatlar düzenlenmiştir (2000 yılında Hatay, 2000: 22).

MÖ 334-333 yıllarında Anadolu'yu baştanbaşa aşip Gölek Boğazı'ndan Çukurova'ya geçen Büyük İskender, Akdeniz'in kuzeydoğu ucunda bir sahil kasabası olan Myriandros'ta (bugünkü İskenderun) kamp kurdu. Bu sırada bölgede bulunan Pers İmparatoru III. Dareios da Amanos dağlarını aşip bugünkü Dört Yol'un bulunduğu ovaya indi. Pinaros Çayı (Deliçay) kıyısında savaş düzeni aldı. Bunun üzerine İskender, Dört Yol ovasına geri döndü. İki ordu, körfezin ucunda bulunan İssos'ta 333 yılı sonlarında savaşa tutuştu ve İskender, Pers ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Daha sonra zafer anısına Myriandros'ın adını "Alexandria" olarak değiştiren İskender Amanos dağlarını aşarak Amik ovasından geçip yoluna devam etti (2000 Yılında Hatay, 2000: 22; Tüm Zamanların Şehri Hatay, t.y: 3). İskender'in MÖ 323 yılında ölmesi üzerinde komutanları arasında nüfuz mücadelesi ortaya çıktı. Nihayet MÖ 312 yılında I.

Antigonos'u yenen Seleucus, Asur ülkesi ile İran'daki satrapları kendisine bağladı. Dicle kıyısındaki Seleukeia kentini merkez yaptı. Antigonos, MÖ 307 yılında bugünkü Antakya'nın biraz kuzeyinde Akdeniz sahilinden doğuya, içerilere giden yol üzerinde Asi Nehri kenarında bir şehir kurdu ve bu şehre "Antigonia" adını verdi. Başkent Antakya, hızla gelişip dünyada ünlü bir ticaret ve sanayi merkezi oldu. I.Seleucus döneminde su kanalları yapılarak Defne (Harbiye) çağılayanlarından Antakya'ya su getirildi. Şehirde su deposu ve dağıtım şebekesi yapıldı. Bu çalışmalar sonraki krallar zamanında da devam etti (2000 Yılında Hatay, 2000: 22).

Selevkos krallarından XIII. Antiochus, MÖ 64 yılında Selevkos krallığının başkenti Antakya'da Selevkos krallığını yönetmekteyken Roma senatosunun verdiği olağanüstü yetkiyle Romanın Akdeniz'de başına dert olan deniz korsanları sorununu çözmek için gönderilen Roma'nın meşhur komutanlarından Pompei, XIII. Antiochus'u yenerek Antakya'yı işgal etti. Bu olay ile Antakya tarihinde yeni bir dönem başladı. Romalı komutan Pompei, Antakya'da ilk olarak bronz para bastırdı. Bu paralarda Antakya'yı "Metropolis" olarak gösterdi. Böylece MÖ 64 yılında Antakya'da resmen Roma İmparatorluğu dönemi başlamış oldu (Corwin, 1960: 42-43). Roma, 395'te ikiye ayrıldığı zaman Antakya Bizans'ın (Doğu Roma) elinde kaldı. Antakya'nın değer kaybetmeye başlaması Sasani Devleti'nin kurulmasıyla birlikte başlar. Böylece Fırat ve Dicle havaisi, Antakya'nın siyasi ve iktisadi nüfuz bölgesinden çıktı. Zaten İran kralları daima Roma İmparatorluğu'nu Asya'da zayıflatmaya çalışmışlardır. VI. yy.da da Antakya, İran seferlerinin esas hedefini teşkil etti. İran krallarının iki defa yaptıkları yağma ve sık sık meydana gelen depremler, şehrin tahribine yol açmıştır (Sahillioğlu, 1991: 229). Antakya, 1137'de yeniden Bizanslıların kontrolüne girmiş ve bu dönemden sonra, 1516'da Osmanlı egemenliği altına geçmiştir. Osmanlı devletinin ümmet anlayışı, burada yaşayan kimliklerin çeşitliliğinin korunmasında etkili olmuştur (Köker, 2000: 77-78).

Antakya, İskenderun ve çevresi 1516 yılının Ağustos ayında Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. Yavuz Sultan Selim Mercidabık Savaşı'ndan sonra Halep'e bağlı olan yerler de Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş oldu. Şehre ilk yönetici olarak Bıyıklı Mehmet Paşa tayin edildi. Bundan sonraki yıllarda yöre için en önemli olay; Kanuni Sultan Süleyman'ın buradan geçişidir. Kanuni, Tebriz seferi dönüşünde Aralık 1535 başlarında Antakya-İskenderun üzerinden Adana'ya geçmiş; daha sonraki yıllarda,

1548-1549 kışını geçirdiği Halep'te iken yaptığı gezilerden birinde Antakya'ya tekrar uğramıştır. 1552 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın buyruğuyla Belen'e cami, han, hamam, imaret ve ziyaret yapımına başlandı. Belen'e 250 nefer derbentçi yerleştirildi. Birkaç yıl sonra 65 hane daha yerleştirilerek burası köy hâline getirildi. Bundan sonra yine yol güvenliğini sağlamak için Payas'taki eski kale ve hendeği sökülüp tümüyle yeniden yapıldı (1567-1571). Yine Payas'ta kalenin karşısında Sokullu Mehmet Paşa'nın 1568 yılında yapımına başlattığı cami, han, hamam, arasta, imaret 1574 yılında tamamlandı. Ayrıca bir iskele ile bir tersane yapıldı. Limanı korumak için 1577 yılında limanın üst tarafına küçük bir kale (Cin kulesi) inşa edildi. Derbentçi olarak buraya 541 aile yerleştirildi. Sokullu, aynı dönemde Antakya'da da han, hamam, bedesten, değirmen gibi çoğu günümüze kadar ayakta kalan yapılar yaptırdı (2000 Yılında Hatay, 2000: 25; Türk Dış Politikasında Hatay, 2001: 10; Efendi, 1992: 96-98). Bölgeye yerleştirilen bir kısım aşiretler zaman zaman huzursuzluk çıkarmışlardır. Rakka ve Azaz havalisine yerleştirilen aşireti Antakya ve civarına gelerek şekâvete başlamışlar ve hac yolunu tehdit etmeye başlamışlardır. Antakya kadısının müracaatı üzerine 1703'te eski yerlerine iskân için emir verilmiştir. X. yy.da Antakya ve çevresinde iktisadi ve ahlaki çöküntüden dolayı bazı eşkıyalık hareketlerine rastlanmaktadır. Ancak bunlardan hiçbiri etnik ve siyasi sebeplere bağlı olarak çıkmamıştır. Osmanlı idari yapısında da önemli bir yere sahip olan bölge XX. yy.ın başlarında İngiliz ordularının 1918'de istilasına uğradığı zamana kadar imparatorluğun bir sancağı olarak kaldı. Daha sonra Fransızların işgaline uğradı (Streck, 1978: 457-459).

Hatay'ın kuruluşundan bugüne kadarki süreçte kronolojik sıralaması şöyledir:

MÖ 1460 Yılında Hitit İmparatorluğu

MÖ 1200 Yılında Hitit Persliği

MÖ 680 Yılında Oğuzlar

MÖ 550 Yılında Persler

MÖ 333 Yılında Büyük İskender

MÖ 64 Yılında Romalılar

MS 395 Yılında Hunlar

MS 638 Yılında İslamî dönem

MS 969 Yılında Bizans

MS 1074 Yılında Selçuklular ve ardından Haçlılar

MS 1187 Yılında Selahattin Eyyübî-Memlûklular dönemi

MS 1516 Yılında Osmanlılar

MS 1917 Yılında Araplar

MS 1918 Yılında Fransızlar

MS 1939 Yılında Türkiye Cumhuriyeti dönemi başlamıştır (Sarı, 1996: 1-2; Tüm Zamanların Şehri Hatay, t.y: 4).

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 15 Mart 1923 tarihinde Adana'ya geldiğinde, memleketlerinin kurtarılmasını isteyen Antakyalı ve İskenderunlulara, “*Kırk asırlık Türk yurdu ecnebi elinde esir kalamaz.*” demek suretiyle bu bölgenin tekrar Anayurda bağlanması için çaba sarfedileceğini bildirmişti (Tekin, 1993: 124-125; Kalaycıoğlu, 2001: 4; Yılmaz, 2011: 8). Atatürk, 1936 yılında, Meclis açılış konuşmasında, Hatay meselesi yüzünden Fransızlarla senelerdir sürdürülen davanın sonuçlandırılmasının vaktinin geldiğini belirtmiştir. Ertesi günü, Tayfur Sökmen'i çağırarak davaya el konulduğunu ve bugünden sonra Antakya-İskenderun ve havalisinin isminin Hatay olduğunu belirtmiştir (Sökmen, 1992: 95). Atatürk, bu yöreyi tarihî dönemlerde yörede kullanılmış olan ve Türk tarihi ile de alakası bulunan Hatena kelimesinden dolayı “Hatay” tabiriyle adlandırmıştır (Dilaçar 1940: 17; Umar 1993: 306). Değişen koşullar 1937'de Fransa-Türkiye ilişkilerini giderek olumlu bir temele oturtur. 1937'de imzalanan Hatay Antlaşması geçici bir statü içerir. Bu statü, Hatay'da yapılacak seçimlere halkın kendi parlamentosunu kuracağı güne değin geçerli olacaktır. Seçimlerin 1938 baharında yapılması kararlaştırılır. Birleşmiş Milletler bu seçimleri denetleyecek bir komisyon oluşturur. Seçim listeleri Türk, Arap, Alevi, Ermeni, Rum, Ortodoks halklarına göre hazırlanır. Hatay'da 1938 Ağustos'unda yapılan seçimlerde milletvekili dağılımı şöyle olur. Türkler'den 22, Aleviler'den 9, Ermeniler'den 5, Sünni Araplar'dan 2, Rum-Ortodokslar'dan 2 olmak üzere toplam 40 milletvekili seçilir. Hatay Devleti Millet Meclisi, ilk toplantısını 2 Eylül 1938 günü Antakya'da Gündüz Sineması'nda (bugünkü kültür meclisi) yapar. Meclis Başkanlığına Abdulgani Türkmen, Cumhurbaşkanlığına, Tayfur Sökmen seçilir. Devlet Başkanlığı seçimi yedi pare top atışıyla halka duyurulur. Yeni kurulan devletin adının Hatay Cumhuriyeti (Bu adı Atatürk, Antakya halkının millî mücadelesi sırasında tarihi bir olaydan esinlenerek vermişti.) olması kabul edilir. Hatay şehitleri için iki dakikalık saygı duruşundan sonra meclis oturumu kapanır (Yılmaz, 2011: 9-10). 23 Haziran 1939 yılında Fransa ile

Türkiye arasında Hatay anlaşması imzalandı ve Hatay resmen Türkiye Cumhuriyetine katıldı (Türk, 2005: 28-30; Sarı, 1996: 2; Yılmaz, 2011: 10). Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından sonra, 1939 tarihinde İli TBMM'de temsil edecek milletvekillerinin belirlenmesi için kısmî bir seçim yapılmıştı. Bu seçimde Abdulgani Türkmen, Mehmet Tecirli, Abdullah Mürseloğlu, Bekir Sıtkı Kunt ve Hamdi Selçuk milletvekili seçilerek Hatay İli'nin ilk milletvekilleri olmuştu. 1943 döneminde Abdulgani Türkmen, Eyüp Dumkan, Ali Şelhun Devrim, Haşan Ilgaz, Mehmet Tecirli ve Abdullah Mürseloğlu Hatay milletvekili seçilerek TBMM'ye gönderildiler (Hatay İl Yıllığı, 1973: 341-342).

5 Eylül 1938 günü Mecliste "Hatay Anayasası" kabul edilir. Anayasaya göre: Yeni devletin adı "Hatay Devleti", idare şekli Cumhuriyet, merkezi Antakya olur. Yayladağı, İskenderun, Kırıkhan ve Reyhanlı ilçeleri kurulur. Hatay üzerindeki nüfuzu azalan Fransa, Suriye sınırını kapatarak Hatay devletini ve halkın zor durumda bırakma girişimlerinde bulundu. Hatay Cumhuriyeti devleti de misilleme olarak Hatay semalarını Fransız uçaklarına kapatarak çok sert bir tepki gösterdi. Şubat 1939'da Hatay Meclisi toplantısında Anavatan kanunları, Hatay devleti kanunları olarak kabul edildi. 28 Şubat'ta da Türkiye Cumhuriyeti parası, Hatay devletinin de resmî parası olması yasası çıkarıldı (Yılmaz, 2011: 11; Orhan, 1994: 106-108). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ve Fransız temsilci Rene Massigli'nin Ankara'da imzaladıkları bu antlaşma, Paris'te tüm dünyaya duyuruldu. 29 Haziran 1939'da Hatay Meclisi yaptığı toplantıda, oybirliği ile Anavatan'a katılma kararı aldı. Coşku dolu kutlamalar günlerce sürdü. Böylece yıllarca süren ayrı yaşamanın onulmaz acıları ve özlemleri son buldu (Yılmaz, 2011: 11).

1.2. Hatay'ın Coğrafyası

Hatay yöresi, tarihin her döneminde, hem coğrafi hem de kültürel yönden, Anadolu ile bütünleşmiş bir görüntüye sahiptir (Charles, 1329: 48-50). Antakya'nın coğrafyası hakkında bilgi veren İbn Haldun, Antakya'nın kuzeyinde, Masıssa (Misis), bundan sonra Adana ve Şam sınırının en sonunda Tarsus bulunduğunu belirtmektedir (El- Mağribî, 1990: 160).

Takvim'ul-Buldan'da Antakya hakkında şu bilgileri vermektedir: Antakya, içerisinde pınarları, bir kalesi ve beş kapılı büyük bir sur'u olan, büyük bir şehirdir. Asi Nehri, Antakya'nın kenarından geçerek Kara Nehir ile birleşir. Habibü'n Neccar'ın kabrinin bulunduğu Antakya, Şam'a bağlı şehirlerinin en nezihi olup Dimaşk'ın

uzağında ve büyük kayalardan yapılmış sur'u, yüksek bir dağ ve verimli arazileri, köyleri, bol rızıklı nahiyeleri vardır. Sur'un uzunluğu 12 mildir. Antakya, Avasım Şehirleri'nden olup, Şam'ın meşhur yerlerinden sayılan bir kasabadır (El- Maruf bi Ebu'l- Fida, t.y: 257-258). Akdeniz'in doğu ucunda yer alan, sınır ili Hatay'ın yüzölçümü 5.828 km²'dir. Hatay güneydoğu, yönünde Suriye, kuzeydoğuda Gaziantep'in İslâhiye ilçesi, kuzey ve kuzeybatıda Adana, Osmaniye illeri, batı yönünde İskenderun Körfezi ile çevrilidir. Hatay'ın, Suriye ile sınır uzunluğu 5403 km'dir. Hatay merkez, Halep arası karayolu ile bir saat sürmektedir. Hatay, Reyhanlı, Cilvegözü sınır kapısı kırk beş, Cilvegözü, Halep arası kırk beş toplam 90 dakikadır (Yenipınar, 2010: 69; 2000 Yılında Hatay, 2000: 37).

Hatay arazisi üç kısımdan meydana gelir. Bunlar dağlık bölgeler, kıyı ovaları ve çöküntü alanlarıdır. Dağlık bölümün birincisi olan Amanos Dağları, Maraş'ın güneyinde Ceyhan Irmağı'nın çizdiği geniş yayın içinden başlayarak güneybatı yönünde kıyıya paralel olarak uzanır ve Samandağ'ın kuzeyine kadar devam eder. Bu dağlar, yüksek ve dik olduğundan güç geçit verir. En önemli geçit ise Elmadağ üzerinde bulunan 640 m. yükseklikteki Belen Geçidi'dir. Diğerleri ise; Keldağ olup Hatay çöküntü alanının güneyini kuşatarak Yayladağı ve Altınözü ilçeleri arasını bütünüyle kaplar. Bu dağlardaki platolar il topraklarının 1/5'ini kaplamaktadır. Çöküntü alanının bir bölümünü kapsayan ve il topraklarının orta kesiminde bulunan Amik Ovası, ilin en büyük ovasıdır. Ova; Asi, Karasu ve Afrin vadi tabanlarının dolmasıyla oluşmuştur. Amik Ovası, batıdan Amanos Dağları, kuzeyden Karasu Vadisi, doğudan Afrin Vadisi ve güneyden de Asi Vadisi ve Keldağı masifinin çıkıntılarıyla çevrilmiştir. Hatay kıyısındaki diğer ovalar ise, Dört Yol, Arsuz, Payas, İskenderun Erzin ve Samandağı ovalarıdır (Türkmen, 1937: 26-30; Yurt Ansiklopedisi, 1982: 3372-3375).

Hatay topraklarının, % 46'sını dağlar, % 20'sini yaylalar ve % 34'ünü ovalar kaplar. İlin Akdeniz ile kıyı uzunluğu 152 km'dir. Dağlar, Güneydoğu Toroslar'ın başlangıcını oluşturur. Hatay il sınırları içerisinde en büyük dağ, Amanos Dağları'dır. Güneybatısında Samandağ civarında Musa Dağı ile Hatay'ın güney ucunda Suriye sınırına paralel olarak uzanan El-Mansuriye Dağı vardır. Batı kesiminde ise Kızıldağ yükselmektedir. Amanos dağlarının en yüksek yeri, Dört Yol ilçesinin doğusunda kalan 2.240 m. yükseltili Mıgır Tepe'dir (Bozdağ). Burası aynı zamanda Hatay ilinin de en yüksek noktasıdır. Amanoslar üzerindeki Hassa'daki Kuşçu Tepe 2.076 m'dir. Amanos

Dağları üzerindeki diğer yüksek tepeler ise; 1.700 m Kızıldağ ve İkiztepe 1.668 m'dir. Amanos Dağları'nın uzunluğu yaklaşık 175 km'dir. Genişliği ise 15-30 km arasında değişmektedir. Bu dağlar, yüksek ve dik olduğundan güç geçit verirler. En önemli geçit, Elmadağ üzerindeki 660 m yükseltideki Belen Geçidi'dir. Hatay çöküntü alanının güneyini kuşatan, Keldağ ise Yayladağı ve Altınözü ilçeleri arasını bütünüyle kaplar. En yüksek noktası Yayladağı ilçesinin kuzeybatısındaki Cebel Akra Dağı 1730 m yükseltidedir. Keldağ'ın merkez ilçeye doğru uzanan bölümüne Habib-i Neccar Dağı denilip 500 m yüksekliktedir. Keldağ'ın arka kesimi 1235 m. yükseltili Ziyaret Dağı'dır. Amanos Dağları'nın 800-1000 m yükseklikteki yamaçlarında birçok yayla vardır. Soğukoluk, Belen, Zorkun ve Atik Yaylaları, yaz-kış kullanılır (Yenipınar, 2010: 74-75). Hatay bulunduğu coğrafi konumu itibarıyla düzgün bir karayolu ile Adana ve Gaziantep'e bağlıdır. Bu yol, İskenderun'dan sonra iki kola ayrılarak biri Belen Geçidi üzerinden Amanos Dağları'nı aşarak Antakya'ya ulaşır ve sonra doğuya devam ederek Cilvegözü Sınır Kapısı'ndan Suriye sınırına girip Halep'e doğru gider. Güneye doğru giden ikinci kol, Yayladağı Sınır Kapısı'ndan Suriye'nin önemli bir limanı olan Lazkiye'ye ulaşır. Denizyolu açısından önemli bir konuma sahip olan İskenderun Limanı, Türkiye limanları ile denizaşırı ülkelere çalışan önemli bir kapıdır (Yurt Ansiklopedisi, 1982: 3370-3372).

Hatay ilinin önemli bir bölümünde Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir. Genelde yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı olmakla birlikte yüksekliğe bağlı olarak iklim özellikleri önemli farklılıklar gösterebilmektedir. Hatay'da kış aylarında rüzgâr kuzey ve kuzeydoğu yönlerden hafif ve orta kuvvette, yaz aylarında güney ve güneybatı yönlerden orta kuvvette ve kuvvetli esmektedir. Bilindiği gibi, bir yörenin iklimi ve coğrafi konumu turizm hizmet sunumunun tüm yıla yayılmasında hayati derecede önem arz etmektedir. İlin söz konusu iklim özellikleri yılın bütününe yayılan turizm faaliyetlerinin örgütlenmesine ve böylelikle turizm endüstrisinin hızla yükselebilmesini destekleyecek mahiyettedir (Hatay il turizm stratejisi ve eylem planı, 2012: 48).

Hatay ilinde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer. Akdeniz iklim kuşağında bulunmaktadır, iklim iç kesimlere gidildikçe sertleşmektedir. Yani tipik Akdeniz iklimi yaşanır. Ortalama yıllık sıcaklık 16-21°C. arasındadır. Ortalama yıllık yağış miktan 570-1160 mm. arasında değişmektedir. İl bazında görülen en yüksek sıcaklık değeri 43,9 °C. (26 Ağustos 1962), en düşük sıcaklık da -14°C. (15 Ocak 1950)

olmuştur. Donlu gün sayıları en fazla 7 gün, karlı gün sayıları ise 2 gün kadardır. Yıllık ortalama deniz suyu sıcaklığı 22,1°C.'dir. 1999 yılında en yüksek sıcaklık 32,8°C. ile Ağustos ayında, en düşük sıcaklık -6,5°C ile Ocak ayında tespit edilmiştir. Hâkim rüzgâr yönü güneybatı (SW), rüzgâr hızı 4,7 m/sn.'dir. 1999 yılında rüzgâr hızı 5,0 m/sn ile en fazla Temmuz ayında tespit edilmiştir (2000 Yılında Hatay, 2000: 39). Hatay ilinin tipik iklim özelliklerinden biri de, güneybatı yönünden esen hâkim rüzgârlardır. Rüzgâr her mevsim baskın olarak hissedilir. Bazen hızı 30 m/sn'ye ulaşır. Denizden esen hâkim rüzgârlar nedeniyle, nispi nem oranı ortalama % 69 civarında olup; bu oran yaz aylarında % 68, kış aylarında ise % 74 civarındadır. Bu nedenle, bölgede bağıl nem, yazın kışa göre daha fazladır. Yaz aylarında bulutluluk nispeten az olup uzun bir güneşlenme dönemi mevcuttur. Yaklaşık yılın sekiz ayı güneşli geçer. Ancak kıyı kesiminde havadaki bağıl nem oranı yüksek olduğu için, puslu görünüm oluşur. Kıyı bölgelerinde, aşağı yukarı yılın yarıya yakın bölümü kurak geçer. Bu devre, iç kısımlara doğru azalarak yılın üçte birine düşer. Nem oranı iç kısımlarda azalır (Yenipınar, 2010: 77).

Hatay'da Asi Nehri, Karasu ve Afrin Çayı olmak üzere belli başlı üç önemli akarsuya sahiptir.

Asi Nehri; Lübnan'dan doğar, Suriye'yi geçtikten sonra Türkiye'ye girmektedir. Nehrin toplam uzunluğu 380 km., il sınırı içerisindeki uzunluğu 94 km. civarındadır.

Karasu; Kahramanmaraş ili'nden doğar ve Afrin Çayı ile bugün kurutulmuş olan Amik Gölü yatağında birleşir. Karasu nehrinin uzunluğu 116 km.'dir.

Afrin Çayı; Gaziantep'ten doğar, Karasu ile eski Amik Gölü yatağında birleşir. 160 km. uzunluğundadır (2000 Yılında Hatay, 2000: 37; Türkmen, 1937: 31-34; Yurt Ansiklopedisi, 1982: 3370-3373).

1.3. Hatay'ın Ekonomik Yapısı

İlimizin sanayisi, 1970'li yıllara kadar tarım ve tarıma dayalı sanayi dallarında gelişme göstermiştir. Tarıma dayalı sanayi içinde çırçır, un, irmik, pamuk (çiğit) yağı, bakliyat tasnifleme ve zeytinyağı gibi üretim konuları ağırlık kazanmaktadır. Özellikle Amik ovasının en önemli tarımsal ürünü olan pamuğu işlemek üzere birçok çırçır ve prese fabrikası kurulmuştur. İskenderun Demir Çelik Fabrikasının 1975 yılından itibaren kademeli olarak üretime geçmesinden sonra yörede demir-çelik sanayi önem kazanmaya başlamış ve bu ürünün değerlendirilmesine yönelik orta ve küçük çaplı

sanayi kuruluşları İskenderun ve Payas civarlarında kurulmaya başlamıştır. Gerek istihdam hacmi, gerekse de yarattığı katma değer açısından demir-çelik sektörü, Hatay'da imalat sanayinin itici gücü olmuştur. İmalat sanayi özellikle makine, filtre, tarım araç-gereçleri, ayakkabı, deri işlemeciliği ve mobilya üretiminde gelişmiştir. İskenderun Demir Çelik tesislerinin tamamlanmasını izleyen yıllarda, özel sektöre ait çelikhane ve haddehanelerin de devreye girmesi ile günümüzde Hatay ili, demir-çelik sektörünün önemli bir merkezi hâline gelmiştir. Ayrıca İskenderun, Payas ve Antakya Organize Sanayi Bölgesinde gerçekleştirilmekte olan boru, filtre ve metal alaşım tesisleri de sektörün entegrasyonu ve üretimin çeşitlendirilmesi açısından önemli yatırımlardır (<http://www.hatay.gov.tr/IcerikDetay.aspx?IcerikId=118>; Yenipınar, 2010: 84).

Hatay yöresini çekici kılan ve tarihin her döneminde göçlere açık olmasını sağlayan bir özellik, Anadolu'yu Çukurova yoluyla Suriye-Filistin'e bağlayan yolların kavşak noktasında bulunmasıdır. Ayrıca, Mezopotamya'dan Akdeniz'e çıkmak için kullanabilecek en uygun limanlar, yine Hatay yöresindedir. Bu stratejik konum, Hatay'ın dünya üzerindeki belli başlı medeniyetlerin önemli bir bölümüne ev sahipliği yapmasını beraberinde getirmiştir. Ekonomik gelişmeyi sürükleyebilecek en önemli genel amaçlı teknolojilerden birisi olarak kabul edilmekte olan ulaşım sistemleri altyapısının görece gelişmişlik seviyesi, Hatay ilinin önemli bir güçlü yönü olarak öne çıkmaktadır. Bölge, ulusal düzeyde kuzey-güney ve doğu-batı ekseninde kesişen ekonomik ve demografik merkezleri birbirine bağlayan stratejik bir coğrafyaya sahiptir. Ulusal yük ve yolcu taşımacılığında başat rol oynayan bu ulaşım koridorları bölge üzerinde kesişmektedir. Bölge uluslararası ulaşım için de önemli bir geçiş noktasıdır. Üç kıtanın kavşak noktası olarak uluslararası ulaşımın ve transit taşımacılığın en yoğun ve hareketli olduğu yerlerden biridir. Önemli bir uluslararası karayoluna (E-91), büyük bir limana (İskenderun), Türkiye'nin önemli sınır kapılarından birine (Cilvegözü) ve Yayladağı giriş-çıkış kapısına sahiptir. Bölge sahip olduğu konumun getirdiği avantajlarla ulusal ölçekte ortalamanın üzerinde ulaşım altyapısına sahiptir. Özellikle ticari karayolu, denizyolu ve demiryolu taşımacılığı açısından gelişmiş durumdadır (Hatay İl Turizm Stratejisi ve Eylem Planı, 2012: 45)

Hatay'ın Anavatan'a ilhâkından önce 19. yy. sonlarında yörenin başlıca tarım ürünleri tahıl, zeytin ve meyan köküdür. Bu dönemde Mısır, İngiltere, Fransa ve

İtalya'ya tahıl, meyan kökü, yün, kereste ve bazı gıda maddeleri ihraç edilirken, pamuklu dokuma, çiğit, demirden yapılmış aletler ve ilaç ithal edilmektedir. 1939'a değin sanayinin en gelişmiş dalları ipekli dokuma ile sabunculuktur. Deri ve madenî eşya ile taşa ve toprağa dayalı sanayi dallarında ilkel tekniklerle çalışan imalathaneler sanayi potansiyelini oluştururken 1940'lı yıllarda gıda sanayi ağırlık kazanmıştır. 1953'te Harbiye Defne Hidroelektrik Santralinin devreye girmesiyle enerji sorunu çözüldünce önce çırçır sonra iplik ve dokuma fabrikaları kurulmuştur. 1954'te Sarıseki Gübre Fabrikası kurulurken, 1960'larda imalat sanayi gelişmiş; tarım araç ve gereçleri, yağ, mazot ve hava filtreleri, fren balataları, dokuma sanayinde kullanılan makineler üretilmeye başlanmıştır. 1970'lerde İskenderun'da Türkiye'nin üçüncü demir-çelik fabrikası olan İskenderun Demir ve Çelik AŞ'nin kurulmasıyla ilin sanayi potansiyeli iyice gelişmiştir. Bugün anılan tesislerin yanı sıra kırk civarında haddehane ile Hatay, önemli bir sanayi potansiyeli sergilemektedir. İskenderun Körfezi, bugün en büyük demir-çelik işleme ve üretim yeri hâline gelmiştir. Geleneksel küçük sanayi olarak dericilik, ayakkabıcılık ve mobilyacılık önemli bir potansiyele sahiptir. Ağırlıklı sanayiler orman ürünleri, dokuma, giyim, deri sanayi, metal eşya, makine teçhizat, ulaşım araçları ve ilmi ve mesleki ölçüm aletleri sanayileridir. İskenderun Organize Sanayi Bölgesinden sonra kurulan Payas ve Antakya Organize Sanayi bölgeleri, konumluk yer bakımından iş adamlarına önemli yatırım alanı oluştururken sanayinin yıllar itibarıyla il ve ülke ekonomisindeki payı da artmaya devam etmektedir. Hatay ilinin toplamda % 8.9'luk kısmı tarıma elverişlidir. Tarım arazisinin % 63'ünde tarla tarımı yapılmakta, % 13.8'inde sebze yetiştirilmekte, % 9.4'ünde meyvecilik, % 1.8'inde bağcılık, % 11.8'inde zeytincilik yapılmaktadır. İlin önemli tarım ürünleri arasında buğday ve pamuk başta gelmektedir. Turunçgiller, meyve gubu içinde çok önemli bir yere sahiptir. Turunçgillerin yanı sıra üzüm, Trabzon hurması, incir ve erik, ilin önemli meyvelerindendir. Örtü altı yetiştiriciliği (seracılık) da gittikçe yaygınlaşmaktadır. Zeytin üretimi de başta Altınözü ilçesi olmak üzere oldukça yaygındır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Hatay>).

İskenderun Demir Çelik, Yazıcı Demir Çelik, Ekinciler Demir Çelik, Atakaş Şirketler Gubu, Şahin Kömür, Gübre Fabrikaları, Noksel Çelik Boru Sanayi, Oysa İskenderun Çimento Sanayi, Tosyalı Demir Çelik Sanayi, Petrol Ofisi Tesisat Müdürlüğü, Çekisan Petrol Dolum Tesis Müdürlüğü ilimizin önemli sanayi

kuruluşlarıdır. 2009 yılı itibarıyla ticaret ve sanayi odasına kayıtlı 1224 gerçek kişi 2461 tüzel kişi olmak üzere 3685 faal üye bulunmaktadır. Bunların dışında ayrıca Hatay'da Antakya Organize Sanayi Bölgesi, İskenderun Organize Sanayi Bölgesi, Dört Yol Küçük Sanayi Sitesi, Payas Küçük Sanayi Sitesi, Antakya Küçük Sanayi Sitesi ve Kırıkhan Karma Küçük Sanayi Sitesi mevcuttur (Hatay il yılı, 2011: 236-245).

2. ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM VE TEKNİKLER

2.1. Tezin Amacı

Doğu Akdeniz'de yer alan Hatay, Arap Alevi kültürünün en önemli merkezi konumundadır. Hatay merkez, ilçe, belde ve köylerinde yaşam bulan Nusayriliğin sosyo-kültürel manada folklorik özellikleriyle bugüne kadar derli toplu incelenmemiş olması, yöreye dönük sosyal araştırmalar açısından çok önemli bir eksikliklerdir. Adı geçen yörede nesillerdir devam eden Nusayrilik inanç sistemi, günümüze kadar tüm zenginlikle ulaşmıştır. Nusayrilikle ilgili bugüne kadar yapılmış birkaç çalışmanın sadece sosyologlara ait olduğu bilinmektedir. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinden hareketle halk bilim bağlamında, henüz bir araştırma yapılmaması, Arap Aleviliğine bilimsel metotlarla bakılması sonucunu doğurmaktadır. Halbuki bir dine ait olan tüm inanç normlarının icrasal özelliklerinde inanılan dinsel yapının gubuna özgü çok sayıda geleneksel norm ve unsurlar mevcuttur. Birer kültür değeri olan her bir norm ve unsur, inanılan dinin veya mezheplerin hızlı dönüşümü içinde işlevselliğini kısmen yitirerek kısmen de zenginleştirerek varlığını günümüze uygun biçimde devam ettirmektedir. İnanç bağlamında değişen geleneksel değerlerin yerini kapital değerlerin almasıyla birlikte, Arap Aleviliğine özgü yapıların çeşitli nedenlerden dolayı sosyo-kültürel hafıza yönleri başkalaşmaya ve zayıflamaya başlamıştır. İfade ettiğimiz bu sebeplerden hareketle, doktora tezimizle Arap Aleviliğinin somut olmayan kültür unsurlarının geçmişten günümüze kadarki süreçte kazanıp kaybettiği dinamiklerinin araştırılıp tüm açıklığıyla gözler önüne serilmesinde uygun bir zemin oluşturmayı hedeflemekteyiz. Bu zemini oluşturmak için de sözlü gelenekte yaşayan ve hafızanın gücü nispetinde var olabilen Nusayriliğin doğumla başlayıp ölümden sonraki süreci de içine alan inançsal, folklorik unsurlarını bilimsel normlarla tespit etmeyi amaçlamaktayız.

Belirtilen amaç ve hedefler doğrultusunda ulaşılmak istenilen sonuçlar şöyledir:

1. Modern folklor araştırma yöntem ve araçları ile tespit edilen malzemelerle, adı geçen yörenin zengin kültür çeşitliliği içinde, Nusayri (Arap Alevi) kültürünün yerini ve önemini somut verilerle ortaya çıkarmak.
2. Yöreye ilgili sosyal tabanlı çalışmalara malzeme temin etmek.
3. Doktora tezimizle tespit edilecek malzeme ve verilerle ilerleyen zamanda yeni akademik tez çalışmalarına kaynak oluşturacak bir veri bankası oluşturmak.
4. Arap Aleviliğinin inanç bağlamında kurallar sistemini ortaya çıkararak, karar alıcıların Aleviliğe dönük formal yasalar oluşturmaları veya düzenlemeleri sürecinde destek unsur görevi üstlenecek akademik veriler elde etmek ve karar alıcılara tebliğ etmek.
5. Nusayrilerin Türkiye'ye bakış tarzlarını belirleyip icab-ı hâlde bu durumu karar alıcılara rapor edebilmek.
6. Arap Alevilerinin dinsel icra etkileşim ve birleşimlerini belirleyip bu durumları gerektiğinde Diyanet İşleri Başkanlığıyla paylaşabilmek.
7. Nusayrilerin diğer Alevilerden ayrılan unsurlarının tespit edilebilmesi için veri sağlayabilmek. Bu noktada Nusayrilikle, Aleviliğin herhangi bir kolunun bu çalışma neticesinde farklı bilim adamlarınca kıyaslanabileceğini düşünmekteyiz.
8. Güncel olan Suriye ile ilgili krizde, Arap Alevisi olan Nusayrilerin istek ve beklentilerini belirleyip gerektiğinde bu durumla ilgili yetkilileri bilgilendirmek.
9. Sünni ve Alevi politikalarının belirlenmesinde yetkililere danışmanlık yapmak.
10. Hoşgörü ili olan Hatay'da farklı din ve mezheplere ait olan insanların ülkemiz için örnek olabilecek değerleri ortaya çıkarabilmek.
11. Tüm yurttaki olduğu gibi yöreyi de etkisi altına alan popüler kültür akımı ile geleneksel kültürü buluşturacak türde, Nusayri kaynaklı kültürel unsurları tespit etmek ve bunlara ulusal ve uluslararası boyutlar kazandırmak.
12. Ülkemizdeki Alevilerin gerek kültürel unsurlarında gerekse de icrasal ayinlerde farklı uygulamaların olduğunu belirlemek.
13. Nusayriliği hem ulusal hem de uluslararası çerçevede bilim dünyasına tanıtip bu konuyla ilgili hedeflenen yörede akademik çalışmalar, ulusal ve uluslararası sempozyumlar yaparak hem Hatay'ın hem de Türkiye'nin tanıtımına katkı sağlamak.

2.2. Konu ve Kapsam

Akdeniz'in doğusunda yer alan Hatay/Antakya, dinsel hoşgörünün harmanlanmasından mütevellit farklı din ve mezheplerin pek çok araştırmacı tarafından konu edinildiği bir saha olmuştur. Yöredeki farklı din ve mezhepler üzerinde yapılan çalışmalar, adı geçen yörenin asırlardan beri dinsel hoşgörü çerçevesinde barışçıl bir tutumla günümüze kadar sorunsuz bir biçimde geldiğini kanıtlamıştır. Ayrıca yörenin gerek coğrafi gerekse de nüfus yapısı, Arap Alevileri için son derece hassas bir önem arz ettiği ortaya çıkarılmıştır.

Buradan hareketle kendi içlerinde bir sosyal grup olarak kabul edebileceğimiz Nusayri zümresinin somut ve soyut kültürel mirası bu güne kadar çalışılmamış; ne yazık ki göz ardı edilmiştir. Bu durumun hazin bir sonucu olarak Arap Alevileri, sosyal yapısı, inanç dinamikleri ve ayinsel icraları bakımından gerek bölgede gerekse ülkede hassas bir inanç kültü olması bakımından hem sosyal hem de siyasi bir sorun olarak günümüze kadar devam edegelmiştir. Nusayriliğin geçmişten günümüze uzanan geleneksel uygulamalarının ve bünyesinde barındırdığı somut olmayan kültürel mirasının tespiti ve kayıt altına alınması, Arap Alevilerinin sadece sosyal boyutuyla değil psikoloji, antropoloji, etnoloji, etik ve kendilerine özgü kültürel boyutuyla da devam etmesinde etkili olacaktır.

Hedef guruba yönelik yapılması düşünülen araştırma neticesinde Arap Alevilerinin sosyal ve siyasi problemlerinin çözümünde karar alıcı mekanizmalara yol ve yön gösterici bir çalışma olacaktır. Zira Nusayriliğin geleneksel dinî ve ahlaki değer yargıları içerisinde kuralları yazılı olmayan kesin hükümler mevcuttur. Sosyo-kültürel hayatta özellikle dinî ve ahlaki yapılara dönük geleneksel hükümlerin ortaya çıkarılmasıyla formal yasa ve kuralların uygulanması noktasında önemli bir destek unsur edilmiş olacaktır. Çünkü Alevilik kültüründe sözlü kurallar, iyi analiz edilip yorumlandıktan sonra günümüz Aleviliği ile ilişkilendirildiği zaman, uygulanacak yeni politika ve yönergeler hayat bulabilecektir.

Doktora tezimizin özellikle üzerinde durmak istediğimiz diğer bir özgün yönü de, çalışmanın bu alanda Hatay / Antakya'ya yönelik halk bilimsel anlamda gerçekleştirilecek ilk çalışma olmasıdır. Böylece bu alanda büyük bir eksiklik doldurulmuş olacak, elde edile veriler sosyoloji, antropoloji, etnoloji, hukuki, siyasi, psikoloji gibi sosyal bilim dallarında yapılacak olan çalışmaların yanı sıra başka

mesleklerin folklorik unsurları üzerine yapılacak olası folklor araştırmalarına da önemli derecede kaynaklık edecektir.

Resmî ya da gayri resmî üyelik ölçütleriyle ifade edilen, sosyo-kültürel anlamda karşılıklı ilişkiler modeline paralel olarak birlik olma ve birlikte yaşama duygusunu paylaşan ya da kendilerini birbirlerine bağılı hissedenden çok sayıdaki kişinin oluşturduğu bir küme olarak kabul edilen sosyal guplar, sosyoloji, kültürel coğrafya, kültürel antropoloji ve nihayet folklor araştırmalarının konusu olarak günümüze kadar süregelmiştir. Sosyolojik anlamda toplumun çekirdeğı kabul edilen aileden başlamak üzere, eğitim, ekonomi, meslek ve din gibi bağlayıcı unsurlar etrafında oluşmuş çok sayıda guplardan bahsedilebilir. Sosyolojik açıdan bir insan topluluğunun gup olarak kabul edilebilmesi için bir araya gelmelerinde ortak bir amaca ve kendi aralarında bir etkileşime sahip olmaları öncelikli koşuldur. Sosyolojiden farklı olarak folklor, sosyal gupların oluşumu, yapısı ve üyeleri üzerine değıl, sosyal gupların geleneksel değıerleri üzerine çalışmıştır. Pek çok araştırımacı, gupların oluşumunda geleneğın en önemli belirleyici faktörlerden biri olduğı görüşünde hemfikir olmuşlardır. Buna göre topluluğun bir üyesi öbür üyelerin hepsini tanımayabilir; ancak büyük bir olasılıkla o topluluğa ait, toplulukta birliktelik duygusunun oluşumuna yardım eden gelenekleri bilir. Böylece eğer topluluk neyle uğraşıyorsa folklor, uğraşılan unsurun kisvesine bürünür.

Dinsel bağlamda Hatay'da yer alan çok sayıdaki inaç kültlerinden birisini de Nusayrilik oluşturmaktadır. Üç tarafı denizlerle çevrili olan bir ülkede dinsel hoşgörünün en güzel örneklerinden biri olan Hatay / Antakya'da, Arap Aleviliğının sosyo-kültürel önemi, bu inanç gubunun bölgesel özellikler gösterecek şekilde çeşitlenmesini sağlamıştır. Son derece geniş tabanlı bir yapıya sahip olan Alevi zümrelerinin yukarıda da ifade edildiğı gibi kendine özgü bir kültürünün olmaması beklenemez. Bu kültür içinde somut olamayan kültürel unsurlar zengin bir yere sahiptir. Arap Alevilerinin somut olmayan kültürel mirası içinde yer alan âdet ve inanmaları (doğum, ölüm, evlilik, sünnet, 12 İmam inancı, halk inanışları, türbe kültü, imamet anlayışı, din eğitimi, ocak kavramı, halk hekimliğı, vb.), manzum ve mensur karakterli sözlü kültür unsurları (Hz. Muhammet ve Hz. Ali anlatmaları, muska yazma geleneğı, icrasal ayinler, efsane, masal, atasözü, deyim, ağıt, memorat, vb.) gibi unsurlar tespit edilecektir.

Hatay merkezi ve merkeze bağılı ilçe, köy ve beldeleri bakımından Arap Aleviliğinin Türkiye'nin tamamını temsil gücüne sahip bir ilimizdir. Hatay / Antakya, hem coğrafi hem de yöresel özellikleri bakımından Nusayrilik inanç sisteminin somut olmayan kültür unsurlarını yoğun bir biçimde çevrelediği görülmektedir. Bektaşilikle ilgili yüzlerce araştırma yapılmasına rağmen Nusayrilikle ilgili bugüne kadar çok az sayıdaki sosyolojik çalışma, böyle geniş tabanlı bir kültürün kısmen ele alındığı göstermektedir. Söz konusu çalışmalar, halk bilimsel anlamda Arap Aleviliğinin icrasal folklorik yönünü bütün yönleriyle yansıtmaktan uzaktır. Diğer yandan, Nusayrilikle ilgili yapılması hedeflenen bu halk bilimsel çalışma stratejisi, kültür antropolojisi ve folklor üçlemesi ile irdeleyen bir çalışmanın da bulunmaması yapılacak bu çalışmayı bir ilk kılacaktır.

Arap Aleviliği bir inanç sistemi olarak şüphesiz ki insanoğlu var olduğu sürece devam edecektir. Ancak Nusayrilik inanç sisteminin teşekkülü, geleneklerle ve değişen zamana bağılı olarak beslenen somut olmayan kültürel mirasının gelecek kuşaklara aktarılması, söz konusu inanç sisteminin devamlılığı kadar önem taşıyan bir meseledir. Sosyo-kültürel değişim süreçlerine paralel olarak geleneksel Arap Aleviliği uygulamalarında giderek önemli birtakım değişiklikler olduğu gözlemlenmiştir. Alevilik ritüelleri başta olmak üzere Nusayrilik'in dayanışma ve devamlılık ilkelerini oluşturan şifahi kurallar sisteminin aşınmaya uğraması bu çalışmanın gerekliliğinin önemli bir dayanağıdır. Günümüz için özellikle geleneksel Arap Aleviliğinin icra yöntemlerine dayalı kurallarda kısmi bir dejenerasyon gözlemlenmektedir. Bu inanç sisteminin gelecek kuşaklara daha doğru bir biçimde aktarılabilmesi adına böyle bir çalışmanın yapılması gerekliliğini daha da önemli kılmaktadır.

2.3. Yöntem

Buraya kadar amaç ve kapsamı açıklanan "*Hatay Yöresi Arap Alevileri Folkloru*" başlıklı doktora tez çalışmasının yöntemleri bu başlık altında ele alınacaktır. Çalışmanın ilk oluşum aşamasından son aşamasına kadar kullanılmış olan yöntem, teori ve alan araştırması sırasında karşılaşılan sorunlar hakkında bilgi verilecektir. Söz konusu çalışma, temelde alan araştırmasına dayalı olarak alandan elde edilen sesli ve görüntülü kayıtların yazıya geçirilerek ortaya çıkan metinlerin incelenmesi bağlamında oluşturulmuştur.

Bilineceği üzere bir halk ürününün folklor malzemesi sayılabilmesi için “halka ait olma, anonim ve sözlü kültüre sahip olma ve nesilden nesile aktarılma” gibi kendine özgü özelliklere sahip olması gerekir. Arşivlediğimiz çalışmaların büyük bir bölümünün folklor malzemesi olabileceğini gördüğümüzde, alan araştırmalarına yönelik hazırlıklarımız bizleri daha da cesaretlendirmişti. Sahaya çıktığımızda zengin bir folklorik malzemeye ulaşabilme inancımızı her zaman koruduk. Tabii ki de sahaya çıktığımızda daha sonra da açıklayacağımız bazı nedenlerden dolayı bu inancımızı kimi zaman korurken kimi zaman da kaybettik. Ama uzun ve yorucu geçen bu süreç, bizi bir an bile olsun yıldırmadı.

Kenneth S. Goldstein’in “*Sahada Folklor Derleme Metotları*” (1977) isimli çalışmanın ikinci bölümünde “araştırma meselesinin tespiti” yer almaktadır. Goldstein, folklorcunun ya saha çalışması yoluyla ya da kütüphane çalışmalarıyla folklor teorilerini öğrenmek için bir ön çalışma yapması gerektiğini söyler. Söz konusu bu çalışmaların araştırmacıya sistematik bir araştırma yürütmesinde, ayrıntıların elenmesinde ve çalışma boyunca önemli kararlar alabilmesinde ciddi katkılarının olabileceğini vurgular (Goldstein, 1977: 10). Öncelikle “*Hatay Yöresi Arap Alevileri Folkloru*” başlıklı çalışmamızla ilgili olarak Türkiye’de farklı bilim dalları ve disiplinleri tarafından yapılmış kaynaklar taranarak tespit ve tedarik edilmiş, daha sonra da konuyla ilgili yurt dışında yapılmış çalışmalar (İngilizce, Fransızca, Arapça, vb.) tespit ve tedarik edilmiştir. Eldeki kaynaklardan yabancı dilli olanlar, Türkçeye çevrildikten sonra kaynaklar belirli bir düzen dâhilinde arşivlenmiştir. Ayrıca başta İstanbul Üniversitesi olmak üzere Marmara Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Giresun Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, vb. birçok üniversitenin kütüphaneleri ve web üzerinden anlaşmalı oldukları veri tabanlarından konuyla ilgili yerli ve yabancı çalışmalar (makale, tez, vb.) taranarak arşivlenmiştir.

Kaynak çalışmasının arşivlenip incelenmesiyle beraber söz konusu çalışmamızla ilgili “*nasıl, neden, niçin, niye, ne zaman, nerelere, vb.*” gibi sorulara kendimizce cevap bulmaya çalıştık. Hiyerarşik bir düşünce sistemine sahip olunduktan sonra cevap bulmaya çalıştığımız en önemli konulardan birisi, “*Çalışmamızda çağdaş folklor teorilerinden hangisi ya da hangilerini kullanmamız gerekiyor?*” sorusuydu. Bu bağlamda çalışmamızın bizzat alan araştırmasına bağlı olduğu, alanda elde edilecek

sesli ve görüntülü malzemelerin çözümlenme hususu, her daim göz önünde bulundurulmuştur. Bu durumları düşünürken aslında en önemli sorunlarımızdan birinin teori belirleme olduğunu fark ettik. Halk bilimi teorilerini, başta Metin Ekici'nin "*Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*" (2010) isimli kitabı olmak üzere, M. Öcal Oğuz ve Selcan Gürçayır'ın "*Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*" (2010), Özkul Çobanoğlu'nun "*Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*" (2005), Julius Krohn ve Kaarle Krohn tarafından yazılan Fikret Türkmen'in yayına hazırladığı "*Halk Bilimi Yöntemleri*" (1996), Lütfi Sezen'in "*Halk Bilimi ve Derleme Metotları*" (2005), Ekrem Kıracı'nın "*Türkiye Sahası Türk Halk Edebiyatı*" (2013) isimli kitaplardan konuyla ilgili yaklaşımlar etraflıca incelendikten sonra çalışmamızı, sadece bir teoriyle yapamayacağımız fikri oluştu. Çalışmamızın özellikle anlatıya dayalı bölümlerinde anlatıcı ve dinleyici hususları göz önüne alındığı için hem "*Performans (İcra/Gösterim)*" teorisini hem de "*Tarihî-Coğrafi Fin*" teorisini; başta geçiş dönemleri olmak üzere günlük hayatta uygulanan gelenek, görenek ve ritüellerde "*İşlevsel*" teorisini kullandık. Yani çalışmamız, söz konusu bu üç teorinin ışığında şekillendirilmiştir.

Lütfi Sezen, folklorun canlı kaynağının halk hayatı olduğunu, doğumdan ölüme kadarki süreçte yer alan bütün törenlerin folklorun kaynağını teşkil ettiğini ifade eder. Folklorun başta olmak edebiyat üzere tarih, sosyoloji, psikoloji, etnoloji, filoloji vb. ilimleri malzeme veren zengin bir hazine olduğunu söyler. Ona göre her bilim dalı ile ilgili olan ve bir toplumun geçmişine ve yaşadığı dönemlerine ait maddi ve manevi kültür ürünlerini kapsayan folklor, toplumların görünen ve görünmeyen yüzünü yansıtır. Folklor (halk bilimi), halka ait maddi, manevi ürünleri kendine has usullerle derleyen, sınırlandıran, çözümleyen, yorumlayan bir bilim dalı olmakla beraber genel anlamıyla halk hayatının ve kültürünün ilmi olduğunu belirtir (2005: 17).

Özkul Çobanoğlu, **Tarihî-Coğrafi Fin** teorisinde her geleneksel anlatının, belli bir zaman ve yerde bilinçli bir yaratma sonucunda ortaya çıktığını ve asıl önemli olanın yaratılan ürünün ilk şekline ulaşmak olduğunu ifade eder. (2005: 122). Tarihî-Coğrafi yöntem, temeli itibarıyla sözlü halk anlatımlarının, özellikle de masalların veya bir masalın nerede ve ne zaman yaratıldığını ve onun muhtemel ilk şeklinin ne olduğunu belirlemeyi amaçlar. Ancak burada ele alınan temel sorun, yaratıcıların kimler olduğu ve nasıl yarattıkları ve bağlamlarının ne olduğu değil, metnin oluşması meselesidir. Yönteme göre her anlatı, belli bir zamanda, belli bir yerde yaratılmıştır. İlk şekli,

yöntem mensuplarının verdiği adla ifade etmek gerekirse “*Ur-form*”u belli bir yerde ve zamanda yaratılan bir halk anlatması, tıpkı suya atılan taşın oluşturduğu dalga benzeri bir şekilde, ticaret ve göç gibi etkenler altında yayılmaya başlar. Sözlü yayılma yanında, yazılı ve basılı metinler de bu yayılmanın genişlemesine yol açacaktır. Tarihî-Coğrafi yöntem mensuplarının düşüncelerine göre, ele alman bir halk anlatmasının, örneğin bir masalın bu şekilde, geniş bir alana yayılmış pek çok eş metni (varyantı) bulunabilir. Hatta ilk şekilden kaynaklanan eş metinlerin bile daha yeni eş metinleri, yani ikinci bir alt gubu, Von Sydow’un ifadesiyle “*Oikotypes*”, oluşabilir. Halk bilimi araştırmacısının yapması gereken iş, bulabildiği bütün eş metinleri toplamak ve bunlardan birini asıl metin olarak kabul edip daha sonra bütün metinler arasında yapacağı karşılaştırma sonucunda bu anlatmanın ilk şeklini kurmak olacaktır. Bütün bu işlemler sırasında ortaya çıkacak benzer ve farklı noktalar bu metnin bir tür yaşam öyküsünü verecek, metnin yayılma yolları ve hatta ilk defa nerede yaratılmış olduğu bile belirlenebilecektir. Aynı zamanda bu ilk şeklin hangi döneme ait olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür (Ekici, 2010: 105-106).

Tarihî-Coğrafi Fin teorisine yön verenlerden birisi de kuşkusuz Antti Aarne’dır. Bilineceği üzere Aarne, masallarla ilgili olarak tip katalogu hazırlamıştır. Aarne, bu katalogu “*Havyan Masalları, Asıl Masallar, Fıkralar*” şeklinde üç başlık altında sınıflandırmış, Aarne’nın öğrencisi Stith Thompson ise bu sınıflandırmayı “*Havyan Masalları, Asıl Masallar, Fıkralar, Zincirlemeli Masallar ve Sınıflamaya Girmeyen Masallar*” olmak üzere beş başlık altında toplamış ve her bir alt başlığa da kod olabilecek numaralar vermiştir (Çobanoğlu, 2005: 118-119).

İlgili teoriye motif çalışmalarıyla katkıda bulunan Stith Thompson, 1932-1936 yıllarında ilk baskısını yaptığı altı ciltten oluşan “*Motif Index of Folk Literature* (Halk Edebiyatının Motif indeksi)” adlı çalışmasını yayımlamıştır. Bu motif katalogunun ikinci baskısı 1955-1958 yılında yapılır. Bu arada 1953 yılında W. Eberhard ve Pertev Naili Boratav tarafından hazırlanan “*Typen Türkischer Volksmarchen*” adlı eser, Türk masal tiplerini içererek ve yeni malzemeler de eklenerek zenginleştirilmiştir. Motif Index of Folk Literature’un tasnif sistemi şöyledir:

A. Mitolojik Motifler

B. Hayvanlar

C. Tabu (Yasak)

- D. Sihir
- E. Ölüm
- F. Olağanüstülükler
- G. Devler
- H. Sınavlar, denemeler
- İ. Akıllı ve Aptal
- K. Aldatmalar
- L. Kaderin ters dönmesi
- M. Geleceğin tayini
- N. Şans ve Talih
- P. Toplum
- Q. Mükâfatlar ve Cezalar
- R. Esirler ve kaçaklar
- S. Anormal zulümler
- T. Cinsiyet
- U. Hayatın Tabiatı
- V. Din
- W. Karakter özellikleri
- X. Mizah

Z. Çeşitli motif gupları (Bakırcı, 2010a: 302-303; Bakırcı, 2010b: 61-62; Bakırcı, 2006: 74; Çelik, 2004: 129).

İşlevsel teoriye gelindiğinde Özkul Çobanoğlu, söz konusu teorinin günümüz halk bilimi çalışmalarında en yaygın kullanılan metot olduğunu ifade eder (2005: 223). Metin Ekici; İşlevsel teoriyle, Performans teoriiyi “*Bağlam/İcra*” merkezli kuramların çatısı altında şekillendiğini belirtir (2010: 124).

Bu kuram ünlü antropologlar tarafından kurulduğu için Antropolojik Yöntem olarak da bilinir. Bu yöntemin kurucuları arasında *Bronislaw K. Malinowski*, *Franz Boas*, *Ruth Benedct* gibi ünlü antropologlar yer alır. İşlevsel kuramın hareket noktası halk edebiyatı yaratmalarının metinleri değil, bu metinlerin oluştuğu, anlatıldığı bağlamdır. Bu bağlam içersinde anlatıcı veya icracının metni yaratması, aktarması, kullanması, dinleyicilerin o anlatmayı dinlemeleri, anlamaları ve kullanmaları yer almaktadır. Halk bilgisi yaratmalarının işlevleri konusundaki araştırmalarından

yararlanarak bir model oluşturan antropolog William R. Bascom'dur. William Bascom, halk bilgisi ürünlerinin işlevlerini en basit şekliyle şöyle açıklamaktadır:

1. Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi
2. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi
3. Eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevi
4. Toplumsal kuramlara ve törenlere destek verme işlevi (Ekici, 2010: 124-125: Çobanoğlu, 2005: 235-236).

Malinowski'nin "Şüphesiz metin çok önemlidir, fakat bağlamsız metin ölüdür." (Çobanoğlu, 2005: 235) şeklinde ifade ettiği bağlam fikri **performans** teorisinin en önemli kavramsal başlangıç noktasıdır. Diğer bir kavramsal nokta ise Moskova ve Prag dil bilim okullarının etkisidir.

Bu teorisinin oluşmasında ve gelişmesinde başta *Richard M. Dorson* olmak üzere *Alan Dundes*, *Roger Abrahams*, *Dan-Ben Amos*, *Ricard Bauman*, *Dell Hymas*, *Kenet Goldstein* ve *Henry Glassie* gibi bilim adamlarının önemli katkıları olmuştur.

Halk bilimci *Alan Dundes* yayımladığı "*Metin, Sözeloku ve Bağlam*" adlı makalesinde halk bilimi ve türlerini tanımladıktan sonra o güne kadar ortaya konulan ölçütleri yeterli bulmadığını ifade eder. Ardından metinlerin incelenmesinde üç aşamalı bir tahlil modeli önerir. Buna göre bir halk bilgisi unsurunu sözelokusu (texture), metni (text) ve bağlamı (context) itibarıyla tahlil edilebilir. Sözeloku kavramıyla bir metnin dil özellikleri, metim kavramıyla halk bilgisi yaratmasının kendisi, bağlam kavramıyla ise metnin olduğu sosyal çevre ve şartlar kastedilmektedir. Çünkü bir metin sosyal çevre ve ortama göre değişiklik göstermektedir.

Performans Teori ile birlikte folkloru bir olay olarak canlı bir icra veya yapan ve gerçekleştirilen bir süreç olarak düşünen ve ele alan yeni bir yaklaşıma dönüşmüştür. Bu anlayış içerisinde anlatım sosyal bir olaydır. Bu sosyal olay üç temel unsurdan anlatan, dinleyen ve anlatılardan oluşmaktadır. *Dan-Ben Amos* bir halk bilgisi metni incelenirken şu üç unsurun göz ardı edilmemesi gerektiğini ve birlikte incelemesini teklif eder:

1. *Kişisel Boyut (anlatısı/oyuncu)*
2. *Sosyal Boyut (dinleyici/izleyici)*
3. *Söz Boyutu (anlatılan)* (Çobanoğlu, 2005: 307)

Yukarıda kısaca özelliklerini verdiğimiz *Performas Teori*'yi ancak derleme ortamında uygulanabileceğini belirtmekte fayda vardır. Yazıya geçirilmiş metinler üzerinde bu yöntemi uygulamak imkânsızdır.

Metin her zaman tek ve özeldir. Her metin farklı icracılar tarafından farklı zaman ve mekânlarda yeniden icra edilebilir. Sözel doku ise, metnin dil ile ilgili özelliklerini kapsamaktadır. Kafiye, aliterasyon, asonans, tonlama, vurgu gibi özellikler sözel dokuyu meydana getirmektedir. Sözel dokunun farklı kılınan özelliği ise, bir halk bilim ürünü bir kültürden başka bir kültüre aktarılabilmesine rağmen sözel dokunun yapısının özelliklerinden dolayı bir dilden başka bir dile çevrilmesinin imkânsız olmasıdır. Performans teorisinin en önemli yapı taşı olan bağlam ise, folklor ürününün yaratıldığı, derlendiği, icrasıyla dinleyicisiyle ve söz boyutuyla birlikte bir bütün oluşturduğu özel bir ortamdır (Akpınar, 2007: 104).

Çalışmamızda teoriyi bulma ve uygulama gibi çok önemli bir sorunumuzu çözümledikten sonra alan araştırması yani derlemesiyle ilgili hazırlıklarımıza başladık. Bu bağlamda teoriyi anlama ve kullanma hususunda önümüzü aydınlatan yukarıda saydığımız eserler, bize aynı zamanda saha içerisindeki derlemelerde (neyi, nasıl, niçin, ne zaman, vb.) neler yapacağımızı da belirledi. Bu noktada Nail Tan (2008)'ın Folklor (Halk Bilimi), kitabından da yararlandıktan sonra derlemede sorulacak sorularımızın (daha sonra da geliştirmeye müsait olan) ilk şeklini vermeye çalıştık.

Metin Ekici, halk bilimciler tarafından çok sık olarak kullanılan “*derleme*” terimi; halk bilgisi yaratmalarının belli bir zamanda, belli bir yerde, belli bazı araç ve yöntemleri kullanan uzman halk bilimci veya amatör olarak halk bilimine ilgi duyan kişi veya kişilerce, halk bilgisi ürünlerini yaratan, yeniden yaratan, taşıyan, nakleden, aktaran ve icrâ eden kişilerden sözlü, yazılı ve görsel olarak kaydedilmesi ve maddi ürünlerin toplanması işi olarak tanımlar. Ekici, “*Alan*” veya “*Saha*” terimlerini, halk bilgisi ürünlerinin yaratılıp, yaşatıldığı yer, olarak ifade eder. O, alan veya sahaların halk bilimcilerin halk bilgisi yaratmalarını kaydetme ve toplama, yani derleme işinin gerçekleştirildiği bir mekân olarak belirlendiğinde söz konusu adlandırmanın “*derleme yeri*” olabileceğini de ifade eder. Dolayısıyla halk bilgisi ürünlerinin yaratılıp yaşatıldığı ve halk bilimciler tarafından, halk bilgisi yaratmalarının bir kaynak kişi veya kaynak kişiler tarafından aktarılması veya icrâ edilmesi ve bu icrâ veya aktarım sırasında sözlü, yazılı, görsel olarak bu yaratmaların kaydedilmesi ve maddi ürün örneklerinin

toplanmasından dolayı, söz konusu derleme işinin gerçekleştirildiği yer “*Derleme Yeri*”, “*Alan*” veya “*Saha*” olarak adlandırıldığını belirtir (2010: 25-26). Folklor araştırmasındaki son görev, içinden çeşitli halk geleneklerinin filizlendiği kültür ortamının incelenmesidir. Baştan başlayarak araştırmacının ilgisi halk geleneklerinin nerede ve ne zaman geliştiği sorusundan çok, neden geliştiği sorusuna yöneliktir. Kişinin ulaşmak istediği amacın bir önceki düşüncesini elde etmek istemesi doğaldır. Oysa hiçbir bilimde gerçeğe doğrudan ulaşan bir anayol yoktur. Doğru yolu bulmak ve son amaca ulaşmak için, yalnızca en ince ayrıntısına dek yorulmak karşılaştırmalı bir çalışma değil, aynı zamanda doğru yönlerde yapılmış, az çok şanslı çabalar da gerekir. Bir geleneğin kendi düzenlenmesi, bireysel öğeleri ve bunların kaynaklarının araştırılması konusunda yararlı olabilmesi için öncelikle bu geleneğin temel yapısının belirlenmesi gerektir (Krohn, 1996: 117).

Çalışmamızda kullandığımız teorileri belirleyip kısaca tanıttıktan sonra Hatay yöresindeki derleme alanlarımız, bizleri daha ilk günlerden şaşırtarak hayal kırıklığına uğratmıştı. Çünkü çalışmamızı belirlediğimiz konunun bu derece hassas ve içe kapanık bir yapıda olduğunu hiç hesaba katmamıştık. Gittiğimiz birçok yerden kimi zaman kibarca kimi zaman da kibar olmayacak bir davranışla geri çevrildik. Sahada görüşmek istediğimiz kişilerin büyük bir bölümü, kendileriyle ilgili çalışmalarımıza anlam vermedikleri gibi karşı çıkmaktaydılar. Onlara göre bizim onları tanıtmamızdansa, Allah’ın onları bilmesi ve tanınması yeterliydi. Bizi kendilerinden görmedikleri için çok fazla konuşmak ve bilgi vermek istemiyorlardı. Dilleri yanmıştı sanki daha önceden. Küskünlerdi. Güvensizlerdi. İçlerine kapanık bir şekilde aldırmayan bir yapıları vardı. Bizle görüşmeyi kabul eden kişilerin de sorularımıza detaylı bir cevap vermediklerini gördük. Konuşmayı kabul eden bu kişiler, her zaman ayrıma uğradıklarını, ezildiklerini, horlandıklarını, katliama uğradıklarını, baskı altında tutulduklarını ve farklı gruplarca iftiralara uğradıklarını dile getiriyorlardı. Hatta kendileriyle ilgili daha önce yapılan akademik nitelikli makale ve tezlerden bazılarını bakmamızı ısrarlı bir şekilde istediler. Onlara göre ancak bu çalışmalara bakılınca neden ketum ve bätini oldukları anlaşılacaktı. Böylelikle çalışmamızın başında, kaynak kişiye ulaşma sıkıntımız daha ilk günlerde kendisini hissettirmeye başladı. Bu sıkıntılar, bizi bir an bile olsun yıldırmadı. “*Neyi, nasıl, niçin, ne zaman yapmalıyız?*” sorularıyla ilgili çok düşündük.

Kenneth S. Goldstein’in “*Sahada Folklor Derleme Metotları*” (1977) isimli

çalışmanın beşinci bölümünde yer alan “*kaynak kişilerle münasebet kurulması ve münasebetin sürdürülmesi*” bahsi dikkatli bir biçimde incelenerek çeşitli notlar alınmıştır. Eksiklerimizi ve hatalarımızı belirledikten sonra stratejimizi geliştirdik. Söz konusu bağlamda ilk stratejimiz, sahaya yalnız çıkmamak ve kişilere referansla ulaşmaktı.

İşte tam da bu noktada Kenneth S. Goldstein’in çalışmasının dördüncü bölümünde “*sahaya çıkmadan önce yapılacak hazırlıklar*” başlığının ışığında planımızı oluşturmaya başladık. Goldstein sahaya çıkmadan önce yapılması gereken hazırlıkları şu başlıklar altında belirlemiştir.

1. Konuyla ilgili eserlerin okunması.
2. Derleyicilerle temas.
3. Bölgenin ileri gelenleriyle temas.
4. Bölgede evvelce yapılan kayıtlar ve çekilen filmler.
5. Gerekli malzeme ve teçhizat.
6. Derleyecinin sahip olduğu folklor bilgisi (1977: 24-30).

Goldstein’in belirlemiş olduğu bu hazırlıkları tamamlarken zorlandığımız noktalardan birisi de bölgenin ileri gelenleriyle temas mevzusuydu. Daha önce de belirttiğimiz gibi bâtni bir yapıya sahip olan Nusayrilik kültüründe yapacağımız derlemelerde bize yardımcı olabilecek kişi veya kişilerin bulunması gerektiği kararına vardık.

Kararımızın doğru olduğunu anladıktan sonra sahada bize eşlik edebilecek kişi veya kişilerin belirlenmesi gerekiyordu. Bu noktada öğretmen arkadaşım ve şeyh torunu (kendisi de şeyhtir.) olan Haşim Tümkaya ile görüştük. Hedef çalışmamızı ve niyetimizi de anladıktan sonra bizlere yardım edebileceğini söyledi.

Şeyh Haşim Tümkaya’nın da nazik yardımlarıyla Hatay’ın dört bir tarafındaki (Karaağaç, Nardüzü, Üçgüllük, Madenli, Gülcihan, Arsuz, Samandağ, Harbiye, Serinyol, vs.) Nusayri yerleşim yerlerine gittiğimizde artık sorun yaşamamaya başladık. Bu, bizler için son derece sevindirici bir durumdu. Gerçi gittiğimiz yerlerde ilk karşılaştığımız kişilerin ortalama on beş, yirmi dakikalık bir Arapça konuşmasından sonra (Kanaatimizce çalışmamız ve bizlerle ilgili konuşmalar oluyordu.) derleme faaliyetine başlayabiliyorduk. Bu durum, bizlere kaynak kişilere ulaşmada referans ve randevu sisteminin çok önemli olduğunu bir kez daha hatırlattı. Gittiğimiz yerlerin

güvenini kazandıktan sonra ilgili kişilerin yönlendirme ve referansıya farklı farklı kişilere de ulaşmaya başladık. Artık hem halktan hem de kanaat önderlerinin bilgilerinden rahatlıkla istifade edebiliyorduk.

Alan araştırmasında böyle önemli bir problemi de hallettikten sonra, ikinci bir problemimiz daha hâsıl oldu. Yeni problemimiz dil problemiydi. Çünkü saha da görüştüğümüz kişilerden özellikle yaşlı olanlar, Türkçe bilmedikleri için Arapça konuşuyorlardı. Ayrıca Nusayrilerin halk ürünlerinin icrasında da Arapçanın çok ciddi bir yeri olduğu için kimi zaman mani, deyim, atasözü, masal, efsane, hikâye, vb. unsurlar, Arapça icra edildiği için çeviri sıkıntısı da yaşadık. Bu noktada da ilahiyatçı Bahattin Açıkgöz ve şeyh oğlu Mehmet Bular'ın yardımlarıyla söz konusu sıkıntılarımızı aştık. Söz konusu sıkıntıları da geride bıraktıktan sonra çalışmamızın yöntemini ve hedefini şu şekilde özetleyip toparlayabiliriz;

1. Nusayri inanç kültlerinin folkloru kapsamındaki çalışmanın ilk basamağını kaynakların taranması ve temini oluşturacaktır. Online kütüphane ve veri tabanlarının haricinde Başbakanlık Osmanlı Arşivleri ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivindeki kayıtlar taranacaktır. Ayrıca Arap Aleviliğinin sosyo-kültürel olgusunun tarihsel gelişimini anlamak için tarihsel kaynaklar, seyahatnameler, salnameler gözden geçirilecektir. Millî Kütüphane başta olmak üzere gerek Hatay'daki gerekse de Arap Alevilerine ait olan derneklerde materyal araştırması yapılacaktır. Temin edilen yazılı kaynakların tasnifi ve yabancı dilli yayınların Türkçeye çevrilmesi ile literatür araştırması tamamlanacaktır.

2. Tezin yapılması düşünülen hedef yörede çalışma safhasının ikinci basamağında, alan araştırmasının gerçekleştirileceği merkez il, ilçe, köy ve beldelere dönük bilgi formları oluşturulması yer almaktadır. Alan araştırmasında “katılımlı gözlem ve derinlemesine mülakat” yöntemleri kullanılacaktır.

Yine bu noktada Kenneth S. Goldstein'in “*Sahada Folklor Derleme Metotları*” (1977) isimli çalışmanın altıncı bölümündeki “*gözlem yoluyla derleme metotları*” ve yedinci bölümündeki “*mülakat yoluyla derleme metotları*” dikkatli bir biçimde incelenerek notlar alınmıştır.

Alan araştırması, Hatay ilinin ve bu ile bağlı Nusayrilerin yoğun olarak yaşadığı ilçe, köy ve beldelerin yanı sıra Arap Alevilerine ait olan dernekler ekseninde gerçekleştirilecektir. Yani bir örneklem üzerinden genellemelere gidilmeyecektir. Zira

kültür araştırmalarında bütün her zaman parçaların toplamından daha fazla bir şeydir. Kültürel olguları kendi tikellikleri ve özgünlükleri ile yorumlamak gerekir. Folklorde bir örneklemdeki gelenek umuma temsil edilemez. Bu açıdan sahanın geneline yönelmek gerekir. Kültürel davranış ve tutum ölçülebilir, tekrarlanabilir ve deneyle sınanabilir nitelikte değildir. Bu açıdan istatistik ve anketten sarfı nazar edilmiştir. Konuyla ilgili istatistikî veriler yalnız olgunun biçimsel tasviri için kullanılacaktır. Yöntem olarak “gözlem ve mülakat” yöntemleri kullanılacaktır. Toponimleriyle belirtildiğinde Nusayrilerin yoğun olarak yaşadığı yerler şu şekildedir: Antakya, Harbiye, Samandağı, Serinyol, Reyhanlı, İskenderun, Karaağaç, Nardüzü, Madenli, Üçgüllük, Arsuz vs. Sahaya dönük belirtilen bu yerlerden Antakya, Samandağı, Reyhanlı, İskenderun, Karaağaç, Madenli, Arsuz vb. gibi yerlerde Nusayri potansiyeli daha fazla olduğundan araştırma seyahatleri mükerrer şekilde gerçekleştirilecektir.

Söz konusu araştırma, sadece adı geçen yerlerde yürütölmeyecek; bu merkezlerdeki derneklerde, din eğitimi verilen yerlerde, Nusayri ailelerin evlerine, bayram yapılan yerlere, adı geçen yerlere bağılı türbelerde ve dağı köylerinde ziyaretler gerçekleştirilecektir.

3. Araştırma ve mülakat formları genel nitelikte bir yol haritası niteliğinde olacaktır. Mülakatların seyrine göre yapılandırılacaktır. Mutlak ve kesin değildir. Türk kültüründe kaynak kişi çoğı kez kendi inisiyatif ve keyfine göre davranmaktadır. Kaynak şahsın icbar edilebileceğı bir araç yoktur. Malzeme alabilmek için pozitif bir iletişim ve sempati geliştirilmesi icap eder. Araştırma, alan çalışmasından edinilen malzemeler üzerine bina edileceğinden alan çalışması sırasında tespit edilmesi olası olan malzemelere dönük mülakat formları oluşturulacaktır. Mülakat formlarındaki hususların dışında da malzemelerin tespit edilmesi hâlinde formlar genişletilecek ve çalışmanın içerik çeşitliliğı desteklenecektir. Zira sözlü kültür araştırmalarında her an yeni bir bilgiye ulaşmak mümkün olabilmektedir. Böylesi durumlarda mülakat formları genişletilecek veya değıştirilecektir. Mülakat ve katılımlı gözlem yöntemlerinin uygulanacağı alan araştırması, özellikle dinî önder olan şeyhlerden ve bu alanla ilgili bilgisi olan ailelilerden alınan randevularla gerçekleştirilecektir. Randevu sistemine dayanan bu yöntemle karşılaşılabilecek hazır bulunuşluk Arap Aleviliğı ile ilgili ritüeller, dinsel ayinlerin icralarının gerçekleştirilmesine dönük uygulamalar tespit

edilebilecektir. Ayrıca randevu sistemiyle gidilmek istenilen yerde yeterince malzeme temin edememe riski ortadan kaldırılacaktır.

4. Hedeflenen saha araştırmasının tamamlanmasından sonra tespit edilen malzemelerin tasnifi ve analizi yolunda çalışmalara gidilecektir. Bu amaçla ilk olarak sesli ve görüntülü kayıtların deşifre edilmesi işlemi gerçekleştirilecektir. Bu işlemin tamamlanmasıyla Nusayri zümresinin yöredeki sosyo-kültürel yaşam profilini ortaya koymak amacıyla elde edilen verilerden hareketle değerlendirmeler yapılacaktır. Akabinde saha çalışması yapılan yerdeki derlemelerden hareketle somut olmayan kültür unsurlarına dönük malzemeler, modern folklor araştırma ve inceleme yöntemlerinin esaslarına uygun biçimde incelenecektir. İncelemesi gerçekleştirilen sesli ve görüntülü kayıtlar modern arşivleme esaslarına uygun şekilde arşivlenecektir.

5. Derleme faaliyeti süresince tespit edilen malzemenin değerlendirilmesi işleminin tamamlanmasından sonra araştırmanın sonuçlarına dönük raporlar hazırlanacaktır. Sonuç olarak Nusayri zümresine ait olan inanç kültlerine ait olan yapıların folklorik tarihselliği, icra bağlamı, işlevi, hâli hazırdaki durumu, muhtevası olmak üzere farklı perspektiflerle ele alınarak kültürel olgu bütüncül olarak yorumlanmaya çalışılacaktır.

3. NUSAYRİLİKLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

3.1. Nusayrilikle İlgili Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Nusayrilik, gizliliği prensip edindiğinden başlangıçta Nusayri bir kaynaktan söz etmek mümkün değildir. İnançlarını, içinde yaşadıkları Sünni topluluklardan saklamışlardır. Çünkü asırlar boyunca Sünni iktidarların baskılarına maruz kalmışlardır. Aleviler, her ne kadar Sünnilere göstermeseler de kendi müntesipleri tarafından bilinen eserler yazmışlardır. Bu eserler ilk defa Fransız işgali sırasında kendisi de bir papaz olan ve arkeolojik kazıların başında bulunan Louis Massignon tarafından keşfedilmiş ve Fransa’ya götürülmüştür (Kılıç, 2002: 14). Alevilik sözlü ve geleneksel olarak süregelen bir öğreti olduğundan, tarihsel sebeplerdendolayı da tutarlı ve geçerli yazılı kaynak bulmak oldukça zordur. Alevilikte, yazılı bir kaynak olmadığından, inançlar ve ibadetlerde değişiklikler olabilmektedir. Bu değişiklik aynı ülkenin farklı şehirlerinde yaşayan Nusayrilerinden, farklı ülkelerden yaşayan Nusayrilere kadar görülebilmektedir. Örneğin Türkiye’de Hatay ve Adana’da yaşayan Nusayrilerin

geleneklerinde ve icrasal ayinlerinde farklılıklar görülebilmektedir. Gerek ülkemizde gerekse de ülkemizin dışında yaşayan Arap Alevileriyle ilgili yapılmış akademik çalışmalar, diğer dinî ve etnik gruplarla ilgili yapılmış çalışmalara göre kıyaslandığında çok sınırlı olduğu görülür. Ayrıca Nusayriler, bâtını bir yorumu esas alan diğer Şii mezhepler gibi gizliliği esas almışlar, inançlarını içinde yaşadıkları Sünni topluluklardan çeşitli nedenlerden dolayı saklamışlardır. Bu sır saklama mefhumu o kadar uç bir noktaya gitmiştir ki ilerleyen konularda sır verilmeden önce ve verildikten sonraki süreçler detaylı bir biçimde anlatılacaktır.

Gerek Alevilik gerekse de Nusayrilik hakkındaki ilk kaynaklar ve bugünkü kaynakların bir bölümü Alevi olmayanlar tarafından bir bölümü de Alevi kökenli kişiler tarafından yazılmıştır. Hâl böyleyken ilgili alanda tarafsızlığı yakalamanın mümkün olamayacağı hususunu da burada belirtmemizde yarar vardır. Alevilik hakkında kimi zaman özellikle Alevi kökenli olmayan araştırmacıların nesnel olmayan, diyalektikten uzak, taraflı ve gerçek dışı yazılarıyla karşılaştığımız gibi kimi zaman da Alevi kökenli yazarların aslı astarı olmayan ithamlarıyla karşılaşabilmekteyiz. İşte bu noktada yapmış olduğumuz söz konusu çalışmayı, elimizden geldiğince ve bilim adamına yakışacak bir biçimde nesnel ölçütlere bağlı kalarak tamamlamayı hedefliyoruz.

Türkiye’de Nusayrilikle ilgili gerek akademik anlamda tez ve makaleler gerekse akademik çatı dışında görebileceğimiz çalışmalar göze çarpmaktadır. Bu noktada ismini zikredip tanıtmak istediğimiz çalışmalar, öncelikle alanımız olan halk bilimiyle ilgili olanlardır. Alanımız dışında olan kaynakları, bu başlık altında tanıtmayı uygun görmemekteyiz. Bu bağlamda tanıtmak istediğimiz çalışmaları şu alt başlıklar altında toplayabiliriz:

Kitaplar

1. TANKUT, Hasan Reşit (1938), *Nusayriler ve Nusayrilik Hakkında*, Ulus Basımevi, Ankara.

Türkiye’de Nusayrilikle ilgili olarak yapılan araştırmaların başında Tankut’un ilgili çalışması görülebilir. Tankut’un söz konusu çalışmasında Nusayriliğin adlandırması, gelenek ve görenekleri, tarihsel süreç içerisinde Nusayriler, vb. konularla ilgili genel bilgiler verdiği görülmektedir.

2. GÜLŞEHİRİ, Ali –TOSUN, Resul (1981), *Nusayrilik ve Suriye’de Nusayri Zulmü*, Nizam Yay., İstanbul.

Söz konusu eserde Nusayrilikle ilgili bilgiler verildikten sonra Suriye Nusayrilerine yapılan zulümler ve Hafız Esad dönemindeki Nusayriler hakkında bilgi verilmiştir.

3. SERİN, Şerafettin (1988), *İslam Dininin İç Yüzünde Alevi Nusayriler*, Koza Yay., Adana.

Kendisi de bizzat şih olan Şerafettin Serin, söz konusu çalışmasında Alevilik öğretisini, inanç temellerini ve ritüelleri detaylıca ifade etmiştir.

4. REYHANI, Mahmut (1994), *Gölgesiz Işıklar I Alevilik ve Öncesi*”, Can Yay., İstanbul; “*Gölgesiz Işıklar II Tarihte Aleviler*”, Can Yay., İstanbul 1995; “*Gölgesiz Işıklar III Mezhepte Aleviler*”, Can Yay., İstanbul 1997; “*Gölgesiz Işıklar IV Haksızlık ve Haklılık*”, Can Yay., İstanbul 2000.

Şih Reyhani Gölgesiz Işıklar I, II, III ve IV’te Aleviliğin oluşum süreçleri, Alevilerin tarihi, Şiilik ve Alevilik olayı, el- Hasibi, Yavuz Sultan Selim ve Halep faciası, Osmanlılar döneminde Aleviler, Cumhuriyette Aleviler ve Atatürk devrimleri, Alevilerin Hatay kurtuluşuna katkıları, vb. konuları incelemiştir. Eser, Nusayriliğin inanç unsurlarıyla ilgili derli toplu bilgi veren kaynaklardan biridir.

5. RAYMOND, Andre (1995), *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, (çev. Ali Berktaş), Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

Raymond ilgili eserinde Osmanlı dönemindeki Arap kentleri hakkında bilgi verdikten sonra, bu kentlerde yaşayan (Halep, Antakya, Tarsus, vs.) Arap kökenli Aleviler yani Nusayriler hakkında genel bilgiler vermiştir.

6. SERİN, Şerafettin (1995), *Allah ve Ehlibeyt’in Tanıtımı Aleviler Nusayriler ve Şiiler Kimlerdir?*, Koza Yay. Adana.

Şerafettin Serin, ilgili çalışmasında Alevilik inanç sistemleri ve kurumlarıyla ilgili bilgi verdikten sonra Nusayriliğin Alevilikteki yerini ve önemini ifade etmeye çalışmıştır.

7. SİNANOĞLU, Abdülhamit (1997), *Nusayrilerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı (Çağımızda Batınlık Örneği)*, Esra Yay., İstanbul.

Sinanoğlu bu eserinde Nusayrilerin inanç sistemi ve kültürleriyle ilgili bilgiler verdikten sonra ilgili kültürde kutsal kaynak olarak da görülen Kitabı’l Mecmu ve sureleri hakkında bilgiler verir.

8. ESKİOCAK Nasreddin (1998), *Yaratıcının Azameti ve Kur'an'daki Reankarnasyon*, Can Yayınları, İstanbul.

Yörenin tanınmış kanaat önderlerinden Şih Nasreddin Eskiocak çalışmasında yüce Allah'ın özelliklerine, Yaratıcının delillerine ve Tenasüh'ün Kur'an'daki yerlerine değinmiştir.

9. MULLAOĞLU, Mehmet (1998), *Nusayrilik Hakkında İddia, İsnad ve İftiralar ile Cevapları*, Antakya.

Mullaoğlu, bu kitabında Nusayrilikle ilgili yazılan birçok kitabı inceleyerek ilgili bu kitaplarda kendisine göre yanlış olan bilgilere cevap vermek amacıyla soru-cevap yollu bir yöntem izlemiştir. Mullaoğlu'nun kitaplarının ilgili yörede faaliyet gösteren birçok dernekte olduğu ve satıldığı yapılan saha çalışmaları sırasında gözlemlenmiştir.

10. BEY, Baha Said (2000), *Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri*, (Yay. haz. İsmail Görkem), Kültür Bak. Yay., Ankara.

İlgili kitabı yayına hazırlayan İsmail Görkem olup, kitabın bir bölümünde Nusayri zümrenin genel hatlarıyla inanç özelliklerine değinmiştir.

11. ULUÇAY, Ömer (2001), *Tarihte Nusayriler*, Gözde Yayınevi, Adana.

Tıp doktoru olan Ömer Uluçay söz konusu kitabında; Hatay'ın Türkiye Cumhuriyetine katılması, Alevi tarihi, Nusayri beyannameleri, Suriye'de Alevilik, Hafız Esad, Ehdav (Ehlibeyt Kültür ve Dayanışma Vakfı)'ın progamaları hakkında bilgiler verir.

12. TÜRK, Hüseyin (2002), *Nusayrilik (Arap Aleviliği) ve Nusayrilerde Hızır İnancı*, Ütopya Yay., Ankara.

Hüseyin Türk, bu eserinde Arap Aleviliğiyle ilgili bilgiler verdikten sonra Hatay Yöresi Arap Alevilerinde yer alan Hızır inancı ve anlatmalarına yer vermiştir.

13. REYHANİ, Mahmut (2003), *Tarihsiz Bir Milletın Acıklı Tarihi*, basım yeri, yılı ve basım evi yok.

Reyhani bu çalışmasında; Aleviliğin tarihsel süreçleri, Aleviliğe karşı yapılan baskı ve zulümler hakkında bilgiler vermektedir.

14. ES-SİMAVÎ, Muhammed et-Ticanî (2003), *Ve Hidayete Erdim*, (çev. Zeki Özkaya), İstanbul.

Paris Sarbon Üniversitesinden Muhammed et Tiycani es- Semavi'nin "Ve Hidayete Erdim" adlı çalışması, Zeki Özkaya tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Eserin

1993, 1995, 1996 yıllarında da basımı olmuştur. Eserde Semavi'nin Hicaza yolculuğu, din adamlarıyla buluşması, sahabeler hakkındaki görüşleri, Ali hakkında hadisleri ve bu olaylardan etkilenecek Aleviliği benimsemesi anlatılmaktadır.

15. SERİN, Şerafettin (2004), *Ehlibeyt Yolundaki Alevi Nusayrilerin İnancı*, Sezen Ofset, Adana.

Yörenin tanınan simalarından Şih Şerafettin Serin ilgili kitabında; Aleviliğin inanç özellikleriyle ilgili olarak kimi zaman soru- cevap, kimi zaman da açıklama-yorum gibi başlıklar altında eserini oluşturmuştur.

16. TÜRK, Hüseyin (2005), *Anadolu'nun Gizli İnancı Nusayrilik İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*, Kaknüs Yay., İstanbul.

Antropoloji hocalarından Hüseyin Türk 1. Baskısı 2005, 2. Baskı 2010'da yapılan Anadolunun Gizli İnancı Nusayrilik isimli çalışmasında; Nusayriliğin Genel Özellikleri, Sosyal Organizasyon, Bayramlar, Türbe, Reenkarnasyon, vb. unsurlara yer vermiştir.

17. ONARLI, İsmail (2006), *Arap Aleviliği-Nusayriler*, Etik Yayınları, İstanbul.

1949'da Malatya'nın Onar Köyü'nde doğan araştırmacı yazar İsmail Onarlı'nın "Arap Aleviliği" isimli kitabında; Aleviliğin tanımı, Nusayriliğin Etimolojisi, Hz. Ali'nin soyu, İnanç önderleri, 12 İmamlar, Hızır kültü, gelenek ve görenekler gibi unsurlara yer vermektedir.

18. AYDIN, Ayhan (2006), *Günümüz Alevi, Bektaşî, Mevlevî, Nusayrî İnanç ve Toplum Önderlerinin Görüş ve Düşünceleri*, Cem Vakfı Yay., İstanbul.

Ayhan Aydın söz konusu eserinde, Türkiye'de yaşayan ve farklı adlarla anılan Alevi kanaat önderlerinin görüşlerine yer vererek ilgili zümreler arasında benzerlik ve farklılıkları ortaya koymuştur.

19. KESER, İnan (2008), *Kent Cemaat Etnisite Adana ve Adana Nusayrileri Örneğinde Kamusalılık*, Ütopya Yay., Ankara. (Kentsel Dinamikler ve Kamusal Alan Farklılaşması Adana Nusayrileri, Ankara Üniv. Doktora Tezi, Ankara 2006. İlgili doktora tezinin kitaplaştırılmış hâlidir. Söz konusu tezle ilgili bilgiler doktora çalışmaları başlığında verilmiştir.)

20. DAĞ, Ender (2009), *İslamiyetin Gerçek Özü Alevilik*, Ürün Yayınları, Ankara.

Ender Dağ, ilgili eserinde; Alevilik nedir, günümüz Alevileri, zikir ibadeti,

İslam'da bölünmeler, Alevilerin itikâdı gibi konular hakkında bilgiler vermiştir.

21. ET-TAVİL, Muhammed Emin Galib (2010), *Arap Alevileri Tarihi*, (çev. İsmail Özdemir), Karahan Yayınları, Öz Baran Matbaacılık, Adana.

Et-TAVİL, *Arap Alevileri Tarihi* (1924'te Târihü'l-'Aliviyyun, bu eserin çevirisi İsmail Özdemir tarafından yapılmıştır.) isimli çalışmasında; Gadir Hum olayı, Sıffin Savaşı, 12 İmam dönemi, Abbasiler dönemi, Alevi Fatimi Devleti, Yavuz Sultan Selim dönemi, Kilikya Alevileri, bugünkü Aleviler bölgesiyle ilgili detaylı bilgiler vermektedir. Söz konusu kitabın geçmiş yıllarda da basıldığını; ancak en son hâlinin daha düzenli olduğunu tespit ettik.

22. *Türk Kültürü Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* (2010), Nusayrilik özel sayısı no: 54, Ankara.

İlgili sayı Nusayrilik özel sayısı olarak çıkmıştır. Nusayriliğin çeşitli yönlerden ele alındığı makalelerde Nusayriliğin gelenek, göreneklerinden inanç özelliklerine kadar çeşitli yönlerde bilgiler verildiği görülmektedir. 54. sayıda “*Dinî İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik* (M. Hanefi PALABIYIK), *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Adana, Tarsus ve Mersin Nusayrileri (19-20. Yy.)* (Ali Sinan BİLGİLİ), *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Antakya ve İskenderun Nusayrileri (19. Yy.)* (Selahattin TOZLU), *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Lazkiye Nusayrileri* (Uğur AKBULUT), *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nusayriler Hakkında Genel Bilgiler* (Naim ÜRKMEZ, Aydın EFE), *Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Nusayrileri* (Necmettin ALKAN), *Fransızca Yazılı Kaynaklarda Nusayriler* (Abdullah ER), *İngiliz ve Amerikan Kayıtlarında Nusayriler* (Ahmet BEŞE), *Suriye Bölgesinde İki İnanç Hareketi Nizârî İsmâîlîleri ve Nusayrilik* (Ayşe ATICI ARAYANCAN), *Nusayrilerin Sosyal Yapıları ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Yaşayan Bu Topluluğa Devletin Yaklaşımları* (Erdal AKSOY), *Hatay Aleviliğinde İnanç Önderlerinin İbadeti İdrak Ediş Tarzları* (Mehmet DÖNMEZ), *Nusayrilerde Hızır İnanı* (Hüseyin TÜRK), *Alevi-Bektaşî Edebiyatında Nusayrilik* (Mehmet TEMİZKAN), *Hatay Nusayrilerinde Eren İnanı ve İnanç Merkezleri* (Aydın DURDU), *Avrasya Televizyonu’nda Yayımlanan ‘48 Perşembe’ Adlı Progamda Nusayrilerle Yapılan Söyleşi* (Tazegül DEMİR, Nazife ÖZDEMİR), *Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri (Nusayriler) ve İnanç Esasları* (Piri ER), *Nusayrilerde Gadir Hum, Fıraş ve Mubahale Bayramları* (Fatma Ahsen TURAN), *Arap Aleviliğinde Kutsal Günler ve Bayramlar* (Nihad YENMİŞ), *Hatay’da Bir Kanaat*

Önderi Hasan Ay (Eyyup COŞKUN, İbrahim ÖZEN), *Nusayriler ve Nusayrilik Bibliyografyası* (Selahattin TOZLU), *Anadolu'nun Gizli İnancı Nusayrilik İnanc Sistemleri ve Kültürel Özellikleri* (Ali Osman Aktaş)" gibi makaleler yer almaktadır.

23. ULUÇAY, Ömer (2011a), *Nusayrilik İnanc Esasları-Tenasüh*, Karahan Yayınları, Adana.

Uluçay söz konusu kitabında; Nusayrilikte İnanc Esasları, Hz. Ali, akideler, ehlibeyt anlayışı, Nusayrilikte İslam anlayışı, harflerin ilmi sırları, Tenasüh ve Reenkarnasyonla ilgili bilgiler vermektedir.

24. ULUÇAY, Ömer (2011b), *Nusayrilik Beyanname*, Gözde Yayınevi, Adana.

Ömer Uluçay'ın bu çalışmasında Alevi-Nusayri beyanname, Nusayrilik konusunda (Yüksek Öğretim, Cumhurbaşkanlığı, vb.) yapılan yazışmalar, veli kültü, Nusayri ziyaretgâhları ile ilgili bilgiler verilmektedir.

25. KESER, İnan (2011), *Nusayrilik/Arap Aleviliği*, Karahan Yay., Adana.

Keser ilgili çalışmasında; Nusayrilik'in tarihçesi, inanc esasları, Kitabı'l Mecmu, dualar, bayramlar, dinî mekânlar, vb. konular üzerinde durmuştur.

26. ÖZDEMİR, İskender (2011), *Aleviliğin Yazılmayan Tarihi*, Kripto Yayınları, Ankara.

Özdemir ilgili çalışmasında Aleviliğin kavramları, kaynakları, 12 İmamlar, tarihî süreçleri, inanc ve ibadet özelliklerine değinmiştir.

27. EMİR, Enis (t.y), *Müslümanlarda İki İnanc Temelleri Alevilik-Sünnilik*, Velayet Yayınları, Adana.

İlgili çalışmanın basım tarihi yoktur. Söz konusu eserde; Alevilik anlayışı, vesayet inancı, ehlibeyt ve Kur'an anlayışı ve sevgisi, Sünnilikte ehlibeyt gibi unsurlar anlatılmaktadır.

Nusayri kültüründe özellikle son 15 yıldan bu yana yazılan bazı eserlerin müelliflerinin şeyh ailesine mensup olan yani şeyhlik yapan kimseler olduğu bilinmektedir. Bu tür eserleri yazarların başında Şerafettin Serin, Mehmet Mullaoğlu, Mahmut Reyhani, Nasreddin Eskiocak gibi kanaat önderi olan ve ilgili cemaatte saygın bir yeri olan kişi/ler tarafından oluşturulduğu bilinmektedir. Söz konusu kişilerin eserleri gerek kendilerini ziyaret ettiğimizde gerekse de derleme faaliyetlerinde gidilen derneklerde temin edilmiştir. Gelenek içerisinde yetişen ve saygın bir yeri bulunan bu kişilerin eğitim seviyelerinin genellikle ilköğretim olduğu gözlemlenmiştir.

Alevilik araştırmalarında kullanılması gereken kaynakların genellikle çağdaş Alevilik araştırmalarında ihmal edildiğini, kullanılan kaynakların büyük bir bölümünün yanlış şekilde yorumlandığını, Aleviliğe ait birçok kavramın içi boşaltılmış ve yalan yanlış bilgiler içerdini belirten İskender Özdemir, Alevilik ile ilgili kaynakları üçe ayırır. Bu kaynaklar;

1. Aleviliğin kendi kaynakları,
2. Diğer mezheplerin kaynakları,
3. Dolaylı kaynaklar şeklindedir.

Aleviliğin kendi kaynaklarını genel ve özel kaynaklar iki gupta toplayan Özdemir, genel kaynakların Kur'an-ı Kerim ve ehlibeyt olduğunu vurguladığı; Alevilik kültüründe, Kur'an-ı Kerim'in dinin temel kaynağı olduğu, Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla vahyedildiğini, bugüne kadar en ufak bir değişikliğe uğramadığını ve bundan sonra da uğramayacağını, Kur'an-ı Kerim'in ehlibeyt ile bir bütünlük arz ettiğini vurgulamaktadır. Özdemir, Kur'an-ı Kerim'den sonra Aleviliğin ikinci genel kaynağının ehlibeyt olduğunu ve Alevi kültürünün bu konuda zengin bir külliyata sahip olduğunu belirtir. Özdemir, bu baş kaynaklara ilave olarak özel kaynakların, tarih kitaplarının, diğer mezhep kaynaklarının, Türk kültür ve tarihine ait kaynaklarının önemine de vurgu yaparak Alevilik kültürü araştırmalarında tartışmasız bir yerinin olduğunu ifade eder (2011: 27-37). Özdemir'in Alevilik kaynaklarıyla ilgili yapmış olduğu bu tasnife katıldığımızı saha çalışmamıza da dayanarak belirtebiliriz.

Derleme faaliyetlerimiz süresince gerek Alevilik gerekse de Nusayrilik kültüründe faydalanılması gereken kaynaklarla ilgili yöneltilen sorulara verilen kaynak kitaplardan bazıları şunlardır: “*Hamza bin Muhammet'in Kitab-un Tenbih'i, Ebu Said el-Meymun ibin Kasım Teberani'nin Mecmu'ul Ayad'ı, Muhammet Emin Galib et- Tavis'in Tarih'ul Aleviyyun'u, Hasibî'nin Divan'ı*” gibi kaynakların sıkça verilen ve vurgulanan cevaplar arasında olduğu görülmüştür (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK10, KK11, KK21, KK50, KK59, KK69, KK79, KK178, KK181, KK182).

Makaleler

1. FETTAH, İrfan Abdülhamid (1995), “Nusayriyye”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX, çev. Avni İlhan, İzmir, s. 329-361.

Fettah, ilgili çalışmasında Nusayriliğin doğuğu, inanç sistemleri, uygulamaları, ritüelleriyle ilgili bilgiler vermektedir.

2. TURAN Ahmet, “Kitâbu’l-Mecmu’nun Tercümesi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, Samsun 1996, s. 5-18.

Ahmet Turan, makalenin girişinde Nusayrilerin yaşadığı coğrafya hakkında bilgiler vermiştir. Nusayriliğin aşırı bir Şii fırkası olduğunu belirterek aynı zamanda Nusayriliğin teşekkülü hakkında görüşlerini ifade etmiştir. Kitâbu’l-Mecmu’nun yazarı ve basım yerleri ile ilgili bilgi verildikten sonra toplam 16 surenin tercümesi yapılmıştır.

3. ORTAYLI, İlber (1999), “Alevilik, Nusayrilik ve Bâb-ı Âlî Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler”, *İSAV. Yay.*, İstanbul, s. 35-46.

Ortaylı’nın ilgili makalesinde Aleviliğin çeşitli kollarıyla ilgili bilgiler verildikten sonra Nusayriliğin özellikleri ve inanç yapıları ele alınmıştır.

4. ÜZÜM, İlyas (2000), “Türkiye’de Alevi/Nusayri Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım”, *İslam Araştırmaları Dergisi* 4, İstanbul, s. 173-187.

Çalışmada Nusayrilik ile ilgili kısa bir bilgi verilmiştir. Akabinde Nusayri önderlerinin yazdığı eserler tanıtılmış ve bu önderlerin eserlerinde kullandığı kaynaklar ve inançlara yaklaşım tarzı genel hatları ile ele alınmıştır.

5. DURDU, Bircan Kalaycı (2001), “Hatay Alevilerinde (Nusayrilerde) Ölümle İlgili Gelenek ve İnanışlar”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, s. 155-172.

Durdu, ilgili çalışmasında Hatay Arap Alevilerindeki ölüm inançları ve uygulamaları üzerinde durmuştur.

6. TÜRK, Hüseyin (2001), “Nusayrilik İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri”, *Folklor/Edebiyat Üç Aylık Kültür Dergisi* 7/28, Ankara, s. 127-144.

Hüseyin Türk, bu makalesinde anropolojik bir yaklaşım tarzı segileyerek Nusayriliğin sosyo-kültürel bağlamda inanç sistemleri ve kültürel belleklerini anlatmaktadır.

7. SİNANOĞLU, Abdulhamit (2001), “Günümüz İnanç Problemlerinden Nusayrilerin Tanrı Tasavvurları ve Reenkarnasyon Görüşleri”, *Günümüz İnanç Problemleri İlahiyat Fakülteleri Kelam Ana Bilim Dalı Sempozyumu*, 7-9 Eylül, Erzurum, s. 319-326.

Çalışmada, Nusayrilikle ilgili kısa bir giriş yapıldıktan sonra Nusayrilikte Tanrı anlayışına değinilmiştir. Nusayriliğin tarihi süreci hakkında bilgi verilmiş ve reenkarnasyon inançları değerlendirilmiştir.

8. BALIKÇI, Gülsen (2004), “Hatay Alevilerinde Evlenme Gelenekleri”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara , s. 39-68.

Balıkçı, söz konusu makalesinde Hatay yöresi Arap Alevilerinde görücü gitmeden evlilik sonrasına kadar olan süreçlerde derlemeler yaparak bilgiler vermiştir.

9. ÜNVERDİ, Mustafa (2004), “Kur’an’da Ahiret İnancı Bağlamında Adana ve Hatay Bölgesindeki Tenasüh ve Reenkarnasyon İnançlarının Değerlendirilmesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, S.2, Temmuz-Aralık, s. 277-300.

Makalede Kur’an’daki ahiret anlayışı ile ilgili bilgiler verildikten sonra ahiret hayatının aşamaları ve unsurları ayetlerle tanıtılmıştır. Akabinde Adana ve Hatay bölgesindeki tenasüh inancı ile ilgili bilgiler verilmiş ve bu inancın özellikleri tanıtılmak istenmiştir.

10. TEBER, Ömer Faruk (2007), “Osmanlı Belgelerinde Alevilik İçin Kullanılan Dinî-Siyasi Tanımlamalar”, *Dinî Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos, Cilt 10, Sayı 28, s. 19-38.

Çalışmaya Aleviliğin ortaya çıkışı ve Alevilikle ilgili tanımlamalarla başlanmıştır. Makalenin genelinde, Osmanlı döneminde Alevilik ile ilgili farklı adlandırmalarla ilgili bilgiler verilmiştir.

11. TÜRK, Hüseyin (2010), “Hatay’da Müslüman-Hristiyan Etkileşimi St. George ya da Hızır Kültü”, *Millî Folklor*, Yıl 22, S. 85, Ankara, s. 138-147.

Söz konusu makale, kıyaslama esasına dayanmakla beraber Nusayrilikteki hızır anlayışı ve türbeleri ile ilgili bilgiler vermektedir.

12. TÜRK, Hüseyin-ÇAPAR, Mustafa (2011), “Alevilikte Yola Giriş Geleneklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, *Türk Kültürü Hacı Bektaş Velî Aratırma Dergisi*, S. 60, Ankara, s. 17-42.

Çalışmada, yola giriş ritüelleri ile ilgili bilgiler verildikten sonra Alevi, Bektaşî ve Nusayrilerde yola giriş ritüelleri ele alınmıştır. Çalışmanın son bölümünde karşılaştırma ve değerlendirme yapılmıştır.

13.TÜRK, Hüseyin (2012), “Hatay’da Türbe İnancının Sağlık Antropolojisi Açısından İncelenmesi”, *Millî Folklor*, Yıl 24, Sayı 94, s. 91-104.

Makalede, sağlık antropolojisi ve tıp bilimi ile ilgili bilgi verildikten sonra Alevi, Sünni ve Hristiyan türbeleri ele alınmıştır. Akabinde türbelerde sağlıkla, inanç ve uygulamalarla ilgili unsurlar ifade edilmiştir.

14. ARPA, Abdulmuttalip-ERTAŞ, Kasım (2012), “Bâtını Düşüncede Tevil ve Nusayrilik”, *Türk Kültürü Hacı Bektaş Velî Aratırma Dergisi*, S.62, Ankara, s. 289-304.

Çalışmada bâtinî düşünce ile ilgili bilgi verildikten sonra Nusayrilik hakkında genel hatları ile bilgiler verilmiştir. Nusayriliğin inanç sistemleri ibadetleriyle ilgili açıklamalar yapılmıştır.

15. ÇOŞKUN, Ali (2003), “Bir Dini Gup Olarak ya da Suriye Aleviliği”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 11, s.77-89.

İlgili çalışma, din sosyolojisinin tanıtılmasından sonra Nusayriliğin isim konusu ve tarihçesi ile devam etmektedir. Nusayri mezhepleri, Nusayri mezhebine giriş aşamaları ve din adamları hakkında bilgiler verilmiştir.

16. SOĞUKOĞLU, Fehmi (2013), “Nusayrilik ve Tanrı Algıları”, *Kelam Araştırmaları*, 11/1, s. 487-500.

Çalışmaya, Nusayriliğin tanımı kuruluş ve gelişimi ile ilgili bilgiler verilerek başlamıştır. Akabinde Nusayri mezhebine ait zümrenin Tanrı algılayışları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

17. TOGAYHAN, Abdurrahman (2010), “Kültürel Farlılıklar Ekseninde Nusayrilik Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması Mersin Arap Aleviliği Örneği”, *Harran Ünversitesi, İlahiyat Faültesi Dergisi*, S. 14, s. 57-91.

İlgili makalede, Anadolu Aleviliği ile Arap Aleviliği arasındaki unsurlar kıyaslanmıştır. Arap Aleviliğinin ritüel, mistik ve sosyal özellikleri tetkik edilmiştir. Nusayrilerin Anadolu’da görülmeleri ve sosyal organizasyonları hakkında bilgiler verilmiştir.

18. ÜZÜM, İlyas (2007), “Nusayrilik”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXXIII*, s. 270-274.

Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinin Nusayrilik maddesinde İlyas Üzüm, Nusayriliğin teşekkülü, tarihsel süreçleri ve inanç esasları hakkında bilgiler vermektedir.

19. MASSIGNON, Louis (1993), “Nusayriler”, *MEB İslam Ansiklopedisi IX*, s. 365-370.

MASSIGNON, MEB İslam Ansiklopedisi Nusayrilik maddesinde, Nusayriliğin ortaya çıkması, teşekkülüne yön veren yapılar ve inanç özellikleri hakkında bilgiler vermektedir.

Akademik Çalışmalar

Doktora Tezleri

1. TURAN, Ahmet (1973), “*Les Nusayris de Turquie dans la Region d'Hatay*”, Doktora Tezi, Paris.

Aslen Hataylı olan Ahmet Turan, Paris Sorbon Üniversitesinde “*Les Nusayris de Turquie dans la Region d'Hatay*” adlı doktora tezini hazırlamış ve daha sonra tezinin bir özetini “İslam Mezhepleri Tarihi” (Turan, 2000) adlı kitabında yayımlamıştır.

2. ASLAN, Cahit (2003), “*Etnisite ve Kimlik Nusayri ve Çerkezler Üzerine Bir Karşılaştırma*”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Aslan doktora çalışmasından hareketle 1. ve 2. Baskısı 2005, 3. Baskısı 2009’da “*Fellahların Sosyolojisi*” isimli kitabını çıkarmıştır. Aslan bu kitabında; Fellahların tarihî ve etnik kökenleri, sosyal yapı ve âdetler, inanç sistemleri, evlilik olayları, sosyal sınıflar, Arap Alevilerinin yerleşim yerleri ile ilgili bilgiler vermiştir.

3. KESER, İnan (2006), “*Kentsel Dinamikler ve Kamusal Alan Farklılaşması Adana Nusayrileri*”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.

Keser, bu tezinde Nusayriliğin kısa tarihi, inanç özellikleri, ibadet ve ziyaretleri, Adana Nusayrileri, Nusayrilikte temel konular, vb. unsurlarla ilgili bilgi vermiştir. Keser, bu çalışmasını farklı başlıklar altında kitaplaştırmıştır. Keser’in bu çalışmaları, kitaplar bölümünde verilmiştir.

Yüksek Lisans Tezleri

1. TÜRKEK, Rıfat (2001), “*İnanç Esasları Açısından Nusayrilik-Alevilik Mukayesesi*”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Türkel, ilgili çalışmasında Anadolu’da farklı adlarla anılan Anadolu Aleviliği ile Türkiye’nin güney kıyılarında varlığını sürdüren Nusayriliğin inanç esaslarını tanıtarak bu iki mezhebin benzeyen ve ayrılan yönlerini kıyaslamıştır.

2. KILIÇ, Firdevs (2002), “*Hatay Nusayrilerinde Haydarilik*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.

Kılıç, söz konusu çalışmasında Nusayriliğin inanç esasları ve ritüellerine değinerek özellikle Nusayriliğin en büyük kollarından biri olan Haydarilik mezhebinin özellikleri ve uygulamaları hakkında bilgiler vermektedir.

3. BATUR, M. Raşit (2002), “*Nusayriliğin Teşekkülü ve İnanç Sistemi*, Marmara Üniversitesi”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Batur, Nusayriliğin Teşekkülü ve İnanç Sistemi isimli çalışmasında Nusayriliğin tarihsel süreçleri, coğrafyası, nüfusu, icrasal ayinleri, ritüeller ve uygulamalar hakkında bilgi vermiştir.

4. DOĞRUEL, Fulya (2002), “*The Dynamics of living together and abstaining from conflict A case study of Nusayri Alawite, Arab Christian and Armenian communities in Hatay (Beraber Yaşamının ve Çatışmadan Kaçınmanın Dinamikleri Hatay’da Yaşayan Nusayri Alevi, Arap Hristiyan ve Ermeni Toplulukları Üzerine Bir Saha Çalışması)*”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Doğruel, söz konusu çalışmasında Hatay’da yaşayan etnik grupların gelenek, görenek ve inanç özelliklerine değinmiştir. Ayrıca tezin bir bölümünde de Nusayrilerin yaşam tarzları ve kültürel unsurları da anlatılmıştır.

5. BATUMAN, Suzan (2003), “*Adana Nusayrilerinde Dinî İnanışlar Törenler-Halk Kültürü*”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.

Tezde, Nusayrilikte din ve inanış sistemleri, Adana Nusayrileri, geçiş dönemleri, mutfak kültürü ve halk ürünleriyle ilgili bilgiler verilmektedir.

6. KAÇAR, Cengiz (2003), “*Arap Alevi-Nusayrilerin Dinî ve Sosyal Hayatı (Tarsus Örneği)*”, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır.

Kaçar, ilgili çalışmasında güneyde yaşayan Tarsus Nusayrilerinin teşekkülü ve kısa tarihçesiyle ilgili bilgi verdikten sonra Nusayriliğin inanç sistemleri, uygulamaları, törenleri ve bayramları hakkında bilgiler vermiştir.

7. BAHACAN, Mustafa (2004), “*Antakya Alevlerinde Ziyaret Yerleri ile ilgili İnanç ve Uygulamalar*”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Sivas.

Bahacan, çalışmasında Nusayrilerde din eğitimi, Antakya’daki türbeler ve camiler, ziyaret yerleri ile ilgili inanç ve uygulamalar ve belli başlı ziyaret yerleri ile ilgili bilgiler vermiştir.

8. DEMİRBAŞ, Esin (2004), “*Etnik Azınlıklar, Kültürel Entegasyon ve Medyada Temsil Nusayri Topluluğu Örneği*”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Ankara.

Türkiye’nin genellikle güney illerinde yaşayan Nusayri (Arap kökenli Alevi) topluluğu ele alınmıştır. Arap Alevilerinin simgesel kimlik oluşumları, aidiyetleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

9. ÖZBEK, Tarık (2006), “*Nusayri Etnik Kimliğinin Simgesel Oluşumu*”, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Hatay.

Özbek, söz konusu tezinde Nusayriliğin simgesel oluşumları, tarihsel süreçleri, ayinler, aile ve akrabalık ilişkileri ve etnik kimlikler ile ilgili bilgiler vermiştir.

10. CENGİZ, Alim Koray (2006), “*Dil-Kültür İlişkisi Açısından Hatay’da iki Dillilik*”, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Antakya.

Koray, söz konusu çalışmasında Hatay’da iki dilliğin (bilingualism) ortaya çıkış nedenleri ve sosyal hayatta dil seçimindeki etnik grupların takındığı tavırlar hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca tezin bir bölümünde Nusayrilerin özellikleri ve günlük hayattaki dil seçimleriyle de ilgili unsurlara yer verilmiştir.

11. KİŞNEŞÇİ, Erdinç (2010), “*Nusayri Kimliğinin Oluşumunda Siyasal Katılım, Tercihlerin Etkisi ve Partilerin Rolü Hatay Örneği*”, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Ankara.

İlgili tezde kimlik ve etnisite unsurları, Cumhuriyet döneminde Nusayriler, dil-kimlik ilişkisiyle ilgili bilgiler verilmiştir.

12. MUHARREM, Erdem (2010), “Sırlar ve İfşalar Mersin’in Karaduvar Mahallesi Nusayrileri Üzerine Etnografik Bir Çalışma”, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara.

Söz konusu tezde, Mersin Nusayrilerinin tarihi, inanç özellikleri ve festivalleriye ilgili bilgiler verilmektedir.

13. BEZGİN, Ali (2011), “Hatay’da Reenkarnasyon Memoratları”, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halk Bilimi Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Sivas.

Ali Bezgin, bu tezde Nusayrilığın tarihi ve inanç sistemiyle ilgili kısa bir bilgi verdikten sonra Reenkarnasyonla ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Akabinde saha içerisinde tespit edilebilen anlatımları reenkarnasyon bağlamında değerlendirmiştir.

14. CAN, Şule (2011), “Nusayrilik Sır ve Direniş”, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel İncelemeler Programı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Şule Can, bu tezde Nusayrilerin kökeni, zahir-bâtın kavramları, coğrafyası, kültürel bellekleri, dine giriş ritüelleri ve bayramlarıyla ilgili bilgiler vermiştir.

15. ÖVER, Gökben (2011), “Nusayrilerde Kadın”, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Gaziantep.

Över, ilgili çalışmasında Nusayri ibadetlerinde, sosyal ve ekonomik hayatta, evlilikte, doğumda kadının yeri gibi konuları ele almıştır.

16. KUZU, Serkan (2012), “Risale-i Dâmuğ’n-Nusayriye Transkripsiyon ve Değerlendirme”, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Gaziantep.

Serkan Kuzu’nun ilgili çalışması Nusayrilikte hulûl inancı, reenkarnasyon, mezhepler, bâtinî yapılar, türbe kültü, bayram tarihleri gibi konularla ilgili bilgiler verilmektedir.

17. KİREMİT, İlker (2012), “*XIX. Yy.da Nusayriler (Arap Alevileri)*”, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisan Tezi), Ankara.

Kiremit, bu çalışmasında Nusayrilerin kimlikleri, inanç ritüelleri, coğrafyası hakkında bilgiler vermiştir.

Gerek Türkiye’de gerekse de yabancı ülkelerde bilimsel kaygı ve meraktan kaynaklanan Alevilikle ilgili araştırmalara seyirci kalınmamış ve özellikle Aleviliğin her bir alt koluna (Bektaşî, Tahtacı, vb.) ait yapılan çalışmaların belirli bir plan ve progama oturtulması için çeşitli kurumlar kurulmuştur. Bu noktada Mehmet Yaman’ın derli toplu tespitleri kayda değer bir özellik taşımaktadır. Yaman, 1987 yılında Ankara’da kurulan Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacıbektaş Veli Araştırma Merkezi ve bu merkeze bağlı olan derginin çok önemli ve ciddi bir faaliyet olduğunu belirtir. Buna paralel olarak Almanya’nın Mannheim kentinde 1997 yılında kurulan Alevi-Bektaşî Kültür Enstitüsünün kuruluşundan bugüne kadar çeşitli yayınlar yapılarak bilimsel toplantılar düzenlendiğini söyler. İstanbul Göztepe’de Şahkulu Sultan Dergâhı’nda 1997 yılında Alevilik-Bektaşîlik Araştırma Merkezi kurulması amacıyla bir araştırma kitaplığı oluşturulduğunu ve son zamanlarda Süleyman Demirel Üniversitesi’nde kurulması düşünülen Alevilik-Bektaşîlik Ana Bilim Dalı açılması girişiminden bahseder. Yine Yaman, ilk kez Alevilik-Bektaşîlik alanında uzman akademisyenlerin görev yapacağı ve bu konuda uzmanların yetiştirileceği bir ana bilim dalı kurulması oldukça yararlı olabileceği kanaatindedir. Böyle bir ana bilim dalının kurulması dâhilinde eğitim kadrosunun mutlaka Alevilikle ilgili alan çalışmalarda bulunmuş, gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında bilimsel araştırma ve yayınlarıyla tanınmış akademisyenlerden seçilmesi gerektiği fikrindedir. 28-30 Eylül 2005 tarihleri arasında ilgili yerde pek çok bilim adamının katıldığı Alevilikle ilgili uluslararası bir sempozyumun düzenlendiğini de dile getirmektedir (Yaman, 2011:192-195).

3.2. Nusayrilikle İlgili Türkiye DışındaYapılan Çalışmalar

Yy.1 aşkın geçmişi içinde kapalı bir toplum olarak gelişen Nusayrilik hakkında bizzat fırka mensubu müelliflerin klasik ve yeni dönemde kaleme aldıkları eserlerle modern dönemde yapılan çalışmalar şeklinde başlıca iki gup literatürden bahsedilebilir. Fırkanın ikinci kurucusu sayılan Hasibî ile birlikte başlayan telif çalışmaları genellikle içe dönük olarak hazırlanmıştır. Çoğu küçük risâlelerden meydana gelen bu kitapların

yanında dinî duyguları ifade eden şiirlerle bazen divanlara da rastlanır. Bu kitaplar, bazı istisnalar dışında XIX. yy.ın ikinci çeyreğine kadar ilim dünyasınca meçhul kalmış, Fransız şarkiyatçıların bunları elde etmesiyle üzerinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. (DİA, 2007: 273). Abdurrahman Bedevi ilk dönem Nusayri kaynaklarından bahsederken elli civarında müellif ve bunlara ait 120’yi aşkın eserden söz etmiş bunların bir listesini vermiştir. Bunların çoğunun Fransa’da Bibliotheque Nationale’de bulunduğunu belirtmiştir (Bedevi, 1973: 427-440). Adana’ya yerleşen Süleyman adlı bir Nusayri’nin, Nusayriliği bırakıp Hristiyan olduktan sonra Nusayrilik hakkında yazdığı “*El-Bâkûret’üs-Süleymaniyye*” adlı Arapça, küçük boyda 119 sayfalık kitapta Nusayrilerin inançlarını, törenlerini pek güzel ve derli toplu bir şekilde bildirmektedir ki, bu mühim eser, batı dillerine de çevrilmiş ve bir ana kaynak olmuştur (Gölpınarlı, 1969: 138; DİA, 2007: 273-274).

Hem Arap hem de Avrupalı araştırmacılar, Alevi ya da Nusayri mezhebinin temel ögesinin ve “*Alevi*” sözcüğünün ifade ettiği özelliğin, Ali ibn Ebi Tâlib’e ilahî (tanrısal) niteliğin atfedilmesi olduğuna dikkati çekmişlerdir. Ne var ki, bu öğretiyi bilimsel literatürde genel olarak yalnızca bir tuhafılık olarak sunulmuş ve birincil kaynaklarda ifade edilişi hakkında herhangi ciddi bir çalışma yapılmamıştır. Bu konudaki en dikkat çekici istisnayı, Nusayri mezhebiyle ilgili herhangi bir Avrupa dilinde şimdiye kadar yayımlanmış tek monogafi olan Rene Dussaud’ın kitabı “*Histoire et religion des Nosairis* (Paris, 1900)”i oluşturmaktadır. Ali İbn Ebi Tâlib’in ilahî niteliğini belirten öğretiyi, mezhebin pek çok metninde ve özellikle de tarikata kabul ritüellerinde kullanılan ahitnamelerde ifade edilmektedir. Bu kutsal metinler, çoğunlukla alegorik Kur’an yorumları veya Ali’ye atfedilen yazı ya da konuşmalardan yapılmış alıntılarla, sorulu-cevaplı ilmi haller şeklinde hazırlanmıştır. Bu alıntılarda, kozmik bir varlık olarak Ali ile halife ve imam rolündeki tarihsel Ali arasındaki gerilimle belirlenen bir Tanrı temsiline rastlarız. Ali’nin ilahî niteliğinin ispatı, siyasi ve dinî bir lider olarak ortaya çıkışında ve yaşam öykülerinde aktarılan yaptığı işlerde, fakat en önemlisi, Ali’nin kendisine atfedilen ve otobiyografik nitelikler taşıyan bazı ifadelerde görülmektedir. Bu öğretinin anlamlı bir ifadesine, “*Kitab-u Ta’limi Diyânetü’n-Nusayriyye*”nin ilk paragraflarında rastlanabilir (Olsson, 2003: 218).

Kitaplar

Nusayri inancıyla ilgili en önemli kaynaklardan biri, Nusayrilikten dönmüş

Süleyman Efendi el-Ezanî tarafından yazılmış ve 1863 yılında Beyrut'ta yayımlanmış olan “*Kitabü'l-Bakûratü's-Süleymaniye fî Keşfi Esrâri'd-Diyâneti'n-Nusayriyye*” dir. İlgili eserin Turan (1996) tarafından tercüme edildiği daha önce belirtilmişti.

Hatay yöresindeki Nusayrilerle ilgili ilk araştırmaların Fransızların Hatay'ı işgal ettiği yıllarda başladığı, işgal yıllarında birçok Fransız bilim adamının bölgedeki Aleviler ile ilgilenerek araştırmalar yaptığı bilinmektedir. Bu araştırmacılar en önemlisi İslam Ansiklopedisindeki Nusayriler maddesinin de yazarı olan Louis Massignon'dur. Louis Massignon (1993), MEB Yayınlarından İslam Ansiklopedisinin 9. cildinde Nusayriler ile ilgili bilgilere yer verildiği görülmektedir. İşte tam da bu noktada Nusayriler hakkında misyonerler tarafından yapılan çalışmaların yüzeysel ve yetersiz olduğu, ayrıca Nusayrilerle ilgili yapılan bu çalışmalarda niyetin tamamen söz konusu cemaati kendi saflarına çekip kışkırtmak olduğu belirtilmelidir.

Makaler

1. NEWBOLD, Captain (1856), “On the Lake Phiala-the Jordan and its Sources”, *The Journal of the Royal Asiatic Society of Geat Britain and Ireland*, vol. sixteenth, London, s. 8-31.

İlgili çalışmada günümüz Suriye ve Lübnan'ın tanıtımı yer alırken burada yaşayan Nusayri zümrenin inanç özellikleri ve yaşam tarzları hakkında bilgiler de verilmiştir.

2. SALISBURY, Edward E. (1866), “The Book of Sulaimân's First Ripe Fruit, Disclosing the Mysteries of the Nusairian Religion”, *Journal of the American Oriental Society* 8, s. 227-308.

Makalede Kitabü'l-Mecmu'nun müellifi olarak da bilinen Adanalı Süleyman Efendi'nin hayatı ve eseri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu eserin Nusayrilikteki yeri anlatılmıştır.

3. LEWIS, Bernard (1953), “Saladin and the Assassins”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 15/2, University of London, s. 239-245

Söz konusu makalede Selahaddin Eyyubi dönemindeki Nusayrilerin yaşam tarzları ve inançlarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır.

4. WALKER, Warren S.; UYSAL, Ahmet E. (1973), “An Ancient God in Modern Turkey Some Aspects of the Cult of Hızır”, *Source: The Journal of American Folklore*, Vol. 86, No. 341, pp. 286-289.

Söz konusu makalede Hızır'ın özellikleri ve tanımları yapılmaktadır. Çalışmada Hızır anlatmalarına da kısaca değinilmiş ve örnekler verilmiştir. Ayrıca Hızır kültürünün Şii ve Alevi toplumlardaki yönü, kutlanış şekilleri ve zamanları hakkında bilgiler verilmiştir.

5. BAR, Meir M.-KOFISKY, Asher-KOFISKY Aryeh (1995), "A Tenth-Century Nusayri Treatise on the Duty to Know the Mystery of Divinity", *Source: Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, Published by: Cambridge University Press, Vol. 58, No. 2, pp. 243-250.

Makalede Paris'te bulunan Nusayrilikle ilgili bir el yazmasından yani risaleden bahsedilmektedir. Nusayrilğin fikir babalarından ve Nusayrilikle ilgili yapılmış çalışmalardan da kısaca bahsedilmektedir. Ayrıca Nusayrilikte yer alan üçleme sistemi olan "AMS" ile ilgili bilgiler verilmektedir.

6. BRUÏNESSEN, Van Martin (1996), "Kurds, Turks and the Alevi Revival in Turkey", *Source: Middle East Report, No: 200, Minorities in the Middle East: Power and the Politics of Difference*, Published by: Middle East Research and Information Project (MERIP), pp. 7-10.

İlgili makalede Anadolu'da yaşayan, farklı ırklar ve adlarla anılan Aleviler ve Aleviliğin temel inançları ile ilgili bilgiler verilmektedir.

7. BAR, Meir M.-KOFISKY, Asher-KOFISKY Aryeh (1999), "Ş#' Ɔ°û~-Nusayri Debate in the Epistles of Wisdom", *Source: Quaderni di Studi Arabi*, Vol. 17, Published by: Istituto per l'Oriente C. A. Nallino, pp. 95-103.

Söz konusu makalede Nusayrilik ve Dürzilik, inanç ve uygulamalar bakımından karşılaştırılmıştır.

8. OLSSON, Tord-ÖZDALGA, Elizabeth-RAUDVERE, Catharina (2001), "Alevi Identity Cultural, Religious and Social Perspectives", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 33, No. 3, Published by: Cambridge University, pp. 454-455.

İlgili makalede Aleviliğin tanımları, Bektaşilik, Suriye Aleviliği ve Tord Olsson, Fuat Bozkurt, İrene Melikoff gibi kişilerin Alevilikle ilgili görüşleri hakkında bilgiler verilmiştir.

9. FRIEMAN, Yaron (2001), "Al-Husayn ibn Hamdân al-Khasibî A Historical Biography of the Founder of the Nusayri-Alawite", *Source: Studia Islamica*, No. 93, Published by: Maisonneuve & Larose, pp. 91-112.

İlgili çalışmada Nusayriliğin kurucularından Hamdan Hasibî'nin hayatı ve genel hatlarıyla Nusayrilikle ilgili bilgiler verilmiştir.

10. ENGİN, İsmail-FRANZ, Erhard (2002), "Alewiten: Glaube und Traditionen", *Middle East Studies Association Bulletin*, Vol. 36, No. 1, Published by: Middle East Studies Association of North America (MESA), pp. 55-56.

İlgili çalışmada Aleviliğin genel hatlarıyla âdet, gelenek, inanç ritüelleri ve uygulamalarıyla ilgili bilgiler verilmektedir.

11. KOFSKY, Aryeh- SALAMEH, Khader (2003), "The Nusayri Alawi Religion An Enquiry into its Theology and Liturgy", *Journal of Qur'anic Studies*, Vol. 5, No. 1, Published by: Edinburgh University Press, pp. 82-88.

İlgili makalede Alevilikte Ali, Tanrı, Kur'an, metinler, törenler ve Alevi doktorinleri hakkında bilgiler verilmiştir.

12. BAR, Meir M.-KOFISKY, Asher-KOFISKY Aryeh (2005), "Dogma and ritual in Kitāb al-Ma'arif by the Nusayri theologian Abu Sa'id Maymun b. al-Qasim al-Tabarani", *Source: Arabica*, T. 52, Fasc. 1, Published by: Brill, pp. 43-65.

Makalede Nusayrilik için önemli unsurlardan Kitāb-ı Ma'arif, doktorinler, et-Tebarani ve Halep Nusayrileri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

13. BAR, Meir M.-KOFISKY, Asher-KOFISKY Aryeh (2006), "The Nusayri-Alawi Religion An Enquiry into Its Theology and Liturgy", *Source: Arabica*, Vol. 10, No. 2, Published by: Brill, pp. 306-307.

Makalede Nusayriliğin dinsel, inançsal ve teolojik yapılarıyla ilgili bilgiler verilmektedir. Ayrıca çalışmada Nusayrilerin dinî takvimleri ve Dürzilik ile ilgili bilgiler de mevcuttur.

14. KRIEGER, Bella Tendler (2013), "The Rediscovery of Samuel Lyde's Lost Nuayrī Kitāb al-Mashyakha (Manual for Shaykhs)", *Journal of the Royal Asiatic Society / FirstView Article*, Cambridge, pp 1-16.

Makalede Nusayrilikte gizlilik, sır ve te'vil anlayışları, Nusayri törenleri ve şeyhleri gibi konularda bilgiler verilmiştir.

Akademik Çalışmalar

Doktora Tezi

1. ŞAHİN, Şehriban (2001), “*The Alevi Movement Transformation from Secret Oral to Public Written Culture in National Transnational Social Spaces*”, George Mason Üniversitesi, Doktora tezi, Virginia.

Şahin, bu çalışmasında Aleviler ile ilgili genel bilgiler verdikten sonra Alevilerin tarihsel süreçleri, dinî yapıları ve Hacı Bektaş Velî konularına değinmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNANÇ SİSTEMİ

1.1. Din Nedir?

Din inancı, insanla beraber doğmuştur. Çünkü insanlık tarihinin hiçbir döneminde din duygusundan mahrum bir millete rastlanmamıştır. Nerede insan varsa, orada bir iman, ibadet ve din duygusunun olduğu görülmüştür. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere din, insanlığın yaratılışından getirdiği fitrî ve zarurî bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç, insanoğlunun yaşamının her evresinde kendisini güçlü bir biçimde hissettirmiştir.

Yeryüzündeki dinler genel hatlarıyla, semavî, millî ve kabile dinleri şeklinde ayrılabilir. Diğerlerine göre daha geniş yayılma alanı ve aynı zamanda evrensel yönü de bulunan ilahî nitelikli dinlerin tek yaratıcıya ve onun gönderdiği uyarıcıya inanma esasına dayandığı bilinmektedir. Söz konusu din/ler için yaratıcı tarafından gönderilen peygamberler aracılığıyla birtakım emir ve yasaklara uyulma zorunluluğu vardır. İlgili din ve dinlere inananlar, sorgusuz bir biçimde uyarıcılar tarafından kendilerine aktarılan emir ve yasaklara uyma yoluna giderler. İlgili uyarıcılara farklı kaynaklarda peygamber, resul veya nebi gibi isimler verildiği de bilinmektedir.

Dini tanımlamak veya sınıflandırmak istenildiğinde kendisini inanç ve ritüellerine göre inanılan varlıklara ya da Tanrılara göre; kaynağına veya bulunduğu coğrafyaya göre çok geniş bir yelpazede karşımıza çıkar. Bilim adamları dünya üzerindeki dinleri gösterdikleri icrasal özellikler açısından çeşitli guruplara ayırmaktadır. Sadece ibadet ve dualardan oluşanlar, birinci gupta iken; birtakım hükümler içeren ve kendilerinden önceki dinle bütünleşenler ise ikinci gupta yer alır. Üçüncü gupta ise ibadet, birtakım kurallar, toplumsal ve siyasal hükümler içeren, kendisinden önceki dinlerin kimi hükümlerini alıp kimilerini yürürlükten kaldıran ve tüm bu hükümleri bir peygamber aracılığıyla insanlara duyuran dinlere inananlar, yer almaktadır. İşte İslamiyet, bilim dünyasında bu üçüncü gupta görülmektedir.

Buradan hareketle İslam dünyasında da, dinler iki kısma ayrılmıştır:

1. Hak dinler ya da müstenid dinler.

2. Bâtıl dinler ya da mevzu dinler.

Hak din, Allah'ın varlığına ve birliğine inanılan ve vahye dayalı dinlerdir. Bâtıl

ise vahye dayanmayan dinlerdir. Birinci kısma girenlere “*milel*”, ikinci kısma girenlere de “*nihal*” ismini vermişlerdir (Akseki, 1943: 299).

Yeryüzünde birçok din vardır ve çeşitli dinlere mensup insanların benimseyebilecekleri, eski bir ifade ile “efradını cami, ağyarını mani” bir tarif vermek elbette mümkün değildir (Aydın, 1987: 4). Dinin şimdiye kadar pek çok tanımı yapılmıştır. Din fenomeni üzerine araştırma yapan sosyal bilimcilerin hemen hepsi, diğer kavramlarda olduğu gibi bu kavramla ilgili de kendi amaçlarına uygun olan tanımı yapmışlardır. Bu tanımlar, tanımı yapanın bakış açısına göre birbirinden farklılık göstermektedir ve şimdiye kadar üzerinde ittifak edilen bir din tanımı yapılmamıştır. Bununla beraber geniş bir muhtevaya sahip olan bu konu; kelime, kavram, tarif, tasnif yönlerinden topluca herhangi bir kaynakta, gerekli hacim ve çerçevede ele alınmamıştır. Ele alınan kaynaklara bakıldığında öncelikle İngilizce, Arapça, Türkçe sözlük ve ansiklopedilerin din maddelerini görmekteyiz. Örneğin, Lisanü’l-Arab, Büyük Türkçe sözlükler, Türkçe ansiklopedilerde, TDV’nin ve MEB’in İslam ansiklopedisinde “*Din*” maddesi ve yine Encyclopedia of Religion, Encyclopedia of Philosophy gibi İngilizce ansiklopedilerde “*Religion*” maddesi tanımlamalara kaynak olmuştur. Arapçada din kelimesinin “*deyn*” kökünden mastar veya isim olduğunu kabuleden filologlar, “*belirli bir zamanda ödenmesi gereken borç*” anlamındaki “*deyn*”in giderek “*örf, âdet*” karşılığında din şekline dönüştüğünü ve sonrasında da “*Allah’ın hükmü ve yönetimi*” anlamını kazandığını kaydederler (Kartopu, 2009: 4-12). Genel itibarıyla din, kutsal ve ahlaki öğeler taşıyan çeşitli ayin ve ritüellerde belirleyici özelliği bulunan, insanları iyiye, güzele ve doğruya yöneltmek için Allah’ın tebliğcileri aracılığıyla bildirdiği ilahî kuralların tümünü kapsar.

Türk Dil Kurumunun Sözlüğü’nde din; “*Tanrı’ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet ve bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen*” şeklinde tanımlanır (2011: 668).

Mehmet Dikici, din sözcüğün Arapça kökenli olduğunu sözlüklerde “*örf ve âdet, mükâfat, itaat, hesap, boyun eğme, hâkimiyet ve galibiyet, hüküm ve ferman, makbul ibadet, millet, şeriat*” vb. gibi anlamlara geldiğini söyler. Aynı zamanda dinin Tanrıyla insan/lar ve diğer varlıklarla ilişkilerini düzenleyen ve hayatına yön veren, kurallar bütünü olduğunu belirtir. Batı dillerinde din karşılığı olarak kullanılan “*religion*”

kelimesinin aslı Latince olduğunu vurgulayarak ilgili terimin “*Bir şeyi vazife edinmek, tekrar tekrar okumak, yapmak ayrıca insanları Tanrı’ya bağlayan bağ*” (Dikici, 2005: 23-24) anlamlarını içinde barındırdığını ifade eder. İsmail Çalışkan dini, insanın doğasında var olan ve zorunlu olarak ortaya çıkan bağıllık hissi ve Kur’an-ı Kerim’de yer aldığı şekliyle millet, ümmet, şeriat, fitrat, hanif ve İslam anlamlarına gelen unsur/lar olarak tanımlamaktadır (Çalışkan, 2002: 80). James Leuba ise dini, “*İnsanüstü bir varlığa inanma, dindarlık olarak ifade edilen Tanrı’ya olan mutlak duygulanım, saf ya da itaatkâr yaratılış, bir gizemin farkında olma*” (Leuba, 1915: 1-2) biçiminde tanımlamaktadır.

Buradan hareketle her geleneğin, her dinsel akımın ve her düşünce sisteminin kendisine özgü bir terminolojisi vardır. İnanç sistemleri ya da dinsel akımların her birinin, yalnızca kendisine münhasır, kendi yapısını, değerlerini ve tarihini yansıtan kavramları olduğu/olabileceği kadar, dinsel akımların terminolojilerinde sıklıkla ortak kavramlara yer verdiklerine de rastlanır. Herhangi bir dinsel gelenekle iletişim kurarken ya da onu araştırırken o geleneğin terminolojisine vakıf olmak oldukça önemlidir. Aynı durum kendimizi ifade ederken ya da bir kişiyle belirli bir konu üzerinde konuşurken de geçerlidir; zira duyduğumuz, okuduğumuz ya da ifade ettiğimiz kavramları doğru algılamak ve onlara doğru anlamlar yüklemek anlam/anlaşılma sürecinin olumlu gelişimi açısından vazgeçilmezdir (Gündüz, 1998: 7-8). Doğaüstü bir nitelik taşıyan dinsel unsurların mukaddes, dogmatik, değişmeyen ve yürekte bağlanmayı gerektirecek sorgusuz bir teslimiyet yapıları vardır. Buradan hareketle din, Allah tarafından, peygamberler aracılığı ile insanlara gönderilmiştir. Bir yandan insanları iyiye, güzele, doğruya çağırırken Allah’ın gönderdiği öğütleri de kapsamaktadır. Bunlar; Allah’ın emirleri, yasakları ve önerilerinden oluşur.

1.2. İnanç Nedir?

İnanç kavramı, halk biliminin geniş ve yaygın alanlarından biridir. “Halk bilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dinde, yaşam şartlarının gerektirdiği yeni biçimler, yeni içerikler ve yeni anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir ve araştırma alanını bu tür inanışlarla sınırlar. Halk biliminin ilgilendiği ve kısaca halk inanışları olarak adlandırılan araştırma alanları ise eski dinlerden aktarılanlarla resmî dinin inançlarının türlü nedenlerle geniş halk yığınları arasında çeşitlenerek aldığı yeni yorum ve inanış şekilleridir. Bunlar,

resmî veya kitabî din öğretisini temsil eden din adamları ve bilginlerce, hurafe veya bâtil inanç olarak adlandırılarak dinin dışında oldukları vurgulanan halk dinine ait yaygın inanış şekilleri, yorum ve uygulamalardır (Çobanoğlu, 2003: 11-12). İnsanlık tarihi incelendiği zaman en ilkelinden en medenisine kadar, inançsız bir toplum bugüne kadar görülmemiştir. Her toplum mutlaka bir düşünceye, bir inanca sahip olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günlük dilde çok anlamlılık özelliği gösteren inanç sözcüğü bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, birine duyulan güven, inanma duygusu ve inanılan şey görüş öğreti anlamında kullanılır. Ayrıya Tanrı'ya, bir dine inanma anlamında da kullanılır (Türkçe Sözlük, 2011: 1186). Birçok sözlükte inanç kavramı; bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, birine duyulan güven, inanma duygusu, inanılan şey, görüş, öğreti; Tanrı'ya, herhangi bir dine inanma, iman, itikat veya bir şeyi güvenle doğru sayma tutumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in "*inanç*" kavramını "*iman*" kelimesi ile açıklandığı görülmektedir. Türkçede inanmak fiilinden türeyen inanç sözcüğü, İngilizcede "*belief*", Fransızcada "*croyance*", Almancada "*glaube*" terimleri ile karşılanmaktadır.

İnanç teriminin, günlük dilde birbirinden farklı durumları ifade etmek için kullanılan bir kavram olarak algılanması, anlamının geniş bir alana yayıldığını gösterir. Söz konusu terimi, bir tanım sınırları içine almanın kolay olmamasının sebebi farklı manalar içermesinden kaynaklanmaktadır (Alper, 2002: 31). İnanç, herhangi bir kişi veya şeye, yaratıcıya, bir öğretiye ya da görüşe duyulan bağlılık anlamına gelirken zaman zaman dinî yapıların bir alt unsuru olarak din yerine de kullanıldığı bilinmektedir.

Zeki Eyüpoğlu'na göre Anadolu inançlarının oluşumunda üç ayrı kaynak bulunmaktadır. Bunlardan birinin eskiçağ Anadolu dinleri, ikincisinin Sümer, Akad, Mısır gibi komşu ulusların düşünce kalıntıları, üçüncüsünün de tek Tanrı dinlerin etkisinin olduğunu belirtir. Ayrıca o, Anadolu halkının yoğunlaşmış, değişik soylardan gelen insan topluluklarının karışmış, özümlemiş bir bütün olduğunu ifade eder. Anadolu inançlarının da böyle olduğunu dile getiren Eyüpoğlu, Anadolu'da özellikle Alevi, Kızılbaş, Yezidî topluluklarında yaşayan inançların kökünde bir yandan Batı Anadolu uygarlıklarının, bir yandan da eski Anadolu dinlerin derin izleri görüldüğünü söyler (Eyüpoğlu, 1998: 48-49). Buradan hareketle Eyüpoğlu'na göre inanç, bir

kimsenin günlük yaşamı ve davranışlarını çeşitli yönlerden etkileyen, başkalarından öğrenme yoluyla kazanılan her türlü düşünce varlığı (1998: 37) olarak tanımlar.

Anadolu'daki halk inançlarının menşei konusunda Bekir Şişman, Anadolu'nun dört bir tarafında kurulmuş olan pek çok medeniyet, eski dinî inançlar, Şamanizm, İran dinleri ve Arap kültürünün ciddi bir etkileşim sonucunda Anadolu potasında eriyerek farklı renkleri de içinde barındırarak ortak bir zemin teşkil ettiğini ifade eder (2000: 105; İnan, 1986: 71). Jean Paul Roux, Anadolu'da yaptığı incelemeler neticesinde yaklaşık dokuz asırlık bir Müslüman geçmişe rağmen ortalama halk tabakalarının, ortaçağ inanışlarından çok fazla şeyi sakladıklarını ve bunları hâlâ kullandıklarını tespit etmiştir (1998: 33).

Türkiye'de geleneksel değerler ve pratikler, yeni biçimlenmelerle modernleşerek varlığını sürdürmektedir. Anadolu'nun zengin inançlarla beslenmesi eski dönemlerden günümüze çok zengin inanç, değer ve pratikleri bünyesinde yaşatmıştır. Bu, bir tür halk inançları denilen “*senkreist*” (bağlaştırmacı) dinseliktir. Senkretizm, farklı dinsel inanç sistemlerinin etkileşmeye girerek karışması sonucunda yeni inanç öğelerinin ortaya çıkmasıdır. Türkiye'de eski inançların İslamiyet'e sızması şeklindedir. Her yeni din, kendisinden önceki dinsel inançlardan, pratiklerden ve efsanelerden pek çok öğeyi bünyesinde barındırır (Atay, 2000: 47, 50). Birçok toplumda olduğu gibi Müslüman toplumlarda da inançlar, kültürü ve yaşama biçimini etkilemiş ve şekillendirmiştir. Müslüman toplulukların örf, âdet, edebiyat, sanat ve ahlak anlayışlarında dinî inançların etkisi çok önemli bir yere sahiptir. Kültürümüzün oluşmasında ve ahlak anlayışımızın gelişmesinde, toplumun benimsediği dinin, belirleyici ve kültürü şekillendirici rolü bulunmaktadır.

Anadolu inançları, Anadolu halkının yaşamıyla, tarihiyle, özellikleri ile yakından ilgilidir. Öyle ki, inançla Anadolu'yu, Anadolu ile bu inanç düzenini birbirinden ayırma olanağı yoktur. Anadolu inançları Anadolu'nun genel özelliği durumundadır. Nereye gitseniz Anadolu kaynaklı bir inancı onun kokusundan, boyasından, dokusundan kolayca tanırsınız, seçersiniz. Bu inançlar, bir bütün olarak yaşamla, doğal oluşumlarıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır. İnanç, yaşamdan kopmuş, arada bir uygulanan bir varlık değildir ona göre. Su içerken, ineğini sağarken, ağaç keserken, evinin duvarını örerken, evlenirken, çocuğunu yetiştirirken, yola giderken sözün kısısı bütün davranışlarında, tutumlarında inançlarla içiçedir. Halkın türküsüne, düğününe,

derneğine, bayramına inanç girmiş, bütün çevresini inançlar örmüş kuşatmıştır (Eyüpoğlu, 1998: 46). İncelendiği zaman görüleceği gibi, toplumsal hayatın bünyesinde meydana gelen sosyal bir hadise, geçen tarihi süreç içinde keyfiyet olarak tamamen unutulmuş, gayba ait bir durum olarak kalmış; ama onun zihinlerde ve vicdanlarda bıraktığı izler daima yâd edilmiş ve öylece kabul edilmiştir. Zaman içinde halk inançlarını oluşturan bir motif olarak yerini almıştır. Bu sebeple “*inanç*” kelimesini, onun, toplum hayatına yansıyan uygulamalarından kesin çizgilerle ayırmak oldukça zordur. Yani âdet ve gelenek olarak görülen birtakım tatbikat ve folklorik uygulamalar, belli bir inancın yansımaları olarak değerlendirilebilir (Çelik, 2013: 20).

Toplumların sosyo-kültürel yapılarının önemli bir bölümünü oluşturan inançlar, yaşadıkları ortamda önemli bir role sahiptirler. İnançlar, ait oldukları toplumların yaşam tarzlarını bir bütünlük içerisinde sürdürmelerini sağlarken aynı zamanda söz konusu toplumu oluşturan bireylerin tutum, davranış ve farklı eğilimlerinin oluşumunda yönlendirici ve düzenleyici bir yapıya sahiptir. İşte bu noktada inanç sistemleri, varlıklarını sürdürdükleri toplumları tanıma ve onları anlama açısından da anahtar bir görev üstlendiği görülmektedir. Dolayısıyla inanç sistemleriyle toplumların sosyo-kültürel yapılarının sistematik analizi arasında ciddi bir ilişkinin bulunduğu hissedilir. Toplumların sistematik analizini yapmak isteyen halk biliminin araştırma yapmayı düşündüğü alanların inanç sistemi üzerinde ayrıntılı bir şekilde durabildiği ölçüde yapılan araştırmanın nesnel ölçütlere daha da yaklaştığı söylenebilir.

İnanç olgusu, bireyi ve topluluğu temel alan, toplumsal tarih araştırmalarıyla ortaya konulan bir sosyal gerçeklikler alanıdır. İnanç, gündelik yaşama ilişkin bir toplumsal problem olduğu ölçüde, gündelik yaşamın iki temel ucu arasındaki çatışmadan derin bir şekilde etkilenmektedir. Bu uçlardan biri Mitos’dur. Mitos; bir toplumun tarihsel anlamda geçmişe doğru derinleşen ve kökleşen kültürel derinliğini simgeler. Bireysel anlamda mitos, bu derinlik içinde kişinin kazandığı bilgi ve beceri birikimidir. Diğerisi ise Ütopya’dır. Ütopya ise; tarihsel anlamda bir toplumun geleceğe dönük kültür tasarımını ifade eder. Bireysel anlamda bu tasarıma uygun bilgi üretme becerisidir. Etik ve estetik anlamda geçmişi eleştirebilme gücüdür. Örneğin, Osmanlı dünyasında mitosun içeriğini din ve inanç büyük ölçüde doldurur. Din, insanın yaşadığı dünyayı anlama ve kendini bu dünyada belli bir konuma yerleştirme modeli olarak çalışan bir mekanizmadır. İnanç ise, bu modelin geçerliliğini kişiye kavratın yaşam

biçimine dönük dinamik bir güçtür. Osmanlı mitosu içinde din ancak inançla, inanç da dinle işlevsellik kazanabilmiş ve toplumsal geleneklerin özünü oluşturmuşlardır. Mitos dünyasında, yani geleneksel toplum yapısının içinde yaşayan insan: “*İnanıyorum öyleyse varım.*” diyen bir dini söylemin sahibidir (Say, 2005: 43-44). Hasan Şanlı, inanç unsurunun özellikle bilimin olmadığı yerde başlayıp bittiğini, doğaüstü bir gücün var olduğunu sanma ve var sandığı güce inanma yapılarından kaynaklandığını vurgulamaktadır (2001: 87).

W. Clark’a göre düşünen tüm dindar kişiler, inançları çerçevesinde düşünmeye giriştiklerinde bir dereceye kadar akıl ve mantığı kullanmak zorundadırlar. Akıl, dinî inancın tüm sürecinde kendi rolünü onayabilir ve onaylamalıdır da fakat inancın zihinsel onayına olan hassas ilgi onun ötesinde herhangi bir düzeyin varlığını garanti etmez (1961: 221). İnanç, akıl ve mantık yürütme sonucunda bir çıkarıma bağlı olmadan varılan, genellikle korku, umut, kurtuluş gibi insanî hasletlerin ortaya çıkardığı bir ihtiyaca dayanır. İşte tam da bu noktada inanç, kişinin davranışlarına yansiyarak onu derinden etkileyerek yönlendirir.

M. Eliade, genel hatlarıyla inanç bağlamında ilgili toplumların yaşamlarına derinlemesine etki eden âdet ve geleneklerini, yeni bir dini kabul ettiklerinde veya bir kültürün etkisinde kaldıklarında da başka formlara büründürerek devam ettiği görüşünü savunur. Ona göre dünyanın hangi zaman ve hangi mekânı olursa olsun, tamamen safyani katışıksız olan dinsel bir olgunun bulunma şansı yoktur. Bu görüşünü kanıtlamak amacıyla da dinler tarihinin hiçbir bölümünde yerinde bitmiş, katıksız olaylarla karşılaşamayacağımızı örnek verir (Eliade, 1999: 30). Yapılan saha çalışmalarında inanç bağlamında karşılaştığımız verilerin Eliade’nin görüşüyle de örtüştüğünü ve ilgili görüşü desteklediğimizi burada belirtmeliyiz.

Hatay, geçmişten bugüne uygarlıklar, kültürler, dinler ve inançlar bağlamında ciddi zenginlikleri olan bir hoşgörü merkezidir. Bu hoşgörü merkezinde, asırlardan beri çeşitli uygarlıklara ve inançlara ev sahipliği yapan Hatay’da ilgili inanç ve uygarlıkların yansması olan izler de günümüzde tüm açıklığıyla görülmektedir. Hoşgörü bağlamında inanç farklılıkları, kültürel zenginlikleri oluşturmaktadır. Hatay’ın genelinde geçmişten bugüne yaşam alanı bulan farklı din ve inançların kardeşlik içerisinde varlığını sürdürme nedeni, gelecekleri için ortak yarınlar oluşturma kaygısıdır. İlgili bu kaygı, her daim dinler arası diyalog ve hoşgörü çerçevesinde sağlanmıştır. Birçok kaynakta

dinler mozaïği olarak tanımlanan Hatay’da, ezan-çan-hazan sesleri asırlardan beri hoşgörü dairesinde birlikte yaşamış ve yükselmiştir. Antakya’da, özellikle birçok din ve inançtan insanların birlikte huzur içinde yaşaması ve ayrıca cami, kilise ve havranın duvar duvara olması, söz konusu yeri sosyo-kültürel bir inanç merkezi konumuna getirmiştir.

Çağdaş müntesiplerinin reddine rağmen, İslam’ın ilk yayıldığı bölge olan Irak, Suriye ve İran bölgelerinde, tüm diğer mezhepler ve guplar gibi Nusayriliğin de, bölgelerdeki eski inanç ve anlayışların iç içe geçtiği bağdaştırmacı (eklektik) bir inanç yapısına sahip olduğu iddia edilmektedir (Öktem, 1999: 221-239). Bugüne kadar yapılmış birçok araştırmada, İslam mezhepleri arasında kabul edilen Nusayrilik, günümüzde inançsal bağlamda çok kültürlü bir yapıya sahip olması nedeniyle birçok araştırmaya ilham kaynağı olmuş ve olamaya da devam etmektedir. Nusayriliğin temelini teşkil eden çeşitli kültür yapıları bulunmaktadır. Çünkü Nusayrilik yaşadığı coğrafyanın geçmişinde yer alan kültürlerin kendisine olumlu gelen yönleri alıp benimsemiş ve bu kültürü sahiplenerek belleğinde yaşatmaya çalışmıştır. Hatay’da yapılan alan çalışmalarında, Nusayri kültürünün geçmişteki birçok farklı kültür ve medeniyetin harmanlanmasıyla günümüze kadar gelmiş olduğu tespit edilmiştir. Tarihsel süreci bir hayli eskiye dayanan Nusayrilik, sadece basit bir Arap Aleviliği ifadesinden çok, eski ve yeni inançların kaynaştığı bir inanç biçimi olarak görülmeli ve kabul edilmelidir. Alevilikte insana yabancı olan hiçbir şeyin inançta yeri yoktur. Her şey insan içindir. Bu nedenle Alevi felsefesinin, Alevi inancının özü insan sevgisidir, hoşgördür.

1.3. Genel Hatlarıyla Alevilik

Alevilik, Hz. Peygamber’in vefatından sonraki süreçte İslam toplumunda baş gösteren halifenin kimin olacağı tartışmasıyla başlatıla ve Hz.Ali-Muaviye çatışmasıyla Hz.Hüseyin’in Kerbela’da şehit edilmesi gibi Şia rejiminin çıkış noktası olan, ehlibeytin hakkının gasp edilmesi bağlamında değerlendirilmesi gereken bir unsurdur (KK1, KK5, KK7, KK9, KK12, KK181, KK182).

Alevilik, adı üzerinde Allah’ın birlik ve tekliğine; Hz. Muhammet’in son peygamberliğine; Kur’an’ın Allah’ın buyruğu olduğuna; Hz. Ali’nin de veliliğine; 12 imam ve imam Cafer mezhebine; Hacıbektaş Veli ve diğer inanç kurucu önder ulularının yorumlarına dayanan akıl, ahlak, insan sevgisi, cezbe ve âşk ile Tanrı’ya

ulaşan Tasavvuf-Bâtini içeriğiyle İsmailî, İslam'ın Heteredoks ve marifet ilkeli, Maveraünehir'den tutunuz da Anadolu-Suriye-Rumeli'ye değin uzanan coğrafya parçasında yaşayan müslümanlara verilen inanç ve düşünce akımının da adıdır (Gülşan, 2004: 91-92; Yörükan, 2006: 87-88). Mehmet Yaman, İslam'ın doğduğu yıllarda Hz. Ali yandaşlarına “*Ali'nin Şia*”sı denilerek ilk Alevilerin söz konusu kişiler olduğunu belirtir. İslam'ın ibadetlerini hakkıyla yerine getiren bu kişilerin, Emeviler zamanında Hz. Ali'ye camilerde küfür ve hakaret etmesi yüzünden camilerden uzaklaşarak ibadetlerini evlerinde yapmaya başladıklarını ifade eder (KK1, KK2, KK3, KK4, KK21, KK69, KK79). Heterodox (sünnilik-dışı) olan bu topluluğun “Lâilâhe illallah, Muhammedün Resulallah...” diye iman ettiklerini; fakat namaz, oruç gibi ibadetleri almadıklarını söyler (Yaman, 1993: 140). Alevi fikriyatının oluşmasında temel olan okul, Irak'taki Küfe okuludur. Gerçi Küfe halkı, Hz. Ali de dâhil ehlibeyt ailesine ikide bir ihanet etmiştir; ama İslam içinde egemen kesime direnme fikri, Küfe'de yeşermiş ve hemen Mısır'a sıçramıştır. Mısır halkının yoğunluğu başlangıçta Alevi iken zamanla bu durum tersine dönmüştür. Küfe kaynaklı isyanlar, gerek Emeviler döneminde gerek Abbasiler çağında sürekli olarak görölmektedir. Buradaki Aleviler, 683'ten itibaren “*Tevvebin Hareketi*”ni yaratarak Emevi devletinde büyük sarsıntılar yaratmışlardır. Üstüne üstlük burası Hz. Ali'nin başkenti olarak muhalefet merkezi kimliğini de kazanmıştır. İkinci büyük okul ise Horasan bölgesi ve Meşhed'dir. Meşhed, Alevilerin 12 İmam diye kabul ettiği imamlardan sekizincisi olan İmam Rıza'nın makamıdır. Emeviler döneminde büyük baskılar gören ehlibeyt üyeleri, kendilerini ya Küfe'ye ya da Farşlıların ve Türklerin bulunduğu bölgeye doğru yönlendirmişlerdir. Küfe'nin Arap yönetim merkezine yakınlığı ve sıkı kontrolü, burayı barınma alanı olmaktan çıkartınca ehlibeyt, doğuya yönelmiş ve Horasan, hatta Türkmenistan topraklarında yaşama alanı aramışlardır. Bu yüzden daha sonraki yüzyıllarda Türklerin arasında ehlibeyt soyundan aileler görölmeye başlanmıştır. İmam Rıza da fikrini yayabilmek için Türklerin arasına doğru gitmiş ve Meşhed'de Hakk'a yürümüştür (Zelyut, 2011: 31-32).

Genel olarak Aleviliğin (Şia Hareketi) kökeni Hz. Muhammet'in vefatı sonrasında yaşanan gelişmelere dayanmaktadır. Ancak Anadolu ve Balkanlar'daki Alevi topluluklar, ele alınırken pek çok farklı dinsel ve kültürel unsuru da gözden kaçırmamak gerekmektedir. Peygamberin vefatı sonrasında ortaya çıkan kimin halife olacağı sorunu, Alevi-Sünni meselesinin ilk tohumlarını atmıştır. Hz. Muhammet, daha

sağlığında birçok kez damadı ve amcasının oğlu Hz. Ali'nin yerine geçeceğini vurgulamıştı. Hz. Muhammet'in soyu, kızı Hz. Fatıma'yı eş olarak verdiği Hz. Ali'den devam etmişti. Hz. Muhammet, Mekke'ye hicret ettiği zaman da ailesine ve işlerine bakmak üzere Hz. Ali'yi yerine bırakmıştı. Üstelik Peygamber, Hz. Ali'nin katıldığı hemen hemen bütün savaşlarda onu komutan olarak atamıştı. Bilindiği üzere Hz. Muhammet, Veda Haccı dönüşünde (632), Gadir Hum adlı yerde beraberindeki müslümanlarla konaklayarak bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında kendisinden sonra amcaoğlu ve damadı Hz. Ali'nin müslümanlara önder, yani halife tayin edildiğini ifade etmişti. Orada aralarında sonradan ikinci halife olacak Ömer'in de bulunduğu Müslümanlar, bundan dolayı Hz. Ali'yi kutlamışlardı. Bu olaya dayanan Aleviler, Hz. Muhammet'ten sonra Hz. Ali'yi ilk halife ve imam olarak görmektedirler. Ayrıca ölmeden önce Hz. Muhammet, “*Bana bir kalem ve kâğıt getirin size bir vasiyet yazdırayım ki, benden sonra ihtilafa düşmeyesiniz.*” demiş; ancak bu isteği yerine getirilmemiş ve Peygamber, vasiyetini yazamadan vefat etmişti. Daha sonra Hz. Ali ve diğer aile üyeleri, Peygamber'in defin işleriyle uğraşırken, ilk Halife Ebu Bekir ve ikinci Halife Ömer'in de aralarında bulunduğu ensar ve muhacirin ileri gelenleri iktidar kavgasına başlamışlardı bile. Bu iktidar mücadelesi, Ebu Bekir'in halife olmasıyla sonuçlanmış, daha sonra sırasıyla Ömer ve Osman halife olmuşlardır. Sonuç olarak bu üç kişinin halifelikleri, deyim yerindeyse Peygamber'in ehlibeytine rağmen gerçekleşmiş, bu nedenle yüzyıllardır tartışılmalıdır. Hz. Ali ve Hz. Fatıma, bu halifelikleri onaylamamakla birlikte, iktidar uğruna gerginlik yaratmaktan da kaçınmışlar, bu haksızlığı sineye çekmeyi uygun görmüşlerdir. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma, birinci Halife Ebubekir ve ikinci Halife Ömer'e dargın olarak Hakk'a yürümüştür. Aleviliğin doğuşu, özetlenmeye çalışılan bu halifelik meselesine dayanır. Tarihsel süreç içinde ehlibeytin başına gelenler ve bunlardan en önemlisi Kerbela Olayı ise Aleviliğin siyasal ve düşünsel bakımlardan daha da olgunlaşmasına ve Araplar dışındaki diğer uluslararası da yayılmasına neden olmuştur (Yaman, 2011: 73-74; Es- Simavî, 2003: 163; Yörük, 1998: 117; KK4, KK5, KK6, KK9, KK10, KK181, KK182).

Bütün İslam mezhep ve tarikatları arasında, Tanrı'nın varlığı, teklifi ve tebliğleri, Hz. Muhammet'in Tanrı elçisi ve tebliğcisi olduğu tartışmasız kabul edilir. Bu konuda Şii-Caferi, Sünni mezhepleri ve Alevilik arasında herhangi bir ayrılık söz

konusu değildir. Alevilikte, Şii-Caferilikteki 12 İmam'ın imamet ve velayet hakkını, kader, hayır ve şer anlayışını, hilafet hakkını, tevella-teberra, Hums, Muharrem orucu, Necef ve Kerbela Haccı, dinin imana ait altı koşulu olarak kabul edilir. Alevilikte ikrar ve biat (teslimiyet) söz konusu kültürün olmazsa olmazları arasındadır. İnançsal bağlamda her Alevi, aynı zamanda bir Şii'dir. Ancak her Şii (Caferi-İsmaili ve Zeydi) Alevi değildir. Alevilikte mürşit, muhip, yol oğlu gibi kavramlar vardır. Caferilikte ve Sünnilikte ise yoktur. Alevilikte tasavvuf ve tarikat vardır. Caferilikte ve Sünnilikte salt şeriata bağlılık temel olup, Alevilikte ise 4 kapı ve 40 makam (şariat, tarikat, marifet ve hakikat) aşaması vardır. Caferi ve Sünnilikte ise musahiplik (yol kardeşliği) yoktur. Alevilikte vardır. Caferi ve Sünnilikte de birden fazla evliliğe sıcak bakılır. Caferilikte ayrıca mut'a nikâhı da vardır. Alevilikte ise tek eşlilik esastır. Caferi ve Sünnilikte, zikir, semah ve müzik ibadete sokulmaz. Alevilikte ise bunlar ibadetin temel öğeleridirler. Kader, kaza (hayır ve şer) konusunda da Alevilik, Caferilikle benzerken Sünnilikten farklıdır. Caferilik ve Sünnilik, zühd, takva yani namaz, oruç, zikir, tövbe, uzlet, kanaat, teslimiyete dayanır. Alevilik ise, âdeme secde sevgi, saygı, gönül temizliği, doğruluk, dürüstlük, tenasüh... esasına dayandığından, heteredoksi bir inançtır (Gülşan, 2004: 49-50; KK1, KK2, KK8, KK9, KK10, KK69). Ahmet Yaşar Ocak'a göre Alevilik, Orta Asya'daki eski Türk inançlarıyla başlayıp Şamanizm ve Budizm ile mistik bir niteliğe bürünüp Zerdüştlük ve Maniheizm gibi dinlerden de beslendiğini, 15. yy.da İran Hurufiliğinin, 16.yy. başında Safevi Şiiliğinin motifleriyle bilinen görünümünü kazandıktan sonra günümüzdeki şekline büründüğünü ifade eder (Ocak, 1996: 210-212). Gerek yazılı gerekse de sözlü gelenekte Alevilik kültürüne ne kadar farklı isimler verilmiş olursa olsun, Türkiye'de genel hatlarıyla Alevilik, İslamî inanış biçimi ile Türkmen kültürünün içiçe girmiş şekline verilen bir isimdir.

Anadolu Alevilerinin, Arap coğrafyasındaki İslamiyetle ilgileri, 12. İmam Mehdi'ye kadardır. Kaldı ki, buraya kadar görülen ilgi de gerek Emevi gerekse Abbasi dönemlerinde saltanata ve zulme dönüşen İslamiyet'e muhalefet olarak değerlendirilmelidir. Daha sonra da görüleceği gibi Anadolu Aleviliğinin İslamlığı, Hz. Ali sevgisiyledir. O'nun kahramanlığını, yiğitliğini, mertliğini, dürüstlüğü ve adillliğini bayraklaştırıp bir sembol olarak kendisine rehber edinmesiyle İslam içi farklı bir inançtır Alevilik (Kaleli, 1995: 157; Kaygusuz, 1995: 16-18). Anadolu Aleviliğinin oluşum sürecinde şüphe yoktur ki Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Barak Baba, Garkın

Dede, Sarı Saltuk gibi birçok sûfî kişiliğin ciddi etkileri vardır. Türkiye'nin özellikle son 15-20 yılına damgasını vuran Anadolu Aleviliği tartışmalı konulardan birisi olmuştur. Özellikle ülkemizde 1980'li yıllardan itibaren ortaya çıkan özgürlük anlayışına paralel olarak Alevi toplumu ve temsilcilerinin geçmiş yılların aksine, kendilerini ifade etmede bânîni yapıdan kaynaklanan “ketumluğunu/suskunluğunu” bir tarafa bırakarak, kamuoyu önünde kendilerini açıkça ifade etmeye başladıkları görülmektedir. Alevilerin kendilerini açıkça ifade etmelerine paralel olarak, ülkemizde son on beş yıl içerisinde Alevilik kültürüyle ilgili birçok bilim adamı, yazar, araştırmacı tarafından söz konusu zümreler hakkında detaylı araştırmalar yapıp konuyla ilgili kitap, tez, dergi, makale türünde çalışmalar yayınlamaya başlamıştır.

Alevilerin kendilerini nasıl tanımladıkları önemlidir. Zira onlar, kendilerini ne şekilde tanımlıyorlarsa ona uymak ve bu doğrultuda çözümler üretmek gerekir. Oysa bu noktada önemli bir sorunla karşılaşılmaktadır. Gerek inanç ve gerekse pratik açısından homojen bir yapı arz etmeyen Aleviler arasında bir uzlaşî söz konusu değildir. Yani ortada Alevilerin bizzat kendileri tarafından tespit edilip kabul gören, bütünü kuşatıcı net bir Alevilik tanımı yoktur. Bakış açısı ve önceliklere göre değişen onlarca Alevilik tanımı mevcuttur (Çift, 2009: 133). Bugün için dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan farklı Alevi grupların her biri için Alevi ve Alevilik sözcüklerinin ifade ettiği anlamlar da farklı olmaktadır. Ülkemizde bugün yaygın şekilde Alevi olarak adlandırılan kitleler için kaynaklarda birçok ismin kullanıldığını söyleyebiliriz. Anadolu'daki Alevi kitleleri nitelemek üzere kaynaklarda, kızılbaş, rafîzî ve torlak gibi adların kullanıldığını görmekteyiz. Bunlardan en çok kullanılanı “kızılbaş” adı olmuştur. Anadolu Alevileri, kendileri için çok anlamlı kızılbaş adının, toplumda tarihin bazı dönemlerinde ahlak dışı anlamlar yüklenerek kullanılması sonucunda bu kullanım son zamanlarda oldukça azalmıştır. Bugün Anadolu ve Balkanlar'da yaşayan Tahtacı, Çepni, Amucalı, Bedrettinli, Sıraç, Kızılbaş gibi değişik gruplar genelde Alevi olarak adlandırılırlar. Anadolu Aleviliği, tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak, kitabî olmaktan çok sözlü geleneğe dayalı eski inançların İslamî şekiller altında yaşamaya devam ettiği bir yorumudur (Paşlı, 2006: 135-136; Yenipınar, 2010: 199). “Anadolu Aleviliği” ya da “Alevilik” tabiri, son iki yüzyıldır kullanılmaya başlamıştır. Osmanlı tarih kitaplarında, bugün Alevi dediğimiz zümre, zındık, rafîzî, mülhid ve özellikle de kızılbaş olarak ifade ediliyordu. Ancak bu toplumu ifade için kullanılan “kızılbaş” ifadesinin,

pejoratif/küçültücü bir mana kazanması ve zihinlerde olumsuz bir anlamı çağrıştırması nedeniyle artık o toplum tarafından bile kullanımı terk edilerek Alevi ifadesi kullanılmaya başlandı (Melikof, 1994: 25-26; 1999: 319; Yıldız, 2010: 405-406; Fırlı, 1991: 9-10; KK4, KK5, KK6, KK9, KK10, KK21, KK69, KK79, KK181). A. Jozef Dierl, Aleviliğin kültürel geçmişinin dayandığı temel ve bu geçmişin taşıyıcısı araç olarak sözlü halk edebiyatını işaret etmektedir (Dierl, 1991: 131).

Alevi zümreler, Orta Asya’da gelişerek büyür. Arap veya çeşitli ırklardan yeni müslüman olmuş Alevi sûfileri (mistikleri) bu dönemde, Türk topluluklarına girerek İslamiyeti yayarlar. Türk töre ve örfüyle, görenek ve gelenekleriyle bir sentez yaparak, Türk-Alevi tasavvufunu oluştururlar. Göçlerle Anadolu’ya gelir ve yerli kavimlerin kültürleri ile yeniden şekillenerek Anadolu Aleviliği adını alırlar. Proto-Alevilik; Hz. Ali yandaşlarıyla başlamış, ilk İslam sûfilerince, Orta-Asya’ya öğreti taşınarak ordaki Türk kültürüyle hemhâl olduktan sonra, Anadolu’ya nakledilmiştir. Kavram olarak ilk “*Alevi*” terimi 9.yy. sonu ile 10. yy. başlarında farklı yörelerde Hz. Ali soyluları ve taraftarı için kullanıldığını yazılı kaynaklardan kesin olarak bilmekteyiz. Bugünkü anlamıyla kavramsal olarak Orta-Asya Türk illerinde belirginleşen Alevilik, Gök-Tanrı, atalar ve tabiat kültleri gibi Türk inançlarıyla; Şamanizm, Budizm, Zerdüş, Mani, Mazdek, vb. dinlerin etkisiyle biçimlenmiştir. Alevilik, bir çatıdır; üst inanç kimliğidir. Alevilik, çeşitli ulusların İslamiyeti yorumlama biçimi olduğundan, bir kol olan Nusayrilik de farklı bir Arap-Türk öğretisidir. Gizli bir tarikattır (Onarlı, 2006: 15, 53). Fuat Bozkurt, genel hatlarıyla Alevi inançlarının Orta Asya zamanında, Anadolu’da yaşayan farklı din ve kültürlerinin etkisiyle şekillendiğini, icrasal bağlamda Alevi inanç ve törenlerinin Şamanlık öncesi eski Türk inançlarına kadar götürülebileceğini ve söz konusu kültürde çok ciddi manada Şamanizm, Budizm, Maniyanizm gibi dinlerin etkilerinin bulunduğunu söyler. Tüm bu inançlar birleşimi Anadolu uygarlıklarına ait inançlar birleşiminin bir sentesi olan Aleviliğin karmaşık bir yapıda olduğunu da dile getirir (Bozkurt, 1990: 81).

Türkiye’deki Aleviler, anadillerine bağlı olarak, kökenlerinin Türk ırkına dayandığını söylerken Suriye’deki Aleviler de, kökenlerinin türdeş bir Arap aşiretine dayandığını ifade etmektedir. Türkçe konuşan Aleviler, mezheplerinin köklerinin Türk, manevi önderlerinin yer aldığı katışıksız Türk-İslamı bağlamında bulunduğunu ve başka etnik ya da dinî bağlamlarda bulunmadığını söylemektedir. Arapça konuşan

Aleviler de benzer ifadeler kullanmakta, mezhep yönelişlerinin köklerinin Arap manevi önderleri yoluyla katışıksız bir Arap-İslam bağlamında bulunduğunu ve başka etnik ya da dinî bağlamlarda bulunmadığını söylemektedirler. Bu nedenle, Türkiye ve Suriye Aleviliği arasında kurulan bağlantı da normalde kesin olarak reddedilmektedir. Diğer bütün dinî cemaatler ya da mezhepler gibi bu mezhepler de inançlarını, dinî bir bakış açısından bakıldığında olduğu gibi kabul edilmesi gereken kendi efsanelerine dayandırmışlardır (Aringberg, 2003: 195-196).

Sayın Dalkıran, kültürel anlamda yazılı kaynaklardan çok şifahî ve mitolojik kültüre sahip olan göçebe ve yarı göçebe hâlinde yaşamlarını sürdüren Türkmen zümrelerin bir kısmının İslam'ı, Şii düşüncelere sahip olan kişiler vasıtasıyla öğrendiklerini söyler. İlgili bu kişilerin bilhassa İslam ile ilk munasebet kurduklarında ehlibeyte yapılan acımasız zulümlerin onlara anlatılmış olmasıyla onların, mazlumun yanında olmayı fitrî olarak benimsediklerini vurgular. Bu süreç içerisinde Hz. Ali ile ilgili kendilerine anlatılan menkıbeler, müslüman olmadan önce Kam, Şaman ve müslüman olduktan sonra da baba, dede adını alan din adamları tarafından iyice geliştirilerek eski Türk örf ve âdetleriyle beraber İslam kültürüne mal edildiğini ifade eder (Dalkıran, 2002: 107-108).

Reha Çamuroğlu, Aleviliğin oluşum sürecini dörde ayırmaktadır. Bu süreçlerin;

1. İslam (Arap).
2. Asya (Şamanilik, Budizm, Brahmanizm, Mazdeizm, vb.).
3. Orta Doğu (İran-Zerdüştlük).
4. Eski Yunan ve Anadolu uygarlıkları, Hristiyanlık öncesi paganist inançlar çerçevesinde oluştuğunu belirtir.

Ona göre Alevilik; Türklüğün İslamlığı yorumu olup Arap İslamlığına kazandırılan Türk İslamlığı biçimi olarak ifade etmektedir (Çamuroğlu, 1992: 108). Fuat Bozkurt'a göre Alevilik, Orta Asya'dan Ön Asya'ya kadar Anadolu'da toplumsal olayların ortaya çıkardığı birçok farklı dinlerin damgasını taşıyan bir Anadolu dini olmakla beraber İslamiyetin Alevilik üzerine çekilmiş bir örtü olduğunu vurgulamaktadır (Bozkurt, 1990: 14).

Alevi kültürü, yöreler değişikliğe az çok farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle toplulukların dil, yaşam biçimi, tarih ve mitoloji birliğini anlatmak için “kültür

çevresi” kavramını ifade etmek daha uygun olur. İşte bu anlamda bakarsanız Alevilik, Alevilerin yalnızca inançlarının adı değil, yaşamlarının da adı olur. Çünkü Alevilik biçime değil, biçimin arkasındaki öze yöneliktir. Tapınç (ibadet), onun yaşamının ayrıcalıklı anları değil, yaşamının bütünüdür. Alevilik, “*bir düşünce, inanç ve yaşama yolu*” olarak algılanmalıdır. Yani Alevilik, bir inanç sistemidir (Öz, 2005: 22-28; Gülşan, 2004: 91-94). Celal Güler Aleviliği, Anadolu’da yaşayan halkların birlikte ortaklaşa ürettiği bir inanç sistemi olarak görür. Geçmişten bugüne Anadolu’da varlığını göstermiş kültürlerden pay alıp etkilenen Şia mezhebinin İmamiye kolundan olan Caferi mezhebinden önemli ölçüde etkilendiğini ve Şia mezhebinin İmamiye kolunun özellikle İran ve Irak gibi ülkelerde yaygın olduğunu belirtir. Ama ilgili yerlerde yaşayan halkın söz konusu mezheple ilgili ibadet, örf, gelenek hatta inanç anlayışı ve uygulamaları ile Anadolu Alevilerinin gelenek ve görenekleri açısından çok önemli farklılıkları olduğuna vurgu yapar. Güler, göç yoluyla Orta Asya’dan Anadolu’ya gelen Türklerin, geçtikleri güzergâhlarda birçok uygarlıkla karşılaştığını, bu uygarlıkların kültürlerinden gelenek ve göreneklerinden ciddi şekilde etkilendiklerini ve bu kişilerin Anadolu’ya gelince de geçmişi eskilere dayanan geniş yelpazeli bir mozaik kültüre sahip olduğunu belirtir (Güler, 2007: 107). Yahya Keskin, ülkemizde Alevi denildiğinde aklımıza öncelikle Hz. Ali’yi seven ve onun soyundan giden kişilerin algılandığını belirtir (Keskin, 2004: 39). Mehmet Kırkıncı, Hz. Ali’nin Alevi kavramının oluşumundan Alevi inanç ve anlayışının şekillenmesine kadar en önemli kaynak olduğunu söyler. Bu nedenle de Alevi denilince akla ilk gelen mefhumun Hz. Ali ve Hz. Ali sevgisi olduğuna atıfta bulunarak Alevi kavramının anlamı, Hz. Ali’yi seven ve ona mensup olan kişi olarak yorumlar (Kırkıncı, 2007: 21).

Günümüz Anadolu’sunda var olan, Alevi-Bektaşî ve diğer değişik inanç gruplarının mahiyetini tam olarak anlayabilmek için, tarihsel süreç içerisinde Anadolu’nun geçirdiği değişim ve dönüşümleri özellikle de Orta Asya’dan Anadolu’ya yaklaşık dört asır süren Türk göçünü ve bu süreçte meydana gelen dinsel hareketlerin çok iyi bir biçimde tahlil edilmesi gerekmektedir. Söz konusu etkileşimlerden hareketle tahlil sürecinde sadece Anadolu tarihi ile yetinilmemeli, Orta Asya başta olmak üzere, İran, Irak, Suriye gibi birbirine yakın bütün bir coğrafya bir bütün hâlinde incelenebilirse belirlenen hedeflere ulaşmak hiç kuşkusuz daha rahat olabilir.

Fuat Köprülü, Bektaşiliğin Anadolu ve Balkanlarda kolayca yayılmasının nedenleri olarak şunları gösterir:

1. Bektaşilik ilk zamanlardan beri, Sünniliğin hâkim olduğu büyük merkezlerde değil, daha ziyade göçebe aşiretler, köylüler ve sınırlarda yaşayan askerî guplar gibi Sünnilik tesirinden uzak bölgelerde varlığını göstermiştir.

2. Belirli ve çok net bir inanç sistemine/yapısına sahip olmamaları.

3. Açık bir credo (amentü) ortaya koymayıp, elastiki, genel ve kapalı bir akideler karışımı görünümde olmasıdır (Kaplan, 2002: 92).

Türklerin İslamiyet'ten önceki dinî inançlarının tespiti, İslamlaşma sürecinde yaşanan dinî, sosyal mücadelelerin ve İslamlaşma sonrasında oluşan dinî anlayışların anlaşılıp yorumlanması ve Şii-Bâtini inançlar arasındaki benzerliklerin Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinde etkin bir rol oynadığını burada zikretmemizde yarar vardır.

Sözlük anlamı itibarıyla Hz. Ali'ye bağlı olan kimse olarak, Kızılbaş anlamında kullanılan Alevilik kavramı, sözlük anlamının dışında; Hz. Ali'yi en üstün sahabe olarak görmek, Hz. Peygamber'den sonra O'nun, Allah'ın ve Hz. Peygamber'in tayini ile halife olması gereğini savunmak anlamında kullanılmaktadır. Böylece bu zümreler, Hz. Ali'ye mücerred sevgi ve bağlılığın ötesinde, O'nun ve soyunun adına ayrı bir fırkalaşma hareketinin siyasi mümessilliğini de üstlenmiş olmaktadır. Alevi kavramının kimleri tanımlamak için kullanıldığına baktığımızda, "*Hz. Ali'ye bağlı ve O'ndan yana olan kimse*" anlamında kullanılmakta olduğu görülmektedir (Dönmez, 2003: 14-15; Acar, 2003: 7; Dumanoglu, 2007: 107; Güler, 2007: 123; Öz, 1995: 154). Bu sebeptendir ki, Hz. Ali ve ona sevgi ve bağlılık adına ortaya çıkıp da siyasi bir zümreleşme hareketini tercih eden Şii topluluklara, ileri sürdükleri görüşlere dayalı olarak İmamiyye, Caferiyye, İsmailiyye, Zeydiyye, Nusayriyye ve benzeri isimler verilmiş ve bunlar da böylece tanınmışlardır (Fığlalı, 1991: 7-8). Alevilik, siyasi alanda Hz. Ali'nin birinci halife olması ve halifeliğin onun soyundan gelenlerce yürütülmesi gerektiği yönündeki kabullere sahip olanlar için kullanılmışken; itikadi alanda Hz. Ali'yi en üstün sahabe olarak görenlerin yanı sıra, kendisine peygamberlik konusunda paye verenlerden, ulûhiyyet atfedenlere varıncaya kadar, çok geniş bir yelpazede ifade edilebilecek çeşitli inançları taşıyanlar, bu terimin kapsamında değerlendirilmiştir. Tasavvuf alanında ise silsilelerini Hz. Ali'ye dayandıran tarikatlar, genel olarak Alevi olarak isimlendirilmiş, aynı zamanda cehrî zikri tercih eden tarikatlar da Alevi kelimesi

ile nitelendirilerek, Hz. Ali de cehrf zikri benimseyenlerin piri olarak kabul edilmiştir (Gölpınarlı, 1953: 199). Alevi, Hz. Ali'nin mevkisini yüksek tutan bir mezhebe mensup kimsedir. Türkçedeki anlamı “*Hz. Ali nesebinden değil, Hz. Ali edebinden*” olan kişi demektir. Alevi sözcüğünü ille de “*Hz. Ali'nin soyundan (nesebinden) olan kişi*” diye daraltmak Hz. Ali'nin “*nesebinle değil edebinle öğren*” özdeyişini hem de yüzyıllardır uygulanagelen gerçeği görmezden gelmektir (Engin-Engin, 2004: 20). Öncelikle Alevi, Peygamber ailesi ve taraftarları anlamına gelir (İbn Haldun, 1990: 579). Hz. Ali'ye dayandırılan tarikatlara “*Alevi tarikatlar*” denilmiştir (Ocak, 1989: 369). Alevilik; Hz. Ali'yi sevmek, saymak, ona bağlı olmak ve onun yaptıklarını yapmak olan “*İslamî Anlayış*”ın ortak adıdır. Hz. Ali'yi seven, sayan, ona bağlı olan ve onun işlediği fiilleri yapan müslümana genel olarak “*Alevi*” denilmektedir (Küçük, 2009: 122; Eröz, 1990: 46-47). Haydar Kaya, Alevilikle ilgili olarak Ali'nin soyundan gelip onun tasavvufi yolunu izleyenler anlamına geldiğine vurgu yapar (Kaya, 1994: 11). 1826 öncesi Osmanlı arşiv belgelerinde de Alevi kavramının Hz. Ali'nin soyundan gelenleri ifade ettiği anlaşılmaktadır. Günümüzde Alevi olabilmek için Alevi anne-babadan gelmenin gerekli olduğuna dair inanç, buradan kaynaklanıyor olmalıdır (Özdemir, 2011: 26; Paslı, 2006: 135; Yenipınar, 2010: 198). Hüseyin Yalçın, Hz. Muhammet'in ölümünden sonra Ali'nin Halife olmasını isteyen, onu İmam kabul eden, daha sonra ise “*Şii-Bâtini inançlara*” bağlananların tümünü Alevi olarak tanımlar (Yalçın, 2012: 24). Lügat anlamı dışında “*Alevi*” tabiri, Hz. Ali'yi sahabenin en üstünü olarak gören ve Hz. Muhammet'ten sonra onun, Allah'ın ve Hz. Peygamber'in tayini ile imamlığa gelmesi gerektiğini kabul edenler için de “*Şia*” ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

Alevi sözcüğünün kökeni, Arapçadır. Aslı “*Ali*”dir. Ali; yüce, ulu anlamına gelen bir sözcüktür ve tarihte Hz. Ali'nin kimliği ile özdeşleşmiş bir isimdir. Alevi kelimesi, Ali sözcüğüne, mensubiyet-aitlik-özdeşlik anımı katan “-i” son ekinin eklenmesi ile oluşmuştur. Ali, sözcüğüne yandaşlık, aitlik anlatan “-i” eki ulanırken araya “-v-” kaynaştırma sesi girer ve sözcük “*Alevi*” hâlini alır. Alevi sözcüğünün bu etimolojisini bilmeyenlerle Alevi kavramını çarpıtmak isteyenler, “*Alevi*”yi, “*Alev*” sözcüğüne bağlamak yanlışlığına düşmüşlerdir. Böylece de Alevi sözcüğüne, “*Aleve/ ateşe tapanlar*” anlamını vermeye çabalamışlardır (Zelyut, 2011: 21). Alevi sözcüğü, “*Ali'ye mensup*”, “*Ali'ye ait*” anlamında Arapça ilgi ismidir. Çoğulu “*Aleviyye*” ve “*Aleviyyun*” dur (Çiftçi, 2005: 1). Bu noktada Tord Olsson, Alevilik öğretisinin gizli,

çok karmaşık olduğunu ve Alevilik mezhebinin bâtını bir karaktere sahip olduğunu vurgular (Olsson, 2003: 217). Böyle karmaşık bir yapının daha net anlaşılabilmesi için Alevilikle ilgili Düaz İmam'ın yazdığı şiir, Aleviliğin temel öğretilerinin daha yakından tanınabilmesi açısından çalışmaya alınmıştır.

*Görmüyorsan gerçek varlığı
Alevi isen sünni isen ne çıkar
Sana demedim mi sahtekârlığı
Alevi isen sünni isen ne çıkar*

*Gayet inatçı isen gayet torbalı
Gündüz tespihli gece kavgalı
Olmadıkça cemiyete faydalı
Alevi isen sünni isen ne çıkar*

*Kerâmetin celaletin olmazsa
Marifet suyundan testin dolmazsa
Senden insanlığa fayda olmazsa
Alevi isen sünni isen ne çıkar*

*Daimi nefse galip olmazsan
İlme fazilete sahip olmazsan
Eline diline beline sahip olmazsan
Alevi isen Sünni isen ne çıkar (Güler, 2007: 111).*

Buradan hareketle Gülağ Öz, Ali sevgisinin Anadolu'da içten ve özgün bir boyutta gerçekleştiğini, Ali'nin adıyla ortaya konulan Aleviliğin Anadolu'da insan sevgisine dayandırılan yeni ve üst bir boyut kazandığını ifade eder. Yine Öz, Anadolu'da Aleviliğin çeşitli kollarda Haydarilik, İsmaililik, Kalenderilik, Bektaşilik, Rafizilik, Ahilik gibi tarikat ve kurumları da derinden etkilediğini söyler (1995: 154). Abdulkadir Sezgin ise Türkiye'de Alevi, Bektaşi, Kızılbaş, Tahtacı, Çepni, Türkmen veya benzer isimlerle anılmakta olan zümrelerin öncelikle Müslüman olduklarını belirtir. İlgili zümrelerin her Müslüman gibi Hz. Ali'nin kahramanlık menkıbeleriyle büyüdüklarini, Hz. Ali ve ehlibeytini canı gönülden sevdiklerini ifade etmiştir (1996:

163). Lütfi Kaleli, Hz. Ali'yi sevenlerin o yıllarda yani Hz. Ali hayattayken Galiye, Sebiye, İmamiye, Zeydiye vb. gibi çeşitli adlarla anıldığını söyler. Kaleli, Şiiliğinin bir kolu olan Aleviliğin Orta Asya, Afganistan, Hindistan, Irak, İran, Suriye, Lübnan ve İsrail'de de görüldüğünü, böyle geniş bir coğrafyada yaşayan Alevilere eskiden, yöre ve halklara göre değişik adlar verildiğinin altını çizmektedir. Değişik coğrafyalarda Aleviliğe verilen isimlere örnek olarak İran, Azerbaycan ve Afganistan'da "*kızılbaş*", Türkiye, Arnavutluk ve Suriye'de "*Bektaşî*", İran ve Türkistan'da "*Ali-İlahî*", Irak'takilere "*Nakî*", Türkiye, Suriye, Fırat boyları, Lübnan ve İsrail'de yaşayan Arap kökenli Alevilere de "*Nusayrî*" denildiğini söylemektedir (1995: 379-380).

Alevilerin sayısı tartışma konusudur. Bazı Alevi kaynakları, Türkiye nüfusunun yüzde 40 kadarını temsil ettiklerini öne sürerken, araştırmacıların birçoğu, Alevi oranının yüzde 20 civarında olduğunu tahmin etmektedir. Aleviler 1990'ların başında, 20 milyon kişi olduklarını söylerken diğer kaynaklar, bu sayının 15 milyonu aşmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte, Alevi Türklerin sayısının 3 milyon ile 8 milyon arasında değiştiğinin tahmin edildiği 1980'lerden beri, Alevilerin sayısının arttığı kesindir. Türkiye'de yaşayan yaklaşık 1 milyon Arap'ın birçoğu da Alevi'dir. Hatay bölgesinde yaşayan bu Araplardan birçoğu Nusayridir ve Suriye'deki Alevilerle bağlarını sürdürmektedir (Aringberg, 2003: 199; Onat, 1996: 26). Her ne kadar günümüzde Anadolu Alevi tarihinin ve kültürünün bir parçası olarak düşünülse de Nusayrilik, gerek din tarihi, gerek öğretileri, dinî ritüelleri ve gerekse dil ile içerdiği sosyal gup açısından Anadolu Aleviliğinden farklıdır. Diğer bir anlatımla, Anadolu Aleviliğindeki tarikat sırrı anlayışı, ehlibeyt sevgisi Nusayrilik ile Anadolu Aleviliğini yakınlılaştırmakla birlikte, muhteva açısından iki cemaat arasında farklılıklar görülmektedir. Anadolu Aleviliğinin inanç ritüellerinde Buyruk; Nusayrilerde, doğrudan Kur'an-ı Kerim esastır. Ayinlerde Anadolu Aleviliğinde kadın-erkek beraberken Nusayrilerde ayrıdır. Ayin, erkekler tarafından yapılır. Öte yandan Anadolu Aleviliğinde ayinin çarkları olan hizmetler (on iki hizmet) ile müziksiz ve semah, ritueli oluştururken bunlara Nusayrilerde rastlanmamaktadır. Dinî lider Nusayrilerde şeyh (şih), Anadolu Alevilerinde dededir. Şeyhlik ve dedelik soydan gelir, soya dayalıdır. İkisi de dinî bir kast oluşturur. Ancak atası, babası şeyh veya dede olan kişi şeyh veya dede olabilir. Şeyhin veya dedenin karısı da şeyh veya dede soyundan gelmelidir. Buna karşın şeyhlik, büyük erkek evlat; dedelik ise, genel hatlarıyla tüm erkek evlatlar

kanalıyla yürür. Şeyhlik, kıdem itibarıyla büyük erkek evlat kanalıyla yürürken ilgili kişinin isteğine bağlı olarak silsileyi amca da yürütebilir. Alevilerin dedeleri, genelde Hacıbektaş Veli'yi pir olarak tanırken Nusayri şeyhleri Hacıbektaş Veli'yi dinî bir lider olarak kabul etmezler. Nusayri şeyhlerinin soyu, 4. İmam Zeyne'l-Âbidin'e (659-713); Alevi dedelerinin soy zinciri de genelde 4. İmam'dan başlayarak 8. İmam Ali Rıza'ya (765-818) kadar dayandırılmaktadır. Her ikisinde teolojisi İslam teolojisine dayanmakla birlikte, Nusayriliğin teolojisi, Anadolu Aleviliğine göre daha güçlüdür. Alevilikte, Şamanizmle bezenmiş Hacı Bektaş mitolojisi, Nusayrilikte ise, Hz. Ali'yi merkez alan İslamî mitoloji daha belirgindir. Bu bağlamda hemen belirtilmelidir ki, Hatay Alevilerinin adadilleri Arapça olduğundan onlar, bu durumu dinî anlamda avantajlı bir niteliğe büründürüp “*Arapça bildiğimiz için, biz kök bilgileri muhafaza ediyoruz.*” demektedirler (Ergin, 2001: 247-248). Yapılan mülakatlarda Alevilik tanımlanırken bu tanımların inanç merkezli veya din eksenli olduğu tespit edilmiştir. Saha içerisinde mülakat yapılan gerek kanaat önderleri gerekse de halktan kişiler, Allah'ın, Kur'an-ı Kerim'in, Allah'ın Resulü hürmetine Cebrail vasıtasıyla yeryüzüne indirdiğini ve Hz. Peygamber'in de bunun mücadelesini verdiğiyle ilgili yorum ve tanımlamalar yapıldığı görülmüştür (KK12, KK103, KK178, KK182). Buradan hareketle derleme faaliyetlerinde Aleviliğin İslam'dan ayrı düşünölmeyeceğine vurgu yapılarak Nusayriliğin, İslam dairesi içinde göröldüğü tespit edilmiştir. Bu ifadelere paralel olarak dikkatimizi çeken en önemli husus, Aleviliğin İslam'ın özü ve islam'ın bizzat kendisinin olduğuna dair görüşlerdir. Özellikle ilgili ifade sahada görüştüğümüz birçok kanaat önderleri tarafından defalarca tekrarlanmıştır (KK2, KK4, KK8, KK11).

1.4. Mezhep ve Şia Kavramı Üzerine

Peygamberin vefatından sonra başlayan süreçte müslömanlar arasında ortaya çıkan ihtilaflar, daha sonra kurumsallaşarak birer mezhep yani ekol hâlini almıştır. Bu mezhep hareketleri, özellikle mezhep tarihçileri tarafından kayda alınmak suretiyle çeşitli eserler yazılmış ve bunların her biri kendine has bir metodla ilgili mezhep ve ekolleri tasnif ve tarif etmiştir.

İnsanın içinde yaşadığı coğrafya, mezheplerin ve mezhep ekollerinin doğmasında ciddi bir şekilde etkili olmuştur. Bu bağlamda, inanç yapısının zor değişmesinden hareketle daha önceki dönemlerde farklı dinlere inanan insanların yeni tanıştıkları İslamiyeti kabul ettikten sonra eski inançlarından hiçbir zaman tamamen

kopmadıkları tespit edilmiştir. İşte söz konusu nedenlerden dolayı yeni tanıştıkları İslamiyeti kabul eden insan toplulukları, eski din ve kültürlerinin etkisiyle kimi inanç motiflerini İslamiyetle uzlaştırma yoluna gitmiş hatta kimi zaman uzlaştıramayıp kopamadıkları inançları -ki İslamiyete ters de olsa- bir şekilde devam ettirmeye çalışmışlardır.

Cemal Şener mezhep hususunda, Hz. Muhammet ve Hz. Ali döneminde mezhep diye bir olgunun olmadığını, Hz. Muhammet'in mensup olduğu herhangi bir mezhepten bahsetmenin mümkün olmadığını, Alevi olarak adlandırılan zümrenin mezhep ayrımından yana olmayıp aynı zamanda mezhep kavramına karşı çıktıklarını ifade etmektedir. Şener, şayet bir mezhep varsa Alevilerin kendilerini Peygamber Hz. Muhammet'in veya Hz. Ali'nin mezhebinden kabul edip mezhep üstü bir yapıda olduklarına vurgu yapar. Ama özellikle mezheplerin olduğu Abbasiler döneminde ve daha sonraları İslam'ı, ehlibeyt soyunun temsil ettiğini kabul ettikleri için kendilerini büyük bilgin ve ehlibeyt soyunun temsilcisi 6. İmam; Cafer-i Sadık ve onun adının verildiği mezhepten saydıklarını da belirtir. Buradan hareketle Alevilerin Allah'a ve son peygamber Hz. Muhammet'e, kutsal kitabı Kur'an'a, yolun yiğidi Hz. Ali ve ehlibeytine içten sevgi ve saygı duyarak ilgili bu duyguları "*Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali*" üçlemesiyle dile getirdiklerini anlatır (Şener, 2007: 23-24; Kummî, 2004: 98).

İslam tarihinde mezhepler, ya karizmatik bir liderin özel talimi ya da dinî metin ve öğretilerin yorumundan kaynaklanan hermetik ve hermenötik guplar olarak iki kolda gelişmelerini sürdürmüşlerdir. İtikadi ve ameli olarak ikiye ayrılan mezhepler, zaman zaman örtüşen zaman zaman da ayrışan guplar olarak var olmuşlardır İslam toplumlarında, çoğunluğun onayını almış başlıca itikadî mezhepler Eşarilik, Maturidilik (ya da Ehli Sünnet) ile İmamiyye (ya da Şiilik) mezhepleridir. Bir de bu genel kabul görmüş inanç sistemlerinden farklılıklar arz eden daha çok İslam öncesi inanç sistemlerinden ve toplumsal yapılardan etkilenmiş olarak kurumsallaşan birçok mezhep mevcuttur. Bunlar arasında Bâtnilik olarak adlandırılan bir akımdan da söz etmek gerekir. Bâtniliğin de kendi içerisinde kolları vardır. Bu kollardan biri, bugün Suriye Aleviliği olarak da bilinen ve Suriye'de siyasi olarak egemenliği elinde bulunduran Nusayrilik koludur (Coşkun, 2003: 178). Hanifi Palabıyık, Nusayriliğin bir din olabileceği düşüncesini baştan dışarıda bırakmak istediğini beyan eder. Ona göre, İslam dininin temel kaynaklarını referans aldıkları ve yorumlarını bu kaynaklardan

temellendirdikleri de göz önüne alınca bu gubu “*mezhep*” veya “*tarikât*” olarak adlandırmanın doğru olmadığını söyler. Geleneksel tarikat özelliklerini kısmen taşımasına rağmen, bir tarikata göre daha farklı yapı ve özellikler taşıdığı için, Nusayriliğe “*mezhep*” demenin daha doğru olacağını dile getirir (Palabıyık, 2010: 21-22; Kutlu, 2008: 132). Yapılan saha araştırmalarında da Nusayrilerin sosyal yaşamlarında, dinî kuramların derin ve belirleyici etkisinin olduğu görülmüştür. Nusayriliğin tarihine bakıldığında İslam mezheplerinin ilk dönemlerine denk ortaya çıkış biçimleriyle uyumlu ve kendisi gibi olan birçok mezhebin konum ve sürecine paralel bir seyir izleyen bu mezhep, bize göre de İslamî bir mezhep olarak ele alınmalıdır. Çünkü İslam dünyasında ve İslam içinde ortaya çıkan her türlü dinî, bilimsel, sanatsal vb. diğer faaliyetler İslam düşüncesinin içinde yer almakta ve İslam dairesinde değerlendirilmelidir. Nusayriliğe bu bağlamla baktığımızda yapmış olduğumuz alan araştırmalarına da dayanarak Nusayriliğin İslam topraklarında doğan İslamî bir mezhep olduğunu, İslamî yapılardan etkilenecek ilgili unsurları içerisinde barındırdığı tespit edilmiştir.

Nusayrilerin İslam dışı sayılmadığının en önemli göstergesi, gayrimüslimlerin ödemekle mükellef olduğu cizye vergisinin kendilerinden alınmamasıdır. Tarihsiz olan, fakat 18. yy. sonları veya 19. yy.’nin ilk yarısına ait olduğunu tahmin edilen bir cizye defterinde, Tarsus şehri ve civarında yaşayan cizye mükellefi gayrimüslim reaya olarak Rum ve Ermenilerin isimleri zikredilmiştir. Eğer Nusayrilik, İslam dışı yani gayrimüslim bir fırka olarak kabul edilseydi bu cizye defterinde, taifenin ismi zikredilirdi. Yine II. Abdülhamit döneminde, Nusayrilerin tüm Müslüman guplar gibi mecburi askerlik hizmetiyle yükümlü tutulmaları da İslam dairesinde görüldüklerinin göstergesidir (Bilgili, 2010: 51-52).

İslam mezhepleri tarihi, mezhepleri toplulukları ve meslekleri tanımlamayı metodolojik bir sorun olarak addeder. Tarih boyunca ortaya çıkan mezhepleri isimlendirirken onları tanımlamada müntesiplerinin isimlendirmelerinin yanı sıra muhalifleri tarafından verilen isimlerini incelediği kadar, resmî otoritenin tanımlamalarını da dikkate alması gerekir. Örneğin, Osmanlı toplum yapısında yer alan çeşitli cemaat ve toplulukların kendi kendilerini tanımlamalarından daha çok devlet tarafından nasıl algılanıp tanımlandıkları üzerinde durulmalıdır. Çünkü bir topluluğun resmî iktidar tarafından nasıl algılandığının bilinmesi, o toplulukla devlet veya diğer

toplumsal unsurlarla arasındaki ilişkinin de bilinmesini temin etmektedir. Osmanlı merkezi otoritesi altında yaşayan bir kısım zümreler, bizzat kendilerini tanımlayamamış yahut kimliklerini belirledikleri isimler, resmî otorite tarafından benimsenmediğinden devlet tarafından hüviyetleri verilmiştir. Bu da onların devlet ve diğer zümrelerle ilişkilerini düzenlemelerinde problemlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Yerleşik hayata geçmeye zorlanarak sözlü gelenek yerine, kitabî din anlayışına tabii olmaya ve resmî dinî otorite altına alınmaya direnen Türkmen toplulukları; analiz etmeye çalışacağımız birtakım sebeplerden dolayı Osmanlı arşiv belgelerinde Rafizî-Mülhid-Kızılbaş, günümüzde ise bir kısım akademik çevrelerce heteredoks diye nitelendirilmişlerdir (Teber, 2007: 21-22). Dinler ve mezhepler tarihi incelendiğinde, insanların her devirde itikadi ihtilaflarla guplara ayrıldığı görülür. Her ekol, kendi görüşlerini sağlam temellere oturtmak için aklî ve naklî birtakım delillere başvurmuştur. Bunlardan kimi çok taraftar bularak genişlemiş, kimi de marjinal guplar hâlinde varlığını devam ettirmiştir. Yine çoğunluğu dinî inançlarını gizleme gereği duymadan ya da birtakım karmaşık te'villere yönelmeden açıkça ortaya koyarak savunmuş, az bir kısmı ise her hâlde biraz korku, biraz da kendilerini ifade edememekten dolayı gizlenerek ve bâtnî yorumlamalarla, kapalı birer cemaat olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. İşte bu son söylediğimiz dinî guplardan birisi, bir kısmı ülkemiz sınırları içerisinde yaşayan Nusayri vatandaşlarımızdır (Sinanoğlu, 2001: 319). Mezhep bilimiyle uğraşan birçok bilim adamı, Şia'nın farklı mezheplerinin yani kollarının olduğu vurgulamakla beraber ilgili bu kollar arasında “Zeydilik, İsmaililik, Dürzilik, Nusayrilik, İmamiye” gibi isimlendirmelerin varlığından da bahsettikleri bilinmektedir. Hatay'ın genelinde yaptığımız alan araştırmalarında Hatay'da yaşayan Nusayrilerin mezhep bakımından Şimaliyye ve Kilaziyye olarak da ikiye ayrıldığını tespit ettik.

Her kültürde olduğu gibi Nusayri kültüründe de mezhep mefhumu, tarihî süreç içerisinde inanç esaslarında ve icrasal ayinlerinde ciddi bir değişiklik olmadan sosyo-kültürel bağlamda nesilden nesile birtakım aktarımlarla günümüze kadar gelebilmiştir. Nusayri mezhebin özellikle bâtnî bir fırka olarak inanç esaslarını gizlemesi, ilgili inanç esaslarının tartışılmasına hiçbir şekilde meydan vermemesi, yazılı kaynaklarının çok kısıtlı olmasının çeşitli sebepleri vardır. Bu sebepler arasında en önemli yeri olan şüphesiz ki bazı kesimlerin bilinçli olarak kendilerini küçük düşürecek iftiralarda bulunmasıdır.

Mezhep, bir dinin birbirinden farklı görüşlere sahip kollarına verilen ad, İslam dininde zamanla birbirinden farklı bazı görüşler ve inançlar belirmiş, bu görüş ve inançların doğurduğu sistemlere “*Mezhep*” adı verilmiştir. İslam’da ilk mezhepler, siyasî nitelikteydi. Hz. Muhammet’in vefatından bir süre sonra çeşitli İslam gupları arasında fikir ayrılıkları baş gösterdi. Aynı fikri savunan toplulukların yavaş yavaş birer mezhep niteliği kazandığı görüldü (Meydan Larousse, 1985: 709). Hz. Muhammet’ten sonra, Ali bin Ebu Talib’in nas ve vasiyet yoluyla halife olarak atandığına inanan Ali yandaşlarının oluşturduğu mezheptir. Şiilik, İslam dünyasında ortaya çıkan ilk dinsel ve siyasal nitelikli mezheptir. Hz. Muhammet’in ölümü (632) üzerine Ebu Bekir’in halife seçilmesine karşı çıkan, Ömer ve Osman’ın seçilmelerinde de aynı tutumu sürdüren Şiiler, ilke olarak halifeliğin Ali’den başlamak üzere her dönemde ehlibeytten seçilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Büyük Larousse, 1986: 11076). Bu noktada Osmanlılar döneminde günümüze kadar varlığını koruyan Şia ekolünün ehlisünnet mezhebinin dışında yer aldığını, İslam dünyasında Sünnilikten sonra önemli sayıda taraftarı bulunmaktadır.

Sönmez Kutlu, dinler tarihi sürecinde hâsıl olan mezheplerin, dinî konulardaki anlayış, yorum ve yaşayış farklılıklarından insanlar arasındaki bireysel farklılıklar ve insan tabiatındaki psikolojik eğilimlere kadar ilişkili olduğunu vurgular. Kutlu, insan yaratılışından kaynaklanan farklı mizaçlar bakımından tıynetlerindeki farklılıkların onları herhangi bir dinî inaniş ve mezhebe yönlendirdiğini vurgulamaktadır. Yani bireylerin din ve mezhep hususunda kendi mizaç ve tabiatlarına uygun olan yöne doğru eğilimli olduklarını ifade eder (2008: 44). Dağlarda yaşayan Suriye Alevileri, geçmişte tecrit edilmiş bir hâlde yaşamaları ve hem iletişim olanaklarından hem de eğitim araçlarından yoksun kalmaları nedeniyle başka toplulukların çok az farkında olmuşlardır. Kendi mezhep kimliklerinin tam anlamıyla bilincinde olmaları da çok gerekli değildi; ancak son yıllarda değişen koşullar, hiç değilse kentlerde yaşayan eğitilmiş Aleviler arasında mezhep bilincinin ve özgüvenin artmasına yol açtı (Olsson, 2003: 234). Şiiliğin doğuş zamanı konusunda farklı görüşler olduğu bilinmektedir. Bazı Şii kaynakların Şiiliğin Peygamber’in sağlığında doğarak Ali’nin üstünlüğünü kabul ederek “*Ali Şiasi*” adıyla bir topluluk oluşturduklarını belirtirken bazı kaynakların da Şiiliğin Hz. Peygamber’in vefatından sonra Ali’nin hilafetiyle ilgili siyasi bir yapılanma olduğunu söylerler (KK1, KK2, KK3, KK4, KK6, KK7, KK69, KK79, KK181, KK182).

Şiilik, Hz Peygamber'in vefatından sonra Hz Ali ve ehlibeytini halifelik için en uygun kişi olarak gören ve onu halife kabul eden; ondan sonraki halifelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inanan toplulukların ortak adıdır. Değişik kolları bulanan mezhebin en önemli kollarından birini de şüphesiz Nusayrilik oluşturur.

1.5. Bâtnilik ve Hurufiliğin Nusayrilikteki Yeri

İslam dünyasında uzun bir zaman adından söz ettiren konulardan biri de kuşkusuz bâtniliktir. Gizli olan şeylerin iç yüzünü bilenler için kullanılan bâtnilik, her zâhirin bir bâtını olduğu ve Kur'an'daki her ayetin de bir yorumu bulunduğunu ileri sürerek bunun da ancak Tanrı ile aralarında gizli bir sır ve özel bir bağ bulunan masum imamların bildiğine inanan gupları ifade etmek için kullanılmıştır. Kur'an'daki her ayetin bir yorumu olduğu görüşünden hareketle Bâtinilerde yorumun sınırı ve ölçüsü yoktur. Bu düşünceye göre Peygamber, ayetlerin zâhirini yani görünür anlamlarını ifade etmiştir. İmamlar ise bu ayetlerin gerçek anlamlarına vakıftır. Bu açıdan Kur'an'ın gerçek anlamını bilen, ondaki bâtını anlamlara vakıf olan imamdır (Arpa-Ertaş, 2012: 289). Birçok lügatte gizli olan, net olmayan, iç, sır ve kalp manalarına gelen bâtin kelimesi, ayrıca tefsire ihtiyaç duyulan kapalı ifade için de kullanıldığı görülmektedir.

Kelam literatüründe bâtniye, *“her zâhirin bir bâtınının bulunduğunu ve bunu sadece Allah tarafından belirlenmiş masum imamların bildiğini iddia eden guplara”* denilmektedir. Bâtniye mensupları nasları, zâhir-bâtin ayrımına tabii tutmak, kelimelerin sözlük manalarını ve cümlelerin yer aldıkları kompozisyon içindeki konumlarını göz ardı etmek suretiyle göreceli yorumlara gitmiş, böylece diğer müslümanların din anlayışı dışında bir sistem kurma çabasına girmişlerdir. Bâtniliğin bu çabalarıyla İslamiyet'in iman ve ibadete dair hükümleri geçersiz hâle getirilmeye çalışılmış, yasakların da mubah görülmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple Bâtniye'ye İbahiyye de denilmiştir (Topaloğlu-Çelebi, 2010: 42-42; Günay, 2002: 40-46). Tanımlardan görüldüğü kadarıyla bâtnilik, Kur'an'ın iç anlamını kavramaya çalışan, bunun için tevil yolunu kullanan, aşırı Şii fırkalara ve tasavvufi zümrelere ait bir kavram olarak tasavvur edilmektedir. Bâtniliğin sadece bu çevrelere ait bir kavram olarak düşünülmesi, kavramın İslam menşeli olduğunu gösterir ki bu doğru değildir. Bâtnilik, bir yöntem ve sistem olarak salt bir fırkaya özgü bir özellik değil, fırkalar ve mezhepler üstü bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta Bâtnilik, salt kutsal metinlerle sınırlı, bir olgu da değildir. Zira insanlık tarihinin geçmişine bakıldığında

bâtını tevilin kökeninin antik uygarlıklara kadar uzandığı, muhtelif kültür havzalarında felsefi metinlerden şiir ve diğer edebiyat ürünlerine kadar çok geniş bir alanda kullanıldığı görülmektedir (Öztürk, 2003: 143). Abdülbaki Gölpınarlı, Kur'an'ın bir dış yüzü bir de iç yüzü yani batin tarafının olduğunu söyler. Özellikle Kur'an'da yapılması veya yapılmaması emredilen unsurların batinı manasını bilen kimselerin zâhirine riayet lüzumunun ortadan kalktığını ve artık ilgili kişilere ibadetin bir gerekliliğinin kalmadığına inanmayı batiniliğin özü sayar (Gölpınarlı, 1969: 116).

Peter Alford Andrews'e göre Nusayrilik esoteric (Bâtini) bir inanıştır (1992: 214-216). İlker Işoğlu'na göre Nusayriler, batinı inançlarının bir parçası olarak gerekli gördükleri zamanlarda kimliklerini sakladıklarını, bu durumun ilgili zümrede herhangi bir huzursuzluk oluşturmadığını kaydetmektedir (Işoğlu, 2006: 461). Bâtinilik; Hz. Âdem'den önceki ve sonraki evreleri kapsayan dönemde, ehlibeytin sahip olduğu sırat'ülmüstakim anlayışının günümüzdeki gizli ve sırlarla dolu yansımasıdır. Bâtını olan yani kâl-u belâdan evvel (daha sonra yaratılanların bilmediği) nurların zuhuru ile oluşan tecelliyat, manevi değerlerin batin-zâhir ilişkilerini ortaya koymuştur (Doğan, 2009: 131). Nusayrilik batinı bir harekettir. Hicrî üçüncü asırda ortaya çıkmıştır. Bu sebepten bazı araştırmacılar Nusayriliği, Gulat-ı Şia'dan sayarlar. Şiiilikten etkilenmiştir (El- Hüseyini, 1980: 36). Nusayriyye'nin kısmen İslam'dan kaynaklanmakla birlikte tamamıyla batinı tevillere dayalı olan inanç esaslarının temelinde Hz. Ali'nin ilahlaştırılması bulunmaktadır (Öz, 1999: 186-187; Acar, 2003: 7). İslam ansiklopedisinde Nusayrilik, Hz. Ali'ye ilahlık isnat eden batinı bir fırka olarak nitelendirilir. Bâtini karakteri dolayısıyla ismi, tarihi ve inanç yapısı hakkında önemli bilgi eksiklikleri bulunan ve çelişkili görüşlere konu olan Nusayrilik, mensuplarınca yayımlanan eserler ve akademik araştırmalar sayesinde bir dereceye kadar aydınlatılabilmektedir. Fırkanın Hz. Ali'nin hizmetçisi Nusayr'a yahut fırka mensuplarının yoğun olarak bulunduğu Lazkiye bölgesindeki Nusayriye dağlarına nisbetle bu ismi aldığı iddiası isabetli görünmemektedir. Zira Hz. Ali'nin bu adla anılan bir hizmetçisi olmadığı gibi söz konusu dağların eski dönemlerde bu şekilde isimlendirildiğine dair bilgi bulunmamaktadır. Nusayrilik ile Hristiyanlık arasındaki bazı benzerlikleri öne çıkararak kelimenin "*nasrânî*" nin küçültmeli ismi olduğunu ileri süren görüş de İslam coğrafyasındaki bazı grupları yitik Hristiyanlar olarak görme eğilimine sahip oryantalist bakış açısının ürünü niteliğinde değerlendirilmiştir (DİA, 2007: 270).

Kemal Üçüncü, bâtinî düşünce temelinin herhangi bir ilmî ölçüye dayanmayan ve genellikle İslam dininin belli başlı esaslarını iptal etmek amacıyla kullanılan tevillere dayandığını ifade eder. Bâtini düşünceye sahip kişilerin gerçekliği algılamada akıl ve duyuların kesinlikle yetersiz olduğunu, dolayısıyla her asırda insanlara gerçek bilgileri öğretecek “*masum bir imamın*” gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Söz konusu kişilere göre âlem, hem ezelfî hem de ebedî olup varlığı her daim koruyacaktır. Dünyanın son bulması yani kıyametin kopmasıyla zamanın imamının ortaya çıkıp yeniden şeriatı getireceğine inanırlar. Üçüncü, semboller hâlinde bulunan manaları herkesin anlaması mümkün olmadığını ve bâtinî manaları öğrenenlerden dinî yükümlülüklerin kalkacağını belirtmektedir (2011: 231-232). “*İzâ milyen timmek dem le tibziku beyn ahhad*” (Ağzın kan doluysa, hiç kimsenin önünde tükürme) atasözünde ifadesini bulan suskunluk; bâtinî bilginin kadın, çocuk ve öteki kimlikler karşısında açıklanmamasını ifade eder. Bir yandan, gündelik yaşamın içindeki kadın, çocuk ve öteki ile samed, diğer yandan kendisi gibi inancın bâtinî bilgisini öğrenen erkekler ile natık ilişki içinde yer alır. Kadın da aynı şekilde, kocası ya da bir erkeğin önünde susmasını ve konuşmasını bilmelidir. Bâtini bilginin açıklanmamasını ifade eden bu atasözü, suskunluğun ve konuşkanlığın kimlerin yanında gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgular. Dolayısıyla, yetişkin bir erkek, nerede susup nerede konuşmasını bilmesi gereken kişidir. Konuşma ve susmayı bilme, olgun bir kişinin tam bir bütünlüğe sahip olmasının koşuludur. Nusayri dilinde bu kavramı (olgun) karşılayan iki kelimeden biri, konuşmayı ve susmayı bilen kişi için kullanılır. Bu kelimelerden biri olan kemal (olgunluk), daha çok bireyin doğuştan getirdiği birtakım özellikleri içerir. Dolayısıyla olgunlaşmış (konuşmayı ve susmayı bilen) insan, yani bâtinî bilgi sahiplerinin, Nusayrilerin deyişiyle, “*sır ehli*” olmaları gerekir. Sır ehli olmak ise, cevizin içindeki bilginin öteki kimlikler karşısında ifşasından kaçınmaktır (Özbek, 2006: 39-40).

Bâtini düşünce sistemi, temelde zâhir-bâtın ayırımına dayanır. Bu ayırımın merkezinde Allah’ın evrendeki her şeyi çift yönlü olarak yarattığı kabulü yer almakta ve buna Kur’an’dan “*İbret alınız diye her şeyi çift çift yaratmışızdır*” (Kur’an, Zariyat, 49)” ayeti delil gösterilmektedir. Varlık evrenini tümüyle kuşatan bu çift boyutluluk, zâhir-bâtın şeklinde tecelli eder. Duyuların ilgi alanına giren zâhir, kabuk veya perde; bâtin ise öz ve cevherdir. Bu sebeple bâtinî birey, sürekli olarak iç anlamı ve ahengi arayıp bulma endişesindedir. Duyu ve deneysel bilgi yöntemleri, onların nezdinde

aldatıcıdır. Gerçek bilgi, Hakk'ın bir lütfu neticesinde elde edilir. Bununla birlikte zâhir, her hâl-ü kârda bâtının en temel göstergesidir (Arpa-Ertaş, 2012: 292). Tasavvuf ehlinin, hangi gaye ve nasıl bir süreçte böyle bir anlayışa girdiği meselesi, burada bizi doğrudan ilgilendirmemekle birlikte, her ne kadar amaç ve niyetleri farklı da olsa, zâhir-bâtın ikilisini, Şii anlayışa benzer bir tarzda kullandıkları bilinen bir gerçektir (Öztürk, 1999: 112). Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Şiiler ile Sûfiler arasında yukarıda bahsi geçen genel anlamda zâhir-bâtın konusundaki benzerlik, detaylarda yerini farklılığa bırakmaktadır. Şiiler, bâtın ilmini ehlibeyt ve imamlara münhasır kılarken, sûfilere göre ise, manevi yönden gerekli ehliyetle haiz olan herkes, bu ilme sahip olabilir. Yine Şiiler, bâtını bilgiye daha çok imamet ve siyaset açısından ilgi duyarken, sûfiler ise, naslardaki gizli manaları, ibadetlerin manevi ahlak özünü ve varlık âleminin arkasındaki sırlara erişme amacını güderler (Arpa-Ertaş, 2012: 294).

Bâtın, yalnızca ötekine karşı değil, -yetişkin- erkek olmayanların dışında Ali'nin Allah olduğunu bilmeyen herkese kapalıdır. Yetişkin ve erkek olmak; Ali'nin hem zâhir hem de bâtın bilgisini bilmektir. Bu durumun karşısı ise; kadınları, kız ve ergenlik çağına gelmemiş erkek çocukları kapsar. Yani, biyolojik olarak erkek ve kadın olmakla araya çekilen sınır, zâhir ve bâtın bilgiye sahip olup olmamaya işaret eder. Dolayısıyla zâhiri alan; yalnızca ötekini temsil etmez, aynı zamanda kolektif hafızanın içindeki kadın ve çocuklara da gönderme yapar. Ama bu durum (bâtını bilginin yetişkin ve erkek olanlar dışında bilinmemesi), Nusayri kimliğinin oluşturulmasındaki yarımılığı ifade etmez. Çünkü bâtın; dışarıya karşı simgesel diriliş ya da direniş gösterilen “*yetişkin*” erkek olanların paylaştığı bir alan olmakla birlikte, kolektif hafızanın bütünleşmesi (mitoslar, türbeler, bayramlar vb.) üzerinden kadın ve çocuklara doğru da genişletilir (Özbek, 2006: 44). Yapılan derlemelerde Hatay Arap Alevilerinde bâtın, yalnızca akıllı bali erkekler için öğrenilmesi gereken bir unsurdur. Öğrenilmesi gereken bu unsurların sadece akıllı bali erkeklerle verilmiş olması ilgili zümrede -ki bu durumun elbette çeşitli nedenleri vardır- yüce Allah'ın bir lütfu olarak algılanır. Dolayısıyla Nusayri kadınlarının bâtını yapılardan tamamen mahrum olduğu yapmış olduğumuz alan çalışmaları neticesinde tespit edilmiştir. İlgili bu durum, bir yandan kadının dinî hayattan uzak durmasına sebep olurken bir yandan da sosyo-kültürel bağlamda kadını toplum hayatından uzaklaştırma manasına da gelmektedir. Tam anlamıyla bâtını bir mezhep olan Arap Aleviliğinde, gizli bir örgütlenmenin daha

çok erkekler çevresinde şekillenmesi bakımından ilgili zümrenin kadınları sadece Kur'an-ı Kerim okumak, bazı sureleri ezberlemek, ziyaretlere girmek, bayram hazırlığına yardım etmek gibi zâhiri ibadetler yapmasına ortam hazırladığı burada ifade edilmelidir.

Buradan hareketle Hatay Nusayrilerinde en az bâtinilik kadar önemli olan ikinci bir unsurun da hurufilik olduğu söylenebilir.

Kemal Üçüncü, Bâtınlığın en önemli bir kaynaklarından birinin Hurufilik olduğunu ve Kur'an-ı Kerim'i kadim doğu geleneğinden tevarüs ettikleri gizemci sembolizm ve kendi Bâtını görüşleri doğrultusunda yorumlayan Fazlullah Hurufî'nin Câvidannamesi'nin, Bâtını zümreleri tarafından başucu kitaplarından birisi yapıldığını ifade etmektedir (2011: 232). Hasan Hüseyin Ballı'ya göre Hurufî kavramı, harfin çoğulu olan huruftan türetilmiştir. Sözlüklerde harflere tabi olan, harflerle uğraşan anlamına geldiğini ifade etmektedir. Hurufiliğin temeli olarak eski çağlardan gelen ve harflerle sayıların kutsallığını kabul edip bunlara çeşitli sembolik anlamlar yükleyen anlayışa dayandığını belirtmektedir. Ballı, Hurufiliğin ne zaman ve nasıl doğduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, Hurufilik inancında geçmişten beri tabiatla varlığı kabul edilen gizli güçler şekil ve harflerle ifade edilmeye çalışılmış ve tabiat bilimlerinden önce efsun, tılsım, sihir gibi tekniklerle “huruf” ilmi adı altında sözde ilimler ortaya çıktığını belirtmektedir. MÖ IV. ve III. yy.den itibaren Ortadoğu'daki Helenistik-Gnostik karakterli dinlerde ortaya çıktığı görülen Hurufilik'i sistemleştirerek daha geniş kullanıma sokan kişinin Fazlullah-ı Hurufî olduğunu söyler (2011: 31-32). Hurufilik, Fazlullah Hurufî tarafından H. 800 (1398)'de Horasan'da kurulan bir mezhep ve tarikattır. Hurufilik, evreni sadece harflerden ibaret görmektir. Bu tarikatla göre kâinattaki her şey 32 harfe dönüştürülebilir. Hurufilik, Allah'ın ve kâinatın belli başlı özelliklerinin tarikatın kurucusu Fazlullah'ın zatında tecelli ettiği inancına dayanır. Bu inancıya göre, evrende Allah'tan başka bir varlık yoktur. Ulu Tanrı, “*Ben bir gizli hazineydim, bilinmek ve tanınmak istedim, bu yüzden evreni yarattım.*” şeklindeki kutsi hadis gereğince kendisini önce kelim (söz) suretinde ve harflerle gösterir. Evrendeki her şey harflerden meydana gelir. Fazlullah'ın iki halifesinden birisi olan Seyyid Nesimî, Bağdat'ta derisi yüzülerek feci şekilde öldürülmesinden sonra bu bölgeden başlayarak Anadolu'ya hızla yayılmaya başlar. Anadolu'da Hurufilik, Timur'un Yıldırım Bayezıt'ı esir edip Anadolu birliğinin dağılmasından sonra Alevi Türkler

arasında hızla yayıldı (Tercüman,1982: 273). Çağdaş bir olgu olarak karşımıza çıkan Kur'an'ın harflerinden olgu, olay ve nesnelere ilişkin gizlenmiş ve simgelenmiş atıflar bulma olgusu, rakamsal mucize, şifrecilik gibi isimlerle anılmaktadır. Kutsal kitaplarda şifrelerin varlığı anlayışı, Kur'an üzerinde yapılan araştırmalar sonucu geliştirilmiş değildir. Tevrat üzerine geliştirilen, Tevrat'ta şifrelerin varlığı iddiasından sonra Kur'an'da da şifrelerin varlığından söz edilmeye başlanmıştır. Bununla bağıntılı olarak da Micheail Drosnin'in "*The Bible Code*" adlı eserinde kullandığı isim, Kur'an'a uyarlanmıştır. Rakamsal mucize olarak isimlendirilmesi ise, ayetlerin harflerinin rakamsal düzenden oluşması nedeniyledir. İletişim ve ulaşım araçlarının gelişimi, dinler arası rekabete dayanan bir anlayışı da beraberinde getirmiştir (Ekinci, 2012: 370). Fuat Köprülü, Hurufilik hakkında; "*İslam tasavvufu mukaddimatı üzerine oldukça acemice kurulmuş ve bu yüzden mütecanis bir felsefe sistemi hâinden çıkarılarak, hiçbir felsefi ve ahlaki kıymeti ihtiva edememiş çocukça bir akideler mecmuası sayabiliriz.*" (1991: 330) demiştir.

Şifrecilik anlayışını destekleyen toplumsal algılar bulunmaktadır. Hurufiliğe ait pek çok bilginin günümüzde yaygın ve hatta çeşitli seviyelerdeki eğitimin meşru anlatımı hâline geldiği görülmektedir. Bununla ilgili olarak iki anlayışa işaret etmekte fayda vardır. Güncel dinsel söylemlerde 32 farz olarak ifade edilen yapılması dinen gerekli olan emirlerin bu rakam ile ifade edilmesinin Hurufi anlayışlardan ortaya çıktığı düşünülebilir. Bu anlatımda dinsel emirlerin 32 olarak sıralanmasında ve dinsel olarak belirlenmesinde tutarlı bir anlayışın olmadığı görülmektedir. Hurufiliğe göre, Arap harflerinin 28 ve bu harflerin dışında Fars alfabesinde mevcut olan 4 harfin toplanmasıyla elde edilen 32 sayısı, temel sayıdır. 32 farz anlayışı incelendiğinde bu farzların Kur'an'da yapılması emredilen farzlardan ibaret olmadığı görülmekte ve aynı şekilde en azından Kur'an'da yapılması haram kılınan fiiller de yer almamaktadır. Bununla birlikte bu belirlemeler, gusülün farzlarında olduğu gibi mezhepsel anlayışları da yansıtmaktadır (Ekinci, 2012: 371-372). Sonuç olarak, Hatay Nusayrilerinde hâsıl olan Hurufilik inancının Allah'ın kelamına da dayandırılarak birtakım şifrelerle yorumlandığı görülmektedir. Özellikle bu şifrelerin bir nev'i Ömer Çelakıl'ın, Kur'an şifreleriyle de ciddi benzerlikler gösterdiği zikredilmelidir. Netice itibarıyla âlemde hâsıl olan ve anlaşılmayan olaylara bazı şifreler ya da sembollerle cevap arama yönteminin bizzat Hurufilik olduğu ve aynı kapıya çıktığı rahatlıkla söylenebilir.

2. ARAP ALEVİLİĞİ

2.1. Arap Aleviliğinde Nusayri Adlandırması Üzerine

Nusayri adlandırmasıyla ilgili genel olarak herhangi bir ansiklopedinin veya konuyla ilgili kaynak bir kitabın Nusayri maddesine bakıldığında Nusayriliğin, Şiiliğin farklı bir yorumu olduğu ve Nusayrilerin ülkemizde Hatay, Antakya, İskenderun, Adana, Mersin, Tarsus gibi yerlerde yaşadıkları yazılıdır.

Asıl adları Nusayri (Ma'oz, 1988: 19; Olsson 2003: 215; Onat, 1996: 11-12; Tekin, 2011: 216; Gülşan, 2004: 137; Aringberg, 2003: 197; Kaleli, 1995: 379; DİA, 2007: 270; Serin, 2005: 246; Dussaud, 1900: 38-39; KK7, KK9, KK10, KK21, KK69)'dir. Nusayriyye isminin nereden geldiği konusunda farklı görüşler bildirilmişse de bu isim genel kanaate göre, aynı zamanda mezhebin kurucusu olan Muhammed b. Nusayr en-Nemirî (öl. 884)'den alınmıştır (Bulut, 2011: 275). Günümüzde bu adla bilinen fırka bazen diğer Alevi kesimlerinden ayrılması için Nusayri Aleviliği, Arap Aleviliği, Suriye Aleviliği, Çukurova Aleviliği, Akdeniz Aleviliği bazen de mahallî olarak Fellah (çiftçi) şeklinde zikredilmektedir (Üzüm, 2007: 270-271; DİA, 2007: 271; Palabıyık, 2010: 21; Beşe, 2010: 160; Aksoy, 2010: 200; KK21, KK69, KK79, KK181, KK182). Yaşar Kutluay, Nusayrileri hem kökenleri hem de Suriye sınırında yaşıyor olmalarından dolayı “*Arap Alevileri*” şeklinde adlandırmış ve ilgili zümrenin Anadolu ve Balkanlardaki Alevi ve Bektaşî zümrelerden büyük farklarının olduğunu vurgulamıştır (1968: 132). Mezhebe bu ismin Nusayriliği sistemleştiren az da olsa Şeyh Yabrak olarak bilinen Hamdan Hasibî (öl. 358) tarafından verildiği kabul edilir (Keser, 2005: 17; Massignon, 1993: 368-369). Hatay'da yaşayan Arap Alevileri için Hamdan el-Hasibî'ye çok derin bir saygı ve sevgi vardır. Sabahattin Sonay, Nusayriliğin ilk olarak H. 232 yılında doğup 260 yılında vefat eden 11'inci İmam Hasan Askerî zamanında, Tilmizî (talebesi) ve Bab'ı Ebu Şuayb Muhammed bin Nusayr tarafından tohumunun atılarak ortaya çıkan bir Şii fırkası veya tarikatı olduğunu belirtmektedir (Sonay, t.y: 66).

Nusayriliğin görüşleri İslam'dan kaynaklanmakla beraber, tamamen bâtini te'villere dayalıdır. Nusayri kelimesinin iştikakı hakkında kaynaklarda aşağıdaki şekilde bilgiler bulunmaktadır.

Nasrani : Hristiyan kelimesinin tahkir ifade eden bir küçültme şekli olup menâsik benzerliklerine işaret eder.

Nazerini : Latince nazerini kelimesinin bozulmuş şekli.

Nâsurâyâ : Kûfe yakınında bir köy.

Nisbe : Nusayr, uydurma Şii şehidlerinden biri olup ya Ali'nin oğlu (Ali-İlahiler'e göre) ya da onun azadlısı veya Mu'aviye'nin bir vezirinin olma ihtimali vardır.

İbn Nusayr'ın nisbesi: Muhammed b. Nusayr Nemirî Abdi (Bekr'in bir kolu olan Abd el-Kays'lerden) olup kendisi bu fırkanın ilk kelamcısıdır (Sinanoğlu, 1997: 15; Kaleli, 1995: 379-380; Karasu, 2005: 117; DİA, 2007: 270; Yenipınar, 2010: 199; Onarlı, 2006: 17; Arpa-Ertaş, 2012: 295; Çoşkun, 2003: 179; Abdullah, 1985: 42; KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK7, KK9, KK10, KK21).

Massingnon Nusayri terimini Hristiyan kelimesinin Arapçası olan “nasranî” sözcüğünün ism-i tasgîr (küçültme) kipinin tahkir ifade eden şekli olarak ifade eder (Massignon, 1993: 365; KK3, KK10). Fehmi Soğukoğlu, “*Nusayrilik ve Tanrı Algıları*” isimli makalede, halk arasında Fellah ve Arap Uşağı şeklinde de adlandırılan Nusayrilerin özellikle eski eserlerde Nemirîyye terimiyle de anıldığını belirtmiştir. Soğukoğlu, Nusayrilerin, günümüzde Alevi olarak da isimlendirildiklerini de söyler. O, Nusayrilik'in Anadolu Alevileriyle kesinlikle karıştırılmaması gerektiğine inanır. Hicrî V. asra kadar Nemirîyye olarak bilinen ve V. asırdan sonra Nusayriyye diye anılan fırkanın özellikle I. Dünya savaşının ardından Hatay'a gelen Fransızların Nusayrilere ait bölgeleri kendi sömürgelerine almalarından sonra Alevi diye isimlendirildiklerini belirtir (Soğukoğlu, 2013: 487; KK1, KK4, KK9). Bazı bilimadamları Nusayri adlandırmasını Hz. Ali'nin oğluna veya azadlısı yani kölesine dayandırırken bu adlandırmanın Nusayr isimli bir şehitten geçmiş olabileceği gibi Nusayra dağındaki yardım, koruma amaçlı yerleşimden dolayı kaynaklanabileceğini ifade etmektedirler (KK49, KK69, KK79, KK181). Nusayrilik kelimesinin bir kişi adı veya yer olarak algılandığında Arapça'da yardım etmek manasına gelen “n-s-r” kökünden türemiş bir kelime olduğu bilinmektedir. Buradan hareketle ilgili terimin Hz. Ali'ye yardım edenlere verilen lakaptan kaynaklanması da Hatay Nusayrileri tarafından kabul edilen ve her defasında dile getirilen bir durumdur (KK2, KK3, KK5, KK8, KK9, KK10, KK21, KK69, KK79).

Türkiye'de pek çok kişi tarafından Nusayriler olarak tanınan Arap Alevileri; inanışları, gelenek ve görenekleri, yaşam tarzları ve inançlarıyla, çok farklı ve özgün

özellikler taşımaktadırlar. Özellikle Hatay, Samandağ, İskenderun, Mersin, Adana ve Tarsus civarında yaşayan Arap Alevilerine “*fellah*” ya da “*Arap Uşağı*” gibi yakıştırmalar yapılırsa da bu gibi tanımlamalar onları kızdırmaktadır ve onlar kendilerini Alevi olarak tanımlamayı tercih etmektedirler (Yenmiş, 2010: 300; KK21, KK69, KK79, KK181, KK182). Ahmet Beşe, özellikle Arapça kaynaklarda “*An Nusairiye*h” olarak bilinen Arap Alevilerinin Türkçede genellikle Nusayri ya da daha az kullanımıyla Ansayri adlarıyla bilinirken Batı literatüründe de söz konusu zümreyle ilgilideğişik terimlerin kullanıldığını söylemektedir. Ayrıca Beşe, Bâtılı seyyah, misyoner ve araştırmacılardan Dupont’un, Nusayri toplumundan bir bireyi kastettiğinde Nesséri terimini, bütün toplumu ya da mezhebi çoğul olarak belirttiğinde ise The Nessleré terimlerini kullandığını ifade etmektedir (Beşe, 2010: 160). Nusayrilerin kendilerini Hz. Ali’nin torunlarına veya Şia’nın imamlarına nispet etmesi dolayısıyla bu mezhebin Şia’dan türediğidir. Bu sebeple de kendilerini “*Alevi*” olarak tanıtmaktadırlar (Uluçay, 2011a: 5-8; Aslan, 2005: 46-56). Nusayriler hakkında doğrudan veya dolaylı çalışmalar yapan pek çok araştırmacı, bunlara Fellah da denildiğini yazarlar (Ener, 1990: 293; Üzümlü 2007: 270). Nusayriler, kendilerini Arap Alevisi olarak tanıtırken hem Araplıklarına ve hem de Aleviliklerine vurgu yaptıklarını görmekteyiz (Aslan, 2005: 46-56; Batur, 2002: 12-13; Eskiocak, 2006: 432-437). İrene Melikoff, Nusayri sözcüğünün Suriye’de geleneksel olarak kullanılmaktayken sonradan bu sözcüğün yerini “*Alavi*” (Alaouite) deyiminin aldığını ve Türkiye’de kullanılan “*Alevi*” sözcüğünün de Suriye’deki Nusayrilere “*Alaviler*” denmeye başlandıktan sonra yaygınlaşmış olabileceğini ileri sürmektedir (Melikoff, 1994: 26, 34).

Yörenin tanınmış büyüklerinden ve inanç önderlerinden olan Şeyh Mahmut Reyhani Nusayri isimlendirmesiyle ilgili olarak: “*Bu isim Muhammet bin Nusayr’dan geldiğini saptamak için iki yönden kanıt verebiliriz. Birinci önce dediğimiz gibi Muhammet bin Nusayr’dan önce Nusayri ismi yoktu; ancak ondan sonra isim türedi. Daha önce isim ve tarihleri yazdığımız yazarların hepsi ondan sonra gelmiş ve hepsi Nusayrilerden söz ederken, bu ismin Muhammet bin Nusayr’dan geldiğini yazdığı gibi hiçbirisi bu yeni sergilenen isimlerden bahsetmiyor. Öte yandan Muhammet bin Nusayr’ın, Alevi inancının temel yapısında çok önemli bir yeri vardır. Zaten inanç ve kültür metotlarını ondan almışlardır. O, dışlanırsa yapımız çöker, o zaman uzun yıllarca koruduğumuz, geçirdiğimiz bütün sıkıntı ve akıl almaz felaketlere rağmen sadık*

kaldığımız, yolunda canlarımızı seve seve feda ettiğimiz bu kutsal inancı yok yere harcamış oluruz.” (Reyhani, 2003: 5; KK1) demektedir.

Nusayri adlandırmasıyla ilgili olarak Şih Mahmut Reyhani’ye zıt bir görüşe sahip olan Şih Nasreddin Eskiocak, bu adlandırmayla ilgili olarak Hz. Muhammet’in tasdik ettiği imamet dururken Hatay Alevilerini 11. İmam, Hasan El Askeri’nin hizmetkârı olan Muhammed bin Nusayr’a bağlamanın hiçbir şekilde doğru olmayacağını belirtmektedir. Yani Eskiocak, bu adlandırmadabir kapıcının değil ustanın/büyüğün adıyla anılmanın daha doğru olacağı görüşüne sahiptir. Eskiocak’a göre Nusayri adının verilmesi, ikinci halife Ömer Bin Haddat döneminde ona bağlı bir kuvvet Şam tarafına fetih için gelmiş, ancak sayı bakımından yetersiz kalan bu kuvvete takviye olarak Medine’den 450 kişilik bir kuvvet daha gönderilmiştir. Bu kuvvet arasında Gadir Hum biatinde bulunan Aleviler de vardır. Bunlar, Hz. Ali’nin imametine inanmaktadırlar. Bu kuvvet, o yerleri fetheder ve bundan dolayı onlara Arapça zafer anlamına gelen “*nasrat*” kelimesinden “*nasrat*” kuvveti denilmiştir. Zaferden sonra güzel buldukları bu coğrafyaya Lazkiye üzerindeki dağlara yerleşen bu topluluğun yerleştiği dağın eski ismi Hristiyan Dağları iken “*Nasara Dağları*” olur ve buraya yerleşen guba da “*Nusayri*” denildiğini vebu kelimenin ensar kelimesi ile de bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır (KK2).

İstanbul’daki Başbakanlık arşivinde 1536 yılında yazıldığı anlaşılan 450 özel sayılı tapu (tahrir) defterinde Nusayrilerden “*Garipler Cemaati*” olarak söz edildiği gibi, yine Adana şer’î mahkeme sicillerinde adları “*Bahçeciler*” olarak geçmektedir. Bugün her ne kadar halk arasında bunlara “*Fellah*” denilmekte ise de, Nusayrilerin çoğu bu yakıştırmayı kabul etmemektedirler. Çünkü onlara göre Fellahlar, iyi cins şeker kamışı yetiştirmek için fidelerle birlikte Çukurova’ya getirilen Mısır kökenli Kıptîlerdir. Bundan başka Nusayriler tarafından hakaret sözcüğü olarak kabul edilen ve halk arasında sıkça kullanılan “*Arap Uşağı*” nitelendirmesini de aşağılayıcı bulmaktadırlar. Topluluk tarafından bir üst kimlik olarak kabul edilen Nusayrilik olgusunun netice itibarıyla doğduğu, geliştiği ve hayat bulduğu coğrafi mekânın, Irak ile Lazkiye’ye kadar olan Kuzey Suriye bölgesi olduğudur. Öyle görünüyor ki Anadolu’ya geçiş de buradan yapılmıştır (Dönmez, 2010: 215).

Nusayriler veya Arap Alevileri, tarihin dinî ve kültürel derinliklerinden beslenmişlerdir. Bu inançsal ve kültürel değerlerini, İslam dini ile kaynaştırıp

geleneklerini günümüze kadar yaşatabilmiş bir toplumdur. Nusayriler, köken olarak kendilerini Arap olarak kabul etmektedirler. Türkiye’de günlük yaşamda Türkçe veya Arapça konuştukları gibi ana dilleri Arapça, Suriye’nin lehçesidir. Nusayri toplumunun ismi konusunda Nusayrilerin kendi aralarındaki tartışmalar, bilimsel araştırmalara konu olmaktadır. Bu araştırmalarda Nusayri ismi benimsenirken Nusayriler kendilerine genellikle Arap Alevisi demektedirler (Kuzu, 2012: 1-2). Faik Bulut, Nusayrilerin öncelikli olarak Alevi olduklarını vurgulayıp etnik köken olarak Arap olduklarını belirtmektedir. Bugüne kadar Nusayrilik ile ilgili yapılmış olan birçok eserde, Nusayri halkının Arap etnik kökenine bağlı olduğunun teyit edildiğini hatta birçok bilimadamı tarafından çok önemli bir kaynak olarak kabul edilen et-Tavil’in yazmış olduğu kitapta da Nusayrilerin Arap olduklarını ifade etmektedir. Bulut, bu isimlendirme noktasında çok ciddi görüş ayrılıklarının var olduğunu ve aynı zamanda Nusayrilerin “*Arap Uşağı*” olarak adlandırıldığını da söyler (Bulut, 2002: 63-64).

Fulya Doğruel, Ortadoğu’nun bir parçası ve devamı olarak gördüğü Nusayrileri, Anadolu’daki diğer Türk ve Kürt Alevilerden ayırmak için bu terimin kullanıldığını belirtir. Yörede yaşayan Nusayrilerin ise kendilerini Nusayri olarak değil, Alevi olarak adlandırdığını söyler. Ayrıca Nusayriler için Alevi sıfatının kullanılma nedenini bölgede yaşayan Sünni Araplardan ayırma amacıyla olduğunu ifade eder. Hatay’da “*Alevi*”, “*Arap Alevi*” veya “*Nusayri*” gibi farklı bulunan topluluğun Nusayri Aleviler olarak adlandırılması gerektiğini savunmuştur. Nusayrilerin yaşadıkları coğrafyada kasaplık, kaynakçılık, fırıncılık, demircilik, bahçecilik veya tırşoförlüğü gibi farklı mesleklerle uğraştığını söyler. Ayrıca o, Nusayri Alevilerin farklı Arap ülkelerinde çalışmakta olduğunu da ifade eder (Doğruel, 2005: 23-24).

Şeyh İbrahim Güler’e göre, Nusayrilik’in anlamı, “*nasreden, zafer kazandıran*” anlamında olup, Hz. Ali ile birlikte savaşan ve başarı sağlayan askerler anlamına gelmektedir. Hz. Ali’den sonra Abbasiler devrinde, “*Alevi*” sözcüğü yasaklanmıştı. Abbasilerin bu baskılarından Aleviler, Irak’tan Halep’e kaçtılar. Başkenti Halep olan Hamdani devletini kurdular. Daha sonra bu topraklara hükmeden Memlük ve Osmanlı Devletleri tarafından Alevilere karalamalar yapılmış ve bunların sonucunda katliamlar yapılmıştır. Bu baskı ve zulüm karşısında Arap Alevileri, Şam, Halep, Lazkiye, Trablus kentlerinden dağlara kaçtılar. Sığındıkları dağlara “*Sunmak Dağları, Ensariye, Alevi Dağları*” adı verildi. Bu dağlar, Antakya’dan Şam’a kadar uzanmaktadır. Söz konusu bu

Aleviler, kıyım ve baskı azalınca dağlardan kentlere inip ovalara yerleştiler. Burada toprak sahiplerinin yanında çalıştılar. Bundan dolayı onlara “*Fellah*” (çiftçi) denildi (Kaleli, 1995: 380-381; KK14, KK21, KK33, KK34). Yaptığımız kaynak taramaları sonucunda bilim dünyasında Nusayri adlandırmasıyla ilgili olarak kabul gören en geçerli görüşlerin bu adlandırmayla ilgili olarak Muhammed ibn Nusayr’dan geldiği yönündeki görüşlerin ağır bastığı bilinmektedir (KK21, KK36, KK49, KK69, KK79, KK81, KK84, KK114, KK181, KK182).

Hatay’da yaptığımız alan araştırmalarında Nusayri kelimesi, özellikle halk arasında -kanaat önderleri bu terimi bilmekte ve ilgili kişilerin bir bölümü bu terimi kabul ederken bir bölümü de kabul etmemektedir- çok fazla bilinmediği ve söz konusu terime rağbet edilmediği görülmüştür. İlgili bu terimin özellikle son yıllardaki bilimsel çalışmaların ve yayınların etkisiyle daha sık kullanılmaya başladığı da bilinmektedir.

Suriye’den, Türkiye’nin kıyı şeridi boyunca uzanan geniş bir alanda yaşayan Nusayrilerin Anadolu Alevilerinden ayrı olarak kendilerini daha çok Arap Alevileri şeklinde tanımlanmaya riayet ettikleri, aynı zamanda söz konusu kişilerin kendilerini bilhassa Hz. Ali ve ehlibeyt taraftarı olarak tanınmak ve tanıtmak istedikleri tespit edilmiştir (KK1, KK2, KK4, KK8, KK10, KK11).

Alevi kültüründe özellikle “*yedi ulular*” ismiyle bilinen âşıklardan birisi olan Virani Baba’nın şiiri, 16. yy. başlarında Nusayrilerin sosyo-kültürel bağlamda ideolojik ve kuramsal bağları göstermesi açısından son derece önemli bir yere sahiptir.

*"Gel istersen saadet sonu hayrı
Nazar kıl can gözüyle gör bu sırrı
Gözün aç bak ne var âlemde ayrı
Hemen-dem Şah'ı gör, hiç görme gayrı
Nusayri 'yemNusayri'yem Nusayri
Ne ölmüşem ve ne sağım ne sayrı
(.....)
Viraniyem, bu yolda can nisarem
Ali'ye aşk ile akl ile yarem
Nusayr'yim ki bu kula uyarem
Gerek zerre vü zerre olsa parem
Nusayri 'yemNusayri'yem Nusayri*

Ne ölmüşem ve ne sağım ne sayrı (Zelyut, 2011: 184).

Söz konusu şiir, Nusayri kültürünün özelliklerinin tespiti ve daha doğrusu şiirsel manada Nusayriliği anlayabilmek için verilmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde pek çok uygarlığa ev sahipliği yapan Hatay, farklı kültür ve dinsel yapıların iç içe yaşadığı çok kültürlülüğün hoşgörü çerçevesinde geçmişten bu yana varlığını gösterdiği örnek bir kenttir. Hatay tarih boyunca Ermeniler, Arap Hristiyanlar, Arap Sünniler, Nusayri Aleviler, Yahudiler gibi birçok farklı etnik ve dinsel topluluğun birlik ve beraberlik içerisinde yaşam alanı bulduğu bilinmektedir. Kendilerini daha çok Arap Alevi olarak tanımlayan zümrenin Arapça da bilmelerinden dolayı yurt dışında özellikle Arap ülkelerinde çalışan işçi sayılarının fazla olması yapılan saha çalışmaları boyunca tespit edilmiştir. Son yıllarda bilhassa eğitim seviyesindeki yükselme ve anayasal hüriyete paralel olarak gelişen özgürlük anlayışıyla beraber Nusayri Alevilerin dışa kapalı yapılardan sıyrılarak sosyal hayatta ciddi aktif roller üstlendikleri görülmektedir. Ancak her ne olursa olsun icrasal anlamda dinsel ritüellerin ve inanç sisteminin kapalılığı Hatay Nusayrilerinde geçmişte olduğu gibi bugün de tüm radikalliğiyle devam etmektedir.

Günlük hayatlarında hem Türkçe hem Arapça konuşan Arap Alevilerinin özellikle yaşlılarının Türkçeyi çok iyi bilmediği gözlemlenmiştir. Ülkemizde yer alan Anadolu Aleviliğiyle Arap Aleviliği (Nusayrilik) birbirlerinden çok ciddi farklarının olduğunu ve bu iki Aleviliği aynı göstermeye çalışan bilim adamlarının büyük bir yanılgı içerisinde olduklarını burada belirtmek isteriz. Bu noktada Alevilik mefhumunda akla ilk olarak Anadolu Alevilerinin geldiğini, Hatay'da yaşayan Alevilere ise Arap Alevisi veya Nusayri demenin doğru olacağını söylemeliyiz.

Nusayri halkının isimlendirme hususunda büyük bir bölümünün Arap Alevisi (KK22, KK28, KK3 KK61, KK80, KK82) tabirini tercih ettikleri de tespitlerimiz arasında yer almaktadır.

2.2. Nusayriliğin Coğrafyası

Adlarını, 9. yy.'de 12 İmam'ın on birincisi olan Hasan Askerî'nin öğrencisi Muhammed Bin Nusayr'dan almış olan Nusayriler, Samandağ ilçesinin tamamıyla Antakya, İskenderun ve civarında yaklaşık yüz elli bin kişiden oluşur. Adana, Tarsus ve Mersin'deki Arap Alevileriyle birlikte bu rakamın 300-350 bine ulaştığı söylenir (Özkan, 2009: 198). Arap Alevileri, Ali'ci ve 12 imamcı olup kendilerine “El-

Mü'minun” derlerdi. Ana dili Arapça olan bu Aleviler. Türkiye’de İçel, Adana ve Hatay ile yurdun diğer büyük kentlerinde (Ankara, İzmir, İstanbul, Antalya) dağınık olarak yaşamaktadırlar (Kaleli, 1995: 380). Mezhepleri, 10. yy.’de Lazkiye yakınlarındaki Cebelü’n-Nuseyriyye’de kurulmuştur. Kentleşme süreciyle birlikte askerî ve siyasi kurumlarda farklı düzeylerde karar alma mekanizmasının içerisinde yer alan Alevilerin sayısının artması, Alevilerin başta Şam olmak üzere diğer bölgelerdeki sayılarını artırmış olsa da Alevilerin yaşadığı başlıca bölge hâlâ Cebelü’n-Nuseyriyye’dir (Aringberg, 2003: 200; Onat, 1996: 12). Bugün Nusayriler, azınlık olarak Suriye ve Filistin’de, Tarsus, İskenderun, Antakya, Lâzkiye ve Adana’da mevcuttur (Gölpınarlı, 1969: 141; Karasu, 2005: 114; KK21). Nusayriler, Akdeniz bölgesinin en eski sakinleridir. Etnik köken itibarıyla bakıldığında kaynaklar, İslamiyet’ten çok çok önce bölgeye geldiklerini gösteriyor. Bölgenin coğrafi konumu ve doğal yapısı burayı her zaman çekici kılmıştır (Karasu, 2005: 118). İsmail Ergin, Hatay, Adana ve İçel’de yaşayan Alevilerin Lazkiye’den geldiğini vurguladığı görülmektedir (Ergin, 2001: 246; KK21). Bu toplumun çoğunlukla Suriye’de yaşadığı bilinmektedir. Bunlar Türkiye’nin Hatay, Adana ve Mersin (özellikle Tarsus) illerinde de yaşamaktadırlar. Günümüzde Nusayrilerin Suriye’de yoğun olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti devletindeki sayıları hakkında kaynaklarda çeşitli rakamlar ileri sürülmektedir. Nusayri toplumunun ismi konusunda Nusayrilerin kendi aralarındaki tartışmalar, bilimsel araştırmalara konu olmaktadır. Bu araştırmalarda Nusayri ismi benimsenirken Nusayriler, kendilerine genellikle Arap Alevisi demektedirler (Kuzu, 2012: 1-2). Yörenin inanç önderlerinden Mahmut Reyhani, Alevilerin asıl yurdunun kuşkusuz Irak olduğunu, Hz. Ali’nin halife olduktan sonra Irak’ın Kufe şehrini başkent yapınca onun taraftarlarının yoğun bir şekilde Irak’a yerleşmeye başladığını söyler (Reyhani, 2003: 6; KK1).

Nusayrilik, İbn Nusayr en-Nemirî’nin liderliğinde IX. asırda aşırı Şii bir fırka olarak tarih sahnesine çıkmıştır. X. asırda Hüseyin bin Hamdan el-Hasibî tarafından geliştirilen ve Karmati, Selçuklu ve Osmanlılar zamanında içe kapanarak varlığını devam ettirmiştir. Günümüzde Türkiye’nin Hatay, Adana, Mersin illerinin belli bölgelerinde (Samandağ, Antakya, Harbiye, vb.) ve Suriye, Lübnan’ın bazı bölgelerinde hayatlarını sürdüren Nusayriler, bâtını özelliklerinden dolayı kendi içlerine kapanıp yaşadıkları için çevreleri tarafından gizemli görülmüş ve çoğu zamanda yanlış anlaşılmıştır. Gizlilik, bir hayat tarzı olduğu için bu fırka ile ilgili sağlıklı bilgilere

ancak 19. asrın başlarından itibaren ulaşılmaya başlanmıştır (Dönmez, 2010: 214; KK1, KK2, KK3, KK9).

Kaynaklarda etnik yapıları ve tarihî geçmişleriyle ilgili farklı değerlendirmeler bulunan Türkiye Nusayrilerin bugün tahminen yarısı Hatay’da olmak üzere 700.000-800.000 civarında nüfusa sahiptir. Kullandıkları mahallî dil dolayısıyla “*Arap*” veya “*Arap uşağı*”, öteden beri ziraatçılıkla uğraşmaları dolayısıyla çiftçi anlamında “*fellâh*”, mezhebi bakımından I. Dünya Savaşı’ndan sonra “*Alevi*” diye anılan söz konusu grup, dinî kimlikleri yönünden Nusayri diye bilinmektedir. Bugün hem kendileri hem de başkaları tarafından Alevi diye anılmakla birlikte, Anadolu Alevilerinden farklı olduklarını göstermek için bazı yayınlarında Alevi-Nusayri terimini kullanmaktadırlar (Üzüm, 2007: 173-174; KK7, KK8, KK9, KK10, KK21, KK69). Kendi içine kapanmış, dışarıdan dokunulmamış biricik topluluğu oluşturan Nusayri Aleviler, üç ülkeye dağılmış durumdadır. Suriye, Lübnan, ve Türkiye. Daha önceleri geniş bir coğrafyaya yayılmış idiler. Örneğin Mısır bir Nusayri ülkesi iken günümüzde orada çok fazla bir Nusayri yaşamamaktadır. Suriye’de ana mekân Nusayriya dağları, doğuda Sehl ü Garp, batıda Lazkiye ovası, güneyde Sehl ü Akar, Hama ve Humus kentleri; Türkiye’de Hatay, Adana ve Mersin (Karasu, 2005: 116-117; Işık, 2011: 340; Tavit, 2010: 161-172; Batur, 2002: 23-36; KK21, KK69) illerinde yaşamaktadırlar.

Nusayriler, İskenderun Körfezi’ni teşkil eden Akdeniz’in kuzey tarafının doğu bölümünün en uç noktası üzerindeki dağlarda ve sahillerdeki şehirlerde en yoğun tabakalarıyla yaşarlar. Suriye sınırının ayrıldığı bu kısımdan başka Mersin, Adana, Tarsus ve Silifke yörelerinde de söz konusu zümrenin yaşadığı bilinmektedir. Bu halkın Arap, Türk ve diğer ırka mensup olduğu hakkında kesin bir iddiada bulunmak da zordur. Her ne kadar Trablus, Şam ve yöresinde oturanlar, dil ve lehçe itibarıyla “*Arap*”a benzerlerse de, bazı özellikleri bakımından onlardan bariz bir şekilde ayrılırlar. Adana sahasında yaşayan Nusayriler ise, büsbütün aykırı bir tip ve karakter göstermektedir. Herhâlde Türkçesi gibi Arapçası da bozuk olan bu halk, her iki dili de aynı derecede konuşurlar. Fakat genellikle dinî ve edebî dilleri Arapçadır (Bey, 2000: 171).

Nusayri ifadesi Suriye, Türkiye, Lübnan, İsrail ve Ürdün’de yaşayan ve ana dili Arapça olan Aleviler için kullanılan bir terimdir. Topluluğun kendisi için kullandığı terim Nusayri değil, Alevi’dir. Alevi Arapların büyük çoğunluğu sahildeki Lattakya

(Lazkiye) kenti ve çevresiyle Hama ve Humus'tadır. Lattakya'da dinî önderlerden Tabarani'nin (öl. 1034) türbesi vardır. Suriye'nin büyük kentlerinden Şam, Halep ve Salamiya'da çok sayıda Alevi vardır (Aksüt, 2010: 389; KK21, KK79, KK182). Ali Duran Gülçiçek, Arap Alevilerin Suriye'den önceki yurtlarının Irak olduğunu, Suriye'ye ne zaman geldiklerinin tam olarak bilinmemekle beraber onuncu yy. başlarında Musul ve Halep'te hüküm süren Hamdanî devleti zamanında geldiklerinin tahmin edildiğini ve ilaveten 1000 yılında Tabariye, Trablus, Şam, Haleb ve Latakiye'de Nusayrilerin bayram tarihleri ve kutlamalarıyla ilgili belediye kayıtlarının varlığından bahsetmektedir (Gülçiçek, 2010: 270; KK21, KK49). Suriye Alevilerine ayrıca Türkiye'nin güneyinde, Hatay, Seyhan (Adana) ve İçel bölgelerinde, Lübnan'da ve Golan tepelerinin ilhakından sonra İsrail'de de rastlanmaktadır. Suriye'de Aleviler, Akdeniz kıyısındaki küçük köylerde, Lazkiye kentinde, dağlarda ve iç bölgelerdeki ovalarda yaşarlar. Alevi nüfusunun bu dağılımı, tarihsel nedenlerle açıklanabilir. Bu nedenlerden bazıları dinseldir ve Nusayri inancının hem Sünni İslam'dan hem de Şiiliğin genel olarak kabul gören biçimlerinden büyük oranda ayrılan karakteriyle ilgilidir. Suriye Alevileri, inançlarının bu farklı karakterinden ötürü Memluklar ve Osmanlılar zamanından günümüze kadar zulüm gören bir azınlık olmuşlardır. Her zaman kendilerini korumaları gerekmiştir ve dağlar onlar için en uygun sığınak olmuştur (Olsson, 2003: 216; Aringberg, 2003: 198). Ömer Uluçay, Nusayrilerin 1048 yılına kadar dinî merci bağlamında Halep, Lazkiye ve Bağdat gibi merkezlerden yönetildiklerini söyler. Ebu Said'den sonra, Mısır, Suriye, Nusayra dağlarındaki yaşayan ilgili zümrenin ve Klikya halklarının birleştiğini, imamiye anlayışına bağlı olanların ise arasında ayrışma olduğunu belirtmektedir. Bu ayrışmaların ardından yetkili bir merci olmadığını ve her şeyhin sorumlu olduğu cemaata başkan olduğunu ifade etmektedir (Uluçay, 2011a: 15).

Nusayriler, kimi efsanelerde ülkeye ilk gelen bir kabile, kiminde ise bir ailedir; kimine göre zulümden kaçanların huzura göçü, kimine göre fetih için gidenlerin savaşı; kimileri ise doğudan geldikleri konusunda ısrar etmektedir. Efsaneler ne kadar farklı olursa olsun, kavim ve mezheplerinin kökeninin sonradan göç ettikleri Suriye olmadığı konusunda birleşirler (Lyde, 1861: 350). Samuel Lyde, bu görüşüyle birçok bilim adamının Nusayrilerin anayurtlarının Suriye olarak savunduğu görüşün aksini iddia etmektedir.

Nusayrilerin yaşadığı coğrafi bölge konusunda Bâtılı araştırmacıların görüşlerini toparlayacak olursak Nusayriler, güneyde Lübnan'dan Hama'nın (Hamath) girişine kadar uzanan bölgeye yayılmışlardır. Tarablus'tan Hama'ya uzanan vadide ve Tarsus'tan Hums'a ve antik nehir Nehr-ül Kebir'e kadar olan bölgelerde dağınık biçimde yaşarlar. Kuzeybatıdan Keldağ (Cassius veya Cebel-i Akra) ile Lazkiye'den Halep'e uzanan dağlarda ise yoğun olarak yaşarlar. Bu dağlar özellikle Nusayri nüfusunun yaşadığı yerleşim alanları olmasına rağmen Suriye Nusayrilerinin yaşam alanları bu bölgelerden ibaret değildir. Doğuda Hums ve Hama'ya, güneyde Orontes vadisi boyunca Nehr-ül Kebir'e ve Antakya'da nüfusları vardır. Adana, Tarsus, eski Tarsus ve Suriye'nin güneyinde eski Caesarea'da da Nusayriler bulunmaktadır (Beşe, 2010: 164; KK21). Hatay'da yaşayan nüfusça en kalabalık etnik grup, Türk Sünnilerdir. Nusayriler (Arap Aleviler) ise nüfus oranı itibarıyla ikinci etnik gubu oluştururlar. Arap Sünniler ve Arap Hristiyanlar ise nüfusça azımsanmayacak sayıdadırlar. Türk Sünnilerin ana dilleri Türkçe'dir. Bu gubun dışında kalan Arap Alevi, Arap Sünni ve Arap Hristiyanların ana dilleri de Arapça'dır. Hatay'da nüfus esas itibarıyla bu dört etnik guptan oluşur. Bunların dışında bir köy veya mahallede toplanmış durumda yaşamakta olan Çerkezler, Museviler, Ermeniler, Afganlılar gibi küçük azınlık gruplar da vardır (Türk, 2005: 25). Nusayrilerin nüfus oranı Samandağ'da % 90, Antakya'da % 60-70; İskenderun'da % 40, Adana'da % 25, Tarsus'ta % 80, Mersin'de % 20-25 Nusayrilerin Hatay'ın genel nüfusu içindeki oranı ise merkezdeki oranın altındadır (% 30'a yakın). M. Aring-Lananatza 1990 verilerine dayanarak toplam nüfuslarının yaklaşık bir milyon olduğunu söyler. Aradan geçen yıllar da hesaba katıldığında tahminlerinin doğru olduğu ileri sürülebilir (Sertel, 2005:179; Bulut 2002: 62-63). Fulya Doğruel'e göre; Hatay ilinde kesin olarak belirlenmemekle birlikte, bugün çoğu Antakya ve Samandağ'da olmak üzere yaklaşık 400.000 Nusayri Alevi, 4000 civarında Arap Ortodoks, 120'si Vakıflı köyünde olmak üzere 1000 civarında Ermeni yaşamaktadır. Suriye ile sınır bölgeleri olan Reyhanlı ve Altınözü bölgelerinde ve köylerinde de Sünni Arapların ikamet ettiğini belirtmektedir (Doğruel, 2005: 31). İsmail Görkem, Nusayrilerin hâli hazırdaki nüfus kayıtlarında İslam'a tabii gösterildiklerinden sayıları hakkında net ve istatistikî bir bilgi vermenin çok zor ve sağlıklı olduğunu vurgular (Bey, 2000: 173). Nusayrilerin sayısı, konusunda kesin bir veri bulunmamaktadır. Bir milyona yakın oldukları sanılmaktadır. Antakya'nın, başta

Harbiye olmak üzere büyük bir bölümü, Samandağ, Aknehir yöresinin tamamında Aleviler yaşamaktadırlar. Nüfus oranı, Samandağ'da % 90, Antakya'da % 60-70; İskenderun'da % 40; Lazkiye ve Halep'te (Suriye) % 15'tir. İskenderun'da Arsuz, Karaağaç ve Nardüzü beldelerinde yoğun olarak yaşamaktadırlar (Yenipınar, 2010: 200; KK41, KK69, KK227, KK259).

Suriye'den sonra Arap Alevilerin en kalabalık olduğu ülke Türkiye'dir. Hatay, Adana ve Mersin illerinde yaşayan bu Nusayrilerin nüfusu 300 bin ile 500 bin arasındadır. 1921 yılında yapılan sayıma göre İskenderun sancağında 58 bin Nusayri yaşamaktadır. (O dönemde Antakya da İskenderun sancağındadır ve nüfusunun üçte biri Alevidir.) Tarsus ve Adana'da 80 bin Nusayri nüfus vardır.

Hatay'daki Arap Alevi yerleşimleri şunlardır:

Merkez ilçedeki Harbiye kasabası, Açıkdere, Ubeyduye (Apaydın), Belit (Aşağıokçular), Bozhüyük, Cisrihadit (Demirköprü), Dursuniye (Dursunlu), Şeyh Hasan (Hasanlı), Kurye (Kuruyer), Küçükalyan, Maşukiye (Maşuklu), Narlıca, Cuadiye (Suvatlı), Sabuhiye (Üzümdalı), Çekmece, Aynıtehtani (Aşağıekinci), Dalyan Mazlumpaşa (Büyükalyan), Ziatiri (Güney Söğüt), Akidiye (Günyazı), Güzelburç, Karaksiye (Kavutçu), Mengülüye (Koçören), Tüleyli Kuzey (Kuzeytepe), Meydancık, Kavasiye (Odabaşı), Süsiye (Subaşı), Tellikum (Toygarlı), Turunçlu, Aydıfevkani (Yukarıekinci), Bedirge Çerges, Ellezi (Alazı), Karalı, Sunberi (Oğlakören), Avakiye (Üçgedik), Zülüfkan (Zülüflühan).

Altınözü ilçesine bağlı, Salkıye (Dokuzdal), Aynfuar (Gözecik), Boyra.

İskenderun ilçesine bağlı, Hatun, Karaağaç-fernek (Konarlı), Karaağaç-nesli (Nardüzü), Biryane (Şarkonak), Övündük, Pirinçlik, Bakras (Ötençay), Arsuz (Uluçınar), Akçalı, Arpagedik, Avcıarsuyu, Beyköyü, Çetilik, Gökmeydan, Alakop (Gözcüler), Hacıahmetli, Çengen (Kepirce), Madenli, Ekber (Üçgüllük).

Samandağ ilçesine bağlı, Karaçaynehir (Küçükaraçay), Minat (Büyükçat), Hüseyinli, Tavla, Tavuklu, Rıdvanbüyükdere (Uzunbağ), Saylıca (Yaylıca), Sabunlucilli (Çöğrülü) Cerepderesi, (Koyunoğlu), Mutayran (Kuşalanı), Mağaracık, Meydan, Mızraklı, Nahırlı, Sabunlumutaryan (Sutaşı), Çilli (Tekebaşı), Yeşilyazı (Aksüt, 2010: 390-391; KK21, KK22, KK49, KK87, KK199).

2.3. Nusayrilğin Teşekkülü ve Kısa Tarihçesi

Nusayrilik, Muhammet b. Nusayr en-Nemirî (270/883) tarafından kurulmuş

aşırıbir Şii fırkasıdır. Sünni kitaplarda ve Şiilerin mezhepler konusundaki araştırmalarında Şia'nın "*Müfrit (Extremist)*" bir kolu olarak tasnif edildiği görülmektedir (Abdullah, 1985: 42; Tekin, 2011: 216). Mezhebin kurucusu olan Muhammet b. Nusayr'dan sonra, ismi Muhammet b. Cundeb olan kişi liderleri olmuştur. Bundan sonra mezhebin doktrini hazırlamış olan Huseyn b. Hamdan el-Hasibî ile bu günkü şeklini almıştır. El-Hasibî, Nusayrilerin kutsal kitabı, Kitab el-Mecmû önce beş süre olarak el Hasibî tarafından yazılmış, daha sonra gelen her din önderleri ona bir şeyler ekleyerek bugünkü (16 sure) şeklini vermiştir. Kitab el-Bâkura müellifi Süleyman el-Adânî (öl. 1867)'ye göre el-Hasibî, Nusayriler tarafından kendinden sonraki şahısların en büyüğü olarak kabul edilir. Bu şahıs (el-Hasibî), namazlarını kılan ve öğretilerini beldelere yayan birisiydi. Kendisini tasdik etmedikleri için el-Hasibî, bazı şiirlerinde Şam halkını kötülemiştir. Huseyn b. Hamdan el-Hasibî, Halep'te ölmüştür. Türbesi kuzeyde olup, Şeyh Bayrak adını taşır. Kendisi Nusayri fırkasının hakiki kurucusudur. Kufe ile Halep arasında yaşamış ve onlara, kendisinin Hidâye isimli eserini ithaf etmiştir. El-Hasibî, Şam'dan Bağdat'a seyahat edip orada talimlerini yayarken vali, bu durumu işitince onu yakalatıp bir kuyuya atmış, el-Hâsibî fırsatını bulunca kuyudan kurtulup kaçmıştır. Kendisine uyanlar, Hasibî'yi, el-Mesih'in bir gece serbest bırakıp kurtardığına inandılar. Mezhepleri, el-Hasibî zamanında, Fırat'ın ötesine, Suriye ve diğer komşu bölgelere yayıldığı gibi, mezhebin fikirleri özellikle el-Hasibî'nin talebeleri ile devam ettirilmiştir. Ayrıca onun kitapları, mezhebin temel kitapları olmuştur. Mesela 16 sureden müteşekkil Kitab el-Mecmû'yu, Nusayriye'nin kutsal kitabı yerindedir (Sinanoğlu, 1997: 18-19; 22-23; DİA, 2007: 270; Yenipınar, 2010: 199; Serin, 2005: 406). Söz konusu kitap, yöredeki kanaat önderlerinin neredeyse tamamı tarafından kabul edilmemiş ve sahiplenilmemiştir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK9, KK10, KK11, KK49, KK69).

Asırlardır, Suriye dolaylarında, gizlilik içinde, kapalı bir cemiyet olarak varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin çökmesini müteakip Fransızların desteği ile önemli bir konuma yükselen Nusayrilik, bugün Suriye'de siyasi iktidarı elinde tutan mezheptir. (Onat, 1996: 11-12; Olsson, 2003: 216; Arıngberg, 2003: 198). Şih Mahmut Reyhani de söz konusu kişi ve kaynaklara paralel bir görüş sergileyerek Aleviliğin Muhammet bin Nusayr'den başladığını ve Hüseyin Bin Hamdan Hasibî tarafından da yapılandırıldığını vurgulamaktadır (Reyhani, 2003: 10; KK1, KK2, KK6, KK11).

Nusayriliğin teşşekülü hususunda mülakat yaptığımız Şih Nasreddin Eskiocak bize şunları anlatmıştır:

“Hz. Muhammet’in vefatından sonra, Gadir Hum biatına inanarak Hz. Ali’nin gerçek ve Allah tarafından tayin edilen bir halife olduğuna inananlar Alevilerdir. Hz. Muhammet’in vefatından sonra müslümanların halifelik yönünden ikiye bölünmeleri ile Alevilik başlamış oluyor. Aleviler, Gadir Hum biatına dayanarak Hz. Ali’nin, Hz. Muhammet’in gerçek halifesi olduğuna inanırlar. İşte bu nedenle, Hz. Ali’ye mensup olmalarından dolayı Alevi olarak adlandırılmışlardır. Aleviliğin gerçek başlangıcı budur, diğer söylentilerin ve iddiaların tümü bâtıldır. Fakat gerçek Alevilik bununla bitmemektedir. Yüce Allah’ın varlığına ve birliğine, göndermiş olduğu peygamberlere ve kitaplarına inanarak Hz. Muhammet’in; ‘Benden sonra pahası biçilmez iki büyük eser bırakıyorum. Birincisi Kur’an- ı Kerim, İkincisi ehlibeytimdir. Bunlara sımsıkı sarılırsanız hiçbir zaman dalaletе düşmezsiniz.’ dediği hadisini tatbik ederek uygulayan kişi gerçek bir Alevi olmaktadır.

İşte işaret etmiş olduğumuz bu ana maddelere tabii olmak, yüce Allah’a ve son peygambere iman etmek, gerçek vasi ve halife olan Hz. Ali’ ye, ondan sonraki 11 imama ve Kur’an-ı Kerim’e dayalı bir hayat tarzını benimsemek Aleviliğin özü ve gerçeğidir. Bütün bunları kabul etmeyen bir kimse, Alevi olarak kabul edilemez. İşte belirtmiş olduğumuz gibi Alevilik, müslümanlıktan kopan bir fırka değil tam aksine müslümanlığın özü ve devamıdır. İşte bu müslüman kitleye sözde seçim vasıtası ile gelen birinci halifenin halifeliğini reddedip kabul etmediklerinden dolayı Rafizî adı verilmiştir. Alevilere Rafizî adı verilmesinin sebebi işte budur. Halbuki seçim vasıtası ile meydana gelecek olan bir halifeye tabii olmak veya olmamanın din kaidelerinde değiştireceği hiçbir şey yoktur. Çünkü bu Allah’ın emri değil, bazı insanların görüşleridir. Ancak yüce Allah’ın emirlerine aykırı gelindiğinde ona göre insanların durumları değişebilir.

Caferi mezhebinin ortaya çıkmasının sebebi de Hz. Muhammet’in vefatından yaklaşık olarak 100 sene sonra, diğer mezheplerin ‘Hanefî, Şafii, Maliki, Hanbeli gibi ortaya çıkması ile ehlibeyt taraftarlarının diğerleri gibi bir mezhebe tabii olmaları gereği ile Caferi mezhebi ortaya çıkmıştır. Söz konusu bu Caferi mezhebi, Hz. Muhammet’ten, ehlibeytin 12. İmamı’na kadar bütün bunların prensiplerini ve görüşlerini içermektedir. Ancak Cafer-i Sadık zamanında ve kendisi tarafından ortaya

çıkarıldığı için bu ehlibeytin mezhebine, Caferi mezhebi denilmektedir. Bunu araştırarak olan varsa bu mezhebin Hz. Muhammet'in görüşlerinden zerre kadar farkı olmadığını görür. Ehlibeytin bütün imamı da bunu tasdik etmişlerdir. Diğer mezheplerin hiçbirisi ise diğerine mutabık değildir. Bunların 4'ü için hak mezhebi diye iddia edilmesine rağmen 4'ünün Hz. Muhammet'in görüşü olduğuna dair bir kanıt yoktur. Alevilere bazen Şii veya Şia denilse de bu isim, Hz. Ali'nin Şia'sı veya ona tabii olma anlamına gelir. Aynı şekilde İmami'ye lakabı da açıktır ki Alevilerin 12 İmam'a tabii olmaları anlamındadır." demiştir (KK2).

Nusayriliğin kökeni ve teşekkülü konusunda bilimadamları tarafından farklı görüşler ortaya konulmuşsa da mezhebin Muhammed b. Nusayr en-Nemirî eliyle teşekkül ettiği (Fırlalı, 2008: 35; Bulut, 2011: 273; Mullaoğlu, 1996: 62; KK49, KK69, KK181, KK182) araştırmacıların birleştiği noktalar arasında yer almaktadır. Hamdan el-Hasibî ikamet ettiği Mısır'dan ayrılarak Cenbula'ya gitmiş ve orada İbn Nusayr'ın 2. halefi Cenbulani'den başkanlığı devralmış ve hareketin başkanlığını yapmıştır. Sonraları Halep'teki Hamdanî devletinin himayesinde yaşarken biri Muhammet Ali el-Cilli başkanlığında Halep'te, diğeri Ali el-Cisri önderliğinde Bağdat'ta olmak üzere Nusayrilere iki merkez kurmuştur. Hülagü'nün Bağdat'ı işgal etmesi üzerine Bağdat merkezi yok olmuştur. Halep merkezi, Lazkiye'ye kaydırılarak başkanlığına Ebu Said el-Meymun Surur bin Kasım et-Taberani (358-427) getirilmiştir. Nusayri adıyla adlandırılan bu Aleviler, Araplar'ın en soylu kollarından birisi olan Kahtaniler'den Yemen'de yaşayan ve Gassani hanedanını teşkil eden koldan gelmektedirler. Başkalarının ataları puta taparken bunların eski ataları o zamanın semavî ve hak peygamber dini olan Hz. İsa dininde Allah'a inanıyordu. Yemen'deki Meğrip barajının patlaması üzerine, bunlar çeşitli yörelere dağılmış. Bunların bir bölümü Bağdat ve kuzeye doğru gelip yerleşmişlerdir. O dönem de ağırlıklı olarak Suriye'de yerleşmiş bulunan Nusayrilere bir kısım, bir başka Bâtını akımı olan yine Nusayriler gibi ilk olarak Basra Körfezi'nde ortaya çıkmış bir harekete bağlı olan Karmatilerin, 903 yılında Suriye'yi ele geçirmesi üzerine Suriye'de kalırken bir kısmı ise Antakya ve dolaylarına göç ederek bu bölgeye yerleştiler. Bu göç sonucunda Antakya ve dolaylarında yoğunlaşan Nusayriler, günümüze kadar bu bölgede yoğun olarak yaşamışlardır. Nusayrilerin dinî inançları oldukça uzun bir süre gizli kalmayı başarmıştır; ancak Adanalı Süleyman Efendi adlı Antakya doğumlu kişi, Nusayriliğin temel bilgilerini

öğrendikten sonra bir misyonerle ilişki kurarak Hristiyan olmuş ve Beyrut'a kaçarak orada Nusayriliği ortaya koyan bir kitap yayınlamıştır. Bu şahıs şeyh olmak istemiştir; ama şeyhlik için yeterli görülmediğinden şeyh yapılmamıştır. Bunun üzerine Hristiyan olup Nusayrilerin üzerine iftiralarla dolu bir kitap yazmıştır ve ne yazık ki bu kitap Nusayriler ile ilgili birçok kitaba kaynaklık etmiştir. Bu kitabın büyük bir kısmı Abdulhamit Sinanoğlu tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Nusayrilik, bir bilinmeyenler yumağı olarak kalmış, Sünni mezheplere bağlı yazarların günümüzde de kısmen devam eden karalamaları sonucunda oldukça yanlış tanıtılmıştır (Onarlı, 2006: 54-55; KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK8, KK9, KK21, KK69, KK79).

İbn Batuta da “*Seyahatnamesi*”nde Suriye ve Akdeniz kıyılarındaki halkın büyük bir bölümünün Nusayri olduğunu, namaz kılmadıklarını, oruç tutmadıklarını ve Hz. Ali'yi ilah saydıklarını kaydetmiştir. Dış güçlerin Nusayriler hakkında ortaya attıkları iddiaların başında yukarıda da saydığımız Hz. Ali'nin ilahlaştırılması, güneşe doğarken ve batarken secde etmek, dışarıda ve ibadet ederken içki içmek -özellikle şarap içmek-, Sünnileri sevmemek hatta onlara küfür etmek, cennet ve cehenneme inanmamak, üremenin bir sembolü olarak kadın cinsel organını, bazı hayvan ve bitkileri kutsal saymak, gizli ibadetlerden sonra kadınları içeri alıp kim olduğunu önemsemeksizin birlikte olmak gibi akla hayale sığmayacak sayısız ithamlar ve iddialar söz konusudur (Alkan 2010: 135-148; Beşe, 2010: 159-182; Bezgin, 2011: 6). Nusayriler ise kendilerinin İslamî dairenin içinde ve Müslüman olduklarını ifade ederler. Namaz, oruç, hac, zekât anlayışları İslamiyet'teki gibidir. Kelime-i şehadetleri ise “*Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhmmeden resûlullah ve eşhedü Ali-y'yen veliyullah vasiyi Resulullah*” şeklindedir (Bulut, 2001: 75-82; Onarlı, 2006: 61; Bezgin, 2011: 7; KK1, KK2, KK3, KK7, KK9, KK10).

Nusayri cemaati için çok önemli bir yeri olan silsilenameler (sülûk nameleri), kaynak kişilerin de görüşlerinden hareketle çalışmaya alınmıştır.

Hz. Muhammet

Hz.Fatıma

İmam Hz.Ali

İmam Hasan

İmam Hz. Hüseyin

İmam Zeynel Abidin

İmam Muhammet Bakır

İmam Cafer-i Sadık

İmam Musa-i Kazım

İmanı Ali Rıza Horasanî

İmam MuhammetTakî

İmam Ali âl-Nakî

İmam Hasan el-Askerî

Ebu Şuayb Muhammed bin Nusayr el-Basri en-Nümeyrî Bâb

Muhammed bin Cündüb Abdullah bin Muhammed el Cennan el Cenbalani Abu Abdullah al-Hüseyn ibn Hamdan el-Hasibî (Onarlı, 2006: 57-58; KK3, KK8, KK10, KK95, KK124, KK178, KK217).

Bâtınlıktan kaynaklanan diğer aşırı Şii fırkalarında olduğu gibi, Nusayriliğin tarihi de oldukça gizli kalmıştır. Aslında bâtini karakterli mezheplerin hemen hepsinin de çift hayatları vardır. Biri kendi içlerinde ve muhitlerinde yaşattıkları, öteki de zaruretler neticesi cemiyete uymuş olmak için yaşadıkları hayatları. Nusayrilik, bu noktada şu ya da bu vesilelerle eserlerinden önemli birkaçı elde edilebilmiş ve dolayısıyla uzak tarihleri dışında hiç değilse görüşleri tanınabilmiş fırkalardan biridir (Çoşkun, 2003: 180). Malazgirt Savaş'ını takiben Selçuklu Sultanları, Antakya'yı ele geçirirler. Ancak daha sonra Frankların bölgeyi işgali üzerine (1098) bir süre onların hâkimiyetleri altında yaşarlar. Selahaddin-i Eyyubi 1188 yılında Nusayrilerin yaşamakta oldukları bölgeleri ele geçirerek Nusayrileri itaat altına alsalar da Selahaddin-i Eyyubi'nin ölümü üzerine Haçlılar, bölgede yeniden nüfuz kazanırlar. Daha sonra Osmanlı sultanı Yavuz Sultan Selim, 1517 yılında Suriye ve Mısır'ı Osmanlı topraklarına katınca, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar Osmanlı teb'ası olarak yaşamışlardır (Sinanoğlu, 1997: 22-23). Nusayriler, Osmanlı Devleti bünyesinde Adana, Halep ve Sayda vilayetleri dâhilinde yaşamışlardır. Arap Alevileri olarak da adlandırılan bu grup, özellikle 19. yy.ın ikinci yarısından itibaren Osmanlı belgelerine yansımıştır. Çünkü bu dönemde Nusayriler, yaşadıkları coğrafyanın öneminden ve dâhil oldukları mezhepten dolayı emperyalist devletlerin dikkatini çekmiştir. Böylece emperyalist devletler, bu bölgede misyonerlik gibi birtakım faaliyetlere başlamışlardır. Aynı zamanda Nusayriler, Osmanlı Devleti'nde her zaman müslüman olarak addedilmelerine rağmen halk arasındaki durumlarından dolayı devlete başvurup

kendilerinin ehlişünnet mezhebine dâhil olma taleplerini iletmişlerdir. Talepleri, devletçe memnuniyetle karşılanmış ve bölgenin ileri gelenlerine bu durumun böyle kabullenilerek Nusayrilerin cami ve ehlişünnet mekteplerine kabul edilmesi istenmiştir. Okul ve cami bulunmayan Nusayri köylerinde de derhal okul ve cami inşa edilmesi için talimat verilmiştir. Her ne kadar bazı kaynaklarda II. Abdülhamit döneminde, Nusayrilerin takibata ve baskıya maruz kaldıkları ifade edilse de belgelerden görüldüğü üzere ehlişünnet olma talebi Nusayrilerden gelmiştir. Bölgede açılan birçok okul ve caminin Abdülhamit dönemine ait olduğu görülmektedir (Ürkmez-Efe, 2010: 127). Bu çerçevede, II. Abdülhamit zamanında Nusayri mıntıkalarına camiler inşa edilip imamlar tayin edilmek suretiyle bir ihtida hareketi sağlanmak istenmiştir. Bu dönemde Nusayriler, diğer Şii-Bâtini topluluklar gibi ilk defa müslüman kitle arasında kabul edilerek mecburi askerliğe tabii tutulmuşlardır. Ayrıca, Nusayrilerin yaşadıkları mıntikalarda açılan modern okullar, onlarla Osmanlılar arasındaki ilişkilerin yeni bir safhaya girmesine yardımcı olmuştur. Bu suretle Nusayri toplulukları, devletin himayesinde yaşayan dinî ve etnik bir cemaat olmaktan çıkarak devleti oluşturan bir unsur hâline gelmeye başlamıştır (Öz, 1999: 185). Memluk sultanı Baybars (1260-1277), Nusayrileri Sünnileştirmek için yoğun çaba harcadı. Sultan Kalavun (1277-1290) zamanında da bu çaba sürdü. Yola giriş töreni yasaklandı. Masrafları Arap Alevilere ait olmak üzere her yerleşimde cami yapımı zorunlu kılındı. Sünni din adamı İbn-i Teymiyye (öl. 1328), Arap Alevileri cihat ilan edilmesi gereken bir topluluk olarak niteledi. Tüm bu çabaların Arap Aleviler üzerinde bir etkisi olmadı. On dördüncü yy.ın ilk çeyreğinde buralara uğrayan İbn-i Batuta'nın yazdığına göre bu camiler, ya harap durumdadır, ya da ahır olarak kullanılmaktadır. Bölgede cami yapımını zorlayan bir başka hükümdar Osmanlı padişahı II. Abdülhamit'tir. Bu hükümdar, yaptırdığı camilerde Arap Alevi din adamlarına görev vermiş; ancak çabası kendi açısından olumsuz sonuçlanmıştır (Aksüt, 2010: 395). II. Abdülhamit zamanında müslüman kitle arasında kabul edilerek mecburi askerliğe tabii tutulan Nusayrilere bölgedeki Hristiyan misyonerlerinin propagandalarına karşı tedbir talepleri dikkate alınarak destek vaadinde bulunulmuş. Belli yerleşim merkezlerine camiler inşa edilip imamlar tayin edilmiştir. Ancak bu tedbirler, sınırlı oranda kabul görmüş ve I. Dünya Savaşı'nın ardından bölgenin önce İngilizler, daha sonra Fransızlar tarafından işgal edilmesiyle tamamen etkisini yitirmiştir. Savaşın akabinde Fransızlar'la Suriyeli yetkililer arasında

gerçekleşen görüşmelerin ardından 1920’de “*Alevi Toprağı*” adı altında idari bir birim kurulmuş, bu isim 1922’de Aleviler Devleti olarak değiştirilmiştir (DİA, 2007: 271). Bölge, yer yer Haçlı egemenliğine girerken karşıt grupların saldırısı ile mücadele eden Nusayriler, aynı zamanlarda bölgedeki Sünni devletlerin baskısına karşıda direnmeye çalışıyorlardı. Osmanlıların bölgeye egemen olması, daha şiddetli bir ezme hareketi olarak başlatılmıştı. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Suriye’de Nusayriler için bir otonom bölge bile oluşturulmuştu. Burası 1937’de Suriye’ye bağlandı. İskenderun ise 1939 yılında Türkiye’nin sınırları içine girdi (Zelyut, 2011: 188-189).

Halk arasında Nusayriler, ayrı bir dine mensupmuş gibi kabul edilse de Osmanlı Devleti, Nusayrileri müslüman olarak kabul etmiştir. Bu yüzden belgelerde “*tashih-i akaid*” yani inancın düzeltilmesi ifadesi yer almaktadır. Ancak her ne kadar Osmanlı Devleti, Nusayrileri müslüman olarak kabul etse de oryantalistler, kasıtlı olarak Nusayrilik ile Hristiyanlık arasındaki benzerlikleri öne çıkarıp kelimenin “*Nasranî*”nin küçültmeli ismi olduğunu ileri sürerek İslam coğrafyasındaki bu tür grupları, yitik Hristiyan olarak görme eğilimindedirler (Ürkmez-Efe, 2010: 127; Üzüm, 2007: 270). Devlet, Nusayriler hakkında bu izahatı yaptığı hâlde bazı işgüzâr yerel yöneticiler ve bölgedeki nüfuzlu aileler, kendi güçlerinin kırılmasından endişe ederek çeşitli gerekçelerle Nusayrilerin ehlişünnet olmalarını ve aynı camiye gelmelerini kabullenememişlerdir. Kabullenemeyişlerinin sebeplerini de bazı gerekçeleri ileri sürerek izah etmişlerdir. Bu gerekçeler, Nusayrilerin hâlâ eski bâtıl inanışlarını devam ettirmeleri Antakya ahalisinin bahçe ve emlaklarının genellikle icar suretiyle ve işçilik sıfatıyla Nusayrilerin elinde olduğu, şayet ehl-i İslam olurlarsa bu sayede mahkemede şahitliklerinin kabul edileceğini ve böylelikle kiracı ve işçi olarak çalıştıkları arazileri birbirlerine yalancı şahitlik yaparak ele geçireceklerinden ehlişünnet yoluna şeklen hile için girdikleridir. Yine aynı belgede, Nusayrilerin görünürde İslam adabına uygun hareket ettikleri, şahadet getirdikleri, Kur’an okudukları, görünürde küfür etmedikleri hâlde kendi aralarına mahsus olan, hiç kimseye gösterip sezdirmedikleri ve hakikatin ne doğrultuda olduğu bilinmeyen ayin ve akidelerinden dolayı şer’en camiye konulmaması, Antakya kazası müftüsü tarafından belirtilmiştir. Fakat devlet, Antakya kazası müftüsünü görevden alarak Nusayrilerin görünüşte bile olsa ehlişünneti kabul etmiş ise camiye kabul edilmeleri ve bâtıl inanışlarından vazgeçirmeye çalışılması gerektiğini belirtmiştir (Ürkmez-Efe, 2010: 130). Bu tür iddialar Osmanlı devletinin son

dönemlerinde Osmanlı'nın içindeki unsurları ayırtmak için Almanya, Fransa, İngiltere ve Amerika gibi devletler tarafından ortaya atılmıştır. Başta Nusayrilerin kutladıkları bazı bayramlar sebebiyle Hristiyanlığa yakın olduklarını iddia etmişlerdir ki bunun sebebi buralarda kurulacak misyoner okullarına zemin hazırlamak; Osmanlı Devletini ve İslamiyet'i barındırdığı etnik, dinî unsurları kullanarak ayırtmaktır (Alkan, 2010: 135-148; Er, 2010: 149-157).

Osmanlının özellikle son dönemlerinde en çok ezilen köylüler, Arapça konuşan Nusayrilerdi; çoğunlukla Türklerden oluşan Sünni toprak sahibi sınıf tarafından sömürülüyorlardı. Sancak, Türkiye'ye katılınca pek çok kişi buradan ayrıldı. İki ay içerisinde, yaklaşık 10.000'i Alevilerden oluşan 50.000 mülteci Suriye'ye gitti (Khoury, 1987: 495-497; Olsson, 2003: 216; KK21). Tarih boyunca kapalı bir cemaat olarak yaşadıklarından inançlarını genelde gizlemişlerse de, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransızların bölgeyi işgalleri ile Louis Massignon gibi doğu bilimcilerin, Fransızların bölge üzerindeki işgallerine gerekçe bulabilmek maksadıyla bunları Frankların yerli halkla karışımı sonucunda oluşan bir topluluk olarak gösterme çabaları ve bunların inanç yapıları üzerinde bazı araştırmalar yapmaları sonucu, Nusayrilerin birtakım gizli inançları gün yüzüne çıkmış daha sonraki birtakım araştırmalarla daha yakından tanınmaya başlamışlardır. Kendileri hakkında en ayrıntılı bilgileri, önce bir Nusayri iken daha sonra onları terk ederek, sırlarını açığa vuran ve bu nedenle de Tarsus'ta Nusayriler tarafından öldürülen Süleyman el-Adanî (öl.1867)'nin "*Kitâbu'l-Bâkûra*" adlı eserinde bulabiliyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan her din ve mezhep mensubu, inançlarını siyasete kanştırmamak şartıyla, düşüncelerini açıklama ve özgürce ibadet edebilme imkânına sahip olmasına rağmen, ne yazık ki Nusayriler, hâlen kendilerini çok açık ve net ifade etmemektedirler (Sinanoğlu, 2001: 321).

Aleviler, yalnızca dinsel açıdan baskı görmekle kalmadı, ayrıca, "*hiçbir merhameti ve korumayı*" hak etmeyen "*aşağılık bir ırk*" olarak görüldü. Suistimal edildiler. Hakarete uğradılar ve tehditlerle ezildiler. Bazen, kadınları ve çocukları esir alındı ve satıldı. Osmanlı yönetiminin son yılında ekonomik durumu çok ciddi biçimde kötüleşen Suriye Alevileri, kızlarını sık sık çoğunlukla Sünni ailelerden oluşan kasabalılara satmak ya da onların yanında çalıştırmak zorunda kaldılar. Türk göçü başlamadan önce Anadolu'da yaşayan nüfusun büyük çoğunluğu Hristiyan iken, 15. yy.'de artık nüfusun yüzde 90'ından fazlası müslümanlardan oluşuyordu. Bu değişim

bir ölçüde, daha önce de belirtildiği gibi büyük bir müslüman nüfusun Anadolu'ya göç etmesinden kaynaklanırken, büyük bir ölçüde de Hristiyanların İslamlaşmasıyla ortaya çıkmıştı. Osmanlı döneminde, Alevilere karşı ayrımcılık uygulanmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında kapatılmasına ve yok edilmesine kadar, Yeniçerilerle ilişkili olan Bektaşî tarikatının temsilcileri aracılığıyla belli bir nüfuz söz konusu olsa da, 16. yy.'den itibaren, Alevilerin belirli aralıklarla katledildiğine dair kayıtlara rastlanmaktadır (Arıngberg, 2003: 176). Bu bağlamda yörenin tanınmış inanç önderlerinden Mahmut Reyhani, söz konusu Nusayri cemaatinin ezelden beri kontrol ve baskı içinde yaşadığını, zamanın iktidarlardan tarafından evlerinin daima kontrol ve arama altında tutulduğundan yazılı belgelerinin ya çok az ya da hiç bulunmamasını ilgili nedene bağladığı görülmektedir. Ayrıca Reyhani, az sayıda da olsa yazılan kitapların daima sansüre uğradığını ve Aleviliği ortadan kaldırılması için her türlü yola başvurulduğunu, özellikle söz konusu cemaati fakirlik ve cehalet karanlığına gömerek sıkı bir mahrumiyet içinde yaşattıklarını belirtmiş; ama her ne olursa olsun bu gayelerini hiçbir zaman başaramadıklarını da dile getirmiştir (Reyhani, 2003: 6; KK1).

Ülkenin, Kemal Atatürk tarafından etkin bir biçimde yürütülen kurumsal laikleştirilmesi, padişahın manevi gücünü simgeleyen ve tüm müslümanlar üzerinde otorite sahibi olmasını sağlayan halifeliğin kaldırılmasını da içeriyordu. Alevi Türkler bu dönemde, ilk defa toplum içerisindeki konumlarını düzeltme fırsatını elde ettiler ve büyük oranda Atatürk'ü desteklediler. Bütün Sünni müslüman kurumların ortadan kaldırılması ve devletle dinî kurumların birbirinden ayrılması, Alevileri resmî olarak Sünnilerle eşit kıldı. Kendi dinî kurumları olan tekkeler de kapatılmıştı; ama Alevilerin hükümet yanlısı tutumları ağır bastı. Üstelik takıyye yoluyla gerçek birer Alevi olarak yaşamayı gizlice sürdürebildiler (Arıngberg, 2003: 201). Bağımsız Hatay Devleti'nin Cumhurbaşkanı olan Tayfur Sökmen, "*Hatay'ın Kurtuluşu İçin Çabalar*" adlı kitabında Hatay'ın kurtuluşunu ve bu konu hakkındaki hatıralarını anlatır. Buna göre Fransızlar, Lazkiye'de bulunan Alevilere siz ne Türk, ne Arap ne de müslümansınız, siz ehl-i salib (haçlı) olduğunuz için Türkler ve Araplar size baskı yapıyorlar, demişlerdir. Bunun üzerine Sökmen, Alevi-Sünni ayırımını hoş görmeyen Atatürk'e durumu arz eder. Bu bilgiyi Atatürk'e ulaştıran Sökmen'e Atatürk, "*Aleviler Arap değildir. Eti Türkleridir.*" demiştir. Atatürk, bu konu için bir cemiyet kurdurmuş bu konuda çalışmalar yaptırmıştır. Sökmen, daha sonra Fransızlar ve Suriyelilerin propagandalarına

Alevilerin inanmamalarını sağlamak için bu yönde çalışmalar yaptıklarını anlatır (Sökmen, 1992: 96-97).

Hatay Alevilerinin çoğunluğu, kökenlerinin Yemen'den kalkıp Irak, Suriye, Halep üzerinden Lazkiye yöresine göçen, yaklaşık 300 ile 700 yıllık süreçte Suveydiye (Samandağ), Antakya, İskenderun, Adana, Tarsus, Mersin'e yerleşen büyük bir aile soyağacına dayandığına inanmaktadırlar (Yenipınar, 2010: 201). Genetik, yapısal, kültürel ve antropolojik bir yaklaşımla; Arap Aleviliği olarak da bilinen Nusayrilik, etnik köken olarak, aile ve akrabalık ilişkileri, Suriye, Lübnan gibi ülkelerle ülkemizde Hatay, Adana ve Mersin bölgelerinde yoğun olarak yaşayan, eski Ortadoğu ve Akdeniz halkının Türkler ile karışmış ve Araplaşmış bir görünümüdür (Onarlı, 2006: 17). Nusayriler, Arapların İslam'ın Alevilik koluna inananlarının adıdır. İslam'ın Arabistan'ın güneyindeki Vahabîlik yorumu gibi, Türkiye, Irak, Suriye, Lübnan ve Ürdün gibi ülkelerde yaşayan bazı Araplar arasında da Nusayrilik yorumu ortaya çıkmıştır. Araplar, bu yoruma göre dinî inançlarını yaşamaktadır (Işık, 2011: 341). El-Kayseri, Nusayrilerin Adana, Tarsus, Antakya havalisinde olduklarını belirtmektedir. Adı geçen şehirlerde yaşayanlar tarafından Nusayrilerin Fellah diye anıldıklarını söylemektedir. Nusayrileri de kendi içinde dört guruba ayırmaktadır. Nusayrileri havaya, şafağa (Güneşin doğuşuna), semaya ve aya kutsallık yakıştıran insanlar olarak tanıtmaktadır (Kuzu, 2012: 17). Hatay'da yaşayan Nusayrilerin ana dili Arapçadır. Geçmişte Nusayrilerin Türk oldukları düşüncesinden hareketle aslında onların ana dillerinin Türkçe olduğu ve sonradan Arapça konuşmaya başladıkları ve bu sürecin nasıl işlediğine dair bazı kaynaklar bulunmaktadır. Nusayrilerin etnik yapısı ve konuşma dilleri üzerine yazılan kaynaklardan birisine göre; Alevi Türkler ile Sünni Türkler arasında pek bir fark yoktur. Mahallelerinin adı Türkçe'dir. Hatay Nusayrilerinin oymak ve soyadları da Türkçedir. Hatay Alevileri, Türkçeyi gayet temiz ve pürüzsüz konuşurlar. Hatay Alevileri, 1517'den sonra Arapça konuşmaya başlamıştır. Yavuz Sultan Selim'in Antakya'yı istilasından önce Hatay Alevileri, burada serbestçe dolaşıyorlar ve mezheplerinin propagandasını yapıyorlardı. Bu sebepten Hatay Türklerinin büyük bir kısmı bu mezhebe dâhil olmuşlardı (Şahin, 2012: 994). Hatay'da yaşayan Nusayrilerin büyük bölümünü kendilerinin Arap kökenli olduklarını vurgulamakta ve Yemen'in Kahtani kabilesinden geldiklerini ifade etmektedirler. Diğer yandan az da olsa kendisini Türk kökenli "*Eti Türkü*" sayan

Nusayrilerin varlığından da bahsetmemizde yarar vardır (Karasu, 2005: 119; KK21). Ali Tayyar Önder, Arap Alevilerin kökenini Horasan Türklerine dayandırmakta ve Nusayrilerin Araplarla olan yoğun ilişkileri ve Arapçayı ana dil olarak benimsemeleriden dolayı kendilerinin Arap kökenli olduklarına inandıklarını söylemektedir (2002: 35).

Kutsal kitabı Kur'an ile iman esasları ile şehadet, ibadet, hac, zekât, oruç, taharet, abdest, gusül ve namazları ile Kur'an'a göre haram, helal kabulleriyle, Rabbilalemin demeleriyle, Hz. Muhammet'i resul ve kul bilmeleriyle, okudukları mevlut ve naat'lar ile cenaze defin ve telkin işlemleriyle, şahısların isimleriyle, yemin ve kassmeleriyle, nikâh ve aile hayatlarıyla, sünnet olmalarıyla, sohbetleri ve dinî örneklemeleriyle, bâtinî ve zahiri ile zuhuru ve tarihiyle, hayır ve kurbanlarıyla, ziyaret yerleri, bayram ve kutsal günleriyle, İslam'ın öncelik ve şartlarını hak bilmeleriyle, ehlibeyt sevgi ve sadakatlariyle, Kur'an ve ehlibeyt yolunu izlemeleriyle, Amentü'yü (Allah'a, Peygamberlere, ahirete, ölümden sonra dirilmeye, haşra, ölümün varlığına, kitaplara, meleklerle, hayrın Allah'tan geldiğine, kadere iman) hak bilmeleriyle, örf ve âdetleriyle, dünü ve günüyle, sosyal yardımlaşması ve ahlaki tercihleriyle, şeyhlerinin yazdığı eserleriyle Nusayrilik, bir İslamî fırkadır. Nusayriler, elbette müslümandır (Uluçay, 2011a: 26; KK1, KK2, KK3, KK8, KK21, KK69, KK181). Rıza Zelyut, Türkiye'de Aleviler ve Nusayriler üzerinde çalışan ve otorite olarak kabul edilen ilahiyatçıların Nusayrilerle Türk Aleviler arasındaki benzerliklerden habersiz olduklarını dile getirmektedir (2011: 190). Hatay'ın dört bir tarafında yapılan alan araştırmalarında sahada görüşülen kanaat önderlerinden Şih Reyhani, Şih Davut, Şih Hüsamettin, Şih Haşim başta olmak üzere birçok şih/şeyh, Anadolu Aleviliğiyle Arap Aleviliğinin hiçbir zaman ortak bir hareketinin olmadığını, icrasal ayinlerin tamamıyla farklı olduğunu, Aleviliğin her türlüşünde ortak olan tek noktanın Hz. Ali ve ehlibeyt sevgisinden ibaret olduğunu her defasında dile getirdikleri tespit edilmiştir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK7, KK8, KK9, KK10, KK11, KK12, KK178, KK181, KK182).

Hatay Nusayrileri tarihî kökenlerini zahiri bağlamda Gadir Hum biatına dayandırmakla beraber birçok Nusayrinin Aleviliği, bâtinî anlamda dünyanın yaratılışına kadar götürdüğü de bilinmektedir. Zahiri manada Aleviliği Ali'nin sırrına erenler olarak tanımlayıp Hz. Peygamber'den sonra Ali'nin ve ehlibeytin yolunu takip

eden bir kimlikte hayatlarını özellikle hoşgörü çerçevesinde sürdürdükleri söylenmektedir. Yapılan derlemeler neticesinde Nusayrilerin tarihsel süreçleri içerisinde genellikle başkalarının egemenliği altında, gördükleri baskı ve zulüm nedeniyle gizlenerek, saklanarak yaşamayı, bu anlayışa paralel olarak dinî inanç ve icrasal ayinleri, gelenek göreneklerini ve özellikle de kimliklerini geçmişten bugüne kadar sürekli olarak gizleme yolunu tercih ettikleri tespit edilmiştir. Bu tercihin bir sonucu olarak Arap Alevileri için “Gizlilik” ve “Sır”ın çok ayrı bir yeri ve önemi hâsıl olmuştur. Gerçi sır ve gizlilik anlayışının günümüz için çok katı kurallara bağlı kalarak seyretmediği gerçeği de yapılan alan araştırmalarında tespit edilen bir durum olmuştur.

2.4. Nusayrilikte Din ve İnanış

Nusayri inancı harfler, örfler, yıldızlar, geleneklere dayanmaktadır. Dinî ayinlerinde, sure dedikleri Arapça dualar okurlar. Yani ana dilleriyle (Arapça) ibadet ederler. Reankarnasyon ve özellikle de tenasüh felsefesine içtenlikle inanırlar. Tenasüh, ruhun bedeni terk edip bir başka canlının bazen de hayvanların bedenine geçerek sürekli bir evrimden geçip, sonra cezası bitince insana geçme olayıdır. Bu konudaki canlı örnekler, sık sık yazılı ve daha çok görsel medyada zaman zaman yer almaktadır. Yine Nusayrilik de vefa ve sadakat esastır. Ergenlik yaşını bitirmiş (14-15 yaş civarında) reşit olan bir genç, inanca girmek için bir mürşid (yol gösterici bilgin) aracılığıyla, iki tanıkla, yine bir rehber eşliğinde, ayin meclisinde, Zülfikâr (Hz. Ali’nin kılıcı)’ı andıran bir kılıncın boynuna geçirilerek sır sahibi olması yönünde cemaat huzurunda, üç kez yöneltilen sorulara evet yanıtı alındıktan sonra aday, tarikata kabul edilir (Gülşan, 2001: 130-131; Serin, 2005: 451). Hatay Nusayrilerinde başta Kur’an, Hz. Peygamber, Hz. Ali, ehlibeyt olmak üzere ve din bilgini olarak da görülen Selman-ı Farisî’nin dinsel uygulamalarda çok ayrı bir yeri, önemi ve yönlendirmesinin olduğu bilinmektedir (KK1, KK2, KK9, KK10, KK49, KK69). Arap Alevileri, zikredilen bu unsurların dışına çıkmamakla beraber icrasal ayinlerinde daha evvel de vurgulanan ve yeri geldikçe de vurgulanacak olan -temellerinin ne zaman ortaya çıktığı belli olmayan- sır anlayışa bağlı kalmaktadır. Yapılan alan araştırmalarında aslında söz konusu bu sır anlayışının halk tarafından da pek bilinmediği ve söz konusu sırrı bilmek, sırlara ulaşabilmek için ermek gerektiği inancı tespit edilmiştir. Asırlar boyunca kendisini bir şekilde muhafaza edebilen sır anlayışının bir sonucu olarak Nusayrilikte din ve inanışın temelini oluşturan ibadetlerin de gizlilik içinde yapıldığı söylenmelidir.

Nusayrilik kültürü, inançsal bağlamda nur'a dayanmaktadır (KK48, KK52, KK151, KK214, KK219). Bilineceği üzere İslam anlayışında nur ideolojisi, çok önemli ve farklı bir yere sahiptir. Hatay Nusayrilerine göre yüce Allah'ın isimleri arasında “*nur, nur-ul nur, nur-ul alanur*” yer alır (KK1, KK2, KK9, KK160, KK168, KK191). Ayrıca Nusayriler, bütün ruhların Muhammet'in nurundan yaratıldığına inanırlar. Onlar için ilk nur, Ali'nin nuru olup diğer nurlar ise Muhammet'in nurundan yaratıldığı için kâinatın, Muhammet'in nurundan yaratılmış olduğunu ifade ederler (KK7, KK8, KK10, KK11). Hz. Ali'nin, Hz. Fatıma ile evlenmesiyle de nurun iki parçasının ehlibeytte birleştiğini söylerler. İşte bundan dolayı Nusayrilik kültüründe Muhammet, Ali ve ehlibeyt sevgisi doruk noktada varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Ahret inancı ve anlayışı bağlamında Arap Alevilerinin kendi içinde birtakım farklılıkların olduğu ve bu konuda tam bir bütünlük bulunmadığı görülmektedir. Hatay yöresinde yaptığımız alan araştırmalarında öncelikle Nusayri cemaatinin büyük bir bölümünde güçlü bir ahiret anlayışının var olduğu tespit edilmiştir (KK49, KK59, KK79, KK181, KK182, KK221). Bu noktada Nusayriler, kıyametin mutlaka bir gün kopacağına; lakin bunun ne zaman gerçekleşeceğinin Allah dışında kimsenin bilemeyeceğine, ayrıca tüm insanların öldükten sonra tekrar diriltileceklerine inanmaktadırlar (KK2, KK3, KK4, KK8, KK9, KK10, KK69). İlgili bağlamda Arap Alevilerinin genel olarak İslam'ın kabul etmiş olduğu ahiret, kabir, ölümden sonra dirilme, sorgu-sual, cennet ve cehennem gibi kavramları benimsedikleri ve söz konusu unsurlara amelleriyle iman ettikleri gözlemlenmiştir. Hatay yöresi Arap Alevilerinde, Sünni anlayıştaki şekliyle de mevcut olan iyisiyle kötüsüyle her bireyin yapmış olduğu hareketlerin hesabının Allah'a verileceğine inanırlar. Söz konusu hesap neticesinde bazı insanların kazanacaklarına, bazılarının ise pişman olacaklarına inanırlar. Nusayrilerde yer alan ilgili ahiret anlayışının dünya yaşamından kopuk olmadığı görülür.

Alevilerde ahiret inancı konusunda en önemli nokta kul hakkı konusudur. Tanrı'nın kul hakkı hariç, insanoğlunun diğer eksikliklerini affedebileceğine inanırlar (Yaman, 2011: 219; KK1, KK2, KK9, KK11). Hatay Nusayrilerinin gerek dualarından gerekse de icrasal bağlamdaki ayinlerde yer alan unsurlardan ahiret inancı, cennet, cehennem inancı ve kader inancının çok güçlü olduğu bilinmektedir. Söz konusu inancın diğer İslam mezheplerine göre kimi zaman farklı bir nitelikler taşıdığı görülebilmektedir. Bu farklılıkların başına şüphe yoktur ki ödül ve cezaların cennet ve

cehennemde değil, bizzat tenasühe ugayan ruhun dünyaya gelme şekline göre –insan veya hayvan olarak gerçekleştirilmiş olacağı anlayışı hâkimdir (KK1, KK2, KK6, KK21, KK22, KK49, KK67, KK70, KK89, KK139, KK157, KK167, KK173, KK189) .

İslam kültüründe ahiret inancı, diğer iman esasları bağlamında olduğu gibi temel inanç esasları içinde değerlendirilir. Genel hatlarıyla ahiret, ölümden sonra başlayan ve mahşer günü dirilişten sonra sonsuza kadar devam edecek olan bir hayatı ifade etmektedir. İslam kültürü dairesinde yaşamlarını sürdüren Nusayriler, ölümden sonra kıyametin kopmasına kadarki süreçte kabir hayatı denilen bir dönemin var olduğuna inanırlar (KK6, KK7, KK8, KK9, KK10, KK21, KK69, KK70, KK79, KK165). Söz konusu anlayışa göre insanların bu dünyada yaşadıkları hayat doğrultusunda bir kabir hayatı yaşayacakları ve bu hayat öncesi bir sorgunun yapıldığını da belirten Arap Alevileri, bu bağlamda kabirde sorgu-sual olduğunu ve ayrıca münker, nekir meleklerinin varlığını da kabul ettiklerini dile getirirler (KK1, KK2, KK4, KK6, KK7, KK9, KK33, KK45, KK52, KK73, KK136, KK167, KK180, KK189, KK204, KK220).

Buradan hareketle Aleviler, Allah’a inanırlar. Allah’ın birliğine, Hz. Muhammet’in peygamberliğine ve Hz. Ali’nin veliliğine inançları tamdır. Hatta bunu “*Allah-Muhammet-Ali*” üçlemesi ile ifade ederler. Ayrıca Kur’an’ı kutsal kitapları olarak görürler. Kuran, Hz. Muhammet zamanında değil de halifelerden önce Ebubekir, sonra Ömer tarafından sahabelerden alınan bilgilerle yazıya geçilmesi sırasında tartışmalar nedeni ile toplanan bazı ayetlerin ve hadislerin yok edildiğini, yakıldığını da iddia ederler. Örneğin, Kur’an’da beş vakit namaz kılmanın ne sayısı ne şekli ne de yeri olduğuna inanırlar. Bu nedenlerle Allah’ın dünyamız ve insanlık için söyledikleri, Kur’an ile sınırlı olamaz derler. Kur’an’ı bâtını yoruma tabi tutarlar. Kur’an’ın ilham kaynağı olması gerektiğine inanırlar. Bu nedenle de Hz. Ali’yi “*Kur’an-ı Natık*” yani “*Konuşan Kur’an*” olarak değerlendirir ve buyruklarına önem verirler. Kendi inançlarına göre, cami etimolojik anlamda tapınak değil, toplantı yeridir. İslamiyet’in ilk yıllarında Hz. Muhammet, bir ibadet yeri yapmaya gerek görmemiştir. Çünkü belli bir tapınak oluşturmak ve düzenli olarak sadece orada ibadet yapmak, onun getirdiği inanç sistemine aykırıdır. Nitekim o yıllarda ibadetin özellikle gece yapılması, gösteriştten kaçınılması isteniyordu. Aleviler, ibadetin ille de camide yapılması gerektiğini de kabul etmiyorlar. Onlar “*Yeryüzünün tümü ibadet yeridir.*” diye düşünüyorlar. İbadet için camiye gitmek gibi bir zorunluluğu gerekli görmüyorlar

(Şener, 2007: 99-101; KK1, KK2, KK4, KK8, KK21, KK69, KK220, KK221, KK222, KK223). Ülkemizdeki bütün Alevi zümrelerde olduğu gibi Nusayrilerde de önemli ölçüde Kur'an'a genel bir saygı ve hürmetin olduğu gözlenmektedir. Hatay yöresi Arap Alevilerinde Kur'an-ı Kerim, kutsal kitap olarak kabul edilmekte ve Kur'an üzerinde herhangi bir tahribatın yapılmasının kesinlikle mümkün olmadığı görüşünde birleşirler. Çünkü onlara göre Kur'an'ın Hz. Ali tarafından korunduğu -alan araştırmalarında az da olsa bazı ayetlerin değiştiğini ifade eden kişiler olmuştur- Hz. Muhammet'in Kur'an ilmini ilk olarak Hz. Ali'ye öğrettiği ve Kur'an'ı ilk toplayanın da Hz. Ali olduğuna inandıkları için söz konusu kutsal kaynağın Allah'ın izniyle tahrip edilmeden günümüze kadar geldiğini ve dünyanın sonuna kadar da korunacağını her defasında dile getirmektedirler (KK1, KK2, KK3, KK9, KK10, KK49, KK69, KK220, KK221, KK222).

Kur'an-ı Kerim'in bazı emirlerini farklı yorumlayarak veya değiştirerek bunları yerine getirmektedirler. Fakat İslam'ın temel kurallarından oruç tutmak, yıkanmak ve hacca gitmek ibadetleri önemsemektedirler (Alkan, 2010: 141, KK5, KK6, KK7, KK8, KK9, KK10, KK21, KK69, KK181, KK198). Kitaplara iman konusuyla ilgili olarak Arap Alevilerinde, İslam kültüründeki kabullere göre birtakım farklılıkların bulunduğunu söylemek mümkündür. Sahada yapılan derlemeler neticesinde Arap Alevilerinin dört büyük kutsal kitabın bulunduğunu ve bunların önemli peygamberlere, Allah'ın dinini yaymaları ve insanlara yol göstermeleri amacıyla gönderildiğini ve hepsini de kabullenip saygı duyduklarını ifade etmektedirler (KK3, KK4, KK5, KK49, KK68, KK198, KK205, KK210). Ayrıca Nusayriler, her topluma peygamber ve uyarıcı gönderilip bunlarla birlikte kitaplar indirildiğine inanmaktadırlar. Söz konusu kitapların hiçbir şekilde Kur'an'dan ayrı anılmayacağını söylerler. Birçok kanaat önderi, yapılan mülakatlarda kutsal kitapların Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim olup; Tevrat'ın Hz. Musa'ya; Zebur'un Hz. Davud'a; İncil'in Hz. İsa'ya ve Kur'an'ın ise Hz. Muhammet'e gönderildiğine inandıklarını dile getirmişlerdir (KK1, KK2, KK10, KK11, KK12, KK181, KK182).

Kur'an, ülkemizde çoğunluk tarafından kutsal sayılan bir kitaptır. Hatta Araplarda görülmeyen bazı davranışlar, saygı adına ülkemizde görülmektedir. Örneğin, Kur'an, bel üstünde tutulur ve bel altı hizasında durması bir saygısızlık olarak algılanır. Kur'an, evlerde özel bir kılıfın içinde duvara asılır. Kur'an okunacağı zaman, abdest

almak zorunludur. Sözüün özü Hz. Âdem'den başlamak üzere Allah'ın bazı peygamberlere sahifeler ve kitaplar indirdiğine, bunların hepsinin doğru ve gerçek olduğuna inanmak Nusayriliğin olmazsa olmazları arasında yer almaktadır.

Hasan Gülşan ve birçok kanaat önderi Aleviliğin din ve inanış sisteminde başta Kur'an ve Peygamber'e ait hadisler olmak üzere Buyruk, Âşknâme, Virânî Buyruğu, Nehcül Belâga, Hutbet-ul Beyân gibi yazılı kaynakların çok ayrı bir yeri olduğunu vurgulamaktadır (2004: 120; KK21, KK49, KK178, KK213).

Alan araştırmalarımız sırasında görüştüğümüz Alevi inanç önderlerinin büyük bir bölümü Aleviliği, bir inanç olarak görmektedirler. Bunun yanı sıra “mezhep”, “tarikat”, “kültür”, “felsefe” ve “yaşam tarzı” olarak da değerlendirenler vardır. Genel hatlarıyla yapılan mülakatlar neticesinde kanaat önderlerinin Nusayriliğin din ve inanç bağlamında yaptığı tanımlamalar, maddelendirilerek aşağıda verilmiştir.

1. Müslümanlığın özüdür, eline, beline, diline sahip olmaktır.
2. İslamiyet'in özüdür.
3. Hz. Muhammet'in kurduğu tarikatın özüdür.
4. Doğru, dürüst, temiz insan sevgisidir, dil, din, ırk farkı yoktur.
5. Şah-ı Merdan'ın tarikatıdır.
6. Muhammet Ali'nin yoludur.
7. Tarik-i Mustakim yoludur.
8. İslamî anlayış biçimidir.
9. Gerçek Müslümanlıktır (KK1, KK2, KK4, KK5, KK7, KK10, KK11, KK49, KK156, KK178, KK181, KK182, KK204, KK213).

Nusayri inancına göre ahlak anlayışı ve yapısı, inanç ve ibadetin ön ve vazgeçilmez şartı olarak görülmektedir. Yani ahlak bakımından yetersiz olan bir kişinin inanç ve ibadette yer alması Nusayri anlayışında hiçbir zaman uygun görülmez. Eline, diline, beline sahip olma kuralı Anadolu Aleviliğinde olduğu gibi Arap Aleviliğinde de uyulması zorunlu ahlak sistemi yapılarına dönüşmüştür. Eline bağlı olmak, hırsızlık yapmamak; diline bağlı olmak, gözünle görmediğini bir şeyi yani yalan söylememek ve beline hâkim olmak ise kendisine Kur'an-ı Kerim'de haram kılınan kişilerle cinsel ilişkiye girmemektir. Bu kural, Arap Alevi toplumunun çok güçlü ahlak sisteminin özetidir.

Allah'ın yeryüzüne gönderdiği İlahî mesajın son şekli olan Kur'an, Hz. Muhammet aracılığıyla insanlığa duyurulmuştur. Hz. Âdem'den, Hz. Muhammet'e kadar gelen ve aralarında hiçbir fark olmayan mesajların özünü tevhit oluşturur. Bütün peygamberler aynı ilkeyi getirmiştir. Bu, her yönüyle Allah'ın birliği ilkesidir. Buna göre Allah, varlıkta, yaratmada, terbiye etmede, rızık vermede, öldürmede, diriltmede kısaca bütün alanlarda biridir. Eşi ve ortağı yoktur. Kendi iradesiyle evreni yoktan var eden, ona belli bir düzen veren, gökleri ve yerleri ve bunlarda en küçüğünden en büyüğüne kadar canlıları yaratan, onlara hayat ve rızık veren, öldüren, diriltten, dilediğini dilediği şekilde idare ve tasarrufu altında bulunduran, varlığı bir başka etkenle değil, kendinden olan, her şeyi bilen, gören, işiten, yarattıklarında en ufak bir çarpıklık ve dengesizlik bulunmayan, her şeye gücü yeten, bütün mülkün gerçek sahibi, emir ve hüküm koymaya tek yetkili, övülmeye, itaat edilmeye, şükredilmeye gerçek layık, bir benzeri daha bulunmayan, bütün varlıkların, güneşin, ayın, gök ve yer cisimlerinin itirazsız itaat ettiği, boyun eğdiği, ismini ululadığı, ibadet edilmeye layık Hak mabududur. İşte tevhit, kısaca Allah'ı bu özellikleriyle bilmek ve buna inanmaktır. Bu bilgi ve inanç, en özlü biçimde “*Lâ ilâhe illallah* (Allah'tan başka ilah yoktur.)” cümlesiyle ifade edilir. Bu nedenle bu cümleye birleme kelimesi (kelime-i tevhit) denir. Tevhit kelimesini söyleyen ve buna inanan kişi mümin ve muvahhid adını alır (Küçük; 2004: 10-11; Onat, 1996: 11-12; Gülşan, 2004: 50; Öz, 2005: 28-30; KK4, KK5, KK7, KK8, KK9, KK69, KK178, KK181, KK182, KK204,).

Arap Aleviliğinin inanç yapısı hususunda Şîh Nasreddin Eskiocak: “*Aleviliği merak edenlere şunu belirtmek isterim ki, yüce Allah'ın göndermiş olduğu Hz. Âdem'den Hz. Muhammet'e kadar bütün peygamberlere ve kitaplarına ve bütün bunları gönderen ezeli ve ebedi olan eşi, benzeri ve ortağı olmayan, bütün beşerî sıfatlardan münezzeh olan yüce Allah'ın hakkı ve hürmeti için bütün bunlara her milletten ziyade inanıyoruz. Bundan ziyade Hz. Muhammet'ten sonra, Hz. Ali'ye, ehlibeyte ve 12 İmam'a inanmaktayız. Kitabımız, Kur'an-ı Kerim'dir. Bütün peygamberlerin getirmiş olduğu yasaklar ve haramlar bizde de aynı şekilde geçerlidir. İşte bu nedenle biz Alevi olarak adlandırılmakta ve bu isimle gurur duymaktayız. İşte tarih boyunca Alevilere yapılan bütün saldırı ve eziyetlerin tek sebebi de Hz. Ali ve ehlibeytine duyulan bu bağlılıktır. İşte Aleviliğimiz budur, insanlığımız da budur ve böyle bir insanlığı özlemekteyiz.*” demiştir (KK2).

Buradan hareketle saha içerisinde konuyla ilgili olarak görüştüğümüz kanaat önderlerinden Şih Âdem'in Ziya Gökalp'ten okuduğu şiir, çalışmaya verilmiştir.

“Benim dinim, ne ümittir, ne korku

Allah'ıma sevdiğimden taparım.

Ne cennetten, ne cehennemden bir korku,

Almaksızın, vazifemi yaparım.

Vaiz! deme bana, cehennemin od'unu!

Çıkar bilmem kaç bin çeki od'un'dan!

De ki: vardır bir güzellik güneşi!

Doğmuştur, âşkımızın od'un'dan!

Ben anlamam, melek nedir, şeytan ne?

Erenlerin esrarından, söz eyle!

Seven kim, sevilen kim, sevmek ne?”(KK97)

Gökalp'in söz konusu şiiri, Nusayriliğin din ve inanç anlayışına paralellik arz etmesi bakımından teze alınmıştır. Sır anlayışına bağlı olarak Arap Alevilerinde dinî ibadetler ve icrasal ayinlerin gizlilik içinde yapıldığı bilinmektedir. Özellikle kutlanılan bayramların ve kılınan namazların kendi cemaatleri dışlarında kimsenin görmemesine, duymamasına özel önem verilir. Bu noktada çıkarılabilecek en kapsamlı sonuç, Nusayrilerin geçmişte olduğu gibi bugün de dışa kapalı ve kendi kabuğuna çekilmiş bir sosyo-kültürel yapıya sahip olduklarıdır.

2.5. Nusayrilikte Ehlibeyt

Arapça ehl, akraba ve mensup; beyt ise ev demektir. Ehlibeyt Hz. Muhammet'in ev halkı olup, başta Hz. Muhammet olmak üzere, Hz. Ali, kızı Hz. Fatma, torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşan yakınlarına verilen ad ve sıfattır. Bunların dışındaki eş, çocuk ve torunlar ve diğer sahabeler bu haneye girmezler (Gülşan, 2004: 16-17, 158; Yaman, 2011: 222-223; KK6, KK9, KK11, KK49, KK156). Ehlibeytin kimler olduğu, Kur'an'daki yerleri ve sevgisi konusunda, Şii ve Sünni kaynakların fikir birliği içerisinde oldukları bilinmektedir.

Aleviler, gerek Kur'an-ı Kerim'e (Ahzab Suresi, Ayet 33), gerekse Hz. Muhammet'in Veda Hutbesi'ne dayanarak ehlibeyte özel bir sevgiyle bağlanırlar.

Ehlibeyt sevgisi, onları ve soylarını da kapsayan iktidar hırsı içinde olmamayı, doğruluk ve dürüstlük simgesi olmayı, haksızlığa boyun eğmemeyi ve eşitlikçiliği de kapsayan değerleri de yapısında barındırmaktadır. 12 İmamlar ise Alevilerin Hz. Muhammet'ten sonra önder olarak tanıdıkları Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın soyundan gelen, ehlibeytin devamı niteliğinde kişilerdir. Aleviliğin oluşum tarihinde büyük rol sahibi kutsal şahsiyetler olarak anılırlar. (Yaman, 2011: 222-223; Uluçay, 2011a: 57).

Alevi düşüncesinde 12 İmamlar, tıpkı Hz. Ali gibi velayet göreviyle yükümlü olup bu vesileyle onlar, evrendeki gizli sırları çözüp aydınlatarak insanları İslam'ın gerçeklerine, İslam'ın gerçek özüne ulaştırırlar. 12 İmam soyu, Şii gelenekte olduğu gibi, "*Silsilet-üz Zeheb*" yani altın silsile şeklinde adlandırılır. Bu adlandırmada Hz. Ali'deki ilâhî nurun onlara geçtiği inancının etkisi vardır. Bu yüzden onlara sonsuz derecede hürmet gösterilir. Alevi inancında, imamet ehlibeyte, Ali soyuna verildiği ve bu soydan devam ettiği inancı hâkimdir. 12 İmamlar da, Hz. Muhammet'ten sonra önder olarak tanınan Ali ve Fatıma'nın soyundan gelen, ehlibeytin devamı niteliğinde kişilerdir. Aleviliğin oluşum tarihinde büyük rol sahibi kutsal şahsiyetler olarak anılırlar. Bu yüzden Ali soyundan gelen kişilere, "*Evlâd-ı Resul*" denir. "*Evlâd-ı Resul*"e biat kılıp ikrar getirmek, dinî-imanı kabul ve imana yetmenin temel koşulu olarak kabul edilir (Yıldız, 2010: 448; Mullaoğlu, 1998: 88-89). Alevilere göre Kur'an'daki bazı ayetler, 12 İmamlara işaret etmektedir. E. Ruhi Fırlı'nın ifadesiyle, "*Sağlam bir iman duygusuna sahiptirler.*" Bunlarla birlikte ifade edilen düşünceler, sistematik olmayıp büyük ölçüde dağınık bir özellik arz eder. Hz. Ali, ehlibeyt ve 12 İmamlar ile ilgili inançlarda olduğu gibi çoğu kere de mitolojik/efsanevi bir temele sahiptir. İnançlarda birlik ve bütünsellik olmadığından varılan sonuçlar da, doğal olarak genelleştirilemez (Yıldız, 2010: 451-455).

12 İmam mezhebine tabii olan Hatay Nusayrilerinde, Hz. Peygamberden sonra imamların on iki tane olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Bu noktada alan araştırmasında kanaat önderlerine 12 İmamların isimleriyle ilgili yönelttiğimiz sorulara aldığımız cevapları maddeler hâlinde çalışmamıza aldık. Bu isimler, sırasıyla şöyledir:

On İki İmamın isimleri şöyledir:

1. İmam Hz. Ali ibn-i Ebi Tâlib
2. İmam Hz. Hasan bin Ali
3. İmam Hz. Hüseyin bin Ali

4. İmam Zeynel Âbidîn
5. İmam Muhammet Bâkır
6. İmam Câfer-i Sâdık
7. İmam Mûsâ el-Kâzım
8. İmam Ali Rıza
9. İmam Muhammet Cevad Takî
10. İmam Ali Nakî
11. İmam Hasan Askerî Zekî
12. İmam Muhammet Mehdî (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK8, KK9, KK11, KK79, KK97, KK156, KK204, KK213).

Nusayriler, Hz. Peygamber'den sonra 12 İmam'a inanır ve uyarlar. Ayrıca 12 İmam'ın Kur'an-ı Kerim'den, sünnetten kesinlikle sapmadıklarına inanarak onların yollarından gitmeye çalışmışlardır. Nusayrilerin inancında Allah'a ulaşılacak tek yolun onların yolu olduğuna sıkı sıkıya inanırlar. Hatay Nusayrilerinde her imamın bir bâbı (kapı) olduğuna inanılır. 12 İmam ve babları konusunda Şih Haşim Tümkaya'nın yaptığı sıralama şöyledir:

1. Hz. Ali	Selman
2. Hz. Hasan	Kays bin Varaka
3. Hz. Hüseyin	Reşid el-Hicri
4. Hz. Ali Zeynelabidin	Kenger
5. Hz. M. Bakır	Yahya bin Muammer
6. Hz. C. Sadık	Cebir bin Yezid
7. Hz. Musa Kâzım	El-Kahilî
8. Hz. Ali Rıza	Fadl bin Ömer
9. Hz. M. Cevad	M. bin Mufaddal
10. Hz. Ali el-Hadi	El-Kâatibi
11. Hz. Hasan el-Askerî	İbni Nusayr (KK11).

Tevellî-Teberrî, Alevi-Bektaşiliğin temel ilkelerinden biri olarak görülür ve Tevellâ ve Teberrâ şeklinde de kullanılır. Tevellâ, ehlibeyt ve ehlibeyt soyundan gelenleri sevmek, aynı zamanda onları sevenleri sevmektir. Teberrâ ise, ehlibeyt, ehlibeyt soyundan gelenlere ve bunları sevenlere düşmanlık gösterenleri, fenalık edenleri sevmeme, bunları sevenleri de sevmeyip onlardan uzak durma şeklinde

tanımlanır (Korkmaz, 1993: 348, 356). Tüm Alevililerde “*bağlılık ve düşmanlık*” gibi öğeler içselleştirilmiştir. Alevi Yolunda; “*tevala*” Hz. Ali’yi ve ehlibeyti sevmek ve onlara bağlılık, düşmanlarını sevmemek ve onlardan uzak durmaktır. Ayrıca bu yolu izlemektir. “*Teberra*” Hz. Muhammet- Ali ve soylarına yapılan haksızlıklara nefret ve lanet etme, düşmanlarına kin tutma ve düşman olmaktır (Onarlı, 2006: 61).

2.6. Nusayri Mezhepleri

Nusayrilerde, görünürde Ali’nin bulunduğu mekân üzerine yapılan farklı yorumlamalara bağlı olarak bölünmeler olmuştur. Esasında iki grup şeklinde olan bu farklılaşmanın bazı kaynaklarca ikiden fazla olduğu belirtilmiştir. Bunun sebebi, bu iki gruba verilen birden fazla ismin birbirinden ayrı olarak anlaşılmasıyla ilgilidir. Bu kollar; Haydarî ve Kilâzîler’dir. Haydarîlerin Kur’an’a dayandırdıkları yorumlamaya göre Hz. Ali, güneşi mesken tutmaktadır. Seyyid Silmen olarak da anılan Selman-ı Farisî ise ayda bulunmaktadır. Bu sebeple kendilerine “*Şemsîler*” de denilir. Diğer taraftan Haydarî Nusayrilerin çoğunlukta bulundukları coğrafi konumdan dolayı kendilerine ayrıca “*Şimâlîler*” de denilir. Ali’nin bulunduğu mekânın ay olduğunu savunan kesime ise Kilâzîler denilir. Yine sahip oldukları iddiadan dolayı kendilerine “*Kâmerîler*” de denildiği gibi, Haydarîlere nazaran coğrafi konum itibarıyla daha güneyde bulunduklarından dolayı da “*Kıblîyeliler*” olarak da anılmaktadırlar (Kiremit, 2012: 77-78; Massignon, 1993: 367; KK1, KK2, KK8, KK9, KK21, KK69). Nusayri inancında kutsal kişi ve kişiliklerin sayısı fazla olup bunlar arasında “*Seb’atü’l-Kevâkibi’d-Dürriyye ve Hammâletü’l-Arş*” denen, göğün yıldızları ve idarecileri de vardır (Palabıyık, 2010: 28). Nusayrilik, kendi içinde çeşitli kollara ayrılmıştır. Kollar, Hz. Ali’nin bulunduğu -varsayılan- yere göre ayrılık göstermiştir. Ancak genel sınıflandırmaya göre dört kola ayrılırlar:

1. Haydarîyye.
2. Kuzeyîyye veya Şemsîyye.
3. Kilâzîyye veya Kamerîyye.
4. Gaybîyye.

Bugün iki kol hâlinedirler:

1. Şimâlîyye (Haydarîyye- Şemsîyye).
2. Kıblîyye (Kilâzîyye-Kamerîyye).

Nusayriler, oturdukları bölgelere göre ayrıldıkları gibi, daha çok Hz. Ali’nin

ulûhiyetinin tecelli ettiğine inandıkları gezegenlerden güneş ve ay adlarına nisbetle birbirlerinden ayrılmışlardır. Hz. Ali'nin güneşte bulunduğuna inananlara “*Şemsîyye-Güneşçiler*”; ayda bulunduğuna inananlara da “*Kamerîyye-Aycılar*” denmektedir. Bunlardan Haydarîler Şemsî, Kılâzîler ise Kamerî'dir (Sinanoğlu, 1997: 25-26; Bey, 2000: 172-173; Sertel, 2005: 84-86; Türk, 2005: 39-40; Çoşkun, 2003: 182; KK4, KK5, KK10, KK21, KK49, KK69, KK181, KK182, KK204, KK221).

“*Bismillâhi 'l-Aliyyi 'l-a 'lâ illâ nez 'ü 'l-ma 'bûd.*” besmelesi bile bize bir açık ifade ile fikir beyan eden mezhebin sahipleri, Nusayrilerdir. Nusayrilerin mezhepleriyle ilgili usulleriyle, fikrî düsturlarının harf, sayı ve yıldızlar gibi gaybî ilimlere dayanmaktadır. Haydarî ve Kamerîlerde dinî meclise, kadınlar dâhil olamaz (Bey, 2000: 173). Haydarîler, Nusayriler arasında en ileri bölümü oluştururlar. Onlarda saptanan en önemli özellik, yabancı inançlara kapılmadan eski ayin şekillerini korumalarıdır. Her şeyin üstünde, diğer mezheplere Muhammet'in “*güneş*”, Salman-ı Farisî'nin “*ay*” olduğunu kabul ettirmişlerdir. Konularına eklenecek başka hiçbir şey yoktur. Adları, el-Haydar kökünden türemiştir. Haydar, “*aslan*” demektir. Bu Ali'nin savaşlarda gösterdiği güçten kaynaklanmıştır (Dussaud, 1900: 105).

Nusayri inancına mensup Şimâlîye gubunun en önemli özelliği Hz. Ali ile Hz. Muhammet'i birbirine eşit olarak görmeleridir. Bu birlikteliğe en yakın insanın Selman-ı Farisî olduğu kabul edilmektedir. El-Kayseri, gökyüzünün değişik renkler alması olayını Nusayrilerin bu üç değerli insanın görüntüsüne benzetmelerine dayandırmaktadır. Nusayriler, bu renkleri onların görünmesini engelleyen bir tür yarılsama veya perde olarak düşünmektedirler. Platon'un idealar dünyası felsefesinin izleri burada da görülmektedir. Nusayrilerin bu tip düşüncelerinin 13. yy. başlarında başladığını düşünürsek Güneş sisteminin içinde yer alan Samanyolu kuşağı kavramını bildikleri ve Nusayrilerin gök bilimi ile ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Kılâzîye inancına mensup kişiler, Ay'ın Dünya'ya görünen görüntüsünde Hz. Ali'nin yüzünün görüldüğüne inanmaktadırlar. El-Kayseri, Nusayrilerin bu inançlarını, Kur'an-ı Kerim'den bir ayet ile ispat etmeye çalıştıklarını belirtmektedir. El-Kayseri bu değerlendirmeler ışığında Nusayrilerin Bâtîni karakterli inanç yapılarının ortaya çıktığını belirtmektedir. Risale yazarı, Hz. Ali'nin insanları imana davet etmek adına Hz. Musa ve Hz. Salih peygamber suretinde görüldüğünü de belirtmektedir (Kuzu, 2012: 27-28; Palabıyık, 2010: 27). Şimâlîye gubuna mensup olan Nusayrilerin biber,

bamya, sarı kabak, domates yemeyi, tütün içmeyi ve erkeklere kırmızı urba (ceket, üniforma) giymeyi haram saydıklarını söylemektedir. Nusayriler, Hz. Muhammet'in başından geçen bir olayı kendi aralarında anlatarak tütün içmenin haram olduğunu kabul etmektedirler. El-Kayseri, Nusayrilerin tütünün ortaya çıkışını bir hadis-i şerif ile anlattıklarını ve kendi aralarında tütünü haram saydıklarını belirtmektedir (Kuzu, 2012: 30; KK21, KK49, KK69).

2.7. Nusayrilikte Mezhebe Giriş

Bireylerin içinde yaşadıkları topluma, dine veya mezhebe kabul edilmeleri için o dinin, toplumun ya da mezhebin öngördüğü ritüelleri uygulamak, talip için bir zorunluluktur. Bu durumlarda bireyin veya bireylerin dine kabulü için özel dinsel/toplumsal geçiş ya da giriş törenleri düzenlenir. Birçok dinde, o dini benimseyen kişilerin belli dönemlerde dinsel ritüeller ile dine bağlılıklarını göstermeleri ve bazı durumlarda da dinsel ritüeller aracılığıyla arınmaları olağan ritüellerdir. Bir dine intisap eden kişilerin de çeşitli ritüeller eşliğinde dine kabul edilmeleri, sıkça karşılaşılan bir durumdur. Yeni bir dine girmek isteyen ya da içinde yaşadığı toplumun benimsediği dinin mensubu sayılmayı talep eden bir kişinin belli bir süreç içinde bir tür sınava tabii tutularak belli aşamalardan geçmesi ve aşamaları başarıyla tamamlaması beklenir. Kişi, böylece erişkinler dünyasına katılmaya hak kazanacaktır. Çünkü erişkinler arasına katılma manevi bir olgunluğa tekabül etmektedir ve insanlığın tüm dinsel tarihinde her zaman "Sırları tanıyan, katılma ayininden geçen kişi, bilen kişidir." temasına rastlanılır (Eliade, 1991: 165). Hatay yöresi Arap Alevilerinde dine girmek isteyen kişide aranan birinci özellik çocuğun Nusayri olmasıyken ikinci özellik ise adayın kesinlikle erkek olmasıdır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK9, KK10, KK21, KK49, KK79, KK114, KK124, KK139, KK151, KK170, KK204). Dolayısıyla Nusayrilerde bayanlara dinî eğitim vermediği bu ifadeden de rahatlıkla anlaşılmaktadır. Dine girecek olan kişide aranan diğer bir özellik, kişinin akıl ve ruh sağlığının yerinde olmasıdır. Nusayrilerde dinî bilgilerin yeni nesillere aktarılması ve bu yolla devamlılığının sağlanması kendilerine özgü bir kurum olan "*din amcalığı kurumu*" ile gerçekleştirilebilmektedir.

Nusayrilerde amcanın yani "*ammu seyyid*"in seçilmesi genellikle çocuğun seçimine bırakılır; çünkü ilgili zümre, çocuğa seçme şansı verilmediği zaman çocuğun dinden soğuyacağı inancına sahiptir. Bu noktada çocuğun seçtiği amca uygun bir kişiye ve kendisi de kabul ederse o kişi, amcalık görevini yerine getirmeye başlar.

Çocuğun seçtiği amca adayı istenen nitelikleri taşııyorsa çocuğa başka bir amca adayı önerilir (KK3, KK4, KK5, KK9, KK10, KK21, KK45, KK72, KK146, KK135, KK149, KK170, KK164, KK190, KK193, KK202).

Nusayrilerde yola giriş, erkek çocuklara uygulanan bir ritüeldir. Başka bir deyişle Arap Alevilerinde “*Yola giriş ritüelleri, hem annesi hem de babası Alevi olan erkekler için düzenlenir.*” (Olsson, 2003: 231; KK1, KK2, KK21, KK49, KK69, KK79, KK204). Yola giriş törenleri, Alevilikte toplumdaki bireyleri, aileleri ve giderek de bütün bir topluluğu birbirine bağlayan toplumsal değer ve fonksiyonlarının yanı sıra, inancın sürekliliğinin sağlanması bakımından da oldukça önemlidir. Geçmişteki baskılar ve Sünnilerin olumsuz tepkileri nedeniyle Alevilik, bâtınlık ve gizli örgütlenmeyi temel alan bir inanç olarak varlığını sürdürmüştür. Sır saklama ve gizlilik ile bâtınlığın temel alınması, Alevilerin bütünleşmesine ve Aleviliğin tamamıyla dışa kapalı bir inanç sistemi olmasına yol açmıştır. Dışa kapalı olmanın yol açtığı şiddetli baskılara rağmen Aleviliğin varlığını sürdürebilmesinde gizlilik esasına dayalı örgütlenmenin temelini oluşturan yola giriş geleneğinin önemli bir rolü vardır. İnançların aktarılmasını sağlayan yola giriş geleneği yoluyla Aleviler, gizli temel bilgilerini bunları koruyabilecek nitelikteki genç kuşaktan kişilere, bu gizli bilgileri asla açıklamamak koşuluyla, kuşaklar boyunca öğretmişlerdir (Türk-Çapar, 2011: 20). Nusayriliğin özünü oluşturan dinî bilgiler, özellikle belirli yaşa gelen ve akıllı bali olan erkek çocuklara verilmektedir (KK51, KK73, KK77, KK99, KK100, KK132, KK136).

Arap Aleviliğinde tenasüh inancından hareketle dünyaya tekrar dönmeye ilgili ciddi bir endişe duyulmaktadır. Söz konusu bağlamda özellikle sırlarını saklamayan din eğitimi almış kişilerin dünyaya tekrar geldiklerinde necis bir hayvan suretinde gelecekleri şıhlar tarafından her dini sohbetle tekrar tekrar hatırlatılır (KK8, KK9, KK11, KK21, KK147, KK175, KK185, KK220) .

Bir kimsenin Nusayri olabilmesi, ancak ergenlik yaşına geldikten ve belli bir merasimle dine kabul edilmesinden sonra gerçekleşebilir. Ergenlik çağına gelmiş erkek çocuk üç merhaleden geçerek dine girebilir. Fakat günümüzde bazı bölgelerde fırkaya giriş merasiminin tek celseli bir törenle gerçekleştirildiği de görülmektedir. Giriş merasiminden sonra genç, din amcasının yanına gönderilir. Burada “*Kitabü’l-Mecmu*”nun surelerinin ezberlenmesi başta olmak üzere diğer duaları öğrenir. Genç, verdiği güven, sır tutma teminatı ve din amcasının kefaletiyle Nusayriliğe kabul edilir

(Üzüm, 2007: 273; KK21, KK22). Belli bir yaşa gelen çocuğa birtakım bilgiler öğretilir. Bu bilgileri çocuğun annesi ya da babası değil de çocuğun veya ailesinin uygun göreceği yetişkin biri verir. Buna “*Amca*” denir. Amca, çocuğun ikinci babası, amcanın eşi ikinci annesi, amca çocukları da gerçek kardeş sayılır. Çocuk, din amcasının kızıyla nikâh kıyamaz. Amca olarak seçilmek, bir kişi için büyük bir onurdur. Bu gerçekler, bilinmediği için amcalık kurumu hep kötü yorumlanmış ve suçlama konusu olmuştur. Muhammet bin Nusayr’a göre çocuğun iki doğumu vardır. Birinci doğum anadan, ikinci doğum amcadandır. İki baba vardır. Besleyen ve öğreten. Çocuk, belli aşamalardan geçtikten sonra bu bilgilere kavuşur. Burada amaç, çocuğun bu bilgileri hak edip etmediğini, sır tutup tutmadığını ölçmektir. Tarihte Alevilere yönelik baskı ve işkenceler, bu insanların inançlarını yaşamalarını ve yaşatmalarını zor bir duruma getirdi. İktidarlar, bu insanlara hep baskı yaptılar. İbadetlerini rahatça yapma ve fıkıhlarını öğrenme fırsatı vermediler. Bu durum yüzyıllar boyunca süregeldi. Bu baskılar sunucunda Aleviler, dinle ilgili birçok şeyi gizli olarak yapmak zorunda kaldı. Bu gizlilik de hep suçlama konusu oldu (Karasu, 2005: 124; Coşkun, 2003: 185; KK21, KK49, KK69, KK79). Nusayrilerin asırlardan beri her türlü baskıya karşın bir zorunluluk olarak öğretilerini “*sır*” anlayışı içerisinde kuşaktan kuşağa aktardıkları görülmüştür. Bu bağlamda söz konusu öğretilerin erkek çocuklara aktarılmasında anne ve babaların çok önemli bir rolünün bulunduğu bilinmektedir. İlgili öğretilerin yaklaşık 14-17 yaşını dolduran erkek çocuğa aktarılmasında yardımcı olmayan ailelerin toplumdan dışlandığı ve hatta günahkâr sayıldığı yapılan alan araştırmalarında dile getirilmiştir. Dolayısıyla her Nusayri erkek çocuğu, sırları ve gizli öğretileri saklayabilecek yaş ve olgunluğa gelince aile tarafından, uygun bir din amcası bulunarak çocuğun din eğitimini alması ve mezhebe tam kabulü noktasında ilgili kişiler teşvik edilmiştir. Söz konusu teşvik anlayışında özellikle ilgili cemaat üyelerinin öğretiyi almamış kişilere saygı gösterilmediği de her defasında dile getirilmiştir. Hatay Nusayrileri, sırların ve öğretilerin kendileri dışındaki kişilerin eline geçmesini, bu konuda bilgi sahibi olmalarını her daim sakıncalı gördüklerinden ilgili öğreti ve sırları, yeri geldiğinde canları pahasına korumuş ve gizlemişlerdir. Bu noktada asıl dikkat çeken ve vurgulanması gereken hadise şudur ki Nusayri kızlarının Nusayri olmayan bir erkekle evlenmeleri durumunda doğuracakları erkek çocukların bu öğretilerden mahrum kalması yönündeki katı bir anlayışın hâkim olmasıdır.

Arap Alevi din adamlarına şıh (şeyh) denir. Şeyhlik, dedelikte olduğu gibi soydan gelir. Şeyhin karısı da şeyh soyundan olmak zorundadır. Arap Alevilerin en etkin kurumu din amcalığıdır. Yola alınacak gencin eğitimini din amcası (Em-i Seyyid) verir. Din amcası, din eğitimini başarıyla tamamlamış ve en az bir yıl deneyim kazanmış erkeklerden seçilir. Seçim hakkı gencin olmakla birlikte ailesinin de onayı gerekir. Eğitim başladığında gencin ailesi ile ilişkisi kesilir. Artık çocuk gittiği aileden sayılır. O ailedeki anne ve baba çocuğun anne ve babası, ailenin çocukları da kardeşi olur. O aileden birisiyle evlenemez. Aday genç, bu evde sureleri ezberler. Din amcası, adayın yeterli düzeye geldiğine kanaat getirdiğinde durumu şeyhe bildirir ve yola giriş töreni düzenlenir. Tören, kalabalık bir mecliste şeyhin önderliğinde yapılır (Aksüt, 2010: 395-396). Amca, Nusayriliğe kabul edilen çocuğun, dinsel eğitimi ve öğrenimini yapan kişidir. Din amcasının ailesi, onun da ailesi sayılır. Din amcasının çocukları da kardeşi sayılır. Öğrenim gören çocuk aynı zamanda, topluma ve hayata da hazırlanır. Yol amcası veya manevi amca veya din amcası denen kişi ve ailesi, bir nevi kirve ve ailesi gibidir (Onarlı, 2006: 60). Hatay Alevilerinde dinî inanç ve geleneğin aktarımı üstat yanına verme olarak adlandırılan bir uygulama ile gerçekleştirilmektedir. Verilecek dinî bilgileri anlayabilecek yaşa gelen çocuk ki, bu yaş en az 10-12 yaşları olmalıdır. Dinî bilgisi ve kültürüne güvenilen bir kişinin yanına dinî eğitim alması için gönderilir. Bir kişi, birden çok çocuğun eğitimini üstlenebileceği gibi eğitim tek tek de verilebilir. Şıhlar, bu eğitim sırasında çocuğa verilen bilginin tamamen Kur'an'da mevcut bilgilerin aktarımı şeklinde olduğu, dışarıdan konuyu değerlendiren insanların aktarılan bilgiyi sır olarak değerlendirdiklerini; ancak bunun doğru bir yaklaşım olmadığı, kendilerinde sır diye bir şeyin bulunmadığını belirtmektedirler. Genel olan uygulama çocuğun eğitiminin tamamlanmasından sonra kurban kesilerek bütün akrabaların, komşuların ve üstadın katılımı ile bir tören yapılması şeklinde gerçekleştirilmektedir (Er, 2010: 286-287; KK49, KK69, KK79, KK178, KK182, KK204). Hatay yöresi Arap Alevilerinde erkek çocukların Nusayrilik öğretilerini öğrenmek üzere bir rehber ihtiyacı olduğu bilinmektedir. Bu rehber kişilere “*Ammu Seyyid*” denir. Ammu Seyyid, genci kabul ettikten sonra tilmizin tüm sorumluluğunu üstlenir. Din amcası, çocuğun mezhebe kabulünden eğitim sürecinin sonuna kadar gence aktarılacak sırların saklanması konusunda hem kefil olur hem de kefilliğine kefil bulunduğunu ifade eder. Çocuk, Nusayrilik öğretilerini tam olarak öğrendikten sonra

muhabbâk bir kurul önünde sınanır. Başarılı olunca da Ammu Seyyid'in yani amcasının elini öper. Amcası da hakkını helal eder. Artık tam anlamıyla bir Nusayri olan çocuk, hayatının her evresinde baba yarısı olarak algıladığı amcasının da görüşlerine başvurarak hayatını şekillendirme ve yönlendirmektedir. Amcalık hususunda vurgulanması gereken en önemli hususlardan biri Ammu Seyyid'in şih olması gibi bir zorunluluğun olmamasıdır. Yani bu noktada bilgi ve görgüsüne güvenilen herkesin amca olabileceği derleme faaliyetlerinde tespit edilmiştir.

Nusayrilerin kendilerine özgü geçiş ayini, onların dilinde “*titliga*” (geçiş/çıkış ya da geçilen/çıkılan gün) biçiminde tanımlanır. Bireylerin dış dünyadan iç dünyaya geçişini simgeleyen *titliga*, topluluğa kazandırılacak yeni bireylerin Allah'ın adını anarak verdiği yeminin sınanmasını ve onlara gizli bilginin (nass) aktarılmasını ifade eder. *Titliga*, şeyhin huzurunda birbirini iki üç ay arayla takip eden üç törenle gerçekleştirilir. Törenlerde şeyhle birlikte onun yardımcıları, adayın babası, “*ammu seyyid*” (dini amca), “*ammu dahef*” (dine dâhil olan/yardımcı amca) ve adaya şahitlik edecek kişiler hazır bulunurlar. Üç aşamada da aday, onun adına gerçekleştirilen 12 törene alınmadan önce tamlar, şeyhin idaresinde bâtinî zikri yerine getirirler. Aday, bu bâtinî zikrin belli aşmalarında içeri alınır ve ayin de bundan sonra başlar. *Titliga*'nın, ilk aşamasında adayın kimlere saygı göstermesi gerektiğini anlatan “*res tecî*” (başımın tacı) sözü öğretilir. “*Başımın tacı*” sözcüğünün içeride ve dışarıda -öncelikle amcaya ve şeyhe- gösterilen saygının ötesinde bir anlamı bulunmaktadır. Cemaat üyelerinin zikir ayininde şeyhe gösterdiği itaat gibi, erginlenme ayinine katılan birey de her iki alanda suskunluğu (samed) ile bâtinî öğreten amcaya ve şeyhe mutlak bir itaat içinde bulunur (Özbek, 2006: 71-72; KK21, KK49). Haydarî ve Kilâzîlerde, inanç yorumları ve ibadetlerin uygulanması bakımından bulunan farklılıklar; Hz. Ali'nin oturduğu mekân dışında, ayrıca inanca kabul edilme törenlerinde kendini gösterir. Bu törenler, Haydarîler tarafından üç aşamalı ritüel şeklinde devam etmesine karşın Kilâzîler, bu aşamaları tek bir törende birleştirmiştir (Sertel, 2005: 81-82; Üzümlü, 2007: 273; Lyde, 1861: 138; İşoğlu, 2006: 408; KK69, KK19, KK181, KK204, KK221).

Hatay Arap Alevilerinde dini eğitim almak yani erkeklığe geçiş olarak da kabul edilen tören üç aşamada gerçekleşmektedir. Söz konusu aşamalar:

1. Girdi (Tadeyî)
2. Orta (Tıdeynîs)

3. Çıktı (Tıdlıhâ) olarak adlandırılmaktadır.

Tadeyî, Tıdeynîs ve Tıdlıhâ geçiş süreçlerinin her birinde ayrı ritüel, ayrı bir tören yapılmaktadır. İlgili sürecin yaklaşık olarak bir yıl sürdüğü sahada görüşülen kişilerden tespit edilmiştir. Genellikle Tadeyî ve Tıdeynîs arasında 40 gün, Tıdeynîs ve Tıdlıhâ arasında ise 7 ya da 9 aylık bir süreç olduğu ifade edilmiştir. Genel hatlarıyla Nusayriliğe giriş üç aşamada kendisini göstermektedir.

İlgili cemaatte kadınlar dışında aklı bali olan her Nusayri erkeğinin mezhebe girme zorunluluğu vardır. Bu süreçteki en temel kural, Nusayri anne babadan olma, erkek ve aklı bali olma ve tilmizin yani öğrencinin 12-16 yaşları arasında olması gerekmektedir. Ayrıca tilmizin ölüm tehdidi karşısında bile verilen sırrı açıklamayacak kadar güvenilir biri olması şarttır (KK7, KK11, KK12, KK33, KK40, KK54, KK59, KK69, KK100, KK111, KK124, KK146, KK168) .

Nusayrilerde bu üç tören ve bin yeminden sonra çocuğun yeteneğine göre değişen sürede, din amcasının evinde geçireceği süreç başlamaktadır. Çocuk dinî bilgileri eksiksiz olarak öğreninceye kadar din amcasının evinde kalmaktadır. Aslında söz konusu süre çocuğun algılama düzeyine göre de değişmektedir. Din amcası, her gün çocuğun kapasitesine göre değişen sayıda dua öğretmektedir. Bu öğrenilen dualar, sır bağlamında algılanıp hayatı boyunca herkesten saklanması gereken bir deftere yazılmaktadır. Öğrencinin tuttuğu bu defterin, yabancı herhangi birine özellikle Nusayri olmayan birine ve Nusayri olsa dâhi bir kadına gösterilmesi çok büyük günah olarak algılanmaktadır. Ayrıca Nusayri öğretisinde bu deftere bakanların kör olacağına dair bir inancın olduğu da yapılan derleme faaliyetlerinde tespit edilmiştir.

Din eğitimi sırasında çocuk, öğrendiği duayı ezberledikten ve defterine yazdıktan sonra, ertesi günü din amcasına ezberden okur. Din amcası çocuğu bu noktada başarılı görürse yeni dualar öğretir. Çocuk, başarısız olursa o gün duaların ezberlenmesi için tekrar süre tanınır. Bu merhaleler, kesinlikle çocuk başarılı oldukça ilerlemektedir. Nusayri tilmizler, yani öğrenciler merhaleleri geçerken eski öğrendiği dualar da amcası tarafından sürekli kontrol edilir. Söz konusu süreç dua okumak, yazmak ve ezberlemenin yanında çocuğa Nusayri inancının öğretileri, tarihî bilgileri, namaz kılma şeklinin öğretilmesi, ahlak anlayışının aşılması, büyüklere saygı küçüklere sevgi bağlamıyla devam etmektedir.

Eğitim süreci sonuçlanan çocuk, tabiri caizse erkekliğe ilk adımını atmakla beraber artık tam anlamıyla Nusayri sayılmakta ve dini toplantılara rahatlıkla katılabilmektedir (KK1, KK2, KK4, KK9, KK12, KK21, KK49, KK59, KK204).

Nusayri dualarını öğrenmek kolay değildir. Müslüman ve Hristiyan erkek çocukları gibi, Nusayri erkek çocuklarına da dinlerinin gizemlilikleri küçük yaşta öğretilmez. Ayinleri görmeleri bile yasaktır; çünkü bunun için usulüne uygun olarak hazırlanırlar. Bu gençler, guba tanıştırmadan önceki haftalarda tekrarlamaları beklenen duaları öğrenmeleri için çalıştırılırlar. Genç öğrencinin amca diye çağrılan özel hocası, otuz ya da daha fazla gün öğrencisini zorlu sınava hazırlar. Doğrusunu isterseniz üyeliğe kabul evlilikten önce gelmelidir; ancak bazı durumlarda adayın hazırlanmasına engel olan bir eşi vardır, bu yüzden ki herhangi bir kadının denetlemesinden ya da bilgisinden saklanması gerekir. Şu ana kadar hiçbir yazar, Nusayri üyeliğinin gizliliği hakkında detaylı bir şeyler yazmaya cesaret edememiştir. Bu mezhebin erkekler için kurulmuş bir birlik olduğuna hiç şüphe yoktur (Beşe, 2010: 173-174). Hatay yöresi Nusayrilerinde din eğitimi alacak erkek çocuk için ilk merhalede dini toplantı adı da verilen bir namaz kılınmaktadır. Toplu namaz başlarken bir tepsi içinde nakfi, reyhan, caysıl tib, sürahi ve bardaklar getirilir. Şeyh, Namazda Hüseyin b. Hamdan el-Hasibî tarafından yazılan Kitab-ul Mecmu'da bulunan on altı sureden bazıları okunur. Ritüelde şeyh, yardımcıları, çocuğun ailesi ve amcanın dışında yaşlılar ve davet edilen öteki misafirler bulunur. Şeyh, Fatiha suresini okuyarak namazı başlatır. Bu sırada buhur hazırlanır. Namaz bittikten sonra emmü'l-duhul denilen yani amca yardımcısı olup çocuğu din amcasına emanet edecek kişi, ayağa kalkıp hocaya ve orada bulunan tüm cemaate çocuğu tanıtmakla yükümlüdür. Bu tanıtım bittikten sonra şeyh, cemaate çocuğun nasıl bilindiği, dine girecek ahlak, zekâ ve olgunlukta olup olmadığını sorup telmiz olup olamayacağı konusunda cemaatten onay almaktadır. Söz konusu bu durum, o an toplantıda hazır bulunan iki şahidin kefilliğiyle başlamış olur. Bu kefillikten sonra da din amcasının rızasının yani olurunun alınmasıyla din eğitimi tam anlamıyla başlar.

İlk merhalede genellikle çocuğa Nusayrilik inancı ve öğretisinin ne olduğu hususunda genel bir bilgi verilir. Daha sonra kendisine verilecek olan sırların ne pahasına olursa olsun kesinlikle hiç kimseye aktarılmaması için en az kırk defa yemin ettirilmektedir (KK14, KK44, KK48, KK52, KK102, KK114, KK133, KK136, KK139, KK223). Başlayan icrasal ayinlerde bir adet üzere taze üzüm veya kuru üzüm suyu

hazırlanmakta duruma göre nadir de olsa sulandırılmış bal şerbetinin hazırlandığı bilinmektedir. İcrasal ayinlerde buhurun da vazgeçilmez bir yeri vardır. Özellikle bireysel afsunlanma ve temizlenmede farklı bir yeri olan buhur, namazın farklı yerlerinde odaya getirilerek dolaştırılır. Hatta bardaklara konan üzüm suları bile içilmeden önce afsunlanır (KK22, KK35, KK110, KK134, KK141, KK158, KK189).

Amca, genel hatlarıyla sınama aşamalarını başarıyla tamamlayan çocuğu evine götürmeden önce, çocuğun ailesi tarafından maddi duruma bağlı olarak kurban kesilmektedir. Kurbanın kesilmesi durumunda etin bir bölümü amcaya, kalanı da hayır amacıyla çevreye dağıtılmaktadır. Akabinde çocuğun din amcasının evine gitmesiyle âdet üzere Nusayrilerde Arapçası “*kahk sibiye*” denilen bir çeşit kakesi yapılarak hayır amacıyla komşulara dağıtılır. Böylelikle hayır kakesini alan kişiler, çocuğun amca evine gittiğini anlamış olurlar. Çocuk, eğitimi tamamlanıncaya ailesiyle görüşemediği gibi evden de çıkmaz (KK14, KK136, KK139). Çocuk, ilgili eğitim sürecinin sonuna geldiğinde çocuğa Nusayrilik öğretisi, Hz. Ali’ni yeri ve önemi, 12 İmam, beş yetimin (eytam) kimler olduğu öğretilip namazda okunan on altı sure de çocuğa ezberletildikten sonra eğitim tamamlanmış ve sonlandırılmış olur. Hemen akabinde çocuk, evine döndükten sonra adet üzere çocuğun ailesi yöresel yemekler hazırlayıp amcaı yemeğe davet eder. Amcaya, çeşitli hediyeler ve özellikle bir yüzük verilir (KK48, KK114, KK133). Artık söz konusu çocuğun hayatında ikinci bir baba olan amca, çocuk için her bayramda veya özel günlerde ziyaret edilmesi, hediyeler verilmesi ve sonsuz saygı gösterilmesi gereken bir kişi konumuna geçmektedir (KK35, KK53, KK65, KK111, KK145, KK155).

2.8. Nusayrilikte Namaz ve Oruç

2.8.1. Namaz

Aleviliğin temel kaynaklarında namazla ilgili kuvvetli vurgular vardır. Sözelimi, Makâlat’ta, susuz abdest, abdestsiz namaz olmayacağı gibi namazsız da Allah’a yaranmanın olmayacağına açıkça işaret edilmekte, namazla ilgili bazı benzetmelerin de yapıldığı görülmektedir (Üçer, 2010: 475). Resulullah’ın döneminde, Resulullah’ın ardından aynı cami ve mekânda beraberce namaz kılan, beraber hacca giden ve İslamî öğretilerde hemfikir olan bu halk, Resulullah’tan sonra Alevi ve Sünni ayırımının ilk tohumları atılmış ve kopmalar başlamış oldu. Buna rağmen Alevilerin

büyük bir bölümü, bu dönemlerde camilerden kesilmedikleri bilinmektedir. Daha sonra gelen iktidarların zalim liderleri ki bunlar Emevilerle başlamıştır. Ehlibeyt ve ehlibeyt yandaşlarına karşı yapılan haksızlık, hakaret, itham, iftira ve katliama varan zulümleri had safhaya varmıştır. Başrolde Mûaviye ve oğlu Yezid gelmektedir. Camilerde, İmam Ali'ye küfür ve lanet okunmaya başlanmış ve bu laneti okumayanlar ya ağır bir şekilde cezalandırılmış ya da camilerden uzaklaştırılmışlardır. Aleviler hakkında iki de bir çıkarları fetvalar ise cabası. Emevilerin uyguladıkları bu manevi ve fiziki işkence, Alevilerin, camilerden kesilmelerine sebep olmuştu. Bir kenara atılan bu halk, Allah'a olan inançlarından, Kur'an-ı Kerim'e olan bağlılıklarından ve ehlibeyt sevgisini yüreklerinde taşıdıklarından, ibadetlerini camiye gitmeyip evlerinde ve kutsal saydıkları bazı mekânlarda ifâ etmeye devam ettiler. O günden bugüne kadar, büyük önder Mustafa Kemal Atatürk'ün verdiği haklardan başka hak alamamışlardır (Doğan, 2009: 144-145; KK1, KK2, KK3, KK4, KK21, KK49).

Dâmıgu'n-Nusayriye isimli risalede el-Kayseri, Nusayrilerin Sünniler gibi namaz kıldıklarına yemin dâhi ettiklerini söylemektedir. Nusayrilerden Antakyalı olanların Sünni camisine giderek namaz kıldıklarını; ancak Sünni cemaatin Nusayri toplumundan olanları fark ederek Nusayrileri camilere sokmadıklarını söylemiştir. Gerçekten Nusayriler arasında camilere gitmek isteyen ve Sünniler gibi namaz kılmak isteyenler günümüzde bile bulunmaktadır. Günümüzde Nusayri cemaatinden insanların camilerde namaz kıldıkları, hacca gittikleri ve oruç tuttıkları görülmeye başlanmıştır. El-Kayseri'nin dediği gibi o dönemde Nusayrilerin ramazan ayında oruç tutmadıkları bir gerçektir; ancak günümüzde oruç tutanlar da bulunmaktadır. Çünkü Nusayrilik bir yaşam biçimidir ve Sünni doktrininin tersine Nusayrilikte dinsel zorlama, (farz yapılması gerekenler gibi) veya herhangi bir dinsel baskı bulunmamaktadır. (Kuzu, 2012: 47). Nusayrilerin camilerde namaz kılmamaları konusunda çeşitli görüşler mevcutsa da başta Emeviler döneminde Hz. Ali'ye camilerde kötü sözler söylenmesi kimi zaman da başka mezheplerle iç içe yaşadıkları şehirlerde camiye girmelerine izin verilmemesi ve hakarete uğramalarından dolayı camilerden uzaklaşmalarına ve başka ibadet mekânlarına yönelmelerine sebep olmuştur (Bezgin, 2011: 8; Er, 2010: 277- 282; Bilgili, 2010: 49-78). Şeyh Haşim Tümkaya'nın refakâtiyle Şeyh Mahmut Reyhani ile yaptığımız görüşmede namaz hususunda Reyhani, namaz ibadetinin zahiri anlamda hem kadın hem erkeklere farz olduğunu belirtirken; bîatını namazdan sadece erkeklerin

sorumlu olduğunu belirtmiştir. Kılmış oldukları bâtnî namazın şekil bakımından farklı olduğunu vurgulayan Şeyh Reyhani, abdest almada da ufak tefek farklılıkların olduğuna da vurgu yaparak kendilerinin bu hususta kesinlikle Kur'an'ı baz aldıklarını ifade etmiştir. İmam anlayışında namaz kıldırarak kişinin öncelikle ehlibeyt soyundan gelerek cemaatte saygı gösterilen bir kişi olması gerektiğini söylemiştir. Kendilerinin yani şeyhler silsilesinin 12 İmam'dan geldiğini ve bu imamlara yürekten bağlı olduklarını söyleyen Reyhani, bâtnî namazların birlik ve beraberliği sağlayarak toplumsal dayanışmayı da olumlu yönde etkilediğini ifade etmiştir. Namaz hususunda Şih Nasreddin Eskiocak, *“İbadet, temiz olan yerde her yapılır. Cenâb-ı Allah, yalnız camide münhasır değildir. Ben burada bahçede, çarşıda, evimde veya yürürken namaz kılabilirim. Biz, Nusayrilere göre döndüğün her yön kible sayılmakla birlikte, kibleye dönerek ibadet ederiz. İnancı olan bir kimse nerede namaz kılsa orası kutsaldır.”* derken; Şih Mahmut Reyhani de Eskiocak'ı teyit ederek *“İbadet her yerde yapılabilir. Aleviler, elbette camiye giderler.”* demiştir (KK1, KK2).

Türkiye’de yaşanan Alevilik, bölgeler açısından bütünlük göstermemektedir. Bu farklılıklar ibadetlere de yansımaktadır. Ancak genel olarak Alevilik inancında diğer müslüman fırkaları gibi İslam’daki ibadet şekillerine inanılmaktadır. Bunlar oruç, namaz, hac, zekât ve kelime-i şehadettir. Aleviler, bu beş ibadet şekline kalben inanmaktadırlar. Aleviler, inançlarında ehlibeyti merkeze aldıklarından Kur'an-ı Kerim’in bir iç bir de dış yüzü yani bâtnî ve zahiri anlamları olduğunu vurgulayarak ibadetlerini bu esasa göre şekillendirmektedirler. Bu şekil, özellikle namaz ibadetinde belirginleşmektedir. Hatay Alevi inanç önderlerinin büyük bir kısmı, namazın şekilden ziyade gönül işi olduğunu, namazın hangi şekilde, nasıl ve nerede kıldığından çok, namazda kalben Allah’a ne kadar yakın olunduğunun önemli olduğunu ifade etmektedirler (Dönmez, 2010: 218; KK9, KK11, KK12, KK69, KK79). Namaz konusunun, bazı Alevi yazarlar tarafından genel İslamî anlayışın aksine farklı bir bakış açısıyla yorumlandığı görülmektedir. Özellikle son dönem bazı Alevi yazarlar, Alevilikle namaz kılmak arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını vurgulamakta; Alevilerin genel İslamî anlayışa benzer bir şekilde namazlarının olmadığını ileri sürmektedirler (Zelyut, 1994: 6-7). Hatay Nusayrilerde zahirî ve bâtnî olmak üzere iki çeşit namaz vardır. Hem erkeklere hem kadınlara farz olduğu bilinen bütün müslümanların kıldığı beş vakit namaz, zahirî bağlamda algılanır ve icra edilmeye

çalışılır. Burada asıl bilinmesi gereken namazın bâtını olarak algılanan ve sadece Nusayri erkeklerin şîh eşliğinde kıldıkları bir namazın varlığıdır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK49, KK69). Bâtini namazlar, kutsal günlerde ve bayramlarda toplu hâlde günün belirli saatlerinde bayram sahibinin veya bir şîhin evinde kılınmaktadır (KK1, KK5, KK6, KK48, KK114, KK133, KK134, KK204). Zahirî namazlar, abdestli olmak koşuluyla herhangi bir yer ve şekilde kılınabilmektedir. Yani bu namazlar otururken, yolda yürürken, bahçede gezinirken de kılınabilir (KK1, KK2, KK3, KK69, KK79, KK114). Toplu kılınan bâtini namazlarda yapmak zorunda olunan kimi beden hareketleri varken zahirî namazlarda herhangi bir beden hareketlerinin olmadığı, zahirî namazların her bir vaktinin bir isimle anıldığı bilinmektedir. Bu namazlar Muhammet, Fatır, Hasan, Hüseyin, Muhsin olarak adlandırılır. Nusayri kadınlara sırlar ve öğretiler verilmediği için zahirî namaz dışında sorumlu oldukları herhangi bir ibadetleri bulunmamaktadır.

Hatay Nusayrileri, namazı gün içinde gerekli duaların okunması suretiyle kılabilir. Namazın en belirgin vazgeçilemeyecek özelliği temizlik şartı ve namazın sadece Allah için kılınma şartının yerine getirilmesidir (KK1, KK10, KK11, KK21, KK133, KK139, KK168, KK178, KK182). Ayrıca Nusayriler, önemli günlerinde veya herhangi birinin namaz yapması durumunda uygun görülen yerlerde toplanırlar. Nusayriler için cami Arapça orijinal anlamını korumakla beraber toplanılan yer anlamına gelmektedir. Namaz amacıyla toplanılan yer, cami de türbe de, hatta birinin evi de olabilir. Önemli günlerde veya birinin namaz yaptığı durumlarda, namaza katılanlar belirlenmiş olan yerde toplanırlar. Nusayri kültüründe namaz, aynı zamanda kurban anlamına gelmektedir. Namazı yapan kişi kurban keser. Kesilen kurbanlardan genellikle, hrise adı verilen kutsal bayram yemeği yapılır. Bu yemek, etin kemikten kendiliğinden ayrılınca kadar kaynamasından sonra, dövmeyle beraber kaynatılmasından yapılır. Tabiki de ilgili yemeğin yapılması tamamen maddi imkânlarla bağlı olmakla beraber maddi imkânı yetersiz olan kişilerin hrise yerine çorba veya pilav da yapabilmektedir. Namaza gelen, gelemeyen veya oradan geçmekte olan herkese bu yemekten ikram edilir. Dolayısıyla Nusayrilerde namaz yapmak, aynı zamanda Nusayrilerin toplumsal dayanışmasını sağlar.

Hatay Nusayrilerine göre kadınların namaz kılma zorunluluğu yoktur. Bu bakımdan kadınlara Nusayri mezhebinin sırları açıklanmaz. Kadınlar isterlerse ancak ve

ancak Sünni inanışında olduğu gibi beş vakit namazı icra edebilirler (KK7, KK8, KK9, KK12, KK178, KK181, KK182).

Hatay Nusayrilerinde namazın sayısı yine beştir ve beş masuma tahsis edilmiştir. Namazda kıbleye dönmek şart değildir. Öğleye kadar güneşin doğuş yönüne, öğleden sonra ise batıya doğru yönelinir.

Nusayrilerin bâtını namazlarında beş şart vardır. Bunlar:

1. Beş seçkini bilmek, bunlar; Muhammet, Fatır, Hasan, Hüseyin ve Muhsin'dir.
2. Gülmeden ve konuşmadan dua etmek,
3. Namazda, Abbasi rengi olduğu için siyah takke kullanmamak,
4. İbadeti başkaları görmeden gizli yapmak,
5. Namazı, “*Ey yüce, büyük ve arıların efendisi Ali, bize merhamet et*” diyerek bitirmek.

Namazlarda Kuran'ı Kerim'den Fatiha ve İhlâs sureleri ile öteki bazı kısa sureler, Kitabü'l Mecmu'daki sureler ve Kuddas adı verilen özel bazı dualar okunmaktadır. İbadetlere kadınlar ve topluma kabul edilmemiş kişi veya kişiler kesinlikle alınmaz (KK12, KK21, KK69, KK114, KK126, KK136).

Ömer Uluçay, Hatay Nusayrilerinin namaz vakitlerinin karşıladıkları isimlerle ilgili bize şu bilgileri vermektedir:

1.	Hız. Muhammet	Öğlen Vakti
2.	Hız. Fatır	İkindi Vakti
3.	Hız. Hasan	Akşam Vakti
4.	Hız. Hüseyin	Yatsı Vakti
5.	Hız. Muhsin	Sabah Vakti

Her vaktin farzı ve her rekâtın harfî vardır (2011: 125; KK9, KK11, KK21, KK22, KK50, KK54). Namazda Kur'an-ı Kerim'den bazı surelerle “*kuddâs*” adı verilen özel bazı dualar okunmaktadır. Nusayrilikte namazın temel şartları, “*eşhâsu's-salât*” denen namazın beş seçkinini -Hz. Muhammet (öğlen vakti), Hz. Fatır/Fatıma (ikindi vakti), Hz. Hasan (akşam vakti), Hz. Hüseyin (yatsı vakti) ve Hz. Muhsin (sabah vakti)-zihinde tutmak, dua esnasında gülmemek ve konuşmamak esatır (Palbıyık, 2010: 32; Eskiocak, 2006: 442, 459; Üzüm, 2007: 272-273; KK1, KK4, KK7, KK9). Nusayrilik, bâtını ve bağdaştırmacı karakterine paralel olarak temel İslamî ibadetleri tevil edip ferdî ve toplu biçimde yerine getirilebilen kendine has bir ibadet anlayışı geliştirmiştir. Ferdî

ibadetlerin başında “*bâtını namaz*” adı verilen ibadet gelmektedir. Namaz, Ali’ye açılan kalbin niyazı anlamında anlaşıldığından özel bir mekâna, camiye ihtiyaç duyulmadığı gibi herhangi bir tarafa yönelme yahut özel bir duruş da söz konusu değildir (Üzüm, 2007: 273). Nusayriler için namaz, sesle yapılan bir ibadet olup, sadece dua olarak algılanmaktadır. Söz konusu cemaat, namaza başlarken “*Ali, Muhammet ve Selman’ı*” yüceltiriz diyerek sembolik manada namazı eda etmiş olduklarına inanırlar. Arap Alevileri için namaz, Ali’ye açılan bir kalbin niyazı olarak anlaşıldığından ferdi yapılır. Bayram ve mukaddes günlerde cemaat şeklinde de namaz kılındığı derlemeler süresince tespit edilmiştir.

Kuran-ı Kerim’in muayyen surelerinden ayetler okunur. Dinî vaaz verilir. Kendi mezheplerine özgü dinî öğretiler okunur, aktarılır. Törenler camide değil, evlerde yapılır. Hz. Ali’nin, Emeviler zamanında Necef’te bulunan bir caminin mihrabında namaz kılarken öldürülmesi, ehlibeyte cami minberlerinden verilen emirlerle zulüm edilmesi, onların camiye girmelerine izin verilmemesi ve camilerde Hz. Ali ve ehlibeyte hakaret niteliğinde sözler söylenmiş olması nedenleriyle Nusayri Aleviler, camilerden uzaklaşmış, kendilerine alternatif ibadet merkezleri oluşturmuşlardır. Evliya olarak kabul edilen kişilerin türbeleri ve Hz. Hıdır (Hızır) makamı, Hatay Nusayri Alevilerinin “*Ziyaret*” olarak adlandırdıkları alternatif ibadet merkezleridir. Anadolu Alevilerinin cem törenlerinde kadın-erkek beraberken, Nusayrilerde ayrıdır. Anadolu Alevilerinden farklı olarak törenlerde sadece reşit erkekler bulunur (Doğruel, 2005: 187). Namaz beş vakit olup, evlerde gizli kılınır. İslam’ın beş şartının bâtını yorumu ve uygulaması söz konusudur. Biçime, yere ve zamana önem verilmez; her yer ve zamanda; yürürken otururken çalışırken namaz kılınır. Önemli olan Allah’ın adını zikretmek ve O’nunla baş başa kalarak O’nun için dua etmektir. Bayramlarda, adaklarda, cenazenin yedinci gününde şıhlarla birlikte toplu namaz kılınır (Güneş, 2013: 203; Çelepi, 2009: 533; İşoğlu, 2006: 408; KK1, KK2, KK4). İskenderun Akçalı beldesinde ikamet eden ismini vermek istemeyen bir şıh torunuyla ile yaptığımız görüşmede altıncı imamla birlikte namazlarının başladığını ve ibadetlerinin tarihsel gelişimlerini ehlibeyt ve 12 İmamlara bağlandığını belirtmiştir. İlgili kişi, Ramazan ayının özellikle birinci, on yedinci, on dokuzuncu, yirmi birinci ve son günü olmak beş gün bâtını namazlarının olduğunu ancak diğer günlerde de namaz kıldıklarını ve namaz sırasında buhur yakıp tutsülendiklerini ifade etmiştir (KK220).

Bu ibadetlerini icra ederken Nusayrilerin içki içtikleri söylenir. Ancak bu tamamen yanlış bir düşüncedir. Namaza içkili gelmek bile yasaktır. Ama Kâbe'yi ziyarete gelenlere Abdulmuttalip'in bir bardak üzüm suyu ikram etmesi dolayısıyla onun bu geleneğini yaşatmak adına namazda taze sıkılmış üzüm suyu veya kuru üzüm suyu içilir. Bir diğer görüşe göre de Hz. Muhammet, miraca çıktığında kırklar meclisinde bir üzüm tanesinin suyunu sıkarak kırk kişiye ikram etmesini temsilen namaz esnasında taze sıkılmış üzüm suyu ikram edilir (Bezgin, 2011: 8; Karasu, 2003: 5-12; Coşkun-Özen, 2010: 315-319). Nakfi, (kan renginde bir içecek) üzümün ezilip üzerine suyun eklenmesiyle elde edilir. Nakfinin içilmesi bir yandan "*Allah'ın bilgisi ve nuruna ya da cennette içilen manevi suya*" işaret eder. Ayrıca kanı temsil etmesi üzerinden "*inançsal kan kardeşliğine*" de gönderme yaptığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla, Nusayrilerin ayininde "*Ali, Muhammet ve Selman*" isimlerinin bilgisine ulaşılması ve ulaşılan bu bilginin dışına çıkılmaması, nakfinin içilmesiyle doruk noktasına ulaşır. Buradan hareketle de nakfiden içen herkesin bâtında ve zahirde kardeş olduğu ya da olacağı dile getirilmiş olur ki, bu da, kadınların ve ötekilerin bilgisi dışında gerçekleşen bir durumdur (Özbek, 2006: 66). Saha içerisinde Samandağ'da görüştüğümüz Şih Hasan Tümkaya, Arap Aleviğinde ibadetlerin aynı zamanda bir geleneğinde devamı olan amca denilen kişi veya kişilerce Nusayri erkek çocuklarına öğretildiğini, namazlarının 16 sureden oluştuğunu ve günün her saatinde kibleye dönme zorunluluklarının olmadan namazı eda ettiklerini belirtmiştir. Namazlara kadınların alınmadığını, namazda kesinlikle Kur'an'dan ayetler okunduğunu ve Arap Aleviliğinin İslam dairesi içerisinde Kur'an odaklı olduğunu vurgulamıştır (KK221).

Namaz gibi İslam'ın diğer temel ibadetlerinin de te'vil edildiği Nusayrilikte oruç, Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın sessizliğini temsil eder ve diğer bâtını mezheplerdeki gibi "*sırları başkalarından gizlemek*" anlamına gelir. Zekât, Selman-ı Farisî'yi temsil eder ve "*dini öğrenip başkalarına nakletme*" manasındadır. Bununla birlikte fırkanın iç işleyişinde zekât, çeşitli vesilelerle icra edilen merasimlerden sonra şeyhe verilen paradır. Kendine özgü davranışları ile firkaca kutsal sayılan kişileri sembolize eden haccın bilinen ibadetle ilgisi yoktur (DİA, 2007: 272). Türkiye'deki bütün Alevilerde olduğu gibi Hatay Arap Alevilerinde de Hz. Ali'nin camide öldürülmüş olması veya kendilerinden olmayan bir hocanın arkasında namaz kılmak istemediklerinden cemaatin büyük bir çoğunluğunun yapılmış olan alan

araştırmalarından da hareketle beş vakit namazlarının bulunduğunu, namazlarını herhangi bir temiz mekânda kıldıklarını belirtmişlerdir (KK1, KK2, KK4, KK7, KK11, KK49, KK59, KK178).

Gizli kılınan bâtını namazlarına sadece Nusayri olanlar katılır. Nusayri olamayanların, namaza davet edilmedikleri gibi namaza katılmalarına da müsaade edilmez (KK21, KK49, KK79, KK94, KK138, KK165). Türkiye’de özellikle Akdeniz’in kıyı kesiminde yoğun olarak yaşayan Nusayriler, Türk devletine, Türk bayrağına, Türk milletine ve özellikle devletin kurucularından Mustafa Kemal Atatürk’e sadakatle bağlı olup, gizli kılınan bu namazlarını vatan, bayrak, millet ve kurucusuna bağlılıklarını ifade eden cümlelerle bitirirler (KK4, KK7, KK8, KK14, KK97, KK156, KK159, KK177, KK183).

Nusayri inancı, yalnızca teorik anlamdaki farklılaşmasıyla değil aynı zamanda ibadet düzeyindeki farklılıklarıyla Sünni İslam’dan ve diğer İslamî akımlardan ayrılır. Nusayri ritüelleri ibadet yerleri, şekli, namaz anlayışı ve namazdaki kadın-erkek farklılığı temel olmak üzere çeşitli biçimlerde gerçekleşmektedir. Nusayrilikte ibadetler, bireysel ve toplu olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilir. Toplu ibadet, genellikle bayramlarda karşılaşılan bir ibadet olmakla beraber, önemli bir şeyhin bölgeyi ziyaret etmesi gibi farklı birtakım olaylarda da yerine getirilen bir ibadettir. Toplu ibadet, bireysel ibadetten farklı olarak dualar yanında, belirli bedensel hareketlerden oluşmaktadır. Nusayrilerin diğer bütün ibadet ve törenlerinde olduğu gibi, ibadet gizlilik esas alınarak yabancı kimselerden uzak, temiz ve daha önce günah işlenmemiş kapalı bir mekânda yerine getirilmektedir. Bireysel ibadette fiziksel olarak yerine getirilmesi gereken bedensel hareketler bulunmamaktadır. Nusayrilikte bireysel ibadet belirlenmiş duaların okunması ile yerine getirilmiş olunur. Nusayriler, temiz ve inanca uygun olması, abdestli olunması koşuluyla her mekânda ve durumda namaz kılabilirler. Bu nedenle, dışarıdan bakıldığında kişinin ibadetini yerine getirdiği anlaşılmaz (Keser, 2008: 65). Hatay yöresi Arap Aleviliği özellikle ülkemizin farklı bölgelerinde değişik adlarla anılan Alevi zümrelerden oldukça farklılık göstermektedir. Söz konusu farklılıkların başında Arap Alevilerinin günlük hayatta ve ibadetlerde kullandıkları Arapça’dır. Ana dilleri Arapça olan Nusayriler, günlük hayattan ibadetlerine kadar her süreçte Arapçayı tercih ettikleri ve Kur’an’ı her daim kendilerine rehber edinip yorumladıkları bilinmektedir. Ayrıca Nusayrilikte namaz, oruç, yola giriş ritüelleri ve

okunan duaların da Bektaşilikten farklı olduğu ifade edilmektedir. İlgili zümreler arasında bir diğer ciddi farklılığın da bâtinilik derecesi ve anlayışından kaynaklandığı söylenmektedir. Her ne kadar Alevilik, genel hatlarıyla gizliliğe dayalı bâtını bir inanç felsefesi olsa da bâtinilik yapısının özellikle Arap Alevilerinde daha baskın olduğu burada zikredilmelidir.

Nusayrilik öğretisinde, temel İslamî ibadetler kabul edilmekle beraber bu ibadetler ferdî ve toplu biçimde kendisini hissetiren ve kendine özgü yapıyı ihtiva eden bir şekle bürünmüştür. Hatay Nusayrilerinde ferdî ibadetlerin başında bâtını namaz gelmektedir. Hatay Nusayrilerinde bâtını namazdan bir gün öncesinde kadınlar tarafından temizlenen mekân; sabahın ilk saatlerinde gizlilik esas alınarak zikre katılacak tamlar yani cemaat üyeleri tarafından doldurulur. Tamlar, şeyhin ve yardımcılarının karşısına belli bir sıra düzen içinde genellikle “*yarım ay şeklinde*” dizlerini bükerek bir sandalyede oturur. Tamların karşısında ise; ortada şeyh, sağında geleceğin şeyhi olacak nakip ve solunda necip yer almaktadır.

Nusayrilerde çok ayrı bir yeri olan buhurun Namaz süresince değişik zamanlarda içeri getirilerek tütsülenildiği ve özellikle de reyhan bitkisinin namazın birçok yerinde avuç içlerinde ovalanıp salâvat getirilerek koklandığı ifade edilmektedir (KK22, KK57, KK89, KK239).

Buradan hareketle cinsiyetler arası ilişkilerde sınırların anlaşılması bağlamında önemli bir simge olan reyhan, “*riha*” (koku) kelimesinden gelir ve “*güzel koku*” anlamı taşır. Gündelik yaşamla iç içe olan bu bitki evlerde, mezarlıklarda kullanılmasına karşın, eskiden çocukların büyüyünce terinin kokmaması için terleyebileceği yerlere de konulmuş. Zamanla bu bitki, kendi bağlamından kopararak dinî ayinlerin vazgeçilemez nesnesi hâline getirilmiş. Özellikle, toplu zikirlerde Kitabı’l Mecmu’da yer alan “*Reyhan*” duasının okunması esnasında kullanılan bu bitki, meyvesi yenmeyen (reyhan) ve meyvesi yenen (hambelez) biçiminde ikiye ayrılır. Ayine katılan erkekler için bu bitki; yalnızca dış dünyadan arınmayı değil, aynı zamanda kişisel kokulardan da kurtulmayı simgeler. Yani erkekler, reyhanın etrafa yaydığı kokuyla bedenlerindeki kişisel kokuları ortadan kaldırır. Komşulara ziyarete gidildiğinde ya da daha önemlisi cenazelere katılan insanların üzerine kolonya serpilmesi de bununla ilişkili gibi görünmektedir. Yani, toplumsal mekânlarda kullanılan kokular; kişisellikten ve pis kokulardan uzak olmalıdır. Böylece, namaza katılan erkeklerin ya da cenazeye katılan

insanların bedenleri de aynı hoş/uygun koku (reyhan ve kolonya) ile biçimlendirilir (Özbek, 2006: 48).

Namaz kılınan yerler cami, türbe veya genellikle Nusayri birinin evi olabilir (KK3, KK7, KK11, KK12, KK60, KK78, KK80). Nusayrilerdeki bayram namazları Sünni ya da Şia anlayışındaki namazla ilgisizdir. Hz. Ali' nin sevgisiyle ilgili sohbetlerin yapılmasıyla başlanan namaz, ayetlerle ve Kitab-ul Mecmu'dan okunan surelerle devam eder. Bu namaz, soyla babadan oğula geçen şeyhlerin önderliğinde erkeklerin toplanıp dua ettikleri bir törendir. Secde ya da rükû gibi namaz biçimleri bulunmaz. Namazdan önce abdest alınır (KK126).

Nusayrilerde icrasal ayinler sırasında reyhan bitkisi, suda bekletilmiş karanfil suyu, buhurdanlık, dönemine göre yaş veya kuru üzüm suyu gibi nesneler bir tepsi içerisinde hazır bulundurulur. Söz konusu unsurlar, icrasal ayinlerin olmazsa olmazı olup ibadet sırasında kullanılmakla beraber bunların kullanılmaması durumunda ibadetlerinin kabul olmayacağı görüşü cemaatte hâkim olan bir düşüncedir. Arap Alevilerinde, bâtinî namazlarda kıbleye dönme gibi bir durum söz konusu değildir. Yarım hilâl şeklinde oturan cemaat için kıble, şeyhin oturduğu yer olarak tahayyül edilmektedir. Nusayrilerde Ali'nin kutsallığının ve seçilmişliğinin bir göstergesi olan Gadir Hum'un simgeselliği zikirlerde “*Arınma*” duasından sonra gerçekleştirilen çaprazlama el öpme ve daha sonra şeyhe doğru yapılan secde, söz konusu cemaat arasında farklı şekillerde tezahürlerde kendisini hissettirmektedir. Özellikle bâtinî namazlarda sağ el kalbin üzerine doğru götürüldükten sonra baş parmağın kapatılarak hafif bir şekilde öne doğru yarım secde yapıldığı saha içindeki derleme faaliyetlerimizde -zor da olsa- edindiğimiz bilgiler arasında yer almaktadır. Nusayriler, ibadetlerinde Arapça “*tyb*” denilen kuru karanfilin demlenmesiyle elde edilen ve kırmızı renkli olan bir tür su kullanmaktadırlar. Namazın ortalarına doğru bu su, bir kişi tarafından kaşıkla cemaatin eline konur ve cemaat eline konan bu sudan biraz içip kalanını da yüzüne sürmektedir. Nusayri ibadetlerinde çok ayrı bir yeri olan “*buhur/buhur*” da kullanılmaktadır. Günümüzde buhurun özellikle Ortodoks Hristiyanlarınca da dinsel ayinlerde kullanıldığı bilinmektedir. Yapılan alan araştırmalarında Hatay yöresinde yer alan Nusayri türbelerinin hepsinde istinasız olarak buhur ve buhurdanlıklar bulunduğu tespit edilmiştir.

2.8.2. Oruç

El-Kayseri, Nusayrilerin Ramazan ayında oruç tutmadıklarını ve sadece gizleme esasına dayalı bir oruç ibadetinin varlığını belirtmektedir. El-Kayseri, Nusayrilerin Hac görevlerinin sadece Hz. Muhammet, Selman-ı Farisî ve ehlibeytin isimlerinin zikredilmesiyle gerçekleştiğini belirtmektedir (Kuzu, 2012: 42). Gerek yörenin bir insanı olarak gerekse de konuyla ilgili yapılan alan araştırmalarda Hatay Arap Alevilerinin bir bölümünün Ramazan ayında 30 gün oruç tuttukları, oruçla ilgili pratiklerde Sünni müslümanlardan büyük bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

Aslında tek fark, orucun başlangıç ve bitiş tarihleriyle ilgilidir. Yani Arap Alevilerinin her zaman, Ramazan ayında –ki oruç tutanlar için geçerli- 30 gün oruç tuttukları, başlangıcının Sünnilere göre bir gün önce olup bitişin de bir gün önce olduğu görülmüştür. Bu noktada şıh oğlu Mehmet Bular, söz konusu farklılığın nedenini kendi cemaatlerinin İmam Cafer’den kalan “*Hesabı Dehr*” adını verdikleri bir takvime bağlı kalmalarına bağlamaktadır (KK49, KK79, KK97, KK156, KK178, KK204) .

Bu konuda Şıh Hüsamettin de Bular’la hemen hemen aynı görüşü paylaşarak Ramazan ayını kendi takvimlerine göre hesapladıklarını, Sünniler gibi aya bakarak hiçbir zaman oruca başlamadıklarını ve orucu tutanların her daim 30 gün oruçlu olduklarını söylemiştir (KK213, KK222). Aynı görüşleri vurgulayan Şıh Hasan ve Şıh Nasreddin Eskiocak da netice itibarıyla Sünnilere göre orucun bir veya iki gün önce başlayıp bir veya iki gün önce bitirdiklerini belirtmişlerdir (KK2, KK221) .

Ramazan orucundan önce bir başka orucun varlığı söz konusudur. Kur’an-ı Kerim bize, bunun Muharrem orucu olduğunu bildirmiştir. Resulallah, Hz. Nuh, Hz. Davut, Hz. İbrahim, Hz. İsa’nın ve diğer peygamberlerin her iki orucu tuttıklarını hadislerinde belirtmiştir. Muharrem orucu da, Ramazan orucu gibi bir ibadeti işaret etmektedir. Ramazan, faziletli bir aydır. Allah bu ayın hürmetine türlü türlü nimetler vermiştir. Kadir gecesini bu mübarek ayın içindedir. Kur’an-ı-Kerim, bu gecede inmiştir. Tevrat, Zebur ve İncil gibi semavi kitaplar da bu ayda inmiştir (Doğan, 2009: 124). Hatay Nusayrilerinde oruç, Hz. Peygamber’in babası Abdullah b. Abdulmuttalib’in sessizliğini temsil eder. Buna göre Ramazan Abdullah, Kur’an Hz. Muhammet’tir. Ramazan günleri ise, Nusayrilerin kutsal kişilerini temsil ettiğine dair güçlü bir inanış vardır.

Alevilik kültüründe oruç, Ramazan, Muharrem ve Hızır orucu olmak üzere üçe ayrılır.

1. Ramazan Orucu: Kur'an'ın Bakara suresi, 183, 184 ve 185. ayetleriyle net olarak önceki dönemlerde de olduğu gibi (Musevilik ve Hristiyanlığı kastederek), müslümanlara da oruç farz (zorunlu) kılınmıştır, buyrulur.

2. Muharrem Orucu: Nuh tufanından kurtulanlar, bu olayın geçtiği Muharrem'de üç günlük oruç tutarlardı. Üç günlük oruçtan sonra da Aşure çorbası pişirilerek, evrenin ve insanlığın kurtuluşu kutlanırdı. Ayrıca Kur'an'da Fecr suresinde, Muharrem ayında on gün oruç tutulması buyrulmuştur.

Muharrem orucu aynı zamanda, zalime ve zulme karşı bir tür pasif karşı koymadır. Muharrem'in onuncu gününe aynı zamanda Aşure denilmektedir Bugünün öğlesinde, oruca ara verilir. 12 çeşit kuru gıdadan oluşan maddeden ibaret, Aşure (canas çorbası) pişirilir, dağıtılır, yenilir.

3. Hızır Orucu: Alevi inancında var olan bir diğer oruç da, Hızır orucudur. Genellikle şubat ayı içerisinde üç gün, darda (sıkıntıda) kalanların yardımına koşan evliya, dahası kitapsız bir peygamber olarak kabul edilen Hızır aleyhisselam adına ve anısına tutulan bir oruçtur (Gülşan, 2004: 99-102).

2.10. Nusayriliğin Kutsal Kitabı Kitab-ı Mecmu

Nusayriler, günümüze gelinceye kadar mezhebin temel eserlerini de kaleme almışlardır. Bu kaynakların en önemlisi Hasibî'nin ilk beş suresini yazdığı, on altı sureden müteşekkil Kitabü'l-Mecmu'dur. Daha sonraki dönemlerde de İsmetü'd-Devle (öl. 700/1300), Hasan Acrud (öl. 836/1432), Muhammet Yunus el-Kilâzî (öl. 1011/1602) gibi önemli Nusayri din adamları yetiştiren mezhep, barındırdığı görüşlerle Gulat-ı Şia'dan kabul edilmiş ve İmamiyye/Şia ulemasının da birçok kez reddiyesine muhatap olmuştur (Hatib, 1986: 324; Gölpınarlı, 1969: 139). Nusayriler için otantik bir yapısı olan kaynakların içerisinde en önemlisi şüphesiz ki kutsal kitap olarak (Kur'an-ı Kerim'den sonra) da kabul edilen Kitabü'l-Mecmu'dur (Turan, 1996: 11; DİA, 2007: 270). Nusayriliğin ilk kurucularından kabul edilen Hamdan el-Hasibî'ye addedilen Kitabü'l-Mecmu, dinin esas yapı taşı olup mezhebe girenlere tekrarlatılmaktadır. Ahmet Turan, "*Kitabul-Mecmu'nun Tercümesi*" (1996) isimli makalesinde sureleri tercüme etmiştir.

Nusayriler hakkında ortaya atılan iddiaların başlıca kaynaklarından birisi de Süleyman Adenî adlı şahsın “*el- Bakura’s- Süleymaniyye*” adlı eseridir. Süleyman Adenî, Antakya’da doğup Tarsus’ta yaşamıştır. Kendisi de Nusayri’dir. Hâl ve hareketleri dolayısıyla toplum tarafından dışlanmıştır. Kaleme aldığı eserinde Nusayrileri karalamak için dağa, güneşe, aya taptıklarını ifade etmiştir. Sonraları bu bilgileri kapsayan, fakat daha hacimli “*el- Sevsene*” adında başka bir kitap kaleme alınmıştır (Bezgin, 2011: 7; Karasu, 2003: 5-11). El-Kayseri’nin Dâmıgu’n-Nusayriye Risalesi, Osmanlı döneminde Nusayriliği konu edinen ilk çalışmalardan birisidir. Bu risaleyi kaleme alan müellifin ismi Mustafa b. Ebu Bekir el-Kayseri’dir. Müellife göre risalenin temelini Antakyalı Nusayri Süleyman el-Adenî efendinin eserleri oluşturmaktadır. Süleyman Efendi, Antakya şehrinden Adana şehrine göç ettikten sonra burada Nusayrilerin bilinmeyen yönlerini içerdiği anlaşılan eseri kaleme almıştır. El-Kayseri, risalenin genelinde Süleyman el-Adenî’nin Nusayrilere dair notlarını değerlendirmektedir. Böylece Nusayriliğin iç dünyasının dışa açılma serüvenini Süleyman el-Adenî aracılığıyla müellif el-Kayseri başlatmaktadır. Müellife göre el-Adenî, Antakya’dan Adana’ya göçünden sonra kesin olmamakla beraber önce Yahudiliğe sonra da Hristiyanlık dinine geçmiştir. Adana Nusayrileri de onun bu din değiştirmelerine ve yazdığı eserlerine tepki göstermekte gecikmemişlerdir. Risale, Süleyman Efendi’nin Kitabı’l-Mecmu’ya da yer verdiği Kitabı’l- Bakura kitabını ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Nusayri inançlarını terk eden Süleyman el-Adenî Kitabı’l-Bakura kitabını, Hristiyan mensupların da desteğiyle 1863 yılında Beyrut’ta yayınlamıştır. Süleyman Efendi’nin yazdığı bu kitabın yayınlanmasından sonra E. Edward Salisbury isimli İngiliz araştırmacı, Arapçadan İngilizceye tercümesini yaptırarak yeniden yayınlamıştır. Bu sayede Nusayrilik inancı ilk defa bilim çevreleri ve teologlarınca tartışma konusu olmaya başlamıştır. Suriye’de arkeoloji araştırmaları yaptığı sırada Nusayrileri işçi olarak çalıştıran Fransız asıllı araştırmacı Rene Dussaud, Nusayriler hakkında bilgi sahibi olmaya çalışmıştır. Fransa’ya dönünce 1900 yılında “*Historie et Religion des Nosairis*” adlı kitabını yazmıştır. Rene Dussaud bu çalışmasının sonuna Kitabı’l-Mecmu kitabının Arapçası ile birlikte Fransızca tercümesine de yer vermiştir. Müellif el-Kayseri, Süleyman Efendi’nin bu şekilde isimlendirdiği kitapları, Nusayrileri zor duruma düşürecek bu eserleri, Adana’da eski Türkçeye (Osmanlıcaya) çevirdiğini ifade etmektedir. Kaynaklarda Kitabı’l-

Mecmu'dan sıkça söz edilmesine rağmen Nusayrilerin din bilginleri, bu kitaba kaynak olarak hiç değinmezler. Nusayrilerin kimileri bu kitabın varlığını dâhi kabul etmezken kimilerinin ise bu kitabı sadece bir iftira kaynağı olarak görmeleri dikkate değerdir. Ancak söz edilen bu kitabın günümüz Türkçesine çevirileri yapılmıştır. Bu kitap, Nusayri araştırmalarında en önemli kaynak olarak kullanılmaktadır. Bu eser, Nusayrilerin dinsel anlamda bütün temel yönlerini açığa çıkaran metinlere yer vermektedir (Kuzu, 2012: 8-11; Keser, 2005: 71; Togayhan, 2010: 1-2).

Nusayrilikle ilgili bugüne kadar yapılmış çalışmaların büyük bir bölümünde Nusayrilerin Kur'an'dan sonra ikinci kutsal kaynaklarının Kitabü'l Mecmu olduğuna dair bir görüşün varlığı dikkat çekmektedir. Cemaate mensup her birey tarafından bilindiği iddia edilen ve Said al-Mamun ibn-al Kasım at Tabarani tarafından yazılan, daha sonra el-Hüseyin bin Hamdan el-Hasibî tarafından yeniden düzenlenen ve on altı sureden oluşan Kitabü'l Mecmu'nun dinî merasimleri ve bayramları içerdiği ifade edilmektedir. Daha evvel de zikrettiğimiz gibi Ahmet Turan tarafından doktora tezi olarak yapılmış ve Türkçeye de çevirilmiş olan bu eser, risale niteliğinde olup rahat anlaşılmayan, dua ve tesbihat tarzında yazılan bir kitap şeklindedir. İlgili kitapla ilgili yapılan çalışmalara tezin "*Nusayrilik Çalışmaları*" başlığı altında değinilmiştir. Yapılan bu çalışmalarda Kitabü'l Mecmu'nun tarihsel süreç içinde gelişen sosyal, tarihsel ve kültürel değişimlerden etkilenecek şekilde şekillendiği, hatta Ebu Said'in Kur'an-ı Kerim'de de yer alan 12 bayramın anlamı, oluş biçimi, yapılacak dualara ilgili yazdıklarına, daha sonra başka bilgiler eklendiği de ifade edilmektedir. Alan araştırması sırasında görüştüğümüz kanaat önderi olan şeyhlerin büyük bir bölümü söz konusu kitabı, hiç zikretmeksizin yokmuş gibi davranmaları dikati çeken ayrı bir husustur.

Gerek kanaat önderi gerekse de halktan bu kitapla ilgili yöneltilen sorulara cevap alınamamış ve ilgili bu kitabı sahiplenen olmadığı gibi bu kitabın Nusayrileri küçük düşürmek adına bir uydurmadan ibaret olduğunu dile getirmişlerdir (KK1, KK2, KK3, KK5, KK6, KK10, KK11, KK21, KK49, KK179, KK97, KK110, KK129, KK130, KK137, KK156, KK178, KK180, KK208, KK213, KK221).

Saha içerisindeki derleme faaliyetlerinde gizlenmeye çalışılan veya kabul edilmeyen kitapla ilgili yüzeysel bilgiler edinildikten sonra konunun hassasiyeti amacıyla da derinliğe girilmeden son olarak Ahmet Turan tarafından doktora tezi olarak

yapılmış ve Türkçeye de çevirilmiş olan bu eserin sadece sure isimleri verilerek konu, sonlandırılacaktır.

Kitabu'l- Mecmu'daki Sureler:

Birinci Sure	: İsmi “ <i>Başlangıç</i> ”
İkinci Sure	: İsmi “ <i>İbni el- Velî'yi Yüceltme</i> ”
Üçüncü Sure	: İsmi “ <i>Ebu Saîd'i Yüceltme</i> ”
Dördüncü Sure	: İsmi “ <i>Kaynağı Nereden Geldiği Nisbeti</i> ”
Beşinci Sure	: İsmi “ <i>Gâlibiyyet</i> ”
Altıncı Sure	: İsmi “ <i>Secde Etme, Sücûd</i> ”
Yedinci Sure	: İsmi “ <i>Selâm</i> ”
Sekizinci Sure	: İsmi “ <i>İşaret</i> ”
Dokuzuncu Sure	: İsmi “ <i>el-Aynu'l - Aleviyye</i> ”
Onuncu Sure	: İsmi “ <i>el- Akd</i> ”
On birinci Sure	: İsmi “ <i>Halkın Dağ Diye İsimlendirdiği Şehadet</i> ”
On ikinci Sure	: İsmi “ <i>İmamiyye</i> ”
On üçüncü Sure	: İsmi “ <i>Müsaferet, Yolculuk</i> ”
On dördüncü Sure	: İsmi “ <i>el- Beytü'l –Mamur</i> ”
On beşinci Sure	: İsmi “ <i>el- Hicâbiyye</i> ”
On altıncı Sure	: İsmi “ <i>en- Nakîbiyye</i> ” (Turan, 1996).

2.11. Tanrı-Muhammet-Ali İnancı ve Üçlemesi

Kuşku yoktur ki Alevilik kültürünün en temel ve önemli ritüeli, Allah inancıdır. Alevilikte, Allah'ın varlığına, tek olduğuna, doğmadığına, doğrulmadığına, her şeyi yarattığına, her şeyi kontrol ettiğine içten ve sorgusuzca inanılır (KK4, KK6, KK7, KK9, KK12, KK49, KK69, KK178, KK182).

En eski devirlerden itibaren “Tanrı” inancının var olageldiği gözlenmektedir. Kaynağı bilinmeyen “*Tanrı*” kelimesi, çeşitli Türk topluluklarında, her bölgenin fonetik özelliklerine göre farklı adlarla anılmaktadır. Türkler Müslüman olduktan sonra da Tanrı kelimesi, İslamiyet'teki Allah anlamında kullanılmıştır. Türkler, Tanrı'yı ifade etmek için “*İdi, Ilgarı, Çalab, Bayat*” gibi isimler kullansa da hiçbiri “*Tanrı*” kelimesi kadar yaygın olarak kullanılmamıştır (Tekin, 2011: 91). Genelde Tanrı anlayış ve algılanışı, sadece değişik dinlerde değil, aynı dinin değişik mezhep ve tarikatlarında da farklılıklar arz eder. Kuşkusuz Tanrı'nın algılanış ve anlayışı, her inancın, itikatın

ibadetine de yansır ve onları biçimlendirir. Tasavvufî-Bâtîni felsefeyle beslenen ve algılanan Alevi müslümanlığında da Tanrı; sevilen, zor ve ölüm anında sığınılan, huzur bulunan, yüce bir sığınak olarak kabul edilir. Yine Alevi inancında Tanrı, evrenin sadece yaratıcısı değil, aynı zamanda da evrenin içerisinde yerleşerek gören, gözetleyen, yaşayan ilahî bir varlıktır. Bu yerleşik Tanrı anlayışı, Anadolu Aleviliğinin temel felsefesini ve inancının da omurgasını oluşturur (Gülşan, 2004: 6-7; Tekin, 2011: 238). Alevi inançlarının merkezinde geleneksel bir Tanrı anlayışı bulunmakta olup Allah inancı, Alevi topluluklarının inanç yapılarında önemli bir yere sahiptir. Allah'ın varlığıyla ilgili herhangi bir şüphe ya da bazı istisnalarla reddetme eğilimi de bulunmamaktadır. Alevi kültürüne göre Allah, zaman ve mekândan münezze olup her yerde hazır ve nazırdır. Allah, ezeli ve ebedidir. İşte bütün bu vasıflara sahip olan Allah'ın eşi ve benzeri yoktur. Allah mutlak ve kâinattaki her şey, O'nun varlığına ve kudretine işaret etmektedir. Rızık verici ve bağışlayıcı olan Allah, her şeyden haberdardır. O'nun izni olmadan bir sinek bile hareket edemez. O'nun isim ve sıfatları sonsuzcadır. O evvel, ahir, zahir ve bâtin'dir. Tüm bunlar, her an her şeye gücü yeten bir Allah inancının var olduğunu göstermektedir (Yıldız, 2010: 406-407). Bu noktada Temel Yeşilyurt, Allah'a iman esasının kesinlikle bütün müslümanlar için ortak payda olduğunu ifade eder ve Allah'a inanmayan bir kişinin müslüman olamayacağı gibi Alevi olmasının mümkün olamayacağını belirtir (2003: 13; KK2, KK3, KK4, KK5, KK10, KK11, KK21, KK49).

Alevi düşüncesinde, üçü bir arada anılan biri söylendiği zaman diğerlerinin de adı söylenen, "*Allah-Muhammet-Ali*" anlayışı önemli bir yer tutmaktadır. Bu üç kavramın mahiyetlerini ve her kavramın kendi içindeki sınırını tayin etmek oldukça güçtür. Bu sebeple sözü edilen kavramların yorumu ile ilgili Aleviler arasında farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu inanç sisteminin Alevi toplumuna, diğer din ve inançlardan geçtiği söylenmektedir. Yine bu inanç sisteminin Hristiyanlıktaki teslis inancında olduğu gibi, Hristiyan teslisinin Alevilikteki "*Allah, Muhammet, Ali*" üçlemesi ile birçok noktada ortaklıklar taşıdığı, yüklenen fonksiyonların benzediği ve kutsal ruh ile Ali'ye yüklenen fonksiyonların örtüştüğü ifade edilmektedir (Kaleli, 1995: 20). "*Hakk-Muhammet-Ali*" kabulüne gelince, kaynaklarda bu kavram, "*Allah-Muhammet-Ali*" veya "*Hakk-Muhammet-Ali*" şeklinde kullanılmıştır. Yörede ise kavram "*Hakk-Muhammet-Ali*" şeklinde kullanılmaktadır. Kavram, bu hâliyle Alevi inancının

en girift konularının başında gelmektedir. Alevi inancının en önemli unsurudur. Alevilikle ilgili yazılan eser ve kaynaklarda, sıkça kullanılan bir kavram olmasına karşılık, kavramın bütün Aleviler tarafından aynı şekilde kullanıldığı görülmektedir (Beşe, 2010: 172-173). Aleviler, Allah'ı tanırırlar. Hz. Muhammet'in son peygamber olduğuna, Hz. Ali'nin ise velmiliğine inanırlar. Bu inançlarını, “*ya Allah, ya Muhammet, ya Ali*” üçlemesiyle dile getirirler (Dumanoglu, 2007: 108; Kaya, 2006: 79). Alevilerin Allah'ın varlığına, birliğine, yüceliğine, büyüklüğüne ve sıfatlarına inandıklarını görmekteyiz. Ancak Alevi kültüründeki Tanrı anlayışı ile İslam'ın genel Allah anlayışı arasında yorum farklılığı olduğu görülmektedir. Genel İslam anlayışında, Tanrı'ya ancak âşk ve sevgi ile ulaşılabileceği ve Tanrı ile insanın birleşmesi özne ile nesnenin birleşme içinde bağımsızlıklarını korudukları sürece mümkün olabileceğine dair bir kabul vardır. Bunun dışında, insanın Tanrısallaştırılması ve her insanda Tanrısalsal bir özün bulunduğu dair yaklaşımlar hoş karşılanmamaktadır. Alevi düşüncesinde ise, Tanrı yaratıcı bir varlık olarak insandan büsbütün ayrı değildir. İnsanla sürekli bir bağlantı içindedir. İnsanın özündedir. İnsanda, Tanrısalsal bir öz vardır. Nitekim ruh, can bu Tanrısalsal özden başka bir varlık değildir (Eyüpoğlu, 1980: 250). Hz. Ali'ye inanışta aşırı giden bazı guplar İsmailîlerin etkisiyle Hz. Muhammet'i Tanrı'nın görüntüsü, Hz. Ali'yi de içi ve gerçekliği olarak kabul etmişlerdir. Zamanla bu zihniyet felsefî mahiyetini kaybederek “*Allah-Muhammet-Ali*” üçü birdir şekline dönüşmüştür (Bayat, 1991: 105). Alevilik kültürüyle ilgili kaynakların büyük bir bölümünde “*Allah-Muhammet-Ali*” üçlemesiyle ifade edilen bu kavramın Hatay yöresi Arap Alevilerinde “*Hak-Muhammet-Ali*” şekliyle kabul görüp kullanıldığı bilinmektedir. Aleviliğin temelini teşkil edebilecek şekilde önem arz eden söz konusu kavram, değişik şekillerde kullanılsa da Alevilik kültüründe ortak bir anlam ifade ettiği rahatlıkla söylenebilmektedir.

Sünnilerce doğrudan doğruya Allah'a verilen kimi sıfatların Aleviler tarafından İmam Ali için de kullanıldığı görülmektedir. Pek çok deyiş ve nefeste İmam Ali, Allah için kullanılan “*Rahman, rahîm, onsekizbin âlemi vareden, yaradan, yağmuru yağdıran, şimşeği çaktıran vb.*” olağanüstü özellikte bir yüce kişilik olarak anılmaktadır. Geçmişte bağnaz, yobaz din bilginlerinin Alevi-Bektaşiler için bu ve benzer inançlardan dolayı zalimce fetvalar verdikleri, onları kâfir, müşrik, putperest addettikleri malumdur. Aslında İmam Ali'nin kutsallığı, insanın kutsallığı ile birlikte düşünülmelidir. Yaratan

ve yaratılan ayrılığını ortadan kaldırıp “*vahdet-i vücud*” ilkesi gereği tüm evrende olduğu gibi insanda da Tanrı’yı gören, İmam Ali’nin yüzünü, Allah’ın yüzü (vech’ullah) olarak vasıflandıran Alevi-Bektaşî inancı, bu özgünlüğüyle bambaşka bir güzelliğe ve derinliğe sahip bulunmaktadır (Onarlı, 2006: 28-29). Onlara göre Tanrı, tüm varlığını Hz. Ali’de açığa çıkarmıştır. Hz. Ali, Tanrı’nın yeryüzündeki görüntüsüdür. Tanrı pek çok Peygambere vermediği ledün ilmini Hz. Ali’ye vermiştir. Üstün kerametini Hz. Ali’ye vermiştir. Yeryüzünde Tanrı’nın eksiksiz üstün halifesi Hz. Ali olmuştur. Bu üstünlüğünden ötürü Şah-ı Velayet adı ile anılmıştır. Tanrı’nın bâtını yani leddün ilmi ancak, kendi bâtını temsil edenlere vermiştir. (Katımızdan leddün ilmi verdik. Kehf/65) İşte Tanrı, bu ilmi Hz. Ali’ye vermiştir. Allah, kendi görüntüsünü yeryüzünde insanlara bildirmek üzere Hz. Ali’yi göndermiş ve böylece o yeryüzünde Allah’ın görüntüsü ve temsili olmuştur. Allah, gözle görülebileceğini ve kulunu o denli sevmiştir ki kendisi de insan şekline girerek tüm insanî özelliklere bürünerek insanoğlu ile mutlak bir yakınlık peyda etmiştir. Kendisini temsilen Hz. Ali’yi insan şeklinde yeryüzüne indirmiştir. Ali, Tanrı’nın yeryüzünde zatını temsil etmektedir. Böylece Allah’ın zatı Hz. Ali, sıfatı ise Hz. Muhammet olup “*Allah-Muhammet-Ali*” üçlemesi doğmuştur (Kaya, 1994: 38-39). Buradan hareketle Nusayrilik inancının temel felsefesinin “*Hakk-Muhammet-Ali*” sevgisi üzerinde şekillenerek sosyo-kültürel bağlamda inanç, kurum ve pratiklere dayanan bir yapıda olduğu söylenebilir. Hatay Nusayrilerinin inanç ve ibadet anlayışının kendine özgü yönleri bulunmakla beraber söz konusu inancın temel yapısının biçimden çok özü esas almasına ve şekilciliğe karşı olmasına dayandığı ifade edilmelidir.

Kaynaklarda yer alan görüşleri dikkate alarak Alevi anlayışında bu üçlemeyle ilgili genel manada üç farklı yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bir kısım Alevi yazarlar, Hakk-Muhammet-Ali üçlemesinin tek bir hakikatin üç ayrı ifadesi olduğunu ileri sürmektedir. Diğer bir grup ise “Hakk”ın ayrı bir hakikat ve fakat Hz. Muhammet ile Hz. Ali’nin aynı hakikat olduğunu kabul etmektedir. Konuyla alakalı üçüncü görüşe göre Hakk, Muhammet ve Ali kavramları ayrı ayrı birer hakikatin ifadesidir (Yıldız, 2010: 294). “*Allah-Muhammet-Ali*” üçlemesi, Hz. Muhammet ve Hz. Ali’nin nur birliği meselesi Alevi-Bektaşî edebiyatında on altıncı yy.’den itibaren giderek artan heyecanla işlenmiş bir konudur. Bazen “*Allah-Muhammet-Ali*”, bazen de “*Hakk-Muhammet-Ali*” şeklinde ifade edilen kavram, denilebilir ki Aleviliğin en önemli sembolüdür (Fırlalı,

1991: 227; Üzüm, 2008: 71). Celal Güler, Alevilik kültüründe “*Allah, Muhammet, Ali*” üçlüsünün önemli olduğunu, söz konusu bu üçlemenin yaşamlarının her safhasında çok önemli bir yeri ve öneminin olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Alevilik kültürünün sosyal yaşamında; “*Eşine, İşine, Aşına*” sahip olma anlayışı hâkimken inanç aşamasında; “*Eline, Beline, Diline*” üçlemesi ve “*At, Avrât, Silah*” üçlemesinin de yaşamlarına şekil ve yön verdiğini söylemektedir (2007: 89).

Alevi kültürü, Tanrı’yı kendi özünde, içinde bilir. Alevi inancında yer, gök, deniz, her şey Tanrı ile (sıfatıyla) doludur. Alevilikte, “*Doğa-Tanrı-İnsan*” birdir. Bu birlik içinde de bir bütünlük vardır. Alevi yoluna adını veren kurucu Hz. Ali’ye bağlılık, imandır. Hz. Muhammet’in, “*Ali’yi seven beni sever, beni seven Allah’ı sever.*” hadisi, İslam’da “*Allah-Muhammet-Ali*”nin bir zincirin halkaları şeklinde olduğunu da belirtmektedir. Bu durum açıkça, Hz. Ali’nin konumu göstermektedir. Aleviler de bu durumu içselleştirerek üçünü tasavvufî olarak tekleştirmişlerdir. O, evveldir. O, ahirdir. O, bâttındır. O, zahirdir. O, candır. O, canandır. O, dindir. O, imandır. Nusayriler, Bektaşiler, Mevleviler, Tahtacılar, Kızılbaşlar vb. gibi zümrelerin ona duydukları tarifsiz sevgi ve bağlılığın bir yansıması olarak onu çeşitli adlarla anmaktadırlar.

O, Şah-ı Merdân’dır. Yani yiğitlerin şahıdır.

O, Şah-ı Evliyâ’dır. Yani velilerin şahıdır.

O, Şir-i Yezdân’dır. Yani Tanrı’nın aslanıdır.

O, Nihân’dır. Yani sırdır.

O, Şah-ı Velayet’tir. Yani veliliğin şahıdır.

O, Ebu Turâb’tır. Yani toprağın babasıdır.

O, Bab’ül - İlm’dir. Yani bilimin kapısıdır.

O, Emir’ül - Mü’minin’dir. Yani inananların önderidir.

O, Haydar’dır. Yani aslandır.

O, Vech’ullah’tır. Yani Tanrı’nın yüzüdür.

O, Kur’an-ı Natık’tır. Yani konuşan Kur’an’dır. (Onarlı, 2006: 21-25; KK59, KK66, KK72, KK94, KK100, KK133, KK156, KK181).

Bu konuda Şih Mahmut Bayram, Hz. Ali’nin, Hz. Muhammet’in amcaoğlu ve Allah’ın velisi olduğunu, Hz. Ali’yle ilgili olarak peygamberin çok sayıda hadisi bulunduğunu ifade eder. Mülakatımız sırasında Bayram’ın konuyla ilgili verdiği hadisler şöyledir:

“Hz. Ali’ye bakmak, ibadettir.”

“Hz. Ali’nin zikri, ibadettir.”

“Hz. Ali Hakk’la, Hakk da Hz. Ali ile beraberdir.”

“Kur’an Hz. Ali’den ayrılmaz. Kur’an, Ali’dir. Ali de Kuran’dır.”

“Allah beni ve Ali’yi aynı nurdan yarattı.” (KK156).

Mehmet Açıkgözoğlu, Hz. Ali inancı ve sevgisinin Nusayriliği farklı kılan bir özellik olduğunu vurgular. Nusayrilere göre Hz. Ali’nin, Allah’ın cisimleşmiş hâli olarak algılandığını, Hz. Ali’nin bâtını yapıda Allah, zahirî yapıdaysa insan olarak tasavvur edildiğini ifade eder. Hatta söz konusu mezhepte, Hz. Ali’ye insanî vasıflar atfetmenin mezhepte büyük günahlar arasında kabul edildiğini ve Hz. Ali’nin çok cesur ve kahraman bir zat olduğundan cemaat tarafından “esedullah”, yani Allah’ın aslanı lakabı ile anıldığını söylemektedir (1975: 42).

Sözlükte haberci anlamına gelen peygamber kelimesi Farsça bir kelime olup Arapça’daki “*Nebî ve Resul*” kelimelerinin karşılığı olarak kullanılır. Bir terim olarak peygamber; Yüce Allah’ın, kullarına isteklerini bildirmek ve onlara hakkı, doğruyu ve yanlışlı açıklamak üzere seçtiği ve görevlendirdiği insanı ifade eder. Allah’ın Hz. Âdem ile başlayıp Hz. Muhammet’e kadar gönderdiği bütün peygamberlere inanmak, Kur’an’ın getirdiği tevhid inancının esasıdır. Yüce Allah, insanlardan bazılarını, diğer insanlara müjdeleyici ve azabı haber verici elçiler olarak göndermiştir. Bu elçiler insanların ihtiyaç duyacakları her şeyi onlara açıklamışlardır. İlk peygamber, Hz. Âdem; son peygamber Hz. Muhammet’tir. Bu ikisi arasında sayısını ancak Allah’ın bildiği kadar peygamberler, gelip geçmiştir. Kur’an-ı Kerim’de yalnız yirmi beş peygamberin adı zikredilir. Yüce Allah her millete bir peygamber göndermiştir. Buna göre hak ve bâtıl, her ümmetin önüne, bir elçi aracılığı ile serilmiş, Allah’ın emir ve yasakları onlara duyurulmuştur. Peygamberlere iman bütün peygamberleri kapsamına alır. Birine bile inanmamak kişinin küfrünü gerektirir. Buna göre, inanç açısından hiçbir peygamberi diğerinden ayırt etmemek gerekir. Peygamberlere, sahip oldukları sıfatlarla birlikte inanmak gerekir. Onlar da bizim gibi birer insan olmakla birlikte, Allah tarafından seçilmiş kimseler oldukları için, diğer insanlardan ayrı bazı vasıfları vardır. Ancak bu vasıfları daha ileri götürerek peygamberlere ilahlık vasfı vermeyi Kur’an küfür olarak nitelemiştir. Hz. Muhammet’in son peygamber olması bazı özellikleriyle onu diğerlerinden ayırır; önceki peygamberler yalnız bir şehre, bir kavme

gönderilirken Hz. Muhammet gerek kendi devrinde yaşayan ve gerekse kıyamete kadar gelecek olan bütün insanlığa peygamber olarak gönderilmiştir. Öte yandan diğer peygamberlere verilen sahîfeler bugün elde mevcut olmadığı gibi; Tevrat, İncil ve Zebûr'un da orijinal nüshaları yok olmuş, eldeki nüshalar ise tahrife uğramıştır. Halbuki Hz. Muhammet'e indirilen Kur'an-ı Kerim hiç bir değişikliğe uğramadan orijinal nüshalarıyla ve bu nüshalardan çoğaltılan şekilleriyle günümüze intikal etmiştir. Çünkü Kur'an ilahî koruma altındadır: “*Kur'an'ı biz indirdik biz, onu koruyacak olan da biziz.*” Hz. Muhammet son peygamber olunca, Kur'an da, toplumların kıyamete kadar ortaya çıkacak ana problemlerine çözümler sunmak üzere gönderilmiş son ve en mükemmel ilahî kitap olma vasfını kazanmıştır (Küçük; 2004: 13-14).

Hatay Nusayrilerinde Tanrı inancında hulûl eden yani gözüken şeklinin Tanrı'nın zatı olmadığı hususu çok açıktır. Nusayrilerde Tanrı'nın etten, kemikten oluşmayıp, yemek, içmek ve evlenmekten münezzehe olduğuna inandıkları Kitabü'l-Mecmu'da dile getirilmiştir(Turan, 1996). Nusayrilere göre Tanrı, mutlak güç sahibi olup her türlü noksanlıktan münezzehe olmakla beraber İslamiyet'teki fırkalarla uyuşurken, yaratılmış bir varlık suretinde insanlara gözükebilir ya da bir varlığa hulûl edebilir inancıyla kısmen de olsa ayrılır. Bu anlayış Nusayrilerin tenasühe karşı inançlarıyla ilgilidir. Bu anlayıştan hareketle Fehmi Soğukoğlu; “*Cismanî cesette ruhaninin zuhuru, akıllı bir kimsenin inkâr edemeyeceği bir husustur. Bu zuhur, Cebrail'in bazı şahıslarda zuhuru, bedevî Arap suretinde görünmesi, beşer şeklinde temessülü gibi ya hayır yönünde olur veya şeytanın insan suretinde zuhur edip, o suretle şerri işlemesi ve cinlerin beşer şeklinde zuhur ederek onun dilini konuşması yönünde şer şeklinde gerçekleşir. İşte biz, bu sebeple Allah'ın bazı şahısların suretinde görüldüğünü söylüyoruz.*” (2013: 491) demektedir. İlgili ifadeye saha içerisinde yapılan alan araştırmalarında çokça tanık olunmuştur.

Hz. Ali'nin lakapları hususunda Şih Mehmet Aslan ile yapılan mülakatta Aslan, Ali'nin lakaplarıyla ilgili şu bilgileri vermiştir:

“*Şiir-i Yezdân,*
Kur'an-ı Natık,
Haydar-ı Kerrâr,
Vech'ullah,
Murtaza,

*Şah-ı Evliyâ,
Şah-ı Velayet,
Ebu Turâb,
Esedullah,
Şah-ı Merdân,
Levh- i Mahfuz,
Seyf Allah,
Emr-ül Mü'minin'' (KK69).*

Ali'nin düşünce yapısı, kişisel tavırları, aile yaşantısı yoksul kesimden yanaydı. Eşitliğe son derece önem veriyordu. Egemen kesime karşı tavır alan halk kesimi, kendilerine lider olarak Hz. Ali'yi görüyorlardı. Hz. Ali'nin peygamberin en yakını olması, aralarında maddi olduğu kadar manevi yakınlık da bulunması, Hz. Ali'nin yoksul kesimin lideri olarak seçilmesinde bir başka etken oluyordu (Zelyut, 2011: 18; Yaman, 2011: 199-200). Alevilere ait inançların ağırlıklı olarak Hz. Ali ve ehlibeyt çerçevesinde yoğunlaştığını görmekteyiz. Ancak Hz. Ali konusunda yazılanlar ve söylenenler, bu konudaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Bazı Alevi yazarlara göre, Aleviliği Hz. Ali ile başlatıp, 12 İmamla sürdürerek açıklamak imkânsızdır. Tarihi binlerce yıl önceye dayanan Alevi kültürünü, Ali ve Kerbelâ olayı ile başlatmak, onun alanını daraltmak ve küçültmek demektir. Oysa Alevi kültüründe iki tane Ali vardır. Bunlardan birisi, Hz. Peygamberin amcasının oğlu ve damadı, dördüncü halife ve İslam savaşlarına katılmış, Hz. Muhammet'in kendisine halife tayin ettiği Ali'dir. Bu Ali, tarihî bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçek Ali olan bu Ali, Alevilik açısından bir semboldür. Çünkü Hz. Ali hiçbir zaman bir Alevi olmamış, Alevi gibi düşünüp, Alevi gibi yaşamamıştır. O, peygamberin sünnetine sıkı sıkıya bağlı bir hayat yaşamıştır (Er, 1998: 1-2). Hatay yöresi Nusayrilerinde mezhebin kurucusu olarak Hz. Ali kabul edilmektedir. Onlara göre dinin merkezinden inanç, ibadet, yaşam tarzına kadar her süreçte bizzat Hz. Ali vardır. Yani onlar varlıklarının sebebi olarak Hz. Ali'yi görürler. Mezhebin temelini teşkil eden "sır" aslında Hz. Ali'den başkası değildir. Bu nedenden dolayı Hz. Ali'nin tarafını tutan ve benimseyen kişiler, Ali'ye ulaşmak amacıyla yeri geldiğinde canlarından bile vazgeçebilecek bir anlayışa sahiptirler (KK1, KK2, KK5, KK10, KK49, KK69, KK97, KK156, KK178, KK204, KK220, KK221, KK222) .

Bütün Alevilerde olduğu gibi Arap Alevilerinde Hz. Ali'ye karşı derin bir sevgi ve muhabbet beslenmektedir. Hz. Ali ile ilgili olarak Şih Haşim Tümkaya: “*Ali, açıklayıcı imam, Tanrı velisidir. Yerde, gökte, mekânda, zamanda Hakla duran Ali'dir. O, dünyevî ve beşerî sıfatlardan gayridir. Ali, tükenmez ilimdir. Hakk'ın hikmetini bilendir. O, her zaman Hakk ile beraberdir. Âdem'in toprağı onun nurundandır. Ali istenilendir. Ali, şahtır. Doğru yolu gösterendir. O, bütün peygamberlerin sırrını bilendir. Dinde evvel ve ahir odur. Hepimiz zerreyiz, güneş Ali'dir. Biz hepimiz damlayız, deniz Ali'dir.*” diyerek Ali'ye karşı olan muhabbetini dile getirmiştir (KK11). Sonuç itibarıyla Hatay Nusayrilerinde Hz. Ali'nin kişiliği Tanrısal gibi görülse de bu Tanrısallığın “*Vahdet-i Vücud*” anlayışı çerçevesinde düşünülmesi gerekmektedir. Arap Alevileri Hz. Ali'nin evvel ve ahir olduğuna inanırlar. Nusayrilikte “*Vahdet-i Vücud*” anlayışına bağlı olarak yaratanla yaratılanın birliği ve tümlüğü anlaşılırken “*Vahdet-i Mevcud*” da ise insan ve Tanrı'nın özlerinin tekliği kastedilmektedir. Yani burada Arap Alevi kültüründe Tanrı, bizzat kişinin kendi özünde ve içinde var olduğu tasavvur edilir. Tasavvufî bir anlayışa bağlı olarak yaradılan her şeyde yaradanı görüp her iki unsuru da bir bütün olarak kabul ederler.

2.12. Gadir Hum Biati ve Ali'nin Velayeti

Şia'nın doğuşu ile ilgilenenlerin ilk karşılaştıkları mesele Gadir-i Hum'dur. Gadir-i Hum, Mekke ile Medine arasında Cuhfe yakınlarında bir yerdir. F.R. Buhl, Cuhfe'den 2-3 mil mesafede bataklık bir yer olduğunu, bataklığı kuşatan kesif bir ağaçlık bulunduğunu kaydediyor. Şii rivayetlere göre Hz. Peygamber, Veda Haccı dönüşünde burada konaklamıştır. Oysaki burası dinlenmeye elverişli bir yer değildir. İlgili yerin suyu olmadığı gibi havası da çok sıcaktır. Böyle bir havada Hz. Peygamber'in burada konaklaması mühim bir hususu tebliğ etmek içindir. Nitekim Hz. Peygamber, guplar memleketlerine gitmeden önce herkesi toplamış ve bir hitapta bulunmuştur (Sofuoğlu, t.y: 462-463). Şiiler, Peygamber'in bu hitabında “*Allah bana: Ey Peygamber, sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni korur. Doğrusu Allah, kâfirlere yol göstermez.*” şeklinde, Maide suresinin 67. ayetinin indiğini ve bunun üzerine peygamberin deve semerlerini üst üste koyup üzerine çıkarak yanında bulunan Hz. Ali'nin elini havaya kaldırıp, “*Ben, kimin mevlasıysam; Ali de onun mevlasıdır.*” dediğini savunurlar. Bu olayın gerçekleştiği vakit Şii kesim ayrıca, “*Sakaleyn Hadisi*”nin vuku bulduğundan da

bahseder. Şii kaynaklara göre; Peygamber aynı gün bir hutbede; “Size, iki emanet bırakıyorum. Onlara sımsıkı sarıldıkça hiçbir zaman sapıtmazsınız: Allah’ın kitabı ve ehlibeytim.” demiştir. Şiiler, bu hadisin kendi iddialarının en büyük delili olduğunu düşünürler (Kiremit, 2012: 44-45; Tümkaya, 2014: 47; Uluçay, 2011a: 57).

Hatay Alevilerinin inanışına göre Hz. Muhammet, Veda Haccı dönüşünde Gadir Hum mevkisinde, yaptığı konuşmada Hz. Ali’yi kendisine vasi tayin ettiğini ve kendinden sonra Hz. Ali’nin halife olmasını istediğini söyler. Bu konuşmanın ardından orada bulunanlar Hz. Ali’ye biat ederler. Bu biat edenler arasında Ebubekir ve Ömer de vardır. Fakat burada verilen sözler unutulmuş ve Peygamber’in vefatından sonra Hz. Ali, onun cenazesini kaldırırken içinde ehlibeytten kimsenin bulunmadığı bir gup tarafından Ebubekir, halife seçilmiştir. Hz. Ali yanlıları bu olayı Hz. Ali’ye karşı yapılmış bir haksızlık olarak değerlendirmişler. İslam’daki ilk ayrılıklar da bu dönemde başlamıştır. Ebubekir’in ölümünden sonra Ömer, halifelğe geçerek bu haksızlığı iyice perçinlemiştir. Ömer’in ölümünden sonra halife olan Osman’la ise bu haksızlıklar, hat safhaya ulaşmıştır. Üç halife döneminde hakkı yenilen Hz. Ali’nin halife olmasıyla da sorunlar bitmemiştir. Hatay Alevilerinin inanışına göre Hz. Muhammet’in ölümünden sonra halife olması gereken kişi Hz. Ali’dir. Hz. Ali, bilgisi ve görgüsü ile bu makama layıktır. Hz. Muhammet’in amcasının oğludur. Aynı zamanda kızı Fatma ile evlidir. İslamiyeti kabul eden ilk dört kişiden biridir. İslam savaşlarının büyük bir kahramanıdır. Birtakım insanüstü güçlere sahiptir. Bunun yansira Hz. Muhammet, sağlığında Hz. Ali’yi kendine halife ve ümmetine imam tayin etmiştir. Ancak hilafet sorunları nedeni ile Aleviler, asıl olanın hilafet değil imamet olduğu, imamet de 12 İmamlarla yürümesi gerektiği görüşünü savunurlar (Er, 2010: 278-279; KK1, KK2, KK3, KK6, KK9, KK10, KK11, KK12, KK21, KK49, KK69, KK79, KK178, KK204).

Hatay Arap Alevilerinde Hz. Ali’nin çok müstesna bir yerinin olduğunu söylemeye bile gerek yoktur. Ülkemizin dört bir tarafında farklı adlarla yaşayan bütün Alevi topluluklarında olduğu gibi Nusayrilerde de Hz. Ali ve ehlibeyt sevgisi ve ideolojisinin tartışmasız önemli bir yerinin olduğu burada zikredilmelidir. Bilineceği üzere ehlibeyt kavramı, “ev halkı” anlamına gelmektedir. Aslında söz konusu bu kavram, Hz. Peygamber ve onun aile fertlerini içine alan bir anlamı kapsadığı bilinmektedir. Ayrıca söz konusu kavramın zamanla Hz. Peygamber, Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin ile aynı soydan gelen ve imam kabul edilen kişiler yerine kullanıldığı

da belirtilmelidir.

Gadir Hum bayramı, Hz. Ali'nin “*imam*” tayin edildiği düşünölen günün anısına kutlanır. Hz. Muhammet, hicretin onuncu yılında gittiği Veda Haccı dönüşünde beraberindeki sahabelerle birlikte Mekke ile Medine arasında Cuhfe yakınlarında bir yerde mola verir. Burası Mısır ve Iraklıların hac dönüşü yollarını ayıracağı Gadir Hum mevkisidir. Hz. Muhammet, zilhicce ayının on sekizinci günü bu mevkide kıldığı öğle namazı sonrasında bir veda hutbesi verir. Aralarında Hz. Ebubekir, Osman ve Ömer'in de bulunduğu yüz bin kişiyi aşkın topluluğa hitaben yaptığı konuşmasında Hz. Muhammet, kuzeni Hz. Ali'ye biat edilmesini, kendisini sevenlerin onu da sevmesini ister. Hatay'daki Arap Alevileri (Nusayriler) o konuşmadaki sözleri, Hz. Ali'nin “*imam*” tayin edildiği şeklinde yorumlar. Bu nedenle Aleviler, hicri takvime göre son ay olan zilhicce ayının on sekizinci gününe denk gelen Gadir Hum gününü, en kutsal bayramlarından biri olarak kabul ederler. Anadolu Alevilerinden farklı karaktere sahip olan Nusayriler de bu bayramı büyük bir çoskuyla kutlar. Ziyaretler sonrası eve dönüşte kurbanlık etler dağıtılır. Erkekler Kur'an'ın yanı sıra, Hamdan el- Hasibî'nin yazmış olduğu Kitabu'l Mecmu'dan da sureler okuyarak namaz kılarlar. Bu namaz oturarak olduğu gibi, ayakta hatta yürürken de kılınabilir. Gadir Hum gecesinin çok mübarek bir gece olduğuna, o gün ve gece ölenlerin cennete gideceğine inanılır (Özkan, 2009: 197-198; Karasu, 2005: 119; Yenipınar, 2010: 294-295). Nusayri bayramlarının en önemlilerinden biri, Şii ve Caferilerce de kutlanan Gadir Hum bayramıdır (Şerefuddin 1998: 233; Yenmiş, 2010: 299; Onarlı, 2006: 78--81). Arap Aleviliğine çok önemli bir yeri olan Gadir Hum biatıyla ilgili yaptığımız alan araştırmalarında bizleri kırmayarak misafir eden yörenin tanınmış ve saygın inanç önderlerinden biri olan Şih Nasrettin Eskiocak¹şunları anlatmıştır:

“Hz. Muhammet, hicretin 10. yılında birçok müslümanla birlikte hac farizasını yerine getirmek için Mekke'ye doğru yol alır. Hac vecibelerini yerine getirir ve Beytülharam'ı son olarak ziyaret eder. Bu sonuncu ziyaret olduğü için, buna Veda Haccı denilmektedir. Bundan sonra artık Hz. Muhammet, diğer ölkelerden gelen müslümanlarla buluşamayacaktı. Bu son ziyaretini esnasında meşhur ve belik bir hutbe

¹ 07.04.2013'te yaptığımız derleme faaliyetinde Şih Nasreddin Eski Ocak, konuyla ilgili kitaplarının olduğünü ve anlattıklarının bir bölümünü kitaptan okumuştur. Gerçek İnsanlık ve Din isimli kitap, Can Yayınlarından 135 numaralı yayın olarak basılmıştır. Yayının basım tarihi kitapta bulunmamaktadır.

irade eder. Hutbenin metni, vasiyetlerden ziyade insanların son zamanlardaki durumlarını, hâl ve davranışlarını bildirir. Hz. Muhammet, bütün müslümanlarla birlikte Mekke'den ayrılır. Hacıların birbirlerinden ayrılacakları bir kavşağa gelinir. Burası Irak, Şam ve Mısır yollarını ayıracak bir kavşak idi. İşte buranın adı, Gadir Hum'du. Hacılar, bu meydandayken Allah tarafından Cebrail Aleyhisselam aracılığıyla Hz. Muhammet'e bir emir gönderilir. O emir ise şöyledir. 'Ey Resul, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmaz isen onun elçiliğini yapmamış olursun. Allah, seni insanların şerrinden koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğuna rehberlik etmez.'(Maide suresi -67)

Hz. Muhammet, Gadir Hum denilen yerde duraklayıp önden gidenleri geriye çevirir ve arkadan gelenleri bekler. Böylece toplanan hacıların sayısı yüz bini aşmıştır. Hz. Muhammet için deve semerlerinden bir minber yapılır üzerine çıkıp o anda Hz. Ali'nin elini tutup yukarıya doğru kaldırır ve şöyle der: 'Ey Allah'ım ben kimin mevlası isem Ali, onun mevlasıdır. Ey Allah'ım buna veli olana veli ol, düşman olana düşman ol ve bunu daima hak ile teyit et.' diye buyurur. Hazır bulunan müslümanlar, Hz. Ali'yi kutlamaya başlarlar. İleri gelen kabile reisleri başta olmak üzere 1. ve 2. halife de kutlayanlar arasında olmuşlardı. Kutlama şöyle idi: 'Müjdeler olsun sana ya Ali! Sen artık bizim ve mü'minlerin mevlası oldun.' Bu meşhur hadiseye (Gadir Hum) biati deniliyor. Bunu kabul edenler, bu günü büyük bir bayram günü saymaktadırlar. İşte bu ehemmiyetli hadiseye inanan müslümanlar, Hz. Ali'ye tabii olduklarından dolayı Alevilik ile adlandırılmışlardır. Bu hadisenin gerçeği hakkında taraflar arasında itilaflar vardır; fakat ne yazık ki iki tarafın tarihçileri kafî bir derecede zikretmelerine rağmen müslümanların bir kısmının buna inanmadıklarını görmekteyiz. Bu mühim hadisenin üzerinde makul bir şekilde duracak olursak gerçek olduğunu anlamış olacağız."(KK2).

Geleneksel Arap Aleviliğinde Hz. Ali'nin çok farklı ve saygın biri yerinin olduğu bilinmektedir. Hz. Ali'nin kişiliği, ahlakı, ilmi ve kahramanlığı Gadir Hum biatıyla da taçlanıp daha müstesna bir yere taşınan Ali anlayışı ve sevgisinin Alevilikte zirve noktaya ulaştığı görülmektedir. Gadir Hum biatıyla ilgili olarak Şih Hasan Tümkaya: "İmam Ali er-Rıda (a.s.) şöyle buyurmuştur: Gelinin düğün günü özel odasına götürüldüğü gibi, kıyamet günü geldiğinde dört gün, Allah'a götürülür. Ona; 'Bu günler hangileridir?' diye sorulunca, O da şöyle buyurdu: Bunlar; Kurban,

Ramazan, Cuma ve Gadir günleridir. Hiç şüphesiz ki bunlardan Gadir gününün; Kurban, Ramazan ve Cuma günlerine göre konumu, ayın yıldızlar arasındaki konumu gibidir.

O gün, İbrahim (a.s.)'in ateşten kurtulduğu gündür.

O günde (İbrahim), Allah'a şükür için oruç tutmuştur.

O gün, Allah'ın dinini tamamladığı, Hz. Peygamber'in seçkin biri olarak Emirü'l-Müminin Ali'nin ellerini yukarı kaldırıp onun faziletini ve vasiliğini açıkladığı gündür.

O gün, kemal günüdür.

O gün, şeytanın isteksizlik ve iğrenme günüdür.

O gün, Şia'nın ve Al-i Muhammet'i sevenlerin amellerinin kabul günüdür.

O gün, Allah'ın muhaliflerin amellerine kastettiği gündür.

O gün, bütün göklerden meleklerin toplanıp Hz. Muhammet'i övecekleri ve Ali ve İmamlar (a.s.)'in taraftarlarına ve sevenlerine Âdem (a.s.)'in oğlundan bağışlanma dileyebilecekleri gündür.

O gün, mükâfat ve hediye günüdür.

O gün, ilmin yayılma günüdür.

O gün, müjde günü ve en büyük bayramdır.

O gün, duaların kabul günü ve büyük durak günüdür.

O gün, beyaz elbiselerin giyildiği ve siyah elbiselerin çıkarılıp atıldığı gündür.

O gün, Muhammet'e ve Al-i Muhammet'e salâvatların çoğaldığı gündür.

O gün, rıza günüdür.

Allah'ın rahmetine kavuşma, temizlenme, günahlardan arınma ibadet etme ve oruçluların iftar günüdür o gün.” (KK221) diyerek Gadir Hum biatının Alevilik kültüründeki yeri ve önemini, ifade ettiği görülmüştür. Netice itibarıyla Arap Alevileri, Gadir Hum hutbesine dayanarak halifeliğin Hz. Ali'nin hakkı olarak gördüklerinden dolayı Ali'yi, diğer sahabelerden üstün tutmaktadırlar. Ayrıca Nusayriler, velayet ve vesayet anlayışının ehlibeyte özgü olduğuna inanmaktadırlar.

Şıh Nasrettin Eskiocak ise Ali'nin velayeti ile ilgili olarak; “Aleviler Hz. Muhammet'in Hz Ali'ye, Gadir Hum biatında, yapmış olduğu tebliği bir vasiyet olarak kabul etmektedirler. Böylece Aleviler, Hz. Ali'nin meşru olan birinci halife olduğunu inandıklarından dolayı kendilerine Alevi adı vermişlerdi. Alevilik, müslümanlıktan çıkış

değil; müslümanlığın devamıdır. Bunda da hiç şüphe yoktur ki Hz. Ali, İslam dinin temellerinin atılmasında ve sabit bir şekilde yayılıp oturtulmasında en büyük katkıyı sağlayan kişidir. Kur'an-ı Kerim'e dayanan İslam bilgilerini herkesten daha fazla biliyordu. Hakkı ve adaleti de yerine getirmekte titizlikle en çok gayret eden o idi. Hz. Muhammet, bütün bunları hadis-i şerifinde tasdik etmişti. Şöyle ki; 'Ben ilim şehriyim. Ali, onun kapısıdır. Şehre girmek isteyen kapıdan girsin. Aranızda hak ile hüküm eden Ali'dir.' Yine de Hz. Muhammet, Hz. Ali'ye 'Konuşur Kur'an diye unvan vermiştir. Bunların benzeri olan hadisler çoktur. Bunların gerçekliği hakkında tereddüde bile yer yoktur.'" demiştir (KK2).

Hatay yöresi Arap Alevileri, Hz. Muhammet'in Hz. Ali'ye değer verip diğer sahabelerden ayrı tutuğuna, ona ayrı bir muhabbet beslediğine yürekten inanmaktadırlar. Ayrıca Nusayriler, Hz. Muhammet'in kendisinden sonra Hz. Ali'yi, müslümanlara önder tayin ettiğine, bunu da Veda Haccı dönüşü sırasında Gadir Hum denilen yerde bütün insanlara açıkladığına yürekten inanmaktadırlar (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK7, KK8, KK9, KK10, KK11, KK21, KK69, KK178, KK181, KK204).

Onlar, Hz. Ali'nin hilafet makamına diğer halifelerden daha fazla layık olduğunu ifade ederler. Bu noktada Nusayriler, Hz. Muhammet'in nübüvvet, Hz. Ali'nin ise velayet nurunun taşıyıcısı olduğuna, Hz. Muhammet'in şeriatın, Hz. Ali'nin ise tarikatın öncüsü olduğuna, Hz. Muhammet'in dinin bütün sırlarını Hz. Ali'ye öğrettiğine, Hz. Ali'nin de bunları, 12 İmam'a öğrettiğine inanmaktadırlar. Bu yüzden Hz. Muhammet ile Hz. Ali'yi hiçbir zaman birbirinden ayırmadıklarını ve Hz. Muhammet'i mürşit, Hz. Ali'yi rehber olarak kabul edip bu özelliklere sahip olmayan veya inanmayanların hiçbir şekilde Alevi olamayacağı söz konusu cemaat içerisinde kabul edilen bir realitedir (KK10, KK12, KK21, KK69, KK79, KK97, KK156, KK182, KK204, KK222).

2.13. Nusayrilikte Ayn-Mim-Sin

Arap Alevilerde A, Ali'yi; M, Muhamet'i; S, Salman Pak (Seyyid Silmen)'ı simgeler. Ali, mana; Muhammet, isim; Salman, bab'dır. Ehlibeyt ve 12 İmamdan başka beş eytam (yetimler) vardır. Ömürleri boyunca Ali'nin ve Muhammet'in yanında yer alan bu beş kişi, Ebuzer Gaffari, Mikdat b. Esved, Abdullah Ensari, Osman b. Mazun ve Kanber'dir (Gülçiçek, 2010: 273; Sinanoğlu, 2001: 323-324; Karasu, 2005: 121). Nusayri üçlüğünü teşkil eden "Ayn-Mim-Sin" formülü şöyle özetlenebilir: Ayn, Ali;

Mim, Mana, Muhammet, İsim; Sin, Selman el-Farisî bâb'dır. Nusayri din adamlarından öğrenilen bilgilere göre bu formül, mezhebin doktrinel kurucusu olarak kabul edilen Hamdan el-Hasibî tarafından ortaya konmuştur. Hasibî, Şiilerin sürekli takibat ve cezalara maruz kaldıklarından dolayı bu formülü, kendi taraftarlarının birbirlerini tanımaları için geliştirmiştir. Sünniler arasında takiyye yaparak günümüze kadar gelen Nusayriler arasında bu formül, inançlarının temelini teşkil eder (Sinanoğlu, 1997: 37-38; Onarlı, 2006: 153). Nusayrilerin kutsal kabul ettiği ruhlar vardır. Bunlar, beş yetimler (Hams Eytam) olarak adlandırılır. Bunlar sırasıyla; Mikdad (Nusayrilere göre şimşek ve yıldırımı temsil eder.), Ebu Zer (Yıldızları temsil eder.), İzrail (Ruhları temsil eder.), Osman bin Ma'zun (Sağlık ve hastalıkları temsil eder.), Kanber (Ruhları cesetlere sokan melek olarak tasvir edilir.)'dir. Bu Hams Eytam, başlıca yönetici ve kutsal varlıklardır (Över, 2011: 4). Hatay yöresi Nusayrileri Ali'yi "*Sâmet*", Muhammet'i "*Natık*" ve sahabelerden Selman-ı Farisî'yi "*kapı*" olarak bilir ve tanır (KK1, KK4, KK6, KK7, KK8, KK9, KK49, KK69). Bunların baş harfleri "*Ayn ع, Mim م ve Sin س*" i çok ciddi şekilde sır bilip önemserler. Ayrıca bu üçlü; ay, güneş ve gökyüzü olarak da bilinir.

Hatay Arap Alevilerinde, Nusayri fırkasının kurucularından Hamdan el-Hasibî ismi dikkat çekmektedir. Hasibî'nin kaleme aldığı söylenen "*Kitabü'l Mecmu*" isimli eser, özellikle erkek çocuklara verilen din eğitiminde fırkanın ana kaynağını oluşturmaktadır. Kitabü'l Mecmu, daha önce de belirtildiği gibi 16 sureden oluşur. Kitabü'l Mecmu'nun on birinci suresi olan "*Şehadet*" bölümündeki şu ifade dikkat çekmektedir: "*Ben şahadet ederim ki Ali b. Ebu Talip'ten başka ilah, Muhammet Mahmut'tan başka hicâb, Selman-ı Farisî'den başka bâb yoktur.*"² İsmet Bey, Kitabü'l Mecmu'da anlatılanlara göre, Ali'nin zatından Muhammet'i, Muhammet'in kendi nurundan Selman'ı, Selman'ın da beş yetimi, nihayet beş yetimin de bütün âlemi yarattığını ifade etmiştir. (KK126).

Nusayrilerin "*AMS*" formülündeki üçüncü harf olan Sin (S), Selman el-Farisî demektir. Selman el-Farisî, İran asıllı olup Hz. Peygamber'in ahabından olmakla şereflenmiştir. Mekke müşriklerinin Medine'yi kuşatması esnasında, Medine Şehri'nin çevresinde hendekler kazılması fikrini Hz. Muhammet'e tavsiye eden ve böylece şehrin kurtulmasına sebep olan kimsedir. Rivayete göre Hz. Ali'ye olan yakınlığı ile dikkat

² Din eğitimi almış erkek bir Nusayri çocuğun defterinden edinilmiş bir bilgidir.

çekmiştir (Sinanoğlu, 1997: 45; Uluçay, 2011a: 21-22). Arap Alevileri kültüründe önemli olarak addedilen kişilerin genellikle gök cisimleriyle sembolleştirildiği görülmektedir. Nusayriler için en önemli üç kişi olan Ali, Muhammet ve Selman'dır. Mekân bağlamında Hz. Muhammet güneşle, Ali'yi gökyüzüyle, Selman da ay ile sembolleştirilmektedir.

Ay'da görülen karaltı da Ali'dir. Fakat biz, onu şimdi göremeyiz. Ruhumuz, bedenimizden çıktığı zaman göreceğiz ki Ali, Ay'dır. Başında taç, elinde Zülfikâr bulunan bir insan şeklindedir (Gölpınarlı, 1969: 140). Gök cisimleri, İslam uluları ile özdeşleştirilmektedir. Ay Ali, gün Muhammet'tir. Ali, sırlı olduğu için aydır ve karanlığı aydınlatır (Bozkurt, 1990: 385). Güneş, Ay ve gök cisimleri ile ilgili inanışlar, İslam öncesinde Türkler arasında önem atfedilen inanışlardandır. İslam'ı kabul ettikten sonra bu inanışların bir kısmı bırakılmış ve bir kısmı da günümüze kadar taşınmıştır (Küçük, 2009: 170). Nusayriler, gökteki yıldızlar gibi, yerde de yıldızların bulunduğu inanmaktadırlar. İyilik, hizmet ve sevgi örneği insanlar, daima var olacaktır. Bunların birer yıldız olduklarına inanılır. Bu nedenle, beş örnek sahabeye (Eytam) ayrı bir önem verirler. Yerden göğe çıkan bu yıldızlar; mükemmel, yetkili, ilimli hâliyle örnek, eğiten, öğreten, dünyanın aldatıcı cazibelerinden vazgeçmiş, yetim, maldan, şaldan, gösterişten, azamet gösterisinden sıyrılmış olan sahabelerdir. Bunlar; salt insanlık aşkıyla, AMS sıtkıyla, cemiyet için hizmet eden, mümtaz rehber zatlardır. Bunların topluma hâkimiyet yürüngesinde, Abuzer-i Gıfari'nin sadakat ve fakir yaşamı, azim ve sebatı geçerli olur. Sermaye ve yönetici sorgulanır, gerçek aranır. Mikdat b. Amr ile toplumda celadet, muzafferiyet, şahadet, hak bildiğini savunmak öncelik alır. Abdullah b. Revaha ile ilim, şiiriyet, âşk, cezbe, peygambere yakınlık ve yardım, şiirler ile ayetlere eşlik etmek dile gelir. Onunla birlikte ve onun şiirleri okunarak hendek kazılır. Kâbe'de putlar yıkılır. Kanber el-Devsî ile sadakat, hizmet, inanç uğruna can vermek, böylece kaçmışları safa davet etmek, ölmüşleri diriltmek, külleri ateşe döndürmek göze, söze gelir. Osman b. Ma'zun ile fikre, inanca (İslam'a) katıldıktan ikrar verip iman ettikten sonra; sürgüne, işkenceye, zulme dayanıp ülkeyi terk etmek ve sonra avdet ile davaya hizmet etmek, hak bildiğini söylemek, cefaya rağmen başkasının himayesini reddedip kendince yaşamak azmi dile gelir. Tabi bu sahabelerin yıldız benzetmeleri de bâtni bir yapıdadır. İşin bu kısmını görmeden, onların şekilsel yönüne bakarsan gerçekte de sahabelerin yıldız olduklarına inandıklarını düşünürsün (Uluçay, 2011a: 22-23).

Ali, Rab; Muhammet, hicap ve Selman'ı Farisî bâb'dır. Bunlar; A. (Ayn), M. (Mim) ve S. (Sin) harfleriyle rumuzlandınırlar. Ve sırlanırlar. İnançları, teslis inancına muadildir. Bab olan Selman'dan sonra beş “eytam/yetimler” vardır. Bu yetimler, Selman'ın manevi çocuklarıdır. Eytam ve vazifeleri şunlardır:

“Mikdâd b. el-Esved: Tabiat olaylarını ve zelzeleyi yürütür.

Ebu Zerr'i- Gıfari: Yıldızların hareketini idare eder.

Abdullah b. Ravaha el-Ensari: Canlıların hayatlarını idare eder.

Osman b. Maz'un: Rızık ve hastalıklarla uğraşır.

Kanber b. Kâdân: Ruhları cesetlere gönderir.” (Çoşkun, 2003: 183).

Hatay yöresi Arap Alevi kültüründe bu unsurların bilinmesinin çok mühim bir yerinin olduğu bilinmektedir. Geçmişten bugüne bir sır öğretisi bağlamında erişilmesi gereken gizli ilim manasına da gelen “Ayn, mim, sin anlayışı” söz konusu cemaatte bir hazine olarak tahayyül edilir. Durum böyle olunca Nusayrilik öğretisinin temel amacı sır olan bu manayı anlamak ve ilgili sırrın gereklerini inançları doğrultusunda yerine getirme esasına dayanır. Öğretinin sırları hususunda bilinmesi gereken ilk unsur, manayı anlatan ve dile getiren Ali'dir. Mim, Hz. Muhammet olup bilinmesi gerekeni bildiren olur. Hatay yöresi Nusayrilerinde dinin şekillendiricisi olarak aynı zamanda Seyyidi Selman olarak da bilinen -Sin س olan- Selmân-ı Farisî kabul edilir. Dolayısıyla ayn, mim sin inancı ve temsili sembollerin Nusayrilerde çok önemli bir yerinin olduğu söylenebilir.

2.14. İmamet Anlayışı

Hamdan el- Hasibî'den, ehlibeyt ve 12 İmam başı Hz. Ali'ye kadarki süreçte Nusayriler, imamsız bir ümmet olamayacağı noktasında hemfikirdirler. Ehlibeyt anlayışına bağlı olan Nusayrilere göre İslam dininde imamlık vasfının devamı, yalnız, Nusayrilikte kendisini göstermekte ve hissettirmektedir. Hatay Yöresi Arap Alevilerine göre bir imamda kesinlikle bulunması gereken şartlar şöyledir:

1. İmam'ın iyi ahlaklı, namuslu, dürüst, eline diline beline sahip olması gerekir.
2. İmam'ın anne ve babasının da ahlaklı olması gerekir.
3. İmam'ın fuhuş çocuğu olmaması gerekir. Böyle birinin Nusayrilikte yapamayacağı tek şey imamlıktır.
4. İmam'ın buluş çağına erdikten sonra zina yapmamamış olması gerekmektedir.

5. İmam'ın ticaretle uğraşması durumunda dürüst ve güvenilir olmasına dikkat edilir.
6. İmam'ın yalancı, fitneci ve iftiracı bir yapıda olmaması gerekir.
7. İmam'ın vücudunun herhangi bir yerinde doğumdan kaynaklanan bir eksiklik veya fazlalığın olmaması gerekir.
8. İmam'ın eş, dost ve akrabaları arasında gayri meşru birilerinin olmaması gerekir.
9. İmam'ın kimsenin canı, malı ve namusunda gözü olmaması gerekir.
10. İmam'ın hâl ve hareketlerinde ölçülü olması yani aşırıya kaçmaması gerekir.
11. İmam'ın Kur'an ve ehlibeyt ilimlerini detaylıca bilmesi ve özümsemesi gerekmektedir.
12. İmam'ın dünya ve dinde ileri görüşlü sulh, ve hak sahibi olması gerekir.
13. İmam'ın silsilesinin belli ve pâk olması gerekmektedir.
14. İmam'ın giyimine dikkat etmesi ve hiçbir zaman kısa kol gömlek veya şort tarzında bir şey giymemesi gerekmektedir.
15. İmam'ın alkol ve sigara gibi bir alışkanlığının bulunmaması gerekmektedir.
16. İmam'ın şans oyunları ve kumar benzeri işlerle uğraşmaması gerekir.
17. İmam'ın hiçbir şekilde faiz almaması gerekir.

Hatay Nusayrilerinde bu ve benzer özellikleri üzerinde bulundurmayan insanların imamlıklarına müsaade edilmediği gibi bu davranışları sergileyen kişi veya kişilerin imamlığına da saygı gösterilmez. Söz konusu kişiler imamlıktan dışlanır ve horlanırlar (KK1, KK2, KK10, KK11, KK14, KK33, KK69, KK84, KK103, KK114,).

İbn Haldun'a göre Aleviler, Hz. Ali'yi imam diye andılar. Halifenin özelliklerinden olan imameti anlatmak ve mezheplerine göre Ali'nin namazlarda imam olarak cemaata namaz kıldırmağa Ebubekir'den daha layık olduğuna işaret etmek üzere Ali'ye imam adını verdiler. Bundan başka imamiye, Hz. Muhammet'in vefatından sonra halifeliğin Hz. Ali ve onun Fatma'dan doğma oğullarının hakkı olduğunu kabul edenlerin inançlarına verilen addır. Onlara göre, mü'min olmak için imamı bilmek ve tayin etmek şarttır. İmamı bilmek, dinin temelidir. Hz. Muhammet, Tanrı'ya ortak koşanlar ile ilgili ayetleri Araplara okumak üzere Hz. Ebubekir'i göndermiş ise de Peygambere kendi ailesinden birisini göndermesi vahiy ile emredilince, Hz. Ali'yi göndermiştir. Ayrıca Tanrı elçisi, Ali'nin katıldığı bütün gazalarda Ali'den başkasını

komutan tayin etmemiştir. Ebubekir ile Ömer'e gazalardan birinde Usame bin Zeyd, diğer bir gazada ise Amr İbn As komutanlık yapmıştır. İmamiye'ye göre bütün bunlar, Hz. Muhammet'in kendisinden sonra Hz. Ali'yi kendisine halef yani tayin etmiş olduğuna ve kendisinden sonra halifeliğin onun oğullarına geçeceğine işarettir. İmamet için dört şartın yerine gelmesi gerekiyor:

1. İmam'ın bilim sahibi olması.
2. İmam'ın adaletli olması.
3. İmam'ın ehliyetli olması.
4. İmam'ın akıl sahibi olması.

Akıldan kastedilen, iş ve uygulamaya etki edecek derecede duygu ve organlarında kusurlu olmamaktır (İbn Haldun, 1990: 486; KK40, KK49, KK57, KK58, KK129, KK156, KK181). Hatay'da yapılan alan araştırmaları süresince imamet anlayışının Arap Alevileri için temel inanç esaslarından biri olduğu tespit edilmiştir. Nusayriler göre imamet, Peygamber Hz. Muhammet'in vefatından sonra insanları irşad görevinin Allah'ın tayini ile peygamber soyundan gelen on iki pak ve masum imama verildiği inancı olarak algılanmaktadır. İlahî bir makam olarak algılanan söz konusu imamet anlayışının Allah tarafından takdir edildiğine ve ilgili ilmin, Allah tarafından verildiğine inanırlar. Bu durumu da insanların peygamber seçme hakkı olmadığı gibi, imam seçme hakkına da sahip olmamasıyla izah ederler. Aynı zamanda Nusayriler, imamet inancına paralel olarak temsilci kişinin geçmiş ve gelecek bütün ilimlere vakıf olduğunu, ilgili bu özelliğin yüce Allah tarafından kendisine ihsan edildiğini ve en önemlisi imamet anlayışına bağlı olan kişinin yani imamın ancak ve ancak Allah tarafından bileceğini, kulun bu noktada kesinlikle aciz kalacağını her defasında dile getirdikleri bilinmektedir.

2.15. Nusayrilikte Kanaat Önderi ve Din Görevlileri Olan Şıh-Amcalar

Hatay Yöresi Arap Aleviliğinde din işlerini yürüten kişilere şeyh veya şıh denilmektedir.

Öncelikle kişinin şeyh olabilmesi için soy ağacının ve silsilesinin belli olması gerekmektedir. Nusayri şeyh ailesinin erkek olan her bir ferdinin şeyh olma hakkı vardır (KK49, KK69, KK79, KK97, KK156, KK178, KK181, KK204, KK221). Şeyh adayının kendini bu konuda iyi yetiştirmiş olması gerekmele beraber ilgili aileye mensup olan her bireyin kesinlikle şeyh olma gibi bir zorunlulukları da yoktur (KK1, KK3, KK8,

KK178). Bu bağlamda şeyhlerin, her bakımdan yaşam tarzlarıyla toplumda örnek alınacak özelliklere sahip olmaları gerekmektedir (KK2, KK3, KK4, KK181, KK182, KK204).

Nusayriler, tarihleri boyunca büyük bir baskı ve zulüm altında yaşamışlardır. Bu süreçte dinlerini, dillerini ve geleneklerini korumak için görülmemiş bir özveri ve alışılmamış bir sabır sergileyerek benliklerini korumuşlardır. Hiç şüphesiz ki bunda akidelerinin, niyetlerinin temizliği ve aydın şeyhlerinin cihadı rol oynamıştır. Nusayrilerde, şeyhin yetiştirildiği özel bir müessese ne yazık ki hiçbir zaman mevcut olmamıştır. Her Nusayri şeyhi kendi imamı çerçevesinde bu makama layık olabilmek için çalışır. Şeyhlik, genelde babadan oğullara geçer. Nusayrilikte, şeyhin zina, cinayet, yetim hakkı yemek gibi büyük günahlara kesinlikle bulaşmamış olması, ilmi ve ahlaki ile toplumuna örnek teşkil etmesi gerekir. Hz. Ali, bu makama layık olanları şöyle tanımlıyor: *“Bir soru yöneltildiğinde cevap verirler. İnsanlar, konuşmaktan aciz kaldıklarında güzel fikirler dile getirirler ve insanların barışı, mutluluğu ve yararı yönünde görüş belirtirler.”* (Uluçay, 2011a: 61-62). Hatay yöresi Arap Alevilerinde din adamlarını ifade etmek için hoca, nakip ve imam gibi unvanlar kullanılsa da genellikle “şeyh/şih” unvanının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sahada yapılan alan araştırmalarında kanaat önderleri olan Nusayri hocalarının şih unvanına da pek sıcak bakmadıkları ve kendilerine şeyh unvanını yakıştırdıklarını her defasında ifade ettikleri görülmüştür (KK8, KK10, KK12, KK69, KK79, KK97, KK156, KK178, KK204, KK221).

Nusayrilerde şeyhlik kurumu, soya dayalı olarak oluştuğu için bu mevkiye gelecek kişinin mutlaka bir şeyh ailesine mensup olması şarttır. Bu münasebetle şeyhlik mevkisiyle, cemaat arasında keskin çizgilerle bir ayrım oluşmuştur. Nusayrilerin sahip olduğu toplumsal yapı esasında bu ayrımın belirgin çizgilerle var olup devam etmesini sağlamaktaydı. Genel olarak XX. yy.’nin ilk dönemlerine kadar Nusayrilerin içinde bulundukları siyasi, iktisadi ve toplumsal durum itibarıyla cemaat mensuplarının dinî ve kültürel donanımının sınırlı ve yetersiz olmasının, dinî bilgiye sahip şeyhlerin ayrıcalıklı bir konum kazanmalarına sebep olduğunu düşünebiliriz (Olsson, 2003: 235-236; Kiremit, 2012: 80). Alevilerde din adamlarını ifade etmek için nakip ve imam gibi unvanlar kullanılsa da en değerli ve geçerli olanı “şih” unvanıdır. Şih kelimesi, Arapça “şeyh” kelimesinin bozulmuş şeklidir. Şih’in yanında yetişen ve onun yardımcısı

konumunda olan kişiye de nakip denilmektedir. Alevi toplum üzerinde şıhların çok önemli bir etkisi vardır. Bugün Aleviler arasında bilinen en önemli din önderi şıhlardır (Bahacan, 2004: 6). XIX. yy.'de Nusayriler arasında yaşayan Frederick Walpole'un şeyhler hakkında söyledikleri dikkat çekicidir. Ona göre şeyhler, büyük bir hürmet görüp önemli bir ayrıcalığa sahiptir. Onlar ayrıca eğitim görmüş olup toplumun en âlim kişileridir. Şeyhlerin yaşam tarzlarında öne çıkan bazı hassasiyetleri vardır. Haram olan hiçbir şeyi yemez, helal olmayan parayı da kullanmak istemezler. Sadece kendilerinin emek verip yaptığı ürünleri yerler. Helal olmayan parayla satın alınmış bir şeyi yemezler. Aşırı şekilde misafirperverdirler. Ölümlelerinden sonra cemaat, türbelerini inşa edip onları kutsal bir evliya olarak ödüllendirirler (1851: 347-348). Nusayrilerde din işlerini yürüten şeyhlerin, sosyo-kültürel bağlamda otoritesi tartışılmazdır. Şeyhler, özellikle icrasal ayinlerde dinî görevleri yerine getirip törenleri yönetmekte, cemaat toplantılarında Kur'an okuyup katılımcılara öğüt vermektedirler. Nusayrilerde şeyhlik, bir silsileye bağlı olmakla berbaber genel hatlarıyla babadan oğula geçen bir yapı göstermektedir. Ayrıca Arap Alevilerinde şeyhlik makamının Hz. Ali'nin soyundan geldiğine dair görüş hâkimdir. Birçok şeyhin hayattayken veya öldükten sonra kerametlerinin olduğuna inanıldığı için Hatay ve çevresinde çok sayıda türbenin yer aldığı tespit edilmiştir.

Sosyo-kültürel süreçte saygın bir yeri olan kanaat önderlerinin dinsel bağlamda çok önemli bir yerinin olmasıyla beraber aynı zamanda icrasal ayinleri yöneten ve yönlendiren kişilerdir.

Nuseyrilerde, din işlerini yürüten dört sınıf vardır.

Büyük Şeyh : Tek kişi olup, Hz. Ali'nin yeryüzündeki gölgesidir.

Şeyh : Sayıları çoktur. Meleklerden türediklerine inanılır. Cemaatin dinî ihtiyaçlarını giderirler.

Nüvab : Şeyhlerin yardımcılarıdır.

İmamlar : Bu sınıf, Sultan Abdülhamit döneminde kurulmuştur. Camilerde 5 vakit ezan okurlar; ancak namaz kılmaz ve devletten maaş alırlardı (Gülşan, 2004: 138-139; Gölpınarlı, 1969: 139). Şeyhlerin Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi olduğu yönündeki izlenim en iyi biçimde, zikir sırasında, ayini yöneten şeyhin, nakip ve necip arasında yer alan konumudur. Sağında nakibin, solunda necibin oturduğu şeyhler,

ortada yer alarak “*ayn-mim-sin*” üçlemesini topluluk önünde somutlaştırarak, sırrı simgesel düzeyde zihinlere kazırlar (Özbek, 2006: 107; KK6, KK11, KK49, KK69).

Nusayrilikte, dinî hiyerarşi büyük şeyhlik, şeyhlik, nakiblik ve neciblikten oluşur. Soyu, ilmi, yaşayışı ve diğer üstünlükleriyle temayüz eden büyük şeyh, geniş bir otoriteye sahip olup Hz. Ali’nin yeryüzündeki gölgesi diye kabul edilir. Atalarının melek olduğuna inanılır. Şeyhlik, babadan oğula intikal eder. Sayıları çok olan şeyhlerin görevleri, toplumun dinî ihtiyaçlarını karşılamaktır. Şeyh adayı statüsünde bulunan nakibler, dinî merasimlerin icrasında şeyhlere yardım ederek bir tür eğitim alırlar. Neciblik, dinî bir dereceden çok toplantılarda şeyhe yardımcı olan, yaşlı yahut itibarlı kimselerin yerine getirdiği ara bir görevdir (DİA, 2007: 273; Gülşan, 2004: 109-114; Onarlı, 2006: 59-60; Üzüm, 2007: 273; Palabıyık, 2010: 34; Çoşkun, 2003: 185-186).

“*Ammu seyyid*”, bâtinî bilginin gelecek kuşaklara, “*tilmiz*”e (öğrenci/aday) aktarılmasından ve Kitabı’l Mecmu’daki duaları ve bunların anlamlarını “*tilmizler*”e öğretmekten sorumludur. “*Ammu*”nun Türkçe karşılığı amcadır. Nusayriler; “*ammu*” kavramını yalnızca, baba tarafından olan amca için değil, daha çok dini öğreten kişi için kullanırlar. Dinî metinlerde sıkça geçen “*seyyid*” ise, daha çok “*lider/önder*” anlamına gelmektedir. Kitabı’l Mecmu’da seyyid, daha çok Allah’ın yarattığı kişiler (Muhammet, Selman) için kullanılmaktadır. Aym zamanda bu kelime, Ali’nin Kerbelâ’da öldürülen oğlu Hüseyin’i takip edenler için de kullanılır. Seyyid, bir anlamda dinî bilginin sırrını bilen kişiler biçiminde de yorumlanabilir. “*Ammu seyyid*”; annenin biyolojik üretkenliğini tersine çeviren ve bundan dolayı toplumsal yaşamda daha değerli olan kişidir. Anne ve baba, çocuğu biyolojik olarak dünyaya getirirken “*ammu*”, “*tulug*”dan sonra çocuğun bâtinî alana doğuşunu gerçekleştirir. Bu süreçte çocuk, bâtına giriş ayininden sonra inanca ait pratikleri, duaları ve sır bilgisini (detaylarını) öğrenmek üzere kendi evinden ayrılır. Yaşamının sonuna kadar itaat edeceği “*ammu seyyid*” inin yanına yerleşir. Din amcasının yanından sır bilgisini öğrenerek ayrılan aday, eski konumunu terk eder, yani yarımliktan kurtularak tamlığa geçer (Özbek, 2006: 100-101). Buradan hareketle Hatay Nusayrilerinde “*amcalık*” kurumunun büyük bir önem taşıdığı görülmektedir. Nusayrilikte “*Ammu Seyyid*” adıyla da anılan din amcası, Nusayri yoluna girmek isteyen erkek çocuğa yolun inceliği, adap, erkân ve kuralları hakkında bilgi verir (KK47, KK48, KK52, KK65, KK89, KK110,

KK112). Bu noktada Ammu Seyyid kurumu, aynı zamanda sosyal ve dinsel bir akrabalık bağı olarak da algılanır. Arap Alevilerine göre çocuğun iki doğumunun olduğuna inanılmaktadır (KK14, KK21, KK45, KK69, KK79, KK178). Birincisi malum olan anneden doğum iken ikincisi ise din amcasının öğrettikleriyle çocuğun ikinci olarak manevi anlamda doğmasıdır.

Din amcasının çocuk üzerindeki en önemli görevi, namaz esnasında okuyacağı Kur'an ayetlerini, nasıl namaz kılacağını, nasıl abdest alacağını ve sır tutmasını, kefil olduğu çocuğa öğretebilmektir (KK33, KK48, KK102, KK134, KK259).

Nusayriler geçmişten beri cemaat anlayışının sıkı kurallara bağlı olarak çeşitli sebeplerden ötürü inançlarına ait bazı hususları kimi zaman gizleme durumunda kalmışlardır. Genel itibarıyla baskı neticesinde söz konusu cemaatin öğretileri sır bağlamında anlatılmış ve ancak bu şekilde sırların aktarılabilmesine inanmışlardır. Sır aktarımının yönlendirilmesinde en önemli müessesenin kuşkusuz “amcalık” kurumu olduğu söylenmektedir.

Nusayriler, sır saklayacak yaşa gelen erkek çocuklarına özel din amcaları vasıtasıyla bazı sırları öğretirler. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, amca olacak kişinin çocuğun babası olamayacağıdır. Çocuklar, sırları öğreninceye kadar amcanın evinde kalırlar. Bu süre, çocuğun algılayış biçimine paralel olarak eğitimi bitinceye kadardır. Eğitimi başarıyla tamamlayan çocuk için din amcası, artık çocuğun en yakın akrabası sayılmaktadır. Onların çocukları ile evlenmek kesinlikle yasaktır. Bu noktada kan bağı olmaksızın yeni bir akrabalığın oluşması toplumu birbirine daha da çok bağlanmaktadır. Amcalık müessesesi Hatay yöresi Nusayrilerinde eskisi kadar olmasa da işleyen bir kurum olduğu anlaşılmaktadır. Gerek Alevisi gerekse de Sünnisi söz konusu bu din eğitiminden sonra çocuklarda ciddi bir değişiklik olduğu konusunda hemfikirdirler.

2.16. Nusayrilikte Kadının Yeri

“Gel benim ey güzel servi çınarım

Yüreğime ateş düştü yanarım

Kıblem sensin, yüzüm sana dönerim

Mihrabımdır kaşlarının arası.”

Pir Sultan Abdal’a ait olan bu şiir, Alevilik kültüründe kadının yeri ve önemini göstermesi bakımından çalışmamıza alınmıştır.

Alevilikte kadının önemli bir yeri vardır. Bu, eski Türk töresinden kaynaklanmaktadır. Türk destanlarında kadın, kutsal bir varlık ya da dişi bir Tanrı gibi düşünülür. Yaratılış ve türeyiş destanında Tanrı'ya insanları ve yeryüzünü yaratma düşüncesini “*Ak Ana*” adlı bir kadın verir. Şaman inançlarına göre gökyüzü ve güneş kadın, yeryüzü ve ay ise erkektir (Bozkurt,1990: 109, 115). Alevi toplumunda kadın erkek kesinlikle eşittir. Kaçgöç gibi olumsuz şeyler yoktur. Kadın en saygın varlıktır, anadır. Eşi kadar ve belki de ondan fazla söz sahibidir. Asırlar boyu, kadını boşamak için daima engel konulmuştur (Kaya, 1995: 26). Ailede, toplumda, dinsel hayatta kadın-erkek ayrımı yapılmaz. Kadın ve erkek, toplumun her alanında eşittir. Örneğin evde anne ve babalar, çocukları arasındaki kız-erkek ayrımı yapmazlar. Mirasta, kadın ve erkek eşit paya sahiptir. Evlilikte kadın ve erkek hakları eşittir (Şener, 2007: 89). Nusayrilerde kız çocukları en az erkek çocuklar kadar değerli görülmektedir. Söz konusu bu durum, ilgili cemaatte kadını koruma anlayışından kaynaklanmaktadır. Hâl böyleyken saha içerisinde Nusayri kadının, erkeğiyle eşit olduğunu savunan birçok kişi, Sünni kadınlarının hâli hazırdaki durumlarını eşitsizlik olarak ifade etmektedirler (KK44, KK72, KK81, KK84, KK99, KK131, KK135, KK138, KK173, KK175, KK202).

İmam Cafer-i Sadık'a göre, erkekler, kadınlara ne kadar sevgi gösterirlerse, inançlarının değeri o kadar artar. İmam Sadık; “*Evleniniz; fakat boşanmayınız. Zira boşanma, gökteki melekleri ve Arş-ı İlahî'yi titretir, sarsar.*” demek suretiyle ailenin parçalanmaması için kural koymuştur. Yine Hz. Muhammet, “*Sizin en iyileriniz, zevceleri hakkında hayırlı olanlardır.*” diyerek kadına saygıyı istemiştir. Birinci İmam Ali, kadınlara, o zamana değin görülmeyen davranışlarıyla saygı göstermiş ve örnek olmuştur. Aleviler, Hz. Ali'nin bu yaklaşımına uygun davranmaya çalışmışlardır. Onlar için kız evlat, erkek evlat gibi değerlidir. Ali ile Fatıma arasındaki tek eşli evlilik, Alevi yaşam biçiminin temel dayanaklarından birisi olarak gösterilir. Kadın, üretimin ayrılmaz bir parçasıdır. Tarlada, erkekle birlikte çalışmak zorunda olan kadının, erkekten ayrı bir yerde, hem de peçe altında iş yapması olanaksızdır. Bu durumda, Alevi erkeği ile kadını, bir arada bulunmanın felsefesini oluşturmuş ve adına da Alevilik demiştir. Alevilikten, kadını soyutlarsanız; ortada ne töresel olarak ne de kültürel ve sanatsal olarak geriye bir şey kalır. Alevilik felsefesi ve uygulaması içinden kadın ögesini çıkardığınızda bu sistemin gümbür gümbür yıkıldığını görürsünüz. Bu durum,

Alevilik olgusunun temelinde kadının erkekle eşitliğinin bulunduğunu açıkça ortaya kor (Zelyut, 2011; 95-99; Yaman, 1999: 10). Nusayri kültüründe her şeyden önce kadına, insan olduğu için değer verilir ve sosyo-kültürel ortamda erkeklerle denk tutulmaktadır. Bu demaokratik denklik kimi durumlarda kadınların yaradılışı sebebiyle -pozitif ayrımcılık gözetilerek- farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılık kadınların ön plana geçmesiyle ilgilidir.

9.yy.'de Basralı Muhammet bin Nusayr tarafından kurulan Arap Aleviliğinde, gizliliğin mutlak olarak sağlanabilmesi için birtakım tedbirler alınmıştır. Buna göre, gizlilik özelliği taşıyan mitler ve ritler hakkında çocuklara, kadınlara ve sıradan kişilere bilgi verilmesi uygun görülmez. Çünkü onlar duygusal ve zayıf yaratıklardır. Kimi zaman isteyerek veya istemeyerek gizlilik esasına uymayabilirler. Bilhassa kadınlar, duygusal bir yaklaşımın etkisi altında ya da zor karşısında çözülebilirler. Bundan başka Nusayri bir kadın, Nusayri olmayan veya Nusayri olup da gevşek imanlı bir Nusayri ile evlendiği zaman, uzun bir birlikteliğin vermiş olduğu izafî güven duygusu ihtimali ile koca tarafından kadına karşı hissedilen duygusal bağın bilinçli olarak tüm gereklerinin kullanılması esnasında, kadına özgü mizacın zayıf yönlerinin etki altına alınarak sırların deşifre edilebileceği korkusu gibi hususların olumsuzlukları, temel strateji tasarımında göz önünde bulundurulur. Ancak, kadın ve çocuklara zahirî bilgiler verilebilir (Togayhan, 2010: 71-72). Hatay yöresi Nusayrilerinde türbe temizliği, bayramlardan önce ev temizliği, yemek yapımı, bayramlarda ikramda bulunmak, kurban etinin hazırlanması gibi işleri daha çok kadınlar yapmakla beraber erkeklerin de bu gibi işlerde kadınlara yardım ettikleri görülmektedir. Nusayriler için ibadet yapılacak mekânın temizliği çok önemlidir. Özellikle ilgili mekânları, maddi kirlerden arındırmak için mekânda yer alan her nesnenin yıkanmasına özen gösterilir. Manevi temizlik ise mekân ve içerisindeki eşyalar temizlenirken kelime-i şahadet getirmek, bu işin olmazsa olmazıdır. Arap Alevileri için son derece önemli olan bu yerlerin temizliğini yapacak kadınların maddi ve manevi bağlamda temiz olmasına dikkat edilmektedir. Maddi temizlik yönünden kadın, özel günlerinde (regl) veya lohusa döneminde olmamalıdır. Manevi olarak da herhangi bir dedikoduya ismi karışmamış, adı kötüye çıkmamış, zina yapmamış, boşanmamış, birkaç defa evlenmemiş olmalıdır. Nusayri öğretisi için söz konusu özelliklere sahip olan kadın, temiz ve saf olarak görülürken ilgili özelliklere sahip olmayan kadınlar, cemaat tarafından dışlanarak kirli ve cezalı olarak algılanır.

Arap Aleviliği öğretisinde maddi kirlilik geçicidir ve bu durumda olan kadınlara kötü gözle bakılmaz. Kadının özel günleri ve lohusalık hâli geçtikten sonra her türlü işte görev alabileceği bilinmektedir.

Nusayri inancı içinde erkek ve onu temsil eden şeyler -regl olmadıklarından dolayı- temizdir; ama kadın regl olduğundan olayı kirli olarak kabul edilir (KK21, KK22, KK34, KK47). Nusayrilere göre kadınlara sır saklayamayacağı için bîatını bilgi verilmez. Çünkü dişi olan yalnızca kirli değil, aynı zamanda fiziki olarak da güçsüz olarak kabul edilir. Sözün özü Nusayrilik kültüründe kadın regl dönemindeyken ziyaretlere giremez (KK14, KK35, KK44, KK68). Kur'an-ı Kerim'e dokunamaz. Bayram hazırlığına yardım edemez. Sure okuyamaz. Buhurlanamaz (KK34, KK68, KK73, KK102, KK136, KK164). Kısacası kadın, bu süre içinde kesinlikle dinî hayatın dışında kalmaktadır. Söz konusu bu eylemleri kadın, lohusalık dönemlerinde de yapamadığı gibi yeni evli olan bayanların da 40 gün beklemek zorunda oldukları bilinmektedir. Bu bağlamda hayatının büyük bir bölümünü bu şekilde yaşayan kadına sır verilmemekle beraber dinsel öğretiler, sadece zahirî anlamda verilmektedir (KK33, KK34, KK49, KK51, KK54, KK69, KK79, KK97, KK111, KKK114, KK146, KK156).

Gizliliğin esas olduğu Nusayri toplumu, birçok araştırmacının merak konusu olmuştur. Bu inancın Nusayri kadınlarından saklanması ise ayrı bir araştırma konusudur. Kadınların dinî hayatın dışında tutulması ve toplumdan dışlanması birçok insanın konu ile ilgili değerlendirmeler yapmasına sebep olmuştur. Bu değerlendirmelerde toplum içerisinde bulunan tutuculardan, feministlere, siyasi liderlerden, ataerkil düşüncüyü savunan kimselere kadar herkesin farklı düşünceleri söz konusudur. Ancak bu görüşler içerisinde nesnellik enderdir (Robinson, 1986: 217). Nusayrilik inanç sisteminin en önemli özelliklerinden biri de bîatını bir nitelikten dolayı gizlilik esasına dayalı olmasıdır. Bu durumdan dolayı dışa kapalı bir grup olarak inançlarının gereklerini yerine getiren Nusayrilere, kadınlar dinî konularda bilgilendirilmemektedir. Dinî anlamda ikinci planda olan kadınların dinî hiçbir sorumluluğu ve zorunluluğu bulunmamaktadır. Nusayri kadınların çoğu, inanç sisteminin gizliliğini tarihî kökene bağlayıp, geçmişte yaşanan baskıların, ibadetlerinin gizli olması sonucunu doğurduğunu ifade ederler. Kadınlara hiçbir şekilde dinî bilgilerin aktarılmamasına ve kadınların dinî anlamda hiçbir sorumluluk taşımamasına neden olarak *“kadının ağzının sıkı olmaması, zor durumda kaldığında hemen çözülüp*

sırrı başka bir din ya da mezhepten kişiye verebilmesi, kadın-şeytan anlayışı, sırrın kadına verilmesinin dine ihanet olduğuna dair genel anlayışın varlığı, kadına duyulan güvensizlik” gibi gerekçeler gösterilmiştir (Güneş, 2013: 200). Kadınların Kitabü’l Mecmu’da bulunan duaları bilmemeleri, bâtını alanla olan münasebetlerini ortadan kaldırmıştır. Nusayri inanç sisteminde kadın ve erkeğin birlikte ibadet etmesi ve dinî bilgilerin kadınlara öğretilmesi yasaklanmıştır. Kadın, dinsel ritüellerin içinde bulunsa da ibadetten muaf tutulmuştur (Aslan, 2005: 35). Hatay yöresi Arap Alevilerinin inancına göre kadın, Kitabü’l Mecmu’daki kutsal metinlere yani namaz surelerine bakacak olursa kör, sağır ve dilsiz olur. Hatay yöresi Nusayrilerinde kutsal öğretinin yani sırların içinde edilen dualar dışında kadınların da elbette öğrenebileceği dualar vardır. Bunlar: Temizlenme duası, Arınma duası, Buhur duası, Bayram duaları, Kaddas et-Tib, Satr et-Tib, Kaddas el-Buhur, Kaddas el-Ezan, Kaddas el-İşara ve Yemin duası benzeri duaları rahatlıkla okuyup öğrenebilir (KK2, KK10, KK17, KK26, KK31, KK49, KK75, KK87, KK93, KK119, KK156). Arap Aleviliğinde toplumsal cinsiyet bağlamında kadının “kadın” olduğu için dinsel ritüellerden, Nusayri “dualar”ından “muaf” tutulmasının arkasında, kadınların zayıf yaratıldığı için kolayca çözülüp dinsel sırları açığa vuracağı inancı hâkimdir (KK40, KK44, KK60, KK89, KK110, KK134, KK155). Saha içerisindeki alan araştırmalarımızda özellikle eğitimli Nusayri kadınlarının büyük bir bölümünün bu duruma sert bir eleştiri getirdikleri gözlemlenmiştir.

Hatay yöresi Arap Alevilerinde kadınlar, inançsal bağlamda erkeklerden çok farklı uygulamalar yaptıkları bilinmektedir. Nusayrilerde erkekler, mezhebin bâtın alanını temsil ederken; kadınların sadece mezhebin zahir alanında yer aldıkları görülmektedir. Bu bağlamda yapılan gözlemlerde kadınların genellikle bayram hazırlığı ve türbe ziyaretlerinde aktif bir şekilde ibadetlerini yerine getirdikleri tespit edilmiştir. Özellikle toplu namazlarda ve bayramlarda başta yemek yapımı olmak üzere temizlik işlerini yerine getiren Nusayri kadınlarının söz konusu faaliyetleri ibadet olarak saydıkları söylenmektedir.

Ayrıca yörede yer alan türbe ziyaretinin de kadınlar tarafından çok ayrı bir yeri olan ibadet şekli olarak algılandığı anlaşılmıştır. Ancak söz konusu ibadetleri yerine getiren Nusayri kadınlarının bedensel temizlikleri ibadetlerin olmazsa olmazı olarak kabul edilmektedir (KK17, KK32, KK56, KK74, KK104, KK125).

Ayrıca saha içerisinde görüştüğümüz birçok kanaat önderi, kadının toplumdaki konumunun son zamanlarda değiştiğini, eğitimle birlikte kadının ibadette ve toplumun her alanında erkekle aynı seviyeye gelmeye başladığını ve bu sürecin daha da üst bir seviyeye geleceğini ifade etmektedirler (KK6, KK49, KK79, KK97, KK156, KK182, KK213).

Konuyla ilgili olarak Samandağı’nda görüştüğümüz ismini vermek istemeyen bir kanaat önderi ise; *“Bizim kadınlarımızın ayrı ibadet şekilleri yoktur. Bizim toplanarak namaz yaptığımız yerlerde biz, o duaları okuyorsak kadınlar da zahiri anlamda aynı veya benzer duaları okuyup aynı abdest şeklini alırlar. Kız çocuklarımız, ibadetleri daha çok anne ve babalarından öğrenirler. Aynı zamanda kızlara mümkün mertebe Kur’an-ı Kerim de öğretiliyor. Hatta yaz mevsiminde kızlara yönelik Kur’an kurslarımız da açılmaktadır. Bizim kültürümüzde erkekler ve kızlar, hemen hemen aynı haklara sahiptir. Kimi durumlarda kadınların daha fazla hakka sahip oldukları zamanlar da görülebilmektedir. Hem erkek hem de kadınlar için ibadetin net bir şekli yoktur bizim kültürümüzde. Olaya bu noktadan bakıldığında kadınlarını ibadet şekillerini bir kalıba sokmanın doğru olmadığını düşünüyoruz.”* diyerek konuya açıklık getirmeye çalışmıştır (KK223).

İKİNCİ BÖLÜM

1. HATAY NUSAYRİLERİNDE HALK ANLATMALARI

İnsanoğlu, yaratıldığı an itibarıyla her daim kendisini dış dünyayla bir mücadele içersinde bulmuştur. İhtiyaçlar hiyerarşisinin temelini teşkil eden güvende olma ve hayatta kalabilme mücadelesinden hareketle ilkel insanlar, karşılaştıkları olayları anlamak, açıklamak ve analiz etmek için kendilerinde inanma dairesi oluşturmuşlardır. İnsanlar anlam veremediği, çözümleyemediği ve açıklayamadığı olaylar karşısında aciz kalmış ve bu acizliği neticesinde birtakım hayaller kurmuş, varsayımlar üretmiştir. Söz konusu bu hayal ve varsayımlar, insanoğlunda birtakım anlatıya dayalı metinleri doğurmuş ve bu metinler, anonim bir yapıda oluşarak varlığını “destan, efsane, masal, hikâye, vb.” çehrelerine de bürünerek devam ettirmiştir.

Sözlü geleneğe dayalı ve sözlü anlatımlar yoluyla yaygınlaşan bir semboller sistemi olarak popüler din, daha çok dayanışmacı gupların varlığında doğmakta ve muhtemelen sınırlı dil kodlarının niteliklerini paylaşmaktadır. Folklorik öğelerle bezenen popüler dinin dili, belli bir gubun kıssaları ve tecrübelerini içerir. Başka bir deyişle popüler dinin ahlaki düsturları, formel (kalıp ifadeler) akıl yürütmelerden ziyade kıssalar aracılığıyla yürütülür (Çelik, 2004: 223). Sözlü gelenekte yer alan anlatıya dayalı türler, genel olarak toplum hayatında etkili olan kavramlar üzerine kurulur. Hepsi, kendilerini meydana getiren toplumun hayat görüşünü, ahlaki ve kutsi değerlerini, inanışlarını, insana bakışını, tabiatı algılayışını ortaya koyar. Bu bakımdan sözlü anlatım türleri olan destan, masal ve efsaneler araştırmacılar tarafından toplumların analiz faaliyetlerinde çok önemli kaynakları oluşturur. Destanlar, masallar, efsaneler vb. sözlü gelenek ürünleri, insanların ihtiyaçlarını sosyo-kültürel anlamda karşılayacak biçimde günümüze kadar nesilden nesile aktararak tüm zenginliğiyle ulaşmıştır.

Çalışmamızın konusu olan Hatay bölgesi mani, efsane, bilmece ve atasözleri ve halk türküleri yönünden zengindir. Tarihin her döneminde çeşitli uygarlıkların beşiği olmuş, binlerce yıllık kültür varlığını barındıran peygamberler, krallar, imparatorlukların yurt edindikleri “*Kırk Asırlık Türk Yurdu Hatay*” da anlatıya dayalı birçok tür, doğal olarak oluşma fırsatı bulmuştur. Hatay’da özellikle efsane ve bu türün etrafında şekillenmiş metinlerin büyük bir bölümünde kahraman olarak Hızır (Hıdır)’ın çok ayrı bir yeri ve önemi vardır. Yörede yapılan derleme faaliyetlerinde

kahramanı Hızır olan birçok metne ve bu metinlerin varyantlarına rastlanılmıştır. Yörede yer alan beyaz ve yeşil kubbeli türbelerin etrafında oluşan efsanelerin temelinde Hızır, varlığını çoğu zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak hissettirmektedir. Her karış toprağı efsane, masal ve hikâyelerle yoğrulmuş kültürler mozaığı olan Hatay’da gerek anlatı gerekse de performans bağlamında önemli özgünlükler göze çarpmaktadır. Çalışmamızın konusu olan Hatay’da yöresi Arap Alevilerinde olduğu gibi yörede yer alan diğer etnik guplarda (Sünni, Hristiyan, Ermeni, Yahudi, vb.) da zengin bir anlatı çeşitliliğinin olduğunu burada vurgulamak istiyoruz.

Sosyo-kültürel bağlamda yer alan halk anlatılarında temel amaç, söz konusu çevrenin özel veya genel özelliklerinin ifadesi olan bir durum, olay ve kahramanın betimlenmesi olsa dâhi, bir başı ve sonu olduğu olan her anlatının temelde kurmaca dünyasına ait hayal mahsülleri olduğu bilinir. Bu hayal mahsüllerinde anlatıcı, değişen zamanın şartlarına da paralel olarak metni her anlatışında fark etmeden metne birçok unsur kazandırırken metnin bazı anlatı öğelerini de kayıp ettirir. Aslında bir zenginlik olarak da görülebilecek bu durum, son derece doğal olup varyant metinlerin oluşmasına ortam hazırlar. Saha çalışması yapan birçok araştırmacının karşılaştığı varyant metinlere, bizler de saha çalışmalarında çokça tanık olduk.

Halk anlatılarını icra eden anlatıcılar, farklı özelliklere sahip olan kişilerdir. Öncelikle herkes anlatıcı olamaz. Anlatıcının zengin bir imge ve simge dünyasına sahip olmakla beraber metni akıcı bir biçimde icra edebilme özelliğine sahip olması gerekir. Zamanın, çevrenin, ortamın ve o anki ruhsal durumun çok önemli bir yeri olan halk anlatılarındaki icralarda anlatıcı, metni her kurgulayışında metne kimi zaman yeni motifleri de kazandırıp kaybedebileceği unutulmamalıdır. Aslında anlatıcılar, kurmaca dünyanın içerisindeyken gerçek dünya ile ilişkilerini mümkün mertebe keserler. Metnin kahramanları ve olay örgüsü çoğu zaman hayal ürünü iken kimi zaman da kendisi veya kendi başından geçen bir hadisedir. Burada halk anlatılarının icrası üzerinde durulması gereken son nokta da dinleyici faktörüdür. Dinleyicilerin tutumları, beklentileri ve ilgisi de anlatıcının üzerinde etkili olan önemli faktörler arasında yer alır.

1.1. Masallar

İngilizce “*tale*”, Almanca “*märchen*”, Fransızca “*conte*”, Rusça “*skazki*” olarak ifade edilen masal terimi, Türk dünyasının genelinde “*mesel, masal, hikâye, nağıl, ertek, erteği, vs.*” gibi terimlerle adlandırılmıştır.

Masal kelimesi XIX. yy.'den itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Anadolu'da masal adıyla birlikte “*mesel, metel, hikiya, mesele, matal, hikâye, hekâ, heka, hika, hekaya*” (Sakaoğlu, 2002: 7-8) adları kullanılmaktadır.

Masal terimi gerek Türk gerek yabancı bilim adamları tarafından çeşitli yönleriyle tanımlanmıştır. Bu tanımlardan birkaçına bakacak olduğumuzda;

Saim Sakaoğlu masalı: “*Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türü.*” (1999: 2) şeklinde tarif ederek masaların inandırıcılık yönü üzerinde durmaktadır.

Masalla terimiyle ilgili olarak Stith Thompson: “*Belirli bir uzunlukta birtakım motiflerden ve epizotlardan oluşmuş bir edebî şekil. Olay gerçek olmayan bir dünyanın bilinmez bir yerinde geçer; belirli karakterleri olmayan, fakat şaşırtıcı olaylarla dolu bir anlatım şeklidir.*” (Bakırcı, 2006: 22-23); Pertev Naili Boratav: “*Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmaya kısa bir anlatı*”(Boratav, 1997: 75); Ferit Develioğlu; “*Terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye*”(2003: 625); Mustafa Nihat Özön: “*Olağanüstü olaylar hikâyesi*” (Özön, 1967: 671); Şemseddin Sami ise; “*Adab ve ahlâka müteallik küçük hikâyeler*” (Sami, 1996: 1289) biçiminde tanımlamaktadırlar.

Esmâ Şimşek masalı: “*Genellikle özel kişiler tarafından, kendine mahsus (olağanüstü) zaman, mekân ve şahıs kadrosu içersinde, yaşanan hayat ile hayal edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp, yine klişe sözlerle biten hayal mahsulü sözlü anlatım türü*” (Şimşek, 2001: 3); Nedim Bakırcı, “*Olayları bilinmeyen bir zamanda geçtiği hâlde mekânı bazen belli olan bazen belli olmayan, kahramanlarından bazıları hayvanlar, tabiatüstü varlıklar ve insanlar olan, hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyenleri inandırıp düşündüren, anlatılan yerin sosyal hayatından izler taşıyan, bazen sonunda konuya uygun bir darb-ı mesel bulunan bir sözlü anlatım türü.*” (Bakırcı, 1996: 23) olarak tanımlar. Halil Altay Göde ise masalı, “*Anlatmaya dayalı türler içinde destanlardan sonra karşılaşılabilecek bir tür.*” (Göde, 2010: 19-21) olarak tanımlanmaktadır.

Bilge Seyidoğlu; “*Masal kelimesi ile halk arasında, yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, ‘Bir*

varmış, bir yokmuş.’ gibi, klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda *‘Yediler, içtiler, muratlarına erdiler.’* yahut *‘Onlar erdi muratlarına, biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana.’* gibi, belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan, bir sözlü anlatım türü” (Seyidoğlu, 1986: 149) olduğunu ifade etmektedir. Bayram Baş, halk edebiyatı ürünleri arasında bulunan, söz varlığının zenginliğiyle göze çarpan türlerden birisinin de masal olduğunu belirtir. Anlatımı etkili hâle getirmek ve canlı tutmak için kalıplaşmış ifadelerin, deyim, atasözü ve ikilemelerin etkin biçimde kullanıldığı masallar, sözlü kültürün binlerce yıllık birikimini taşıdığını ifade eder (Baş, 2010: 48-55).

Metin Ekici, masalların yapısal özellikleriyle ilgili olarak: *“Masallarda, mitik yaratmaların olağanüstü ve fantastik özellikleri insan ve insanüstü kahramanlara bağlı olarak anlatılmaya başlanırken, bu anlatmaların yer ve zamana bağlı olmadan ve de belli bir anlatıcı tipine bağlı olmaksızın anlatılır olmaları söz konusu olmuştur. Bu anlatmaların kendilerine ait birtür geleneği oluşmakla birlikte, belli bir anlatıcı grubuna bağlı bir gelenek oluşturmaları söz konusu değildir.”* (2006: 87) demektedir.

Çok eski zamanlardan bugüne kadar varlığını yaygın bir biçimde devam ettirebilen anlatıya dayalı türlerden birisi de kuşkusuz masallardır. Hemen hemen her kültürde rastlanılabilecek masalara, Hatay yöresi Arap Alevilerinde yapılan saha çalışmalarında da rastlanılmıştır. Genel itibarıyla eğlendirmek, hoşça vakit geçirmek, öğüt vermek, bilgi vermek ve kural koymak gibi icarasal işlevlere sahip olan masallar, dünya insanlığının paylaştığı evrensel motiflerle karşımıza çıkar. Ancak masallar, bu evrensel motiflerin yanında, oluşturulduğu sosyo-kültürel çevrenin de izlerini üzerinde taşımaktadır. Zaten saha içerisinde derlenen masallarda söz konusu durum, kendisini tüm doğallığıyla hissettirecektir.

Masallar, diğer folklor ürünleri gibi paylaşılan hayatın içinde doğmuş ve muhafaza edilmiştir. Bütün dünyada masallar, ortak bir yapıya ve ortak motiflere sahip sözlü gelenek içinde yaşayan, XIX. yy.’den itibaren düzenli bir biçimde yazıya geçirilen edebî bir türdür. Masalların bu ortak özellikleri yanında bu türü canlı ve her zaman okunur ve dinlenir yapan, dili ve olayları biçimlendiren ve hareketlendiren kültür birikimi, farklılığı ve milliliği meydana getirmektedir. Dil, masal kahramanları, aile ve toplum, çevre, inanç, âdet ve gelenekler, kabuller masallarda milliliği meydana getirir

(Günay, 1992: 616). Masallar, ait olduğu milletin veya yerin coğrafi yapısından iklimine, halkın geçim kaynağından, din, dil, üslûp ve ahlaki özelliklerine kadar bütün kültür değerlerini aksettirirler.

Genellikle evrensel bir özellik arz eden, ama yerel ve millî unsurları da barındırabilen, çoğunlukla gerçek olayları bünyesinde eritip hayal ürünü olayları öne çıkarıp anlatan (gerçekçi masallar hariç), bir konuda öğüt ve ders verme, hoşça vakit geçirme, çocukları eğitime gibi işlevleri olan, formel unsurlar (tekerleme, vb.) ve tasvirler içerebilen, anlaşılır bir dili, kısa ve yoğun bir anlatımı olan mensur (az da olsa manzum parçalar içerebilen), sözlü, anonim halk edebiyatı türüdür. Anlatılan olayın geçtiği gerçek zamanın belli olmadığı bu tür, hacim olarak halk hikâyesinden kısa, fıkradan uzun bir özellik arz eder. Masalda geçen mekânların (belirli, belirsiz veya gerçek) ise olayı ve kişileri, şekillendirici ve etkileyici bir durumu yoktur. Masalın “masalcı”, “masal anası” vb. özel anlatıcıları olabileceği gibi sıradan anlatıcıları da olabilir. Masalını anlatan anlatıcı icra sırasında herhangi bir ritüele başvurmadağı gibi, özel bir ezgi veya müzik aleti de kullanmamakta; sadece “konuşma dili, vücut dili, jest ve mimiklerini kullanmaktadır. Yaratım ortamı ve zamanına baktığımız zaman da, masalların genellikle ev ve kahvehanelerde, genellikle gece anlatıldığını, ancak destan türündeki kadar özel ve sabit bir icra zamanı veya mekânının olmadığı söyleyebiliriz (Gökbulut, 2010: 49-50).

Burada hareketle Hatay Nusayrilerinden derlenen masallar, Tarihi Coğrafi metot esas alınarak incelenmiştir.

Masal araştırmalarında her masal metni bir tip olarak kabul edilmiştir. Dünya masal araştırmalarına bakıldığında *Antti Aarne* dünya masal tipleri tasnifinde öncü olarak kabul edilir. 1910 yılında *Antti Aarne* dünya masalları tip tasnifini yapmıştır. *Aarne*, masalları üç kısma ayırmıştır:

1. *Hayvan Masalları: 1-299*
2. *Asıl Masallar: 300-1199*
3. *Fıkralar: 1200-1999 (Aarne 1910: 1-63).*

Aarne’ın öğrencisi *Stith Thompson*, hocasının tasnifini genişleterek yayımlar. Thompson, “*The Types of the Folktale*” (Helsinki 1928) adlı eserinde, bugün de kabul edilip uygulanan tasnifi beş ana başlık altında toplamıştır:

1. *Hayvan Masalları (Animal Tales): 1-299*

2. *Asıl Halk Masalları (Ordinary Folk-Tales)*: 300-1199
3. *Fıkralar (Jokes and Anecdotes)*: 1200-1999
4. *Zincirlemeli Masallar (Formula Tales)*: 2000-2399
5. *Sınıflamaya Girmeyen Masallar (Unclassified Tales)*: 2400-2499 (Thompson 1964: 19-20).

Eserde yer alan masallar 23 başlık altında toplanmıştır. Araştırmacıların kısaca TTV diye adlandırdıkları eserde yer alan tasnif şöyledir:

- A. *Hayvan Masalları (22 tip)*
- B. *Hayvan ve insan (11 tip)*
- C. *Hayvan veya bir ruh bir insana yardım eder (49 tip)*
- D. *Tabiatüstü bir ruh veya hayvanla evlenme (27 tip)*
- E. *İyi ruhla ve evliyalarla yaşama (13 tip)*
- F. *Kaderin hâkimiyeti (20 tip)*
- G. *Rüya (3 tip)*
- H. *Kötü ruhlarla yaşama (23 tip)*
- I. *Sihirbazlar (16 tip)*
- J. *Bir kız sevgili bulur (12 tip)*
- K. *Bir erkek sevgili bulur (25 tip)*
- L. *Fakir kız zenginle evlenir (16 tip)*
- M. *Kıskançlık ve iftira (17 tip)*
- N. *Hor görülen koca kahramandır (3 tip)*
- O. *Zina ve baştan çıkarma (22 tip)*
- P. *Acaip icraat ve olaylar (8 tip)*
- Q. *Acaip davalar (13 tip)*
- R. *Realist masallar (9 tip)*
- S. *Acaip tesadüfler (6 tip)*
- T. *Komik hikâyeler (6 tip)*
- U. *Aptal ve tembel erkekler ve kadınlar (16 tip)*
- V. *Hırsız ve dedektif (11 tip)*
- W. *Akıllı, hilekâr veya cimri erkek ve kadınlar (29 tip)* (Eberhard-Boratav, 1953:

V-X)

Saim Sakaoğlu, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi* adlı eserin ikinci cildinde Türk masalları ile ilgili yeni bir tasnif denemesi ortaya koyar. Bu tasnifte asıl halk masalları iki farklı madde olarak düşünülmüş, zincirlemeli masallar ise işlendiği konulara göre diğer dallardan herhangi birine alınabileceğinden tasnif dışı bırakılmıştır. Saim Sakaoğlu'nun tasnifi şu şekildedir:

1. *Hayvanlarla İlgili Masallar*
2. *Yaşanabilen Olaylarla İlgili Masallar*
3. *Olağanüstülüklerle İlgili Masallar*
4. *Güldüren Masallar*. (Sakaoğlu 2002: 179).

1.1.1. Masalların Tip Yapısı

Hatay Arap Alevilerinden tespit edilen masal metinleri Stith Thompson yaptığı dünya masalları tip tasnifi esas alınarak sıralanmıştır. Metinler içersinde fıkra olabilecek metin olmadığından tansnifte yer verilmemiştir.

1. *Hayvan Masalları (1.1.3.1, 1.1.3.2)*
2. *Asıl Halk Masalları (1.1.3.3, 1.1.3.4, 1.1.3.5, 1.1.3.6, 1.1.3.7, 1.1.3.8, 1.1.3.9, 1.1.3.10, 1.1.3.11, 1.1.3.12, 1.1.3.13, 1.1.3.14, 1.1.3.15, 1.1.3.16, 1.1.3.17, 1.1.3.18)*
3. *Fıkralar ()*
4. *Zincirlemeli Masallar (1.1.3.19, 1.1.3.20, 1.1.3.21)*

Metinler bölümünde yeralan masalların tip yapısı aşağıdaki sıralamaya göre yapılmıştır:

1. Masalın adı
2. Masalın motif sırası

Birinci Masal

1. Pamuklar Ülkesi
2. Motif sırası

1. Köstebeklerin hüküm sürdüğü ülkede köstebekler pamuk yetiştirip mutlu bir şekilde yaşarlar.

2. Bir gün nereden geldiği belli olmayan bir tilki köstebekler ülkesine gelir ve kötü kalpli tilki bütün pamuk tarlalarını tahrip eder.

3. Köstebeklerin bilgisi tilkiden kurtulmak için en hızlı köstebeği çağırıp aslanların kralına girmesine ve ondan yardım istemesini söyler.

4. Hızlı köstebek toprağa dalar ve aslanlar ülkesi diye önce karıncalar ülkesine, sonra filler ülkesine, daha sonra da aslanlar ülkesine varır.

5. Hızlı köstebek aslanlar kralına başlarından geçeni anlatır ve köstebekleri tilkiden kurtarmak için aslanlar kralı iki aslanı görevlendirir.

6. İki aslan, tilkiyi pamuk ipliğinden yaptıkları tuzağa düşürürler ve tilkiyi suya atıp ölmesine sebep olurlar.

7. Köstebekler, tilkiden kurtuldukları için aslanlara pamuk ipliğinden dokunmuş en güzel halıyı hediye ederler.

İkinci Masal

1. Çirkin ve Garip Kız

2. Motif sırası

1. Sarp kayalıklarla kurulu bir ülkede ihtişamıyla ün salan görkemli evlerin birinde birbirini çok seven bir karı-koca yaşamış.

2. Bolluk içinde yaşayan bu karı-kocanın 40 tane erkek çoğu olduğu hâlde kız çocukları hiç olmamış.

3. Ülkede gitmedikleri hekim ve büyücü kalmadıktan sonra ellerini Allah'a açıp saçları çalı, elleri kocaman, kafası kürek, dişleri kazma gibi olacak olsa da bir kız çocuk dilerler.

4. 40 gün sonra hamile kalan kadının saçları çalıyı, kafası küreği, dişleri kazmayı andıran bir kız çocukları olur.

5. Gün geçtikçe hayvanlarının telef olduğunu gören aile, bu durumun nedenini öğrenmek için 40 oğlandan en büyüğünü gözcü olarak ahırın kapısına diker.

6. Kız kardeşlerinin iki tane atı tek lokmada midesine indirdiğini gören ağabey, bu kızın canavar olduğunu düşünerek olup bitenleri ailesine anlatır.

7. Kendisine inanmayan ailesine kızan oğlan, bir ata atlayıp evini terk etmiş. Bir müddet sonra bu özleme dayanamayıp kardeşlerine hediyeler alarak evine dönmüştür.

8. Eve geldiğinde anne ve babasının korkulu bir biçimde pustuğunu görür. Onlardan bu kızın canavar olduğunu ve tüm kardeşlerini yediğini öğrenir.

9. Kızın, babasını da yemesi üzerine annesini alan çocuk kaçmış ve sahibi Arap olan görkemli bir şatonun önüne gelmiş.

10. Çocuğu istemeyen Arap, annesinin hastalandığını söyleyerek çocuğu Kavuklu dağındaki aslanın oraya gönderir.

11. İki aslan yavrusuyla şatayo dönen çocuğu gören Arap, çocuğu bu sefer de 1000 armut ağacından 1000 armut toplaması için Kaf Dağı'ndaki devler ülkesine gönderir.

12. Kaf Dağı'na yaklaşınca uyuyakalan çocuğun rüyasına Pîr gelerek buranın devler ülkesi olduğunu söyler.

13. Armutları da alarak eve dönen çocuk, bir ay sonra Arap tarafından kız kardeşinin olduğu eve gidip oradaki elma ağacından elma yerse annesinin iyileşeceğini söyler ve onu gönderir.

14. Kızın kapı önünde oturduğunu gören çocuk okunu gerer; ama kardeşinin kendisini iyi karşılaması üzerine vazgeçer. Kensine yemek hazırlamak için yanından ayrılınca bir fare, kızın çocuğu öldüreceğini söyler.

15. Kaçmaya başlayan çocuğun arkasına düşen kız, yavru aslanlar tarafından öldürülür.

16. Şatoya dönen çocuk, anne ve babasının şen şakrak olduğunu görünce bunun ikisi tarafından hazırlanan bir oyun olduğunu anlar ve okunu gererek her ikisini de öldürür.

Üçüncü Masal

1. Rüya Satın Alan Çoban

2. Motif sırası

1. Evlerinin renginden isimlerini alan Akköy ve Karaköylü iki yakın arkadaş olan çoban, koyunlarını keçilerini toplar beraber otlamaya giderler.

2. Talihsiz ve gariban olan Karaköylü, ayın hilâl olduğu gecenin koyu karanlığında bir rüya görür ve “Talih yüzüme rüyamda güldü.” diye uyanır.

3. Taş yerde, sert döşekte gördüğü rüyasını Akköylü'ye anlatır.

4. Bu rüyadan etkilenen Akköylü, on tane koç karşılığında Karaköylü'nün rüyasını satmasını ister.

5. Takas yapıldıktan sonra diyar diyar dolaşıp Diyarbakır'a varmış ve surların aşırıp şehre gireceği vakit bir çınar ağacının altında uykuya dalmış.

6. Rüyasında; Diyarbakır'ın Şeker paşasının şeker gibi güzel olan pembe yanaklı kızı, gönlünü kaptırdığı vezirin oğlu ile kaçmaya karar verirler. Vezirin oğlu sevincinden kendini içkiye verip, gül yüzlü kızı surların önündeki kapıda bekletince kız, çınarın altında uyuyan Akköylü'yü vezirin oğlu sanıp kaçalım demiş.

7. Bir müddet yol gittikten sonra su içmek için derenin kenarına indiklerinde kız, bu adamın vezirin oğlu olmadığını anlar. Ama kaderine de razı olur.

8. Haberi alan paşa, vezirini ve oğlunu öldürtür. İbret-i âlem olsun diye surdaki koca kapıya astırır.

9. Yolda ferahlamak için nehre atlayan Akköylü'nün ayağına sert bir cisim çapar ve bunun altın kesesi olduğunu görür.

10. Yönlerini nehrin öte yanındaki şehre çevirirler ve oraya varınca kız, altın kesesini Akköylü'ye verir ve av aldırır.

11. Şehrin âdetlerini bilen kız, altın dolu bir tabağı hazırlayıp sultanın huzuruna Akköylü'yü gönderir. Sultan, bunu yetersiz görünce onu zindana attırmak ister.

12. Akköylü, bunun üzerine yumurta büyüklüğündeki elması kesesinden çıkarır ve sultana uzatır.

13. Sultan, bunun bir eşinin daha olduğunu ve getirmezse kendisini öldürteceğini söyler.

14. Akköylü, eve varıp bu durumu eşine anlatır; nehre tekrar varıp ayağını kuma vurur ve açılan kapının içine girince sandalyede oturan bir masal perisi görür.

15. Masal perisi, Akköylü'ye yedi tane anka kuşunu gösterip onları öldürmesini ve böylelikle tek göz deve yakalanmadan kurtulacaklarını söyler.

16. Elindeki hançerleri kuşlara sapladıktan sonra masal perisi, kurtularak elindeki elmasla çobana doğru gelir ve bu elması alan çoban, sultanın yanına giderek elması verir.

17. Tatmin olmayan sultan, bu sefer de annesinin hasta olduğunu söyleyerek mevsim bahçesinde her renkten gül toplayıp aynı günde soldurmadan yetiştirmesi gerektiğini aksi hâlde öldürüleceğini söyler.

18. Bunun üzerine yola çıkan çoban, yanlış tonu çeker ve o anda orada bir kız belirir. Bu kız, kendisine son armağan olduğunu söyleyerek elinde birden her renkte gül belirir.

Dördüncü Masal

1. Alaaddin ile Padişah

2. Motif sırası

1. Alaiddin'in dillere destan çok güzel bir karısı vardır.

2. Vezir, sultana Alaiddin'in sınanması gerektiğini söyler. Sultan da Alaiddin'den aynı gün içerisinde 1000 altın getirmesini ister.

3. Eve gelen Alaiddin, karısına olup bitenleri anlatır. Karısı da ona, taş yığınlarının yanına gidip 1000 altın istiyorum, diye bağırdıktan sonra bir kuşun çıkıp altınları vereceğini söyler.

4. Altını getiren Alaiddin'den sultan, bu sefer de askerlerini tamamının üzerinde duracağı bir kilim getirmesini ister.

5. Hanımına durumu anlatan Alaiddin, yine taş yığınlarının yanına gidip isteğini dile getirir ve kuş da kilimi verir.

6. Bu durum üzerine daha da kızan sultan, Alaiddin'den bir günde konuşacak çocuk ister.

7. Yine taş yığınlarının yanına giden Alaiddin, bu isteğini de dile getirir ve kuş da çocuğu Alaiddin'e verir.

8. Çocuğu alan Alaiddin, sultanın yanına gelir.

Beşinci Masal

1. Şahmeran I

2. Motif sırası

1. Delikanlı güzel geceyi seyre dalmak ve mehtabı yakından izlemek için deniz kıyısına doğru yola koyulur ve deniz kıyısına gelince bir köşeye oturarak mehtabı seyre dalar.

2. Kimsesi olmayan delikanlının en önemli yeteneği Martı Hanım, Timsah Bey, Bebek Karınca, Yaşlı Kaplumbağa ve diğerleri hayvanlarla konuşmakmış.

3. Havvanlarla konuşurken yalnızlığını dile getiren delikanlıya, yaşlı kaplumbağa Samandağı'nın çiçek tohumlarını ve Asi Nehri'nin suyundan bir mataraya su doldurmasını önerir.

4. Büyük bir sevinçle yola koyulan delikanlı, yorulunca bir mağarada dinlenmeye karar verir.

5. Dinlenen delikanlı, yolda giderken yılanı rastlar ve yılan da delikanlıyı kandırıp yılanların şahına götürür.

6. Yılanlar ülkesine varan delikanlı, bir şato önünde yılanların eğlendiğini görür.

7. Muhafızlar, yılanı para verip gönderirken delikanlı şahın huzuruna çıkarılır. Delikanlı, şahın yaralı olduğunu görür.

8. Kandırıldığını ve tutsak olacağını anlayan delikanlı, şaha yalvararak serbest kalırsa yarasını tedavi edebileceğini söyler.

9. Teklifi kabul eden şah, delikanlıya fırsat verir. Delikanlı da yaşlı babasından öğrendiği merhemi yapıp şahın yarasına sürünce şah, iyileşir.

10. Yılanların şahı, bu iyilik üzerine peri yılanını görevlendirip gence yardımcı olmasını ister.

11. Çiçek tohumlarını ve nehir suyunu alan delikanlı, yaşlı kaplumbağanın yanına gelir. Bunları alan kaplumbağa güzel bir kıza dönüşür.

Altıncı Masal

1. Şahmeran II

2. Motif sırası

1. Yarısı insan, yarısı yılan olan Şahmeran, Samandağının en yüksekğinde yaşar.

2. Susuzluğunu gidermek için Asi'ye inen şahmeran, bir genç tarafından görülür.

3. Şahmeran'ın yarısını gören delikanlı bu güzelliğe vurulur.

4. Uzun bir müddet meşk eden Şahmeran, delikanlıya kim olduğunu söyler.

5. Durumu öğrenen delikanlı, Şahmeran'ı tam olarak görünce ona daha da hayran olmuş.

6. Evlilik isteğini dile getiren delikanlı, Şahmeran'ı köye götürmüş. Ne dediyse de köylüyü ikna edememiş. Eline tüfeğini alan köylüler Şahmeran'ı kovalayarak Asi'nin kenarında kalbinden vurup öldürürler.

Yedinci Masal

1. Zeytin Dalı

2. Motif sırası

1. Üç oğlu olan padişahın ülkesinde, geceleyin her şey talan edilirmiş.

2. Talancıyı bir türlü bulamayan padişah, bunun üzerine en büyük oğlunu çağırarak görevlendirir.

3. Talancıyı gözetleyen büyük oğlan, talan edenin ejderha olduğunu görünce korkudan dili tutulur.

4. Padişah, dili tutulan bu çocuktan bir şey öğrenemeyince ortanca oğlunu görevlendirir.

5. Ortanca oğlu da gördüğü manzara karşısında dili tutulur ve bir şey anlatamaz.

6. Padişah, bu olay üzerine de en küçük oğlunu huzuruna çağırarak görevlendirir.

7. Küçük oğlan, talancının ejderha olduğunu anlar ve onu yaşadığı mağaraya kadar takip ettikten sonra durumu padişaha anlatır.

8. Padişah, dili tutulmuş iki oğlanı da en küçük ve cesur olan kardeşleriyle ejderhayı öldürmeleri için görevlendirir.

9. Bu duruma kızan ağabeyler, en küçük kardeşlerini kandırarak mağaraya girmesini isterler.

10. Cesur çocuk, mağaraya girince içeride gördüğü güzel kıza âşık olur. Bu kız, cesur gence bir zeytin dalı vererek çıkmak istediği zaman bu dalı yere vurmasını, çokça dara düştüğünde ise zeytinlerden yemesini ister.

11. Mağaranın derinliklerinde giden cesur genç, ejderhayı uyurken kalbine sapladığı kılınçla öldürmüş ve dışarı doğru çıkmaya çalışmışsa da ağabeyleri kapıyı kapattıkları için çıkamamıştır.

12. Zeytin dalını yere vurması ve zeytin yemesiyle kurtulan genç, saraya doğru geldiğinde âşık olduğu kızın, ağabeylerinden biriyle evlenmek üzere olduğunu görür.

13. Cesur genci karşısında gören padişah, olup bitenleri dinledikten sonra iki oğlunu evlatlıktan men ederek cesur çocuğu evlendirir.

Sekizinci Masal

1. Babanın Kızı

2. Motif sırası

1. Çocuğu olmayan bir adam, yolda yürürken bir satıcının “Hamile kalınması için elma” sesini duyar.

2. Bu elmayı alan adam, eşinden habersiz bir biçimde elmayı yer ve hamile kalır.

3. Araziyi sürerken karnı patlayan adamın kızı olur.

5. Bir müddet sonra bir kuş gelerek kızı ağacın tepesine koyar.

6. Sultanın oğlu, ormanda dolaşırken kızı görür, çok şaşırır ve kıza sorular sorar.

7. Kızın güzelliğine vurulan sultanın oğlu, kızı anne ve babasının yanına götürerek kızlarını onlardan ister.

Dokuzuncu Masal

1. Yaramaz Devin İntikamı

2. Motif sırası

1. Rüyalar ülkesindeki şelalenin bir bölümünde devler, diğer bölümünde cüceler yaşamış.
2. Mutlu bir biçimde yaşayan devler ve cüceler, günü birinde anlaşmazlığa düşmüşler ve şelaleyi sınır olarak kabul etmişlerdir.
3. Meraklı cüceyle, yaramaz dev bu yasağı bilmelerine rağmen şelalenin yakınlarında dolaşırlarmış.
4. Bir gün yaramaz dev balık tutarken; meraklı cüce de yüzüyormuş. Akıntıya kapılan cüce, boğulmak üzereyken dev tarafından kurtarılır ve aralarında dostluk başlar.
5. Meraklı cüce, bir gün kulak misafiri olarak şelalenin sonunda yağmurların durmadığı bir yer olduğunu ve buradaki gökkuşağının altında küp içinde altınlar olduğunu deve anlatır.
6. Yola koyulan dev ile cüceyi gören kuş, onlara burada ne aradıklarını sormuştur.
7. Gökkuşağının yerini sorduktan sonra kuş, onlara aradıkları yeri tarif eder.
8. Hazineyi yüklenerek şelaleye gelen dev ve cüce, bu hazineyi kimseye söylememe noktasında anlaşılır ve hazineyi gömerler.
9. Meraklı cüce, akşamleyin hazineyi kendi evine taşır.
10. Bu durumu öğrenen dev, hiçbir şey olamış gibi cüceyi takip eder ve hazineyi sakladığı yeri öğrenir ve tüm hazineyi kendi evine taşır.

Onucu Masal

1. Denizde Başlayan Âşk
2. Motif sırası
1. Toy delikanlı tutkunu olduğu denizde yanında olabilecek sevip bağlanabileceği bir kişi arar.
2. Tek başına denize açıldığı bir gün denizde fırtınalar kopar ve delikanlı zor anlar yaşar.
3. Bu zor anlarda birden beliren denizkızı, karşısındaki gence âşık olur.
4. Tek taraflı olmayan bu âşkta, delikanlı nihayetinde aradığı kişiyi bulduğuna inanır.
5. 10 gün sonra buluşmak üzere vedalaşan delikanlı, denize girince nefessiz kaldığını hisseder.

6. Delikanlının bu hâli martının dikkatini çeker ve genç adam, sıkıntılarını martıyla paylaşır. Sevdiği kıza verdiği sözünü tutması için son üç gün kaldığını söyler.

7. Bu durumu denizanasıyla paylaşan martıya, denizanası ıssız bir adada ev yaptırıp içini deniz suyuyla doldurmaları gerektiğini, aksi hâlde böyle bir âşkın imkânsız olduğunu dile getirir.

8. Denizanası ve martının da yardımlarıyla denizkızının istediği ıssız bir adada ev yapılır.

9. Yıllar sonra martının konuşmalarını duyan insanoğlu, meraklanır ve bu adaya gitmeye karar verirler.

10. İnsanoğlunun denizkızını görmesiyle denizkızı, oracıkta can verir.

On Birinci Masal

1. Babadan Kalan Sandık

2. Motif sırası

1. Uzak ülkelerin padişahının güzelliği dillere destan olan bir kızı vardır.

2. Annesinin ölümünü kaldıramayan güzel kız, yemeden içmeden kesilerek hastalanır.

3. Padişah, kızını iyileştiren hekime 40 deve yükü altın vaad etmesine rağmen hekimler, kızı bir türlü iyileştiremez.

4. Padişah bu sefer de kızını iyileştirene kızını ve sultanlığını vereceğini ilan eder.

5. Bu ferman üzerine gelen fakir bir genç, padişaha kızını iyileştirebileceğini söyler.

6. Bir türlü kızın derdine çare bulamayan genç, padişah tarafından kovulur. Çaresiz, evine dönen gencin aklına, birden babasının ölmeden önce söylediği sandık vasiyeti aklına gelir.

7. Sandığın yanına giden genç, sandığın içinden aldığı defterin içindeki ilaç tarifini hazırlar ve sarayın yolunu tutar.

8. Padişah, gence son bir şans verdikten sonra genç, hazırladığı ilacı sultana sürer ve sultanı iyileştirir.

On İkinci Masal

1. Kısmetsiz Kızın Kısmeti

2. Motif sırası

1. Yedi kızı olan bir adamın en büyük kızı, evlilik çağına gelmesine rağmen kızın bir türlü kısmeti çıkmazmış.
2. Zamanın önde gelen büyücülerine ve şeyhlerine giden aileye bu duruma sebep olarak ortanca kızın dişlerini gıcırdatması gösterilir.
3. Bu kızın, diğer kızlardan uzaklaştırılması gerektiğinin söylenmesi üzerine baba, ortanca kızı dağa götürerek orada bırakmak ister.
4. Kızını dağa götüren baba, ceketini kızının yanına koyar ve odun kesmeye gittiğini söyleyerek kızı uyumasını söyler.
5. Uyanınca etrafında kimseyi göremeyen kız, ağlamaya başlar. Birden karşısına çıkan adam, ona bir iplik vererek bu ipliğin şansı olduğunu söyler.
6. Bu duruma anlam veremeyen kız, bir müddet yürüdükten sonra uzakta yapılmakta olan bir düğünü görür.
7. Sultanın oğluyla gelinliği dikilmeden nikâhı kabul etmeyen kız, terzileri zora sokar ve kız, terzilere aradığı ipliğin kendinde olduğunu söyler.
8. Terzilerden ağırlığınca para isteyen kızı hiçbir şekilde karşılığı bulunamadığı için para verilmez.
9. Bunun üzerine sultanın oğlu, bu kızı kısmeti bilip alır.

On Üçüncü Masal

1. Geçmiş Güzellik
2. Motif sırası
1. Üç yaşlı kadın, çiçeklerden güzel kokular yapıp her gün evlerinin önünden geçen sultanın oğlunun önüne kokulu su dökerler.
2. Kadınların bir tanesinden bıkan diğer iki kadın, bıktıkları kadına ayaklarını yıkadığı suyu sultanın oğlunun önüne döktüğünü söyleyip iftira atarlar.
3. Sultanın annesi, oğluna nişan takacağını söylediğinde oğlan, bir kızın ayaklarını yıkadığı suyun mis gibi koktuğunu annesine söyler.
4. Oğlanın annesi, oğlanın gösterdiği eve gidip kızlarını görmek ister.
5. Çeşitli bahanelerle kızın odun toplamaya gittiğini söyleyerek kızı, sultanın annesine göstermezler.
6. Birkaç gelmeden sonra yaşlı kadını yüzü görülmeyecek şekilde giydirirler.
7. Bu durumu gören sultanın oğlu sinirlenir. Yaşlı kadının duvağını açıp kapamasıyla kız, 40 yıl önceki güzelliğine ve gençliğine kavuşur.

On Dördüncü Masal

1. Allah Verir

2. Motif sırası

1. Sadece bir kız çocuğu olan sultanın çocuğu konuşmaya ve yürümeye başlayınca babasına: “Allah versin. Çok olsun. Fazla olsun. Taşsın.” der.

2. Bu sözleri her gün duyan sultan, kızını fakir birine vermeyi aklına koyar.

3. Yedi gün yedi gece sofrasını halkına açan sultan, gelenlerden en garibanını bulup bu adamı gözünün tuttuğunu belirterek seni ona verdim der.

4. Sultan babasının bu isteğine rıza gösteren kız, adamın peşinden gider.

5. Bu durumu kabul etmeyen gariban adama kız, hiçbir şekilde geri dönemeyeceğini ifade eder.

6. Bir kulubeye yerleşen sultan kızıyla garibanın iki çocuğu ve evin önünde bir nar ağaçları olur.

7. Nar meyve verdikten sonra narın içini kıran sultan kızı, narın içinden altın çıktığını görür ve güzel bir ev yaptırırlar.

8. Yıllar sonra vezirle sultan yola koyularak kızının evine gelir ve gördükleri durumdan mutlu olurlar.

On Beşinci Masal

1. İnsan Yaşamından Üç Kesit

2. Motif sırası

1. Günlerden bir gün Tanrı huzuruna eşek, maymun ve insanı çağırarak onların yaradılış amaçlarını söyler.

2. Maymuna 40 yıllık ömür verilir; ama maymun 20 yıl ister.

3. Eşeğe de 40 yıllık ömür verilir; ama eşek 20 yıl ister.

4. İnsana yıllık ömür verilir; ama insan bu ömrü az bulunca maymunun ve eşeğin 20’şer yılları da insana eklenir.

On Altıncı Masal

1. Devenin Atı

2. Motif sırası

1. Uzak diyarların çöller ülkesinde adamın biri devesine binip ve sallana sallana giderken bir atın doğum yaptığını görür.

2. Yeni doğan at yavrusu, ilk olarak deveyi görünce devenin ardı sıra, atın sahibi de onların peşinden gider.

3. Bunun üzerine devenin sahibi, tayı kendi devesinin doğurduğunu söyler.

4. At ve deve sahibi kadiya gider.

5. İşin içinden çıkamayan kadı, davalıları farklı bir kadiya gönderir ve oradan diğer bir kadı derken en son kadı yüzyılda bir deve at doğurur der ve davayı kapatır.

On Yedinci Masal

1. Vezirin Sonu

2. Motif sırası

1. İhtiyar Bilge, çarşı pazar ülkeyi gezerken isteyene para karşılığında akıl dağıtır.

2. Bu haberi alan kral, ihtiyarı huzuruna çağırarak kendisine de nasihatte bulunmasını ister.

3. İhtiyar Bilge de bir kese altın karşılığında bir nasihatte bulunur ve bu nasihatı kral, sarayın üç farklı noktasına astırır.

4. Rahatsızlanan krala hekimler ilaç hazırlar.

5. Vezir, hekimlere para verip krala zehir içirmelerini isterler.

6. Bu durumu krala anlatan hekimbaşı, hazırladığı zehirsiz ilacı krala içirir ve kral iyileşir.

7. Durumu anlayan kral da ziyafet tertip edip zehiri vezirine içirir.

On Sekizinci Masal

1. Güvenme Varlığı

2. Motif sırası

1. Eski zamanlarda birinde Hatay'dan bir bey, yeni yetişen oğlunu sınamak ister.

2. Oğluna koyun sürüsünü verip malını ucuza satmamasını ve parasını hırsıza kaptırmamasını tenbih eder.

3. Koyunlarını iyi fiyata satan genç, geç olunca eve dönmekten vazgeçer; ama uyumayı da göze alamaz.

4. Parasını bir beye emanet eden genç, ertesi gün parasını almaya gittiğinde bey, kendisini tanımadığını ifade eder.

5. Ağlayarak sokaklarda dolaşan genci gören muhtar, bu durumun nedenini öğrenmek ister.

6. Genç, içine düştüğü durumu muhtara anlatır. Muhtar da gencin hâline acıyarak çocuğun parasını alır. Çocuk, sevincinden bir avuç parayı camideki dilencilere dağıtır.

7. Gencin çok zengin olduğunu düşünen dilenciler, çocuğu soyar.

8. Tebdili kıyafet yapan çocuk, dilencilerden çalınan paralarını kurtarır.

On Dokuzuncu Masal

1. Kıtlığın Sonu

2. Motif sırası

1. Mutluluğun hüküm sürdüğü, kimsenin dargın olmadığı, insanların sevgi içinde yaşadığı bir köy vardır.

2. Gel zaman git zaman köye yağmur yağmaz olunca kıtlık başlar.

3. Ağaçkakan bu durumu ormanın derinliklerindeki ağaçlara selam vererek anlatır.

4. Ağaçkakan önde, Akasya ağacı, Çam ağacı, Kavak ağacı ve diğerleri Çınar ağacının yanına varıp yaşanan kıtlığı dile getirirler.

5. Çınar ağacı, kendilerine Asi Nehri'nin yardım edebileceğini söylemiş.

6. Durumu dinleyen Asi Nehri, köyün uzakta olduğunu ifade ederek kendilerine Akdeniz'in yardımcı olabileceğini söyler.

7. Akdeniz de bu kıtlığa bulutların yardımcı olabileceğini söyler.

8. Beyaz bulut da diğer bulutlardan yardım isteyerek yağmura dönüşürler ve kıtlığın sonu olmuş olur.

Yirminci Masal

1. Dilenci Adam

2. Motif sırası

1. Bir gün dilencini ayağına bir iğne saplanır.

2. Tandırda ekmek yapan ninenin yanına gelen dilenci, nineden bu iğneyi çıkarmasını ister.

3. Nine iğneyi çıkarıp tandıra atınca dilenci adam ya iğnem ya ekmeğim der.

4. Nineden ekmeği alan adam, çobanları görünce ekmeği onlara verir.

5. Çobanlardan ekmeği karşısında kuzu ister.

6. Dilenci adam, kuzuyu aldıktan sonra bir düğünle karşılaşır.

7. Koyunu düğün yemeği için verince bu sefer de kızı alır ve kızla evlenir.

Yirmi Birinci Masal

1. Kuyruksuz Tilki

2. Motif sırası

1. Yaşlı kadın, sütü sağdıktan sonra her zaman kapının arkasına koyar.

2. Tilki de kapının arkasına konulan bu sütü gelip içermiş.

3. Bu duruma sinirlenen yaşlı kadın, sütü içeni bulmak amacıyla kapının arkasına gizlenir ve sütü içmeye gelenin tilki olduğunu görünce elindeki demir çubukla tilkiye vurur ve tilkinin kuyruğunu koparır.

4. Tilki, ninenin yanına gelip kuyruğunu istediğinde nine, sütü almadan kuyruğu vermeyeceğini söyler.

5. İneğe giden tilki, oradan sırasıyla dut ağacına, suya, çocuklara, ayakkabıcıya ve tavuğa gider.

6. En son kadının ağlayan çocuğunu susturduktan sonra bir avuç buğdayı alır ve kademeli olarak kuyruğuna ulaşır.

7. Bu sürede kendisiyle alay eden diğer tilkilere bir oyun oynayarak onları üzüm bağına götürür.

8. Tilki, diğer tilkileri oyuna getirerek kuyruklarını bağlar ve avazının çıktığı kadar üzüm bağı sahibine bağırır.

1.1.2. Masalların Motif Sırası

Masalın yapısını oluşturan ve “*motif*” adını verdiğimiz unsurlar da masal incelemeleri açısından son derece önemlidir (Sakaoğlu, 1999: 15). Motif, Fransızca bir kelime olup aslı Latince “*motivum*”dur (Alptekin, 2002: 113; Şimşek, 2001: 156). Bu kelimenin her sahada#(musiki, resim, el sanatları, edebiyat, vb.)#değişik anlamları vardır. Ancak resim, musiki ve el sanatlarındaki motifle edebiyattaki motif oldukça farklıdır. Hatta anlatmaya dayalı türler dediğimiz destan, fıkra, masal, efsane ve halk hikâyesinde bile motif birbirinden farklıdır (Alptekin, 2002: 113). Halk anlatmaları üzerindeki motif çalışmaları 19. yy.’nin sonlarında başlamıştır. Batıda motif üzerine çalışma yapanların başında Stith Thompson ve Max Luthi gelir.

Thompson, motifin tanımını şu şekilde yapar: “*Eskiden beri yaşama kabiliyetine sahip olan, masalın en küçük unsurudur. Bu kuvvete sahip olabilmesi için kendisinin dikkati çekebilen olağanüstü niteliklere sahip olması gerekir.*” (Sakaoğlu, 1999: 15).

Max Luthi ise motifi şöyle tanımlamaktadır: “*Kendisini gelenekte koruma gücüne sahip olan hikâye etmenin en küçük unsurudur.*” (Sakaoğlu, 1999: 15; Alptekin, 2002: 113).

Motif üzerine çalışma yapan bir başka araştırmacı ise Arthur Christensen’dir. Christensen, motifin tanımını şöyle yapmaktadır: “*Canlılıkları ile kendilerini kabul ettiren tarifi güç bir psikolojik kanuna göre dinleyiciyi avuç içine alabilen ve iptidai fikir silsilelerinden yeni terkiplerine girmek için az veya çok parçalara ayrılabilen unsurlardır.*” (Sakaoğlu, 1980: 24).

Vesselovski ise motifi; “*Hikâyelerin parçalanmayan en küçük parçasıdır.*” diye tarif eder (Günay, 1978: 226; Alptekin, 2002: 114; Şimşek, 2001: 156).

Ayrıca, Ali Berat Alptekin *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*’nin “motif” maddesini hazırlamıştır (1986: 401-402).

Bazı araştırmacılar bu tür çalışmaların gereksizliğine inanırlar. Ancak anlatmaya dayalı türler üzerinde motif çalışması yapmak gereksiz gibi görünse de halk edebiyatı sahasında araştırma yapanlar için önemlidir. Çünkü herhangi bir motif üzerine çalışma yapacak bir araştırmacı, bu tür çalışmaların ilgili kısmına bakması yeterli olacaktır. Araştırma konusu ile ilgili sayfalarca metni okumasına gerek kalmayacaktır. Böylece, hem zamandan kazanacak hem de gereksiz uğraşlardan kurtulmuş olacaktır. Örneğin hayvan masallarında akıl veren hayvanlar motifi üzerinde çalışma yapan bir araştırmacının “*B 211. Konuşan hayvanlar*” motifine bakması yeterli olacaktır. Halk anlatmalarında motif çalışmasının bir başka faydası da, derleme yapılan bölgenin veya ülkenin kültürü ile ilgili bilgilerin de tespit edilmiş olmasıdır (Bakırcı, 2006: 73-74).

Motiflerle ilgili çalışmalar içerisinde en hacimli Stith Thompson’a aittir. Thompson’ın, “*Motif Index of Folk-Literature*” adlı eseri altı ciltten meydana gelmektedir. Birinci ciltte bir giriş kısmı vardır. Burada; çalışmanın amacı, motiflerin niçin alfabetik sıralandığı, kullanılan materyaller ve *Index*’in nasıl kullanılacağı ile ilgili bilgiler verilmiştir (Thompson, 1955: 9-58).

Motif Index’in ilk beş cildi, anlatmaya dayalı türlerde yer alan motiflere, altıncı cilt ise dizin kısmına ayrılmıştır. Motifler, konularına göre A’dan Z’ye kadar alfabetik sırayla verilmiştir. Her motif gubu bir harfle gösterilmiş, daha sonra her motif kendi içinde alt guplara ayrılmıştır. Bu motifleri şöyle sıralayabiliriz:

A. Mitolojik Motifler

- B. Hayvanlar
- C. Yasak
- D. Sihir
- E. Ölüm
- F. Olağanüstülükler
- G. Devler
- H. İmtihanlar
- J. Akıllılar ve aptallar
- K. Aldatmalar
- L. Kaderin ters dönmesi
- M. Geleceğin tayini
- N. Şans ve talih
- P. Cemiyet
- Q. Mükâfatlar ve cezalar
- R. Esirler ve Kaçaklar
- S. Anormal zulümler
- T. Cinsiyet
- U. Hayatın tabiatı
- V. Din
- W. Karakter özellikleri
- X. Mizah
- Z. Çeşitli motif gupları (Bakırcı, 2006: 74).

Hatay Nusayrilerinden derlenen masallarda tespit edilen motifler Indeks'e göre sıralanmıştır. Tespit edilen motiflerin yanına metinler bölümünde yer alan masalların numaraları parantez içinde belirtilmiştir.

A. MİTOLOJİK MOTİFLER

A 0. Tanrı

A 2.2. İlk çiftin yaratılması

Tanrı, kâinatın en müthiş varlığı olarak yarattığı insana 60 yıl ömür verir.
(1.1.3.15)

A 10. Doğanın yaratılması

Yüce Mevla, önce bitkiyi sonra hayvanı yaratır. (1.1.3.1)

B. HAYVANLAR

B 11. Ejderha

Padişahın bahçesindeki kuyunun suyunu bir ejderha içer. (1.1.3.7)

B 20. Hayvan adam

B 29.2.3. Başı kadın vücudu yılan insan

Şahmeran, yarı insan yarı hayvan şeklindedir. (1.1.3.5, 1.1.3.6)

B 81. Denizkızı

Denizkızı yarı insan yarı hayvan şeklindedir. (1.1.3.10)

B 160. Akıl veren hayvanlar

Bilge köstebek, hızlı köstebeğe akıl verir. (1.1.3.1)

Aslan kral, köstebeğe ülkesine aynı yolla gidemeyeceğini söyler. (1.1.3.1)

Yaşlı kaplumbağa, gence dikkatli olmasını tavsiye eder. (1.1.3.5)

Denizanası, denizkızıyla delikanlının nasıl birleşeceğini martıya anlatır. (1.1.3.4)

B 172. Sihirli kuş

Kuş, Alaeddin'e 1000 altın, bütün askerlerin sığacağı bir kilim ve yeni doğup konuşan bir erkek çocuk verir. (1.1.3.1)

B 211.1.5. Konuşan inek

İnek, tilkiye dut yaprağı getirirse süt vereceğini söyler. (1.1.3.4)

B 211.2.2. Konuşan aslan

Aslan, köstebekle konuşur. (1.1.3.1)

İki aslan yavrusu, öldürölmek üzereyken çocuğa yalvarır. (1.1.3.2.1)

B 211.2.5. Konuşan tilki

Tilki, köstebekler ülkesine gelerek köstebeklerle konuşur. (1.1.3.1)

B 211.2.8. Konuşan fare

Çocuk, oyunları parçalarken delikten çıkan fare çocukla konuşur. (1.1.3.2)

- B 211.3. Konuşan kuş*
Kuş, cüce ve deve gökkuşağının yerini söyler. (1.1.3.9)
- B 211.3.2.1. Konuşan tavuk*
Tavuk, tilkiye yem almadan yumurta vermeyeğini söyler. (1.1.3.2.1)
- B 211.4.1. Konuşan karınca*
Karınca, köstebeklerle sohbet eder. (1.1.3.1)
- B 211.6.1. Konuşan yılan*
Mağaranın içinde yılanla karşılaşan genç, onunla konuşur. (1.1.3.5)
Yılanlar ülkesine varan genç, şatonun önünde yılanların kendi arasında konuşup eğlendiğini görür. (1.1.3.6)
- B 216. Hayvanların dilleri hakkında bilgi: Şahıs onların konuşmalarını anlar.*
Delikanlı, hayvanların konuşmasını anlar. (1.1.3.5)
- B 240.4. Hayvanlar kralı: Aslan*
Köstebek, aslanlar ülkesine varır. (1.1.3.1)
- B 435.5. Yardımcı aslan*
Aslan kral, köstebeğe yardımcı olması için iki aslanı görevlendirir. (1.1.3.1)
İki küçük aslan, devi öldürür. (1.1.3.2)
- B450. Yardımcı kuşlar*
Kuş, yeni doğan kızı ağacın tepesine koyar ve büyüyene kadar kıza bakar. (1.1.3.8)
- (T)B 469.11. Yardımcı Zümrüdüanka kuşu*
Kavilna kayalıkları, anka kuşu ister. (1.1.3.8)
- B 560. Hayvanlar, insanlara öğüt verir.*
Yılanların şahı, gence yoldaki tehlikelere karşı öğüt verir. (1.1.3.5)
- B Konuşan köstebek*
Köstebekler konuşur. (1.1.3.1)
- B 480.1. Yardımcı karınca*

- Karınca, köstebeğe yardım eder. (1.1.3.1)
- B Konuşan sinek*
- Sinek, delikanlıya selam verir. (1.1.3.5)
- B 443.3. Yardımcı fil*
- Fil, köstebeğe yardım eder. (1.1.3.1)
- B 491.1. Yardımcı yılanı*
- Peri yılanı, genci yoldaki tehlikere karşı koruması için yılanların şahı tarafından görevlendirilir. (1.1.3.5)
- B Yardımcı martı*
- Martı, delikanlıya yardım eder. (1.1.3.5, 1.1.3.10)

C. YASAK

- C 610. Yasaklanan bölge*
- Devler ve cücelerin arası bozulunca birbirlerinin topraklarına girmeyi yasaklarlar. (1.1.3.9)
- C 755. Bir işi belirli bir zamanda yapma*
- Padişah, gence kızını iyileştirmesi için 10 gün süre verir. (1.1.3.11)

D. SİHİR

- D 9.1. Alt dünyaya açılan kapı*
- Yere açılan kapıdan içeri giren Akköylü, perinin sandalyeye bağlı olduğunu görür.(1.1.3.3)
- D 300-309. Hayvanın insana dönüşmesi*
- D..... Kamlumbağanın insana dönüşmesi*
- Yaşlı kamlumbağa, insana dönüşür. (1.1.3.5)
- D950. Sihirli ağaç*
- Kız, cesur çocuğa verdiği zeytin dalını zora düştüğünde kullanmasını ister. (1.1.3.7)
- Sultanın kızı ve fakir adamın evinin önünde yetişen nar ağacının meyvesinin içinden altın çıkar.(1.1.3.7)
- D 981.1. Sihirli elma*

Çocuğu olmayan adam, elmayı yedikten sonra hamile kalır. (1.1.3.8)

D 1040. Sihirli içecekler

Kavuklu dağda yaşayan aslanın sütü, dermansız hastalıklara iyi gelir. (1.1.3.2)

E. ÖLÜM

(T)E 323.8. Ölmek üzere olan babanın nasihati

Genç, yaşlı babasından her derde derman olan merhem yapmayı öğrenir. (1.1.3.3)

Son nefesini veren baba, oğlunun zora düştüğünde kendisine bıraktığı sandığa bakmasını vasiyet eder. (1.1.3.7)

F. OLAĞANÜSTÜLÜKLER

F 90. Alt dünyaya açılan kapı

Akköylü, ayağını sıkıntıyla yere vurunca kapı açılır. (1.1.3.3)

Cesur çocuk, zeytin dalını yere vurmasıyla kapı açılır. (1.1.3.7)

F 531.6.6. Devlerin evleri

Şelalenin bir bölümünde uçsuz bucaksız topraklarda devler yaşar. (1.1.3.9)

F 531.6.7. Devlin hazinesi

Yaramaz Dev, cüceyle hazine sahibi olurlar. (1.1.3.9)

F 575.1. Çok güzel kız

Şeker Paşa'nın gül yanaklı güzel bir kızı vardır. (1.1.3.3)

Akköylü, mevsim bahçesinde güneş gibi parlayan güzel bir kızla karşılaşır. (1.1.3.3)

Alaeddin'in çok güzel bir karısı vardır. (1.1.3.4)

Kaplumbağa ay gibi güzel bir kız olur. (1.1.3.5)

Şahmeran, güzel bir kızdır. (1.1.3.6)

Cesur çocuk, mağaranın içinde güzel mi güzel bir kız görür. (1.1.3.7)

F 600.7. Hayvanların olağanüstü arkadaşlığı

Martı hanım, timsah bey, bebek karınca, yaşlı kaplumbağa ve diğerleri gencin arkadaşlarıdır. (1.1.3.5)

F 715. Olağanüstü ırmak (su)

Asi Nehri'nin suyu gizemlidir. (1.1.3.5)

Samandağ'ın en yüksek tepesinde yaşayan Şahmeran, su içmek için Asi Nehri'ne iner. (1.1.3.6)

Köy halkı ve ağaçlar, kıtlığın son bulması için Asi Nehri ile görüşür. (1.1.3.1.9)

F751. Harikulade dağlar

Arap, çocuğun Kaf Dağ'ına gitmesini ister. (1.1.3.2)

Şahmeran, Samandağ'ın en tepesinde yaşar. (1.1.3.6)

F 813. Olağanüstü meyveler

Elmayı yiyen adam, hamile kalır. (1.1.3.8)

F 815. Olağanüstü bitkiler

Samandağ'ın çiçeklerinin tohumları yaşlı kaplumbayı insana döndürür. (1.1.3.5)

F 900. Kerametler ve olağanüstü hadiseler

Gencin, Samandağ'ın çiçek tohumlarını ve Asi Nehri'nin suyundan yapılan karışımı içen kaplumba güzel bir kıza dönüşür. (1.1.3.5)

Şahmeran, ne zaman kuyruğunu titretse deprem olur. (1.1.3.6)

Yeni doğan tay, ilk gördüğü deveyi annesi zannederek peşinden gider. (1.1.3.16)

Bilge cüce, gökkuşağının altındaki sandıkta hazine olduğunu söyler. (1.1.3.9)

F 1068. Realist rüya

Akköylü, rüyasında gördüğü Şeker Paşa'nın kızıyla evlenir. (1.1.3.3)

G. DEVLER

G 400. Devin hâkimiyetine girme

Masal perisi, tek göz devin hâkimiyetindedir. (1.1.3.3)

G 410. Devin hâkimiyetini kıran insan

Akköylü, yedi tane anka kuşunu öldürerek devin hâkimiyetine son verir. (1.1.3.3)

G 500. Yenilen dev

İki yavru aslan, devi ve canavar ablayı haklar. (1.1.3.2)

G 512.1. Devlerin kılıçla öldürülmesi

En küçük cesur oğlan, kılıncı ejderhanın kalbine saplayarak ejderhayı öldürür. (1.1.3.7)

H. İMTİHANLAR

H 11.1. Baştan geçeni hikâye etme

Yaşlı kaplumbağa, insana dönüştükten sonra başından geçenleri gence anlatır. (1.1.3.5)

H 300- 499. Evlilik imtihanları

Padişah, sadece kızını iyileştirebilen kişiye kızını verir. (1.1.3.11)

Padişah, kızını ülkenin en fakir kişisine kişiye kızını verir. (1.1.3.14)

H 1563. Hüner imtihanları

Sultan, Alaeddin'i çeşitli şekillerde imtihan eder. (1.1.3.4)

Hatay'dan bir bey, yeni yetişen oğluna koyun sürüsünü vererek imtihan eder. (1.1.3.18)

J. AKILLILAR VE APTALLAR

J 130. Hayvanlardan öğrenilen bilgi

Dev ve cüce, kuştan gökkuşağının yerini öğrenir. (1.1.3.9)

J 154. Ölmek üzere olan babanın vasiyeti

Babası, son nefesini verirken çocuğa bırakmış olduğu sandık vasiyeti çocuğun aklına gelir. (1.1.3.11)

J 1000. Akıllılar

Karaköylü çoban kurnazdır. (1.1.3.3)

Alaeddin, eşinin aklı ile sıkıntılarından kurtulur. (1.1.3.4)

Bilge cüce, iki cüceye sır verir. (1.1.3.9)

Bilge ihtiyar, çarşı pazar gezerek akıl dağıtır. (1.1.3.17)

J 1540. Karı-koca arasındaki karşılıklı sözler

Karı-koca, çocuklarının cinsiyetiyle ilgili konuşurlar. (1.1.3.2)

Adam ve karısı, ortanca kızı dağa bırakmak için anlaşırlar. (1.1.3.12)

J 1700. Aptallar (ahmaklık)

Akköylü çoban, Karaköylü çobanın gördüğü rüyayı on koç vererek satın alır. (1.1.3.3)

K. ALDATMALAR

K 11. Aldatma yolu ile kazanılan müsabakalar

Kadı'nın kararı ile tay, devenin sahibine verilir. (1.1.3.16)

Tilki, yaşlı kadının sağdığı sütü içer. (1.1.3.21)

K 335. Hırsızlık

Hırsızlar, kendisine para veren gencin çok zengin olduğunu düşünerek gencin parasını çalarlar. (1.1.3.18)

Cüce, dev ile getirip gömdükleri hazineyi kaçıtır. (1.1.3.19)

K 500. Aldatma yoluyla tehlike ve ölümden kaçma

Ağabeyleri ejderhadan korktukları için küçük kardeşlerini mağraya gönderir. (1.1.3.7)

K 730. Tuzağa yakalanma

Aslanlar, pamuktan yapılmış kalın ipliklerle tilkiyi tuzağa düşür. (1.1.3.1)

K 1810. Hile ile kıyafet değiştirme

Genç, kıyafetini değiştirerek çalınan paralarını dilencilerden kurtarır. (1.1.3.18)

K 1870. Aldatma

Arap ve eşi, çocuktan kurtulmak için onu aldatır. (1.1.3.2)

Yılan, genci aldatarak yılanların şahına götürür. (1.1.3.5)

Cesur çocuk mağra içine girdikten sonra ağabeyleri kapıyı kapatır. (1.1.3.7)

Meraklı cüce, gece olunca hazineyi evine taşır. (1.1.3.9)

Baba, ortanca kızı aldatarak dağa götürür ve orada bırakır. (1.1.3.12)

Devenin sahibi tayı, devenin doğurduğunu söyler. (1.1.3.16)

Vezir, hekim başına altın verip kralı zehirlemesini ister. (1.1.3.17)

Emanetçi, çocuğun verdiği parayı ertesi gün kabul etmez. (1.1.3.18)

- K 2015. Evlat sahibi olma*
Hiç çocuğu olmayan ailenin, elma yedikten sonra çocukları olur. (1.1.3.8)
Fakir adam ve sultan kızının iki evladı olur. (1.1.3.14)
- K 2110. İftira*
İki yaşlı kadın, çekemedikleri diğer yaşlı kadına iftira atarlar. (1.1.3.13)
- K 2211. Hain erkek kardeşler*
Padişahın üç oğlundan büyüğü ve ortancası, kardeşlerine hainlik yaparlar. (1.1.3.7)
- (T)K 2307. Hile ile mal sahibi olma*
Emanetçi adam, hile ile gencin parasına sahip olur. (1.1.3.18)

L. KADERİN TERS DÖNMESİ

- L 10. En genç oğlun zaferleri*
En genç oğlan, ejderhayı öldürür. (1.1.3.7)
- L 31. En küçük kardeş ağabeylerine yardım eder.*
Küçük kardeş, ejderhayı öldürmek üzere iki ağabeyi ile yola koyulur. (1.1.3.7)
- L 111.1 Gurbete gidiş ve dönüş*
En büyük oğlan, ailesinin kendisine inanmaması üzerine gurbete gider ve ailesinin özlemine dayanamadığı için geri döner. (1.1.3.2)
- L 113.5. Odun kesen kahraman*
40 oğlandan en büyüğü, eve dönünce kız kardeşi, ondan odun kırmasını ister. (1.1.3.2)
- L 160. Ümit vermeyen kahramanın başarıları*
Padişah, talancının bulunması için en son küçük oğlunu görevlendirir ve cesur oğlan, ağabeylerinin yapamadığı işi başarır. (1.1.3.7)
- L 161.1. Fakir genç ile zengin kızın evlenmesi*
Sultan, kızını ülkenin en fakir adamına verir. (1.1.3.14)
- L 162. Prens (kral) sevdiği kızla evlenir.*
Sultanın en küçük oğlu, sevdiği kızla evlendirilir. (1.1.3.7)

L 213. Zengine tercih edilen fakir kız

Evlenmek üzere olan sultanın oğlu, kısmetsiz kızla evlenir. (1.1.3.12)

Sultanın oğlu, fakir kızla evlenmek ister. (1.1.3.13)

M. GELECEĞİN TAYİNİ

M 100. Yeminler ve antlar

Padişah, kızını iyileştirebilecek olana kızını, ülkesini ve tacını vereceğini söyler. (1.1.3.11)

M 201. Söz ve antlaşmaların yapılması

Genç, padişahdan on gün daha almak şartıyla sultanı iyileştireceğine söz verir. (1.1.3.11)

Bilge ihtiyar, bir kese altın karşılığında krala nasihatta bulunur. (1.1.3.17)

Dilenci, düğün sahiplerinden ya kuzuyu ya da gelini ister. (1.1.3.20)

Dut ağacı, tilkiye su getirmesi karşılığında yapraklarını vereceğini söyler. (1.1.3.21)

M 244. Hayvanlar ve insanlar arasında anlaşma

Genç, hasta olan yılanlar şahını iyileştirmek şartıyla özgürlüğe kavuşma noktasında anlaşır. (1.1.3.5)

Tilki; kadın, ayakkabıcı ve tandırcı nineyle anlaşır. (1.1.3.21)

M 400. Beddualar

Sultanın oğlu, yaşlı kadına beddua okur. (1.1.3.13)

N. ŞANS VE TALİH

N 122. Talihli ve talihsiz yerler

Akköylü atladığı nehirde ayağına çarpan sert cismin elmas olduğunu görür. (1.1.3.3)

N 256.6. Yaşlı adam

Sultan, yaşlı bir kişidir. (1.1.3.14)

N 825.1. Çocuk sahibi olamayan kahramanlar

Çocuğu olmayan bir adam vardır. (1.1.3.8)

N 831. Yardımcı kız

Sultanın cariyeleri vardır. (1.1.3.11)

- N 844. Derviş*
Sultanın kızı dervişleri içeri buyur eder. (1.1.3.14)
- (T)N 844.3. Yardımcı, ak sakallı ihtiyar*
Ağlayan kızın karşısına çıkan adam, kıza iplik verir. (1.1.3.12)
- N..... Şanssızlık*
Babasının dağda bıraktığı kız şanssızım diye ağlar. (1.1.3.12)
- N Yaşlı kadın*
Üç tane yaşlı kadın vardır. (1.1.3.13)
Yaşlı kadın, sütçüdür. (1.1.3.21)

P. CEMİYET

- P 10. Krallar ve padişahlar*
Akköylü, hazırladıkları altın tabağını şehrin sultanına götürür. (1.1.3.2)
Şehrin sultanı vardır. (1.1.3.4)
Uzak ülkenin birinde padişah vardır. (1.1.3.11)
Bir sultan vardır. (1.1.3.14)
Ülkenin kralı vardır. (1.1.3.17)
- P 30. Şehzade*
Sultanın oğlu, kısmetsiz kızla evlenir. (1.1.3.12)
Padişahın oğlu, fakir bir köylü kızına âşık olur ve kızla evlenir. (1.1.3.13)
- P 110. Padişahın vezirleri*
Padişahın veziri vardır. (1.1.3.4)
Sultanın veziri vardır. (1.1.3.14)
Kral, hain vezirini öldürterek bilge adamı vezir yapar. (1.1.3.17)
- P 150. Zengin adamlar*
Adamın, kimsenin sahip olmadığı zenginlikte altınları vardır. (1.1.3.2)
- P 210. Karı-koca*
Sarp kayalıklara kurulan bir ülkede birbirini çok seven bir karı koca yaşar. (1.1.3.2)

- Alaeddin'in bir karısı vardır. (1.1.3.4)
Yıllardır çocuğu olmayan bir karı-koca vardır. (1.1.3.8)
Karı-kocanın yedi kızı vardır. (1.1.3.12)
- P 230. *Çocuklar ve ana-baba*
Karı-kocanın 40 oğlu vardır. (1.1.3.2)
- P 231. *Anne ve oğul*
Canavar kız, kardeş ve babasını yedikten sonra sadece anne ve oğul kalır. (1.1.3.2)
- P 233. *Baba ve oğlu*
Padişah'ın üç oğlu vardır. (1.1.3.7)
Hatay'dan bir beyin, yeni yetişen oğlu vardır. (1.1.3.18)
- P 234. *Baba ve kızları*
Çocuğu olmayan adamın elma yedikten sonra bir kızı olur. (1.1.3.8)
Padişahın bir kızı vardır. (1.1.3.11)
Yedi kızı olan bir adam vardır. (1.1.3.12)
- P 251.6.1. *Üç erkek kardeş*
Padişahın üç erkek çocuğu vardır. (1.1.3.7)
- P 310. *Dostluk ve arkadaşlık*
Yaramaz dev ile cüce arkadaş olurlar. (1.1.3.8)
- P 360. *Hizmetçi*
Adamın hizmetkârları vardır. (1.1.3.2)
Cariyeler, sultana hizmet ederler. (1.1.3.11)
- P 412. *Çoban*
Akköylü, çobanlara ekmek verir. (1.1.3.3)
- P 421. *Yargıç (Kadı)*
Devenin ve tayın sahibi, Kadı'ya gider. (1.1.3.16)
- P 424. *Doktor*
Hiç kız çocuğu olmayan karı-koca hekimlere gider. (1.1.3.2)
Amansız hastalığa tutulan padişahın kızını iyileştirmek için hekimler gelir. (1.1.3.11)

- Hastalanan kralı tedavi etmek için hekimler, ilaç hazırlarlar. (1.1.3.17)
- P 441. *Terzi*
Kız, elindeki ipliği terzilere verir. (1.1.3.12)
- P 485. *Bilgin kişi*
Bilge adam, para karşılığında öğüt verir. (1.1.3.17)
- P 604. *Ziyafet*
Padişah, yedi gün yedi gece halkına ziyafet verir. (1.1.3.14)

Q. ÖDÜLLER VE CEZALAR

- Q 2. *İyiler ve kötüler*
Karınca iyiliksever biridir. (1.1.3.1)
Arap, kötü niyetli bisidir. (1.1.3.2)
Martı ve denizanası, iyi niyet sergiler. (1.1.3.10)
Kızın karşısına çıkan adam, iyi niyetlidir. (1.1.3.12)
İki yaşlı kadın, kötü niyetlidir. (1.1.3.13)
Vezir, kötü niyetli biridir. (1.1.3.17)
Ağaçlar, Asi Nehri ve bulutlar iyilikseverdir. (1.1.3.19)
- Q 10. *Ödüllendirilmiş işler*
Kötebekler, tilkiden kendini kurtaran aslanlara halı hediye eder. (1.1.3.1)
Yılan, delikanlıyı şaha verdiği için muhafızlar tarafından ödüllendirilir. (1.1.3.5)
İhtiya bilge, nasihatından dolayı başvezir yapılır. (1.1.3.17)
- Q 111. *Zenginlikle ödüllendirme*
Padişah, kızını iyileştiren kişiye hazinesini verir. (1.1.3.11)
- Q 112.0.1. *Krallık vererek ödüllendirme*
Padişah, kızını iyileştiren kişiye krallık verir. (1.1.3.11)
- Q 136. *Sahtekârlık ve yalan*
Cüce, dev ile getirip gömdüğü hazineyi çalar ve dev'e bir şey söylemez. (1.1.3.9)
Genç, parasını teslim ettiği kişiden parasını alamaz. (1.1.3.18)
- Q 200-399. *Cezalandırılmış işler*

Padişah, korkak olan büyük ve ortanca oğlunu evlatlıktan men eder.
(1.1.3.7)

Devler ve cüceler anlaşmazlığa düşünce şelaleyi sınır kabul ederler.
(1.1.3.9)

Q 211. Öldürerek cezalandırma

Tilki, aslanlar tarafından öldürülerek cezalandırır. (1.1.3.1)

R. ESİRLER VE KAÇAKLAR

R 10. Kaçırma

Genç, annesini kız kardeşinin elinden kaçıır. (1.1.3.2)

Akköylü, rüyasında gördüğü Şeker Paşa'nın kızını kaçıır. (1.1.3.3)

R 11.3. Devlere esir olma

Peri kızı, devin esiri olmuştur. (1.1.3.7)

R 41. Esirlerin kapatıldığı yerler

Sultan, Akköylü'nün zindana atılmasını ister. (1.1.3.3)

R 100. Esirlikten kurtulma

Akköylü, esirlikten kurtulmak için yumurta büyüklüğündeki elması sultana verir. (1.1.3.3)

Genç, esirlikten kurtulmak için yılanların şahını tedavi etme sözü verir.
(1.1.3.5)

S. ANORMAL ZULÜMLER

S 21.6. Zalim erkek kardeşler

Zalim erkek kardeşler, küçük oğlan mağaraya girince mağaranın ağzını kapatırlar. (1.1.3.7)

T. EVLİLİK

T 11.3 Rüyada âşık olma

Akköylü, Diyarbakır surlarının yakınlarındaki çınarın altında uykuya dalar; Şeker Paşa'nın gül yüzlü kızına âşık olur. (1.1.3.3)

T 15. İlk görüşte âşık olma

Genç, kaplumbağadan insana dönen kıza âşık olur. (1.1.3.5)

Genç, Şahmeran'ı görünce âşık olur. (1.1.3.6)

Cesur çocuk, mağrada gördüğü güzel kıza âşık olur. (1.1.3.7)
Sultanın oğlu, ağacın üzerinde gördüğü kıza âşık olur. (1.1.3.8)
Genç, denizkızına âşık olur. (1.1.3.10)
Sultanın oğlu, kıza vurulur. (1.1.3.13)

T 100. Evlilik

Gençle ve güzel kız evlenir. (1.1.3.5)
Padişah, cesur oğlunu sevdiği kızla evlendirir. (1.1.3.7)
Sultanın oğlu, kızla evlenir ve mutlu bir hayatı olur. (1.1.3.8)
Delikanlı ile denizkızı, ıssız bir adada ev yapıp evlenirler. (1.1.3.10)
Padişah kızını iyileştiren gençle kızını evlendirir. (1.1.3.11)
Evlenmek üzere olan sultanın oğlu, kısmetsiz kızı görür ve evlenir. (1.1.3.12)
Dilenci, kuzu karşılığında aldığı gelinle evlenir. (1.1.3.20)

T 110. Olağanüstü evlilik

Genç, Şahmeran ile evlenmek ister. (1.1.3.6)
Genç, denizkızıyla evlenir. (1.1.3.10)

(T)T 130.1. Dünür olma

Padişah, oğlu için fakir ailenin kızına dünür olur. (1.1.3.13)

T131. Evlenme şartları

Genç, ıssız bir adada ev yaptırmak şartıyla denizkızıyla evlenebilecektir. (1.1.3.10)
Kızın iyileştirilmesi koşuluyla padişahın kızıyla evlenilecektir. (1.1.3.11)

T 135. Düğün merasimi

Padişah, cesur olan küçük oğlunu evlendirmek için düğün yapar. (1.1.3.7)
Padişah, kızını iyileştiren gençle kızını evlendirmek için düğün yapar. (1.1.3.11)

V. DİN

V 50. Dua

Karı-koca, kız çocuğu olması için dua eder. (1.1.3.2)

V 132. Kutsal su/sihirli su

Asi Nehri'nin suyu, kaplumbağayı insana dönüştürür. (1.1.3.5)

W. KARAKTER ÖZELLİKLERİ

W 26. Sabır-tahammül

Kız, padişah babasının kararına tahammül eder. (1.1.3.14)

Köy halkı, kıtlığa sabır eder. (1.1.3.19)

W 32. Cesaret

Padişahın en küçük oğlu cesurdur. (1.1.3.7)

W 33. Kahramanlık

Padişahın en küçük oğlu, ederhayı öldüren bir kahramandır. (1.1.3.7)

W 121. Korkak kahraman

Padişahın en büyük ve ortanca oğlu ejdarhayı görünce korkarlar. (1.1.3.7)

W 181. Kıskançlık

Kırk erkekten en büyüğünün, tek kız kardeşini kısıkandığı düşünülür. (1.1.3.2)

İki yaşlı kadın, sultanın oğluyla evlenen kızı kıskanırlar. (1.1.3.13)

W ... İntikam alma

Çocuk, annesini ve Arap'ı öldürür. (1.1.3.2)

Yaramaz dev, meraklı cücenin hazineyi sakladığı yeri öğrenerek hazineyi kaçırmak için intikamını alır. (1.1.3.9)

Kral, kendisini zehirlemek isteyen vezire zehiri içirir. (1.1.3.17)

Z. ÇEŞİTLİ MOTİF GUPLARI

Z 71.1. Formülistik sayı: 3

Padişahın üç oğlu vardır. (1.1.3.7)

Yapılan ilaç, güneş görmeyen bir yerde üç gün bekletilecek ve üç öğün yenilecek. (1.1.3.11)

Üç tane yaşlı kadın vardır. (1.1.3.13)

Kral, Bilge'den aldığı nasihatı üç yere astırır. (1.1.3.17)

Z 71.3. Formülistik sayı: 5

Kadı, parmaklarını beş defa oynatır. (1.1.3.16)

Z 71.5. Formülistik sayı: 7

Padişah, cesur olan küçük oğlunu yedi cihana padişah eyler ve inzivaya çekilir. (1.1.3.7)

Yapılan karışım, dolunayın çıktığı ilk günden itibaren yedi gün uygulanacaktır. (1.1.3.11)

Yedi kızı olan bir adam vardır. (1.1.3.12)

Ülkenin fakirini belirlemek için yedi gün, yedi gece yemek verilir. (1.1.3.14)

Köy topraklarının verimliliği yedi cihana nam salmıştır. (1.1.3.19)

Z 71.12. *Formülistik sayı: 40*

Karı-kocanın kırktane erkek çocuğu vardır. (1.1.3.2)

Cesur olan küçük oğlanın kırk gün kırk gece düğünü yapılır. (1.1.3.7)

Genç, sultanı iyileştirmek için on gün daha mücadele ister. (1.1.3.11)

Sultanın oğlu, yaşlı kadının duvağını açıp kapayınca kadın, kırk yıl önceki hâline döner. (1.1.3.13)

Tanrı insana, eşek ve maymuna kırkar yıl ömür verir. (1.1.3.15)

Z..... *Formülistik sayı: 1000*

Kaf dağındaki bir armut ağacından bin tane armut istenir. (1.1.3.2)

Sultan, Alaedin'den aynı gün içerisinde bin altın getirmesini ister. (1.1.3.4)

1.1.3. Metinler

1.1.3.1. Pamuklar Ülkesi

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde. Zamanın olmadığı, insanın yaşamadığı bir dönemde. Yeryüzünde toprak, gökyüzünde bulut varmış. Yüce Mevla, önce bitkiyi sonra hayvanı yaratmış. İşte o dönemlerden birinde köstebeklerin hüküm sürdüğü bir ülke varmış.

Bu ülkeyi, baştanbaşa pamuk tarlaları kaplıyormuş. Köstebekler, sabahtan akşama kadar pamuk tarlalarında çalışıyormuş. Tarlada işleri bittiğinde hepsi bir araya gelerek gülüp eğleniyor, danslar ediyorlarmış. Günleri o kadar güzel geçiyormuş ki; aralarında ne bir kavga ne bir gürültü oluyormuş.

Yatakları, yastıkları topladıkları pamuklardan olduğu için, yatar yatmaz uyuyor, sabaha çok güçlü ve dinlenmiş olarak uyanıyorlarmış.

Güzel günlerinin bir gün sonlanacağından hiçbirinin haberi yokmuş. Gel zaman git zaman yine tarlada çalıştıkları kendi aralarında gülüp eğlendikleri bir gün, hangi

diyardan geldiğini bilmedikleri bir tilki başlarına musallat olmuş. Tilki, o kadar kötü kalpliymiş ki ülkedeki bütün pamuk tarlalarını bozuyor, köstebeklerin yuvalarını dağıtıyormuş. Çaresiz köstebekler, ne yapacaklarını bilemiyor; yavrularını tarlaya eskisi gibi çıkaramıyorlarmış.

Köstebeklerin en yaşlı olanı bu durumun böyle devam etmeyeceğine ve bu tilkinin ülkelerinden kovulması gerektiğine karar vermiş. Kendisi çok yaşlı olduğu için, eskisi toprağı kazamıyor ve hızlı hareket edemiyormuş. Onun için köstebeklerin en hızlı ve genç olanını yanına çağırması ve demiş ki:

-Ben yaşlı olduğum için hızlı hareket edemiyorum; lâkin sen hızlıca aslanlar ülkesine gidip aslanların kralını bul ve bizim ülkemizin durumunu anlat. Onlar bize muhakkak yardım edecektir, der.

Genç köstebek hemen bu işi üstlenir ve toprağı kazmaya başlar. Kazdıkça kazar, kazdıkça kazar... Yeryüzüne çıkar ve görür ki geldiği yer karıncalar ülkesidir. Orada dinlenir, karıncalarla sohbet eder. Köstebeklerin başına gelen duruma üzülen karınca halkı:

-Sana yol boyunca eşlik edelim. Karnını doyurmak için bizim buğday tanelerinden verelim. Yol boyunca açlık sıkıntısı çekme, demişler.

Yol boyunca köstebek önde, karıncalar arkada açlık çekmeden az gitmişler uz gitmişler. Sonunda köstebek yine yeryüzüne çıkmış. Bir bakmış ki geldiği yer yine aslanlar ülkesi değilmiş. Bu sefer de filler ülkesine gelmiş. Ülkesinin durumunu burada da fillere anlatmış.

Onlar da:

-Karıncalar yiyeceğini karşıladıysa biz de su ihtiyacını karşılayalım. Yol boyunca susuzluk çekme, demişler.

Yardımcısı hiç eksik olmayan köstebek, filler ülkesinden ayrılıp tekrar yola koyulmuş. Uzun bir yoldan sonra sonunda aslanlar ülkesine varmış. Burada aslanların kralını bulup ülkesinin başına gelen durumu, yol boyunca kendisine edilen yardımları bir bir izah etmiş. Aslan kral, köstebek ülkesine aynı yolla gidilemeyeceğini, ona iki aslan görevlendireceğini ve onlardan birinin sırtına binerek daha hızlı ülkesine ulaşıp bu dertten kurtulabileceklerini, söylemiş.

Aslanlardan birinin sırtına binen köstebek, karıncalara teşekkür etmiş. Fillere de teşekkür ettiğini bildirmelerini istemiş.

Günler boyu süren yolculuk aslan sırtında hemencecik bitivermiş. Sonunda Köstebekler ülkesine gelinmiş. Öncelikle yaşlı köstebek ile görüşen aslanlar, plan yapıp tilkiyi alt edeceklerini kararlaştırmışlar. Tilkiyi beklemeye koyulmuşlar.

Tilki, gezmiş dolaşmış, pamukları saçmış. Gide gide aslanların bulunduğu yere varmış. Aslanlar, pamuktan yapılmış kalın ipliklerle tilkiyi tuzağa düşürmüş ve tarlaların yanından geçen dereye kadar sürüklemişler. Tilkiyi dereye atmışlar. Akıntıya kapılan tilki, sudan çıkamamış ve boğularak ölmüş.

Köstebekler, aslanlara teşekkür edip onlara en kaliteli pamuk ipliğinden yapılmış halılar hediye etmişler. Eski mutlu ve mesut günlerine geri dönmüş, birlik ve beraberlik içinde yaşamaya devam etmişler (KK22).

1.1.3.2. Çirkin ve Garip Kız

Evvel zaman içinde vaktin birinde sarı kayalıklara kurulan bir ülkede birbirini çok seven bir karı koca yaşarmış. İhtişamıyla ün salan ülkenin en görkemli evlerinden birinde oturuyorlarmış. Hizmetkârları, binbir çeşit hayvanları, sayısız bitkileri, kimsenin sahip olmadığı zenginlikte altınları varmış. Bu kadar bolluk içerisinde yüzleri hiç gülmezmiş. Yıllarca bir hayalin bekçiliğini yaparak yaşamışlar. Bu karı kocanın 40 tane erkek çocuğu olduğu hâlde hiç kız çocukları olmamış. Başvurmadık hekim, âlim, büyücü bırakmamışlar ülkede. Sonunda kadın, bütün umutlarının tükendiği bir gecede ellerini açıp yakarmaya başlamış:

-Ya Rabbi! Denemediğim yol, çalmadığım kapı, başvurmadığım insan kalmadı şu ülkede. Tükendi umutlarım, soldu birer birer. Bilirim böyle layık görmüşsün; lakin çok isterim benim de saçlarını örüp bağladığım bir kız evladım olsun. Bana bu kadarını layık gören bir kız evladı da layık görsün. İsterse saçları süpürge, elleri ayı gibi olsun, isterse kafası odun, dişleri çivi olsun. Lakin sen nasıl buyurursan buyur. Bir kız evladım olsun! demiş.

Kadın o kadar içten yalvarmıştır ki evladına bedel olacak 40 gün sonra hamile kalmış. Karı koca çok sevinmişler evde bir bayram havası eser olmuş. “İnşallah kız olur.” diye dua etmişler bebek doğana kadar. Güz geçmiş, dallar çiçeklenmiş bahar gelmiş, bahar da geçmiş yapraklar sarının tonlarına bürünmüş. Bizim karı kocanın bir kız evladı olmuş. Olmuş olmasına da lakin hiç kızı andırmıyormuş bu bebek. Büyüyünce siması farklılaşır diye çok dert etmemişler. Yıllar geçmiş kızlarının görüntüsü hiç değişmemiş. Saçları süpürgeyi, kafası odunu, dişleri çivi andırıyormuş.

Gel zaman git zaman bu ailenin hayvanları günden güne telef olmaya başlamış. Nedenini bir türlü bulamıyorlarmış. En son bu 40 oğuldan en büyüğü ahıra gidip hayvanların başını bekler olmuş. Günler geçmiş, geceler gündüzler birbirlerini kovalar olmuş. Açlık ve uykusuzluğa dayanamayan çocuk daha fazla beklerse öleceğini düşünüp o gecenin sabahında ayrılmaya karar vermiş ahırdan. Birde ne görsün kör karanlık bir gecede ahırın kapısı ardına kadar açılmış ve içeri kız kardeşi girmiş. İki tane atı tek lokmada midesine indirip sessizce dışarı çıkmış. Çocuk, bu gördüklerine inanamamış. Onun kılığına girmiş bir canavar olduğunu düşünmüş. Sabah olunca bir hışımla bu gördüklerini annesine ve babasına anlatmış. Kimse ona inanmıyormuş. Küçük bir çocuğun bunu yapabileceğine imkân vermiyorlarmış. Yıllardan sonra bir kız evladın varlığı onlarca hayallerindeki mutluluğu yaşattığından oğullarının kardeşini kıskandığını düşünmüşler. Bu durum, en büyük oğullarını çok üzmüş. Bir kız evlat uğruna gözlerinin kör, kulaklarının sağır, dillerinin lâl olduğu ailesine acıyarak bakmış ve bir at alarak evini terk etmiş. Dağ aşmış, ova aşmış, çöl geçmiş... Ailesinin ve kardeşlerinin özlemi yüreğini durdurmaz olmuş. Yıllar sonra evine dönmeye karar vermiş. Şehrine vardığında onlara birer armağan almak istemiş. Bir dükkâna girip satıcıya isteklerini yazdırmış. Adam 42 hediyeye anlam verememiş.

Satıcı:

-Benim bildiğim 3-4 parça hediye kâfidir evlat. Çok mu kabahat ettin de alırsın bu kadar malı? Koymadın dükkânımda bir şey. Kimlerdensin hele, de bana?

Çocuk:

-Kim olduğunu söyleyince minnacık olan adamın gözleri fal taşı gibi açılmış, bir telaşla kaçırvermiş hemencecik oradan. Çocuk bir anlam verememiş. Sırtladığı gibi armağanları atını alıp evine varmış. Bakmış hiç ses seda yok. Tek tek odalara koşmuş kimseyi bulamamış en son ahıra koşmuş. Ne görse beğenirsiniz? Anne ve babası bir köşede korkuyla saklanıyorlarmış.

Annesi, oğlunu karşısında görünce:

-Sen haklıymışsın oğul! Kız kardeşin ne var ne yoksa yedi. Kardeşlerinin hepsi öldü. Biz de can havliyle burada sıramızı bekliyoruz, demiş.

Çocuk, gece vakti onları götürme riskini göze alamamış. Sabahı beklemeyi teklif etmiş. Başlamış nöbete. Gözünü açtığında gün ağarmış. Annesinin sessiz feryadına koşunca kız kardeşinin babasını da yediğini görür. Çocuk, annesini de alıp hemen

uzaklaşmış oradan. Nisan yağmurunun altında gün geçirmişler. Bir bahar rüzgârıyla gelincik ve papatyaların dökülmüş olduğu ovaları aşmışlar, sonunda göz kamaştıran bir şatonun önünde durmuşlar. Bu cennet gibi yerin sahibi bir Arap imiş. Arap, koşarak yanlarına gelmiş.

Çocuk:

Uzak yoldan geldik bize yardım edin, demiş.

Annesine oracıkta âşık olan adam, hemen kapılarını açmış. Gün geçmeden evlenmişler. Çocuk da bu cennette yaşamının tadına daha da varmak için ses etmemiş. Lakin Arap, çocuğu istemiyormuş. Ne yapsak da onu göndersek diye düşünür. Sonunda anasının hastalandığı yalanını uydurup çaresinin bir tek Kavuklu dağında yaşayan aslanın sütü olduğunu söylemiş. Çocuk düşmüş yollara. Dağa varınca bakmış her yerde kemik parçaları varmış. Korkuyla aslanın olduğu yöne doğru yaklaşmış. Okunu aslanın kalbine doğru saplamış ve aslan oracıkta ölüvermiş. Sütünü bir kaba sağıp giderken peşine iki tane aslan yavrusu takılmış. Onları da öldürecekken küçük aslanlar dile gelip yalvarmışlar. Çocuk acıyıp yanına alıp şatonun yolunu tutmuş. Bu sırada Arap ve karısı çocuğun öldüğünü düşündüğünden zevk içinde eğleniyormuş. Lakin içeriye aslanın sütüyle giren oğlunu görünce kadın ne yapacağını şaşırmış. Anasını sapasağlam karşısında gören çocuk, bir canlıyı katlettiğine çok üzülmüş ve aslan yavrularına daha da sahip çıkmış. Bir mevsim daha geçmiş. Arap, çocuktan kurtulmanın yollarını düşünüyormuş. Bir daha canlı olarak karşısına dikilmemeliymiş. Kaf Dağı'ndaki devlerin felaketinin çocuğun sonu olacağı kanısına varmış. Yine aynı yalanı söylemişler ve 1000 armut ağacından 1000 tane armudun annesinin kurtuluşu olduğunu söyleyip Kaf Dağı'ndaki devler ülkesine göndermişler. Az gitmiş uz gitmiş dere tepe düz gitmiş ve sonunda Kaf Dağı'na varmış. Günlerdir yol yorgunu olduğundan bulduğu bir ağacın altında uykuya dalmış. Rüyasında aksakallı beyazlar içinde bir Pir'in ona seslendiğini duymuş. Ona yaklaştıkça Pir daha bir heybetleniyor dev hâlini alıyormuş.

Kulakları sağır eden bir sesle:

Ey oğul! Burası devlerin diyarıdır. Var git yoluna sağ çıkamazsın, demiş.

Çocuk, irkilerek uyanmış. Aslan yavrularının ortalığı kan gölüne döndürdüğünü görmüş. Demek doğruymuş. Devleri aslanlarım haklamış, diye düşünmüş. Hemen armutları toplayıp keseye yerleştirip çıkmış yola. Arap, çocuğu karşısında görünce küçük dilini yutuvermiş, hele anası oracıkta yığılmış yere. Bir ay daha geçince çocuğu

bu sefer evlerine yollayıp elma ağacından elma yerse annesinin tamamen iyileşeceğini söylemişler. Çocuk tekrar düşmüş yollara. Evlerine vardığında kardeşini kapıda oturur hâlde bulmuş. Çekmiş okunu önce; ama kardeşi o kadar iyi karşılamış ki herhalde kimsesiz kalmaya dayanamadı diye düşünüp acımış. Kardeşi içeriye almış onu.

Yol yorgunusun ağabey. Sana yiyecek bir şeyler bulayım; ama ocağın ateşi söndü. Sen şuradaki odunların hepsini parçala hiç durma ben sana yemek hazırlayayım, deyip gözden kaybolmuş.

Çocuk, odunları parçalarken delikten bir fare çıkıp dile gelmiş:

Kardeşinin amacı sana yemek getirmek değil, öldürecek seni dişlerini biliyor kaç, demiş.

Çocuk, o anda elindeki baltayı bırakıp koşmaya başlamış. Sesin kesildiğini duyan kız, ağabeyinin kaçtığını görüp peşine koşmuş. Bir hiddetle orman yolundaki ağaçları parçalayıp yerle bir etmiş. Çocuk, korkudan ne yapacağını bilememiş. O anda mucizevî bir şekilde aslanları ortaya çıkmış ve kız kardeşini parçalayıp öldürmüşler. Arap'ın şatosunun yolunu tutmuş. Bakmış ki annesi hasta değil. Arap'la şen şakrak gülüşerek konuşuyor. İşte o zaman anlamış kendisine oyun yaptıklarını. Arap'la annesini oracıkta iki ok darbesiyle öldürmüş. Almış aslanlarını da yanına vurmuş kendini yollara. (KK26).

1.1.3.3. Rüya Satın Alan Çoban

Bir varmış bir yokmuş. Vaktin birinde yemyeşil ovalara kurulu, aralarından ırmak geçen iki köy varmış. Evlerinin renginden isimlerini alan iki köy: Akköy ve Karaköy... Bu köylerin çobanları birbirlerini çok seven iki yakın arkadaşarmış. Koyunlarını, keçilerini toplar her dem beraber otlamaya giderlermiş. Bizim Karaköy'ün çobanı adından mıdır, bilinmez pek talihsiz, pek fakirmiş. Köylüler de bunu bildiğinden koyunlarını keçilerini ona otlatırır bir günlük rızkını kazandırırarmış. Bu Karaköylü çoban, ayın hilâl olduğu gecenin koyu karanlığında bir rüya görmüş. Ferahlık içinde uyanıvermiş. “Talih yüzüme rüyamda güldü.” diye bu işe gülüvermiş.

Akköylüyle buluşup hayvanları otlatırlarken rüyasını anlatmış:

-Akköylü; bir rüya görüverdim taş yerde, sert döşekte. Unutturuverdi bana fakirliğimi. Bu iki kolum taşıyan oldu bir ayla bir yıldızı, göğsüm ışık doldu taşıtı bütün kâinata güneş yatırdı. Ne dersin bu kara talihli Karaköylü çoban kardeşine?

Akköylü ağzı açık hâlde dinlemiş. Şaşmış bu işe. Bir hırsır bürümüş içini. “O rüyayı ben görmeliydim.” demiş içinden.

-Vay Karaköylüm, ne edersin rüyadır işte. Ben derim ki gel sat bana bu rüyayı. Bir günlük cennetine karşılık sana kendi malımdan mal vereyim. 10 koçum senin olsun.

-Aman Akköylüm, sen aklını mı kaçırdın. Rüyadır benim gördüğüm. Şu hâlime hak mıdır ki gerçek olsun. İnanma arkadaş boşver gitsin demiş. Lakin Akköylü, o kadar ısrar etmiş ki, bizim Karaköylü kendi malı olacak diye kabul etmiş. Yapmışlar takası. Bütün sürüsünü dağıtıp düşmüş yollara. Diyar diyar dolaşıp varmış Diyarbakır’a. Surları aşip tam şehre gireceği an koca kapıları kapanmış şehrin. Kalmış dışarıda. Kuytu köşedeki koca çınarın altına sığınip uykuya dalmış. Diyarbakır’ın Şeker Paşa’sının şeker gibi güzel olan pembe yanaklı kızı, gönlünü kaptırdığı vezirin oğlu ile kaçmaya karar vermişler. O esnada, vezirin oğlu gül yanaklı güzel ile ilgili hayalini gerçekleştireceği için sevincinden kendini içkiye verip, gül yüzlü kızı surların önündeki kapıda bekletmiş.

Kız da ağacın altında uyuyan Akköylüyü vezirin oğlu sanıp karanlıkta:

-Haydi, atlar hazır kaçalım gayri, demiş.

Akköylü, şaşırmış bu işe. Sevincinden hiç ses etmeden binmiş ata. Kaçırmış bir Diyarbakır’ın Şeker Paşa’sının gül kızını. Az gitmişler uz gitmişler dere tepe düz gitmişler...

Sabaha karşı bir derenin kenarına varıp su içmişler. Kız, o anda sevdiği adam değil de bir başkasıyla, bizim Akköylüyle kaçtığını farketmiş. Kaderine razı olmayı seçmiş. Neticede kaçtığını duyduklarında babası vezirini de oğlunu da öldürmüş. İbret-i âlem olsun diye surdaki koca kapıya astırmış. Bizim Akköylü, yüzünü yıkarken tam ferahlayamamış. Atmış kendini nehre. O anda ayağına sert bir cisim çarpmış. Kaldırdığında gözü parıltısından kamaşmış atmış kesesine. Nehrin ilerisinde bir şehir ilişmiş gözlerine. Sürmüşler atları o yöne.

Şehre varınca kız, altın kesesini Akköylü’ye verip:

-Bu şehre yakışır bir ev isterim. Ara bul, demiş.

Akköylü, gül lakaplı sultan kızına gül renkli bir ev satın almış. Şehir âdetlerini bilen sultan kızı, şehir sultanına altın dolu bir tabak hazırlayıp Akköylü’yle şehre katılmalarını kabul buyursun diye sultanın huzuruna çıkmışlar. Sultan, hazırlanan tabağı yetersiz bulup layık görülen şeyi hakaret kabul etmiş ve Akköylü’yü zindana atmalarını

istemiş. O anda Akköylü, çıkarmış kesesindeki yumurta kadar büyük elması sunmuş sultana.

Sultan yerinden fırlayıp:

-Bu elması nereden buldun, senin gibi birinde ne arar, demiş. Akköylü anlatmış başından geçenleri.

Sultan:

-Bu elmasın bir eşi daha var. Tez bana bul getir. Yoksa yerin kara topraktır, demiş.

Akköylü varmış karısına anlatmış bunları. Atını alıp çıkmış. O, nehre doğru varınca ne yapacağını bilememiş. Ayağını kuma vurup durmuş sıkıntıyla. O anda yerde bir kapı belirmiş. Şaşkınlıkla açmış girmiş içeriye. Ne görsün? Masal diyarından bir peri inmiş sandalyede bağlı oturuyor.

Kız bağırp:

-Şu yedi canı alınca ben özgür olacağım, amma velâkin vakit dar. Tekgöz dev seni yakalamadan kurtarman lazım beni, deyip yedi tane Anka kuşunu göstermiş. Bizimki hançeri eline alıp tek tek saplamış kuşlara. O anda kızın ipleri çözülmüş ve elinde elmasın diğer eşiyle çobana doğru koşmuş. Kaçıvermişler hemen. Varmışlar gül yüzlü karısının yanına. Olanları anlatmışlar. Akköylü, elması sultana götürmüş.

Sultan, hâlâ tatmin olamamış:

-Annem hasta. Mevsim bahçesinde her renkten gül toplayıp aynı günde soldurmadan yetiştireceksin. Yoksa toprağın kazılır, demiş. Eve varmış. Ağlaya ağlaya olanı biteni anlatmış. Masal diyarının perisi anlamış olanı o anda; ama ses etmemiş bizim çobana.

Anlatmış nasıl varacağını, yoluna çıkan engelleri saymış:

-Karıncı vadisini ilk vakit bulacaksın. Dikkat et, et yerler. O yüzden on öküz vereceksin onlara. Sonra çıkacak Kavişna kartal kayalıkları. Onlar da bir Anka kuşu isterler. Sana onu ben vereceğim ve en son varırsın mevsim bahçesine. Kapısı binbir ot ile örülü sadece tek bir ton farklıdır. Onu bulursan açılır ardına kadar yoksa alamadan geri dönersin, der.

Çoban, düşmüş yollara her engeli aşmış da mevsim bahçesinin kapısındaki yanlış tonu çekmiş. O anda bir kız belirmiş. Lakin kız, güneş gibi parlıyormuş. Ona son armağanın kendi olduğunu söylemiş ve birden her renkte gül belirmiş eline.

Varmışlar tekrar padişaha:

-Ey oğul, öyle bir rüyaya sahiplik ettin ki bu isteklerim sana o rüyaya olan inancın içindi. Şimdi ayında, yıldızında, güneşinde var, demiş. (KK52).

1.1.3.4. Alaaddin ile Padişah

Bir zamanlar sözler duyulmuş konuşur muyuz, yoksa uyur muyuz yoksa konuşulanları dinler miyiz?

Alaaddin'nin çok güzel karısı vardır.

Vezir, sultana:

-Ya mesutların sultanı halk seni ayıplar, der.

Sultan:

-Ne yapacağım o zaman, diye sorar.

Vezir;

-Alaadin'i iyice bir sınamak lazım, der.

Sultan:

-Ondan 1000 altın isteyeceğim aynı gün içerisinde getirsin, der.

Alaadin, eve üzgün gelir ve karısına:

-Yarın ölmem caiz midir, diye sorar.

Karısı:

-Taş yığının yanına kadar git ve 1000 altın istiyorum, diye bağır demiş.

Adam, taş yığının yanına gider:

-1000 altın istiyorum, diye bağırır.

Kuş çıkar:

-Al bir torba altın, der.

Alaadin, altını alır ve vezirin yanına gider. Vezir de altını alıp sultana götürür.

Sultan da vezire:

-Ben bu adamı döverim, der.

Vezir:

-Mesutların sultanı bütün dünya seni ayıplar. Alaadin'den tekrar bir şeyler istemen gerekiyor, der.

Sultan:

-Bütün askerlere ve askerlerin boyunlarının altına yetecek kadar bir kilim getirsin, der.

Alaeddin, ağlayarak karısının yanına gider:

-Padişah, benden askerlere ve askerlerin boyunlarının altına yetecek kadar bir kilim istiyor, der.

Karısı güler.

-Git o taş yığının yanına ve bana kilim ver diye bağır, der.

Adam taşıyığının yanına gider ve karısının söylediği sözleri söyler.

Kuş çıkar ve kilimi uzatıp ona verir. Adam, bu kilimi taşıyarak vezire götürür.

Bütün askerleri üzerine oturtur ve boyunlarına kadar uzatır.

Sultan:

-Alaaddin'i dövün ve karısını getirin, der.

Vezir:

-Ya mesutların sultanı, halk seni ayıplar. Başka bir istekte bulununuz, der.

Sultan:

-Nasıl bir şey isteyebilirim ki, der.

Vezir:

-Ondan bir günde konuşacak çocuk isteriz, der.

Alaaddin'i çağırıp ondan bir günde konuşacak çocuk istediklerini söylerler.

Adam karısının yanına gider.

-Ben bir günde ölsem caiz midir? Benden bir günde sultanla konuşacak bir erkek çocuk istiyorlar, der.

Karısı:

Bunun için mi ağlıyorsun, diye sorar.

Gülerek:

-Git taş yığının yanına ve bana bir günde konuşabilecek bir erkek oğlan ver, der.

Adam gider ve karısının söylediklerini söyler.

Kuş, oğlanı yapıp ona verir. Alaaddin, oğlanı alır ve saraya götürür.

Vezir:

-Bu çocuk erkek mi, diye sorar.

Adam da üstünü açar.

Çocuk:

-Beni yüksek bir yere oturt, der.

Çocuk, sultana:

- Beni duymak için bana yakın oturacaksın, der.

Bunun üzerine sultan, çocuğa yakın oturur.

Ya mesutların sultanı, ben bir günlük bir çocuğum. Senin yanına getirdiler. Ne istiyorsun söyle bana, der ve hançeri sultanın kalbine saplar ve sultan ölür. (KK67)

1.1.3.5. Şahmeran I

Asırların yılları, yılların ayları, ayların günleri, günlerin saatleri kovaladığı zamanlardan birinde...

Akrep yelkovanın peşinden bir an olsun ayrılmazmış. Sevdğine yetişmek için dur durak bilmeden ilerleyen yelkovan akrebi yakaladığında saat 2'yi 2 geçiyormuş. Çok geçmeden kovalamaca yeniden başlıyor, yine bir sonraki buluşmaya yaklaşıyormuş. Bu kovalamacayı uzaktan uzağa izleyen delikanlı, orada ne kadar süredir oturduğunun farkında bile değilmiş. Derken kulağının yanından büyük bir gürültüyle geçen sineğin ona selam vermesiyle farkına varmış. Neredeyse akşam oluyormuş. Güneş, artık uykuya dalmak için yatağına yatmaya hazırlanıyor, yıldızlar geceyi aydınlatmak için gökyüzüne merdiven kurmuş birbirilerini geçmek için yarış yaparcasına hızlı hızlı göğe çıkıyorlarmış.

Delikanlı, bu güzel geceyi seyre dalmak ve mehtabı yakından izlemek için her zaman gittiği ve bir gün olsun ihmal etmediği deniz kıyısına doğru yola koyulmuş. Uzun uzun adımlar atmış. Kısa kısa nefesler almış. Deniz kıyısına gelince oturmuş bir köşeye mehtabı seyre dalmış.

Uzun zaman önce ailesini kaybeden delikanlının yeryüzünde kimsesi kalmamış. O kadar yalnızmış ki bu yalnızlık ona yeni yeni yetenekler kazandırmaya başlamış. Bu yetenekler hayvanlarla arkadaş olmak sohbet etmek gibi şeylermiş.

Gel gelelim o gece sahile gelir gelmez tüm hayvan dostları hemen onun yanına gelmiş. Martı Hanım, Timsah Bey, Bebek Karınca, Yaşlı Kaplumbağa ve diğerleri...

Delikanlı tüm dostlarının yanına geldiğini görünce yalnızlığını unutmuş sohbete başlamışlar.

Martı Hanım:

-Üzgün görünüyorsun neyin var, demiş.

Timsah Bey:

- Biz senin aileniz delikanlı bize anlatabilirsin, demiş.

Delikanlı:

-Siz benim ailesiniz; ama ben artık gerçek bir aile kurmak istiyorum, demiş.

Yaşlı kaplumbağa, yalnızlığın ne demek olduğunu çok iyi biliyormuş. Delikanlının bu kadar kendini çaresiz hissetmesine içten içe oda üzülmüş. O an aklına bir fikir gelmiş.

Yaşlı kaplumbağa söze dâhil olmuş.

-Haklısın, senin gerçek bir aileye ihtiyacın var delikanlı. Senin için bir şeyler yapabilirim. Sana söylediklerimi harfiyen yerine getirirsen yakında bir ailen olacak, demiş.

Delikanlı, sevinçten ne yapacağını bilememiş ve hemen ne yapması gerektiğini sormuş yaşlı kaplumbağaya.

Yaşlı kaplumbağa başlamış anlatmaya:

-Öncelikle buradan bin mil uzaklıkta kuşların uçmadığı, kervanların geçmediği, otların bitmediği, rengârenk çiçeklerin boy boy yükseldikleri Saman Dağı'na çıkacaksın ve tüm çiçeklerin tohumlarını toplayacaksın; fakat Saman Dağ'ı tehlikeli sarmaşıklarla kaplı sana geçit vermeyecektir. Bu yüzden Martı Hanım sana rehberlik edecek. Ardından Asi Nehri'nin suyundan bir mataraya su dolduracaksın, demiş.

Delikanlı:

-Tamam, bu dediklerini yapacağım. Başka ne yapmam gerekiyor, demiş.

Yaşlı kaplumbağa:

-Şimdilik bu kadar delikanlı gerisini geldiğinde konuşuruz, demiş.

Delikanlı:

-Teşekkür ederim. Hepinizi de çok seviyorum. Ama beni de anlamalısınız. Bu gece hazırlıklarımı yapar yarın ilk iş Saman Dağ'ının yolunu tutarım, demiş.

Yaşlı Kaplumbağa:

-Geç oldu artık herkes evine çekilsin. Delikanlı, yoluna çıkacak tehlikelere karşı dikkatli ol, demiş.

Hayvan dostları hep bir ağızdan delikanlıya dikkatli olmasını söylemişler ve iyi geceler dileyerek herkes evinin yolunu tutmuş. Hayvan dostlarının teker teker yanından ayrılmasıyla delikanlı da evinin yolunu tutmuş.

Delikanlı sabaha kadar uyuyamamış sevinçten içi içine sığmıyormuş. Bunca yıllık yalnızlığının yakın zamanda mutluluğa dönüşecek olması, uykusuna engel

oluyormuş. Heyecandan sabahı beklemeden ve kimseye haber vermeden yola koyulmuş.

Az gitmiş uz gitmiş. Dağ aşmış, taş aşmış. Irmaklardan yüzerek geçmiş. Henüz yolunu yarılamışken bir mağara görmüş. Gördüğü mağarada dinlenmeye karar vermiş. Mağaraya girer girmez uykuya dalmış.

Güzel bir uykunun ardından yoluna devam eden delikanlı yolda bir yılanla rastlamış. Yılan, delikanlıyı görünce hemen onu kandırıp yılanların şahının gözüne girebileceğini düşünmüş. Önce delikanlıdan ürkmüş numarası yapmış saldırmak istemiş; fakat delikanlı ona zarar vermek istemediğini hayvan dostları olduğunu yılanla da arkadaş olabileceklerini anlatmış. Yılan, delikanlının söylediklerine inanmış gibi yapmış ve arkadaş olmuşlar.

Delikanlı nereden geldiğini nereye gittiğini derdinin ne olduğunu tek tek arkadaş olduğu yılanla anlatmış.

Delikanlı:

-Yolum uzundur bir an önce Saman Dağ'ına gitmeliyim. İstersen bana yolda eşlik edebilirsin, demiş.

Yılan söze girmiş:

-Sana eşlik ederim. Ama şahımız seni ağırlamaktan mutluluk duyacaktır. Yolun uzun. Gel misafirimiz ol. Sonra yoluna devam edersin, demiş.

Delikanlı, yılanı kıramamış. Yılan önde delikanlı arkada sohbet ede ede ormanın derinliklerine doğru ilerlemeye başlamışlar. Ormanın sonuna vardıklarında dev gibi bir kapı çıkmış karşılarına.

Yılan, bu kapının ardında yılanlar ülkesi olduğunu söylemiş. Yılan yüksek sesle bağırmaya başlamış.

-Ey yılanlar ülkesinin sakinleri! Bir misafirimiz var. Kapıyı açın da misafirimizi içeri buyur edin, demiş.

Az sonra büyük bir gürültüyle bu ihtişamlı kapı aralanmaya başlamış. Kapı ardına kadar açılınca yılan ve delikanlı içeri adım atmışlar. Delikanlı gördüklerine inanamıyormuş. Karşıda heybetli bir şato varmış ve etrafta binlerce yılan eğleniyor kendi aralarında gülüşüyor meraklı bir kısmı da delikanlıya bakıyormuş.

Gördükleri karşısında şaşkınlıktan donup kalmış delikanlı. Yılan arkadaşının ona seslenmesiyle yürümeye başlamış.

Yılan:

-Burası bizim ÷lkemizdir. Yılanların şahı, karşıda gör÷nen şatoda yaşamaktadır. Gel öncelikle oraya gidiyoruz, demiş.

Delikanlı yılanı takip etmeye başlamış. Yaklařtıķça heybeti artan şato karşısında ne yapacağını bilememiş. Delikanlı ve yılan birlikte şatoya varmışlar. Muhafız yılanlar, delikanlı ve yılanı girişte karşılamışlar.

Yılan:

- şahımız için bir hediyem var haber verin, demiş.

Muhafızlar yılanı bir miktar para verip evine dönebileceğini söylemişler. Sevinerek hızla oradan uzaklaşan yılanın ardından bakakalmış delikanlı. Oradan çıkış olmadığını gör÷nce çaresiz beklemeye devam etmiş.

Bir süre sonra delikanlı, şatoya girmiş ve şah'ın huzuruna çıkmış. Huzura çıkınca yılanların şahının yaralı olduğunu görmüş.

Yılanların şahı:

-Demek yılanın bahsettiği hediye sensin. Hoş geldin delikanlı. Buraya bir defa giren bir daha çıkamaz, demiş.

Delikanlı olanların hepsini anlatmış yılanın onu kandırdığını da dile getirmiş. Yılanların şah'ı, delikanlıyı serbest bırakmak istememiş önce. Muhafızları çağırımış ve delikanlıyı esir etmelerini işe yaramazsa canını almalarını istemiş.

Delikanlı, olanlar karşısında şah'a yalvarmış, yakarmış. Eğer onu buradan gönderirse yarasını tedavi edebileceğini, bu ÷lkeyi ve yaşadıklarını unutacağına dair söz vermiş.

Yılanların şah'ı biraz düş÷ndükten sonra delikanlının söylediklerini kabul etmiş. Delikanlı, yaşlı babasından öğrendiği ve o her yaralandığında derdine derman olan merhemi yapmaya başlamış. Merhemi yapması günler sürmüş.

şah'ın sabırsızlığı gün geçtikçe artmaya başlamış ve delikanlının bu yarayı iyi edemeyeceğini düşünmeye başlamış. Derken delikanlı, elinde merhemle çıkagelmiş. şahmeran'ın yarasına sürdüğü merhem dakikasına şahmeran'ın ağrılarını dindiriyor, onu eskisinden daha iyi hissetmesini sağlıyormuş.

şah, bu merhem sayesinde eski sağlığına geri kavuşunca delikanlıya verdiği sözü tutarak onu serbest bırakmış. Bunun yanı sıra buraya gelirken onu yolundan eden yılanı da oracıkta öldürmüş.

Delikanlı, buradan kurtulmanın sevinciyle hemen kapıya doğu koşarken Yılanların Şah'ı arkasından seslenmiş:

-Delikanlı gideceğin yer çok tehlikeli. Bu yüzden en iyi yardımcım olan peri yılanını eşlik etmesi için seninle gönderiyorum. Tehlikelere karşı seni koruyacaktır. Onun sözünden çıkma, demiş.

Delikanlı, iyiliğine iyilikle karşılık veren yılanların Şah'ına teşekkür ederek huzurundan ayrılmış. Kapıda peri yılanı ile karşılaşmış ve birlikte yola koyulmuşlar. Peri yılanı, delikanlının tüm engelleri aşmasına ve isteklerine ulaşmasına yardım etmiş.

Önce Saman Dağ'ından çiçek polenlerini toplamışlar, ardından Asi Nehri'nden bir matara su almışlar. Peri yılanla vedalaşarak delikanlı geldiği yoldan evine ulaşmış. Evine varır varmaz yaşlı kaplumbağanın kapısını çalmış.

Yaşlı kaplumbağa kapıyı açar açmaz delikanlıyı karşısında görünce çok sevinmiş. Bunca zaman haber alamadıkları için başına bir şey gelmesinden endişe ettiklerini dile getirmiş. Delikanlı, tüm istediklerini getirdiğini; fakat başına da beklenmedik olaylar geldiğini anlatmış.

Yaşlı kaplumbağa:

-Tam da tahmin ettiğim gibi bende yıllar evvel senin gibi bir insandım. Saman Dağ'ında yaşıyordum. Bir gün ailemle gezmeye çıkmıştık. Bir anda ne olduğunu anlamadan yılanlar etrafımızı sardı. Ailemi oracıkta öldürdü ve beni de esir aldılar. Şahmeran'ın huzuruna çıkardılar. Çok korkmuştum. Şahmeran'ı yaraladım. Kaçmaya başladım. Beni yakaladıklarında öldürmek istediler; ama yılanlar benim çok güzel olduğumu kıyamadıklarını söyleyip kaplumbağaya dönüştürüp ormana bıraktılar, demiş.

Delikanlı duydukları karşısında şaşkına dönmüş ve söze girmiş:

-Bunu daha önce neden anlatmadın. Beni neden oraya gönderdin, demiş.

Yaşlı kaplumbağa:

-Benim tekrar insan olmam için senden istediklerime ihtiyacım vardı. Ben bu hâlîmle onca yolu gidemezdin. Senden istedim; çünkü bunu ancak sen başarabilirdin, demiş.

Delikanlı:

-Şimdi ne yapmamız gerekiyor, demiş.

Yaşlı kaplumbağa delikanlının getirdiği su ile çiçek polenlerini karıştırıp içmiş. O dakika insan olmuş. Delikanlı, ay parçası gibi güzel uzun sarı saçlı incecik belli kızı görünce oracıkta âşık olmuş.

Güzel kız, delikanlıyı zaten içten içe seviyormuş. İnsan olabilirse birlikte olabilecekleri için onca tehlikeye rağmen göndermiş delikanlıyı. Sağ salim dönmesine çok sevinmiş.

Delikanlı ve güzel kız, tüm olan biteni hayvan dostlarına anlatmışlar ve hayvan dostları da olanlara çok şaşırmış. Sonra ikisini tebrik etmişler. Delikanlı ve güzel kız, harika bir düğün yaparak evlenmişler.

Dört çocukları olmuş ve hayvan dostları ile birlikte mutlu bir hayat sürmüşler. (KK82).

1.1.3.6. Şahmeran II

Diyardan diyara farklı şekillerde efsaneleşmiş olan Şahmeran'ın başı insan başı, gövdesi yılanıdır. Hatay'ın bir ucundan diğer ucuna kadar olan birçok yerde farklı şekillerde efsanevî anlatımına rastlamak mümkündür.

Rivayete göre derler ki Şahmeran'ın yüzü bir ay parçası kadar güzel, gözleri okyanus gibi derin, yanakları güllerden daha güzel, saçları sırma gibiymiş. Vücudu her ne kadar bir yılan vücudu olsa da derisinin üzeri en güzel renklerin bir araya gelmesiyle oluşmuş, adeta bir gökkuşağı gibiymiş. Derisinin yeşil kısmı, ağaçların en taze yeşilliğinden, sarı kısmı, güneşin en parlak sarılığından, mavi kısmı, denizin en saf ve temiz mavilinden, kırmızı kısmı güllerin en iç kısmında bulunan kadifemsi kırmızılıktan olup insan görünce hem ürker hem de gözlerini ondan alamazmış.

Şahmeran, insanların içinde yaşamaz Samandağ'ının en tepesinde yaşarmış. Sabahları kimseler uyanmadan suyunu içmeye Asi Nehri'ne iner, kana kana suyunu içer, yaşadığı yere tekrar dönermiş.

Günlerden bir gün yine sabahın erken saatlerinde suyunu içmek için Asi Nehri'ne indiği sırada yolda genç bir delikanlı ile karşılaşmış. Delikanlıyı görür görmez bir kayanın arkasına saklanmış ve kayanın arkasından delikanlının kim olduğunu sormuş.

Bedeni kayalığın arkasında kalan ve sadece güzeller güzeli yüzünü gördüğü bu kıza delikanlı, oracıkta âşık olmuş. Soruyu duymak şurada kalsın gözlerini Şahmeran'ın gözlerinden dahi ayırmıyormuş.

Şahmeran bu durumu, vücudumu gördü şaşkınlığı bundandır, diye yorumlamış evvela; fakat delikanlının bakışlarında sevgiyi görünce o da ne diyeceğini şaşırmış.

Delikanlı, en sonunda silkelenip kendine gelmiş ve Şahmeran'ın sualine cevap vermiş:

-Köyde otururum ben. Normalde buralara gelmem; ama erken uyanmış bulundum, gezeyim derken nehrin kıyısına kadar geldim, demiş.

Şahmeran, daha evvel köyden kimseye denk gelmediği için delikanlıya inanmış ve “tamam” demiş.

Delikanlı, ilk görüşte sevdalandığı kızla oturup sohbet etmek istemiş; lâkin Şahmeran, bir türlü ben Şahmeran'ım diyememiş. Utandığını, kayanın arkasından çıkmayacağını söylemiş. Delikanlı buna da razı olup orada Şahmeran ile saatlerce sohbet etmiş.

Ayrılacakları sırada Şahmeran:

-Arkana bir kere bile dönüp bakmadan köyüne dön, eğer döner bakarsan bir daha beni göremezsin, demiş.

Sevdiği kızı görememekten korkan delikanlı, arkasına bile bakmadan köyün yolunu tutmuş.

Günlerce, aylarca Şahmeran kayalıkların ardında, delikanlı kayalıkların diğer tarafında meşk etmişler. Bunca zaman geçmiş Şahmeran, sevdiğinin onun vücudundan korkacağı düşüncesiyle bir türlü bedeninin yılan şeklinde olduğunu söyleyememiş. Zaten söylese de, aralarındaki âşkı kim onaylarmış. Köylü, onu bulur ve bulduğu yerde öldürürmüş.

En sonunda Şahmeran, sevdiğine kim olduğunu söylemeye karar vermiş; fakat önce kendisi hakkında ne düşündüğünü öğrenecekmış.

Buluştukları zaman delikanlıya sormuş:

-Şimdi bu ıssız yerde bizim karşımıza Şahmeran çıksa ne yaparsın, demiş.

Delikanlı, önce epey düşünmüş ardından:

-Onun köylüye hiçbir zararı olmamıştır, şimdiye kadar gören de yoktur. O, bize zarar vermediği sürece ben de ona ilişmem. Hem onun için köylü, bulduğumuz yerde öldürelim diyor. Kimseye zararı olmayan birini öldürmek benim gibi delikanlıya yakışmaz, der.

Aldığı cevaptan memnun olan Şahmeran, tekrar sormuş:

-Lakin nereden bileceğiz, belki bize iyi görünecek sonra derisinde olan zehriyle ikimizi de zehirleyecek, demiş.

Delikanlı, sevdiğinin neden Şahmeran ile ilgili bu kadar soru sorduğuna anlam veremedi tekrar cevaplamış:

-Şahmeran birini öldürecek olsaydı, gece vakti herkes uyurken köye inmez miydi? Herkesi öldürüp rahat rahat köyde sadece kendisi yaşamaz mıydı? Oysaki o Samandağ'ından aşağı bile inmiyor. Eee tabi bizim köylü de korkusundan Samandağ'ına çıkıp bakamıyor. Sen korkma sevdiğim bize zarar verecek olursa öldürürüm, yoksa dokunmam bile, demiş.

Şahmeran son bir soru daha demiş:

-Peki ya ben Şahmeran'ım desem ne yaparsın, demiş.

Delikanlı, o an anlamış her şeyi. Bu kadar soru önce temkinli olmak içindir. Aylardan beri kayalıkların ardından görüşme vücudunu saklamak içindir, diye tüm düşüncelerini yerli yerine oturtmuş. Sevdiği kızın yüzünü görmeye alışkın olan delikanlı:

-Çık o kayanın ardından seni bedenle göreyim, hem ben seni gerçekten sevdim, Şahmeran olman içindeki yangınları söndürmez, demiş.

Şahmeran utanmış başta sevdiğinin karşına çıkmaya, kayanın ardından yavaş yavaş çıkmış. Delikanlı, Şahmeran'ın bedenini görünce daha bir hayran olmuş sevdiği kıza. Gidip sarılmış, yüzünü okşamış. İlk gün söyleseymiş aylarca uzaktan uzağa hasretini çekmezmiş.

Şahmeran ile âşkları her geçen gün arttıkça artmış. Asi Nehri'nde birlikte yıkanmışlar, kayalıklarda birlikte oturmuşlar. Uzunca bir aradan sonra delikanlı, evlenmek istediğini onu köye götüreceğini söylemiş.

Şahmeran:

-Bizim âşkımızı kimse anlayamaz, izin vermezler. Beni öldürürler, seni köyden uzak diyarlara gönderirler, dediyse de söz dinletememiş sevdiğine.

Buluştuklarının akşamına Şahmeran ile delikanlı köye inmişler. Önce delikanlı meydana çıkmış. Şahmeranın köyde olduğunu amacının kimseye zarar vermek olmadığını, birbirlerini sevdiklerini ve köyde yaşamak istediklerini bağırmış.

Kulaklarına inanamayan köylü, bir yılan ile insanın nasıl birbirini sevebileceğini ve nasıl birlikte yaşayacağını anlamamış. Bir kısmı karşı çıkmış, köye geliş sebebi delikanlıyı kandırmak ve herkesi öldürmek olduğunu ileri sürenler bile olmuş.

Tüm bu konuşulanları uzaktan dinleyen Şahmeran, hem sevdiğine zarar gelmemesi hem de köylüyü tedirgin etmemek için oradan uzaklaşmaya ve artık buralara dönmemeye karar vermiş. Arkasına dönmüş ve köyün çıkışına doğru yönelmiş.

Köylülerden birisi Şahmeran'ın gidişini görüp hemen bağırmaya başlamış:

-Şahmeran orada hemen öldürelim onu. Çocuklarımız var zarar verir, evlerimize girerse vay hâlimize, koşun yakalayıp öldürelim diye bağırmaya başladılar.

Delikanlı, hemen Şahmeran'ın peşinden koşmaya başlamış. Köy halkına zarar vermeyeceğini haykırsa da herkes evlerinden tüfeğini kapıp peşlerine düşmüş bile.

Asi Nehri'nin kıyısına geldikleri sırada köylülerden birisi Şahmeran'ı tam kalbinden vurmuş. Sevdiğine son kez âşkla bakmış, onu gerçekten çok sevdiğini söylemiş ve bundan böyle tüm sevenler birbirini kavuşsun, demiş.

Kucağında can veren sevdiğinin acısına dayanamayan delikanlı hemen kıyısında bulunduğu Asi Nehri'ne kendisini atmış, akıntıların arasında kaybolmuş gitmiş.

Köylü, kendilerine zarar vermeyen Şahmeran'ı öldürdükleri için pişman olsa da âşıklar, çoktan can vermişler.

O günden sonra ne zaman birbirini seven âşıklar kavuşamasa yahut Asi Nehri'nin kıyısında gözyaşı dökse, orada can veren Şahmeran'ın yüreği sızlar, yerinden kalkmak, sevenlere yardım etmek istermiş.

Âşıklar kavuşamazsa kendi hazin âşk hikâyesini anımsar ve kuyruğunu titretirmiş. Asi Nehri'nin kıyısında toprak olanı bedeni o kıpırdanışla hareketlenir, Hatay'da deprem olurmuş. İnsanlar deprem olunca anlarmış ki; seven bir çift daha kavuşamadı Şahmeran kızdı, derlermiş. (KK90).

1.1.3.7. Zeytin Dalı

Ülkenin birinde bir padişah ve onun üç oğlu varmış. Padişahın ne kadar bahçesi, su kuyusu varsa hepsi geceleyin talan edilir bir tek ürün bir damla su bırakılmazmış. Padişah bunu yapanın kim olduğunu merak eder, muhafızlarını gece bekçi dikermiş; fakat bir türlü talan yapanı bulamazmış.

Son çare olarak üç oğlundan en büyük olanı yanına çağırıp:

-Ey benim en büyük oğlum! Bahçelerimizden meyve alamaz olduk. Kuyularımızdan su çekemez olduk. Ne yap et, bu gece bu işi yapanı bul, huzuruma getir, demiş.

Büyük oğlu, gece için kılıcını kalkanını kuşanmış. Hazırlıklarını tamamlamış. Bunu yapanı bulmak için bir ağacın üzerine çıkarak gizlenmiş ve ortalığı dikkatle izlemeye koyulmuş.

Bir süre sonra, bahçeye birinin girdiğini ve yaklaştıkça gölgesinin büyüdüğünü ve en yakınına geldiğinde bu işi yapanın bir ejderha olduğunu görünce korkuyla yerinden kıpırdayamamış ve oracıkta dili tutulmuş.

Ejderhanın gitmesini beklemiş ve ejderha gider gitmez hemen saraya koşmuş. Babasının huzuruna varmış; lakin dili tutulduğu için tek bir kelime dâhi edememiş.

Büyük oğlundan bir şey öğrenemeyen padişah, derhal ortanca oğlunu huzuruna çağırılmış.

Ortanca oğlu huzuruna gelince ona da büyük oğluna söylediği gibi:

-Ey oğul! Ülkemizi bu hâle getireni öğrenmek için gece vakti büyük ağabeyini bahçeye bekçi diktim. Abin sağ salim döndü; ama dili tutulduğu için tek bir kelime edemedi. Var git bu işin aslını sen öğren ve huzuruma gel, demiş.

Ortanca oğlu, ağabeyinin beceremediği işi babasının gözüne girmek için fırsat bilerek heyecanla hazırlıklarını yapıp, o da bahçenin yolunu tutmuş. Bahçenin kıyısında köşesinde kalmış büyükçe bir kayanın arkasına gizlenerek, beklemeye koyulmuş. Gel zaman git zaman saatler geçmiş ne gelen olmuş ne de giden. Tam ümidini kesen ortanca oğul, yerinden kalkacağı sırada bir ses duymuş. Bakmış ki bahçenin tam ortasında, beş ağaç boyu, burnundan ateş çıkan kocaman bir ejderha tüm hırsını ağaçlardan çıkarıyor ve her adım atışında yer yerinden oynuyormuş. Bunu görüp dehşete düşen ortanca oğulun da oracıkta dili tutulu vermiş. Sabaha karşı giden ejderhanın peşinden o da sarayın yoluna koyulmuş. Saraya vardığında ağabeyi gibi babasının huzuruna çıkmış; fakat tek kelime edememiş.

Bu durum karşısında çaresizliğe düşen padişah öfkelenmiş, ne yapacağını bilememiş, oğullarının bu durumuna akıl sır erdiremeyerek son umudu olan en küçük oğlunu huzuruna çağırılmış:

-Ey oğul! İki ağabeyin de bu işi çözemediler, git bir de sen bak bakalım bu işin aslı astarı nedir? Eğer ki; sen de bu işi çözmeden dilin tutularak huzuruma geleceksen hiç gelme, demiş.

Padişahın küçük oğlu, hem kendisinden evvel giden iki ağabeyine ve olanlara bir anlam verememiş hem de padişah babasının huzuruma gelme demesiyle bu işi

kesinlikle halletmesi gerektiğine inanarak yola koyulmuş. Babasının huzuruna çıkamamak korkusu her kim olursa olsun yahut başına her ne gelirse gelsin, öleceğini bilse dahi bu işi halledeceğine kendi kendine söz vermiş.

Gece çökmeden, gün kararmadan bahçeye gitmiş ve kendi boyunda bir çukur kazarak içine saklanmış. Gecenin en ıssız karanlığında bahçeye gelen ejderhayı görmüş ve yerinden hiç kıpırdamadan onu takip ederek gideceği yeri öğrenmeye karar vermiş.

Ejderha bahçenin dallarını kırıyor, yemişlerini yiyor ve kuyudan suyu içerek yoluna koyuluyormuş. Küçük oğul, ejderhanın az gidip uz gidip epey yol kat ederek bir mağaraya girdiğini görmüş. Hemen varıp babasının huzuruna çıkmış.

-Ey Padişahım! Bana verdiğiniz görevi huzurunuzda bir daha çıkamamak korkusuyla yerine getirdim. Bahçelerimizi talan eden, kuyularımı kurutan bir ejderhadır, öğrendim. Tüm gece onu takip ederek saklandığı yeri buldum. Tek başıma baş edemem, diye dönüp saraya koştum.

Bunu duyan padişah, diğer iki oğlunu da huzuruna çağırıp, önce küçük oğlunu övmüş daha sonra:

-Siz de küçük kardeşinizle gidin ve o ejderhayı öldürmeden gelmeyin, yalnız kardeşiniz sizden yaşça küçük ve tecrübesizdir ona sahip çıkın, demiş.

Üç kardeş, yola koyulup ejderhanın gittiği mağaraya doğru yol almışlar. İçten içe büyük ve ortanca oğul, bu işi kendilerinin halledemeyip küçük kardeşlerinin halletmesine dış bilemişler. Padişah babalarının gözüne kendileri değil, hem küçük hem tecrübesiz olan küçük kardeşin girmesi kafalarında sinsî planlar yapmalarına ve birlikte hareket etmelerine sebep olmuş. Mağaranın kapısına geldiklerinde bu planı uygulamaya başlamışlar.

Büyük ağabeyi:

-Benim akıllı ve zeki en küçük kardeşim, bu ejderhayı sen buldun onunla baş etme ve padişah babamızın gözüne girme hakkı senindir. Önden sen gir, biz mağaranın kapısını tutalım ki ejderha kaçmasın, arkandan geleceğiz korkma, demiş.

Temiz kalpli olan küçük kardeş, ağabeyine itaat edip mağaranın hafif aralıklı olan kapısından içeriye girmiş.

Küçük kardeşleri içeri girer girmez büyük ve ortanca ağabey mağaranın kapısını kapatmışlar. Hemen oradan ayrılamazlarmış. Çünkü padişahın gözüne girmek ve en

sevilen evlat olmak için küçük kardeşten kurtulmak yeterli değil, ejderhayı da öldürmek gerekiyormuş.

Bu sırada küçük oğul, mağarada gittikçe içerilere gitmiş, bir de ne görsün! Karşısında güzel mi güzel bir kız... Görür görmez kıza âşık olmuş ve kapıda ağabeylerinin onu beklediğini söyleyerek kızı mağaranın kapısına kadar getirmiş ve dışarıda onu beklemesini ve kendisinin ejderhayı öldürüp geleceğini vadetmiş. Tam mağaraya döneceği sırada kız;

-Ejderha çok tehlikelidir, ağabeylerin beni görünce seni buradan çıkarmazlar. Al bu zeytin dalını çıkmak istediğin zaman yere vur. Yalnız üzerinde bulunan zeytin tanelerini başın en dara düştüğü zaman ye, demiş.

Az gitmiş uz gitmiş ejderhanın uyuduğu yere gelmiş. Ejderha öyle bir uyuyormuş ki her nefes alışında mağaranın içinde ne varsa ayağa kalkıyor, her nefes verişinde burnundan ateşler püskürüyormuş. Belinden kılıcını çıkaran küçük oğul, parmaklarının ucunda ejderhanın dibine kadar ilerlemiş ve kılıcını tam kalbine saplamış.

Ejderhayı öldürdüğüne çok sevinerek mağaranın kapısına koşmuş; fakat ne kadar kapıya vursa da kapıyı açan olmamış. Tam o sırada aklına sevdiği kızın verdiği zeytin dalı gelmiş. Unuttuğu bir şey varmış ki o da zeytin dalını ne yapacağını! Bunun üzerine yanlışlıkla önce zeytinin yeşil olanını yemiş ve yemesiyle birlikte yerin bir kat altına inmiş.

Bu yerin altında bir kapı görmüş, birini açarak içeri girmiş. Bir de ne görsün; bahçelerinden çalınan tüm yemişler orada. Aklına yine sevdiği kızın verdiği zeytin dalı gelmiş. Dalın üzerinde bir tane yeşil zeytin tanesi kalmış. İlk yediği zeytin tanesiyle yerin dibine indiği için bu sefer zeytin tanesini koparıp ürünlerin arasına atmış ve zeytin dalını yere vurmuş. Bununla birlikte büyük bir gürültüyle zeytin dalı yerin altından ağaç olarak yükselmeye ve tüm ürünleri dallarına alarak yeryüzüne doğru çıkmaya başlamış.

Dalın bir tanesine tutunarak yerin üstün çıkan oğul, hem ülkenin ürünlerini kurtarmasına hem de ülkesine zarar veren ejderhayı öldürmesine çok sevinmiş. Fakat ağabeylerinin ona yaptıkları kalleşliği bir türlü kabullenememiş. Koşa koşa sarayın kapısına gelmiş. Bir de ne görsün, sarayda düğün dernek kurulmuş sevdiği kız ile ağabeylerinden bir tanesi evleniyor. Hemen öfkeye kapılarak babasının yanına gitmiş. Padişah, öldü bildiği oğlunu karşısında görünce hayretler içinde kalmış ve olan biteni

kendisine anlatmasını istemiş. Her şeyi başından sonuna kadar eksiksiz anlatan küçük oğul, babasının takdirini ve sevgisini almış.

Padişah hemen iki oğlunu huzuruna çağırıp kardeşlerini yaptıkları haksızlığın bedelini her ikisini de evlatlıktan men ederek ülkesinden kovarak ödetmiş.

Küçük oğlunu sevdiği kız ile evlendirerek kırk gün kırk gece düğün dernek yapmış, yedi cihana oğlunu padişah eylemiş ve kendisi yaşlılığını rahatça geçirmek için inzivaya çekilmiş. (KK102).

1.1.3.8. Babanın Kızı

Bir zamanlar sözler duyulmuş konuşur muyuz, yoksa uyur muyuz yoksa konuşulanları dinler miyiz?

Çocuğu olmayan bir adam varmış. Yolda yürürken ağlayan bir çocuk duyar. Bir taraftan da bir satıcının “Hamile kalınması için dağ elması” sesini duyar. Bunun üzerine satıcının yanına giderek karısına elma alır. Fakat elmayı oturup kendisi yer. Bir süre sonra karnı şişer.

Bir gün, kendisi ve karısı araziyi sürerken adamın karnı patlar ve bir kızı olur. Kızı, eşarpla ve ağaç yapraklarıyla sararlar. Akabinde bir kenara koyduktan sonra arazi sürme işine devam ederler.

Bir süre sonra kuş gelir, kızı alır ve ağacın tepesine koyar. Büyüyene kadar ona bakar. Günlerden bir gün sultanın oğlu dolaşırken birden yukarı bakar. Ağacın üzerindeki kızı görünce çok şaşırır ve korkar.

Kıza:

-Sen kimsin, insan mısın cin misin, diye sorar.

Kız:

- İnsan olduğunu söyler.

Kıza:

-Kim olduğunu, sorar.

Kız da:

-Ben tarlayı süren adamın yaprakla sarılmış kızıyım. Kuş beni aldı ve ağacın tepesine koydu, der.

Bunun üzerine sultanın oğlu kızın güzelliğine vurulur ve ona âşık olur. Kızın aşağı inmesini ister. Kızı, anne ve babasının yanına götürerek onlardan ister. Sultanın oğlu ile kız, evlenir ve mutlu bir hayatları olur. (KK118).

1.1.3.9. Yaramaz Devin İntikamı

Masalların ülkesinden düştüm birden kuş kafesine, kuş beni gagaladı paldır küldür dışarı attı. Kaçtım, durdum gece gündüzü bir handa gördüm. Onlarca yüz vardı. En yaşlısının yanına hoşbeş ettik evvela, sonra vardık bir hamama. Hamam bizi terletti, rüzgâr geceyi inletti, masalcı başköşeye kurulup masallarını tüm çocuklara dinletti.

Çok eski zamanlardan birinde rüyalar ülkesi varmış. Bu ülkeyi heybetli kocaman bir şelale ikiye bölermiş. Şelalenin her iki tarafı yemyeşil ve çeşit çeşit ağaçlarla kaplıymış. Şelalenin bir tarafındaki uçsuz bucaksız topraklarda devler, diğer tarafındaki uçsuz bucaksız topraklarda cüceler yaşamaktaymış.

Devler ve cüceler önceleri her daim yardımlaşır, mutlu mesut geçinirlermiş. Gel zaman git zaman mutlu günler, yerini geçimsizliğe bırakmış. Devler ile cüceler bir araya gelip bir karar almışlar. Bu karara göre; bundan böyle şelale sınır kabul edilecek, devler cücelerın ülkesine girmeyecek cüceler de devlerin ülkesine girmeyecekmiş.

Bu kararın üzerinden asırlar geçmiş. Şelalenin diğer tarafına geçilme yasağı devam ediyormuş. Cüceler ülkesinin en meraklı cücesi ile devler ülkesinin en yaramaz devi şelalenin ardındaki güzellikleri içten içe merak ediyor, sürekli şelalenin yakınlarında dolanıyorlarmış.

Bir gün yaramaz dev, şelaleye balık tutmaya gitmiş. Benzer zamanlarda meraklı cüce de şelaleye yüzmeye gidiyormuş. İkiisi orada karşılaşmışlar. Başta birbirleriyle konuşmamışlar; ama her ikisinin de içinden merak ettiklerini birbirlerine sorabilecekleri düşüncesi geçiyormuş. Ne var ki; ikisi de susuyor, içlerini kemiren soruları sormuyormuş.

Yaramaz dev, bir kova dolusu balık tutmuş. Meraklı cüce ise suyun keyfini çıkarmak için bir o tarafa bir bu tarafa yüzmüş durmuş. Yaramaz dev, oltasını ve balıklarını alarak yola koyulmuş. Meraklı cüce, suyun keyfini çıkarayım derken akıntıyla şelalenin en tehlikeli yerine sürüklenmiş. Yaramaz dev, tuttuğu balıkların neşesiyle yoluna devam ederken bir ses duymuş.

Meraklı cüce:

- İmdattttttttt! Kurtarın beniiii, diye bağırılmış.

Yaramaz dev telaşlanmış. Hemen sesin olduğu yöne koşmuş. Dev, her adım attığında topraktan güm güm sesler yükseliyormuş. Yer, öyle bir titriyormuş ki cüssesinin hakkını veriyormuş. Derken suda boğulan meraklı cüceyi görmüş. Yaramaz

dev, hiç vakit kaybetmeden suda yürümeye başlamış. İki adımda meraklı cücenin yanına varmış. İki parmağıyla meraklı cücenin kolundan tutup havaya kaldırmış.

Meraklı cüce sırlıslam her tarafından su akar vaziyette imiş. Yaramaz dev yine iki adımda kıyıya çıkarak meraklı cüceyi yere bırakmış.

Meraklı cüce:

-Sen olmasaydın boğulacaktım. Sana can borçluyum. Bundan böyle arkadaşım ol, demiş.

Yaramaz dev önce homurdanmış ardından:

-Şansın varmış ki sesini duydum. Bundan böyle arkadaşız, demiş.

Meraklı cüce:

-Adın ne, diye sormuş.

Yaramaz dev:

-Biraz haylaz olduğum için bana yaramaz derler. Adımla uzun zamandır kimse seslenmedi. Sen de bana yaramaz diyebilirsin. Peki ya senin adın ne, demiş.

Meraklı cüce:

-Bende her şeyi öğrenmeye çalışırım. Sürekli sorular sorarım. Bu yüzden bana da meraklı diyorlar. Sen de bana meraklı diyebilirsin, demiş.

Yaramaz dev ve meraklı cüce el sıkışmışlar. Sohbet etmişler. Yaramaz devin tuttuğu balıkları pişirip yemişler. O günden sonra sıkı arkadaş olmuşlar. Hemen her gün bir araya gelerek eğleniyorlarmış. Yedikleri içtikleri ayrı gitmez olmuş. Ama arkadaşlıklarından kimsenin haberi yokmuş.

Yine bir gün meraklı cüce, arkadaşının yanına gitmek için ormana girmiş. Ağacın altında dinlenmiş, tam yola koyulmuş ki; iki cücenin konuştuğunu duymuş. Meraklı cüce, hemen ağacın arkasına saklanıp kulak kesilmiş. İki cüce, meraklının onları dinlediğinden habersiz konuşmaya devam etmiş.

Cücelerden biri:

-Biliyor musun? Bilge cüce bana bir sır verdi, demiş.

Diğer cüce:

-Öyle mi! Bu sırrı benimle de paylaş kimseye söylemem söz, demiş.

-Peki o hâlde, şelalenin sonunda yağmurun hiç durmadığı bir yer varmış. Burada gökkuşağı her daim açarmış. Gökkuşağının bir ucunda kocaman bir küp içinde altınlar, inciler, gümüşler ve değerli eşyaların olduğu bir hazine varmış, demiş.

Hazine lafını duyan meraklı cücenin gözleri fal taşı gibi açılmış. O hazineye sahip olmak istemiş. Meraklı cüce, bu hazineye tek başına ulaşmasının zor olduğunu farkındaymış. Düşünmüş taşınmış; ancak yaramaz devin yardımıyla bu hazineye ulaşabileceğine karar vermiş. Heyecanla koşarak arkadaşı yaramaz devin yanına gitmiş.

Yaramaza olanları anlatmış. Yaramaz dev, hazineye ihtiyacı olmadığını bu şekilde yaşamaktan mutlu olduğunu söylese de, meraklı cüce onu ikna etmiş. Öncelikle bir plan hazırlamışlar ve ertesi günün ilk ışıklarıyla buluşup yola koyulmaya karar vermişler.

Meraklı cüce, hazineye sahip olunca yapacaklarını düşünüp tüm gece hayal kurmuş. Yaramaz dev, erkenden uykuya dalmış.

Ertesi gün sabahın ilk ışıklarıyla şelalenin orada buluşmuşlar. Dev, bir adım atıp bekliyor; cüce on adımda ona yetişiyormuş. Gel gelelim akşam vakitlerinde şelalenin sonundaki yağmur ormanlarına gelmişler. Ormanın girişinde bir kuş onları karşılamış.

Kuş:

-Hoş geldiniz. Burada ne arıyorsunuz. Yıllardır buralara kimse uğramadı, demiş.

Yaramaz dev, hazineyi bulmaya geldiklerini söyleyecekken meraklı cüce, onu susturmuş. Kendisi cevap vermiş;

-Biz arkadaşız, merak ettik buraları gezmeye geldik. Gökkuşağını nerede bulabiliriz, demiş.

Kuş:

-Şu patikayı takip edin. Gökkuşağı az ileride karşınıza çıkacak, demiş.

Meraklı cüce, kuşa teşekkür ederek patikaya yönelmiş. Bu sırada kuş yanlarından uçarak gökyüzünde gözden kaybolmuş. Yaramaz dev, meraklı cüceyi takip etmiş. Yürüye yürüye onca yolu aşan iki arkadaş sonunda istedikleri yere ulaşmış. Gökkuşağının tüm renkleri etrafı aydınlatıyor, pırıl pırıl parlatıyormuş.

Bu güzellik karşısında hayran kalmamak elde değilmiş. Hemen gökkuşağının bir ucuna gitmişler, hazine yok. Meraklı cüce, onca yolu boşa geldiklerini düşünürken yaramaz dev, gökkuşağının diğer ucuna da bakmaya karar verip gökkuşağını takip etmeye başlamış. Meraklı cüce de hemen ardından yürümeye devam etmiş.

Yaklaştıkça uzaklaşan yollar bir türlü bitmek tükenmek bilmemiş. Vakit neredeyse sabah oluyormuş ki, sonunda gökkuşağının diğer ucuna varmışlar. Bir de ne görsünler, hazine tüm ihtişamıyla karşılarında duruyormuş.

Meraklı cüce, sevinçten havalara uçmuş, hemen hazinenin yanına giderek:

-Zengin oldum, hepsi benim, diye bağırılmış.

Yaramaz dev, meraklı cücenin bu söylediklerinin heyecandan olduğunu düşünerek aldırış etmemiş. Tüm hazineyi yüklenip şelaleyi takip ederek ülkelerine gelmişler. Meraklı cüce, bu hazineyi tek başına sahiplenmek için bir yol bulmaya çalışmış. Sonunda aklına bir fikir gelmiş.

Meraklı cüce:

-Bu hazine ikimizin, bundan kimseye bahsetmeyelim. Buradaki ağacın altına gömelim yarın bölüşürüz. Vakit geç oldu ikimizi de merak ederler, demiş.

Yaramaz dev:

-Tamam, demiş.

Toprağı kazarak hazineyi ağacın altına gömmüşler ve ayrılarak evlerine varmışlar. Meraklı cüce, gece olunca hemen ağacın altına giderek hazineyi gömülü olduğu yerden çıkarıp sabaha kadar evine taşımış.

Ertesi gün yaramaz dev, hazinenin gömülü olduğu yere gelmiş. Bakmış ki, toprak kazılmış ve hazine yok. Arkadaşının ona ihanet ettiğini anlamış ve intikam almaya karar vermiş. Meraklı cüce, hiçbir şey olmamış gibi ertesi gün çıkagelmiş.

Yaramaz dev, intikam almadan önce meraklı cüceden hazinenin yerini öğrenmeye karar vermiş. O gün hiç hazineden bahsetmeden ayrılmışlar. Yaramaz dev, meraklı cüceyi takip etmiş. Böylelikle hazineyi sakladığı yeri öğrenmiş.

O gece herkes uykuya dalınca yaramaz dev, hazineyi alarak evine dönmüş. Ertesi sabah meraklı cüce, hazineyi yerinde bulamayınca yaramaz devin aldığını anlamış ve sinirlenmiş. Hemen, her zaman buluştukları yere gelmiş. Ne gelen varmış ne giden.

Günlerce orada beklemiş. Yaramaz devden haber yok. Pişman olmuş; ama ne fayda olan olmuş bir kere. Meraklı cüce, hazinenin gittiğine mi yansın yoksa arkadaşlığının bittiğine mi bilememiş. Sonunda üzüntüsünden çok eğlenerek yüzdüğü nehre kendini atmış ve oracıkta akıntıya kapılarak ölmüş. (KK139).

1.1.3.10. Denizde Başlayan Aşk

Dünyayı devasa okyanusların kapladığı, bin bir çeşit balığın hem karada hem denizde yaşadığı, insanların ömrü hayatını su üzerinde geçirdiği bir zamanda daha gençliğinin baharında bir delikanlı varmış. Tekne yapımına düşkün olup her gün

kendine yeni yeni ağaçların dallarından tekne yapar, denizin üstünden karaya pek inmezmiş.

Toy delikanlının tek istediği denizde geçirdiği vakitlerde yanında sevdiği bir kız olsun. Onunla gün batımını izlesin. Gece mehtaba dalsın, her gün farklı bir adada uyansın, rengârenk çiçekler ve çeşit çeşit kuşların olduğu yeni yerler keşfetselermiş... Fakat bir türlü istediği gibi bir kız bulamıyor; her tanıştığı kız, onunla denizde birkaç saat geçirip bıkıyor. Karaya ne zaman döneceklerini soruyormuş. Yazık ki delikanlı daha hayallerini söyleyemeden maruz kaldığı bu sorular, onu ümitsizliğe düşürüyor, hemencecik kızı karaya atıyor ve gerisin geriye denizde açıldıkça açılıyormuş.

Bir gün yine böyle çaresizliğe düştüğü anda fark etmeden denizin en uçsuz bucaksız yerlerine açılmış. O gün havanın kötü olması bunca yıllık deniz tecrübesi olmasına rağmen delikanlıyı korkuya düşürmüştü.

Deniz, öğleden sonra kabarmaya başlamış ve fırtına çıkmış. Tekne neredeyse battı batacak. Bir arka tarafı bir ön tarafı suyun içine giriyormuş. Denizin suları tekneye doldukça delikanlı hem suyu boşaltmaya çalışıyor hem de teknesini o fırtınadan kurtarmaya çalışıyormuş. İşte kendi canıyla ve malıyla uğraştığı bu sırada akıntıya kapılmış ve teknesi yalçın kayalıklara doğru sürüklenmeye başlamış. Ne yapacağını bilmeden ölüme teslim olmaya karar vermiş.

Kayalıklara çarpmaya ramak kala teknesi birden ters yöne doğru gitmeye başlamış. Fırtına hâlen devam etmekte ve teknenin burnu kayalıklar yönünde olmasına rağmen ters nasıl gidebildiğini anlayamayan delikanlı, durumu anlamak için tekenin arkasına koşmuş. Etrafa bakınıyormuş; fakat dalgalardan başka bir şey göremiyormuş.

Tekne ters yönde giderek iki deniz boyu mesafe yol almış. Fırtınanın şiddeti hafiflemeye başlayınca tekrar teknenin arkasına gitmiş bu sefer. Denizin üzerinde tüm renklerin gökkuşağı gibi bir arada toplandığı, parlaklığı gözleri kamaştıran, güzeller güzeli bir denizkızı görmüş. Gözlerini ondan alamadığı için tek bir kelime edememiş. Denizkızı birçok insan görmüş; ama bu delikanlıya ilk görüşte âşık olmuş. Ne tesadüftür ki delikanlı da ona âşık olmuş.

Konuşmadan âşkılarını itiraf etmişler. Bu âşka şahit olan tüm balıklar çevrelerinde dört dönmüşler. Kimisi yüzgeçleriyle keman çalmış, kimisi kuyruğunu suya vurarak ritim yapmış. Yunus balıkları bu âşkı daha uzun görebilmek için her zamankinden daha fazla takla atarak denize dalmış...

Delikanlı:

-Aradığım kız sensin, gerekirse senin için bir ömür boyu bu teknede yaşarım, demiş.

Bunu duyan denizkızı sevinçten daha fazla parlamış, güzelleşmiş utancından yanağı al al olmuş ve:

-Benim de aradığım erkek sensin; lakin ailen merak eder, burada benimle bir ömür boyu kalamazsın. Ben sudan çıktığım zaman ölürüm, sen de suyun altında kaldığında ölürsün. Bu âşk nasıl yaşanabilir ki, demiş.

Delikanlı on düşünmüş bir söylemiş, iki oturmuş bir kalkmış ve denizkızına; 10 gün sonra döneceğini, kendisini burada beklemesini istemiş ve sevdiği kıyla orada vedalaşarak yelkenlerini evine doğru çevirmiş.

Aradan günler geçmekte; ama delikanlı bir türlü bu işe çare bulamamıştır. Denize giriyor, en fazla birkaç dakika nefessiz kalıp geri çıkmak zorunda kalıyormuş.

Bir gün yine kara kara düşünürken yanına bir martı gelmiş ve:

-Kaç gündür burada kara kara düşünüyorsun, derdini söylemeyen derman bulamazmış, bana derdini söylersen belki sana yardımcı olabilirim, demiş.

Delikanlı başından geçen her şeyi bir bir martıya anlamış ve sevdiği kıya verdiği sözü tutması için son üç günü kaldığını belirtmiş. Martı, kendisinden birkaç saat istediğini ve geri geldiğinde karnını doyurması için ona bir şeyler getirmesini söyleyip ve uçup gitmiş.

Aradan geçen birkaç saat içinde delikanlı, martıya yiyecekler getirmiş beklemeye koyulmuş. Martı söz verdiği gibi geri dönmüş ve onun derdinin çaresini bulduğunu; ama önce karnını doyurması gerektiğini söylemiş.

Delikanlının getirdiği yiyecekleri büyük bir iştahla midesine indiren martı, karnı doyduktan sonra başlamış çözüm yolunu anlatmaya:

-Buradan ayrılır ayrılmaz, denizlerin sahibi denizanası ile görüşmeye gittim. Senin denizin altında yaşayamayacağını; ama birbirinize kavuşmanın başka yolu olduğunu söyledi, demiş.

Başka yolu olduğunu duyar duymaz delikanlı, sevinçten kendini denize atmış iki yüzmüş beş kulaç atmış ve heyecanla martının bu yolun ne olduğunu anlatmasını istemiş.

Martı başlamış anlatmaya:

-Denizkızı için ıssız bir ada bulacaksın ve o adaya bir ev yaptırıp bir odasını sadece deniz suyu ile dolduracaksın. Yalnız senden başka denizkızını tek bir insanoğlu görürse sevdiği kız oracıkta ölür. Bunu yapman için sana yardım edeceğim, demiş.

Delikanlı hemen teknesine atlayıp sevdiği kız ile buluşmaya gitmiş. Beklediği gibi sevdiğini bıraktığı yerde bulmuş. Birlikte olmalarının tek çözüm yolu olan durumu anlatıp onun da kabul edip etmeyeceğini sormuş.

Denizkızının içi burkulmuş, koca okyanus tamamen dostları ve akrabalarıyla dolmuş, onlardan nasıl ayrılacakmış.

Sevdiği delikanlı için hepsinden vazgeçen denizkızı, sevdiğinin teklifini kabul etmiş. Yalnız bir şart koşmuş. O şart:

-Bu ıssız ada benim istediğim bir ada olacak. Zira seninle nereye gelirim geleyim bir insanoğlu beni görür, demiş.

Sevdiğini kaybetme endişesiyle delikanlı bu teklifi kabul etmiş ve hemen sevdiği kız önde o teknesiyle arkasında yola koyulmuşlar.

Az gitmişler uz gitmişler, bir damla boyu yol gitmişler, ıssız bir adaya gelmişler. Martı söz verdiği gibi adada onları bekliyormuş. Günlerce ağaç kesmişler, denizden su taşımışlar. Tam istedikleri gibi bir ev yapmış ve evlenip orada yaşamaya başlamışlar. Misafirleri sadece kendilerine yardımcı olan martıymış.

Güzel günler geçip gitmekteyken bir gün martı başka bir diyara göçmüş gitmiş. Orada kendi martı arkadaşlarıyla sohbet ederken, dostlarının özlemini ve onlarla ne günler geçirdiğini anlatmaya başlamış. Yalnız az ötede onları dinleyen insanoğlunu fark edememiş. Tüm bu konuşmaları dinleyen insanoğlu o kadar çok merak etmiş ki teknesine atlayıp martının tarif ettiği yere gitmek için yola koyulmuş.

Balıklar bu kişinin denizkızı ile delikanlının yanına gittiğini anlamışlar, her ne yaptılarsa da insanoğlunu yolundan çevirememişler.

Bulutlar bile bu büyük âşkın bitmesine razı olamamış. Ne kadar su damlası varsa hepsini okyanusa akıtmış. Her ne yapılsa yapılsın bu kişi yolundan dönmüyor, ıssız adaya yaklaştıkça yaklaşıyormuş.

O gün her şeyden habersiz olan denizkızı ve delikanlı birlikte kahvaltı yapmışlar. İleride olacak çocuklarından bahsetmişler ve birbirlerini ne kadar çok sevdiklerini defalarca haykırmışlar. Nereden bileceklermiş başlarına gelecek feci durumu...

İnsanoğlu ıssız adayı artık ufukta görmeye başlamış ve küreklerini daha hızlı çekerek bir an evvel adaya ulaşmaya çalışmış nitekim de ulaşmış. Denizkızı ve delikanlıyı gerçekten de martının anlattığı gibi birlikte yaşıyor görmüş.

Denizkızı oracıkta son nefesini vermiş. Delikanlı kaybettiği sevdiğinin acısına dayanamayıp kendini denizin derinliklerine atmış ve bir daha çıkmamış. Tüm bulutlar, bu hazin âşk hikâyesine ağlamış, kimi balıklar kendini karaya atmış, denizin o günden sonra dalgası hiç eksik olmamış. Ne zaman sahile birbirini seven bir çift gelse dalga sesleriyle onlara âşk şarkısı çalmış. (KK142).

1.1.3.11. Babadan Kalan Sandık

Az gittim uz gittim dere tepe düz gittim, dağlardan yel gibi, derelerden sel gibi geçtim, altı ay bir güz yol gittim. Dönüp ardıma baktım bir arpa boyu yol gittim. Vara vara vardım bir köye üstü açık, dört duvarı yok. Kapısız evin kapısını çaldım, olmayan ev sahibi kapıyı açtı, içeri buyur etti. Bitmemiş omçanın olmayan üzümünden getirdi doya doya yedim, geç vakte kadar sohbet ettik, sohbetimiz koyulaştı derinlere daldık, masalcı başı geldi bize olmayan masallardan anlattı.

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde uzak ülkenin birinde bir padişah varmış. Onun da güzelliği dillere destan bir kızı varmış. Şakıyınca yüzünde güller açar, yürüyünce etrafına ışık saçar. İnce belli, sırma saçlı, kalem kaşlı güzeller güzeli bir sultanmış. Gel zaman git zaman sultanın hayatı güzel geçer iken validesi amansız bir hastalığa yakalanmış. Hekimler, tabipler bir çaresini bulamamış. Hastalık gittikçe ilerlemiş, ömrü hayatı tamam olarak kara bir günde valide sultan uçmağa varmış. Padişah üzüntülere gark olmuş. Ülkede kırk gün kırk gece yas ilan edilmiş. Güzeller güzeli sultanın eski neşesinden eser kalmamış. Annesinin ayrılığı onu derinden yaralamış. Gün geçtikçe anne hasreti yüreğini bir kor gibi yaktıkça yakmış. Cariyeler sultanın etrafında bir dediğini iki etmese de günden güne zayıflamış, yemeden içmeden kesilmiş, o dillere destan güzelliği eriyip solmuş, kısa bir zaman sonra sultan da yataklara düşüp hastalanmış. Padişah babası, karısının ölümünden sonra kızını ihmal ettiğini düşünerek onun kendi yüzünden hasta olduğunu anlamış ve yedi düvele ferman çıkartıp ne kadar hekim var ise kızını iyileştirmek için saraya çağırılmış. İyileştirene 40 deve yükü altın vaatetmiş. Bu fermanı haber alan hekimler akın akın saraya koşmuşlar. Ama ne yazık ki hiçbirisi sultanın derdine derman olamamış. Sultan, gün geçtikçe daha kötüye gitmeye başlamış. Kızından ümidini kesen padişah bir ferman daha yayınlamış.

Kızını kim iyi ederse onu kendisine damat devletin başına sultan tayin edeceğini, kendisinin de artık köşesine çekileceğini ilan etmiş. Tellallar bu fermanı cihana duyurmak için yollara düşmüşler.

Memleketin birinde kendi hâlinde yaşayan bir genç varmış. Bu genç, yıllardan beri padişahın biricik kızının dillere destan güzelliğine hayran ve içten içe ona âşıkmiş. Padişahın fermanını duyan genç, sultanı iyileştireceğini umut ederek hiç vakit kaybetmeden yola koyulmuş.

Gece demeden gündüz demeden tez zamanda sarayın kapısına varmış. Padişahın huzuruna çıkmış.

-Padişahım! Duydum sultanımız çok hasta imiş. Dertsiz derdine kimse derman olamamış. Bu fakir kulunuz derdine derman olmaya geldi, demiş.

Padişah:

-Kızımı iyi et, kızımın seni evlendireyim. Uçsuz bucaksız yerlerden beyler, şehzadeler konuk edeyim. Seni padişah edip inzivama çekileyim. Ülkeme huzur, sarayına şenlik eyle, kızımı kendine yâr, yurdumu kendine yurt eyle, demiş.

Sultanın yanına varan genç, güzeller güzeli sultanın o hâlini görünce derin bir üzüntüye boğulmuş. Günlerce sultana hazırlamadığı ilaç, yapmadığı merhem kalmamış. Dağı taşı dolanmış. Toplamadığı bitki kalmamış. Onlardan merhem, ilaç yapmış. Ne çare ki hiçbiri sultanın derdine derman olmamış. Gün geçtikçe sultan, daha da kötüleşmiş.

Padişah bu gencinde kızını iyi edemeyeceğini anlayıp gür sesiyle bağırarak ve hiddetlenmiş:

-Tez canını almadan, gözüm seni bir daha görmesin sarayımdan git, demiş.

Delikanlı hem sevdiğine çare olamadığı hem de padişaha verdiği sözü tutamadan derin derin iç geçirip saraydan ayrılmış. Memleketinin yolunu tutmuş. Geçen ayların ardından memleketinde defne ağaçları yeşermeye başlamış. Çevreyi defne yapraklarının o eşsiz kokusu sarmış. Delikanlı, evden çıkmaz olmuş. Kara kara düşünüp sultanı nasıl iyileştireceğini bulmaya çalışıyormuş. Babasının son nefesini verirken ona bırakmış olduğu sandık vasiyeti aklına gelmiş.

-Oğlum sana bir emanet bırakıyorum. En müşküle düştüğün zaman aç, derdinin dermanı bu sandıktadır, dediği aklına gelmiş.

Sevinçle hemen sandığın başına koşmuş ve sandığı açınca içinde küçük bir defter ve bir ilaç tarifi bulmuş.

Tarif;

-İnsan eli değmemiş defne yaprakları, Asi Nehri'nin ters akıntısında yıkanacak oradan alınan su defne dallarının ateşinde kaynatılacak. Yeni doğum yapmış koyunun ilk ağız sütü ile karıştırılacak. Kapalı bir kapta güneş görmeden 3 gün bekletilecek. Dolunayın çıktığı ilk günden itibaren 7 gün günde 3 öğün yenilecek.

Tarifin sonunda:

-Ey oğul! Senin gönlünün de sultanın hastalığının da şifası bu ilaçtır. Var git yolun açık, bahtın güzel olsun, yazılıdır.

Delikanlı, hemen işe koyulmuş. Merhemi hazırlamış. Dolunay çıkmadan atına atlayıp sarayın yolunu tutmuş. Fırtına gibi eserek gümbür gümbür yerleri titreterek saraya varmış.

Padişah, genci görünce:

-Bre gafıl ben seni kovmadım mı? Senin ne haddine tekrar benim huzuruma çıkmak. Canına mı susadın, demiş.

Genç:

-Padişahım bana 10 gün daha müsaade edin, sultanımızı iyileştireyim. Eski neşeli günlerine döndüreyim, iyileştiremezsem boynum kıldan ince kanım size helal olsun. O vakit varın bana dilediğinizi yapın, demiş.

Padişah iki düşünmüş bir söylenmiş, eliyle sakallarını sıvazlamış gencin dediği aklına yatmış.

-Sana bir şans daha veriyorum. Eğer bu sefer kızımı iyileştiremezsen senin kelleni alırım, demiş.

Genç, sultanın yanına varmış. Dolunayın ilk gününden itibaren yedi gün boyunca sultana ilacı içirmiş. İkinci gece sultan gözlerini açmış. Dördüncü gece tebessüm etmiş. Altıncı gece acıktığını söylemiş. Yedinci günün sabahı hiçbir şey olmamış gibi ayağa kalkıp sarayın bahçesinde güllerin arasında dolaşmış. Kızını bahçede bu hâlde gören padişah, sevinç çığlıkları atıp kızına doyasıya sarılmış.

Padişah, genci huzuruna çağırıp:

-Sen kızımı iyileştirdin, fermanım sana haktır. Tez vakitte cihana haber salınsın, kızım ile senin düğünün şenlikleri başlasın.

Şenlikler olmuş, aç gelen tok gitmiş, fakir gelen zengin dönmüş. Ülkede bir baştan diğer başa defne ağaçlarının yetişmesi ferman edilmiş. Nitekim düğün tamam olmuş. Sultan ile genç evlenmişler, yıllar yılı mutlu mesut bir ömür sürmüşler. (KK149).

1.1.3.12. Kısmetsiz Kızın Kısmeti

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde zamansızlığın zaman olduğu çok eski zamanlarda yedi kızı olan bir adam varmış. Kızlardan en büyüğünün evlilik çağına gelmesine rağmen kısmeti bir türlü çıkmıyormuş. Kızın kısmetinin açılması çin zamanın önde gelen büyücülerine ve şeyhlerine gitmişler. Onlar da hünerlerini kullanarak bu duruma sebep olan şeyi bulmuşlar.

Büyücüler ve şeyhler, bu yedi kızdan ortancasının uyuşuk ve sürekli dişlerini gıcırdattığı için nazara sebep verdiğini dile getirmişler. Yani bu durum hem en büyük hem de diğer kızların kısmetini kapatmış. Büyücüler ve şeyhler, eğer bu kızı bir an önce diğer kızların arasından uzaklaştırırsanız diğer kızların hepsinin kısmetinin açılacağını söylemişler.

Kim kıyar ki kızını atmaya?

Adam ve karısı uzun bir müddet düşünmüşler. Ya kadın nereye gitsek büyücüler de şeyhler de aynı şeyi söylüyorlar. Dişlerini gıcırdatan bu kızı ne yapacaklarını düşünmüşler. Akabinde kızlarını dağa götürüp atmaya karar vermişler.

Ertesi gün baba:

-Kızım bizimle dağa gider misin, diye sorar.

Kız:

-Evet giderim baba, der.

Dağa gitmek için hazırlıklarını yaptıktan sonra baba ve kız, ata biner ve dağ yoluna koyulurlar. Ya Allah dağa çıkarlar. Kız, hayvanın üstünde o kadar uzun oturmuştur ki kızın uykusu gelmiştir.

Bunu gören baba:

-Kızım sen burada otur, der.

Kızın yanına ceketini koyan baba:

- Sen burada yat. Ben, sen uyanana kadar odun keseceğim, der.

Tabiki de babanın asıl niyeti kızını dağda bırakıp vahşi hayvanlara yem etmektir.

Kız, babasının sözünü dinler ve uyur. Uyandığında doğu-batı, kuzey-güneye bakar ki etrafında hiç kimseyi göremez.

Kız:

-Ah benim şansıma, diye bağırp ağlamaya başlar.

-Benim şansım olsa babam dağda bırakmazdı. Babam unutmazdı beni, diye ağlayıp durur.

Ancak kız, diğer kardeşlerinin arasında da en güzeli ve alımlısıymış. Kız, ağlayarak yokuştan inmeye başlar. Yokuşun her yerinde çukur ve çamur varmış. Kızın saçı açık, tülbenti de yokmuş. Acınılacak durumda ağlıyor ve “Ah benim şansım ah!” diye bağırp ağlıyormuş.

Karşısına bir adam çıkmış.

Adam:

-Neden ağlıyorsun, diye sormuş.

Kız:

-Şansıma ağlıyorum. Şansım yok, demiş.

Adam:

-Bir iplik çıkarıp kıza vererek bu senin şansın, demiş. Bu ipi, kimseye vermeyeceksin. Sadece ağırlığı kadar değer verene vereceksin, demiş.

Kız:

-Şeytana lanet olsun. Bu iplik ne yapacak, diyerek yürümüş de yürümüş. Kız, çok yorulmuş. Uzak bir şehirde düğün yapıldığını görmüş. Bu düğün sultanın oğlunun düğünüymüş. Kızın saçı da açık her yeri çamur olmuş yürümekten. Yüzüne bakılmayacak durumdaymış. Fakat bir o kadar da güzelmiş ki bu çamur bile o güzelliği gizleyememiş. Çalgılar çalınırken gelini oturtmaya gelmişler. Gelin, gelinliği bitene kadar nikâhının yapılmasını kabul etmemiş. Gelinliği de çok zor bulunan bir kumaştan istiyormuş. Nerden bulacağız bu kumaşı, diye düşünüyormuş terziler. Kumaşı dikmek için de iplik arıyorlarmış.

Kız:

-Bende aradığınız iplikten var, diye bağırılmış.

Terziler:

-Ne kadar para istiyorsun, diye sormuşlar.

Kız:

-Ağırlığı kadar demiş.

Terziler:

-Ne tartsalar da bu ipliğin ağırlığına denk gelen hiçbir şey bulamıyoruz, demişler.

Bu duruma çok şaşırın sultanın oğlu, son olarak ipliğin diğer küfesine kendi geçmek istemiş. Sultanın oğlunun diğer küfeye geçmesiyle terazi kılı kılına dengelenmiş.

Bu durumu gören bilge vezirler, sultanın oğluna:

-Senin asıl kısmetin bu güzel kız, diyerek görüşlerini belirtmişler.

Sultanın oğlu da kızı beğendiği ve kısmeti olarak gördüğü için kızı kabul edip yedi gün yedi gece düğün yapmışlar. (KK153).

1.1.3.13. Geçmiş Güzellik

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, Nusayriler güzel Hatay'ın içinde...

Üç tane yaşlı kadın varmış. Kadınların bir tanesinden bıkmışlar. Bunlar her gün güzel çiçek kokuları yapıyorlarmış. Her gün evlerinin önünden sultanın oğlu geçiyormuş. Geçerken önüne su döküyorlarmış.

İki yaşlı kadın, diğer yaşlı kadına:

-Allah cezasını versin. Ayaklarını yıkadığın suyu, sultanın oğlunun yüzüne döküyorsun, diye iftira atarlar. Bir gün değil iki gün değil bu durum her gün bu şekilde devam ediyormuş.

Günlerden bir gün sultanın annesi, oğluna:

-Oğlum sana nişan takacağız, der.

Oğlan da:

-Orda bir kız var. Kızın ayaklarını yıkadığı su, mis gibi kokuyor anne. Bana o kızı al, der.

Annesi:

-Oğlum benim onların kızı yok ki, der.

Oğlan:

-Vallahi var anne, der.

Günlerden bir gün, kızı istemeye gitmeden önce oğlana kızı göstermemek için kızın evine giderler.

-Allah afiyet versin!

-Allah size de afiyet versin.

-Sultanın annesi:

-Lütfen söyler misiniz kızınız var mı, diye sorar.

Kadınlar:

-Tabiki de var. Hoş geldiniz sefa getirdiniz, derler.

Sultanın annesi:

-Kızınız nerede? Kızınızı bize verir misiniz? Biz sultan ailesiyiz haa! Bize kızınızı verirsiniz nişan takacağız oğluma. Oğlum sevmiş kızınızı, der.

Kadınlar:

-Hoş geldiniz sefa getirdiniz. Siz sultan ailesisiniz. Size mi vermeyeceğiz? Tabiki de veririz kızımızı, derler.

Sultanın annesi:

-Kız nerede şimdi, diye sorar.

Kadınlar:

-Vallahi de odun topluyor, derler. Ertesi gün tekrar giderler.

Sultanın annesi:

-Kızınız nerede görelim, der.

Kadınlar:

-Odun toplamaya gitti, der.

Sultanın annesi:

-Nerede, der.

-Kadınlar:

-İşe gitti. Allah yardımcımız olsun fakir kızı evde mi oturur, derler.

Sultanın annesi:

-O zaman yarın gelir görürüz, der.

Kadınlar:

-Tamam. Kızımıza elbise getirin. Giydirelim size verelim, derler.

Ertesi gün sultanın annesi ve oğlu, elbiseler, altınlar alıp kızın evine giderler. Kadınlar, yaşlı kadından bıkmışlar. Kadını giydirip yüzünün tamamını kapatırlar. Kadını yürütürler ve sultanın oğlunun yanına götürürler. Sultanın oğlu yüzünü açar ki ne görsün. Yaşlı bir kadın kendisine gülüyor.

Sultanın oğlu:

-Burada ne yapıyorsun, diye sorar.

Yaşlı kadın:

-Ben senin gelincikim, der. (Gelinim demeyi bilmiyormuş.)

Sultanın oğlu:

-Allah belanı versin kim getirdi seni, der.

Yaşlı kadın tekrar:

Ben senin gelincikim, der.

Yaşlı kadın, sultanın oğluna duvağını tekrar açıp kapatması ister. Sultanın oğlu, buna bir anlam veremese de duvağı kapatır. Tekrar açar. Bir de bakar ki karşısında o yaşlı kadının 40 yıl önceki güzel hâlini görür. Oğlan, bu kıza o anda vurulur. Kızla evlenir. Diğer yaşlı kadınlar da kahrından ölürlər. (KK162).

1.1.3.14. Allah Verir

Bir zamanlar sözler duyduk. Anlatır mıyız, yoksa uyur muyuz, yoksa dinler miyiz?

Bir sultan varmış. Bu sultanın bir kızı varmış. Başka çocuğu yokmuş. Kızını çok seviyormuş ve hiçbir şeyini eksik etmiyormuş kızın.

Kız, konuşmaya ve yürümeye başlayınca babasına: “Allah versin. Çok olsun. Fazla olsun. Taşsın.” diyormuş. Başka bir şey demiyormuş. Sultan, her gün her gün bu sözleri işitince kendi kendine ben bu kızı çok fakir birine vereceğim, diye düşünmeye başlamış.

Fakir bir adamı tayin etmek için sultan sofrasında yedi gün yedi gece herkes yiyip içmişler. Yedi gün yedi gece sultan sofrasında yapılan bu etkinliğe kimse bir anlam verememiş. Ne karısı ne de kızı anlamış ne için yemek verildiğini.

Yedi gün yedi gece halk, sultan sofrasından yemek yemiş evine götürmüş. Ta ki son günün akşamüstü bir adam geliyormuş. Bir ayağında ayakkabısı varmış. O da yırtıkmiş. Üstünde yarım yamalak bir abası varmış. Genç bir adammış. Fakir, çok fakir biriymiş. Dilenci gibi dileniyormuş. Ne evi ne de başka bir şeyi varmış. Bir kulübesi varmış sadece bu hayatta. Bu adam bütün yemeklerin ve içeceklerin bittiği bir vakitte gelmiş. Kazanların dibini kaşıklayarak tabağını doldurmaya başlamış. Tabağını doldurmuş. Tabağını almış ve yürümeye devam etmiş. Sultan, adama bakıyormuş. O kadar insan gelmiş; ama onun gibi fakir bir insan gelmemiş.

Sultan:

-Ne diyorsun kızım, diye sormuş. Bu adamı gördün mü gözüm onda, demiş.

Kız:

-Evet, Allah versin, demiş.

Sultan:

-Güzelce bak o adama, demiş. Kız da bu fakire uzun uzun bakmış.

Sultan:

-Giy kıyafetlerini ve bu adamın arkasından git, demiş kızına.

Kız:

-Allah versin baba neden arkasından gideyim ki, demiş.

Sultan:

-Seni ona verdim, demiş.

Kız:

-Tamam, demiş. (Bir şey diyemeden.)

Sultanın eşi:

-Hayırdır, demiş.

Sultan:

-Ben bu fakir adama kızımı verdim. Kızıma her şeyi vermeme rağmen bana sadece Allah versin diyordu, demiş. Kız, babasının bu isteği üzerine adamın yanına giderek arkasından yürümeye başlamış. Yürümüş de yürümüş.

Adam:

-Ne diye geliyorsun peşimden? Sultanın yanıdaydım. Yemek ve içecekler oradan sana yedirmem için mi peşimden geliyorsun? Ben gittim ve kalanları aldım. Sana yedirmem. Sen de git kalanları ye, deyince;

Kız:

-Allah versin, demiş.

Adam yürüdükçe kız da peşinden adamı takip etmiş.

Adam:

-Nereye geliyorsun, demiş.

Kız:

-Allah versin, bak babam beni sana verdi, demiş.

Adam:

-Bende seni yatıracak yer yok, demiş.

Kız:

-Allah versin, demiş.

Adam:

-Ben bir kulübede kalıyorum geri dön. Seni nasıl alayım nereye koyacağım, demiş.

Kız:

-Babam beni sana verdiği için dönersem başımı keser, demiş.

Adam kulübeye girmiş. Kız da arkasından girmiş. Adam, bir hasır parçasına yatıyormuş. Kız da bir abayı katlayıp uyumuş. Allah'ın izniyle. Hikâyede her şey abartılır. İki çocukları olmuş. Allah, çoluk çocuk versin adam dilenmeye gidermiş. Kadın da kulübede yanlamasına oturmuş. Kadın, kulübenin önünde oturmuş. "Allah versin." demiş. Uzun bir süre sonra bir nar ağacı olmuş. Allah, bir nar ağacı göndermiş. Olgunlaşmış ve çiçek açmış. İçinde nar olmuş. Bugün yiyecek bir şeyi yokmuş. Kadın kendi kendine gidip bir nar koparayım demiş. Nardan yerim ve eşime de bırakırım diye düşünmüş. Narı kopardıktan sonra; "Allah versin." demiş. Nar çok büyükmüş. Kulübenin önünde oturmuş. Narı kırmış. İçinden bin altın çıkmış. Kapatmış narı ve koymuş. Daha sonra eşi gelmiş.

Eşi:

-Ne var yemekte, demiş.

Kadın:

-Allah ne verirse, demiş.

Kadın:

-İnşaat yapacağız, demiş.

Adam:

-Ah nereden inşaat yapacağız, demiş.

Daha sonra ellerindeki altınla güzel bir ev yapmışlar. Nar ağacında hâlen iki tane nar varmış. Yıllar sonra babası ah ne oldu, biz bu kızı kime verdik, nereye gitti, ne yaptı bilemiyoruz, diye düşünmeye başlamış. Veziriyle beraber yola koyulan yaşlı sultan, iki üç gün boyunca yollarına devam etmişler.

Kadın, çocuklarına:

-Bu dervişleri içeriye buyur edin, demiş. Kadın, kapıyı açar açmaz sultan kızını görmüş ve tanımış. Onların evlerini görünce çok şaşırmış ve bu duruma da sevinmiş.

Daha sonra sultan, vezirine dönerek:

-İşte Allah vergisi kızım bu, demiş.

Allah, bir kişiye verecek olduktan sonra ağaçtan da insandan da verebileceğini anlamışlar. (KK164).

1.1.3.15. İnsan Yaşamından Üç Kesit

Günlerden bir gün Tanrı huzuruna eşek, maymun ve insan çağrılır:

Tanrı:

-Bu kadar varlığa dünya amaçları dağıtıldı ve yeminler ettirildi. Sıra sizdedir. Size yaratılış amaçlarınızı söyleyeceğim. Bir ömür biçimleyerek her birinize 40'ar yıl verdim, demiş.

Maymun:

-40 yıl ömürle ne yapayım, demiş.

Tanrı:

-Bu görünüşle 40 yıllık ömürde herkesi şen eğleyeceksin vakti geldi mi yanıma göçeceksin, demiş.

Maymun:

-Ben istemem 40 yıl güldürmeyi, gönül eğlemeyi. 20 yıl yeterse kabulümdür emrin.

- Eşek atılmış:

-Ya bana ne iş biçeceksin 40 yıllık ömürle, demiş.

Tanrı:

-Yük taşıyacaksın. Dört ayak nasip ettik. Bir gövde ilıştirdik. Derin kulak ekledik. Dört ayakla çekersin yüklerini. Sonra gövdene biner yükler, kulaklarınla da yönünü çizersin, der.

Eşek:

-Ben istemem 40 yıl yük yüklenmek, emir dinlemek. Bu bedenim de olmalı hakkı. Kabulünse kabulümdür 20 yıl der.

-İnsan atılır:

-Ne eşeğim yük taşıyayım, ne maymunum güldüreyim ne bağışlayacaksın 40 yılıma, der.

Tanrı:

-Bir üstünlük verdim sana. Kâinatın en müthiş varlığı oldun. İnsan eyledim seni.

Ne istersen yap bu 40 yılda, der.

İnsan:

-Bana ne istediğimi yapma imkânı veriliyorsa azdır bu 40 yıl isteklerime, der.

Tanrı:

-O zaman sana eşeğin de, maymunun da yirmişer yılını ekledim var git dilediğini yaşa, der.

Düşmüştür insanoğlu kâinata ev edinir, yurt edinir, çoğalır, yayılır yaşama. Her şeyi anlamlı kılan odur aslında. Eşek de ona yaratılmış, maymun da hizmet için insanoğluna... (KK170).

1.1.3.16. Devenin Atı

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde. Uzak diyarların çöller ülkesinde adamın biri, devesine binmiş sallana sallana gidiyormuş. Yolun kenarında bir adamın atı ortalığı inletiyormuş. Tam oradan geçerken at doğurmuş. Atın yavrusu gözünü açar açmaz adamı ve bindiği devesini görmüş ve başlamış deveyi takip etmeye. Deve gitmiş, at yavrusu takip etmiş. Atın sahibi de bunlar nereye gittiyse takip etmiş. En sonunda bir memlekete ulaşmışlar.

Devenin sahibi:

-Bu tay benimdir, benim devem doğurdu, demiş.

Atın sahibi de:

-Bu tayı benim atım doğurdu, ver onu, demiş.

Sonunda kadıya gitmişler. Kadı davayı dinlemiş.

Deve sahibine:

-Deve hiç tay doğurur mu, demiş.

-Doğurur, doğurur kadı efendi, demiş. Bir eliyle de para sayar gibi parmaklarını beş defa oynatmış. Adamın parmaklarını gören kadı efendinin gözleri fal taşı gibi açılmış ve:

-Doğur evladım, diye hüküm vermiş.

Tayın sahibi bu kadı efendinin verdiği hükme itiraz etmiş ve davayı daha yüksek bir kadıya götürmüştü.

Kadı sormuş:

-Deve at doğurur mu?

-Doğurur kadı efendi, doğurur, demiş ve yine parmaklarını beş defa oynatmış.

Kadı:

-Doğurmaz çocuğum, demiş. Devenin sahibi beş defa daha oynatmış parmaklarını.

Yine Kadı:

-Doğurmaz evladım, demiş. Devenin sahibi bu sefer parmaklarını otuz defa oynatmış.

Kadı, bu sefer:

-Eh, yüz yılda bir deve at doğururmuş kitapta öyle yazıyor, demiş.

İşte o günden sonra “Şimdi deve at doğurdu.” sözü böyle durumlarda söylenir olmuş. (KK177).

1.1.3.17. Vezirin Sonu

Bilge İhtiyar’ın biri bütün ülkeyi gezer, çarşı pazarda isteyene karşılığında parasını alarak akıl dağıtır, öğüt verirmiş. Bir gün kral, bunu öğrenir ve bu ihtiyarı huzurunda görmek ister.

Kral:

-Bana da bir akıl ver, nasihatte bulun, der.

Bilge:

-Bir kese altın verirsen sana da bir nasihat veririm, der.

Kral, vezirine:

-İhtiyarın istediğini vermesini söyler.

İhtiyar bilge de:

- Bir karar vereceğin zaman sonucunu iyi düşün, der.

Kral:

-Bana vereceğin nasihat bu kadar mı?

Bilge:

-Evet, der.

Kral, düşünür taşınır bu nasihati herkesin görebileceği şekilde üç yere astırır. Birini tahtının üstüne, birini yatağının başköşesine, birini de sarayının girişine astırır.

Gel zaman git zaman kral amansız bir hastalığa yakalanır. Hekimler toplanıp nasıl tedavi edeceklerini düşünürler. Sarayın karşısındaki dağın en tepesinde yetişen bir bitkiden bir ilaç hazırlarlar.

Hekimbaşı gelip de ilacı krala vereceği zaman vezir, bunu tutar. Cebine birkaç altın atar ve elindeki ilacı kendisinin hazırladığı bir zehirle değiştirir. Bunu krala içirmesini söyler.

Hekimbaşı, kralın yanına gelip de tam zehri vereceği zaman başının üstündeki yazıyı görür ve krala durumu anlatır. Hazırladığı ilacı krala içirir ve kral, sağlığına kavuşur.

Gün geçer kral ayağa kalkar. Bir gün hekimlerine ve saray halkına ziyafet tertip eder. Hekimbaşını da hemen yanına oturtur. Vezir, hekimin niçin kralın yanına oturduğuna bir anlam veremez.

Kral:

- Hekimbaşı, hazırladığın şu ilaçtan vezire de ikram et, der.

O zaman vezir, hatasını anlar. Kraldan ne kadar af dilediyse de kral, onu affetmez ve kendi hazırladığı zehri içirerek öldürür.

Kral:

-Ölen vezirin yerine kimi vezir yapayım, der.

Herkes hekimbaşının olacağını tahmin ediyorken herkes yanılır. Kral kendisine nasihat eden öğüt veren İhtiyar Bilge'yi başvezir yapar ve siz de “Bir karar vereceğiniz zaman sonucunu iyi düşünün.” der. (KK183).

1.1.3.18. Güvenme Varlığa

Eski zamanlarda günlerin birinde Hatay'dan bir bey, yeni yetişen oğlunu sınamak ve gelecekte kendisinin yerini alabilecek mi diye az sayıda bir koyun sürüsü verip satmaya yollamış.

-Gözünü dört aç evladım. Malını ucuza satma. Paranı da hırlıya hırsıza kaptırma, demiş.

Çocuk, almış başını çıkmış yola. Şehre varmış, malını pazarlamış iyi de bir fiyata satmış sürüyü. Parasını da atmış kesesinin içine. Vakit çok geç olmuş eve dönmeyi gözüne kestirememiş. Oturup uyumak için bir yer aramış; ama parası çalınır diye de korkuyormuş. Düşünmüş, taşınmış bir emanetçi bulmaya karar vermiş. Sürüsünü sattığı yerde hatrı sayılır bir bey varmış. Paramı en iyi burada saklarım düşüncesiyle bu beye emanet etmeye karar vermiş. Varmış beyin yanına anlatmış durumunu. Bey de kabul edip almış parayı. Ertesi gün gelip de oğlan parasını beyden isteyince;

Bey:

-Sen de kimsin. Ben seni tanımam, demiş ve çocuğu başından göndermiş.

Yalvar yakar kâr etmemiş parasını da alamamış. Ağlaya sızlaya sokaklarda dolaşırken köyün muhtarı kendisini görmüş.

Muhtar:

-Hayırdır evladım sen de kimsin, necisin ilk defa görürüm seni buralarda, neden ağlarsın, derdin nedir, diye sormuş.

Boynu bükük bizim genç:

-Babam beni koyun sürülerini satmam için buraya gönderdi. Sürüyü sattım parasını da çalarlar diye beye emanet ettim. Bugün gelip paramı isteyince tanımam seni deyip beni yolladı, demiş.

Muhtar acımış çocuğun hâline ve gel ben sana yardım edeyim, demiş. Beraberce beyin yanına gitmişler. Muhtar, girmiş içeri. Çocuk dışarıda beklemiş. Parayla dönen muhtarı gören genç, sevincinden ne yapacağını şaşırmış. Çevredeki en yakın caminin avlusundaki dilencilere bir avuç para dağıtmış. Dilenciler, bunu çok zengin zannetmişler ve bütün parasını çalmışlar.

Yine beş parasız kalan genç, oturup başlamış kara kara düşünmeye.

Gece olmuş tebdil-i kıyafet yapıp aralarına karışmış. Gizlice herkesi dinlemiş ve kimin parasını nerede sakladığını tek tek öğrenmiş. Ertesi günün akşamında gün boyu ne topladırlarsa cebine atıp, kendi parasını da kurtarıp aralarından iyi bir ders alarak ayrılmış. (KK187).

1.1.3.19. Kıtlığın Sonu

Ben deyim beş yıl, siz deyin on yıl evvel melekler geldi yanıma sevgileriyle beraber, bir köy var yakınları uzak uzakları yakın eden, masaldır bunun adı uyduralım heybeden...

Mutluluğun hüküm sürdüğü, kimsenin dargın olmadığı, insanların sevgi içinde yaşadığı bir köy varmış. Köy halkı hep birlikte hareket eder her şeyi birlikte yaparmış. Köy meydanına sofralar kurulur sabah akşam koca koca kazanlar kaynarmış. Çocuklar, güle oynaya tarlalarda sabahtan akşama kadar koştururlarmış.

Bu köyde her gece başka bir eğlence düzenlenir, hüznü yolunu kaybedip bu köye hiç ama hiç uğramazmış.

Köy, topraklarının verimliliği ile de yedi cihana nam salmış. Tarlalarda binlerce ürün hasat edilir. Bahçelerde çeşit çeşit meyve ağaçları dalları yıkılırcasına meyve verir. Bağlarda harika üzümler boy gösterirmiş. Rengârenk çiçekler, gökkuşağı misali köye ılık saçır ve çeşit çeşit kuş cıvıltıları eksik olmazmış.

Gel zaman git zaman köye yağmur yağmaz olmuş. Kuyulardan sular çekilmeye başlamış. Çeşmelerden bir damla su akamaz olmuş. Köyden eksik olmayan kuş cıvıltılarından eser kalmamış. Çiçeklerin boyunları bükülmüş. Köyde kuraklık ve kıtlık cirit atmaya başlamış.

Bugün yarın yağmur yağar diye bekleyen köy halkının umutları gün geçtikçe azalmaya başlamış. Umutların azalmasıyla birlikte mutluluk yerini hüzne bırakmış. Derken bir sabah köy halkı bir de ne görsün...

Tarlalardaki ürünler çürümüş. Ağaçlar, meyvelerini dökmüş. Bağlarda üzümler talan edilmiş. Köy halkı ne yapacağını bilmez hâlde bir o yana bir bu yana koşturuyormuş. Kadınlar çaresiz, çocuklar feryat figan ağlıyorlarmış.

Bu köy halkının çaresiz kaldığını gören ağaçkakan, hemen ormana uçmuş. Ormanın derinliklerinde yaşayan ağaç topluluğunun yanına varmış. Ağaçlara selam verip köy halkının yaşadığı çaresizliği anlatmış.

Ağaçlar, kendi aralarında konuşmaya başlamışlar.

Akasya ağacı:

-Bu ormanı korumak ve ağaç dostlarımıza yardım elini uzatmamız gerek, demiş.

Çam ağacı:

-Sana katılıyorum Akasya, demiş.

Kavak ağacı:

-O zaman hep birlikte ormanın en yaşlı, en bilge Çınar ağacına gidelim. O, bize ne yapmamız gerektiğini söyler, demiş.

Ağaçkakan önde, Akasya ağacı, Çam ağacı, Kavak ağacı ve diğerleri arkasında köklerini topraktan büyük bir gürültüyle çıkarmışlar. Ormanın derinliklerine doğru yürümeye başlamışlar. Bir arşın boyu yürüdükten sonra ormanın derinliklerine varmışlar. Çınar ağacının gölgesinde dinlenmişler.

Çınar ağacı, uykusundan uyanmış. Ağaçların hepsini gölgesinde görünce seslenmiş:

-Hep birlikte beni ziyarete geliş sebebiniz nedir, demiş.

Tüm ağaçlar hep bir ağızdan anlatmaya başlamış. Yaşlı ınar ağacı, hepsini susturmuş. Ağaçlara şöyle bir tepeden bakmış ve ağaçların en genç olanı Akasya ağacını işaret ederek:

-Sen anlat bakalım, demiş.

Akasya ağacı olan biten her şeyi anlatmış. ınar ağacı duyduklarına çok üzölmüş ve yaprakları üzüntüden oracıkta döküvermeye başlamış. Gözyaşları sel olmuş. Tüm ağaçlar ıslanmış.

Sonunda ınar ağacı söze başlayabilmiş:

-Dostlarım! Size yardım etmek isterdim; fakat ben artık yaşlandım. Eski gücüm kuvvetim yok. Ancak size bir öneride bulunabilirim. Ormanın doğusunda yaşamakta olan Asi Nehri'ne gidin. Durumu anlatınca o, size yardım edecektir, demiş.

Tüm ağaçlar, oradan ayrılıp hemen ormanın doğusunda yaşamakta olan Asi Nehri'nin yanına gitmişler. Asi Nehri, ağaçları görünce ne olduğunu anlamak için heybetle ayağa kalkmış. Uzaktan ona yaklaşmakta olan ağaçları görmüş.

Asi Nehri:

-Hep birlikte buralarda ne arıyorsunuz, demiş.

Ağaçlar, yine hep bir ağızdan konuşmaya başlamış. Ne olduğunu bir türlü anlamayan Asi Nehri, ağaçları susturmuş ve bir tanesine söz vermiş.

am ağacı:

-Asi Nehri, sana ihtiyacımız var. Bize yardım etsen etsen sen edersin. Ormanın en yaşlı en bilge ağacı ınar bizi sana gönderdi, demiş.

Asi Nehri:

-Benden ne yapmamı istiyorsunuz, demiş.

Kavak ağacı isteklerini söylemiş. Asi Nehri, düşünmüş taşınmış ve köyün çok uzakta olduğuna karar vermiş. Oraya kadar yorulmak istememiş.

Ağaçlara dönerek:

-Size yardım edemem. Söylediğiniz köy çok uzakta ben oraya yetişemem. Varın gidin Akdeniz'e. O, size yardım eder, demiş.

Ağaçlar üzölerek Asi Nehri'nin yanından ayrılmışlar. Akdeniz'in yanına gitmişler. Akdeniz'e de isteklerini söylemişler.

Akdeniz:

-Size yardım etmek isterim; fakat tek başıma bu sorunu çözemem. Varın bulutlara da haber edin. Ben yola çıkınca yardıma gelsinler, demiş.

Ağaçlar hep bir ağızdan:

-Biz hemen bulutları ikna etmeye gidiyoruz. Yolu göstermesi için Akasya ağacı seninle gelecek, demişler.

Akdeniz on dört kola ayrılıp Akasya ağacını takip ederek köye doğru yola çıkmış. Bu sırada diğer ağaçlar da bulutların sözcüsü Beyaz Bulut'un evinin yolunu tutmuşlar. İki gece üç gün yürüdükten sonra sonunda Beyaz Bulut'un evine varmışlar.

Beyaz Bulut:

-Ağaçlar, sizi buralarda daha önce görmemiştim. Nereden geldiniz, nereye gidiyorsunuz, demiş.

Ağaçlar:

-Senden yardım istemeye geldik, demişler.

Beyaz Bulut:

-Benim size ne yardımım olabilir ki? Buyurun derdinizi söyleyin bakalım, demiş.

Ağaçlar:

-Köyde hüküm süren bir kıtlık var. Asi Nehri'ne gittik bize yardım edemedi. Akdeniz'e gittik. Köye doğu yola çıktı. Tek başına bu sorunu çözemeyeceğini söyleyerek bizi sana yolladı, demişler.

Beyaz Bulut, komşusu Pembe Bulut'a seslenmiş:

-Komşum tez bulutlara haber ver. Köy halkı zor durumdaymış. Toplanıp yardıma gideceğiz, demiş.

Pembe Bulut, hemen tüm bulutları arkasına kattığı gibi Beyaz Bulut'un evine gelmişler. Ağaçlar, köye kova kova su taşımışlar. Bulutlar, var güçleriyle yağmur yağdırmışlar. Akdeniz, on dört koldan köye su göndermiş.

Köy halkı ne olduğunu anlamaya çalışırken dakikalar sonra köydeki kuraklık yerini yeşillığe bırakmış.

Suyun toprağı yeniden canlandırmasıyla birlikte tarlalarda bir üründen binlerce ürün hasat edilmiş. Bahçelerdeki meyve ağaçları yeniden yapraklarını giyinmiş ve meyvelerle süslenmiş. Bağlardaki üzümler en güzel hâllerıyla boy göstermeye başlamışlar.

Köy, bir baştan diğer başa rengârenk çiçeklerle kaplanmış. Dört bir yanda doğa yeşilin her tonunu bürünmüş. Köy, eski bereketli ve verimli hâline dönmüş. Köy halkı yeniden can bulan toprağın bu hâlini görünce eski neşeli ve mutlu günlerine geri dönmüş.

Köy halkı hep birlikte onlara yardım eden ağaçlara, bulutlara, denize ve yaşlı Çınar ağacına teşekkür etmiş. Hep birlikte dans edip oyunlar oynamışlar. Çınar ağacı, köyün eski hâline döndüğünü duyunca sevinçten yüz yıl daha gençleşmiş. Yeni yeni fidanlar boy vermiş. (KK192).

1.1.3.20. Dilenci Adam

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde...

Dilencinin ayağına bir iğne saplanmış. Dilenci, tandırda ekmek yapan bir nine görmüş.

Dilenci:

-Allah seni bağışlasın nineciğim. Ayağıma batan iğneyi çıkarır mısın, der.

Nine:

-Gel buraya demiş. İğneyi çıkartmış ve iğneyi tandıra atmış.

Dilenci:

-Neden tandıra attın ki ya iğne ya ekmeğim, demiş.

Kadın:

-Tamam, demiş.

Kadın, ekmeği yapıp bir tane ona vermiş. Dilenci, ekmeği aldıktan sonra oradan uzaklaşmış.

Dilenci, çobanları görmüş. Çobanların acıktığını anlamış.

Dilenci:

-Alın şu ekmeği yiyin, demiş.

Çobanlar ekmeği alıp yemişler. Ekmeği bitirmişler.

Dilenci, çobanlara:

-Ya ekmek ya kuzu, demiş.

Çobanlar:

-Biz günlük parayla çobanlık yapıyoruz. Ağa bizi öldürür, demişler.

Dilenci:

Ya ekmek ya kuzu, diye tekrar etmiş.

Çobanlar:

-Bir kuzu al, demişler.

Dilenci, kuzuyu alıp yürümeye devam etmiş. Dilenci, yürür yürür bir yerde durur. Birilerinin çalıp oynadıklarını görür. Bir yandan da kavga ettiklerini görür.

Birbirlerine:

-Vallahi bir koyun getirmeden de sana gelini vermeyiz. Koyunsuz düğün olmaz diye bağıyorlarmış.

Diğer taraf da:

-Ben nerden getireyim koyunu, diye söylüyormuş.

Dilenci:

-Onların yanına gidip onlara neden kavga ettiklerini sorar. Onlar da koyun istediklerini söylerler. Adam, onlara koyunu verir. Koyunu kesip pişirirler ve yerler. Daha sonra gelini de alırlar.

Dilenci adam, yürür ve önlerinde durur.

-Ya kuzu ya gelin, der.

Onlar da:

-Lan biz koyun istemedik. Sen bize getirdin, derler.

Baktılar ki, adam çekilmiyor başka çare yok. Dilenci adama gelini verirler. Dilenci adam, gelini alır ve bir tepenin başına çıkar. Kendi evini kurar ve çocuklukları olduktan sonra mutlu bir yaşam sürerler. (KK198).

1.1.3.21. Kuyruksuz Tilki

Zaman zamanda iken, kalbur kazanda iken, deve tellal, katır hamal, ben aksakallı pir iken, babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken, var varanın, sür sürenin, yol gidenin olmuş. Bir varmış bir yokmuş.

Yaşlı bir kadın varmış. Sütü sağdıktan sonra her zaman kapının arkasında koyarmış. Tilki de gelip bu sütü içermiş. Üç, dört, beş gün derken bu süt, birileri tarafından gizlice içiliyormuş.

Kadın:

-Ben bu sütü kimin içtiğini öğrenmeyecek miyim, diye söylenmiş.

Kadın her zamanki gibi sütü sağdıktan sonra kapının arkasına koymuş ve zula bir yerde beklemeye koyulmuş.

Kadın:

-Kim bu sütü içiyor göreceğim, demiş.

Tilki, tam da o sırada gelip sütü içmeye başlayacakken kadın, elindeki demir sopayla tilkiye bir tane vurur. Kadının bu darbesiyle tilkinin kuyruğu kopar.

Tilki, oradan uzaklaşır ve iki üç gün sonra kadının yanına gelir ve yalvarır.

Tilki:

-Allah seni bağışlasın nine. Lütfen bana kuyruğumu geri ver buralardan gideceğim, der.

Kadın:

-Vallahi de sana kuyruğunu vermem stlerimi getirmeden, der.

Tilki ineğin yanına gider ve ineğe yalvarmaya başlar:

-Allah seni bağışlasın inek, bana sütünü ver. Ben de sütü, nineye götüreceğim. O da bana kuyruğumu versin ben de şehrime gideceğim, der.

İnek de:

-Bana dut yaprağı getirmeden sana süt vermem, der.

Tilki, dut ağacına gider:

-Dut ağacı bana yapraklarını verir misin? Ben, yaprakları ineğe götüreceğim. İnek de bana sütü versin ben de nineye götüreceğim nine de bana kuyruğumu versin ben de kuyruğumu alıp şehrime gideceğim, der.

Dut ağacı:

-Bana su getir de beni sula o zaman, der.

Tilki su birikintisine gider:

-Bana suyunu verir misin? Dut ağacını sulayayım. Dut ağacı da bana yapraklarını versin. Yaprakları da ineğe götüreyim. İnek de bana sütünü versin. Ben de sütü nineye götüreyim. O da bana kuyruğumu versin, der.

Su:

-Sana suyumu ocuk getirip suda zıplatmadan vermem, der.

ocuklarının yanına giden tilki, onlara:

-Çocuklar, gelip suda zıplar mısınız? Su birikintisi de bana suyu versin. Ben de alıp dut ağacını sulayayım. O da bana yapraklarını versin. Yapraklarını ineğe götüreyim. İnek de bana sütünü versin. Sütü de nineye götüreyim. Nine de bana kuyruğumu versin, der.

Çocuklar:

-Bize çizme getirmezsensin gitmeyiz, der.

Ayakkabıcıya giden tilki, ona:

-Bana çizme verir misin? Çocuklara götüreyim de su birikintisinde çırpınsınlar. Su birikintisi de bana suyunu versin. Ben de dut ağacını sulayayım. Dut ağacı da bana yapraklarını versin. Yaprakları da ineğe götüreyim. İnek de bana sütünü versin. Ben de sütü nineye götüreyim. O da bana kuyruğumu versin. Ben de kuyruğumu alıp şehrimde gideyim, der.

Ayakkabıcı da:

-Bana yumurta getirmeden vermem, der.

Tilki tavuğun yanına gider.

Tavuğa:

-Tavukçuğum bana yumurtanı verir misin? Yumurtayı ayakkabıcıya vereceğim. O da bana çizme verecek. Çocuklara götüreceğim. Su birikintisinde zıplasınlar. Su birikintisi de bana suyu versin. Dut ağacına götüreyim. Dut ağacı da bana yapraklarını versin. Yaprakları da ineğe götüreyim. İnek de bana sütünü versin. Ben de sütü nineye götüreyim. O da bana kuyruğumu versin. Ben de şehrimde gideceğim, der.

Tavuk da:

-Bana yem getirmeden vermem, der.

Tilki, bir kadının buğday öğüttüğünü görür.

Kadına:

-Nineciğim bana bir avuç buğday vermez misin?

Kadın:

-Ne yapacaksın buğdayı, diye sorar.

Tilki:

-Tavuğa vereceğim. Tavukta bana yumurtayı versin. Yumurtayı ayakkabıcıya vereyim ki bana çizme versin. Çizmeleri çocuklara vereyim. Çocuklar da su birikintisinde zıplasın. Su birikintisi de bana suyu versin. Suyu da dut ağacına vereyim. Dut ağacı da bana yapraklarını versin. Yaprakları da ineğe götüreyim. İnek de bana sütünü versin. Ben de sütü nineye götüreyim. O da bana kuyruğumu versin. Ben de kuyruğumu alıp şehrimde gideceğim, der.

Kadın da:

-Oğlumu sustur vereyim, der.

Tilki de içeri girerek çocuğu susturmaya çalışır; ama bir türlü çocuk susmaz. Tilki de bir avuç kum getirir ve çocuğun ağzına koyar. Çocuk susar. Kadın, buğdayı verir. Tavuğa götürür. Tavuk, yumurtayı verir. Yumurtayı alıp ayakkabıcıya verir. Ayakkabıcı da çizmeyi verir. Çizmeyi alıp çocuklara verir. Çocuklar da su birikintisinde zıplar. Su birikintisi de suyu verir. Suyu dut ağacına götürür. Dut ağacı yapraklarını verir. Yaprakları ineğe götürür. İnek de sütünü verir. Sütü alıp nineye verir. Nine de kuyruğunu verir.

Tilki, nineye:

-Nine, bana kuyruğunu takar mısın, der.

Nine:

-Kusura bakma. Takamam, der. Tilki de oradan uzaklaşır. Kuyruğunu alır ve gider. Yerine takmaya çalışır. İki, üç kez denese de kuyruğu bir türlü yerine takamaz. Herkes tilkiyle kuyruksuz diye alay etmeye başlar. Tilki, oradan uzaklaşır ve önünde bir üzüm bağı görür. Üzüm yiyerek karnını doyurur. Bir salkım da yanına alır. Giderken de bir düğün görür. Onunla kuyruksuz diye alay edenler, bu düğünü izliyorlarmış. Onun elinde üzüm salkımını görürler. Tilkiye bize de yedir dediler.

Alay edenler:

-Nereden getirdin bu salkımı, bizi de oraya götüremez misin, diye sorarlar.

Tilki:

-Tamam, der.

Onları üzüm bağına götürür. Ama onlar, yol boyunca sürekli tilkiyle alay edip gülüyorlarmış.

Tilki de kurnazca durun bakın ne yapacağım size, diye geçiriyormuş aklından.

Onlara:

-Siz burada bekleyin. Hepimiz oraya girsek bizi yakalarlar. Sizi kuyruklarınızdan bağlayacağım. Ben size üzüm getirip yedireceğim.

Onlar da:

-Tamam, derler.

Tilki, hepsini kuyruklarından bağlamış ve üzüm bağına girmiş. Avazı çıktığı kadar bağırmaya başlamış.

-Üzüm bağının sahipleri birkaç üzüm kaldı. Üzüm bağını alıyorlar, diye.

Bunu duyan tilkiler kuyruklarını koparıp kaçmışlar. Hatta alay edenlerden en

büyükleri, nar ağacını da söküp kaçmış. Tilki de daha sonra kendisiyle alay eden diğer tilkilerin yanına gider ve onlarla alay etmeye başlar. En büyüklerine de maşallah, sen korkudan nar ağacını kopartıp kaçabilmişsin diye alay eder. (KK206).

1.2. Efsaneler

Türkiye Türkçesinde kullanılmakta olan “*efsane*” terimi, Farsça kökenli bir kelimedir. Farsçada efsane, “*Masal, hikâye ve öykü*” (Kanar, 2000: 102) anlamına gelmektedir. Saim Sakaoğlu’na göre efsane, Farsça bir kelime olup dilimize oradan girmiştir. Batı dillerinde Lâtince “*legendus*” kökünden çıkan, İngilizce “*legend*”, Fransızca “*legenda*”, İtalyanca “*leggenda*”, İspanyolca “*leyenda*”, Almanca “*legende*” gibi kelimeler, efsane kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır (1980: 4). Metin Ergun ise bu terimlere ek olarak Almanca “*sage*”, Yunanca “*mythe/mythos*”, Arapça “*ustûre, esâtir*” ve Rusça “*predaniya, skaz*” (1997: 1) kelimelerinin de efsane karşılığı olarak kullanıldığını ifade etmektedir.

Anadolu Türkleri arasında “*efsane*”, “*menkabe*”, “*esâtir*” ve “*mitoloji*” terimleri yaygınlık kazanmıştır. Anadolu dışında yaşayan Türklerden Azerbaycan Türkleri “*esâtir*”, “*mif*”, “*efsane*”; Türkmenler “*epsana*”, “*rovayat*”; Özbekler “*efsane*”, “*rivayat*”; Karakalpaklar “*epsane*”, “*legenda*”, “*anız*”, “*anız-engime*”; Kazaklar “*anız*”, “*anız-engime*”, “*epsane-hikayat*”; Başkurtlar “*rivayat*”, “*legenda*”; Kırım Tatarları “*efsane*”; Kazan Tatarları “*rivayat*”, “*legenda*”, “*ekiyet*”, “*beyt*”, Altay Türklerinde “*kuuçın*”, “*kep-kuuçın*”, “*mif-kuuçın*”, “*legenda-kuuçın*”; Hakaslarda “*kip-çoo*h”, “*legenda*”, “*çoo*h-çaa”z”; Tuva Türklerinde “*tool-çurgu çugaa*”, “*töögü çugaa*”; Şorlarda “*purungu çook*”, “*kep-çook*”, “*er*bek”; Karaçaylarda “*ayt*iv”, “*tavru*h”, Uygurlarda “*rivayet*”, “*epsene*” ; Yakutlarda “*kepseen*”, “*sehen*”, “*kepsel*”, “*bılırgı sehen*”; Dolganlarda “*çukçah*”; Tofalarda “*uleger*”; Çuvaşlarda “*halap*”, “*mif*”, “*ılap*” vb. terimler efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır (Ergun, 1997: 1-2; Eyyidoğlu, 1997: 106).

Efsane türünün tanımlanmasıyla ilgili ilk çalışmalar 19. yy.’de folklorun bir bilim dalı olarak kabul edilmesine kadar inmektedir. Bu alanda ilk tanımlama halk biliminin kurucusu olarak kabul edilen Gimm Kardeşler tarafından yapılmıştır. Gimm Kardeşler, Alman masallarını derleme çalışmaları sırasında, masala çok yakın bir tür olan ve masalla sık sık karıştırılan efsaneyi ayrı bir tür olarak ele alma ve tanımlama gayreti içinde olmuşlardır. Gimm Kardeşler efsaneyi, “*Efsane, gerçek veya hayali*

muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâye” (Sakaoğlu, 1980: 4) biçiminde tanımlamışlardır.

İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen sözlü gelenek ürünlerine yani masallara; dilimizde ustûre, esâtîr, fesâne, efsâne, mitos, mit kelimeleri ad olarak verilmiştir. Bugün masal sayılan mahsullerden ayrı olarak düşündüğümüz cemiyetin ortak malı bu eserler, zamanla din, kültür, ekonomi ve diğer tarihî gerçeklerle beslenerek yazılı kaynaklara geçen efsane ve menkıbelere örnek olmuşlardır. Türklerin hayatında şaman, alperen, peygamber, halife, padişah, şeyh, şeyhülislam, asker, vb. gibi otoriterler etrafında veya şehirler, saraylar, camiler, mezarlar, türbeler, adaklar, vb. üzerine doğmuş masallar ve menkıbeler bu mahsuller arasında yer alırlar (Elçin, 2000: 314). Max Luthi efsane kavramını, duygusal bir anlatımla, anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçek ise nasıl olduğunu düşündüren ve gerçekten haberdar olmayı isteten, nesilden nesile sözlü aktarım yoluyla ve karakteristik bir şekle sahip anlatım türünün adı olarak tarif ederken yine ona göre efsane, gizemli bir yapıya sahiptir. Efsaneyle insan, ruhlar, devler, cüceler, orman-su-rüzgâr, hayvanlar, dağlar, cadılar, büyücüler gibi bilinen ve bilinmeyen şeylerle tanışır. Bu konular efsanedeki asıl ilgi odağını oluşturur. Bu olağanüstülükler dışında savaş, insanlığın ilk zamanları gibi gerçekler de bu çerçeveye içine sığdırılır (Luthi, 2006: 349-350).

Efsane denince akla gelen ilk çalışmalardan birisi de kuşkusuz Bahaeddin Ögel’in “Türk Mitolojisi” isimli eseridir. Efsane metinleri ve motifleri bakımından zengin örneklerin yer aldığı eserde Ögel, efsaneyi; “*Tarihte adı geçmeyen, artık unutulmuş büyük kahramanlara ait efsaneler, mitolojinin kadrosuna girer. Tarihte yaşadıklarını bildiğimiz kişilere ait efsaneler ise destan, yani ‘legende’dir.*” (Ögel, 1971: 5) olarak tanımlar. Ögel’in de ilgili tanımından hareketle söz konusu türlerin tanımlama ve sınıflandırılmalarında çok ciddi sıkıntıların olduğu hissedilmektedir. Çünkü anlatıya dayalı türler, iç içe girdiklerinden dolayı birbirinden kesin çizgilerle ayırmak olanaksızdır.

Şemseddin Sami, Kamûs-ı Türkî’de efsaneyi, “*1. Masal, asılsız hikâye, hurafat, 2. Şöhret bulup dillere düşen vak’a ve hâl, destan*” (1978: 136) şeklinde tanımlar.

Bilge Seyyidoğlu ise efsane hakkında; “*Efsaneler, tarihi devirler içinde teşekkül etmişlerdir. Konusu bir olay, tarihî veya dinî bir şahsiyet yahut bir yer olabilir.* (Seyidoğlu, 2005: 248) derken aynı zamanda “*Efsaneler, sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatan ve onu dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek, objektif bir gerçek değildir. Efsaneyi nakleden ve dinleyenler, efsanedeki olayların gerçekten olmuş olduğuna inanırlar.*” (Seyidoğlu, 1992: 315) demektedir.

Efsane konusunda Saim Sakaoğlu, bu alanda yapılan yerli ve yabancı pek çok çalışmayı inceledikten sonra efsanenin özelliklerini şu şekilde tespit etmiştir:

1. Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.
2. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.
3. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.
4. Efsanenin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatımadır (Sakaoğlu, 1980: 6-7). Efsanelerin teşekkülünde, birkaç kökün olduğunu vurgulayan Metin Ergun bunları;

1. Mitolojik kökler
2. Tarihî kökler
3. Dinî kökler
4. Hayalî, fantastik kökler (Ergun, 1997: 41) şeklinde oluştuğunu ifade etmektedir.

Budapeşte Kongesi’nde alınan kararlara göre efsaneler dört ana grupta alt başlıklar altında tasnif edilmiştir.

1. Dünyanın yaratılışı ve sonu (kıyamet) ile ilgili efsaneler
2. Tarihî efsaneler ve medeniyet tarihî ile ilgili efsaneler
3. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler / mitik efsaneler
4. Dinî efsaneler/Tanrı ve Kahramanlarla ilgili efsaneler. (Sakaoğlu, 1980: 10-16).

Budapeşte Kongesi’nde alınan efsane sınıflamasını Pertev Naili Boratav, Türkiye’de tespit edilen efsane metinlerinden hareketle şu tasnifi yapmıştır:

1. Yaradılış efsaneleri (Oluşum ve dönüşüm efsaneleri) Evrenin sonunu (mahşer ve kıyamaet günlerini) anlatan efsaneler.
2. Tarihlik efsaneler.

3. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerinde efsaneler.
4. Dinlik efsaneler (Boratav, 1997: 100).

Boratav'ın Türk efsaneleriyle ilgili Fransızcadan aktarılan ve Folklorla Doğru dergisinde yayınlanan "Türk Efsaneleri" adlı makalesinde yer alan tasnifi ise şöyledir:

- A. Ünlü kimseler üzerine anlatılan ve az çok olağanüstü nitelikler taşıyan efsaneler,
- B. Etiyolojik efsaneler,
- C. Hayalî hayvanlar üzerine anlatılan efsaneler,
- Ç. Cinler ve hayvanların sahipleri ile ilgili efsaneler,
- D. Büyücü ve falcılarla ilgili efsaneler,
- E. Evliya menkıbeleri,
- F. Âşk efsaneleri (Boratav, 1974: 12-20).

Bilge Seyidoğlu, "*Erzurum Efsaneleri*" adlı eserinde, 192 efsane metnini üç ana grupta toplamıştır. Eserdeki efsaneler yerlerle ilgili olduğu için tasnif de yerlerle ilgilidir: Seyidoğlu'nun tasnifi şöyledir:

I. Dinî Binalarla İlgili Efsaneler

- A. Camiler ve mescitler üzerine söylenen efsaneler,
- B. Kutsal kabirlerle ilgili olanlar,
- C. Tekkeler, ocaklar ve müritlerle ilgili efsaneler,
- Ç. Türbeler üzerine söylenen efsaneler,
- D. Kaleler üzerine anlatılan efsaneler,

II. Evler ve İnsanların Yaşadığı Yerlerle İlgili Efsaneler

- A. Alkansı ve peri kızı ile ilgili efsaneler,
- B. Çobanların ve köprülerin efsaneleri,
- C. Değirmen ile ilgili efsane,
- Ç. Evler hakkında anlatılan efsaneler,
- D. Hamamlar üzerine söylenen efsaneler,
- E. Kahve ve lokanta üzerine söylenen efsaneler,
- F. Keramet sahiplerinin efsaneleri,
- G. Köylerle ilgili efsaneler,
- Ğ. Kuyu ile ilgili efsane,
- H. Tekin olmayan yerlerde yaşayan tekin olmayan yaratıklar,

III Tabiat ve Kırlarla İlgili Efsaneler

- A. Çeşme ile ilgili efsane,
- B. Düzlüklerle ilgili efsaneler,
- C. Göller ve şelalelerle ilgili efsaneler,
- Ç. Kaplıcalarla ilgili efsaneler,
- D. Mağaralarla ilgili efsaneler,
- E. Nehirle ilgili efsane,
- F. Pınarla ilgili efsane,
- G. Taşlar ve kayalarla ilgili efsaneler (Seyidoğlu, 1997: 7-8).

Sahada yapılan derlemeler sırasında tespit edilen efsane metinlerinden hareketle şöyle bir tasnif denemesi yapılmıştır:

1. Velilerle ilgili efsaneler
2. Hızır-İlyas ile ilgili efsaneler
3. Yer adları ile ilgili efsaneler
4. Nehirlerle ilgili efsaneler
5. Ağaçlarla ilgili efsaneler
6. Olağüstü varlıklarla ilgili efsaneler

Efsaneyle ilgili olarak yapılmış tanım ve tasniflerden hareketle, bu türün diğer türlere göre inandırıcılık vasfının daha ağır bastığı söylenmelidir. Örneğin masal anlatıcısı, masalını ya da bir halk hikâyesini icra ederken metinlerin bir hayal ürünü olan kurmacalardan ibaret olduğunu bilir. Zaten bu anlatıları dinleyen kişiler de bu metinlerin hayal ürünü olduğunu bildikleri için söz konusu anlatılara inanmazlar. Oysa efsane mefhumunda hem anlatıcı hem de dinleyici, anlatılan metinlerin gerçekliğine inanır ve bunun kutsî özelliğini kabullenirler.

Hatay yöresinde derleme yaptığımız yerlerde efsane anlatıcıları her yaştan ve her kesimden insanlardı. Ancak sözlü kültürel ortamda nesilden nesile aktarılan efsanelerin daha çok yaşlı ilerlemiş kişilerde muhafaza edildiğini de burada söylememizde fayda vardır. Özellikle gelişen teknolojiye bağlı olarak akıllı telefonların, bilgisayarların ve televizyonların insanları ve bilhassa gençleri esir etmesine paralel olarak anlatıya dayalı türlerin muhafazasında ciddi sıkıntıların olduğunu gözlemledik. Bizler bu çalışmamızla özellikle unutulmaya mahkûm olan anlatı türlerinden yazıya geçirebildiklerimizi kurtarıp koruyabileceğimiz inancındayız. Lakin tespitlerimiz arasında bugüne kadar

yazıya geçirilemediği için unutulmuş metinlerin de olduğunu üzümlere burada zikretmeliyiz.

Efsane anlatıcılarını genel hatlarıyla değerlendirdiğimizde, erkeklerin kadınlara göre daha çok efsane bildiği ve anlattıkları görülmüştür. Bu durum, ilgili zümrede özellikle kırsal kesimlerde ataerkil bir yapının hâkim olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak inanca bağlı olarak üretilen Hızır ve yatırlar etrafındaki efsane ve memoratların özellikle kadınlar tarafından da bilinip anlatıldığını vurgulayalım. Ayrıca yatırlarla ilgili anlatılan efsanelerin icrasının daha çok kanaat önderi olan veya bu yolda durmaya çalışan kişiler olduğu tespit edilmiştir.

Tabiatla iç içe yaşayan kırsal kesim insanların özellikle doğa olaylarıyla ilgili efsaneleri çok daha iyi bilip anlatmaktadırlar.

Efsanelerini derlediğimiz kaynak şahısların çoğunluğu orta yaş üzeri insanlardan oluşmaktadır. Derleme yaptığımız kaynak kişilerin büyük bir bölümü efsaneyi ya anne-babasından ya da kanaat önderlerinden dinlediğini bizimle paylaşmışlardır. Söz konusu anlatıların özellikle Nusayrilik kültürünün yayılması, öğretilerin ve inançların aktarılması hususunda işlevsel bir görevi üstlendiği hissedilmektedir.

Efsanelerin her zaman her yerde anlatılan bir tür olmadığı, efsanenin anlatılabilmesi için o efsane ile ilgili bir olay ya da ortamın bulunması gerektiği unutulmamalıdır. Bu bağlamda efsane anlatıcısı ancak ve ancak dinleyicinin efsaneye inanacağını hissettiği vakitte icra eder. Kendisi anlattığına inandığı için dinleyicinin de bu anlatıya inanmasını ister. Aksi hâlde efsaneyi icra etmez.

1.2.1. Efsanelerin Tip Yapısı

Nusayrilere derlenen efsane metinleri masallarda olduğu değerlendirilmiştir. Metinler bölümünde yeralan efsanelerin tip yapısı aşağıdaki sıralamaya göre verilmiştir:

1. Efsanenin adı
2. Masalın motif sırası

Birinci Efsane

1. Gökmeydan Hızır Türbesi Efsanesi
2. Motif sırası

1. Geç saatlerde dışarı çıkan delikanlının evine dönerken karşısına yılan çıkar ve çok korkar.

2. Yılan korkusu üzerine genç, ne zaman uyusa yılan rüyasında gelip kendini sokar.

3. Bu derde çare arayan ailesi, tavsiyeler üzerine delikanlıyı Gökmeydan'daki Hızır türbesine götürerek orada üç gece yatırır.

4. Gencin rüyasına gelen Hızır, bu sıkıntının nedenini söyledikten sonra ne yapması gerektiğini belirtir.

İkinci Efsane

1. Uzun İdris Türbesi Efsanesi

2. Motif sırası

1. Kıbrıs Savaşı yıllarında savaşa katılan halk, çok müşkül bir durumda kalır.

2. Elde kalan son birkaç savaş uçağından birisi daha düşman güçleri tarafından vurulur.

3. Uçak, vurulur vurulmaz pilot hayatını kaybeder.

4. Uçak düşmek üzereyken Allah'ın bir velisi olan kişi, uçağı içinde belirerek uçağı kullanmayı bilmeyen askere uçağı kullanması ve düşman güçlerinin merkezine bombayı atmasını söyler ve böylelikle savaşın kaderi değişir.

Üçüncü Efsane

1. Şeyh Yusuf El-Hekim Türbesi Efsanesi

2. Motif sırası

1. Evilik çağına gelen genç bir kızın yüzünde büyük yaralar çıkar ve dikkat çekici tarzda büyük olan bu yaralar, genç kızın evlilik hayallerini suya düşürür.

2. Birçok gece ağlayarak yatağına giren kızın rüyasına, Şeyh Yusuf El-Hekim girer ve kızı şifa bulması için türbesine gelip dua etmesini söyler.

3. Kız, Harbiye'deki Şeyh Yusuf El-Hekim türbesine gelip içten dua eder.

4. Türbe ziyaretinden sonra Şeyh Yusuf El-Hekim, kızın rüyasına girerek kendi hazırlamış olduğu yeşil merhemi kızın yüzüne sürer ve kız, uyandıktan sonra bu hastalıktan kurtulur.

Dördüncü Efsane

1. Şeyh Muhammet el-Garip Efsanesi

2. Motif sırası

1. Şeyh Muhammet el-Garip'in yaşadığı zamanlarda ülke, açlık ve sefaletten geçilmez.

2. Şeyh, azık bulabilmek için bir gün Antakya'dan Üçgüllük köyüne gelir.
3. Şeyh, köye üstü başı yırtık perişan bir vaziyette gelince köylü bu adamdan çok korkar ve onu öldürürler.
4. Öldürülen şeyh, ormanlık bir yere atılır ve aradan birkaç gün geçtikten sonra şeyh, köylülerden birinin rüyasına girer ve kendisinin kim olduğunu söyler.

Beşinci Efsane

1. Mıgdad el-Yemin Efsanesi
2. Motif sırası
 1. 1990 yılına kadar tek bir mezar gibi görünen Mıgdad el-Yemin Türbesi'nin olduğu toprak, bir ağa üzerine tapulu olduğu için halk, burayı rahatlıkla ziyaret edemez.
 2. Yurtdışından tatil amaçlı buraya gelen iki bacanak, türbenin yakınından geçerken kaza yapıp uçuruma yuvarlandıkları sırada beyaz kıyafetli, ak sakallı bir adam arabayı eliyle aldığı gibi asfalta tekrar bırakır.
 3. Bu derviş, kendisinin Mıgdad el-Yemin olduğunu söyler ve iki bacanak hem kendi hem de yurtdışından topladıkları paralarla türbeye yol yaptırırlar.

Altıncı Efsane

1. Şeyh Hasan Basri Türbesinin Efsanesi
2. Motif sırası
 1. Şeyh Hasan Basri Türbesi'nin bulunduğu yerde eskiden böğürtlen bahçesinden başka bir şey yoktur.
 2. Köylüler, geceleyin bu bahçeden geçerken nura benzeyen ışıkların çıktığını görür.
 3. Bu durumu araştıran guptan biri Ermeni asıllı olunca, şeyh köylülerden birinin rüyasına girerek kendisinin kim olduğunu söyler ve Ermeni'nin parasının verilerek gönderilmesini ister.
 4. Bahçe kazılınca Şeyh Hasan Basri'nin bozulmamış naşına ulaşılır ve türbesi yaptırılır.

Yedinci Efsane

1. Şeyh Salih'in Efsanesi
2. Motif sırası
 1. Şeyh Salih, yaşadığı dönemde çok fakir bir aileye mensuptur.

2. Annesi yemek pişirebilmek için Şeyh Salih’e odun getirmesini söyler; ancak şeyh çok yorgun olduğunu daha sonra gideceğini söyler.

3. Annesinin odun isteğini tekrarlaması üzerine Şeyh Salih, yemek tenceresini ayaklarının üzerine koyar ve yemek pişer.

4. Bu duruma çok şaşırان annesi, oğlunun evliya olduğunu anlar; ancak sırrı ifşa olan şeyh, ortadan kaybolur.

Sekizinci Efsane

1. Şeyh Yusuf el-Hekim Efsanesi

2. Motif sırası

1. Yaşadığı dönemde oldukça fakir bir zat olduğu bilinen Şeyh Yusuf el-Hekim’e köylü komşuları, buğday satın almak isteyen bir gubu göndererek onunla eğlenmek isterler.

2. Şeyh, evine gelen kişileri misafir edip ağırlar.

3. Hanımına boş bir çuvalı verip içine buğday doldurmasını söyleyince hanımı bu duruma çok şaşırır ve kendilerinde sadece yarım çuval buğday olduğunu söyler.

4. Şeyh, hanımına besmele çekip doldurmasını söyler.

5. Hanımı, besmele çekip yarım çuval buğdayın içinden bir çuval buğday doldurup getirir ve misafirlere verir.

6. Bunu duyan köylüler hatalarını anlar ve şeyhin elini öpüp ondan özür dilerler.

Dokuzuncu Efsane

1. Hızır-İlyas Efsanesi

2. Motif sırası

1. Samandağ’ın Hıdırbey Köyü’nde “Hayat Suyu” adında hastalara şifa, dertlere deva olan başı sonu belli olmayan bir ırmak vardır.

2. Bu suyun başında bir ejderha durduğundan kimse bu sudan almaya cesaret edemezmiş.

3. Eşini genç yaşta kaybeden ve bir kızı olan kral, amansız bir hastalığa tutulur.

4. Hiçbir hekim, kralın hastalığına çare bulamaz.

5. Hekimler, aralarında hayat suyunu konuşurken kralın kızı bunu duyar ve suyu almak üzere ejderhanın önüne gider.

6. Ejderha, tam kıza yaklaşacakken cengâver bir çoban elindeki mızrağı ejderhaya saplar ve yaralanan ejderha, başını Lübnan'ın sert kayalarına çarpar ve Asi Nehri oluşur.

7. Cengâver çobanın adı da Hıdırbey olur ve bu bey kralın kızıyla evlenir.

8. Çobanın mızrağı, ejderhanın kalbinden çıktıktan sonra yere saplanır ve oradan dev bir çınar ağacı peyda olur.

Onuncu Efsane

1. Hızır Efsanesi

2. Motif sırası

1. Musa peygamber, yaratıcıya seslenerek bu dünyanın en akıllısının kim olduğunu sorar.

2. Bu suale cevap olarak gökten, “Hıdırbey adında bir çoban olduğu” sadası gelir.

3. Bu cevap üzerine yola koyulan Musa peygamber, yorgun bir vaziyette Samandağı'nın yakınlarında bir ırmağın başına gelerek değneğini saplar ve uykuya dalar.

4. Musa peygamber, uyanınca değneğini sapladığı yerin ağaç olduğunu, torbasındaki balıkların da canlandığını görür.

5. Karşısında bir balıkçı gören Musa peygamber, balıkçıyla beraber Hızır'ı bulmak için denize açılırlar.

6. Balıkçı, önüne çıkan kayıkları deler, sırma saçlı bir çocuğu öldürür ve Kariye köyündeki bir duvarı onarıırken Musa peygamberin sabırsızlığı üzerine bir daha Hızır'ı göremeyeceğini söyleyerek yollarını ayırır.

On Birinci Efsane

1. Antakya Adının Efsanesi

2. Motif sırası

1. Antichous'un oğlu Selefkos, babasının hayranı olup onun izinden gitmeye çalışan birisidir.

2. Babasının anıları gözünün önünden gitmeyince bu duruma dayanamayan Selefkos, şehri terk etmeye karar verir. Halkı da onu yalnız bırakmaz.

3. Yola koyulan Selefkos ve halkı, Hatay iline gelir ve buraya hayran kalırlar.

4. Geceleyin rüyasında babasını gören Selefkos, babasının isteği üzerine Asi Nehri'nin kıyısına giderek bir liman şehri kurar ve oraya yerleşir.

5. Selefkos, yeni kurduğu bu şehre de “Antichous” adını verir.

On İkinci Efsane

1. Firavun ve Asi Nehri Efsanesi

2. Motif sırası

1. Hz. Musa, Firavun'dan kaçarken asasını Kızıldeniz'e vurur ve Kızıldeniz ikiye bölünür.

2. Hz. Musa'nın asasıyla ikiye böldüğü yerin Asi Nehri'nin ters aktığı nokta olduğu rivayet edilir.

On Üçüncü Efsane

1. Hızır ve Musa Ağacı Efsanesi

2. Motif sırası

1. Asırlar evvel ikindi namazı vaktinde Hatay'ın Samandağ ilçesinde bulunan Hıdırbey köyüne Hz. Musa gelir.

2. Hz. Musa, abdest almak için elindeki asasını yere bırakarak göle iner.

3. Abdest alırken Hızır aleyhiselam ile karşılaşır ve birlikte namaz kılarlar.

4. Namaz kıldıktan sonra asasının yanına giden Hz. Musa, asanın ağaç olduğunu görür.

On Dördüncü Efsane

1. Ağlayan Çınar Efsanesi

2. Motif sırası

1. Çok uzun yıllar önce köylünün birisi odun ihtiyacı için ormandaki ağaçları keser.

2. Her bir ağaç kesilirken ağlayan çınarın yapraklarından su akar ve köylüler bu durumu fark etmezmiş.

3. Köylü bu sefer de ağlayan çınarın gövdesine baltasını vurur ve kan fışkırdığını görür. Bunun üzerine köylüler, ağaç kesmekten vazgeçerler.

On Beşinci Efsane

1. Defne/Dapne Efsanesi

2. Motif sırası

1. Zeus'un oğlu Apollon yakışıklılığı ile yedi cihana nam salmış ve çok iyi ok atan bir prenstir.
2. Zeus, bir tanecik oğlunu çok sevdiği arkadaşının kızı Albunea ile evlendirmek ister. Zaten Albunea, Apollon'a âşıktır.
3. Apollon, babasının bu isteğine karşı çıksa da babası karşısında açık bir şekilde bunu dile getirmemektedir.
4. Apollon, bir gün ormanda yürürken dünyalar güzeli Daphne ile karşılaşır ve âşık olur.
5. Bir gün, Albunea at arabası ile gezintiye çıkar. Nehrin yakınlarına geldiğinde at arabasının tekerleği bir taşa çarparak kırılır ve eve yürüyerek dönmek ister. Yolda Apollon ve Daphne'nin birbirlerine sevgi sözcükleri fısıldadıklarını görür.
6. Bu durumu hazmedemeyen Albunea, Afrodite'in oğlu Eros'tan intikam almak için yardım ister.
7. Eros, vakit kaybetmeden nehrin kıyısında oturmakta olan Apollon'u hedef alıp okunu atar. Saniyeler sonra ok, Apollon'a saplanır.
8. İlk ok, Apollon'a saplandığında Apollon Daphne'den nefret edip okun etkisiyle Daphne'yi suya iter ve ardından Eros, ikinci oku saplayarak Apollon'un Albunea'ya âşık olmasını sağlar.
9. Bunun üzerine Apollon'un Albunea ile evleneceğini duyan Daphne, üzüntüden toprağa kök salar ve heybetli bir ağaç şeklini alır.

On Altıncı Efsane

1. Şahmeran Efsanesi
2. Motif sırası
 1. Şahmeran, kimseye zarar vermeyen, kendi hâlinde yaşayan, görenleri güzelliğine hayran bırakan birisidir.
 2. Şahmeran'ın sırtına dokunmayı başaran kişilerin sırtında yılan derisi gibi pullanma olur.
 3. Devletin padişahı, devası olmayan bir hastalığa yakalanır.
 4. Bu derde sadece Şahmeran'ın deva olabileceği halk arasında yayılınca padişah, Şahmeran'ı huzuruna çağırtmış ve hastalığının devasını bilip bilmediğini sorar.
 5. Bu dermanı bilen Şahmeran, sonucunun kendi ölümü olduğu için padişaha hiçbir şey söylemez.

6. Yola koyulan Şahmeran, karşılaştığı gence âşık olur.
7. Bir zaman sonra padişahın derdinin dermanının kendisinde olduğunu gence anlatırken vezir, bunları duyar.
8. Vezir, bu durumu padişaha anlatınca saraya getirilen Şahmeran, üç parçaya ayrılarak kazanda kaynatılır.
9. Hangisinin doğru kazan olduğunu bilen tek kişi de Şahmeran'ın sevdiği genç, saraya getirilir. Bu hâli gören genç, padişaktan ve vezirden sevdiğinin intikamını almak ister.

1.2.2. Efsanelerin Motif Sırası

Hatay Nusayrilerinden derlenen efsanelerde tespit edilen motifler *Motif İndeks*'e göre sıralanmıştır. Tespit edilen motiflerin yanına metinler bölümünde yer alan efsanelerin numaraları parantez içinde belirtilmiştir.

A. MİTOLOJİK MOTİFLER

A 0. *Tanrı*

Hız. Musa, Tanrı ile konuşur. (1.2.3.10)

B. HAYVANLAR

B 11. *Ejderha*

Hayat Suyu'nun başında dev gibi bir ejderha vardır. (1.2.3.9)

B 20. *Hayvan adam*

Şahmeran, yarı insan yarı hayvan şeklindedir. (1.2.3.16)

B.211.6.11 *Yılan*

Çocuk, gezdikten sonra eve döneceği sırada karşısına bir yılan çıkar. (1.2.3.1)

D. SİHİR

D 215. *İnsanın ağaca dönüşmesi*

Daphne gözyaşları içerisinde toprağa kök salmaya başlamış. Kısa bir süre sonra Daphne kocaman heybetli bir ağaç şeklini alır. (1.2.3.15)

D 1254. *Sihirli asa*

Hız. Musa, Firavun'dan kaçarken asasını Kızıldeniz'e vurur ve Kızıldeniz ikiye bölünür. (1.2.3.12)

Hız. Musa'nın asasından ağaç peyda olur. (1.2.3.13)

E. ÖLÜM

(T)E *Öldürme*

Köylüler, üstü başı perişan bir şekilde olan Şeyh Muhammet el-Garip'ten korkup onu öldürürler ve ormanın içine atarlar. (1.2.3.4)

F. OLAĞANÜSTÜLÜKLER

F 220 *Perilerin yaşadığı yer*

Geceleyin sulak yerlerde, çöp kenarlarında şeytan ve periler gezer. (1.2.3.1)

F 220 *Gece perileri*

Periler, geceleyin çöp kenarında gezer. (1.2.3.1)

F 500-599. *Olağanüstü insanlar*

Mıgdat el-Yemin, kaza yapmak üzere olan iki bacanağın arabasını uçurumdan eliyle alır. (1.2.3.5)

Şeyh Salih, annesini yemek hazırladığı tencereleri ayağına koyunca yemek pişer. (1.2.3.6)

Şeyh Yusuf el-Hekim, evine gelen insanlara yarım çuval buğdaydan bir çuval buğday verir. (1.2.3.8)

F 575.1. *Çok güzel kız*

Dapne, çok güzel bir kızdır. (1.2.3.15)

Şahmeran, görenleri kendisine hayran bırakan bir güzelliكتedir. (1.2.3.16)

F 600. *Olağanüstü tedaviler*

Türbede uyuyan çocuğun rüyasına Hızır girerek onu tedavi eder. (1.2.3.1)

Ümitsiz kızın rüyasına Yusuf el-Hekim girerek derdine derman olur. (1.2.3.3)

Hayat Suyu, hastalara şifa, dertlilere deva olur. (1.2.3.9)

Şahmeran'ın üç parçaya ayrıldıktan sonra kazanda kaynatılan sulardan sadece birisi, padişahın derdine deva olacaktır. (1.2.3.16)

F 715. *Olağanüstü yerler*

Böğürtlen bahçesinin içinden akşamları nura benzeyen bir ışık yükselir. (1.2.3.6)

F 715. Olağanüstü ırmak (su)

Samandağ'ın Hıdırbey Köyü'nde "Hayat Suyu" adında hastalara şifa, dertlilere deva olan başı sonu belli olmayan bir ırmak vardır. (1.2.3.9)

Asi Nehri, ejderhanın ölmesiyle oluşmuştur. (1.2.3.9)

Hız. Musa'nın asasıyla ikiye böldüğü yer, Asi Nehri'nin ters aktığı noktadır. (1.2.3.12)

F 813. Olağanüstü ağaçlar

Çobanın mızrağı, ejderhanın kalbini delip geçtikten sonra yere saplanır ve buradan dev bir çınar ağacı biter. (1.2.3.9)

Köylüler odun yapmak amacıyla ağaçları keserken çınar, yapraklarından su döker. Sıra kendisine gelince gövdesine balta vurulan çınardan kan fışkırır. (1.2.3.14)

F 900. Kerametler ve olağanüstü hadiseler

Mıgdat el-Yemin, kaza yapmak üzere olan iki bacanağın arabasını uçurumdan eliyle alarak keramet gösterir. (1.2.3.5)

Şeyh Salih, annesinin yemek hazırladığı tencereleri ayağına koyunca yemek pişer ve keramet gösterir. (1.2.3.6)

Şeyh Yusuf el-Hekim, evine gelen insanlara yarım çuval buğdaydan bir çuval buğday verir. (1.2.3.8)

F 1068. Realist rüya

Korkan çocuk, rüyasında her zaman yılan tarafından sokulduğunu görür. (1.2.3.1)

Türbede uyuyan çocuğun rüyasına Hızır girer. (1.2.3.1)

Ümitsiz kızın rüyasına Yusuf el-Hekim girer. (1.2.3.3)

Şeyh Muhammet el-Garip, kendisini öldüren köylülerden birini rüyasına girer. (1.2.3.4)

Şeyh Hasan Basri, köylülerden birinin rüyasına girerek Ermeni'nin parasının verilerek gönderilmesini ister. (1.2.3.6)

Kahraman çoban, Hızır/Hıdır'dır. (1.2.3.9)

J. AKILLILAR VE APTALLAR

J 152. 2 Devışten alınan nasihat

İdris Dede, düşen uçağın içinde belirerek askere uçağı kullanmasını söyler. (1.2.3.2)

M. GELECEĞİN TAYİNİ

M 201. Söz ve antlaşmaların yapılması

Hz. Musa ile balıkçı kılığıyla karşısına çıkan Hızır arasında anlaşma yapılır. (1.2.3.10)

P. CEMİYET

P 10. Krallar ve padişahlar

Ülkenin bir kralı vardır. (1.2.3.9)

P 110. Padişahın vezirleri

Padişahın veziri, Şahmeran'ın gence anlattıklarını duyar. (1.2.3.16)

P 234. Baba ve kızları

Kralın sadece bir kızı vardır. (1.2.3.9)

P 412. Çoban

Ejderha, tam kıza yaklaşacakken çoban, mızrağını ejderhanın kalbine saplar. (1.2.3.9)

P 424. Doktor

Hastalanan kralı tedavi etmek için hekimler, bu derde çare olarak Hayat Suyu'nun şifa olabileceğini söylerler. (1.2.3.9)

Devletin padişahı devası olmayan bir hastalığa yakalanır ve hekimler, padişahın derdine deva olamaz. (1.2.3.16)

Q. ÖDÜLLER VE CEZALAR

Q 2. İyiler ve kötüler

Köylüler, kötü niyetli olunca şeyhi öldürüler. (1.2.3.4)

Köylüler, kötü niyetlidir. (1.2.3.8)

T. EVLİLİK

T 100. Evlilik

Kızın yüzünde çıkan büyük yaralar, onun evliliğine mani olur. (1.2.3.3)

V. DİN

V 113. Türbe

Ailesi, korkan çocuğu Hızır türbesine götürür. (1.2.3.1)

Uzun ve ince görünümlü bir türbe vardır. (1.2.3.2)

Hastalıkları tedavi eden bir türbe vardır. (1.2.3.3)

Şeyh Muhammet el-Garip, kendisini öldüren köylülerden birinin rüyasına girerek türbesinin yapılmasını söyler. (1.2.3.4)

Uzaktan tek bir mezar gibi görünen türbe vardır. (1.2.3.5)

Köylüler, Şeyh Hasan Basri'nin türbesini yaparlar. (1.2.3.6)

Hızır, Hz. Musa'nın karşısına balıkçı olarak çıkar. (1.2.3.10)

Hz. Musa, abdest aldığı sırada Hızır aleyhiselam ile karşılaşır ve birlikte abdest alıp namaza dururlar. (1.2.3.13)

V 200. Mukaddes şahıs

İdris Dede, mukaddes bir şahıstır. (1.2.3.2)

(T) V 206. Hızır

Hızır, çocuğun rüyasına girerek ona yardım eder. (1.2.3.1)

V 300. Dinî inanışlar

Şeyh Yusuf El-Hekim türbesine gidenlerin hastalıklardan kurtulacağına inanılır. (1.2.3.3)

W. KARAKTER ÖZELLİKLERİ

W 33. Kahramanlık

Uçağı kullanmayı bilmeyen asker, vurulan uçağı kullanarak bombaları, düşman mevzilerine isabet ettirir. (1.2.3.2)

W ... İntikam alma

Genç, sevdiğinin üç parçaya ayrıldığını görünce vezir ve padişah'tan intikam almaya karar verir. (1.2.3.16)

Z. ÇEŞİTLİ MOTİF GUPLARI

Z 71.1. Formülistik sayı: 3

Çocuğun türbede 3 gün uyuması tavsiye edilir. (1.2.3.1)

Şahmeran, üç parçaya ayrılarak kazanda kaynatılır. (1.2.3.16)

Z..... Formülistik sayı: 1000

Hz. Musa ağacının 1000 yılı aşkın süredir dimdik ayakta durduğu bilinir. (1.2.3.13)

1.2.3. Metinler

1.2.3.1. Gökmeşdan Hızır Türbesi Efsanesi

Gökmeşdan Beldesi Hızır Türbesi, birçok kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Dinlediğimiz bir anlatıya göre; yıllar evvel gencecik bir delikanlı, gecenin yarısı canı sıkılmış dolaşmak için sokağa atmış kendini. Geceleyin sulak yerlerde, çöp kenarlarında şeytan ve periler gezer derler. Niye çıkarlar ki gece yarısı bilinmez. Bu çocuk gezmış dolaşmış. Eve döneceği sırada karşısına bir yılan çıkmış. Öyle bir korkmuş ki o günden sonra uyuyamaz olmuş. Her uyuduğunda yılanın gelip kendini soktuğunu görüp bağıarak uyanırmış.

Gel zaman git zaman çocuk daha da kötüleşmiş. Ne uyuyabiliyormuş ne de evdekileri uyutuyormuş. Anası, bu türbenin hastalara iyi geldiğini, kim oraya giderse şifa bulunduğunu duymuş. Almış oğlunu Hızır Türbesine götürmüş. Orada olanlar üç gece yatırın yanında uyusun. Allah'ın izniyle bir şeyi kalmaz, demişler.

İlk gece çocuk uyumak için yatmış ama bir türlü korkudan uyuyamamış. İkinci gece sakince uyumuş. Üçüncü gece rüyasına Hızır gelmiş ve “Oğlum sen pis suyun üzerinden geçerken besmele çekmedin. Benim türbeme geldin ve yardım diledin. Sana bir bardak su vereceğim. Bunu içeceksin ve sabah gidip deniz suyunda yıkanacaksın.” demiş.

Sabah uyanan çocuk, annesine rüyasında Hızır aleyhisselam ile konuştuğunu onun verdiği bir bardak suyu içtiğini ve denizde yıkanması gerektiğini söylemiş. Bir bardak suyu içtikten ve denizde yıkandıktan sonra delikanlı, bir daha rüyasında yılan görmemiş ve uykusundan korkarak uyanmamış. (KK128).

1.2.3.2. Uzun İdris Türbesi Efsanesi

Bu türbe için “uzun” tabirinin kullanılması uzaktan bakıldığında ince ve uzun şeklinde görünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu türbe, başta Arap Nusayrileri olmak üzere diğer zümreler tarafından da sıkça ziyaret edilmekte ve hakkında çeşitli rivayetler oluşturulmaktadır.

Genellikle türbelerde yatan zatın yaşadığı dönemin bilinmemesi durumu bu türbede yatan zat için de geçerlidir. Halkın geneli Kıbrıs Savaşı'na katıldığını rivayet ettiğinden dolayı yaşadığı yahut ruhen var olduğu dönemi bu şekilde tayin etmek mümkündür.

Kıbrıs Savaşı sırasında, düşmanın şiddetli bir şekilde Türk askerlerini müşkül duruma düşürmesi esnasında hem havadan hem karadan taarruza geçen askerlerimiz bir bir ölmektedir. O sırada havadan destek veren bir savaş uçağının pilotu, düşman askerlerin uçağı tarafından vurulmuş. Uçak öyle bir hızla yere düşüyormuş ki içinde bulunan askerler artık öleceklerine hükmetmiş ve kelimeyi şehadet getirmeye başlamış. İşte öyle bir zamanda Allah kulunu yalnız bırakır mı? Bırakmaz elbette.

Bir evliya göndermiş ve bu evliya, ölen pilotun hemen yan koltuğunda oturan askere uçağın başına geçmesini söylemiş. Uçak kullanmasını bilmeyen asker, hem arkasında bulunan yaşlı dedenin şaşkınlığı hem de ölme endişesiyle hemen denileni yapmış. Yere çakılmaktan son anda kurtulan uçak, yavaş yavaş tekrar yükselmeye başlamış.

Askere, şurası düşman yatağı oraya bomba at. Burası düşmanın en sağlam yakası orayı vur. Öbür taraf askerimizi kırıp geçiriyor burayı da vur derken kaybedilecek olan savaş, şükürler olsun Türklerin lehine dönmüş. Uçak kullanmayı bilmeyen hatta uçağın silahlanma tuşlarının yerini dâhi bilmeyen asker, her söyleneni öylesine doğru yapmış ki sanki yıllardır savaş uçağı pilotu ve uçakların en baş pilotuymuş.

Yaptıklarına kendisi bile şaşırان asker, savaşın durulması ve Türk askerinin lehine dönmesinden mutlu bir şekilde tam arkasına dönmüş ve bir bakmış ki ona tüm emirleri veren ihtiyar ortalıkta yok.

Adını söylememesine rağmen asker, uçakta bulunan diğer askerlere:

-İdris Dede olmasaydı biz şimdi ölmüş olacaktık. Allah, onu bize öyle bir anda gönderdi ki daha yaşayacak günümüz varmış, demiş.

İşte böyle, İdris Dede bir gelmiş savaşmış, bir gitmiş Türk askeri kazanmış. Halk arasında bu ve bunun benzeri birçok rivayet olmakla birlikte genel anlatı, savaşta uçağı kurtarması ve düşmanın yerini tatbik etmesi üzerinedir. (KK137).

1.2.3.3. Şeyh Yusuf El-Hekim Türbesi Efsanesi

Şeyh Yusuf El-Hekim Türbesi Hatay'ın Antakya ilçesi Harbiye mevkiinde bulunmaktadır. Birçok hastalığı tedavi ettiği için adının sonuna “hekim” vasfı eklendiğı rivayet edilmektedir. Evlilik çağında genç bir kızın yüzünde büyük yaralar çıkmaya başlamış. Her geçen gün bu yaralar o kadar çok büyümüş ki; sokağa çıktığında herkes ona bakıyor, yüzünü dikkatlice incelemeye başlıyormuş. İnsanların bu tepkilerinden

üzülen kız, sokağa çıkmaz olmuş ve evlenme hayallerinin yok olduğunu düşünerek aynaya bile bakmıyormuş.

Sokakta kadın erkek herkes onun yüzünü incelediğinden hangi erkek onunla evlenmek ister diye düşünür dururmuş. Bir gece yine ağlayarak yatağına girdiğinde rüyasında Yusuf El-Hekim'i görmüş. Kıza, “Ben Yusuf El-Hekim'im Harbiye”ye gel, beni kime sorarsan sor gösterirler. Senin ilacını Allah'ın izniyle yapıp seni iyileştireceğim. Yeter ki, ziyaretime gel ve dua et, demiş.

Kız ertesi gün Harbiye'ye gelmiş ve ilk sorduğu kişi hemen türbenin yerini tarif etmiş. Kız, türbeye girer girmez içinde ferahlık duymuş. İçten dua ederek oradan ayrılmış. Türbede duyduğu ferahlık yol boyunca öyle bir ruhanî hava vermiş ki kıza; etrafında onun yüzünü izleyenleri görmemiş bile.

O gece rüyasında, aksakallı, nur yüzlü Yusuf El- Hekim kızın yüzüne yeşil bir merhem sürmüştü. Kız merhem sürülürken Yusuf El-Hekim'in parmağının yüzüne dahi dokunduğunu hissetmemiş, sadece merhemin ferahlığını ve kokusunu yüzüne yaptığı serinliği duymuş.

Genç kız, sabah uyandığında yüzünde ne bir yara ne yaralardan iz kalmış. Yastığında yeşil lekeler varmış ki; onlar da sürülen merhemin yastığa dökülenleriymiş. (KK134).

1.2.3.4. Şeyh Muhammet el-Garip

Şeyh Muhammet el-Garip'in yaşadığı zamanlarda ülke, açlık ve sefaletten geçilmiyordu. O dönemde yaşayanların çoğu malum olunacağı üzere sefildi ve yiyecek ekmeği bile zor buluyorlardı. Öyle olunca herkes tammiğ (cimri) olur tabi. Eee günlerden bir gün şeyh, Allah'ın inayetiyle yiyecek bulabilmek umuduyla Antakya'dan yola çıkmış ve Üçgüllük köyüne gelmiş. Burada ki köylüler: “Üstü başı perişan bu adam, kötü bir amaç için köyümüze gelmiş. Bize zarar verecek, galiba” demişler ve köydeki herkes birbirini kışkırtmış. Evladım, diyeceğim şu ki her kafadan bir ses çıkmış. Sonra bunun üzerine o kişinin şeyh olduğunu bilmeden ona saldırmışlar ve onu acımasızca öldürmüşler. Öldürdükten sonra da şeyhin bedenini ormanlık bir yere atmışlar ve öylece bırakmışlar. Bu olaydan birkaç gün sonra Şeyh Muhammet el-Garip kendisini öldüren köylülerin rüyasına girmiş ve onlara: “Ben, Şeyh Muhammet el-Garip'im. Beni öldürerek ormanın içine attınız. Ancak, ben ölmedim. Beni bu yerden çıkartın ve türbemi yaptırın. Yoksa bütün köyün başına büyük bir bela gelecek.” demiş.

Bunun üzerine köylüler, çok korkmuşlar. Yaptıkları şeyin büyük bir hata olduğunu anlamışlar. Herkes yaptığı şeyden utanmış, eee utanmaları gerek tabi her kim olursa olsun insan insana bunu yapar mı? Neyse, toplanarak şeyhi attıkları yerden çıkartmışlar ve rüyalarında gördükleri gibi Arsuz'un Üçgüllük ilçesine senin de gördüğün gibi görkemli bir türbe yaptırmışlar. Yaşanan bu olaylardan sonra, onun hürmetine adaklar sunarak kendilerini affettirebilmek için uğraşmışlar. Uğraşmışlar uğraşmışlar; ama affedilip edilmedikleri de meçhuldur ya ıbbne (oğlum). (KK141).

1.2.3.5. Mıgdat el-Yemin Efsanesi

Ğayyen ya ıbbne (bak oğlum) yüksek bir tepe üzerinde bulunan Mıgdat el-Yemin Türbesi 1990 yılına kadar tek bir mezar gibi görünüyordu. İii türbenin bulunduğu topraklar bir ağa üzerine tapuluydu. Bu yüzden orayı ziyaret etmek isteyenler, rahatlıkla türbeye gidemiyorlardı. Efsaneye göre, 1990 yılında Mehmet Kurttepe ve Cemil adlı (soyadını bilmiyorum) itnenuhvat (iki bacanak), Almanya ve Hollanda'dan tatil için Türkiye'ye, ailelerinin yanına dönmektedirler. Ya bismillah Bakras köyüne yaklaştıkları sırada, türbenin bulunduğu yere yakın bir yerde kaza yapmışlar. Araba ile birlikte uçuruma yuvarlandıkları sırada kal karşılarına beyaz kıyafetli ve aksakallı bir adam çıkmış. İvallahı arabayı eliyle kaldırmış ve asfalt yol üzerine kondurmuş o nurlu mübarek zat. Kardeşler kim olduğu sormuşlar o adama. Adam da kendisinin Mıgdat el-Yemin olduğunu söylemiş. Bağda (sonra) bu iyiliğine karşılık istemiş ve ziyaretçilerinin türbeye daha rahat ulaşabilmesi için türbesine yol yapılmasını söyleyerek kaybolmuş. Bunun üzerine, bu kişiler Almanya ve Hollanda'da kazandıkları ve eş-dosttan topladıkları paralarla türbeyi günümüzdeki görünümüne ulaştıracak şekilde düzenleyip yolunu yaptırmışlar. Allah razı olsun onlardan ki türbeye her gitmek isteyen artık zorlanmadan gidebiliyor. Şotenkul ize mey ğişo Allah yiciblingımır ya ıbbne. (Ne diyelim eğer hâlâ yaşıyorlarsa Allah ömürlerini uzatsın oğlum.) (KK143).

1.2.3.6. Şeyh Hasan Basri Türbesinin Efsanesi

Şeyh Hasan Basri Türbesi'nin şimdi bulunduğu yerde eskiden böğürtlen bahçesinden başka bir şey yoktu. Başka bir türbe de bulunmamaktaydı yavrum. Bes (sadece, ancak), köy halkından birkaç kişi geceleri bu böğürtlen bahçesinin yanından geçerken ışık veya nur benzeri bir şeyin parladığını fark etmişler. İvallahı bu durumun

altında yatan nedeni araştırmak için bir gup uzman ve görevli çalışma yapmaya başlamış. Bu görevlilerden biri de Ermeni'ymiş. İki görevliler yorulunca bir süre dinlenme molası vermişler ve kestirmişler. Bunların arasında, maneviyâtı yüksek bir zatın rüyasına şeyh girmiş ve: “Ben, Şeyh Hasan Basri, kalkın, su Ermeni'nin parasını verin ve gönderin. O adam benim gözüme gözükmessin.” demiş. Rüwayı gören adam uyanınca fazeğ (korkmuş) ve bu durumu çevresindekilere anlatmış. Bunun üzerine rüyasında kendisine denildiği gibi Ermeni zatın hak ettiği parayı vermiş ve o adamı göndermişler. Sonra türlü uğraşlardan, yorgunluktan sonra çalı yığınları içerisinde Şeyh Hasan Basri'nin naaşına ulaşmışlar. Kal toprağın altından çıktığında kefeninin bile bozulmadığı rivayet edilir. Bağda (sonra) köy halkı toplanarak türbesini yaptırır ve Şeyh Hasan Basri Türbesi böylece oluşur evladım. (KK180).

1.2.3.7. Şeyh Salih Efsanesi

Rivayetlere göre Şeyh Salih, yaşadığı dönemde çok fakir bir aileye mensupmuş. İki bir gün Şeyh Salih'in annesi yaşam şartları gereği yemek pişirebilmek için odun toplamasını istemiş. İvallahı şeyh, annesine çok yorgun olduğunu ve bu nedenle de daha sonra gitmesinin uygun olacağını söylemiş. Bes (ancak), annesi oğlunun bir süre geçtikten sonra da gitmediğini görünce yemeği pişirebilmek için bir kez daha isteğini tekrarlamış. Bunun üzerine Şeyh Salih annesine: “Odun istersen odun, ateş istersen ateş” diyerek yemek tenceresini ayaklarının üzerine koymuş ve yemek pişmeye başlamış. Ya suphanallah bu durum karşısında annesi oldukça şaşırılmış. Şeyh Salih'e: “Ya oğlum! Benim neden senin gibi bir evladın annesi olduğumdan haberim yok? Sen nasıl bir evliyasın? Senin sırrın ne?” diye sorunca Şeyh Salih'in sırrı ortaya çıkmış. Sırrı ifşa olan şeyh, bunun üzerine erimeye başlamış ve kaybolup gitmiş. Allah yisaged (yazık) annesi sevinse mi üzülse mi bilememiştir kesin. Şeyh Salih efsanesi yıllardır böyle bilinir ve anlatılır oğlum. (KK163).

1.2.3.8. Şeyh Yusuf el-Hekim Efsanesi

Şeyh Yusuf el-Hekim yaşadığı dönemde oldukça fakir bir zat olarak bilinmektedir ya ibbne (ya oğlum). Bir gün köye bir gup gelmiş ve buğday satın alabilecekleri bir kişiyi aradıklarını söyleyerek köylülerden yardım istemişler. Köylüler, bu durumla eğlenmek maksadıyla adamları Şeyh Yusuf'un yanına göndermişler. Çünkü Şeyh Yusuf'un yeteri kadar buğdayının bulunmadığını, maddi durumunun da bu

insanlara yetmeyeceğini biliyorlardı. Aşkadğayb (Ne kadar da ayıp...) Bunun üzerine Şeyh Yusuf'un yanına gelen adamlar: "Herkes, bizi sizin yanınıza gönderdi, siz de bize verebileceğiniz kadar çok buğday varmış." demişler. İvallahı Şeyh Yusuf, evine kadar gelen adamlara "Hoş geldiniz." demiş ve onları içeriye davet etmiş. Adamların karnını doyurduktan sonra hanımını yanına çağırarak boş bir çuval uzatmış ve ona: "Git buna buğday doldur." demiş. Hanımı buna çok şaşırmış; çünkü evlerinde yarım çuval buğday kalmış ve bu da ancak kendilerine yetecek miktardaymış. Hanımı, Şeyh Yusuf'un kulağına eğilerek: "Nereden dolduracağım bu çuvalı? Bizde yarım çuval buğday var. O da ancak bize yeter." demiş. Şeyh Yusuf, tekrar etmiş: "Git, bismillah çek ve doldurmaya başla." demiş. Ne güzel demiş... Neyse. Bunun üzerine karısı kilere giderek bismillah çeker ve çuval dolmaya başlar. Adamların çuvalı tamamen dolmuş; ancak Şeyh Yusuf'un buğdayından bir tane daha eksilmemiş. Karısı şaşkınlık içerisinde kalmış. Velhasıl adamlar, yüklerini eşeklere yükleyip köy meydanına gitmişler. Adamları gören köylüler, hemen yanlarına gitmiş ve onlara buğdayı nereden aldıklarını sormuşlar. Adamlar, köylülere: "Sağ olun, dediğiniz yere gittik ve oradan aldık." demişler. İvallahı köylüler, bu durumda yaptıkları hatayı anlamış ve çok utanmışlar. Daha sonra, hemen Şeyh Yusuf'un yanına giderek bu olayı anlatmışlar ve elini öperek ondan özür dilemişler oğlum. Bence affedilmişlerdir ne de olsa hatlarını anlamışlar değil mi? (KK167).

1.2.3.9. Hızır-İlyas Efsanesi

Binbir kültür ve etkileşimin var olduğu Hatay yöresinde, Hatay'a can olan Asi Nehri, Antakya'dan Samandağı'na kadar yeşilin binbir tonunun arasından akarken Kızıldağ'dan, Musadağı'ndan ve Harbiye'den dökülen Dokuz Kardeş Çayı'nın kucığında beyaz kubbeli, dört köşeli, tek kapılı sayısız Hızır ziyaretlerinin varlığına tanık eder insanları. Hatay'a can olan Asi gibi, insanlığın varlığına olanak sağlayan yaratıcıya yapılan anıt kabirleridir. Hızır ziyaretleriyle anlam kazanan bu uygulamalar, insanlığın üç dininde de tatile denk gelir. Her üç dinde de ziyadesiyle önem arz eden Hızır, insanlığı iyilik ve iyilikle anamlanan değerleri yaşatmaya çağırır. Bu zaman, ahir zamandır. Ömrünü inşa ettiğin değerlerinin doğrultusu iyi yöndeysen çıkarılmış Hızır karşına, doğrultun sapmışsa ters yola; derviş, yolcu, dilenci olarak bile çıkmazmış Hızır karşına.

Zamanın birinde Samandağ'ın Hıdırbey Köyü'nde “Hayat Suyu” adında hastalara şifa, dertlilere deva olan başı sonu belli olmayan bir ırmak varmış. Bu ırmaktan bir yudum su içenlerin dertleri def olur, hastalıkları iyi olur, ömürlerine ömür katılmış. Her cengâver, cesaret edemezmiş bu sudan içmeye. Dev gibi bir ejderha karşısına çıkıp en güzel kızlarını kimileri eşlerini bağışlamaya cesaret edemezlermiş. Gel zaman git zaman ülkenin kralı amansız bir hastalığa yakalanmış. Kralın da bir kızı varmış. Eşini genç yaşta kaybeden kral, kızına çok düşkünmüş. Kızı da tek varlığı olan babasına çok kıymet verirmiş. Ülkede, krala bakmayan hekim kalmamış. Yaşamayı için bir mucize gerek diyorlarmış. Kızı bu duruma dayanamıyormuş. Günlerdir ne yer, ne içer, ne de ağzından bir tek kelime çıkarmış. Hekimler, kendi aralarında konuşurlarken kız duyurmuş Hayat Suyu'nun gücünü. Çıkmış yollara. Irmağın başında bekçisi ejderhanın önünde durmuş.

Babam hasta, al canımı ver bir damla suyu demiş. Ejderha, tam kıza yaklaşacakken cengâver bir çoban, mızrağını ejderhanın kalbine saplayıvermiş. Acıyla irkilerek etrafına alev saçan ejderha bu cesarete cürret eden çobana kükreymiş;

-Sapla kalbime bir kere daha tam al canımı, demiş.

O da:

Bu dünyada bana her şey için bir şans verildi. Eşit olarak dağıtılan zamana bile hükmüm geçmez, bir daha dünyaya gelmeyeceğime göre saplamam için ikinci bir hakkım yok, demiş.

Acısından duramayan ejderha, alevler saçarak toprağı alt üst etmiş ve gözden kaybolmuş. Eceline bırakmamış bu acısından dolayı kendini Lübnan'ın sert kayasına başını vurarak parçalamış kendini. Ve oradan Asi Nehri doğmuş. Ejderhanın bu acıdan kurtulmasına tanık olan kanaldan Asi Nehri akar olmuş. Bizim cengâverin adı da “Hıdırbey” oluvermiş. Kurtardığı canın güzelliğinden büyülenen Hıdırbey, kralın kızıyla evlenmiş. Ejderhanın kalbini delip geçen mızrağın saplandığı yerden dalları göğün derinliklerine uzanan heybetli bir çınar ağacı bitivermiş. Halk, bu Hıdırbey'in hikmetine tanık olunca yapılan her iş verilen her karar Hıdırbey'in zekâsının ürünü oluvermiş. (KK166).

1.2.3.10. Hızır Efsanesi

Hatay genelinde ve özellikle Samandağı'nda Hızır/Hıdır'ı bilmeyen, tanımayan ve ona inanmayan yok gibidir. Hızır'la ilgili birçok efsane anlatılan Hatay'da dinlediğimiz başka bir efsane de yine çoban Hızır/Hıdırbey ile ilgilidir.

Efsaneye göre; bu zamanda yaşayan Musa peygamber yaratıcıya seslenmiş:

-Yarabbi! Bu kâinatın şüphesiz ki en yücesi sensin. Sualimi saygısızlık olarak addetmezsen bu dünyanın en akıllısı kim? Öğrenmek istiyorum, der.

Gökten yükselen bir ses:

-Hıdırbey adında bir çoban olduğunu söyleyince Musa Peygamber, şaşmış bu işe. Nasıl bulacağını sormuş.

-Uçsuz bucaksız bir nehrin varlığına tanık olduğunda elindeki değneğini yere saplayacaksın ve değneğin ağaca dönüşüverecek ve yanında götüreceğin torbadaki balıklar canlanıverecek ve nehire atlayacaklar, diye son söz yankılanmış gökte.

Şaşkınlığı bin kat daha artan Musa Peygamber düşmüş yollara. Günlerdir aç susuz kendini bilmez bir hâlde dağlar, ovalar aşmış. Ne kadar vakittir böyle perişan bir hâlde yaya yürüdüğü'nün farkında değilmiş. Tabanları parçalandığı, dizlerinde dermanın kalmadığı bir anda Samandağ'ının yakınlarında bir ırmak başında bîtap hâlde yığılıvermiş. Uyanınca değneğini sapladığı kayanın üstünde uçsuz bucaksız bir ağaç ona gölge olmuş. Torbasındaki balıkların canlanıp kıpırdadığını görmüş ve açmış ağzını. Hepsini birer birer atıveriyormuş ırmağa kendilerini.

Musa, bir anda o sesi hatırlayarak Hıdırbey'in yanına geldim ama o nerede, diye düşünürken bir balıkçı teknesi yanına yanaşmış ve:

-Ey Musa sana selam olsun, demiş.

-Ben Hıdırbey'i bulmaya geldim, yardım et bana, beni ona götür, demiş.

-Hıdır'ın işine karışmazsan bu istediğini yerine getirmekle görevliyim.

-Binbir yüreğin derdine o derman oluyor, o düşündüren fikirlerin aynası oluyor da, ben mi karışacağım, der. Çıkarlar yola. Balıkçı, yollarındaki kayıkları birer birer deler. Musa, o insanların ne suçu var da bu adam bunları deler diye için için düşünür.

En sonuncusuna gelince:

-Telef ettin bunca kayığı, ya geçimleri bunlara bağlıysa, yazık etmedin mi, der.

-Ya Musa demedin mi karışmayacağım diye, öyleyse ne sual yöneltirsin, der. Yola devam ederler. Balıkçı, bu sefer de gözleri badem gibi, yanakları al al olan sırma

saçlı bir oğlan çocuğunu öldürür. Musa, korkuyla irkilir. Minicik yavruydu yahu, diye düşünür.

-Ne günahı vardı, Rabbim'in bu güzellikte yarattığı candan ne istedin, diye sordu. Balıkçı, bu sefer de cevap vermedi. Balıkçı onu Kariye diye bir köye getirir. Musa'nın yanından koşarak yıkılmak üzere olan harap hâlde olan duvarı tamir etmeye koyulur. Musa, balıkçının bu yaptıklarına bir mana veremez. Ağzını açmayacağını bildiğinden içi içini kemirir ve dayanamaz sorar:

-Neden karşılık beklemediğin bu evin sahibinin duvarını onarırsın, der.

Balıkçı hiddetle döner:

-Ya Musa, sen bunlara sabredemedin ya benim de sana sabrım kalmadı. Sabır ne güzel şeydir, meyvesini yemek ne tatlıdır. Sen sabredemeyerek anlaşmamıza uymadın. Bilmiyordun ki kayıkları deldim. Ekmek teknesi bu kayıklar olan halkın kayıklarını düşman alacaktı. Çocuğu öldürdüm. Melek yüzünde o badem gözler, alacağı canlara şahit olacaktı. Bu duvarı onardım. Altında bir hazineye sahiplik ediyordu ve sahipleri yetim birer ufaklıklardı. Büyüdüklerinde sahip olsunlar diye. Ya Musa! Sonunu öğrenemediğin sabır geçidinin meyvelerini çürüttüğün için anlaşmamız geçerli değildir. Artık Hızır'ı göremezsin, der ve ortadan kaybolur. O günden sonra Samandağ'ındaki kayanın olduğu yere insanlar tarih sahnesi boyunca Musa ve Hızır'ın bulunduğu yer derler. Her yıl 14 Temmuz tarihinde bu anın büyüsunü hissetmek isteyen insanlar, bir bayram havasına büründürürler o günü. Buna "Hasat Bayramı" da derler. Eski takvimde "Evvel Temmuz" adını alır. Dillere destan olan bu efsane Kur'an da Kehf suresinde de yer bulmuştur kendine. (KK159).

1.2.3.11. Antakya Adının Efsanesi

Efsaneye göre; Antichous'un oğlu Selefkos yeni yerler keşfetmeyi ve gezmeyi seven biridir. Babasına hayran olup onun gibi yaşamaya çalışmaktadır. Küçüklüğünden bu yana hayran olduğu babasını taklit etmiş ve onun izinden gitmiştir. Bir gün babası Antichous ölünce büyük bir üzüntüye düşer. Nereye gitse babasıyla yaşadığı anılar gözünde canlanır; şurada babamla sohbet etmiştik, buranın suyundan babamla kana kana içmiştik, orada babamdan nasihatler dinlemiştik gibi geçtiği her yerde babasını görmekte ve bu yerlerde babasıyla yaşadığı anılarını hatırlamaktadır. Bu durum onu yurdundan uzaklara gitme kararı aldırır ve nitekim Selefkos yurdundan çok uzaklara gitmek için vakit kaybetmeden yola çıkar.

Selefkos, yola çıktığında halkı onu yalnız bırakmak istemez ve ona katılırlar. Antichous'u ne kadar severlerse oğlu Selefkos'u da o denli severlerdi. Uzun süre gittikten sonra Hatay iline gelirler. Selefkos, buraya gelince kendi yurdunda babasını hatırlatan anıların kederinin aksine burada gördüğü güzellikler karşısında buraya hayran kalır. Hatay'ı kendine yurt edinmeye ve devletin geri kalan ömrünü burada geçirmesine karar verir.

Selefkos hayran kaldığı Hatay'da daha doya doya vakit geçiremeden, yerleştikleri ilk gün babasını rüyasında görür. Rüyasında babası Selefkos'a;

- Asi Nehri'nin kıyısına giderek orada bir liman şehri kur ve yerleş, der.

Selefkos uyandığında bunun bir işaret olduğunu düşünerek hemen halkıyla birlikte Asi Nehrinin kıyısına gelerek bir liman kurar.

Selefkos'un halkı o kadar marifetlidir ki; çok kısa bir süre içerisinde el birliği ile şehri kurarlar. Selefkos, bu şehre çok sevdiği babasının ismi olan Antichous adını verir. Bu ismi vermesinde babasına olan sevgisi olduğu kadar rüyasında ona bu şehre yerleşmesini söylemesinin etkisi elbette ki vardır. Yurtlarından kalkıp gelen halk, bu şehre yavaş yavaş ısınmaya ve şehri benimsemeye başlar.

Uzun yıllar içinde birçok devlete ev sahipliği yapan bu liman şehrinin temelleri o gün atılmıştır. Zamanla adında değişiklik meydana gelerek Antichous adı yerini Antakya adına bırakmıştır. Bugün halen Hatay'ın bir diğer adı Antakya olarak anılmaktadır. (KK174).

1.2.3.12. Firavun ve Asi Nehri Efsanesi

Her ne kadar Asi Nehri'nin ters akıyor görüntüsü doğa olaylarına bağlanıyor olsa da; mitolojik ve dini felsefe açısından birçok rivayet ve efsanesi halk anlatılarında yer almaktadır.

Sözlü kültür, halk çevresinde doğa olaylarından, dinî olaylara, mitolojik unsurlardan maddi unsurlara varıncaya kadar gelişmiş ve birçok çeşit oluşturulmuştur. Bunlardan bir tanesi de; Asi Nehri için geçerlidir.

Asi Nehri, Lübnan'ın doğusundan başlayarak, Hatay'dan geçer ve Akdeniz'in suları ile birleşir. Efsaneye göre; Hz. Musa, Firavun'dan kaçarken asasını Kızıldeniz'e vurur ve Kızıldeniz ikiye bölünür. Firavun da Hz. Musa gibi denizin bölündüğü yerden geçeceğine inanarak peşinden gider. Fakat Hz. Musa geçtikten sonra ikiye bölünen Kızıldeniz, kapanmaya başladığı sırada Firavun Allah'a tövbe eder. Derler ki; Hz.

Musa'nın asasıyla ikiye böldüğü yer Asi Nehri'nin ters aktığı noktadır. Firavunun tövbesi son anda edildiği için Allah tarafından kabul edilmemiştir.

Tövbe, yapılan günahlardan geri dönmek için edilir; fakat Firavun son nefesinde can havliyle yaptığı tövbe yüzünden görünüşte tövbe etmiş olsa da; Allah tarafından kabul edilmemiştir. Asi Nehri, ters akıyor görünümündedir; fakat ters akmaz.

Tıpkı Firavun'un tövbesi gibi görüntüden ibarettir. (KK175).

1.2.3.13. Hızır ve Musa Ağacı Efsanesi

Rivayete göre bundan asırlar evvel Hatay'ın Samandağ ilçesinde bulunan Hıdırbey köyüne Hz. Musa gelir.

Geldiği vakit ikindi namazı vaktine tekabül eder. Namaz vakti olmasından ötürü abdest almak için elindeki asasını yere bırakır ve yakınındaki gölün kenarına abdest almaya iner.

Abdest aldığı sırada Hızır ile karşılaşır ve birlikte abdest alıp namaza dururlar. Hz. Musa ile Hızır'ın Hıdırbey köyünde karşılaşmaları bu şekilde de rivayet edilir.

Namaz bittikten sonra Hz. Musa yere bıraktığı asasını almak için geri döner. Fakat asasını toprağa kök salmış ve taze bir fidan gibi yeşermiş şekilde görür. Bu fidan yıllar içerisinde büyümüş ve devasa bir boyutta çınar ağacı hâlini almıştır. Öyle ki; bu ağaca Hz. Musa ağacı adı verilmiş, kutsal ağaç kabul edilerek çok uzun yıllar insanların su ihtiyacını karşılamıştır.

Hadır; yeşil, yeşilliği bol olan yer anlamına gelmektedir. Zamanla Hızır şeklini almıştır. Hz. Musa ile Hızır'ın burada karşılaşmış olmaları ve ikisinin kerametinin toprakta birleşmesi, topraktan yaratılmış olan insanla bütünleşmesi, Allah'ın sonsuz kudretinin gösterilmesi açısından halk efsanelerinde dinî bir içerik kazanmıştır.

Hz. Musa ağacının 1000 yılı aşkın süredir dimdik ayakta oluşu ve yaşıyor olması ziyaretçiler tarafından hayretle karşılanmaktadır. Ziyarete açık olan Hz. Musa Ağacı her yıl, birçok ziyaretçi tarafından ilçenin kültür ve dinî merkezi hâlini almıştır. (KK210).

1.2.3.14. Ağlayan Çınar Efsanesi

Sarıbük Köyü'nde bulunan ve insanların "Ağlayan Çınar" diye tabir ettikleri efsanevî ağaç rivayete göre; çok uzun yıllar önce köylünün birisi odun ihtiyacı için ağaçları kesermiş. Her bir ağaç kesilirken ağlayan çınarın yapraklarından su akarmış. Köylüler ilk önce bu durumu fark etmemişler; fakat kesilme sırası ağlayan çınara

gelince, köylü baltayı vurur vurmaz bu sefer su yerine kan akmaya başlamış yapraklardan.

Bu durum üzerine köylüler daha önce akan suların gözyaşı olduğunu anlarlar ve civardaki ağaçları kesmekten vazgeçerler. Bu ağacın adını da “Ağlayan Çınar” koyarlar.

O günden sonra bu isimle anılan çınar ağacı halk tarafından benimsenir ve kutsal olduğu kabul edilir. Köylüler, ağlayan çınarı; “O, bizzat insan gibi yaşıyor, ağlıyor, kutsal, vs.” diye ifade etmektedirler. (KK215).

1.2.3.15. Defne/Dapne Efsanesi

Efsaneye göre; Zeus’un oğlu Apollon yakışıklılığı ile yedi cihana nam salmış ve çok iyi ok atan bir prensmiş. Zeus, bir tanecik oğlunu çok sevdiği arkadaşının kızı Albunea ile evlendirmek istiyormuş. Albunea Apollon’a âşık olmuş. Albunea bu evlenme haberini duyunca çok sevinir; fakat Apollon’un onunla evlenmek istemediğinden habersizdir.

Apollon babasının bu isteğine karşı çıksa da babası karşısında açık bir şekilde bunu dile getirememektedir. Bu durum, günden güne Apollon’u umutsuzluğa düşürmüştü. Bulduğu her fırsatta ormana yürüyüşe çıkmış, çaldığı lirden çıkan güzel melodilerle kuşların cıvıltıları eşliğinde huzur arar olmuş.

Apollon, yine bir gün ormanda yürürken dünyalar güzeli Daphne ile karşılaşmış. Daphne, rengârenk çiçeklerin bulunduğu nehrin kenarında oturup nehre taş atmaktaymış. Apollon, yavaş yavaş Daphne’ye yaklaşırken bir anda göz göze gelmişler ve o an birbirlerine âşık olmuşlar. O günden sonra Apollon ve Daphne her gün aynı saatte ve aynı nehrin kenarında buluşmaya başlamışlar. Bir araya geldiklerinde etraftan habersiz âşkılarını yaşar, doğanın güzelliği ile âşkılarını birbirine katarlarmış.

Bir gün Albunea at arabası ile gezintiye çıkmış. Nehrin yakınlarına geldiğinde at arabasının tekerleği bir taşla çarparak kırılmış ve muhafız tekerinin tamirinin uzun süreceğini söylemiş. Bunun üzerine Albunea, eve yürüyerek dönmeye karar vermiş. Bir müddet yürüdükten sonra nehrin sesini duyunca su içmek için nehrin kıyısına doğru inmiş.

Nehre yaklaşınca bir de ne görsün; nehrin kıyısında birbirlerine sarılmış oturmakta olan Apollon ve Daphne, birbirlerine sevgi sözcükleri söylüyorlarmış. Sevdiği adamı bir başkasıyla gören Albunea çılgına dönmüş, oracıkta Apollon’dan intikam almaya yemin edip hemen oradan hızla uzaklaşmış.

Albunea, o gece düşünmüş taşınmış ve ona yardım edecek tek kişinin Afrodit'in oğlu Eros olduğuna karar vermiş. Bütün gece gözüne uyku girmeyen Albunea sabahın ilk ışıklarıyla Eros'un yanına gitmiş ve Eros'a olan biteni anlatmış. Zaten içten içe ok atma konusunda ondan daha iyi olduğu için Apollon'u kıskanan Eros, Albunea'nın intikam almasına yardım edeceğini söylemiş.

Eros, hemen işe koyularak en güzel oklarından ikisini seçmiş. Albunea ile nehrin kıyısına giden Eros, vakit kaybetmeden nehrin kıyısında oturmakta olan Apollon'u hedef almış. Saniyeler sonra ok Apollon'a saplanmış.

İlk ok Apollon'a sapladığında Apollon Daphne'den nefret edip okun etkisiyle Daphne'yi nehre itmiş. Daphne bir anda nehre düşerek neler olduğunu anlamamış. Olduğu yerde kalan Apollon, Daphne'ye nehirden çıkması için yardım etmek şöyle dursun bir adım geri çekilmiş. Bunu gören Daphne, kendi çabasıyla sudan çıkmaya çalışmış, nitekim çıkmış.

Ardından Eros ikinci oku saplayarak Apollon'un Albunea'ya âşık olmasını sağlamış. Albunea da bu sırada yanlarına çoktan gelmiş. Apollon, Albunea'yı görünce okun etkisiyle âşık olduğu kadına yönelerek ve onu kucaklamaya başlamış. Bunu gören Daphne ağlayarak oradan koşarak ayrılmış.

Albunea istediğini elde ettiği için mutluluktan havalara uçmuş. Apollon ile evliliklerinin hemen gerçekleşmesi için hazırlıklara başlama telaşına düşmüş. Bu haberi duyan Daphne, olanlara inanamayarak günlerce ağlamaktan bitap düşmüştür. Bu acıya daha fazla dayanamayan Daphne, ormana koşarak toprak anadan yardım istemiş.

Apollon ve Albunea evlenmek üzere iken Eros'un attığı okun etkisi geçmeye başlamış. Apollon, tüm olanları tek tek hatırlamaya başlamış ve hemen nikâh masasından kalkarak koşarak Daphne'yi bulmaya gitmiş.

Bu sırada Daphne, gözyaşları içerisinde toprağa kök salmaya başlamış. Kısa bir süre sonra Daphne, kocaman heybetli bir ağaç şeklini alıvermiş. Olanları çaresiz uzaktan izleyen Apollon, sevdiğine yetişemediği için üzüntüden kahrolmuş. Koşarak Defne ağacının altına giderek ona sarılmış. Her şeyin Eros'un attığı oktan kaynaklandığını anlatsa da artık olan olmuştur.

O günden sonra Apollon her gün Defne ağacının gölgesinde Daphne'ye olan âşkı haykırır. Defne ağacı bu âşka karşılık verir gibi yapraklarını kıpırdatır. (KK216).

1.2.3.16. Şahmeran Efsanesi

Şahmeran, gövdesi yılan silüetinde, başı insan başı olan bir şahtır. Yıllarca efsanelere, masallara, hikâyelere konu edilmiş, halk tarafından hakkında oluşturulan bu efsanelere büyük saygı ve inanış kazanmıştır. Kimi zaman masal formunda efsanelere rastlanırken, kimi zamanda doğa olaylarının oluşmasında önemli yer tutmuştur.

Hatay'da Şahmeran inancı, varlığını ciddi bir biçimde hissettirmektedir. Hatay'ın insanları Şahmeran'a çok büyük saygı göstermektedirler.

Yine halk arasında dinlediğimiz bir rivayete göre;

Şahmeran, kimseye zarar vermeyen, kendi hâlinde yaşayan birisidir. Onu görenler güzelliğine hayran olmakta, ona bir kez bile olsa dokunmanın hasretini çekmektedirler. Şahmeran, kimsenin kendisine dokunmasına izin vermezmiş. Çünkü ona dokunanın sırtında yılan derisi gibi pullanma olurmuş. İnsanlar bilirlermiş ki; kimin sırtında böyle bir mühür var, hemen Şahmeran'a dokunduğunu anlarlarmış. Yalnız, Şahmeran onlara dokunmaz, onlar gizlice Şahmeran'a dokunduğu sırtlarında yılan derisi şekli oluşurmuş.

O zamanlar, devletin padişahı devası olmayan bir hastalığa yakalanmış. Ne kadar hekim gelirse gelsin padişahın derdine deva olamıyor, bir türlü bu hastalığı iyileştiremiyormuş.

Nereden çıktığı, kimin söylediği bilinmez, Şahmeran'ın bu derde deva olacağı halk arasında yayılmış. Bu durum padişahın kulağına da gitmiş. Hemen Şahmeran'ı huzuruna çağırtmış ve hastalığının devasını bilip bilmediğini sormuş.

Şahmeran, devanın kendi yılan bedeninde saklı olduğunu biliyormuş; fakat derman olması için kendisinin ölmesi gerektiğini de biliyormuş. Padişaha bunların bir söylenti olduğunu, halkın kendi kendine uydurduğunu söylemiş.

Padişahın yanından ayrılan Şahmeran, yolda giderken ağaçların dibinde oturan bir genç görmüş. Görür görmez bu yakışıklı delikanlıya âşık olmuş Şahmeran. Yanına varmış, oturmuş.

Onu gören delikanlı da oracıkta Şahmeran'a âşık olmuş. Günlerce görüşmüşler; fakat Şahmeran ne delikanlıya kendisi dokunmuş ne de delikanlının kendine dokunmasına izin vermiş.

Bir gün oturlarken, padişahın derdine dermanın kendisinde olduğunu delikanlıya anlatmaya başlamış. Padişahın hastalığının tek çaresi, Şahmeran'ın bedenini

üç parçaya ayrılması, üç ayrı kazanda kaynatılması ve doğru kazanı seçerek padişahın o kazandan su içmesi gerektiğini söylemiş. Bunları anlatırken onları dinleyen veziri görmemişler. Vezir, hemen saraya koşup durumu padişaha anlatmış.

Padişah, hemen Şahmeran'ı tekrar getirmelerini emretmiş.

Saraya götürülen Şahmeran, o gece kesilip üç parçaya ayrılmış. Herkesin unuttuğu bir şey varmış ki; o da doğru kazan hangisi?

Bunu bilen tek bir kişi varmış, Şahmeran'ın sevdiği. Padişah, delikanlıyı huzuruna çağırtmış. Sevdığının bedenini yerde üç parçaya ayrılmış gören delikanlı, padişaha ve vezire dış bilemiş. Oracıkta kahrından öleceğini sansa da sevdiğinin intikamını almaya aklına koymuş.

Padişah sormuş:

-Hangi kazanda kaynatılan sudan içeceğim? Bunu bilen bir sen imişsin, demiş.

Delikanlı cevap vermiş:

-Benim sevdiğimi kesip üç parçaya ayırdınız, fakat padişahımın sağlığı için sevdiğimi feda etmeye razıyım, size doğru kazanı söyleyeceğim, demiş.

Bu sırrı padişaha söyleyen veziri de elbette unutmamış. Vezire yaklaşmış ve gizlice:

-Sevgili vezirim, eğer siz de sarayda daha üst makamlara çıkmak istiyorsanız bunun devası da Şahmeran'ın bedenindedir, demiş.

Bunu duyan vezir makam hırsına düşüp hemen sormuş:

-Ben de mi kaynatılan bir kazandan içeceğim, demiş.

Delikanlı, padişaha:

-Padişahım, sizin suyunu içmeniz gereken kazan ilk kazandır. Zira o kazan da Şahmeran'ın başı kaynatılıyor, hem derdinize derman olacak hem de sizi daha zeki ve akıllı kılacaktır, demiş.

Dönmüş vezire:

-Vezirim, sizin suyunu içmeniz gereken kazan, üçüncü kazandır. Orada da ayak kısmı kaynatılıyor, bu sizi ayağa düşürmeyecek, tam aksine en üst makama çıkaracaktır, demiş.

Padişah ve vezir kendilerine denilen kazandan birer tas su içmişler ve hemen oracıkta can vermişler. Delikanlı, sevdiğinin asıl devası olan yerin gövdesi olduğunu

bildiğinden o kazandan suyu kendisi içmiş. Ellerinde, ayaklarında yılanın derisi gibi pullanma oluvermiş. Bir daha delikanlıya rastlayan olmamış.

O günden sonra ne zaman birine kötülük edilmeye kalkışılrsa delikanlı, Şahmeran'dan aldığı güç ile toprağa vurur, yer sallanırmış. İnsanlar bilirlermiş ki; Şahmeran'a yapılan kötülük gibi bir kötülük yapıldı, ya seven sevdiğinden ayrıldı ya da iyi birine kötülük edildi. (KK186).

1.3. Memoratlar

Hatay yöresi Nusayrilerinin önemli inanç biçimlerinden birisi de ruhun yeniden bedenlenmesi anlamına gelen Tenasüh'tür. Söz konusu inanışa göre ölümsüz olarak algılanan ruh, çeşitli şekillerde bedenden bedene girerek varlığını kıyamet kopuncaya dek sürdürür. Ruhun yeniden bedenlenmesinde kişinin inançanlayışı ve yapısı çok önemlidir. İlgili inanç anlayışı ve yapısı yeniden bedenlenmede insan mı hayvan mı olarak dünyaya gelineceğiyle yakından ilişkilidir. Arap Aleviliği öğretisine göre kendisine öğretilen sırları bilerek o sırlara uygun yaşam süren Nusayri bireylerin yedi değişim geçirdikten sonra yıldızlar arasında yaşamına devam edeceğine inanılır. Sırları ifşa edenlerin ise köpek, deve, katır, necis hayvan şeklinde doğacağına inanılmaktadır (KK22, KK33, KK40, KK48, KK51, KK60, KK73, KK80, KK96).

Hatay Nusayrilerinin yaşamında dinin büyük etkisi vardır. Yaşamlarındaki ilke ve değerler, dinî inanışa göre belirlenmekte ve şekillenmektedir. Bu nedenle Nusayri kültüründe kadercilik, şükürcülük, boyun eğme gibi unsurların da oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Ayrıca Nusayrilerin ölen bir kimsenin ruhunun anında başka bir canlıda yeniden doğduğuna dair yaygın inancın da hâkim olduğu tespit edilmiştir.

Arap Alevilerine göre ölen insan, dünyaya yeniden bir insan olarak da hayvan olarak da gelebilir. Tabii hayvanın da insan olarak gelmesi mümkündür. Bu inanış öylesine yaygındır ki, bazen ölen bir insanın ruhunun kime geçtiğinin bilindiğine dair halk anlatmalarına da inanılmaktadır. Reenkarnasyonla ilgili anlatıları memorat olarak değerlendiren tek eser, Özkul Çobanoğlu'nun "*Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*" (2003)adlı kitabıdır. Çobanoğlu, eserinde Hatay yöresinden derlenen 5 reenkarnasyon hikâyesine yer verir ve bu hikâyeleri memorat olarak değerlendirip ilgili yöreden derlenen söz konusu hikâyeleri dinî yönden veya bilimsel açıdan doğruluğunu kanıtlama çabasına girmemektedir.

Ehlisünnet mezheplerinde, Reenkarnasyon inancına rastlamak mümkün değil. Bazı Şii mezhepleri dışında tam olarak Şiilikte de yoktur. Ancak, Şiilerin, “*Cenahiye*” ve “*Hadebiye*” mezhebine mensup olanlarında bu inanç vardır (Aslan, 2008: 136). Nusayri sisteminde belirleyici inançlardan biri tenasühtür. Fırkaya göre ruh, ölümle birlikte bedenden ayrılınca başka bir bedene girerek yeniden dünyaya gelir. Bu yeni beden ölen kişinin önceki inanç ve yaşayışına göre değişir. Nusayri bir mü’min, sırları bilerek ve onların gerektirdiği biçimde hayat sürdüğü takdirde yedi değişim geçirip yıldızlar arasında yerini alır. İnkârı ve kötülüğü seçenler fitratlarına göre köpek, deve, katır, koyun şeklinde doğarlar; çok çirkin davranış sergileyenler ise necis hayvanların yahut birtakım haşerelerin bedenlerine girerler. Kâfirler için hayvan olarak dünyaya gelme devirler boyu devam eder. Bu inançları sebebiyle Nusayri çevrelerinde çok sayıda yeniden doğuş öyküsüyle karşılaşmakta, birçok insan önceki hayatından söz etmektedir. Ahiret tasavvurları oldukça müphem bir nitelik taşıyan Nusayriler dualarında cennet ve cehennem inancına yer verirler (DİA, 2007: 272; Yenipınar, 2010: 202; Ünverdi, 2004: 279; Rende, 2007: 147-148).

Ruhun bedenden bedene göçünü ifade eden kavramlara baktığımızda, hiç şüphesiz, Tenasüh kavramı birinci sırayı almaktadır. Bu kelime, Arapça “n-s-h” kökünden türemiştir. Neseha, sözlükte, “(onu) izale etti.”, “*hükümünü ortadan kaldırdı.*”, “*bir şeyi onun yerine ikame etti.*”, “*bir yerden başka bir yere nakletti.*”, “*bir şeyi başka bir şeyle değiştirdi.*” anlamlarına gelir. Bu kelimenin mastarı olan nesh kavramı ise, “*herhangi bir şeyin onu takip eden başka bir şeyle örtülmesi ve böylelikle gözden kaybolması*” anlamına gelir. Tıpkı, gölgenin güneşin gelmesiyle kaybolması, gençliğin yerini ihtiyarlığın alması gibi. Tenasahati’l-ervah denildiğinde ise, ruhların ölüm sonrasında önceki bedenlerinden başka bedenlere göç etmesi anlatılmaktadır (Sharivkhan, 2010: 56-57; Türk, 2010b: 247-261). Tenasüh, ruhun ölümden sonra, başka bir bedende yeniden dünyaya gelmesidir. Geçmişte, tekammus (yeni bir gömlek/ beden giyme) şeklinde ifade edildiği gibi, günümüzde ruh göçü olarak da ifade edilmektedir. Ruhun insan bedenine intikaline “*nesh*”, hayvan bedenine geçmesine “*mesh*”, bitkilere hulûl etmesine “*resh*”, cansız varlıklara nakline de “*fesh*” denilmiştir (Güllüce, 2004: 16; Sharivkhan, 2010: 57-58; Kırca, 1986: 223-225).

Batı terminolojisinde ise “*metempsychosis*”, “*transmigration*”, “*reincarnation*”, “*palingenesis*” ve “*rebirth*” kelimeleri; Hinduizm ve Budizm gibi doğu dinlerinde ise

“samsara” ve daha çok hulûl fikriyle ilişkili olan “avatar” kelimeleri, ruh göçü inancını ifade etmek maksadıyla kullanılmaktadır (Smart, 2006: 331; Aslan, 2008: 23-24; Yasa, 1997: 242). Bilinen Batı tarihinde ilk kez Pisagor ve Platon gibi bazı eski Yunan bilgin ve filozofları tarafından dile getirilmiş olan ruh göçü kavramı, aslında çok eski çağlardan beri eski Mısır, Kelt, Maya ve İnka uygarlıkları gibi birçok uygarlıkta bilinen ve az da olsa inanılan bir kavramdır. İskandinav mitolojisinde de ruh göçüne ilişkin öğeler bulunmaktadır (Aslan, 2008: 22). Onlara göre ruh bedeni terk eder ve başka bir şekilde ya da beden içinde ortaya çıkar. Kişinin dünyada yaptığı amellere göre tenasühe uğradıktan sonra alacağı biçim farklı farklı olabilir. Mesela onların inançlarını reddedip hakaret edenlerin alacağı yeni şekil inek, koyun, deve, kuş vs. olabilir (Abdullah, 1986: 67; Gölpınarlı, 1969: 140; Dedeşaba, 1999: 235). Nusayrilerin tamamı, ilimde rasih olan müslümanların şerefliilerinin öldüklerinde ruhlarının eşek, Hristiyan âlimlerinin domuz, Yahudi âlimlerinin maymun şekillerine dönüşeceğine (hulûl edeceğine) inanır. Kendilerinden şerli olanların ruhlarının eti yenen hayvanlara, diyanetleri hususunda şikâyet edilen kendi seçkinlerinin ruhlarının maymunlara, hayır sahibi olanların kendi dışındaki gupların arasında beşeri şekillere gireceğine inanırlar (Sinanoğlu, 1997: 56). Nusayri öğretisi önemli bir özellik sunmaktadır. Mü'min için şekil değiştirmek yedi ile sınırlıdır. Başka bir deyişle mümin son aşama olan “nur” hâline gelinceye kadar yedi defa yeryüzüne gelir (doğar). Bu yedi evre şunlardır: “1. al-Fash, 2. al-Nash, 3. al-Mash, 4. al-Vash, 5. al-Rash, 6. al-Kaş, 7. al-Kaşaş.” Bunlar alçak beşeri dünyanın aşamalarıdır. Bu aşamalar insanın ruhunu kurtuluşa ve yıldızların arasına entege olmaya götürür. Böylece ruh, sırat boyunca koşturur ve bu sırat, ak ve parlak dönüşü götürür. Bu periyodu yaşayan ruh, çok yüceleri görür. Yüceyi çok büyük güneşin merkezinde görür (Dussaud; 1900:149-152; Beşe, 2010: 175-176; Türk, 2010a: 228; Lyde, 1861: 358-360).

Bu noktada sahada görüştüğümüz adını, soyadını vermek istemeyen F. Bey, kişinin dünyadayken işlediği günahlara göre dünyaya tekrar gelişinde farklı hayvanların suretinde geleceğini ifade etmektedir. F. Bey, konuyla ilgili;

Hayvanlarla ilişkinin “Fil”

Erkeğin erkekle ilişkisinin “Ayı”

Taharet almamanın “Tavşan”

Karaborsacılığın “Akrep”

Bencil ve mağrurların “Domuz”

Suçsuz insan öldürenlerin “Maymun”

Sihirbazlık yapanların “Örümcek”

Mezar soyanların “Sırtlan”

Damatla ilişki kuranın “Kaplumbağa”

Faiz yiyenlerin “Keçi”

Yalan yeminle satış yapanın “Tarlakuşu”

Zina yapan erkekğin “Tilki”

Dedikodu ve ispiyon yapanların “Kırpi”

Aldatan kadının “Fare”

Kız kardeşiyle zina yapanın “Baykuş”

Ölenin ardından kira ile ağlayanın “Güvercin” suretin de dünyaya geleceğini ifade etmektedir (KK287).

Ruh göçü teorisi aslen bir ruhun ölümden sonra bir bedenden diğerine geçmesi anlamına gelir veya bir başka deyişle, belli bir zaman boyunca belli bir bedende ikâmet eden ruhun ölüm anında onu terk ettiği ve deneyim kazanmak için, onu almaya hazır olan, insan, hayvan veya melek olsun, başka bir bedene girdiği anlamına gelir. Bu düşünce, ruhun ölü bedeni terk ettikten sonra, yaşamın her bir farklı aşamasında deneyim kazanmak için bir bedenden diğerine seyahat edeceğine inanan eski Mısırlılar arasında hâkimdi (Abhedananda, 2007: 71). Tenasüh anlayışı, Budizm’in etkisiyle Türkçenin yazılı kaynaklarında da yer almaktadır. Budizm’den yapılan tercümeler daha çok din büyüklerinin kerametvari işlerini anlatan eserlerdir. Türkçeye tercüme edilen bu menkıbeler, her yeniden geliş sırasındaki maceraları anlatmaktadır ki, İslamiyetin kabulüne kadar bu inançlar halk arasında çok yaygındır. Halk arasında yaygın olan bu inançların İslama girdikten sonra hemen terk edilmesinin sosyolojik açıdan çok zor olduğu bilinen bir gerçekliktir. Her ne kadar bu topluluk, din değiştirse de dinî düşüncenin yenileşmesi, özellikle yerleşik dinî hayat ve düzene çok geç katılan topluluklarda uzun zaman alan bir süreçtir. Bu sebeple Türkler arasında bu inancın kalıntılarının varlığının sosyolojik bir bakış açısıyla anlamlandırılabilceği düşünülmektedir (Güngör-Aksoy, 2012: 262).

Sözlükte tenasühle aynı anlamı taşımasına rağmen, özellikle günümüzde bu düşüncüyü savunan bazı guplara göre Reenkarnasyon, Tenasüh’ten farklı daha hususi bir

manada kullanılmaktadır (Güllüce, 2004: 37). Reenkarnasyon, ruhun bedenden bedene göç ederek varlığını sürdürmesi, sayısız yeniden doğuşlarla sırasıyla birçok bedende dünyaya gelmesi, ruhun bedeni terk etmesinden sonra bir başka bedende yeniden doğması anlamına gelen Fransızca bir kelimedir. Reenkarnasyon, ruhun insan bedeninden çıktıktan sonra hayvan ve bitki dâhil başka varlıkların bedenine girmesi demek olan Tenasüh'ten farklıdır. Reenkarnasyon, en basit olarak insanın ruh ve bedenden oluştuğu ve ruhun esas olduğu tezine dayanır. Buna göre fiziksel bir ölümün ardından ruh, yaşamaya devam eder. Başka bir ifadeyle Reenkarnasyon, ruhsal ilkenin yeni bir tensel kabuğa geri dönüşüdür. İnsan için bu yeni beden yine insan bedenidir (Ünverdi, 2004: 289). Bazı kaynaklarda Reenkarnasyon ile Tenasüh kavramları arasındaki ilişki konusunda farklı yaklaşımlar dile getirilmektedir. Bu kaynaklara göre; Reenkarnasyonda bir insanın tekrar dünyaya gelişinde ancak insan olarak gelebileceği kabul edilmekte iken, Tenasüh inancında ise dünyada insan olarak yaşamış bir ruhun tekrar gelişinde bir hayvan olacağı fikri öne çıkmaktadır. Tenasüh ve Reenkarnasyon'un inançlarının birbirinden farklı yapılar oldukları ileri sürülse de her ikisinde de en temel nokta, *“ruhların beden değiştirerek dünyaya tekrar tekrar gelmeleri”* hususunun olmasıdır. Bu yüzden Reenkarnasyon'un tekâmül, tenasühün de mükâfat ve mücazat fikirleri üzerine oturduğu şeklinde ayırım yapmak yukarıdaki ortak manayı etkilememektedir. Bu iki düşüncenin altında yatan temel hususun ruhun ebediliği inancı olduğu görülmektedir. Bu inanışın ise İslam inancına aykırı bir düşünce olduğu görülmektedir (Güngör-Aksoy, 2012: 52; Baloğlu, 2001: 27-32; Çetin, 1995: 23-30).

Alevilerde tenasühe doğru kuvvetli bir temayül vardır ki, bu da eski Türk Şamanlığı'nın eseridir. Alevi nefeslerinin ekserisi bu fikri terennüm eder. Nefeslerde görüldüğüne göre bunlar bazen bülbül olup şakırlar, kul olup satılırlar, hak olup asılırlar, Yunus diye bilinirler (Yörükan, 2006: 88; Karasu, 2005: 124). İnsanların Reenkarnasyon fikrini kabul etmelerinin iki ana sebebi olduğu ileri sürülmüştür. Bunlardan birincisi, onların ölüm karşısında duydukları endişe ve korkuyu yenme çabalarıdır. İkincisi ise, daha ziyade ferdin içinde yaşadığı sosyal çevrede mevcut olan adaletsizliklere makul ve mantıklı bir izah getirme gayretidir. İnsanların bir kısmının zengin, bir kısmının fakir, bir kısmının sağlıklı bir kısmının özürlü bir kısmının beyaz bir kısmının siyah oluşu, vs. gibi farklılıklar “adaletsizlik” telakki edilerek bütün bunların ancak tenasüh veya Reenkarnasyon yoluyla daha sonraki bedenleşmelerde

telafl edilebileceđi dűűncesini mevcuttur. Bu dűűnceye gűre, insanların karűlaűűđı her tűrlű olumsuzluk, kűtűlkű ve felaket, onların űnceki hayatlarında yapmıű oldukları amellerin kaçınılmaz bir neticesidir (Balođlu, 2001: 13). Reenkarnasyonu savunanların aklű (felsefi) delil olarak ortaya koydukları iddialarının baűında, Reenkarnasyon'ın ilahű adaleti gerűekleűűűđi, onlara gűre bu dűnyada gűrűlen adaletsizliklere tam bir űűzűm olduđu iddiasıdır. Bu iddiaya gűre, Reenkarnasyon'u hesaba katmazsak, sosyal hayat bűyűk bir haksızlık hűline gelir. Kűűk űocuklar arasındaki eűsitsizlikleri, sakatlıkları, vs. anlayabilmek zorlaűır. Reenkarnasyon inancına gűre ise, -sűzde- bu adaletsizlik giderilmiű olacaktır. űűnkű, geűmiű hayatı sırasında kűtű hareket etmiű birisi daha sonraki bir hayatında cezalandırılacak, bűylece adalet yerini bulacak, yani herkes kendi kaderini kendisi belirleyecektir (Gűllűce, 2004: 134).

Tűrkiye'de yaűayan Alevi inanű biűimleri iűerisinde Reenkarnasyon inancının en canlı ve yođun olarak yaűatıldıđı gup Nusayrilerdir. Akdeniz řeridinde űzellikle Adana, Mersin ve Hatay űűgeninde bazı kiűiler, űldűkten sonra yeniden baűka bir bedende dűnyaya geldiklerini sűylemektedirler. Enkarne olduđunu iddia eden bu insanların istisnasız hepsi Nusayri'dir. Sűnni İslami inanca mensup insanlar, Reenkarnasyon'un olamayacađını savunurken, bu topluluktan insanlar baűlarına gelen olaylar nedeniyle bu durumun gerűek olduđunu savunmuűlardır. Ancak Reenkarnasyon'un sadece sűzű edilen bűlgede ve Nusayriler arasında gűrűlmesi oldukűa dűűűndűrűcűdűr. Bunda, bűlgede yaűayan insanların inanűları izin verdiđi iűin kendilerini rahatlıkla ifade edebiliyor olmalarının yanında, Reenkarnasyon'a karűı űıkılan űteki inanű biűimlerindeki sınırlandırmalar ve yasaklar da etkili olabilir. İnancın ifade edilebilir olması, űrnek olayların daha űok bu bűlgede yaűanıyor olduđu izlenimi yaratmıű olabilir. Nitekim Nusayriler bu durumu, enkarnasyon űrneklerine tűm kűltűrel yapılar da ve inanű sistemlerinde rastlanmasına rađmen, bu tűr olayları anlatan yetiűkinlerin ya da geűmiű yaűamını anımsayan űocukların susturulduđunu sűyleyerek aűıklamaktadırlar (Tűrk, 2010b: 256-257). Hatay yűresi Arap Alevilerinin inanű temelini oluűturabilecek yapıda olan Tenasűh, yapılan kaynak taramaları neticesinde tarihin űok eski űađlarından bu yana eski Mısır, Mezopotamya, Yunan, Roma ve Hindistan gibi dűnyanın ilk yerleűim bűlgelerinden birűođunda kabul edilmiű olmakla beraber gűnűműzde ise, baűta Hindistan olmak űzere dűnyanın birűok bűlgesinde benimsenmeye devam etmekte olan bir inanű olduđu tespit edilmiűtir.

Nusayrilerin el-Kayseri'nin risalesinde yer alan özelliklerinden bir diğeri de Tenasüh denilen kavramdır. Risaleye göre, Nusayri mezhebine mensup kişiler ölümlerinden sonra dünya hayatındaki iyiliklerine göre beden değiştirip yerin yedi kat yükseğine yükselirken hayatını kötülük yaparak geçirenlerin bedeni ise insan harici canlılarda (hayvanlar âlemindeki canlılarda) yaşamını devam ettirmektedir. En üstteki sema katına Nusayrilerin yedi kat yükselebilen kişilerinin gireceğine inanılmaktadır. Yedi kat yukarıda cennet yer alırken tersi yönde yerin yedi kat altında da cehennem yer almaktadır. Nusayrilere göre insan, dünya hayatında yaptığı eylemlerden sorumludur. Bireyin ahiretini, dünyadaki hayatı ve eylemleri konumlandırmaktadır. Nusayrilerin inancına göre Tenasüh, iyi ve temiz bir ruhun başka bir bedene geçişidir ki ruh bunu 7 defa tekrar edebilir. Nusayrilere göre evrendeki en temiz ruh, içinde tanrısal öz bulunan Hz. Ali'dir. Onun sahip olduğu son beden imamların başı, ilmin kapısı övgülerine layık olan Hz. Ali'nin kendisidir. Nusayriler, Hz. Ali'nin ölmenden önce ruhunun temizlendiğini ve göğe yükseldiğini düşünmektedirler (Kuzu, 2012: 24-25). “*Cenazeye imam olmak*” biçiminde de ifade edilen bu inanca dayanak olarak şu söylence sık sık anlatılmaktadır: “*Hz. Ali'nin ölmenden önce söylediği vasiyeti üzerine, cenazesi evden almak üzere gelen kişiye verilir. Hz. Ali'nin cenazesini devenin üzerine yükleyip oradan uzaklaşan yüzü örtülü yabancıyı Hz. Ali'nin oğulları gizlice takip ederler. Bir ara yüzündeki örtünün açılmasıyla, cenazeyi alıp götürenin de Hz. Ali olduğunu görürler.*” Yani bu düşüncede ölüm, aslında bir yok oluş değil, bir dönüşümdür. Bu söylence, birçok Alevi-Bektaşî deyişine ve söylencesine (efsanesine) de kaynaklık etmektedir (Güngör-Aksoy, 2012: 255).

Reenkarnasyon'un en çok görüldüğü illerden biri olan Hatay'da kimi araştırmacılar da konuya kayıtsız kalmamış ve bu konuyla ilgili muhtelif eserler vermişlerdir. Reenkarnasyon'un Kur'an-ı Kerim'de geçtiğini ve İslamiyet'in de reenkarnasyonu kabul ettiğini ifade eden Şeyh Nasreddin Eskiocak “*Yaratıcının Azameti ve Kurandaki Reenkarnasyon*” (1998) adlı kitabında Kuran-ı Kerim'de reenkarnasyonun varlığına işaret ettiğini iddia ettiği Bakara suresinin 28-29; 55-56., İsra suresinin 49-50-51-52-98-99 ve Şura suresini 30. ayeti gibi ayetleri açıklayarak reenkarnasyonun varlığını Kur'an-ı Kerim ışığında kanıtlamaya çalışmıştır. Nusayri inancına göre cisim yıpranır ölür, ruh ise kesinlikle ölmez. Çünkü mü'minlerin ruhunun nur âleminde yaratıldığına inanırlar. Cismin aslının topraktan olduğu için ölünce aslına

dönüşeceğini; ruhun ise nurdan yaratıldığına inandıkları için cisimden ayrılan ruhun başka cisme nakli ile yeni bir hayata başlamış olacağını ifade ederler.

Reankarnasyon inancı özellikle Hatay Nusayrilerce benimsenmiş en yaygın inançlardan biridir. Yapılan mülakatlarda hemen hemen her yaştan bireyin, bu inancı büyük bir heyecanla savunduğu görülmüştür. İlgili kişiler bu inançlarını kabul ettirebilmek için kimi zaman yaşadığı kimi zaman da duyduğu bir öyküyü inanarak anlatmaktadır. İslamiyetin ahiret inancına, dolayısıyla İslama ters olduğu düşünülebilecek Tenasüh olayı ile ilgili Nusayriler, bu inancın ahiret inancına zarar vermeyeceğini ve kişinin eninde sonunda ahirete göçeceğini ifade ederler.

Nusayrilere göre, Tenasüh olmadan, doğuştan gelen anormalliklerin (Dünyaya sakat, muhtaç, hasta, fakir, vb.) açıklamasının mümkün olamayacağı görüşü hâkimdir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK8, KK9, KK10, KK11, KK21, KK49, KK59, KK69, KK79).

Saha içerisinde yapılan derlemelerde söz konusu inancın Kur'an'dan kaynaklandığına; hatta bazı Nusayrilerin bu inancın İncil ve Tevrat'ta da olduğuna inandıkları da tespit edilmiştir. Bu noktada saha içerisinde görüşme yapılan EHDAV başkanı Şeyh Ali Yeral Tenasühle ilgili olarak aşağıdaki ayetleri referans göstermiştir:

A- Tenasüh Ayetleri

1. *“Dediler ki: Rabbimiz bizi iki kez öldürüp, iki kez dirilttin...” (Mümin: 11)*
2. *“Allah'ı nasıl inkâr edersiniz ki, siz ölü idiniz, sizi diriltti. Yine öldürecek, yine diriltecek, sonra O'na döndürüleceksiniz...” (Bakara: 28)*
- *“...Sonra, belki şükredersiniz diye sizi ölümünüzün ardından tekrar dirilttik...” (Bakara: 56)*
4. *“...Allah da kendisini yüz sene öldürüp sonra diriltti.” (Bakara: 259)*
5. *“Biz elbette insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra da onu aşağıların en aşağısına çevirdik.” (Tin: 4-5)*
6. *“Onlar: Allah bize ant verdi ki, bize ateşin yiyeceği bir kurban getirmediği hiçbir peygambere inanmayalım, dediler. De ki: Size benden önce açık deliller ve bu dediğinizi de getiren peygamberler gelmişti. Eğer doğru iseniz niçin onları öldürdünüz?” (Al-i İmran: 183)*
7. *“And olsun, elçiler onlara açık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıklarından ötürü inanmak istemediler...” (Araf: 101)*

8. “...Halbuki Ku’ran, onların yanındaki Tevrat’ı doğrulayan hak bir kitaptır. De ki: Eğer inanıyorsanız, bundan önce neden Allah’ın peygamberlerini öldürüyordunuz?” (Bakara: 91)

9. “Ondan sonra, kendi kavimlerine peygamberler gönderdik. Onlar da kavimlerine açık mucizelerle geldiler. Daha önce inkâr etmiş oldukları şeye inanacak değillerdi...” (Yunus: 74)

10. “Nuh’a, senin kavminden daha önce iman edenlerden başkası sana inanmayacaktır. Artık onların yaptıklarından dolayı üzülme diye vahyedildi.” (Hud: 36)

11. “And olsun ki, daha önce Yusuf da size açık delillerle gelmişti. Siz onun getirdiğine hep şüphe ile bakmıştınız.” (Mümin: 34)

12. “Halbuki daha önce onu inkâr etmiş, uzak yerden gaybe taş atmışlardı.” (Sebe: 53)

13. “İlk yaratılış ile yorulduk mu? Hayır, onlar yeniden yaratılma hususunu karıştırıp şüphe içindedirler.” (Kaf: 15)

14. “O gün her ümmetten bir gubu haşrederiz”. (Neml: 83).

15. “Oysa ahiretteki haşir sadece bir gup için değil bütün insanlar içindir.” (Kehf: 47)

B- Mesh (İnsandan Hayvana Geçiş) Ayetleri:

1. “Cumartesi günü içinizden azgınlık edenleri elbette bilmişsinizdir. İşte onlara: Aşağılık maymunlar olun, dedik.” (Bakara: 65)

2. “Onlar, yasaklanan şeyleri inatla yapmaya devam edince, onlara: Aşağılık maymunlar olun, dedik.” (Araf: 166)

3. “Allah kimlere lanet ve gazap etmişse, kimilerinden maymunlar, domuzlar ve şeytana tapanlar yapmışsa, işte onların yeri daha kötüdür...” (Maide: 60)

4. “Ey kitap ehli, biz bazı yüzleri silip arkalarına döndürmeden ya da Cumartesi adamlarını lanetlediğimiz gibi, onları da lanetlemeden önce, yanınızdakini doğrulayıcı olarak indirdiğimiz kitaba inanın.” (Nisa: 47)

5. “Size böyle ölümü takdir ettik ki, kılıklarınızı değiştirip sizi bilmediğiniz bir biçimde yaratalım.” (Vakıa: 61)

6. “Dileseydik, oldukları yerde onların suratlarını değiştirdik de, artık ne ileri gidebilir, ne de geri dönebilirlerdi.” (Yasin: 67)

7. “Allah onlara: Aşağılıkla sinin orada ve benimle konuşmayın, der.”
(Muminun: 108)

8. “Yüzükoyun yürüyen mi, yoksa dümdüz yolda dimdik yürüyen mi daha doğru yoldadır?” (Mülk: 22)

9. “Vahşi hayvanlar bir araya toplanıp haşredildiğinde...” (Tekvir: 5)

10. “De ki: İster taş, ister demir, isterse gönlünüzde büyüyen tuhaf bir yaratık olun...” (İsra: 50-51)

11. “Yeryüzünde hareket eden her hayvan ile kanatlarıyla uçan her kuş sizin gibi birer ümmettir.” (Enam: 38)

12. “Dilediği herhangi bir suratla sana çeki düzen vermiştir.” (İnfıtar: 8)

C- İmtihan ve Ceza:

1. Bazıları ahireti inkâra götürür şüphesiyle Tenasüh’ü reddeder. Oysa dünyada da ceza var: “Belki dönüp yola gelirler diye, mutlaka onlara o büyük ahiret azabından ayrı olarak, yakın dünya azabını da tattıracağız.” (Secde: 21)

2. Kimileri sevapla cezanın birden fazla deriye verilmesinin mümkün olmayacağı düşüncesiyle tenasühü reddeder, oysa “O ayetlerimizi inkâr edenleri yakında bir ateşe sokacağız ki, derileri piştikçe azabı tam tatsınlar diye, onlara başka deriler vereceğiz.” (Nisa: 56)

3. Tenasüh yoksa sakat, bela ve musibetli doğan milyarlarca insanın açıklamasını kim yapabilir? “Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizin yaptığı işler yüzündendir.” (Şura: 30, Zümer: 51)

4. Tüm insanlar eşit ortamlarda sınanacakken, dünyadaki maddi, manevi, sosyal ve huzur alanındaki uçurumların açıklamasını kim yapabilir? “Biz sizi sınamak için şerre de, hayra da müptelâ kılacağız. Sonunda bize döndürüleceksiniz.” (Enbiya: 35, Bakara: 155)

D- Dünyadan Tenasüh Gerçekleri:

1. Amerika’daki Virginia Ünversitesi Profesörlerinden Stevenson Hindistan, Sri Lanka, Burma, Tayland, Vietnam, Batı Asya ve Türkiye gibi ülkelerde 1600 den fazla Reenkarnasyon olayını ispatlamıştır.

2. Eflatun, Pisaggor, Edison, Pantainos, Plutin, Gote, Papa Augistin, Benjamin Franklin, Henry Ford, La Martine, Dontey, Emerson, Victor Hugo, Alman Bohum, Kant’ın öğrencisi Vihte, Belçikalı Van Helmond... gibi dünyaca ünlü filozof, bilim

adamı, mucit ve yazarlar, tenasühe inanan binlerce önemli şahsiyetlerden sadece bir kaçıdır.

3. Hipnozcu Joe Keton 8000 kişiyi, bir önceki hayatına geriye döndürmüş ve konuşturmuştur.

4. Doğuştan kör olanlar bile, hipnozla bir önceki hayatlarında gördüklerini anlatıyorlar.

5. Mozart 3 yaşında piyano çalmış, 4 yaşında konserler vermiş, 5 yaşında ise besteler yapmıştır. Paganini 9 yaşına geldiğinde ona öğretmenlik yapacak kişi kalmamıştı. Pascal 13 yaşında Euclide'nin 32 problemini çözdü. Gauss ilk matematik problemini çözdüğünde 3 yaşındaydı. Süveyş kanalının açılmasında, yüzlerce çalışanın başına müfettiş olarak atanan Ericcson 12 yaşındaydı.

6. 1721'de Lübeck'de doğan Henry doğumunun ilk haftalarında konuştu. 2 yaşındayken 3 lisan biliyordu. Yine Jean Philippe 7 yaşında iken Almanca, Fransızca, Latince ve İbranice bilmekteydi. 1942'de Amerika'da doğan Calvin Widenar, seansla 2000 yıl öncesine gitmiş, eski Mısır kralı olduğunu söylemiş, o zamanın dilini konuşmuş ve Hiyeroglif yazısını yazmıştır.

E- Tenasüh Hakkında Birkaç Önemli Delil:

“Ey Ali! Seni kâfir ve zina çocuğu asla sevmez.” Hz. Muhammet “İnsanlar uykudadır, öldüler mi uyanırlar.” Hz. Muhammet “And olsun ki bu ümmetten maymun olmuş kavimlerin bir bir soyunu biliyorum.” İmam-ı Ali Tefsir-i Safi (1/622) “Sizden niceleri atasının kafatasıyla su içmekte, çok özlediği kardeşinin de etini yemektedir.” İmam-ı Ali “Her müminin mutlaka bir eceli ile ölümü, bir de öldürülüşü vardır. Eceli ile ölen öldürülmek, öldürülen de eceli ile ölmek üzere diriltilip tekrar gönderilir.” İmam Bakır (Bihar-ı Envar: 53/71, Tefsir-i Safi: 1/734, Tefsir-i Ayaşi: 2/113, Tefsir-i Burhan: 2/166) “Her müminin 7 kemal ve 7 beşeri bedenleşmesi, kâfirin ise 7 mesh (aşağılık - hayvan kalıbına) girmesi vardır.” C. Sadık “Bazen ruh bedeni terk eder, Allah da ona başka beden giydirir... İnsan sürekli surattan surata, yaratılıştan yaratılışa, inançtan inanca, mevkiden mevkiye, halden hale taşınır ki; iyilerden ise mukarrabin âlemine girer, kötülerden ise şeytanlar âlemine iltihak edene kadar beden değiştirmesi devam eder.” Tefsir-i Safi mukaddimesi İbn-i Sina Adhaviyye'de, İbn-i Zekeriya Razi İlm-i İlâhi'de Gazali de Tehafüt eserinde tenasühü onaylar. “Allah Buhtunnnasr'ı dişi hayvana meshetti (çevirdi). 7 yıl farklı hayvan kılığına girdi.”

Yakubi Tefsiri: 174 “Biz sevdik âşık olduk, / Sevildik maşuk olduk, Her dem yeni doğarız, / Bizden kim usanası.” Y. Emre “Dünyaya çok gelip gittim / Erenler eteğin tuttum.” Y. Emre “Nice gelmiştir Ol Aliyy-i Haydar, Ahir Mehdi Sahip zaman Ali’dir.” Kul Bayram “Ölüm doğmaktır, kabirse gökyüzünün emaneti olan beşiktir.” Victor Hugo “Büyük başarı ve dehalar, insanın farklı zamanlarda dünyada doğup yaşayarak edindiği uzun tecrübelerden başka bir şey değildir.” Henry Ford “Tenasüh inancı yeni Katolik inancıyla kesinlikle çelişmez.” Belçikalı Kardinal Versia. “Habil’in ruhu Şit’e, Ondan da Musa’ya geçmiştir. İnsanlar doğumdan kurtulana dek dünyaya gelip giderler.” Yahudilerin Talmud ve Zuhar Kitapları. “Ölümlerle hayat arasında kaybolup gitmişim. İnsanlar arasındaki ilişkiyi düşündükçe, kendimi karanlık tünellerin içinde hissediyordum. Oysa tenasüh sayesinde, ölümlerle hayatın anahtarını ve karanlık tünellerin ışığını buldum. Kimimiz Mevlasını 20, kimimiz 100, kimimiz de 1000 yılda bulur.” Cubran Halil Cubran C. Halil Cubran Nebi kitabında der ki: “Bir müddet sonra rüzgarın kanatlarında taşınacağım ve başka bir kadın bana hamile kalacaktır.” Ramedü’l - Ecyal kitabında da: “Yakında beni tekrar göreceksiniz, çünkü başka bir kadın beni tekrar doğuracaktır.” “Size bir ömür yetmezse şayet ki, tek ömür yetmeyecek elbet.” Önünüzde ömürlerin peşinden, çok ömürler vardır.” Mihail Naime “Temiz ruhlar hem dünyada hem de gökte farklı bedenlerde en güzel imkanlarda yaşarlar.” Büyük Yahudi Tarihçi Yusifos Ş. Hürr-i Amili, Receb-i Bersi, İbn-i Şehraşub, Fayd-ı Kaşani gibi Şii ulema ile, İbn-i Sina, Gazali, İbn-i Razi, Prof. Y. Nuri ÖZTÜRK, Prof. Süleyman ATEŞ gibi Sünni ulemalar tenasühü kabul edenlerden sadece birkaçıdır.” (KK49).

Sahada yapılan derlemeler neticesinde Hatay yöresi Nusayrilerinde Tenasüh anlayışına inananlar arasında birtakım çelişkili ifadeler bulunmakla beraber söz konusu kişilerin cennet ve cehennem unsurunun bu dünya olarak kabul edildiği gözlemlenmiştir. Yani ilgili zümre için bu dünya, rahat ve huzurlu yaşayanlar için cennet, yoksul ve huzursuz yaşayanlar için cehennem olduğuna dair görüşlerin varlığı tespit edilmiştir.

Efsane bahsinde zikredilen inanç bahsi, Tenasüh anlatımlarında daha bir üst noktadır. Tıpkı efsane gibi Tenasüh anlatıları da her yerde herkese anlatılmaz. Hatta özellikle Tenasüh anlatımları, söz konusu zümrenin batinî yapısından dolayı daha da gizli tutulmakta ve herkese anlatılmamaktadır.

Masal ve efsane anlatıcıları her yaştan bireylerden oluşuyorken Tenasüh anlatıcılarının daha çok orta veya ortaya yakın yaşlarda olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda az da olsa yaşlılardan da anlatma dinlediğimizi söyleyelim. Tenasüh anlatıcıların büyük bir bölümünün orta yaşa yakın olmasını Tenasüh'ün çocukken hatırlanmasına bağlamaktayız.

Tenasüh anlatıcılarında dikkatimizi çeken önemli bir yön de, özellikle bazı kişilerin isimlerinin gizli tutulması veya rumuz takılması garantisini bizlerden aldıktan sonra anlatılarını icra etmeleriydi. Çünkü bu inanç yapısında yanlış anlaşılmaktan ve tanınmaktan korkmaktaydılar. Derlemelerimiz sırasında Tenasüh yaşadığını söyleyip anlatılarını bizimle paylaşmayan birçok kişiyle de karşılaştık. İcra bağlamında gözlemlenen anlatıcıların, anlattıkları öyküye dair inançları, hiçbir anlatı türünde karşılaşmadığımız kadar yüksekti. Anlatıcılar, anlatmaları sırasındaki performanslarında kimi zaman ağlama, susma, bağırma kimi zaman da inandırabilmek için çeşitli resimler ve şahitler göstermişlerdir. Söz konusu anlatıların tıpkı efsanelerde olduğu gibi özellikle Nusayrilik kültürünün yayılması, öğretilerin ve inançların aktarılması hususunda işlevsel bir görevi üstlendiğini de vurgulamakta yarar vardır.

Hatay yöresi Arap Alevlerinde eskiden beri varlığını sürdüren Tenasüh inancı, gelenek ve göreneklerinden yaşamlarının her sürecine kadar kendisini derinden hissettirerek nesilden nesle aktarıldığı bilinmektedir. Buna göre insanın yaşam sürecinde işlediği sevaplar ve günahlar ölçüsünde yeni bir bedene girmektedir. Söz konusu insan, halis amellerde bulunursa kişinin ruhu tekrar insan (özelikle Nusayri) olarak doğar. Buna karşın amelleri kötü olan insanların farklı dinlerde insan veya hayvan suretlerinde doğacağına inanılmaktadır. Onlar, ruhların yedi farklı şekilde dünyaya gelebilme ihtimalinin olduğunu söylerler (KK1, KK2, KK3, KK4, KK11, KK12, KK49). İşte ruhun bu gelip gitmeler neticesinde kemale erişip erişememe durumuna göre cennet ya da cehenneme gideceğine inanılmaktadır (KK1, KK5, KK6, KK59, KK69, KK178, KK181). Özellikle şiddetli ve ani ölüm (cinayet, boğulma, kaza vb.) neticesinde bazı kişilerin bir önceki yaşamlarını hatırladığı ve söz konusu öyküleri anlattıkları görülmüştür. Hatta bu öykülerin bir bölümünde daha önceki yaşamlarındaki ölüm şekillerine bağlı olarak yaralanmaların izlerinin yeni doğumlarında da görüldüğü ifade edilmiştir. Saha içersinden yapılan derlemeler neticesinde Tenasüh anlatmalarının bir bölümü Arapça bir bölümü de Türkçe anlatılmıştır.

1.3.1. Tenasüh Anlatmalarının Tip Yapısı

Hatay yöresi Arap Alevilerinden derlenen Tenasüh anlatmaları masal ve efsanede olduğu gibi değerlendirilmiştir. Metinler bölümünde yer alan Tenasüh anlatmalarının tip yapısı aşağıdaki sıralamaya göre yapılmıştır:

1. Efsanenin adı
2. Masalın motif sırası

Birinci Memorat

1. Sincanlı Hasan
2. Motif sırası

1. Köyün inadı ve cesurluğuyla ünlü adamlarından birisi olan Mehmet Dayı, otuz kırk yıl önce Burdur'a askere gider.

2. Orada Sincanlı Hasan denilen bir yiğitle can ciğer arkadaş ve badi olurlar.

3. Mehmet Dayı'nın tapucu ağabeyi, yöresel yiyecekleri yanına alıp kardeşini ziyaret gider. Sincanlı Hasan, gelen yiyecekleri görüp büyük bir iştahla yemeye başlayınca Mehmet Dayı'nın tapucu ağabeyi biraz şaşırır.

4. Askerlik bittikten sonra evlilik hazırlıkları yapan Mehmet Dayı, düğüne badisi olan Sincanlı Hasan'ı da davet eder.

5. Düğün için köye gelen Hasan, köyü avcunun içi gibi bilip köydeki Zemzem Teyze'nin evinin önüne gelip burada kalacağım diye tutturunca herkesin garibine gider bu durum.

6. Hasan, kapının önüne çıkan Zemzem Teyze'ye birden anne diye sarılır ve bu durumu kıskanç olan koca görünce ortalık çalkalanır.

7. Bunun üzerine köyün âlim şihlilerinden biri gelerek Hasan'ı konuşturur.

8. Hasan, ilk hayatında bu ailenin ilk çocuğu olduğunu ve ayağına batan paslı bir çividen dolayı annesinin kucağında can verdiğini söyler.

9. O gece ve daha sonraki gecelerde artık o evde kalır ve oradan ayrılmaz.

10. Köyde gönül verdiği bir kızı zor da olsa alır ve evlenir; ama kızı olmaz.

İkinci Memorat

1. Uzun Hikâye
2. Motif sırası

1. Dede, köyün sevilen ama fakir olan bir Nusayri ailesinin çocuğudur.

2. 13 yaşına gelince, din öğrenmek üzere amcanın yanına gider ve orada amcanın Emir ve Kerim adında iki çocuğuyla kardeş gibi olurlar.

3. Dedeyle arası çok iyi olan Kerim, ergenlik çağlarına geldiklerinde içine kapanık birisi olan Kerem, köydeki adamın birisiyle sürekli dalaşmış.

4. Bir gün Kerem, dalaştığı bu adamın karısına yirmi yıldan beri âşık olduğunu söylemiş.

5. Bu duruma şaşırarak arkadaşına önceki hayatında karayılan olduğunu, yuvasının olduğu yere gelen geline âşık olduğunu ve onu kocasından kıskandığını anlatır.

6. Bir gün eve gelen koca, karısını şiddetle döverken öne atıldığını ve kuyruğuyla adamı dövdüğünü söyler.

7. Adam, bir ara eline geçirdiği kazmayla yılanın başını ezer ve o şindiki ailesinin yanında doğar.

8. Kerim, sevdalı olduğu bu kadına bir gün gidip her şeyi anlatır. Kadın başta terlese de sonraları o da sevdalanıp Kerem ile kaçmaya karar veririler.

9. Bu kaçışa dede yardım ettiği için dövülür; Kerim'in babası da kalp krizi geçirip ölür.

Üçüncü Memorat

1. Geçmiş Yaşam

2. Motif sırası

1. Çocuk, önceki yaşamında Ali Şah adında bir müneccimin öğrencisidir.

2. Müneccim Ali Şah, sürekli kitap okuyan ve okuduklarını öğrencilerine anlatan birisidir.

3. Çocuk, büyük bayramda ailesinin yanına gitmek üzere yola koyulur; ancak yolda iki kişi önünü keserek eşyalarını alır ve döverler. Dövülme sırasında başını taşa vurunca ölür.

4. Çocuk, ikinci hayatında şimdiki ailesinin yanında doğar.

5. Çocuk, bir gün annesini denize girmeme noktasında uyarır; ama bu uyarıyı dinlemeyen anne, son dakika ölümden döner.

6. Bu durumdan çok korkan anne, çocuğu korkular içinde şıhlara ve türbelere götürür.

7. Kişi, önceki hayatında bir müneccimin öğrencisi olduğunu anlatsa da annesini bir türlü inandıramaz.

Dördüncü Memorat

1. Ev Sahibinin Oğlu

2. Motif sırası

1. Askerliğini Şırnak'ta yapan Salih, asker dönüşü sevdiği kızla evlevir.

2. O zamanlar fakir olan Salih, küçük bir eve kiraya çıkar.

3. Ev sahibinin 4 yaşında Süleyman adlı bir oğlu vardır. Bu çocuk, zaman zaman Salih'in eşinin yanına gelerek ona bir şeyler anlatır.

4. Bir gün Süleyman, evden kaçar. Bulunduktan sonra babasına önceki hayatındaki ailesini çok özlediğini, gerçek adının Akif olduğunu ve denizde boğulduğunu söyler.

5. Süleyman'ı ertesi gün dolmuşla Antakya merkeze götürürler. Süleyman, sanki burayı daha önce biliyormuş tavırlarıyla tahta kapılı bir evin önüne gelir.

6. Kapıya çıkan 45 yaşlarındaki kadına Süleyman, anne diyerek sarılınca kadın, donakalır.

Beşinci Memorat

1. İmkânsız Âşk

2. Motif sırası

1. Lamia Hanım'ın anneannesi, Antakya'nın Sünni ve Alevilerin birlikte yaşadığı köyde doğar.

2. Alevi-Sünni evliliklerinin çok katı olduğu zamanlarda 16, 17 yaşlarında İbrahim adında Sünni bir gence gönül verir. Bu âşk karşılıksız değildir.

3. Bu âşkın kokuları yükselmeye başlayınca aileler zorluk çıkarır ve bunun üzerine gençler, kaçma kararı alır.

4. Plan yapıp kaçarlarırken kızın ağabeyi yakalar ve kız, korkuyla kaçarken yere düşer. Başını vurur ve ölür.

5. İbrahim, asker dönüşü evlendirilmek istense de evlenmez.

6. O sıralarda köy muhtarının kızı Zeynep evlendirilir.

6. Birkaç ay sonra hamile kalan Zenep'in kızı olur ve adını Leyla koyarlar.

7. Leyla, doğduktan sonra olup bitenleri ve ailesini anlatır.

8. İbrahim'in yanına giderek her şeyi anlatır. Zaman zaman da önceki babasını görmeye gider.

Altıncı Memorat

1. Vahit ile Gülnaz

2. Motif sırası

1. Babanın rüyasına doğacak çocuk girer ve çocuk, babasına kendisine emanet olduğunu ve asıl evine götürülmesini söyler.

2. Çocuk doğunca baba, ziyarette kurban keser.

3. Çocukluğu pek rahat geçen bu kişinin dillenmesi de erken olur.

4. Bir gün babası domates ekerken oğlu Edip, babsının yanına gelerek çocuklarını özlediğini söyler.

5. Baba, bu duruma çok şaşırır ve oğluna çeşitli sorular sorar.

6. Oğlunu Antakya'ya götüren baba, iki katlı müstakil bir evin önüne gelirler.

7. Kapıyı açan kadına Gülnaz, ben kocan Vahit'im demiş. Kadın, inansa da diğer çocuklar bunun bir miras oyunu olduğunu düşünerek onları kovar.

Yedinci Memorat

1. Türbedeki Çocuk

2. Motif sırası

1. Kişi, türbeye geldiğinde bir annenin çocuğun boynuna yağ sürdüğünü görür.

2. Bu durumu merak edince de çocuğun yanına giderek sıkıntısını sorar.

3. Çocuk, önceki hayatında zengin bir tüccar olduğunu, karısına asılan bir işçiye işten çıkarınca kavga esnasında öldüğünü söyler.

4. Çocuk, şimdiki annesine eski ailesini bulup fakirlikten kurtulmak istediğini söylese de annesi, çocuğu dinlemez.

5. Şimdiki annesi çocuğuna inanmasına rağmen, diğer ailenin buna inanmayacağını düşünür.

6. Anne, çocuğun önceki yaşamını unutması için sürekli türbelere giderek dua okur.

Sekizinci Memorat

1. Fakir Şih ve Köpeği

2. Motif sırası

1. Köyünü sevilen fakir Şih'ı, insanlara olduğu gibi bahçesine gelen hayvanlara da iyi davranır.

2. Şih'in yanında her zaman gezen köpek, sadece bayramlarda kesilen kurbanlardan pay almış.

3. Bu durumdan Şih'in karısı hiç hoşnut olmadığı için köpeğe her fırsatta vurur ve hocayı da evden kovarmış.

4. Bir gün hocanın karısı kümese para koyarken onu izleyen köpeği görünce eline aldığı büyük taşı köpeğe atar ve onu öldürür.

5. Hocanın yaşı ilerlemiş ve hoca, eşini de kaybetmiştir.

6. Hocanın, kafası bedenine göre az büyük olan öğrencisi Şih'in yanına gelerek önceki hayatında yanında gezen köpek olduğunu söyler.

7. Çocuk, yıllarca hocasının yanından ayrılmamış ve hocaya çocuğun ailesi bakmış.

Dokuzuncu Memorat

1. Çocuklarımı Özledim

2. Motif sırası

1. Nahide'nin en küçük olan dayı ve teyzesi ikizdir.

2. Dayı dilleniş konuşmaya başlamasına rağmen, teyze bir türlü konuşmaz; konuşmaya başladığında da anne ve babasına hitap eder.

3. Postacı olan bilgili baba, kızının bu durumunu merak edince kızına sorular sorar.

4. Kız da babasına Hıdırbey köyünde yaşadığını, kocasının kanserden; kendisinin de traktörün altında kalması nedeniyle öldüğünü söyler.

5. Babası, kızını alıp Hıdırbey köyüne götürür ve kapıyı açan Cemile'nin kendisinin kızı olduğunu, çeyizini diktiğini söyler.

6. Cemile, ağlamaya başlamış ve Hasan askerde olduğu için asker dönüşü onunla da konuşup her şeyi anlatır.

7. Yıllar sonra teyze evlenir ve düğününe önceki yaşamından olan her iki çocuğu da katılır.

Onuncu Memorat

1. Yokluk Zamanları

2. Motif sırası

1. Sürekli olarak yokluk nedir deyip duran adam, aslında Antakya'nın en zenginlerinden birisidir.

2. Duran Ağa, yanında çalışan işçileriyle yemek yiyip onlardan birisiymiş gibi davranır.

3. Duran Ağa'nın evinin hizmetlisi Adile Teyze, ağanın önceki yaşamında fakir birisi olduğunu duymuştur.

4. Evin tek çocuğu olan ve bebekken sürekli ağlayan ağa, altı yaşına gelince Adile Teyze'ye anamı özledim, onlar fakiridir, gidip yardım edelim, diye tuttururmuş.

5. Duran Ağa'nın on yedi yaşında babası ölür.

On Birinci Memorat

1. Ayı Celil

2. Motif sırası

1. Genç yaşlarda ölen ve güreşçi olan Celil'in lakabı ayıdır.

2. Celil, beş yaşındayken babasını, gençlik yıllarında da annesini kaybeder.

3. Köyün ağası yalnız kalan Celil'i evlendirir ve Celil'in karısı hamile kalır.

4. İnşaatçı çalışan Celil, 32 yaşındayken kafasına demir düşer ve Celil, doğacak çocuğunu görmeden ölür.

5. Rahmetlik Celil, ölmeden önce her zaman çevresindekilere ilk hayatında ayı olarak yaşadığı için bu lakabı çok sevdiğini söyler.

On İkinci Memorat

1. O Çocuk

2. Motif sırası

1. Nişan töreninden sonra merdivenin altında yedi, sekiz aşlarında bir çocuk, geline gözlerini dikmiş bakmaktadır.

2. Çocuk, gelinin yanına gelerek özel konuşmak istediğini söyler.

3. Çocuk, gelinin annesine oğlu Taner olduğunu söyler ve kolundaki izleri gösterir.

4. Anne, baba ve kardeşlerinin adını sayar.

5. Ertesi gün, çarşıya çıkınca yine o çocuğu yanında bir bayanla görürler.

6. Şimdiki annesi olan kadın, onların yanına yaklaşıp çocuğun ilk hayatıyla ilgili anlattıklarını onlarla paylaşır.

On Üçüncü Memorat

1. Hazin Bir Âşk Öyküsü

2. Motif sırası

1. Bir ağabeyi ve bir kız kardeşi olan ve maddi durumu iyi olmayan kişi, 17 yaşındadır.
2. Maddi imkânsızlık nedeniyle ağabeyi ve babası, ağanın yanında çalıştıkları için ilgili kişi, öğle saatlerinde onlara yemek götürür.
3. O sırada ağa, yemek getiren kızı beğenir ve babasından kızı almak için babasıyla anlaşır.
4. Babası, maddi refaha kavuşmak için Rasim Ağa'ya söz verse de kız, daha önceden söz verilen Hasan adlı bir delikankıyı sevmektir.
5. Kız, ağabey ve babasına karşı gelince odaya kapatılır.
6. Hasan, olanları duyunca kapıya dayanır; fakat baba, Hasan'ı evden kovar.
7. Hasan, kaçma planını yazdığı mektubu, kızın annesi yardımıyla kızı ulaştırır.
8. Hasan ve arkadaşı, kızı kaçırlar. Ertesi gün, arkadaşı Hasan'ı ve kızı İzmir'e göndermek üzere otogara götürür.
9. Ağabey ve baba otogarda Hasan ve kızı yakalar; Hasan, ağabey tarafından öldürülür. Kız da zorla eve götürülür.
10. Akşam, kızı istemeye geldiklerinde kız, güler yüzle gelenleri karşılar; ama kız daha sonra mutfağa girerek bıçakla sol bileğini keser ve oracıkta ölür.
11. Kız, şimdiki yaşamında eski yaşamını tüm detayı ile hatırlamaktadır.

On Dördüncü Memorat

1. Yeni Hayatımda Daha Mutluyum
2. Motif sırası
1. İki çocuklu olan bir ailenin küçük bir kız çocuğu, doğum iziyle dünyaya gelir.
2. Kız, geçmiş yaşamının detaylarını bildiğini ve bunun bir kurşun izi olduğunu söylemesine rağmen annesi bu duruma başlarda aldırmaz.
3. Kız, ilk hayatında Hatay'ın Harbiye ilçesinde doğar ve ailesiyle birlikte Urfa'ya gidip yaşarlar.
4. Babası, kızı amcaoğluyla evlendirmek istemesine karşın kız, çocukluk arkadaşı Kemal ile evlenmek ister.
5. Bunun üzerine Kemal ile evlenen kız, Çanakkale'ye gider ve bir müddet sonra işlerin kötü gitmesi üzerine Harbiye'ye dönerler ve Kemal evi terk eder.

6. Kız, babası tarafından amcaoğluyla evlendirilmek istense de amcaoğlu kızı kabul etmez.

7. Bunun üzerine kız, evden kaçarak Adana'ya gider ve dededen kalma terk edilmiş bir eve yerleşir.

8. Baba ve oğlu, kızı arayıp bulurlar. Daha sonra erkek kardeşi, belinden çıkardığı silahı ile kızı öldürür.

9. Kız, ikinci hayatında ilk yaşamını hatırlamaktadır. Ağabeyi de vicdan azabından intihar eder.

On Beşinci Memorat

1. Babanın Oğlu

2. Motif sırası

1. Şimdiki babası, ilk yaşamında adamın oğludur.

2. Adam, köyde un yapmak ve bulgur öğütmek için değirmenlere gider ve kendisini çok yorar.

3. Bu duruma üzülen eşi Fıtta Hanım, adama öğle vakitlerinde yemek getirip sohbet ederler.

4. Fıtta'nın bir erkek çocuğu olur.

5. Bir gün Fıtta, denize gitmek ister. Adam, eşi ve oğlunu alarak denize gider.

6. Adam, yüzerken bir girdaba tutulur ve ölür.

7. Adam, yeni hayatında oğlunun evinde dünyaya gelir.

On Altıncı Memorat

1. İntiharım

2. Motif sırası

1. Çocuk, önceki yaşamında iki kız kardeşi ve bir ağabeyi olan bir ailede yaşamaktadır.

2. Babası, çocuk yaşlarında birisini vurmuş ve 20 yıl hapis yatmış ve çıkınca çocukluk arkadaşıyla evlenmiştir.

3. Ağabeyi, karşı tarafın kızıyla evlenince kan davası son bulmuştur.

4. Çocuğun ağabeyi evlenmeden iki gün önce trafik kazası geçirmesi sonucunda ölmüş ve töreyi sonuçlandırmak için karşı tarafın kızıyla evlenmesi gerekmektedir.

5. Çocuk, Menekşe adlı bir kıza âşık olduğu için iki arada bir derede kalır.

6. Çocuk, bu durumu karşı tarafla paylaşınca ayağına kurşun sıkılarak dövülür.

7. Bu durumu haber alan Menekşe de başka bir kişiyle evlenme kararı alır.
8. Çocuk, babasının silahını alarak vadinin oratsında intihar eder.
9. İkinci hayatında iki çocuklu bir ailede ayağında kurşunla hayata gözlerini açar. Doğum lekesi olarak da göğsünde ufak bir iz vardır.

1.3.2. Tenasüh Anlatmalarının Motif Sırası

E. ÖLÜM

(T)E *Öldürme*

Sincanlı Hasan, önceki hayatında ayağına çivi batması sonucu ölür.(1.3.3.1)

E..... *Ölüp dirilme*

Sincanlı Hasan, önceki hayatında ayağına çivi batması sonucu ölür ve tekrar doğar. (1.3.3.1)

Karayılan öldükten sonra insan olarak doğar. (1.3.3.2)

Müneccimin öğrencisiyken ölür ve tekrar doğar. (1.3.3.3)

Kadın, evden kaçarken yere düşüp başını vurur. Öldükten sonra muhtarın kızı olarak dünyaya gelir. (1.3.3.5)

Edip, öldükten sonra tekrar doğmuştur. (1.3.3.6)

Çocuk, ölüp tekrar doğmuştur. (1.3.3.7)

Şih'in karısı, Şih'in köpeğini öldürdükten sonra köpek, insan olarak tekrar doğar. (1.3.3.8)

Nahide'nin ninesi ölüp tekrar dirildiği için iki ailesi vardır. (1.3.3.9)

Duran, birinci hayatında fakir iken, ikinci hayatında zengin biridir. (1.3.3.10)

Çocuk, önceki yaşamındaki ailesinde tarafik kazası geçirip ölen ve tekrar doğan kişidir. (1.3.3.12)

Kız, babasının önünde bileğini keserek ölür ve yeni hayatında bunların hepsini hatırlar. (1.3.3.13)

Kız, ağabeyi tarafından silahla öldürülür ve ikinci hayatında bunları çok net anımsar. (1.3.3.14)

Girdaba kapılarak ölen adam, çocuğunun oğlu olarak yeniden doğar. (1.3.3.15)

Zorla evlendirilmek istenen çocuk, silahı kalbine dayayarak intihar eder ve yeni ailesinde üç çocuğu olur. (1.3.3.16)

F. OLAĞANÜSTÜLÜKLER

F 500-599. Olağanüstü insanlar

Kerim, önceki yaşamında karayılandır. (1.3.3.2)

Celil, önceki yaşamında ayıdır. (1.3.3.11)

F 600. Olağanüstü tedaviler

Çevreden güvercin dışkısını çocuğa yedirmesi durumunda çocuğun dilleneceği ile ilgili bir bilgi verilir. (1.3.3.9)

F 1068. Realist rüya

Leyla öldükten sonra, muhtarın kızı Zeynep'in rüyasına girer. (1.3.3.5)

Edip doğmadan önce babasının rüyasına girer. (1.3.3.6)

Kız, konuşmayı bilmemesine rağmen önceki hayatına dair isimleri rüyasında sayıklar. (1.3.3.14)

J. AKILLILAR VE APTALLAR

J 50. Gözlem yoluyla kazanılan bilgi

Sincanlı Hasan, yöresel yemekleri yiyince Mehmet Dayı ve ağabeyi başta şaşırır ve daha sonra anlam veririler. (1.3.3.1)

K. ALDATMALAR

K 2015. Evlat sahibi olma

Sincanlı Hasan, ilk ailesinde dünyaya gelir. (1.3.3.1)

M. GELECEĞİN TAYİNİ

M 201. Söz ve antlaşmaların yapılması

Kız, arazi karşılığında ağabeyi ve babası tarafından Rasim Ağa'ya verilir. (1.3.3.13)

N. ŞANS VE TALİH

N 300. Şansız kazalar

Sincanlı Hasan, ilk hayatında ayağına bir çivi batması sonucu ölür. (1.3.3.1)

Nahide'nin ninesi, ilk yaşamında bir traktör kazası sonucu ölür. (1.3.3.9)

Celil, inşaatda çalışırken başına düşen demir parçası nedeniyle ölür.
(1.3.3.11)

P. CEMİYET

P 210. Karı-koca

Zemzem Teyze'nin kocası kıskanır. (1.3.3.2)

Kadın kocasından kaçarak, kerimin karısı olur. (1.3.3.2)

Edip, bir önceki hayatındaki eşini ve çocuklarını özler. (1.3.3.6)

Çocuk, önceki hayatında evlidir. (1.3.3.7)

Şıh'ın karısı vardır. (1.3.3.8)

Nahide'nin ninesinin önceki hayatında kocası vardır. (1.3.3.9)

Duran'ın anne ve babasının 7 yıl sonra çocuğu olur. (1.3.3.10)

Fıtta hanım, kocasını çok sever. (1.3.3.10)

P 231. Anne ve oğlu

Süleyman, ilk hayatındaki annesinin yanına gider. (1.3.3.4)

Duran, annenin tek çocuğudur. (1.3.3.10)

P 233. Baba ve oğlu

Duran, babanın tek çocuğudur. (1.3.3.10)

Çocuk ilk hayatında babasının babasıdır. (1.3.3.15)

P 424. Doktor

Duran, çok ağladığı için doktorlara götürülür. (1.3.3.10)

R. ESİRLER VE KAÇAKLAR

R 213 Evden kaçma

Kerim ile kadın evden kaçarlar. (1.3.3.2)

Süleyman, evden kaçır. (1.3.3.4)

Kadın, evden kaçarken yere düşüp başını vurur. (1.3.3.5)

Hasan ve kız evden kaçarlar. (1.3.3.13)

S. ANORMAL ZULÜMLER

S 60. Zalim eş

Kadının kocası zalim birisidir. (1.3.3.2)

Şıh'ın karısı çok zalimdir. (1.3.3.8)

Kızın ağabeyi ve babası zalim birisidir. (1.3.3.13)

S 110. Öldürmeler

Kerim, karayılan ken zalim adam tarafından öldürölür. (1.3.3.2)

Çocuk, iki hırsız tarafından öldürölür. (1.3.3.3)

Zengin tüccar, işçisi tarafından öldürölür. (1.3.3.7)

Şıh'ın karısı, Şıh'ın köpeğini öldürür. (1.3.3.8)

T. EVLİLİK

T 10. Âşık olma

Kerim, karayılan ken kadına âşıktır. (1.3.3.2)

Anneanne, gençlik yıllarında İbrahim'e âşık olur. (1.3.3.5)

Çocuk, Menekşe adlı bir kıza âşıktır. (1.3.3.16)

T 100. Evlilik

Mehmet Dayı, asker dönüşü sevdiğiyle evlenme kararı alır ve hazırlıklar başlar. (1.3.3.1)

Kızın babası, kızı zorla ağayla evlendirme kararı alır. (1.3.3.13)

Kan davasının son bulması için çocuğun karşı tarafın kızıyla evlendirme kararı alınır. (1.3.3.16)

Adam, hapisten çıktıktan sonra sevdiği kızla evlenir. (1.3.3.16)

V. DİN

(T) V 36. Namaz

Çocuklar, namaz ve dua öğrenmek için amcanın yanına gider. (1.3.3.2)

V 50. Dua

Çocuğun önceki hayatını unutması için dua edilir. (1.3.3.7)

V 113. Türbe

Çocuk, türbelere götürölür. (1.3.3.3)

Adam, türbede dana kesip yemek yapar ve dağıtır. (1.3.3.6)

Arap Alevilerinde Hz Hızır'ın türbesinin önemli bir yeri vardır. (1.3.3.7)

V 200. Mukaddes şahıs

Şih, mukaddes bir şahıstır. (1.3.3.8)

(T) V 206. *Hızır*

Anne, çocuğun önceki yaşamını unutması için çocuğu Hızır türbesine götürerek dua eder. (1.3.3.7)

V 300. *Dinî inanışlar*

Küçükken Sincanlı Hasan'ın içinde cin olduğu düşünüldüğü için yeşil bezler yakılıp koklatılır. (1.3.3.1)

V 530. *Hacılar*

Sincanlı Hasan, hacılara ve hocalara götürülür. (1.3.3.1)

W. KARAKTER ÖZELLİKLERİ

W ... *Kıskançlık*

Zemzem Teyze'nin kocası kıskanç bir adamdır. (1.3.3.1)

Z. ÇEŞİTLİ MOTİF GUPLARI

Z 71.1. *Formülistik sayı: 3*

Karayılan 3 yıl boyunca bu kadının gülüşünü ve ağlamalarını izler. (1.3.3.2)

Duran Ağa, bayramlarda en az 3 tane kurban keser. (1.3.3.10)

Ailenin 3 çocuğu vardır. (1.3.3.16)

İkinci hayatında 3 çocuklu bir ailesi olur. (1.3.3.16)

Z 71.5. *Formülistik sayı: 7*

Salih Amca'nın 7 tane kızı vardır. (1.3.3.4)

Duran Ağa'nın anne ve babası 7 yıl çocuk sahibi olamaz. (1.3.3.10)

Z 71.6. *Formülistik sayı: 9*

Dedenin dokuz tane kız kardeşi vardır. (1.3.3.2)

Z 71.12. *Formülistik sayı: 40*

Mehmet Dayı, bundan kırk yıl evvel Burdur'a askere gider. (1.3.3.1)

Nine 40 yaşında doğum yapar. (1.3.3.9)

1.3.3. Metinler

1.3.3.1.Sincanlı Hasan

Bizim köyün en ünlü adamını anlatayım sana. Mehmet Dayı derler. Vallahi onun inadı da meşhurdur gözü perkliği de...

Bu Mehmet Dayı, bundan kırk yıl evvel Burdur’a askere gider. Orada Sincanlı Hasan denilen bir yiğitle can ciğer arkadaş ve badi olurlar. Ben şimdi uzun uzun badi nedir anlatmayayım Kürşat Bey oğlum, dilim de pek dönmez zaten. Sen oraya düzgünce birşekilde yaz istersen. Biliyorsun asker ocağında badilik kardeşlik gibidir. Bunlar özkardeş gibi oluyorlar. Bir gün Mehmet Dayı’nın tapucu ağabeyi bunları ziyarete gitmiş. Yanında da biberli ekmek hani tandıra vurursun ya çökelekli katık, ondan bir de sürk götürmüş. Sürkü de pek bilen yoktur. Sen oraya küflü çökelek de yaz istersen. Bu Sincanlı Hasan sürkü görür görmez bir gözleri parlayık eline alık koklayık bir sevinik anlatamam sana. Adam öyle ağzına tepiverik. Tabi tadını bilen buna şaşırmas Biz o sürkü zeytinyağıyla yufka ekmekle yeriz.

Mehmet Dayı’nın tapucu ağabeyi sormuş: “Sen nerden biliyorsun bunu Sincan’da da yapıyor mu” diye. O da yok yapılmıyor; ama ben bunu biliyorum demiş. O gün, Mehmet Dayı’ya bizim Sincanlı Hasan, bazı şeyler anlatmış. İşte bu Hasan emmi küçükken tuhafmış; ailesi bunu sürekli hacılara hocalara götürürmüş. İçinde cin var diye yeşil bez yakıp koklatırlarmış.

Sayıllı gün geçmiş askerlik bitmiş. Bizimkiler memleketlerine gitmiş. Ama asker sonrası evlenilir ya. Mehmet Dayı da durmamış sevdiğini almaya niyetlenmiş. Allah’ın izni ile kızı istemişler. Kızın ailesi de kızı vermiş. Düğün hazırlıkları derken bizim Sincanlıya kadar düğün haberi gitmiş. O da düğün için yıllar önce buraya gelmiş. Aha o gün bugündür de burada köyün tatlı belasıdır. Bu aralar çok hasta gerçi. Hıdır yardımcısı olsun onun için ziyaretlere adaklar adıyoruz.

-Sen bu hikâyeyi kitaba yazacaksın değil mi? Bizim köyü herkes bilsin.

-Yazarız Zeki Bey. Peki neden köyden gitmedi Sincanlı Hasan?

Bu Hasan düğün için geldi ya. Adam köye gelir gelmez ben buraları avucumun içi gibi biliyorum demiş. Daha önce hep buralarda gezdim oynadım demiş. Eee bizim köy küçük herkes birbirini bilir. Bu adamı ilk kez görüyor herkes. Ne yalan söyleyeyim bunu deli sanmışlar başlarda. Biraz da gülmüşler adamın arkasından. Sonra bu yürümüş bizim Zemzem Teyze’nin evinin önüne gelmiş. Ben burada kalacağım diye tutturamaz mı? Mehmet Dayı yalvarmış. Olmaz kardeş bizim ev var, yakışık kalmaz burada kalman dese de dinlememiş çalmış kapıyı bizim Hasan. Zemzem Teyze kapıyı açmış. Bu birden anne, diye sarılmaz mı kadına .Mehmet Dayı’nın bile başından kaynar sular dökülmüş artık. Zemzem Teyze’yi düşünemiyorum. Şimdi gülerek anlatıyorum ama. O zaman

Zemzem Teyze'nin kocası da kıskanç bir adam. Genç biri gelmiş karısına sarılıyor. Köy çalkalandı. Kimisi alay ediyor kimisi küfrediyor ortalık karışık. Neyse o sırada bizim köyün şıhı gelir. Çok âlim biri olarak bilinir. Araya girer; Sincanlı Hasan'ı konuşturur.

Dediklerine göre Sincanlı şöyle demiş:

-Ben daha önce bu evde yaşıyordum. Annemin ilk oğluydum. Babam beni çok severdi. Bir gün ayağıma çivi battı. Korktum bir şey söyleyemedim. Küçüktüm zaten pek anlamıyordum da sonra ayağım şişti. Vücudumdan ter akıyordu; ama ben çok üşüyordum. Annemin kucağında can verdim. Babamın ağladığını gördüm. Çok üzüldüm; ama birşey yapamadım. Beze sardılar beni. Sonra da gömdüler. Sonra yeni ailemin yanında doğdum. Konuşmaya başlayınca çok anlattım buraları; ama bana inanmadılar. Hocalara götürdüler, cin var dediler. Ben de baktım anlamıyorlar beni, küçüklüğümde çaresiz sustum. Zamanlada birçok şeyi unuttum. Ama buraya gelince her şeyi hatırladım. Bak baba, beni incir ağacının altına gömdün sen, der demez; Zemzem Teyze bayılmış. Evde çığlıklar ağlamalar yükselmiş. Hakikaten Zemzem Teyze ile kocasının ilk çocuğu erkekmiş ve tetanozdan ölmüş. Bahçedeki incir ağacının altına gömmüşler. Anlatırken tüylerim diken diken oldu. İşte o vakit insanlar evlerine çekilmiş. Hasan, o gece o evde kalmış. Gerçi ondan sonraki her gece o evde kaldı ya.

Mehmet Dayı'nın düğününden sonra büyükler, bir araya gelmiş. Bu Hasan her ne kadar önceki hayatında burada doğmuş olsa da. Buralı olmayarak yani Alevi olmayarak dünyaya geldi. Sonuçta "Alevi olunmaz alevi doğulur." Diye köy, ikiye ayrıldı. Sincanlı Hasan kaldı adı. Kimi gitsin, dedi kimi kalsın. Kimi bizden, dedi kimi değil. Sincanlı Hasan'a ve onun ilk ailesine kimse bir şey sormadı. Ama cevabı da onlar verdiler. Oğullarına kapılarını açtılar. Sincanlı Hasan, pek kolay günler geçirmemiş. Bir kız sevmiş buradan vermemişler. Günlerce aç kalmış kızın babasının evinin önünde, hatta kızın ağabeyleri bir ara bunu dövmüş de. Vazgeçmemiş inat etmiş ve kızı almış. Şimdilerde rahmetlik babasının evinde kalıyor. Dillerden uzak gırtlak kanseri. Hiç çocuğu olmadı. Yıllarca ne tam Alevi oldu ne tam Sincanlı. Ama köy sevdi onu. Hepimiz sevdik. Allah uzun ömür verir inşallah. (KK263).

1.3.3.2. Uzun Hikâye

Anlatacağım olay gerçek yaşanmış olup hâlâ ailemizi dolaylı da olsa etkilemektedir. Yıllar öncesi dedemin yaşadığı bir olay. Ama bu olay yüzünden köyünü terketmiş. Bizlerin de oradan uzak durmasına sebep olmuştur. Dedem, Arap Alevi bir

ailenin tek erkek çocuğu olarak dünyaya gelmiş. Onun ailesi köyün fakirlerindenmiş. Ama köyce sevilen bir aileymiş. Dokuz kızkardeşi varmış. Bizde kızlar da erkekler de eşittir. Tek erkek diye dedeme hiç ayrıcalık filan yapılmamış. Hatta en çok işi ona yaptırırlarmış.

Yaş olarak bilmem; ama herhâlde on üç, on dört yaşlarında dedemin bir arkadaşı olmuş. Arkadaştan ziyade din kardeşi olmuş. Bizlerde erkek çocuklar din, namaz ve dua öğrenmek için belli dönem amcaya giderler. Bazı duaları ve namazı ezberlerler. Amcanın da iki oğlu varmış. Hâliyle din kardeşleri de o dönemde dedemin hayatına giriyor. Tek erkek olduğundan mı bilemem; ama dedem vaktinin çoğunu din kardeşleri ile geçirirmiş. Biri kendinden iki yaş büyük Emir, öbürü de kendinden bir kaç ay büyük Kerim. Kerim’le daha yakınmış. Muhtemelen yaşlar yakın olduğu için. Arada bir onunla balığa, denize gidermiş. Birlikte bir işi yaparlarmış. Babama hâlâları anlatmış. Onlara göre köyün en tuhaf ikilisiymiş bizimkiler. Kerim, esmer yakışıklı bir delikanlıymış. Hatta rahmetlik dedem Kadir İnandır’ın filmleri çıktığı zaman televizyonu kapatırmış. Kerim’e benzettiği için dayanamaz izleyemezmiş. Ama kızgınlığından mı yoksa özlediğinden mi bilemem.

Bu iki kafadar ilerleyen zamanlarda biraz değişmişler. Özellikle Kerim çok sessiz ve içine kapanık olmuş. Köyde bir adama dalaşp duruyormuş. Dedem de hep yanında. Ergenlik dönemi gençtir, diye pek üstelememiş büyükler; ama bunlar olacakların başlangıcıymış. Ne kadar doğru bilemem; ama bir gün Kerim, dedeme bir sır vermiş. Artık sırlığı kalmadı, can yanınca dil dökülüyor işte. İncir ağacının altında otururken Kerim, köyde sürekli dalaştığı adamın karısına (Selva’ya) yirmi yıldan beri âşık olduğunu söylemiş. Dedem gülmüş yaşın daha on yedi. Yirmi yılı ne ettin demiş.

Bunun üzerine Kerim, anlatmaya başlamış:

-Önceki hayatımda ben karayılandım. Bir gün yuvamın olduğu eve bir gelin geldi. Aklımın gittiğini o an hissettim. Her gün onu izlerdim. Banyoda, banyo sobasının altına bir delik açtım. Onu yıkanırken, uyurken, çamaşır yıkarken, yemek yaparken izlemek çok hoşuma giderdi. Hele o uzun kıvrıcık saçlarını taramasını izlemek hayatımın en güzel anlarıydı. Onu kocasından çok kıskanırdım. Aynı yatakta uyumaları beni çıldırtırdı. Arada onlara gözüdür adamın huzurunu bozardım. Zaten zalimin biriydi bu. Benim âşık olduğum kadını döverdi. Onun ağlamasına dayanamazdım. Üç yıl boyunca bu kadının gülüşünü ve ağlamalarını izledim. O, uyurken yatağının yanından

geçtim ki biraz daha yakın olmak istedim. Bir gün bunun kocası geldi. Kahvede arkadaşlarına kızmış, benim âşık olduğum kadını tekme tokat dövüyor. Dayanamadım önüne atladım. Kuyruğumla ben de onu dövmeye başladım. Deliye dönmüştüm. Kırbaçlar gibi vururken birden ne oldu anlamadım; ama bedenime kazma indi. Gavur adam can havli ile kazmayı eline almış bana vuryordu Sonra başımı ezdiklerini gördüm. Ve şimdiki ailemin yanında doğdum.

Dedem:

-Kerim sana inanıyorum. Sen benim kardeşimsin. Şimdi anlıyorum o adama niye sataştığını ama artık bu sevdadan vazgeçmelisin, demiş.

Kerim:

-Asla vazgeçmem. Ona söyleyeceğim. Gerekirse kocasını öldürürüm, demiş.

Dedem:

-Ya habibi vazgeç. Kadın annenden büyük. Hem belki o mutludur artık. Büyük çocukları var. Yapma kardeş, vazgeç demiş.

Ama belli ki vazgeçmemiş Kerim. Gitmiş kadına anlatmış.

Babamın hâlâlarının dediğine göre, Kerim'in davranışları dikkat çekmiş. Çekmiş de. Herkes adamın büyük kızına âşık sanmışlar Kerim'i. Ne tuhaf kader değil mi? Filmlerde olmaz ya. Bizim köyde oluyor.

Bir yanda genç yakışıklı bir genç öbür yanda evli, mutsuz otuz beş otuz altı yaşlarında bir kadın. Kadının boyunca kızı var. Bizim Kerim daha askerliğini bile yapmamış işsiz güçsüz biri. Ama olacağın önüne geçemiyorsun.

Bir gün Kerim, dedemi çağırmış. Saatlerce dedem eve gelmemiş. Baya meraklanmış evdekiler; ama köy yeri .Beklemekten başka çareleri yok. Gece geç vakit dedem eve gelmiş. Ağzını bıçak açmadan uyumuş. Ertesi gün dedem, yemek bile yememiş. İki arkadaş sürekli bir araya gelip konuşuyor yanlarına biri gelirse susuyorlarmış. Meğer Kerim kadına açılmış. Kadın başlarda sert tepki vermiş .Ama zamanla o da bir şeyler hissetmiş ki Kerim'e âşık olmuş. Ve birlikte kaçma planları yapmışlar. Dedemle fısır fısır konuşma nedenleri buymuş. Anlatırken bile içim sıkılıyor. Ama evet Kerim ne etmiş ne yapmış tam bilmiyorum; ama kadınla kaçmış.

Düşünsenize herkesin birbirini tanıdığı bir köyde genç bir çocukla evli bir kadının kaçtığını. Yer gök inler. Kadının kocası delirmiş. Tüfeği alıp ikisini vuracağım, demiş. Adamı kimse tutamaz ki. Aileler birbirine girmiş. Dedemi almışlar. Ağzı yüzü

dağılana kadar dövmüşler. Günlerce dedeme işkence yapmışlar, nerde olduklarını öğrenmek için. Aileler kanlı bıçaklı. Kerim'in babası kalp krizi geçirip ölmüş. Adam dayanamamış. Dedemin babası dedemi öldürürler, diye bir gece gizlice dedemi uzaktaki akrabalarına yollamış. Bir daha da dedem köyüne dönmemiş zaten. Hâlâ köyde aileler arasında husûmet vardır.

Kerim'le kadına ne oldu kimse bilmiyor. Kimisi kadının kocası ikisini de buldu öldürdü diyor. Kimisi kaçıp evlendiler, mutlu oldu diyor. Ne olduğunu Allah bilir; ama o olaydan sonra dedemin saçlarına ak düşmüş. Daha da içine kapanmış. Bu olayı babama hâlâlarım anlatmış. Ben de babamdan öğrendim. Arada babamın halaları geldiğinde de sürekli sorup durdum. Çok ilginç gelir hâlâ bana. Dedim ya filmlerde bile böyle bir şey yok. Umarım bunca sıkıntı bir hiç için yaşanmamış ve hâlâ yaşanmıyordur. Umarım Kerimgil evlenmiş ve mutlu olmuşlardır. (KK264).

1.3.3.3. Geçmiş Yaşam

Önceki hayatımda sarayda görevli Ali Şah adında bir müneccimin öğrencisiydim. Ali Şah, öğrencilerini küçük yaşta yanına alırdı. Ailemizden uzak yaşardık; ama bayramlarda ve özel günlerde eve gitmemize izin verirdi. Kendisi sürekli kitap okur, okuduklarını da sürekli bize anlatırdı. Geceleri kuyu suyunda göğe baktırıp yıldızları izletirdi. Bir gün büyük bayramda köye gitmemize izin verdi. Cebimize de bakır paralardan koydu. Önceki yaşamımla ilgili çok şey hatırlamıyorum. Ama ölümüm hep gözümün önünde. Köye giderken iki genç yolumu kesti. O zamanlar on, on bir yaşlarındaydım. Gençler, yanımdaki eşyaları istedi. Vermek istemeyince beni dövmeye başladılar. Yere düştüğüm vakit içlerinden birinin taş alarak başıma vurduğunu gördüm. Sonra öldüm. Ama ruhum hâlâ oradaydı. Gençlerin eşyalarımı çalıp beni öyle bıraktıklarını hep izledim.

Sonra bugünkü ailemin yanında doğdum. Annem ziyaretlere, büyülere, nazara inanan bir kadın. Altı, yedi yaşına geldiğimde annemi dikkatli ol, denize gitme boğulabilirsin, diye uyardım. Bir gün Samandağ'ındaki denize gittiğimizde girdap onu yutuyordu; ama Allah'a şükürler olsun ki son anda kurtuldu. Defalarca beni ziyarete götürdü. Buhurlar yaktı ve beni kendince afsunluyordu. Şıhlara da az gitmedik. Sonra ona: "Korkma, ben önceki hayatımda bir müneccimin öğrencisiydim." dedim. Benim de yeteneklerim var, dediysem de annemi bir türlü inandıramıyordum. Gerçi hâlâ o yeteneklerim var. Büyüye, fala inanıyorum ve bunun için yanıma gelenleri uyarıyorum.

İngiltere astroloji ile ilgili okul olduğunu öğrendim. Türkiye’de de bu yıl astronomi ve astroloji üzerine üniversitede bir okul açılacağını öğrendim. İnsanlara yardım etmek, su dolu bakır kaplara bakıp kötü büyüler bulmak beni mutlu ediyor. Önceki hayatımda ailemden uzak olduğum için bu hayatımda asla annemden ayrılmadım. Ve şimdi yeteneklerimi bilimsel olarak da kullanmak istiyorum. Hz. Hızır yardımcım olsun. (KK265).

1.3.3.4. Ev Sahibinin Oğlu

Antakya’dan Salih Amca, başından geçen bir olayı bizlere anlattı. Salih Amca 69 yaşında emekli çiftçi. 7 tane kızı olan Salih amcanın eşi geçen yıl vefat etmiş.

-Salih Bey, Tenasüh hakkındaki düşünceleriniz nedir?

Öncelikle kıymetli hocam, bana bey değil, amca diye hitap edersen beni çok mutlu edersin. Ben sizin samimiyetinize güvenerek aynı zamanda sizin amcanız da sayılırım. Bir de hanımın ikramı olan şu demli çayları alıp sohbetimize başlayalım istersen. Bak oğul, biz Arap Alevisiyiz. Ya da birilerinin ifadesiyle Nusayri. Bizim buralarda kazanlar hep kaynar. Bayramlarımız çok, aç kalanımız ise hiç yoktur elhamdülillah. Biz Müslümanız, Biz Aleviyiz. Ve biz Allah’a, kitaba, peygambere, cennete, cehenneme inandığımız kadar önceki hayata da inanırız. Bunun için birçok nedenimiz var. Sana askerlik dönüşü yaşadığım bir olayı anlatayım.

Askerliğimi Şırnak’ta yaptım geldim. Gençtim, güçlüydüm o dönemler. Bizim hanımı da o zamanlar görüp sevmiştim. Babam nur içinde yatsın hemen davulla düğünümü yaptı. Evlendik. O zamanlar fakiriz. Küçük bir eve kiraya çıktık. Ev sahibimiz de o zamanlar benden yaşça çok büyük 4 çocuğu olan iyi bir insandı. Bize döşeğimizi o vermişti, sağ olsun. İşte bu ağabeyimin 4 yaşında Süleyman diye bir oğlu vardı. Arada bir eşimin yanında gelir, hep onun yanında kalır, ona bir şeyler anlatırdı.

Bir gün tarlada karpuz toplayıp eve döndüğümde Süleyman’ın ağlayarak eşimle konuştuğunu gördüm. Ne sorunu varmış dediğimde;

Eşim:

-Süleyman evden kaçacakmış, dedi. Gerçek annesini özlediğini söylüyor. Çocuk işte şımarıyor, dedi.

O zaman güldük geçtik; ama birkaç ay sonra Süleyman evden gerçekten kaçtı. O günü Allah, düşmanımın başına vermesin. Babası delirmiş gibi oğlunu arıyordu. Aklımıza her şey geldi. Ama sonra Süleyman’ı bulduk. Hıdır Aleyhisselam’ın yardımı

ile. Çok korkmuştuk. Ev sahibimiz Süleyman’a niye kaçtığını titreyen bir sesle sordu. O da, önceki ailemi çok özledim dedi. Oturup dinlemeye başladık. Süleyman da anlatmaya başladı. Önceki hayatında adının Akif olduğunu denizde boğulduğunu annesinin mezarı başında çok ağladığını anlattı. Evlerinin Antakya’da olduğunu söyledi.

Sabah, tarla yerine ev sahibimle dolmuşa binip Antakya’ya gittik. Süleyman sanki Antakya’da doğmuş, büyümüş gibi bizi mahallelerden geçirip tahta kapılı bir evin önüne getirdi. Kapıyı çaldığımızda kırk beş, elli yaşlarında bir kadın kapıyı açtı. Süleyman, kadını görür görmez anne, diyerek ağlayıp sarılıp ağlamaya başladı. Kadın, donakaldı ve şaşırdı. Kocam evde yok, sizi içeri alamam dedi. O sırada Süleyman, ya ümmi (Ey anne!) benim, Akif deyince kadında ağlamaya başladı. Sonra kadın bizi avluya aldı. Süleyman, annesi ile kardeşleri babası hakkında sohbet etmeye başladı. Gözlerimle gördüm. Ben yaşadım. Süleyman hâlâ önceki kardeşleriyle görüşüyor. Zaten öğretmen olup buralara geldi. İki ailesinden de vazgeçmedi. (KK266).

1.3.3.5. İmkânsız Âşk

Antakya Harbiye de oturan Laima Hanım’la anneannesinin hayatı hakkında konuşmak için buluştuk. Laima Hanım geniş bir aileye sahipsiniz. Anneannenizin yaşam öyküsü yerli halk tarafından bilinen ve heyecanla anlatılan bir geçmişe sahip. Lütfen bize anneannenizi anlatır mısınız?

-Ailemiz buranın zengin ve okumuş ailelerindendir. Rahmetlik babam buranın saygı duyulan avukatlarındandır. Annem de iyi yetişmiş varlıklı bir ailenin kızıdır .Anneannemi çok tanıma fırsatım olmadı. Erken yaşlarda vefat etti. Ama yaşamıyla ilgili çok güzel ve etkileyici anekdotlar hep anlatılırdı.

Anneannem burada Sünni ve Alevilerin birlikte yaşadığı köyde doğmuş .Güzelliği dillere destan olduğu için on ikiyaşından itibaren görücüler gelmeye başlamış. O dönemde Aleviler ve Sünniler, pek anlaşamazlarmış. Asla aralarında kız alıp verme, diye birşey olmazmış. Sebepsiz kinin, sebepsiz nefretin olduğu dönemler. İşte o dönemde anneannem İbrahim adında en fazla on altı, on yedi yaşlarında bir Sünni gence âşık olmuş. Esmer, boylu poslu bir delikanlıymış. O da anneanneme âşık olmuş. Çok sevmişler; ama o dönem bu âşk, onların sonu olacak bir olay niteliğindeymiş. Gençlerin âşk, zamanla köyde duyulmaya başlamış. Aileler tedirgin olmuş. Anneannemin üzerine kapılar kilitlenmiş. Yeri gelmiş aç bırakılmış zavallı. Konuşulmamış. Sofraya oturtmamışlar. Nasıl görüşmüşler nasıl anlaşmışlar bilmemem;

ama bir gün anneannem İbrahim'e kaçmaya niyetlenirken ağabeyi yakalamış. Anneannem o korkuyla kaçarken ayağı takılıp kapı eşiğindeki betona kafası çarpıp olduğu yerde can vermiş. Cenaze işlerinden sonra ailelerde suskunluk olmuş. İbrahim, askere gitmiş. Asker dönüşü onu evlendirmek istemişler; ama bir türlü gönlü olmamış kimseyi almamış.

O dönemlerde o köyün muhtarının kızı Zeynep, yeni evlenmiş. Hamile kalmış. Rüyasında da anneannemi görmüş. Ben tekrar döneceğim Zeynep, demiş rüyasında. Birkaç ay sonra da doğum yapmış ve kızı olmuş. Adını Leyla koymuşlar. Leyla, konuşmaya başlar başlamaz önceki annesini babasını anlatmaya başlamış. Annesi, aileyi tanıdığı için anneanneme inanmış ve hep destek vermiş. Hatta arada Leyla evden kaçıp İbrahim'i görmeye gidermiş. Buraya kadar normal bir hikâye ama bundan sonrası onların hâlâ konuşulmasına sebep olan bir hayat. Leyla, ne şimdiki yaşamında ne de önceki hayatında asla İbrahim dedemden vazgeçmemiş. Bir gün İbrahim dedemin yanına gitmiş. Ben, "Suna" yım, İbrahim senin için geldim demiş. İbrahim dedem, Sünni olduğu için pek inanmamış. Ama sonra ninem aralarında geçen sadece ikisinin bildiği şeyleri söylemiş. Koskoca adam o zaman çocuk gibi ağlamış. Ninemle İbrahim dedem arasında yaklaşık yirmi beş yaş var. Ama ne bu yaş farkı ne de mezhep farkı ne de ölüm onların birleşmesine engel olmamış.

Anneannemi çok tanımıyorum demiştim. İbrahim dedem öldükten bir gün sonra anneannem bu acıyı kaldıramadı o da vefat etti. Allah ikisinin de mekânını cennet etsin. (KK267).

1.3.3.6.Vahit ile Gülnaz

Hasibe Hanım anlatıyor:

Edip amcam doğmadan önce dedem, bir rüya görmüş. Rüyasında ziyarette danalar kesip, kazanlarda hirise pişiriyormuş. O sıra küçük bir çocuk gelip dedeme, ismi ile hitap etmiş. Ve yakında size geleceğim, ben size emanetim, beni asıl evime götür demiş. Dedem, bunları bize Arapça anlattığı için Türkçeye tam çeviremiyorum bazı kelimeleri. Dilim de bu kadarına dönüyor ancak. Dedem çok dindar biridir. O sıralarda ninem de Edip amcama hamile kalmış. Oğlu olacağını o zaman anlamış dedem.

Edip amcam doğduğu vakit dedem, ziyarette dana kesmiş. Ninemin dediğine göre Edip amcam bebekliğinde hiç ağlamamış. Çok sessiz bir çocukmuş. Sadece

çevresini izlermiş. Çocukları arasında en erken dillenen de oymuş. Kendi başına oynamayı severmiş Edip amcam ve sürekli dalarmış.

Bir gün dedem, bostanda domates fidanı ekerken Edip amcam yanına gitmiş. Ben çocuklarımı özledim, beni gerçek evime götür demiş. Dedem, şaşırılmış; ama rüyası aklına gelmiş. Bunun üzerine tek tek sormuş.

Evin nerde, kaç çocuğun var, ne iş yapıyordun, gibi epey soru sorduktan sonra dedem, almış amcamı Antakya'ya gitmiş. Belliki Edip amcamın söyledikleri kafasına yatmış. Edip amcam, dedemi iki katlı müstakil güzel bir eve götürmüştü. Kapıyı çaldıklarında kırk beş, elli yaşlarında bir kadın kapıyı açmış.

Edip amcam kadına:

-Ya Gülnaz, ben geldim habibi tanıdın mı Vahit'im ben, demiş.

O sıra da kadının çocukları da kapıya gelmiş. İçeri bile almamışlar dedemi. O kadar yolu gitmişler; ama kapıdan bile sokmamışlar. Kadın, Edip amcamı inanmış; ama kadının çocukları miras için böyle yapıyorsunuz, deyip dedemleri kovmuşlar. Dedemin zoruna gitmiş. Sonra arayan soran da olmamış. Edip amcamın da bir şeyler anlatmasına izin vermemişler. Zamanla önceki hayatını unutmuş o da zaten. Çok sonraları bizimkiler tesadüfen duymuş. Vahit adında bir ayakkabıcı varmış, kalp krizinden ölmüş. Gülnaz adlı kadın, kocasının tekrar döndüğünü söylemiş; ama çocukları tehdit ediyor diye kocasını arayamamış. Tabi bunu yıllar sonra Edip amcamda öğreniyor; ama ağzını bıçak açmamış. Konu kapanmış. (KK268).

1.3.3.7. Türbedeki Çocuk

Bizim Arap Alevilerinde Hz. Hızır'ın türbesi önemli bir yere sahiptir. Bir gün türbeye ziyarete gittiğimde küçük bir erkek çocuğun boynuna, annesinin yağ sürdüğünü gördüm. O an aklıma çocuğun kötü bir hastalığa sahip olduğu geldi. Gittim yanlarına çocuğun yanına oturdum. Hâlini hatırlarını sordum. O an annesi tedirgin gibi oldu; ama çocuk benle sanki yaşıttım gibi konuşmaya başladı.

Annesi ara ara tepki verip çocuğu susturmaya kalksa da çocuk hiç annesini dinlemedi ve şaşılacak şeyler anlattı. İlk önce ben ona hasta mısın neyin var dedim.

Çocuk:

-Hasta değilim, ben önceki hayatımda çok zengin bir tüccardım. Kamyonlarım her şehre gider mal satardı. Birçok işçi benim çatım altında ekmek paralarını kazanırdı. Bir gün içlerinden birinin karıma değişik baktığını gördüm. Hoşuma gitmedi. Sonra

adamı izlemeye başladım. Sürekli karımın çevresinde dolanıyordu. Ben de onu işten çıkarmaya karar verdim. Gittim konuşmaya. Bir anda adam bırakmıyorum işi, diyerek üstüme yürüdü. O sırada kavga çıktı aramızda. Üstümde kan gördüm. Ne olduğunu anlamadan yere yığıldım. Meğersem işçim beni bıcaklamış. Beni hastaneye götürdüklerini karımın ve çocuklarımın ağladıklarını sonra beni tabuta koyup mezara gömdüklerini hep hatırlıyorum. Şimdi anneme gidelim karımı bulalım hem bu fakirlikten kurtulalım diyorum, dinlemiyor. Karım beni çok seviyordu. Ben de hâlâ onu seviyorum. Bana inanacaktır.

-Yenge niye gitmiyorsun, diye sordum.

Anne:

- Bize inanmazlar. Hem sonra ya çocuğumu elimden almak isterlerse gitmem ben, dedi.

-Ama çocuğun mutlu değil, hem çocuğu niye elinden alsınlar, diye sordum.

Anne:

-Ben de biliyorum mutlu olmadığını, doğduğunda karnında kocaman bir yara izi vardı, sürekli ağlardı. Büyüdü. Hâlâ o iz var muhtemelen işçinin bıraktığı bıçak izi. Ben çocuğuma inanıyorum. Ama ya tekrar çocuğuma orada zarar verirlerse, ya para için bunları yapıyorsunuz deyip bizi kovarlarsa. Gerek yok. Biz böyle de mutluyuz. Hz. Hızır türbesine gelip oğlumun önceki yaşamını unutması için dua ediyorum. Gün gelir unuttur biz de o da rahat ederiz.

Çocuk:

-Ben sana karımın adresini versem sen gidip bulur musun, benim yaşadığımı ona söyler misin demeye kalmadan kadın, çocuğunun elinden tutup hızlıca türbeden ayrıldılar.

Türbede öylece kaldım. Uzunca süre boşlukta kalmış gibi hissettim kendimi. Sonra duamı okuyup gittim. Bazen acaba arkalarından takip mi etseydim ya da çocuktan eski ailesinin adresini alıp gidip bulsamıydim, deyip deyip duruyorum. Kendime kızdığım anlar da oluyor. Ama demek Allah böylesini hayırlı gördü diyorum.(KK269).

1.3.3.8. Fakir Şıh ve Köpeği

Hikâyeyi bize Antakya'dan emekli öğretmen Ali Bey anlatıyor.

Bu olayı bana halam anlatmıştı. Hatırladığım ve bildiğim kadar size anlatmak isterim. Bizim köyde yaşanmış bir hikâyedir bu. Biz, Hatay'ın Harbiye'ye bağlı olan

Alevi köylerinden birinde otururuz. Ailemiz fellahtır, yani çiftçidir. Erkeklerimiz de kadınlarımız da birlikte çalışır birlikte gezer birlikte yeriz. Kalabalık aile olmayı severiz. Ailemize, şıhlarımıza, bayramlarımıza, dinimize de çok düşkünüz. Her ne kadar çoğu insan bizi Müslüman görmese de biz Müslüman'ız. Bizi dinsizlikle suçlayanlar kendilerine bir baksınlar. Onlar ne kadar imanlı ki bize iftira atarken kul hakkından korkmuyorlar. Neyse olayın özünden ayrılmayalım Kürşat Bey.

Olay bizim köyde yıllar önce yaşamış bir Şıh'ın başından geçer. Köyümüzün sevilen Şıh'ı insanlara iyi olduğu kadar bahçesine gelen çevresinde dolanan hayvanlarada iyi davranırmış. Fakir biri olmasına rağmen ne cenazelerde ettiği dualardan ne bayramlar da yaptığı dualardan hiçbir para almazmış. Yanında hep bir köpek gezermiş. Sadece bu köpek için bayramda kesilen adaklardan pay istermiş. Ama Şıh'ın karısı köpeği hiç sevmezmiş. Huysuz bir kadınmış. Sürekli fakir oldukları için kavga çıkarırmış. Köpeği bile benden daha çok seviyorsun deyip Şıh'ı evden kovarmış. Köpeği de görünce hep ona vurarak evden atarmış. Önüne su bile vermez etrafında istemezmiş. Sadece bahçesinde beslediği tavuklara bakarmış. Yem verirmiş; ama onu da söylene söylene yaparmış. Hiç çocukları olmadığı için huysuz olduğu düşünülürmüş. Kadın kümese her gün geçermiş. Ama kümesi temizlemezmiş.

Tesadüfen bir gün kadın, kümese girdiğinde köpek de kümese bakıyormuş. Kadının kümesin içindeki bir deliğe para koyduğunu üzerini de bir çaputla (bez parçası) kapadığını görmüş. Kadın, bunu görünce gözün çıksın, diyerek büyük bir taş alıp köpeğe atmış. Köpekten kanlar akmaya başlamış ve köpek inleyerek gitmiş. Günler sonra köpeğin ölüsünü çocuklar, oyun oynarken bulmuşlar. Artık eceliyle mi açlıktan mı yoksa yediği taştan mı ölmüş bilemem.

Yıllar sonra bir çocuk Şıh'ın yanına gitmiş .Çocukta halamın anlatışına göre kafası vücudundan biraz büyük dikkat çeken farklı duran bir çocukmuş. Koca kelle, diye arkasından alay edermiş onu görenler. Bir gün Şıh'ın yanına gelerek beni hatırladın mı, demiş. Adam ne hatırlasın köyün çocuklarına yıllardır Kur'an dersi verir. Dolu öğrencisi olmuş. Artık yaşı da olan biri. Karısını da yakın zamanda kaybetmiş. Adam, çocuğa bakmış cevap bile verememiş. Çocuk, hemen konuşmaya başlamış. Ben senin yanındaki köpektim, demiş. Sen hep bana iyilik yaptın; ama karın zalimdi, demiş. Kümeste para saklıyor git bak, demiş. Şıh da kümese gidip paraları bulmuş. Döndüğünde hemen çocukla konuşmaya başlamış. Hâlini hatırlarını şimdiki ailesini

sormuş. Çocuk da yeni ailesinin bu köyden olduğunu ve onla yan yana dolaşmayı çok özlediğini anlatmış.

Şıh, kümeden çıkardığı tüm parayı çocuğun ailesine vermiş. Yıllarca çocuk, yine Şıh'la yan yana gezmiş. Hatta Şıh, elden ayaktan düştüğünde çocuğun ailesi bakmış Şıh'a. Allah rahmet etsin. Çocuk, ölene kadar bırakmamış Şıh'ı. Köyümüz için büyük örnektir bu. Çocuklarımıza vefalı olmayı öğretiriz bu hikâyeye. (KK270).

1.3.3.9. Çocuklarımı Özledim

Nahide, Antakya'da yaşayan teyzesinin hayatını anlatmak için bizimle görüşmeyi kabul etti. İnsanların çoğunun Reenkarnasyon'a inanmadığını hatta inananları da ağır eleştirdiklerini; ama bilimsel bir çalışma içinde olmaktan rahatsızlık duymayacağını açıkladı. Nahide Hanım'a teyzesini sorduk.

Nahide:

-Teyzem emekli dikiş öğretmenidir. Evine gittiğiniz vakit duvarlarında vitrininde birçok kişiye ait resimler görürsünüz. Hiç tanımadığım dolu kişi var o resimlerde. O resimlerdeki kim diye sorarsanız hemen bu ilk annem, bu benim önceki yaşamımdaki ağabeyim, diyerek sıralamaya başlar. Kimisi için bir hayalperest kimisi için çok şanslı bir kadındır teyzem.

-Teyzenizin doğumu hakkında bilgi verir misiniz?

-Annemgil 6 kardeşler. En küçükleri teyzem ve dayım ikizler. Ninem 40 yaşında doğum yapmış. İkizler, eve çok mutluluk getirmiş. Ama teyzemde bir farklılık varmış. Dayım dillenip konuşmaya başladığında ikizi teyzem konuşmamış. Hatta nineme çevreden güvercin dışkısını çocuğa yedirirsen dillenir, diye fikirler verildiğini duydum.

Teyzem geç dillenmiş. Konuşmaya başladığında da anne ya da baba kelimesinininenden ziyade nenemle dedeme isimleri ile hitap etmeye başlamış. Eve gelen her misafir, teyzemin konuşmalarından dolayı büyümüş de küçülmüş, diyormuş.

Belli bir süre sonra evimi özlemeye başladım. Kızım ne yapıyor acaba, oğlum evlendi mi demeye başlamış. Dedem, postacı bilgili bir adamdı. Teyzeme sorular sormaya başlamış. Teyzem de dedeme anlatmaya başlamış:

Hıdırbey köyünde kalıyordum. Kocam kanserden öldü. İki çocuğum var. Kızım Cemile'yi 15 yaşında evlendirdim. Oğlum Hasan'ı da daha küçük demiş dedeme. Tarlaya çalışmaya giderken traktörün devrilmesi sonucu traktörün altında can verdiğini anlatmış. Önceleri dedem sadece dinlemiş. Mahalledeki çocuklardan etkilenip hikâyeye

yazıyor, diye düşünmüş; ama her gün ısrarla aynı şeyleri anlatınca dedeme de bir merak düşmüş. Bunun üzerine dedem, teyzemi alıp Hıdırbey köyüne gitmiş. Teyzem, eliyle koyduğu gibi Cemile'nin evini bulmuş .Cemile orta yaşlarda bir kadınmış. Kapıdan hemen buyur etmişler bizimkileri.

Teyzem oturup Cemile'ye sen benim kızımsın. Bütün çeyizini ben dikmiştim. Senin için iki burma bilezik biriktirmiştim, diye konuşmuş. Cemile, ağlamaya başlamış. Hasan askerdeymiş Hasan'ı görememiş. Ama o günden sonra sürekli görüşmeye başlamışlar.

Teyzem, meslek lisesinde okumuş. Dikiş öğretmeni olmuş. Hiçbir zaman iki ailesinden vazgeçmemiş. Hasan, askerden geldikten sonra Hasan'la da konuşmuş. Gerçi Hasan biraz sorun çıkarmış. Kendi yirmilerinde bir delikanlı, teyzem beş, altı yaşlarında çocuk o zamanlar. Baya mesafeli kalmış teyzeme; ama buna da şükür. Gerçi annemgil de bu olaya inansa da çok da üzerine gitmemişler. Sıkı bağ kurmamışlar. Ama teyzem her iki aile arasında güçlü bağ olmuş.

Yıllar sonra teyzem de evlenmiş. Kocası da teyzemin her iki ailesine saygı göstermiş. Düğününe her iki çocuğu gitmiş. Eniştem için biraz tuhaf bir durum; ama adam ne yapsın. Teyzemin şimdiki hayatında da iki çocuğu oldu. İkisine de aynı önceki yaşamında çocuklarına verdiği adları koydu. Şimdi Almaya'da teyzem kızı Cemile ile kalıyor. İlk yaşamındaki kızı Cemile'nin ve bir hafta arayla eşinin ölümü onu çok sarstı. Türkiye'deki mallarını önceki yaşamındaki oğlu ile şimdiki yaşamındaki oğluna pay etti gitti. Bizlere göre teyzem şanslı olsa da evladının cenazesini görmenin en büyük acı olduğunu söyleyip durdu. (KK271).

1.3.3.10. Yokluk Zamanları

Siz yokluk nedir bilir misiniz, derdi hep. Durup bakardık adamın yüzüne. Karşımız da Antakya'nın en zengin adamlarından biri vardı. Doğduğundan beri hiç yokluk görmemiş bir adam. Biz onun tarlalarında amelelik yaparken yanımıza gelir bizimle yemek yerd. Şaşardık. Ne kadar alçak gönüllü adam derdik. Biz yokluğu çok iyi bilirdik de kendi nerden bilecek ki!

Tütün ekme işini bilir misiniz Hoca Bey. Tütün olunca güneş doğmadan önce toplaman gerek yaprakları. Güneş doğunca bırakılır toplama işi. Sonra hep birlikte ateşte çay demler, yanımıza aldığımız erzakla kahvaltı yapar, sonra da gölgelik bir alana geçer ve tütün yapraklarını ipe dizeriz. Çoğu zaman kahvaltıya bizim yanımıza gelirdi

Duran Ağa. Hâlimizi hatırımızı sorar, soframıza otururdu. Aklımda hep zeytin yemesi kalmıştır. Bir zeytini iki, üç defada yerdı. Asla bir zeytin habbesini ağzına attığını görmedim. Zeytinin tadını alamıyon Duran Ağa dediğimizde de gülüp ben böyle seviyorum, yokluk günleri alışkanlığı derdi.

Allah var Hoca Bey, çoğu zaman bize yakın olmak için yalan söylüyor sanıyorduk. Bu adamın evinde kapılar hep açıktır. Sofralar hep kuruludur. Bayramlarımızda en az üç dana keser, ihtiyacı olana olmayana dağıttırırdı. Kazanların kaynadığı evin tek oğlu bu adam. Neyin yokluğunu yaşasın bre. Sonra anamdan öğrendim. Duran Ağa'nın evindeki aşçı kadın Adile Teyze derler ona, o anlatmış anneme. Allah rahmet etsin Adile kadında dürüst bilinirdi. Gelene gidene küfredirdi; ama Allah var yüreği iyiydi. Yani sözü güvenilir bir kadın. Duran Ağa'nın önceki hayatında fakir olduğunu o demiş. Annem de meraklıymış ki en ince ayrıntısına kadar sormuş. Bir de üşenmeden gelip bize anlattı. Okusaymış anam büyük kadın olurmuş.

Dediklerine göre Duran Ağa'nın annesi ile babası yedi yıl çocuk sahibi olamamışlar. Sonra bunlar ziyarete gitmişler. Adakta bulunmuşlar. Yedi yıl sonra Duran Ağa doğmuş. Başka kardeşi de yoktur zaten. O dönemler Adile Teyze on üç, on dört yaşında eve yardım için girmiş. İşte çocuk var ya yardım için. Onun gözü önünde büyümüş Duran Ağa. Çok ağlarmıştı bebekken. Ağlamaktan çatlayarak ölecek sanırlarmış. Ne hocalara götürmüşler ne doktorlara baktırmışlar. Öyle böyle büyümüş.

Beş, altı yaşlarında bu tutturmuş anamı özledim demeye .Adile Teyze onla ilgilendiği için hep ona: “Beni anama götür.” diye ağlarmış. Bazen annem açtır şimdi, deyip yemek de yemezmiş. Bir ara Adile Teyze'yi çocuğa saçma şeyler öğrettiğini zannederek evden kovmuşlar. Sonra pişman mı olmuşlar, çocuk onsuz durmamış mı tam bilmiyorum; ama işe almışlar tekrar.

Duran Ağa, bir gün babasına yalvarmış. Beni ilk anneme götür, çok fakir o, diye. Yardım et ona, ama adam çok kızmış. İstanbul'a yollamış onu. Birkaç yıl orada amcasının yanında kalmış. Sonra din eğitimi için gelmiş. Ama pek değişmiş, diye anlatmış Adile Teyze, anneme. Zaten on altı, on yedi yaşında babası kalp krizinden ölünce çok daha farklı olmuş. Büyümüş küçük yaşında. Önceki hayatını hiç konuşmamış bir daha. Ama bilen biliyor işte. Demek zeytini önceki hayatındaki yokluktan dolayı öyle yiyordu. Şimdiler oğulları tarlarına bakıyorlar. Hâlâ kazanları kaynar. 40 yıl öncesi bir olay bu Hoca Bey. İnşallah faydası olur. (KK272).

1.3.3.11. Ayı Celil

Köyümüzün gururunu anlatayım. Ayı Celil ya da Güreşçi Celil de derler ona. Yıllar önce yaşamış genç yaşta da ölmüş. Bizim köylülere sorarsan nazardan gitmiş.

İri yarı bir adam. Çocuk gibi saf kalbi de varmış. Kendi beş yaşlarındayken babası ölmüş. Evin en küçük çocuğuymuş. Pek ilgilenilmemiş onla. Hayat şartları da malum küçük yaşta tarlaya gitmiş çalışmaya. Hani gözümle görmedim ya ondan pek anlatamıyorum; ancak duyduklarım kadarını söyleyebiliyorum.

Bu Celil, pek okuyamamış. Yokluktan olsa gerek. Ama tarlalarda pek çalışkanmış. Hatta çoğu zaman inşaat işine de gidermiş. Kimse onunla güreş yapamazmış. Tuttuğunu devirmiş. O yüzden Güreşçi Celil diyorlar. Adamın en sevdiği şey, bizim buralarda kuseyr biberi derler, kırmızı büyük bibermiş. O biberi tuz ve zeytinyağ ile yemeğe bayılmış. Bir de ziyaretlerde yapılan yemeği çok severmiş. Genelde zaten adaklar ona kestirilirmiş. Güçlü kuvvetli ya. Bizim hocalarımız ona çok dua ederdi. Annesi öldükten sonra kendinin akli da bir tuhaf olmuş. Bazen kendi kendine konuştuğu söylenirdi. Bazen de gecenin bir yarısı karanlık tarlalarda yürüdüğü. Yalnızlıktan yapıyor, diye evlendirmişler bu Celil'i bir kızla. Hatta düğünü bizim köyün ağası yaptı. Ondan sonra toparlandı, diyorlar.

Karısını çok sevdiği söylenir. Bir gün Antakya'ya götürmüşler Celil'i. Orada da şenlik varken güreş tutmuşlar bununla. Bizim yiğidi yenebilen olmamış. 50 kilo ceviz, bir teneke zeytinyağı, yeşil zeytin, tuzlu yoğurt, har sabunu filan hediye edilmiş. Evine sevinerek gelmiş. Karısı hamileymiş o dönemlerde. Eve bir şeyler getirmenin mutluluğunu yaşamış adam. Sonra inşaata çalışmaya gitmiş bir gün. Kafasına demir düşmüş. Evlerden uzak adam otuz iki yaşındayken beyin kanamasından ölmüş. Tanımasak da üzüyor insan. Çocuğunun doğumunu bile görmemiş.

Allah mekânını cennet eylesin. Şimdi bu adama neden ayı diyorlar, diyeceksin. Zamanında buna sormuşlar: “Bre Celil terin niye bu kadar kokuyor.”

O da:

-Ben önceki hayatımda ayıydım, demiş.

Bir gün beni silahla yaraladılar. Yaralı hâlde kaçarken uçuruma geldim. Tekrar silah atarlar korkusu ile uçuruma düştüm. Çürüyerek öldüm. Ondan kokum böyle, demiş. Doğrudur vallah gücü de oradan gelmiş bence. (KK273).

1.3.3.12. O Çocuk

O gün nişan törenimdi. Her şey o ana kadar yolunda gitmişti. Nişanımız bitmiş, davetliler dağılmaya başlamıştı bile. Ben, nişanlım ve ailemle birlikte geniş bir masanın önünde duruyordum. Tam karşımızda, salonun üst katına dairesel olarak çıkan bir merdiven vardı. O sırada, o merdivenin altında duran bir çocuk gözüme çarptı. Yedi, sekiz yaşlarındaydı. Bu çocuğu daha önce hiç görmemiştim. Önce davetlilerden birinin oğludur, diye düşündüm; ama salonda fazla kişi kalmamıştı. Belli ki buraya yalnız gelmişti.

Çocuk, bize doğru yaklaştı ve durdu. Neden geldiğini sorduk. Benimle ve ailemle konuşmak istediğini ve özel olduğunu söyledi. Daha önce görmediğim bu çocuk neden bizimle özel konuşmak istiyordu? Nişanlım dışarı çıktı.

Annem:

-Ne istiyorsun, ne konuşacaksın bakalım küçük bey diye, sordu.

Kısa bir sessizlikten sonra:

-Ailemi, dedi. Ben senin oğlun Taner'im, dedi.

Annem:

-Şimdi bizimle oyun oynamanın hiç sırası değil, dedi.

Benim bir ağabeyim vardı Taner; ama yaklaşık sekiz yıl önce trafik kazasında hayatını kaybetmişti. Bu çocuk bana ağabeyim mi olduğunu söylüyordu yani? Bu imkânsızdı.

-Oyun değil, dedi ve kolundakiyle göğsündeki izleri göstererek:

-Bunlar kazada oldu. Senin ismin Ela, anneminki Zeynep, babamınki ise Murat, kız kardeşimi işaret ederek benim küçük kardeşim Beren, dedi.

Bu çocuk isimlerimizi daha önceden duymuş ve oyun oynuyor olabilirdi. Sinirlenmeye başlamıştık.

Annem:

-Peki, sen kimin oğlusun ve buraya nasıl geldin, diye gayet ciddi bir şekilde çocuğa soru sordu.

Çocuk:

-Ben, senin oğlunum. Askerliğini komando olarak yapan onca okula rağmen okuyup iş sahibi olmayı bir türlü beceremeyen ve en çok da senin yaptığın o özel pastayı seven oğlun. Benim için yapar, ismine Taner'in rüyası derdin.

Bana dönerek:

-Nişanlın benim en yakın arkadaşımı Ela, dedi.

Bunun bir tür şaka olduğunu düşünüyorduk. Annem, çocuğu sırtından tutup sürükleyerek kapıya götürdü. Buradan uzaklaşmasını ve ailesinin yanına gitmesini söyledi.

Ertesi güne annemin; “kahvaltı hazır” çağırışlarıyla uyandım. Aşağıya indiğimde güzel bir kahvaltı sofrası beni bekliyordu. Kahvaltıdan sonra kız kardeşimle alışverişe çıkmak için hazırlandım. Kapının önüne çıktım. Berrin hâlâ hazırlanamamıştı. Bu kız ne zaman erken hazırlandı ki zaten. Onu beklerken tekrar o çocuğu gördüm. Yolun kenarında duruyordu. Bu sefer yalnız değildi. Yanında bir bayan vardı. Muhtemelen annesi, onu özür diletmeye getirmiştir, diye düşündüm. Karşıya geçerek yanlarına giderken Berrin de hazırlanıp arkamdan yürüyordu.

“Günaydın!” dedi, bayan. Oğlunu göstererek: “Bu çocuğu ben doğurdum. Ama bana sizinle ilgili her şeyi ve yaşadıklarını anlattı. O, kolundaki ve göğsündeki bu izlerle doğdu. Onun sizin ağabeyiniz olduğundan eminim. O benimle kalacak. Ancak araya sizi görmesine izin vermenizi istiyorum. Çünkü o şimdiki hayatını benimseyemiyor. Ara sıra sizi görmek ona iyi gelecektir.” dedi.

Çocuk bana dönerek:

-Sadece sana anlattığım bir kız vardı. Selin’i hatırladın mı? Beren’in ortaokul arkadaşısıydı, dedi. En yakın arkadaşım birbiriyle seviyordunuz, biliyordum. Sürekli onu sormandan ve bilekliği istemenden anlamıştım. Bilmeme rağmen kızmamıştım. Gizlemenize lüzum yoktu, deyince o an kanım donmuştu sanki.

Anlamıştım işte o zaman. O, önceki yaşamında benim ağabeyimden başkası değildi. (KK274).

1.3.3.13. Hazin Bir Âşk Öyküsü

Henüz 17 yaşındaydım. Bir kız kardeşim, bir de abim vardı. Hatay’da bir köyde yaşıyorduk ve durumumuz çokta iyi değildi. Abim, babamla birlikte bir ağanın tarlasında çalışıyorlardı. Ben de öğle vakitlerinde onlara yemek götürürdüm. Bir gün yine yemek götürürken tarlanın sahibi de oradaydı. Babamlarla konuşuyordu. Maaş için görüşüyorlardı, diye düşündüm. Yemeklerini bir kenara bırakıp eve döndüm. Akşam yemeğinde hep beraber sofradaydık.

Babam bana dönerek:

-Hazırlan! Rasim Bey, iki gün sonra seni istemeye gelecek, dedi.

Rasim Bey, tarlaların sahibiydi. Aramızda en az yirmi yaş vardı. Üstelik hayatımda Hasan adlı bir sevdiceğim vardı. Askerden yeni dönmüş iş arıyordu. Sonra beni istemeye gelecekti. Doğal olarak karşı çıktım.

Babam:

-Mecbursun! Çünkü tarlanın bir kısmını bize verecek, dedi.

Annem:

-İyi de Hasan'a söz verdik. O ne olacak, dedi.

Babam:

-Ne olacaksın olacak Hanım. Tarlalar diyorum. Koskocaman bir arazi, kendi işimizi kendimiz yapacağız. Bakarsın bir gün, biz de çok zengin oluruz. Hem kızımız da zenginlik içinde yaşar fena mı, dedi.

Babama ve abime karşı çıktım. Babam, saçımdan tutarak beni odaya sürükledi. Biraz burada kal. Aklın başına gelecektir zaten. Sen de biz de rahatlayacağız işte daha ne diyerek, kapıyı kilitledi.

Annemin seslerini duyuyordum. “Kız istemiyor Bey, günahtır.”

Ama nafiye, babam fikrini değiştirmedim.

Ertesi sabah, aynı tartışma oldu. Yine odaya kilitlediler beni. Hasan, olanları duymuş tabii. Kapıya dayandı. Kapı kilitli olduğu için çıkamazdım. Kapıya vurdum. Kimse aldırmadı. Sonra sesleri dinlemeye başladım. Babam Hasan'ı kovdu. Hasan, bağırıyordu. Akşama kadar odada kilitli kaldım. Akşam, annem yemeğimi verdi ve çıktı. Ekmeğin altında, bir kâğıt duruyordu. İçinde, Hasan'ın el yazısı vardı.

“Benimle gel. Gece 11’de pencerenin altında duruyor olacağım.” diye yazıyordu bu kâğıtta.

Küçük bir çanta hazırlayarak bekledim. Daha vaktin gelmesine on dakika vardı ki, pencereye sert bir cisim çarptı. Aşağıya baktığımda Hasan, ağacın önünde bekliyordu. Çantamı aşağıya attım ve ben de pencereden aşağıya atladım. Ona sarıldım ve yola koyulduk. Öncelikle arkadaşı arabayla evine götürdü. Bu gece burada kalıp ertesi sabah yola çıkacak ve İzmir’e gidecektik. Orada Hasan'ın arkadaşı vardı. Hasan'ın arkadaşı bana odasını verdi. Hasan, arkadaşıyla oturma odasında uyudu. Ertesi sabah erkenden otogara doğru yola çıktık. Arabadan inip otogara doğru yürüyorduk. Ancak otobüse binmemiştik henüz. İzmir’e hiç gidemedik. Babamla abim bizi bulmuşlardı. Abim, biz yürürken Hasan'ı çağırdı. Hasan'ın dönmesiyle, kurşunun

kalbine gelmesi bir oldu. Abim, onu öldürmüştü. Beni de saçımdan sürükleyerek arabaya bindirdiler. Sadece Hasan'ın değil, benim hayatım da orada bitmişti sanki. Babam beni odama kapatarak: "Akşam Rasim Bey gelecek kendine gel." dedi.

Bundan sonra kendime geleceğim bir hayatım olamayacaktı ki. Hazırlandım. Misafirler geldi. Memnuniyetle, gülerek kapıda karşıladım. Annem şaşırılmış, babam gurur duyan o gülümsemeyi takınmıştı. Kahveler içilirken, mutfağa girdim ve geri çıktım. Herkesin olduğu odaya giderek babamın gözünün içine baktım ve sağ elimdeki bıçağı büyük bir hızla sol bileğime doğru salladım. Babamın yüzüne doğru fişkırان kanı hatırlayabiliyorum.

Aradan altı yıl geçti.

Şimdi eski hayatımın tümünü hatırlıyorum. Sayıklamalarımın asıl nedenini öğrenmiş oldunuz. Bak bileğimdeki bu izin sebebini de öğrendiniz. (KK275).

1.3.3.14.Yeni Hayatımda Daha Mutluyum

Ben iki çocuklu bir ailenin kız çocuğuyum. Bir de benden dört yaş büyük abim vardı. Alnımın sağ tarafında işte gördüğün gibi tam da şurada, bir iz var. Annem bu izle doğduğumu söyler hep. Bizimkiler bunun doğum izi olduğunu sanmış her zaman. Dokuz yaşına geldiğimde bunun bir kurşun izi olduğunu ve yaşadıklarımı her detayını hatırladığımı söyledim anneme. Uzun bir müddet bu konuya aldırış etmeyen annem, sonraları beni dinler olmuştu. Dinledikçe de şaşıırıyordu. Gözlerime donuk donuk bakarak şaşıırıyordu. Bu iz, aslında bir kurşun iziydi.

Daha önceki hayatımda üç yaşında abimle oyun oynarken abim, oyuncak silahını bana doğru doğrulttuğunda çok ağlamışım. O zamanlar, anne demeyi bile beceremeyen ben, rüyalarımnda başkalarının isimlerini sayıklarımışım. Bu yüzden inanması zor olmadı. Olayları anlattığım zaman doğrulamak için internetten araştırıp acı gerçeğı ayrıntılarıyla öğrenmişti bizimkiler.

İlk hayatımda Hatay'ın Harbiye ilçesinde doğmuş; ancak daha sonra ailem ile beraber Urfa'da yaşamaya başlamışım. Yirmi yaşına gelmişim. Babamlar beni amcamın oğlu ile evlendirmek istemişlerdi. Ben, buna karşı çıkarak otobüs firmasında çalışan çocukluk arkadaşım olan Kemal ile evlenmek istemişim. Ailem bu isteğimi kabul etmişti. Ancak amcamın oğlundan çekindikleri için Hatay'a tekrar geldiler. Kemal ile evlenip Çanakkale'ye gelin gittim. Ancak Kemal, bir yıl sonra çalıştığı firmadan ayrılınca bunalıma girdi ve evi terk etti. Çaresizce Harbiye'ye dönmek zorunda

kalmıştım. Ailem, beni amcamın oğluyla evlendirmek istedi. Fakat amcamın oğlu istemedi. Bunun üzerine ailem, beni kimsenin istemeyeceğini düşünmeye başlamış olacak ki babam bir gün bana: “Biz zaten kendimize bakamıyoruz. Sana hiç bakamam.” dedi.

Bizim töremizde kız çocuğun bir değeri yoktur. Bizi sadece dünyaya gelecek ve soylarının devamını sağlayacak olan erkek çocuklar için yanlarında tutuyorlardı. Artık ben onların gözünde, hiçbir işe yaramayacak olan bir varlıktım.

Adana’ya kaçtım ben de. Rahmetli dedemin satılan tarlasındaki terk edilmiş harabe bir ev aklıma gelmişti. Bir iş bulana kadar orada kalırım, diye düşünmüştüm. O sırada babam, benim için kayıp ilanı vermişti. Aradan beş gün geçmişti. Bulunduğum yere yaklaşık 10 km uzaklıktaki bir çiftlik evinde hizmetçi olarak çalışmaya başlamıştım. Artık o evde kalmaya başlayacaktım. Lakin oraya doğru yürürken babam ve 23 yaşındaki erkek kardeşimi birden karşımda gördüm. Beni bulmuşlardı. Kolumdan tuttuklarını ve beni sürükleyerek tarlanın içine götürdüklerini hatırlıyorum. Kardeşim tarlanın ortasında beni yere doğru savurarak belindeki silahı çıkarmıştı. Benden diz çökmemi istedi. Karşıma geçerek belindeki silahı çıkardı ve tetiği çekerek ateş etti. Beni öldürdü.

İkinci hayatıma gözlerimi açıp biraz büyüdükten sonra bu olayları daha dün gibi hatırlıyorum. Vurulduğun o araziye gitmeyi göze alamıyorum. Abim ise vicdan azabından içeride intihar etmiş. Babamı bilmeme rağmen yanlarına gidesim yok. Ama o elleri öpülesi annem yok mu, bir farklı oluyor insan, inan hoca. Şimdiki babam ise beni o kadar çok seviyor ki anlatamam. Hayata bir daha gelecek olsaydım yine aynı ailede olmak isterdim. İlk hayatımın kâbusu gözlerimin önünden gitmiyor hiçbir zaman. (KK276).

1.3.3.15. Babanın Oğlu

Deli deliyi, imam ölüyü sever, derdi rahmetlik babam. Alayı delinin misafir olduğu evimize hoş geldin Kürşat Hocam. Baba ocağıımıza gelen giden çoktur. Kapımız her mezhebe, her dine, her inanca açıktır.

-Hoş bulduk, teşekkür ederim.

Size hirise ikram edelim. Bizim için kutsaldır bu yemek. Bundan yıllar önce Süleyman Demirel, Hatay’a mitinge gelmişti. Konuşması esnasında halka şöyle seslenmişti:

-Bu şehirde kazanlar kaynadığı sürece bu şehirde açlık yaşanmaz.

Bizim hirise kazanlarını söylemişti. Biz de hâliyle gurur duyduk. Bu topraklarda yetmiş iki millet yaşar. Nefes aldığım yaşam süresince hiçbir zaman bu milletlerin birbirine düştüğünü görmedim. Hatta rahmetlik babam anlatır, bundan kırk elli yıl önce Alevilerle Sünnileri birbirine düşürmek için uğraşmışlar. Antakya'ya giderken hafif bir tepe var. Bir gün haber verilmiş bütün arabası olan Sünniler o tepenin orada toplansın diye. Maksat Alevi köylerine gidip ayaklanma çıkarmak. Araçlar toplanmış. Belki elli altmış araba toplanmış. Konuşma yapıldıktan sonra herkes arabasına binmiş; ama konvoy başını çeken araçların çoğu çalışmamış. O zaman Sünniler anlamış. Yaptıkları iş hayırlı değil diye. Ondan beridir kimse böyle bir şeye yeltenmemiş. Bunu babamın arkadaşı anlatmış. Helallik de dilemiş babamdan.

-Babanızı anlatır mısınız?

-O, benim oğlumdu.

Gözlerin büyüdü Kürşat Hocam. İlk kim duyuyorsa yabir şok geçirme dönemi oluyor ya da ne söylediğimi anlamak için kafalarında kim baba, kim evlat yerleştirmesi yapıyorlar. Kusura bakma gülerek söylüyorum bunları ama. Senin tepkine gülmek elde değil oğul. Gözlerin büyüdü.

Evet, babam benim oğlumdu. Ama önceki hayatımda oğlumdu. Önceki hayatımda benim değirmenim vardı. Tabi şimdiki zamanda çoğu gencin değirmen gördüğü yok. Eskiden köylerde herkesin uğradığı yerd, değirmenler. Çünkü ekmek yapmak için buğdayın una dönüştürülmesi lazımdı. Çok yorulurduk o zaman. Çuval çuval buğdayı sırtımda taşırdım. Un, bulgur derken hiç dinlenmezdim. Sağolsun benim hanım da benim yorgunluğumu anlardı. Çok çalışıyorum, diye öğle yemeklerini değirmene getirir oturur birlikte yerdik. Hanımı çok severdim. Küçük elleri vardı .Gözümde ondan güzeli yoktu.Ya ruhi, ya habibi çok yoruluyorsun üzülüyorum, dediğinde ben de kötümü Fıtta hanım para kazanıyoruz derdim. O da, ben aza razıyım yeter ki çok çalışma derdi. En büyük korkum onun ölmesiydi. Köyün en güzel kızıydı. 13 yaşındayken babasından istemeye başladım. Küçük dediler, önde ablası var bekleyecek dediler. Ellem ettim, küllem ettim on beşinde gelin aldım Fıtta hanımı.

Rahmetlik kayınbabam bize düğün için keçi hediye etmişti .Ne güzel günlerdi o günler. Zar zor bir oda yapmıştım. Fıtta hanım buna da şükür demişti. Bazen keçiden bile kıskanırdım. Onu sevmesi gücüne giderdi. Hanımın yüzüne rüzgâr değse rüzgâra

bile küserdim belki hanımı üşüttü diye. Ne zaman çamaşır yıkasa içim ezilirdi. Şimdiki gibi çamaşır makinesi ya da ilaç yoktu ki. Külle yıkardı. Kül, oğul kül. Benim bakmaya kıyamadığım hanım, külle yaz kış çamaşır yıkardı. Allah'tan fakirdik de yıkanacak çok çamaşırımız yoktu. İnsan fakirliğe şükreder mi? Bak edebiliyormuş demek.

Bir gün hanımın yanaklarını al al gördüm. Sordum neyin var, diye bir şeyim yok dedi. O da bilmiyor ya, rahmetlik kaynanam anlamış. Bizim Fıtta hanıma bazı sorular sormuş. Sonra müjdeli haberi verdiler. Fıtta'm bana kendi gibi güzel evlat verecekmış. O gün, ne yere sığıdım ne göğ. İçim içime sığmadı. Keçiye bile öptüm o gün.

Ben her gün Allah'ım Fıttam'a benzeyen kızım olsun diye, dua ediyordum. Fıtta'm da dua ederdi ya ruhi oğlumuz olsun sana benzesin, diye. Hamileliği biraz zor geçti. Kaç kez domatesin kabuğunu soyarken uyuyakaldığımı gördüm. Yemek yapma, sürke yerim derdim. Yine de kıyamazdı yapardı yemek. Hiç unutmam denize gideceğimiz vakit Fıttam'a sancı girdi. İnsanların unutamadığı anlar vardır. Evlendiğim an ve oğlumun kucağıma verildiği an gibi... Eskiden karımın ölmesinden korkuyordum. Oğlum olunca ikisinin ölmesinden korkar oldum. Ziyaretlere her gittiğimde her namazımda ailem için dua ederdim.

Şükür olsun ki, çocuğum olduktan sonra rızkım daha da arttı. Keçimiz bile ikiz doğum yaptı. Boşuna dememişler çocuk rızkıyla gelir diye. Fıtta'm yine yalnız koymadı beni. Yemekleri yapıp yanıma geldi. Hem oğlum yanımda olurdu hem hanımım. O aralar babam da destek oldu evi büyüttüm. Her şey çok güzeldi. Bir gün Fıtta'm deniz diye tutturdu. Bizim çocuğun vücudu isilik olmuştu. Yani sıcaktan heryeri kırmızı kırmızı olmuştu. Deniz suyu iyi gelir derlerdi. Hem oğluma hem bize iyi gelir, diye düşündük. Akralara da haber verdik Çevlik'e gittik. Denize karpuzları attık. Âdettir bizde denize karpuz koyarız soğsun diye. Tövbe billâh hep sıcak yedik. Hiç soğduğunu da görmedim. Hatta karpuzların çoğunu da kaybetmişizdir denizde. Çok eğlenirdik. Oğlumla da ilk deniz gezimizdi. Oğlumu kucağıma aldım denize girdirdim. Dualar okuyarak deniz suyunu vücuduna değirdim. Sonra çocuğu annesine verip kayınçoyla açılmaya karar verdik.

Yüzerken bir girdaba yakalandım. Ne yaptıysam kurtulamadım. Nefessiz kalarak can verdiğimi hatırlıyorum. Kıyıya çıktığımda Fıttam'ın saçını yolarak ocağım söndü,

diyerek ağladığını gördüm. Bak oğul, unutulmayan anlardan biri de bu. Ne evladına doymuştum ne de evladımın annesine.

Allah o kadar büyük ki. O kadar yüce ki. Yıllar sonra oğlumun evinde dünyaya geldim. Hem de oğlumun oğlu olarak. Fıtta'm da babaannem oldu. Buna da şükür ettim. Tekrar ailemleydim. Ama onlar bunu bilmiyordu ta ki keçileri sorana kadar. Dört beş yaşındaydım. Oğlum, yani bu hayatımdaki babam kaldığımız evi güzelleştirmiş. O da köyden biriyle evlenmiş. Ama keçilerin kaldığı yeri göremedim. Babama, evin arkasındaki keçilerin kaldığı yer nerde dedim. Önce açıkladı. Keçileri satmışlar. Keçilerin yerini yıkıp kazmışlar ve limon ağacı ekmişler. Keçileri niye sattın, dedim. Öyle gerekti dedi. Ya değirmene ne oldu, diye sorunca dönüp bana baktı. Sen değirmeni nerden biliyorsun, diye sordu.

Ben de onunla konuştum. Bak baba, ben senin babandım. Tekrar dünyaya geldim dedim. Babam önce ağladı. Sonra kasmaya başladı. O günü sessiz bir şekilde saatlerce yattı. Birkaç gün benle konuşmadı. Fıtta'm; oğul ağıtkadeke derdin. Ne diye sorunca babam, benle konuşmasını anlattı.

Fıtta'm da tuhaf oldu. Soru üstüne soru sordu. Ayağa kalktı sürahide duran buzlu suyu üzerine döktü. Birden ağlamaya sonra da gülmeye başladı. Korktum. Fıtta'm böyle olunca keşke konuşmasaydım dedim. Şimdiki annem, yani gelinim herkesi oturttu yerine. Oturaklı kadındır. Beni karşısına aldı. Ne hatırlıyorsan anlat Sercan'ım dedi.

Ben de değirmeni anlattım. Fıttam'ın incir ağacından düştüğünde çok korktuğumu ona bütün ağaçlara çıkmasını yasakladığımı anlattım. Denizde girdabın bir el gibi beni aşağı çektiğini kurtulmaya çalıştığımı; ama çok yorulmama rağmen gücümün yetmediğini anlattım. Fıttam'ın saçını yolduğunu elinde saçlarının kaldığı gördüm. En çok bu canımı yaktı dedim. İyi mi yaptım, kötü mü yaptım bilmiyorum; ama bir şekilde bir arada yaşamaya devam ettik. Değirmenin başına kayınbabam geçmiş. Ben öldükten sonra hanım yokluktan mecburen keçileri satmış. Çok zorluk çekmişler; ama oğlum büyüyünce biraz eli para tutmuş. Değirmeni kayınbabam ölünce satmışlar. Bahçe almışlar. Böyle böyle bu zamanlara gelmişler.

Kürşat Hocam, hemen hemen oğlum yaşındasın. Belki sana yalan gelecek; ama bazen keşke tekrardan gelmeseydim bazen de hamdolsun iyi ki geldim dediğim zamanlar oldu.

-Keşke tekrar gelmeseydim dediğiniz olay ne?

Fıttam'ı ve bu hayattaki babamı kefenle gördüğüm an... Hiç kapanmayacak yaram. Keşke tekrar gelmeseydim de sevdiğim kadını ve evladımı küçük bir mezarda görmeseydim. Fıtta'm öldüğünde kıştı. O zamanlar on, on iki yaşlarındaydım. Fıttam'la gömülmek istedim. Mezardaydı benim Fıtta'm. Rüzgâra küsen ben toprağa mı kızmıyacaktım. Hiç sevmezdi Fıtta'm soğuğu. Toprağın altı soğuk ve karanlıktır. Düşündükçe ağlıyordum. O zamanlar babam destek oldu ayakta kalmam için. Bir şekilde zamanla kabullendim; ama bir gün babamı da kalp krizinden kaybedince dünya bana yaşanmaz oldu. Çok dua ettim Allah'ım canımı al, diye; ama bak oğul hâlâ nefes alıyorum. Bilir misin çoğu zaman insana nefes almak zor gelir. Ama çaren yok beklersin, sabredersin.

-Şimdiki yaşamınızda da evlendiniz diye biliyorum. Doğru mu?

Evet bu hayatta evlendim. Belki ben gibi olur, diye doğan kızımın adını Fıtta koydum. Kızım Fıttam'a benzedi; ama maalesef hiçbir çocuğum ve torunum da ne Fıttam'ı gördüm ne de babamı. Artık ahrete kaldı buluşmamız.

-Bu hayattaki eşiniz Fıtta hanımın varlığını kıskanmıyor mu?

-Dur dur hele Kürşat oğlum çağırayım hanımı da ona sor.

-Hoş geldiniz Sibel Teyze. Eşinizle Fıtta hanımı konuşuyoruz. Hiç Fıtta hanımı kıskandığınız oldu mu?

-Hoca Bey, görüyon mu Sercan amcanı nasıl gülüyor. Çok hoşuna gitti sorun. Yok kıskanmıyorum. Ölmüş rahmetli. Mezardaki kadından kıskanmıyom da nefes alanından kıskanıyom ama. Öbür dünya da Fıtta hanımla buluşacakmış. Gitsin de kıymetimi anlasın. O öyle der; ama bensiz de edemez.

Ben katıklı yapmaya gidecem, müsadenizle hoca bey. Bekleyin ama katıklıyı (tandırda yapılan biberli ekmek) sizin için yapacam.

-Tamam, ellerinize sağlık Sibel Teyze kolay gelsin

Görüyon mu Kürşat hoca, bu hanım da iyi şükürler olsun.

Ama bu hanımdan olan oğul yordu beni. Ben boğularak öldüm. Bundan olan oğlum tuttu deniz kaptanı oldu. Neyden korkuyorsam başıma geliyor. Allah uzun ömür versin. Benim korktuğum denizden o, mutluluk duyuyor .Anlatacak çok şey var da oğul, darlanıyorum artık. Gel biraz limon bahçesinde gezelim. Sonra da ayranla katıklı yer üstüne çay içeriz. (KK277).

1.3.3.16. İntiharım

Önceki yaşamımı çok iyi hatırlayabiliyorum. Çok sevdiğim bir ailem vardı. Ailenin ikinci erkek evladıydım. İki kız kardeşim bir de abim vardı. Babam, beni çok severdi. Birlikte çiftlikteki tarlada çalışırdık

O zamanlar töre vardı. Babam, henüz 12 yaşındayken babasının zoruyla birini vurmuş ve tam 20 yıl hapis yatmıştı. Çıktıktan bir yıl sonra da çocukluk arkadaşı olan annemle evlenmişlerdi. Abimin karşı tarafın kızıyla evlendirilme kararının alınmasıyla bu töre son bulacaktı.

Çok sevdiğim bir kız vardı. Ben de onunla evlenecektim. İsmi Menekşe idi. Ama ne yazık ki abim evlenmeden iki gün önce trafik kazası geçirerek hayatını kaybetmişti. Töreyi bitirme şartını yerine getirememiş. Evlenerek karşı tarafa bir erkek torun verememişti. Babamlar tekrardan konuşarak bir karar almışlardı. Bu sefer de beni, abimin nişanlısı ile evlendirme kararı almışlardı.

Babamın tek erkek evladı olarak sadece ben kalmıştım. Babam eğer o kızla evlenmezsem beni öldüreceklerini, buna asla izin vermeyeceğini ve o kızla evlenmek zorunda olduğumu söyledi. Menekşe'yi bırakamazdım. Babama anlattım; ama babam beni dinlemedi.

Ben de karşı tarafla konuşmaya karar verdim. Babamın haberi yoktu. Olsaydı asla izin vermezdi. Gittim evlerine girdim. Onlara her şeyi anlattım; ama beni anlamadılar. Uyarı amaçlı olsun diye ayağıma kurşun sıkarak, beni dövdüler. Bilincimi kaybetmişim. Dövdükten sonra da evin önüne bırakmışlar beni. Kendime geldiğimde annem doktorla birlikte başımda dikilmiş uyanmamı bekliyordu. Doktor, ayağımdaki kurşunu çıkaramamış, ayağımı sarmıştı. Annem, babama seslendi. Babam içeriye girdiğinde bağırıp çağırdı. Esti gürledi.

Daha sonra başıma diz çökerek:

-Sen benim tek oğlumsun. Seni de kaybedemem, dedi.

Ona:

-Beni o kızla evlendirirsen ben zaten ölürüm. Kendi ellerinle öldürürsün beni, çünkü ben Menekşe olmadan tek bir nefes dâhi alamam. Onsuz aldığım nefes bile haram bana. Onsuz hayat bana haram. Eğer ondan başka biriyle evlenecek olursam ben kendi ellerimle kendimi öldürürüm. Karşı tarafa bırakmam. Ölümüm kendi ellerimden daha şereflice olur, dedim.

Babamla annem ağlamaya başlamıştı. Sonraki gün Menekşe geldi. Topallayarak yürüyordum. Bana o kızla evlenmem gerektiğini artık bizim bir araya gelemeyeceğimizi, yakın zamanda kan davalı olunan ailenin kızını istemeye gideceklerini söyledi.

Menekşe başkasıyla evleniyordu. Buna dayanamazdım. Benim yüzümden başkası ile evleniyordu. Onu kendi ellerimle başkasına veremezdim. Böyle bir hayatı kaldıramazdım. Yapılacak tek şey vardı. Kendi ölümümü karşı tarafın eline bırakmayacaktım. Bunu kendi ellerimle yapmalıydım. Babam evde yokken babamın silahını çekmecedan çıkardım. Anneme görünmeden evden yavaşça çıktım. Arabayla uzaktaki bir vadiye gittim. Arabadan inerek vadinin ortasında durdum ve tam kalbimin üzerinden kendimi vurdum.

Kabir hayatımı pek hatırlamıyorum; ama öldükten sonra başıma gelen yabancı insanları görüyordum. Ama onlar beni görmüyor ve seslenişlerimi duymuyorlardı. Mezara taşındığımı hatırlıyorum. Babam tabutun bir ucundan tutmuştu ve ağlıyordu. Annem haykırarak ağlıyordu. Mezara kondum. Üstüme toprak atıldığını hissettikten sonrasını hatırlamıyorum.

İkinci hayatımda üç çocuklu bir ailem vardı. Ayağımdaki kurşunla doğmuşum. Göğsümden de ufak bir yara izi varmış. Bu yüzden ailemin anlattıklarını kabullenip inanması hiç de zor olmadı. (KK278).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. HATAY NUSAYRİLERİNDE ANONİM ŞİİR

Çalışmamızın üçüncü bölümü olan “*Hatay Nusayrilerinde Anonim Şiir*” bahsinde “*türkü, mani, bilmece ve tekerleme*” türleri ele alınacaktır. Türler ele alınırken türlerin tanımları, Türk lehçelerindeki karşılıkları, konu üzerinde yapılmış tanım ve kimi zaman da tasniflere yer verilecektir. Çalışmamızın ilgili bölümünün genel bir araştırmadan ibaret olduğunu da burada belirtmeliyiz. Aslında zengin bir anlatı geçmişine sahip olan söz konusu yöre, daha birçok araştırmacının faaliyet gösterebileceği bakir bir alandır.

Saha içerisinde yapılan derlemeler neticesinde elde edilen bulgular, özellikle performans bağlamında değelerdirilmeye çalışılacaktır. Bu noktada anlatıcı olan icracıların ve dinleyicilerin tavırlarından tespit edilen unsurlar, performans icra bağlamında değerlendirilecektir. Son olarak sözlü kaynaklardan ulaşılan manzum ürünler, yapılmış tasniflerden de hareketle sistematik bir yapıda ele alınacaktır.

1.1. Türküler

Türkçe söylenmiş şiir anlamına gelen türkünün “*Türkî*” sözünden geldiği görüşü, ittifakla kabul edilmiş bir görüştür. Yani, “*Türk*” kelimesine Arapça “*î*” ilgi ekinin getirilmesiyle vücut bulmuştur. *Türk*’e has anlamına gelen bu söz halk ağzında “*Türkü*” şekline dönüşmüştür (Aytaç, 2003: 334). Türkmen Türklerinde, “*halk aydımı*” olarak adlandırılan türküler; Altaylarda “*kojon*”, Çuvaşlarda “*yuuirrisem*”, Hakaslarda “*ır (sarın)*”, ve “*tahpah*”, Irak/ Kerkük Türkleri “*beste, şarkı, neşide, mani (me’ni), yır, hoyrat*”, “Kazaklarda “*türki, türük halık anı*”, Kırgızlarda “*eldikır, türkü*”, Kumuklarda “*yır*”, Özbeklerde “*türki halk koşığı*”, Tatarlarda “*halıkcırı*”, Uygurlarda “*nahşa, koca nahşisi*”, Başkurtlarda “*halık yırı*”, Saha (Yakut)larda “*ıria, noruot ırıata*”, Karakalpaklarda “*aytım*”, Karaçay Malkarlarda “*cır*”, “*süymeklik cır*” (Kaya, 2014: 147; Yakıcı, 2007: 279) olarak adlandırılmaktadır.

Türk halk şiiri türlerinin en eski ve yaygınlarından biri olan “*türkü*”, aynı zamanda Türk müziğinde kendi içinde sistematik bir bütünlüğe sahip ezgiler topluluğunun da müzikal bir form olarak adıdır. Türk edebiyatının ilk ve en eski kaynaklarından olan Dîvân-u Lugâtî’t-Türk’te “*ır*” ve “*yır*” kelimeleriyle karşılanır.

Türkiye Türkçesinde sözlü kültür ortamında geleneksel ezgilerle söylenen her nazım parçası “türkü” diye adlandırılır. Türkü kendi başına bağımsız bir nazım şekli değildir. Kendi başlarına bağımsız nazım türleri ve şekilleri olan mani ve koşma şekliyle söylenen bir nazım bile “türkü” ezgisiyle söylenirse türkü olur. Bu nedenle konuyu ilk ele alan araştırmacılardan günümüze kadar türkülerin geleneksel ezgileri ve bunlara son zamanlarda “türkü formunda” sıfatıyla eklenen “besteleri” bu nazım türünün en önemli tür belirleyici ölçütleridir (Çobanoğlu, 2013: 4-5; Kırac, 2013: 100).

Buradan hareketle konuyla ilgili yapılmış birkaç tanıma bakıldığında; Fuad Köprülü türküyü: “*Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkıları*” (1981: 246); Ali Yakıcı: “*Duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icrası, icra ortamı ve konusuna göre kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünler*” (2007: 44); Cem Dilçin ise; “*Türkü, türlü ezgilerle söylenen, bir anonim halk şiiri nazım biçimidir. Söyleyeni belli, kişisel halk şiiri biçimleri arasına giren türküler de vardır. Türkü, her iki bölümü de girebildiğinden halk edebiyatının en zengin alanı*” (1999: 289) olarak tanımlanır.

Hikmet Dizdaroğlu’na göre türküler; “*Kişisel ya da toplumsal bir olayla ilgilidir. Deprem, ölüm, kıtlık, kahramanlık, sevgi, ayrılık gibi nedenler, türkünün çıkışını etkiler. Toplumun olaylar karşısındaki tepkisi, türkülerde yansır. Öteki halk şiiri türlerinin -bir ölçüde destan’lar ayrı tutulursa- bireysel niteliğine karşılık, türkülerde toplumsal yan ağır basar. Halkın sevgisi, nefreti, acısı, tutkusu, her şeyi türkülerde yankısını bulur.*” (1969: 105-106) demektedir. Türküler, genellikle bir gubun duygularına ve düşüncelerine tercüman olan konuları işlerler. Âşk, sevgi, ayrılık, gurbet, ölüm, kahramanlık gibi konular, türkülerde sıklıkla yer alır. Türkülerin büyük çoğunluğu, toplumsal olaylardan doğar. Özellikle toplumu derinden etkileyen bazı olaylar, türkülerin yakılmasına, yani oluşmasına neden olmuştur. Bu yönüyle türküler, toplumun acısını, üzüntüsünü, kederini, tepkisini, mutluluğunu ve beğenisini dile getiren şiirlerdir. Türküler, ezgilerine göre “*usullü (kırık havalar)*” ve “*usulsüz (uzun*

havalalar)” şeklinde iki kısma ayrılır. Usullü türküler, oyun havalarından; usulsüzler ise “*ağıt*”, “*bozlak*”, “*hoyrat*” gibi ezgilerden ibarettir. Türküye yapı açısından bakıldığında bu şiirlerin bent ve kavuştaklardan oluştuğu görülür. Bentler, türkünün kavuştaklar dışında kalan asıl bölümleridir. Bu bölümlerin mısra sayılarında değişimler olabilmektedir. Kavuştak kısmında ise bazı mısralar, türkü boyunca aynen tekrarlanır (Şahin, 2011: 34). Şekil yönünden türküler, çoğunlukla beyitler ve kıtalar biçiminde ve bunlara çeşitli sayılarda eklenen mısralarla oluşturulmuş nakarat kısımlarından meydana gelirler. Bunlar o kadar çeşitlilik gösterirler ki, tamamını birer nazım biçimi olarak kabul etmek mümkün değildir. Hece ölçüsü bakımından türküler, duraklı veya duraksız, çoğunlukla 7 ile 15 arasındaki heceli kalıplarla oluşturulurlar. Ancak gelenekte yaşamakta olan türkü örneklerine bakılırsa bunun da kesin bir sınırlama olmadığı anlaşılır. Örneklere göre, türküler, hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir. Fakat yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsünün daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu durum da türkünün bir nazım şekli olmamasının bir kanıtı olarak kabul edilir. Türkülerde kıt’alar, yapı bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm türkülerin asıl sözlerinin bulunduğu bölümdür. Bu bölüme “*bent*” adı verilir. İkinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan “*nakarat*” kısmıdır. Nakarat kısmına, “*bağlama*” veya “*kavuştak*” da denir (Çobanoğlu, 2013: 6).

Ekrem Kıracı’a göre anonim halk şiirinin geniş bir sahasını kaplayan türkülerini diğer türlerden ayıran belli başlı üç özellik vardır. Bunlar:

1. Türkülerin kendine özgü ezgileri vardır.
 2. Türküler çoğunlukla anonimdir (Sahibi belli olan türküler de vardır).
 3. Türkülerin büyük çoğunluğu nakaratsız (kavuştaklı) dır (Kıracı, 2013: 100).
- Hikmet Dizdaroglu, türkülerde işlenen konuları göz önüne alarak türkülerini:

1. Ninniler ve çocuk türkülerini;
2. Doğa üzerine türküler
3. Âşk türkülerini
4. Kahramanlık türkülerini
5. Askerlik türkülerini
6. Tören türkülerini
7. İş türkülerini
8. Eşkıya türkülerini

9. Acıklı olaylarla ilgili türküler
10. Güldürücü türküler
11. Karşılıklı (diyaloglu) türküler
12. Oyun türküleri
13. Ölüm türküleri (ağıtlar) (Dizdaroğlu, 1969: 107) olmak üzere 13 başlık altında tasnif eder.

Ali Yakıcı türküyü ilgili birçok bilim adamının da görüşlerinden faydalanarak derli toplu bir tasnif yapmıştır. Yakıcı'nın türkü tasnifi ise şöyledir:

1. Âşk/Sevda Konulu Türküler
2. Gurbet/Ayrılık/Hasret Konulu Türküler
3. Beşik/Bebek/Çocuk Türküleri/Ninniler
4. Ölüm Türküleri/Ağıtlar
5. Tören Türküleri
 1. Düğün Türküleri
 - a. Kına Türküleri
 - b. Gelin Alma/Karşılama/Kutlama Türküleri
 - c. Güvey Türküleri
 2. Bayram Türküleri
6. Asker/Askerlik Türküleri
7. Hapishane Türküleri
8. Olay Türküleri
 1. Tarihî Olayları Anlatan Türküler
 - a. Savaş Türküleri
 - b. Yiğitlik/Kahramanlık Türküleri
 - c. Eşkîya Türküleri
 2. Sosyal Olayları Anlatan Türküler
 - a. Toplum ve Aile İçi Olayları Anlatan Türküler
 - b. Göç Türküleri
 - c. Hastalık Türküleri
9. Doğal Çevre ile İlgili Türküler
 - a. Doğayı Konu Alan Türküler
 - b. Bitki ve Çiçekleri Konu Alan Türküler

c. Hayvanları Konu Alan Türküler

10. Beslenme ve Yiyecekleri Konu Alan Türküler

11. İş ve Meslek Hayatıyla İlgili Türküler

12. Övgü Türküleri

13. Yergi/Alay/Eleştiri Türküleri

14. Şikâyet Türküleri

15. Eğitici/Öğretici Türküler

16. Arzu/İstek Türküleri

17. Dinî/Tasavvufî Nitelikli Türküler

18. Oyun Türküleri

a. Çocuk Oyunlarındaki Türküler

b. Kadın Oyunlarındaki Türküler

c. Erkek Oyunlarındaki Türküler (Yakıcı, 2007: 211-239)

Türküyle ilgili olarak Yakıcı'nın yapmış olduğu son tasniften hareketle Çukurova bozlaklarının etkilerini taşıyan Hatay türküleri, genel olarak Gavur Dağı yöresi özelliklerini yansıtır.

Yörede söylenen uzun havalar ya Gavur Dağı ve Barak ağzı uzun havaları yada bunların etkilerini taşıyan özgün ezgilerdir (KK281, KK282).

Yaygın olarak söylenen uzun havalar genel olarak Hüseyini makamı ile bu makama akraba makamlardır. Antakya'da eskiden bahar aylarında halk doğaya açılır (sahraya çıkar), yeşillik, ağaçlık yerlerde salıncaklar kurarak eğlenir, türküler söylerlerdi. Bu sırada salıncakların salınımına uygun olarak söylenen türkülere “*sallangaç türküleri*” adı verilirdi (KK231, KK253, KK283, KK284, KK286). Ayrıca düğünlerde, kadınlar dışarıda oynamadıkları için kapalı yerlerde kendi aralarında eğlenir, oynarlardı. Bu eğlence sırasında darbuka veya bakır leğen çalarak çoğunluğu doğaçlama olan oyun türküleri söylerler ve türkülerden sonra “*ha ha*”³ lar söyleyip bunun ardından zılgıt çekerler (KK115, KK209, KK218, KK258, KK279, KK280) .

Hatay, içinde barındırdığı medeniyetlerin maddi, manevi bütün kültürel mirasını, gelenek ve göreneklerini, örf ve âdetlerini, inanç ve düşünce sistemini en iyi şekilde günümüze kadar ulaştırmayı başarmıştır. Çok zengin folklor ürünlerine sahip olan Hatay'da, Türk-Arap kültürlerinin etkilerini yaşamlarının her safhasında görmekteyiz.

³ Ha ha manilerinin örnekleri için maniler başlığına bakınız.

Bu etkiler özellikle Hatay mutfağında, giyim-kuşamda, türkülerde, manilerde ve halk oyunlarında oldukça yoğun olarak görülmektedir. Hatay, çok eski çağlardan bu yana birçok etnik grup (farklı din ve mezheplerden oluşan topluluklar) ve ulusa ev sahipliği yapmıştır. Hatay’da insanlar, yaşamlarını her çağda barış ve huzur içinde sürdürmüşlerdir. Hatay ilinin Türkiye-Suriye sınırında yer almasından ve Arapların bu yörede yaşamasından dolayı kültürel geçiş ile iki kültür arasındaki benzerlik ve farklılıklar yörede oynanılan halk oyunlarına da yansımıştır. Hatay folklorunda ve oyunlarında İslam dininin özelliklerini, Arap dilinin etkisini, Arap kültürünün Türk kültürü ile uyumlu bir şekilde kaynaşmasını bu yörede görmekteyiz; çünkü her iki kültür arasında dinî, ticari ve toplumsal ilişkiler bu yörenin folklorunu etkilemiştir. Yörede oynanan oyunların isim ve içeriklerine bakıldığında Arap dilinin ve kültürünün burada yaşatıldığı anlaşılmaktadır. Oyunların isimleri Türkçe olduğu gibi, Arapça olan oyunlar da bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak, “*Koyser, Zennube, Depki, Rişko, Arji, Serji, Şamta, Valde*” gibi oyunları verebiliriz. Ayrıca “*Depki*” kelimesinin anlamı Arapçada halaydır. Arap kültürünün etkisini Hatay halk oyunlarının müziğinde de görmekteyiz. Bu etkiden dolayı melodiler ve çalgılarda benzerlikler vardır. Ölümelerde acıyı ve üzüntüyü, düğün ve şenliklerde sevinç ve coşkuyu ifade eden “*zılgıt*” çekmek de Arap kültüründen geçiş yapmıştır (Dalkaya, 2010: 9-10; KK176, KK218, KK279, KK286). Buradan hareketle tez konumuz olan Hatay Yöresi Arap Alevilerinden derlenen türkülerin büyük bir bölümünün Arapça olduğunu tespit ettik. Son derece doğal bir durum olan bu yapı, bizleri her ne kadar zorlamışsa da derlenen Arapça türküler, Türkçeleştirildikten sonra çalışmamıza alınmıştır.

Performans icra bağlamında Arapça derlenen türküler, diğer birçok derleme türlerinde de olduğu gibi Türkçeye aktarılırken birçok özelliklerini (redif, kafiye, vb.) kaybetmiştir. Saha içerisinden derlenen ve Türkçeleştirilen türküler, gelişmiş bir tür yapısının (sürekli değişebilen tür olması) olmaması nedeniyle Özkul Çobanoğlu’nun daha önce de belirtilen tasnifi esas alınarak “*usullü (kırık havalar) ve usulsüz (uzun havalar)*” şeklinde incelemeye tabii tutulmuştur.

1.1.1.Usullü (Kırık) Havalar

Özkul Çobanoğlu, usullü ya da kırık hava olarak belirttiği kolla oyun havaları ve bu tarza yakın olan türkülerini kastetmektedir. Dinleyicilerin de beğenisi ve beklentisine uyumlu olarak daha çok hareketli bir yapıya sahip olan Arapça türküler, performansların

icrası sırasında dinleyicileri ciddi manada etkilemektedir. Hareketli ve hızlı bir ritme sahip olan bu türküler, dinleyicileri hareketlendirmekte ve sahneye çıkararak oynamalarını sağlamaktadır.

Türkülerin icra edildiği ortamların (sünnet, kına, nişan, düğün, vb.) uzun bir bölümünde daha çok usullü havaların icra edildiği tespit edilmiştir. Türküyü icra edenleri, performans bağlamında değerlendirdiğimizde kendisinin de bu türkölere eşlik ederek oynadığı ve izleyenleri çosturduğu görölmüştür. Bu türköler, daha ilk ritimlerinde dinleyicileri derhal hareketlendirmekte ve bu tarzın özellikle eğlencelerin başında yoğunlukla istendiği bilinmektedir. Yöredeki düğün tarzlarına göre kırık havaların daha çok sünnet düğünlerinde -diğer düğünlere göre- daha uzun bir süreci kapsadığı söylenebilir. Çünkü erkekliğe ilk adım olarak nitelenen sünnet düğünlerinde gurur hâkim olduğu için usulsüz havalara çok az yer verilir.

Bizler de Çobanoğlu'nun tasnifinden hareketle Nusayrilerden tespit ettiğimiz usullü türköleri “*oyun havası, hafif ve hareketli halay türköleri*” olmak üzere tasnif etmek istiyoruz.

Saha içerisinde derlenen oyun havaları, hafif ve hareketli halay tarzındaki Arapça türkölerin, Türkiye Türkçesi satıra sığanlar yanına, sığmayanlar ise hemen aşağısına verilmiştir.

1.1.1.1. Oyun Havaları

İtini Havvaşo

Tini havvaşo	(İnciri kopardılar.)
El enib havvaşo	(Üzümlü kopardılar.)
Şelo minnol arak	(Her ikisini rakı yaptılar.)
Işşirip tavvaşo	(İçenleri kendinden geçirdi.)
Eftehna elfit arak	(Binlik rakı açtık)
Şiripme mine teniğrak	(Terleyinceye kadar içtik.)
Mesa ica issırrak	(Akşam hırsız geldi.)
İl bekçi kemeşo	(Bekçi, onu yakaladı)
İkgidna mişvar ikbiyır	(Genişçe bir yerde oturduk .)
Kagid magna veld zığıyr	(Küçük bir çocuk oturdu bizimle.)

Begdil anab ta yısıyr (Başladık üzümün olmasını.)
Tema tavvaşo (Sarhoş etmesin diye.) (KK245, KK257, KK284).

Meryem Ti

Meryem Meryem ti (Meryem'im canım Meryem'im!)
Ayn-i Meryem'e (Gözüm Meyem'im!)
Vil kalb mecruh (Kalbte yaralı.)
Beddu Meryem'e (Meryem'i istiyor.)

Meryem alıstuh (Meryem damda.)
Şagır ambi ruh (Saçlarını savruluyor.)
Vil kalb mecruh. (Kalbteyaralı.)
Beddu Meryem'e (Meryem'i istiyor.)

Meryem ya dilli (Ah ya Meryem'im!)
Şagır mid helli (Saçları dağınık.)
Asker Osmanlı (Osmanlı askerleri)
Ahadu Meryem'e (Meryem'i aldılar.)

Lib sit el bini (Kırmızı elbisesini giydi.)
Uv şelhit ıl binniy (Elbisesini çıkarttıp attı)
Rah-i cenninniy (Beni deli edecek.)
Valla Meryem'e (Vallahi Meryem) (KK281, KK286).

Al-eyn mulayyati (Pınarbaşı)

Al-eyn mulayyati vitnaaş mulayya
Cısr ıl-hadid inkesar min davs riclayya

Ahlan va sahlan va marhaban bil-bican
Lakgoud va rişş-liddarib esmar lemmancen
Law maykulu li-nsidaa law maykulu miin cann
Law maykulu sabita biraasa c mincân

Al-eyn mulayyati vitnaaş mulayya

Cısr ıl-hadid inkesaar min davs riclayya (KK226, KK280).

Türkçesi / Pınarbaşı

Şarkılarım pınar başındadır, on ikisi de...

Demir köprü yıkıldı onun ayak basmalarından

Kim geldiyse hoş gelmiş, safalar getirmiş.

Çiçekler serpeyim yoluna geldiğinde o esmerin.

Varsın başıma ağırlar girsin kimse demesin kimden

Demesinler delirmiş olsun cinden

Şarkılarım pınar başındadır, on ikisi de...

Demir köprü yıkıldı onun ayak basmalarından

Şöferiya

Nihni şöferiya (Biz şoförüz.)

Nihni ya gidan (Biz genciz.)

Nirkep bil makine (Arabaya bineriz.)

Erkilil minen (Biz çok gezeriz.)

Dibre belediktir (Çok yer gezdik.)

Viprip min emir (Bir emir ile yola çıkar.)

Vi bisuk hemir (Başka bir emir ile)

Kade an misven (Oradan ayrılırız.)

Nihni şöferiya (Biz şoförüz.)

Nihni ya gidan (Biz genciz.)

Nir kep bil makine (Arabaya bineriz.)

V'nsfer le' Şam (Şam' a doğru gideriz.)

Yama d'yma loed (Çok yer gezdik.)

V'sifna hal'il abed	(Sonsuzluğa ulaştık.)
Cimle bi Bigdet	(Bağdat'tan geçer.)
Vacem meptirhen	(Tahran'a gideriz.) (KK281, KK282).

1.1.1.2. Debkiy Halay Türküleri

Genel olarak yöredeki adı “*depki*” olan halaylar, sözlü veya sözsüz türleri olmakla beraber çok yaygın bir türdür. Depkiler aslında halay tarzında olan halay türküleridir. Hatay yöresi Nusayrilerinde halay, eğlencelerin vazgeçilmez bir parçasını oluşturur. Doğal olarak Arap etkilerinin (özellikle Suriye, Lübnan, Beyrut, vs.) hissedildiği halaylar, eğlencelerin orta ve son bölümlerinde sergilenir. Nusayrilerde icra edilen halayın halkasının tek ve büyük olmasına dikkat edilir. Yani farklı kesimlerde görülen farklı halay halkaları Nusayrilerde pek görülmez.

Arap Alevilerinde halay türkülerinin büyük bir bölümü Arapça icra edilir. Zaten söz konusu cemaat, eğlencelerde Arapça türküleri duyduğunda daha da hareketlendikleri tespit edilmiştir.

Nusayri düğünlerindeki halay türkülerinde en az iki davul ve bir zurna olması âdettendir (KK215, KK241, KK285). Davulcular, halay çekenlerin ortasında türkünün ritmine göre davula vurarak kişileri hareketlendirir. Hatta bu noktada işten anlayan davulcuların da halay başındaki kişiyle beraber halayın hızını belirlediği de görülebilmektedir (KK281, KK284, KK285, KK286).

Bizler, bu çalışmamızda halay anlamına gelen “Debkiy”leri, “hareketli ve hafif” halay türkülerini olarak ikiye ayırıp inceleyeceğiz.

1.1.1.2.1. Hareketli Halay Türküleri

Daha önce de belirttiğimiz gibi Nusayri kültüründe halayların vazgeçilmez bir yeri ve önemi vardır. Kına, sünnet, düğün vb. eğlencelerin özellikle ortalarına doğru hareketli halay türkülerinin icra edildiği tespitlerimiz arasında yer almaktadır.

Eğlence için gelen orkestra, bir müddet sonra halay türkülerini çalmaya başlar. Halay çekenler, bu hareketli parçalarla eğlenirken halaya gelin ve damat da eklenir. Halayın sonuna doğru oyun havası tarzında parçalar çalarken gelin ve damat halkanın içine alınarak çifte telli oynar.

Arapça methiye ifadeleriyle coşturulan kişilerin başlarına sevenleri tarafından paralar atılır. Bu paralar, orkestranın hakkı olmakla beraber kimi zaman ufak çocuklar

tarafından da alınabilmektedir. Kısa bir oyun havasının ardından tekrar hareketli halay türkülerine devam edilir ve halay sonlandırılır (KK87, KK217, KK243, KK284).

İlgili bölümün başında performanslarıyla ilgili bilgi verdiğimiz türkülerden, hareketli halay türkülerini kaynak kişilerden derlenerek çalışmaya alınmıştır. Saha içerisinde Arapça derlenen türküler, Türkiye Türkçesine aktararak verilmiştir.

İca Mes'ud (Mes'ud Geldi)

İca Mes'ud min Suud	(Mes'ud geldi Suudiarabistan'dan)
İca Mes'ud min Suud	(Mes'ud geldi Suudiarabistan'dan)
Ehlevsehle ye Mes'ud	(Hoş gelmiş Mes'ud)
Şalla ımvakfu Mes'ud	(İnşallah muvafık olmuştur Mes'ud)
Ehlevsehle ye Mes'ud	(Hoş gelmiş Mes'ud)

Şalla ımvakfu Mes'ud	(İnşallah muvafık olmuştur Mes'ud)
Nizlo lüvlet bil hera	(Çocuklar mahalleye indi.)
Le immo veddule ipşera	(Müjdeyi annesine vermek için)
Dayfil hilven ye im Mes'ud	(Mes'ud'un annesi tatlıyı dağıt.)
Dıkko dirbeyke il ğud	(Darbuka ve ud çalsın.)

İca Mes'ud min Suud	(Mes'ud geldi Suudiarabistan'dan)
İca Mes'ud min Suud	(Mes'ud geldi Suudiarabistan'dan)
Ehlevsehle ye Mes'ud	(Hoş gelmiş Mes'ud)
Şalla ımvakfu Mes'ud	(İnşallah muvafık olmuştur Mes'ud)
Ehlevsehle ye Mes'ud	(Hoş gelmiş Mes'ud)

Şalla ımvakfu Mes'ud	(İnşallah muvafık olmuştur Mes'ud)
İhmeto ğaytet ye selem	(Kaynanası selam verdi.)
Me men tavvel il kelem	(Sözü fazla uzatmayacağız.)
Ene bitte mebyeğe	(Benim kızım satılık değil.)
Mebrıd kağde biddeğa	(Köyde oturmasını istemem.)

İca Mes'ud min Suud	(Mes'ud geldi Suudiarabistan'dan)

İca Mes'ud min Suud (Mes'ud geldi Suudiarabistan'dan)
Ehlevsehle ye Mes'ud (Hoş gelmiş Mes'ud)
Şalla ımvakfu Mes'ud (İnşallah muvafık olmuştur Mes'ud)
Ehlevsehle ye Mes'ud (Hoş gelmiş Mes'ud)

Şalla ımvakfu Mes'ud (İnşallah muvafık olmuştur Mes'ud)
Mes'ud nezel bil hera (Mes'ud mahalleye indi.)
Şefil şebab iğvera (Gençlerin çalışmadığını gördü.)
İsteğrab iktir itfekker (Çok düşündü.)
Emmeliffo sikera (Sigara içiyorlar.)

İca Mes'ud min Suud (Mes'ud geldi Suudiarabistan'dan)
İca Mes'ud min Suud (Mes'ud geldi Suudiarabistan'dan)
Ehlevsehle ye Mes'ud (Hoş gelmiş Mes'ud)
Şalla ımvakfu Mes'ud (İnşallah muvafık olmuştur Mes'ud)
Ehlevsehle ye Mes'ud (Hoş gelmiş Mes'ud)

Şalla ımvakfu Mes'ud (İnşallah muvafık olmuştur Mes'ud.)
Ye Mes'ud tavvel belek (Mes'ud sakın, sabırlı ol.)
Ğayyer iktir zemenek (Zaman çok değişti.)
İnt kenneğ ıhmetek (Sen kaynananı ikna et.)
Nihne ımnırkas bi ğirsek (Biz düğününde oynarız.)

İca Mes'ud min Suud (Mes'ud geldi Suudiarabistan'dan)
İca Mes'ud min Suud (Mes'ud geldi Suudiarabistan'dan)
Ehlevsehle ye Mes'ud (Hoş gelmiş Mes'ud)
Şalla ımvakfu Mes'ud (İnşallah muvafık olmuştur Mes'ud)
Ehlevsehle ye Mes'ud (Hoş gelmiş Mes'ud) (KK229, KK285).

Heşîş

Dervîş dervîş dervîş (Dervîş dervîş dervîş)
Hirne minnen bednen ğîş (Nerden yaşacağımızı şaşırdık.)

Islah helek ye derviş	(Allah ıslah etsin seni derviş.)
Zerek kem dağlet heşiş	(Birkaç çalı ot ekmiş.)
Derviş derviş dereviş	(Derviş derviş dereviş)
Hirne minnen bednen ğiş	(Nerden yaşacağımızı şaşıldık.)
Islah helek ye derviş	(Allah ıslah etsin seni derviş.)
Zerek kem dağlet heşiş	(Birkaç çalı ot ekmiş.)
Simĝo şebebil hera	(Mahallenin gençleri duydu.)
Leffo minno sikera	(Onda bir sigara sardılar.)
Salah kel ibne meĝkul	(Salah dedi oğlum akıllı
Haram ĝele yifĝele	(Denemesi haram)
Simĝo şebebil hera	(Mahallenin gençleri duydu.)
Leffo minno sikera	(Onda bir sigara sardılar.)
Salah kel ibne meĝkul	(Salah dedi oğlum akıllı
Haram ĝele yifĝele	(Denemesi haram)
Derviş derviş dereviş	(Derviş derviş dereviş)
Hirne minnen bednen ğiş	(Nerden yaşacağımızı şaşıldık.)
Islah helek ye derviş	(Allah ıslah etsin seni derviş.)
Zerek kem dağlet heşiş	(Birkaç çalı ot ekmiş.)
Derviş derviş dereviş	(Derviş derviş dereviş)
Hirne minnen bednen ğiş	(Nerden yaşacağımızı şaşıldık.)
Islah helek ye derviş	(Allah ıslah etsin seni derviş.)
Zerek kem dağlet heşiş	(Birkaç çalı ot ekmiş.)
Ėembulek kesit şişi	(Bir şişe doldurdular.)
Kal benibrem il küşi	(Köşeyi döneceĝiz dediler.)
Ketir zerĝo lel heşiş	(Otun ekimi artmış.)

Heret melit ibrediş (Serseri mahallesi olmuş.)

Ğembulek kesit şişi (Bir şişe doldurdular.)

Kal benibrem il küşi (Köşeyi döneceğiz dediler.)

Ketir zerğö lel heşiş (Otun ekimi artmış.)

Heret melit ibrediş (Serseri mahallesi olmuş.)

Derviş derviş dereviş (Derviş derviş dereviş)

Hirne minnen bednen ğiş (Nerden yaşacağımızı şaşırdık.)

Islah helek ye derviş (Allah ıslah etsin seni derviş.)

Zerek kem dağlet heşiş (Birkaç çalı ot ekmiş.)

Derviş derviş dereviş (Derviş derviş dereviş)

Hirne minnen bednen ğiş (Nerden yaşacağımızı şaşırdık.)

Islah helek ye derviş (Allah ıslah etsin seni derviş.)

Zerek kem dağlet heşiş (Birkaç çalı ot ekmiş.) (KK234, KK283).

1.1.1.2.2. Hafif Halay Türküleri

Hatay yöresi Arap Alevilerine ait olan eğlencelerin son bölümlerine doğru da hafif tarzda halay türkülerinin icra edildiği tespit edilmiştir.

Eğlencelerin sonuna doğru hareketli parçalarla iyice yorulmuş olan misafirler, kapanışı da hafif tarzda halay türküleri eşliğinde yaparlar. Yöresel Arapça ifade ve zılgıtların çekildiği hafif halay türkülerinde Arap kültürünün de etkisiyle halay olabildiğince yavaş döner. Davul ve zurnacıların en son ve en çok bahşiş aldıkları bölüm de işte tam burasıdır. Hafif halayda kol kola giren misafirler, türkünün hafif ritmine bağlı olarak uzun zılgıtlar çekip nara atmaktadırlar.

İlgili yöreden Arapça derlenen hafif halay türküleri, Türkiye Türkçesine aktararak çalışmaya alınmıştır.

Semra

Ala huni ye Semra huni (Buraya gel, ey Semra!)

Ala himmehu azemuni (Beni hamamına davet ettiler.)

Vis Semra ya mahleha hılvı (Semra kadar tatlı ki!)

Mit vella bi hevaha	(Kalbim ona tumlmıştır.)
Vil Semra ehla ehla	(Semra daha daha güzel.)
Şu melibsit byislahla	(Semra ne giyerse yakışır.) (KK281, KK285).

Ma Kılıllak (Söylemedim mi?)

Ma kılıllak ‘alimni	(Bana ud çalmayı öğret baba, demedim mi?)
Dakkıl cûd ya bu ‘alimnî	(Sevgilim bana öğretmeden gitti.)
Rah habibi ma elamnî	(Yardım et, yüce Allah’ım!)
‘Ala nasri’l ‘aliyya dahilalla	(Sadece sana sığınırım.)
Hilliyya ya ‘uyun ya uyunil	(Hilâl gözler, ah o hilâl gözler!)
Kettri kettir harciyya	(Arttır arttır harçlığımı.)
Banbih bahbir meciidiyya	(Göster artık mecidilerini.) (KK280, KK286, KK287).

Ya Tâli (Merdivene Çıkan)

Ya tâli o ‘ad-derac	(Ey merdivene çıkan!)
Vıskıynî bhafnâtik	(Avuçlarımla içir bana.)
En âmâ tâlib ‘atâ	(Ben senden sadaka istemiyorum.)
Müstâk le şevfâtik	(Seninle görüşmeyi özledim.)

Ya Rabbi la nesmit hevâ	(Ey Rabbim, bir yel estir.)
Vettayrına eb’adik	(Bizi onun yakınına uçursun.)
Ve beyin sayntil abyad	(Gözünün akı görünür.)
Vı şûfu b’aynayya	(O da beni aynada görsün.)

Ya tâli a ‘addarac	(Ey merdiveni çıkan!)
‘Asel bûzik	(Senin ağzın bal.)
Ya mayyitik bâidi	(Ey suyu soğuk olan!)
Vıskıynî min bûzik	(Ağzından içir bana.)

Milli mâ mâlel hevâ	(Saçın rüzgârla)
Milli yâ lelbyneyya	(Salındı ey kız!)

Inmalı sırdık ‘asel	(Göğüslerin bal oldu.)
Nattaf ‘alâ deyya	(Aktı ellerime.)
Milli mâ mâlel hevâ	(Saçın rüzgârla)
Milli yâ şabıyya	(Salın ey genç kız!)
Hıttıl kaalib ‘al kâbil ya hâli	(Ey dayı, kalıbı kalıbın üstüne koyun!)
La tuzağziğu’n niyya	(Niyetinizi asla bozmayın.) (KK280, KK281).

Selma

Min beykennes tehtil debbet	(Kim süpürür ahır?)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Min betimrek min betimseh	(Kim yıkar kim siler?)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Min betşekkaf min betneşşer	(Kim parçalar kim asar?)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Min betiğcen min betihbez	(Kim yoğurur kim pişirir?)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Şe bitğeyyen levlet huve	(Bazen yeğenlerine bakar)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Bil yovmiyet bişağluve	(Yevmiyeyle çalıştırlar.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
İmme abuve bi hidduva	(Annesi babası tehdit eder.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Bice iyyem bidikkuğa	(Gün gelir döverler.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Mefi ila ıznep killil hera	(Tüm mahallede bir kusuru olmamıştır.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)

Cehe tıllab ğındo ğmera	(Dairesi olan bir görücü geldi.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Feyso fi kıl ihvala	(Tüm dayıları onu övdü.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Bes hi hebbe ibin cere	(Ama kendi komşunun oğlunu seviyor.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Kenet reyde le tikre	(Okumayı çok istiyordu.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Buhe kalle il bit eptikra	(Babası dedi ki kızlar okumaz.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Beket iktir le kadere	(Kaderine çok ağladı.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Cıro idmuĝe le hedde	(Gözyaşları yanaklarından süzüldü.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Ebu Zeynep şo heddinye	(Zeynep’ in babası ne biçim dünya bu)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Şu mukhura ya şıhhera	(Yazık ne kadar üzgün)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Kalbe abyat mitlil izyera	(Kalbi türbe gibi beyaz.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma)
Viççe kamer şems ğuyune	(Yüzü ay gözleri güneş.)
Selma Selma Selma	(Selma Selma Selma) (KK256, KK283, KK286).

1.1.2.Usulsüz (Uzun) Havalar

Özkul Çobanoğlu, usulsüz olarak adlandırdığı uzun havaların içerisinde “*aĝıt, bozlak ve hoyrat*” gibi olan ezgileri görmektedir.

Özellikle kına, nişan, düğün gibi törenlerde kız tarafındaki sevinçten kaynaklanan burukluktan dolayı eğlencenin sonlarına doğru uzun hava tarzında olan usulsüz türkülerin icraları bu işin olmazsa olmazları arasında yer almaktadır.

Kına gecelerinde uzun hava ve zılgıtlarla ağlatılan kız, aslında doğup büyüdüğü eve veda etmenin ilk sinyallerini verir. Bu merasimde uzun hava sonucundaki ağlamalar, bir yandan da kızı evden namusuyla uğurlayacak olmanın haklı gururunu teşkil eder (KK101, KK116, KK279, KK280).

Sahada yaptığımız derlemelerde, katıldığımız merasimlerin büyük bir bölümünün -maddi imkân dâhilinde- yemekli yapıldığını ve bu eğlencelerde özellikle alkol tüketiminin arttığı ileri saatlerde usulsüz havaların okunduğu tespit edilmiştir.

Usulsüz havaların performanslarında hem icracının hem de dinleyicilerin donuk bir çehreye bürünerek durgunlaştıkları, kimi zaman ağlama veya bağırtıların yükseldiği kimi zaman da icracıyı övecek nitelikte Arapça övgü sözlerinin yüksek sesle (naralar eşliğinde) söylendiği gözlemlenmiştir. Arap kültüründe icracı, özellikle gözüne kestirdiği masaların yanına giderek uzun havasını orada icra eder. Masadan kendisine sunulan içkiyi de türkünün aralarında yudumlar. İracının, masada oturmasının en önemli nedeni masadan bahşiş alabilmektir.

Matem havasının sonuna doğru eğlencede son olarak tekrar hareketli bir havaya dönülür. Düğünün sonlarına doğru, el ele tutuşan gelin ve damat, icracının Arapça söylediği “Hoş geldiniz.” tarzındaki dörtlüklerle masaları dolaşır ve masanın önünde bir, iki dakika hafif hareketlerle oynarlar. İşte tam da bu sırada masadakiler de ayağa kalkarak evliliğin hayırlı olması için uzun hava ve zılgıtlar çeker.

Saha içerisinde derlenen uzun hava tarzındaki Arapça türküler, Türkiye Türkçesiyle beraber çalışmaya alınmıştır.

Mevvâl⁴

Alla maahum vin merahu hebebina

Ehlen ve sehlen şerrefuna hebabina

⁴Halk arasında maval olarak geçse de Arap musikisinde uzun hava olarak da değerlendirilebilecek bir türdür. Doğaçlama bir müzik türü olan Mevvâl’in geçmişi çok eski tarihlere dayanmaktadır. Mevvâl, tek kişi tarafından okunan, ritimle bağlı olmadan icra edilen bir müzik türüdür. Tekli Mevvâl 3’lü, 5’li ve 7’li dizeden oluşurken; Çiftli olanlar ise 4’lü, 6’lı, 8’li mısradan oluşur.

Nehna lukum ventu lina ya ahbebine

Sevdiklerimiz nereye giderse Allah onlarla beraberdir.

Dostlarımız, sevenlerimiz hoş geldiniz. Şeref verdiniz.

Sevgili dostlarımız! Siz bizimsizsiz, biz de siziniz. (KK281, KK282, KK285).

Hıbbeyna Baadina (Birbirimizi Sevdik)

Hıbbeyna baadina	(Birbirimizi sevdik.)
Uvbehna sırrına	(Sırrımızı birbirimize açtık.)
Akbilkum zeyyina	(Bizim gibi olduğunuzu kabul ediyorum.)
Uvnibka kullina bil heva seva	(Hepimiz aynı havada olalım.)
Uv dünya vun nebi	(Dünya ve nebilere yemin ederim ki!)
Sıhharni bdıhkıto	(Beni gülüşüyle sinirledi.)
Bes tuğey tığdabi	(Kendine gel de...)
Vudderi behcuto	(Bu adamın gülüşünü idare et.)
Valla mebfuto valla valla	(Vallahi ondan geçemem) (KK281, KK287).

Heyyah Yebul (Mevval Okuyan)

Heyyah yebul muv leyya	(Sen mevvâli okuyan kişi!)
Ye muv'ladul mu leyya	(Mevvâl okuyanın çocukları!)
Cebiz ya hayyu cebiz	(Karpuzun kardeşi karpuzdur.)
Min entep cib el-cebez	(Antep'ten getir karpuzu.)
Cozil Meliha en habes	(Meliha'nın kocası hapis edildi.)
Fi kal-a ti Ali ya	(Yüksek olan kalede hapsedildi.)
Leyki leyki umet leyki	(Bak bak nasıl bakıyor?)
Uleyki el kahle bi'n ay neyki	(Bak bak gözlerinde sürmeler.)
Esken deb icah aleyke	(Sürünerek sana gelirse.)
Şubit kuli ye velu	(Bu işe ne dersin?) (KK281, KK285).

Şirbetel Kahvi (Kahveyi İçti)

Şirbetel kahvi rahvi ya elezzil kahvi yal lel

Yarabbi yishelu sehvi teselli afkari yal lel
İnnaleğyunil sude şahbil azaği
Azallitil esuda zağyal ağyari yal lel (KK279, KK281, KK287).

En lezzetli kahveyi rahatça içtim
Allah'ım, hâlîmi hatrımı sorsalar da efkârımı dağıtsam.
Çekici siyah gözlere sahip olan
Herkesi siyah gözlerine hayran bırakan

Şirbetil billil billil ya nasbi kavvil hal
Yarabbi ticiyni billeyl teselli efkâr
İnnaleğyunil sude şahbil azaği
Azallitil esuda zağyal ağyari yal lel

Dayanma gücümü arttırmak için gece gece içtim.
Allah'ım! Yanıma umarım gece gelir de efkârımı dağıtır.
Çekici siyah gözlere sahip olan
Herkesi siyah gözlerine hayran bırakan

Hayyaha lantakiy bnetihal bekâr
Yannasam havahun mitil misk u anber
İnnaleğyunil sude şahbil azaği
Azallitil esuda zağyal ağyari yal lel

Antakya'nın bekâr kızları Antakya'ya hayat verdi.
Havaya onların misk-i anber gibi kokulan yayılıyor.
Çekici siyah gözlere sahip olan
Herkesi siyah gözlerine hayran bırakan (Harbiye'den)

1.2. Mani

Türk anonim halk şiirinin en yaygın, en kısa, en önemli nazım şekli ve nazım türü “*mani*”dir. Mani, duygu ve düşünce yüklü, yarı açık yarı gizli “*mana*” (anlam) oluşturmak ve iletme anlamında sanatsal bir iletişim biçiminin adıdır. Mani, yedi

heceli ve dört mısradan oluşan, “aaxa” şeklinde kafiyelenen bir nazım biçimidir. Mani, tıpkı destan ve hatta koşma gibi bir nazım biçimi olmasının yanı sıra anonim Türk halk şiirinde yer alan konu bakımından sınırsız ve geleneksel olarak kalıplaşmış ezgilerle söylenen nev’i şahsına münhasır özelliklere sahip bağımsız biredebî türdür. Türkiye Türkleri tarafından Anadolu ve Rumeli ağızlarında “mani”ye, “mâna”, “me’ani”, “hoayat”, “karşı-beri” denildiği görülürken diğer Türk topluluklarında da “bayatı”, “mahnu”, “hoayat”, “aytıpa”, “aytıspa”, “kayım öleñ”, “ülenek”, “çinik”, “çinig”, “çink”, “şın”, “mane”, “koşuk”, “aşule”, “tört sap”, “tahpak” gibi adlar verilmektedir (Çobanoğlu, 2013: 20). Ahıska’da “mahnu”, Azerbaycan’da “bayatı, mani, meni, mahnu, mahna”, Başkurt Türkleri “şiğir töri”, Gagauz Türkleri “maani”, Irak Türkleri “hoayat, hoayat, meni, koyrat, koryat”, Karaçay-Malkar Türkleri “iynar”, Kazan Türkleri “şiğir töri”, Kazak Türkleri “ölen türü, aytıspa, aytıpa, gayım öleñ, kaımülenek”, Kıbrıs Türkleri “mani”, Kırım Türkleri “mane”, Step-Kırım Tatarları “cır, yır, çing, çinik/çinig, çink, şın mane”, Kırgız Türkleri “tört sap, aytıpa, öleñ, kayım ülenek, aytış”, Kumuk Türkleri “sarın”, Nogay Türkleri “şın, çın”, Özbek Türkleri “törtlik (halk se’ri), asula, koşuk”, Tatarlar “cır, kısa cır”, Türkmenler “rubayı, rubağı”, Uygur Türkleri “törtlik, koşak” (Kaya, 2014: 30; Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi, 2007: 475-650) derler.

Saim Sakaoğlu ve Ali Berat Alptekin maniyi: “ Genelde dört mısralı, yedi heceli ve üçüncü mısraları serbest, diğerleri kendi arasında kafiyeli olan (aaxa) anonim halk şiiri nazım şekli.” (2006: 589) olarak tanımlarken; Ignacz Kunos: “Türk şiirinin en yaygın türüdür. İslamlıktan önceki Türk sözlü edebiyatımızdaki koşuklara benzer. Kafiye düzeni genellikle (aaba) tarzındadır. Çoğunlukla âşk ve özleyiş temalarını işler.” (1994: 36) şeklinde tanıtır.

Cem Dilçin’e göre mani halk şiirinin en küçük nazım biçimidir. Yedi heceli dört dizeden oluşur. Birinci, ikinci ve dördüncü dizeler uyaklı, üçüncü dize ise serbesttir. Uyak düzeni “aaxa” şeklindedir (1999: 279). İlk iki mısra, çok defa asıl mana ve musikiyi hazırlayan giriş niteliğindedir. Dörtlüğün anlam yükünü üçüncü ve dördüncü mısralar taşır (Güzel-Torun, 2014: 166-167)

Ali Çelik maniyi: “ Çoğunlukla hece ölçüsünün yedili, çok az olarak da dört, beş, sekiz ve on birli kalıbıyla söylenen; kafiye örgüsü **aaba** veya **baca** şeklinde olan; bazı türlerin de mısra sayısı artsa bile, çoğunlukla tek dörtlükten oluşan; her zaman

ana tem olan sevginin yanında, toplumu ilgilendiren hemen hemen bütün temaların işlendiği, anonim halk şiirinin en çok sevilen, en yaygın ve en eski türü” (2005: 17-18) olarak tanımlar.

Türkçe sözlükte ise mani: “*Birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı olan, daha çok hecenin yedili ölçüsüyle söylenen halk şiiri.*” (Türkçe sözlük, 2011:1620) olarak tanımlanır.

Mani, yapısına göre bir nazım şekli, ezgisi ve konusuna göre ise bir nazım türüdür. Maniler kendilerine özgü ezgilerle söylenir. Bu ezgiler yörelerine göre de çeşitlilik gösterebilmektedir. Konusu daha çok âşk, sevgi ve hasretlik olan maniler, hemen her konuda söylenebilmektedir. Konularına göre âşk, sevgi, gurbet, bayram, düğün, vb. olarak ana başlıklara ayrılır (Kıraç, 2013: 69).

Mani, anonim halk şiirinde hem nazım şekli hem de nazım türü olarak kullanılmaktadır. Nazım şeklidir, çünkü kendine özgü şekil özellikleri vardır. Maniler, çoğunlukla 7’li hece ölçüsüyle ve aaxa uyak düzeniyle söylenen dörtlüklerdir. Bu özellikleriyle mani, halk şiirinin nazım şekilleri arasına girmektedir. Manilerde tek bir dörtlükte anlam tamamlanır. İlk iki mısra genellikle üçüncü ve dördüncü mısralarda söylenmek istenenlere hazırlık için kullanılır. Asıl anlam, üçüncü ve dördüncü mısralarda gizli olabilir; ancak ilk iki dizeyi de sadece dolgu olarak düşünmemek gerekir. Türlerdeki bütün bölümlerin bir anlamı ve işlevi vardır. Mani aynı zamanda bir nazım türüdür. Maniler, belirli konularda ve ezgilerde söylenen şiirlerdir. Bu yönüyle mani, bir türde olması gereken temel özellikleri taşımaktadır. Bir nazım türü olarak maniler, hemen her konuda söylenebilen şiirlerdir. Âşk, sevgi, ayrılık, gurbet, askerlik gibi hayatın her safhasında karşımıza çıkan konular manilerde işlenmiştir. Mani’nin yaygın bir tür olmasında tek dörtlükle, yedi hece gibi kısa bir ölçüyle ve en önemlisi hemen her konuda söylenmesi etkili olmuştur. Bu özellikler manileri; bayramlarda, Hıdrellez gibi bazı kutlamalarda, çalışma hayatında ve günlük yaşamın hemen her alanında rahatlıkla kullanılabilen şiirler hâline getirmiştir (Şahin, 2011: 33). Genellikle söyleyicisi kadın olan; eğlence ve törenlerde icra edilen, başta âşk ve sevgi olmak üzere insanı ilgilendiren hemen her konuda; hecenin daha çok yedili, sekizli ve on birli ölçüsüyle söylenen; kafiye örgüsü “*aaba*” veya “*baca*” olan ve özlü bir yapıya sahip olan anonim halk şiiri türü olarak tanımlanabilir.

Ekrem Kıraç, yapıları bakımından manileri;

1. Düz (Tam) Mani
2. Kesik (Cinaslı) Mani
3. Artık (Yedekli) Mani
4. Söyleyiş tekniğine göre adlandırılan “*Akıştta ve Karşı-Beri*” (Kıraç, 2013: 71-73) olarak dörde ayırır.

Doğan Kaya ise manileri konularına göre;

1. Seveda Manileri,
2. Şehir Manileri,
3. Cinsel Konulu Maniler,
4. Ramazan Manileri,
5. Millî Hislerle Söylenmiş Maniler,
6. Mektup Manileri,
7. Hayvanlarla İlgili Maniler,
8. Askerlik Manileri,
9. Gelin-Kaynana Manileri,
10. Tatlılarla İlgili Maniler,
11. Öğüt Manileri,
12. Sosyal Konulu Maniler,
13. Felek İçin Söylenmiş Maniler,
14. İsimlerle Kurulu Maniler,
15. Gurbet Manileri,
16. Anne İçin Söylenmiş Maniler,
17. Sünnet Manileri,
18. Meslek Manileri,
19. Mezar Taşı Manileri,
20. Kabadayı Manileri,
21. Nazarla İlgili Maniler,
22. Kardaş Manileri,
23. Irmak Manileri,
24. Politik Maniler,
25. Fotoğraf Arkası Manileri,

26. Tarih Bildiren Maniler (Kaya, 2014: 80-98) olarak 26 maddede tasnif etmiştir.

Nusayrilerden derlediğimiz manileri şu şekilde tasnif edebiliriz:

1. Ha-ha Manileri
2. Depkiy Manileri
3. Eġeniy Manileri
4. Micana Manileri

Buradan hareketle sahada derlenen manilerin, performans özelliklerine genel olarak bakıldığında, söz konusu manilerin icra edildiği ortamın ve anlık durumun çok ciddi şekillerde etkilerinin olduğu söylenebilir. Özellikle kına ve düğünlerde icra edilen manilerin büyük bir bölümünün icracı tarafından duygusal bir atmosferde sunulduğu tespit edilmiştir. Tıpkı türkülerdeki uzun havalar gibi dinleyiciyi derinden etkileyerek hüzünlü bir hava estirmektedir. Burada hem kızı hem de annesini ağlatma olayı bir âdet olup bu geleneği yerine getirmede vesile olan temel unsur, söz konusu manilerdir.

Kızın eline kına yakılırken ve kına yakıldıktan sonraki süreçte özellikle manici kadınlar olarak da adlandırabileceğimiz kişiler, sırasıyla ha-ha sedalarının ardına manilerini dizelerler ve iç titretecek zılgıtlar çekerler. Burada çekilen zılgıtların Arap kültüründen bizlere geldiğini de tekrar hatırlatalım. Kızın ağlatılmasının ardından böyle güzel ve anlamlı bir günde sıralanan manilerin daha çok gelin ve damada hayır dileklerinin sunulduğu bir çehreye bürünüverir. Manici kadınların, hünerlerini sergiledikleri bu dörtlüklerin dinleyicileri etkileme durumlarına göre alkış almaları da yine tespitlerimiz arasındadır. Hatta beġenilen manilerin ardından, söyleyenleri cesaretlendirecek nitelikte söylemlerin olduğu da gözlemlenmiştir.

Performans teori bağlamında Dan-Ben Amos, bir halk bilgisi metni incelenirken “*kişisel, sosyal ve sözel*” boyutların önemli olduğuna atıfta bulunmuştur. Buradan hareketle Nusayrilerden derlenen manilerle ilgili olarak başta sosyal boyut olmak üzere kişisel ve sözel boyutun da göz önüne alınması kanaatinde olduğumuzu burada belirtmeliyiz. Sahadan derlediğimiz Arapça malzemeleri, tercüme ederken (Arapçaya hâkim olmadığımız için) çok ciddi sıkıntılar çektiğimizi her defasında dile getirmiştik. Bu noktada ana dili Arapça veya Arapçaya hâkim olan araştırmacıların söz konusu malzemeyi daha da zenginleştirerek Performans teori bağlamında derinlemesine sonuçlara ulaşabileceği düşüncesindeyiz.

Hatay yöresindeki saha çalışmalarımız sırasında kaynak kişilerden derlenen maniler, Türkçeleştirilerek kimi zaman önce Arapçası, altına da Türkçesi verilirken kimi zaman da Türkçesi, hemen Arapçasının yanında verilerek çalışmamıza alınmıştır. Burada tekrar hatırlatıp üzerinde durmak istediğimiz konu, Türkçeleştirilen bu metinlerin ölçü, vezin, redif, vb. birçok özelliklerini kaybetme hususudur.

1.2.1. Ha-ha Manileri

Arapça söylenilen ve hemen hemen her düğünde icra edilen “Ha-ha” manilerinin farklı örneklerine rastlamak mümkündür. Özellikle nişan ya da düğün törenlerinde mani özelliği taşıyan dörtlüklerin kendine özgü bir seslendirilişi ve değişmeyen bir ezgisi vardır. Bu manilerin her dizesinin başında bir “*haa-ha*” okunarak söylenmesine de “*hahalama*” denir.

“*Haa-ha*”yı kadınlar çeker. Fakat her kadın haa-ha çekemez. Bu işin ustaları vardır. Düğün sahibi, önceden birkaç kadını bu iş için görevlendirir. Dörtlükler doğaçlama söylenir. Düğün ya da nişan törenleri dışında da “*haa-ha*” çekilir, övme, beğeniyi vurgulama, sitem etme gibi durumlarda bir anlatım aracı olarak kullanılır.” (Kalaycıoğlu, 2001: 38; KK113, KK166, KK209, KK280, KK282).

Derlenen manilerin İşlevsel teori bağlamında antropolog William R. Bascom’un, daha önce de dört madde ile belirtmiş olduğu halk bilgisi ürünlerinin işlevleri bahsinde özellikle; “*Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme, eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması ve toplumsal kuramlara ve törenlere destek verme*” işlevlerini yerine getirdiği tespit edilmiştir. Söz konusu manilerin Hatay yöresi Arap Alevileri için çok ayrı bir yeri ve önemi vardır. Özellikle yörede düzenlenen eğlencelerin vazgeçilmez bir bölümünü “*ha ha*” manileri oluşturur. Arapça icra edilen maniler, erbabları tarafından söylenirken dinleyicileri eğlendirmektedir. Aslında bir kültürel aktarımın da temelini teşkil eden sözlü kültürel unsurlar, bu ve benzeri ortamlarda icra edilirken kuşaktan kuşağa da aktarılmış olur.

Hatay yöresi Nusayrilerinde maniler bahsinde “*Ha ha*” adı verilen maniler çok yaygın ve dikkat çekicidir. Sahada Arapça derlenen ha-ha manileri numaralandırılmıştır. Arapçasından sonra Türkiye Türkçesi altına verilmiştir.

1.

Haa-ha şu hanhar layık.

Haa-ha tğacbit halayık.

Haa-ha takkut ğuyun el ğadaş.

Haa-ha vaktıl tahhakkakit el hakayık (KK108, KK280).

Haa-ha bu ğün ne ğüzel bir ğün.

Haa-ha bütün halk şaşırđı.

Haa-ha düşmanların ğözü çatladı.

Haa-ha doğrular ortaya çıkınca.

2.

Ha ha ice hillek yıhlıkle

Ha ha rakbe tavile ıv ğırre timbekle

Ha ha ısbaya ıstaffo ihveleye

Sar yıdğo ya Rabbe yıbğetlin ğeris mitle (KK239, KK255).

Ha ha berber geldi traş için

Ha ha ensem uzun saçlarım yakışıyor

Ha ha ğenç kızlar etrafımda toplanıp

Allah bize da böyle bir damat nasip etsin diye dua etmeye başladı

3.

Ha ha ğinne vezze ğindkin vezze

Ha ha ye heme heyçtik tinhezzi

Ha ha ilbibğidkin ye ğaris ye ğarus

Yıbğetlo min Alla rezze (KK241).

Ha ha bizde kuğu sizde kuğu

Ha ha yeter sallanma artık kaynana

Ha ha gelin ve damattan nefret edenler

Allah tan size bir darbe gelsin

4.

Ha ha cire demğe le hadde bultul

Ha ha ibneyye şelhin mendi bultul

Balla ğilek leken ye şehir nisen ğilene lettul

Led ğayyırna lön bin kirtıl teğeb (KK280).

Ha ha yanağında bir damla süzülüyor
Ha ha kızlar mendil atmış
Nisan ayı bize fazla uzama
Ve biz yorulmaktan değişmeyelim

5.

Ha ha ilyom yovme me siddet ene yovme
Ha ha min Alla mirde şo şift bi nevme
Ha ha ico ilimhibbin leğende hennune
Yereytil mıbığdın ıbğedo ğenne (KK279).

Ha ha bugün benim günüm inanamadım
Ha ha Allah dan rüyamda gördüm
Ha ha sevdiklerimiz geldi,mutlu ettiler
Bizi sevmeyenleri Allah bizden uzak tutsun

6.

Ha ha ğintkin barasa
Ha ha ğinne barasa
Ha ha ilbihke bi hakne
Alla yıbğetlo ırsasa

Ha ha sizde pırasa
Ha ha bizde pırasa
Ha ha arkamızda konuşanlara
Darbe gelsin (KK209, KK247).

7.

Ha ha fattah il ward zaher
Ha ha va bi atırafaha il yasemin
Ha ha il bihanona bi farahna
Natmana iko faraho bi daro (KK282).

Ha ha tomurcuklar çiçek açtı
Ha ha yasemin de etrafında
Ha ha mutluluğumuzda bulunanlar

Mutluluğun sizde de olması dileğiyle

8.

Ha ha ğinne tenkit cıbin

Ha ha ğintkin tenkit cıbin

Ha ha ebinhennike ye ğarus

Teyice il ğaris min kepsıt tıbin (KK108, KK283).

Ha ha bizde bir teneke peynir

Ha ha sizde bir teneke peynir

Ha ha gelin sana mutluluk dilemeyiz

Damat samanlıktan gelinceye kadar

9.

Ha ha şakkıl kamer ya Ale

Ha ha me beyn celben bid

Ha ha Ahmet Muhammet ye Ale

Ha ha bi idin baktıt tivhid

Alla reytkin imberkin yelle bil yom methenno into ijdit (KK218, KK285).

Ha ha ay yarıldı ya Ali

Ha ha iki beyaz dağın aranda

Ha ha Ahmet Muhammet ya Ali

Ha ha ellerinde bir demet tevhid

Allah mutlu mesut etsin bugün sizin kınanız yeni yakılıyor

10.

Ha ha ğinne dere

Ha ha ğintkin dere

Ha ha ilebyice le ğirsne

Alla yıbğetlo bele (KK209, KK234).

Ha ha bizde dere

Ha ha sizde dere

Ha ha düğünlere gelmeyen

Allah belasını versin

11.

Ha ha into bi vedi nihne bi vedi
Ha ha yerrehin hadro zivvede
Ha ha yel ğaris ul ğarus
Şalla tıntımro bisğede (KK280).

Ha ha siz bir vadide biz bir vadide
Ha ha gidenler azığınızı hazırlayın
Ha ha gelin ve damat
İnşallah saadete gark olursunuz

12.

Ha ha hasrik ye hasır ile nemle
Ha ha lemmil lize ceğet
İmmelte rişe bil berriy dağet
Ha ha limmil sirriĝe ihtabnake
Ha ha hdurin fekiket uğkulin dağet(KK119).

Ha ha karınca belli olan
Ha ha acıktığı zaman
Bayırda tüy olup kaybolduğu sanılan
Ha ha sana nişan taktığımızı duydukları zaman
Ha ha bel bağları çözölüp akılları kaybolan

13.

Ha ha kense beytik birrişe
Ha ha yıhdımuke ilemara vidarevişe
Ha ha inşalla le viç hel kenne
Ha ha bi tiblek il hene vil ğişe(KK279).

Ha ha evini tüyle süpür
Ha ha sana emirler ve dervişler hizmet etsin
Oy ha bu gelinin yüzü hürmetine
Mutlu ve huzurlu yaşarsın inşallah

14.

Uv ha yasmin ibdera
Uv ha ul verd bizreno
Uv ha biyifreh bi ferehre
Ha Allah reyta fereh ibdiyero(KK287).

Ha ha yasemin tohumu
Ha ha çiçeğin tomurcuğu
Ha ha bizim sevincimizi paylaşın
Allah onların evinde de aynı sevinci yaşatsın

15.

Ha ha cimtık ırmeh ırmeh
Ha ha uhdudık il hımır bi yişbeh il tiffeh
Uv ha kasrik bi Şam te zürho
Uv ha hasrik hel ırkayık biyisleh
Ğel hava mifteh(KK254).

Ha ha saçların dalga dalga
Ha ha kırmızı yanakların elmaya benzer
Ha ha Şam'da sarayını ziyaret edeyim
Ha ha o ince belin havayı açacak
Anahtara eşdeğer

16.

Ha ha ğyunik he süd min kirtıl kihil ğarö
Ha ha visnenik hel biyd min nabril hacar sarö
Ha ha tayr mis sema yınkırık mi minkaro viy hittik ğıhal
Hayye kıdem metih tife naro(KK280).

Ha ha o siyah gözlerin sürmenin bolluğundan kaybolur
Ha ha o beyaz dişlerin taştan (inciden) oyulup yapılmıştır
Ha ha gökte uçan kartal kardeşimin ateşi sönmeden
Seni gagasıyla kapıp getirsin.

17.

Ha ha ye lülü le rase seyfek

Ha ha nasakka zinnarik harir safe
Uv ha ken ğitşa huyulek teninkillek lektefe ya
Verdi curi ben heş şebep safe(KK282).

Ha ha mercan başımın üstünde kılıcın
Ha ha kemeri saf ipekten yapılmış
Ha ha hayallerine susamış su taşıyalım
Gençlerin arasında en saf gülüm

18.
Miğisseleme ya yelli mil tiftit rayah
Ya ğambar tib ya misk lileze reyah
Mahrake kalbe limbel kilte bi
Hatirkın ena reyah(KK287).

Güle güle sana arkasını dönüp giden
Amber, misk kokulu, hint cevizi ile giden
Hoşakalın ben gidiyorum derken
Kalbimi yaktın.

19.
Ha ha ğinne vezze
Ha ha ğındkin vezze
Eza biyibğıdna vehed
Alla yibğetle ğekse(KK120, KK61).

Ha ha bizde kaz
Ha ha sizde kaz var
Ha ha bizden nefret eden olursa
Allah ona dert yollasın

20.
Uv ha ye filfil il mar
Mişlüh bil vafa il ber
Uv ha kil meciyyet il ğeda tethişşo
İnşalla biyisbel uv biyihdar(KK108, KK283).

Ha ha acı karabiber
Ha ha dağda bayırda atılan
İnşallah her hasat zamanında
Yeşerip başak olur

21.

Hey ille heke
Himrit ihdudik
Şihbette le tiffēh Hatay uv imtake
Ken hevven Alah vikkeğtik biş meke
Te dahhek kalbin hazin lu ila
İtnağşir seniy beke(KK279).

Bu veya o
Yanaklarının allığı
Hatay'ın Antakya'nın elmasına benzer
Allah bir kolaylık verdi seni
Benim sevdama düşürdü ki
On iki senedir hüzünlü olan
Kalbini güldürebileyim

22.

Uv ha gindah bakıd pırasa
Uv ha ğınna bakıd pırasa
Ebiyhib ilğaris il ğarus
Alla yibğet itcua (KK280).

Ha ha sizde bir demet pırasa
Ha ha bize de bir demet pırasa
Gelinle damadı sevmeyene
Allah açlığı yollasın

23.

Ha ha şiftillek cövz hmemet mey irğö bi ard el buvr
Ha ha vihdi mzannıra bil kamar ye ğali vihdi mşemmili bil nüvr

Ha ha le rüvh ‘el bahır ve itlıb min seydi el Khıdır sahib el destüvr
Yıkmel ferehkin ye Rebbi bi hene ve srüvr (KK283, KK285).

Ha ha gördüm iki güvercin sana uçuyor tarlada
Ha ha biri ayla sarılmış ya yüksek biri nurla örtülmüş
Ha ha gideyim denize destura sahip Hz. Hıdır’dan isteyim
Mutluluğunuz tamamlansın Allah mutluluklar versin

24.

Ha ha hacret el elmas lemğit ben âineyki
Ha ha sveyir el deheb deko âle ideyki
Ha ha nızlô ehlil beled teyitferrecü ‘eleyki
Le hinni mislik ve le yişebbihö ‘eleyki (KK231).

Ha ha elmas taşı gözlerinde parladı
Ha ha altın bilezikler eline daraldı
Ha ha şehir insanları seni seyretmeye indiler
Ne onlar senin değerinde ne de senin kadar olabilirler

25.

Ha ha ‘erüstine sriyr el verd rebbeki
Ha ha fe Helef ‘eriysik le şefik vele lak galeyki
Ha ha mişi şefik kheteşş levnöv
Ve kal ye sit mehleki (KK280, KK282).

Ha ha gelinimiz seni büyütenler çiçek olmuş
Ha ha eşin yemin etti seni ne gördü ne de sana dokundu
Ha ha seni görünce rengi değişti
Ve dedi ki ya nine ne tatlısın

26.

Ha ha bedletik seyl ve seyl
Ha ha minkuşî nakş el tayr
Ha ha le cheyzik êiyeri
Ve le nakdiydk bildeyn (KK194, KK279).

Ha ha elbiselerin dize dize
Ha ha kuş nakışı işlenmiş
Ha ha ne çeyizin ödünç alınmış
Ne de başlık paran borçlanılmış

27.

Ha ha ve el kemmüvn ve bderöv
Ha ha ve el metüvr ve braröv
Ha ha ve el biriydlikin elfereh
Rebbi yic ‘el elfereh bi diyaröv (KK215).

Ha ha kimyon ve tohumu
Ha ha çiçek ve üstüne serpmek
Ha ha mutluluğunuzu isteyen
Rabbim mutluluğu evinize doldursun

28.

Ha ha ve zek zek el ‘asfur ve marak
Ha ha min beyn el develi vil varak
Ha ha tekherü ye âirresiyn
Ha ha sikkertö ‘arisne bele ‘arak (KK280).

Ha ha yapraklarda kuşlar öttü
Ha ha Asmalar ve yapraklar arasından
Ha ha Dügüncüler gelenleri kovuyormusunuz
Ha ha sarhoş ettiniz damadımızı rakısız

29.

Ha ha ve zek zek el ‘asfuvr
Ha ha ve fetteh el mentüvr
Ha ha kennitne kasiyra
Ye rebbi tibğetle şveyyit tuvl (KK283, KK285).

Ha ha kuş öttü

Ha ha çiçekler açıldı
Ha ha gelinimiz kısa
Ya Rabbi biraz boy göndersin bana

30.

Ha ha hetil kharuf tenitbehö
Ha ha kalb el ğede tenicrahö
Ha ha Allah yirhamek ye.....(isim)
Ha ha khellef ...(sayı) matrahö (KK279).

Ha ha koyunu verin keselim
Ha ha kötü kalbi keselim
Ha ha Allah rahmet eylesin
Ha ha yerine yemin etti

1.2.2. Depkiy Manileri

Arapça halay anlamına gelen “*depkiy*”ler için söylenilen maniler, bu başlık altında verilmiştir. Hatay yöresi Arap Alevilerindeki eğlencelerde hareketli ve hafif halay türkülerinin arasına mani tarzında dörtlük veya dörtlükleri de sıkıştırdıkları tespit edilmiştir.

Derlenen manilerde; ilgili cemaatin sosyo-kültürel yapıları, hayata bakış tarzları ve gündelik yaşamları kendisini her fırsatta hissettirmektedir. Manilerde kimi zaman acı, hasret, özlem dile getirilirken kimi zaman da saadet, yaşam sevinci ve paylaşma gibi konular dile getirilmiştir.

Sahada tespit edilen depkiy mani örnekleri aşağıda sıralanmıştır:

1.

Rıhna le evvel Temmüz	(Biz temmuz bayramına gittik.)
Ve kalb el şağır ebi cüvz	(Ve saç taramak yasak)
Ve hikkeynahin kalbi büvz	(Konuşturduk surat ettiler)
Tığu simir hintiyet	(Oldular buğday tenli esmer)
Su hel Hali ye Hali	(Ah halim, ne bu hal)
Ve nakd el sabaya ğali	(Ve kızların başlığı pahalı)

Ve ferkü vitşiyın binkheliy (Ve yüzlerini sürmeye sürdüler)
Ve tiğu simir hintiyet (Oldular buğday tenli esmer) (KK280,
KK282)

2.

Düvsüy Khayyeti tendüvs (Basın kardeşler basalım)
Ğel bahir evvel Temmüz (Denizde Temmuz bayramı)
Ene mebrüvh min hövni (Ben buradan gitmem)
Te ahid le kheyi ğarüvs. (Kardeşime gelin almadan)

Khıdlek kovl bele mirmüvz (Güçlü otur tereddütsüz)
Fen ğele evvel Temmüz (Kural ilk Temmuz için)
Ve el yevm kalü Hed yevmō (Ve gün onun günü)
Kilmin bekker min nevmō (Herkes erkenden uyandı)

El riccal libis hüdüvmō (Erkekler giydi güzel kıyafeti)
Vil mara libsit meğrüz (Kadın giydi bayramlığını)
Ene te dedi vledi (Sen yürü çocuğum.)
Zbakni ve laki matrah ten düvs (Önden git yer kap basalım)

El sikren leHHed yiğiydō (Sarhoş bir daha olmasın)
Khallat ğarak ve nbitō (Bir damla rakı ve şarabı)
Te yğatib evvel Temmüz (İnatlaşsın Temmuz bayramı ile)
Al ğambar mil ziydiy tnehhed (Ambar doluluktan iç çekti) (KK285,
KK287).

3.

Hövni ye semre hövni (Burada ey esmer burada)
NeKhKhō cmeliy ve şilüvniy (Beni görün ve kaldırın)
Veel semra ve el bayda Khvet (Esmer ve beyaz kardeşler)
Yimşō meşiy el begev (Yürüyüşleri bey gibidir)

Ğale cisril Himmemet (Güvercin köprüsünden geçerler)
Kesrü dahri ve remüvni (Bu güzellik belimi kırdı)
Ve el semra ahla ve ahla (Esmerimse tatlı mı tatlı)

Ve şü me libsit yislahla

(Ne giyse yakışıyor)

Veel bayda carrit kiHla

(Beyaz tenli sürme çekmiş)

Miylö ğel zeyzefüvni

(Selvi ağacı gibi salın)

Ve hövni ye semre hövni.

(Burası esmerim burası) (KK228, KK242).

4.

Ye Rebbi titlağ el sems

(Yarabbi güneş çıksa)

Ten kaddi derdek ye Hebs

(Hapis derdi bir bitse)

SıHit el dünya ve sar el berd

(Hava açıldı ve soğudu)

Ve ye cmağa ene tniddemt

(Ey ahali ben pişmanım)

Ğatuvna bil ğiyd serbest

(Bayramda özgürlük verin)

Ve dbekne debki bihel Hebs

(Hapiste halay çektiler)

Debkö debkiy ğarabiy

(Halay çektiler Arapça)

El Kabakiy kille mihbiy

(Kabadayılardan hepsi bitmiş)

Ltemmüv kill el MesiyHiy

(Toplanın ey Hristiyanlar)

Ve kalüv el keyfiyet bilHebs

(Bütün bu eğlenceler hapiste)

Ye Rebbi titlağ el sems

(Ya Rabbi güneş çıksa)

Ten kaddi derdek ye Hebs

(Bitirelim senin derdini hapis)

Hede ibn el ğendür

(Bu Ğendürün oğlu)

Strek hüvvi vil Çakmur

(Birleşti kendi ve Çakmur)

Theynehin nızlö bilhebs

(İkisi de düştü hapse)

Ye Rebbi title el sems

(Ya Rabbi güneş çıksa)

Ten kaddi derdek ye Hebs

(Bitirelim senin derdini hapis.) (KK231,

KK279).

1.2.3. Eĝeniy Manileri

Eĝeniy, Arapça şarkı anlamına gelir. Usullü ve usülsüz havalarda ritme baĝlı olarak icra edilen manilerin varlığı saha çalışmalarında tespit edilmiştir.

Maniler herkes tarafından söylenmez. Aslında yöredeki düĝünlere giden sanatçılar, çok fazla mani bilmektedir. Ayrıca yörenin yaşlı insanları da mani

bilmektedir. Maniler, ağırlıklı olarak kadınlar tarafından bilinmekte ve zılgıtlar eşliğinde icra edilmektedir. Ancak ne yazık ki genç nesilde mani dinleme ve okuma gibi bir kültür bulunmadığı için bu hazinenin kaybolması korkusuyla karşı karşıyayız. Aslında sizin gibi araştırmacıların yapmış oldukları böyle anlamlı çalışmalarla kültürel belleğimizde unutmaya yüz tutmuş materyallerin bir bölümünün muhafaza edileceğini düşünüyorum (KK227, KK233, KK280, KK284).

Sahada tespit edilen eġeniy mani örnekleri ařaġıda sıralanmıştır:

1.

Ya Ferida Ferida	(Oy feride feride)
Lih dalayti li half	(Niye kaldın geride)
Tıkbrı immek ye řġayyir	(Anneni göm küçüğüm)
Tatbaġak bilceriyde	(Seni gazetede başayım)
Me kılillik ye yemöv	(Anne sana demedim mi?)
Sibbil ġařa bilsaHni	(Akşam yemeġimi tabaġıma koy)
Hevel bayda dişseytöv	(Beyaz tenlinin havasını terk ettim)
Hevel semre sevsehni	(Esmer'in havası beni sarstı)
Me kılillik ye yemöv	(Anne sana demedim mi?)
Biġil řaġa biġiyya	(Bu sat saati sat diye)
Ene rayih ġal asker	(Ben askere gidiyorum)
Beġdi şöv bitriydiyye	(Benden sonra neyine)
Ėala el yeni vil yeni	(Yana yana yan yana)
Ėalli rah ve remeni	(Gidip de beni terk edene)
Te ishar elleyl ve tuvlo	(Gece boyu uykusuz kaldım)
Le şeb el esmereni	(Bu esmer tenli yüzünden)
Me kılillik ye yemö	(Anne sana demedim mi?)
Ve Khtibiyli Khayriye	(Bana Hayriye'yi iste)
Ene rayihġal ġasker	(Ben askere gidiyorum)
Baġdi şö bitriydiyye	(Benden sonra neyine) (KK283).

2.

Ktiyrktiyr stiHleytö

(Çok, çok beğendim)

Tlabto min Allah killeytö

(Onu Allah'tan istedim)

Le tlüvmüvni Hibbeytö

(Yargılamayın, sevdim)

Ve ağtaytö ğakli killö

(Ona bütün aklımı verdim)

Ye latif şö dereytö

(Ey lutfeden Allah'ım ona sevgimi verdim)

FteHt kalbi ve Hıttayto

(Açtım kalbime koydum) (KK280,

KK282).

3.

Dikkayt el beb bil ğuvdi

(Kapıya sopayla vurdum)

Ve tilğitli bint el Yehüvdi

(KarşımaYahudi'nin kızı çıktı)

Ve kalitli tfaddal le hnüvdi

(Bana buyurun dedi)

Ya ehlen sehlen

(Hoş geldin sefa geldin)

Dikkayt el beb mereye

(Aynalı kapıyı çaldım)

FetHitli beb el sereya

(Bana sarayın kapısını açtı)

Kalitli tfaddal ye ğeleya

(Bana buyurun dedi)

Ya ehlen sehlen

(Hoş geldin sefa geldin)

Dak el beb feteHtillöv

(Kapıyı çaldı açtım)

Ehle ve sehe kiltillöv

(Hoş geldin dedim)

Ve kes el nedem skebtillöv

(Ona Pişmanlık şarabı döktüm)

Ehlen ve sehlen kiltillöv

(Hoş geldin dedim) (KK283, KK285).

4.

Ye Muhammet nkır deffek

(Ey Muhammet tahtayı oy)

RaHit Nazif min kefek

(Nazife elinden gitti)

Hissebit bedde tliffek

(Sana sarılacak sandın)

Leffit el Zahir min Harbiy

(Harbiye'nin çiçeğine sarıldı)

Ye Muhammet le min deyir

(Ey Muhammet kimi arıyorsun)

Le Naziyfım cdeyil

(Saçı örgülü Nazife'yi mi?)

Dirna el Şam ve Limğayir

(Gezdik hem Şam'ı ve mağaraları)

Ve dayğitkin ye Cdeydelliy	(Ve sizin örgülüköyünüz)
Ğayni hiy ve beddi hiy	(Gözüm o istiyorum onu)
Ve raHit Naziyf sirna vtıy	(Gitti Nazife olduk hiç) (KK279).

1.2.4. MicanaManileri

Micana, Arapça uzun hava anlamına gelmektedir. Özellikle uzun hava olarak adlandırılan “*ağıt, bozlak ve hoyrat*” tarzındaki Arapça türkülerin arasında kimi zaman Micana manileri icra edilmektedir.

Arap Alevlerinde Micana manileri, özellikle eğlencelerin ortası ve son zamanlarına doğru kendisini hissettirir. Daha çok duygusal bir havada, Arapça zılgıt ve ya leyliler (Seslenme tarzında bir sözcük.) eşliğinde Micana manileri icra edilir (KK91, KK201, KK280). Söz konusu maniler, ilgili zümrede daha çok kadınlar tarafından söylenirken erkekler tarafından da söylendiği görülebilmektedir. Ancak erkek tarafından söylenen Micana manilerinde bir âdet üzere zılgıtı kadınlar çeker. Micana manilerinin icrasında dinleyiciler, kimi zaman maniye icra edenleri övecek nitelikte Arapça naralar da atmaktadır (KK100, KK164, KK283).

Sahada tespit edilen micana mani örnekleri aşağıda sıralanmıştır:

1.

Şakkal kamer ya Ale	(Ay yarıldı ya Ali)
Şakkal kamer ya Ale	(Ay yarıldı ya Ali)
İyvalla meben beyn ceblen bid	(İki beyaz dağın arasında)
İyvalla meben beyn ceblen bid	(İki beyaz dağın arasında)
Ahmet Muhammet ye ğeyne	(Ahmet Muhammet benim gözüm)
İyvalla bi idin baktıt tevhid	(Ellerinde bir demet tevhid)
Arbe himemet bid	(Dört beyaz güvercin)
Arbe himemet bid	(Dört beyaz güvercin)
İyvalla meyrirğö bı vata henna	(Alçak bir ovada duruyorlar.)
Ene karreb ğilehon ye velde	(Ben onlara yaklaşıyorum yavrum)
Ene karreb ğilehon ye velde	(Ben onlara yaklaşıyorum yavrum.)

İyyvalla hnne yibğido ğenne	(Onlar benden uzaklaşıyor.)
Kırreyytek miberek Habibe	(Mübarek olasın yavrum seni okuttum.)
İyvalla yelle bilyom metithenna	(Bugünse kınan yakılıyor.)
Attahune şiftik attahune	(Değirmende gördüm değirmende)
Cerrehune ğuyunuk cerrehune	(Yaraladı gözlerin yaraladı)
Attahune şiftik attahune	(Değirmende gördüm değirmende)
Cerrehune ğuyunuk cerrehune	(Yaraladı gözlerin yaraladı.)
Kin imberek e nibgil eribe	(Dün yakın çeşme başındaydım.)
İnt reyeh şiftek ye habibe	(Seni giderken gördüm canım)
Kin imberek e nibgil eribe	(Dün yakın çeşme başındaydım.)
İnt reyeh şiftek ye habibe	(Seni giderken gördüm canım)
Şiftek serek bi efker ğaribe	(Bir yabancınnın efkarıyla dolandığını gördüm.)
Seb ğuyune değme bi ğuyuni	(Yaşlar gözünde duruyordu.)
Attahune şiftik attahune	(Değirmende gördüm değirmende)
Cerrehune ğuyunuk cerrehune	(Değirmende gördüm değirmende)
Attahune şiftik attahune	(Değirmende gördüm değirmende)
Cerrehune ğuyunuk cerrehune	(Değirmende gördüm değirmende)
Nezel nezel ğa mıfrarıl hera	(Mahallenin etrafından iniyordun.)
Şiftek nezel ıv bi ğuyunek mihtera	(Gözlerin buğulanmış iniyordun.)
Nezel nezel ğen farıkıl hera	(Mahallenin ayrımından iniyordun.)
Şiftek nezel ğuyunek mığtera	(Gözlerin buğulanmış iniyordun.)
İl ğavaze mın kesıl marara	(İçen efkarından içer.)
Levveğune bi idin sakune	(Sonra elleriyle içirdiler.)
Attahune şiftik attahune	(Değirmende gördüm değirmende)
Cerrehune ğuyunuk cerrehune	(Değirmende gördüm değirmende)

Attahune şiftik attahune (Değirmende gördüm değirmende)
Cerrehune ğuyunuk cerrehune (Değirmende gördüm değirmende)
(KK279, KK280, KK281, KK282).

2.

Ye zariyf el tuyl ta dimmik na deyn (Ey güzel boylum buruk gülüşlüm)
Ve snuivnik el lülü mitl mercen (Ey mercan dişlim)
Ve minHabbetik ye zeyn Khirkt (Seni sevdiğimden beri güzelim yandım)
Ve meyşile ğeyr kudrit Rebbina (Ancak rabbim seni benden alabilir)
Ve ye miycana ve ye miycana (Ey miycana ey miycana) (KK179, KK256).

3.

Veddeğni el Habiyb ve sar yibkiy (Sevgilim veda etti başladı ağlamaya)
Ve helhel bi demüvği ve sar yibkiy (Onu görünce gözyaşlarım başladı akmaya)
Kiltillöv Habibiy leyş btibkiy (Dedim ki sevgili niye ağlıyorsun)
Kalli mfereka lilHibab (Dedi ki sevgilimden ayrıldım)
Ve kerim Allah yicmeğne seva (Umarım Allah bizi birleştirir.)
Ye miycana ve ye miycana (Ey miycana ey miycana) (KK283).

4.

Habiyb el kalb veddeğni ve rah rayih (Kalbimin canı veda etti ve gitti)
Ve hel hel bi dümüvgü ve rah rayih (Gözleri yaşlı öylece gitti)
Kiltillo habiybi ye habiybi le en rayih (Dedim ki canım nereye gidiyorsun?)
Kerin Allah yicmeğne seva (Umarım Allah bizi birleştirir.)
Ye miycana ve ye miycana (Ey miycana ey miycana) (KK285, KK287).

5.

Kadın:

Le mehlükün ye bneyyet le mehlükün (Yavaş kızlar yavaş)
Ve ğel ğizben le tirmü cihlikün (Bekârlığınızı cahillığe bırakmayın)
Ve Khatiyitkin bi rakbit ehlikün (Günahınız ailenizin boynuna)
Ehlikün talbin fiykin ğala (Aileniz sizin iyiliğinizi istiyor.)

(KK279, KK280).

6.

Erkek:

‘ala miyn ye el bneyye ‘ala miyn	(Kime kızlar kime)
Ve hemzetik ve remzetik ‘ala miyn	(Gamzelerin ve göbeklerin kime)
‘Alavva me yentesib sovk ‘ala miyn	(Keşke nasibim olsan kime)
Harac ‘al lizi biyakhdik ğayri ene	(Benden başka kimse almasın)

(KK279, KK280).

7.

Erkek:

Kuvmi ten nem	(Kalk yatalım)
Ye kfeyfit lığdam	(Kemiklerin keyfi)
Ye hızın kalbi	(Kalbimin hüznü)
Le bıyd el semen	(Tereyağlı yumurtam) (KK279,

KK280).

8.

Kadın:

Kuvm min tariyki	(Kalk yanımdan)
Ye dib el ‘atıyki	(Ayının eskisi)
Ye hızın kalbi	(Kalbimin hüznü)
Le şeb el refıyki	(Genç bir neşe) (KK279, KK280).

1.3. Tekerleme

Tekerleme, belli bir ana konudan yoksun, manalarından daha ziyade fonksiyonlarıyla ön plana çıkan, mısra başı ve sonu kafiye, aliterasyon ve secilerle oluşturulmuş ses oyunları ve çağrışımlarla bağlanarak belli bir nazım düzenine kavuşturulmuş, birbirini tutmayan hayaller ve düşüncelerin sıralanmasından meydana gelmiş bir nazım türüdür. Tekerlemelerde duygu, düşünce ve hayaller, tezat, mübalağa, şaşırtma ve güldürmeye dayalı bazı söz kalıpları içinde peşi sıra sıralanır ve yuvarlanır. Bu türde muhteva, diğer türlere nazaran daha kararsız ve tutarsızdır. Tekerlemedeki düşünceye sadece nazım unsurları kılavuzluk eder. Bütün tekerlemeler manzum hâlde değildir. Yarı manzum tekerlemelerin yanında mensur tekerlemeler de vardır. Manzum tekerlemeler, hecenin yedili ve on birli başta olmak üzere çok çeşitli şekillerinde söylenebilmektedir. Düzenli bir kafiye örgüsüne sahip olmayan tekerlemelerin bir kısmı mani tarzı kafiye örgüsüyle karşımıza çıkar. Çocuk oyunlarında, seyirlik oyunlarda, törenlerde, halk edebiyatının çeşitli türlerinde karşımıza çıkan tekerlemeler,

konularından çok ahenkli yapıları ve işlevleriyle tür olma özelliği kazanmış şiiirlerdir (Şahin, 2011: 35). Ali Duymaz göre, “*Tekerlemeler; şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleri*” olduklarını bu durumun temel nedeninin ise, “*tekerlemelerin daha çok bilmece, âşık şiiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı ve folklor türünün içinde yer almaları*”ndan kaynaklandığını belirtir (Duymaz, 2002: 9).

Tekerleme Türkçe sözlükte “*tekerlemek işi, basmakalıp söz, birbiriyle uyumlu hazır söz*” olarak tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2011: 2303).

Tekerleme, kendi içinde anlamlı ya da anlamsız kelime veya kelime gruplarının yinelenmesi ve ölçü, uyak gibi şiiirsel tekniklerin kullanılması yoluyla oluşturulan, özel bir konu içermeyen söz dizelerine verilen addır. Başka bir deyişle, tekerleme, kafiyelelerden oluşan ses benzeşmesi, yineleme ve ikileme gibi edebi sanatların kullanılmasıyla yaratılan ve söylendiğinde belli bir müzikal tını ile akan söz dizilerine denmektedir. Her ne kadar şiiirsel bir akışı ve bir düzeni varmış gibi görünse de, tekerlemelerin yapısında aslında bir düzensizlik bulunmaktadır ve bu düzensizlik kendi içinde bir düzen yaratmaktadır. Tekerlemelerde olmayacak durumlara vurgu yapmak, birbiriyle çelişen ifadeleri aynı anda kullanmak, hafızanın alamayacağı bir takım sonuçlara göndermeler yapmak, şaşırtıcı bir etki yaratmak, okuru eğlendirmek ve okurun dikkatini çekmek bir tür ön şarttır.

Ali Duymaz tekerlemelerin işlevlerini: “*Tekerlemeler, birbirine aykırı düşünceleri, olmayacak durumları bir araya getirip, mantık dışı birtakım sonuçlar varmakla şaşırtıcı bir etki yaratır. Yapısı ve konusu bakımından bu özelliğiyle tekerlemeler, beklenmedik hayal oyunlarının boşanıvermesiyle şaşırtmak, eğlendirmek ve keyiflendirmek için başvurulan bir çeşit söz cambazlığıdır.*” şeklinde sıralamaktadır (Duymaz, 2002: 24-25).

Tekerlemeler de bir çeşit manzumedir; ancak az da olsa bazı mensur tekerlemelere rastlamaktayız. Sözün “*tekerlenmesi*”, “*peşpeşe sıralanması*” anlamına gelen tekerlemeler; çoğunlukla ölçü ve kafiyele, rediften, ikilemelerden ve ses taklitlerinden yararlanarak oluşturulurlar. Tekerlemeler, halkın sözlü kültür ortamında hem çocuklar hem de yetişkinler tarafından zevkle kullanılan anonim türüdür (Kıraç, 2013: 183).

Ekrem Kıraç tekerlemeleri;

1. Tören tekerlemeleri
2. Salavatlamalar
3. Oyun tekerlemeleri
4. Satıcı tekerlemeleri
5. Masal tekerlemeleri
6. Söyleyiş becerisi göstermeye dayalı tekerlemeler, olarak altı guba ayırır (2013:183-192).

Doğan Kaya, tekerleme ile ilgili uzun bir tasnif yapmıştır. Tasnif şöyledir:

- A. Çocuk Tekerlemeleri
- B. Masal Tekerlemeleri
- C. Mektup Tekerlemeleri
- D. Tören Tekerlemeleri
- E. Okşamalar
- F. Dua, Dilek ve Niyet Tekerlemeleri
- G. Seyirlik Oyunların İcrasında Söylenen Tekerlemeler
- H. Muhtelif Vesilelerle Söylenen Tekerlemeler
- I. Türkü ve Şarkıların Değiştirilmesiyle Oluşturulmuş Tekerlemeler (Kaya, 2014: 673-675).

Ali Duymaz ise tekerlemeleri şu şekilde tanımlamıştır:

- A. Belirli Bir Oyun veya Metne Bağlı Tekerlemeler
- B. Yazılı veya Gelişmiş Edebiyat Tekerlemeleri
- C. Diğer Tekerlemeler (2002: 26-27).

Hatay yöresi Arap Alevlerinde tekerleme bahsinde çok fazla bir malzeme elde edilememiştir. Elde edilen malzemelerden hareketle tekerlemelerin özellikle çocuk oyunlarında söylendiği ve çocukların dil gelişime katkı sağlamak işleviyle icra edildiği tespit edilmiştir. Yetişkinler tarafından gelişme çağında olan çocuklara kültür aktarımının ilk basamağını oluşturan tekerlemelere saha içerisinde çok rastlanılmaması da dikkat çeken bir diğer durumdur.

Sahada tespit edilen tekerleme örnekler, aşağıda sıralanmıştır:

1.

Carti cara (Komşu komşu)

Na'am cara (Efendim komşu)

‘Atiyniy minkheylik	(Eleğini ver)
Nkeserit	(Kırıldı)
‘Atiyni ksesiyre	(Kırığından ver)
Thantin	(Öğüttüm)
‘Atiyni thiyna	(Unundan ver)
‘İcento	(Yoğurdum)
‘Atiyni ‘aciyna	(Hamurundan ver)
Khbeztö	(ekmek yaptım)
‘Atiyni khibza	(Ekmeğini ver)
Ekelö kıt el reyyis	(Kedilerin reyisi yedi)
Şü cebit immo	(Ne doğurdu annesi)
Sabi küveyyis	(Güzel oğlan)
Bi şö leflefüv	(Neyle sardı)
Bi libes ebuv	(Babasının donuyla)
Bi şö kabtuv	(Neyle kundakladılar)
Bi tikkit ebuv	(Babasının don lastiğiyle)
Ve met en kabruv	(Öldü nerde gömdüler)
Taht el za’ruvra	(Mersin ağacının altında)
Za’rurti za’ruvra	(Mersinli mersinli)
Tahuvntiy mankuvra	(El değirmeni delikli) (KK78, KK174, KK209).

2.

Dak el simsim dak el riz	(Susamı dövdü pirinci dövdü)
Hövnü ribyö vled il giz	(Burda oynadı aziz çocukları)
Ye ‘izziy ve ‘zeyziyyi	(Ya aziz ya aziziye)
Ye bü kos el mirmiyi	(Baba mermimi hazırla)
Sitti be’titni ‘el biyr	(Nenem gönderdi kozalaya)
Te cible şillit heriyr	(Bir yumak ipek getirmem için)
Şillit heriyr me ili	(İpek benim değil)
Tislem dekın kheli	(Dayımın sakalı sağolsun)
Ve kheli bil ‘aydiyyi	(Dayım da bayramlaşıyor)
Şırrabto mitviyyi	(İçirdim yan yatmış)
Allah yınsirek ye Şam	(Allah korusun ya Şam)

Fiyki bneyti bil hikem	(Kızların var hakim)
Ve hzeyzi ve mzeyzi	(Ya hazizi ya mazizi)
Tel'eb dak el fincen	(Fincan çalgısına oynayım)
Ve titla' ye cari kabbüvş	(Ve çıksın komşum kabbüvş)
Tislem ye khara kabbüvş	(Sağolsun khara kabbüvs)

Bisi bisi nav	(Pisi pisi mav)
Şa'liyliy el dav	(Işığı yak)
Cevzik bil hımmam	(Kocan banyoda)
Meyekil rimmen	(Nar yiyor)
Kıltillö ta'miyi	(Dedim ki yedirsin)
Me ken yta'miyi	(Yedirmedi)
Cek reso bil kbeybini	(Başını tuvalete çöktü) (KK134, KK180, KK171, KK258, KK283).

3.

Kıs mnadım kum salliy	(Kalk namaz kıl)
Ene zğayyir me helliy	(Ben küçüğüm bana erken)
Kebbüvl tiyni halliyi	(Bir incir tatlandırır beni)
'Aşır mısıriyet bitradiyniy	(10 para gönlümü alır) (KK192, KK239, KK280).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. HATAY NUSAYRİLERİNDE KALIPLAŞMIŞ SÖZLER

1.1. Atasözleri

Bütün milletlerin atalarından kalmış, yol, yöntem gösteren, öğüt veren sözleri vardır. Bu sözlere her millet “*kanatlı söz*”, “*nasihat*”, “*cevherli söz*”, “*ibret verici söz*”, “*altın söz*”, “*dilin gülzârı*”, “*halk mektebi*”, “*halk hikmeti*”, “*ruhun tabibi*”, “*aklın gözü*” ve benzeri anlamlar içeren isimler vermiştir. Sözlü kültür ve edebiyatın bu en kısa ve göreceli olarak en sabit metne sahip olan türü, günümüz Türkiye Türkçesinde, “*atasözü*” olarak adlandırılır. Her atasözü, toplumsal yaşantı içindeki bireyin uyması beklenen ya bir genel kural veya bir düstur niteliğindedir. Bu nedenle de, atasözleri, milletlerin karakterlerini, hayat karşısında tavır ve zihniyetlerini ifade eden ve aynı zamanda da şekillendiren özlü sözlerdir (Çobanoğlu, 2012: 78).

Günümüzde, “*atasözü, atasözleri, atalar sözü*” dediğimiz hazır söz kalıpları daha önce, “*sav*”, “*emsal*” “*darb-ı mesel*”, “*durub-ı emsal*” “*mesel*”, “*tabir*”, diye adlandırılmıştır (Aksoy, 1993: 13-14; Güzel-Torun, 2014: 200-201; Kırac, 2013: 145). Bir dilin gücü, güzelliği ve kıvraklığının en güzel örneklerinden birisi de kuşkusuz atasözleridir. Sosyo-kültürel bağlamda yüzyıllarca dilden dile dolaşarak günümüze kadar tüm zenginliğiyle gelmiştir. Atasözleri ait olduğu toplumun potasında eriyerek varlıklarını devam ettirebilirler.

Türkçe Sözlükte; “*Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel*” (2011: 140) olarak tanımlanırken; Ömer Asım Aksoy atasözünü; “*Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş öz sözlerdir*” şeklinde tanımlar (1993: 37).

Atasözleri, halk biliminin ele aldığı her türlü sözlü ve yazılı folklor formu içinde yer alabilen son derece yaygın kullanıma sahip bir türdür. Bu nedenle yazılı kültür formlarındaki kullanımları ve bundan da daha önemlisi sözlü kültür ortamı içindeki çeşitli formlarda ve konuşma durumlarındaki kullanımlarıdır. Bilindiği gibi, atasözlerinin kullanımları içinde en yaygın olanı kısa geleneksel ve bir konuşma durumunu bitirmeye yönelik olanıdır. Diğer bir kullanım alanı ise, herhangi bir konuşma durumunda, yeni bir konu açmaya yöneliktir. Atasözlerinin konuşma

bağlamlarındaki anlamlanışına yönelik çalışmaların henüz başlamamış bile olması en büyük eksikliklerden birisidir. Metnin, icra edildiği sosyo-kültürel bağlamda gerçek anlamını kazanma olgusu, herhangi bir sözlü kültür veya edebiyat ürünün gerçek doğasını ve anlamını/larını tespit etmede temel başlangıç noktası olmak durumundadır (Çobanoğlu, 2004: 8).

Buradan hareketle atasözlerinde uygulamak istediğimiz İşlevsel teoriyle ilgili olarak Özkul Çobanoğlu (2005), halk bilimi çalışmalarında en yaygın tür olduğunu ifade ederken; Metin Ekici (2010), İşlevsel teoriyle, Performans teorii “*Bağlam/İcra*” merkezli kuramların çatısı altında şekillendiğini belirtir.

Atasözleri, işlevsel teori bağlamında ait olduğu toplumun görüşü, duyusu, düşüncü, inancı, ahlâkı, öneri, yorum ve çözümlemelerini ifade eder. Toplumsal yapıda oluşan atasözleri, aslında toplumun özlemlerini ve kimliklerini ortaya çıkaran özlü sözlerdir. Her toplum, atasözleriyle kendi üyesi olan bireyleri şekillendirip yönlendirirken aynı zamanda kültürel aktarımlarını da yoğun bir biçimde aktarmaktadır.

Bilgiyi saklamak için insan hafızasından başka araç-gerecin olmadığı böylesi bir sözlü kültür ortamının ürünü olarak ortaya çıkan atasözleri bilgiyi en teksifi ve en kolay biçimde hatırdaki kalacak şekliyle muhafaza edip aktarmak durumundaydılar. Bu nedenle de, atasözlerinde kısalık, düşüncüyü en az kelime ile en olgun ölçüler içinde vermek şaşmaz bir kural olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı nedenlerle dil ve üslûp özellikleri bakımından atasözlerinde gereksiz bir kelimeye bile rastlanmaz. Bu, son derece önemli bir dil ekonomisine dayalı oluş, atasözlerinin dil bakımından en büyük özelliğini teşkil eder. Bir başka ifadeyle, atasözlerinin konuşmaya dayalı bir anlatım türü olarak en büyük dil ve üslûp özelliğinin kısa ve özlü olmalarıdır denilebilir. Daimi olarak atasözlerinde, az sözcükle çok şey anlatılır. Söz konusu dil ve üslûp özellikleri nedeniyle pek çok ulusun atasözleri gibi Türk atasözlerinin de büyük bir çoğunluğu bir veya iki cümledir, bundan daha uzun olanlarsa son derece azdır (Çobanoğlu, 2004: 20).

Antropolog William R. Bascom’un ele aldığı halk bilgisi ürünlerinin işlevleri bahsinde, “Eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevi; Toplumsal kuramlara ve törenlere destek verme işlevi” yapılan kaynak şahıs derlemelerinde kendisini yoğun bir biçimde hissettirmiştir.

Birlik ve beraberliği, ortak duyguları paylaşp aynı paydada birleşme işlevini yerine getiren atasözleri, söz konusu sahadan derlenirken birtakım sıkıntılarla

karşılaştık. Öncelikle görüşmüş olduğumuz kaynak kişilerin büyük bir bölümünün atasözü-deyim-özdeyiş ayrımını gözetmedikleri ve bu terimleri ciddi manada birbirine karıştırdıkları tespit edilmiştir.

Bu noktada dikkatimizi çeken ikinci bir husus da atasözlerini derlediğimiz kaynak kişilerin büyük bir bölümünün orta yaş ve üzeri olmasıydı. Bu noktada yeni neslin atasözü konusundan bî-haber oldukları ve hatta anadilleri Arapçadan uzaklaştıkları görülmüştür. Aslında bizler, böyle bir çalışmayla unutulup kaybolmaya yüz tutmuş bir kültürel yapının derleyebildiğimiz folklorik ürünlerini yazıya geçirerek söz konusu tehlikeden kısmen de olsa korunacağına inanıyoruz.

Kaynak kişilerden yapılan derlemelerde, kişilerin performansları da dikkat çeken bir husustu. Diğer türlere göre bu bahiste kaynak kişilerin daha akıcı, detaylı ve açıklayıcı bir tarza konuştukları yani bâtinî bir yapı sergilemedikleri görülmüştür. Yine kişiler tarafından Arapça icra edilen atasözlerinin Türkçeye çevrildiği (Türkçe bilenler için), bir bölümünde de ortamdaki iki dili de iyi bilen kişi/ler tarafından Türkçeye çevrildiği ve bu kişilerin yapmış oldukları Türkçe çeviriyi kaynak kişiye Arapça anlatıp onun da onayının alınmasıyla çalışmaya alınmıştır.

Özkul Çobanoğlu atasözlerinin yapısıyla ilgili olarak: “*Atasözleri hemen hemen her zaman tek cümle hâlinedirler. Formal sanat varlıkları olarak dikkati çeken, geleneksel ifadelerin en kısa şekilleri arasında yer alırlar. İfadenin sanat dolu, nükteli ve gerçek olmayan şekilleri olarak atasözleri, sözlü kültür ortamında yaratılmaları nedeniyle kolayca ezberlenip hatırlanabilmek ve zamana karşı durabilmek maksadıyla: ölçü, ikili yapıyla dengeli ve ayarlı ifade, kafiye, uyum ve aliterasyon, kısalık, benzetme, devrik cümle gibi şiir sanatıyla bağdaştırılan bütün vasıtaları kullanırlar.*” (Çobanoğlu, 2004: 10) der. Atasözleri ait olduğu toplumun doğal ve içten yargılarıdır. Kimi zaman gerçeğe çelişse bile üzerinde derinlemesine ve dikkatlice düşünmeyi gerektiren yapılara sahip olan atasözlerinin varlığını da burada zikretmeliyiz. Anonim olan atasözlerinin en önemli özelliklerinden birisi de millîliktir. Yapılan saha çalışmalarında kaynak kişilerden derlenen atasözlerinde Arap millîliğinin esasları kendisini gözler önüne sermiştir.

Özkul Çobanoğlu, atasözlerinin tasnifini şu şekilde yapmaktadır:

1. Uzun bir gözlem sonucu tabiat olaylarının nasıl olageldiklerini ifade eden atasözleri,

2. Uzun bir gözlem ve deneme sonucu sosyal olayların nasıl olageldiklerini bildirirken bundan bir ders almamızı (açıkça söyleyemeyip dolayısıyla) hatırlatan atasözleri,

3. Uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak sosyal olayların nasıl olageldiklerini tarafsızca bildiren atasözleri,

5. Denemelere veya mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlâk dersi ve öğüt veren atasözleri,

6. Bazı inanç ve inanışları bildiren atasözleri,

7. Törelere, gelenekleri ve görenekleri bildiren atasözleri,

8. Bazı gerçekler ve birtakım sosyal ve kültürel olarak doğru kabul edilmiş felsefeler, bilgece düşünceler bildirmek suretiyle yol gösteren atasözleri olarak yedi başlığa ayırmaktadır (Çobanoğlu, 2004: 16-17).

Çalışma konumuza paralel olarak derleme yaptığımız sahada, elde ettiğimiz atasözlerinin ilk şekilleri doğal olarak Arapçaydı. Derlenen bu sözler, Türkiye Türkçesine aktarıldıktan sonra Türkçedeki atasözlerine yakın anlamlı sözler tespit edildiği gibi Türk atasözleriyle yakından uzaktan alâkası olmayan sözlerin varlığı da tespit edilmiştir. Bu noktada üzerinde durmak istediğimiz diğer bir nokta ise, Arapçadan Türkçeye aktarılan atasözlerinin anlam bakımından büyük oranda değişimleri hususudur. Yani Arapçasıyla çok derin ve geniş anlamı kapsayan söz, Türkçeye çevrildikten sonra söz konusu derinliği büyük ölçüde sığlaştırmıştır. Derlenen atasözlerinin önce Arapçası (alfabetik sıra gözetilerek), yanına da Türkiye Türkçesi verilerek çalışmaya alınmıştır.

A

Allah şu biyrid bısır.

Allah ne dilerse o olur. (KK77, KK112).

Ard il-vati btısrab mayyta vü mayyıt ğayre.

Engin yer, hem kendi suyunu hem başka yerin suyunu alır.(KK128).

Alf tak tak wala salamon ğalaykom.

Kapın bin kere çalsın; ama sana bir kez biri selam veren biri olmasın. (KK46, KK212).

Âtiyya bintek leş-şeb kısımta lirreb.

Kızını delikanlıya ver, kısmeti Allah'tan. (KK100).

‘Ayn iş-şef it u şehdit ‘âmet Ayn il-me şefit u şehdit kif bıket?

Gören göz kör olduysa görmeden şahitlik yapan göz ne olur. (KK67, KK108, KK157).

B

Barişan bil-evvel vele kteylen ‘al-beydar.

Ortalık yerde dövüşmektense önceden anlaşmak daha iyidir. (KK80, KK128, KK172, KK199).

Beyyo tüme, ümmo basal howa chohaysir.

Babası sarımsak, annesi soğansa kendisi ne olur. (KK168, KK218).

Bi âad il ısbâa bi youcâo il âşra.

Bir parmağını ısırırsın on parmağın ağırır. (KK62, KK152).

Bi ‘hallıs min‘is-suhuni, timsiko’l –berdi.

Ateşeten kutulur, ama soğuğa yakalanır. (KK59, KK14, KK174).

Bi yukaâ bil bahır bihuş ilhayya.

Denize düşen, yılanı sarılır. (KK142, KK166, KK174).

Biyıştıgil mitil cahş biyakil mitil zalme.

Eşek gibi çalışır; adam gibi yer. (KK105, KK136, KK154, KK211).

C

Cemel lav yişuf handubto Biyuvka’ vabtinkisir rakıbtı.

Deve kendi yükünü görebilseydi, düşüp boynunu kırardı. (KK72, KK137,

KK161, KK187).

Cice btışrab mayy, bit ‘ayyin le fok.

Tavuk dahi su ierken başını yukarı kaldırır. (KK37, KK63, KK124, KK177).

Câ-ril-karib Ahsen min hayyi’l-be’id.

Yakında oturan komşu, uzak kardeşten iyidir. (KK87, KK116, KK135, KK170).

D

Dahep siğayir biñid kitir.

Altın küçüktür; ama çok sayar. (KK115, KK209, KK217).

Dakni’t-tami’ bit ruh bitizi’l müflis.

Tamahkâr olanın sakalı, iflas edenin kıkındadır. (KK30, KK41, KK58, KK164).

Den bi şidd id-den .

Bor, borcu eker. (KK15, KK121, KK160, KK200).

Devvir ‘al-câr Kable’d-dâr.

Ev almadan önce komşu ara. (KK51, KK111, KK163, KK206).

Drıbo va sıybo kul “Nasıybo”.

Önce vur, sonra nasibi de. (KK92, KK108, KK141, KK170).

Duâ il kâk ebilık.

Karganın duası kabul olmaz. (KK46, KK23).

E

Ebi dıkk binto bi dıkk rekibto.

Kızını dövmeyen dizini döver. (KK44, KK119, KK129).

Ebi yahed min milto bi-mut min ğilto.

Milletinden almayan derdinden ölür (KK20, KK74, KK166, KK173).

El remed ahsen mil âma.

Göz ağrısı, göz körelmesinden iyidir (KK13, KK119, KK145).

El biyfık bekkir ilu kısımteyn

Sabah uyananın iki kısmeti olur (KK25, KK114, KK208).

El bitkatel maâh ihvato biysıyr cahş mretöv.

Kardeşleriyle kavga eden; eşinin eşeği olur. (KK50, KK99, KK121).

El şırbiy bil cuvg mitl darbi bil kuvg.

Açken içerse midesine dirsek yemiş gibi olur. (KK88, KK90).

El atval minnek lavlult ve el aksar minnek kazmuvt.

Senden uzun olan tembel senden kısa olan çalışkandır. (KK33, KK70, KK176).

Ena kalbe li veledi, veledi kalbo gel hacar.

Benim kalbim çocuğuma, çocuğumun kalbi taşlara. (KK77, KK129, KK219, KK161).

E'zib 'ımır ve le ermil şahr.

Bekâra bir ömür kolayken; dul olana bir ay bile çoktur. (KK62, KK115, KK183, KK200).

H

Hâbbi tıbin tayıcı zamano.

Sakla samanı, gelir zamanı. (KK22, KK89, KK134, KK192).

Hacet il-emeni mirekkeb 'aleyha 'ş-şeytan.

Şeytan, her zaman emanet eşyaya musallat olur. (KK37, KK74, KK102).

Hıtt veledək ‘al el-hitān, kul ahado iş-şeytan.

Oğlunu duvara koy, sonra da şeytan aldı de. (KK81, KK166).

Hıttu le dembil-kelb erba’in yom bil kalib, dall a’vec.

Köpeğin kuyruğunu kırk gün kalıba koymuşlar; kuyruk yine eğri kalmış. (KK26, KK116, KK185).

Hırna ye akre’ minveyn henbusek.

Kel, seni nerenden öpeceğimizi şaşırdık. (KK40, KK175, KK201).

Hayt il-vati kil hada bitıffo.

Duvar, engin olunca herkes üzerinden atlar. (KK101, KK162, KK 203).

I-İ

İl-bişuf belvit gayro, bithıff beluvto.

Başkasının derdini görenin derdi hafifler. (KK48, KK57, KK107).

İl-bikeşşir ‘an-nebo, külli’d-dünya btistihebo.

Arsızlığını gösterenden bütün dünya çekinir, korkar. (KK60, KK89, KK128).

İl-me ilo ‘atik, me ilo cedit.

Eskisini barındırmayan yenisine sahip olamaz. (KK93, KK108, KK132).

İr-riccel bikono rahme, va law kano fahme.

Erkek kömür de olsa rahmeti eksilmez. (KK122, KK143, KK177).

İl-lehim mi ‘allak vül-kıtt imbellak.

Et askıda, kedi bakmada. (KK88, KK101, KK215).

İl-verdi bit hallif şevke, iş-şevke bit hallif verdi.

Gül, dikenini, dikenini de gülünü doğurur. (KK17, KK35).

İtker id-dib hadder il-kadib.

Kurdu andığının sopan hazır olmalı. (KK72, KK80, KK137).

İl-bil‘ab ma‘il-kıtt, biyıkbel hramışo.

Kediyle oynuyorsan tırmalamasına katlanacaksın. (KK40, KK73).

İl-ilo ‘ımır, mebtıktilo şidde.

Yaşayacak ömrü varsa, hiçbir şey onu öldürmez. (KK33, KK45, KK174).

İl- beddek tirhino bi’o, il beddek tıhdımo tı’o.

Rehin edeceğini sat, hizmet edeceğin kişiye de itaat et. (KK53, KK89, KK173).

İr-riyasi bis-siyasi.

Riyaseti isteyen, siyaset sahibi olmalı. (KK81, KK124, KK219).

İş-şırıb sem me met, iş-şırıb hemm met.

Zehir içen ölmez ama kederini içen ölür. (KK39, KK70, KK179).

İl-kâtil biveno, ahla mini’l-‘asel.

Zamanında atılan dayak baldan tatlıdır. (KK20, KK121).

İl-bıyahid ü biyuvfi bi şerik in-ness bi mala.

Borcuna sadık olan kişi herkesin malına ortak olur. (KK29, KK87, KK191).

İl-bivecci’lek kalbek bivecci’lek rasak.

Yüreğini acıtan başını da ağrıtır. (KK32, KK122, KK128).

İccirh ebyihrik bes sahbo.

Acı, sadece sahibini yakar. (KK47, KK76, KK168).

İl mihtac bidıkk kil beb.

Muhtaç olan, her kapıyı çalar. (KK109, KK152).

İlbibekkir biyzekkir.

Erken kalkan, yol alır. (KK38, KK50, KK132, KK177).

İl-biruh bele ‘azimi me bi sır ilo kıymî.

Davetsiz gidenin kıymeti olmaz. (KK15, KK 83, KK138).

İl akil me ilek, va batnak me ilek?

Yemek senin değil (se), karnın da senin değil mi? (KK101, KK169, KK215).

İlgire bit halle itcib mertil kibire.

Özenmek yaşlı kadına bile çocuk doğurtur. (KK17, KK161, KK200).

İnt sıyr dibbes, bicik id-dibbeyn min bayas.

Sen pekmezci ol, sinek sana payas’tan gelir. (KK109, KK192, KK212).

İs-sacirtıl bitiğte mavsim bıdribuvha bil hacar.

Meyve veren ağaç, taşlanır. (KK50, KK74, KK198).

İlgani ma bi yâref minhâl il- fakîr.

Zengin, fakirin hâlinden anlamaz. (KK71, KK99).

İd ilvahde ma bit fakkas.

Bir el, tek basına alkışlamaz. (KK152, KK207).

İlahraz ebiyismağ, bileyyak.

Sağır duymaz yakıştırır. (KK122, KK192, KK194).

İlkelâm izen fidda, sukût deheb.

Söz gümüş ise sükut altındır. (KK109, KK122, KK176).

Cictıl biddur iktir bitcip bi icra nışh.

Çok gezen tavuk ayağında pislik getirir. (KK45, KK114, KK211).

Îl hacra matraha itkile.

Taş, yerinde ağırdır. (KK39, KK55, KK83, KK196).

Îl ğiše marra vel ğımır itvil.

Hayat acı, ömür uzundur. (KK59, KK81, KK130, KK174).

Îl may il-bithîrr bitlaki derba.

Su akar, yolunu bulur. (KK73, KK103, KK168).

Îl lisan mizanel insan.

Dil, insanın terazisidir. (KK62, KK98, KK176, KK207).

Îl ilo tabia mabi biğa.

Kişi, huyunu satamaz. (KK106, KK172).

K

Kalulo al-hayt “Sar ı’s-sıbh. Kaillin “Eze sar ı’l-mese şu biyifrek.

Duvara “Sabah oldu” demişler. “Akşam olsa ne fark eder ki” demiş. (KK45, KK142, KK207).

Kitirtilhâsıl, bit-dartto ‘al-meyyit.

Yıkamanın çokluğu ölüye bile gaz çıkarttırır. (KK89, KK152, KK205).

Kill min le dino, Allah iy ‘ino.

Allah, herkese kendi inancında yardım etsin. (KK34, KK65, KK103, KK194).

Kill min keffo, le kadd nakırto.

Herkesin avucu ensesine göredir. (KK62, KK118, KK121, KK209).

Kill min zenbo le cenbo.

Herkesin günahı yanındadır. (KK179, KK 206).

Kill ‘ud bi dıhhano.

Her odunun kendine göre dumanı vardır.(KK44, KK86, KK161).

Kill min le bebo bişebbih ashabo.

Herkes kapılandığına benzer. (KK52, KK115, KK176).

Kill sacra ila feyy, kill beyt ilo zeyy.

Her ağacın bir gölgesi, her evin bir tarzı vardır. (KK187, KK196, KK199).

Kel kirih va ısrab kirih bas let‘iyş kirih.

Kerhen yiyip iç ama kerhen yaşama. (KK19, KK74, KK120).

Kalulo ‘al kitt “Hrâk deva” , hafar u tammo.

Kediye “Bokun ilaç” demişler, çukur açıp gömmüş. (KK60, KK94, KK143).

Kalulo ‘ad-dibb “şu şı’lek? Kallin: “Tislik il harir” “Bayen min deyyetek”

Ayıya “İşin ne ?” demişler. “İpek eğirmek.” demiş. “Ellerinden belli oluyor” demişler. (KK95, KK116, KK218).

Keyd ir-ricel heddıc-cebel, keyd in-nisa hedd ir-rijal.

Erkeğin inadı dağları yıkar ama kadının fendi erkeği yıkar. (KK152, KK207, KK215).

Katelni va beka; sabakni va işteka.

Beni dövdü ve üstelik ağladı, hem deönden davranıp davacı oldu. (KK52, KK82, KK118, KK169).

L

Lav kan sahibek ‘asel le tilhaso kilo.

Dostun bal ise hepsini yalayıp yutma. (KK129, KK183, KK218).

Le tfeyyik id-dibb bi şelf il hacar.

Ayıyı taşılayıp uyandırma. (KK130, KK205, KK216).

Le tahıd ıhmara; imme bil-hara.

Bir sıpı almayı düşünürsenanası ile aynı mahallede oturtma. (KK25, KK82, KK172).

Le şevki vele dibbeha.

Ne dikendir ne de bıçak, Ne batar ne de keser. (KK29, KK122, KK174).

M

Me fı bibeytek kebir, hıtt harca kebire.

Evinde bir büyüğün yoksa yerine büyük taş koy. (KK47, KK76, KK183).

Me keffana hemm ebena, rah ebena ceb ebeh.

Babamızın derdi yetmezmiş gibi gitti babasını getirdi. (KK105, KK186, KK198).

Minido Allah yzido.

Kendi eliyle düşen, beter olsun. (KK20, KK64, KK194).

N

Nar il-iktir i bi kırmıt il-ikbiri.

Çok ateş, büyük kütükle olur. (KK144, KK196, KK217).

Nefs mebtıštihi ğayr il hasara.

Nefis zararından başka bir şey istemez. (KK108, KK129, KK180).

R

Rabb me bihibb ikkel ir-riba va şilleh il-‘aba

Allah, faiz yiyeni ve omuza ceket atanı sevmez. (KK58, KK99, KK109,

KK197).

Rabb hatit creyet al heyyü fi batnaha.

Allah yılanın ayaklarını karnına koymuş. (KK104, KK161).

S

Sırr Allah bi ad'âf halko.

Allah'ın sırrı en zayıf kullarındadır. (KK186, KK192, KK198).

Sacirt'il- me bitfeyyi la'ırka helal kat'a.

Dibine gölge vermeyen ağacı kesmek helaldir. (KK34, KK67, KK203).

Ş

Şu tesevvi il bakrıt il-btihleb satıl va bit kibbo.

Bir kova süt sağıp da sonra döken ineği neyleyim. (KK14, KK40, KK106).

T

Ten-nem ve nişleh il hem le kıdem.

Yatalım, evhamı ileriye atalım. (KK143, KK162, KK211).

Tilli'lveled le hâlo.

Çocuk dayıya çeker. (KK8, KK142, KK205).

Ta'mi't-timm te tistihi'l-'ayn.

Ağzı doyur ki göz utansın. (KK39, KK81, KK164).

Ta'lim lil kebar, mitil tali' il-cahş 'as-sacar.

Büyüdükten sonra öğrenmek, eşeğin ağaca çıkmasına benzer. (KK99, KK145, KK168).

Tama' darr, me nefe'.

Tamah, kâr değil zarar verir. (KK80, KK124, KK172).

V

Veled hova veled, lav ken âmmarlek beled.

Çocuk çocuktur, isterse sanaşehir imar etsin. (KK63, KK188, KK197).

Y

Ya rab a'te il-fûll lil me ilodres.

Allah baklayı dişi olmayana verir. (KK70, KK137, KK88).

Yel-mitilne, t'a le 'inne.

Ey bizim gibi olan, yanımıza gel. (KK123, KK201).

Ye binti! Allah yis'idik va yıb'idik.

Ey kızım! Allah seni mutlu ve uzak etsin. (KK72, KK185, KK219).

Ye ard şiddi! Me fi vahed kaddi.

Ey yeryüzü gerin! Benim gibisi olmaz. (KK37, KK153, KK174).

Ye veylo il mebikun hınıtto min cibbo va veldo min zibbo

Vay hâline ki İnsanın buğdayı kendi kuyusundan, çocuğu da kendi dölünden değilse. (KK29, KK90, KK197).

1.2. Bilmeceler

“*Bilmek*” ile ilgili bir sözlü kültür faaliyeti olan bilmeceler, halk hayatıyla ilgili hemen her şeyin üstü kapalı; ancak ipuçları ile sorulduğu ve cevabının önceden belirlendiği kalıplaşmış sözlerdir (Kıraç, 2013: 178). Diğer anonim türlerde olduğu gibi bilmece türünün de çok eskilere giden bir geçmişi vardır (Güzel-Torun, 2014: 206). “*Bir şeyin adını anmadan niteliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı dinleyene veya okuyana bırakan oyun*” (Türkçe Sözlük, 2011: 344) olarak tanımlanır.

Bilmeceler; insanoğlunun; insan-tabiat ve insan-evren ilişkisi içinde geliştirdiği gizli bir iletişim dili ve formudur. İnsanın tabiatı ve evreni keşfetme, etrafını yeniden anlamlandırma çabaları geliştikçe; bilmecelerin “*gizli bir iletişim dili ve formu*” olma

işlevi, zaman içerisinde değişmiş ve yerini günümüzde olduğu gibi oyun ve eğlenme işlevine bırakmıştır. Bu nedenle dünyadaki kültürlerin hemen hemen hepsinde bilmece türüne rastlanmaktadır. Sözlü halk edebiyatının en eski türlerinden biri olan bilmecelerin temeli, cevabı aranan nesnenin özelliklerini çağrıştırmaya ve benzetme yolu ile ifade edilmesine dayanmaktadır. Bilmeceler, cevabı aranan nesnenin imgelerle anlatıldığı bir soru (metin) ve bu imgelerle sağlanan görüntü (cevap) olmak üzere iki bölümden oluşur. Bilmecelerin metin kısmı için, semboller ve hayaller alanıdır diyebiliriz. Metin bölümündeki çağrıştırmaya, benzetmeye, sembol ve hayaller; metin ile cevap arasında bir köprüdür. Onlar birer habercidir, öncüdür. Bir bütünden ayrılmış unsurları bir araya getirirler. Metin; soyut ile somutu, insan ile maddeyi birbirine bağlar. Bunu yaparken bazen zıt eğilimleri karşılaştırır, çelişik ifadelerle başvurur. Bilmece metnindeki çağrıştırmaya ve semboller, bulunması istenen gizli bir anlamın tasviridir. Cevap ise, bu sırrın ortaya çıktığı yerdir. İşte tam bu noktada metin, bizden bu bütünü ya da bir bütünün parçasını bulmamızı ister (Özkan, 2008: 387).

Bilmeceler, bir nesnenin veya olgunun özelliklerini üstü kapalı bir şekilde tasvir ederek onun ne olduğunu buldurmayı hedefleyen sözlerdir. Bilmeceler, genellikle soru formundadır, ancak bazı bilmecelerin yapısında soru olmamasına rağmen muhatapları onun soru sormak için söylendiğini bilirler ve ona uygun bir cevap vermeye çalışırlar. Bu bakımdan bilmeceler, soru sorup cevap alınan bir oyunun parçalarıdır. Bilmecelerin bir kısmı mensur olmakla birlikte büyük bir çoğunluğu manzumdur. İki mısradan başlayıp yirmi beş mısraya kadar gidebilen bir hacim debilmeceler olduğu gibi hecenin çok çeşitli (3, 4, 5, 7, 8, 11, 15, vb.) şekillerinde söylenmiş bilmeceler de vardır. Bazı bilmeceler mani ve koşma nazım şekilleriyle söylenmiştir. Bilmecelerde hemen her türlü konu yer alır. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler, eşyalar, dinî konular, yiyecek ve giyeceklerle ilgili unsurlar vb. hususlar bilmecelere konu olmuştur (Şahin, 2011: 35).

İlk çağlardan zamanımıza kadar birçok milletin halk ve aydın çevreleri ile çocuk topluluklarında vakit geçirmek, eğlenmek, devlet adamları arasında gizli haber ulaştırmak gibi farklı görevleri yerine getiren bilmeceler, “manzum ve mensur” olmak üzere ikiye ayrılır.

Bilmecelerle ilgili pek çok araştırmacı tarafından sınıflandırma yapılmıştır. Ancak Şükrü Elçin’in bilmece tasnifi ile yetinilmiştir. Tasnif şöyledir:

I. Tabiat ve tabiat hadiseleriyle ilgili bilmeceler

II. Bitkiler ve onların mahsulleriyle ilgili bilmeceler

III. Hayvan ve onların mahsulleriyle ilgili bilmeceler

IV. İnsanlar ve onun uzuvlarıyla ilgili bilmeceler

V. Eşya ile ilgili bilmeceler

VI. Manevi, dinî ve diğer kavramlarla ilgili bilmeceler (Elçin, 1970: 1-80)

Halk bilgisi ürünlerinin işlevleri William R. Bascom, dört kısma ayırmıştır. Saha içerisinde yapmış olduğumuz derlemelerden hareketle bilmecelerin “Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme ve eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılma” işlevlerini yerine getirdiği tespit edilmiştir. Hatay yöresi Arap Alevlerinde bilmeceler, özellikle çocuklara hitap etmekle birlikte kaynak kişilerin büyük bir bölümünün orta yaş ve üzeri olduğu tespit edilmiştir. Tıpkı tekerlemeler gibi bilmecelerin de çocukların dil edinim ve kazanım süreçlerinde etkin bir rol oynadığı bilinmektedir. Nusayri cemaatinin Arapçaya hâkimiyetlerinden dolayı yeni yetişen nesillere dili öğretme ve sevdirmede farklı yollara başvurdıkları söylenir. İşte tam da bu noktada bilmecelerin çocuklar üzerinde merak duygusunu da uyandırarak onların dil gelişimine ciddi bir katkı sağlaması göz ardı edilmeyecek bir gerçekliktir.

Sahada tespit edilen bilmeceler, Şükrü Elçin’in tasnifi esas alınarak sıralanmıştır. Bu tasnifin dışında kalan bilmeceler ise **VII. Bunların dışında kalanlar** başlığı altında verilmiştir.

I. Tabiat ve tabiat hadiseleriyle ilgili bilmeceler

Tasi min deheb, tasi min fidda vihdi inhadiya vihde dusiya (Kamer, Şems).

Altın tas, gümüş tas, birin kaldır, birini bas. (Ay, Güneş)(KK171).

Şiruş bil hava, şiffet bil ard (Şems).

Kökü havada, dudakları (dalları) yerde. (Güneş) (KK59).

Ebisir bil ard bisir bil satıl, fi bil ard fil bil sema, efi bil may (Heva).

Tarlada bitmez, saksıda bitmez, yerde var, gökte var, suda yok. (Hava) (KK174).

Ğiyyinet min biğid, rıht leğande efi şey (Idbabe).

Karşıdan baktım birçok, yanına vardım hiç yok. (Sis) (KK162).

Bil gayn tinşaf, bil id ebtinmisik (Najm).
Gözle görülür, elle, tutulmaz? (Yıldız) (KK197).

II. Bitkiler ve onların mahsulleriyle ilgili bilmeceler

Cib ya âmm, milyen dem (Cebsi).
Amca getir kan dolu. (Karpuz) (KK65).

Beddi şey minnek le yin beâ beâd el âsır (Assiyra ev leymüvn).
Senden bir şey istiyorum akşamdan sonra satılacak (Limonata) (KK133).

Tuvlo kasir, ilbeso hamra (Bendura).
Alçacık boylu, kırmızı donlu (Domates) (KK142).

III. Hayvan ve onların mahsulleriyle ilgili bilmeceler

Eklit el ekelnehe
Hilvi min milh mehsinne dikneha
Minkın tarmil hşılnehe (Semek)

Yediğimizi yedi.
Az tuzlu yiyemedik.
Tuz tartısından çıkardık (Balık) (KK140).

Cibin kelles le ilö le beb ve le taka (Bayda).
Kireçi getir ne kapısı var ne penceresi (Yumurta) (KK60).

Cuvvetil carra, hıddem abyad (Cibin).
Küp içinde beyaz uşak (Peynir) (KK128).

IV. İnsanlar ve onun uzuvlarıyla ilgili bilmeceler

Dikken sagir biyiblağ eddini (Meğdi).
Küçük bakkal, dünyayı yutar? (Mide) (KK158).

Şağre bit torbaye il hatemfidda (Ğiynen).
Kıl torbada gümüş yüzük? (Gözler) (KK44).

Sikkert sanduk şıraşibo dalo bibarra (Remş).
Sandığı kapadım, püskülleri dışarda kaldı (Kirpik) (KK114).

Nissil haşuka emlabbeh lil hat (Diynen).
Yarım kaşık, duvara (yüze) yapışık (Kulak) (KK163).

Nihin ğaşır ihvat ezğarilkil esmenil kil (Sabiğ).
Biz on kardeşiz, en küçüğümüz en şişmanımızdır (Parmaklar) (KK30).

V. Eşya ile ilgili bilmeceler

Fi şey byihmil kıntar ebyihmil bismar (Carra, ev fihhar).
Kantarı taşır çiviye taşımaz (Testi) (KK53).

Bi ruh lil cebel biğayyen lel bet bici lil bet biğayyen lelcebel (Denebissiyyera).
Dağa gider, eve bakar, eve gelir, dağa bakar (Araba kuyruğu)(KK51).

Arbiğ zilem biyirgido half bağdin (Kefersiiyyerat).
Dört kişi (kardeş) birbirini kovalar (Araba tekerlekleri) (KK155).

Filo sabiğ ruh mafi, filo damar dem efi (Kef)
Parmağı var, canı yok, damarı var, kanı yok. (Eldiven) (KK192).

Saret sıbh kımt ğillekte bırakıpte (Fisten).
Sabah oldu kalktım, hemen boynuma taktım (Entari) (KK33).

Sandük kzez izgayyir hmelna hmelna karihna (Fanüs).
Ufacık cam sandık, taşıya taşıya usandık (Fener) (KK149).

Hiya min hadit u demba minna (Silke, ibre).

Kendi demirden, kuyruğu kendinden (İğne, iplik) (KK201).

İlna bihabbina u ilkin bizarruk ğaleykin (Kafas).

Bizi gizler, sizi gözler (Kafes) (KK22).

Bivakkef fok arbiğ cireyyet biyitğab, nihin biniğfa foka binişher (Taht).

Dört ayak üstünde durur yorulur, üstünde biz uyuyalım horul horul (Karyola) (KK66).

Esved çeş biyintır ilbeb (Miftah).

Kara asker (oğlan) kapıyı bekler (Kilit) (KK92).

Bi ardil abyadbizrilesved (Kitap).

Beyaz tarlada siyah çekirdek (Kitap) (KK207).

Bici min cebel biserğa elf nicme (Rısasa).

Dağdan gelir hız ile bin yıldız ile... (Kurşun) (KK16).

Bil id bisseyyar bil lahm bin fitıh (Halak).

Elde yapılır, ette açılır (ete takılır) (Küpe) (KK61).

Cib nişif, il hay metit, mercan intafet (Fanus, Limba).

Kuyu kurudu, yılan öldü, mercan söndü (Lâmba) (KK170).

Bi idil zinegil, bi lisan fakiriyın (Flus).

Zenginin elinde, fıkaranın dilinde (Para) (KK198).

Filo ruh, mefilo dem (Sağa).

Canı var, kanı yok (Saat) (KK22).

Ciyçtil bayda, metisbeh bil may (Sabun)

Ak tavuk suda yüzer (Sabun) (KK81).

İl keſ biyidreb, elalem ibtikğad (Kirse).

El vurur, eller oturur (Sandalye) (KK106).

Erbig cireyyet, diynen minhadit (Sanduk).

Dört ayaklı, demir kulaklı (Sandık) (KK188).

Hone, hovnik. va halfil beb (Mikinse).

Çat burada, çat şurada, çat kapı arkasında (Süpürge) (KK57).

VI. Manevi, dinî kavramlarla ilgili bilmeceler

Min bara sıyyert çırab min cuvva sıyyert kebab bissemi trik edbaht sıyyert heyr ikbir (Kırben).

Dışından çorap yaptım, içinden kebab yaptım, senede bir gün kestim, yüce bir sevap yaptım? (Kurban) (KK122).

Habbit rimmen, habbit nur arbiğ zeviyet habti (Cenne).

Nar tanesi, nur tanesi, dört köşenin bir tanesi (Cennet) (KK211).

VII. Bunların dışında kalanlar

Abyad mit telç, ebred min cimed (Dondurma).

Kardan beyaz, buzdan ayaz (Dondurma) (KK119).

Hikmit Allah, niğmet ibinyadim (Hubz).

Allahın hikmeti, kulun nimeti (Ekmek)(KK81).

Bısır bele ibder bikaddi gel dini (Milh).

Tohumsuz biter, dünyaya yeter (Tuz) (KK207).

1.3. Alkışlar

Eski Türkçe’de alkış, alkamak “*hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek*” filinden elde edilmiş bir isimdir (Kaya, 2001: 4). Alkış, Türkçe Sözlük’te “*bir şeyin beğenilmesi, onaylanması*” (2011: 97) olarak tanımlanır. Ekrem Kırâç hayır dua olarak

gördüğü alkışı “*halkın yaşadığı güzellikler ve iyilikler karşısında duyduğu memnuniyet veya minnet duygusunu dile getirmek için söylenilen kalıplaşmış sözler.*” (Kıraç, 2013: 172) olarak tanımlar.

Alkış-kargış, farklı bir ifadeyle dua ve beddualar çıkış noktası olarak kişinin gördüğü bir iyilik karşılığında ödül veya yapılan bir kötülüğe karşılık ceza olarak içinden gelen temennileri dile getirmek için kullandığı cümlelerdir. Alkışçı ve kargışçı kişinin amacı, kendisinin veremediği ödül ve cezayı Tanrı’dan dilemektir. Alkış ve kargışlar kişiye özel olabildiği gibi, çoğunlukla yöreden yöreye değişen kalıplaşmış cümlelerdir. Hatay yöresinden derlenen alkış-kargışların yöreye ve cemaate ait tüm özellikleri gözler önüne serecek nitelikte özgün yapılara sahip olduğu tespit edilmiştir.

Alkış ve kargışlar, genel anlamıyla bir toplumun maddi-manevi kültürünü, değer yargılarını, inançlarını yansıtan, kısa ve derin anlamlı kalıplaşmış sözlerdir. Sosyo-kültürel bağlamda günlük konuşma dilimizde yer alan alkışlar, hem söyleyeni hem de söyleneni mutlu eden bir işleve sahiptir. Performand teoride Dan-Ben Amaos’un belirtmiş olduğu “*anlatıcı ve dinleyici*” boyutlarının olumlu bir etkileşim seyrine bürünerek sağlıklı bir iletişim kurulmasını sağlar.

Hatay yöresi Arap Alevlerinde, özellikle orta yaş üzeri kaynak kişilerden derlediğimiz alkışlar, kimi zaman muhataba duyulan sevgi, saygı ve muhabbeti kimi zaman da ilgili kişiye şükran duygusunu ifade etmek vesilesiyle söylendiği tespit edilmiştir. Alkışları derlediğimiz kaynak kişilerin büyük bir bölümünün de kadın olması dikkatimizi çeken hususlar arasındadır. Bu durum aslında, alkışların duygusal bir yapıdan kaynaklandığı görüşünü daha da kuvvetlendirmektedir.

Nusayrilerden derlenen alkışların anlamlarına genel olarak bakıldığında istek ve beklentilerin aslında Türk toplumundan çok da farklı bir özellik göstermediği hemen anlaşılabacaktır. Her ne kadar dil farklı olsa da ortak duygu, duyuş ve düşüncünün hâkim olması da yine tespitlerimiz arasındadır.

Hatay yöresi Nusayrilerinden derlenen alkışların Türkçeleri de altlarına verilerek alfabetik olarak aşağıda sıralanmıştır.

Alla dommem farahek.

Allah mutluluğunu daim etsin (KK45, KK155, KK214, KK218).

Allah fehhim kalbek.

Allah zihin açıklığı versin (KK86, KK145, KK205).

Allah ihalilna int.

Allah seni bize bağışlasın (KK60, KK102, KK150, KK152).

Allah ihallik.

Allah bağışlasın (KK35, KK51, KK198, KK202).

Allah kavike.

Allah kuvvet versin (KK78, KK90, KK174).

Allah ley vakğek.

Allah düşürmesin (KK72, KK96, KK126, KK170).

Allah ley yihrim minhel giyün.

Allah o gözlerini mahrum etmesin bana (KK34, KK128, KK195, KK208).

Allah reyt ruhe va gımre fadək.

Allah ruhumu ve ömrümü sana feda etsin (KK65, KK111).

Allah yırdə gilek.

Allah razı olsun (KK33, KK114).

Allah yiğtik elgâfe.

Allah afiyet versin (KK130, KK175, KK196, KK201).

Allah yiğtik il sabır.

Allah sabır versin size (KK44, KK62, KK132).

Allah yirid ganik ilnador.

Allah nazarladan korusun (KK47, KK82, KK136, KK198).

Allah yisğidik.

Allah mesut etsin (KK58, KK100, KK141).

Allah yükün miğkin.

Allah sizinle olsun. (KK40, KK73, KK132, KK196).

Allah iy- avvedlak.

Allah, zarar edene yardım etsin (KK48, KK99, KK117, KK191, KK214).

Allah yırhem buh ve ciddu lbyimşe le kaddu.

İmkânlarına göre yaşayanın Allah babasına ve dedesine rahmet eylesin. (KK70, KK128, KK143).

Allah yister ehırtık.

Allah sonumuzu hayır etsin (KK48, KK62, KK155, KK210, KK219).

Bimşe le kaddo yırham bu uciddo.

Kendine göre yürüyenin dedesine ve babasına rahmet (KK35, KK72, KK82).

Salli gala in-nebi.

Maaşallah (KK45, KK114).

Temmi bi hayr.

Hayırla kal (KK40, KK95).

Yarabbe tihin galayne ulet vaciğna.

Yarabbi rahmetine sığınıyorum, bize acı verme (KK48, KK59, KK131, KK158, KK207).

Yarabbe tıvaffek camiğ va tuvaffikna.

Yarabbi tüm insanların rızkını verkibizede olsun (KK22, KK36, KK138, KK203).

Yarabbe titfeğ ganina ilkaza va ilbala.

Yarabbi bizi kazadan beladan koru (KK14, KK48, KK96, KK107, KK212).

1.4. Kargışlar

Ekrem Kırac ilenç ve beddua olarak gördüğü kargışı: “birine ya da bir şeye karşı duyulan acı, nefret ile söylenen ve çoğu kalıplaşmış sözler.” (Kırac, 2013: 174) olarak tanımlar. Türkçe Sözlük’te kargış “kargıma işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, telin, beddua, ilenç” (2011: 1328) olarak tanımlanır. Beddualar çaresiz olan acı çeken kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce dilekleri kapsayan söze orijinallik veren ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir (Kaya, 2001: 22). Kısaca kötü dilek olarak nitelendirilir.

“Beddua”, Farsça’da “kötü” anlamına gelen “bed” ile Arapça’da “dileme, isteme, çağırma” gibi anlamlara gelen “dua” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuş bir isimdir (Tietze, 2002: 302).

Hatay yöresi Arap Alevlerinde, orta yaş üzeri kaynak kişilerden derlenen kargışlar, özellikle muhataba karşı duyulan nefret, öfke, sinir ve kin gibi duyguları içinde barındırır. Tıpkı alkışlarda olduğu gibi kargışlarda da kaynak kişilerin büyük bir bölümünün orta yaş ve üzeri kadın olması dikkati çeken hususlar arasındadır.

Birçok toplumda olduğu gibi Nusayri kültüründe de kargışlardan ciddi anlamda çekinilir. Cemaatin üyeleri kargışlanmamak için ellerinden geleni her zaman yaparlar.

Kargışa ugrayan kişi veya kişilerin başına bir bela geleceğine, özellikle yaşlı veya mazlum olan kişilerin kargışlarının tutacağına ve söz konusu kişilerin iflâh olmayacağına inanılır (KK13, KK14, KK37, KK55, KK88, KK104, KK118, KK123, KK206, KK232). Konularını bizzat gündelik yaşamın içinden alan ve yüzyılların bilgi birikimiyle oluşup gelenek görenekleri geçmişten geleceğe taşıyan söz kalıplarından oluşan alkış ve kargışların, işlevsel bağlamda önemli özellikleri içinde barındırarak halk edebiyatı ürünlerinin arasında dikkat çeken bir yeri vardır.

Hiçbir şekilde kargışlara hoş gözle bakılmayan Hatay yöresi Nusayri cemaatinden derlediğimiz kargışların Türkçeleri de altlarına verilerek alfabetik olarak aşağıda sıralanmıştır.

Allah leyışfik.

Allah şifa vermesin (KK37, KK62, KK93, KK102, KK255).

Allah layivafikek.

Allah seni muaffak etmesin (KK39, KK47, KK85, KK99, KK232).

Allah le yisgidik.

Allah mesut etmesin seni (KK15, KK55, KK91, KK218).

Allah le yister ahirtek.

Yaşlandığında kimse sana yardımcı olmasın (KK42, KK86, KK162, KK217).

Allah reyt yihriko le dehrek nar.

Sırtında ateş yakarlar inşaallah (KK53, KK66, KK75, KK120, KK209).

Allah yibgatlek gille.

Allah illetini versin (KK18, KK29, KK123, KK175, KK206, KK218, KK215).

Allah yiblik.

Allah belanı versin (KK27, KK32, KK92, KK216).

Allah yicazik.

Allah cezalandırsın seni (KK41, KK86, KK162, KK190, KK226).

Allah yiğmik.

Allah kör etsin (KK55, KK83, KK122, KK197, KK228, KK247).

Allah yikharek.

Allah kahretsin seni (KK23, KK74, KK117, KK199, KK206, KK252, KK260).

Allah yistıfıl fik.

Allah seni nasıl biliyorsa öyle yapsın (KK37, KK71, KK120, KK230, KK248).

Allah le yihibkin.

Allah sizi sevmesin (KK86, KK142, KK176, KK201, KK229, KK258).

Allah yıbleke bil mevt.

Allah belanı ölümle versin (KK88, KK101, KK140, KK233, KK248).

Allah yilgan tirbeyatek.

Terbiyene lanet olsun (KK37, KK112, KK188, KK225, KK254).

Allah yibgatlek gama vitkirseh va letlake zalme yiskıyk may.

Allah kör etsin ve sakatlasın ve su verecek kimse bulamayasın (KK62, KK120, KK239, KK251).

Yilgan beyyek.

Lanet olsun babana (KK23, KK76, KK241, KK259).

BEŞİNCİ BÖLÜM

1. HATAY NUSAYRİLERİNDE GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsan hayatında doğum, evlenme ve ölüm olmak üzere üç önemli geçiş dönemi vardır. Nusayrilerin söz konusu unsurlara çok büyük önem verdikleri bilinmektedir. Bu bağlamda her toplumda insan davranışlarını düzenleyen birtakım kaideler vardır. Sosyo-kültürel anlamda bu kaideler, bazı kimseler tarafından maksatlı olarak planlanmış ve ortaya konmuş olmayıp, cemiyetin tarihi boyunca yaşadığı hayat içinde gelişmiş ve benimsenmiştir. İşte gelişen ve benimsenen bu yapılar, geçmişten bugüne nesilden nesile aktararak örf ve âdet şekline dönüşmektedir. Âdetler de örfler de bir toplumda önceki nesillerden gelen ve fertler tarafından ortaklaşa benimsenen hareket tarzlarıdır. Dolayısıyla yaşam sürecinin neredeyse tamamı âdetlere göre şekillenerek varlığını devam ettirir.

Âdetler, yalnızca toplumdaki bireylere değil, toplulukların davranış ve tutumlarına da yön verir. Diğer taraftan bir şeyin âdet olabilmesi için toplumda birçok kuşağı etkilemiş olması gerekir. Yani bir şeyin âdet olması için geçmiş kuşaklardan günümüze gelmesi ve yaygın olması gerekmektedir. Toplumun tamamının kabul etmediği bir şey âdet olamaz. Toplumdaki bazı bireyler, bu âdetlere karşı çıkarlarsa o zaman âdetin yaptırım gücü ortaya çıkmaktadır. Örneğin; düğün âdeti ele alınacak olursa, düğün âdetinde birçok tören ve etkileşimler vardır. Bunlar, adeta bir sistematığe göre düzenlenir. Örneğin; gelinin kıyafeti. Damadın kıyafeti ve yapılan törenler belli âdetler çerçevesinde devam eder. Bireyler, bu âdetlere uymadığında yaptırımlar devreye girer. Böylece birey zor durumda kalmış olur. Âdetler, tıpkı örfler gibi birçok sosyal içerikli ilişkiyi düzenlemekte, yönetmekte ve denetlemektedir. Toplumsal yaşamın düzenli gitmesinde, kuralların uygulamasında âdetler etkili olmaktadır. Örneğin; karşılama ve uğurlamalar; yemek ve sofr düzenleri; geçiş dönemleriyle ilgili kutlama ve kutsamalar; kız isteme, nişanlılık ve evlenme usulleri; selamlaşma, hatır sorma sırasında uyulması gereken kurallar; bayramlar, mevsimler, önemli günlerle ilgili davranış biçimleri; “*yas alma*” (yas tutma), “*baş sağlığı dileme*” gibi durumlarda söylenecek sözler, takınılacak tavırlar ve tutumlar âdetlerin alanına girer (Artun, 2010: 121-122).

1.1. Doğum

1.1.1. Doğum Öncesi

İnsan hayatındaki geçiş dönemlerinden ilki doğumdur. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne ve babasını değil, tüm yakınları da sevindirmiştir. Çünkü her doğum soyun sayısını artırmakta ve bir anlamda gücün artmasını sağlamaktadır. Özellikle küçük topluluklar, nüfusun çokluğu oranında kendilerini güçlü hissederler. Diğer yandan doğum, anne ve baba olan bireylere karşı duyulan saygınlığı artırır. Eğer bir sorundan dolayı çocuk olmuyorsa, hem kadın hem de erkek toplum tarafından küçümsenir (Örnek, 2000:131). Her kültürde olduğu gibi Nusayri kültüründe de çocuk sahibi olma yeni evlenen bireylerin en başta gelen arzularından biridir. Söz konusu olgu, günümüzde olduğu gibi eski zamanlarda da böyleydi. İnsanlar, geçmişten bugüne zürriyetlerini devam ettirmeyi büyük bir sorumluluk olarak görmüş ve özellikle kısırlık hususunda kadınlar, toplumda her zaman marazlı bir kişi olarak hor görülmüşlerdir. Söz konusu durumlarda erkeğin ikinci eşi alması da ilgili kültürde soyun devamı için hoş karşılanan bir durum olmuştur. Ayrıca sırların öğretilmesi bağlamında Nusayrilerde erkek çocukların her daim farklı bir yeri olmuştur.

Kadınların çocuk doğurmak için yaptığı bütün büyüsel ve dinsel pratiklerin (Yatırlara, türbelere, ziyaretlere gidip dua etme, kurban kesme, adak adama, hoca ve büyücülere gidip muska alma, vb.) temelinde erkek çocuk sahibi olmak için adaklar ve dilekler adanmaktadır (KK25, KK82, KK113, KK172, KK216).

Aile kurumunun temeli ve sürekliliğini sağlayan en önemli etken, doğacak çocuk veya çocuklardır. Bu noktada Nusayrilerin genel düşüncesi bu olunca kadın, çocuk doğuramayınca, kusurun tamamının kendinde olduğunu düşünüp çocuğu olması ya da olacak çocuğunun erkek olması için kendince birtakım icrasal inanç pratikleri uyguladığı bilinmektedir. İlaveten daha düğün gününde -ki düğün bölümünde tekrar değinilecek- çiftlerin başına kız evinden serpilene pirinç, mısır, bulgur gibi saçılar, evin bereketi kadar kadının çok çocuk doğurmasına da yöneliktir. Aynı zamanda evin içine girerken kucağına verilen çocuk ve ayakkabısını çıkaran çocuğun da erkek olması, tam anlamıyla doğacak çocukların cinsiyetinin erkek olmasıyla ilgili bir uygulamadır.

Yakın yıllara değin, bağ, bahçe ve tarla tarımı Hatay'ın başlıca geçim kaynağıydı. Çocuk ailenin işgücünü oluşturuyordu. Altıdan az çocuğu olanların kınandığına rastlanmıştır. Erkek çocuğa daha çok önem verilir. Çocuğu olmayanlar

yatıra gider, mum diker ve adak adar (2000 Yılında Hatay, 2000: 115; Yenipınar, 2010: 323). Nusayri kültüründe çocuğu olmayan aileler, çocuğunun olması için şeyhlerin yanına veya nefesine hâkim, haram yememiş kimselerin mezarına yani türbelere giderek buralarda Allah'tan yardım isterler. Doğum hadisesi gerçekleşikten sonra da çocukla beraber ziyarete gider, kurban keser ve dua ederler. Allah'tan çocuğa uzun ömür vermesini isterler. Nusayrilere doğması istenen bebek için adanan adakların başında şüphesiz ki koç kurbanı adağı yer almaktadır. Bu temel adağa ilave olarak çocuğun saçını belli bir yaşa kadar kesmeme (genellikle 7-8 yaşa kadar) adağı; ziyaretlere buhur, kap-kacak, çay, şeker, kazan, vb. unsurlar adanır. Bu bağlamda özellikle Nusayrilik öğretilerinin aktarıldığı erkek çocuklar da Nusayrilik için ciddi bir öneme sahiptir. Söz konusu ailelerde özellikle erkek çocuk olması için birtakım adak ve pratiklerin de varlığından burada bahsetmek gerekmektedir. Erkek çocuk isteyen Nusayri ailelerin yörede bulunan Şih Yusuf el Hekim ve Hızır ziyaretlerine koç ve saç adakları yaptığı bilinmektedir.

İlginç olan en önemli adaklardan birisi de adağın gerçekleşme durumunda ilgili türbeye yalın ayak gitmektir. Yörede özellikle bu tür adakların sıklıkla adandığı dile getirilmiştir (KK30, KK88, KK112, KK161, KK196).

Hatay'da doğum öncesi, doğacak çocuğun fiziki yapısına, cinsiyetine, huy, kişilik ve karakterine doğrudan tesir edeceğine inanılan ve münasebetle yerine getirilmesi gereken birtakım pratikler vardır. Nitekim gebelik döneminde kadın; güzel çocuklara, ahlaki kişiliği toplum tarafından beğenilen şahıslara, aya bakarsa, ayva yerse, çocuğun da bu kişi ve varlıkların özelliklerine sahip olacağına inanılır. Adı geçen kadın, ekşi yerse kız; tatlı yerse ve rüyasında salatalık, biber gibi sebzeleri görürse oğlan olacağına dair inanışlar mevcuttur (Bahadır, 2005: 74; KK13, KK15, KK19, KK41, KK55, KK76, KK106, KK169). Çocuk sahibi olacak anne adayının çocuğu etkileyecek bazı davranışlardan kaçınması; çocuğun dikkatle baktığı kimseye benzeyeceği için bakışma, konuşmasına ve yiyeceklerine dikkat etmesinin gerektiği hususu küçük farklılıklarla bütün Türk Dünyası'nda vardır. Çocuk sahibi olmak için dinsel ve büyüsel yollara, tıp yanında halk hekimliğine başvurulmuştur. Bunların yanında türbelere ve yatırlara başvurmak, oralarda dualar etmek ve kurbanlar kesmek ile bazı adaklarda bulunmak çocuk sahibi olma arzusunun göstergeleridir. Doğacak çocuğu olumlu yönde etkileyeceğine inanılan bazı davranışlar da bulunmaktadır. Lohusanın canının çektiği

yiyeceklerin yedirilmesi olarak nitelendirilen ve “*Yetik*” terimi ile ifade edilen isteklerin yerine getirilmesi de bunlar arasındadır (Küçük, 2009: 176-177). Hemen hemen her toplumda olduğu gibi Nusayrilerde de hamilelik döneminde kadına ağır işler yaptırılmaması ve fazla yorulmamasına özen gösterilmektedir. Bu bağlamda anne adayının iyi beslenmesine ve canı çektiği her şeyin bir an önce temin edilmesine dikkat edilir. Özellikle doğması beklenen çocuğun sağlığı için annenin sigara, alkol gibi zararlı şeyleri kullanmamasına dikkat edilip ilgili kişi düzenli aralıklarla kontrol için doktora götürülür. Hamilelik süreci, anne adaylarının en hassas olduğu, yardım ve ilgi beklediği dönemlerdir. Doğum süreci yaklaştıkça söz konusu ilgi ve yardım daha bir üst seviyeye çıkar. Ayrıca doğuma haftalar kala bebek için karyola, beşik, yatak, kundak takımı gibi ihtiyaç duyulacak eşyalar alınarak bebek odası hazırlanır. Bu noktada aile büyükleri, akrabalar ve komşuların bu ihtiyaçların karşılanmasında -bir âdet üzere- ciddi yardımlarının olduğu bilinmektedir. Hamileliğin genellikle üçüncü ayında çocuğun cinsiyeti bilindiği için bu alışverişlerde erkek çocuklar için mavi renkli eşyalar, kız çocuklar için pembe renkli eşyalar tercih edildiği bilinir. Doğuma en geç bir hafta kala, her an hastaneye gidebilecek şekilde anne adayının kendisi ve bebeği için gerekli eşyalar hazırlanmaktadır.

Türk toplumunun özünü teşkil eden ataerkil yapı, Hatay yöresi Arap Alevilerinde de kendisini yoğun bir biçimde hissettirmektedir. Özellikle ailenin temeli olan çocuk mefhumu, bir yandan soyun devamını ifade ederken bir yandan da cemaatin devamını ve sürekliliğini ifade eder. Günümüzde istenmeyen bir durum çocuksuzluk, söz konusu cemaatte de birtakım sıkıntılara neden olur.

Nusayriler için çocuk, her toplumda olduğu gibi Allah vergisi olarak kabul edilirken çocuğu olmayan ailelerin işledikleri bir günah nedeniyle Allah tarafından cezalandırıldıklarına inanırlar (KK86, KK98, KK104, KK142, KK184, KK218).

Ataerkil yapı nedeniyle çocuğu olamayan Nusayri ailelerin kimi zaman toplum tarafından kınandığı da görülmektedir. Cemaatte bir eksiklikve hastalık olarak görülen çocuksuzluk karşısında çeşitli tedbirler alındığı bilinmektedir. Çocuksuzluk hususunda genellikle kadının kusurlu olarak düşünüldüğü Nusayrilikte, doğumla beraber soy, sopun devamı sağlanmış olur. Bu nedenle evliliğin ilk birkaç ayı geçtikten sonra erkeğin annesi tarafından gelinin hamilelik durumu zaman zaman sorularak bilgi alınır. Özellikle Nusayrilikte hamilelik süreci, uygulamaları ve pratikleriyle geniş ve renkli bir

yelpaze ihtiva eder. Bu bağlamda özellikle çocuğu olmayan, sürekli düşen veya sadece kız çocuğu olan ailelerin yapmış oldukları birtakım pratikler vardır. Bu pratikler, şöyledir;

Nusayrilerde hamile kalınmadan önce yatırlara gidilerek dua edilir, dilek dilenir ve adak adanır (KK18, KK25, KK32, KK74).

Çocuğun olması durumunda fakire veya her hangi bir türbeye maddi yardım adanır ve dileği olunca adak muhakkak yerine getirilir (KK87, KK92, KK105, KK116).

Hamile kalmak içinşihlara muska yazdırılır ve bu muska cinsel birleşme de dâhil kadının boynunda asılı kalır (KK16, KK24, KK85, KK117, KK207).

Muska takan kadının çocuğunun olması durumunda çocuğa da muska yazdırılıp sağ omzunun üstüne asılır (KK13, KK28, KK75, K120).

Hatay yöresi Nusayrilerinde kız çocuğu yaşayıp erkek çocuğu ölen kadınlar da yakınlarındaki bir türbeye giderek burada oğlu olursa yedi yaşına kadar saçını kesmeyeğini, çocuk yedi yaşına geldiğinde ise türbede kurban kesmeyi adarlar (KK37, KK39, KK62, KK98). Bu şekilde olan erkek çocuklarının saçları doğumlarından itibaren kesilmeyip adak adanmış olan türbede maddi duruma göre kurban kesilip hayır ekmekleri ve yemekleri yapıldıktan sonra dualar eşliğinde kesilen saç, türbenin duvarında uygun bir yere asılmaktadır.

Saç adağı uygulamasındaki temel amaç, Azrail tarafından çocuğun kız zannedilerek canının bağışlanmasıyla ilgili bir inanca dayanmaktadır (KK36, KK43, KK55, KK59, KK67).

Saç adağından sonra doğan çocuğun saçı üç veya yedi yıl hiç kesilmeden uzatılır. Saçın özellikle arka tarafından bir tutamının uzatıldığı görülmektedir (KK80, KK84, KK106, KK109, KK148).

Nusayri kültüründe saçı kesen kişiye para, havlu veya sabun gibi hediyeler verilir. Kesilen saçın bir bölümü de saklanır (KK84, KK101, KK127, KK124).

Saç adağı olmasa dahi yeni doğan bir bebeğin saçının kesilmesi için en az bir yıl beklenir (KK55, KK65, KK68, KK118).

Erkek çocuğun olması durumunda türbeye anne tarafından yalınayak yürüyerek gitme adağı da adanabilir (KK27, KK56, KK83, KK169, KK179).

Yeni doğan çocuğa verilen adın ağır geldiğinden dolayı çocuğun ölebileceğine inanılır (KK40, KK53, KK86, KK136).

Arap Alevilerinde çocuğa uygun, ağır gelmeyecek ad, hoca ve şeyh tarafından Kur'an veya yıldıznameye bakılarak seçilir (KK14, KK58, KK89, KK205).

Çocuğu durmayan yani doğduktan sonra ölen ailelerin yeni doğacak çocuklarına farklı bir isim verilmektedir (KK61, KK71, KK193, KK200).

Çok düşük yapan kadına türbe veya yatırlarda kilit kapattırılır. Bu eylem esnasında kurban adağında bulunurlarsa çocuğun düşmeyeceğine inanılır (KK56, KK88, KK122, KK154, KK185).

Buradan hareketle gebe kelimesi, toplumumuzda değişik şekillerde ifade edilmiştir. Vücudun aldığı şekilden başlayıp, fizyolojik, psikolojik ve toplumsal yanlarıyla değerlendirilen bir nitelik kazanmaktadır. Gebe, hamile, yüklü ifadeleri yaygın olarak kullanılır. Bunun dışında “*çatlayasica, gene neye dönmüş*” gibi ayıplayıcı nitelikte olan isimler de verilebilir. Bunun nedeni doğum ne kadar sevindirici bir olay olursa olsun, gebeliğin başlangıç ve seyri geleneksel kültürümüzde biraz ayıp sayılmaktadır. Bu durum mümkün olduğunca evin erkek büyüklerinden gizlenir. Gebe kadının vücudunun almış olduğu şekle göre de “*iki canlı, orta kata kiracı gelmiş*” gibi isimler de verilir (Örnek, 2000: 135). Kadının âdetinin gecikmesi halk arasında gebe kalmanın ilk işareti olarak algılanmaktadır. Yine halk arasında aşerme olarak adlandırılan terime göre gebe kalan kadının ağız tadının bozulması, bazı yiyeceklere karşı düşkünlük gösterdikleri bilinmektedir. Bu noktada aşeren kadının canının çektiği yiyecekler tüm imkânlar zorlanarak tedarik edilmelidir.

Yiyeceklerin tedarik edilmemesi durumunda kadının memesinin şiştiği ve çocuğun vücudunda yiyemediği şeyin şeklinin çıkacağına inanılmaktadır (KK86, KK93, KK127, KK142, KK186, KK188).

Aşeren kadın genellikle acı, ekşi, baharatlı şeyler yemekten kaçınır. Çünkü bu davranışlar çocuğun kız olacağına yorumlanır. “*Ye ekşiyi, doğur Ayşe'yi*” sözü de bu yorumdan kaynaklanmaktadır. Buna karşılık tatlı şeyler yemesi ise erkek çocuğa yorumlanır ve “*Ye tatlıyı, doğur atlıyı*” sözüyle açıklanır. Başka bir inanış da kadının tatlı, ekşi ayırmadan canı neyi istiyorsa onu yemesidir. Eğer yemezse bunun zararını çocuğun çekeceğine ve çocuğun şaşı, eğri kulaklı vb. olacağına inanılır (Örnek, 2000: 134). Aşerme olayı geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemli bir yere sahiptir. Kadınların aşerdiği şeylere bakılarak çocukların cinsiyeti ilgili bazı tahminlerde bulunulduğu bilinmektedir. Ayrıca hamile kadınların yanında yemekten içmekten

mümkün mertebe bahsedilmez. Bu durumun nedeni tam olarak aşırma ihtimaliyle ilgilidir.

Hatay yöresinde evde yapılan ve özellikle kokusu çok olan yemeklerin hamile olan komşulara veya o an itibarıyla yoldan geçen bir hamile kadına canı çeker düşüncesiyle ikram edilmesi artık bir âdet hâlini almıştır (KK15, KK42).

Hatay yöresi Arap Alevlerinde doğum sonrası halk inançlarının temelinde çocuğun göbeğinin ve saçının kesilmesinden ilk dişinin çıkmasına kadarki süreçte farklı kavram ve bunların çevresinde meydana gelen uygulamalar yer almaktadır. Nusayrilerde doğum evvelinde yapılan icrasal nitelikli türbe ziyaretlerinin temelinde ise çocuğu olmayan, sürekli kız çocuğu olup hiç erkek çocuğu olmayan, erkek çocukları yaşamayan, ilk çocuğun erkek olmasını isteyen ailelerin anne adayı ve çocukla ilgili olduğu söylenebilir. Nusayri kültüründe hamile kadın, bebeğin hareket ettiği ilk anda kime bakarsa, çocuğun o kişiye benzeyeceğine inanılır.

Hamile kadınların imrendikleri kişilere çocuğun hareketi sırasında bakıp yutkunmaları durumunda doğacak bebeğin imrendiği kişiye benzeyeceğine dair bir inanç da yörede hâlen yaygındır. Yine yörede doğması beklenen bebeğin karakter ve fizik özellikleri bakımından “kız halaya, oğlan dayıya çeker” görüşünün hâkim olduğu belirtilmelidir (KK38, KK62, KK117).

Hamilelik döneminde kadının çok ağır olmamakla beraber iş yaparsa doğumunun kolay olacağına; ağır kaldırıp korkup üzülüp veya karnı üzerine sert darbe alması durumunda çocuğun düşeceğine; gebelik süresince kadın yemin ederse, kocası üzerinden atlarsa, karasaban üzerinde geçerse doğum zor olacağına inanılmaktadır (KK107, KK163, KK187).

Her toplumda olduğu gibi Arap Alevlerinde de eski zamanlarda doğumdan önce bebeğin cinsiyeti tahmin edilmeye çalışılır ve çeşitli değerlendirmeler yapılır. Bu tahminler genellikle kadının yatış ve kalkış şekli, karnının yuvarlak veya düşük olması gibi şekillerde bilimsel olmayan çıkarımlardan ibaretti. Ancak günümüzde özellikle üçüncü aydan sonra hastanelerde bebeğin cinsiyeti aşağı yukarı belirlenmektedir. Buradan hareketle Nusayrilerde doğacak çocuğun cinsiyetiyle ilgili halk arasında birtakım halk inanışlarının olduğu bilinmektedir. Bunlar; yörede cinsiyet belirlemede dikkat edilen hususlardan biri, Çin takviminin belirlediği cinsiyet aylarına göre hamile kalmaktır (KK57, KK82, KK115, KK147, KK188). Karı-koca beraber olduktan sonra

kadın sağ tarafına yatarsa kız, sol tarafına yatarsa erkek olur (KK62, KK91, KK121). Hamile kadın, kelleye veya tatlı yiyeceklere aşeriyorsa oğlu; ekşi yiyeceklere aşeriyorsa kızı olur (KK63, KK93, KK150). Hamile kadının karnı yukarı doğru ve sivri ise oğlan; aşağı doğru ve yaygın ise kız doğurur (KK140, KK197, KK209). Gebe kadında sancı belden geliyorsa oğlan; kasıktan geliyorsa kız olur (KK38, KK47, KK64, KK108, KK123). Hamilenin gebelik sürecinde yüzü ve dudakları kızarırsa kızı; sararırsa oğlu olur (KK15, KK46, KK83, KK107, KK148). Hamile kadında çocuk ana karnında fazla hareket ediyorsa oğlan; az hareket ediyorsa kız olur (KK29, KK41, KK61, KK171). Gebe kadının kalçası büyük ve genişlerse kız; kalçaya oranla karın daha çok büyürse oğlan doğuracağına inanılır (KK19, KK23, KK76, KK85, KK112; KK196). Doğum sancısı beklenen günden önce gelirse kız; sonra gelirse oğlan olacağına inanılır (KK30, KK42). Hamilenin makas üstüne oturursa kız, bıçak üstüne oturursa erkek çocuk doğuracağına inanılır (KK39, KK63, KK121, KK125). Hamile kadına fark ettirmeden başına tuz atıldıktan sonra kadın, elini ilk olarak ağzına götürürse kız, burnuna değirirse erkek çocuk doğuracağına inanılır (KK29, KK61, KK76). Hamile kadının memebaşı ve çevresi kara olursa oğlan; pembe veya kırmızımsı olursa kız doğuracağına inanılır (KK15, KK56, KK62, KK86). Gebe kadın veya bir yakını rüyasında ay, bıçak görürse oğlan; çiçek, incir görürse doğacak çocuğun kız olacağına inanılmaktadır (KK43, KK74, KK75).

Hatay yöresi Nusayrilerinde cinsiyet inannışlarının yanında doğacak çocuğun fiziksel özellikleriyle de ilgili birtakım inannışların olduğu bilinmektedir. Bunlar; hamile kadın, yeşil erik, yeşil sebze yiyorsa çocuğun yeşil gözlü olacağına inanılır (KK16, KK37, KK55, KK106, KK125, KK143). Gebe kadın şayet kara üzüme düşkün olup her zaman kara üzüm yiyorsa çocuğun kara gözlü olacağına inanılır (KK71, KK140). Hamile kadınlardan ayva yiyenlerin çocuğunun gösterişli olacağına inanılır (KK47, KK87, KK172). Hamile kadınlardan pırasa yiyenlerin doğuracakları çocukların uzun boylu olacağına inanılır (KK13, KK98, KK153). Çilek, elma ve nar yiyen kadınların çocuklarının kırmızı yanaklı olacağına inanılır (KK27, KK61). Zeytine düşkün olan kadınların çocuklarının kara gözlü olacağına inanılır (KK64, KK88, KK123, KK207, KK216). Portakal ve ayvaya düşkün hamilelerin çocuklarının sarı benizli olacağına inanılır (KK30, KK56, KK125, KK154, KK192).

Hatay yöresi Arap Alevilerinde hamile bir kadın herhangi bir şeyi canı çektiğinde onu yemezse olayı düşünmeden ilk neresini kaşırsa o yiyeceği anımsatan bir lekenin bebeğin vücudunun bir yerinde oluşacağına dair bir inanç vardır. Halk arasında bu lekeler, doğum lekesi olarak da adlandırılır (KK37, KK55, KK106, KK125, KK169).

Arap Alevilerinde cinsiyet belirlemenin yanında sıkıntılı bir süreç olan hamilelikte kadının ağrı ve sızılarının azalmasına yönelik rahatlatıcı uygulamaların da olduğu bilinmektedir. Bunlar genel hatlarıyla şöyledir:

Kadın hastalıklarında kadın, kaynatılmış papatya çiçeğinin buharına oturtulursa hamile kadının içindeki tüm iltihap kendisini doğal yollarla dışarı atar (KK28, KK55). Âdet sancısı dayanılmayacak kadar çok olan kadınların karın bölgesine sıcak ateş tuğlası veya ütüyle ısıtılmış havlu konulur (KK29, KK47, KK90). Bayanların karın bölgesi zencefil, adaçayı yağı ve biberiye ile ovulursa kanama azalır (KK25, KK46, KK116, KK119, KK150, KK153). Hamile kadının zor doğum yapma ihtimaline karşılık kadının kocasının, kaynanasının veya kolay doğum yapmış birinin elinin değdiği su içirilir. Böylelikle doğum rahat olur (KK31, KK55, KK61, KK85). Kadının zor doğum yapacağı anlaşılsa koca, eşinin etrafında yedi defa dolanır. Bu eylemden sonra doğumun daha kolay olacağına inanılmaktadır (KK15, KK38, KK82, KK119, KK121, KK150). Doğumdan hemen önce evde kilitli yerler açılır ve düğümler çözülürse doğum rahat olur (KK140, KK150, KK171). Böğürtlen kökünün kaynatılarak içilmesi hamile kadının tansiyonunu düzenleyerek dengeler ve kadının rahat doğum yapmasını sağlar (KK13, KK27). Maydanoz kaynatıldıktan sonra suyu içilirse hamile kadının içindeki zararlı ve gereksiz sıvılar doğal yolla dışarı atılır (KK42, KK56, KK88, KK120, KK140).

1.1.2. Doğum Anı

Doğum, genel hatlarıyla hayata atılan ilk adım ve hayatın ilk basamağı olarak algılanmaktadır. İnsanoğlu, varolduğu günden beri neslini devam ettirmeyi bazen bilinçli, bazen de şuuraltında zorunlu olarak görmüş, kendini gerçekleştirmeyi de önemli bir vazife olarak düşünmüş veya düşünmek istemiştir.

Her toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da çocuğa büyük değer verilir. Çoluk çocuğa karışmak; erkek çocuk özellikle de kadın için çok önemlidir. Dünyaya getirilen her çocuk aile kurumunu güçlendirir. Akrabalık ilişkilerini ve bu ilişkilerden

doğan dayanışmayı pekiştirir. Aile kurumunun temel işlevi de budur. Aile, toplumu ayakta tutan temel öğelerdendir. İnsan türünü üretmek ve sürdürmek geleneklerinden doğmuştur (Tezcan, 2000: 13). Hayatın üç önemli geçiş döneminden ilki olan doğum, her toplumda olduğu gibi Hatay yöresi Arap Alevilerinde de her daim mutlu bir olay olarak karşılanmıştır. Yeni evlenmiş olan çiftlerin sahip oldukları ilk çocuk, gerek kendileri gerekse de yakın akrabaları için yakınlaşma ve samimiyeti perçimleyen bir unsur olarak algılanmıştır. Doğum, bir yandan kadına duyulan saygınlığı arttırırken bir yandan da evlilikle temelleri atılmış olan aile mefhumunu daha da sağlamlaştırır. Doğum hadisesi anneye benlik ve bütünlük, babaya da güven duygusu kazandırıp çiftlerin birbirlerine karşı olan sorumluluk duygusunu da arttırmaktadır. Doğum ile birlikte dünyaya gözlerini açan bireyin hem ailesine hem de toplumuna faydalı ve hayırlı bir insan olması için bütün imkânların adeta seferber edildiği bilinmektedir. Nusayrilerde doğuma paralel olarak geleneksel bağlamda gelişen birtakım geçiş törenleri mevcuttur. İlgili geçiş törenleri, gebelik öncesinden başlayarak çocuğun doğumunu takip eden süreye kadar devam etmektedir.

Dünyaya gelen her çocuk sadece ana babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu sopu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların sayısını arttırmaktadır. Özellikle küçük topluluklarda aileler nüfuslarının çokluğuyla kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. “*Çocuk ocağı tüttürür.*” Sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını bize açıkça göstermektedir. Çağlar boyu doğuma ve onun kendi bünyesi içindeki evrelerine birtakım geçiş töreleri ve törenleri eşlik eder. İnançlar ve gelenekler, insanları gebelik öncesinden başlayarak birtakım âdetlere uymaya ve bu âdetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır. Doğumun çevresinin yüzlerce âdet, inanç ve büyüsel özlü işlemle örtülü olduğunu görüyoruz (Artun, 2010: 126). Hamilelik bireysel bir olay olduğu kadar, aileyi topluma bağlayan ve ailenin sürekliliğini sağlayan bir süreç olduğu için aynı zamanda toplumsaldır. Dolayısıyla kadının hamile olduğu anlaşıldığında kendisinden başlayarak sırasıyla ailesini, yakın çevresini ve toplumu ilgilendiren bir süreç başlamış olur. Kadın, hamileliği ile birlikte aile içinde ve toplumda o ana kadar sahip olduğu rol ve statüsüne bir yenisini ekleyecektir. Bu yüzden hamilelik, kadın için, biyolojik olduğu kadar psikolojik ve sosyal açıdan da önemli bir geçiş dönemidir (Ercan, 2002: 57). Gebelik sırasında önem verilen hususlardan birisi de doğacak çocuğun cinsiyetidir. Bebeğin cinsiyeti

konusunda, anne ve babanın isteğinin dışında, kişinin bağlı bulunduğu ailenin veya toplumun isteği de ön planda yer alır. Türk kültüründe genel olarak ilk çocuğun erkek olması istenir. Bu durum, gebe kadın üzerinde büyük bir baskı yaratır ve çocuğun cinsiyetini etkileyeceğine inandığı bazı şeyleri yapmaya çalışır. Bunlardan bazıları şunlardır: Adak ve kurban adanır. Yatırlara, hocalara gidilir. Kadın cinsel birleşme sırasında sağına yatar, sağından kalkar. Gelinin yatağında erkek çocuk yuvarlanır. Bunların dışında “Allah’ın bileceği iştir.” Diyenler de vardır. Kız çocuk isteyenler ise yukarda saydığımız işlemlerin bir bölümünü aynen bir bölümünü de tersinden yaparlar (Örnek, 2000: 136). Çift can sahibi olan anne adayı kadın, Alevilik inancında en saygındır. Hamile iken ölen bir kadın şehid kabul edilir. Allah’ın sıfatları içinde (Rahim) esmasının taşıyıcısı kadındır. Bu yönüyle kadın, yaratıcılık özelliğine sahiptir. Kadının yaratıcılık özelliği sebepler yolu ile meydana gelir. Burada anlatılmak istenilen sebep; erkekteki tohum hücresinin kadındaki yumurtalık hücresinin içerisine girmesi ile meydana gelen olaydır. Rahim dediğimiz bu bölgede soyun devamı olan bir canlının oluşmasına hamilelik diyoruz. Hamileliğin altıncı ayı dolduktan sonra anne adayı korunmaya alınmalıdır. Kadına ağır yükler ve yorucu işler verilmemelidir. Bulaşıcı hastalıktan yatanların yanına sokulmamalıdır. Korku ve heyecan verici olaylardan uzak tutulmalıdır. Cenazeye ve benzeri kaza mahallerine götürülmemelidir. Kendi sağlığına ve bebeğe zarar verici gıda maddeleri yasaklanmalıdır. Beden ve çevre temizliğine titizlikle uyulmalıdır. Maddi güç oranında iyi gıdalarla beslenmeye çalışılmalıdır. Hemen her gün yormamak kaydı ile gezintiye çıkarılmalıdır. Bu gezintiler, doğumun kolaylıkla olması için yararlıdır. Doğum yapan kadın kırk gün boyunca yani lohusalık süresince yatakta tutulur. Her türlü yorgunluktan ve mikroplardan korunmaya çalışılmalıdır. Bu süre içinde ev ve yemek işleri başkası tarafından yapılmalıdır. Alevilik kurallarına göre en az yedi gün boyunca doğum yapan kadının yemekleri komşuları tarafından karşılanmalıdır (Kaya, 1995: 7-8; KK13, KK93, KK107, KK142, KK161, KK206).

Arap Alevilerinde, hamile kadının doğumunun zor olmaması için birtakım uygulamaların olduğu bilinmektedir. Bu uygulamaların başında gebe kadının bir kimsenin veya ağacın üzerinden atlamasına, ağır yük kaldırması ve iş yapmasına asla izin verilmez (KK15, KK25, KK85, KK108, KK142). Eski zamanlarda doğum sancıları artan kadınlar için halk arasında ara ebesi de denilen kişiler çağrılır ve ara ebeleri kadını

alttan muayene ederek doğumun yaklaştığını bildirirse bir an önce doğumda kullanılmak üzere su, zeytinyağı, makas, ip ve çocuğun çamaşırları hazırlanarak doğum anı beklenirmiş (KK120, KK209). Ancak günümüzde gelişen teknoloji ve sağlık hizmetlerinden dolayı bu durum yok denecek kadar azalmış ve doğum olayı hastahanelerde steril ortamlarda yaptırılmaya başlanmıştır.

Yine eski zamanlarda ara ebeleri tarafından doğumu zor olabilecek kişi veya kişilere uygulanan birtakım pratiklerin olduğu bilinmektedir. Söz konusu bu pratiklerin temel amacı, doğumu daha da kolaylaştırma hassasiyetine dayanmaktadır. İlgili uygulamalar arasında hamilenin bel ve karın bölgesini sıcak su, sabun ve ılık zeytinyağı ile ovalama; pirinci kaynattıktan sonra suyunu içirme; ebe kömeci bitkisini demleyip suyunu içirme ve karına sürme; sırtta silkeleme; terletme, vb. gibi pratiklerin mevcut olduğu bilinmektedir. Lakin günümüz için bu uygulamaların büyük bir bölümünün unutulması ortadan kalktığı söylenebilir (KK20, KK74, KK121, KK166, KK207).

Yeni doğum yapmış ve yataktan kalkmamış kadına lohusa, loğsa, emzikli, nevse gibi isimler verilir. Doğumdan sonra yatakta kalma süresi kadının fizyolojik durumuna, doğumun zorluğuna, iklime, çevre koşullarına, ailenin ekonomik gücüne, kadının sevilip sevilmediğine ve bazı âdetlere bağlıdır. Geleneklere göre bu süre kırk gündür. Ancak kadın bu sürenin tamamını yatakta geçirmez. Yatakta geçirilen süre doğumdan itibaren bir hafta on gün sürer. Lohusaya doğumun ilk haftasında gözyaydını, ikinci haftasında hatır sorma ziyaretleri yapılır. Bu durum, hem annenin hem çocuğun kutlanması amacıyla yapılır. Bu kutlama ziyaretlerine; “*gözyaydınına gitme, bebe görmeye gitme, lohusaya gitme, mübarek olsun gitme*” gibi isimler verilir. Ziyaret, doğumun ilk üç gününden başlayıp kırkıncı gününe kadar devam etmektedir. Aynı süre içinde lohusa olan kadınların kırk günlerini tamamlamadan birbirlerini ziyaret etmekten kaçınırlar. Böylece çocuklarının kırklarının karışmalarını önleyeceklerine inanmaktadırlar (Örnek, 2000: 143-144). Bebeğin, doğumundan sonra, 12 saate içinde gıdaya ihtiyacı yoktur. Daha sonra anne sütüyle beslenir. Bebeğe her meme verilişten önce göğüsler güzelce temizlenir. Anne sütü bebeğin sağlıklı beslenmesi açısından çok önemlidir. Bebek, her gün belli bir oda sıcaklığında yıkanır. Üçüncü veya yedinci günde bebeğin göbeği düşer. Anneler, geleneklerimiz içerisinde bebeklerini ninni söyleyerek uyuturlar. Çeşitli ihtiyaçlarını giderirken bebeklerini sevip okşar ve güzel sözler söylerler. Doğumun yedinci gününde evde mevlit okutulur. Sağlıklı doğumdan

sonra, imkânı olan ailelerin kurban keserek yoksullara dağıtmaları da geleneklerimizdendir (Gelenekten Geleceğe, 2009: 133). Arap Alevilerinde doğum ile birlikte anne ve bebeğin kırklı olduğuna inanılır. Nusayrilerde kırklı olan kadın, kırk gün boyunca bütün dinî ritüellerden, cinsellikten, ağır işlerden uzak tutulmaktadır. Bu bağlamda kırklı kadının öncelikle Kur'an-ı Kerim'e dokunması başta olmak üzere türbeye gitmesine buhurlanmasına ve bayram hazırlığı yapılan yerlere yaklaşmasına kesinlikle müsaade edilmez (KK26, KK83, KK117, KK218, KK176).

Lohusa ziyaretlerinde sadece çocuğa hediye götürülmez. Anne de birtakım hediyelerle hoşnut edilir. Gelen misafirlere ise lohusa şerbeti ikram edilir. Böylece doğuran kadın, içinde bulunduğu geçiş döneminden dolayı, tatlı bir şey içilerek kutlanmış olur. Çocuk görme ziyareti sırasında anneye ve çocuğa birtakım kalıp sözler de söylenir. “*Uzun ömürlü olsun, hayırlı uğurlu olsun, analı babalı büyüün, Allah akıl kemal versin, vatana millete hayırlı olsun.*” gibi olan bu sözler, anneyi ve çocuğu kutlayan ve kutsayan nitelikteki dileklerdir. Anne için de “*Geçmiş olsun, Allah seni kurtardı sana bıraksın, hayrını göresin, ağzının tadıyla büyütesin.*” gibi birtakım kalıp sözler de söylenmektedir (Örnek, 2000: 160-162). Kırklı olan kadının yeni doğum yaptığı için nazar degeceği korkusuyla al basması inancından da hareketle yalnız bırakılmamasına ve dışarı yalnız başlarına çıkmamasına hassasiyetle dikkat edilir. Nusayrilerde var olan yaygın halk inanışına göre kırk gün boyunca Azrail, lohusanın koltuk altında gizlidir. Bu noktada eski zamanlarda uygulanan söz konusu pratiklerin bir bölümünün günümüzde uygulama alanlarının azaldığı da söylenmektedir.

Nusayrilerde iki kırklı kadının aynı ortamda bulunmamasına dikkat edilmektedir. Yine al basması inancıyla ilgili olan bu uygulamanın temelinde negatif enerjiden dolayı kırklı kadınların zarar göreceği inancı vardır (KK41, KK64).

Buradan hareketle Nusayrilerde doğumun kolay olması için yapılan birtakım uygulamalar vardır. Bu pratikler kısaca şöyledir:

Doğumun kolay olması için doğum esnasında gebe mümkünse çömeltir (KK23, KK29, KK91, KK120, KK125).

Doğumu kolaylaştırmak için gebenin rahmine sıcak su buğusu tutulur (KK16, KK62).

Doğuma üç ay kala hamile kadının her gün hafif tempoda yürümesine dikkat edilir (KK17, KK25, KK29, KK75, KK83, KK125, KK184).

Doğumun rahat olması için ılıtılmış zeytinyağı, bir havlu ile hamile kadının rahmine sürülür (KK43, KK88, KK176).

Halk arasında ara ebesi olarak da bilinen kadınlar, doğum sırasında çocuğun ters gelmesi durumunda hamile kadının karnı sıcak su, sabun ve zeytinyağı ile ovalanarak çocuğun düzgün gelmesi sağlanır (KK17, KK32).

Nusayrilerde lohusalıkla ilgili olarak uygulanan belli başlı pratikler mevcuttur. Bu pratikler genel hatlarıyla şöyledir;

Sütü kaçmasın veya azalmasın diye lohusa kırk gün evinden dışarı kesinlikle çıkarılmaz (KK28, KK37, KK61, KK85).

Lohusanın karnı büyümesin diye lohusaya çok fazla sıvı verilmez. Ayrıca lohusanın karnı sarkmasın diye karnı sarılır (KK30, KK38, KK92, KK206).

Hatay yöresinde lohusanın sütü bol olsun diye kadının kırkı çıkıncaya kadar kaynar şerbeti yapıp hem lohusaya hem de gelen misafirlere içirilir. Kaynar için yedi çeşit; tarçın, karanfil, zencefil, yenibahar, vb. kaynatılır. Üzerine döğülmüş ceviz ve tarçın serpilir (KK24, KK47, KK56, KK88, KK74, KK116, KK119, KK140, KK150, KK196).

Nusayrilerde lohusanın sütünün bol olması için şıhlara veya hocalara muska yazdırılır (KK19, KK37, KK47, KK55, KK76, KK90, KK106, KK169, KK171).

Sıcak suyla banyo yapan lohusaların sütünün bol olacağına inanılır (KK15, KK31).

Arap Alevilerinde lohusa çabuk iyileşsin, sütü bol olsun diye “yağlı-ballı” adı verilen inek sütü, yağ ve toz karışımından yapılan bir şerbet içirilir (KK27, KK46, KK61, KK62, KK88, KK108, KK122, KK154, KK192).

Kuzu veya dana ciğerini bol kimyonla ve soğanla yiyen lohusanın sütü bol olur (KK39, KK71, KK87, KK119, KK140, KK154).

Lohusaya yağ ile pekmez ve bal karışımı yedirilirse sütü bol olur (KK27, KK85, KK88, KK108, KK116, KK125, KK143, KK171).

Hamile kadının saçını bebek doğana kadar kesilmez, kesilirse bebeğin kel olacağına inanılır (KK13, KK55, KK62, KK71, KK118, KK120, KK172).

Hatay yöresine özgü kemmunlu, biberli aş denilen yemeği yiyen lohusanın sütü bol olur (KK16, KK18, KK37, KK39).

Bulgur ve taze sebzeler yiyen lohusaların sütü bol olur (KK93, KK186).

Nusayrilerde lohusa korkmasın diye yalnız bırakılmaz ve korkmaması için şıhlara dua okutularak muska yazdırılır (KK25, KK47, KK56, KK62, KK76, KK85, KK176, KK215).

Yeni doğum yapmış kadının yanına başka bir lohusa veya kırk gününü geçirmemiş gelin kesinlikle giremez (KK29, KK46, KK83, KK107, KK171).

Lohusaların kırkı çıkıncaya kadar kusal sayılan (türbe, yatır, mezarlık vb.) yerlere gitmesine müsaade edilmez (KK19, KK26, KK46, KK83, KK117, KK169).

Kırkı çıkmayan kadınla kocası cinsi bir münasebete giremez (KK16, KK42, KK63, KK93, KK140, KK148, KK209).

Kırklı bebeğin başının altına muska, hamaylı ve zeytin dalı konur (KK24, KK63, KK82, KK107, KK150, KK163).

Kundağın baş tarafına sey, nazar boncuğu, gök boncuk, deve boncuğu takılır (KK17, KK41, KK82, KK148, KK166).

Kırklı bebeğin kundağına kesinlikle nazar boncuğu asılır (KK23, KK43, KK75, KK127).

Tuz, çörek otu, kömür, soğan, sarımsak kabuğu çıkın yapılarak kırklı bebeğin yastığının altına konur (KK20, KK57, KK76, KK82, KK88, KK92, KK116, KK154).

Anne ve bebeğin yattığı yerin etrafı ince bir iple çevrilir (KK13, KK37).

Kırklı anne ve bebeğin kırkı çıkıncaya kadar başına al yağlık bağlanır (KK17, KK27, KK83, KK115).

Kırklı anne ve bebeğin odasına muhakkak Kur'an konur (KK25, KK38, KK61, KK71, KK98, KK122, KK140, KK154, KK171).

Kırk gün içinde doğan çocuklar birbirine gösterilmez. Eğer gösterilirse kırk baskını olur (KK105, KK112).

Nusayrilerde anne ve bebeğin kırkı çıkana kadar başuçlarına altın, kömür ve kuru ekmek parçası koydukları da görülmektedir (KK15, KK56, KK90, KK125).

Bebeğin vücudu düz olsun diye kırklı bebek, kundağa sarılır (KK36, KK68, KK84, KK109, KK124, KK192, KK201).

Nusayrilerde iyi bir insanın öldüğü anda doğum olursa, ölen kişinin ruhunun doğan kişiye geçeceğine inanılır (KK8, KK18, KK22, KK32, KK45, KK87, KK105, KK120).

Doğumdan sonra avucunun içinde kan olan bebeğin yiğit birisi olacağına inanılır

(KK18, KK74, KK85, KK92, KK120, KK199).

Arap Alevlerinde dişli doğan çocuk, uğursuz olarak kabul edilir (KK101, KK106, KK106, KK109, KK127, KK148).

Düztaban veya saçının önü dik olan çocuklar, uğursuz olarak kabul edilir (KK55, KK68, KK83, KK92, KK120, KK124, KK169).

Kırkklı bebek ve annenin yastığının altına albasması olmaması için makas veya rahmetli olmuş dindar bir kişinin elbisesinden alınmış ufak bir parça konur (KK27, KK40, KK53, KK86, KK89, KK169, KK205).

Kırkklı bebek ve annenin başucuna yine albasması inancıyla ilgili olarak bıçak, soğan ve sarımsak bırakılır (KK61, KK88, KK122, KK185, KK193, KK200).

Kırkklı çocuk, bir an bile olsa yalnız bırakılmaz (KK32, KK36, KK53, KK74, KK101, KK127).

1.1.3. Doğum Sonrası

Doğumların insanların hayatında önemli bir yeri vardır. Daha hamileliğin başlangıcından itibaren her döneminde başvurulanan uygulamaların temelinde çocuğun sağlam ve sağlıklı olarak dünyaya gelmesini sağlama amacı vardır. Doğum olayı gerçekleşikten sonra hem anne hem de çocuğu korumak amacıyla çeşitli pratikler uygulanır (Artun, 2010: 147). Her toplumda olduğu gibi Nusayrilerde de gerçekleşen her doğum bir mutluluk kaynağı olarak algılanmaktadır. Bu mutluluğun temelinde bir yandan dokuz aylık sıkıntılı ve zahmetli süreçlerin artık geride kalması hâkimken; diğer yandan bebeğin doğumuyla soyun devam etmesi anlayışı yer almaktadır. Bu nedenle daha çocuk doğmadan önce birtakım adaklar adanabilir. Dilekler tutulabilir. Genellikle sadaka verme ve kurban kesme biçiminde olan adak ve dilekler doğumdan sonra muhakkak yerine getirilir.

Çocuğu gelecekteki olumsuzluklardan koruma, geleceğini olumlu etkileme amacına yönelik pek çok inanç ve pratik vardır. Göbek kesme, yıkama ve tuzlama sırasında da bu inanç ve pratikler uygulanmaktadır. Çocuk canlandırıldıktan sonra göbeği kesilir. Göbek kesilmeden önce göbek bağı anneden çocuğa doğru sıvanır. Üç parmak ölçüldükten sonra sıkıca bağlanıp, üç parmak yukardan makas veya bıçakla kesilir. Göbek kesildikten sonra kesilen yer mikrop kapmasın diye yakılır. Anadolu'da geleneksel kültürümüze baktığımızda çocuğun göbeği ebe tarafından dualarla kesilir.

Çocuğa göbek adı verilir. Bazı bölgelerde göbeğin kanı, çocuk al olsun diye yanaklarına sürülür. Göbek düşünce yerine tuz, kahve basılır. Dağlanır. Yakılan çırardan alınan kül, tül bentten geçirildikten sonra göbeğin üzerine serpilir. Zeytinyağına batırılmış bir bez parçası yara üzerine konur. Bunların yanı sıra göbek yerinde fitik olmasın diye makara sarılmış makine şeridi benzerinde bir teker yapılarak göbeğe konur ve sargıyla bağlanır. Ayrıca göbek keserken isim vermek de âdettir (Artun, 2010: 135). Hatay yöresi Arap Alevlerinde çocuğun göbeği, doğumundan sonra belli bir uzunlukta kesilir ve ebeler tarafından bağlanır. Kesilerek alınan göbek kordonu ebeveynler tarafından vakit kaybetmeden sabahın erken saatlerinde toprağa gömülür (KK25, KK51, KK82, KK114, KK127, 148). Bu bağlamda kız çocuğuna ait göbek kordonunun gelin olup evinin hanımlığını yapması amaç ve inancı ile evin uygun görünen bir yerine; oğlan göbeğinin ise ileride iyi bir iş ve meslek sahibi olması inancı ile okul veya türbe bahçesine gömülmesi gibi pratiklerde, bu göbek parçasını taşıdığı yapı ve fonksiyonlar, Umay iyesinin taşıdığı unsurlarla birleşip bütünleşir. Ayrıca göbeğin kesilmesi işleminde kullanılan bıçak, makas, jilet gibi aletlerin lohusanın yatağının altında kırk gün süre ile bekletilmesinde de Umay iyesinin etkili olduğu söylenebilir. Söz konusu uygulama yörede hâlâ devam etmektedir.

Doğumun akabinde göbek kordonu kesildikten sonraki işlem, çocuğu yıkama ve tuzlamadır. Çocukta pişiğin olmaması, içeride terinin kokmaması amacıyla yapılan tuzlama işlemi kimi zaman çocuk doğar doğmaz yapılırken kimi zaman yıkamadan sonra yapılmaktadır. Her durumda çocuğun bedeni doğduktan sonra tuza maruz kalmaktadır; ancak tuzlu kalınmamakta, çocuğun tatlı dilli olması hayatının tatlı geçmesi amacıyla da vücuduna bal sürülmekte ya da tuzlama suyuna şeker veya bal katılmaktadır (Başçetinçelik, 1998: 54). Hatay yöresi Arap Alevlerinde kadınlar, yaygın olarak yeni doğan bebeklerin reyhanlanması ve tuzlanması gerektiğine inanmaktadır (KK13, KK37, KK56, KK74, KK108, KK143). Özellikle Reyhan ağacı Nusayri mezhepleri için her ritüelde kendini göstermekle beraber aynı zamanda kutsal kabul edilen bir ağaçtır. Nusayriler, söz konusu ağacın dallarının ve yapraklarının bereket, temizlik ve saflık taşıdığına yürekten inanmaktadır (KK19, KK23, KK42, KK64, KK88, KK101, KK125). Reyhan ağacının yaprakları doğumla beraber akraba veya komşu olan yedi genç kız tarafından havanda içine bir miktar da tuz katılarak dövülüp toz hâline getirilmektedir. Bu karışım bebeğin tüm vücuduna sürülmekte ve

böylelikle bebeğin yaşamı boyunca temiz kalmasının sağlanmış olacağına inanılmaktadır (KK27, KK53, KK55, KK86, KK92, KK169, KK205). Ayrıca Nusayri kültüründe doğum yapan annenin eve girmeden önce bir âdet üzere kan akıtmak gerekmektedir. Bu kan akıtma, bir yandan şükür diğer yandan kaza ve belaların def edilmesi inancıyla ilgilidir (KK14, KK33, KK40, KK41, KK52, KK71, KK105, KK149).

Lohusalı kadın ve bebeğin doğumundan itibaren geçen kırk günlük süreye “*kırkılı*” denilmektedir. Özellikle bu dönem, kadın ve bebek için kritik sürecin başlangıcı olarak görülmektedir. İşte bu bağlamda kırklı bir kadının başka bir kırklı kadınla karşılaşmamasına özen gösterilir. Şayet bu kırklı kadınların karşılaşması durumunda iğne veya tokalarını değiştirmeleri gerektiği ve bu karşılaşma esnasında ilk konuşan kadının bundan sonra çocuğunun olmayacağına inanılmaktadır.

Nusayrilerde kırkıncı günün sonunda kırklı suyu yani lohusa suyu hazırlandıktan sonra suyun içine kırk taş atılıp bebek ve annesine banyo yaptırılır (KK16, KK41, KK82, KK93, KK127, KK148, KK163).

Kırklama, doğum olayından sonra anneyi ve çocuğu, maddi manevi kirlerden arıtmak, topluma katılmalarını sağlamak, hastalıklardan, uğursuzluklardan, kırk basmasının tehlikelerinden korumak amacıyla yapılan bir halk uygulamasıdır. Anadolu’da yaygın olarak uygulanan bu âdete genelde kırklama denir. Bunun dışında “*kırk dökme*”, “*kırk çıkarma*” isimlerine de rastlanır. Kırklama uygulaması genellikle doğumdan sonraki kırkıncı günde yapılır. Ancak yedi, yirmi, otuz, otuz yedi, otuz dokuz ve kırk birinci günlerde yapıldığı yöreler de mevcuttur. Bu günlerde yapılan kırklama işlemi, kırkıncı günde yapılan kırklama işlemiyle aynıdır (Erk, 1976: 101). Kırklama işleminin özünü su ile yıkanmak oluşturur. Kırklama için kullanılacak suyun içine tas, fincan, kaşık, yumurta kabuğu gibi nesnelerle kırk defa su ilave edilir. Bu suyun içine yöresel farklılık göstermekle birlikte kırk taş, kırk arpa, kırk demir anahtar gibi sayısal olarak kırk olmasına dikkat edilen maddeler koyulur. Bunları suya atarken ya her birine birden veya hepsine birden İhlâs suresi okunur. Suyun içine atılan altın, gümüş, demir, arpa, buğday, çakıl gibi maddeler suya kendi özelliklerini aksettirirler. Altın ve gümüş zenginlik, demir ve çakıl kuvvet, arpa ve buğday zürriyet simgeleridir (Acıpayamlı, 1974: 122). “*Kırk*” inancı özellikle Türk halklarının hüküm sürdüğü coğrafyada yaygın bir biçimde görülmektedir. Bu bağlamda özellikle tasavvuf ehillerinin kırk, kırklı ve

kırkın çıkarılması ile ilgili birbirilerini tamamlayan adeta bir bütünün parçaları mahiyetinde çok sayıda inanç ve uygulamaların varlığından bahsettikleri bilinmektedir. Arap Alevilerinde doğan bebeğin ancak kırkı çıktıktan sonra evden çıkarılmasına müsaade edilmektedir. Bu bağlamda bebek, hangi eve giderse gitsin bebeğin kundağına mendil içine para, şeker konulduğu söylenmektedir (KK33, KK55, KK71, KK82, KK150, KK169). Nusayrilerde doğumun ileriki safhalarında görülen âdet ve inanışların temelinde hem anneyi hem de çocuğu koruma anlayışı ve amacı yer almaktadır. Aslında ilgili âdet ve inanışların çocuk yetiştirmek için gerekli olan bilginin nesiller arasındaki aktarımı sağlaması amacıyla uygulandığı söylenebilir.

Hatay yöresi Arap Alevilerinde doğumdan sonra hem annenin sağlığını hem de çocuğun doğumunu kutlamak için ziyarete gidilir. Ziyaret amacıyla gelen konukların anneye ve bebeğe birtakım hediyeler (çeyrek altın, para, elbise, vb.) takdim edilmektedir. Ayrıca doğumdan hemen sonra lohusanın sütünün artması için tatlı ve şekerli yiyeceklerin de konu-komşu tarafından gönderilmesi de günümüzde hâlen yaygın olan bir gelenektir.

Hatay yöresi Nusayrilerinde doğum sonrasında da yapılan birtakım uygulamaların olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda saha içerisinde tespit edilen doğum sonrası uygulamalar şunlardır;

Nusayrilerde bebek, ilk yıkanmasından sonra vücuduna dövülmüş murt, tuz ve zeytinyağı karışımı sürülür (KK13, KK16, KK39, KK71, KK85).

Arap Alevilerinde çocuğun göbek kordonu düşünce evin başına atılır veya içine gömülürse evine bağlı olur. Türbe avlusunun duvarı üzerine bırakılırsa dindar olur (KK39, KK71, KK87, KK120, KK172).

Bebeğin gözleri sağlıklı ve parlak olsun diye kırklı bebeğin gözüne limon damlatılır (KK19, KK37, KK47, KK79, KK90, KK150, KK192).

Doğan çocuğun ileriki yıllarda teri kokmasın diye çocuk, kaya tuzuyla tuzlanır (KK17, KK25, KK29, KK83, KK91, KK176).

Oğlan çocuğunun saçını ilk kez amcası veya dayısı keser (KK29, KK46, KK61, KK82, KK88).

Bebeğin gözlerinin gösterişli ve güzel olması için göze sürme çekilebilir (KK38, KK116, KK119).

Doğan bebeğin sancısını önleyebilmek için bebeğin ağzına kimyon suyu veya anason damlatılır (KK64, KK88, KK125, KK154).

Bebeğin gazı ve sancısı olduğunda sırtı hafifçe ovalanır (KK75, KK125, KK143).

Yeni doğan bebeğe özellikle ilk altı ay, anne sütü haricinde bir gıda verilmemesine özen gösterilir (KK39, KK63, KK76, KK85, KK112, KK121).

Bebeğin sancısı olduğunda kaynatılmış kekik suyu da verilebilir (KK57, KK82, KK91, KK121, KK197, KK209).

Bebek doğar doğmaz yanaklarına parmakla bastırılırsa bebek, gamzeli olur (KK82, KK115).

Nusayrilerde kırklı olunduğuna inanılan yedinci ve kırkinci gün sonunda çocuk ve anneye banyo yaptırılır. Anne ve bebeğin çamaşırları yıkanır, aynı sudan beşik ve evin içine serpilerek kırk çıkarma hadisesi tamamlanmış olur (KK14, KK58, KK89, KK101, KK127, KK124).

Kırklama suyunun içine küçük bir pamuk parçası batırıldıktan sonra bebeğin beşiğinin başucuna konur. Bu uygulamadaki amaç, çocuğun saç ve sakalının ağırarak uzun ömürlü olma isteğinden kaynaklanmaktadır (KK36, KK43, KK55, KK106, KK109, KK169, KK179).

Kırklama işinin sonunda bir tarak veya murt dalıyla evin odalarına ve etrafına su serpilir. Bu eylemle evin huzurlu ve bereketli olacağına inanılmaktadır (KK40, KK53, KK169, KK179).

Kırklama işinden artan suyun muhakkak ayak değmeyecek bir yere dökülmesi gerekmektedir (KK39, KK82, KK84, KK101, KK169).

Arap Alevilerinde kırk çıkarma amacıyla ısıtılan suya, kırk taş, murt dalı venar kabuğu atılır (KK101, KK127).

Kırkı çıkarılan bebeğin başına tarak, kalbur ve yağlık konularak kırk tas su dökülür (KK18, KK25, KK92).

Kırk çıkarma eyleminden sonra anne ve bebeğin al basması, kırk basması, cin çarpması veya musallat olması gibi unsurlardan kurtulduklarına dair bir inanış hâkimdir (KK13, KK47, KK140, KK153).

Nusayrilerde mübarek gün ve gecelerde, gökyüzünün açık olduğu zamanlarda ve sünnetli doğan çocukların hayırlı ve uğurlu olduğuna inanılır (KK4, KK12, KK61,

KK92, KK96, KK160, KK203).

1.1.3.1. Diş Hediği

Nusayrilerde anne ve bebeğin kırkı çıktıktan sonra özellikle çocuk bağlamında birtakım uygulamaların olduğu da bilinmektedir. Bu uygulamalardan biri de diş hediğidir. Süt dişi çıkacak çocuğun ailesi, bulgur, fıstık kaynatarak konu komşuya dağıtır. Bu geleneğin adı diş hediğidir. Yörede, diş hediği geleneği yaygındır. Bir kalbura Kur'an, ayna, makas, kitap ve altın konup çocuk bunların üstüne oturtulmuş. Kaynatılan hedik, yeterince soğuyunca çocuğun başından dökülürmüş. Dişleri sağlam olsun diye, sağlam dişli birinin ağzına aldığı hedik ipliğe dizilir. Çocuğun omzuna iğnelenirmiş (Yenipınar, 2010: 323). Pişirilen hedikten bir avuç, çocuğun başına dökülür. Hiç diş çektirmeyen ve bütün dişleri sağlam olan biri ağzıyla çocuğun başından hedik alır. Bu hediklerden yedi ve otuz iki tanesi ipliğe dizilerek çocuğun omzuna takılır. Geriye kalanlar, akarsuya veya kuşlara atılır. Hedikten tabaklara konularak komşulara dağıtılır. Hediği alan komşular (Tabağa) para, yumurta, vb. şeyler koyarak geri yollarlar (Kireççi, 2001: 39-40). Hatay yöresi Arap Alevilerinde çocuğun ileride hangi mesleği seçeceğini belirlemek amacıyla uygulanan birtakım pratikler ve uygulamalar neticesinde yapılan bazı yorumların da var olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda çocuk, ilk dişini çıkardığında, yakın akrabaların da iştirakiyle “diş hediği” adı verilen küçük bir merasim düzenlenir. Bu merasimde, çocuğun önüne her birisi ayrı bir mesleğin işareti olarak kabul edilen makas, bıçak, ayna, bilezik, saat, kalem, kitap ve ekmek gibi nesneler bırakır. Çocuk bunlardan hangisini uzanarak alırsa, ileride o mesleği seçeceğine inanılır. Dolayısıyla Nusayrilerde hedik geleneği ile ilgili de birtakım inanışların ve uygulamaların olduğu bilinmektedir. Bunlar;

Bebeğin ilk dişi çıkar çıkmaz bugday ve nohutun haşlanmasıyla hedik adı verilen bir yiyecek pişirilir (KK86, KK93, KK125, KK161, KK194).

Nusayrilerde çocuğun ilk dişinin çıktığını gören kişi, çocuğa hediye alır veya beşiğindeki yastığın altına para koyar (KK37, KK112, KK153).

Pişirilen hediye konu-komşu, eş-dost ve akraba herkes davet edilir (KK87, KK98, KK127, KK162, KK195).

Hedik uygulamasının en önemli nedeni, çocuğun çıkan ilk dişini kutlamakla beraber diğer çıkacak dişlerinin sağlam olması niyetini içerisinde barındırır (KK56, KK91).

Hedik geleneğinde çocuğu bir kalbur içine oturturlar (KK38, KK113, KK154).

Çocuğun etrafına çeşitli nesneler bırakılır (KK13, KK121).

Ekmeğe uzanan çocuğun çiftçi olacağına inanılır (KK24, KK64, KK98, KK125, KK166, KK215).

Kur'an'a uzanan çocuğun hoca olacağı düşünülür (KK5, KK8, KK55, KK90, KK182).

Makasa uzanan çocuğun terzi veya berber olacağına inanılır (KK88, KK116).

Kitaba uzanan çocuğun okuyup iyi bir meslek edineceğine inanılır (KK26, KK88, KK107, KK152).

Bu inançlar akabinde Hatay Nusayrilerinde dişi değiştiren çocukların düşen dişlerinin yerine gelecek dişlerin daha sağlam ve sıhhatli olması, ömür boyu diş ağrısı çekmemesi için düşen dişlerini baş parmaklarıyla şehadet parmakları arasına alıp güneşe doğru veya bir evin damına atarak “*Gitsin köpek dişi, gelsin kuzu dişi.*” dedikleri bilinmektedir (KK31, KK83, KK115, KK144, KK192, KK216).

1.1.3.2. Ad Verme

Kişi adları; tarih, felsefe, dilbilim, sosyal antropoloji, edebiyat ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerin çalışma alanları içerisinde yer almakta ve her disiplinde farklı yönleriyle incelenmektedir. Farklı disiplinlerde kişi adları, çeşitli açılardan ele alınmıştır. Aynı disiplin içerisinde bile kişi adlarının amaca yönelik olarak farklı sınıflandırmalara tabii tutuldukları da görülür. Bu sebeple literatür açısından kişi adları, zengin bir geçmişe sahiptir (Sakaoğlu, 2001: 34). Ad, insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra, büyüsel ve gizemsel gücünü de belirten bir simgedir. Onun için yeni doğan çocuğa ismi gelişigüzel konulmaz. İsmi taşıdığı anlamın çocuğun karakterini, kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını biçimlendirecek özellikte olmasına dikkat edilir. Adın sözcük anlamının o adı taşıyana geçtiğine inanılmaktadır. Ad, insanın etik kişiliğinin de simgesidir. Adlar, gelişigüzel seçilmezler. Çocuğun doğduğu gün, zaman, mevsim, doğum yapılan yer, doğduğu sıradaki olaylar, kimi kişilere karşı duyulan hayranlık, ailenin yoksul veya varlıklı oluşu, moda daha önce kardeşlerinin yaşayıp yaşamadığı ve kültür, ad koymada önemli etmenlerdir (Örnek, 2000: 147-149). İslamiyet'ten önce kendi vatanının, milletinin ve kabilesinin adını kendine ad olarak seçen Türkler, İslamiyet'i kabul

ettikten sonra kendi adının arkasına memleketinin ve milletinin adını eklemek suretiyle memleketine ve milletine olan sevgisini ifade etmeye başladılar. Bu konuda Mahmud Kaşgarlı, Yükneklî Ahmet, Ahmet Yesevî gibi isimler örnek olarak verilebilir. İslamiyet’i kabul ettikten sonra, Türklerin “*İsmiñ gerçek ve kutsallığına inanmak*” anlayışı ile Arapların, “*İsim akideciliği*” birleştirilerek daha kuvvetli bir gelenek hâline dönüştü. Bebeğe gerçek adı verilmeden önce erkek ise Abdullah (Allah’ın kulu), kız ise Abide (Allah’a ibadet eden kadın) adları geçici ad olarak koyuluyordu. Üç erkek çocuğu olan, mutlaka birine “*Muhammet*” diye veyahut Muhammet’i sıfat yaparak (Muhammet Ali, Muhammet Dursun, Muhammet Akif, vb.) ad koyuyorlardı. Bu gibi uygulamalar artık müslüman olan Türk toplumunda zamanla bir gelenek hâline dönüşmüştür (Abdurrahman, 2004: 129-130). Kişi adları, toplumların kültürel tapuları içerisinde yer alan belirleyici unsurlardan birisidir. Bununla birlikte, her toplumda yer alan küçük guplarda kişi adlarının veriliş şeklinin belirli değişkenleri bulunmaktadır. Bu değişkenlerin başlıcaları; sosyal statü, ailenin yakın dönemde karşılaştığı travmalar (aileden bir kişinin ölümü, ailenin mevcut durumunu etkileyen kişiler, vb.), yaşanan döneme etki eden toplumsal olaylar, geleceğe yönelik beklentiler, ad veren kişinin sahip olduğu mental miras, aile büyüklerine verilen sözler, dinî kimliğe sahip kişilere adanan adaklardır (Uysal, 2012: 62).

Çocuğun cinsiyetine dayalı olarak adların daha doğumdan önce belirlenmesi yaygın bir uygulamadır. Adlarla ilgili olarak “*Çocuk kız olursa şu adı, erkek olursa şu adı vereceğim.*” denilir. Çocuk, dünyaya geldikten sonra da daha önce seçilen ad, cinsiyetine göre çocuklara verilir. Çocuğun adının en kısa zamanda verilmesi gerektiğine inanılır. Bunun için Anadolu’nun değişik yörelerinde çocuğun göbeği kesilirken ona bir ad verilir. Bu ada göbek adı denir. Birkaç gün sonra da esas adı verilir (Artun 2010: 150). Halkımız arasında göbek adı koyma geleneği de yaygındır. Göbeği kesilirken çocuğa koyulan ada “*göbek adı*” denir. Verilen bu isimler resmî kayıta geçtiği gibi geçmeden de çocuğun yakınları tarafından da kullanılabilir (Örnek, 2000:159).Çocukların adlarının verilmesinde türbe ve yatırların da etkisi vardır. Özellikle çocuğun olması sürecinde türbe ve yatırlardan fayda gördüğüne inanan kişiler, çocuklarına o türbelerde yatan şahısların adlarını verirler (Sevinç, 2008: 164). Ad koyma dinsel nitelikli bir törenle olur. Doğumdan üç gün sonra çocuğun adı konulur. Çocuğun ailesinin yemekler hazırladığı “*üç yemeği*” adı verilen toplantıda hoca,

bebeğin kulağına ezan okur. Adı konur ve üç defa kulağına bağrılır. Eski yıllarda çocuğa aile büyüklerinin adının verilmesi âdeti yaygındı (Artun, 2010: 139). Bebek doğduktan üç veya yedi günlük olunca isim konulma işlemi yapılır. İsim verilinceye kadar bebek göbek adı ile çağrılır. Ad verme günü bebeğin babası ve ad verecek olan zat, gusül abdestini veya abdestini alır. Bebek de yıkanarak temiz kundaklara sarılır. Aile ve ailenin dostları çağrılır. Ad verecek olan zat, besmele çekerek kapıyı açar lohusanın odasına girer. Bebeğin babası ile birlikte yatağın yanına varırlar (Kaya, 1995: 8-9). Hatay yöresi Arap Alevilerinde çocuğa ad verilirken geleneksel bağlamlara uyulmaya çalışılır. Genellikle bebeğin doğduğu gün ebe tarafından çocuğa, Muhammet, Mustafa, Emine, Ayşe, Fatma, Zehra gibi dinî bir ad verilir. Bu ad, çocuğun göbek adı olarak bilinir. Nusayriler için göbek adı, bu ritüelin olmazsa olmazı olarak algılanıp kişinin diğer dünyada göbek adı ile anılacağını düşünürler (KK13, KK30, KK87, KK92, KK117, KK123, KK168, KK211). Bebeğin asıl adı ise doğumun üçüncü günü veya yedinci günü verilir. Şıh veya aile büyüklerinden bir kişi, çocuğun kulağına hafif bir sesle ezan okuyarak ebeveyn tarafından kararlaştırılan adı üç defa bebeğin kulağına fısıldar. Arap Alevilerinde ad verilirken din büyüklerinin, aile büyüklerinin ve adak gibi özel bir durum varsa adak adanan türbedeki din büyüğünün adı verilir (KK19, KK63, KK106, KK130, KK142, KK145, KK212).

Genel itibarıyla toplumumuzda ölen bir kişinin (ata) adını yeni doğana vermek âdeti günümüzde hâlâ mevcuttur. Lakin dinî hayatını, müdahaleden uzak kalabileceği yerlerde geçirmeyi tercih eden Alevi zümreler, bu âdeti tamamıyla tenasüh fikriyle bağdaştırmaya çalışmışlardır. Nusayrilere göre ölen kişi, eğer hayatında faydalı bir kimse olmuş ise, onun ruhu yeni doğana, onu kâmil bir insan olarak yetiştirmek üzere verilir (KK14, KK16, KK53, KK58, KK77, KK85, KK123, KK133).

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplumumuz, Hz. Muhammet sevgisini eksiltmeden devam ettirmektedir. Bu sevginin tezahürü, her fırsatta ve çeşitli vesilelerle dile getirilmektedir. Çocuklara isim verilirken, öncelikle Hz. Muhammet'in, aile efradının ve genel olarak ehlibeytinin isimlerinin öne çıkması; "Muhammet, Ahmet, Mehmet/Mahmut, Ali, Hasan Hüseyin, Mustafa, Emine, Halime, Ümmü Gülsüm, Ayşe, Fatma, Zehra ve benzeri isimler konulması buna güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bunun birçok sebebi ve dayanağı vardır. Bunlardan biri Kur'an, diğeri de Hz. Muhammet'in Sünneti ve Hadisleridir (Küçük, 2009: 110; KK16, KK74, KK120, KK128, KK151).

Hatay Nusayrilerinde yeni doğmuş çocuğa ad koyma eyleminde çeşitli rütüellerin varlığı görülmektedir. Arap Alevilerinde bebeğin doğumuyla beraber yapılan ilk işlemlerden birisi de isim koymaktır. Bebeğe verilecek isim, genel hatlarıyla daha önceden belirlendiği için ad verme işi bir an önce yapılır. Geleneksel bağlamda bebek kız ise babaanne, erkek ise büyükbabanın ismi konulmaktadır. Eğer bebek bir adak sonucu doğmuş ise adağın niteliğine göre bir din büyüğünün veya kanaat önderlerinden birinin ismi konulmaktadır.

Arap Alevilerinde çocuğa verilecek isimler konusunda ise son zamanlarda sosyal değişmelere paralel olarak farklı isimler verilmekle beraber genel anlamda ehlibeyt, 12 İmam ve Alevilik kültürüyle ilgili isimlerin (Muhammet, Ali, Haydar, Şaban, Rıza, Ali Rıza, Murtaza, Hasan, Hüseyin, Cafer, Musa, Mustafa, Yusuf, Hasibe, Hüda, Zeynep, Fatma, Nesibe, vb.) verilmesi yapılan derlemelerde kendisini hissettirmiştir (KK98, KK132, KK158, KK176, KK197). Ali'nin velayeti bağlamında ilk üç halifenin hilafeti, yörede yaşayan Nusayri zümresi tarafından kesinlikle kabul edilmemiş ve ayrıca yeni doğan çocuklara Ebu Bekir, Ömer ve Osman gibi isimlerin verilmemesine özen göstermiştir. Söz konusu isimlerin derleme faaliyetlerinde istisnâ olarak karşılaşıldığı da burada belirtilmelidir. Aile, çocuğa ad vereceği gün eş, dost ve akrabalarını çağırır. Çocuğun adını verecek olan kişi (Şih veya aile büyüğü olabilir.) abdest aldıktan sonra kıbleye karşı durur. Akabinde şih, çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına da kamet getirip adını üç kez söyler.

Arap Alevilerinin ezanı şöyledir:

“Allahu ekber (4 kere)

Eşhedü enlailahe illallah (2 kere)

Eşhedü enne Muhammeden resulallah (2 kere)

Eşhedü enne aliyyen veliyullah (2 kere)

Hayya alas salat (2 kere)

Hayya ala felah (2 kere)

Hayya ala hayrul amel (2 kere)

Allahu ekber (2 kere)

La ilahe illallah (2 kere)

İşte Caferi mezhebinin ezanı budur.

Namaz ikameti olarak ezana ekleri şöyledir;

Kad kameti ssalat (2 kere)

Allahu ekber (2 kere)

La ilahe illallah” (Sinanoğlu, 1997: 39-40; Kaya, 1995: 10-11; Serin, 2005: 427-428, KK8, KK12, KK79). Ezan okunduktan sonra şih, Hz. Muhammet Mustafa ve Hz. Ali-el-Murtezâ yoluna bağlı kalarak hayırlı hizmetlerde bulunsun dileklerini belirtir ve böylelikle çocuk, ailesi ve toplum tarafından kendisine hitap edilecek ismi almış olur (KK10, KK11, KK156, KK189, KK208).

1.1.3.3. Sünnet

Anadolu’da, özellikle müslümanlar ile Museviler arasında sünnet yaygın bir inançtır. Erkek çocukları belli bir yaşa gelince erkeklik öğelerinin ucundaki deriyi kesme yüzyıllar boyunca uygulanan bir gelenektir. Bunun İslam diniyle Türkler arasında, özellikle müslüman Türkler arasında yayıldığı biliniyor. Ancak sünnet olayının müslümanlıkla ilgisi yoktur. İslam dininin doğuşundan çok önceki çağlarda Mısırlılarda, daha sonra İbranilerde sünnet olayı uygulanıyordu. Bunun kadınlara uygulandığı dönemler de vardı. Afrika’da yaşayan birtakım topluluklar kadınları da sünnet ediyorlardı. Sünnet, totem inançlarının bir sonucudur. Erkek çocuk, belli bir yaşa gelince totem değiştirmede ağır bir sınavdan geçerdi. Üreme organının bütün derisi soyulurdu. Sesini çıkarmayan, acıya katlanan yiğit sayılırdı. Zamanla yalnız adı geçen yerin ucundaki derinin kesilmesiyle yetinildi. İslam dini, bu çok eski inancı olduğu gibi benimsedi (Eyüpoğlu, 1998: 170). İslam’ın kabul ettiği âdetlerden birisi de, hıtan yani sünnet olmaktır. İslam öncesi pek eski devirlere kadar uzanan bu âdet, erkek çocuğun tenasül uzvunun ucundaki deri parçasının kesilip alınmasından ibarettir. İslam öncesinde Türk hayatında sünnet olma geleneği ve inancı yoktu. Belki Musevi olan Türk boyları sünnet olmuşlardır. Ancak, Türklerin çoğunluğu müslüman olduktan sonra sünnet olmayı bir gelenek ve inanç olarak kabul etmişlerdir (Çoşkun, 2009: 183; Artun, 2010: 142). Sünnet yaşının belirlenmesinde ailenin durumu, ekonomik etkinliği gibi faktörler belirleyici olmaktadır. Ancak en geç 14 - 15 yaşına varmadan çocuğun sünnet edilmesine özen gösterilmektedir. Çok erken yaşlarda yapılan sünnetin amacı, çocuğun acı çekmesini ve korkmasını önlemektir. Öte yandan akranlarının zamanı geldiğinde törenle sünnet olmaları ve hediyeler almaları çocuğu imrendireceği için kendisini bu sevgi ve ilgi odağı olaydan yoksun kıldıklarından dolayı anne ve babasına çocuğu geçici bir süre için soğutabilir. Sünnet zamanı olarak genellikle yaz ve sonbahar mevsimleri

seçilir. Zaman konusunda çocukların okul durumları, yaranın iyileşme süresi, tarımla uğraşanların ürünü kaldırma işleri rol oynamaktadır. Çocuğunu sünnet ettirmeye karar veren aile, sünnet gününü yakınlarına, komşularına haber verir. Özellikle geleneksel kesimde düğüne çokça kimsenin çağrılmasına dikkat edilir (Örnek, 2000: 173-175).

Nusayrilerde çocuğunu sünnet ettirmeye karar veren aile, sünnet tarihini belirler. Hatay'da sünnet düğünleri genellikle ilkbahar, yaz veya sonbahar mevsimlerinde yapılır. Sünnet tarihinin kararlaştırılmasında çocukların okula devam etme durumları dikkate alınır (KK14, KK22, KK47, KK48, KK59, KK60, KK67, KK72, KK94, KK157, KK210, KK219, KK235). Hatay yöresi Arap Alevileri, erkek çocuklarını genel olarak 1 ve 7 yaşları arasında sünnet ettirmektedirler. Onlara göre sünnet geleneği, Hz. İbrahim ile başlar (KK48, KK51, KK53, KK59, KK157, KK164, KK179, KK185). Sünnet yapılmadan önce veya sonra Kur'an okumak ve dua etmek, deyim yerindeyse artık bir gelenek hâline dönüştürülmüştür. Çeşitli nedenlerden (ölüm, hastalık, vb.) dolayı sünnet olma yaş aralığıyla ilgili kimi zaman değişiklik görülse de yörede söz konusu zaman aralığına dikkat edildiği dile getirilmektedir. Sünnet günü yakın çevreden herkes davet edilir. Sünnet olacak çocuklara sünnet giysisi alınır veya dikilir. Sünnet hazırlıkları yapılırken çocuk yıkanır ve tıraş edilir. Sünnet kıyafeti genellikle üzerinde “*maşallah*” yazılan bir başlık, beyaz pantolon ve ceketle yeni bir çift beyaz ayakkabıdır. Gömlek, çorap, ayakkabılar da beyazdır. Ayrıca çocuğun eline bir de süslü asa verilir (KK53, KK59, KK60, KK99, KK102, KK126, KK145, KK185, KK193, KK210, KK219, KK235). Sünnete birkaç gün kala çocuğun sünnet olacağı oda ile çocuğun yatacağı yatak ve köşe süslenir. Renkli kâğıtlar, balonlar, resimli duvar havluları süsleme eşyası olarak kullanılır. Törenden önce sünnet olacak çocuk, sünnet elbisesi giydirilip atla, faytonla, otomobil ile veya traktörle arkadaşlarıyla birlikte gezdirilir. Sünnete hazırlanan çocuk, evde, bahçede, gazonoda, düğün salonu gibi mekânlarda sünnet edilir. Sünneti tecrübeli sünnetçiler ya da doktorlar yapar (KK14, KK44, KK47, KK67, KK72, KK124, KK126, KK157, KK164, KK241, KK253, KK263, KK270, KK272). Sonra çocuk önceden hazırlanmış olan süslü sünnet yatağına yatırılır. Genellikle çocuk sünnetten önce civardaki veya kentlerdeki türbe ve yatırlara, mesire yerlerine ve sahilde kordon boyuna götürülür (KK60, KK67, KK72, KK94, KK99, KK126, KK145, KK147, KK157, KK164, KK179, KK185, KK193, KK210, KK219). Hatay'da sünnet düğünleri, yöredeki evlilik düğünleri gibi görkemli

yapılmaktadır. Sünnetten bir gün önce, sünnet kınası yapılmakta burada evde eğlenilmekte, çocuğa ve gelenlere kına yakılmaktadır. Hatay yöresinde sünnet düğünleri cuma, cumartesi veya cumartesi, pazar olmak üzere iki gün yapılır. Yörede bir gün önce yapılan kına gecesi, sünnetin olmazsa olmazlarından. Kına gecesinde ailenin eş, dost, akrabaları toplanarak çocuğu oynatırlar (KK14, KK44, KK47, KK48, KK72, KK94, KK99, KK102, KK145, KK147, KK157, KK164, KK179, KK272). Ertesi gün, öğlen saatlerinde bir araba konvoyu oluşturularak sünnet çocuğu gezdirilir. Konvoydaki tüm arabalara birer havlu ve kırmızı tülbent bağlanır. Kına gecesinden bir gün sonra sabahın erken saatlerinde çocuk, sünnet yaptırılır (KK59, KK60, KK67, KK110, KK112, KK124, KK126, KK145, KK147, KK157, KK210, KK219, KK253). Çocuk, sünnet olmaya hazırlanınca, kirvesi tarafından sünnetçiye doğru sıkıca tutulur, sünnetçi tarafından pipisinin uc derisi kesilerek sünnet edilir ve böylelikle çocuk, “*erkekliğe ilk adımı*” atmış olur. Akabinde o günün akşamı da sünnet düğünü yapılmaktadır. Yörede çocuğun sabah saatlerinde sünnet yaptırılmasının en önemli nedeni çocuğun kalabalıktan korkup kendini kasabilme ihtimalini ortadan kaldırmaktır (KK94, KK99, KK102, KK110, KK157, KK164, KK179, KK185, KK238). Sünnet düğünü yapılacak mekâna genellikle gösterişli ve süslü karyolaların koyulduğu bilinmektedir. Sünnet olan çocuk, düğün başladıktan sonra alkışlarla bu salona getirilip yatağına yatırılır. Hafif ağrısı olan çocuk, düğünü yattığı bu yerden izler. Erkekliğe adımın ilk basamağı olan sünnet geleneği, misafirlerin tebrik ve hediyeleriyle sona erer (KK22, KK52, KK111, KK149, KK170, KK183, KK189, KK214).

Hatay yöresi Nusayrilerinde erkek çocuğun doğmasıyla beraber kirve seçimi yapılmaktadır. Toplumumuzda kirveliliğin önemli bir yeri vardır. Zaten kirve olan kimse, çocuğun babasının en yakın arkadaşlarından biridir. Artık kirve olan kimse bundan sonra çocuğun önemli bir akrabası sayılacaktır. Arap Alevilerinde babanın en yakın erkek arkadaşı, bebeğin doğumu ile birlikte kirve olacağını beyan etmektedir. Aile reisinin yani babanın yakın arkadaşı olduğu için bu teklif, kabul edilmektedir. Eğer aile, teklifi getiren kişiyi onaylamıyorsa: “*Kusura bakma, daha önce başka biri kirve olacağım dedi.*” diyerek kişinin teklifini geri çevirmektedir. Bu seçimi aile de yapabilmekte, istedikleri kişiye “*Kirvemiz olacaksın haberin olsun.*” diye söylemektedirler (KK94, KK102, KK124, KK131, KK146, KK155). Nusayriler için sünnet, ilk mürüvvettir. Özellikle sünnet çocuğunun büyükanne ve büyükbabası hayatta

ise onların da bu mürvveti görmesi için sünnet düğünleri çok geç zamana bırakılmamaktadır. Sünnet sırasında çocuğu kirve tutar. Kirve, sünnet olan çocuğun elini koluna tutan ve çocuk üzerinde babalık hakkı olan kimse anlamına gelmektedir (KK135, KK157, KK167, KK180, KK208).

Buradan hareketle, sünnet olacak çocuğa ailenin sosyal yapısına göre bir kirve bulunur. Kirvenin aile içindeki konumu çok önemlidir. Kirve, artık aileden biridir. Sünnet tarihi belirlenmeden önce, sünnetin düğünle mi, mevlütlü mü, yapılacağı kararlaştırılır. Ona göre dosta, akrabaya haber verilir. Davetiye (okuntu) gönderilir. Davetiyenin niteliği, ailenin gelir düzeyine göre değişmiştir. Kimi aileler; mendil, kumaş, gömlek, çorap dağıtırken, kimi aileler de, basılı davetiye gönderirlermiş. Çocuğun sünnet elbisesini kirve satın alır, hatta tören masraflarının bir bölümünü de yine bizzat kendisi karşılamış. Sünnet olacak çocuğa törenden bir gün önce, sünnet elbisesi giydirilir. Yakın çevredeki, ziyaret yerlerine götürülerek gezdirilir. Sünnet olmadan önce, düğünlerdeki gibi kına gecesi yapılır. Sünnet günü evde, çok çeşitli yöresel yemekler pişirilir. Bunlardan en önemlisi dövme yemeği ve keşkekdir. Dövme, değirmende kabuğu soyulmuş, özel çekilmiş buğdaydan et ile yapılan bir çeşit pilavdır. Sünneti yapan kişiler, Kırıkhan, Antakya, Reyhanlı yörelerinde oturan sünnet ustalarıdır. Sünnetçilik, bu kişilerin baba mesleğidir. Sünnet düğününde, davullar çalınır. Halaylar çekilir. Mevlüt ile yapılan sünnette, mevlüt okunduktan sonra sünnet gerçekleştirilir. Kirve, çocuğu kucağına alır; onu hediyeler, tatlı sözlerle yatıştırdıktan sonra kucağında tutarken sünnetçi, sünneti yapar. Sünnet sonrası çocuk, özel hazırlanmış süslü sünnet yatağına yatırılır. Davetliler hediyelerini çocuğa verir. Kirve, çocuğun yanından ayrılmaz (Yenipınar, 2010: 324). Kirvelik, ilk defa Medine döneminde uygulanmıştır. Aralarında herhangi bir bağ bulunmayan fakat birbirlerini seven iki aile arasında bağlayıcı özellikler taşıyan dinî uygulamadır. Kivrelilik sayesinde aralarında akrabalık bağı bulunmayan iki aile, kivrelilik sayesinde akraba olmaktadır. Sünnet edilecek yavruyu kucağında tutan ve ona karşı bazı görevlerini yerine getiren kimse, o aile ile kivre olur. Sünnet düğünü sonuna doğru çocuk, kivre tarafından kucaklanarak sünnet yatağının yanına getirilir. Hazırlanan yüksek bir yere oturarak çocuğu kucağına alır. Ellerini ve ayaklarını, kendisine zarar vermemesi için tutar, sünnet anında yapacağı çırpınıyla elinde olmayarak kendisine zarar verebilir. Çocuğun zarar görmemesi için kivre son derece uyanık davranır (Kaya, 1995: 15-16). Kirveliliğin

en önemli fonksiyonlarından biri, iki aile ya da aile grupları arasında yakınlık sağlamasıdır. Diğer fonksiyonlarından biri, taraflara statü kazandırmasıdır. Statü kazanmak iki taraflıdır. Sünnet çocuğuna kirve olan kişi bir statü kazanırken, aynı zamanda kirve vasıtasıyla çocuk ailesi de statü kazanmaktadır. Bunun dışında sünnet olan çocuk, ailesinden başka güvenebileceği bir şahsa ya da aileye daha sahip olmaktadır. Çünkü kirve, ilerde çocuğun yetişmesinde, evlenmesinde önemli fonksiyonlara sahip olacaktır (Aksoy, 1997: 44-52). Hatay yöresi Nusayrilerinde kirvelik kandan gelen akrabalık bağı gibi algılanır. Yörede kirveye büyük sevgi ve saygı duyulmaktadır. Kirveler; “*Kanımız eteğine akmıştır.*” diyerek birbirleri için ne kadar değerli olduklarını anlatırlar. Kirvelik, birçok durumda akrabalıktan önde gelir. Kirve olan ailelerin tüm bireyleri birbirine “*kirve*” diye hitap ederler. Kirve, Arap Alevilerinde din amcasından sonra çocuk için önde gelen kişilerden biri olarak algılanır. Bu noktada yapılan derlemelerde dikkat çeken hususlardan birisi de din amcasının çocuklarıyla evlenmek yasak iken kirveye aileden kız verilebileceği; ama o aileden kesinlikle kız alınamayacağı görşüdür (KK40, KK44, KK53, KK59, KK99, KK102, KK110, KK147, KK157, KK164, KK210, KK219, KK253, KK263).

Günümüzde kirvelik geleneğinin artık eskisi kadar etkisin kalmadığı da dile getirilmektedir (KK14, KK45, KK54, KK84, KK95, KK114, KK138).

Sonuç olarak kirvelik kavramı, Anadolu’da çeşitli bölgelerde görünmesine rağmen, özellikle Hatay Arap Alevi zümresinde daha etkili bir biçimde görülmektedir. Yörede kirve olan kimse düğün masraflarının bir bölümünü karşılayarak kirve olduğu aileye samimiyeti ve dostluğunu da ifade etmiş olur. Nusayrilerde kirveliliğin en önemli fonksiyonlarından birisi de hem kirvenin hem de çocuğun ailesine statü kazandırmasıdır. Söz konusu statüyle beraber kirvenin çocukları ve sünnet olan çocuk, kendi ailesinden başka bir şahsa ya da aileye daha sahip olmaktadır. Zaten yörede kirvelik, sünnetle başlayıp çocuğun evlenmesine kadarki süreçte varlığını tüm içtenliliği ve samimiyetiyle devam ettirmektedir.

Yapılan derlemelerde Hatay yöresi Arap Alevilerinde sünnetle ilgili birtakım uygulama, pratik ve inançların olduğu tespit edilmiştir. Bunlar genel hatlarıyla şöyledir:

Nusayrilerde sünnet olmanın Hz. İbrahim’den bu yana gelen bir gelenek olduğuna inanılır (KK14, KK65, KK103, KK159, KK182, KK220).

Erkek çocuklar en geç on yaşına kadar sünnet ettirilmelidir (KK22, KK66, KK110).

Sünnetten hemen önce ufak bir mevlüt okutulur (KK48, KK80, KK131, KK175).

Sünnet edilirken kirve, çocuğun iki elini bacağına üstünden hareket etmeyecek sıkı bir şekilde kucağında tutar (KK14, KK68, KK114).

Kirve, erkek çocuğun doğumundan kısa bir süre sonra belirlenir (KK36, KK58, KK72, KK126, KK168).

Kirve, düğün masraflarının büyük bir bölümünü karşılar (KK36, KK145, KK198).

Sünnet düğünü salonunda karyola ve süslemeyle kirve ve ailesi ilgilenir (KK54, KK95, KK136, KK185).

Sünnet düğünleri, ailenin maddi imkânlarına göre yemekli veya pasta ve çerezli yapılır (KK46, KK53, KK74, KK94, KK118, KK135, KK183, KK219).

Çocuğun kirvesi, çocuğa iç çamaşırı, sünnetlik elbise ve altın takı alır (KK60, KK102, KK141, KK193).

Eski zamanlarda sünneti mahallenin berberleri yapardı (KK50, KK158, KK210).

Günümüzde sünnet, abdal adı verilen fenni sünnetçiler tarafından yapılır (KK34, KK68, KK114, KK165, KK217).

Abdal sünnetçiler bu işi, baba veya ustadan öğrenirler (KK48, KK157, KK208).

Sünnetlerin büyük bir bölümü hâlen abdallara yaptırılırken küçük bir bölümü de hastahanelerde yaptırılmaktadır (KK48, KK50, KK81, KK132, KK177).

Sünnet yapan abdallara para haricinde bir çift beyaz havlu ve har sabunu verilir (KK11, KK44, KK150, KK203).

Sonraki günlerde pansumana gelen abdallara evden bir miktar bakliyat verilir (KK77, KK129, KK163, KK183, KK187, KK195) .

1.2. Evlenme

Evlilik; toplumların hukukunun, dininin, örf ve âdetlerinin belirlediği kurallara uygun olarak bir kadın ve bir erkeğin yeni bir aile oluşturmasıdır. Dilimizde evlenme veya evlendirme terimleri, evlenen erkek veya kadının ayrı bir yuva ve aile kurması anlamına gelir. Her toplumun kendine ait farklı evlilik kuralları ve merasimleri vardır. Ancak hepsinin amacı ve ortak noktası yeni bir aile kurmaktır. Bu nedenle evlilik

olayının hem bireysel, hem de toplumsal boyutu vardır. İnsanlar, içinde bulundukları toplumların kurallarına göre evlenmek zorundadırlar. Evlilik, birey için hayati önem taşır. İnsanın hayatındaki en önemli dönüm noktalarından birisi evliliğdir. İnsan doğarken kendi aile ve çevresini seçme şansına sahip olmazken evlilik yoluyla eşini ve yeni aile çevresini seçme şansına sahiptir. Fert ve toplum için hayati önem taşıyan evlilik olayının gerçekleşmesinden önce, toplumumuz tarafından belirlenen eş seçme kıstasları ve evlilik merasimleri vardır. Bu merasimler söz kesme, nişan, kına, nikâh ve düğün gibi uygulamalardır. Türk toplumu millî ve manevi bakımdan aile kurumuna mukaddes bir değer yüklemiş, buna göre de eş seçiminde ve terciğinde çeşitli kıstaslar belirlemiştir. Bu kıstaslara bakıldığında kadında ve erkekte soy, sop, aile, ekonomik durum, fiziki güzellik (kadında), dinî inanç ve meslek gibi özellikler aranmaktadır. Ayrıca bu özelliklerin yanında kırsal bölgelerde kadınların çalışkanlığı, iş becerileri, el becerileri, misafir ağırlama, hizmet ve saygı gibi özellikler önem taşırken erkeklerde çalışkanlık, dürüstlük ve güvenilirlik aranır (Gelenekten Geleceğe, 2009: 128-129). Genel olarak aile kavramı ile farklı soylardan gelen ve birbirleriyle kan bağı ilişkisi olmayan, genellikle özel ve ayrı bir konutta kendi çocuklarıyla oturan bir erkekle bir kadının oluşturduğu birim kastedilir. Aile, sosyal grupların tabii ve en ilkinin teşkil eder (Türkdoğan, 1991: 25).

Alevilik denildiği zaman akla ilk gelen kurum, evliliğdir. Alevilik evlilik kurumunun üzerine kurulmuştur. Evlilik, alenidir Alevilikte. Meşrudur. Alevilerde evlilik en kutsal kurumdur (Öztürk, 2005: 202). Alevilikte aile kurumunu anlayabilmek için eski Türklerdeki aile kurumuna ve daha sonraki gelişimine bakmakta yarar vardır (Bal, 1997b: 106). Hatay yöresi Arap Aleviliği kültüründe geleneksel aile kurumunun en belirgin özelliği, evlilik anlayışlarının tek eşlilik (monogami) üzerine kurulmuş olması ve boşanmanın kesinlikle istenmeyen bir durum olarak algılanma hadisesi olmasıdır. Nusayrilerin geleneksel yerleşim yerleri kırsal bir özellik arz ettiğinden evlilikler, genellikle iç evlilik biçiminde yani o toplumun kendi içinden olan bir Aleviyle yapılması adeta bit tabu olarak görülmüş ve uygulanmıştır. Söz konusu kurala uymayanlar, o topluluktan dışlanmaya kadar varan ağır yaptırımlara maruz bırakılmıştır.

Evlilik ile ilgili inanışlar, bütün dinlerde ve topluluklarda var olan en önemli işlemlerdendir. Oluşumu, gerçekleşmesi, uygulaması ve eylemleri ile evlilik, bütün toplumlarda birbirinden ayrılmaktadır. Aynı soya ve kültüre mensup milletlerde, evlilik

ve sonrası ile ilgili inanış ve uygulamalar benzerlikler göstermektedir. Ailenin sembolü ev, evin sembolü “*ocak*”, ocağın sembolü ve temeli aile, ailenin başlangıcı da evliliğdir. Evlilik; “*sönmez bir ateşin/meşalenin yakılması*” şeklinde algılanmakta ve “*kutlu*” sayılmaktadır. Bundan dolayı ailenin oluşumuna ve devamına büyük önem verilmiş, inanış ve uygulamalar geliştirilmiştir. Evliliğin olması kismete bağlanmış; evlenen kızlar için “*kısmeti açıldı*”, evlenemeyenler için “*kısmeti bağlı*” terimleri kullanılmıştır. Kısmeti bağlı olanların “*bahtının açılması*” için inanışlar ve uygulamalar geliştirilmiştir. Türbelere/yatırlara giderek dilekte bulunma, muska yazdırma, fal baktırma, evlenecek kızın ayakkabısına isim yazdırma, cuma namazından ilk çıkana “*kilit açtırma*” bu inanışlardan ve uygulamalardandır (Küçük, 2009: 178). Evlilik, genel olarak ilk insanla başlayan ve insanların çoğalıp nesillerini devam ettirmeleri amacıyla süregelen sosyal ve fitrî bir olaydır. Aslında evlilik hadisesi yasal olan veya olmayan yollarla ilk insandan günümüze kadar devam etmiştir. Ancak özellikle Anadolu’da, evlilik müessesesinin yasal yollarla yapılmasına geçmişten bugüne kadar ayrı bir önem verildiği de bilinmektedir. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Anadolu’da da bir anne ve baba için hayatlarının en önemli olaylarından birisi de çocuklarının mürüvvetini görmektir. Evlenme çağına gelen çocukları için anne ve babalar sevinçle, hayırlı kısmet aramaya başlarken evlenme çağı geçen ya da geçmek üzere olan çocukları için derin bir üzüntü duymaktadırlar. Nusayrilerde topluluk dışından evliliklere diğer topluluklarda olduğu gibi sıcak bakılmamakta ve bu konuda ısrarcı olan kişi veya kişilere birtakım toplumsal yaptırımlar, uygulanmaktadır. Söz konusu yaptırımlar ağır olduğu için bu noktada ısrarcı olan birey veya bireylerde kaçma veya kaçırma eylemlerini gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Bu noktada üzerinde durulması gereken önemli bir ayrıntı ise Aleviler başka toplumlardan kız alırken, söz konusu topluluklara kız vermeme hususunda katı bir yapıya sahiptirler. Yani Alevi inancına mensup birinin yine kendi inancına mensup biriyle evlenme zorunluluğu vardır.

Nusayri olan bir erkek veya kadın, Nusayri olmayan biriyle evlenmesine müsaade edilmediği gibi bu durum hoş da karşılanmaz (KK17, KK45, KK78, KK90, KK119, KK130, KK148, KK174, KK219).

Bir milletin huzur ve mutluluğu, birlik ve dayanışması, elbette milleti meydana getiren ailelerin durumlarına bağlıdır. Dolayısıyla aile düzeni sağlam olan milletlerin, temelleri de sağlam yapılara dayanır. Ömür boyu birlikte yaşayacak olan eşlerin evliliğe

karar vermeden önce birbirlerini görmeleri ve beğenmeleri, ileride bazı problemler çıkmaması bakımından önemlidir. Her kültürde olduğu gibi Nusayri kültüründe de zamanı gelen kızlar ailesinden “*Allah’ın emri ve Peygamber’in kavli*” üzerine istendikten sonra düğünün bir ön hazırlığı olan nişan yüzükleri takılır. Buradan hareketle Hatay yöresinde evlenmeden önce eş seçme dışında, söz kesme, nişan töreni, kına gecesi, nikâh kıyma, vb. geleneklerin olduğu bilinmektedir. Söz konusu gelenekler, ilgili başlıklar altında bir sıralama dâhilinde ele alınacaktır.

1.2.1. Evlilik Öncesi

Evlilik, insan hayatının önemli geçiş dönemlerindendir. Toplum hayatında kültürel öğelerin en yoğun yaşandığı sosyal hayat alanlarından birisini teşkil eder. Evliliğin temelini oluşturan aile ve aile kurmayla ilgili ritüellere, insanlık tarihinin ilk dönemlerinde bile rastlanır. Tören ve ritüeller, bağlı bulunduğu kültürün kuralları ve kalıplarına uydurularak gerçekleştirilir. Evlenme hadisesi tören, töre, âdet, gelenek, görenek ve inanmalar bakımından zengin bir tablo çizer (Çopuroğlu, 2000: 164). Yaşamın ikinci geçit dönemi olan evlenme, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlemesi bakımından her zaman ve her yerde önemli olay gözüyle görülmüştür. Ailenin, toplumsal yapının temeli olması, bu birliği sağlayan evlenme olayına evrensel bir nitelik kazandırmıştır. Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir. Öte yandan, toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri yani kısaca kültürleri, evlenme biçimlerini de belirlemektedir. Her toplum ya da her gup, kendi yapısına uygun evlenme biçimlerini yeğlerken yapısına aykırı düşecek olanları da önlemeye çalışmaktadır (Örnek, 2000: 185; Artun, 2010: 147). Evlilik, insan hayatında iki gencin hayatını birleştirmesiyle oluşan önemli geçiş dönemlerinden biridir. Evlilik ile ailenin temeli atılmaktadır. Evlilik kurumu daha önce gençlerin anne ve babalarının verdiği kararla kurulurdu ve bu karara karşı gelindiğinde gençler, kaçarak evlenirdi. Günümüzde gençlerin kararlarına anne ve babalar genellikle onay verdikleri için kaçarak evlenme olayı eskiye göre ciddi oranda azalmıştır. Her ne kadar anne ve baba, gencin düşüncelerini dinleyip onun evlilik kararına destek verse de birey, yaşadığı

toplumun gelenek, görenek, töre ve yasalarına uymak zorundadır (Altun, 2004: 226). Bu noktada Hz. Muhammet, “*Sizin en hayırlınız, zevceleri hakkında hayırlı olanlardır.*” buyurmuştur. Yine Cafer Sadık da “*Evleniniz fakat boşanmayınız. Zira boşanma, gökteki melekleri ve Arş-ı Âlâ’da oturanları titretir, sarsar.*” demiştir. Her ikisi de kadına saygıyı istemişlerdir (Zelyut, 1994: 62; KK1, KK2, KK9, KK10, KK49, KK69, KK79).

Geleneksel kesimde kızın ve erkeğin biyolojik ve fizyolojik gelişmeler neticesinde buluğ çağına girmesiyle evlilik çağı başlar. Bu belirtilerle birlikte kişisel sorumluluklar da artar. Kızlar, ev işlerine katılarak aile ve gup içerisinde genç kızlığın gerektirdiği rollere bürünür. Karşı cinsle ilgilenmeye başlarlar. Erkek çocuk da, aynı şekilde toplumsal rolüne bürünerek evin ekonomisine katkıda bulunmaya başlar. Erkeğin askerliğini yapması, iş bulması, vb. evlenmesi için geçerli sayılan ölçütlerdir. Ayrıca büyük kardeşlerin daha önce evlenmelerine dikkat edilir. Abla veya ağabeyinin izni olmadan, küçük kardeşe evlenme sırası verilmez. Kırsal kesimde evlenme, kentlere göre daha erken yaşlarda olmaktadır (Örnek, 2000:189-190; KK33, KK67, KK111, KK164, KK214). Anadolu’nun her yerinde olduğu gibi Nusayrilerde de evliliğe çok ayrı bir önem verilir. Bu denli önemli bir yeri bulunan evlilik hadisesinde özellikle düğün töreninin gösterişli bir biçimde şenliklerle yapılmasına riayet edilir. Bu bağlamda Hz. Peygamberin bir sünneti olarak da görülen düğün törenlerine Nusayri cemaati her daim hassasiyetle yaklaşmışlardır. Söz konusu hassasiyet, kız istemenin daha ilk adımı olarak adlandırılan dünürçülükte “*Allah’ın emri Peygamber’in kavli*” sözüyle kendisini hissettirmektedir. İlgili kız isteme sözü, Nusayrilerde evliliğin dinî yönüne işaret ettiği gibi aynı zamanda bir sünnet olarak da değerlendirildiğini ifade etmektedir.

Hatay Nusayrilerinin evlilik ilişkilerinde ilk tercih genellikle gup içi evliliktir (KK28, KK35, KK109, KK150, KK184, KK191, KK219). Arap Alevileri, evlilik tercihlerini amcakızı, teyzekızı gibi çapraz ya da paralel kuzen evliliklerinden ya da aralarında hiçbir akrabalık bağı bulunmayan ama aynı inanç gubundan bir kişiden yana kullanmak isterler. Söz konusu bakış açısının günümüzde gittikçe yumuşadığı yani az da olsa farklı inanç guplarından eşler seçilebildiği görülmektedir.

Hatay yöresi Nusayrilerinde belli bir yaşa gelip evinin, eşinin ve doğacak çocuklarının sorumluluğunu alabilecek kız ya da oğlanın evlendirilmesi gerektiğine inanılır. Halk arasında “*Demir, tavında dövülür.*” atasözünden hareketle her şeyde

olduğu gibi evlilikte de zamanlamanın önemli olduğu ifade edilir. Arap Alevilerinde evlilik yaşı, kızlarda erkeklere göre daha küçüktür. Çünkü kızların erkeklere göre daha erken buluğ çağına erdiğini düşünürler.

İlgili cemaate göre bir genç kız, güzelliğini ve doğurganlığı kaybetmeden ve kızın gözü açılmadan evlendirilmelidir. Erkek için evlilik zamanı ise askerliğini bitirdikten sonra evin geçimini sağlayabilecek bir güce ulaşabilmesiyle ilgili bir durumdur (KK40, KK41, KK64, KK116, KK149, KK202). Söz konusu özelliklere haiz erkek çocuğu da askerliği bitirdikten sonra zararlı alışkanlıklar edinmeden bir an önce evlendirilip sorumluluk sahibi yapılmak istenir. İlgili yörede evlenme yaşı erkeklerde 17- 18’den başlayıp 30’a kadar, kızlarda ise evlenme yaşı 14-15’ten başlayıp 25’e kadar çıkabilir (KK14, KK19, KK24, KK41, KK53, KK61, KK105). İlgili yaş aralığına göre bir kıza 25’ten bir erkeğe ise 30’dan sonra evde kalmış muamelesi yapılmaktadır.

Evde kalmak hem erkek hem de kız için onur kırıcı bir düşünce olarak algılanır. Bu nedenle kızın ve erkeğin vakti geçmeden evlendirilmesine özen gösterilmektedir (KK22, KK39, KK106, KK212). Erkek çocuk, evlilik arzusunu genelde önce annesine açtığı için gelin adayının seçiminde birinci derecede anne ve arkadaşları büyük rol oynar. Eğer oğlanın annesi, oğlunun eş olarak belirlediği kişiyi uygun bulursa, arzusunu genelde önce aday kıza bildirir. Yani bu noktada kızın ağzı aranıp sorulur. Kızın da evliliğe uygun ve hazır olmasıyla ilk görüşmeler kadınlar arasında başlar.

Nusayrilerde kız çocuğu gibi oğlan çocuklarının da çok geciktirilmeden evlendirilmesi gerektiğine inanılır (KK56, KK63, KK74, KK86, KK109, KK136, KK143). Bu bağlamda “*Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır.*” atasözüne göre bireyleri genç yaşta evlendirmeye özen gösterirler. Özellikle kız çocukları, buluğ çağına erdikten sonra kökü kömeci belli bir aileden kismet çıkar çıkmaz kız, verilmek istenir. Çünkü kızın günü geçti mi, halk arasında kızın evde kaldığına inanılır.

Kız çocuklarının bahtı açılsın diye, başta türbeler olmak üzere kutsal addedilen mekânlarda dua edilir ve ağzı dualı hocalardan yardım istenir (KK34, KK209, KK217). Hatta bu noktada kızın bahtının açılması için kurşun bile döktürüldüğü bilinmektedir (KK104, KK142, KK184, KK218). Hatay yöresi Nusayrilerinde evlilik söz konusu olduğu zaman gençlerin başka bir din ya da mezhepten birileriyle evliliğine dair bakış

açılarıyla ilgili yöneltilen sorulara cevap verenlerin büyük bir bölümü, evlilik sürecinde din ve mezhebin önemli olduğuna dair vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir.

Bu bağlamda konuyla ilgili görüşülen evli bayanlar, genellikle aile ya da mahalle baskısından dolayı farklı bir din ya da mezhebe mensup erkeklerle evlenmediklerini söylerlerken, bekâr kadınların başka bir din ya da mezhepten bir erkeklerle evlenmenin günümüzde sorun olmadığını dile getirdikleri görülmüştür (KK18, KK93, KK105, KK188, KK194).

Alevi kadın olgusu tartışıldığında, evlilik konusu da önemli bir sorun olarak ortaya çıkıyor. Geleneksel olarak, Sünnilerle yapılan evliliklerin kabul görmediğini, buna kalkışanın eskiden “düşkün” bile ilan edildiğini biliyoruz. Fakat kırk seneden fazladır devam eden, kırsal alanlardan kentlere göç, Sünni ve Alevi cemaatlerin, şehirlerde biraraya gelmesi ve kaynaşmasını kaçınılmaz kıldı. Doğal olarak aile büyükleri zaman zaman direnseler de, karışık evlilikler, giderek daha sık gerçekleşen bir olgu olmuştur (Vorhoff, 1999: 258). Türk kültüründe akraba evlilikleri yaygın bir evlenme geleneğidir. Eskiden özellikle kırsal kesimde yaygındı. Paralel kuzen evliliği; aynı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir. Yani amcaoğlu ile amcakızı ya da teyze oğlu ile teyzekızı arasındaki evliliktir. Çapraz kuzen evliliği ise; ayrı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir. Yani dayıoğlu ile halakızı ya da halaoğlu ile dayıkızı arasındaki evliliktir (Tezcan, 2000: 49-51). Arap Alevilerinde evlenme çağına gelen bir delikanlı evlenme isteğini annesine açar ya dakimi zaman da aile, oğullarına evlilik çağının geldiğini söyleyip kız önerir. Söz konusu cemaatte önerilen bu kız, genellikle akraba kızı olmaktadır (KK25, KK28, KK43, KK76, KK101) .

Delikanlıya önerilmek amacıyla akla ilk gelen kişiler arasında genellikle amcakızı, dayı kızı, hala ve teyze kızları vardır (KK106, KK144, KK172, KK196). Ayrıca yörede “*Amcaoğlu kızı, attan indirir.*” sözü, evlenme hakkının ilk olarak amcaoğluna ait olduğunu ifade eder. İlgili bu durum, yöredeki Nusayri cemaatinde geçmişte daha yoğun olmakla beraber günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Bu noktada akraba evliliğiyle ilgili yörede birtakım inanışların mevcut olduğu bilinmektedir. Bunlar genel hatlarıyla şöyledir:

Amcaoğlu, amcakızını isterse attan indirir (KK58, KK87, KK99, KK117, KK138, KK190).

Amcaoğluyla amcakızının nikâhlarını gökte yıldızlar kıyarlar (KK33, KK87, KK195, KK214).

Evde kalan kızın mabalı (alma yükümlülüğü) amcaoğluna aittir (KK40, KK73, KK128, KK162, KK170, KK172).

Amcakızının derdi, amcaoğluna düşer (KK89, KK134, KK180).

Anlaşılacağı gibi, günümüzde Alevi-Sünni evliliğinin önündeki sorun dinsel değildir, psikolojik, sosyolojik ve demokratik bir sorundur. Bu sorun da toplumun eğitilmesi ve demokratik eğitimin yaygınlaştırılması ile aşılabılır. Ne yazık ki gittiğimiz yol, bunun tersinedir (Zelyut, 2011: 35-36). Nusayrilerde geleneksel bağlamda aile kurumundaki evliliklerde, başta anne baba olmak üzere aile büyükleri oldukça etkilidirler. Evlenecek bireylerde anne ve babanın uygun gördüğü eş, genellikle çocuk tarafından da kabul edilir. Evlendirilmesi düşünülen kişilerden özellikle erkeğin görüşü alınmakla birlikte kız çocukların görüşü ve seçme hakları sosyo-kültürel yapıda zayıftır (KK59, KK100, KK107, KK139, KK171, KK191). İlgili durumun günümüz için özellikle şehirlerde geçerli olmadığını söylemekte de büyük yarar vardır.

Nusayri kadınlarında evlilik olayı kutsal bir hadise olarak algılanır (KK42, KK71, KK117). Geçmişte çok katı kuralları olan eş seçiminin günümüzde ciddi değişimlere uğrayarak gevşemelerin söz konusu olduğu bilinmektedir. İlgili katı kuralların yaptırımında en dikkat çeken husus, farklı mezhepten biriyle evlenen Nusayri kadınının mezhepten çıkarılacağı ile ilgili anlayıştır. Günümüzde bu düşünce, kırsal alanlarda hâlen devam ederken özellikle şehirleşmenin yaygın olduğu bölgelerde kültürel seviyenin ve eğitim oranının artmasına bağlı olarak mezhep dışı evliliklerin yapılmaya başlandığı saha çalışmaları sırasında görülmüştür. Gerçi bu durumun geçmişte olduğu gibi bugün de Nusayriler arasında pek hoş karşılanmadığı her defasında yapılan derlemelerde dile getirilmiştir.

Akraba evliliklerinin egemen olduğu Arap Alevilerinde geçmiş zamanlarda eş seçiminde anne, baba ve akrabaların kararları önemli olarak görülürken günümüzde bu durum evlenmeyi düşünen insanların kendi aralarındaki anlaşmalarına bırakılmıştır (KK57, KK96, KK153, KK176). Özellikle kırsal kesimlerde kız, köyün içinden ya da köy dışından tanıdık bir aileden seçilirken şehir merkezlerinde sosyal çevrenin genişlemesine de paralel olarak birbirini tanımayan ailelerin çocukları arasında da evlilikler meydana gelebilmektedir.

Nusayriler, Sünni aileye kız vermek hususunda aynı anlayışa sahip olmayıp ilgili durumdan ciddi bir şekilde rahatsızlık duymuşlardır (KK25, KK85, KK118, KK124, KK167). Günümüzde Alevi-Sünni evliliklerinin yaygınlaşmasının önünde birtakım ciddi engeller bulunmaktadır. Çünkü her iki kesimde de inanç bağlamında her ne kadar yok denilse de bir önyargı mevcuttur (KK32, KK35, KK44, KK70, KK91, KK104). Bu bağlamda özellikle doğacak çocuğun din eğitiminden anne ve babaların yetiştirme ortamına ve hatta özgürlük anlayışına kadar söz konusu zümreler arasında farklılıkların yani anlayışların varlığı, ilgili evlilikleri birtakım sıkıntılara sevk etmektedir. Ancak ülkemizde özellikle son beş, altı yıldan beri gelişen eğitim ve teknoloji anlayışına paralel olarak zümrelerin kendilerini daha iyi ifade etmelerinden dolayı uygun olan sosyo-kültürel ortamlarda bu tür evlilikler olabilmekte ve bu durum son derece doğal karşılanmaktadır (KK57, KK96, KK195, KK209, KK215).

1.2.1.1. Görücü Gitme

Geleneksel kesimde, evlenme işine girişme “*kız bakma*”, “*kız arama*”, “*kız soruşturma*” ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda kendilerine, komşuları ve tanışları yardımcı olurlar. Evlenecek delikanlıya kız aramak, kız bakmak için başvurulmuş bu âdete “*görücülük*”, “*görücüye çıkma*” gibi adlar verilir. Evlenecek delikanlının ya da ailesinin daha önceden benimsediği birisi varsa, önce bu eve gidilir. Olumsuz cevap alındığı ya da alınacağı sezilirse, başka adaylar üzerinde durulur (Örnek, 2000: 190). Kız istemeye gidilmeden önce, nişanlanacak gençlerin birbirlerini görmeleri ve fiziki yönden de olsa beğenmeleri esastır. Nişandan sonra birbirlerini daha yakından tanıma fırsatını elde edip karşılıklı eksikliklerini gidermiş olacaklardır. Nişanın amacı, gelecekte yuva kuracak olan gençlerin, yuvalarını sağlam kurmalarına ortam hazırlamaktır. Nişanlı gençler, birbirlerinin hakkında araştırma yaparak ruhen birlik sağlayıp sağlayamayacaklarına karar verirler. Aralarında derin bir uçurum var ise, vakit henüz erken iken ayrılmaya karar verirler. Birbirlerini önceden gören erkek ve kız, kendi aralarında söz almaya karar verirler. Kararlarını ailelerine açarlar. Erkek tarafı kızı görmek dileği ile önceden kız ailesini ziyaret ederek kızlarını istemeye geleceğini duyurur (Kaya, 1995: 19). Kız evine ilk gidişte kız bakmaya geldiklerini söylemezler. Kahvelerini içip sohbet ettikten sonra oradan ayrılırlar. Kızı ve ailesini beğenmemişlerse, kendilerine ve oğlana denk görmemişlerse kız evine bir daha

gitmezler (KK20, KK43, KK76, KK105, KK142). Kız bakmaya gelen hanımlara bir âdet üzere Türk kahvesi ikram edilir. Türk kahvesini kızın bizzat kendisi güler yüzlü bir biçimde getirip servis yapar (KK13, KK15, KK39, KK74, KK107). Görücülerin geleceği gün kız, yeni ve güzel elbiselerini giyerek makyaj yapıp süslenir. Kız, Türk kahvelerini dağıttıktan sonra bir gelenek üzere kapıya en yakın yere yahut mutfakta kapının ağzına oturur. Akabinde kız, boşalan fincanları toplamak için ayaklandığı vakit bütün gözler kıza çevrilir. Kızın boyu, yüz güzelliği, duruşu, bakışı detaylı bir biçimde mercek altına alınır ve kız tepeden tırnağa süzülür (KK31, KK83, KK115, KK144, KK192, KK216). Eğer kızı ve ailesini beğenmişlerse sık sık ziyaret ederek kız isteme olayını başlatırlar. Bu ziyaretler bazen birkaç ay sürer. Çünkü bu evliliğin sağlam bir temellere oturması için kız evi de oğlan evi de kendilerine göre araştırmalar yapar (KK62, KK76, KK113).

Hatay yöresi Nusayrileri, cemaat dışından bir kızı zor da olsa kabul etmelerine rağmen erkeği kabul etme noktasında ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Hatta farklı bir mezhepten erkeği hiçbir suretle kabul etmemektedirler. Ayrıca Arap Alevilerinde, cemaat dışına kız verme hadisesi de kesinlikle kabul edilmemektedir. Çünkü ataerkil bir yapıya sahip olan Nusayrilerde, Nusayri olarak doğmanın temel koşulu, babanın Nusayri olmasına bağlanmaktadır. Yörede kız ararken her aile, kendi dengi olan ailelerden kız almak ister. Kız verenler ise biraz daha yüksekteki ailelere kız vermeyi, kızlarının rahat etmesini arzular. Denk olmayan aileler arasında kız alışverişi olduğunda bu evliliğin sıkıntılı olacağına inanılır.

Nusayri kültüründe kız bakmaya uğurlu sayıldığı için genellikle pazartesi, cuma veya cumartesi günleri gidilir (KK55, KK62, KK71, KK106, KK142). Kız bakmaya oğlanın annesi, yanına samimi olduğu bir iki arkadaşını alarak gider (KK39, KK75, KK104, KK138). Bu noktada özellikle kız bakmaya giderken annenin haber vermediği yakın arkadaşları kendilerinin adam yerine konulmadığı gerekçesiyle aileye tavır alır. Yörede kız bakmaya aynı zamanda “*düğürücü gitme*” de denir.

Türkiye’de kültürel değişmelerin daha etken görüldüğü büyük kentlerde doğrudan tanışıp anlaşarak yapılan evlenmeler giderek yaygınlığını artırırken gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde görülen evlenme biçimlerinin başında hâlâ “görücülük” gelmektedir. Görücülüğün aslını, evlenecek erkeğin aile üyeleriyle, akraba ve komşularından seçilen birkaç kadının daha önceden üzerinde durulan ya da

tanındıklarca önerilen kızın evini ziyarete gidip hem kızı yakından incelemeleri hem de niyetlerini belli etmeleri oluşturmaktadır. Buna “*kız bakma*”, “*gözücü çıkma*”, “*dünür gezme*” gibi adlar da verilir. Gözücüler, kızı görüp olumlu bir yargıya vardıldıktan sonra, daha ayrıntılı bilgiler edinmek için ziyaretlerini sona erdirirler. Bu, aynı zamanda kız ailesine de bir düşünme payı bırakmak, eğer kızlarını vermeye razı iseler onlara damat adayı hakkında bilgi edinmeleri için zaman tanımak anlamına gelmektedir. Her iki tarafın olumlu bir karara varması sonucu gözücülerin işi bitmiş olur. Bundan sonra kız isteme, söz kesme, nişan gibi daha bağlayıcı aşamalara geçilir. Gözücülük yoluyla evlenme biçiminde, evlenecek erkek ve kızdan çok, ailelerin girişimi, isteği ve beğenisi rol oynamaktadır (Örnek, 2000: 185-186; KK61, KK71, KK85, KK98, KK112). Evliliklerde, toplumsal konum, geçim düzeyi ve etnik ayrılıklar belirleyici bir etken olmaktadır. Antakya, İskenderun gibi kent merkezlerinde bu anlayış büyük ölçüde değişmekle birlikte, bazı ilçe ve köylerde etkisini hâlâ sürdürmektedir. Genelde gözücü usulü evlilikler yaygındır. Gözücüye gidilmeden önce görmeye gidilecek kız ve ailesinin özellikleri gözücülerce araştırılmaktadır. Araştırmalardan olumlu sonuç alınırca, erkeğin babası birkaç kişi ile birlikte kızı istemeye dünürlüğe gider. Dünürlüğe gelineceğini bilen kız evi, olumlu düşünürse dünürcüleri kabul eder. Bu, söz kesimi anlamındadır. Dünürlük görüşmesinde nişan, düğün tarihleri çeyiz, başlık kararlaştırılır. Başlık, Antakya’da “*hak*”, Reyhanlı’da “*kan parası*”, Samandağ’da “*besleme hakkı*” diye adlandırılır. Nişan salonda değil ise kız evinde yapılır. Kadın, erkek eğlenilir. Kimi yerlerde ise mevlit okutulur (Yenipınar, 2010: 315-316; Onarlı, 2006: 243-244).

Nusayrilerde eş, çoğunlukla gözücü usulü seçilmektedir. Erkek tarafı kızı görüp beğendikten sonra kız, ailesinden istenmektedir. Kız tarafının da uygun görmesi ile evlilik gerçekleşmektedir. Aynı kültürden olsa dâhi farklı soydan bir aileye kız veriliyorsa önce kızın amcalarının, halalarının, daha sonra anne tarafından en yakın akrabaların rızası alınmaktadır. Fakat son 25-30 yıldır kızlara da bu evliliği isteyip istemediği sorulmaktadır. Kız ile erkeğin birbirlerini önceden görüp, tanıyarak ve ailelerin de rızası alınarak yapılan evlilikler olabilmektedir. Duygusal bağla yapılan evlilikler de çoğunlukla cemaat içerisinde olmaktadır. Eskiden istenen kızın verilmesi kararlaştırılca da, dünürün yedi kez kız babasının kapısını çalması lazımdır. Kız istemek için vekil tayin edilmektedir. Söz kesildikten sonra kızın kardeşine “*mekli*” denilen bir harçlık, ailesine de genelde altın niteliğinde “*mehir*” denilen başlık yerine geçen bir

ödenti verilmektedir. Mekli, kızın çeyizinin hazırlanması aşamasında kullanılmaktadır. Artık Nusayri toplumu içerisinde mekli görünmese de özellikle mehir varlığını sürdürmektedir (Aslan, 2005: 84; KK7, KK9, KK21, KK100, KK114).

1.2.1.2. Kız İsteme

Anadolu halk geleneğinin tüm özelliğini taşıyan Alevilikte, kız isteme genellikle “görücü usulle” olur. Oğlan anası ve yakını bir kadın, isteyeceği bir kızı önceden sınar. Temizliğine, düzenliliğine, vücut yapısına, güzelliğine, ahlâkına, becerisine dikkat eder. Boyu boyuna, huyu huyuna, suyu suyuna uygun ise, durum kız tarafına bildirilir. Onlar da uygun görürler ise, kız ile oğlanın “konuşukluğuna” izin verilir. Gençler birbirini kabul ederlerse bu kez devreye erkekler girer. Oğlan tarafı kız tarafına konuk olur ve niyetlerini açıklar (Kaleli, 1995: 330; KK51, KK84, KK133, KK179). Hatay yöresi Arap Alevilerinde bir üst başlıkta zikredilen görücü gitme eyleminden sonra ziyaret, müsaade istenerek sonlandırılır. Ziyaret bittikten sonra damadın annesinin evinde yapılan bu gözlemler etraflıca değerlendirilir. Bu değerlendirmenin olumlu olması durumunda oğlanın annesi, kızın annesine niyetlerini genel hatlarıyla belirterek ailecek ziyarete gelme isteklerini dile getirir. Akabinde kız annesi, eşiyile bu durumun kritiğini yapmak için birkaç gün süre ister (KK28, KK86, KK115, KK194).

Genellikle kızlar, erkek tarafından beğenilir. Evlenmek isteyen bir erkek beğendiği kızı ailesine iletir. Evlilik isteği genellikle genç erkek tarafından, anneye iletilir. Gencin evlenme isteğini anne, ev halkına açıklar. Ailenin ileri gelenleri başta baba olmak üzere istişare yapar. Bu evliliğin iyi olacağına kanaat getirise eğer, bir aracı vasıtasıyla kız evine haber gönderilir. Kız evi de kendi arasında istişare yaparak, bu evliliğin hayırlı olacağı kanaatine sahip olursa, erkek tarafına bir işaret göndererek gelmelerini ister. Erkek tarafı randevu aldığı gün ailenin büyükleri ile kız evine küçük hediyeler alarak gider. Aileler arasında bir süre karşılıklı sohbet edildikten sonra, erkek evinin sözcüsü; “*Biz buraya niye geldik? Hiç sormuyorsunuz.*” gibi şaka yollu sözlerle meramını anlatır. Kız istemeye şu sözlerle başlanır. “*Allah’ın emriyle, Peygamberin kavliyle, İmam-ı Cafer-i Sadık Hazretleri’nin mezhebi üzerine kızınız.....’yı, oğlumuz.....’ya istiyoruz.*” denir. Bundan sonra kızın babası, şayet görüşü olumluysa; “*Allah’ın emrine ne diyelim. Allah yazdıysa elbet bir şey bahane olur.*” cevabını vererek bu işin olacağına delalet eder (Çoskun, 2009: 184-185; KK15, KK52, KK83, KK89, KK122, KK131, KK175). Hatay yöresi Arap Alevilerinde kız adayını seçme işi genelde

erkeğin görevidir. Kız adına daima anne ve baba konuşur. Ancak evlilik yolunun ilk adımlarında kız ile oğlanın anlaşmasına hassasiyetle dikkat edilir.

Kızın anne ve babası önce kendi aralarında sonra da kızlarıyla görüştüğten sonra çıkan olumlu veya olumsuz karara göre erkek tarafını davet edip etmeme hakkına sahiptir. Olumlu çıkan karar neticesinde başta erkeğin ailesi ve erkek, hızlı bir biçimde yaşadıkları mahalleden üstünkörü araştırılır. Bu noktada da bir olumsuzluk yok ise erkek tarafı yemeğe davet edilir. Bu ilk yemek bir tanışma olup erkek ailesinin reisi, kızın babası veya ailenin büyüğünden kızı isterler. Kızın aile büyüğü talibi uygun görürse; “*Allah hakkımızda hayırlısını versin, Allah’ın emrine asi değiliz, hısım akrabaya danışalım.*” sözleri ile karşılık verir (KK44, KK107, KK155, KK161, KK184, KK205).

1.2.1.3. Söz Kesimi

Söz kesimi, kız isteme aşamasından sonra gelir. Dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin, anlaşmaları geniş bir topluluk huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine “*söz kesimi*” ya da “*söz kesme*” denir. Söz kesiminde başlık ve hediyeler konuşulur, söze bağlanır (Örnek, 2000: 191; KK68, KK108, KK129, KK201). Söz kesimi sürecinden önce kız evi, yaklaşık bir haftalık düşünme süresi istemekte ve bu sürenin sonunda kızın verilip verilmeyeceği kararlaştırılmaktadır. Kızın verilmesi kararlaştırılırsa damat tarafına haber verilmektedir. Gelin ve damat adayı aile büyüklerinin elini öpmektedir. Söz kesmek için hazırlıklar başlamaktadır. Nişan için anlaşma yapılmaktadır. Kimi aile rahat bir yaşam için ev isterken kimi aile altın istemektedir. “*Çeyiz kesme*” geleneğine göre çarşıya çıkılmaktadır. Havlu, elbise, altın, tatlı alınmaktadır. Bu aşamadaki bütün masraflar damat tarafından karşılanmaktadır. Söz kesilmesi ile kızın bir aileye gelin olarak verildiği herkese duyurulmuş olmaktadır. Söz kesme aşaması küçük bir kutlama şeklinde yapılmaktadır (Över, 2011: 23-24; KK19, KK42, KK61, KK74, KK140).

Her İslam toplumunda olduğu gibi Arap Alevilerinde de erkek ve kız tarafının anneleri eşleriyle de görüşüp olumlu karar aldıktan sonra erkeğin annesi, kızın annesinden randevü alır. Alınan bu randevü üzerine erkek tarafı çok kalabalık olmayacak şekilde erkek tarafının evinin önünde buluşurlar. Erkek, gün içerisinde hazırlamış olduğu çiçek ve çikolatayı yanına alarak ve güzel bir şekilde resmî giyinerek kız evinin yolunu tutarlar (KK27, KK36, KK44, KK72, KK98, KK139). Kız evine varıldıktan sonra kısa bir hâl, hatır sorulur ve ardından gelin adayı içeri girerek

kahveleri nasıl alacaklarını sorar. Akabinde kahveyi hazırlamak üzere mutfığa yönelen gelin, bir âdet üzere damat adayına özellikle bol tuzlu bir kahve yapıp damata getirir (KK23, KK39, KK52, KK75, KK106, KK141). Bu âdetin en önemli amacı, tuzlu kahveyi içen erkeğin eşine ne kadar dayanabileceğini de ölçmeye yarayan bir uygulamadır. Erkek, bu tuzlu kahveyi içerken genellikle erkek tarafı şaka yoluyla erkeğe takılır (KK40, KK67, KK136, KK205, KK219). Konuklar kahveyi içerken erkeğin getirmiş olduğu çikolatayı dağıtmak kız tarafının işe olumlu baktığının göstergesidir. Konuklar kahvelerini içip biraz sohbet ettikten sonra, içlerinden saygın olan birisi uygun bir dille niyetlerini belirtir. Zaten kız tarafı da bu amaç için geldiğini önceden bilmektedir (KK88, KK101, KK140). Kız tarafından söz sahibi birisi biraz düşünme ve damat adayını araştırma süresi ister. Bu araştırmanın olumlu sonuçlanması durumunda tekrar bir araya gelinerek kız verilir (KK39, KK52, KK63, KK115, KK159). Bundan sonra kurulacak olan ailenin hayırlı olması temenni edilerek, tebrik edilir. Damat ile gelin adayı büyüklerin ellerini öptükten sonra çay, pasta gibi yiyecek ve içecekler ikram edilir. Nusayrilerde kız tarafının olumlu cevap vermesindeki bu olaya halk arasında “söz kesme” veya “sözlenme” denilir. Genellikle gençlere söz yüzüğü takılır. Söz kesildikten sonra genellikle erkek ve kız tarafını aileleri birbirlerini karşılıklı olarak yemeğe davet ederler. Bu davetler sırasında aileler birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı bulurlar (KK14, KK22, KK39, KK75, KK101, KK175). Bir taraftan da evliliğin ayrıntılarını konuşurlar. Sözden sonra gençler de birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı bulurlar. Sözlenmeyle birlikte gençler, artık ailelerinin müsaade ettiği ölçüde bir araya gelerek ortak zaman geçirme fırsatı bulurlar. Gençler böylece birbirlerini daha yakından tanıma fırsatı bulur.

Yörede söz kesiminde aile büyükleri tarafından genellikle nişanda takılacak takılar, alınacak hediyeler konuşulur ve bu konuda ailelerin maddi güçleri nispetinde kıyasıya pazarlık yapılır. Küçük çaplı yapılan söz kesimi törenine erkek ve kız tarafının birinci dereceden hatırı sayılır akrabaları da gelir. Aslında bu kişiler, pazarlık sırasında kız ve erkek tarafı arasında ortak nokta bulunmasını sağlamaya yardımcı olup her iki tarafı da kırmadan son noktayı koyarlar (KK67, KK106, KK126, KK162, KK175, KK186). Söz konusu törende, çarşıya ne zaman çıkılacağı, neler alınacağı, nişanın hangi tarihte yapılacağı gibi şeyler söz kesiminde konuşulur ve detaylı bir görev dağılımı yapılır (KK31, KK42, KK88, KK91, KK171). Ayrıca söz kesimiyle her iki tarafın ailesi

bir araya gelerek rahatça sohbet edip tanışabilecekleri bir ortama kavuşurlar. Böylelikle söz konusu taraflar birbirleri ile tanışır ve kaynaşırlar.

1.2.1.4. Nişan

Nişan, sözden sonraki evlilik aşamasıdır. Nişan törenleri Anadolu'nun pek çok yerinde düğün törenleriyle benzerlik gösterir. Nişan harcamaları ve törenlerini kimi yörelerde kız tarafı üstlenirken kimi yörelerde erkek tarafı üstlenmektedir. Ancak nişanı kim yaparsa yapsın nişan töreni kızın evinde veya kızın ailesinin uygun gördüğü yerde yapılmaktadır. Nişanlılık bir ara dönemdir. Bu dönem, genç kızla erkeğin kurulacak olan yeni yuvaları için psikolojik ve sosyal açıdan kendilerini hazırladıkları dönemdir. Nişanlılık süresinin kesin bir sınırı yoktur. Bu süre daha çok iki tarafın anlaşmasına bağlıdır. Kimi özel durumların, askerlik, okul, gurbetten dönüş, hastalık, ölüm, vb. faktörlerin etkisiyle süre uzalabilir veya kısalabilir. Sürenin uzatılmasında ya da kısaltılmasında her iki tarafın hazırlanması ve kimi ekonomik etmenler de rol oynamaktadır (Örnek, 2000:193-194). Önemli olan aşama söz kesiminden farklı olarak daha büyük yapılan nişan aşamasıdır. Bir hafta arayla yapılan nişan, söz kesmeden daha büyüktür. Genellikle eş, dost, akrabaların davet edildiği görülmektedir. Nişanın ertesi günü kız tarafı evinde yemek vermektedir. Böylece nişan merasimi de icra edilmiş olmaktadır (Över, 2011: 23-24). Kültürümüzde nişan ve nişan töreninde yüzük takılmasının önemli bir yeri vardır. Erkek ile kız arasında, erkeğin ailesi ile kızın ailesinin arasında yapılan anlaşmanın somutlaştırılması görevini nişan yüzüğü üstlenmektedir. Nişan yüzüğünde dikkat çeken bir diğer nokta ise altın olmasıdır. Altın kullanılması toplumda hayırlı ve kutsal bir iş olarak görülen nişan töreninin madenler içerisinde en değerli olarak kabul edilen altın ile taçlandırması anlamına gelmektedir (Gönen, 2006: 64). Nusayri kültüründe nişan masrafları erkeğe aittir (KK40, KK112, KK127, KK149, KK169, KK185). Nişan için gerekli hediyeler, çarşıya çıkıldıktan sonra kız ve oğlan anneleri tarafından beğenilip alınır. Nişan günü kız süslenir ve tören, kız evinde yapılır (KK101, KK172, KK196). Eski zamanlarda kız evindeki eğlenceye erkekler katılmazken günümüzde bu tür eğlenceler, kızlı erkekli yapılmaktadır (KK13, KK14, KK24, KK56, KK77, KK100). Eğlencelerde kimi zaman darbuka, davul, zil kimi zaman da Arapça oyun havaları çalınır. Nişan günü erkek tarafından saygın ve yaşlı biri yüzükleri takar (KK20, KK45, KK54, KK78, KK111). Samandağ'ında ise bir âdet üzere yüzükleri oğlan annesi takar (KK134, KK141, KK149, KK162, KK190).

Nişana gelen konuklar hediyeleriyle birlikte gelirler. Bu verilen hediyelere “*Takı*” denir. Genellikle bu hediyeler, ev eşyasıyla ilgili olup kızın çeyizine eklenir.

Hatay yöresi Nusayri mezhep geleneğine göre nişanlılık döneminde erkek tarafından geline verilen ziynet eşyası (altın), İslam’da nikâhın bir parçası olarak kabul edilen “Mehir” olarak algılanmıştır. İslam toplumlarının anlayışına göre mehir, evlilikten sonra kızın kendi malı olarak görülüp tasarruf sahibi yine bizzat kızın kendisidir. Mehir, aynı zamanda bir ayrılık olması durumunda kızın hayatını bir süreliğe devam ettirmek amacıyla evlilik öncesinde taahhüt edilen altın veya paradır. Bu bağlamda söz konusu mal, aslında kızın sosyal güvencesi anlamına gelir. Mehir, evlilik öncesinde kız ve erkek tarafının aile reislerinin anlaşması üzere takdir edilir. Bu noktada mihr, her iki tarafın sosyo-ekonomik statülerini de göz önünde bulundurularak ve damadı sıkıntıya sokmayacak şekilde tayin edilir.

Özellikle imam nikâhının kıyılmasından önce de imam, taraflara mehir hususunda anlaşma olup olmadığını son bir kez sorar. Anlaşma olması durumunda nikâhı kıyar. Çünkü mehir, İslam toplumunda bir nikâh ahdi olarak da düşünülür (KK4, KK6, KK10, KK97, KK156).

Yörede yapılan nişanlarda davetliler bütçelerine göre evlenecek çiftlere takılar takarlar. Bu takıların karşılığı olarak da takı duyurusunu yapan kişiler “*darısı oğlunun kızının başına*” diyerek, takı takanlara güzel dilek ve temennilerde bulunur (KK27, KK76, KK95, KK145). Ayrıca gelinin bekâr kız arkadaşları nişan yapılan kızın sandalyesine oturarak ya da onun kınasından ellerine çalarak kismetlerinin açılacağına inanmaktadırlar (KK87, KK93, KK106, KK117, KK127, KK163).

Hatay yöresi Nusayrilerinde evlenecek gençlerin aile ve yakınları, yeni kurulacak evin ihtiyaçlarını karşılamayı mukaddes bir görev olarak algırlar. Erkek ve kız tarafının akrabaları, kurulacak evle ilgili olan ihtiyaçlar listesinden bir veya birkaçını maddi güçleri nispetinde üstlenirler. Kimi zaman büyük ve pahalı eşyalarda bir veya birkaç akrabanın da birleşerek ortak hareket ettikleri bilinmektedir (KK67, KK95, KK104, KK171, KK193, KK194).

Evlilik, Nusayri toplumunda çok önemsenen bir konu olmakla beraber Nusayriler gelenek, görenekleri ile özellikle kırsal kesimde (Samandağ, Harbiye, Defne, Serinyol, Arsuz ve köyleri) geleneklere ve dinsel öğretilere uygun şekilde evlilik ritüellerini yerine getirirler. Nusayrilerde özellikle günümüzde Doğu’da yaygın olarak

uygulanan başlık parası yoktur. Geçmişte böyle bir gelenek olmasına rağmen, uzun bir süredir başlık anlayışının ortadan kalktığı bilinmektedir. Bu bağlamda evlilik söz kesme, nişanlılık, kına, düğün gibi birkaç aşamadan geçilerek olur. Nişanlılık dönemi genellikle on, on iki ay kadar sürer. Nişanlılık döneminde erkek, nişanlisına özellikle bayramlarda, özel günlerde hediyeler (çeyizlik eşya, altın, vb.) almak zorundadır. Bu nokta Nusayrilerin çok hassas oldukları bir yerdir. Hatay yöresinde ev eşyalarının bir kısmı erkek, bir kısmı kız tarafından alınır. Ancak nişanlılıkta bir anlaşmazlık olması durumunda bir etik kural gereği kız tarafı erkekten aldığı hediyeleri ve parayı iade etme teklifinde bulunur. Bu teklifi kabul edip etmeme durumu tamamıyla erkek tarafına aittir.

1.2.2. Evlilik Anı

1.2.2.1. Kına Gecesi

Geleneksel kına merasimleri günümüzde de devam etmektedir. Bu aşamanın başında kına yoğrulur. Yoğrulan kına bir tepsiye dizilir. Kına gecesi, gelinin evinde veya bir düğün salonunda yapılmaktadır. Geçmişte genellikle kız evinin kapı önünde yapılan ve geleneklerin ağırlıklı olarak uygulandığı bu önemli gecedir. Gelinin avucuna konulan altının ardından gelinin eline kına yakılmaktadır. Önceleri gelinin ellerine ve ayaklarına yakılan kına, günümüzde yalnızca avuç içine yakılmaktadır. Kına, damadın da serçe parmağına yakılmaktadır. Kına yakılması işi için sorunsuz ve mutlu olan evli bir çift seçilmektedir. Bu çift, genellikle akrabalarından biridir. Nusayrilerde kına geceleri diğer Anadolu toplumlarının aksine kadın, erkek bir arada yapılmaktadır. Düğün havasında geçen bu gecede davul, zurna, saz, tef ve org gibi enstrümanlar çalınmaktadır (Över, 2011: 24). Ülkemizde evlenmeyle ilgili yaygın geleneklerden birisi de “*kına gecesi*” dir. Kına gecesi, gerdekten bir gün önce kadınlar arasında kız evinde yapılır. Kız kınası kadar yaygın olmamakla beraber, damada da kına yakıldığını biliyoruz. Erkek evinde toplananların düzenledikleri gecede, kız evinden bir tepsi içerisinde gelen kına, sağdıçı tarafından erkeğin eline yakılır. Gerek kızın, gerekse erkeğin eline kına yakma gelenekselliğin ağırlığını duyurduğu yerlerde uygulanmaktadır. Köylerde kıza kına yakılırken, kızın evli ya da bekâr arkadaşlarına, kız evince yemek verilir. Buna “*kına yemeği*” denir. Kına gecesinde eğlenceler düzenlenir, maniler ve türküler söylenir,

oyunlar oynanır. Türkülerin bir bölümü kızı ve anneyi ağlatan türden ezgilerdir (Örnek, 2000: 194; KK47, KK75, KK119).

Nişan töreninden belli bir süre sonra düğün hazırlıklarına başlanır. Düğünden bir gün önce düzenlenen törene “*Kına gecesi*” denir. Hatay’ın kına gecesi genelde cuma akşamları yapılır. Köy halkı, günün ağarmasını bekler. Gün ağarınca her iki tarafın kadınları kız evine kınacı giderler. Kınacı gidenler, beraberlerinde çeşitli hediyeler götürürler. Gecenin sonlarına doğru gelinin yakınları, ellerinde kına tepsisi ile kınayı oynaya oynaya getirirler. Daha önce kendisine görev verilen genç kız, kına yakmaya başlar. Kına yakılırken şu özelliğe dikkat edilir. Gelinin sağ ve sol elinin iç kısmı ve parmaklarını iç ve dış kısmına ayrıca tırnaklarının üstlerine yakılmasına özen gösterilir. Gelin kınası bu şekilde yakıldıktan sonra artan kınalar, kınacı kadınlar tarafından ellerine yakılır. Kınalar yakıldıktan sonra eller, bir bezparçasıyla güzelce bağlanır. Kına yakma işi bittikten bir süre sonra gece sona erer. Gelen kınacılar, yavaş yavaş gitmeye başlarlar. Kınacılar giderken gelinin yakınları evin çıkışında misafirleri uğurlarlar. Bu uğurlamada kınacılar kız ailesine: “*Kımanız hayırlı uğurlu olsun.*” der. Buna karşılık kız ailesi: “*Dansı başınıza*” der. Misafir uğurlaması bittikten sonra ev halkı, dağınık olan evi düzenlerler. Böylece kına gecesi bitmiş olur (Püsküllüoğlu-Kalaycı, t.y: 2; KK104, KK143, KK186, KK192).

Kına gecesinde yedi kız ve yedi erkeğin oluşturduğu kına gubu sahnenin çevresinde, içinde kına olan tabaklarla dönerler. Bu tabaklara dikilen mumlar, hoş bir görüntü oluşturur. Daha sonra gelin ve damat ortaya alınır. Kına gubu ile çiftetelli oynayıp Araplara özgü olan ve “*depki*” denilen bir halay çekilir. Bu gelenek günümüzde de devam ettirilmektedir. Gelin ve damada kına yakılırken “*ha ha*” denilen manilerde okunmaktadır. Türkçeye çevrilmesiyle, kafiyelerini kaybeden bu maniler genellikle yaşlılar tarafından okunmaktadır. Her maninin ardından uzun uzun zılgıtlar çekilmektedir (Över, 2011: 24). Hatay yöresi Arap Alevilerinde gelin alınmadan bir gün önce, akşam saatlerinde yapılan kına gecesinde kızlar, kendi aralarında darbuka çalıp türkü, mani söyleyip oynarlar (KK26, KK38, KK46, KK63, KK76, KK107). Kına gecesinde kızın annesi, kınacı kadın adı verilen kişileri para karşılığında tutarlar. Kına gecesinin düzeninden sorumlu olan bu kadınlar, kına gecesinde eteklerinde doldurdukları karışık çerezi, bir bardak yardımıyla gezerek kadınların önüne bırakır

(KK19, KK29, KK43, KK64, KK105, KK140). Oyun, mani ve çerez faslı bitince kızın kınasını yakma ve onu ağlatma faslı başlar.

Kına uzun havalar, acıklı ayrılık türküleri eşliğinde gelinin ellerine yakılır. Gelinin eline erkek tarafından işi bilen bir kadın, kına yakar. Kına yakılmadan önce kızın eline çeyrek altın koymak âdetten sayılır (KK19, KK71, KK122, KK163, KK206).

Nusayri düğünleri ve kına gecelerinde genellikle Arapça okunan “*ha ha*” denilen kinayeli atışma manilerinin⁵ yanında az da olsa Türkçe okunan kına türkülerinin var olması evlenme geleneklerinde ciddi bir etkileşim olduğunu göstergesidir. Ayrıca Arap Alevilerinde evlilik öncesinde buhur yakılması ve zılgıt çekilmesi (Arapça uzun havalar) de yaygın uygulamalar arasında yer alır.

1.2.2.2. Düğün

Gelenekler hızla çözülsün de günümüzde daha çok düğünlerde yaşatılmaya devam etmektedir. Eski renkliliği bulmak kolay olmasa da Nusayri toplumunun düğünleri başlı başına bir kültürel hazine niteliğindedir. Eskiden kız verilmesi uygun görülse dâhi dünürün üç veya yedi kez, kız babasının kapısını çalması gerekirmiş. Kız istemek için vekil tayin edilir. Söz kesilir ve mekli (kızın kardeşine verilen harçlık), mehir (genellikle altın) verilirdi. Artık mekli yok ama mehir varlığını sürdürmektedir. Başlık parası (mehir), tümüyle gelinin çeyizine harcanmaktadır (Yenipınar, 2010: 322). Birçok kültürde olduğu gibi Nusayri kültüründe de evlenme kararı veren gençlerde ailelerinin rızasını almak çok önemli bir kuraldır. Ailenin rızasını ve olurlarını alan gençler, ilk aşamada evlilik kararlarını eş, dost ve akrabaya duyurduktan sonra evliliğin ilk adımlarından biri olan nikâh töreni düzenlerler. İmam nikâhı, Arap Alevilerde resmi nikâh kadar önemlidir.

Hatay Nusayrilerinde düğün günü veya düğünden birkaç gün önce “*imam nikâhı*” kıyılır. İmam nikâhını erkeğin ailesi tarafından belirlenen aile hocası yani şeyh kıyar. Nusayrilerde gelin ve damat, nikâh kıyılırken orada bulunmazlar. Söz konusu ortamda gelin ve damatın vekâlet verdikleri (baba, dayı, amca, vb.) temsilciler bulunur (KK65, KK124, KK180, KK183). Düğün töreninden bir gün önce gelin, çeyizini yeni

⁵ Alan araştırması sırasında ilgili yöreden derlenen düğün manileri, çalışmamızın üçüncü bölümünde yer alan maniler bahsinde verilmiştir.

evine taşırken arkadaşlarını, akrabalarını ve tanıdıklarını çağırır. Davul zurna çalınır. Oyunlar oynanır. Gelen misafirler, gelinin çeyizini seyrederek ve taşınmasına yardım ederler. Arapça’da bu “*çıkartma*” olayı “*tutliğa*” olarak tanımlanır (KK115, KK201). Kına gecesi, kızın evinde veya belirlediği yerde yapılır. Genelde yemeklidir. Oyunlar oynanır. Halaylar çekilir. Bu süreçte gelin ve damat, orta yere oturtulur. Sırayla önce gelinin avuç içlerine, ardından da damadın serçe parmağına kına yakılır. Kına yakılırken duadan sonra bir veya birkaç kişi tarafından Arapça “*mıvvel*” denilen uzun hava çekilir (KK16, KK42, KK55, KK76, KK85, KK107). Ertesi gün düğün töreni yapılır. Düğünde “*kuşak merasimi*” yapılır. Gelinin bekâr erkek kardeşi, yoksa amcası o da yoksa yakın bir akrabası gelinin beline kırmızı kuşak bağlar. Kuşak, düğün bitene kadar gelinin belinde kalır (KK33, KK52, KK141). Düğünün sonlarına doğru Arapça’da “*şaboş*”⁶ denilen bir tören yapılır (KK110, KK132). Nusayrılık kültüründe söz konusu bu tören, tam anlamıyla dayanışma amaçlıdır. Düğünler, geçmişte üç veya yedi gün sürerken günümüzde çeşitli nedenlerden dolayı genel olarak iki gün sürmektedir. Bu durum hem erkek ve kız taraflarını hem de düğüne katılacakları ciddi şekilde rahatlatmıştır.

Medeni ya da dinsel nikâhtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine “*gerdek*” denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur. Yasalarımız, ancak devletin bu işle görevlendirdiği yetkili memurun huzurunda ve usulüne uygun olarak kısılan nikâhı evlilik için geçerli saymaktadır. Yasa sözünde geçersiz olmasına karşın imam nikâhı da denilen “*dinî nikâh*” hâlen yaygınlığını sürdürmektedir. Kimi aileler ise medeni nikâhın yanı sıra, sonradan bir de dinî nikâh yaptırarak evlilik birliğini kutsamış olurlar. Hatta kimi durumlarda sadece dinî nikâh yaptırılmakla yetinilmektedir (Örnek, 2000: 197). Düğünden bir veya birkaç gün önce kına gecesi yapılır. Bölgesel müziklerin eşliğinde gelin ve damat adaylarına kına yakılır. Davetlilerin hediyeleri sunulur. Düğün törenine katılım oldukça geniş olur. Düğün için yaz ayları ve hafta sonlarında uygun olan bir gün tercih edilir. Düğünde halaylar çekilir (KK22, KK92, KK216, KK219).

⁶ Hatay yöresindeki düğünlerde “şaboş” geleneği çok yaygındır. Eski zamanlardan günümüze kadar gelen ancak günümüzde çok uygulanmayan bu gelenekte, düğünün sonuna doğru bir masanın üzerine tepsi ve çanta koyulduktan sonra “şaboş şaboş” diye bağrılarak misafirlerin getirdiği hediyeler, mikrofondan adlarının da söylenmesiyle ilan ve not edilirdi.

Nusayrilerde düğün, gelinin erkek kardeşlerinden büyüğü veya amcasının “*kuşak merası*” adı verilen kırmızı kuşağı (gelinin evinde), gelinin beline iki defa bağlayıp çözmesi ve üçüncü defada bağlı bırakmasıyla tam olarak başlar. Kuşak merasiminde bağlanan kırmızı kuşak, üst manada namusu temsil ederken alt anlamda bekâreti temsil etmektedir (KK105, KK192). Kuşak merasiminden sonra gelin, büyüklerin ellerini öperek vedalaşır. Bu zaman diliminde duygusal anlar yaşanarak özellikle kadınlar arasında ağlaşmalar olur. Akabinde gelinin yüzü “*al*” bir duvakla örtülür. Akabinde damat ve yakınları tarafından gelin, salona götürülmek üzere alınır (KK14, KK212).

Gelin, buhur ile tütsülendikten sonra anne evinden çıkarken halk arasında “*saçı*” geleneği olarak da bilinen arpa, buğday, mısır, pirinç, şeker, bozuk para bir kabin içinden bereket ve bolluk amacıyla gelin ve damadın başına dökülür (KK29, KK101, KK113, KK162).

Yere düşen şeker ve paralar ise çocukların hakkı olur. Evden düğün salonuna götürülmek üzere çıkarılan gelin, damatla beraber salona alkışlar eşliğinde girerek ilk danslarını yaparlar. Böylelikle gecenin geç saatine kadar devam edecek olan düğünün ilk perdesi başlamış olur. Düğün Arapça ve Türkçe oyun havaları, halaylar ve çiftetellilerle devam eder. Genç çifte yüzükleri takılır, davetlilerin takı ve armağanları (eski zamanlarda “şaboş” denilirdi.) kabul edilir.

Sosyo-kültürel anlamda her toplumun kendine özgü farklı düğün merasimlerinin olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda toplumların örf ve âdetleri, dinî inanışları söz konusu törenlerin uygulama şekillerinde belirleyici ve yönlendirici bir rol oynamaktadır. Özellikle Hatay yöresi Arap Alevileri için düğün merasimleri, bir yandan hayati bir önem taşıırken diğer yandan da düğün sahipleri için önemli bir şeref, övünç ve kıvanç kaynağıdır. Düğün hazırlıkları özellikle nişandan sonra daha da bir hız alır. Ailelerin ekonomik durumlarına göre ev eşyalarının küçük bir bölümü kız tarafından, geri kalanı da erkek tarafından tamamlanmaya çalışılır. Zaten gelinin gerek ailesi gerekse de arkadaşları tarafından daha önceden alınıp saklanan ve çeyiz adı verilen ev eşyalarının varlığını da unutmamak gerekir.

Nusayri düğünlerinde damada eziyet etme, bir gelenek hâline dönüşmüştür. Bu eziyet damat tıraşıyla başlar. Tıraş, mahalle berberi tarafından uzatıldıkça uzatılır.

Tıraşa başlayan berber, eline biraz kolonya döktükten sonra mevval⁷ adı verilen Arapça bir gazel çeker. Saça bir makas atar ve ardından türkü söyler. İkinci makası attıktan sonra bir fıkra anlatır. Aslında berberin bu tür oyunları yapmasındaki en önemli amacı, her hareketinden sonra bahşiş almaktır (KK27, KK34, KK67, KK100, KK114, KK141). Tıraş bittikten sonra hamam muhabbeti başlar. Arkadaşları tarafından kapatılan hamama götürülen damada bu sefer de sulu işkenceler başlar. Kesecinin damadı bağırarak keselemesi de âdettendir. Keseci de yeteri kadar bahşiş aldıktan sonra işini bitir. Hamamda yenen yemekten sonra damat, evine giderek giyinir. Bu süreçte konvoy hazırlıkları da başlar. Konvoy hâlinde gelin evden alınır; buhur, dua ve zılgıtlar eşliğinde büyük bir tur atılarak damat evine getirilir (KK52, KK99, KK145, KK174). Düğün salonu için konvoyla çıkılmadan dinlenilecek son yer tam da burasıdır. Evde dinlenilirken yöresel Arapça uzun havalar, gazeller okunur ve debkiy (halay) ve arcı adı verilen yöresel halaylar çekilir (KK14, KK72).

Düğünün başlangıcından bitimine kadar damadın yanında her daim sağdıç bulunur. Sağdıç, damadın en yakın dost ve arkadaşı olan kişidir. Sağdıçın görevi damadın yanından hiç ayrılmamak ve gerdek gecesinden sonra kapıyı vurarak evlenen çiftleri uykudan kaldırmaktır. Bunun yanında ayrıca kivre olan kişi vardır. Kivre, köyün ileri gelen kişisidir. Kivre düğün masraflarının bir kısmını karşılar. Düğünler, genellikle yemekli ve içkili olur. Çalgı eşliğinde düğün gecesi başlar ve büyük bir coşku ile devam eder. Gelen misafirler, oynamaya kalkar. Oyun oynamaya kalkan kişilerin üzerine para atılır. Atılan bu paralar, çalgıcılara kalır. Eğlence uzun bir süre devam ettikten sonra damadın yakınları ellerine bir sini ve sininin içinde kına ile alana gelirler. Artık sıra kına yakmaya gelmiştir. Bu esnada damat ve sağdıç bir sandalyeye otururlar (Püsküllüoğlu-Kalaycı, t.y: 4; KK22, KK60). Düğün töreni sona erince, gelin ve damat, kendilerine ayrılan yere oturarak davetlilerin tebriklerini kabul ederler. Bu esnada davetliler; “*Hayırlı, uğurlu olsun.*”, “*Mutluluklar dilerim.*”, “*Allah bir yastıkta kocatsın.*” gibi temennilerde bulunurlar. Düğün, gecenin ilerleyen saatlerinde çekilen

⁷ Hatay yöresi Nusayrileri için önemli bir yeri olan “mevval”, doğaçlama bir müzik türü olarak tanımlanabilir. Saha derlemeleri sırasında konuyla ilgili yönelttiğimiz sorulara aldığımız cevaplar arasında mevvalin, müzik formu bağlamında çok eski tarihlere dayandığı dile getirilmiştir. Mevval nazım şekli tekli ve çiftli mevval olmak üzere ikiye ayrılır. Tekli mevval, 3’er, 5’er ve 7’şer dizeli (mısra) üç bentten oluşurken; çiftli mevval 4’lü, 6’lı, 8 dizeli 3 bentten oluşur.

hatıra fotoğrafları, sağdıç ve erkek tarafının oluşturduğu konvoyla yeni evlileri gerdeğe götürdükten sonra sonlanır (KK70, KK129, KK183). Gerdek yerine gelince erkek tarafından bir kadın, gelini alarak evin içine yatak odasına götürür. Geline en son telkinlerde bulunur (KK30, KK115). Bu süreçte sağdıç ve damadın erkek arkadaşları dışarıda sohbeti uzattıkça uzatırlar. Bu sohbetlerin özünde damada takılmak vardır. Uzun süren sohbetin (45 dakika veya 1 saat) sonuna doğru, konvoyla gelen kişilerden hatırı sayılan bir büyük “*evli evine, köylü köyüne*” diyerek damadı, arkadaşlarının elinden kurtarır (KK58, KK72, KK110, KK132, KK165). Sağdıç ve arkadaşları, evin kapısına kadar bağırırlar damadı omuzlarına alırlar. Kapıda indirilen damadın omzuna arkadaşları tarafından yumruklar vurularak damat, gerdeğe uğurlanır (KK35, KK44, KK57, KK78, KK103). Arap Alevileri için evlenecek olan genç adayların en büyük yardımcıları kendilerinden yaşlı, tecrübeli ve aynı zamanda yakın dostları olan “*sağdıç*” adı verilen kişilerdir. Söz konusu kişiler, düğünün başlangıcından sonuna kadar tabiri caizse a’dan z’ye her şeyle ilgilinen sorumlu kimselerdir. Yani aslında düğünün sevk ve idaresi sağdıçlardan sorulur. Sağdıçların aslında en büyük görevi, daha evvel detaylı bir cinsi münasabet tecrübesi olmayan evli çiftleri, bu noktada bilgilendirmektir.

Düğün sonrası sağdıçlar eşliğinde eve gidilmektedir. Sağdıçlar, evli çiftlerden seçilirken kız ve erkek tarafını temsilen dört kişidir. Gelin, eve girmeden önce buğday (bereket için), şeker (mutluluk için) ve para (bolluk için) saçmaktadır. Buna “*saçı*” denilmektedir. Eve girerken sağdıçlardan birinin buhur yakması ile çift, dünya evine girmiş olmaktadır. Gerdek gecesinde kızın ailesinden seçilmiş ve evli olan sağdıçlar, gelin ve damadın evinde kalmaktadır. Bekâretin simgesi olarak kabul edilen kanlı çarşaf önce erkeğin ailesine gösterilmektedir. Daha sonra kızın ailesine götürülmektedir. Kız bakire değilse, sağdıçların şahitliğinde baba evine geri gönderilmektedir. Düğünün ertesi sabahı damat, gelinin ailesinin evine tatlı götürmektedir. Buna “*isbahi*” denilmektedir. Damat, gelinin anne ve babasının elini öper ve yetiştirdikleri kızları için de teşekkür eder. Gelin ise yedi gün boyunca evden çıkmamaktadır. Yedinci gün anne ve babasının evine yemeğe götürülmektedir. Gelin, damat ve damadın ailesi, gelinin ailesine yemeğe gitmekte ve yemek sonunda gelinin ailesi geline büyük bir hediye vermektedir. Nusayri kadınlarının genellikle akraba evliliği yaptıkları gerçeğinin yanında, akraba dışı evliliklerde de bu gelenekler aynen uygulanmaktadır. Şeyhler tarafından yapılan bu nikâhlara “*akid*” denilmektedir. Bu nikâh yalnızca ölümle

bozulmaktadır. Eşinden ayrılıp başka biriyle evlenen Nusayri kadını, zina yapmış sayılmaktadır. Ancak aynı durum erkek için söz konusu değildir. Erkek eğer geçerli sebepleri varsa (kadının ahlaksızlık yapması veya kadının hastalanması) mezhebe göre ikinci evliliği yapabilmektedir. Geçmişte boşanma olayı pek görülmesine de günümüzde boşanma olaylarında artış görülmektedir (Över, 2011: 27).

Hatay yöresi Arap Alevlerinde, evliliğin başından sonuna kadar uygulanan birtakım halk inanışları vardır. Bu inanışlar genel hatlarıyla şöyledir:

Nusayrilerde, gelin çeyizinde yalnız genç kızlar yardım eder. Çeyizde genç kızlar haricinde erkeklerin veya yaşlı bayanların yardım ettiği takdirde boşanma olacağına inanılır (KK109, KK152, KK188, KK207).

Kız evinden biri, kızın çeyiz sandığı üzerine oturarak bahşiş almadan sandığın çıkarılmasına izin vermez (KK186, KK200).

Çeyizini çıkarılan kızın geleceği aydınlık olsun diye çeyizden ilk önce ayna evden çıkarılır (KK20, KK82, KK116).

Düğünde gelinin ve damadın başı üstüne atılan paradan almak da uğurlu sayılır (KK103, KK107, KK139, KK188).

Gelin, evden giderken arkada kalan evlenmemiş kızlar süpürsün diye süpürge bırakılır (KK93, KK163, KK199).

Gelin, baba evinden gelirken erkek çocuk doğurması için ayakkabısının içine demir para konulur (KK121, KK171).

Nusayrilerde evine yeni gelen gelinin ayakkabısı, erkek çocuk doğurması için herhangi bir erkek çocuğa çıkarttırılır (KK31, KK90, KK195).

Gelin, gerdek gecesinin ertesi gününden bir hafta sonrasına kadar kendini görmeye gelen evlenmemiş kızların burunlarını sıkar. Bu hareket onlara da evliliğin bulaşması anlamını taşır (KK23, KK75, KK120, KK209).

Kına gecesinde çıkarılan duvağı, kısmeti kapalı olduğuna inanılan kızın başına takılır (KK62, KK76).

Geline kına yakıldıktan sonra, kalan kına evlenmemiş kızlara yakılır. Ayak kınasından alınarak kızların başına sürülür ve bahtları açılsın, denir (KK13, KK82, KK121).

Gelinin ayakkabısını çıkaran çocuğa, ayakkabının içindeki para ve bahşiş verilir (KK27, KK115).

Gelin, düğünden sonra yedi gün evinden çıkmaz. Yedinci gün önce kayınvalidesi ve kayınbabasına sonra da anne ve babasına gider (KK17, KK92, KK161).

Arap Alevlerinde gelin, babasının evinden çıkarken duvağına su serpilirse, kızın bolluk ve bereket içinde bir yaşam süreceğine inanılır (KK24, KK76, KK119, KK171).

Buradan hareketle düğünün kavramsal bağlamda en büyük özelliği, evliliğin oluşmasından duyurulma sürecine kadar çeşitli sosyo-kültürel unsurları yoğun bir biçimde hissettirmesine dayanmaktadır. Aynı zamanda iyi günün eş, dost, akraba, sevenler ve sevdiklerle bir paylaşım anlamını ihtiva eden düğünler vasıtasıyla ilgili zümre, topluluk veya cemaatin sosyo-kültürel yapısı da sergilenmiş olur. Düğünlerde oynanan oyunlar, ilgili sosyo-kültürel yapıların tanınmasına da yardımcı olur. Dolayısıyla bir sosyal gubun, düğün ve evlilik geleneğine bakarak hangi sosyo-kültürel çevrenin içinde olduğunu söylemek ve kavramsal haritaları belirleyerek ilgili yapıların analizlerine ulaşmak elbette mümkündür.

1.3. Ölüm

Sürekli iç içe, karşı karşıya olunmasına rağmen üzerinde zorunlu kalınmadıkça konuşulmayan bir konudur ölüm. Ölüm ile yaşam arasındaki bağlantı bu iki kavramın tanımlarında kendini çok iyi sergilemekte; yaşamı tanımlamadan ölüm tanımlanamamaktadır. Ölümü genel anlamıyla “*yaşamın olmaması*” biçiminde tanımlamak çok pratik bir çözüm gibi görünmesine rağmen detaylı bir tanımın yapılamaması da bu konunun gizeminden kaynaklanmaktadır (Türkan, 2012: 3026). Ölüm, ruhun bedenden ayrılması ve “*ruhun yükselerek gitmesi*” şeklinde tasavvur edilmektedir. Bunun yanında “*uçmak, yükselmek, göğe çıkmak, bedeni terk edip gitmek*” gibi fiiller ile de ölüm anlatılmaktadır. Bir kimsenin kapalı bir alanda ölmesi hâlinde ölümün gerçekleştiği o alandaki kapı, pencere gibi yerlerin açılması da ölüm ile ilgili yukarıda kullanılan kelime ve tanımları desteklemektedir. Bu, aynı zamanda ölümün ruhun göğe yükselmesi ve onun kanatlı bir nesne olduğu inancını da ortaya çıkarmaktadır. Ölüm; sert, zor ve olağanüstü bir durumdur fakat “*Tanrı’nın emri*” ve düzenin gereği olan kaçınılmaz bir sonudur. Orhun Kitabeleri’nde de belirtildiği gibi ölüm; nefesin kesilmesi, ruhun bedenden bir kuş gibi uçup gitmesidir. Bundan dolayı

“uçmak/uçmağ” ifadesi, Türkler arasında “cennet”i de ifade etmektedir (Küçük, 2009: 179-180; Özdemir, 2011: 234).

Arap lüğatinde ölüm (mevt), en genel anlamıyla “hareketsizlik” (sükûn) olarak tanımlanmıştır. Hareketsiz olan her şey cansızdır. Aklı ve hareketi izale ettiği için, temsili ve teşbihi olarak uyku da ölüm olarak nitelendirilmiştir. Bu anlamda uykunun hafif ölüm, ölümün ise ağır uyku olduğu söylenmiştir. Ayrıca mevt (ölüm) kelimesinin “mevât”, “mevtân” ve “muvtân” şeklinde kullanımları da mevcuttur. Bütün bunların daha ziyade kendisinde ruh olmayan şeyleri ifade etmek için “meta” anlamında mevt olarak kullanıldığı ifade edilmiştir. Özetle ifade etmek gerekirse, Arap dilinde en genel anlamıyla hayatın zıttı olarak tanımlanan ölüm (mevt) “*insanlar, hayvanlar ve bitkilerde var olan büyüme, gelişme gücünün yok olması, insandaki canlılık özelliğinin kaybolması*” anlamına gelmektedir. Kur’an-ı Kerim’de “el-mevt” kelimesi 25 defa kullanılmakta, türevleriyle birlikte bu sayı 173’e ulaşmaktadır. Ölüm anlamına gelen “vefat” kelimesi de 24 defa geçmektedir (Altaytaş, 2009: 12-13). Ölüm, insanın dünyadaki hayatının sonu ve buna bağlı olarak geçiş dönemlerinin son aşamasıdır. Ölüm olgusu kişisel olmakla beraber toplumu ilgilendiren bir olaydır. Çevresinde birçok âdet, inanma, töre, tören, ayin ve kalıp davranışlar oluşmuştur (Kalafat, 2009: 66). İnsan; ölümü değil yaşamayı tercih etmekte, ölümden değil yok olmaktan korkmaktadır. Bunun için ölüm, yok olmak değil başka bir dünya olan öbür dünyada yaşama olarak görülmüştür/görülmektedir. İslam öncesinde de İslam sonrasında da Türklerde bu inanış ve anlayış hâkimdir. Buna bağlı olarak ölen kimsenin, ölen yakının rahat ettirilebilmesi için bazı inanışlar geliştirilmiş ve bazı uygulamalar ortaya konulmuştur (Küçük, 2009: 188). Ölümün bütün insanlık için bir kaçınılmaz son oluşu ve tekrar dirilme inancı, dünyanın her yerinde ölüm çevresinde oluşan âdetlere ve uygulamalara evrensel bir karakter kazandırarak bir kültür hâline gelmiştir.

1.3.1. Ölüm Öncesi

İnsan hayatının tabii bir sonucu olan ölüm olgusu, hem bireyler hem de toplumlar için son derece önemli olan bir olgudur. Zira insan yaşamında insanı derinden etkileyen etkenlerden biri de, ölüm gerçeğidir. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinden günümüze uzanan yelpaze içinde insanlığın ölüme ilişkin düşüncelerine bakıldığında, değişmeyen esas fikrin, ölümün bir “son”u sembolize etmesi olduğu görülecektir. Ölüm; eski çağların ilkel insanının dünyasında hayatın sıradan bir olayı gibi her an

gerçekleşebilecek bir hadise iken, günümüz modern insanının yaşamında ise hayatın son evresinde, yani yaşlılıkta gerçekleşen bir olay hâlini almıştır (Baudrillard, 2002: 257). Ölüm, hayatın başlangıcı olan doğum ve onu takip eden evlilik gibi safhalarından sonra, halk inançları itibarıyla önemli bir dönemdir. Türklerin, eski ve hâlen mensubu bulundukları dinler itibarıyla inançlarında, ölümle her şeyin bitmediğine, ölümün sadece bir âlem değişme olduğuna, ölümle yok olunmayıp bu dünyadan öteki dünyaya geçildiğine inanılmıştır. Bütünüyle ölümle ilgili inançları incelerken bir tasnif yapmak gerekir ise, ölüm olayı vuku bulmadan evvelki ölümle ilgili inançlar ki, bunlar daha ziyade ölümü haber veren bazı tespitlerle alakalıdır. Bazen görülen bir rüya, bazen bir hayvanın davranışı ölüm habercisi olarak kabul edilir. Böyle hâllerde, çok kere daha evvel göçmüş kimselerden çağrı mesajı alındığına inanılır. Ölüm anında yaşanan bazı olaylarla ilgili inançlar da bir haylidir. Kişi, can verirken takındığı tavır veya geride kalanların bazı tutumları, yeni ölümlerin habercisi veya önlemleri olarak yorumlanır. Gözleri bir türlü kapanmayan ölümlerin hasret çekerek öldüğüne inanılır. Keza ölüm olayını takip eden inanç ve uygulamalar da vardır. Bunlar, ölümlerin gittiği yerde rahat edebilmesi, cennet gibi iyi ve güzel bir yere gidebilmesi, geride kalanlardan memnun olabilmesine yönelik birtakım inançlardan kaynaklanan uygulamalardır. Ölüm olayının duyurulmasından defne, mezarın hazırlanmasından, mezarlıktan ölü evine dönülmesine, taziye gidilmesine, ölü aşına, yas kıyafetlerine, Yasin okunmasına, ağıt yakılmasına, ölümlerin ruhu için yapılacak diğer hayır ve hasenata kadar bir seri tatbikat vardır (Kalafat, 2010: 90). Doğum ve evlenmede olduğu gibi, ölüm çevresinde de kümelenen inanışlardan bazıları, tarih boyunca geçerliliğini korumuş, milletler; din ve kültürlerini değiştirseler bile inandıkları bu kültürleri nesilden nesile aktararak yaşatmaya çalışmışlardır.

Tarihsel süreçte, her kültürde olduğu gibi Türk kültürünü belirleyen değer norm, sosyal kontrol öğeleri ve formlar değişikliğe uğramıştır. Birçok kültik ve ritüel özlü işlemin ve pratiğin uygulanmasını gerektiren ölümlerin kültü, çeşitli bölgelerde yerel özellikler göstermekle birlikte ana çizgisi bakımından aynıdır. Her yörenin kendi inanç, görenek, estetik ve sosyo-ekonomik anlayış ve değerlerine göre değişebilen ama hepsinin özünde insan olan birtakım inanma ve pratikler vardır. Toplumca inanılan bu doğrultudaki her tür inanma ve pratikler, bu etkinliklerin içindedir. İnsanlar geçmişle gelecek arasında bir bağlantı kurmaya çalışmışlardır (Artun, 2012: 256). Doğum ve

evlenmede olduğu gibi ölüm olayı etrafında da birçok âdet ve inanma oluşmuştur. Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum bireylerini kuşatan inanmalar, âdetler, törenler ve kalıplaşmış davranışlar başlıca üç guba ayrılmaktadır. Birinci gupta; öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, onun hem geride bıraktıklarının gözünde hem de öte dünyada mutlu ve saygın bir ölü olmasını sağlamak için yapılan uygulamalar yer almaktadır. İkinci guptakiler, ölenin geri dönüşünü engellemek, yakınlarına kötülükte bulunmasını önlemek için yerine getirilmektedir. Son gupta toplananlar ise, ölenin yakınlarının ruhsal durumlarını düzeltmek ve onları yeniden topluma dâhil etmek amacıyla yapılmaktadır (Örnek, 2000: 208). İnsanoğlunun var olduğundan beri üzerinde düşündüğü konulardan birisi şüphe yoktur ki ölüm hadisesi olmuştur. Bu bağlamda özellikle insanı yaşatan gücün yani varlığın ne olduğu, ölümden sonra ikinci bir hayatın var olup olmadığı ve ölümden sonraki hayatın unsurları, her daim insanoğlunun zihnini meşgul etmiştir. Böylece söz konusu durum, insan yaşamının her sürecinde kimi zaman inanma ve âdetlere kimi zaman da tabulara sirayet etmiştir.

Halk inanmalarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili olanlar geniş bir yer tutar. Hayvanların insanlarda bulunmayan bazı yetenekleri, sezişleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ya da uğursuz sayılmaları, bu türden inanmaların oluşmasında büyük rol oynar. Evcil ve yabani hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün önbelirtisi olarak yorumlanmaktadır. Bu türden hayvanlar içerisinde, özellikle köpek ve baykuşla ilgili inanmalar yaygındır. Köpeğin sadece ulumasıyla değil, uluma biçimi, zamanı ve yönü ile de yaklaşan ölümü haber verdiğine inanılır. Baykuşun da yıkık ve terk edilmiş yerlerde yuva yapması “ölüm kuşu” olarak bilinmesinin temelinde yatan nedendir. Baykuş da tıpkı köpek gibi ölüm habercisi olarak görülür. Bunlardan başka evcil hayvanlardan kedi, at, koyun, keçi, inek ve öküz, yabani hayvanlardan tilki, kurt, çakal, yarasa, yılan kümes hayvanlardan tavuk, kaz ile yabani kuşlardan yarasa, karga ve leylek kimi davranışları ve bağırımlarıyla ölüm habercisi olarak kabul edilirler. Birtakım rüyalar da ölüm veya felaket haberi olarak yorumlanır. Hastada görülen psikolojik ve fizyolojik değişiklikler dikkatle gözlenir. Buna göre, hastanın davranışlarına ya da isteklerine göre sonunun yaklaştığı düşünülür ve hazırlıklara girilir (Örnek, 2000: 209-211). Ölüm habercisi olarak hayvanlara da bazı anlamlar yüklenmiştir. Kedi ve kedi köpeğin yanı sıra kümes

hayvanları küçük ve büyükbaş hayvanlar ve yabanıl hayvanların da davranışları anlamlandırılmıştır. Ölüm emaresi olarak görülen hususların başlıcalarından birisi de görülen rüyalandaki simge olarak algılanan bazı hususlardır. Esasen gelecekte haber almaya yönelik tüm inanç içerikli uygulamaların içerisinde “ölüm habercisi” olarak kabul edilen ipuçları vardır. Çeşitli fal türlerinde ölüme işaret eden bulguların var olduğuna dainanılır. Rüyalardan hareketle ölümün gelmek üzere olduğu kimin öleceği, ne zaman öleceğini tahmin etmek çok kere daha evvel ölmüş bir kimsenin rüyada özel konumda görülmesi ile izah edilir. Ölen birisi tarafından rüyada bir yerlere götürülmek yaşayan başka birilerinin de bu gidişe katılmış olması, ölmüş bir kimseden bir şeyler almak ve daha ziyade ona bir şeyler vermiş olmak, ölen bir kimsenin “*seni almaya geldim*” veya “*çok özledim*” gibi sözler söylemiş olması ölümün eşikte olduğu şeklinde algılanır (Kalafat, 2011: 9, 13). Yıldız kayması da ölüm belirtisi olarak algılanır. Gökten düşen yıldızın sahibi öldü demektir. Yıldız kayması görülünce birinin öleceğine inanılır. Kuyruklu yıldızın görülmesi ölümün çok olacağı biçiminde yorumlanır (Ersoy, 2002: 91-94; KK33, KK217). Bâtını bir yapıya sahip olan Nusayri kültüründe ölüm olayının ön belirtilerine karşı uyarılmışlık hâli diğer kültürlerle göre oldukça üst seviyededir.

Arap Alevilerinde rüyada dişinin çekildiğinin görülmesi veya düşmesi, tavuğun horoz gibi uzun uzun ötmesi, herhangi bir ölüm olayının gerçekleşeceği şeklinde yorumlanır (KK52, KK89, KK134, KK180). Rüyada gerçekleşen dişin veya dişlerin çekildiğinin görülmesi hususunda diş çekiminin ağrısız olması aile dışından birinin, ön dişlerden birinin çekildiğinin görülmesi ya da diş çekiminin ağrılı olması ise aileden birinin öleceğine inanılmasına neden olur (KK40, KK149, KK202).

Buradan hareketle bütün kültürlerde olduğu gibi Nusayrilerde de alışılmışın dışındaki bazı davranışlar, örneğin meteorolojik olaylar (gündüz görünen ay, yıldız kayması, vb.) hayvanların hareketleri ve sesleri (köpek uluması, horozun vakitsiz ötmesi, baykuş ötmesi, vb.), rüyada görülenler (diş çekilmesi veya düşmesi, tabut, gelinlik, vb.) çeşitli araç gereçlerin durumlarını (makasın ağzının açık kalması, vb.) hasta olan bir kişi ile ilgili psikolojik ve fizyolojik değişiklikler (kendi kendine konuşma, renginin sararması, vb.) ölümün ön belirtisi olarak algılanmaktadır (KK36, KK40, KK100, KK141, KK202, KK219).

Ayrıca insanlar, ölüme yol açacağı düşünülen bu gibi olaylar karşısında ölümü ortadan kaldırmak için bazı davranışlar sergilerler. Bu noktada insanlar, olumsuz olarak

algılayıp korktukları ölüm olgusundan bir an evvel uzaklaşmak için çeşitli uygulamalar yapabilirler.

1.3.2. Ölüm Anı

Ölüm, şüphe yoktur ki insanoğlu için dayanılması en zor acılardan biridir. Ölünün bu acısını ancak ölüm hadisesini yakından yaşayanlar hissedebilir. Toplumsal dayanışmanın zirve noktaya ulaşması gereken böyle bir günde acılar paylaşılmalı ve ölü yakınları teselli edilmelidir. Çünkü böyle zamanlarda ölüm hadisesini yakından yaşayan ev halkının, maddi ve manevi her yönden desteğe ihtiyacı bulunmaktadır.

Bir kişinin öleceğinin anlaşılmasıyla birlikte birtakım âdet ve inanmalar uygulanmaya başlanır. Bu âdet ve inanmalar, temelde ölmekte olan kişinin ölümünü kolaylaştırma, ölüm sırasındaki sıkıntılarını hafifletme ve özellikle de son nefesini imanla vermesini sağlamaya yöneliktir. Ölüm belirtileri fark edildiğinde hastanın küs olduğu kişilerle barıştırılması ve helalleşmesi sağlanmaya çalışılır (Bülbül 2006: 80-82; KK67, KK84, KK157). Ölüm meleğinin görünmesi en azından Kitab-ı Mukaddes'ten beri edebiyatta rastlanan bir konudur (Neiman-Goldman, 1999: 124). Ölümle birlikte ruh; maddeye/bedene güç verme özelliğini yitirir ve diğer dünyaya gider. Ancak insanlar ruhun, ölümden sonra, bu dünyayla ve insanlarla ilişkilerini kesmediklerine inanırlar (Emiroğlu, 2003: 717).

Cenaze, Arapça kökenli bir kelimedir. Çoğulu “*Cenaiz*”dir. Daha çok insan naaşı için kullanılır. Ruhun bedeni terk etmesi haline ölü ya da cenaze denir. İslam geleneğinde ölmek üzere olan kişiye “*muhtazar*”, öldükten sonraki haline “*cenaze*”, cenaze için yapılması gereken hazırlıklara “*teçhiz*”, yıkanmasına “*gasil*”, yıkandıktan sonra kefenlenmesine “*tekfin*”, tabuta konulup namazının kılınacağı yere ve daha sonra kabrine nakledilmesine “*teşyi*”, kabre konulmasına da “*defin*” denilmiştir (Karaman, 1999: 21). Buradan hareketle ölüm anının ilk habercilerinden biri olan ölüm döşegi, hastanın bir daha kalkmayacak şekilde yatağa düşmesi demektir. İşte hasta dizden ve dermandan düşüp yatmaya başladı mı ölüm döşegine düştü denilir. Yatağa her düşen hastaya ölüm döşegine düştü denilmez. Yatakta yatan bir hastanın ölüm döşegine düştü denilmesi için artık bir daha normal hayata dönmeyeceği ve yakın bir zamanda ölümünün beklenilmesi gerekir. Ölüm döşegi genel olarak çok ağır hastalık ve bunun en son aşamaları ile çok yaşlılıkta olur. Ölüm döşegine düşen hastaya çok özel muamele yapılır. Ona karşı yapılacak her hareket, en ince detayına kadar düşünülür. Ölüm

döşəğinin yeri hastaya saygısızlığa sebep olmayacak şekilde bir yere konulmalıdır. Burasının odaya girildiğinde en bas köşe olarak kabul edilen bir yer olmasına dikkat edilmelidir. Ölüm döşəğindeki hastanın ayakları kapı tarafında olmalıdır. Ziyaretçi ilk girdiğinde hastanın yüzünü rahatlıkla görebilmelidir. Hasta, hayatının son günlerinde terk edilmiş veya önem verilmiyor izlenimine kesinlikle kapılmamalıdır. Hasta, ölüm döşəğine yattığı andan itibaren evdeki ortam değişir. Artık ev yas havasına bürünür. Evde yüksek sesle konuşulmaz. Eğlence yapılmaz. Yüksek sesle gülünmez. Hasta evde yalnız bırakılmaz. Evde sürekli insan olur. Hastanın yanına giriş çıkışlarda yüksek ses çıkarılmaz. Hastanın ihtiyaçları, çok sıklıkla giderilmeye çalışılır. Hayatının son anlarında hastaya olağanüstü ve büyük saygı gösterilir. Hasta, kendi ihtiyaçlarını söyleyemeyeceği için onun ihtiyaçları düşünülmelidir. Hasta, yalnız bırakılmaz. Geceleri yanında en az bir kişi bekler. Yanında konuşma olmaz. Herhangi bir ses çıkarılmaz. Alevilikte evdeki hastanın tek başına ölmesi hoş karşılanmaz. Hastaya karşı saygısızlık adedilir. “*Ölünce yanında kimsesi yoktu.*” denilir. Ölüm döşəğine yatan hasta, dönülmez yola girdiği için komşuları, hastayı ziyaret edip helallik verirler. Ölüm döşəğinde olan bir hastanın ziyareti Alevilik için çok önemlidir. O, kendinden geçmiş hâlde olsa da (ki genelde böyledir) o kişinin yanına gidilir. Ziyaret edilir. O kişinin ziyaretçiyi gördüğünde gönlünün hoşlandığı düşünülür. Çoğunlukla hasta konuşamazsa dâhi duyar, görür ve hisseder. Bu, ona büyük bir destek verir. Hastanın durumu çok ağırlaştığında ve bir iki gün içinde ölmesi an meselesi olduğunda başka şehirlerdeki yakınları aranır. Onlara yakınlarının çok hasta olduğu ve acilen gelmeleri söylenir. Zaten hasta olduğu önceden bilinir (Metin, 2010: 23-26; Yaman, 1999: 45; KK14, KK33, KK99, KK167, KK217).

1.3.2.1. Ölüm Olayının Duyurulması

Ölüm hadisesi her ne kadar bireysel olsa da bireyin sosyo-kültürel bir ortamda yaşaması nedeniyle ilgili durumun toplumsal bir çehreye bürünüverdiği görülmektedir. Bu noktada toplumsal bir yeri olan ölüm hadisesi etrafında yapılan ilk işlemlerin bir bölümü direkt cesetle ilgiliyken, bir bölümü de cesedin çevresinde gerçekleşen hadiselerden ibarettir. Sosyal dayanışmanın en hassas olduğu yerlerden birisi de şüphe yoktur ki ölüm mevzusudur. İlgili kültürde, ölümden sonra yapılan işlemlerin özünde, ölüyü öte dünyaya göndermek yani uğurlamak için yapılan ön hazırlıklar yer almaktadır.

Bu bağlamda ölümünden sonra yapılan ilk işlem, olayın eş, dost ve akrabalara duyurulmasıdır (KK16, KK35, KK57, KK123, KK148, KK149). Söz konusu bu ilk duyurular, komşular tarafından yapılmaktadır. Ölüm hadisesinin duyulmasıyla beraber haberi alan kişiler, vakit kaybetmeden ölü evine gelirler (KK135, KK166, KK188, KK210).

Bazı durumlarda ceset, öldüğü gün gömülmez. Cesedin ertesi güne bırakılması nedenlerinden en önemli iki tanesi akşamüzeri ölümlerden dolayı cenazenin güneş aşana kadar gömülemeyecek olması, diğeri de yakınları için bekletilmesidir. Bu tür nedenler varsa, cenaze evde bir gece bekletilir. Cesedin bir gece evde bekletilmesi hâlinde mutlaka cesedin iyi korunması gerekir. Özellikle bozulmamasına dikkat edilmesi gerekir. Ölü'nün bozulmaması için soğuk bir yer seçilmelidir. Pencere açık bırakılmalıdır. Cesedin herhangi bir şekilde zarar görmemesi için etrafının ilaçlanması, pencereden hayvan girmemesi için ya önlem alınması gerekir. Evde kalan cesetin sabaha kadar yanında beklenilmemesi gerekir. Belirli bir zaman sonra gerekli güvenlik önlemi alındıktan sonra kapı kapatılarak ceset tek başına bırakılmalıdır. Ceset evde kaldığı zaman içerisinde evin lambaları sabaha kadar yanmalıdır. Köydeki komşuların tüm evlerinin dış kapı ışıklarının yanması gerekir. Ayrıca komşular ve yakınları tarafından cenaze evi boş bırakılmamalıdır (Metin, 2010: 51; KK7, KK9, KK11, KK49, KK79, KK97). Ölü, başı kible yönüne gelecek şekilde çevrilir. Eller, yanlarına sarkıtılır. Ayakları yanlarına getirilir ve başparmakları bir bez ile bağlanır. Üzerine örtülmüş beyaz bezin üzerine bayan ise şişmesin diye makas erkek ise yine aynı maksatla bıçak konur (Kalafat, 2011: 26; Artun, 2010: 174-177; KK56, KK178, KK181, KK220). Yeryüzündeki her toplumun bir inancı bulunmakta ve bu inançlara uygun olarak cenaze törenlerini ifa etmektedirler. Elbette Arap Alevileri, cenaze törenlerini kendi inanç sistemleri ve geleneklerine uygun olarak yerine getirmektedirler. Hatay yöresi Arap Alevilerinde, özellikle yaşanan yerleşim alanının kent ya da kırsal olmasından öğrenim durumuna kadar birçok farklı unsura göre ölüm olgusuna bakış, yakınlarını kaybedenlerin gösterdikleri tepkiler ve ölü gömme biçim ve geleneklerinde bazı farklar gözlenebilmektedir. Aslında söz konusu bu küçük farklılıkların temelinde, Nusayriler için cenazeyi kaldırmak yani gömmek için belli bir vakit sınırlamasının olmadığı gibi cenazenin nereden, nasıl kaldırılacağına dair kesin bir dinsel emirin bulunmaması gibi yapılar yer almaktadır.

Ölümün öte dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemlerin kimilerinin temelinde ölene, canlı gözüyle bakmanın ve ondan korunmanın tipik belirtileri yatarken kimilerinde de hijyenik endişeler ve dinsel geleneksel rol oynamaktadır. Bu tür işlemler içerisinde tipik ve yaygın olanlar, ölünün gözlerinin kapatılması, çenesinin bağlanması, başının kible yönüne çevrilmesi, ayaklarının yan yana getirilmesi, ellerinin yanlara ya da göbek üstüne konulması, üstündekilerin soyulması, “*rahat döşeği*” ne alınması, karnına bıçak, demir, makas, bakır, vb. konması; bulunduğu odanın pencerelerinin açılması ve aydınlatılması, başucunda Kur’an okunmasıdır. Halk, bütün bunları, kendince geçerli saydığı birtakım inanmalara ve gerekçelere dayandırmaktadır. Örneğin; ölenin gözlerine kapatmayla ilgili olarak: “*Gözüne toprak kaçmasın.*”, “*Bu dünyada gözü kalmasın.*”, “*Çirkin ve korkunç görünmesin.*”, “*Ardından birini götürmesin.*”, “*Yıkanırken canlıymış gibi görünmesin.*”, “*Yıkanırken ağzına su gitmesin.*”, “*Çenesi sarkmasın.*”, “*Ruhu yarılmasın.*”, “*Ağzına toprak dolmasın.*”, “*Ruhu yarılmasın.*”, “*İçine şeytan girmesin.*” gibi görüş, inanış ve düşünceler çevresinde toplanmaktadır. Ölenin karnına konulan ağırlıklarsa “*şişmemesi*”, “*şeytanın gelmemesi*”, “*günahının azalması*”, “*hortlamaması amacıyla*” yapılmaktadır. Cesedin bulunduğu odanın bulunduğu pencerelerin açılmasıyla “*ruhun serbestçe çıkmasına*”, “*ölüm kokusunun dağılmasına*”, “*Azrail’in çıkmasına*” ve “*meleklerin içeri girmesine*” yöneliktir (Örnek, 2000: 214). Her İslam toplumunda olduğu gibi Nusayrilerde de cenazenin bekletilmeden bir an önce toprağa verilmesi inancı yaygın olmasına karşın, kimi zaman çeşitli nedenlerden dolayı cenaze, gün içerisinde güneşin doğuşundan batışına kadar herhangi bir saatte de defnedilebildiği tespit edilmiştir.

Nusayriler ölüm olayını kimi zaman camilerden “*sela*” yoluyla duyurulurken akrabalara ve dostlara telefon aracılığıyla da bildirilir (KK44, KK84, KK155). Kimi zaman da sela verdirmek istemeyen Arap Aleviler, belediyelerin anonslarını da kullanmaktadır (KK48, KK77, KK129, KK205). Hatay yöresi Nusayri kültüründe geçmişte olduğu gibi günümüzde de cenazelerin ekseriyetle evin önünden (Hatay’da az da olsa camilerden de kaldırılmaktadır.) kaldırılarak mezarlıkta cenaze namazı kılındıktan sonra defnedilmesi kültürü yaygın bir durumdur.

Hatay Nusayrileri için cenaze kaldırma geleneklerinin kapsamı bir hiyerarşi çevresindeki süreçte hastanın yatağa düştüğü andan yani halk arasındaki tabiriyle ölüm döşeğinden ölünün kırkının yapılmasına yani çıkmasına ve hatta oradan mezarın

yapılmasına kadar devam eder. Nusayriler için artık bir kült hâline gelmiş cenaze kaldırma ritüellerinin çeşitli bölümleri (kefenleme, yıkama, helallik, vb.) vardır. Her bir bölümün de kendi içinde uyulması gereken bir çeşit zorunlu kuralları vardır.

Ölüm hadisesinde Nusayrilerde dikkat çeken bir husus da ölüm olayının pazartesi günü gerçekleşmesi durumunda ölünün defnedilmeden (maddi duruma göre) önce kurban kesilmesi inancıdır (KK57, KK102, KK150, KK187, KK212). Saha içerisinde yapılan derlemelerde kişilerin pazartesi günü olan ölüm olaylarına dair hassasiyetleri gözlemlenmiş ve tespit edilmiştir.

Kişilerin büyük bir bölümü, kurban kesmeyi ölüm hadisesinin devamını engellemek amacıyla olduğunu vurgulamıştır (KK58, KK138, KK167, KK183).

1.3.2.2. Ölünün Yıkama İşlemi

Ölünün gömülebilmesi için ilkin dinsel ve kültürel kurallar çerçevesinde yıkanması gerekir. Yıkama işlemi cenaze evlerinde, cenaze yıkama araçlarında veya hastanelerde yapılır. Ölünün yıkanma biçimi Anadolu'nun her bölgesinde ortak özellikler gösterir. Erkek cesetlerini erkekler, kadın cesetlerini kadınlar yıkar. Cenazenin avret yerleri beyaz bir bezle örtülür. Yıkamaya ölünün avret yerleri temizlenerek başlanır. Daha sonra niyet edilerek ölüye gusül abdesti aldırılır. Ölünün vücudunda hiç kuru yer kalmayacak biçimde her tarafı yıkanır. Yıkama işini genellikle din görevlileri veya işi bilen bir kişi yapar. Ölenin güzel kokması için üzerine gül suyu, kolonya, kına, çörekotu, kâfur gibi kokuveren maddeler konulur (Artun, 2010: 190-191; KK97, KK156, KK204, KK213). Ölünün gerek yıkama, gerek kefenleme sırasında değişik kokulu maddeler yakılıp tütürüldüğü gibi, cesede ve kefene çeşitli kokular ve yağlar sürülür. Kutsal sular dökülür. Yakılarak koku çıkarılan maddelerin başında buhur, günlük, kâfur ve ödağacı gelmektedir. Cesede ve kefene dökülen, sürülen, kokusu sindirilen maddelerin başlıcaları ise gülsuyu, gülhatmi, gülyağı, gülkurusu, kına (kadınlar için), hacıyağı, hacısürmesi, esans, kolonya, zezem suyu, çörek otu, misk, karanfil tozu, kokulu çiçekler ve kokulu yapraklardır. Ölü yıkamak için kullanılan gerekli araç-gereçlerse şunlardır: Sabun, gülsuyu, kazan, şaplı, maşrapa, kulplu tas, kova, köpürtme leğeni, kepçe, ibrik, teneşir tahtası, ölü lifi (kendirden ya da yapağı yünden), kese, peşkir (havlu), eldiven (lastikten ya da patiskadan), peştamal (önlük), kuruluk, terlik, takunya, tülbent, yazma, sıtır (Örnek, 2000: 216; KK2, KK5, KK12, KK69, KK79). Cenaze, iki kişi tarafından yıkanır. Üçüncü bir kişi de onlara suyu

hazırlar. Cenaze yıkamak için orada bulunan kişilerden birisi, bir taraftan cenazeyi yıkarken bir taraftan da suyu bölmeye, ısıtılıyorsa altına odun atma işi ile ilgilenmemelidir. Bu üç kişi dışında ihtiyaç duyulursa başka kişiler de yardımcı olarak bulunur. Bu kişiler, cenazenin bir fiil yıkanmasında bulunmazlar. Cenaze kendi cinsinden kişi tarafından yıkanır. Yıkayan kişiler, önlerine önlüklerini giyer. Elllerine eldivenleri takıp yıkamaya başlarlar (Metin, 2010: 60-61; Yaman, 1999: 14-15; Serin, 2005: 413; KK69, KK97, KK156, KK181, KK182). Arap Alevilerinde ölünün bedenlen temizlenmesinde su ve yöresel kar (gar/har) sabunu kullanır. Yıkama işlemine başlanılmadan önce gerekli olan sabunlu sıcak su hazırlanır. Birey, hazırlanan bu su ile lif kullanılarak üç, dört kez yıkanır. Hatay yöresi Nusayrilerde ölü, şıh veya şeyh olarak adlandırılan kişiler tarafından yıkanır. Ölen bireyin kadın olması durumunda ise, yıkama işlemini din adamlarının eşleri ya da bu işte deneyimi olan bir bayan yapar (KK1, KK7, KK49, KK69, KK182, KK213, KK220).

Söz konusu bu bağlam, Nusayri kültüründe din adamlarının ve onların eşlerinin topluluk içindeki hiyerarşisini tespit etmek açısından önemlidir. Din adamlarının toplum içindeki önemi, yalnızca ölünün nasıl yıkanacağı ve gömüleceği ile ilgili pratikleri kapsamaz. Aynı zamanda onlar, ölüm olayını takip eden her süreçte dinsel ritüelleri yönlendirir ve şekillendirirler.

İlgili kültürde yıkamanın en az üç veya dört kez yapılmasındaki ana etken, meftanın öldüğünden emin olmaktır (KK9, KK10, KK11).Yıkama işlemi sırasında bir taraftan Kur'an-ı Kerim'den ayetler okunur. Diğer taraftan da buhurlar yakılarak ölü tutsülenir (KK4, KK5, KK7, KK8, KK69, KK79). Yıkama işleminin bitimiyle birlikte mefta, kurulanarak abdest için hazır hâle getirilir. Ölüye aldırılan abdest (gusül/boy abdesti), ölen kişinin ruhen temizlenmesini ifade eder. Gusül abdesti gerçekleştirildikten sonra ölüye, nikâhının düşeceği kişileri kesinlikle dokundurmazlar (KK2, KK6, KK9, KK10, KK11, KK12, KK178, KK181). Meftanın her durumda ağız, kulak, burun ve anüsüne (makat) pamuk yerleştirilir (KK1, KK3, KK10, KK12, KK49) .

Nusayri kültüründe ölen kişi, ebeveynlerden birisi ise yıkama işleminin sonuna doğru çocukları gelerek bir tas suyu hocanın da yönlendirmesiyle başından aşağıya döker; annesi veya babasının elini öperek helallik ister. Özellikle anneden helallik istenmesi durumunda kızlar annesinin ayaklarını bir müddet yıkarlar. Hatta kimi

durumlarda annenin ayakları da öpülmektedir (KK53, KK97, KK138, KK156, KK182, KK204, KK223) .

Ölen kişinin kadın olması durumunda kadının nikâhı dinen düştüğü için hellalliğe kocası kesinlikle giremez. Ancak kadın, ölen eşinin yanına son bir kez girip helallik alabilir (KK9, KK10, KK12, KK21, KK49, KK223). Nusayri kültüründe kadının, ölen kocasından helallik almasında dinen bir sakınca yoktur. Helalliğe çocukların yanında ölen kişinin cinsiyetine göre amca, dayı, hala, teyze, yakın komşular, vb. girebilmektedir (KK181, KK182, KK204, KK213). Tam bir matem havası içinde geçen, çoğu zaman da içeriden bağırıtı ve ağlamaların yükselmesiyle devam eden helallik alma mümkün mertebe uzun tutulmamaya çalışılır. İlgili kültürde maddi ve manevi temizlenme ile ilgili yapılan pratiklerden sonra, helalliliğin de bitmesiyle çocuklar dışarı çıkarılır ve kefenleme sürecine geçilir.

1.3.2.3. Ölünün Kefenlenmesi

Yıkama işi bittikten sonra ölünün kefenlenmesine başlanır. Kefenlemede dinin ön gördüğü usullere göre hareket edilir. Bu bakımdan kefen Anadolu'nun hemen her yerinde genellikle erkekler için üç, kadınlar için beş kat olarak yapılır. Erkekler için yapılan kefenin en alttaki parçasına “*gömlek*”, üstteki parçasına “*izar*”, en üstteki parçasına “*lifafe*” adı verilir. Kadınlar için yapılan kefenin ilk üç katı erkeklerin kefeniyle aynıdır. Kefenin başa örtülen kısmına “*himar*”, göğüsün üstüne örtülen kısmına “*dir*”, göğüsten diz kapaklarına kadar örtülen parçaya da “*hırka*” adı verilir (Artun, 2010: 191; KK9, KK10, KK49). Ölünün gömülmeye hazırlanması için yapılan son işlem ölünün kefenlenmesidir. Kefen bezinin rengi kesinlikle beyazdır. Kefen parçaları ve sayısı özellikle ölen kişinin cinsiyetine göre değişmektedir. Bilineceği üzere kefenleme geleneği, Türkler tarafından çok eski zamanlardan günümüze kadar kullanılmaktadır.

Ölen kişinin ayak bileklerine kadar inen uzun gömleği Arap Aleviler “*tyebil hak*” (hak gömleği) olarak tanımlar. Nusayrilerde, ölen erkeğin başına genellikle takke benzeri, “*külâh*” adı verilen kefen bezinden parçalar sarılır (KK9, KK10, KK11, KK12). Şayet ölen kişi kadınsa, erkeğin başındaki külâhın yerini kefen bezinden eşarplar alır (KK10, KK11, KK21, KK69). Arap Alevilerinde, gömleğin altına giydirilen ihram benzeri bol bir elbise olarak da tanımlanabilecek don'lar vardır. Bu elbise, Arapçada “*izar*” olarak tanımlanır (KK9, KK10, KK181). Nusayrilerde son kat kefen; kişiyi

önden ve arkadan saran ve kişinin boyunu aşağıdan ve yukarıdan iki karış geçecek uzunluktaki iki parça patiskadan oluşur. Ayrıca Nusayrilerde ölen kişi aile büyüklerinden biri ise, son kat kefeni sarılmadan önce elini öpmek bir âdet hâline dönüşmüştür.

1.3.2.4. Ölünün Gömülmesi

Ölüm, insanlığın yaşamış olduğu ortak deneyimlerden biri olarak özellikle ilahî dinlerin bakış tarzında olduğu gibi, insan hayatının en önemli geçiş dönemlerinden birini oluşturur. Bu yüzden bu geçiş sırasında ve sonrasında tüm toplumlarda, birtakım dinî tören ve ritüeller yapılmaktadır. Bu törenlerin yapısı ve uygulanış biçimleri ise, toplumların sahip olduğu inanç ve kültür yapılarına göre değişmektedir. Toplumumuzda ölüm ile ilgili tören ve ritüellerin oluşumunda, İslam dininin önemli derecede etkisi bulunmaktadır. Bunları, ülkemizdeki Alevi toplulukların ölümle ilgili olarak icra etmiş oldukları uygulamalarda da gözlemlemek mümkündür. Bilindiği gibi birey, ait olduğu kültür çevresine bağımlı olduğundan dolayı, söz konusu kültür çevresinin kalıplarına göre icra edilen törenle gömülmektedir (Yıldız, 2004: 2). Her kültür, ölüme verdiği tepkileri duygusal yaşam ve inançsal pratikleri ile dışa vurur. Bu, kültürden kültüre değişiklik gösterir ve bunlar, özellikle ölü gömme pratiklerinde açığa çıkar. Yalnızca günümüz insanına ait olmayan bu dışa vurum, insanın evrimi kadar eskidir. Yaşamla birlikte ölümün de farkına varan insan, ölümün karşısında hissettiklerini ölü gömme pratiklerine yansıtır. Bu yansıtma bilim adamları tarafından, ölü gömme geleneği olarak tanımlanır. Bunlar, kültürlerin cenaze ritüellerini, mezar şekillerini, ölü gömme ve ölünün mezar içindeki pozisyonlarını kapsar (Aydın, 2003: 343-344). Evrim kuramını Darwin'den daha önce ortaya atan fakat dikkatleri çekmeyen Spencer, doğaüstü inançların doğuşunu açıklarken, doğa olgularını özellikle de ölüm ve rüya deneyimleriyle ilgili olanları gözlemleyerek beden ile ruh arasındaki ayrımı kavramlaştırmıştır. Bu beden ve ruh şeklindeki ikilik kavramını geçici bilinç dışılıklar, kendinden geçme hâlleri, sudaki yansımalar, vb. üzerindeki gözlemleriyle güçlendirmiş ve böylece Spencer, ölümlerin ruhlarına inancın, en eski doğaüstü inançların temelini oluşturduğunu öne sürmüştür. Ölü ruhlar düşüncesi, önemli ataların ilahî varlıklara ve onların mezarlarına konulan adakların da ritüel yatıştırılmaların temeline dönüşmesiyle tanrıların varlığı düşüncesine tekamül etmiştir. Böylece Spencer, "*Atalar tapımı her dinin kökenidir.*" sonucuna varmıştır (Morris, 2004: 154-159). Ölüm olayı ve mezara

defnetme birbirini takip eden olaylar silsilesidir. Genel anlamıyla mezar, ölülerin gömüldüğü ve ziyaret edildiği yer manasına gelir. Ölen kişinin kaybolmaması ve varlığının belirlenmesi için başucuna dikilen kimi zaman tahta, taş çoğu zaman da mermerden olan taşlara “*mezar taşı*” denir. Birçok kültürde görülen mezar taşı, ait olduğu toplumun kültürüne, inançlarına ve maddi yapılarına göre şekillenmekte ve çeşitlilik göstermektedir. Ayrıca bizde mezar taşı olarak adlandırılan unsur; başlangıçtan günümüze kadarki uluslarda piramit, ehram, kümbet, türbe, mozole, balbal, şahide, baş taşı, hece taşı, hece tahtası, vb. olarak adlandırılmıştır (Türkan, 2012: 3026-3027).

Buradan hareketle gömülmek için son aşamayı tamamlayan cenaze, evden veya camiden alınarak mezarlığa götürülürken cenazeye katılanlar, ana caddeden yürürler. Bu sırada trafikteki araçlar durup beklerler. Ayrıca cenazeye katılan araçlar, konvoy oluşturarak mezarlığa giderler. Cenaze konvoyuna yol vermek, toplumsal bir görev ve geleneksel bir davranıştır. Cenaze defnedilmeden önce şeyh önderliğinde mezarlıkta cenaze namazı kılınır. Cenaze namazı normal günlük namazdaki beş vakti temsil eden beş tekbirden oluşmaktadır (Türk, 2010b: 245). Hatay yöresi Arap Alevilerinde cenazenin üzerine “*sıddeç takımı*” olarak adlandırılan ve üzerinde Kur’an-ı Kerim’den ayetlerin yazılı olduğu kırmızı ya da yeşil kadifeden örtüler, tabutun üzerine serilir (KK11, KK51, KK79, KK97, KK139, KK212). Hatay Nusayrilerinde meftanın genç kız veya erkek olması durumunda tabutun üzerine gelinlik ve damatlık, askerlerin şehit olması durumunda ise bayrak konulur (KK26, KK81, KK83, KK117, KK126, KK199). Ayrıca ölen kişinin kadın olduğunu belli etmek için tabutun ve hazırlanan taşıma aracının baş kısmına eşarp (yazma, tülbent, yaşmak, vb.) bağlandığı görülmektedir. Meftanın uzak bir yere gitmesi durumunda cenazenin başının altına ekmek, taş, makas, bıçak, vb. konulmaktadır (KK29, KK87, KK92, KK191, KK213, KK223).

Kabire yatak serilmesi, kefene dua ve ayet azılması, “*ölü kâğıdı*” veya “*imam kâğıdı*” konulması, cenazenin elbise ile gömülmesi, kabrin içine taş veya taşların konulması, kıymetli eşyalarla birlikte gömülmesi, kefen adedinin 12’ye kadar çıkarılabilmesi, elbise ve çorapla defnedilme gibi uygulamalar, ölümden sonrada hayatın devam edeceği ve bu tür eşyaların ölüye definden sonra da yardımcı olacağı inancından doğmuştur (Kalafat, 2010: 115). Arap Alevilerinde ölüm ritüellerine büyük önem verilir. Bundan dolayı cenaze merasimine katılım oldukça geniş olur.

Nusayrilerde cenazeler, genelde evden⁸, türbeden veya mezarlıktan kaldırılır (KK49, KK79, KK156, KK191, KK201, KK217). Ölü, din adamları tarafından yıkanıp kefenlendikten sonra musalla taşına konur. Arap Alevi'nin cenaze namazı, muhakkak Nusayri bir din adamının öncülüğünde kılınır (KK21, KK73, KK97, KK99). Bu noktada aslında Hatay'da yaşayan her Nusayrinin bir aile hocası vardır.

Ölüm hadisesi olmak üzereyken aile, bağlı olduğu hocasına bilgi verir (KK67, KK114, KK138, KK158, KK185). Ölüm olayının vuku bulmasıyla tüm işlemler, bilgi verilen hocanın gözetiminde devam eder.

Hatay yöresi Arap Alevileri, cenazelerini kaldırırken ve gömerken her daim Kur'an'ı Kerim'den ayet okurlar.

Cenaze namazları hususunda hassas bir tutum sergileyen Nusayriler, camilerde Sünni imamlar olduğu için, cami yetkilisinden müsaade alarak cenaze namazını kendi hocalarına kıldırırlar (KK51, KK81, KK145). Şıhlar öne geçerek İslamî geleneklere uygun bir biçimde cenaze namazını kıldırır. Cenaze kaldırılırken kılınacak namaza abdestli olanlar katılırken abdestsiz olanlar bir kenara çekilip namazın bitmesini beklerler (KK35, KK211). Cenaze namazının bitmesiyle beraber namazı kıldıran şıh, cemaate haklarını helal edip etmediklerini sormaz. Çünkü Nusayriler, böyle bir sualin ehlibeyt kültüründe olmadığına ve ölen şahsın ne olup olmadığına ancak ve ancak yüce Allah tarafından bilineceğine inanırlar (KK4, KK97, KK165, KK174, KK181, KK222). Derleme faaliyetleri esnasında Nusayrilerin özellikle Antakya'da, ölülerini camilerden kaldırdıkları diğer yerlerde ise mezarlıklarda hazırlanan özel yerlerden kaldırdıkları gözlemlenmiştir. Cenaze namazı kılındıktan sonra cenaze, omuzlara alınarak camiden çıkarılıp dualarla cenaze arabasına kadar taşınır. İmkân dâhilinde mezara kadar yürüyerek gitmek esastır. Cenaze namazının bitimiyle yakınları tarafından musalla taşından alınan mefta, açılmış olan mezara defnedilir. Defin için hazırlanan cenaze mezara götürüldüğünde, kimi zaman mezarın içine başının altına gelecek şekilde yastık konulduğu kimi zaman da mezara döşek veya battaniye konulduğu da tespit edilmiştir. Toprak atılırken orada bulunan tüm şeyhler saf tutar ve en kıdemlisi tarafından Kur'an-ı Kerim'den ayetler okunur.

Nusayri kültüründe cenaze, mezarlığa getirildiğinde omuzlardan indirilmeden kimse oturmamaktadır. Cenaze, yere indirildiğinde işi olmayanların da oturması

⁸ Antakya'da camilerden de kaldırıldığı görülmektedir.

gerekmektedir (KK60, KK95, KK129). Ölünün gömüleceği kabir (mezar), uzunluğuna ve derinliğine kazılmış bir çukurdur. Mezarın boyu genellikle 2 m., eni ise 90 cm. civarındadır. Sabit olan bu ölçüler, ölen kişinin fiziksel özelliklerine göre daha da büyüebilmektedir. Cenaze kabre konulacağı zaman ölünün yakınlarından birkaç kişi kabre iner. Arap Alevilerinde mefta, mezara önce sırt üstü yatırılır. Öncelikle kefenin kuşakları çözülür ve kimi zaman ölünün gözlerine -İnsanın gözünü bir avuç toprak doyurur, sözünden hareketle- toprak konulduğu da olur. Meftanın başı kuzeye ayakları güneye çevrildikten sonra sağ omzuna doğru yatırılarak taş veya toprak parçalarıyla bu konum sabitlenmeye çalışılır. Ölü, yerleştirildikten sonra üzerine eski zamanlarda mertek adı verilen tahtalar ve murt ağacının dallarıyla kapatılan ölünün üzeri, günümüzde daha pratik olması için beton plaklarla kapatılmaktadır. Bu işlem bittikten sonra ölüyü mezara yerleştiren kişiler, dışarı çıkar ve mezara toprak atmaya başlanır (KK7, KK21, KK50, KK156, KK182, KK210, KK221).

Bir yandan mezar kapatılırken diğer yandan din görevlileri Kur'an-ı Kerim'den sureler okurlar. Genellikle Yasin suresi, Mülk suresi, İhlâs suresi, Felak ve Nas sureleriyle Fatıha suresi okunur. Mezarın üzeri kapatıldıktan sonra dua edilir ve ölenin ruhuna Fatıha okunur. Bir yandan da mezarın üzerine açılan arkın içine bir kova su dökülerek tekrar kapatılır. Din görevlisi, ölünün sorulara doğru cevap vermesine yardımcı olmak amacıyla soruların cevaplarını tekrar eder. Bu işleme “*telkin*” adı verilir. Telkin verilmeye kişinin annesinin adıyla hitap edilerek başlanır (Aktaş 2007: 97; Artun 2010: 192; Sevinç 2008: 200). Ömer Uluçay, Nusayrilerde telkin işlemimin cenaze başında olduğunu ve buradaki seslenişin aslında cemaate olduğunu vurgulamaktadır. Uluçay, telkinin “*Allah Rabbin'dir. Muhammet Nebin'dir. Dinin İslamdır. Kitabın Kur'an'dır. Ali imamındır. Müslüm, mü'min kardeşindir. Ehlibeyt ve imamlar şefaatçilerdir. Bunlar, dünya ve ahirette velileridir. Ahiret zenginliklerin bunlardır. Ben de sizlerle beraber Hak kelimesi olarak diyorum ki: Eşhedü enla ilaheillallah ve eşhedü enne Muhammeden Resulallah*”. Devamındaki duada; “*ölüm hak, dirilmek hak, münker ve nekir sorgusu hak, cennet hak, cehennem hak, kıyamet haktır. Kiblem Kâbe'dir. Oruç, namaz farzımdır.*” (Uluçay, 2011a: 24) şeklinde olduğunu ifade eder. Hocanın dinî telkinlerinden sonra ailede en yaşlılar başta olmak üzere taziye kabul etmek için sıraya girerler. Herkes gittikten sonra aile büyükleri birbirlerine taziye dilerler. Mezarlıktan sonra eve gidilir. Eve gittikten sonra yedi gün

yas tutulur. Yedi gün evde yemek pişmez. Akrabalar ve komşular, yemek yapıp cenaze evine getirirler. Üçüncü gün mevlüt okunur. Gelen misafirlere helva dağıtılır. Yedinci gün cenaze sahipleri kurban kesip yemek yaparlar. Akrabalar, tanıdıklar çağrılır ve mevlüt okunur. Yedi güne kadar erkekler banyo yapmaz. Sakal kesmezler. Mevlütten sonra sakal kesip banyo yaparlar. Yedi gün boyunca sabah güneş doğmadan mezara gidilir. Yedinci günden sonra cenaze evinde yas kalkar. Cenaze sahiplerinin yaşamları normale döner. Cenazenin toprağa verilişinin kırkinci günü ve elli ikinci günü mevlüt okunur (Yenipınar, 2010: 325; KK45, KK157, KK168, KK205). Nusayriler, sorgu meleklerinin meftaya; “*Taptığı Rabb, inandığı din ve peygamber, itaat ettiği imam, bağlı olduğu kitap, ömrünü nasıl geçirdiği, malını nasıl kazanıp nerelerde harcadığı, vs.*” gibi sorular yöneltileceğine inanırlar (KK11, KK69, KK156, KK178, KK204, KK213).

Arap Alevilerde cenazenin defin hazırlıklarına kadar yattığı yatağa halk arasında “*rahat döşeği*” adı verilir. Nusayrilerde, ölen kişinin kıyafetleri yıkama işlemine kadar çıkarılmaz (KK1, KK2, KK4, KK8, KK9, KK10).

Kişinin üzerindeki kıyafetler, yıkama sırasında, çoğunlukla yırtılmak suretiyle çıkarılır (KK9, KK10, KK11; KK224). Birçok kültürde olduğu gibi Nusayri kültüründe de cenazenin erken (geciktirilmeden) defnedilmesine çok dikkat edilir (KK34, KK43, KK57, KK79, KK94, KK110). Ölünün hemen defnedilmesinin altında yatan mantık, yoğun olarak yaşanan duygunun/üzüntünün bir an önce ortadan kaldırılması ve yakını ölen bireyin bir an önce ölüm olayının ağırlığından kurtulması anlayışına dayanır.

Gömme işlemi bitip şıh tarafından telkin verildikten sonra saf tutan cenaze sahiplerine başsağlı dilenerek mezarlıktan ayrılır.

Nusayri kültüründe kadınların mezarlığa gelmeleri durumunda ölüm hadiselerinin artacağına inanıldığı için kadınlar, mümkün mertebe mezarlığa götürülmez (KK8, KK51, KK138, KK181; KK224). Söz konusu kültürde yedinci güne kadar her akşam Kur’an okunur. Yedinci gün, sabahın erken saatlerinde mezarlık ziyareti yapılır. Akabinde eve gelindikten sonra bâtni namaz eda edilir ve hazırlanan hayır yemekleri gelenlere ikram edilir.

Ölüm bağlamında Hatay yöresi Arap Alevilerinin kendine özgü gelenek, görenek, âdet ve törenleri vardır. Söz konusu uygulamalar, ilgili toplumun dünya ve ahiret görüşünü tüm detaylarıyla temsil etmektedir. Aslında icrasal anlamda yapılan

gelenek ve törenler, o toplum tarafından yüzlerce yılın birikimi olarak nesilden nesile aktararak günümüze kadar süregelmiştir. Artık bir gelenek hâline gelen bu uygulama ve pratikler, Nusayri zümresi için uyulması zorunlu kurallar biçimine dönüşmüştür. Nusayri zümresinde cenaze kaldırma olarak da adlandırılan cenaze törenlerinin ilgili toplum için çok ayrı bir yeri ve önemi vardır. Toplumsal dayanışmanın zirve noktasına ulaştığı cenaze törenlerinde, ölen kişinin diğer dünyaya uğurlanması ve tensüh inancının içeriğinden kaynaklanan renkli ve çeşitli uygulamaların var olduğu da burada zikredilmelidir.

Bu noktada özellikle Nusayri kültüründe her ailenin bağlı olduğu bir din hocası bulunur. Cenazesi olan aileden herhangi biri, ölüm hadisesinin vuku bulması üzerine vakit geçirmeden hocaya haber eder (KK52, KK57, KK68, KK80, KK111, KK128). Bu noktadan sonraki her süreci, artık haber verilen hoca yönlendirecektir. Cenazenin yıkanmasından gömülmesine hatta gömüldükten sonraki sürece kadar Nusayrilik kültrünün ölüm gelenekleri, burada kendisini hissettirecektir. Çünkü hangi toplum olursa olsun cenazesini, hiçbir zaman farklı bir toplumun geleneğine göre kaldırmamaktadır.

1.3.3. Ölüm Sonrası

İslam dairesi çevresinde yaşamlarını sürdüklerini ifade eden Hatay yöresi Nusayrilerinde ölümle ilgili âdet, inanma ve uygulamalar diğer İslam toplumlarını çağrıştıracak biçimdeyken özellikle söz konusu yörede ölümle birlikte hâsıl olan tenasüh inancı ve tenasüh anlatımları yönünden özgün bir yapı arz etmekte ve orijinalliğini korumaktadır. Çünkü söz konusu inanç ve bu inanç bağlamında yer alan anlatımları İslam dairesi, hiçbir zaman kabul etmemiş ve şiddetle karşı çıkmıştır. Tezin farklı yerlerinde detaylı bir biçimde anlatılan tenasüh inancının temelinde, ruhun ölümsüzlüğü inancından hareketle bedenin öldüğüne ve ruhun beden öldükçe farklı bir bedende sınanmak amacıyla tekrar dünyaya geleceği görüşü yer almaktadır. Söz konusu toplumda her ne kadar tenasüh inancı yaygın olsa da ölüm acısını hiçbir şekilde hafifletmemektedir. Cenazenin ardından yakılan ağıtlar ve tutulan yaslar, tüm hızıyla devam eder.

Genellikle her toplumda görülen ve “ölü aşısı (yemeği)” olarak bilinen bir gelenek vardır. Ölü aşısı ya da ölü yemeği, ölen kimsenin ardından belirli bir zaman diliminde yapılan büyük anma törenidir. Nusayrilerde yedinci günde kurban kesilerek ölü aşısı

yapılır. Ölü yemeği, kesilen kurbanın etinden yapılan hırısı'dır. Hırısı'nın pişirilmesine gece başlanır. Öğlen vaktine kadar pişirilir. Ancak son zamanlarda hırısı yerine kimi zaman kâğıt kebabının da yaptırılarak ikram edildiği bilinmektedir. Ölü yemeği yenmeden önce, erkekler toplu namaza girerler. Kadınlar ise mezarlığa gider. Buhur yakıp dua okurlar. Mezarlık ziyaretlerinde “*hambelez*” denilen bitki, mezara dikilir. Erkekler namazdan çıktığında yemek sofrası kadınlar tarafından hazırlanmış olur. Ölü evinde yedi gün süresince dua okuyan şeyhe ve fakir ailelere bir miktar para verilir. Şeyhler maddi durumları iyi olmayan ailelerden para almazlar. İsteğe bağlı olarak “*ölünün kırkı*” denilen kırkıncı günde de yemek verilerek dua okutulur (Türk, 2010b: 245-246). Ölü gömüldükten sonra üç veya yedi gün içinde, ölünün hatırasına yemek verilmektir. Divân- ü Lugâti't- Türk'te “*Yoğ*”, “*Yoğladı*” kelimeleri ile ifade edilen bu “*ölü aşı*” verme, Türkler tarafından bir vazife sayılır. Ölen atalar için yüzlerce at, küçük ve büyükbaş hayvan kurban edilir (Küçük, 2009: 31). Türk kültürü için çok eski ve köklü bir tarihi geçmişi olan söz konusu ölü aşının, Nusayrilerde de hassasiyetle uygulandığı görülmektedir. Nusayrilerde ölünün ardından üç gün geçmeden ölü evinde ocak yakılmaz. Yemek pişirilmez. Bu süreçte yemek, akraba ve komşular tarafından karşılanır. Özellikle ölünün üçüncü gününde de bazı yerlerde yemek verilerek ölü, anılmış olur. Türk-İslam kültürünün hâkim olduğu birçok yerde olduğu gibi Nusayri kültüründe de ölüyü anma günleri büyük bir yere ve öneme sahiptir. Söz konusu kültürlerde ölenin dinsel bir tören ve yemekle anıldığı bu günlerin başlıcası genel hatlarıyla ilk gecesini, üçü, beşi, yedisi, kırkı, elli ikisi ve yıl dönümü olarak belirlenir. Belli sayıların karşıladığı bu günler, adı geçen sayılara kazandırılmış dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerinden dolayı önemsenmiştir.

Alevilerde ölünün geride bıraktığı kıyafetler, ölümü takip eden üçüncü gün dışarıda bir kazanda yıkanarak ihtiyaç sahiplerine hayır amaçlı dağıtılır (Keskin, 2003: 124; KK22, KK26, KK86, KK117, KK217). Cenaze olduğu andan itibaren cenaze evinde yemek pişmez. Zaten kimse de onunla ilgilenemez. Onun için mutlaka evinin yemekleri komşuları tarafından yapılmalıdır. Komşular, cenaze evinde yenecek yiyecekleri ve yemekleri sıra ile getirir. Sofrayı kaldırıp bulaşığı yıkarlar. Bu süre içerisinde ev sahiplerine hiçbir iş yaptırılmaz. Ayrıca komşulardan gençler, cenaze kalkana kadar cenaze evinde evin gençleriymiş gibi hizmet ederler. Geleni ağırılarlar Misafirlerin hizmetleri, çayları bu gençler tarafından sağlanır. Cenaze evinin yemekleri

ilk üç gün tamamen komşuları tarafından yapılır. Ev sahiplerine yedirilir. Evin hizmeti görülür. Bulaşıklar yıkanır. İlk üç gün aynen cenaze günü gibi komşular ve yakınlar, cenaze evinin hizmetini görürler. Üçüncü gün bir değişim olur. Komşular yine cenaze evinin yemeklerini getirirler; ama bu kez tam gün onların yanında kalmazlar. Aralıklarla gelir giderler (Metin, 2010: 52; Dedebaba, 1999: 242; Türk, 2005: 32). Hatay Nusayrilerinde ölüm hadisesinde üçüncü, yedinci ve kırkinci günlerin çok önemli bir yeri vardır. Ölü çıkan evde, ilk üç gün hizmetin tamamını komşular görür (KK73, KK116, KK190, KK199). İlk üç günde, cenaze günü gibi cenaze evinde yas, aynen devam eder. Ev halkı nerede ise birbiriyle konuşmaz. Konuşmalar, kısık sesle ve az yapılır. Komşular, bu acılı günlerinde ölü sahibine iş yaptırtmadıkları gibi onları yalnız bırakmamaya da çalışır. Özellikle komşunun birisi gelmeden orada bulunan başka bir komşu çekip gitmemesi bir kural hâline dönüşmüştür (KK48, KK65, KK85, KK116, KK134, KK202).

Nusayri kültürünün hâkim olduğu kırsal kesimlerde cenaze evinde yas tutmak âdettendir. Söz konusu tutulan yasa, başta aile yakınları olmak üzere komşular da uymaktadır (KK32, KK72, KK108, KK137, KK194, KK217). Yas bağlamında cenaze evinde yedi gün yemek pişirilmesine müsaade edilmez. Yedi gün boyunca yemekler, aile yakınları ve komşular tarafından getirir. Yasta, aile efradından erkekler, kırk gün boyunca sakal kesmezken yedi gün boyunca müzik dinlenmez ve televizyon açılmaz. Yedinci güne gelindiğinde yas ve üzüntüde nispeten de olsa bir düşüş görülmektedir. Yani yedinci günden sonra ev halkının özellikle yaslarını azaltabilmek adına ev veya dışarı işleriyle meşgul olunması sağlanır. Bu süreç, bir çeşit sosyal hayata kalındığı yerden devam edilmesi anlamına gelmektedir.

Tarihin her döneminde kabir ziyareti insanın özel ilgi, merak ve heyecanına sebep olmuştur. Kabirlere “*mezar*” denmesinin bir gerekçesi de budur. Çünkü mezar ziyaret edilen yer manasına gelmektedir. Bu nedenle günümüzde; “*mezarı ziyaret*” kavramı, “*kabri ziyaret*” kavramından daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Başlangıçta iyi niyetle yapılan kabir ziyaretleri zamanla ifrat çizgisini aşarak bid’at, hurafe ve bâtıl inançları gündeme getirmiştir. Gün gelmiş mezarlıklar umut kapısı hâline gelmiştir. Başı darda kalan hastalıklara deva arayan hekes mezarlıklara koşmuştur (Karaman, 1999: 28-19). Türklerde ölen kişinin mezarı başında toplanma ve ateş yakma geleneği de bulunmaktadır (Küçük, 2009: 185). Birçok kültürde olduğu gibi Nusayri kültüründe

de mezarlar, insanın bu dünyadan diğer dünyaya geçişini sembolleştirerek bir kapı ve köprü görevi gören yerler olarak algılanmıştır. Bu bağlamda Arap Alevlerinde ölünün gömülmesinden sonraki gün, sabahın erken saatlerinde gün ışımadan aile ve aile yakınları tarafından mezarlığa gidilir.

Nusayri kültüründe taziye, Sünnilikte olduğu gibi tokalaşarak veya sarılarak yapılmaz. Nusayrilerde taziye, eller kaldırılarak yapılır. Genellikle sağ elin avucu açık ve havaya selam verir gibi kaldırılması şeklinde taziye yapılır. Bu şekilde her gelen birbirine aynı hareketi tekrarlar ve böylelikle mezarlıkta yapılan taziye son bulur.

Definden sonra yedi gün boyunca güneş doğmadan mezara ziyarete gidilip buhur yakılır ve dua edilir (KK97, KK182, KK204, KK223, KK102, KK210; KK224, KK287). Söz konusu bu uygulama, üç gün boyunca Sünnilerde de vardır. Ölünün kırkında, bayramlarda ve ölüm yıl dönümlerinde mezara ziyarete gidilir.

Sabahın erken saatleri olduğu için mezarlığa gelenlere, aile yakınları tarafından kahvaltı amacıyla poğaça ve simit verilmektedir. Mezarlıkta dağıtılan simit ve poğaça, bir gelenek olmakla beraber ölen kişiyi yalnız bırakmamak ve onun manevi ruhuyla kahvaltı yapmak olarak da algılanmaktadır (KK22, KK89, KK141, KK210, KK219). Halk arasında “*hadıra*” olarak adlandırılan bu mezarlık ziyaretlerinde bir yandan ailenin hocası Kur’an okurken diğer yandan da buhurdanlıklarda yakılan buhurlarla efsunlanılır (KK22, KK49, KK59, KK84, KK94, KK110, KK170, KK202). Bu sırada ölünün kıyafeti ve fotoğrafı yakınları tarafından bağırlarına basılırken Arapça ağıtlar yakılmaktadır.

Aynı günün öğleden sonraya rastlayan bir saatinde cenaze evinde Kur’an okunur ve hatim duası yapılır. Bu toplantıya çok sayıda din adamı ve diğer davetliler katılır (KK9, KK10, KK224).

Ölen kişi eğer saygın bir din adamı veya topluma hizmet etmiş aydın bir kişi ise şairlerin hazırladığı Arapça mersiyeler okunur. Bu mersiyelerde Hz. Muhammet’in ve ehlibeytin ölümle ilgili hikmetli sözlerine değinilir. Ölen kişinin faziletleri dile getirilir ve akrabalarına sabır öğütlenir (KK165, KK204, KK212, KK213, KK220). Yedinci gün ise kurban kesilir. Arapça’da “*Sübuğ*” denilen bu günde mevlüt okutulur. Sela (namaz) yapılır. Özellikle ölü için kesilen hayır kurbanlarının etinden lahmacun, pilav veya hırise gibi yemekler yapılır ve gelenlere ikram edilir (KK168, KK189, KK202).

Hatay yöresi Arap Alevilerinde ölüm olayını takip eden yedi gün boyunca bir buhurdanlığın içinde buhur yakılmakta evin kapısına yakın yerdeki ışık da geceleri açık bırakılmaktadır. Nusayri kültüründe çok önemli bir yeri olan buhurun kötü güçleri kovmak için kullanılmakta ve afsunlanmakta vazgeçilmeyen bir yeri vardır. Işığı açık bırakmanın nedeniyse ölü çıkan evden kötü ruhların uzaklaştırılmak istenmesidir. Türbelerde olduğu gibi mezarlık ziyaretlerinde de buhurun yakıldığı ve buhurun icrasal ayinlerin olmazsa olmazı olduğu bilinmektedir.

Nusayri kültüründeki ölüm gelenekleri, ölü evinin kırsal alanda veya şehirde yaşamasına göre farklılıklar göstermektedir. İlgili kültürde ölü helvası, üç, beş, yedi, kırk ve elli iki mevlütleri okutulmaktadır. Mevlütlerde, ailenin ekonomik durumuna göre yemek veya birtakım ikramlar (kek, meyve suyu, vb.) yapılmaktadır. Kurulan taziye çadırlarında okunan mevlütlerde hiyerarşik bir sıralama ve saygınlık görülmektedir. Bu bağlamda yaşlı hocalar çadıra geldiğinde herkes ayağa kalkarak hocanın elini öper.

Nusayri kültüründe çadıra gelen yaşlı veya gençlerden Kur'an okumayı bilenlerin Kur'an okuması bir gelenek hâlini almıştır (KK2, KK49, KK99, KK134, KK145, KK287). Cenaze sahipleri, toplumun genelinden maddi ve manevi büyük destek görür. Uzun bir müddet yalnız bırakılmaz ve ev işleriyle uğraşmalarına fırsat verilmez. Bu noktada yaptığımız gözlemler neticesinde ölüm hadisesinde birincil ilişkilerin hâkim olduğu Nusayrilere sosyal dayanışmanın diğer mezhep ve inanışlara göre daha üst bir seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Buradan hareketle Hatay yöresi Arap Alevilerinde ölüm hadisesiyle ilgili saha içerisinde tespit edilen halk inanışları şöyledir:

Rüyada dışının çekildiğini gören kişinin yakınından birisinin öleceğine inanılır (KK107, KK145, KK187, KK200).

Çekilen dışın ağırlığına göre yakından veya uzaktan birisinin öleceği düşünülmektedir (KK14, KK201).

Evine baykuş tüneyen aileden ölü çıkacağına inanılır (KK93, KK123, KK209).

Nusayri kültürüne göre gökyüzünde herkesin bir yıldızı olduğuna ve o kişi öldüğünde o kişinin yıldızının da kaydığına inanılır (KK27, KK48, KK96, KK119, KK193, KK195).

Rüyada ölmemiş birinin öldüğünü görmek o kişinin ömrünün uzaması olarak yorumlanır (KK197, KK207).

Rüyada ölmüş birini görmek olmayacak bir işin gerçekleşeceği veya görülen kişinin hayır beklediği anlamına gelir (KK30, KK152, KK172).

Rüyada gelinlik görmek ölüm hadisesini çağrıştırır (KK62, KK209).

Can vermekte zorlanan kişilerin yanında “Yasin-i Şerif” okunur (KK12, KK35, KK191, KK224, KK287) .

Can vermekte zorlanan kişilerin ayaklarının altına bir parça bal sürülür. Ancak balı süren kişinin de zor can vereceğine inanılır (KK83, KK131, KK149).

Ölüm hadisesi vuku bulduktan sonra ölünün gözleri kapatılıp çenesi ve ayak baş parmakları bağlanır (KK68, KK89, KK137).

Ramazan ayında ölen kişinin cennetlik olduğuna inanılır (KK103, KK152, KK208, KK218) .

Ölen kişinin evinde bütün sular dökülür, bununla ölen kişinin temizlendiğine inanılır (KK75, KK172, KK207).

Cenaze çıkan evde 40 gün ışık yakılır (KK34, KK50, KK101, KK105).

Gözleri açık bir şekilde ölen kişinin hayatta bir beklentisinin olduğuna inanılır. Bu kişilerin gözü kapatıldıktan sonra başına uzakta olup da özlemini çektiği kişinin resmi bırakılır (KK176, KK187, KK207).

Bir sonraki güne bırakılması gereken cenazenin üstüne şişmesin diye bıçak, makas, vb. bir demir parçası bırakılmaktadır (KK22, KK88, KK112, KK114).

Kefenin hazırlanmasında asla makas kullanılmaz. Kefen, bıçak yardımıyla kesilmektedir (KK10, KK11, KK156).

Kefen hazırlanırken mezarın altına serilecek olan beyaz renkte yatak ve yastık hazırlanır (KK84, KK162, KK183, KK201).

Helalleşmek için meftanın yakınları içeri alınır ve meftanın eli öpülür (KK49, KK79).

Ölüm hadisesinin “İyd-el Gadir” bayramına rastlaması durumunda, ölünün kutlu bir kişi olduğuna inanılır (KK57, KK107, KK157, KK171).

Bayram günü ölen birinin defni bayramdan sonraki güne bırakılır (KK67, KK111, KK139).

Ölen kişinin tenasüh inancından hareketle tekrar dünyaya geleceğine inanılır. Bu noktada ruh, kemale erinceye kadar dünyaya farklı şekillerde gelir (KK51, KK107, KK131, KK48, KK188, KK212).

Ölünün ardından üçüncü gün, helva yapılır ve gelen konuklara ikram edilir (KK64, KK117).

Ölünün yedisinde yemekli mevlüt yapılır. Böylece ölünün ruhunun huzura ereceğine inanılır (KK57, KK11, KK177).

Ölünün kırkinci gününde eti, kemikten ayrılır (KK35, KK59, KK97, KK223, KK224).

Ölünün kırkında büyük veya küçükbaş hayvan kesilerek yemek yapılır ve mevlütten sonra yapılan yemekler, gelen misafirlere ikram edilir (KK129, KK139, KK214).

Ölünün elli ikinci gününde mevlüt okutulur. Yöresel müşebbek tatlısı (Halk arasında halka tatlı olarak da bilinir.) gelenlere ikram edilir (KK111, KK212).

Ölünün yıl dönümlerinde mevlüt okutulur (KK73, KK134, KK208).

Bayramlarda ve özel günlerde mezarlık ziyareti yapılır (KK51, KK140, KK183, KK207).

Mezarlık ziyaretleri sabahın erken saatlerinde buhur yakılarak yapılır. Bu ziyaretlere gelenlere simit ikram edilir (KK30, KK60, KK96, KK180, KK209, KK216).

Nusayrilerde “himlen” olarak da adlandırılan ölünün eşyalarını dağıtma eylemi, ölünün ruhunu rahatlatmaya yöneliktir (KK67, KK91, KK155, KK162).

ALTINCI BÖLÜM

1. HATAY NUSAYRİLERİNDE BAYRAM, TÖREN VE KUTLAMALAR

Kutsal günler, geceler ve bayramlar; Tanrı'nın, peygamberlerin, din kurucularının veya dinen kutsal sayılan kişilerin hayatlarının önemli anları ile ilgilidir. Dinlerde bu varlıkların doğumları, ölümleri ve hayatlarındaki önemli dönüm noktaları oluşturan olaylar kutsallaştırılmaktadır. Her yıl, bu olayların yıl dönümleri özel ritüellerle ve dinî törenlerle kutlanmaktadır. İnsanlar yıldönümü kutlamalarında bu olayları manevi bir şekilde yaşamakta ve manevi bir heyecan duymaktadırlar (Adam, 2006: 275). Nusayriler, özellikle yaşadıkları coğrafya nedeniyle çok farklı ve çeşitli kültürlerle iç içe yaşamışlardır. Doğal olarak karşılaştıkları bu kültürlerle sosyal bağlamda çok ciddi etkileşim içinde olmuşlar ve bir yandan kültürlenirken diğer yandan da kültürleşmişlerdir. Hatay yöresi Arap Arap Alevilerinde bu etkileşim sonucunda birçok bayram, kutlama ve ritüel meydana gelmiştir.

Nusayrilikte çok sayıdaki bayram, dinî gün ve geceler, ibadetlerin neredeyse en önemli bir parçasını teşkil eder. Bu günler, hem toplu ibadetlerin yerine getirildiği hem de sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın gerçekleştirildiği zamanlardır (Üzüm, 2007: 273; Çoşkun, 2003: 186). Gerek Türkiye'de gerek Türkiye dışında farklı coğrafyalarda yaşayan Nusayriler birbirinden farklı günleri de kutsal sayıp bayram olarak kutlamaktadırlar.

Ayrıca bunun yanında her geçen gün bayramlarının arasına yeni bayramların eklendiği de ifade edilmektedir (KK85, KK94, KK114, KK227, KK230, KK246, KK250) .

İşlevsel teori bağlamında çalışmamızda daha önce de zikrettiğimiz gibi William Bascom, halk bilgisi ürünlerinin işlevlerini en basit şekliyle:

1. Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi
2. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi
3. Eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevi
4. Toplumsal kuramlara ve törenlere destek verme işlevi, olarak dört kategoriye ayırmaktadır.

Alan araştırmalarımız sırasında elde ettiğimiz sonuçları İşlevsel teori bağlamında değerlendirdiğimizde bayram, tören ve kutlamaların “*Toplumsal ve kişisel*

baskılardan kurtulma; Eğitim ve kültürü genç kuşaklara aktarma; Toplumsal kuramlara ve törenlere destek verme” işlevlerini yerine getirdiği tespit edilmiştir.

İşlevsel teori bağlamında bazı ibadetlerin sosyal dayanışma, birlik ve beraberlik duygularını güçlendirdiği de söylenebilir. İşte tam da bu noktada bayramlar, geçmişten günümüze sosyal dayanışmanın, birlik ve beraberlik anlayışının oluşmasına zemin hazırlayan yapılarda karşımıza çıkar. Bayramlar, söz konusu özelliklerinden dolayı bayramların beklenmesinden bayramlar için yapılan hazırlıklara kadar sosyal norm statüsünde birçok ritüel oluşmuştur.

Zaman içinde şartlar değişse ve ağırlaşa da bayramların sevinç ve heyecanları her zaman birleştirici ve bütünleştirici rolüyle varlığını devam ettirmiştir. Her toplumda olduğu gibi Nusayri zümresinde de küskünlerin barışmasına, büyüklerin gönlünün alınmasına, hasretlerin bitmesi ve küçüklerin sevindirilmesine zemin hazırlayan bayramlarda bir taraftan akraba, komşu ve tanıdıklarla görüşüp bayramlaşılırken bir taraftan da kimsesizler, hastalar, yoksullar ve yaşlılar ziyaret edilir. Onlara maddi ve manevi açıdan her türlü dostluk, sevgi ve yardım eli uzatılarak kültürel manada çok ciddi işlevler, yerine getirilmiş olur.

1.1. Bayramlar

Nusayrilerin kutladığı bayramların büyük çoğunluğu önceki dinlerden ve güncel başka inanç biçimlerinden köken almaktadır. İslamiyet öncesindeki bütün peygamberlerin önemli günleri ve onlarla ilgili önemli olayların gerçekleştiği günler, bayram olarak kutlanır. Çünkü Aleviler için her din, kutsal olarak kabul edilmektedir ve her dinin peygamberine inanılmaktadır. Aslında Nusayriler, üç semavî dinin bayramlarını kutlarlar. Ancak bunların içinde Hristiyanlara ait bayramlar daha fazladır. Hristiyanlığın hemen hemen bütün önemli bayramlarını kutlarlar. Tarihî ve politik koşullar Nusayrilerin Hristiyanlardan daha fazla etkilenmelerine neden olmuştur. Hatay’da yaşayan Arap Hristiyanlar ve Alevi Nusayriler, uzun süre aynı mahallelerde bir arada yaşamaları, aralarında sıcak ilişkiler kurulmasına, dayanışma ve yardımlaşmanın artmasına olanak sağlamıştır. Bu iki grup arasında gelenekler ve dinî ritüeller, etkileşim içinde dönüşüme uğramıştır. Bunun en iyi örneği bayramlardır. Nusayriler ve Hristiyanların ortak kutladıkları birçok bayram bulunmaktadır. İsa’nın Doğum Günü, Noel Bayramı, Paskalya Bayramı, Meryem Ana’nın Gökyüzüne Yükselişi, Haç Bayramı, St. Georges Günü, Barbara Bayramı ve başka birçok Hristiyan

bayramları Nusayriler tarafından da kutlanmaktadır. Nevruz ve Mihrican Bayramları gibi, İran etkisi taşıyan bayramlar da kutlanmaktadır (Türk, 2005: 27-28; Karasu, 2005: 122). Nusayriler genelde tarımla uğraşan bir topluluktur. Aynı zamanda İslam'ın zaferlerinden önce yaşayanlardan ve Hristiyanlarla baş başa yaşayan bazı özerk kişilerden oluşmaktadır. O zamandan beri Nusayriler, Hristiyan bayramlarında tatil yaparlar. Ayrıca başka isimlerle çok tanrılı dinlerin bayramlarını da kutlarlar. İsmaili propagandası Nusayrilere, Arap ve Acem bayramlarının bazılarını katmıştır. Kitab-ı Mecmu'da el-'Ayad (Bayramların toplamı) bayramların listesi ve uyumlu namaz özetleri genel hatlarıyla verilmiştir (Dussaud, 1900: 152). Nusayri toplumunda bayramlar ve dinî törenler, sıkça karşımıza çıkmaktadır. Zira Nusayri toplumunda yüzden fazla bayram mevcuttur. Mezhep öncüleri tarafından belirlenen ve halka duyurulan bu bayramların ortak özelliği kesilen kurbanlardır. Nusayriler, gelmiş geçmiş bütün peygamberlere ve ehlibeyt imamlarına olan inanç, sevgi ve saygılarından dolayı adlarına atfen bayram, hayrat ve anma günleri düzenlerler. Her bir bayram ve anma gününde hazırlıklar günler önce yapılmaktadır. Hayır işinde çalışacak olan bireylerin seçkin kişiler olmasına dikkat edilir. Bu hazırlıklar çerçevesinde mekân ve çevre temizliği itina ile yapılmaktadır. Gelen misafirler en iyi şekilde ağırlanmaktadır (Doğan, 2009: 137; KK81, KK118, KK135, KK231, KK234, KK242, KK287). Bayramlar, her kültürde olduğu gibi Nusayri kültüründe de sevgi, saygının perçinlemesi, birlik ve beraberlik içinde yaşanılması isteğini güçlendirirken en önemli yanı millet olma şuurunu geliştirmesidir. Bayramlar, aynı zamanda bir milleti millet yapan ve söz konusu milleti diğerlerinden ayıran dil, din, tarih ve gelenek gibi yapıları da şekillendirir ve yönlendirir.

Hatay ilinde yaşayan Arap Alevi topluluğunda bireylerin kendi belirledikleri tarihler içerisinde gerçekleştirdikleri bayramlar ve dinî ritüeller yer almaktadır. Arap Alevileri, müteakip yıllarda da bu dinî aktivitelerini “*bayram*” ritüeli olarak gerçekleştirebilmekte ve aynı zamanda ülke genelinde gerçekleştirilen resmî bayramlara da katılmaktadırlar. Bu nedenle de “*bayram*” kelimesi Arap Alevi nüfusu için farklı anlamlara da gelebilmektedir (Cengiz, 2006: 55-56). Bayramlar genellikle Nusayrilerin yaşadığı bölgelerdeki belli büyük ailelere tahsis edilmektedir. Başta kurban ve şeyhlere ödenen paralar olmak üzere, masraflar onlar tarafından karşılandığı için, bazı bölgelerde “*bayram sahipliği*” adıyla bir kurum oluşmuştur (Palabıyık, 2010: 33; KK77, KK136,

KK243, KK287). Arap Alevileri, bayramlarını töreni yapan dindaşın yani bayram sahibinin evinde kutlamaktadırlar. Evler dışında da bu bayramların ziyaretlerde kutlandığı görülmektedir.

Her bir bayram ve anma gününde hazırlıklar günler öncesinden yapılır. Hayır işinde çalışacak olan bireyler, seçkin kişiler olup o günün kutsallığına hürmeten aralarındaki sevgi ve saygı, had safhada olup örnek teşkil ederler. Mekân ve çevre temizliği itina ile yapılır. Gelen misafirler en iyi şekilde ağırlanır. Namazlar kılınıp dualar edilir. Pişirilen yemekler başta fakir halk olmak üzere herkese dağıtılır. Yoksullara imkân dâhilinde zekât amaçlı para yardımı yapılır. Durumu iyi olanlar ise inancı gereği, o günkü bayrama kesilmek üzere koç, dana veya para yardımında bulunur (Doğan, 2009: 137-138; KK235, KK260). Arap Alevilerinde bayramlardan bir gün önce yani arefe günü, ev temizliği kadınlar tarafından hassas bir biçimde yapılır (KK56, KK64, KK104, KK153, KK200). Yöresel yemeklerden dövme hazırlamak âdettendir (KK13, KK25, KK41, KK61, KK86, KK125). Arefe gününden iki, üç gün önce bayram alışverişi yapılır. Şeker, kolonya veya gülsuyu alınır. Elbiseler ütülenir. Erkekler berbere giderek saç ve sakal tıraşı olurlar. Böylelikle Nusayri kültüründe icra edilecek bayramların ön hazırlığı tamamlanmış olur (KK67, KK102, KK237, KK257).

Nusayri bayramlarında namazın kılınacağı ev veya türbe, bizzat Nusayri kadınlar tarafından hazırlanmaktadır (KK87, KK105, KK236). Toplu namazın kılınacağı ev, tepeden tırnağa temizlenir. Özellikle evin pencereleri yabancıların içeriye görmemesi için koyu renk perdelerle iyice örtülür (KK14, KK48, KK114, KK139). Kadınlar, temizlik işlerini hallettikten sonra ortamdan ayrılır. Bayram sahibi olan er kişi, kapının önüne çıkarak gelenleri karşılar ve içeri buyur eder. Bu noktada, kadınların namaz kılınan yere yakın durmaları ve ilgili evde bulunmaları söz konusu bile değildir.

Nusayri bayramlarında kadınlar, sabahın erken saatlerinde kabir ziyaretlerine çıkmaktadırlar. İlgili kabir ziyaretleri Nusayri kadınlar tarafından çok fazla önemsenmektedir. Kabir ziyaretlerinin ardından türbe ziyaretleri başlamaktadır. Bayram günü türbeleri ziyaret eden kadınlar genel olarak huzurla dolduklarını ifade etmektedirler. Türbe ziyareti sırasında kadınlar, dualar okunmaktadır (KK71, KK93, KK216, KK240, KK255).

Bayramlarda akıl dengesi olmayanlar, küçük çocuklar ve Nusayri olmayanlar, hırsızlık, zina gibi yüz kızartıcı suçları işlemiş erkek ve kadınlar kesinlikle görev

alamazlar (KK204, KK213, KK221). Bu sayılanların dışında kalan erkekler bayramlara katılabilir. Bayramlarda kadınlar ise temizlik işleri, ekmek pişirme, yiyeceklerin hazırlanması gibi ağır görevleri üstlenirler (KK18, KK24, KK46, KK55, KK104, KK143). Bayramda çalışıp yardım edecek kadının temiz (abdestli) olması, hakkında kötü bir dedikodu bulunmaması, doğumdan sonra kırk günü doldurmuş olması gereklidir.

Nusayrilik ortak duygu ve düşüncenin oluşturulmasına ve geliştirilmesine aracı olan bir dizi pratikleri yerine getirerek kimliğin bütün üyelerini aynı düşünce ekseninde bir araya getirir. Nusayrilerin temizlenmesi/arınması, zikir ayinlerine katılması, “*hırise*” nin (etli aşurenin) hazırlanması ve yenmesi ve bâtına giriş ayinleri düzenlemesi onların ortak kimliklerini neyin içerisinden oluşturduklarının ve kimliklerini ifade etmelerinin birer aracındırlar (Özbek, 2006: 53). Nusayri toplumunda bayramlar, sosyal yardımlaşmanın zirve noktasına ulaştığı bir noktadır. İhtiyaç sahiplerine yapılacak yardım, bu günlerde mümkün mertebe abartıya kaçılmadan gizli bir şekilde yapılmaktadır. Bayram günlerinin hemen öncesinde Nusayriler, evlerinde hazırlık yapmakta, giyim kuşamlarına gün için özen göstermekte, birbirlerini evlerinde veya türbelerde karşılaştıklarında tebrik etmektedirler. Kur’an’dan surelerin okunduğu bu günlerde, dinî vecibeler yerine getirilmeye çalışılır.

Nusayriler, bayram yaparlarken şarap içerler. Bardağa konan şarabın pırıltısı Ali’nin nurundan bir nur sayılır. Bu yüzden şarap çok kutsal kabul edilir. Şarap içmeyi kendilerine helal, başkalarına haram sayarlar. Nitekim bayram sırasında Nakib: “*Ey Mü’minler! Abdu’n-Nur (şarap) sizin için helal, başkalarına haramdır.*” der. Bayram yaparlarken İmam, Nakib ve cemaat sırasıyla şarap kadehlerini kendi aralarında dolaştırıp, birbirlerinin ellerini öperler. Kadehi uzatan, alana şöyle der: “*İç ey kardeşim ve ey efendim, buyur! AMS Sırrına iç!*” Kadehi alan da: “*Allah seni şarabında, meşrubunda kutlu kılsın. Maksud ve matlubunu güzel eylesin*” der. Cemaat de bu duaya ortak olur ve “*Amin*” der. (Sinanoğlu, 1997: 64; Springett, 1922: 166). Alevilerin böyle günlerde mutlaka şarap içtikleri söylenir. Değil şarap içmek bu toplantılara içkili girmek bile yasaktır. Törenin bir yerinde, sembolik olarak bir damla üzüm suyu (sıkılmış kuru üzüm veya zamanı ise, taze üzüm) içilir. Bu, dayanışmanın ve kardeşliğin simgesidir. Hac zamanı, Ka’be’yi ziyaret etmeye gelen insanlara Abdulmuttalip ve oğulları birer bardak üzüm suyu ikram edelermiş. Bu şekilde gelen insanlarla dayanışma içinde

oldukları vurgulanmış oluyor (Karasu, 2005: 123). Konuyla ilgili olarak yaptığımız saha çalışmalarına da dayanarak elde ettiğimiz sonuçların Mehmet Karasu'nun ifadeleriyle bire bir uyuştuğunu söyleyebiliriz. Bazı araştırmacıların (bayram günlerinde) yanlı bir biçimde öne sürdüğü alkol kullanımı, yapılan saha çalışmalarında hiçbir şekilde karşılaşılmamış ve duyulmamıştır.

Nusayriler, kutladıkları bayramlarda özellikle ulûhiyetin sağlanması için kuru veya yaş üzüm suyu içer ve buhur yakarlar. Onlara göre bu hareket bir ulûhiyet göstergesidir (KK94, KK173, KK238).

Hatay yöresi Arap Alevileri tarafından kutlanılan bayramlarda yapılan dualar, bayramların olmazsa olmazları arasında yer alır. İcrasal bayram ayinlerinde okunan belli başlı dualar arasında; Nakipler, “*Kaddasu't-Tib ve Kaddas el-Buhur*”; İmamlar, “*Teberri*”; cemaat üyeleri ve bayramda bulunan herkes, “*Yemin (secdeden sonra), Kaddas el-İşare (bayramın sonunda), Şimal (selamdan sonra) ve Tevessüle*” duaları okuduklarını dile getirmişlerdir (KK97, KK156, KK157, KK212).

Bayramlarının vakti gelince halk, bayram sahibinin evinde toplanır. İmam gelir ve otururlar. Önüne beyaz bir örtü veya havlu konur. Namaz başlamadan bir tepsi içerisine hazırlanmış kokulu bir tütsü, reyhan veya zeytin yaprağı, su dolu sürahi ve iki bardak, yaş ve kuru üzüm suyundan yapılan bir şerbet vardır. İmam'ın gelmesiyle fiilen başlayan ritüelle iki nakipten biri imamın sağına biri de soluna oturur. İlk olarak ev sahibi, İmam'ın sağındaki ve solundaki nakiplerin ellerini öper. Daha sonra bir nakip kalkar ve namazın farklı yerlerinde cemaate seslenerek onları gördüklerinden dolayı duydukları mutluluğu dile getirirler. Allah'ın salâtları üzerlerinize olsun, dedikten sonra oturur. Namazın farklı yerlerinde odaya getirilen buhurdanlıklar içinde yakılan buhurların kokularıyla tütsülenilir. Tütsülenme üç, dört kez besmele çekilerek yapılır. Namazın sonuna doğru bir kap içerisinde odaya getirilen kuru karanfil suyu, nakip tarafından bir kaşıkla cemaatin avcuna dökülür. Avuca dökülen bu su, hem içilir hem de yüze sürülür. Akabinde cemaat, sağ ve sol tarafındaki kişilerin ellerini karşılıklı olarak öperler. Namazın birinci bölümünün sonuna doğru bardaklara konulan su, şih tarafından sureler okunarak tütsülenir ve birbirine karıştırılır. Akabinde bardaktaki sular, nakibe uzatılarak elden ele gezdirilir ve birkaç yudum içilir. Böylelikle namazın ilk bölümü tamamlanmış olur. İsteyenler bayram için hazırlanan hayır yemeklerini alıp eve giderler. Kimileri de namazın devamı için kalıp beklerler.

Nusayrilerin yıl içinde pek çok günde kutladıkları bayramları ve andıkları özel günleri vardır. Bu bayramlar ve günler, genelde inançlarıyla ilgili tarihi olaylardan kaynaklanır. İslam tarihinde bu kutsal günler çok önemli olaylara sebebiyet vermiştir. Bayramlar, kutlama havasında geçer. Maddi durumu iyi olan insanlar, her yıl belli bir günün kutlanması olayını evinde üstlenir. Bayram kutlamaları geceden başlar. Çünkü sabah, namaz kılınacağından yemeklerin de sabaha kadar hazır edilmesi gerekir (Yenmiş, 2010: 304; KK1, KK2, KK4, KK8, KK9, KK11, KK21, KK22, KK49). Nusayriler; özel günlerde (bayram, dine giriş ayinlerinde ve adaklarda) kurban için kestikleri hayvanları ikiye ayırırlar: Eti yenen ve yenmeyen. Bu hayvanlar da eril ve dişil olup olmamalarına göre sınıflandırılırlar. Bunlardan doğurganlık ve âdet özelliği olan hayvanlar dışarıda bırakılırken, dinin koyduğu sınırlarla belirlenen eril hayvanlar kurban olarak kesilirler. Bu yasak, insanlar arasında genel olarak “*Âdet gören ve doğurgan olan hayvanın eti yenmez.*” biçiminde ifade edilir (Özbek, 2006: 49). Bayramın yapıldığı evde gece kurbanlar kesilir. Etleri ayıklanır. Büyük kazanlarda yemek hazırlığına başlanır. Bu yemeklerin ne olacağına bayramı üstlenen kişi karar verir. Çoğunlukla yapılan yemekler bulgur pilavı ya da hırise⁹ adı verilen yemekler olur. Aşlar pişirildikten sonra yoksullara aş dağıtılır ve maddi yardım yapılır. Bayramı yapmayı üstlenen kişi, o sabah, tanıdıklarını ve komşularını belli bir saatte evine davet eder. Davetliler toplandığı zaman o günün anlam ve önemi ile ilgili hutbeler, ehlibeyt yolunda nasihatler ve ibretli dinî olaylar, şeyhler tarafından insanlara anlatılır. Namaz kılındıktan sonra Kur'an-ı Kerim okunur. Hayır sahibine ve katılanlara dualar edilir. Bayramlarda insanlar, bayramlaşıp yemeklerini yedikten sonra dağılırlar (Yenmiş, 2010: 304; KK69, KK178, KK244, KK256).

Müellif Süleyman el-Adanî, Nusayrilerde bayramların sayısının çok olduğunu; fakat bunların vakitlerini zikretmediğini, zira bu vakitleri tespit edebilmek için bizzat bunların içerisinde olup dikkatle izlemek gerektiğini söylemektedir. Mesela Yuhanna el-Mamedan, Şa'anin ve Ansara bayramları ile Meryem el-Mecdelaniye bayramı bunlardandır (Sinanoğlu, 1997: 125-126; Karasu, 2005: 123; DîA, 2007: 273; Onarlı,

⁹ Yörede kutsal günlerde yapılan yemeklerin başında “hırise” gelir. Yemeğin özellikleri, Nusayrilerin mutfak kültüründe verilecektir. Ayrıca Hırise kazanlarında yapılan yemeklerin fotoğrafları, çalışmanın son bölümlerinden biri olan fotoğraflar bölümünde yer alacaktır.

2006: 78-79). Söz konusu bayramlar haricinde ilgili zümrede yaklaşık 140 civarında bayram¹⁰ bulunmaktadır (KK33, KK145, KK181, KK204, KK224, KK249, KK287).

Söz konusu yörede yaptığımız alan araştırmalarında görüştüğümüz inanç önderlerinin büyük bir bölümü, Hatay yöresi Arap Alevilerinde kutlanılan bayramlarla ilgili olarak birtakım bilgiler vermişlerdir. Bunlar;

1. Fıtr / Fatır (Ramazan) Bayramı.
2. Adha (Kurban) Bayramı.
3. Gadir (18 Zilhicce; Hz. Peygamberin Hz. Ali'yi imam tayin ettiğine inanılan gün) Bayramı.
4. Mubahale (21 Zilhicce, Necranlı Hristiyanlarla Hz. Muhammet arasındaki lanetleşme olayı) Bayramı.
5. Fıraş (29 Zilhicce; Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret ettiği gece Hz. Ali'nin O'nun yatağına yatması) Bayramı.
6. Aşüre (10 Muharrem; Nusayrilere göre Hz. Hüseyin, Kerbela'da ölmemiştir. Hz. İsa gibi göğe çekilmiştir) Bayramı.
7. Rebi'ül Evvel (Hz. Ömer'in şehid edildiği gün) Bayramı.
8. 15 Şaban (Selman'ın ölümü)
9. Nevruz ve Mihrican Bayramları
10. 24/25 Aralık gecesi Hz. İsa'nın doğumu ve “son yemek” ayini.
11. Salip Bayramı
12. Kıddas Bayramı
13. Eydin Nıs (15) Bayramı
14. Ramazan ayının 1., 17., 19., 21., 23., 27. günleri “Leyli” dir.
15. Leyl-i Cuma
16. Evvel Nisan Bayramı (1 Nisan)
17. Evvel Tısrin Bayramı
18. Kurban Bayramı
19. Yumurta Bayramı (KK7, KK9, KK10, KK97, KK156, KK178, KK220,

¹⁰ Yörede kutlanılan bayramlar, her yılbaşında düzenli olarak küçük kitapçıklar hâlinde basılmaktadır. Bu kitapçıklar, ilgili cemaatin üyeleri tarafından alınmakta ve batınî (gizli) bir yapıda bayramlar kutlanılmaktadır. Yörede 2015 yılı için kutlanılan bayramların listeli şekli bayramlar bahsinde verilecektir.

KK287).

Arap Alevilerinde kutlanılan bayramlarda kurban kesmenin çok önemli bir yeri olmakla beraber, maddi imkânı yerinde olan ailelerin yılda en az iki veya üç bayram yapıp kurban kestikleri tespit edilmiştir. Yani söz konusu zümrede kurban kesme eylemi, sadece Kurban bayramı için olmayıp bayram olarak adlandırılan diğer bayramlarda da yerine getirilen bir sorumluluk olarak algılanmaktadır.

Kurban, Allah'a yakınlık veren bir nesnedir. Kendisi ile Allah'a yaklaşılın, kesilen ve kesilmeyen her şey kurbandır. Tarih boyunca kurban ilâhlara, azizlere, velilere, ölü ruhlarla, meleklerle yaklaşmak için kesilirdi (Fığlalı, 1994: 59; Gülşan, 2004: 103-104). Gerek Anadolu gerekse Nusayriliğe kurban geleneği çok önemlidir. Alevilikte kurbansız bir ritüelin düşünülmesi imkânsız gibidir. Alevilik üzerine yapılan çalışmalarda Alevilerin büyük ölçüde kurban kestikleri görülür (Bal, 1997a: 229-230; Alevi Tören ve Ritüelleri, 2005: 102-103, 115-117). Nusayriliğe göre kurban, Allah'a karşı borcun yerine getirilmesi, nefsin kontrol edilebilmesi yolunda bir amaçtır. Nitekim Hz. İbrahim'in oğlu olarak kurban etmek istediği şey, aslında kendi öz nefsiydi. Kurban Bayramı'na özellikte Hz. Hüseyin'in Kербela'nın susuz çöllerinde şehâdetini hatırlattığı için önem verirler. Hz. Hüseyin insanlık için kendini kurban ettiğinden Kurban'a ayrı bir değer verirler. Kurban, Tanrı'ya yakın olma anlamına gelir. Kurban farz değildir, sünnettir. Söylenceye göre Hz. İbrahim'in, oğlu İsmail'i (Yahudiler İshak derler), Kurban etmekle onun varlığını Tanrı'da buluşmak istemesidir. Ancak yüce Tanrı'nın, beden yok olmadan da kendisine ulaşabileceğini, bunun için de koç'u göndererek oğlunu (insan) kurban olmaktan kurtarmıştır. Kurban Bayramı'nda kurban kesilmesi, Hicret'in 10. yılı Zilhicce ayında ve Hz. Muhammet'in Veda Haccı sırasında -Hakk uğruna ve sadaka kabilinden- 100 adet deve keserek kurban etmesi geleneğinden kaynaklanmıştır. Yılda bir kez kurban kesilmesi İslam'da gelenek hâline gelmiş olup et yiyemeyen yoksula sadaka vermek amacıyla et dağıtmak için uygulanan bir merasim olup aynı zamanda dinî bayram olarak da kutlanmaktadır. Aleviler de Kurban Bayramı'na denk gelen günde, varlıklarına göre kurban kesmektedirler (Gülşan, 2004: 103-104; Fığlalı, 1994: 59). Hatay yöresi Arap Alevilerinde genellikle kurban olarak dana tercih edilir. Kurban kesiminde uyulması gereken İslamî kuralları mevcuttur. İlk olarak Kurbanın yönü kibleye çevrilir, yere yatırılır. Sonra dört ayağı bağlanır. Kurbanı kesecek kişinin kesinlikle abdestli olması gerekir. Besmele çekildikten sonra Fatiha ve

Kevser sureleri okunur. Akabinde “*Allahumma in hezeş şahsul lezi Halefe emreke ve ğad daba Rüsüleke Allahumma ecal hatahu fi unuki şey tanahu ellezi Tağahu. Eşhedü en leilaha illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resülüllah (Ezzebih idris velmezbuħ iblis.)*” okunur sonra bismillah Allahu ekber diyerek keskin bir bıçakla kurbanı keser (KK48, KK245, KK253).

Nusayriler, Kurban Bayramı’nda kurbanı Allah’a sunarlar. Yani Allah rızası için bu ibadeti yerine getiriler. Genel olarak Arap Alevileri için Kurban Bayramı, Hz. İbrahim-İsmail örneğinde somutlaştırılan ve Allah yolunda en kıymetli varlığını feda edebilmeyi sembolize eden bir anlayışla kendisini göstermektedir.

Arap Alevileri, genel olarak Kurban’da Türk toplumunun yaptıklarının aynısını yapmaktadırlar. Etin bir kısmını veya tamamını fakirlere dağıtmaktadırlar (KK21, KK73, KK81, KK222, KK231, KK252, KK260).

Ramazan ve Kurban bayramları dışında önemli şahsiyetler ve olaylar adına yapılan diğer Alevi bayramlarını tanıyalım: Hz. Âdem’in zuhuru, Hz. Âdem’in tövbesi, Hz. Nûh’un tufandan kurtuluşu, Hz. İbrahim’in zuhuru, Hz. Yakub’un, Hz. Yusuf’u müjdelemesi, Hz. Yakub ile Hz. Yusuf’un kavuşma günü, Hz. Musa’nın zuhuru ile çocuk katliamının sonu, Tevrat’ın nüzûlü, Hz. Musa’nın Firavun’dan kurtuluşu, Hz. Musa’nın Cenab-ı Hak ile münacatı, Hz. Yahya’nın peygamberliğinin müjdelendiği günü, Hz. İsa’nın zuhuru ve göğe yükselişi, Hz. Muhammet’in zuhuru, Mirac’a çıkışı ve vahyin inişini (Doğan, 2009: 138) bayram ve özel anma günleri adı altında kutlarlar.

Bâtını yapının zirve noktaya ulaştığı Nusayrilikte bayram konusuyla ilgili derin ve detaylı bilgiler bir sır gibi saklanmıştır. Konunun hassasiyetinden dolayı Hatay yöresi Arap Alevilerinde “*Ramazan ve Kurban*” bayramı haricinde kutlanılan en büyük ve en yaygın bayramlardan olan “*Gadir ve Fıraş/Feraş*” bayramları üzerinde durulacaktır.

1.1.1. Gadir Bayramı

Süleyman el-Adanî, eserinin ikinci bölümünü Nusayrilerin bayramları ve bayram dualarına ayırmıştır. Gerçi Nusayrilikte birçok bayram olmasına rağmen el-Adanî’nin ifadesine göre, Nusayrilerin ileri gelenlerinden her şahıs, mezhebe bağlılığının bir gereği olarak maddi durumlarına göre üç, dört bayram yapmak zorundadır. Saha içersinde yapılan derlemelerde Nusayri bayramlarının en büyüklerinden birisi Gadir Bayramı olup Zilhicce’nin on sekizinde icra edilir.

Nusayrilerin en büyük bayramı Gadir Bayramı kabul edilmektedir. Ancak Nusayri bayramlarının sayısının bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Nusayri bireylerin sosyal durumlarına göre yılda bir veya iki bayram yaptıkları anlaşılmaktadır. Risale'nin yazıldığı dönemde bu bayramların tamamını Nusayri şeyhlerinin icra ettiği görülmektedir. Risale'de Nusayri bayramlarını icra edenlerin isimlerine ve mahalle adlarına yer verilmiştir. Risalede Nusayri zenginlerinin bayramları icra ettiğine değinilmektedir. Buradan Nusayri şeyhlerinin kendi toplumlarında, inançlarında bir hayli güçlü ve etkili konumda oldukları anlaşılmaktadır. Nusayri şeyhlerinin Nusayriler arasında sadece dinî anlamda bir değerleri yoktur (Kuzu, 2012: 43). Bütün müslüman âleminde olduğu gibi Nusayrilerde de Ramazan (Fıtr) ve Kurban (el-Adhâ) bayramları kutlanmaktadır. Nusayriler için özellikle Hz. Muhammet'in Hz. Ali'yi vasi ve halife tayin ettiği gün olan Gadir günü, "*Gadir Hum*" (Kurban bayramının 7. günü) bayramı olarak Arap Alevileri tarafından coşkulu bir biçimde kutlanılan büyük bayramlar arasında yer alır. Bu üç bayram coşkuyla kutlanır. Bayramlarda bir araya gelinerek muhabbet edilir ve hasret giderilir. Maddi durumu uygun olanlar bayramlarda kurban keser; eş-dostlarına, konu-komşularına yemek verir ve ihtiyacı olanlara yardımda bulunurlar. Bayramlarda ayrıca kabir ziyaretleri yapıp buhur yakılır ve Kur'an-ı Kerim okunur (KK66, KK210, KK225, KK253).

1.1.2. Fıraş/Feraş Bayramı

Hatay Nusayrilerinin kutladığı önemli bayramlardan biri de "*Feraş*" olarak adlandırılan bayramdır. Muharrem ayının birinci gecesinde icra edilen Feraş bayramı, Hz. Muhammet'in Kureyşli müşriklerinden kurtulması hürmetine yapılır. Hz. Muhammet, özellikle Ebu Talib'in vefatından sonra Mekke'de çeşitli baskılara maruz bırakılmıştır. Kureyşli Müşrikler, devamlı olarak peygamberin sıkıştırmakta ve ona karşı saldırılar düzenlemektedirler. Bunun üzerine Hz. Muhammet, Mekke'den Medine'ye göç etmeye karar verir. Hz. Muhammet'in Mekke'den Medine'ye göç edeceği akşam, Hz. Ali onun yatağında fedai ve diğer ev halkının koruyucusu olarak kalır. O mübarek gece, Hz. Muhammet'in Hz. Ali'yi yatağına yatırarak "*Hicret*" ettiği gecedir. Böylece Hz. Muhammet, hem canına kastedenlerden kurtulmuş hem de İslam âleminde büyük bir önemi olan Hicret'i gerçekleştirmiş olur. Müşrikler peygamberin evini bastıklarında, Hz. Ali'yi Hz. Muhammet'in yatağında görür ve şaşkına dönerler. Hz. Muhammet nerede, diye sorarlar; Ali de "*Muhammet'i kastediyorsanız o, gitti. Beni*

kastediyorsanız ben buradayım.” der. Cebrail ve Mikail’in her biri uzun ömrü tercih ettiklerinden Allah, kendilerine: “Ali, şu anda Muhammet’e canını feda etmesi için onun yatağında yatmaktadır. Yere inin ve onu koruyun!” diye buyurur. Cebrail ve Mikail yere inerler. Hz. Ali’nin yanına gelerek “Ne mutlu sana ya Ali! Allah seninle iftihar ediyor.” derler. Gerçekten de Ali, o gece Muhammet’in yatağında sabaha kadar kalarak büyük bir fedakârlık yapmıştır. Bundan dolayı, önemli ve kutsal bir gündür (KK49, KK178, KK204, KK224, KK245, KK287).

1.2. Kutsal Günler

Hatay yöresi Nusayrilerinde kutlanılan bayramlar haricinde “Anma Günleri” olarak bilinen özel günler de vardır. Yörede yaptığımız derleme faaliyetlerinde görüştüğümüz kanaat önderlerinin büyük bir bölümü, anma günlerinin bayramlar gibi kutlanmadığını ve bu günleri özellikle matem havasında geçirdiklerini dile getirmişlerdir. Yörede birçok anma günü olmasına rağmen adları çokça duyulan ve söz konusu kültürde hassasiyetle uygulanan anma günlerinin başlıcaları şunlardır;

- 1- Hz. Peygamber’in Vefatı
- 2- Hz. El İmam Ali’nin Vefatı
- 3- Hz. Fatıma’nın Vefatı
- 4- Hz. El İmam Hasan’ın Vefatı
- 5- Hz. El İmam Zeynel Abidin’in Vefatı
- 6- Hz. El İmam El Askeri’nin Vefatı (KK1, KK3, KK7, KK9, KK10, KK79, KK156, KK287).

Hatay Yöresi Arap Alevilerinde yıl içerisinde kutlanılan bayramların ve kutsal günlerin listesi çalışmamıza alınmıştır.

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
OCAK	K. Evvel - K. Tani	Rebi Evvel
1 Çarş	19	1
2 Perş	20	2
3 Cuma	21 Hz. Muhammed'in Göçü	3 S
4 Ctesi	22	4
5 Pazar	23	5 S
6 Ptesi	24 Hz. İsanın Doğumu	6
7 Salı	25 Hz. Fatımanın Zuhuru	7
8 Çarş	26	8
9 Perş	27	9
10 Cuma	28	10
11 Ctesi	29	11
12 Pazar	30 Hz. Muhammed'in Zuhuru	12
13 Ptesi	31	13 S
14 Salı	1 Rumi Yılbaşı	14
15 Çarş	2	15

28

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
OCAK	Kanun Tani	Rebi Evvel - R. Tani
16 Perş	3	16 S
17 Cuma	4	17
18 Ctesi	5	18
19 Pazar	6 Elkıddes	19
20 Ptesi	7	20
21 Salı	8	21 S
22 Çarş	9	22
23 Perş	10	23
24 Cuma	11 Nehc Elmesih	24 S
25 Ctesi	12	25 S
26 Pazar	13	26
27 Ptesi	14 İyd Nihar Elabyad 1	27
28 Salı	15	28
29 Çarş	16	29
30 Perş	17	30
31 Cuma	18	1

29

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
ŞUBAT	K. Tani - Şubat	Rebi Tani
1 Ctesi	19 Hac Meryem	2
2 Pazar	20	3 S
3 Ptesi	21	4
4 Salı	22	5 S
5 Çarş	23	6
6 Perş	24	7
7 Cuma	25 Hz. Askerinin Zuhuru	8
8 Ctesi	26 Hac Elazbat	9
9 Pazar	27	10
10 Ptesi	28	11
11 Salı	29	12
12 Çarş	30	13 S
13 Perş	31	14
14 Cuma	1	15

30

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
ŞUBAT	Şubat	Rebi Tani
15 Ctesi	2	16 S
16 Pazar	3	17
17 Ptesi	4 Hz. Elbakırın Zuhuru	18
18 Salı	5	19
19 Çarş	6 1. Cemre Havaya Düşer	20
20 Perş	7	21 S
21 Cuma	8	22
22 Ctesi	9 Hz. Muhammed	23
23 Pazar	10	24 S
24 Ptesi	11	25 S
25 Salı	12	26
26 Çarş	13 2. Cemre Suya Düşer	27
27 Perş	14 İrtifa İsa	28
28 Cuma	15	29

31

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
MART	Şubat - Edar	Cimed Evvel
1 Ctesi	16	1
2 Pazar	17	2
3 Ptesi	18	3 S
4 Salı	19	4
5 Çarş	20 3. Cemre Toprağa Düşer	5 S
6 Perş	21	6
7 Cuma	22	7
8 Ctesi	23	8
9 Pazar	24	9
10 Ptesi	25	10
11 Salı	26 Evvel Elacayez	11
12 Çarş	27	12
13 Perş	28	13 S
14 Cuma	1	14
15 Ctesi	2 Hz. Z. Abidin'in Zuhuru	15
16 Pazar	3	16 S

32

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
MART	Edar	C. Evvel - C. Tani
17 Ptesi	4	17
18 Salı	5 Ahir Elacayez	18
19 Çarş	6	19
20 Perş	7	20
21 Cuma	8 Ekinoks - Gün Eşitliği	21 S
22 Ctesi	9	22
23 Pazar	10	23
24 Ptesi	11	24 S
25 Salı	12	25 S
26 Çarş	13	26
27 Perş	14	27
28 Cuma	15	28
29 Ctesi	16	29
30 Pazar	17 İyd 17	30
31 Ptesi	18	1

33

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
NİSAN	Edar - Nisan	Cimed Tani
1 Salı	19	2
2 Çarş	20	3 S
3 Perş	21	4
4 Cuma	22	5 S
5 Ctesi	23	6
6 Pazar	24 Ennebi Eyyub	7
7 Ptesi	25	8
8 Salı	26	9
9 Çarş	27	10
10 Perş	28	11
11 Cuma	29	12
12 Ctesi	30	13 S
13 Pazar	31	14
14 Ptesi	1 İyd Evvil Nisan	15
15 Salı	2 Hz. Kazımın Zuhuru	16 S

34

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
NİSAN	Nisan	Cimed Tani - Receb
16 Çarş	3	17
17 Perş	4 İyd Rabi Nisan	18
18 Cuma	5	19
19 Ctesi	6	20
20 Pazar	7	21 S
21 Pesi	8	22
22 Salı	9	23
23 Çarş	10	24 S
24 Perş	11	25 S
25 Cuma	12	26
26 Ctesi	13	27
27 Pazar	14	28
28 Ptesi	15	29
29 Salı	16	1
30 Çarş	17	2

35

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
MAYIS	Nisan - Eyyar	Receb
1 Perş	18 Hz. Elhadinın Göçü	3 S
2 Cuma	19 Hamis İyd Nis Nisan	4
3 Ctesi	20	5 S
4 Pazar	21	6
5 Ptesi	22	7
6 Salı	23	8
7 Çarş	24	9
8 Perş	25	10
9 Cuma	26	11
10 Ctesi	27	12
11 Pazar	28 Hz. Alinin Zuhuru	13 S
12 Ptesi	29 Hıdır Bayramı	14
13 Salı	30	15
14 Çarş	1	16 S

36

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
MAYIS	Eyyar	Receb - Şaban
15 Perş	2	17
16 Cuma	3	18
17 Ctesi	4	19
18 Pazar	5	20
19 Ptesi	6	21 S
20 Salı	7 İyd Ennebi Yahya	22
21 Çarş	8	23
22 Perş	9	24 S
23 Cuma	10	25 S
24 Ctesi	11 Leylet Elmirac	26
25 Pazar	12 İyd Nihar Elabyad 2	27
26 Ptesi	13	28
27 Salı	14	29
28 Çarş	15 İrtifa İsa	30
29 Perş	16	1
30 Cuma	17 Nüzül Elvahıy	2
31 Ctesi	18 Hz. Hüseyinin Zuhuru	3 S

37

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
HAZİRAN	Eyyar - Hzayran	Şaban
1 Pazar	19	4
2 Ptesi	20	5 S
3 Salı	21	6
4 Çarş	22	7
5 Perş	23 Hz. Mihdinin Zuhuru	8
6 Cuma	24 Hac Ashab Elkıy	9
7 Ctesi	25	10
8 Pazar	26	11
9 Ptesi	27	12
10 Salı	28	13 S
11 Çarş	29 Beraat Gecesi - Eşibanıy	14
12 Perş	30	15
13 Cuma	31	16 S
14 Ctesi	1	17
15 Pazar	2	18

38

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
HAZİRAN	Hzayran	Şaban - Ramazan
16 Ptesi	3 İyd Eşlüheda	19
17 Salı	4	20
18 Çarş	5	21 S
19 Perş	6	22
20 Cuma	7	23
21 Ctesi	8	24 S
22 Pazar	9	25 S
23 Ptesi	10	26
24 Salı	11	27
25 Çarş	12 Hz. Musanın Münacaatı	28
26 Perş	13	29
27 Cuma	14 Leylet Evvil Ramazan	1
28 Ctesi	15	2
29 Pazar	16	3 S
30 Ptesi	17	4

39

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
TEMMUZ	Haziran - Temmuz	Ramazan
1 Salı	18	5 S
2 Çarş	19	Nizül Tevrat 6
3 Perş	20	7
4 Cuma	21	Zuhur Essadık 8
5 Ctesi	22	Zuhur Elcevvad 9
6 Pazar	23	10
7 Ptesi	24	11
8 Salı	25	12
9 Çarş	26	13 S
10 Perş	27	İyd Nübüvet Muhammed 14
11 Cuma	28	Zuhur Elhasan Fatma Göçü 15
12 Ctesi	29	16 S
13 Pazar	30	Leylet 17 17
14 Ptesi	1	İyd Havariy Musa 18
15 Salı	2	Leylet 19 19
16 Çarş	3	20

40

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
TEMMUZ	Temmuz	Ramazan - Şevval
17 Perş	4	Hız Alinin Göçü - Leylet 21 21 S
18 Cuma	5	22
19 Ctesi	6	Leylet 23 23
20 Pazar	7	24 S
21 Ptesi	8	25 S
22 Salı	9	Hac ennebi Sleyman 26
23 Çarş	10	İyd Eşşüheda - Leylet 27 27
24 Perş	11	28
25 Cuma	12	Leylet 29 29
26 Ctesi	13	30
27 Pazar	14	İyd Elifatr-Seker Bayramı 1
		İyd Elhicra
28 Ptesi	15	2
29 Salı	16	3 S
30 Çarş	17	Zeburun İnisi 4
31 Perş	18	5 S

41

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
AĞUSTOS	Temmuz - Eb	Şevval
1 Cuma	19	Hız Ali Rızanın Zuhuru 6
2 Ctesi	20	İyd ennebi İlyas 7
3 Pazar	21	8
4 Ptesi	22	9
5 Salı	23	10
6 Çarş	24	11
7 Perş	25	12
8 Cuma	26	13 S
9 Ctesi	27	14
10 Pazar	28	15
11 Ptesi	29	16 S
12 Salı	30	17
13 Çarş	31	18
14 Perş	1	19
15 Cuma	2	20
16 Ctesi	3	21 S

42

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
AĞUSTOS	Eb	Şevval - Zülkade
17 Pazar	4	İyd Ennebi İlyas 22
18 Ptesi	5	İyd Elmaide 23
19 Salı	6	24 S
20 Çarş	7	Hız Essadıkın Göçü 25 S
		Zuhur Elmesih
21 Perş	8	İyd Ennebi Sleyman 26
22 Cuma	9	27
23 Ctesi	10	28
24 Pazar	11	29
25 Ptesi	12	Münacat Meryem 1
26 Salı	13	2
27 Çarş	14	3 S
28 Perş	15	4
29 Cuma	16	5 S
30 Ctesi	17	6
31 Pazar	18	7

43

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
EYLÜL	Eb - Eylül	Zülkade
1 Ptesi	19	8
2 Salı	20	9
3 Çarş	21	10
4 Perş	22	11
5 Cuma	23	12
6 Ctesi	24	13 S
7 Pazar	25	14
8 Ptesi	26	15
9 Salı	27	16 S
10 Çarş	28	Peygambere Vahiy İndi 17
11 Perş	29	18
12 Cuma	30	19
13 Ctesi	31	20
14 Pazar	1	21 S
15 Ptesi	2	İyd Şemun Essafa 22
16 Salı	3	23

44

MİLADİ 14	RUMİ 1393	HİCRİ 1435
EYLÜL	Eylül	Zülkade - Zülhicce
17 Çarş	4	İyd ennebi Musa 24 S
18 Perş	5	İyd Nihar Elabyad 3 25 S
		İlam Meryem
19 Cuma	6	26
20 Ctesi	7	27
21 Pazar	8	28
22 Ptesi	9	29
23 Salı	10	Ekinoks Gün Eşitliği 30
24 Çarş	11	Hız İbrahim'in Zuhuru 1
25 Perş	12	İyd Selman Elfarisi 2
26 Cuma	13	Münacat Zekeriyya 3 S
27 Ctesi	14	4
28 Pazar	15	Hız Elcevvadın Göçü 5 S
29 Ptesi	16	6
30 Salı	17	Hız Elbakırın Göçü 7
		Davutun Tövbesi

45

MİLADİ 14	RUMİ 1393 - 94	HİCRİ 1435
EKİM	Eylül - Tışrin Evvel	Zühicce
1 Çarş	18	8
2 Perş	19	9
3 Cuma	20	Kurban Bayramı- İyd Elkebir 10
4 Ctesi	21	Tasrih Ebulhattab 11
5 Pazar	22	12
6 Ptesi	23	Münacat Zekeriyya 13 S
7 Salı	24	İyd Meryem 14
8 Çarş	25	Hadi Zuhuru 15
9 Perş	26	16 S
10 Cuma	27	Leylet Elcuma 17
11 Ctesi	28	İyd Elgadir 18
12 Pazar	29	19
13 Ptesi	30	20
14 Salı	1	Zuhur Adem 21 S
15 Çarş	2	22
16 Perş	3	23

46

MİLADİ 14	RUMİ 1394	HİCRİ 1435 - 36
EKİM	Tışrin Evvel	Zühicce-Muharrem
17 Cuma	4	Münecat Ashab Elkehf 24 S
18 Ctesi	5	Zuhur Meryem 25 S
19 Pazar	6	26
20 Ptesi	7	27
21 Salı	8	İyd Nihar Elabyad 4 28
22 Çarş	9	İyd Elfiras 29
23 Perş	10	Hicri Yeni Yıl 1
24 Cuma	11	2
25 Ctesi	12	3 S
26 Pazar	13	4
27 Ptesi	14	5 S
28 Salı	15	6
29 Çarş	16	İyd Elmihracen 7
30 Perş	17	8
31 Cuma	18	9

47

MİLADİ 14	RUMİ 1394	HİCRİ 1436
KASIM	Tışrin Evvel - T. Tani	Muharrem
1 Ctesi	19	KERBELA 10
2 Pazar	20	11
3 Ptesi	21	12
4 Salı	22	13 S
5 Çarş	23	14
6 Perş	24	15
7 Cuma	25	16 S
8 Ctesi	26	17
9 Pazar	27	H. Z. Abidin'in Göçü 18
10 Ptesi	28	19
11 Salı	29	20
12 Çarş	30	21 S
13 Perş	31	22
14 Cuma	1	23
15 Ctesi	2	H. Elkazımın Göçü 24 S

48

MİLADİ 14	RUMİ 1394	HİCRİ 1436
KASIM	Tışrin Tani	Muharrem - Sefer
16 Pazar	3	25 S
17 Ptesi	4	26
18 Salı	5	27
19 Çarş	6	Bişaret Yahya ile Zekeriyya 28
20 Perş	7	29
21 Cuma	8	30
22 Ctesi	9	1
23 Pazar	10	İyd Yuhanna Errahum 2
24 Ptesi	11	3 S
25 Salı	12	4
26 Çarş	13	5 S
27 Perş	14	6
28 Cuma	15	H. Hasanın Göçü 7
29 Ctesi	16	8
30 Pazar	17	9

49

MİLADİ 14	RUMİ 1394	HİCRİ 1436
ARALIK	T. Tani - K. Evvel	Sefer
1 Ptesi	18	10
2 Salı	19	11
3 Çarş	20	12
4 Perş	21	13 S
5 Cuma	22	14
6 Ctesi	23	15
7 Pazar	24	16 S
8 Ptesi	25	H. Alınzanın Göçü 17
9 Salı	26	18
10 Çarş	27	Yakubun Gözleri Açıldı 19
11 Perş	28	20
12 Cuma	29	21 S
13 Ctesi	30	22
14 Pazar	1	23
15 Ptesi	2	Yakub Yusuf'a Buluştu 24 S
16 Salı	3	25 S

50

MİLADİ 14	RUMİ 1394	HİCRİ 1436
ARALIK	Kanun Evvel	Sefer - Rebi Evvel
17 Çarş	4	26
18 Perş	5	27
19 Cuma	6	28
20 Ctesi	7	H. Askerinin Göçü 29
21 Pazar	8	1
22 Ptesi	9	2
23 Salı	10	H. Muhammedin Göçü 3 S
24 Çarş	11	4
25 Perş	12	5 S
26 Cuma	13	6
27 Ctesi	14	H. Fatımanın Zuhuru 7
28 Pazar	15	8
29 Ptesi	16	9
30 Salı	17	10
31 Çarş	18	11

51

1.3. Hızır-İlyas (Hıdırellez)

Hızır, Arapça isim olup adı efsanelere karışmış, ölümsüzlük şerbeti, âb-ı hayat içmiş, kutsal bir şahsiyettir. Hızır, halk inanışlarında ölümsüzlüğe kavuşmuş olduğuna inanılan ulu bir kimsedir. Hz. Ali ile Hızır özdeşleştirilmiştir. Ayrıca Hızır kelimesi oda, sığınak, sığınılacak yer demektir. Hızır'ın sığınılacak mekân olması, bu nedenle olsa gerek, İslam inanışına göre Hızır, ölmeden kıyamete kadar yaşayan ulu bir peygamberdir. Bu peygamber, tarihin her döneminde yaşamış olan ulvî şahsiyetlerle görüşmüştür (Onarlı, 2006: 170). Türk halk inanışı Hızır'ı bir peygamber olarak kabul etmektedir. Her ne kadar gösterdiği özellikler bir peygamber portresinden çok değişik olsa da “*Hızır Peygamber, Hızır Nebi ve Hızır Aleyhisselam*” denilmesi bunu göstermektedir. Hızır'ın âb-ı hayattan içtiği için kıyamete kadar yaşayacağı, sık sık yeryüzünde kendini tanıtmadan, değişik kılık ve fiziki görünümünde insanlar içine karıştığı inancının çok yaygın olduğu müşahade ediliyor (Ocak, 1990: 87). Hz. Hızır'ın hem Nebilik hem de Velilik gibi, manevi değeri vardır. Alevi İslam inancına göre, darda ve zorda kalan, sıkıntıya düşen herkesin yardımına koşan ve insanları sıkıntılardan kurtaran bir kul olarak bilinir.

Hızır, İslam inancında halk kültüründe ve tasavvufta adından sık sık söz edilen peygamber, veli, insanların yardımcısı, kutsal kişidir. Hz. Musa'yı eğitmekle görevlendirilen ve kendisine bâtin bilgisi verilen kişidir. Bu niteliğiyle mutasavvıflarca gerçek bilgiye ulaşmış, yetkin (insan-ı kâmil) kişi sayılmıştır. Halk arasında ise Tanrısallık niteliğine sahiptir, ölümsüzdür. Çeşitli hadis metinlerine göre, Hz. Musa'nın kendisinden daha bilge bir kişi olmadığını söylemesi üzerine, Tanrı, Hz. Musa'ya Hızır'ın kendisinden daha bilge olduğunu bildirir. Hz. Musa, Hızır'ı bularak bilgisinden yararlanmak ister. Kur'an ise Musa'nın Hızır'la buluşmasını Hızır'ın adını vermeden anlatır. Bu tespitler Kur'an-ı Kerim'in Kehf Suresi 60.,82. ayetleri arasında geniş olarak anlatılır. Cenab-ı Allah, Hz. İlyas'a da imdada yetişme kuvvetini vermiştir. Bir rivayete göre İlyas, Hızır'ın kardeşidir. Hızır, karada ve İlyas peygamber de denizde, Cenab-ı Allah'ın emriyle imdada yetişirler. Eskiden olduğu gibi bugün de Anadolu, Ortadoğu, Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Asya'daki hemen hemen tüm Müslüman toplulukların geleneklerinden biri sayılan Nevruz kutlamaları, tüm bu halkların âdeta ortak bir kültürü hâline gelmiş, bu özelliğiyle de uluslararası niteliğe sahip olmuştur. Anadolu'da, Sünni, Caferi, Alevi, Bektaşî, Yörük, Tahtacı, Nusayri, Karapapak, Çepni, Kürt, Azeri,

Türkmen, vs. gibi gerek mistik yollara bağlı olan gerekse olmayan topluluklarda Nevruz, pek yaygın olarak ve âdetâ bir halk bayramı havası içinde çeşitli eğlencelerle asırlardan beri kutlanıp gelmektedir (Özlük, 2007: 74-75). İslam'daki Hızır söylenceleri tarih olarak çok eskilere dayanmakla beraber, Kur'an-ı Kerim, Kehf suresinin ayetleri de bu söylenceyi doğrulamaktadır. Hatay'da çok sayıda Hızır makamı vardır. Bu makamlar, son yıllarda daha itinalı birer yapıya dönüştürülmüştür. Asi Nehri'nin, Kızıldağ, Musa Dağı ve Harbiye'den dökülen kolları arasında dört köşeli, kubbeli, beyaz badanalı, tek kapılı çok sayıdaki yapılar, Hızır ziyaretgâhlarıdır. Burada her yıl 14 Temmuz günü üç gün, üç gece süren törenler yapılmaktadır. Nusayriler arsında Hızır inancı çok güçlüdür. Hatay'da, ellinin üzerinde Hızır türbesinin olduğunun tespit edilmesi, bu hususu doğrulamaktadır. Nusayri inancında Hızırın kimliği konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bunun nedeni, inancın önemli ilkelerinden biri olan “*sır saklama*” ve “*gizilik*” olabilir (Onarlı, 2006: 172-173).

Hıdrellez sözcüğü, Hızır ve İlyas kelimelerinden meydana gelmiştir. Bu inanış da resmi ve dinî bayramlardan olmadığı hâlde halk arasında özel bir gün niteliğini korumakta, yine bahar bayramı olarak kutlanılmaktadır. Yaygın inançlara göre Hızır ve İlyas'ın bir araya geldikleri gün olduğu inancıyla, kışın sona erip yaz mevsiminin başlama günü olarak kabul edilen Hıdrellez de tıpkı Nevruz gibi doğrudan doğruya baharın gelmesiyle ilgilidir. Türk toplumu için yazın gelmesi çile ayı olarak adlandırılan kışın sona ermesi ve yeni bir hayatın başlamasıdır. Havanın ısınması, toprağın canlanması önemli bir olaydır. Doğanın canlanması, ağaçların ve bitkilerin yeşermesiyle hayat yeniden başlar ve bundan dolayı çeşitli törenler yapılır. Hızır-İlyas, insanların ihtiyaç duydukları anda yardımını istediklerinde; çağrıldığında mutlaka geleceğine inandıkları bir varlıktır. Hızır-İlyas, Hıdır, Hıdır-İlyas, eğrice, eğrilce, teferriç, Hızır günü vb. farklı adlarla anılan Hıdrellez geleneği, bazı değişiklikler göstermekle beraber Hızır-İlyas kültürünün ana karakterini ve motiflerini yansıtmaktadır. Kültür Bakanlığı, 1990 yılında bir karar alarak 6 Mayıs gününün “*Bahar Bayramı*” olarak kutlanılmasını kararlaştırmıştır. Böylece yurdun çeşitli yerlerinde halkın yanı sıra, resmi kurumların da desteklediği törenler tertip edilmeye başlamıştır. Hıdrellez kutlamaları “*Hıdırlık*” veya “*Hızırlık*” olarak adlandırılan yeşillik, ağaçlık ve su kaynaklarının bulunduğu ağaçlık yerlerde sahre (piknik) kutlamaları tarzında yapıldığı gibi türbe, yatır ziyareti

gibi yerlerde de yapılmaktadır. Hıdrellez'e bağlı inanç, âdet ve gelenekler Hızır ve Hızır-İlyas'ın halk inançlarındaki yerini yansıtmaktadır (Gelenekten Geleceğe, 2009: 182). Hıdrellez kelimesinin Hızır ve İlyas peygamberin isimlerinin birleşmesinden oluşması nedeniyle, Hızır ve İlyas iki ayrı kişi olarak görülür. Ancak ayetlerde İlyas iki kez ismen belirtilmesine karşın, Hızır adından hiç bahsedilmemesi dikkat çekicidir. Arapçadaki İlyas, Gekçedeki Eliyas, İbranicedeki Elijah, Batı dillerindeki Elie ve Süryanicedeki Iliya veya İlya'nın aynı kelimenin farklı biçimleri oluşu ve Tevrat'taki İlya ve Elişa'nın hikâyelerinin Kur'an-ı Kerim'dekine benzeyişi göz önünde bulundurulduğunda, aslında Hızır'ın İlyas yani İlya'dan başkası olmadığı sonucuna ulaşmak zorunlu gibi görünmektedir. Belki de Tevrat'taki İlya (İlyas) ile İslamî inanıştaki Hızır aynı kişi olduklarından, Hızır-İlyas isimleri Hıdrellez şeklinde birleştirilmiştir (Türk, 2010b: 204; Tekin, 1990: 5-6; Karasu, 2005: 124). Halk inanışında ölümsüz sayılan Hızır ve İlyas kişiliklerinin birbirleriyle ilişkilendirilmesi, Hıdrellez kutlamalarının temelini oluşturur. İnanişâ göre Hızır ve İlyas 6 Mayıs'ta bir araya gelirler. Hıdrellez kutlamaları bir bahçe bayramı niteliği taşımakla birlikte, zamanla Hızır'ın olağanüstü özelliklerinden yardım sağlama inancıyla birleşmiştir.

Tasavvufta ve halk inançlarında Hızır'ın yanında İlyas'ın sönük kalması, Hızır ile ilgili çok sayıda söylence anlatılmasına karşın, İlyas hakkında bilinenlerin çok az olması, yine Hızır ismi ile anılan çok sayıda makama karşılık İlyas adına pek az makam bulunması, bu iki şahsiyetin birbiriyle örtüşmesinden kaynaklanıyor gibi görünmektedir (Türk, 2010b: 204-205). Gerek Kur'an-ı Kerim gerekse de sahih hadis kaynaklarında Hızır ile İlyas arasında şu veya bu şekilde bir münasebet yahut ikisinin aynı şahsiyet olabileceğine dair hiçbir ipucu yoktur. Dolayısıyla bu meselenin bu iki ana kaynağın dışında olduğunu unutmamak icap eder. Ne var ki, bir kısım ilahiyat kaynaklarında Hızır ile İlyas arasında çok sıkı bir münasebet bahis konusu edilmekte, halk inançlarında ise bazen bu ikisi birbirinden ayırt edilmemektedir (Ocak, 1990: 78). Hızır-İlyas inancı Nusayrilerde Anadolu'nun hiçbir yerinde görülmeyecek ölçüde köklü ve yaygındır. Nusayri yerleşim merkezlerindeki asıl ziyaretgâh, mutlaka Hızır makamıdır. Ölümsüzlüklerine ve aramızda yaşadıklarına inanılan iki nebinin (Hızır ve İlyas) buluşması hikâye edilip ikisinin sentezi "*Hıdrellez*" merasimlerine dönüştürülmüştür. 6 Mayıs, 18 Aralık arasındaki 186 günlük döneme aynı isim takılmıştır. Hızır ziyaretlerinin hepsine "*teşrife*" denilmektedir. Çünkü Hızır ölmediği

için mezarda yatmış olamaz, demektedirler. Hızır'ın her yerde gezdiğine, daha çok da deniz kenarında bulunduğu inanırlar. Kur'an'daki "*Mecmau'l- Bahreyn*" ibaresinin sözlük anlamı "*iki denizin buluştuğu yer*" demektir. Gerçekte, derya gibi iki nebinin Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın buluşmasının kastedildiğine inanmaktadırlar (Bulut, 2002:102). Hz. Hıdır (Hızır), Hatay Alevilerince Hz. Musa zamanında beşer sıfatında gelen kutsal bir kişilik olarak kabul edilmektedir. Nusayrilere, Hz. Hızır'ın peygamber olduğuna ve nurundan kaynaklanan bir özellikten hareketle âb-ı hayat içtiğinden dolayı ölmediğine inanmaktadır. Aslında Nusayrilere göre Hz. Hızır'ın ölümsüzlük durumu içtiği sudan ziyade nurdan kaynaklanmaktadır (KK1, KK2, KK3, KK8, KK11, KK204, KK213, KK220, KK221).

Hızır, halk inancında, darda kalanların yardımına koşan, insanlara bereket ve iyilik getiren ölümsüz bir nebi veya bir veli olarak betimlenir. Zaman zaman ortaya çıkar, birdenbire gözden kaybolur (Barın, 1995: 22). Özellikle Hızır bütün ümit ve imkânların tükendiği çarelerin sona erdiği durumlarda yardıma çağrılan ve çağrıldığında da mutlaka geleceğine inanılan sonsuz güce sahip semavî bir kurtarıcıdır. Türkçedeki "*Kul sıkışmayınca (yahut daralmayınca) Hızır yetişmez.*", "*Hızır gibi yetişti.*" ve benzeri atasözü ve deyimler hep bu halk inancının bir ifadesidir. Bu itibarla Hızır'ın bütün İslam milletlerinin folklorlarındaki en canlı, en maruf sima olduğu, bilhassa Türkler için Hz. Muhammet ve Hz. Ali'den sonra en çok bilinen bir kimse olduğunu söylemek hiç de mübalağalı sayılmaz. O kadar ki, bugün bazı folklor araştırmacılarının tespitlerine göre Anadolu Türklerinin büyük bir çoğunluğunun Hızır veya Hızır-İlyas'a inandığı, yardımı sağlayacağından mutlaka emin bulunduğu ileri sürülmektedir. Hatta hayatta hiç olmazsa bir defa başına gelecek bir felaketten Hızır aracılığı ile kurtulduğuna yahut Hızır sayesinde bir nimete, bir mevkiye eriştiğine inanmayanların hemen hemen yok denecek kadar az olduğu da belirtilmektedir (Ocak, 1990: 104).

Hızır'la ilgili zikredilen görüş ve yorumlar, Güngör (1956: 68) tarafından şu maddelerle özetlenmiştir:

1. Darda kalanların, başı sıkışanların imdadına yetişir; onların dileklerini gerçekleştirir. Kalbi temiz ve iyiliksever insanlara yardım eder.
2. Bereket, bolluk, zenginlik bağışlar; dertlilere derman, hastalara şifa dağıtır. Mucize ve keramet sahibidir.

3. Bitki ve hayvanların üremesine, insanların kuvvet ve zindelik kazanmalarına yardımcı olur.

4. İnsanların şanslarının açılmasını sağlar. Uğur ve kısmet dağıtır.

Hatay’da yaşayan Nusayrilerin ana dilleri olan Arapçada, Hızır’ın karşılığı Hızır’dır. Nusayrilere ait toplam 283 türbeden 51’inin Hızır adına yapılmış olması Nusayrilerde Hızır inancının çok güçlü olduğunu açıkça göstermektedir. Hatay Hızır türbeleri kutsallaştırılmış birer tapınma mekânı olarak kullanılmaktadır. Nusayriler arasında Hızır inancı çok güçlüdür. Çok sayıda Hızır türbesinin varlığı, bu mekânlarda çeşitli ritüeller eşliğinde törenlerin yapılması ve Hızır hakkında çok sayıda söylencenin anlatılması, Hızır inancının bir külte dönüştüğünü göstermektedir. Anadolu’da türbeler her gün halk tarafından ziyaret edilmekte, dilekler dilenmekte, adaklar adanmaktadır. Hatay türbeleri arasında Nusayrilerce en önemli türbeler olarak görülen Hızır türbeleri de yoğun bir ziyaretçi akınına uğramaktadır (Türk, 2010b: 211). Hızır’ı işaret eden özelliklerden birisi de oturduğu yerlerin veya dokunduğu yerlerin hemen yeşillenmesidir. Bu yüzden Hatay’daki Hızır Türbelerinde her ne kadar beyaz renk hâkimse de bazı yerlerinin (kapı, pencere) ve bazı sandukaların yeşil olduğu gözden kaçmamaktadır. Nusayrilerin ana dilleri Arapça olduğundan için % 95’i “*Hızır*” kelimesini kullanmaktadırlar (Çelepi, 2009: 534). Bu bağlamda Hızır’ın bütün İslam uluslarının folklorlarındaki en canlı simalardan olup, özellikle Türkler içinde Hz. Muhammet ve Hz. Ali’den sonra en çok tanınan bir kimlik olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Öyle ki bugün bazı folklor araştırmacılarının tespitlerine göre, söz konusu inanca hâkim olan insanların büyük bir çoğunluğunun, Hızır veya Hızır İlyas’a inandığı, yardımını sağlayacağından mutlaka emin olduğu ileri sürülmektedir.

Halk inançları ve anlatmalarında kimi zaman bir peygamber, kimi zaman da bir veli olarak karşımıza çıkan Hızır’ın boz atlı, yeşil giysili, nur yüzlü, ak saçlı, aksakallı bir derviş veya dilenci kılığında karşılaşılabileceğine inanılır (KK26, KK37, KK43, KK70, KK87, KK106, KK112, KK124). Hızır’ın iyileri ödüllendirip kötülerini cezalandırdığı bereket ve bolluğa vesile olmakla beraber savaşlarda zor durumda kalan müslüman askerlere yardım ettiğine de inanılır (KK50, KK135, KK227, KK259).

Hızır inancı, birçok coğrafyada yaşayan bu kült olarak bazı ortak özelliklere sahiptir. Bunun yanında, bazı bölgelerde Hızır’a bağlı inanışların farklılıklar gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu bölgelerden biri de Hatay’dır. Farklı kültürlerden insanların bir

arada barış içinde yaşadığı Hatay, büyük bir kültürel zenginlik sergilemektedir. Hatay'da yoğun olarak yaşayan ve Nusayri olarak adlandırılan Arap Alevileri, bu kültürel zenginliğin bir koludur. Anadolu Alevilerinden bazı özellikleriyle ayrılan Nusayriler için Hızır'ın ayrı bir ehemmiyeti vardır. Hızır'ın ve Hz. Musa'nın Hatay'ın Samandağ ilçesinde buluştuklarına inanılmaktadır. Elliye yakın Hızır türbesinin bulunduğu yörede Hızır kültü renkli bir şekilde yaşatılmaktadır. Bu türbelerde şifa ve sağlık; kismet, şans talebi ve adak inanışlarına yönelik ritüeller sergilenmektedir (Çelepi, 2009: 532). Genel inanca göre Hızır, Âdem'in ortaya çıkışından itibaren çeşitli bedenlerde ortaya çıkarak yaşama dönen, insanların istemlerine anında cevap veren ve insanları her yerde her zaman koruyan ölümsüz bir güçtür. Nusayri inancında Hızır'la Hz. Muhammet, Hz. Ali ve hatta melekler arasında bir özdeşleşme vardır. Çünkü Hızır, Hz. Muhammet ve Hz. Ali ile aynı nurdandır. Şih Mehmet Mullaoğlu'na göre Hz. Muhammet: “Allah'ın nuru ikiye bölündü. Bir kısmı bana bir kısmı Hz. Ali'ye gitti.” demiştir. Hızır, Hz. Muhammet ile aynı nuru paylaşmaktadır. Peygamberler arasında tek ölümsüz olan Hz. Hızır'dır. Hızır'ın nuru Hz. Muhammet'ten aldığı ilk nurdur. Hızır, Allah'ın yarattığı ilk nurdandır. Öyleyse Hz. Ali ile Hızır'ın aynı kişi olduğu söylenebilir. Hızır'ın Alevilerdeki özel ve üstün yeri de bundan kaynaklanmaktadır (Türk, 2010a: 238). Ayrıca sahada görüştüğümüz kanaat önderinden biri olan Ali Nur'a göre Hızır, bir velidir. Peygamberlere yardım eden, yol gösteren peygamberlere vâsi olan kutsal bir kişidir (KK8).

Nusayriler, Hz. Musa ve Hızır'ın buluştuğu “*Mecma'ül Bahreyn*”in “Samandağ” mevkisi olduğuna inanmaktadır. Hatay'daki Hızır makamlarından bazılarının Asi Nehri'nin kıvrımlarında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu noktada Asi Nehri'nin Samandağ'da denize dökülmesi, “*Mecma'ül Bahreyn*”in bu coğrafyada olduğu inancını güçlendirmektedir.

Hızır türbesinin Nusayriler için elbette çok farklı bir yeri vardır. Hatay'da bulunan Hızır türbesine gelen ziyaretçilerin öncelikle türbenin etrafında üç veya yedi kez (yürüyerek veya arabayla) dönmesi gerekmektedir. Bu noktada yeni bir ev veya araba alanların, evlenecek olanların mutlaka bu işlemi yapması gerekmektedir. Ayrıca sağlık ve kismet amacıyla da türbelere gidilip dileklerde bulunulduğu söylenmektedir (KK127, KK131, KK218, KK229, KK241, KK247).

Halk inancına göre Hızır'ın Musa ile denize açıldığı ve karaya çıktığı yer Samandağ'daki ziyaretin olduğu yerdir. Ziyaretin içinde bulunan büyük kaya Musa ile Hızır'ın buluşmasına kanıt olarak gösterilir. Hz. Hızır karaya çıktıktan sonra Harbiye tarafına, Kariye'ye gitmiş, kimse kendisine ekmek vermemiştir. İnanca göre sırlı davranışlardan biri de (duvar yıkılması) burada cereyan etmiştir. Hızır, Döver köyüne gider. Ekmek ister, kimse vermez. Beddua eder. Köy suya garkolur. Eskiden Yenişehir gölünün olduğu yerde köy vardır. Hızır olduğu rivayet edilen dilenciye yaşlı bir kadın dışında kimse ekmek vermemiş, Hızır, yaşlı kadını yanına aldıktan sonra beddua etmiş. Köyü su basarak yaşlı kadın dışında her şeyi yok etmiş. Yeri göl olmuştur. Hızırbey'deki efsanevî ağacın, Hızır'a bağlı bir efsanesi vardır. Bir zat, kaynaklardan abdest almak için bastonu yere saplar. Abdesti alıp namazı kıldıktan sonra bastonu almaya gelir; fakat bastonun kök salıp filiz verdiğini görür (Tekin, 1990: 15-16; KK62, KK152, KK178, KK221, KK243, KK252). Hatay Arap Alevlerinde Hızır'ın çok farklı bir yeri ve öneminin olduğu bilinmektedir. Yörede Hızır ile ilgili varyant ve versiyon bağlamında birtakım anlatıların olduğu tespit edilmiştir. Hızır ile ilgili anlatıların büyük bir bölümü rivayetlere dayanmaktadır.

Özellikle bu anlatıların en önemlilerinden birine göre Hızır, Ali'nin cenaze namazına katılarak ehlibeyte başsağlığı dilemiş, hatta Hüseyin şehit edilince de arkasından mersiye okumuştur. Söz konusu bu durum Nusayrilerin yürekten inanarak Hızır'a karşı sevgi, saygı ve inanç kültlerinin oluşarak yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır. Bu anlatılarda Hızır'ın, Ali ve Hüseyin şehit olurken nerelerde ne yaptığı, niye bu katliama engel olmadığı hakkında en ufak bir bilgi bulunmamaktadır. Bir üst bağlamda Hızır'ın bazen Hz. Ali yerine kullanıldığı da anlaşılmaktadır (KK1, KK2, KK9, KK11, KK21).

Hatay'da Hızır inancı geçmişte olduğu gibi günümüzde de özellikle Arap Alevlerinde tüm canlılığıyla yaşadığı görülmektedir. Özellikle yörede Hızır'la ilgili söylencelerin sayıca fazla olması, çok sayıda Hızır türbesinin varlığı, bu türbelerdeki icarasal inanç ayinleri, uygulamalar ve kurban ritüelinin önemli bir yerinin olması bu inancın önemini ve mahiyetini gözler önüne sermektedir. Hatay Arap Alevlerinin inançları gereği en çok rağbet ettikleri inanç merkezleri Hz. Hızır makamlarıdır. Hz. Hızır makamının hemen hemen tüm yerleşim birimlerinde bulunması, yöredeki Nusayriler arasında Hızır inancının etkisini ortaya çıkarmak bakımından önemlidir.

Hızır yahut Hızır-İlyas kültünün asırlardan beri yaygın ve canlı kalabilmesinin en önemli nedeni, söz konusu kültün yayıldığı yerlerde geçmişte var olan âdet ve inanmalara bağlanabilir. Sahada yapılan derleme sürecinde birçok Hızır makamıyla karşılaşmış ve incelenmiştir. Bu noktada bir düzen olması bakımından Hüseyin Türk'ün de tespit ettiği Hızır türbeleri tarafımızca da tespit edilmiş ve çalışmaya alınmıştır.

1. Hz. Hızır Aleyhisselam ve Hasan Sincari, Küçük Dalyan, Antakya
2. Hz. Hızır Aleyhisselam, Odabaşı Beldesi, Antakya
3. Hz. Hızır Aleyhisselam, Affan Mahallesi, Antakya
4. Hz. Hızır Aleyhisselam, Dörtayak Mahallesi, Antakya
5. Hz. Hızır Aleyhisselam, Balıkçı Pazarı, Antakya
6. Hz. Hızır Aleyhisselam, Harbiye (Karye), Antakya
7. Hz. Hızır Aleyhisselam, Çağlayan Mahallesi, Antakya
8. Hz. Hızır Aleyhisselam, Yukarı Döver, Antakya
9. Hz. Hızır Aleyhisselam, Yeşilpınar Beldesi, Antakya
10. Hz. Hızır Aleyhisselam ve Şih Dahir, Aşağı Okçular Köyü, Samandağ
11. Hz. Hızır Aleyhisselam, Dursunlu Beldesi, Antakya
12. Hz. Hızır Aleyhisselam, Dursunlu Beldesi, Antakya
13. Hz. Hızır Aleyhisselam ve Nebi Yunus, Çekmece Beldesi, Antakya
14. Hz. Hızır Aleyhisselam, Hz. Yunus, Hz. Mikdad, Çekmece Beldesi, Antakya
15. Hz. Hızır Aleyhisselam, Mengüllü Köyü / Koçaran Köyü, Samandağ
16. Hz. Hızır Aleyhisselam, Orhanlı Köyü, Antakya
17. Hz. Hızır Aleyhisselam, Büyükçat Köyü, Samandağ
18. Hz. Hızır Aleyhisselam, Ataköy Köyü, Antakya
19. Hz. Hızır Aleyhisselam, Tomruksuyu Köyü, Samandağ
20. Hz. Hızır Aleyhisselam, Fidanlık Köyü, Samandağ
21. Hz. Hızır Aleyhisselam, Şih Rislen, Şih Hasan, Kuşalanı Beldesi, Samandağ
22. Hz. Hızır Aleyhisselam, Kuşalanı Beldesi, Samandağ
23. Seyidna El Hızır, Nebi Yunus, Melik Cafer Tayyar, Tekebaşı Köyü, Samandağ
24. Hz. Hızır Aleyhisselam, Deniz Mahallesi, Samandağ

25. Hz. Hıdır Aleyhisselam, Kılıçtutan Beldesi, Altınözü
26. Hz. Hıdır Aleyhisselam, Hz. Mikdad, Turfanda Köyü, Antakya
27. Hz. Hıdır Aleyhisselam, (on iki makam var), Çatbaşı, Şenköy, Antakya
28. Hz. Hızır Aleyhisselam, Akıllı Köyü, Antakya
29. Hz. Hıdır Aleyhisselam, Güzelburç Beldesi, Antakya
30. Hz. Hıdır Aleyhisselam, İkinci Beldesi, Antakya
31. Seyidna El Hıdır, Nebi Yunus, Şih Mustafa, Hz. Mikdad, Şih Hasan Davut, Antakya
32. Hz. Hıdır Aleyhisselam ve Nebi Yunus, Üçgedik, Antakya
33. Seyidna El Hıdır, Karaali Beldesi, Antakya
34. Hz. Hıdır Aleyhisselam, Şih Hasan, Şih Musa, Serinyol, Antakya
35. Hz. Hıdır Aleyhisselam, Gülsel Mahallesi, Karaağaç, İskenderun
36. Hz. Hızır Aleyhisselam, Gökmeydan Köyü, Arsuz, İskenderun
37. Hz. Hıdır Aleyhisselam, Gümüşgöze Köyü, Antakya
38. Hz. Hıdır Aleyhisselam, Anayazı Köyü, Antakya
39. Hz. Hızır Aleyhisselam, Üçgedik Köyü, Antakya
40. Hz. Hızır Aleyhisselam, Çekmece Beldesi, Antakya
41. Hz. Hızır Aleyhisselam, Mikdat Yemin, Cafer Tayyar, Şih Muhammet Tavis, Muhammed el-Arabî, Çekmece Beldesi, Antakya
42. Hz. Hıdır Aleyhisselam, Şih Mehmet Libyde, Şih Yusuf Garip, Nebi Yahya, Nebi Taha, Cafer Tayyar, Şih Abdurrezak, Sultan Habibi Naccar, Çiğdede Mahallesi, Samandağ
43. Hz. Hıdır Aleyhisselam, Hatunköy, İskenderun
44. Hz. Hıdır Aleyhisselam, Harran Köyü, Reyhanlı (Türk, 2010a: 230-231).

Hıdır veya Hızır inancının çok güçlü olduğu Hatay'da bilinen tarihli törenler, şenlikler Samandağ'da ve Karaağaç'ta eskiden beri Rumi 1 Temmuz'da yapılır. Hıdır makamları, hastalığına şifa arayan, çocuğu olmayan, derdi olan ziyaretçilerle dolar taşar, adaklar adanır. Cahiller sadece derdinden kurtulmak veya isteğine kavuşmak için âdet hâline gelmiş bazı uygulamalar yaparken bu yardım talebini bilinçli olarak yapanlar mum yakma, bez bağlama gibi birçok uygulamaları yapmakla birlikte, isteklerini Hıdır'dan değil, Allah'tan istediklerinin bilincindedirler. Bu kişiler Hıdır'ın sadece dileğin kabulünde aracı olduğuna inanırlar. Hıdrellez'de sembol dileklerin gül

dibine konmasının sebebi, İslam geleneğine göre gülün kutsal olduğu, Hz. Muhammet'in terinden türemiş olduğu inancıdır. Buna karşılık Hatay mitolojisinde Hıdır motifi kuvvetli bir şekilde yer almıştır (Tekin, 1990: 14-15; KK142, KK167, KK209, KK233, KK250).

Hatay yöresi Arap Alevilerinde Hıdrellez, kışla bahar arasında bir köprü ve dönüm noktası olarak algılanmaktadır. Özellikle ilkbaharda tabiatın uyanmasıyla beraber sıkıntılar geride bırakılır. Her şey bereketlenir. İnsanlar gelecek günlerden bekledikleri sağlık, mutluluk, huzur özlemlerini ilgili bu inançlarla dile getirme ve yaşama fırsatı bulur. Özellikle baharın gelmesiyle kışın karamsar ve buhranlı havasından kurtulan insanlar, tabiatın yeniden canlanmasını, bereket ve bolluğun yeniden gelmesini büyük bir neşe ve sevinçle kutlarlar (KK14, KK16, KK121, KK170, KK215, KK235, KK257, KK258).

Birçok millette ve daha çok Türk coğrafyasında kutlanan Hıdrellez, yüzyıllardır yaşanan halk inanışlarının ve âdetlerin icra ortamı bulduğu hayata yeniden bağlanışın bir kutlamasıdır. Hıdrellez'de Anadolu insanının geleneklere bağlılığı ve geleceğe karşı hissettiği ümidi tüm çıplaklığıyla görmek mümkündür. Hıdrellez ile beraber yeşil ve yeşillilik kutsanır ve kutsallaşır. Bayramı kutlayan toplumlar ve milletler arasında kardeşlik, birlik ve beraberlik duyguları zirve noktaya ulaşır.

Hıdrellez günü uyanmayanların başına kuru dal asılır. Yılın bereketini eve toplamak için bugün sokak kapısının önü eve doğru süpürülür. Hıdrellez'de mutlaka kıra gidilir ve hastalıklara yakalanmamak veya var olan hastalıkların iyileşmesi için çimenlerin üzerinde üç defa yuvarlanılır (Boyraz, 2006: 229). Çok yerlerde Hıdrellez'i karşılamak için bir gün önce, yaşlı kadınlar el ve ayak parmakları ile başlarına kına yakarlar. O gece (5-6 gecesı) havada hiç bulut olmaz. Definelerin bulunduğu yerde bu gece belli olmayan saatlerde yeşil bir ışık görünür. Bu gecede (5'i 6'ya bağlayan gece) sulardan nur akar. Yerler gökler nur kesilir. Canlılar yeniden hayat bulur. O gece akarsuya girenlerin vücudu nurlu olur. Hastalıklardan kurtulur. Çoğu kimse sabaha kadar uyumaz ve açık havada su başlarında gezilir, eğlenilir, ateş yakılır. Yine o gece geleceğin nasıl olacağının belli olduğuna, muratların verileceğine, dileklerin kabul olunacağına kuvvetle inanılır. Hıdır'ın o gece sevdiği insanların evine uğrayacağı inancı yaygındır. Eskiden Hıdrellez, genç kızların bahtının açılması için ümit ve hasretle bekledikleri bir gündü. Pek çok aile de gelinlik kız beğenmek için

Hıdırellez törenlerini beklerdi. Dilekler bir kâğıda yazılıp suya bırakılır. Gece süt ve yoğurt kapları avluya ve kapı önlerine asılır. Yıl boyu bolluk olacağına inanılır. Yine bazı yerlerde şifa için kırdan çiçekler toplanır. Kaynatılır suyu içilir. Hastalıktan kurtulmak için yeşillikler üzerinde yuvarlanılır. Dertlerden kurtulmak için gül fidanının dalına al iplik bağlanır. Büyük bir ateş yakılır. Üzerinden üç kere atlayanların günahlardan arınacağına inanılır. Gül dallarına içinde para bulunan bir kese veya bir bilezik bağlanır. Hızır'ın eli bu keseye değerse bereketli olacağına inanılır. Ev, araba, çocuk dilekleri için gece gül dibine ev maketi, oyuncak araba, küçük beşik konur veya dalına bağlanır veya bunların resimleri çizilir, böylece bu dileklerin gerçekleşeceğine inanılır (Tekin, 1990: 10-11; Özlük, 2007: 76-77; KK13, KK226, KK254). Ayrıca Hatay yöresindeki bazı Hızır türbelerinde sandukanın üzerine dertlerin yazıldığı mektuplar bırakıldığı, çocuğu olmayanların türbelere gelip dilekte bulundukları hatta şifa amacıyla türbelerde bir saat kadar uyunduğu da söylenmektedir (KK20, KK238, KK239, KK256). Ayrıca kimi türbelerde kibritlerle çeşitli şekiller de yapılarak dileklerde bulunulduğu tespit edilmiştir.

Hıdırellez'de çeşitli eğlencelerin yanı sıra halk arasında geleneksel özellikler taşıyan bazı uygulamalara da rastlanır. Bunlar ya geleceği keşfetme amacına ya da çeşitli isteklerin gerçekleşmesini sağlamaya yöneliktir. Hıdırellez günüyle ilgili olarak Hatay Nusayrilerinde yapılan saha çalışmalarında tespit edilen uygulamalardan bazıları şunlardır:

Hıdırellez'in bir gün öncesinde evlerde baştan aşağı temizlik yapılır (KK62, KK199, KK209, KK237, KK249).

Hıdırellez günü temiz kıyafetler giyilerek Hıdırellez karşılanır (KK15, KK121, KK240).

Hıdırellez gecesi (5 Mayıs'ta) evin ana giriş kapısına ağaçlardan koparılan yeşil yapraklı dal konur. Bu ağaç genellikle zeytin veya söğüt olabilir (KK35, KK121, KK228, KK242).

Hıdırellez gecesi kapıya asılan yeşil ağaç dallarının sağlık getirdiğine inanılır (KK22, KK85, KK236, KK244).

Hıdırellez'den 1 gün önce (5 Mayıs) kırlardan 41 çeşit ot, küçük taş ve kekik otu toplanır. Bunlar su dolu bir kap içine atılır ve Hıdırellez sabahı bu suyla el, yüz yıkanır (KK82, KK107, KK197, KK234, KK255).

Hıdırellez gecesi Meryem sofrası adı verilen 41 çeşitten oluşan yemek hazırlanır (KK93, KK161, KK232, KK242).

Hıdırellez akşamı ikindiden sonra bahçede bulunan gül ağacının altına insanlar mektup yazarak bırakırlar. Nusayrilerde söz konusu isteklerin kimi zaman şişenin içerisine konularak denize bırakıldığı da görülmektedir (KK162, KK197, KK209, KK230, KK248, KK254, KK260).

Hıdırellez günü köylerde kesinlikle un elenmez (KK71, KK226, KK247).

Hıdırellez günü çamaşır yıkanmaz (KK62, KK76, KK108, KK250).

Hıdırellez günü dikiş dikilmez (KK218, KK240).

Hıdırellez günü ekmek yapılmaz (KK37, KK116, KK230).

Hıdırellez kutlamalarının birçok işlevi vardır. Özellikle William Bascom'ın belirtmiş olduğu halk bilgisi ürünlerinin işlevlerinden; *“Eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması; Toplumsal kuramlara ve törenlere destek verilmesi”* gibi işlevler Hıdırellez için en uygun işlevlerdir. Ali Osman Abdurrezzak konuyla ilgili olarak; *“Sosyal davranışlara uyum sağlamak durumunda kalan sosyal bir varlık olan insanın sosyal ve kültürel normlar ile yaşama zorunluluğunda olması kabul gören ya da görmeyen davranışları sergilemesi, birlik ve beraberlik içerisinde yaşaması ve toplumsal değişmelere ayak uydurabilmesi ile örgüt kültürüne sahip olmaları da zorunlu hâle gelmiştir. Bağlam merkezli yöntemlerden işlevsel kuram, performans teori ile de bütünlük bir özellik taşımaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi davranışın sosyal kurallara göre şekillenmesi için bağlamın önemli bir etkisi vardır. Bu da işlevin gerçekleşme yönünü etkiler. İşlevsel teorinin öncülerinden Franz Boaz, R. Benedict, Margerat Mead, Melville Herskovits, A. Reginaldradcliffe-Brown, R. Thurnwald gibi sosyal bilimcilerin yanı sıra işlevsel kuramın kurucusu B. Malinovski temel ihtiyaçların, belli başlı kültürel davranışları beraberinde getirdiğini ileri sürmektedir. Sosyal davranış kuralları çerçevesi bireyin davranışlarını şekillendirdiği gibi toplumun davranış bütünlüğünü de bireylerin oluşturduğu toplumsal şeyler, içimizde taşıdığımız, doğuştan gelen veya sonradan kazanılan düşüncelerin hayata geçirilmesinden, bu düşüncelerin insanlar arası ilişkilere eşlik eden farklı koşullara uygulanmasından başka bir şey”* (2014: 3-4) olmadığını ifade eder.

Hızır inancı ve uygulamalarıyla ilgili yörede yapılan faaliyetlere bakıldığında, İşlevsel teorinin özelliklerine uyum sağladığı görülecektir. Bu günlerde özellikle birlik

beraberliğin hat safhada olduğu, yardımlaşma ve hoş görünün zirve noktaya ulaşarak sosyo-kültürel yapıların genç kuşaklara aktarımında bir köprü işlevi gördüğü tespit edilmiştir.

YEDİNCİ BÖLÜM

1. HATAY NUSAYRİLİĞİNDE HALK İNANÇLARI

İnsan hayatının önemli bölümünü kapsayan ve yaşayış tarzımızı değiştiren inançların, toplumu şekillendirmesi ve yönlendirmesinde ciddi etkileri vardır. Eski Türklerden veya Osmanlı'dan kalan veya bazı kör dinsel bilgisizliklere dayanan inançların hâlâ devam ettiğini günümüzde de görürüz. Oysa bâtıl inançların büyük bir kısmının ardında sosyal ve doğasal gerçekler saklıdır, bazıları ise bilinmeyen tarih öncesi zamanların günümüzdeki izleridir (Türkoğlu, 2009: 7). Köklü bir geçmişe sahip olan Türkler, dünya coğrafyası üzerinde, sık sık yurt değiştirerek geniş bir alana yayılmış, buna bağlı olarak pek çok kültür ve dinin etkisi altında kalmıştır. Günümüzde Türk halk kültürü ürünleri ele alınıp incelendiğinde, Türklerin tarihleri boyunca geçirmiş oldukları değişimlerin ve farklı toplumlarla etkileşimlerinin izlerini görmek mümkündür. Orta Asya'dan Anadolu ve Rumeli'ye gelip yerleşen Türkler, yeni yurtlarına kendi kültürlerini de taşımıştır. Buna göre ülkemizdeki halk kültürü ürünlerinde, hem Orta Asya kültürünün hem İslâmî kültürün hem de yeni yurt Anadolu'nun kültür ve inanç unsurlarının etkisi bulunmaktadır (Çıplak, 2005: 199; Şişman, 2000: 73). Günümüz Türk Dünyası'nda yaşayan ortak inanışlar, gelenekler, görenekler ve uygulamalar vardır. Bunların bir kısmı bazı kesimlerde daha canlıyken bazı kesimlerde şekil değiştirmiş, bazı kesimlerde de belirli bir dönemden sonra unutulma sürecine girmiştir. Bu ortak inanışlar sonradan Hristiyan veya Musevî olmuş Türkler yanında Alevisi ve Sünnisi ile bütün müslüman Türk boyları arasında yaşamaktadır. Tanrı, Gök Tanrı/Yüce Tanrı, Gök, Yer/Yeraltı, Ay, Güneş, Yıldız, Ateş/Ocak, Dağ, Taş/Kaya, Ağaç, Su, Doğum, Ad Koyma, Evlilik, Ölüm ve Sonrası, Yas ve Töreni, Ölü Aşı, Ruh/Ata Ruhu, Kam/Dede-Baba, Kurban, Adak, Saçı, Alkarısı/Albastı, Geyik, Tavşan, Uğurluluk/Uğursuzluk, Nazar, Sihir, Büyü gibi inanış ve gelenekler, uygulamalarda farklılıklar olsa da “öz” olarak günümüz Türk topluluklarında ortaktır (Küçük, 2009: 169). İlkel dönemlerden günümüze kadarki olan süreçte, sosyo-kültürel bağlamda insanların geleneksel inanç yapılarında çok ciddi değişiklikler olmamakla beraber kültürel etkileşimin bir sonucu olarak birçok yeni ve yerel hususlar da bu değerlere doğal bir yolla eklenmiştir. Çağımızın modern insanı, iletişim araçları, ilerleyen eğitim seviyesi ve küreselleşmeye rağmen geleneksel inançlar ve pratikler bağlamında yeni gelen değerlerle sentez oluşturarak kendisini korumaya ve

yaşatmaya devam etmektedir. İşte tam da bu noktada çalışma konumuz olan Hatay yöresi Arap Alevilerinin geleneksel inançları ve pratikleri, geçmişten geleceğe taşınan küresel dünya içinde yer alırken modern ve teknolojik gelişmelerin son zamanlara kadar yöreye girmemiş olması, bu kendine özgü değerlerini saklı tutulmasına olanak sağlamıştır.

Toplum hayatında fertler, gruplar ve ananeler arasındaki ilişkilerin düzenli bir biçimde sürdürülmesini sağlayan birtakım kalıplaşmış davranışlar, kanunlar ve yasaklar vardır. Bu türden davranış ve beklentiler sosyal normlar kavramı içinde kümelenmektedirler. Düzenleyici ve denetleyici mekanizmanın özünü meydana getiren bu temel kavramlar, âdet, anane, gelenek, görenek, inanç, moda, örf, teamül, töre konularına kadar genişleyen bir tabloyu içine almaktadırlar. Temel kavramların ortak ve belirgin özelliği yaptırımları (müeyyideleri) dir. Bu yaptırımlar, sosyal denetimi sağlamak için toplum üzerinde zorlayıcı, denetleyici, kınayıcı ya da özendirici, ödüllendirici baskılarını işletirler. Dinî inancın ağır bastığı toplumlarda kişi bir dizi kuralı yerine getirmeyi kendisi için bir yükümlülük sayar. Bu kurallara uymamakla, “günah işlemiş olmak” duygusuna kapılarak tedirgin olur (Sezen, 2005: 20). Âdet, alışılmış birtakım davranışların giderek kalıplaşmasıdır. Pek çok sosyal ilişki âdetler yoluyla düzenlenmekte, yönetilmekte ve denetlenmektedir. Toplum hayatının düzenli yürütmesinde âdetlerin önemli rolü vardır. Karşılama ve uğurlamalar, yemek ve sofraya düzenleri, geçiş dönemi ile ilgili (doğum-çocukluk-gençlik-evlenme-ölüm) kutlama ve yaptırımlar, meslek mensupları arasındaki ilişkiler, selamlaşma, hatır sorma, bayramlaşma, mevsimler ve önemli günlerle ilgili davranış biçimleri vb. âdetlerin alanına girmektedir. Diğer bir ifadeyle âdet, insanlar arasındaki alışkanlıklardır. Alışkanlıkta olduğu gibi âdetlerin de iyileri yanında kötü olanları da vardır. Âdetlerin, toplumca benimsenen yalnız söze değil, fiiliyata dayanan uygulamalarına ise örf denilmektedir (Sezen, 2005: 20). Göreneğin örf, âdet ve geleneğe göre yaptırım gücü daha zayıftır. Görenekler, günlük ilişkilerinizin düzenlenmesinde, sürdürmelerini azaltarak uyum sağlar. Komşu ziyaretlerinde hasta yoklamalarında, alış verişte, ortak taşıtlara biniş-inişte (önden binip arkadan inme gibi) duraklarda kuyruğa girmede, nasıl davranılacağını belirleyerek ilişkilerin düzenli gitmesine yardımcı olur. Görenek, örf ve âdetten, hiçbir yaptırıcı gücü olmaması yahut karşı konduğu zaman çok zayıf yaptırıcı gücü bulunmasıyla ayrılan sosyal davranış tipidir. Görenek, gelenek ve âdetlere göre

gevşek, modaya göre dayanıklıdır. Birkaç kuşak sürebilirler. Bazıları zamanla yerleşerek geleneklere karışırlar. Bir kısmı da kalıntı hâlinde devam ederler (Sezen, 2005: 22-23).

Hatay yöresi Arap Alevilerinde yapılan alan araştırmaları sırasında halk inançlarıyla ilgili olan özgün ve icarasal uygulamalar tespit edilmiştir.

1.1. Dinî İnançlar

Nusayrilerde birçok dinî inanç tespit edilmiştir. Bu inançlar içersinde tabiatla, gök cisimleriyle, ağaçlarla ilgili olanları sayabiliriz. Aşağıda bu inançlar sıralanmıştır:

Gece aya, yıldızlara karşı tükürmek, işlemek insanın başına yıkım getirir (KK86, KK176, KK232, KK234).

Gün batarken uyuyanın ömrü kısılır (KK98, KK200, KK218, KK236, KK245).

Güneşe karşı tükürmek, işlemek, sövmek uğursuzluk getirir (KK143, KK172, KK225, KK238, KK258).

İncir ağacından düşen kişinin sakat kalacağına veya iflah olmayıp öleceğine inanılır (KK17, KK35, KK75, KK92, KK109, KK120, KK143, KK215, KK239, KK253).

Kış mevsiminde gök gürlemesi ve şimşek çakması iyi sayılmaz (KK30, KK75, KK116, KK218, KK236).

Nergis çiçeğinin kokusunun Hz. Muhammet'in terinin kokusu olduğuna inanılır (KK34, KK142).

Şimşek çakmasının Hz. Ali'nin kılıcının çıkardığı kıvılcım olduğuna inanılır (KK74, KK121, KK218, 254).

Tokalaşırken ya da birisine bir şey verirken sağ el kullanılmalıdır. Sol el uğursuzluktur (KK98, KK101, KK249, KK251).

Türbeden bir şey götürmek günahtır (KK47, KK53, KK74, KK93, KK163, KK163, KK219, KK232, KK253).

Yaş ağaçların kesilmesinin kuraklığa sebep olacağına inanılır (KK32, KK161, KK228, KK14, KK245).

Zeytin kutsaldır, Peygamber ve ehlibeyt, orucunu bir zeytin yiyerek açarmış (KK105, KK166, KK246).

Ziyaretlerdeki ağaçları kesenler çarpılır (KK13, KK62, KK113, KK171, KK239, KK242).

1.2. Nazar-Nazarlık

Arapça bir kelime olan nazar, nızr, fiil kökünden, “*bakmak, bakış*” anlamlarına gelen bir terimdir (Hançerlioğlu, 1984: 419). Nazar belli kimselerde bulunduğu inanılan; insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç, olarak tarif edilmektedir. Türkçe’ye geçerken anlam değişikliğine uğrayan nazar kelimesi görüldüğü gibi “*kem göz*” karşılığında ve daha çok “*gelme*”, “*uğrama*”, “*değme*” ve “*etme*” fiilleriyle birlikte “*nazara gelme*”, “*nazara uğrama*”, “*nazar değme*” ve “*nazar etme*” şeklinde kullanılmaktadır. Halk arasında “*göz değmesi*”, “*göze gelme*” diye de adlandırılmaktadır (Uçkun, 2007: 303; Kırca, 1986: 39). “*Bakmak, görmek, gözün algılaması, göz ile mülhaza etmek, bakış atmak, bakışlarını çevirmek, yan bakış, iltifat, itibar, niyet, beklemek, düşünmek, tasarlamak, aklından geçirmek, dikkatini vermek...*” gibi anlamlara gelmektedir (Kuzey, 2007: 4). Nazar kelimesi Türkçede “*gelme, uğrama, değme, etme*” yardımcı fiillerinden biri ile kullanılır. Nazara gelme, nazar etme, nazar değmesi, nazara uğrama deyimleri; bakmak, isteyerek ve imrenerek bakmak, göz atmak, negatif bakış anlamlarındadır. Nazar halk arasında “*kötü göz, kem göz, kıskançlıkla bir şeye bakmak*” anlamlarında kullanılır. Yunanca’da “*mastima*”, Arapça’da “*isabet-i ayn*”, Fransızca’da “*mauvaisoeil*”, Almanca’da “*böser blick*”, İngilizce’de ise, “*evileye*” şeklinde ifade edilir (Kuşat, 2004: 23).

Pertev Naili Boratav nazarı, “*Bakışlarında zararlı güç bulunan bazı insanların bu özellikleri nedeniyle bir kişiye, bir hayvana ya da nesneye bakmakla canlı üzerinde hastalık, sakatlık hatta ölüm; nesne üzerinde ise sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi*” (1997: 103-104) olarak tanımlar. “*Nazar*”, Arapça bir sözcük olup bakış anlamına gelmektedir. Türkçe’de de hemen hemen aynı anlamda kullanılan nazar sözcüğü, yaygın bir inanışı dile getiren bir deyim olarak “*Nazar değmesi*”, belli özellikteki (bedensel ve hissi yapıya bağlı olarak) kimselerde daha fazla bulunduğu ve zarar vereceğine inanılan güç anlamındadır.

Hatay yöresinde nazarı değdiğine inanılan kişilerin ruhsal özellikleri sayılırken; kıskançlık, kötü niyetlilik ve hasetlik ön plana çıktığı görülür (KK41, KK86, KK107, KK196, KK216).

Geçmişten bugüne Anadolu halk kültüründe yer alan nazar inancı, sadece Anadolu’da değil, ilk çağlardan beri bütün topluluklarda görülmekte ve günümüzde de yaygın bir şekilde varlığını tüm hızıyla sürdürmektedir.

Alevlikte nazar değmesine karşı çeşitli inançlar bulunmaktadır. Bu nedenle nazar değmesine karşı önlemler alınmaktadır. Kurşun dökmek, muska taşımak, bir bez parçası içerisinde sarımsak kökü ve köpek dışkısının bağlanarak taşınması gibi inanışlar bulunmaktadır (KK18, KK31, KK46, KK64, KK109, KK142, KK199). Alevi kadınlar tarafından yapılan el sanatı ürünlerde de nazar motifi simgesine rastlanmaktadır. Alevilerin halı ve kilimlerinde yer verdikleri nazar motifleriyle ev halkının ve ev içerisinde bulunan maddi varlıkların korunduğuna, çorap gibi kişinin üzerinde taşınan el sanatları ürünlerde ise bireyin kendisini nazara karşı koruduğuna inanılmaktadır. Bu amaçla dokuma ürünlerinde el, tarak, muska ve çengel gibi nazar motiflerine yer verilmektedir. Alevi kadınlar tarafından yapılan el dokumalarına bakıldığında renk olarak nazar boncuğunda bulunan renklerin, nazar boncuğu şekli olmaksızın herhangi bir formda kullanılması da nazara karşı korunma inancı taşımaktadır (Kayabaşı-Yanar, 2013: 172).

Orhan Acıpayamlı, Türkiye’yi bir uçtan bir uca kateden nazarın bir folklor müessesesi kimliğinde olduğu sonucuna vararak psiko-sosyal değerler sonunda doğduğunu ve hâlen bu esaslar dâhilinde işlediğini belirtmektedir (Acıpayamlı, 1962: 35). Ülkemizde de, her bölgede nazar inancı yaygındır. Gök mavisi rengindeki gözün bakışının değmesi ihtimalinin daha büyük olduğuna inanılır. Bunun içinde gök mavisi şeylerle nazar değmesinden korunulacağı düşünüldüğünden, mavi boncuğa önem verilir. Mavi boncuk, nazarlık olarak kullanılır. Bundan başka ülkemizde nazar değmesinden korunmak için, yeşil kahve tanesi, eski para, kurşun, çitlembik kabuğu ve at nalı gibi şeyler de nazarlık olarak kullanılır. Bu nazarlıklar, kullanıldıkları yere göre değişik şekillerde asılır ve dikilir. Mesela, çocukların omuzlarına dikilir. Hayvanların alınlarına yahut boyunlarına asılır. Evlerin veya binaların giriş kapılarına konur. Yine ülkemizde nazardan korunma âdetleri arasında sıkça görüleni, nazar uğrayana kurşun dökülmesi, başının üstünden dua ile çevrilmiş tuzun ateşe atılarak patlatılması, üzerlik otunun yakılarak dumanıyla tütsülenmesi gelir. Bunlar yapılırken kendilerine has özel tekerlemeler de unutulmaz. Şöyle ki tuz patlatılırken: “*Nazara bozara/ Nazar edenin iki gözü bozara.*” denir. Üzerlik otu tütsülenirken de: “*Elemtere fiş / Kem gözlere şiş /*

Üzerlik otu çadasın? / Nazar eden patlasın.” Bazı yörelerde nazar değmesinden korumak için, nazarından korkulan kişi, çocuğu gördükten sonra, hemen çocuğun yüzü yıkanır, elbiseleri değiştirilir. Hatta dışarı çıkarken çocuğa siyah lekeler sürülür (Çelik, 2013: 148; Eyüpoğlu, 1998: 99; Türkoğlu, 2009: 24-25; KK87, KK116, KK199). Bilimsel çalışmalar, nazar inancının, en ilkelinden en gelişmiş toplumlara kadar varlığını hissettirdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda tarih boyunca insanlar, özellikle birtakım biyolojik ya da psikolojik rahatsızlıklarına açıklayıcı bir sebep bulamadıklarında bu sıkıntıları nazara bağladıkları görülmüştür. Söz konusu gücün etkilerinden korunmak/kurtulmak için de birçok dinî ve büyüsel pratik geliştirmişlerdir.

Bilinçli ya da gayri ihtiyârî olarak ortaya çıkan nazar zaman zaman büyü kavramı ile karıştırılmaktadır. Nazar, büyü gibi kasıtlı faaliyetlerden tamamen farklı bir eylem olarak karşımıza çıkan bir unsurdur. Alan Dundes, büyüün bizzat kasıtlı olarak ve karşıdaki obje ve nesneye zarar vermek amacıyla yapıldığını, nazarın ise farkında olmadan ortaya çıkan ve gelişen bir eylem olduğunu ifade etmektedir. Bu bakımdan nazarın, büyü gibi faaliyetlerden tamamen farklı olduğunu belirtmiştir. Dundes, nazar değmiş kişinin durumunun büyüde olduğu gibi ölümle sonuçlanabileceğini, büyüde kasıtlı bir teknik varken nazarda, nazarı değen kişinin eyleminin ölümle sonuçlanabileceğinin farkında olmadığını savunmaktadır (Dundes, 1992: 259-260). Nazar inancı ve buna ilişkin dinî, büyüsel ve sihirsel inanç ve pratiklerin halk yaşamında çok önemli bir yeri vardır. Öyle ki, bilinen bütün bilimsel ve teknolojik ilerlemelere rağmen, söz konusu inanç ve buna ilişkin dinî ve büyüsel pratikler, halk dindarlığının önemli bir tezahür biçimi olarak eskisi kadar olmasa da, halkların yaşamında önemli yerini korumaktadırlar. Nitekim etnoloji, sosyoloji, din sosyolojisi ve dinler tarihi gibi bilim dallarında yapılan akademik çalışmalar, nazar inancının Türkiye’de hâlâ pek yaygın olduğunu ortaya koymaktadır (Keskin, 2008: 191). Nazara karşı eski dönemlerden beri uygulanan en eski tedbirlerden biri de tütsüdür. Tütsü hem nazardan korunma amaçlı hem de nazara uğrayanları tedavi amaçlı kullanılır. Tütsülemelerde esas, nazara karşı gücü olduğu kabul edilen bazı maddeleri yakıp dumanını koklamaktır. Tütsü için üzerlik otu, çörek otu, karanfil, günlük, tuz, biber, soğan, sarımsak, nazara uğramış kimseden gizlice alınan tüy veya saç gibi maddeler yakılır (Anadol, 2006: 250-251). Hatay yöresi Arap Alevlerinde nazar ve buna bağlı pratikler çok yaygındır. Nazarlanan veya nazara uğayan kişiler için değişik tedaviler

uygulanır. Nazara karşı muska ve tütsüler de yapılır. Nazara karşı evlerde üzerlik otu bulundurulur, kurşun döktürülür (KK18, KK27, KK55, KK92, KK120, KK154, KK187, KK188).

Herkes gelişigüzel kurşun dökemez. Her bölgede kurşun dökebilecek belli insanlar bulunur. Bu işi yapacak şahıs, genellikle ocak ailelerden olur. Kurşun dökme işiyle uğraşan kimse yaşlanıp bu işi yapamaz hâle geldiğinde ocaktan birine: “*Elimi sana veriyorum, bu işi sen yürüt.*” der. O andan itibaren kendisine görev verilen şahıs kurşun dökme olayını gerçekleştirebilir. Kurşun dökme olayı kısaca şu şekilde gerçekleştirilmektedir: Herhangi bir şahsa nazar isabet etmiş ise, evin büyükleri en yakın kurşun dökücüsünü evlerine davet ederler. Kurşun döken şahsın kurşunları eritecek bir kepçesi olur (bazı bölgelerde bu kepçe yerine küçük bir tava kullanılmaktadır). O şahıs, kepçesini alarak davet edildiği eve gelir. Kurşunlar kepçeye konarak eritilir. Bu arada kurşun dökülme işlemi için bir elek (kalbur), bakır bir tas, su, ayna, kömür, tuz ve bir soğan hazır bulundurulur. Kurşun dökcek kişi, önce hastanın başını örter. Kalburun veya eleğin içine bakır tası yerleştirir. Tasın içine yarısına kadar su doldurur. Diğer maddeleri de kalburun boş yerlerine koyar. Kalburu bu şekilde herhangi bir kimse, hastanın üzerine tutar. Kurşun dökücü kimse ise ocakta eriyen kurşunu alarak kalburun içinde bulunan yarısına kadar su dolu tasın (veya herhangi bir kap) içine döker. Bu esnada kurşun büyük patırtılar çıkarıp tasın içinden bazı parçalar dışarı sıçrarsa, o hastaya çok nazar isabet etmiş veya çok korkmuş olduğu anlaşılır. Bu arada kurşun döken şahıs döktüğü kurşunu inceler. Kurşunun içinde yürek biçiminde bir şekil bulamaz ise; “*Buna çok nazar uğramış veya çok korkmuş.*” der. Bu inceleme işlemi tamamlandıktan sonra kurşunlar suyun içerisinden toplanır ve tekrar kepçenin içerisine bırakılarak erimeye terkedilir. Orada bulunan herhangi bir şahıs bu işlemi takip ederken kurşun dökücüsü de hastanın başında okumaya başlar. Okuma işlemi bittikten sonra hastanın üzerine üfler. Kurşunun erimesi tamamlandığı zaman, hastanın başı üzerinde yapılan kurşun dökme olayı, hasta yatırılarak gövdesi üzerinde tekrarlanır. Bu kurşun dökme olayında da hastanın başı herhangi bir şeyle örtülür. Kurşun döken kimse, yine sudaki kurşun şekillerini inceledikten sonra okumaya başlar. Sudaki kurşunlar üçüncü defa eritmek üzere kepçeye konur. Okuma işlemi bitip tekrar hastanın üzerine üflendikten sonra, aynı işlemler üçüncü kez olmak üzere hastanın ayakları üzerinde gerçekleştirilir. Dökücü, eriyen ve suya dökülen kurşunu inceledikten

sonra son duasını okur, hastanın yüzüne üfler. Hastaya yapılan bu işlemlerin aynısı son defa olmak üzere evin giriş kısmındaki eşikte yapıldıktan sonra olay sona ermiş olur (Gökbel, 1996: 179; KK32, KK83, KK119, , KK171, KK236). Hatay yöresi Arap Alevilerinde kurşu dökcek kadının âdet görmekten kesilmiş birisi olması gerekir. Yani âdet gören bir kadının kurşun dökmesine müsaade edilmediği gibi itibar da edilmez (KK20, KK47, KK56, KK74, KK88, KK118). Kurşun dökcek kadın, tavada kurşun eritir. Hastanın başına ayna, makas, tarak, yeşil yaprak ve bir tas su konan kalbur tutulur. Kadın erittiği kurşunu, aklına nazar etmesi ihtimali olan kişilerin adını alarak, tasa döker (KK32, KK19, KK74).

Hatay yöresinde kurşun dökme âdetleriyle ilgili tespit ettiğimiz bazı uygulamalar ise şöyledir:

Kurşun göz göz olursa bunun nazar değmesi olduğu anlaşılır. Bu işlem hastanın karnı ve ayakları üzerinde de tekrarlanır (KK13, KK105, KK123, KK217, KK236).

Kurşunun bir parçası çocuğun omzuna takılır, tastaki su it üzerine dökülür, it silkelenirse nazardan kurtulacağı anlaşılır (KK41, KK118, KK200).

Nazar değmesinin tedavisi amacıyla yapılan yaygın uygulamalardan biri de, kurşun dökme. Kurşunu dökme âdeti Şamanizm geleneklerinden kalan bir âdettir (KK0, KK243).

Su, okutturularak nazara uğrayan kişiye içirilir. Nazar isabet eden kişinin bundan kurtulması için hocalara muska yaptırılır ve hastanın üzerine okutturulur (KK71, KK93, KK83, KK218, KK247, KK231).

Nusayriler, halk inançlarından birisi olan nazarla ilgili olarak insanlar ve hayvanların ölümüne dâhi sebep verebileceğine inanırlar (KK28, KK115). Özellikle yöredeki ani ve genç ölümlerin sebebi nazarla izah edilir. Nazarın kimi zaman yangınların çıkmasına, kazaların olabilmesine, iflas etmeye, aile fertleri arasında geçimsizliğe de yol açabileceğine inanılır.

Yöre insanları, nazarın nefis ile ilgili olduğunu düşünüp sadece insanların değil hayvanların da nazarının değebileceğine inanırlar (KK26, KK64, KK215, KK239).

Hatay ve çevresinde nazar ve nazarlık inancının yaygın olduğunu saha çalışmalarımız sırasında tespit ettik. Nusayriler cemaatinde, herhangi bir kimsenin yolunda gitmeyen işlerinin ve sağlık problemlerinin sebebini nazara bağlamaktadır (KK50, KK63, KK66, KK84, KK95, KK106, KK135). Bu nedenle de nazarın kötü

etkisinden korunmak ve kurtulmak için türlü uygulamalara başvurmaktadır. Bu uygulamaların başında kuşkusuz nazarlık gelir. Özellikle evine gidip görüştüğümüz kaynak kişilerin evlerinin girişinde zeytin dalı, at nalı ve nazarlığın asılı olduğunu gözlemledik. İlgili cemaat, bunların yanında bitkisel, hayvansal ve maden kökenli birçok malzemeyi de nazarlık olarak kullanılmaktadır. Bunlara örnek olarak; üzerlik, defne ağacı, karaçalı (bitki kökenli), leylek ve güvercin pisliği (Hayvan kökenli), civa, kurşun (maden kökenli) ayrıca mavi boncuk tuz, şap, hamaylı, muska, vb. sayılabilir.

Anadolu’da camın ilk kez gözboncuğu olarak üretimi İzmir-Görece köyündeki ustalar tarafından gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de Kemalpaşa’da ve Cumaovası-Görece Köyü’nde yaklaşık 100 yıldır nazar boncuğu yapılmaktadır. Bu boncukların büyük bir kısmı İzmir’de Kemeraltı’ndaki birkaç küçük dükkâna getirilmekte oradan da Türkiye’ye ve dünyaya dağılmaktadır. Mavi boncuk ve göz boncuğu dışında çörek otu, üzerlik otu, şap, sarımsak, hurma çekirdeği, iğde çekirdeği, çeşitli hayvanların kabukları, dişleri, boynuzları, yumurta kabuğu, at nalı, küçük çocuk ayakkabısı, el şeklindeki nazarlıklar ve muskalar nazardan korunmak amacıyla kullanılmaktadır (Uçkun, 2007: 307). Nazardan korunmak veya kurtulmak için çeşitli nazar boncukları, diş, kemik, tırnak ve üzerlik otu gibi nesneleri takmak dinimiz açısından doğru kabul edilmemiştir. Zira, Hz. Muhammet, nazar boncuğu gibi birtakım nesneleri takarak, hastalıklardan kurtulmaya çalışmayı men etmiş ve bu hususta: “*Efsun yapmak, nazar boncuğu takmak, kadınların kocalarına kendilerini sevdirmek için sihir yapmaları, şirk (Allah’a ortak koşmak)*” buyurduğu rivayet edilmiştir (Keskin, 2008: 194).

Halkımız arasında “göz değmesi, göze gelme” diye adlandırılan bir nazar inancı vardır. Nazar isabet eden kimsenin kendisine, malına veya eşyasına bir zarar geleceğine inanılır. Bu nedenle nazarın isabetinden ve etkisinden korunmak üzere bazı tedbirlere başvurulmaktadır. Bunlar korunma ve kurtulma tedbirleri olmak üzere iki kısma ayrılır. En bilinen koruma şekli beş parmağın birleşmiş hâlini temsil eden el figürünün gelen nazara dur, diyerek önlemesidir. Korunma tedbirleri olarak çocuklara, at, dana, inek, vb. hayvanlara, ev, dükkân, otomobil gibi eşyaya nazar boncuğu, at nalı, üzerlik otundan yapılan kolyeler takılmakta, bazı yörelerimizde de özellikle çocuklara kurt, ayı, kartal, leylek gibi hayvanların diş, tırnak ve kemiklerinden yapılan nazarlıklar takılmaktadır. Böylece nazarın isabetinden korunulacağına inanılmaktadır. Ayrıca nazar muskalarının da kullanıldığı görülmektedir. Nazar isabetinden kurtulmak için ise, kurşun veya mum

döktürülmekte, nefesi keskin (izinli denilen) hocalara okutulmaktadır. Bazı yörelerimizde de nazar değen kişi üzerlik otu yakılarak dumanı ile tütsülenmektedir. Nazar isabet eden hasta (genellikle çocuklar), kurşun dökücüsünün önüne oturtulur. Başı bir örtü ile kapanır. Çocuğun başı üzerinde tutulan ve içinde su bulunan kaba, ocakta eritilen kurşun dökülür (Türkoğlu, 2009: 49-50; KK194, KK218, KK250). Halk arasında eski zamanlardan beri loğusalar, hastalar ve nazara gelenler için kurşun dökmek, şifa verici ve hafifletici bir çözüm olarak kabul edilir. Loğusalara ve çocuklara hasta olmadıkları hâlde, ziyaretçilerin nazar değdirme ihtimali sebebiyle kurşun döktürmek uygulanan bir gelenektir. Bu kişiler dışında gerekli durumlarda her yaştaki insana kurşun dökülebilir. Kurşun dökme işlemi, yöntem olarak kolay görünse de herkesin yapabileceği bir iş değildir; çünkü bu yöntem dökülen kurşundan anlam çıkartmayı da gerektirir. Bu manaları çıkartmak, ailesinden el almak suretiyle ocak olma özelliği kazanmış kişilerce mümkündür (Anadol, 2006: 254-255). Nazardan korunma tedbirleri ve onun etkilerinden kurtulma hususunda başvurulmuş en önemli dinsel pratik Kur'an-ı Kerim'den birtakım sure ve ayetlerin yazılarak hamaylı ve muska şeklinde kişinin yanında bulundurulması veya boynuna asmasıyla ilgili bir durumdur. Ayrıca nazardan korunmak için üzerlik otu ile tütsü de yapılmaktadır. Üzerliğin tütsüde kullanılmasının temel amacı, dumanın bol çıkması ve tohumların yanarken çatlayıp ses çıkarmasıdır. Tütsü için üzerliğin yanında çörek otu, tuz, kahve kullanılsa da tütsünün esas maddesi daima üzerliktir. Nazardan kurtulmak için, Ayet-el Kürsi, Fâtiha, İhlâs, Nâs, Felâk sureleri 7'şer defa okunur (KK9, KK11, KK69, KK79, KK228, KK241, KK254, KK257).

Nazarın burçlarla yakından ilgili olduğu inancı vardır. Yani kimilerine nazar, burcundan dolayı çok dokunur (KK120, KK137, KK162, KK176, KK254).

Nazardan korunmak için nazarı değdiğine inanılan kişiye karşı süpürgeyle çıkarılan bir çöp kırılır (KK56, KK62, KK112).

Nazara uğradığına inanılan kişinin başının üstünde kurşun döktürülür (KK15, KK106, KK197, KK235).

Evlerde nazarla ilgili çeşitli dualardan oluşmuş levhalar asılır (KK150, KK181, KK207, KK230, KK242, KK253).

Nazara karşı kesinlikle muska yazdırılır (KK98, KK119, KK154, KK176, KK184, KK225).

Evi nazardan korumak için evin girişine at nalı ve zeytin veya murt dalı asılır (KK30, KK109, KK183, KK188, KK194).

Evi nazardan korumak için ev, tütsülenir (KK71, KK111, KK185, KK216, KK244).

Nazara uğramamak için evde bir kap içinde tuz kavrulur (KK106, KK119, KK125, KK195).

Nazara karşı üzerlik bitkisi kavrularak ev onunla tütsülenir (KK152, KK163, KK239).

1.3. Rüya

Hatay yöresi Arap Alevileri için rüyanın ayrı bir yeri ve önemi vardır. İlgili cemaatte görülen rüyalar, aslında bir olayın habercisi ve uyarıcısı olarak kabul edilmekte ve bu rüyalara inanılmaktadır. Nusayrilikte görülen rüyalar, herkese anlatılmaz. Özellikle görülen kötü rüyaların başka birine anlatılmasından da kaçınılır.

Kötü rüyaların suya veya toprağa anlatılarak negatif yönlerinden kurtulunacağına inanılır (KK63, KK90, KK122, KK206, KK229, KK251).

Rüya yorumlaması hususunda yöredeki şıhlara veya işten anlayan yaşlı kişilere müracaat edilir. Rüyayı gören kişi/ler, rüyanın yorumuna göre dikkat etmesi gereken hususlara hassasiyet göstererek riayet eder.

Her kültürde olduğu gibi rüya ile geleceği tahmin etme olayı, Nusayri toplumunda da görülmektedir. Rüya ve yorumlarına çok itibar eden Nusayriler, özellikle hayatın geçiş dönemleriyle ilgili inançlar bağlamında görülen rüyaları değerli görüp onlara inanırlar. İlgili yöredeki alan araştırmalarımız sırasında rüya inancı bağlamında kaynak kişilerden tespit ettiğimiz bilgiler, çalışmamıza alınmıştır.

Rüyanın herkese anlatılmaması gerektiğine inanılır; çünkü rüyanın anlatıldığı kişi, rüyayı kötüye yorabilir ya da kötü niyetli olabilir (KK17, KK81, KK171, KK203).

Görülen rüyanın aynaya ya da suya anlatılması gerekir (KK144, KK166, KK240, KK229, KK259).

Kötü bir rüya görüldüğünde, bir tane kuru soğanın yola atılması gerekmektedir (KK39, KK90, KK118, KK209).

Rüyada altın görmenin hayır getireceğine inanılır (KK98, KK145, KK250).

Rüyada iplik görülürse yola çıkılacağına ve ipliğin uzunluğu veya kısalığına göre yolun mesafesi olacağına inanılır (KK25, KK71, KK125, KK197, KK219, KK248).

Rüyada pirinç görmenin bereket getireceğine inanılır (KK40, KK157, KK188).

Rüyada buğday görülürse, rızkın bollaşacağına inanılır (KK122, KK206).

Rüyada üzüm görülürse, yağmur yağacağına inanılır (KK90, KK192, KK253).

Rüyada koruk görülürse kar yağacağına inanılır (KK16, KK94, KK122, KK188, KK237, KK254).

Rüyada bir kişi doğum yapmışsa, o kişinin günden kurtulduğuna inanılır (KK93, KK115, KK176, KK195, KK209).

Rüyada gelinlik görülürse, gelinliği gören kişi evli değilse evleneceğine çocuğu yoksa çocuğunun olacağına inanılır (KK13, KK27, KK56, KK121, KK197, KK42, KK251).

Rüyada köpek, yılan görülürse, düşman ile karşılaşılacağına inanılır (KK20, KK74, KK212).

Rüyada kuş görülürse, kişinin ferahlayacağına inanılır (KK62, KK119, KK133, KK227).

Rüyada ölmüş birini gören kişinin ummadığı bir işin gerçekleşeceğine inanılır (KK52, KK63, KK120, KK149, KK166).

Rüyada dişin çekilmesi ölümün habercisi olarak algılanır (KK19, KK87, KK125, KK205, KK234, KK252).

1.4. Fal

İnsan hevesinin bu konudaki en somut numuneleri olarak da fal ve fal cinsinden pek çok uygulama gündelik yaşam içerisine girebilmiştir. Kökü ve başlangıçtaki ilk manası belli olmayan fal, Arapça bir kelimedir. Kur'an-ı Kerim'de "tır" kökünden hareketle yer alan fal, ana hatlarıyla gelecekte olabilecek hadiselerle ilgili bilgi verme esasına dayanır (Türk Ansiklopedisi, 1979: 90). Fal: "*Uğur, tâlih, deneme, kahve fincanına, iskambile bakmak gibi birtakım garip usullerle insanın tâlihine ait şeyler söyleme.*" (Develioğlu, 2003: 250); "*1. Gelecekte olacak şeyler hakkında bilgi sahibi olmak için başvurulmuş çeşitli yollar tefe'ül. Bakla falı, yıldız falı. 2. Uğur, talih. fal açmak; fala bakmak. fal oku: fala bakmak için kullanılan ok.*" (Doğan, 2005: 407) olarak tanımlanır. İnsanlık tarihinin belgelere dayanan dönemlerinde falın, az veya çok

ölçüde yer edindiği, bilinen bir gerçektir. Kökü bilinmeyen ve Arapça bir kelime olan fal, genel olarak “*gelecekte olacak işlere ait işaret*” anlamında kullanılmıştır. Fala her zaman niyet tutularak bakılır. Fal, genellikle bireye ait gelecek bilgisini sunar.

“*Fal*”a gelince, önce şunu belirtmek gerekir ki tarihin hemen hemen her devresinde falcılık mesleğine rastlanmaktadır. Bilhassa Hint, Çin, Mısır gibi doğu ülkelerinde bu tür “*ulûm-ı ğaybiyye*” çok meşhurdu. Kâhinler, falcılar, sihirbazlar, müneccimler hükümdarların yanında icray-ı faaliyet eylerlerdi. Mesela, Eski Yunanlılar halledilmesi müşkil, zor meseleler için deniz yoluyla Mısır’a giderler, Mısır’ın Amon mabedindeki kâhinlere geleceği sorarlardı. Osmanlı İmparatorluğunda da, “*müneccimbaşı*” adıyla resmî bir makam dâhi mevcut idi (Kılıç, 1998: 4). İslam Öncesi Türk topluluklarında falcılıkla uğraşan insanlar genellikle şamanlar olmuştur. Şamanlık eğitiminin usta-çırak ilişkine benzer olmasından dolayı şamanlar, bildikleri fal yöntemlerini ve büyü yapıp bozmayı öğrencilerine öğreterek bu sistemin devamlılığını sağlamışlardır. Kaybettikleri değerli eşyalarının ya da hayvanlarının yerlerini öğrenebilmek amacıyla şamana giderler ya da bildikleri fallara bakarlardı. Ateşe ve suya bakmak da sıkça kullanılan yöntemlerden biriydi. Ateşe bakarak kehanette bulunulurdu. Fala bakan şaman ya da falcılar, ortaya çıkan şekilleri veya ruhların kendilerine verdikleri işaretleri yorumlayarak kehanette bulunurlardı. Türklerde yaygın olan fal bakma yöntemlerinden bir diğeri de gökteki ay ve yıldızların hareketlerinin takip edilerek yorumlanmasıydı. Gök cisimlerini izleyerek fal bakan şamanlar, gelecek hakkında bilgi vermeye çalışırlardı (Işık, 2011: 179). Denebilir ki, insanlık tarihi kadar eski olan hurafe ve bâtil inançtan tarihin hiçbir döneminde hiçbir millet yakasını tam anlamı ile kurtarabilmiş değildir. Bütün büyük ve kitaplı dinlerin hiçbiri eski cahiliyet devri dinlerinin kalıntılarından kurtulamamıştır. Halk tabakasını kendi dinlerinin tören ve geleneklerinden ayırmadıklarını bütün kitaplı dinlerin tarihleri göstermektedir (Cilacı, 1997: 33). İnsanoğlu, tarih boyunca dünyanın bilinenler ve bilinmeyenler olarak iki âlemden hatta âlemlerden meydana geldiğini düşünmüş ve buna da inanmışlardır. Nusayrilik kültüründe gökyüzü âlemi ilgi çekici olduğundan astronomi bilimi söz konusu kültürde ilgi çekici bir uğraş alanı olarak karşımıza çıkar. Bayram tarihlerinden fal ve kehanetlere kadar ehlibeyt tarafından yapıldığına inandıkları astromi hesapları ve tarihleri mevcuttur. Bu tarihler, gökyüzüyle irtibatlandırılıp ritüellere ve uygulamalara dönüşmüştür.

Mesela fala her zaman bakılmayan cemaatte, fal için özellikle belirtilmiş tarihlerin de var olduğuna inanılır (KK42, KK93, KK116, KK218).

Fal, gelecekte haber verme yöntemi, yeteneği ve bilgi birikimi olarak tanımlanabilir. Falı bakana falcı denilirken falın falcının farklı adlandırılışları da vardır. Fala bakmak suretiyle tahmin edilen veya bilinen geleceğin değiştirilmesi veya bu amaçla gösterilen eylem ise, falcılığa bağlı daha farklı bir dal olarak bilinir. Falcılık yeteneği çok kere doğuştan olurken, falcılığın öğrenilerek de edinebileceğine inananlar da vardır. Geçmişte zamanlarda geleceği bilenler, kâhinler olarak tanınıyor ve geleceği şekillendirdiği iddia edilenler ise, büyücü, tılsımcı olarak tanınıyorlardı ve tanınmaktadırlar. Bazen bu iki dal bir şahısta birleşmiştir. Bunlar daha ziyade münecim-büyücü olarak isim yapmışlardır. Bazen bir kısım insanlar fala bakmış, büyü yapıldığını tespit etmişler, bir kısmı ise büyüün yapıldığını belirleyip büyüün bozulması için ihtiyaç sahibini, sorunun çözümü için alanın uzmanı başka bir kimseye havale etmişlerdir (Kalafat, 2012: 266). İnsanın, özellikle geleceğe olan merakı (bakla, kitap, kuş, su, kahve, ateş, ok, zar, taş, iskambil, el, çay, bulut, kum, tuz, iç organlar, et, yıldız, kaplumbağa kabuğu, kase, horoz, ağaç, gölge, yüz, kürek kemiği, ip, tarot, tesbih, hamur, yumurta, değnek, yüzük, bilek, kaşık ve papatya falları örneklerinde olduğu gibi) onun bir yığın fal ve kehanet çeşitlerini ortaya çıkarmasına neden olmuştur. Örneklerden de anlaşılacağı üzere bu merak insanın, akla hayale gelmeyecek pek çok unsuru fal ve kehanet için kullanmasını sağlamıştır. Hatta yine aynı merak, bazen insanı öylesine ileri götürmüştür ki, kutsalı bunu açıkça yasaklamasına rağmen onu, fal veya kehanete başvurdurmaya devam ettirmiş ve kimi zaman kutsalını bile fala vasıta ettirmiştir. İnsana kutsalını dâhi fal ve kehanete araç ettiren merakın, geleceği öğrenme adına kullandığı bir diğer araç da Ay veya Güneş tutulması, yeni Ay görünmesi, yıldız kayması, şiddetli yağmur veya dolu yağması ya da rüzgâr esmesi, gök kuşağı, şimşek, yıldırım ve deprem gibi birtakım tabiat olaylarıdır (Boyraz, 2006: 3).

Yörede en çok uygulanan fallar arasında bakla falı, iskambil falı, el falı, su falı, kahve falı yer alırken; Kur'an falının da çok etkin ve baskın bir yönünün olduğu da tespit edilmiştir.

Kur'an falı; esasta aynı ise de şeyh ve bilginlerin okudukları duaların değişik olması dolayısıyla bazı çeşitleri vardır. Kur'an falı açacak olan kişi abdest alarak bazı ayetlerle fala ait duaları okur. Usulüne uygun bir şekilde Kur'an'ı açtıktan sonra

sahifedeki yedinci satıra baktığında gözüne rastlayan ilk harfi dikkate alır (Ersoylu, 1981: 72-73). İslamiyet'te fal ve falcılığın men edildiği bilinmektedir. Geleceği yani gaybı bilmek sadece Allah'a mahsusudur. Allah'ın bileceğini bilmek yani O'na ortak koşmak ise şirktir. Şirk, en büyük günahlar arasında sayılmaktadır. Bu bağlamda geleceği bilmek ve değiştirmek ile ilgili inançlar da her zaman hurafe olarak kabul edilmiştir. Buna rağmen Kur'an-ı Kerimden bizzat yaralanarak, İslamî ilimlerden de istifade ile günlük yaşam dâhil birçok uygulama geçmişte olduğu gibi günümüzde de tüm hızı ve çeşitliliğiyle yapılmaktadır.

Söz konusu cemaatte yaptığımız derlemelerde Kur'an falına sıcak bakan olduğu gibi Kur'an'ın bu tür hurafelere alet edilmemesi noktasında hassas olan kişilerin de var olduğunu burada zikretmeliyiz. Bu noktada Kur'an falı bakanları kıyasıya eleştiren, kendisi de aynı zamanda bir Nusayri ve şıh olan Ahmet Gülmen, bu durumla ilgili düşüncelerini dile getirmek için Mehmet Akif'in şiirini bizimle paylaşmıştır.

*“İbret olmaz bize her gün okuruz ezber de
Yoksa hiç mana aranmaz mı bu ayetler de*

*Lafzı muhkem yalnız anlaşılan Kur'an'ın
Çünkü kaydında değil hiçbirimiz mananın*

*Ya açar nazmı celilin bakarız yaprağına
Yahut üfler geçeriz bir ölünün toprağına*

*İnmemiştir hele Kuran şunu hakkıyla bilin
Ne mezarlıkta okunmak ne fal bakmak için”*

Gülmen, söz konusu şiirde Kur'an'ın hangi amaç veya amaçlarla yararlanılması gerektiğinin Akif tarafından duygulara tercüman olacak şekilde dile getirildiğini ifade etmiştir (KK79).

Bâtını bir yapıya sahip olan Nusayrilikte, falla ilgili derin ve detaylı bilgiler alamadığımızı burada belirtmeliyiz. Kimi zaman konunun gizeminden kimi zaman da hassasiyetinden dolayı fal kültürüyle ilgili olarak ketumluğu tercih eden görüştüğümüz kaynak kişilerden bazıları, bizlere sadece kahve falıyla ilgili olarak birtakım açıklamalar yapmışlardır. Söz konusu kişilerin, falla ilgili olarak bildiklerini anlattıklarında bu

gizemin ve yeteneğin Allah tarafından ellerinden alınacaklarına inandıkları tespit edilmiştir. Kaynak kişilerden kahve falıyla ilgili zor da olsa edindiğimiz bilgilerden bazıları şunlardır:

Falında balık şekli çıkanın büyük bir kısmet alacağına dair yorumlar yapılır (KK13, KK76, KK105, KK121, KK216, KK239).

Falında deve şekli çıkan kişinin kısmet alacağına inanılır (KK17, KK88, KK201, KK228, KK247).

Kahve falında yılan şekli görüldüğünde kişinin bir düşmanı olduğuna inanılır (KK41, KK101, KK199, KK226).

Kahve falında kuş görülürse, haber alınacağına inanılır (KK61, KK105, KK116, KK215, KK218, KK240).

Falında fil görünen kişinin evleneceğine, evliyse çocuğunun olacağına dair yorum yapılır (KK74, KK201, KK226, KK240).

Kahve falında bayrak görülürse, devlet dairesinde kişinin bir işinin olacağına ya da sonuçlanacağına inanılır (KK116, KK254, KK215).

Falında tren çıkan birinin hasretlik çektiği kişiye kavuşacağına inanılır (KK171, KK194, KK209, KK216).

Falında akrep çıkan birinin borçlanacağı söylenir (KK233, KK236).

Falında elma çıkan birinin kız çocuğu olacağına inanılır (KK109, KK230, KK254).

Falında bulut çıkan kişinin bir yerden sebepsiz para geleceğine inanılır (KK150, KK218).

1.5. Büyü-Sihir

Büyü kelimesinin dilimizde bilinen bir karşılığı da “*Sihir*” dir. Nitekim büyü yapan kimseye, Arapça ve Farsça kelimelerin karışımıyla “*Sihirbaz*” diyoruz. Sihir, uydurma, yalan ve aldatma anlamları taşıyan Arapça bir köktendir. Tan vaktindeki alacakaranlığa, eşyayı birbirine karıştırarak insanı aldattığı için bu kökten bir kelimeyle “*Seher*” denir. Fakat genellikle, “*Büyü*” sözüyle kastedilen anlam, sebeplere başvurmadan bazı gizli davranışlarla sonuç elde etme iddiasıdır. Büyü yapanın iddiası, yaptıranın da amacı, doğal nedenlere bağlı kalmadan, istenilen yönde bir değişim oluşturmaktır. Bu değişimin amacı, genellikle bir kişinin ruhsal güçlerini etki altına alarak onu oyalamak, eğlendirmek, kandırmak yahut irade ve bedeninde bir zarar

oluşturmaktır. Fakat belli bir düşünce sistemine girmeyen çeşitli büyü araç ve yöntemleri de vardır. Hatta bunlardan bir kısmının evrensel görülmesi, durumu daha da anlamlı kılmaktadır (Kitâbü't-Tevhîd, 1979: 18; Baydar, 1999: 75). “*Sihir*” kelimesinin eş anlamlısı gibi kullanılan “*büyü*” kavramı ise, genel olarak sırlı, gizil ve örtük yöntemler kullanmak suretiyle insanüstü hatta doğaüstü varlık ve güçlerden beslendiğini ya da onlardan destek aldığını ileri süren kimselerin benimsemiş olduğu teknik bazı uygulamaları veya düşünceleri kapsamaktadır (King, 1921: 268). “*Sihir*” kelimesi bir terim olarak insana yönelik tabiatüstü ya da doğaüstü gizli güçlerin yardımı ve aracılığıyla belli bir maksadı gerçekleştirmek ve belli bir gayeye ulaşmak için uygulanan ve etkili olduğu kabul edilen eylem, bir şeyin veya olayın gerçek hüviyetinden uzak olarak başka bir hâlinin gösterilmesi biçiminde ifade edilmektedir (Doğan, 2012: 512). Dilimizde sihir ve büyü çoğu zaman bir arada ve birbirinin yerine kullanılmaktadır. Lügatte sihir, “*Ne olursa olsun sebebi gizli olan şey.*” demektir. Sebebi gizli olmakla hakikatin hilafına tahayyül olunan yaldızcılık, şarlatanlık yolunda cereyan eden herhangi bir şey de sihirdir. Esrarengiz gizli sebeple incelik, zahiri cazibe, kötü maksat sihrin mahiyetidir, temelini teşkil edebilsin. İnsafsızlık ve ahlâksızlık sihrin köküdür. İslam’ın temel kaynaklarında büyü, “*Tabiatüstü gizli güçlerle ilişki kurarak yahut kendilerinde gizli güçler bulunduğu inanılan bazı tabii nesneler kullanılarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli bazı sonuçlar elde etmek için yapılan işler.*” şeklinde tanımlanmıştır (Cilacı, 1997: 31). Dinin kaynağı hakkında öne sürülen görüşlerden birisi de dinin büyüsel inançlardan doğup geliştiği ile ilgilidir. Bu konuda Frazer bir hipotez ileri sürmüştür. Buna göre insanlık tarihinde büyü, dinden önce gelmektedir. Böylece insanlığın ilk dinî törenlerinin büyü törenleri olduğunu belirtmektedir (Aydın, 2004: 34).

Sihir, yapılış şekli ve meydana getirdiği etki açısından, uzmanlık gerektiren bir sanattır. İnanç değil de sanat olan bu olayı, halk inançları içinde görmek, her ne kadar ilk anda yadırganacak bir husus ise de, meydana getirdiği etkinin şiddetinden dolayı, halkta uyandırdığı tepki, ona âdeta inanç hüviyeti kazandırmıştır. Sihir, lügatte, “*Ne olursa olsun sebebi gizli olan şey.*” demektir. Büyü, afsun, nirenk ve füsün gibi tabirlerle de ele alınan sihir, değişik münasebetlerle Kur’an’da isticakıyla birlikte 80’den fazla yerde geçmektedir. Hz. Peygamber’in hadislerinde zikri geçen sihir, hüküm itibarıyla, reddedilmiş, bu, “*Sihir yahpmak şirktir.*”; “*Sihire inanan cennete*

giremez.” şeklindeki hadislerle ifade edilmiştir (Çelik, 2013: 151-152). Din, sihirde olduğu gibi bir “*yanılma*” ve “*oyuna getirme*” mantığı ve ilkesi üzerine kurulu değildir. Tam tersine din, bir “*hakikat*” ve “*amaç*” üzerine inşâ edilmiştir. Zaten din kelimesi bir nizamı, kanunu, gerçekliği, itâati, teslimiyeti ve bağlanmayı ifade etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, gerek ortaya çıkış gerekçeleri açısından olsun gerekse de uygulanış biçimleri açısından olsun, sihir ile din arasında önemli birtakım farklılıkların olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Her şeyden önce, İslam ve diğer monoteist dinlere göre din denen olguda, herhangi bir “*evrim*” ve “*tekâmül*” söz konusu değildir (Doğan, 2012: 515). Günümüzde de varlığını sürdüren büyücülük, herhangi bir çıkar uğruna başkalarına zarar vermeye yönelik meşru olmayan yollar ve gizli kuvvetler yardımıyla yapılan gerçeğe uymayan gözbağcılık, düzenbazlık, oyunculuk gibi işlere denir. Özellikle Hz. Musa’dan önce büyücülük, itibar gören bir meslek olmuştur (Şamil İslam Ansiklopedisi, 1990: 260). Buradan hareketle sihir-büyü, genel hatlarıyla bireyin yaşadığı sosyal ve doğal çevrede karşılaşp baş edemediği olay/lar doğrultusunda inandığı birtakım üstün güçlerle iletişime geçip ya da geçecek kişilerin yanına gidip buhranlı durumunu değiştirmek amacıyla yapmış olduğu her türlü faaliyetlerin ortak adı olarak tanımlanabilir.

Emile Durkheim, büyüünün de din gibi inançlar, ayinler, mitler, dogmalar, törenler, kurbanlar, arınma ayinleri, dualar, şarkılar ve danslardan oluştuğunu belirtir. Büyücünün kendilerine müracaat ettiği bu varlıklar ve iş yaptırdığı güçler, dinin hitapettiği güçlerle aynıdır (Durkheim, 2005: 62). Bununla beraber büyü veya sihirin, XXI. yy.’nin eşliğinde hâlâ bazı insanlarımızca bir ümit ve çare olarak algılanması vakıası görmezlikten gelinemez. Bugün toplumumuzda bazı basit yöntemlerle, zararlı böceklerden korunmak, bir kişiyi yanına getirtmek, kurşunun tesirini herhangi bir kimseden uzaklaştırmak, bir yeri harap etmek, birinin erkekliğini, dilini, sidikliğini ve uykusunu bağlamak, karı-koca arasını açmak, bazı kişileri birbirine düşman hâline getirmek, vb. sihir yolu ile sağlamaya yönelik insanların bulunması ciddi manada düşündürücüdür. Bundan daha acıklı ve düşündürücü olanı, böyle bir durumla karşılaşan kişinin, bâtıl ve hurafeden arındırılmış İslam’a, müsbet ilme ve tıbbâ müracaat edecek yerde yine, büyücülüğü meslek edinen kişilere başvurması, çareyi yanlış yerde aramış olmasıdır (Cilacı, 1997: 37). İnsanoğlu, geçmişten bugüne kadarki her dönemde evrenin ve kendisinin yaratılışını, kendisini evrene, evrenin de kendisine

göre olan konumunu ve durumunu, zamanı, mekânı, varlığı, yokluğu her daim merak etmiş ve etmeye de devam edecektir. İnsanlar söz konusu müphem durumları analiz edip yorumlayabilmek adına zaman zaman bilimsel yollara başvuruken zaman zaman da büyücülerin kapısı araştırarak meraklarını kısmen de olsa giderebilmişlerdir.

Kişiyi istenilen şeyleri yapmaya iten gizli kuvvetlerle, tabiata aykırı hâller meydana getiren acayip işleri yapan kişilere “*büyücü*” denir (Anadol, 2006: 11). Din bilimlerinde kutsal; dinî ayin, dinî teşkilat, dinî duygu ve dinî davranışların konusunu oluşturan her şeyi içine alır. Ayrıca bazı eserlerde kutsal kavramı sadece mistik bir niteliğin bütün anlamlarını ve dinin ibadet pratiklerini değil; aynı zamanda sır, münecimlik, falcılık, kâhinlik ve şeytani kültlerle ilgili olan bütün faaliyetleri ve tutumları da içine almaktadır (Vergote, 2002: 208; Mercanlıgil, 1960: 30). Hatay yöresi Arap Aleviliğinde uygulanan büyü, sihir, muska, kurşun dökmek, pohur yakmak gibi âdetlerin menşe itibarıyla Şamanlığa dayandığı kanaatinde olduğumuzu da yeri gelmişken burada belirtelim.

Büyünün ana gayesi çıkar sağlamaktır. Olayları etki altına alma, hasta etme, öldürme, kadını elde etme gibi amaçlarla, olağanüstü güçlere sahip veya bu tür güçlerle irtibatlı olduğuna inanılan kişilere yaptırılır. Büyülerde araç olarak genel olarak ruhlar, cinler, çeşitli baharatlar, metaller ve kutsallığına inanılan nesneler kullanılır (KK101, KK119, KK209, KK216, KK239).

Büyü kendi içinde sempatik büyü, taklit büyü, temas büyü, ak büyü, kara büyü, aktif büyü ve pasif büyü şeklinde çeşitlere ayrılmaktadır. Savunma ve korunma amacıyla yapılan büyüye pasif büyü denilmektedir (Önsöz-Enginer, 2003: 52-54). Büyü, elde edilmek istenen sonuç doğrultusunda, temelinde yatan düşüncelere, psikolojik durumlara ve büyüsel işlemlerin içeriğine göre çeşitlere ayrılır. Büyü uygulamasının niteliğine göre, aktif veya pasif; işleyiş prensibine göre, taklit ve temas; yönelinen amaca göre, ak veya kara şeklinde isimlendirilir. Ayrıca büyüü uygulanış alanına göre; uzaklaştırıcı uygulamalar, hücum uygulamaları, istekle ilgili uygulamalar şeklinde sınıflandırmak da mümkündür. Uzaklaştırıcı uygulamalar; hastalıklardan korunma, mal-mülkün kötülükten korunması gibi amaçlarla yapılır. İnsan sağlığına, malına zarar verme gayesiyle yapılan büyüler ise, hücum uygulamalarıdır. Doğa olaylarını insanın lehine çevirme, maddi servete kavuşma, doğaüstü güçler elde etme amaçlarıyla yapılan büyüler ise, istekle ilgili büyüler sınıfına girer (Örnek, 1971: 141).

Eşlerin birbirini sevmesi veya sevmemesi için uygulanan sihri âdetler, son zamanlarda azalmış olmasına rağmen Nusayri kültüründe hâlen mevcuttur (KK15, KK74, KK121, 171).

Doğaüstü güçlerin yardımı ile gerçekleştirilen büyüün, yapılmasının muhtelif nedenleri vardır. Bu nedenlere örnek olarak; bir insanı öldürmek veya hasta etmek, iki kişiyi birbirinden nefret ettirmek ve ayırmak, kadın veya erkeği kendine bağlamak, kadınların hamileliğini önlemek veya cenini düşürmek, bir kimsenin hayvanlarını öldürmek, bir yeri harap etmek, çocuk sahibi olmak, evlenmek, bol ürün elde etmek, mal çoğaltmak, vs. gibi durumlar verilebilir. Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, genel olarak büyü yapma nedenlerini şöyle sıralamak mümkündür:

- a. İnsanların arasında ayrılık çıkarmak
- b. İnsanın bazı güç ve kabiliyetlerini kullanmasını engellemek
- c. Sevmediği, nefret ettiği kişilerin zarar görmesini sağlamak
- d. Kötü amaçla yapılan büyüyü bozmak veya etkisiz hâle getirmek (Tambağ, 2004: 36).

Büyü uygulamalarının pozitif olarak bilinen ve birey yahut toplumun iyiliğine yönelmeyi amaçlayan büyüye “*ak büyü*” denir. Ak büyü genellikle hastalık, yaralanma gibi insancıl felaketler ve sel, kuraklık, fırtına gibi doğal felaketlerle mücadele; malı, mülkü, hayvanları, çocukları ve loğusa kadınları kötü ruhlardan ve zararlı dış etkilere korumak için yapılır. Ak büyüde genellikle kutsal metinlerden, dinin kutsal saydığı şeylerden yararlanılır. Bu büyü türünü uygulayanlar din adamlarıdır. Ak büyü ile yararlı güçlerden yararlanma söz konusudur. İnsanın sağlığına, malına-mülküne, evine, hayvanlarına zarar vermek kara büyüde esastır. Birbirini sevenleri veya evlileri birbirinden soğutup ayırmak; cinsel gücü, konuşma yeteneğini, uykuyu “*bağlamak*” yoluyla bozmak; düşmanı hasta etmek sakatlamak öldürmek gibi eylemler kara büyüden sayılır (Örnek, 1971: 145).

Kur'an'ın şifa amacıyla hastalara okunması, dinsel otoritelerin iyileştirme rolleriyle de yakından ilişkilidir. Dinsel otoriteler, toplumları eylemleri yönünden yönlendirmekle birlikte, yargılama ve iyileştirme gibi görevleri de yürütmektedirler. Bu iyileştirmeler de bazı iyileştirme nesneleri ile birlikte, ilahî metinlerin hastaya okunması suretiyle de olmaktadır. Kur'an'ın bu şekilde bir amacı mevcut değildir ve o ancak fiillerdeki kötülüklerin iyileştirilmesi anlamında bir şifadır. Sihir ve büyü gibi

olgularda, sihirbazın amacına uygun ayetlerin okunması olgusu, okunan sözcüklerin anlamlarıyla ilişkili değildir. Bu okumalarda, sihir ve büyü teknikleri yönünden ayetler ve diğer aracı nesneler aynı konumdadır (Ekinci, 2012: 363). Soyo-kültürel bağlamda büyü-sihir, ilkel ve bâtıl bir inanç noktasında hak dinin karşısına çıkınca İslamiyet başta olmak üzere diğer büyük dinlerin temsilcileri tarafından da sakıncalı bulunarak yasaklanmıştır.

Sihrin mahiyeti konusunda görüştüğümüz kaynak kişilerin değerlendirmelerini iki ana gupta toplayabiliriz:

1. Yapılan sihirlerin büyük bir bölümü yalan, hile, hurda ve aldatmaya dayanmaktadır (KK32, KK62, KK74, KK176, KK227).

2. Sihir ilmi bilen ve ilmini kötü amaçla uygulamayan insanların iyi niyetle yaptıkları büyüsel işlemlerdir (KK215, KK218, KK230, KK233, KK258, KK260).

1.6. Muska

İnsanoğlu başlangıçtan beri kendisini hastalıklara, görünmez varlıklara karşı korumak düşüncesiyle çeşitli pratiklere başvurmuş bunu gerçekleştirmek için yerine göre üstün varlıklardan sözlü olarak yardım istemiş, bazen kendisine güç vereceğine ve koruduğuna inandığı nesneleri üzerine asmış veya yakınında bulundurmuştur. Zamanla dilin düşünceye aracılık etmesi gibi, yazı da ifade aracı olmuş, duygu, düşünce ve istekleri ifade etmek için kullanılmıştır. Yazının icadından sonra insanlar yazılı kültürle birlikte, hazırladıkları muskalarda kutsal kitaplardan cümlelere, kutsal sözlere, tanrı, peygamber, evliya veya aziz isimleri gibi kutsallığına inanılan isim ve cümlelere yer vermişlerdir. Muskalar, kâğıt, deri, metal, vb. malzemeler üzerine yazılmışlar ve genellikle hamâil (veya hamaylı) denilen bir askıyla kimsenin göremeyeceği bir şekilde taşınmışlardır. “*Yazılı olan, yazılmış olan şey, bir şeyden çıkarılan suret.*” anlamına gelen Arapça “*nüsha*” kelimesinin Türkçeleşmiş şekli olan muskanın, insanı kötü güçlerin etkisinden koruduğuna veya kısmet sağladığına inanılmıştır. Muska için Arapça’da “*hırz*” ve “*hicab*” İbranca’da bağlamak anlamına gelen “*kame’a*, *kami’a*” kelimeleri ve Doğu Arabistan’da “*hamaye*, *hâfız*, *ûze*” gibi kelimeler kullanılmıştır. İngilizce’de muska kelimesine en yakın anlamda kullanılan kelime “*amulet*” kelimesidir. Muska ile amulet kelimesinin aralarındaki benzerliklerine rağmen; bazı farklılıklar da bulunmaktadır (Uygun, 2012: 212-213). Halk arasında nazardan korunmanın diğer bir yolu da muskadır. Hastalıkları sağaltma ya da görünür görünmez

bütün düşman ve kötülüklerden korunmak için kullanılan bir araç olan muska nazardan korunmak veya nazarı tedavi etmek maksadıyla taşınır (Anadol, 2006: 256). Yörede nazar, kaza ve belalardan korunmak maksadıyla kullanılan muskalar, genelde üçgen şeklinde yapılarak kişilerin üzerinde (boyun, kol), evlerinde, işyerlerinde ve arabalarda bulundurulur (KK91, KK119, KK150, KK234, KK245, KK259).

Muskalar insanın, hayvanın üzerinde taşınması, boyuna asma veya canlı değilse üzerine asma, gömme veya illeştirme, eve, dükkâna, tarlaya, ağaca, kilere, ambara asılması, gömme veya amaca göre bir yere konulması şekillerinde kullanılmışlardır. Ayrıca hazırlanan muskalar başın üzerine, dişin üzerine, parmak, kol, pazu, karın, boyun gibi insanların, çocukların, hayvanların üzerlerine bağlanabilmekte veya buralarda taşınabilmektedir. Mesela formül, muskanın farenin boynuna asılmasını bile önerebilmektedir. Bunların dışında muska sadece canlı olanlara değil, malda, mülkte bereketin, kârın artması veya aksine zarar verilmesi için de kullanılabilmektedir (Uygun, 2012: 218). Nusayrilerde nazardan ve kötü olaylardan kurtulmak ve korunmak için en çok başvuru edilen tedavi yöntemlerinden birisi de şih veya hocaların yanına giderek okunup muska yazdırmaktır. İşi bildiği için yanına gidilen şih, muskayı genelde üçgen şeklinde hazırlar ve kişinin bu muskayı mümkünse boynunda veya yanında taşımamasını ister (KK176, KK187, KK233, KK259).

Yörede hocaların hazırladığı muska, şayet dikdörtgen şeklindeyse buna hamaylı, hamail veya pazubent de denir. İlgili muskaların içeriği diğer muskalarla aynı olmakla beraber bu muskalar kolda yani pazunun üzerinde bağlanarak taşınır.

Nazara uğrayanlar veya uğrayacağını düşünenler insanlar için şihlar, muska ya da hamaylı yapar. Hamaylı ve muskalara Felak ve Nas sureleri de muhakkak konur (KK3, KK9, KK11, KK69, KK79, KK171, KK229).

Muskalar, genellikle insanları doğaüstü tehlikelerden, kötü cinler tarafından ortaya çıkarıldığı düşünülen her çeşit hastalıktan korumak amacıyla boyna takılmışlardır. Muskalardan farklı olarak amuletler yazılı ve yazısız olabilmektedirler. Muskalarda ise yazılı olma şartı bulunmaktadır. Diğer taraftan doğu kültüründe yazısız olarak taşınan nesnelere “uğurluk” denilmiştir. Çoğunlukla bir nesneden, bazen de yazı veya sembollerden, gizemli karakterlerden ve özel objelerden oluşan muskanın sihri bir gücünün (mana) olduğuna ve bununla kişiyi koruduğuna inanılmıştır. Kutsal kitapların dillerinin kutsallığına olan inanç gibi Kuran-ı Kerim’in Arapça indirilmesinden dolayı

Arap alfabesinin her harfinin kutsallığına ve sır taşıdığına olan inanç, büyüsel bir güç ve kutsallık katması amacıyla Arap harflerinin muska formüllerinde, dualarda, reçetelerde kullanılmasında etkili olmuştur (Uygun, 2012: 213). Günümüzde Anadolu’da aynı durum söz konusudur. Okuyup üflemek, ip bağlamak gibi usullerle hastalık tedavi etmeye çalışan kimseler vardır. Halk arasında genellikle hoca diye tanınan kimseler, gerçekte Şaman kalıntısı kimselerdir. Onların da Yıldızname ve benzeri, hususi olarak tertiplenmiş, içine ayetler, peygamber isimleri, Allah’ın isimleri karıştırılmış birtakım kitapları vardır. Yazdıkları muskalar da aynı mahiyettedir (Paslı, 2006: 98-99). Büyüdeki damgalar ve muskaların üzerindeki şifreli yazılara “*karakterler*” denilmiş ve muskaları hazırlarken eski çağlarda “*hiyeroglif*” Araplarda “*gözlük harfleri*” olarak da adlandırılan çivi yazısı işaretleri ve Avrupa büyücülüğünde özellikle İbranca şifreli yazılar olan “*Davut Alfabeti*” kullanılmıştır (Werner, 2005: 429). Hatay yöresi Arap Alevilerinde birey/ler, herhangi bir yardıma gereksinim duyuklarında ve olağanüstü güçlerden yardım almaları gerektiğine inandıklarında, bu noktada kendilerine yardım edebilecek şih, hoca ya da işten anlayan kişilerin yardımına başvurulur. Alan araştırmalarımız sırasında yörede hazırlanan muskaların kimisinin taşınmak kimisinin de toprağa gömülmek üzere hazırlandığını tespit edilmiştir.

Konuyla ilgili olarak sahada görüştüğümüz muska yapan şih ve hocalara yönelttiğimiz sorularda söz konusu kişilerin ketum kaldıkları veya kalmayı tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Bu noktada daha çok muska yaptıran kaynak kişilerin bazılarından edindiğimiz bilgiler ışığında muskalar, şu nedenlerle yaptırılmaktadır:

Bahtı açmak veya bağlamak için muska yazılır (KK78, KK158, KK188, KK207)

Kişiyi nazar değmemesi için muska yazılır (KK62, KK82, KK130).

İki sevgiliyi birleştirmek için, kızı vermeyen ya da almak istemeyen anne babalar için muska yazılır (KK91, KK118, KK143, KK190, KK192, KK238).

Ayrılmayı engellemek için muska yazılır (KK37, KK56, KK120, KK171, KK215, KK225, KK246).

Aldatan kocayı eve bağlamak için muska yazılır (KK18, KK29, KK86, KK100, KK141, KK202).

Evi terk eden kocanın eve dönmesi için (döngel muskası) muska yazılır (KK255, KK258).

Karı-koca arasındaki geçimsizliği sona erdirmek için (muhabbet) muska yazılır (KK30, KK74, KK87, KK106, KK187, KK249).

Karı-koca arasındaki geçimsizlik olması için muska yazılır (KK17, KK85, KK87, KK133, KK187, KK199, KK250).

Karı-kocayı ayırmak için muska yazılır (KK93, KK121, KK215).

Ev halkının arasındaki geçimsizliği sona erdirmek için muska yazılır (KK19, KK32, KK197, KK218).

Ev halkını birbirine düşürmek için muska yazılır (KK33, KK47, KK62, KK93, KK239, KK254, KK259).

İç sıkıntıları ve buhranları olan kişiler için muska yazılır (KK64, KK57, KK93, KK169).

Aklî dengesi yerinde olmayanlar için muska yazılır (KK18, KK58, KK71, KK89, KK176, KK203).

Aşırı derecede sinirli olanlar için muska yazılır (KK19, KK37, KK47, KK171, KK189, KK241).

Ölüm tehlikesinde olan kişiler için muska yazılır (KK61, KK163, KK168, KK225, KK260).

Rızık ve bereket için muska yazılır (KK47, KK132, KK161, KK216).

İşi bozulan insanların işinin düzelmesi için muska yazılır (KK62, KK82, KK117, KK152, KK206, KK250).

İş bulamayan kişiler için muska yazılır (KK42, KK107, KK125, KK209, KK228, KK253).

İşini beğenmeyip iş değiştirmek isteyen kişiler için muska yazılır (KK18, KK90, KK95).

Hasta olan kişiler için muska yazılır (KK16, KK76, KK88, KK121, KK215, KK251).

Korkan çocuklar için muska yazılır (KK27, KK98, KK174).

Cin'in musallat olduğu kişiler için muska yazılır (KK29, KK162, KK229, KK257, KK260).

Rüyada korkutulan kişiler için muska yazılır (KK31, KK246).

Panik atak olan kişiler için muska yazılır (KK108, KK161, KK199, KK228, KK253).

Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler için muska yazılır (KK99, KK11, KK131, KK171, KK232).

Sınav kazanmak isteyen kişiler için muska yazılır (KK23, KK71, KK109, KK184, KK255).

Baş ağrısı çok olan kişiler için muska yazılır (KK25, KK63, KK90).

Kişinin ölmesi için muska yazılır (KK21, KK22, KK56, KK77, KK106, KK142).

Ölümü beklenen ama zor olan kişilerin ruhunu rahat teslim edebilmesi için muska yazılır (KK27, KK55, KK100, KK123, KK239, KK257).

Genel olarak yörede sayılan bu konular çevresinde muska yazdırılmaktadır. İlgili nedenlerden dolayı muska yazdırmak üzere şıhlara giden kişiye, şıh ilk olarak kişinin kendi, anne ve babasının adını sorar. Bu adları Arapça yazan hoca, kendince birtakım hesaplar yaptıktan sonra ulaştığı sonuca (Genelde her şıhta farklı olan ve babadan kaldığı söylenen eski bir kitapları vardır.) elindeki eski kitaba bakarak bir yorum yapar. Bu kitap, yöre “*Hikme*” adıyla bilinir.

Bu yorumlardan sonra şıh, kendisine gelen kişiye yapıp yapmaması gereken şeyleri söyler. Muska, genellikle üç dört gün sonra yazılacağı söylenerek kişi, uğurlanır (KK38, KK74, KK72, KK117, KK126) .

Muska yazan şıh hocalar, yazdıkları muskalar için net bir talepleri yoktur. Yani gelen kişiye uygulanan bir ücret tarifesi yoktur. İş paraya döken hocalara değer verilmediği gibi itibar da edilmez. Ama söz konusu hocaların yanına gelen kişiler, maddi imkânlarına göre gönüllerinden kopan para veya bir hediye muskayı aldıktan sonra hocanın evine bırakarak çıkar (KK119, KK171, KK218).

İlgili yörede bir sır gibi algılanıp saklı tutulan “*Hikme*” adı verilen kitapların dışı çok yıpranmış olamakla beraber içerisinde Arapça yazılar bulunmaktadır. Hikmelerin başında genellikle içindekiler olarak da adlandırabileceğimiz bir bölüm bulunmaktadır. Kimi hikmeler muhafaza altına alınmak istendiği için fotokopi yardımıyla bir kopyası yapılmış ve ciltlenmiştir.

1.7. Kurban-Adak

Tarihin ilk topluluklarından bu yana doğayı tam çözemeyen insanlar, daha sonra onun her türlü iyiliği ve kötülüğü yapabileceklerini düşünmüş, onunla iyi geçinmenin yollarını aramıştır. Dilekleri yerine gelince şükretmek amacıyla adaklar adanmışlar,

çeşitli büyüsel ve törensel işlemler uygulamışlardır (Artun, 2000: 52). Nusayrilik kültürünün geçmişinde olduğu gibi günümüzde de adak adamak, dilek tutmak için ziyaret edilen ziyaret yerleri ve bu ziyaret esnasında icra edilen inanç ve uygulamaların çeşitleri günümüzde de tüm canlılığıyla varlığını devam ettirmektedir.

Adak yerleri ile ilgili inanışlar, geçmişten günümüze bütün Türk Dünyası'nda önemini ve yerini koruyan inanışlardandır. Geçmişten günümüze değişen sadece yerlerdir, figürlerdir ve uygulamalardır. İslam öncesi başka şekildeki niyetler ve uygulamalar, İslâm'dan sonra “*İslamî kisve*” altında yürütülmüştür ve yürütülmektedir. Adak yerlerinin bir kısmının kimliği ve tarihi açıktır. Bir kısmının kimliği ve geçmişi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bir kısmı ile ilgili olarak halk tarafından değişik rivayetler/ menkıbeler anlatılmakta ve yorumlar yapılmaktadır. Anlatılan bu rivayetler, her yörede kişiler farklı olsa da, hemen hemen birbirine yakındır ve özü aynıdır (Küçük, 2009: 190-191). İlgili cemaatin üyeleri, yatır ve ziyaretlere gitiklerinde kutsal kabul ettikleri bu mekânlarda kurban kesme, şeker ya da lokum dağıtma, dua okuma, ağaç, çalı, parmaklık, pencere demiri gibi şeylere bez bağlama, yatırın toprağından suya karıştırıp içme, yakındaki kaynaktan su içme, duvar ya da bir taş deliğinden geçme, buralarda geceleme gibi birtakım uygulamalar yaptıkları tespit edilmiştir.

İnancın yaşatıldığı inanç merkezlerinde insan, kültür, çevre ilişkisi, etkileşimin boyutlarını ve dinamiklerini tespit etmek için Hatay'daki inanç merkezlerine toplu olarak bakmak yararlı olacaktır. Hatay'daki inanç merkezleri incelendiğinde inanç motiflerinin ve pratiklerin çerçevesinin yazılı kaynaklardan değil, yaşama biçimine ve çevre kültürüne göre biçimlendiği görülmektedir. Kültürel değişim ve gelişime rağmen Hatay'da “*yatır, ziyaret*” adı verilen inanç merkezlerinde insan yaşamına damgasını vuran varlığı, o merkeze ait menkıbelerin anlatılması dikkati çekmektedir. Hatay'da İnanç merkezlerini ziyarette ana amaç dilek dileyip adak adamaktır. Adakları şu başlıklarda toplayabiliriz:

1. Dilek Adakları
2. Dileğin Yerine Gelmesinden Sonra Adağı Yerine Getirme
3. Kefaret Adakları
4. Geçiş Dönemleri: Doğum, ad koyma, sünnet, evlenme, askerlik, ölüm...

Günümüzde Hatay inanç merkezlerinde kökü geçmişe dayalı din dışı halka özgü gelenek, İslamiyet'in gereğindenmiş gibi sürdürülmektedir. Bunlar kişileştirilmiş

doğüstü güç veya tasarımlardan şu ya da bu biçimde yardım sağlamaya, onlarla ilişki kurmaya, sevilip sayıldıklarını göstermeye yöneliktir. Adak adayan kişi belirli pratikleri uygular. Bunlar; dua etmek, fal açmak, hediye sunmak, kurban adamak, dinsel normlara uymak, bazı durumlardan kaçınmak, nazarlık, muska, göz boncuğu gibi kötülükleri engelleyiciler kullanma, doğrudan veya aracı kullanarak ilişki kurma gibidir (Artun, 2012: 258).

Adak yerlerine farklı başvuru sebepleri vardır. Alan araştırmasında yapılan tespitler ise şöyledir:

Evliya kabul edilen kişileri örnek ahlâkları/güzel ahlâkları yönü ile anmak ve dua etmek (KK131, KK147, KK168, KK182).

Her türlü dileğin ve niyetin yerine gelmesini istemek (K30, KK32, KK39, KK47, KK51, KK60).

Kısmeti açılmak ve evlenmek (KK98, KK127, KK143).

Çocuğu olmak, kolay doğum yapmak, çocuğu yaşamak (KK71, KK85, KK113, KK125, KK152).

Sıtma, baş ağrısı, sara, felç, akıl ve ruh hastalıkları için şifa bulmak (KK28, KK85, KK149, KK167).

Huysuz, yaramaz ve aksi tabiatlı çocukları uslandırmak (KK176, KK187, KK197, KK215).

Kaybolan veya çalınan para, ziynet eşyası ve diğer eşyalarını bulmak (KK84, KK96, KK124).

Sevgi elde etmek (KK50, KK65, KK83, KK101).

Üniversiteye veya istediği herhangi bir üniversiteye girmek (KK19, KK26, KK40, KK70).

İş bulmak ve para kazanmak (KK80, KK95, KK110, KK132, KK149, KK160, KK174).

Yukarıda sayılan istekler için yapılması gereken işlemler/uygulamalar vardır. Bu uygulamalar da adaktır. Adanan adaklar da şöyledir: Oruç tutmak, kurban kesmek, mum bırakmak, süpürge getirmek, horoz getirip kesmek veya bırakmak; fakir doyurmak, sadaka vermek; helva ve lokma dağıtmak, çocuğa adak yerindeki kişinin adını vermek. Adak yerleri gibi oralarda bulunan su, ağaç ve benzeri şeyler de kutsal sayılmaktadır. Adak yerlerinde bulunan ağaçlara sıkıntılardan, dertlerden, hastalıklardan kurtulmak ve

belirli bir niyetinin gerçekleşmesi için bez parçası bağlanmaktadır (Küçük, 2009: 191). Hatay yöresi Nusayrilerinde çok farklı adak çeşitleri vardır. En önemli adak olarak kurban adağı görülmektedir. Bu noktada kurban olayını, elbette maddi imkânı yerinde olan kişilerin yerine getirdiği de bilinmelidir. Maddi imkânı yerinde olmayan kişilerin horoz, ziyaretin kumbarasına para, mum, buhur/pahur, saç adaklarının yanında çeşitli yiyecek ve içeceklerle ilgili adaklar adadıkları da ifade edilmelidir.

Bu adakların dışında ziyarete yalın ayak gitme, bir fakiri sevindirme, ziyarete bayrak götürme, ziyaret kap-kaçak, süpürge, halı, kilim, çay, şeker gibi unsurlar da söz konusu cemaatin üyeleri tarafından adanabilir (KK47, KK82, KK139, KK177, KK242, KK249).

Aslında yapılan bu ziyaretlerin büyük bir bölümü sıkıntı anında olmakla beraber, türbede söz konusu velî kulun hürmetine Allah'tan yardım isterler. Yapılan derlemelerde görüşülen kaynak kişilerinin büyük bir bölümü türbedeki mübarekten hiçbir şekilde yardım talebinde bulunmadıklarını ve bu durumun şirk olduğunu ısrarla dile getirmişlerdir (KK17, KK34, KK75, KK101, KK199, KK226, KK251).

Nusayrilikte, türbelerde dilenen dileklerin yerine gelmesi koşuluyla birtakım adaklar adanmaktadır. Kutsal hâle getirilerek gerçekleştirilen bu uygulamaların özellikle hastalar üzerinde iyileşmeye yönelik psikolojik telkin verdiği de bilinmektedir. Bilhassa yatır ve ziyaretlerin çevresindeki ağaçların da kutsal sayılarak dallarına bez bağlanmasının bizzat ağaç kültüyle ilgili olduğunu düşünmekteyiz.

Bu inanç şekli Anadolu'nun hemen hemen bütün bölgelerinde yaygındır. İnsanlar, genel olarak, evliya olarak kabul ettikleri ulu kişilerin türbelerine, orada bulunan veya herhangi bir yerde olup kutsal kabul edilen ağaç ve çalılara çaput bağlamaktadırlar. Yatırlara yakın olan veya kutsallığına inanılan bazı kayalara da çaput bağlandığına rastlanılmaktadır. Ancak en çok çaput bağlama geleneği ağaçlarda veya çalılar üzerinde cereyan etmektedir. İnsanların bu tip şeylere çaput bağlamalarının çeşitli nedenleri, vardır. Mesela; çocuğu olmayan kadınlar çocuğu olması için bu işi yaptığı gibi, herhangi bir hastalığın iyileşmesi, varsa dileğinin kabul edilmesi için bunu yapanlar vardır. Ayrıca böyle kutsal olarak bilinen yerlerdeki sulara ve pınarlara para atmak suretiyle de dilekte bulunanlara rastlanılmaktadır. Ülkemizde ağaçlara bez, paçavra bağlamakla isteğinin yerine geleceğine inanılan pek çok yer vardır. Hemen hemen her bölgede böyle bir ağaca,

çalıya, kayaya rastlamak mümkündür. Bu çaput bağlama âdeti bütün Türk dünyasında Altaylardan Akdeniz’e kadar uzanan geniş sahada yer almaktadır. Çaput bağlama inancı Kuzey ve Orta Asya uluslarının eski dinlerine mahsus önemli unsurlardan biridir. Türklerin İslam öncesi inançlarına göre her dağın, her kutlu pınarın, göl ve ırmakların, kutlu ağaç ve kayaların “izi” (sahip)leri vardır (Gökbel, 1996: 176). Yatırların etrafındaki uygulamalarda dikkati çeken önemli hususlardan biri de eski Türk inanışlarından izler taşıyan uygulamalardır. Tespit ettiğimiz yatırlara bez, çaput ya da ip bağlama, Şamanizm’den intikal etmiş bir uygulama olarak yoğunluk kazanmaktadır.

Geçmişten bugüne kadarki süreçte Türk dinlerinin geleneksel ibadet türlerine bakıldığında “saçı ve yalama” adı altında ağaçlara bağlanan çaputlardan söz etmek gerekir. İlgili durum özellikle Nusayri türbelerinin vazgeçilmez ritüelleri arasında yer alıp günümüzde de varlığını tüm zenginliğiyle sürdürmektedir.

1.8. Uğur-Bereket

Nusayrilerde uğur ve bereket ile ilgili inanışlar da vardır. Bu inanışlar kaynak şahısların ifadelerinden hareketle aşağıda verilmiştir:

Yağ, bulgur, peynir, vb. evde bulunan yiyecek maddelerinden, cüzdandan para alınırken mutlaka “besmele” çekilir (KK6, KK12, KK152, KK181, KK188) .

Ekmek kırıntılarını yere atmak, ayakla çiğnemek evin bereketini götürür (KK18, KK87, KK135).

Ekmek kırıkları atılmaz, toplanıp yenirse evin bereketi çok olur denir (KK215, KK240, KK253).

Bir kişinin üzerinde dikiş dikilirse o kişinin kısmeti bağlanır. O kişinin başında ekmek bölerek kısmet açılır (KK215, KK232, KK247).

Bir eve taşınacağı zaman eve önce ayna, tuz, şeker götürülür. Ayna; aydınlık, tuz ve şeker ağız tadı içindir (KK74, KK91, KK113, KK197).

Ayak ayaküstüne atılarak yemek yenmez, sofraya saygısızlık olarak değerlendirilir ve kılığa işaret sayılır (KK26, KK57, KK83, KK137, KK239).

1.9. Sayılarla İlgili İnançlar

İslam’ın temel kaynakları Kur’an-ı Kerim ve hadislerde, bazı konuların anlatımında sayısal ifadelerle yer verildiği görülür. Bir kısım sayılar, sınırları belli

olmayan ölçüler verirken bir kısmı da bir hükmün sınırlarını belirtmek için kullanılır. Örneğin boşanma, işlenen suçların ceza miktarları, çeşitli davalar için gerekli şahitlerin sayısı, ganimet ve mirasta kişilere düşen oranlar gibi hukuk sistemini ilgilendiren konularda ve birtakım ibadetlerde sayılar, kesin hüküm bildirir (Karacabey, 1994: 110). Eski Yunan'daki rakamlara verilen kutsal anlamlar (üçler, beşler, yediler, kırklar, vb.) Alevilikte de aynen görülüyor (Şener, 2007: 27). İlgili yörede yer alan sayı mefhumunda özellikle bazı yatırırlar etrafındaki inanış ve uygulamaların varlığı dikkat çekmektedir. Mesela; türbenin etrafında üç defa dönmek, türbenin içine üç tane buhur/pahur yakmak, türbeyi üç defa ziyaret etmek, üç ihlâs okumak, türbedeki duvara üç defa taş yapıştırmak, türbedeki sudan üç defa içmek, türbenin etrafında yedi tur atmak, türbenin kapısını yedi defa öpmek gibi ritüeller gerek dinî gerekse sihrî açıdan önemli sayılmaktadır.

Büyüsel bir uygulamada belli bir sayı adedinin yerine getirilmemesi başarısızlığın nedeni olarak görülür. Genellikle 3, 7, 9, 40, 41 sayılarında büyüsel mistik bir güç olduğuna inanılır (Örnek, 1995: 148; KK182, KK204, KK213, KK222). Sayıların üzerinde her ne kadar birçok çalışma yapılmış olsa da sihrî, mistik, büyüsel ve gizemli yönlerini hâlâ muhafaza etmektedir. Sosyo-kültürel bağlamda halk inanışlarına, sayılara, sembolik, mistik ve büyüsel anlamlar yüklendiği geçmişte olduğu gibi bugün de varlığını hissettirmektedir. İlgili yörede yapmış olduğumuz derleme faaliyetlerinde özellikle 3, 5, 7, 9, 13, 40 ve 61 sayılarının öne çıkarak inanış ve uygulamalarda merkezi bir öneme sahip olduğu tespit edilmiştir.

Nusayrilik kültüründe özellikle büyüsel inanışlardaki sayıların rolü çok büyüktür. Bilhassa her büyüsel pratiğin başarısında etkili olduğu inanılan farklı sayı değerleri vardır. Üç defa tükürmek, üç gün su içmek, üç tas su dökünmek, dört yol ağzına gömmek, yedi evden iplik toplamak veya yedi kapı eşiğinden toplanan tahta parçalarıyla tütsü yakmak, kırk gün yıkamak, kırk gün yas tutup sakal uzatmak, kırk bir düğüm atmak gibi pek çok pratikte sayılar, Nusayrilikte büyüsel uygulamalara güç katması yönüyle önemli bir yere sahiptir.

Hatay yöresi Arap Alevilerin de sahada görüşülen kaynak kişilerden tespit edilen sayılarla ilgili inançlar şöyledir:

Bir, Allah'ın varlığını ve tekliğini ifade eder (KK2, KK3, KK8, KK9, KK96, KK173).

Yılda en az bir kez bayram sahipliği yapılmalıdır (KK49, KK60, KK69, KK79, KK133).

Bulüş çağına giren erkek çocuk, ömründe bir kez din eğitimi alır (KK58, KK124, KK205).

Ölünün üç, beş ve yedinci günlerinde mevlüt okunur (KK49, KK53, KK70, KK79, KK94).

Ölünün ilk yedi günü, sabah erken saatlerde mezarlık ziyaretleri yapılır (KK76, KK98, KK233, KK260).

Ölünün ilk yedi günü evde yemek yapılmaz (KK104, KK176, KK202, KK234).

Ölünün ilk yedi günü evde ışık kapatılmaz (KK47, KK102, KK119, KK182, KK215).

Ölünün yedinci günü yemek verilir (KK45, KK94, KK132, KK177).

Ölünün kırkinci günü mevlüt okutulur ve yemek verilir (KK72, KK131, KK230, KK233).

Evlenen çiftler üç gün dışarı çıkmaz (KK28, KK71, KK216).

Alevilik kültüründe “Hak-Muhammet-Ali” üçlemesi vardır (KK77, KK96, KK135, KK198).

Alevilik kültüründe “Eline-Beline-Diline” sahip olma üçlemesi vardır (KK207, KK226, KK229, KK241).

Alevilik kültüründe anâsır-ı erbâ olarak da bilinen “hava-su-toprak-ateş” dörtlemesi vardır (KK96, KK234).

Doğumdan sonra kırk gün dışarıya çıkılmaz (KK71, KK122, KK200, KK215).

Türbenin etrafında üç veya yedi defa dönmek gerekir (KK106, KK163, KK172, KK227, KK243).

Türbenin kapısı üç veya yedi defa öpülür (KK85, KK109, KK129, KK173, KK256).

Türbeden çıkarken arka tarafa doğru en az üç adım atılmalıdır (KK9, KK11, KK89, KK115, KK180, KK206, KK250).

Bir yakının ölmesi veya çevreden birinin ölmesi durumunda yedi gün boyunca televizyon vb. eğlence araçları kapalı kalır (KK20, KK74, KK122, KK166, KK234, KK229, KK243).

Cehennem yedi kat altı vardır (KK69, KK74, KK79, KK116, KK158, KK188, KK210).

Cennetin sekiz katı vardır (KK51, KK69, KK79, KK84, KK189).

Halk inanışlarının farklı bahislerinde dolaylı yollardan değinilen sayı ile ilgili uygulamalarda tekrara düşmemek adına konuyu burada sonlandırıyoruz.

1.9. Türbelerle İlgili İnançlar

Türkçede “*birini veya bir yeri görmeye gitmek*” anlamında kullanılan ziyaret sözcüğü Arapça “*ziyaret*” kelimesinden gelmektedir. Bu kökle ilgili “*zevr*” kelimesi de hemziyaret etmek, hem de ziyaret eden manasında kullanılır. Bu ikinci anlamda “*za’ir*” kelimesi daha yaygındır. “*Zuvar*” ve “*mezar*” kelimeleri de bir kimseyi görmeye gitme manasını ifade etmekle beraber, mezar kelimesi Türkçe’de “*kabir*” kelimesine karşılıklı olarak kullanılmaktadır (Kandemir, 1986: 621). Kutsal mekân, dinî inanışta kutsal bir yer, insan ve Tanrının buluşma yeri olarak tarif edilmektedir. Tanrının özellikle yüksek bir yerde hazır bulunduğu şeklindeki inanış, dağ ve mağaraların kutsallaştırılmasına vesile olmaktadır (Sharpe, 2000: 51). İnsanları ziyaret yerlerine çeken şey, oralarda bulunduğu kabul edilen olağanüstü manevi ve ilahî güç, feyiz veya bereketidir. İnsanlar, buralara yapacakları ziyaretle ve orada yapacakları bazı ritüellerle birtakım somut veya soyut yararlar elde edeceklerini ümit etmektedirler (Günay, 1996: 104). Halk arasında yaygın bir şekilde varlığını sürdüren yatır ve ziyaret inancı, velinin kült hâline dönüşmesiyle açıklanabilir. Veli kültü, olağanüstü kuvvet ve kudretlerle donatılmış Allah’a yakın kabul edilen bir şahsın, sağ ya da ölü iken yardımının dokunacağına inanılması ve bunu sağlamak için ritüel yollara başvurulması şeklinde tarif edilebilir (Ocak, 1992: 6). Kutsal mekânın ortaya çıkması, dindar insan için hayati bir anlamtaşımaktadır. Çünkü Tanrısal gücün tecelli ettiği kutsal mekân, dindar insan için huzur ve güven kaynağı olmaktadır (Adam, 2006: 260). Bir mezar anıtı olan türbe kavramını, İslam dünyasına Türkler getirmiştir. Türklerden önce ne Araplarda ne de İranlılarda türbe inşa etme geleneği yoktur. Selçuklu mimarisinde, eski Türk kurganlarının taştan yapılmış bir çeşidi olan piramit çatılı türbelere “*kümbet*” adı verilir. Anıt mezarların işlevleri, yalnızca gömü ve anmayla sınırlı değildir. Bu yapıların halk inanışında önemli yerleri vardır. Evliya mezarları olarak saygı görürler ve ziyaret edilirler. Bir anıt mezar genellikle ayetlerle süslenir. İbadet yeri olduğunu gösteren bir mihrabı vardır. Bazen bir külliye içinde de yer alır. Çeşitli türbe tipleri içinde en

yaygın olanı, üstü külah gibi piramidal çatılı bir kubbe ile örtülü olan kübik gövdeli türbelerdir (Gelenekten Geleceğe, 2009: 52). Kutsal yerler bazı özellikleri itibarıyla diğerlerinden farklıdır. Kutsal yerlerin etrafında duvar, taş, ağaç gibi şeylerle diğerlerinden ayrılmıştır. Dolayısıyla kutsal mekân ayrıcalıklı bir yerdir. Kutsalın bazı işaretler yoluyla tezahür etmesi nedeniyle, mekânda bir değişim, bir başkalaşım meydana gelmektedir (Adam, 2006: 262-263). Alevilerin, özellikle de yola kabul ritüelinden geçmemiş kişilerin büyük çoğunluğunun, dinsel öğretiler ve teoloji hakkında çok az bilgisi vardır. Dağlarda yaşayan Nusayriler arasında, muska kullanımı ve ziyaretlere, yani türbelere büyük saygı gösterilmesi gibi, Ortadoğu folklorunun tipik bazı genel özelliklerine rastlanmaktadır. Alevi dağlarındaki türbelerden pek çoğu, tütsüler, dilekte bulunanların fotoğrafları ve basit adaklarla doluydu. İnsanlar bu yerlerde, evliyaların huzurunda, çoğunlukla uzun zaman geçirmektedirler (Olsson, 2003: 231). Yatır, ziyaret, türbe kavramları da ilkel dönemlerden günümüze taşınan ölüm kültürüyle paralel giden inançlar olarak kabul etmek gerekir. İnancın yaygınlığı ve önemiyle bağlantılı olarak da kendine özgü uygulanan pratiklere sahip olan ve inanç bakımından önemli sayılan kişilere, onların ölümünden sonra özel değer verilmesi olayının İslamiyet ile yoğunlaştığını belirtmek gerekir. Günümüz insanı, her ne kadar bilimsel gelişmeler, değişmeler ve yenilikler olmasına rağmen manevi yönden bir türlü doyuma ulaşamadığından gelenek, görenek ve inançları çok ciddi değişikliklere uğramadan günümüze kadar gelebilmiştir. İslam dini, yatırlar çevresinde oluşan hurafe tarzı inançları onaylamamasına rağmen, söz konusu inanışlar tüm gücü ve hızıyla yeni kimliklere bürünerek günümüzde de yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Sosyo-kültürel bağlamda Hatay Nusayrilerinde ziyaretlerin üç şekilde ortaya çıktığı söylenebilir. Bunlar;

1. Herhangi bir yere nur inmesi veya görülmesi,
2. Rüya yoluyla mübarek bir zatın türbesinin yapılmasını istemesi,
3. Yörede tanınan büyük bir kanaat önderinin ölümünden sonra türbesinin yapılması şeklinde olmaktadır.

Vefat etmiş bir büyüğün kabri yahut rüyada uğradığına inanılan kutsal bir şahsın uğrak yeri beyaza boyanır, çok defa üstüne basit bir kubbe yapılır. Özel olarak okunması gereken duaların bulunmadığı ziyaretlerde genellikle buhur yakılıp buhur duası okunur. Fatiha suresi ve diğer bazı surelerle birlikte akla gelen dualar okunur ve

dileklerde bulunulur (DİA, 2007: 273; Yenipınar, 2010: 302-303; KK53, KK81, KK128, KK173). İnsanlık tarihi kadar eski olan birçok inanç ve din sisteminde ortak bazı özellikler içeren fenomenlerden biri de türbe, yatır ve mezar ziyaretleridir. Dinler açısından benzer bazı özellikleri de bulunan bu ziyaretlerin temelinde büyük ölçüde kutsal arama, ondan meded umma ve inanç duygusu yatmaktadır. Her dinden yerleşim merkezinde türbe, yatır, mezar vd. ziyaretlerde bu fenomenin ayırdedici özelliği ilk bakışta anlaşılmamaktadır. Bir bakıma halk inanışlarının ortaya çıkışı anlamına gelen bu ziyaret fenomeni; 1.Telkin 2. Tebliğ 3. Anonim, olarak gerçekleşmektedir (Cilacı, 1999: 343). Evliyalara, yatırlara gösterilen saygı ve sevgiyle onları görenlerin veya başka şekillerde iletişim kuranların ve bunları iddia edenlerin anlattıkları memoratlarla çok kısa bir sürede yatır ve evliya, külte dönüşerek bir ziyaretgâh hâlini alır (Çobanoğlu, 2003: 165-166; KK49, KK79, KK97). Türkiye'nin hemen her yöresinde özellikle dağ başlarında, çeşme başlarında, su kaynaklarında tek olan ağaçlar ile türbelerin, yatır kabul edilen yerlerin ve geçmişten gelen anlayışla “*kutsal kabul edilen*” yörelerin civarındaki ağaçlara farklı bakılmıştır/bakılmaktadır. Buralardaki ağaçlar kutsal kabul edilmiş ve oralardaki ağaçların kesilmesi veya götürülmesi iyi karşılanmamıştır/iyi karşılanmamaktadır. Bu inancı kuvvetlendirmek ve yaptırım uygulamak için hikâyeler anlatılmıştır/anlatılmaktadır. Anlatılan hikâyeler arasında; kesenin veya götürenin ya çocuğunun öldüğü ya kendisinin başına olumsuz bir hâl geldiği veya yanında su varsa sudan geçerken boğulduğu gibi rivayetler vardır. Oradaki ağaçlara kutsiyet atfetmek ve dilekte bulunmak için çaput/bez bağlama geleneği de oluşturulmuştur (Küçük, 2009: 173; Aslan, 2008: 138; Sönmez, 1997: 59; KK20, KK29, 34, KK55, KK73, KK100, KK122). Anadolu'da veli kültürünün köklü bir inanç hâline gelmesinden sonra, köy, kasaba, şehir gözetmeksizin her yerde türbeler oluşmuştur. Yörede yaşarken keramet gösterdiğine inanılan kişiler için türbeler yapılmış, etrafında menkıbeler oluşturularak da türbenin ünlenmesi sağlanmıştır. Bu türbelerde yatan evliyaların çoğuna yazılı kaynaklarda rastlamak mümkün değildir (Çağınlar, 1994: 31; Yaman, 1999: 48). Bunlar özellikle Nusayrilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde sözlü gelenekte varlığını sürdüren ve haklarında birçok halk anlatıları bulunan velilerdir.

Hatay'da adak yerlerinin ve özellikle de türbelerinin sayısının Türkiye'nin öteki bölgeleriyle kıyaslanmayacak kadar fazla olduğu açık bir gerçektir. Bu türbelerin büyük

bir çoğunluğu da Alevi Nusayrilere aittir. Hatay genelinde yaklaşık 323 adak yerinden 283'ünün Alevi Nusayrilere ait türbeler olması, Nusayrilerde türbe inancının ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir (Türk, 2010b: 160). Arap Alevilerinde inanç kültürlerinin ve icrasal ayinlerin en tipik ve yaygın ibadet alanları muhakkak türbelerdir. Türbeler, Nusayrilerin günlük hayatlarında mutlaka gidilmesi gereken hatta gitmek zorunda oldukları yerler arasındadır. Söz konusu zümrede buraları ziyaret etmek, hacca gitmekle eş değerde görülür. Bu ziyaretlere adaklar adanır ve ziyaretlerin içinde tütsüler yakılır.

Geleneksel-popüler dinsel anlayış ve uygulamaların varlığını sürdürmesi, yeni teorik açıklamaları zorlayıcı bir gelişme olarak tartışılmaktadır. Bu anlamda Türk toplum ve kültür hayatında da belli bir süreklilik çizgisindeki halk dindarlığının, tarihten bugüne en yaygın ve somut göstergelerinden biri ziyaret fenomeni olmuştur (Çelik, 2004: 230). Ziyaret fenomeninde esas unsurun ve etkili nesnenin manevi güç olduğu bilinmektedir. İnsanları bu duyguya iten veliler ve gazilerin saygınlıklarını hayatta iken ispat etmektedirler. Buna bağlı olarak velilere kutsal güç ve kerametler isnat edilmektedir. Bu niteliklerin onların ölümünden sonra da türbelerinde ve bıraktıkları eşyada var olmaya veya tecelli etmeye devam ettiğine inanılmaktadır (Günay, 1996: 107). Ziyaret yerleriyle ilgili inanç ve uygulamalarda, sadece İslam inancı değil, daha önceki inanç sistemlerinin de etkili olduğu görülür. Eski Türk inançları incelendiğinde adak adamak, dilek tutmak için gidilen ziyaret yerleri ve buralarda yapılan uygulamalar, günümüzdekilerle benzerlik gösterir (Bayatlı, 2010: 110; Eröz, 1992: 103). Türbe ve yatır ziyaretini gerçekleştirenlerin, Allah'ı bir kenara bırakarak evliyaya perestij gibi kasıtları bulunmamaktadır. Ancak onlar, ziyaret edilen kişilerin Allah katında makbul olduklarını, onlar hayatta iken ve öldükten sonra da bu özelliklerinin devam ettiklerini kabul etmektedirler (Günay, 1996: 109; Karaman, 1999: 32-33). Halk, evliyaların yattığı mezar, hazire, yatır, türbe, zaviye, tekke, dergâh, vd. yerlere gidip dua eder. Veliden; hastalıklardan kurtulma, iş bulma, kısmet açma gibi çeşitli konularda yardım istenebilir. Dua edip de istekte bulunanın mutlaka bunu inanarak yapması şarttır. Aksi halde isteğin gerçekleşmeyeceğine inanılır. Ziyaretlerde dua okunur, ata ruhlarından yardım dlenir. Ziyaret suyundan medet umulur. Bazı durumlarda atalar kültürüyle su kültürü, tepe kültürü ve taş kültürü birleşir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra da halkın yatırlara gitmesi üzerine "*Allah'ın sevgili kulları olan ve Allah'a sözü ve nazı geçebilen evliyanın yardımını dilemek.*" şeklinde açıklanmağa

çalışılmıştır (Artun, 2012: 257). Hz. Muhammet de: “*Ben öldükten sonra kabrimi ziyaret eden, ben hayatta iken beni ziyaret etmiş gibidir.*” buyurarak müslümanların kendisinin kabrinin ziyaretini tavsiye etmiştir (El- Behayki, 1994: 246). Hatay Nusayrileri için ziyaret fenomeni, genellikle kutsallık içeren, dinî bir yönü bulunan kimse ve mekânlara yapılan seyahatleri içermektedir. Yani daha farklı bir ifadeyle kutsal mekânlara gitme davranışı ziyaret kavramı ile birebir özdeşleşmiştir. Ayrıca Nusayriler, düşünce ve kanaat önderi olan kimselere yapılan görüşmeleri de bir saygı ifadesi olarak ziyaret olarak algılamaktadır.

İnsanoğlu var olduğu günden bugüne kadar üstesinden gelemediği veya gelemeyeceğine inandığı zorluklar karşısında etrafındaki değer gören ve kutsal olarak bilinen kişilerin türbelerini ziyaret etmekte ve dilekte bulunmaktadır. Yapılan saha çalışmalarında Hatay’da da hastalıktan kurtulma, çocuk sahibi olma, kısmet açılması, belalardan kurtulma, zengin olma, karı-koca geçimsizliklerinin sona ermesi gibi dileklerde bulunmak için ziyaretlere gidildiğini tespit ettik. Ziyarete giden kişiler de Allah tarafından dileğinin kabul edilmesi için ziyarette mezarı bulunan ulu kişinin yardımını istemektedir. Çünkü halk içinde, bu kişiler, Allah’a daha yakın kullar olarak bilinmektedir.

Nusayri ziyaretlerinin ibadet mekânı olması camilerin sahip olduğu konuma karşılık ve alternatif bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir (KK36, KK50, KK139, KK155). Esasında Nusayrilerin, Ali b. Ebitalib’e Emeviler döneminde camide hakaret edildiğini düşünmeleri, vb. sebeplerden dolayı burayı ibadet mekânı olarak kullanmaktan vazgeçmeleriyle, ziyaretlerin bu açıdan bir önem ve fonksiyon kazanmış olduğu belirtilir (Et-Tavil, 2010: 87; KK1, KK2, KK4, KK8, KK9, KK49). Ziyaret yerlerini (Türbeler) Nusayrilerin önemsedikleri, bunların bakımına özen gösterdikleri ve buraları sık sık ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Bu ziyaret yerlerinin orta kısmında içinde Nusayri şeyhlerinin mezarı veya mezarlıkları bulunmaktadır. Bu türbelerde mezarı bulunan zatların mezarlarının üzeri tamamen mermerle örtülmektedir. Bu mermer yapının üstünü örtecek kadar yeşil veya çeşitli renklerde kumaş parçaları bulunmaktadır. Nusayri cemaatinden insanlar bu bez veya bezlerden bir parçayı kesip önceden türbe etrafında dikilen büyükçe ve genellikle zeytin, defne, palamut veya dut ağaçlarının dallarına asmaktadırlar. Nusayriler, Türbe veya ziyaretgâhlarına sadece Nusayri inancı çerçevesinde anlamlar yüklemişlerdir. Nusayriler, kutsal bayram

günlerinde türbelerin geniş avlularında toplanarak, Allah’a adak adayarak günlerini geçirmektedirler. Nusayriler arasında Türbelerin dinsel özelliğinin yanı sıra sosyal bir yönünün olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Türbeler, Nusayrilerin sosyal açıdan bir araya gelerek birbirleriyle kaynaşmalarını ve tanışmalarını sağlamaktadır. Türbeler, Nusayrilerin inançsal geleneklerinin devamını da sağladığından Nusayriler için hayati önem taşımaktadır (Kuzu, 2012: 40; Kineşçi, 2010: 89; KK4, KK5, KK9, KK11, KK79, KK181).

Topluluğun üyeleri arasında bütünleşmelerin gerçekleştiği, söz ve eylemlerin hem kadın hem de erkek tarafından dile getirildiği alanlardan biri olan türbeler; bayramların ve bâtına giriş ayinlerinin düzenlendiği, Allah’a duaların edildiği, ondan bir şeylerin istendiği ve bu istekler yerine geldiğinde adakların yapıldığı mekânlardır. Bu mekânların dışarısı-içerisi; hem Nusayrilerin kültürel hafızalarını ele verir ve hem de onları sonsuz bir geçmişe bağlamanın aracıdırlar. Aynı zamanda, gelecekte umutlanmanın, hayal etmenin de... Kutsal olan bu mekânlar, kimliğin bilincine yalnızca dinin içinden kazınmaz, aynı zamanda gündelik yaşamda da yansımalarını bulur. Özellikle tarihi ve dramatik olaylarda bu yerlerin simgeselliğine, kutsal olanla ilişkisine seslenilerek kutsal kişiler yardıma çağrılır. Nusayrilerin zihinlerinde türbeler, bâtın anlamlarıyla vardır. Buradan bir şey alınamaz. Dışarıya karşı, içerisi kutsaldır. Allah’ın evi olan içerisinin kutsallığı dışarısına da bir kutsallık kazandırır. Bu kutsallık hem fizikidir hem de hayalidir. Yani, kimliğin bütün bireylerinde aynı anlamı ifade eder. Türbeler; kubbeli bir yapı oluşu ve beyaza boyanması, ziyaret edenlere bu mekânların zâhiri alana ait olmadıkları izlenimini verir. Bu mekânların beyaza boyanması da Allah ya da kutsal olan ile bağlantılı olarak yorumlanmalıdır (Özbek, 2006: 109-110). Ziyaretler, birtakım maddi imkânsızlık ve hastalıklar karşısında kendini çaresiz gören insanlar için bir tür sığınak ve çözüm mercii gibi işlev görmeye devam etmektedirler. Ancak bu tür mahrumiyet veya mağduriyet pozisyonlarının dışında da insanları ziyarete çeken birtakım gerekçeler bulunmaktadır. Evlenme, sünnet, çocuk sahibi olma, iş ve başarı ihtiyacı, malk-mülk edinme ve geçiş bunalımları gibi hayatın kritik safhalarında bir güven ve ümit kaynağı olarak fonksiyon görmektedirler (Boratav, 1997: 123-124; KK71, KK120, KK253). Kutsalın önemli bir karakteristiği, onun hem cezbedici, hem de ürkütücü olmasında toplanmaktadır. Bu hâliyle o, müphem ve karmaşık bir tabiat ve yapıya sahip görünmektedir. Cazibe gücü sayesinde çeşitli dilek, istek ve amaçlarla

insanları kendisine çekmektedir. Ancak kutsal güç ile mücehhez olduğuna inanılan ziyaret yerleri ile temas, rastgele olmamakta, aksine ritüel bir karakter arz etmektedir. Bu nedenle ziyaret yerlerinde birtakım usul, adap ve uygulamalar şekillenmektedir. Bunlara uyulmadığı ve tersine saygısızlık içeren fiil ve davranışlarda bulunduğu zaman, kutsal gücün ürkütücü ve korku uyandıran karmaşık karakteri kendini göstermektedir. Hatta saygısızlık gösterenlerin, bunun bedelini ağır ödediklerine inanılmaktadır (Günay, 1996: 105). İslamiyet'te "*Temizlik, imandan gelir.*" hadis-i şerifine paralel olarak kutsal yerlere temiz girme temayülü vardır. İslamiyet'teki temizlik anlayışı ve inancına göre türbelere giren kadın ve erkeğin boy abdesti almış olması gerekir (KK16, KK41, 45, KK68, KK102, KK133). Kadının ve erkeğin türbeye giderken kılık kıyafetine dikkat etmekle beraber türbede uyulması gereken kurallara da riayet etmesi gerekmektedir (KK13, KK30, KK42, KK72, KK102, KK120).

Ayrıca Nusayrilikte özellikle regl veya lohusalık döneminde olan kadının da kesinlikle ziyarete girmesine müsaade edilmez (KK63, KK92, KK107, KK118, KK194, KK215, KK234, KK255).

Alevilere göre yatırların bulunduğu dağlar, tepeler de mukaddestir. Her tepede bir yatır bulunur. Her tepenin ismi bu yatıra izafe edilir. Dikkati çekecek bir şekilde büyümüş ve çatallaşmış ağaçlar ve yarlardan, taşlar arasından sızan sular ve kaynaklar mukaddestir veyahut mukaddes ruhların bulunduğu yerlerdir. Eski Türklerde dağların, ağaçların kutsiyetinin bulunduğunu, her kaynakta ve kaya dibinde perilerin bulunduğunu ve bunlara niyaz edilmeden geçilmeyeceğini biliyoruz. Denebilir ki Türkler ve onlardan bir kısım olan Aleviler, topraklarına bu sebeple çok merbutturlar. Çorak bir yere yerleşmiş olanlar bile, sefaletin tazyiki altında aç ve giyinişiz yaşadıkları bir köyün bereketsiz toprağını terk edemezler; çünkü bütün maneviyat ve mazileri ile dağları, tepeleri, yatırları ile oraya bağlıdırlar (Yörükan, 2006: 36). Nusayri türbeleri kare planlı, kubbeli, beyaz badanalı ve genellikle pencereci yapılarıdır. Kapılar pencereler ve iç makamda, yeşil renk hâkimdir. Beyaz renk, temizliği ve günahsızlığı, yeşil renk ise Hızır'ı ve İslam dinini temsil etmektedir (Türk, 2010b: 159). Hatay yöresi Nusayri cemaatinin yaşamında kutsal olarak görülen ziyaret (Türbe) yerlerinin çok önemli bir yeri vardır. Türbeler, genellikle beyaza veya yeşile boyanır. Minare bulunmayan türbelerde kubbe bulunmaktadır. Türbede çam sakızına benzeyen tütsü amaçlı kullanılan buhurlar, buhurdanlıklarda yakılır. Türbeler genellikle ağaçlık veya su

kenarlarına kurulur. Türbeler, şeyhlerin sorumluluğu altındadır. Şeyhlerin türbelerle ilgili kararlarına hassasiyetle itibar edilmektedir. Türbelerin içinde, tam merkezde türbede yatan mübareğin mezarı veya makamı bulunmaktadır. Bu mezarların üzeri genellikle yeşil örtülerle örtülüdür. Bu örtülerin üzerine de Kur'an-ı Kerimler dizilmiştir. Makamın üstünde havlu, dantel, Kur'an-ı Kerim gibi kişilerin adak adayarak koyduğu süsler de bulunmaktadır. Türbeler ve ziyaret yerleri kadınlar ve çocuklar da dâhil olmak üzere tüm Nusayri bireylerini bir araya getiren alanlar olduğu tespit edilmiştir.

Türbeler arasında en önemlileri Hızır türbeleridir. Nusayrilerin ana dilleri olan Arapçada Hızır'ın karşılığı Hıdır'dır (Canpolat, 2010: 114; KK10, KK21, KK49, KK69, KK79, KK97, KK156). Alevilerin en yaygın ziyareti Hıdır'dır. İskenderun'un Arsuz kasabası ve Samandağ başta olmak üzere birçok yerde Hıdır ziyareti vardır (Gülçiçek, 2010: 269-280; KK182, KK204, KK213, KK220). Arap Alevi halkının yaşadığı yerlerde mutlaka birkaç ziyaret vardır. Bu ziyaretlerin en önemlisi ve değer verilenlerden biri şüphesiz ki "*Hızır/Hıdır Peygamber Ziyareti*" dir. Eli dara düşenlere yardım ettiğine, hastaları iyileştirdiğine, yoksulun yanında olduğuna inanılan Hızır/Hıdır için her yıl ağustos veya eylül aylarında bayram yapılır. Bu bayram Arap Alevi halkı için önemlidir. Arapçada "*Hesint-il Ğıdır*" denir (KK56, KK83, KK90, KK95, KK136, KK216, KK248).

Nusayriler için türbelerin bir başka önemli ziyaret sebebi de adaklardır. Nusayriler, adak inancına çok önem verirler ve birçok vesileyle adak kurbanı keserler (KK33, KK44, KK60, KK78, KK112, KK134, KK168). Adanmış olan bu adaklar, özellikle ziyaretlerde kesilmektedir. Burada yapılan yemekler eşe dosta, misafirlere, yoksul ailelere ikram edilir. Böylece hayır yerine getirilmiş olunur.

Bayramda işbölümü yapılır ve bu işleri yürütmek için bir anlamıyla komite diyebileceğimiz belli insanlar seçilir. Bu komite, insanları görevlendirip her aileden veya evden toplanacak eşyaların (kap-kacak, odun, un, para, kurbanlık, pirinç, buğday vb.) toplanmasını sağlar. Alınan eşyalar zorla olmayıp tamamıyla gönüllülük esasına dayanır. Toplananlar, daha önceden tespit edilen bir eve getirilir. Daha sonra davet edilen misafirlerin teşrifıyla bayram kutlanmaya başlar (KK48, KK67, KK89, KK131, KK168). Birlik ve beraberlik içinde geçen bayramlar aynı zamanda sosyal dayanışmaların da olduğu önemli günler arasında yer almaktadır.

Nusayriler, bayramlarda ve adaklarda kurban kesmek ve dilek dilemek için her fırsatta türbe ziyareti yaparlar. Türbeler daha çok kente hâkim tepelerde yapılır. Türbelerin yakınındaki ağaçlar kutsal sayılır ve dilek ağacı olarak kullanılır. Türbe yanındaki suların ise kutsal ve bu nedenle de şifalı olduğuna inanılmaktadır (Türk, 2010b: 169-170; KK97, KK156, KK182). Yatır, evliya ve şehitler darda kalmış insanlara görünür ve onlara yardım ederler. Yatır, evliya ve şehitlerin mezarlarına geceleri nur iner, temiz kalpli insanlar bunu görebilir. Rahatsız edilen yatır, evliya ve şehitler insanlara kendilerini rahatsız ettiklerini belirtir ve bunu bir daha yapmamalarını ihtar ederler ve cezalandırırlar. Yatır, evliya ve şehitler yakınlarında bulunan ağaç, koru ve benzeri nesneleri sahiplenerek insanların zarar vermesinden korurlar. Zarar verenlerin cezalandırıldığına inanılır (Çobanoğlu, 2003: 165-166; KK4, KK5, KK6, KK10, KK11, KK21, KK49). Alevilikte dibinde evliya mezarı bulunduğu inanılan ağaçlar, kutsal sayılmaktadır. Bunlara çaputlar bağlanarak ondan dilekte bulunulur. Dilek, evliyanın yüzü suyu hürmetine Allah'tan dilenir; ağaçtan topraktan değil (Er, 1996: 46; KK1, KK2, KK3, KK8, KK9). Yatırlarda dikkatimizi çeken en önemli hususlardan birisi ağaç kültürüdür. Hatay ve çevresindeki türbelerin büyük bir bölümünün çevresinde ağaç, koruluk, orman veya çalılık olduğu görülmüştür. Ayrıca kimi yatırlarda tek bir ağaç bulunmaktadır. Hatay Nusayrileri bu yatırların etrafındaki su ve ağaçlık alanları da kutsal sayılmakta ve şifa kaynağı olarak görülmektedir.

İşlevsel teori bağlamında adak ağaçlarına bez veya eşarp bağlanması, ziyaretlere niyet taşlarının yapıştırılması temelde istek ve arzularının gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Bu eylemleri yerine getiren kişi/ler, dileklerinin yerine geleceğine yürekten inanırlar.

İçeride dua eden kişiler, makamın üzerindeki yeşil örtüden bir parça yırtıp, ziyaretin çevresinde bulunan ağaçlardan birine bağlayarak dilek tutmaktadırlar. İbadetini tamamlayan kişi/ler makama sırtını dönmeden, geri geri yürüyerek ve kapıyı üçer defa öperek çıkmaktadırlar.

Ziyaretten çıkan insanlar birbirlerine “*berke ziyartik*” (ziyaretin mübarek olsun) demektedir. Cevap olarak da “*şeffağ bi gâftik*” (sağlık ve afiyette olmana vesile olsun) demektedir (KK73, KK132, KK193, KK227, KK253).

Bu komplekslerde; mutfak, türbe, namaz odası ve kurbanların kesildiği yer bir aradadır. Zikrin gerçekleştirildiği alanın iç kısmı halılarla döşelidir. Bir köşede, namaz esnasında kullanılmak üzere üst üste yığılmış minderler, başka bir köşede askılıklara asılı olan havlular bulunur. Minderler, bireyler tarafından zikir esnasında pratiklerin gerçekleştirilmesi için kullanılırken havlular da pratikler sonucunda oluşan (terlemenin/uygunsuzluğun meydana getirdiği) terleri silmek içindir (Özbek, 2006: 61). Nusayrilerde türbe bakımından sorumlu olan kişilere “*Hıddem*” (türbe hizmetkârı) adı verilir (KK76, KK119, KK157). Hıddemler türbenin her türlü işlerinden sorumlu olmakla beraber türbede kurallara uymayan kişileri de ortamdan derhal uzaklaştırır. Hıddemler erkek olmakla beraber bayan türbedârların da olduğu saha çalışmalarında tespit edilmiştir. Söz konusu bu bayan görevlilere de “*Hıddame*” adı verilir. Bu iş tamamıyla gönüllülük esasına bağlı olup maddi bir kazanç beklenilmeden görev üstlenilir.

Türbe ve yatırlar çevresindeki geleneksel uygulamaların bir bölümü, insanların çeşitli dileklerini (evlenmek isteyen gençlerin kismet açmak, çocuğu olmayan kadınların çocuk dilemek, yeni evlenen gençlerin evliliklerinin huzur içinde geçmesini istemek, iş bulmak, ev-araba sahibi olmak, vb.) kapsamaktadır. Uygulamalar genel olarak hastanın türbe veya yatır etrafından gezdirilmesi, orada birkaç gün bırakılması, orada bulunan bir eşyanın kendisine temas ettirilmesi, orada bulunan sudan içirilmesi, topraktan yedirilmesi, bir eşyasının orada bırakılıp tekrar giydirilmesi veya bunlara benzerdir. Türbe ve yatırlar etrafındaki şifa talebine yönelik uygulamaları, ölen kişinin herhangi bir biçimde yaşamını sürdürmesi inancına bağlı olarak ölümler ibadeti ve ölümler kültü ile açıklamak gerekmektedir. Bu kişilerde var olduğuna inanılan olağanüstü güçlerin, ölümlerinden sonra da devam ettiği, mezarına, mezarı çevresindeki toprağa, ağaca, suya, vb. geçen bu gücün şifalı olduğuna inanılmaktadır (Santur, 2001: 237-238; KK108, KK150, KK187). Nusayrilerde günümüz için tespit ettiğimiz tedavi şekillerinin büyük bir bölümün kökeninde aslında İslamiyet öncesi eski Türk inançlarının izlerini bulmak mümkündür. Bu bağlamda özellikle çeşitli hastalıkların sağaltılması için yatır ve ziyaretlere başvurma, buradaki ağaçlara bez bağlama, kutsal sayılan sudan içme, sağlık taşlarını sürme, vb. uygulamalar, temelde eski Türk inançlarından atalar kültü, tabiat kültürleri, Gök Tanrı kültü ve Şamanizm ile ilgili olduğu kanaatindeyiz.

Özellikle türbeler, Türk toplumunda yüzyıllardan beridir halk müslümanlığının değişik özelliklerim sergilediği, İslam öncesi inanç ve kültlerin etkiler ve izlerinin gözlendiği dinî hayatın bir merkezi olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda evliya, ermiş, baba, dede, pir, abdal, gazi gibi çeşitli isim ve sıfatlar verilerek manevi güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin yattıkları yerlere, belli hacet, dilek, istek ve muratlarla yapılan ziyaretler çerçevesinde birtakım inanç ve uygulamaların ortaya çıktığı, bunların bireylerin sosyo-psikolojik durumu etkileyen çok çeşitli faktörlere göre artıp-azaldığı söylenebilir. Buna göre türbe ve yatırlar, kriz ve bunalım dönemlerinde çaresizlerin, sıkıntıya düşenlerin bir umut ve güven kaynağı olarak hem bireysel hem de toplumsal fonksiyonları ile birer kült merkezi hâline gelmektedirler. Türbe ve ziyaret fenomeninin dışında hayatın doğum, sünnet, evlilik ve ölüm gibi kritik aşamalarına özgü ve gündelik hayat rutinleri içinde inanılan ve uygulanagelen pek çok özellikler, geniş bir kültürel örüntü oluşturur (Çelik, 2004: 226; Günay, 1996: 10). Nusayri kültüründe türbe ziyaretleri, günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Nusayriler, türbeleri pek çok amaç için ziyaret etmektedir (KK83, KK112, KK121, KK134, KK249). Türbelerde yapılan derleme faaliyetlerinde özellikle bayan ziyaretçilerin türbelere ilgi gösterdiği gözlemlenmiştir. Türbe ziyaretine gelen insanların büyük bir bölümü hastalıktan kurtulmak, çocuk sahibi olmak, çocuklarını evlendirmek isteyenler, borçlarından kurtulmak, sınavlarını kazanmak ve başlarından bela ve musibetlerin def etmek, vb. inançla türbeleri ziyaret ettikleri tespit edilmiştir.

Nusayrilerde, ziyaret yerlerine başvuran kişilerin şifa, feyiz, bolluk, bereket ve çare kaynağı beklentilerinde oldukları bilinmektedir. Bu kutsîyetlerinden dolayı ilgili cemaatin üyeleri söz konusu türbelere gittiklerinde türbeye saygı göstermek, yasaklarına uymak, ahlâkî kuralları çiğnememek hususunda hassas davranmaya özen gösterirler (KK24, KK58, KK76, KK122, KK138, KK195).

Tarih boyunca mezarlara gösterilen saygı zaman içerisinde amacından sapmış, bazı insanlar, ziyaret için gidilen bu yerleri ibadethanelere çevirmişlerdir. İslam bu konudaki sınırı çok kesin çizgilerle belirlemektedir. Hz. Peygamber mezar ziyaretlerini, ölümü ve bu hayatın anlamını tekrar idrak etmek üzere teşvik etmiş, ancak mezarların anıtlştırılmasını yasaklamıştır. Buradan hareketle ifade etmek gerekir ki, ülkemizde türbe ziyaretlerinde sıkça yapılan hatalar mevcuttur. Velilerin, erenlerin, türbelerinin ziyaretleri sırasında mum yakılması, türbe parmaklıklarına bez bağlanması gibi

hareketler, dinin kabul etmediği davranışlardır. Ölen kişiden medet beklemek, bahsettiğimiz prensip itibarıyla dinimizde kesinlikle yeri olmayan bir anlayıştır. İnanç hayatımızın sağlam temellere oturabilmesi açısından bu duruma dikkat etmek gerekmektedir (Gelenekten Geleceğe, 2009: 187). Alan araştırmalarımız sırasında yapmış olduğumuz gözlemlere de dayanarak Nusayri türbelerine yapılan ziyaretler çerçevesinde birçok inanç uygulamasının olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bu uygulamaların büyük bir bölümü özellikle sahada görüştüğümüz genç kanaat önderleri tarafından hurafe olarak kabul edildiği ve bu durumları her fırsatta söz konusu cemaate dile getirdiklerini belirtmişlerdir. İlgili kanaat önderleri özellikle türbede mum yakmak, çaput bağlamak, saç bağlama ¹¹ gibi davranışları hurafe kapsamında değerlendirmişlerdir.

Hatay yöresi Nusayrilerinde türbeye giden kişiler, orada yatan mübarek kulun Allah'ın seçkin ve sevdiği bir kul olduğuna ve Allah'ın onlara bu ayrıcalığı verdiğine inanmaktadırlar (KK31, KK90, KK145, KK190, KK229). Dolayısıyla bu mübarek kişilerin vasıtasıyla ve onların bizzat yüzü suyu hürmetine Allah'ın kendilerinin dua ve dileklerini kabul edeceğini düşünmektedirler.

Nusayrilerde türbeler, her zaman ziyaret edilebilmesine karşın, özellikle bazı gün ve gecelerde daha çok ziyaret edilmektedir. Bayramlarda, kutsal gecelerde (Nusayriler, kutsal geceleri “*leyl*” olarak adlandırır.) ve cuma günleri türbeler cemaatin üyeleri tarafından dolup taşar (KK22, KK40, KK45, KK53, KK78, KK103). Ayrıca Nusayriler, bayram kutlamalarını da ziyaretlerde yaptıkları için ziyaretlere ek üniteler yapılmıştır. Türbelerde icra edilen bayramlarda kesilen kurbanların etinden hırise denilen kutsal bir yemek yapılır ve gelenlere dağıtılır (KK36, KK77, KK81, KK102, KK114, KK139, KK251).

Nusayrilerde ziyaretler, akşam saatlerinde mutlaka aydınlatılmaktadır. Eskiden kandil yakılmış; ancak günümüzde elektrik olduğu için kandiller, ziyaretlerde eskiyi anımsatmak amacıyla bir sembol olarak kimi yerlerde bulunmaktadır (KK209, KK230,

¹¹Çoğunlukla Nusayri türbelerine özgü olan bu uygulamaya kimi Hristiyan ve Sünni türbelerinde de rastlanılmaktadır. Bu uygulamaya göre; erkek çocuğu olması için dilek dileyenler, erkek çocukları olduğunda saç adağı yapacaklarına söz verirler. Dilek gerçekleştiğinde; çocuğun saç 7 yıl kesilmez. Çocuk 7 yaşına geldiğinde çocuğun saç 7 yıl kesilerek tartılır, ağırlığınca kâğıt para veya karşılığı olan kıymetli eşya türbeye veya fakir fukaraya bağışlanır. Kesilen saç, türbenin makamı üzerine bırakılır ya da türbenin iç duvarına asılır (Erginer, 1997: 147).

KK257). Ziyaretin içinde 12 İmamların adlarının zikredildiği yazılar; buhur bitkisi ve onun yakıldığı buhurdanlar; Kur'an-ı Kerim mutlaka vardır (KK120, KK192, KK258). Hemen her ziyarette davet verilir (KK75, KK163, KK225). Davetlilere ve herkese yemek dağıtılır. Tanınmış ziyaretlerde mutlaka bir aşevi bulunur. Ayrıca ziyaretlerde birçoğunda ağaç gölgelerinin altına gelen misafirler için masa ve sandalyeler konulmaktadır (KK28, KK40, KK46, KK68, KK105, KK137, KK166).

Uygarlıklar beşiği ve hoşgörü ili olan Hatay'ın genelinde yer alan türbelerin tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Yapmış olduğumuz derleme faaliyetleri sırasında türbelerdeki en eski tarihi Hicrî 1293/ Miladî 1876 tespit ettik. Hatay ilçe, belde ve köylerinde yaşayan Nusayriler, türbelerin tarihini ifade ederken genelde 100/150 yıllık vardır gibi ifadeler kullanmaktadırlar. Buradan çıkarabildiğimiz en önemli sonuç, ziyaret geleneğinin çok eski zamandan bu yana var olan bir gelenek unsuru olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Hatay genelinde türbelerin sayısının bu kadar çok olması, Nusayrilerin türbelere ne kadar önem verdiğinin bir göstergesidir. Nusayrilerin türbe kültürüyle ilgili olarak bazı araştırmacıların daha önceden söylemiş oldukları “*Aleviler, türbeleri hac yapma maksadıyla ziyaret etmektedir.*” Görüşüne görüştüğümüz kaynak kişilerin büyük bir bölümü şiddetle karşı çıkmışlardır.

Hatay yöresi Nusayrilerine ait türbelerde tespit ettiğimiz uygulama ve nesneleri farklı başlıklar altında incelemek mümkündür:

Şifa ve sağlık amacı;

1. Sağlık taşları bulunur.
2. Zeytinyağı bulunur.
3. Türbeye mektup bırakılır.
4. Türbenin içinde uygun bir yerde çeşme bulunur.
5. Türbenin içinde yeşiliğe çok önem verilir. Özellikle türbeki ağaçlara çaput veya bağlanır.
6. Türbede gece uyunur.

Türbedeki adaklar ve amaçları;

1. Çocuk sahibi olmak.
2. Doğan çocuğun ölmesini önlemek.
3. Konuşamayan çocukların dilini açmak.
4. Evlenemeyen kızların kısmetini açmak.

5. İşlerin düzelmesini sağlamak.
6. Kötü alışkanlıklardan kurtulmak.
7. Askerden sağ salim dönmek.
8. Doğal afetlerden korunmak.
9. Adağın gerçekleşmesi durumunda türbede çeşitli yiyecekler dağıtmak.
10. Adak kurbanı kesip kurbanın kanını alnına sürmek.
11. Gerçekleşen adak neticesinde türbeye; havlu, seccade, halı, tesbih, başörtüsü, takke, ibrik, para bırakmak.
12. Türbedeki ağaçlara çivi çakılır.¹²

Dinî inançlar amacı;

1. Türbelerde Kur'an-ı Kerimler ve ilmihaller bulunur.
2. Türbede secdeye kapanılıp Allah'a yalvarılır.
3. Buhur ve buhurdanlıklar bulunur.
4. Mumlar bulunur.

Ziyaretlerde bulunan eşyalarla ilgili gözlemlerimizi de şöyle sıralayabiliriz:

1. Mezar veya sanduka.
2. Mezarlığın veya sandukanın üzerinde başta yeşil olmak üzere farklı renkte örtüler.
3. Türk bayrağı.
4. Atatürk resmi.
5. Para kasası.
6. Hz. Ali'nin resimleri.
7. Zülfikâr resmi.
8. Çeşitli ayetlerin yazılı olduğu çerçeveler.

Ziyaretlere uyulması gereken kuralları da şöyle sıralayabiliriz:

1. Ziyaretlere mutlaka abdestle gitmek.
2. Ziyaretlerin girişinde ve çıkışında mezarın veya sandukanın bulunduğu kapının öpülmesi.
3. Mezarın veya sandukanın olduğu yere ayakkabıyı çıkarıp girmek.
4. Mezarın veya sandukanın olduğu yere girdikten sonra sanduka veya mezarın öpülmesi.

¹² Söz konusu uygulama Nusayrilere has bir özellik olmakla beraber, şiddetli başağrısı olan kişilerin yaptığı bir uygulamadır.

5. Ziyarete gidecek kişilerin kılık-kıyafetine dikkat etmesi.
6. Kadınların özel günlerinde olmaması ve ziyarete muhakkak baş örtülü girilmesi.
7. Alkollü bir şekilde ziyarete gidilmemesi.
8. Ziyarette uygunsuz hareketlerde bulunulmaması.
9. Ziyaretlerin uygun yerinde Kur'an okunup dua edilmesi.
10. Ziyaretlerdeki buhurdanlıklarda buhur yakılması.

Nusayrilerde ziyarete dilekte bulunan kişi, dileğinin yerine gelmesi için adak adar. Hastalıktan kurtulma, çocuk sahibi olma, kısmet açılması, belalardan kurtulma, zengin olma, karı koca geçimsizliklerinin sona ermesi gibi dileklerde bulunmak için ziyaretlere gidilir (KK116, KK108, KK199). Ziyarete giden kişi Allah tarafından dileğinin kabul edilmesi için ziyarette mezarı bulunan ulu kişinin yardımını diler. Adakları yerine gelen kişi/ler, adak olarak genellikle koç, horoz kesilmektedir (KK58, KK126, KK145). Hastalıktan kurtulan, dileği yerine gelen ziyaretçiler kurbanı getirerek kutsal ziyarette, kurbanı keserler. Kimileri, kurbanı fakirlere et olarak kimileri de yemek yaparak dağıtmaktadır (KK19, KK74, KK157, KK190). Kurbanın dışında Kur'an, mevlit okutma, mum yakma, ziyarete yeşil örtü, bayrak örtme, halı, kilim, seccade, havlu, başörtüsü getirme, helva yapıp dağıtma, fakirlere yiyecek giyecek dağıtma, şeker, aşure dağıtma, tabak, tencere, çaydanlık, çay, şeker ve ziyaret bakıcısına para verme şeklinde de adaklar adanmaktadır (KK22, KK31, KK53, KK84, KK100, KK124, KK156).

Sonuç olarak; İşlevsel teori bağlamında Hatay yöresi Arap Alevileri, türbeleri bir ibadet merkezi olarak gördüklerinden türbe ziyaretine oldukça önem vermektedirler. Toplumun tüm bireyleri gibi Nusayri kadınlarının da türbe ziyaretleri yapıp icrasal ayinlerden sadece bir bölümünü yerine getirdikleri ifade edilmelidir. İşlevsel teori bakımından türbeler aynı zamanda toplumun birleştirici mekânları olarak görülmekte ve ibadet yeri olarak kutsal kabul edilmektedir. Yatırlar, halkın çeşitli problemlerine ve sıkıntılarına karşı pratik çözüm ihtiyacından doğmuş ve söz konusu uygulamalar çerçevesinde birtakım inanma halkaları oluşturmuştur. Temelde söz konusu uygulama ve inanışların unutulmaya yüz tutuşunun özünde hem insanların gelişen tıp ve teknolojiye yana tavrı koymaları, hem de bu inanışların zamanla toplumda bätıl, hurafe sayılıp yadırganması yer almaktadır.

1.10. Halk Hekimliği ve Ocak

İnsanoğlu hastalıklardan korunmak ve hastalandığında iyileşmek için sihir, büyü ve dinden yardım beklemiş, yaşam boyu edindiği deneyimlerden yararlanmıştır. İnanılan ve güven duyulan bu etmenler halk hekimliği uygulamalarının yaşama geçirilmesini kolaylaştırmış ve insanlık tarihi boyunca sürmesini sağlamıştır (Polat, 1995:1). İlk çağlardan başlayarak, her şeyin insanların gereksinimlerinden doğduğu düşünülecek olursa, halk ilaçlarının da, tarihin çok eski devirlerinden beri kullanılageldiği fikri yanlış olmaz. Bu ilaçlara duyulan gereksinimler günümüze kadar ulaşmıştır. Bugün tıbbın geliştiğini, eski halk ilaçlarının kullanılışının azaldığını düşünssek bile, gelenek ve göreneklere bağlı kimseler, tecrübeli yaşlılardan ve aktarlardan yararlanmaya devam etmektedirler. Ayrıca bilimsel hekimlik tıbbi folklorun en ileri aşamasında ortaya çıkmış, bu gelişirken tıp folkloru da gelişmiştir. Bu nedenle halk bilgileri her geçen gün unutulmayıp aksine bu bilgilere daha yenileri ilave edilmiştir. Böylece hekimle temasa geçme zorluğu ile karşılaşan halk, kendi bilgilerini uygulamıştır. Nitekim Anadolu'da birçok hastalığın halk ilaçları ile tedavi olunduğu görülmektedir (Sucu, 1989: 211). Kişinin günlük yaşamında birtakım maddi ve manevi etkilerden korunması; bedeni, zihni ve ruhi birtakım özürlülerinin, hastalıklarının, rahatsızlıklarının giderilmesi yönünde halk, çeşitli inançlar ve uygulamalar geliştirmiştir. Her kültürel yapı, “*hastalık sorununa*” kendi kültürel değerleri, coğrafi özellikleri/çevre gerçekleri çerçevesinde çözümler geliştirmiştir. Kişilerin hastalık karşısındaki tutum ve uygulamaları da içine doğdukları kültürel çevrenin onlara sunduğu/aktardığı bilgilerin ışığında gelişmiştir. Fertlerin hastalık karşısındaki tutum ve davranışları, mensup oldukları toplumun değer oriyantasyonu (yönlendirme), inanç sistemleri veya tek kelimeyle kültürünün bir tezahürüdür (Türkdoğan, 1991: 168). İnsanoğlu geçmişten bugüne acıyı dindirmek, sakatlıkları ortadan kaldırmak, sıkıntılı durumlardan kurtulmak amacıyla birtakım uygulamalar geliştirmişlerdir. Her ne kadar bilimsel bir veriye dayanmasa da deneme yanılma yoluyla ya da büyüklerden görerek öğrenilen uygulamalar, alt zeminde halk hekimliğini oluşturmuştur.

Arap Alevlerinde halk hekimliği, kanaat önderi olan kişi/ler tarafından yapılan uygulamalar (muska, okunmuş su, ilm-i cifır, yıldızname, vb.) ve iş bilen kişilerin yapıp uyguladığı yöntemler olarak görülür (KK37, KK62, KK106, KK119, KK138, KK260).

Günümüz Hatay Nusayrileri halk hekimliğinin sosyo-kültürel yapıları incelendiğinde İslam öncesi kültlerin (atalar, ateş, dağ, taş, su, ağaç, vb.), değişik dönemlerde benimsenen inanç sistemlerinin (Şamanizm, Zerdüştlük, Hristiyanlık, İslamiyet, vs.), yerleşik Anadolu kültürünün, komşu uygarlıkların izlerini görmek mümkündür. İlgili yörede hastalığın Allah'tan olmakla beraber, soğuk, sıcak, pislik, kuraklık, rüzgâr, cinler, vb. unsurların hastalığa sebep olabileceğine inanılır.

Nusayrilik kültüründe hastalık ve tedavileri yöntemleri, halkı en çok meşgul eden unsurlar arasında yer alır. Söz konusu cemaat üyeleri arasında; *“Allah dert verip derman aratmasın. Görünmez kaza ve belalardan korusun. Allah kimseye yataklarda çektirmesin. İki iyiliğin birisini versin, ya oldursun ya öldürsün.”* gibi dualar hastalık karşısında alınan tavrı ortaya koyar.

Ocaklık, babadan oğula ya da anadan kıza geçebilir; fakat bu kesin bir kural değildir. Ocaklı, kendi soyundan olmayan bir kişiye de *“el verebilir”* yani büyüklük gücünü kendisinden sonra sürdürmesi için bir başkasına aktarabilir. Bunun için kendisine sağaltma gücü verilecek olan kişi, ocaklının önünde oturur. Onun elini öper; ocaklı el verdiğini bildiren sözleri söyledikten sonra bu kişinin ağzına tükürür ya da tükürür gibi yapar. Bu bakımdan ocaklının kimi işlemlerde tükürüğünü kullanması, örneğin çıbanın üstüne tükürmesi, ona el veren kişinin onun ağzına tükürmüş olmasıyla açıklanabilir; sağaltma gücü ocaklının tükürüğünde olup bir uzmandan diğerine eller ve tükürük aracılığıyla geçer (Boratav, 1997: 113-114; KK11, KK21, KK79). Hastalıkları tedavi kabiliyetinin ailesinden alan kişilere *“Ocak”* denir. Herhangi bir ailede, bir veya birkaç hastalığı tedavi kabiliyeti, aslında atadan geçmiş ruhlardan geldiğine inanılır. Söz konusu kabiliyetin kaç göbek önceden geldiği hakkında net bir şey söylemek mümkün değildir.

Ocak olan ilgi kişi, yaşlandığı ve görevini yapmaz hâle geldiği zaman oğluna veya kızına *“el vermek”* yoluyla kendisindeki bu kudreti devreder (KK1, KK4, KK8, KK9, KK11). Ocak olma kabiliyet ve kudreti yalnız bulunduğu aileye mahsustur. İlgili gizemli güç, hiçbir şekilde başka aileye geçemez veya verilemez (KK2, KK3, KK9, KK49, KK69, KK79). Ocak olan kişi, yapmış olduğu tedavi karşılığı olarak kesinlikle bir talepte bulunamaz. Bunu yaparsa ilgili gizemli yapının kaybolacağına inanılır. Bu noktada yapılan uygulama, genellikle hastanın gönlünden kopan hediye veya para verilerek gerçekleştirilir.

Ocak, babadan oğla geçen sağaltma yöntemleri için kullanılan bir adlandırmadır. Hatay yöresi Arap Alevlerinde tespit edebildiğimiz ocaklar arasında sarılık, temre ve siğil ocakları en bilinen ocaklar olmak üzere az da olsa farklı dallarda çalışan ocakların varlığını da zikretmemizde yarar vardır. Bu noktada ifade etmek istediğimiz diğer bir husus da ocak sahibi olan kişinin cinsiyetinin önemli olmadığı gibi şıh olmasına da gerek yoktur.

Tespit ettiğimiz ve çokça bilinen ocaklarla ilgili kanak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre yapılan uygulamalar genel hatlarıyla şöyledir:

Siğiller için ocak olan kişi/ler, arpa tanelerinin üzerine dualar okuyarak bu arpa tanelerini siğilin etrafında üç cuma dolaştırır. Böylece siğillerin kuruyacağına inanılır (KK216, KK235).

Siğili olan kişiler, ocak olan kişi tarafından okunmuş buğday tanelerini (göl, nehir, dere, vb.) basılma olasılığı az olan yerlere gömerler. Gömülen bu tanelerin çürüdükçe siğilin de geçeceğine inanılır (KK53, KK61, KK67, KK99, KK107). Burada üzerinde durması gereken en önemli husus, siğil tanesi kadar buğday veya arpa tanesini okutup gömülmesi gerekir (KK198, KK216, KK237, KK254).

Temre tedavisi için ilgili yörede en çok uygulanan pratiklerden birisi de tükürüktür. Burada ocak sahibi olan kişi, temre olan yerlere cuma sabahı tükürür. Üç cuma sabahı bu eylemin tekrarlanmasıyla temrenin geçeceğine inanılır (KK215, KK235, KK259).

Bir diğer terme tedavisi ise kuru soğanla yapılır. Perşembe günü tedavi olmak isteyen kişi, ocak sahibine kuru soğan getirir. Ocak sahibi, cuma sabahı bu soğanı ikiye böler ve üzerine dualar okur. Bu soğanı alan kişi, onu kurutmak için bir kenara bırakır. Soğan kuruyunca temrenin geçeceğine inanılır (KK209, KK235, KK259).

Hatay Nusayrilerinde halk hekimliğinde farklı uygulamalar yer almaktadır. Saha içerisinde görüştüğümüz kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre halk arasında çeşitli rahatsızlıklarda uygulanan birtakım tedavi yöntemleri vardır. Söz konusu yöntemler genel hatlarıyla şöyledir:

Kuru öksürük için zerdeçal çayı içirilir veya bal-turp karışımı yedirilir (KK117, KK121, KK207).

Kuru öksürük için kişiye tuz yalatılır (KK90).

Öksürük için bal ve hardal karıştırılarak içirilir (KK228, KK241).

Öksürürken bağlam çıkartan kişilerin rahatlaması için meyan kökü şerbeti içirilir (KK91, KK113, KK149).

Bağlam sökmek için bal, nane ve tuz karışımı bir sıvı tüketilir (KK64, KK251).

Balğam sökmek için ayva, nar ve elma kabukları kaynatılarak içirilir (KK32, KK166, KK173, KK247).

Göz seğirmesi için göze ağırlık konur. Bu ağırlıklar saman parçası, taş veya bozuk para olabilir (KK88, KK194).

Göz kızarıklığı ve göz ağrısı için göze pamuğa damlatılmış çay konur (KK209, KK240).

Gözünde itdirseği çıkan kişilerin göz kapağındaki ilgili yere sarımsak sürülür (KK90, KK117, KK247).

Göz şişliğini indirmek için göze haşlanmış patates ezmesi sıcak bir biçimde konur (KK123, KK209, KK247).

Göz şişliğini indirmek için göze, ağızda çiğnenmiş simit veya ekmek parçası konur (KK180, KK201, KK209, KK259) .

Kulunç tutulması için tutulan bölgeye sıcak süte batırılmış tülbent konur (KK197, KK209).

Bel ve sırt ağrıları için bele sıcak zeytinyağı dökülür ve ilgili bölge ovulur (KK53, KK124, KK168).

Bel ve sırt ağrıları için bel, kuru soğan yapraklarıyla sarılır (KK113, KK162).

Bel ağrıları için bele mum eritilerek damlatılır (KK162, KK171).

Bel ve sırt ağrıları için bele şişe veya havan vurulur (KK83, KK121, KK166, KK209, KK227).

Bel ve sırt ağrıları için belden kan (hacamat) alınır (KK117, KK176, KK185, KK253).

Nasırı düşürmek için nasırlı bölge tükenmez kalamle çizilir ve üzerine çam sakızı sürülür (KK176, KK218).

Çıbanın üzerine pişmiş soğan cücüğü ve har sabunu karışmasıyla elde edilen bir karışım sürülür (KK19, KK42, KK71, KK104, KK206).

Hıçkırığa boğulan kişi, haberi olmadan korkutulur (KK75, KK201, KK218).

Gıda zehirlenmesi olan kişilere yoğurt yedirilip süt içirilir (KK88, KK93, KK140, KK259).

İshal olan kişiye kola veya şekersiz demli çay içirilir (KK92, KK196).

İshal olan kişiye haşlanmış patatesin üzerine sumak dökülerek yedirilir (KK103, KK161, KK184).

İshal olan kişiye aç karnına bal şerbeti içirilir (KK13, KK20, KK46, KK75, KK218).

Vücudun baş veya herhangi farklı bir yerinin şişmesi durumunda ilgili yere metal para ve hamur bağlanır (KK120, KK232, KK255).

İçsel olan vücut ağrıları için karabaş otu kaynatılarak içirilir (KK56, KK64, KK77, KK109, KK200).

Bitlenen kişilerin başına gazyağı sürülüp baş poşetle bağlanır ve yarım saat kadar bekletilir (KK87, KK215, KK243).

Kaplıca ve ılıca gibi sular başta romatizma olmak üzere tüm vücut ağrıları, sebebi bilinmeyen iç ağrıları ve kadın hastalıklarına iyi gelir (KK93, KK120, KK197).

Diş ağrısı için ağrıyan tarafa boğma (üzüm-incir rakısı) damlatılır.

Ağrıyan dişin üzerine tuz basılır (KK91).

Mide ağrılarında kekik, nane, limon ve bal karışımı kaynatılarak içirilir (KK62, KK105, KK188).

Erkeklerin sperm kalitelerini arttırmak için çakşır otunu herhangi bir biçimde tüketmeleri istenir. Daha çok demlenerek tüketmeleri tavsiye edilir (KK95, KK185, KK237).

Kısırlık için dereotu çayı demlenir (KK129, KK231).

Şeker hastası olan kişilere doğal veya salamura yapılmış kekik (zahter) salataları yedirilir (KK119, KK215, KK252).

Şeker hastalarına bol miktarda ısırgan otu ve ebe gömeci bitkileri tüketirilir (KK119, KK197, KK215, KK231).

Kabakulak olan kişilerin şişen yerleri tükenmez kalemle çizilir ve şişen yerlere ısıtılmış tahta kaşık basılır (KK85, KK113, KK192).

Kabız olan kişilere zeytinyağı içirilir ve armut yedirilir (KK48, KK71, KK105, KK230).

Aşırı şekilde kanayan yaralara zeytinyağı veya tütün basılır (KK104, KK169, KK258).

Arı sokmasında şişen yere yoğurt, incir sütü veya çamur sürülür (KK23, KK230).

Ağız ve damak yaraları için ilgili yerlere karadut şurubu sürülür (KK163, KK197, KK228).

Baş ağrıları için baş, tülbentle bağlanarak başa, bası uygulanır (KK121, KK166).

Baş ağrıları için defne tohumu ile keçiboynuzu pekmezi karıştırılarak tüketilir (KK25, KK45, KK102, KK137, KK251).

Baş dönmeleri için kişniş, keten ve kenevir kaynatılarak demlenir (KK234, KK245).

Karın ağrıları için kızılıçık şerbeti ve kırmızı nar suyu içirilir (KK152, KK247, KK237).

1.11. Diğer İnanışlar

1.11.1. Hayvanlarla İlgili Olanlar

Nusayrilerde halk inançları içerisinde hayvanlar ile ilgili inançlar da mevcuttur. Horoz, baykuş, güvercin, kumru, kırlangıç gibi hayvanların ötmesi veya öldürülmesi hem olumlu hem de olumsuz olarak düşünülmüştür.

Horozun gece vakti ötmesi iyi değildir. Gece vakti öten horozun bela getireceğine inanıldığı için horoz bir an önce kesilir (KK149, KK183, KK251).

Bir evin önünde baykuş öterse o evden ölü çıkar (KK176, KK195, KK246).

Baykuşun bir eve konması o ev için uğursuzluktur (KK212, KK239).

Güvercin, kumru ve kırlangıç öldürmek günahtır (KK84, KK138, KK193).

1.11.2. Bâtıl İnaçla İlgili Olanlar

Nusayrilerde birçok bâtıl inanç diyebileceğimiz inançlar da mevcuttur. Kaynak kişilerden tespit edilen bu inançlar aşağıda sıralanmıştır:

Bıçakla ekmek kesilmez (KK64, KK122).

Bir kadın aş yerken neye bakarsa çocuk ona benzer (KK76, KK82, KK91, KK106, KK239).

Bebek, annesinin karnında oynadığında anne aya bakarsa, bebeğin ay kadar güzel olacağına inanılır (KK88, KK104, KK200).

Kırık ayna, cam uğursuzluktur (KK85, KK112, KK134, KK177).

Boş beşik sallanırsa çocuğun karnı ağrır (KK55, KK104, KK199).

Gurbete gidenin ardından su dökülürse erken döner (KK112, KK242).

Elden bıçak ve makas alma kan olur (KK85, KK115, KK247).

Sağ kulağın çınılıyorsa iyi haber alacaksın, sol kulağın çınılıyorsa kötü haber alacaksın (KK86, KK117, KK258).

Sağ gözün atıyorsa iyi haber alacaksın, sol gözün atıyorsa kötü haber alacaksın (KK120, KK209).

Yatakta ekmek yeilirse kıtlık olur (KK36, KK91, KK101, KK122, KK156, KK251).

Ceviz ağacının altında uyan, kalkamaz (KK19, KK201, KK254).

İncir ağacından düşen kolay kolay iyileşmez (KK78, KK126, KK173).

Sabah sağ tarafından kalkmazsan işin ters gider (KK58, KK137, KK155).

Ayakta pantolon giymek yoksulluğa işaret sayılır (KK120, KK192).

Bir şeyi kırk kere söylersen olur denir (KK148, KK163).

Çocuğun üstünden atlanmaz, atlanırsa boyu kısa kalır denir (KK82, KK91, KK169).

Gökkuşağının altından geçen insanın cinsiyet değiştireceğine inanılır (KK61, KK108).

İki gelin aynı eve alınmaz (KK62, KK121, KK218, KK230).

Kuş pisliği başa düşerse para gelecek denir (KK85, KK116).

Kesilen tırnak yere atılmaz, üstüne basılmaz (KK239, KK254).

Terlik ve ayakkabının ters dönmesi iyi değildir (KK87, KK113, KK199).

Tahtaya üç kez vurmanın kötülükleri kovacağına inanılır (KK120, KK249, KK257).

Bir iş yaparken cam eşya kırılırsa “Şer kırıldı” denir. Ayna kırılırsa uğursuzluk sayılır (KK227, KK234, KK248).

Makas ağzı açık kalırsa kefeni biçmeye yarar (KK13, KK24, KK71, KK140).

Ölü yıkandıktan sonra kazan ters çevrilmezse bir başkası daha ölür (KK76, KK82, KK115, KK195).

Ayakkabı çıkarılırken ters çevrilirse o haneden cenaze çıkar (KK90, KK199).

Köpek uluması, karga veya baykuşun ötmesi uğursuzluk sayılır (KK172, KK236, KK251).

Elleri diz üzerinde kavuşturmak, parmakları birbirine geçirip bağlamak iyi

değildir, insanın kısmeti kapanır (KK120, KK194).

Yatağa çorapla girilmez (KK239, KK258).

1.11.3. Zamanla İlgili Olanlar

Arap Alevilerinin inançları içersinde zamanla ilgili olduğu düşünölen pek çok inanç da yer almaktadır. Bu inançlar genellikle sakınma amaçlı olan inançlardır. Kaynak kişilerden tespit edilen inançlar aşağıda verilmiştir:

Gün battıktan sonra komşudan soğan, kömür ne alınır ne de komşuya verilir. Soğan acı, kömür kara getirir inancı vardır (KK27, KK118, KK239).

Akşamleyin tırnak kesilmez (KK101, KK172, KK192).

Akşamdan sakız çiğnenmez (KK117, KK176, KK179, KK231).

Gece aynaya bakanın ömrü kısa olur (KK215, KK238).

Gece ısıık çalmak günahdır (KK115, KK172, KK238).

Gece dışarı işeyen çarpılır (KK206, KK249).

Gece herhangi bir evde köpek ulursa ya o haneden ya da o hanenin yakınından biri ölür (KK85, KK90, KK137).

Akşam kapının önü süpürölmez (KK101, KK196, KK242, KK258).

Yaz yağmuru uğurludur, uzun sürmez (KK121, KK193).

Sabah güneşi doğarken güneşin doğduğu yerde kızılık olursa, o günün yağmurlu ve soğuk geçeceğine inanılır (KK119, KK238, KK259).

Cuma günü saç, sakal tıraşı olunmayacağına inanılır (KK73, KK139, KK183, KK217).

Kız, baba evinden perşembe veya pazar günü gelin çıkar (KK163, KK209, KK34).

İki bayram arasında düğün yapılmaz (KK62, KK120, KK135, KK231).

Şubat ayında düğün yapılmaz, evlenenlerin ömrü kısa olur (KK30, KK87, KK91, KK100, KK193, KK253).

SEKİZİNCİ BÖLÜM

1. HATAY NUSAYRİLERİNDE MUTFAK KÜLTÜRÜ

Her toplumun kendine özgü yemek ve beslenme kültürü vardır. Maddi kültür öğelerini içeren yemek kültürü, kendisiyle beraber bir yemeği oluşturan besin öğeleri, bunları üretme, elde etme, ilgili ekonomik düzenleri, bir yemeğin tencereden masaya gelme sürecinde bazı davranış kalıplarını da getirmektedir. Bir lokma için çalışmak deyimi, gündelik yaşamda çoğu kez dile getirilen bir söz olup yeme-içmenin önemini ortaya koyar. Eğlence, dost sohbetleri, misafir ağırlama, düğün, nişan, adak, bayram, ölüm gibi sosyal olgular, yemek kültürünün fenomenlerinden olup insanların birbirleriyle iletişimlerini sağlar. Bir misafire verilen değer, bir davette yer alan yemek türüne, harcanan emek ve zaman göre belirlenir ki, bu durum da insanların birbirlerine verdikleri değerın ifadesidir. Yemek kültürü dinsel törenler, evlilik, ölüm, askere uğurlama, adak, festivaller, konuk ağırlamak gibi birçok sosyal olguyla birlikte ve iç içedir. Tabu olan halkın dinsel inançlarını uygulamada önemli bir işleve sahiptir (Şahin, 2003: 66-67). İnsan, yaradılışı ve doğası gereği toplum içinde yaşayan sosyal bir varlık olup diğer insanlarla sürekli iletişim ve etkileşim hâlinindedir. Sosyo-kültürel bağlamda içinde yaşanan toplumun talep ve beklentilerine cevap verebilecek uyulması gereken birtakım kurallar vardır ki bu kurallara genel olarak “*Görgü kuralları*” adı verilir. Söz konusu görgü kurallarının başında şüphe yoktur ki sofrada adabı, kuralları ve kültürü gelmektedir. Birçok toplumda olduğu gibi Hatay yöresi Arap Alevileri göre de herkesten tarafından saygı duyulan bir insan olmak için toplum içinde belirlenen ve sosyal normlarla sınırları çizilen görgü kurallarına uymak gerekmektedir. Görgü kuralları her ulusta farklı olabildiği gibi, aynı ülkenin farklı bölgelerinde de değişiklik gösterebilir.

Yemek kültürü ve sofrada adabı, herhangi bir toplumda geçmişten bugüne kadarki süreçte sosyal değişimlere de paralel olarak varlığını tüm zenginliğiyle nesilden nesile aktararak devam ettirir. Söz konusu kültüre bağlı olarak yemeğin yapılmasından sunulmasına kadar çok ciddi maddi ve manevi kültür öğeleri karşımıza çıkar. Hatay Nusayrilerinde mutfak kültürü ve yemek çeşitleri, ilk bakışta birçok insana yüzeysel ve basit gibi gelse de temelde çok derin ve detaylı bir yapıya sahiptir.

Hatay yöresi, yemek kültürü ve çeşitleri bakımından çok zengin bir mutfağa sahiptir. Arap Alevilerinin yemek kültürü, Arap ve Akdeniz mutfağına dayanmaktadır. Bu mutfağın odağında taze sebze ve meyveler, zeytinyağı gibi sıvı yağlar, tavuk, et ve balık bulunur. Ancak söz konusu cemaatte gündelik hayatta kırmızı etin beyaz ete oranlara daha çok tüketildiği tespit edilmiştir. Bununla beraber Arap Alevilerde sebze yemekleri de sevilir. Özellikle sezonunda yapılan etli sebze yemeklerinin mutfak kültüründe çok ayrı ve özel bir yeri vardır. Yine sezonunda özenle kurutulan veya konserve yapılan sebzelerin tüketildiği de bilinmektedir. Ancak yörenin genelinde et yemekleri çeşitlerine büyük bir düşkünlük olduğu gözden kaçmamıştır.

Yemek yeme her ne kadar fizyolojik bir olay olsa da aynı zamanda sosyo-kültürel bir yapıya sahip olması bakımından da toplumdan topluma bölgeden bölgeye farklılıklar gösterebilmektedir. Söz konusu bu farklılık aslında kültürün doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkar. Çünkü genel anlamıyla kültür, bir milleti millet yapan milleti diğerinden farklı kılan ve ayıran her unsur olarak tanımlanır. Bu bağlamda yemek kültürü, toplumlar arası farklılıklardan birini teşkil eder. Yemek kültürünün çeşitlenip özelleşmesinde ekolojik çevre, dinsel inanç, kültürel birikim, sosyal ve etnik gruplar, eğitim düzeyi ve kültürel miras yapıları ana etkenlerdir. Söz konusu bu birleşme ve bütünleşmeler, Nusayrilerin yemek kültüründe kendisini çok ciddi bir biçimde hissettirmektedir.

Hatay yöresi Arap Alevilerine ait halk mutfağı, mahallî yemekler bakımından çok çeşitli özelliklere sahiptir. Söz konusu bu yemekler, özellikle düğün, hayır, adak gibi törensel mahiyetteki toplantılarda hazırlanmakta ve davetlilere sunulmaktadır (KK29, KK60, KK85, KK119, KK157, KK227, KK247). Özellikle Arap kökenli olan vatandaşların zengininden fakirine evlerinde mangal yakma, içli köfte yapma, fırınlarda lahmacun, biberli ekmek, katıklı ve bayram kakesi pişirme olayları oldukça yaygındır (KK45, KK138, KK216, 252).

Köylerde saç ve tandır ekmeği kadınlar tarafından yapılmakta ve tüketilmektedir. Yine kırsal kesimde yaşayan kadınlar, zeytin, peynir ve salçalarını bizzat kendi elleriyle yapıp muhafaza etmektedirler (KK71, KK92, KK258). Nusayri cemaatinde tatlıya da ciddi bir düşkünlük vardır. Özel günlerde tatlı yapıp veya alıp dağıtmak âdettendir (KK132, KK179, KK251). Nusayriler, özellikle yöresel tatlılardan

kabak tatlısı, baklava, künefe, şam tatlısı, müşebbek, lokma, vb. gibi tatlıları severek tüketirler (KK87, KK134, KK218, KK227) .

İlgili cemaatte derleme faaliyetlerimiz sırasında gerek misafirperverlikleri gerekse de gün içerisinde sabahtan akşama kadar yapılan yemek hazırlıkları, koşturumaları ve sohbetleri, Nusayrilerin yemek mefhumuna ne derece düşkün olduklarını bizlere kanıtlamıştır. Zengini fakiriyle sofraları her daim herkese açık olan Nusayri cemaatinin yemek ve misafir kültürü, birçok toplumda görülmeyecek kadar içten ve samimidir.

Gerek dinî inanışlar gerekse geleneksel kalıplar bazı yiyeceklerin kutsal bazılarının ise tabu sayılmasına yol açmıştır. Ancak Hatay genelinde yapılan yemekler hemen hemen aynı olmakla birlikte isim, yapılış biçimi ve içine koyulan malzemeler bakımından bazı farklılıklar göstermektedir. Dinî inanışlar bazı yiyeceklerin tabu sayılmasına yol açarken bazılarının da kutsal görülmesine olanak sağlamaktadır (Şahin, 2003: 153). Besin anlayışı, “*helal*” kavramı üzerine kurulan İslam’da, izin verilen yiyecekler genel hatlarıyla açıklanmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de yasaklanmış besinler “*haram*” olarak tanımlanırken helal ya da haram olduğu bildirilmemiş şüpheli görülen besinler ise “mekruh” olarak tanımlanmıştır. Daha önce de belirttiğimiz üzere İslamî daire çevresinde yaşamlarını sürdüren Hatay yöresi Nusayrilerinin gerek mutfak kültürü gerek sofrada Kur’an-ı Kerim’de belirtilen düsturlara harfiyen uydukları tespit edilmiştir. Nusayrilerin icrasal ayinlerini ve törenlerini dinsel, toplumsal ve kişisel başlıklarda görmekte yarar vardır. İlgili törenlerde yemek yeme, ziyafet verme iç içedir. Bu durum, sosyal bütünleşme ve birliktelik açısından çok önemlidir. Türbe bayramlarında bu törenlere özgü bir mutfak, yiyecek ve içecek çeşidi ortaya çıkmıştır. Bu yiyecekler, artık kutsî bir özellik kazanmıştır.

Arap Alevilerine ait olan yöresel yemeklerin en önemli ayırt edici özelliklerinden birisi de kuşkusuz baharatlardır (KK64, KK192, KK230, KK242, KK253). Yörede kullanılan en önemli baharatların başında kimyon, karabiber, nane, sumak, pul biber, karanfil, çörek otu, şumra (rezene), kişniş, zahter, reyhan gibi isimleriyle bilinen baharatlar gelmektedir. İsmi zikredilen baharatlar kimi zaman yemek süslemelerinde kimi zaman lezzet vermek amacıyla kullanılır.

Hatay yöresi Arap Alevilerinin mutfak kültürünün zenginliği ve çeşitliliği öncelikle söz konusu yörenin bulunduğu çevresel koşulların uygunluğu ve

verimliliğinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında iklim, su, tarımsal arazi, büyük ve küçük hayvan besiciliği açısından her türlü gıda maddesinin üretilmesine uygun bir alanda yer alması, mutfakın şekillenmesinde tartışılmaz bir öneme sahip olmuştur. Dolayısıyla mutfak kültürünün zenginleşmesine katkıda bulunan hammaddenin ilgili yörede üretiminin kolayca yapılması ve maliyetinin uygun olması mutfak kültürünün ciddi anlamda zenginleşmesine ve çeşitlenmesine olanak sağlamaktadır. İlgili etmenlerin doğal bir sonucu olarak Hatay Arap Alevileri mutfak et ve sebze yemekleri, pilavları, turşuları, mezeleri ve salataları, tatlıları, pasta ve börekleriyle gerçekten de Anadolu'nun ve hatta dünyanın en zengin mutfakları arasına girmekte bu özelliği de hak etmektedir.

1.1. Sofra Adabı

Geleneksel Arap sofra gelenekleri kültürel bir devamlılık olarak günümüzde de görülmektedir. Bölgeden bölgeye bazı değişiklikler olsa da, genel bir sofra tarzı bütün Arap ülkelerinde uygulanmaktadır. Kadın ve erkeğin çoğunlukla ayrı oturduğu sofralar basit bir şekilde düzenlenir. Yere serilen örtünün üzerine alçak bir sehpa veya sofra ve onun üzerine de geniş bir tepsi konulmaktadır (Delpine, 2000: 1142; KK19, KK71, KK206). Yemek yerken sofranın en rahat ve merkezi sayılacak bir yerine (başköşeye) evin en yaşlı erkeği oturur. Daha sonra büyükler, yaşlarına göre hiyerarşik bir sistemde sofranın etrafına dizilir (KK149, KK164, KK227, KK251). Evlerde kurulan yer sofrası veya masanın merkezi konumuna erkeğin oturması, söz konusu cemaatin ataerkil bir aile yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Gerçi söz konusu sofrada erkeğin hemen yanına evin kadınının da oturması, ilgili zümrenin kadına göstermiş olduğu saygının da bir timsalidir. Evin çocukları ise genellikle büyüklerin sofrasından daha aşağıda uygun bir yerde yer alır. Hazırlanan yemekler de ilk önce evin reisine ve yaşlı kişilere servis edilir.

Değişime direnen Arap yemek adetlerinden biri de, yemeklerden sonra ihmal edilmeyen sıcak kahve ve çay içme geleneğidir. Bu geleneğin oluşmasında İslam'da aalkollü içkilerin yasak olmasının önemli bir payı bulunmaktadır. Aden bölgesinde üretilen kahve, şeker katılmadan hazırlanır; ama şeker yerine zencefille lezzetlendirilmektedir. Ayrıca, Suudi Arabistan'da kaynatılan kuru üzüm suyuna tarçın katılarak içilen çay da bölgede değişime yenilmemiş Arap geleneklerinden biri olarak varlığını devam ettirmektedir (Delpine, 2000: 1145; KK138, KK203, KK241). Hatay

yöresi Arap Alevilerinde mutfak kültürünün şekillenmesinde önemli rol oynayan dinî günler ve geceler, mutfak kültürü ve adaplarının ortaya çıktığı zamanları ihtiva eder. Özellikle söz konusu günlerde kurulan sofraları; “*günlük sofralar, misafir sofraları, bayram sofraları, özel gün sofraları, piknik sofraları, türbe sofraları vb.*” guplarda görmek mümkündür. Söz konusu yörede davet şekline göre belirlenen sofralarda önemli bir hiyerarşinin olduğu tespitlerimiz arasındadır.

Sofra adabıyla ilgili görüştüğümüz kaynak kişilerin görüşlerini şu maddelerle toparlayıp özetleyebiliriz:

1. Eski zamanda daha çok yer sofrası kültürü hâkimken günümüzde özellikle kırsal kesimler haricindeki merkez yerlerde masa üzeri sofralar görülmektedir (KK76, KK101, KK228, KK232).
2. Misafir gelmesi durumunda misafire kesinlikle masa sofrası kurulmaya dikkat edilir (KK47, KK62, KK92, KK138, KK200).
3. Yemeğe evin reisi olan baba başlamadan başlanılmaz (KK16, KK37, KK148, KK228, KK242).
4. Misafir sofralarında ev reisinin hemen sağ yanına gelen misafir oturur (KK227, KK251).
5. Misafir sofralarında babanın hemen sağ yanındaki misafirin yemeğe başlaması beklenir (KK236, KK239, KK246, KK262).
6. Misafir sofralarında ev reisi, misafirler yemekten kalkmadan masadan kalkamaz (KK118, KK201, KK232).
7. Misafir sofralarında duruma göre çocuklar, mutfakta veya yer sofrasında oturur (KK83, KK200, KK230).
8. Misafir sofralarında masaya evin sahibi olan karı-koca otururken evin diğer çocukları mutfakta yemek yer ve hizmet ederler (KK100, KK132, KK167).
9. Bayram sofralarında başköşeye şıh oturur (KK1, KK2, KK4, KK49, KK69, KK97, KK100, KK185, KK261).
10. Bayram sofralarında başköşeye oturan büyük şıhın hem sağına hem de soluna hiyerarşik bir sıralamayla diğer kanaat önderleri oturur (KK10, KK11, KK65, KK156, KK181, KK214).
11. Bayram sofralarında genellikle erkeklerle bayanlar ayrı sofralarda oturur (KK104, KK194, KK232).

12. Bayram sofralarında büyük şihın dua ettirip yemeğe başlamasıyla diğer gelen konuklar yemeğe başlar (KK59, KK81, KK114, KK227, KK253).

13. Bayram sofralarının sonunda büyük şih, bolluk ve bereket için dua ettirir. Kimi zaman da şih, bu duayı işaret ettiği diğer bir kanaat önderine yaptırır (KK21, KK69, KK182, KK204, KK261, KK262).

14. Nusayrilerde bayram sofraları haricindeki sofralarda bayan-erkek genellikle aynı oturur (KK86, KK118, KK230, KK261).

15. Kırsal kesimdeki yer sofralarında evin en yaşlı erkeği sofraya oturduğunda ev halkının tamamı sofrada hazır hâlde beklemelidir. Yani sofraya en son evin en yaşlı erkeği oturur (KK144, KK227, KK232).

16. Yer sofralarında etli pilav olması durumunda evin reisi, sofraya oturanların önüne en büyüktten başlayarak et ve pilavı pay eder (KK230, KK254, KK261, KK262).

17. Misafir sofralarında gelen yaşlı konuk, yemeğe başlamadan önce dua ettirir (KK139, KK190, KK231, KK257).

18. Bayram ve özel gün yemeklerinde sofrada duasını şih yaptırır (KK69, KK97, KK156, KK213).

19. Bayram ve özel gün sofralarında erkek masalarına hizmeti, genç erkekler yapar (KK72, KK130, KK227, KK241, KK253).

20. Bayram ve özel gün haricindeki sofralarda hizmeti kadınlar yapmaktadır (KK88, KK140, KK188, KK234).

1.2. Yemek Çeşitleri

Sahada kaynak kişilerden derlenilen yemeklerin her ne kadar geleneksel olmasına dikkat edilmişse de bazı yemeklerin yöresel bir özelliğe sahip söz konusu sahada yaşamlarını sürdüren diğer zümreler tarafından da benimsenip kimi zaman aynı kimi zaman da farklı adlarla anıldığı ve yapıldığını da burada ifade etmeliyiz. Yani tariflerini vermeye çalıştığımız yemeklerin bir bölümü tamamıyla geleneksel Nusayri kültürüne aitken bir bölümünün de yöredeki diğer zümrelere geçerek etkileşim içinde bulunduğu tespit edilmiştir.

Hatay yöresi Arap Alevilerine ait olan yemekler aşağıdaki sıralamaya göre verilecektir:

1. Et yemekleri

2. Sebze Yemekleri
3. Çorbalar
4. Mezeler
5. Diğerleri

1.2.1. Et Yemekleri

Arapların mutfak kültüründe kırmızı et, sofraların olmazsa olmazıdır. Günlük hayatlarında neredeyse üç öğün kırmızı et yiyecek kadar ete düşkün olan Nusayrilerin mutfaklarında daha çok büyük baş hayvanların etini tercih ettikleri ve tükettikleri görülmüştür. Et hususunda çok hassas bir yapıya sahip olan Nusayriler, özellikle dişi hayvanların (Bir tabu gereği) etlerini asla yemezler. Çünkü Nusayriler, âdet gören ve doğum yapan hayvanların neslinin devamı için bu tür hayvanların etlerini asla yemezler. Hatta yöredeki kasapların büyük bir bölümünde kesilen hayvanın erkek olduğunu belirleyici alametler etin son parçasını satıncaya kadar etin üzerinde aslı durur. İlgili cemaat bu özelliklerinden dolayı dışarıda ve bilmedikleri yerlerde kırmızı eti sevmelerine rağmen tüketmemeye çalışırlar.

Etin çok farklı çeşitlerinin yapıldığı Nusayri mutfaklarında, et anlamına gelen Arapça “*lahm*” sözcüğü, bazı yemeklerin adlarında da yer almaktadır. Nusayri mutfağının vazgeçilmez et yemeklerinden belli başlı olanlar çalışmaya alınmıştır.

1.2.1.1. Lahm-i Sini (Sini Kebabı) / Lahm-i Varak (Kâğıt Kebabı)

Malzemeler:

- 250 g kıyma
- Bir demet maydanoz
- 3-4 adet taze kırmızı biber
- 2 diş sarımsak
- Tuz
- Karabiber
- Bakır sinir / yanmaz yağlı kasap kâğıdı

Yapılışı:

Maydanoz, biber, sarımsak, tuz, karabiber mikserden geçirilir ve özdeşleştirilir. 500 g Normal yağlı kıyma, bu harca eklenir ve iyice yoğrulur. Sakız kıvamına gelen et, isteğe göre sini veya yağlı kâğıdın üzerine açılır. Etin üst tarafı domates, biber ve

soğanla süslenir. Odun fırınında 25-30 dakika pişirildikten sonra pide ekmeğiyle yenir (KK227).

1.2.1.2. Hirisi / Hirise

Nusayrilerin kutladığı dinî bayramların bayram yemeği olarak “*Hirise*” pişirilir. Bayramların simgesi olduğunu düşüneceğimiz bu yemek, bir nev’i etli buğday çorbasıdır. Geleneksel dinî bayramların başyemeği olmasıyla birlikte hirisenin zaman içerisinde kutsî bir anlam kazanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Bu yemeğin dinî bir anlam kazanması, pişirilmesi esnasında hassasiyetlerin oluşmasına sebep olmuştur. Hirise’yi pişiren kişinin erkek olması, âdet gören kadının pişirim yerine yaklaştırılmaması ve daha da önemlisi pişirimi yapan kişi ya da kişilerin cemaat içerisinde ahlâkî ve dinî açıdan kabul görmüş olmasına da önem verilmesinin bu kutsiyetle bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz (Lyde, 1861: 175-176; Sertel, 2005: 119; Cengiz, 2006: 55-56; Yılmaz, 1993: 81; KK181, KK190, KK221, KK251).

Hirisi sadece Alevi Nusayrilere özgü dinsel törenlerde pişirilen kutsal bir yemek olmakla birlikte, Sünnilerde aşur ismiyle, Hristiyanlarda ise keşkek ismiyle günlük olarak tüketilen bir yemektir (Şahin, 2003:153; Yenipınar, 2010: 337). Hirise yerel bir yemek ismidir. Ancak, değişik ilçelerde bu yemeğin sadece ana maddesi kullanılarak bu yemeğe eş değer bir yemek olan “*aşur*” yapılmaktadır. Fakat Samandağ İlçesinde yapılan Hirisi günlük bir yemek olmaktan çok adak yemeğidir. Çünkü büyük masraflar ve zahmetler gerektirir. Hirise’nin ilk olarak Hz. Muhammet döneminde yapılan bir çeşit yemek olduğu söylenmektedir. Kesilecek hayvan işinin ehli bir kasap tarafından kesilir ve derisi yüzülür. Daha sonra kurbanlık hayvanın etleri parçalara ayrılır ve büyük kazanlara konularak üzeri temiz su ile doldurulur. Bu suyun içinde en az 3-4 saat bekletilerek içindeki kanın akması ve Hirise’nin kötü kokmaması için bu işlem tekrar edilir. Yıkanmış ve temizlenmiş adak etleri temiz su ile birlikte kazana konur ve ateşe oturtulur. Bu işin ustası kişi, etler haşlanırken yüzeyde biriken et suyunun köpüklerini büyük bir kaşıkla çıkarır ve atar. Bunun nedeni Hirise’nin kan kokmamasıdır. Bu işlem bittikten sonra dövülmüş beyaz buğday 4-5 defa yıkanarak temizlenir ve etlerin üzerine bırakılır. Kazanın altındaki ateş hiç söndürülmeden et ve buğdayların bir arada pişmesi sağlanır. Pişen Hirise’nin en önemli aşaması dövülmesidir. Çünkü kıvamında dövülmeyen pişmiş buğdayın Hirise durumuna gelmesi mümkün değildir. Zira dövülme işlemi bu yemeğin en önemli kısmıdır. Pişen etlerin kemikleri büyüdükçe bir tahta

kaşığın ve kevgirin yardımı ile kazandan ayıklanır. Daha sonra bu işin ustası olan gücü kuvveti yerinde bir kişi tarafından et ve buğday tamamen birbiri içinde eriyene kadar büyük boy (150-160 cm) tahta kepçe ve kevgirlerin yardımı ile dövülür ve bir müddet dinlenmeye bırakılır. Hirise'nin son aşaması ise daha önceden adak sahibi tarafından beslenen sağlıklı ve özürsüz koyunun usulüne uygun olarak kesimidir. Kesilen koyunun kuyruk yağı doğranarak ateş üzerinde kavrulup eritilir, sıvı yağ elde edilir. Elde edilen Hirise yağı, ezilmiş taze kimyon ile birlikte tepsi ve büyük tabaklarla dağıtımı yapılacak olan Hirise'nin yüzeyine serpiştirilir. Daha sonra bu tabaklar ve tepsiler öncelikle fakir ve kimsesizlere, komşulara dağıtılır (Yılmaz, 1996: 64-65). Hirise Sofrası; Muhammet Mustafa'nın iman ve tevhid sofrasıdır. Aliyyel Murteza'nın hak, eşitlik, sevgi, paylaşım, birlik sofrasıdır. Bu sofrayı hizmet, birlik, dirlik, cömertlik, bereket sofrasıdır. Bu sofrayı arının sofrasıdır; göğün, yerin ve gönüllerin bereketidir (Uluçay, 2011a: 130). Hirisi/Hirise, geleneksel bir Nusayri yemeği olup bayramlarda ve özel günlerde maddi duruma göre yapılan ve kutsî bir özelliği olan tören yemeğidir. Yörede çokça bilinen ve hayır amacıyla büyük kazanlarda işin ehilleri olan (çoğu zaman erkekler tarafından yapılır.) kişiler tarafından yapıp dağıtılır. Hirisi/Hirise, plastik kaplara konur ve üzerine yörede yapılan ve içerisine bol miktarda çörek otu katılan saç ekmekleriyle misafirlere verilir. Her ne kadar tarifte küçük bir aile göz önüne alındıysa da Hirisi/Hirise, kalabalık ortamlarda ve kazanlarda meşe odunuyla geceden sabaha kadar pişirilen bir tören yemeğidir. Bu noktada, tezin fotoğraflar bölümünde saha içerisinde Hirisi/Hirise yapılırken çekilen fotoğraflar, ilgili bölüme konulmuştur.

Malzemeler:

- 2 kg kemikli koyun eti
- 600 g dövme buğday
- 200 g nohut
- 12 su bardağı su
- 200 g tereyağ
- Tuz, kimyon, karabiber

Yapılışı:

Buğday ve nohut akşamdan yıkanıp bol su ile ıslatılır. Et tencereye konur. Nohut ve buğday süzülür ve etlere ilave edilir. Bu karışımın üzerine 12 su bardağı su konur. Baharat olarak da yeteri kadar tuz, kimyon ve karabiber eklenir. Ahşap kaşıkla sürekli

karıştırmak suretiyle biribiriyle özleşene kadar pişirilir. Kemikler, etten ayrılınca tencereden çıkarılmalıdır. Yaklaşık 1-1,5 saat kadar karıştırarak pişirdikten sonra tahta kaşıkla özdeşleşene kadar iyice dövölür. Hazır olan yemek tabağı alındıktan sonra üzerine kuyruk yağı veya tereyağı dököldükten sonra bol kimyon ile servis yapılır (KK225, KK231, KK241, KK261, KK262).

1.2.1.3 Arap Kebabı

Malzemeler:

- 1kg kıyma
- 500 g taze kırmızı biber
- 3-4 adet orta boy soğan
- 750 g domates
- 1 tatlı kaşığı salça
- 1 demet maydanoz
- Margarin
- Tuz
- Karabiber

Yapılışı:

Kıyma bir tencere içinde, hafif ateşte suyu çekilinceye kadar kavrölür. Daha önceden doğranmış soğan ve biberler kıymaya karıştırılarak kavurmaya devam edilir. Daha sonra kabukları soyulmuş ve küçük doğranmış domatesler, salçayla beraber ilave edilerek karıştırılır. Orta ateşte pişmeye bırakılır. Yemek, suyunu çekince karabiber ekelenir ve maydanozlar yemeğın üzerine koyulduktan sonra servis edilir (KK232).

1.2.1.4. Kuyruklu Oruk (Kibbe)

Malzemeler:

- 500 g köftelik bulgur
- 500 g yağsız et
- 1 orta boy soğan
- 1 yemek kaşığı pul biber
- 1 yemek kaşığı biber salçası
- 2 çay kaşığı tuz
- 1 çay kaşığı kimyon

- 2 yemek kaşığı un
- 2 su bardağı zeytinyağı

Oruğun içi için malzemeler:

- 300 g iç yağı veya kuyruk yağı
- 1 çay kaşığı tuz
- 1 tatlı kaşığı nane
- 1 çay kaşığı pul biber

Yapılışı:

Bulgur, geniş bir tepsiye koyulduktan sonra su ile ıslatılır. Bulgur demlenirken oruğun içini hazırlamak amacıyla, iç yağı veya kuyruk yağı makinede çekilir ve havanda dövülür. Dövülen iç yağı nane, pul biber ve tuz ile güzelce ovulur. Daha sonra ıslatılmış bulgura, ince kıyılmış soğan, salça, pul biber, un, tuz ve kimyon katılarak bulgur karıştırılır. Karıştırılan tüm malzeme iki sefer kıyma makinesinden geçirilir. Yağsız olarak alınan siyah ve sinirsiz dana eti, et öğütücüsünde çekilerek macun kıvamına getirilir. Et, bulgur karışımına eklenerek iyice yoğurulur. Büyük bir ceviz büyüklüğünde kopartarak avuç içinde açılır ve yuvarlak şekle getirilir. İsteğe göre fırında ya da közde pişirilerek servis edilir (KK230, KK232).

1.2.1.5. Oruk (Kıbbe Şami)

Malzemeler:

- 1 kg köftelik bulgur
- 1 kg yağsız et
- 2 orta boy soğan
- 2 yemek kaşığı pul biber
- 1 yemek kaşığı acı biber salçası
- 1 yemek kaşığı tatlı biber salçası
- 1 tatlı kaşığı tuz
- 2 çay kaşığı kimyon
- 3 yemek kaşığı un
- 2 su bardağı zeytinyağı

Oruğun içi için malzemeler:

- 500 g tek sefer çekilmiş az yağlı kıyma
- 3 orta boy soğan

- 1,5 çay bardağı zeytinyağı
- 2 ay kaşığı tuz
- Yarım demet maydanoz
- 1 ay kaşığı karabiber
- 1 su bardağı kıyılmış ceviz içi

Yapılışı:

Kuyruklu orukla aynı olup tek farkı içine kıyma koyulmasıdır. Nusayri mutfağının olmazsa olmazlarından biri olan “*Kıbbe Şami*”, yörede daha çok kaynatılarak tüketilse de zeytinyağında kızartılarak da servis edilebilir (KK232, KK261).

1.2.2. Sebze Yemekleri

Hatay yöresi Arap Alevilerinde sebze yemekleri, et yemekleri kadar olmasa da mutfak kültüründe nispeten bir yeri vardır. Daha çok gündelik hayatta özellikle akşam yemeklerinde yapılan sebzeli yemekler, söz konusu cemaatte sevilerek tüketilir. Özellikle baharatlarla lezzetli hâle getirilen yemekler, az da olsa haftanın belirli günlerinde yapılır.

1.2.2.1. Baklalı Bulgur Aşı

Malzemeler:

- 1 su bardağı bulgur
- 1 ay bardağı zeytinyağı
- 2 orta boy soğan
- Yarım kilo bakla
- 1 tatlı kaşığı pul biber
- 5 bardak su
- Tuz

Yapılışı:

Soğanlar halka halka doğranır ve pembeleşinceye kadar zeytinyağında kavrulur. Daha önceden ayıklanmış ve küçük doğranmış baklalar tencereye katılarak kısa bir süre daha kavrulur. Akabinde yeteri kadar pul biber, tuz ve üç bardak su katılarak yumuşayıncaaya kadar pişirilir. Pişen bakla yemeğine bulgur ilave edildikten sonra yemek pişmeye bırakılır ve servis edilir (KK262).

1.2.2.2. Domatesli Aş

Malzemeler:

- 1 su bardağı bulgur
- 1 bardak su
- 3 orta boy domates
- 1 soğan
- Tereyağı
- Tuz
- Karabiber

Yapılışı:

Tereyağı tavada eritilir ve doğranmış soğanlar pembeleşinceye kadar kavrulur. Domatesler, kabukları soyulup küçük küpler şeklinde doğranır. Su ilave edilerek yeteri kadar tuz atılır. Bulgur tencereye dökülür, karıştırılır ve pişmeye bırakılır. Ateşten indirildikten sonra karabiberi serpilir ve servis edilir (KK228, KK234).

1.2.2.3. Kabaklı Aş (Patlıcanlı)

Malzemeler:

- 1 su bardağı bulgur
- 1 çay bardağı zeytinyağı
- 2 orta boy soğan
- Yarım kilo kabak
- 1 tatlı kaşığı pul biber
- 3 bardak su
- Tuz

Yapılışı:

Halka halka ve ince doğranmış soğanlar pembeleşinceye kadar zeytinyağında kavrulur. Kabukları sıyrılmış ve küçük küpler şeklinde şekilde doğranmış kabaklar da katılarak kısa bir süre daha kavurulur. Yeteri kadar pul biber ve tuz katılarak 1 bardak su ilavesiyle yumuşayınca kadar pişirilir. Pişen kabak yemeğine bulgur ilave edilir. 2 bardak kaynar su ilavesiyle yeniden pişirilir. Suyu tam çekmeden ateşten indirilir ve servis edilir (KK254).

1.2.2.4. Mercimekli Aş

Malzemeler:

- 1 su bardağı bulgur
- Yarım su bardağı yeşil mercimek
- 2 bardak su
- 2 orta boy soğan
- 1 çay bardağı zeytinyağı
- Tuz
- Karabiber

Yapılışı:

Yeşil mercimekler ayıklanıp yıkandıktan sonra taneleri diri kalacak şekilde haşlanır ve kara renkli olan suyu dökülür. Ayrı bir tencerede su kaynatılır ve bulgur, mercimek ve yeteri kadar tuz ilavesiyle suyu çekilinceye kadar pişirilir. Küçük küçük doğranan soğanlar bir tavada zeytinyağı ile iyice kavrulur. Tenceredeki pişmiş bulgur pilavının üzerine dökülür ve karıştırılır. Dinlenmeye bırakıldıktan sonra karabiberi üzerine serpilerek servis edilir (KK230, KK247).

1.2.2.5. Şıh Mualla**Malzemeler:**

- 1 kg patlıcan
- 3 adet orta boy soğan
- 4 adet kırmızı biber
- 3 adet orta boy domates
- 8-10 diş sarmısak
- 1 su bardağı nohut
- 1 su bardağı yeşil mercimek
- 1 çay bardağı zeytinyağı
- 1 bardak su
- Kuru nane
- Tuz

Yapılışı:

Patlıcanların boylamasına birer parmak arayla kabukları soyulur ve bir parmak kalınlığında halka halka doğranır. Daha sonra birkaç saat güneşte kurumaya bırakılır. Soğan ve biberler halka halka orta kalınlıkta doğranır. Bir yandan da kabukları

soyulmuş domates ve sarmısaklar doğranır. Haşlanmış nohut ve mercimekler de katılarak tüm malzeme bir tencerede zeytinyağı ile karıştırılır. Üzerlerine nar ekşisi ve 1 bardak su ilave edilerek kısık ateşte pişirilir. Ateşten indirmeden önce kurutulmuş nane serpilir ve servis edilir (KK218, KK232).

1.2.2.6. Şıhl Mahşi

Malzemeler:

- 12 adet çok küçük (yaklaşık 10 cm boyunda) kabak
- 250 g kıyma
- 1 iri soğan
- 2 kaşık salça
- Margarin
- Tuz
- Karabiber
- Sarımsak
- Yoğurt

Yapılışı:

Tepe ve dip kısımları kesilen kabaklar, tırtıklı bıçakla sıyrılarak soyulur. Yıkayıp kurulanır ve dolma oyacağıyla içlerine fazla geniş olmayan bir oyuk açılır. Tavada kızdırılmış yağda hafifçe kızartılır. Kıyma, ince doğranmış soğanla yağda kavrulur. Yarım kaşık salça, tuz ve karabiber eklenir. Bu karışımla doldurulan kabaklar bir tavaya dizilir ve salçalı su ilavesiyle pişirilir (KK230, KK262).

1.2.3. Çorbalar

Hatay yöresi Arap Alevilerinin mutfak kültüründe çorbanın da vazgeçilmez bir yeri vardır. Özellikle misafir sofralarında ana yemekten önce çorba ikram edilmesi âdettendir. Çorbalar, gerek baharatlarla gerek tereyağı karışımlarıyla hem görsel hem de lezzet bakımından güzelleştirilerek sunulur.

Nusayrilere ait çokça tüketilen yöresel çorbalardan önemli olanlar çalışmaya alınmıştır.

1.2.3.1. Mahluta (Mercimek) Çorbası

Malzemeler:

- Yarım kg kırmızı veya yeşil mercimek

- 1 ay bardağı pirinç
- 1 yemek kaşığı pul biber
- 1 büyük baş soğan
- 1 ay kaşığı kimyon
- 1 ay bardağı zeytinyağı veya tereyağı
- Tuz

Yapılışı:

Mercimek ve pirinçler ayıklanıp iyice yıkandıktan sonra yeteri kadar tuz ve kimyon katılarak suda pişirilir. Pişen mercimek ve pirinçlerin özdeşleşmesi için mikser ile bir kaç kez karıştırılır. İnce ve küp şeklinde kesilen soğan kıyılır ve ayrı bir tavada kızdırılan zeytinyağı veya terayağıyla kavrulur. Tavayı ateşten indirmeye yakın bir zamanda pul biber katılır ve tenceredeki çorbanın üzerine dökölür ve servis yapılır (KK234, KK242, KK261).

1.2.3.2. Halep orbası

Malzemeler:

- 3 sap kereviz
- 2 baş şalgam havucu
- 1 havuç
- 1 kaşık tereyağı
- 2 yumurta
- 4 adet iri patates
- 6 bardak et suyu
- Tuz
- Karabiber
- 1 limon
- 2 kahve fincanı pirinç
- 1 kahve fincanı un

Yapılışı:

Havuç ve şalgamlar kazınıp küçük parçalara ayrılır. Ardından kereviz yaprakları ve patatesler, küçük küçük doğranır. Et suyu bir tencerede ateşe konulur, pirinç ve sebzeler suyun içine atılır. Daha sonra tencerenin içine un, yağ, tuz, biber atılır ve mikserden geçirilir ve kaynatılır. Yumurtalar bir kaseye kırılıp limon suyu ve tuz atılıp

iyice çırpıldıktan sonra kaynamakta olan çorbaya katılır. Bir müddet sonra tencerenin altı kapatılır ve çorba dinlendirildikten sonra servis yapılır (KK216, KK234).

1.2.3.3. Ekşili Arap Çorbası

Malzemeler:

- 2 su bardağı kırmızı mercimek
- Yarım su bardağı pirinç
- 2 adet limonun suyu
- Yarım su bardağı haşlanmış nohut
- 6 diş sarımsak
- 1 yemek kaşığı kuru nane
- 1 çay bardağı sıvıyağı
- 350 g ıspanak

Yapılışı:

İspanaklar iyice yıkanır, suyu süzülür ve küçük küçük doğranır. Daha sonra mercimek ve pirinç, bir tencerede yeterli tuz ve üzerine çıkacak kadar su ilave ederek kaynatılır. Tencere, kaynamaya başlayınca haşlanmış nohutlar ilave edilir. Sarımsak ve limon suyu ile ıspanak tencerenin içine katılır. Tencere bir müddet kaynadıktan sonra altı kapatılır ve demlenmeye bırakılır. Yağlı ve naneli sos, çorbanın üzerine dökülerek servis edilir (KK261, KK262).

1.2.4. Mezeler

Hatay Nusayrilerinin sofra kültüründe özellikle mezelerin çok önemli ve vazgeçilmez bir yeri vardır. Günlük sofralardan misafir ve bayram sofralarına kadar yer bulan mezelerin hem adları hem yapılış tarzları önemli özgünlükler arz etmektedir. Zaten Hatay mutfağını Türkiye hatta dünyaya tanıtan unsurların başında Araplara ait olan mezelerin tartışılmaz bir yeri vardır.

Arap kökenli mezelere sadece Hatay'da değil Türkiye'nin çok farklı noktalarında da rastlanılabilir. Nusayrilere ait mezelerde süzme yoğurt, yeşillik türleri, sarımsak, ceviz ve zeytinyağının çok baskın bir yeri vardır. Geleneksel bağlamda yörede yapılan mezeler, tarifleriyle beraber çalışmaya alınmıştır.

1.2.4.1. Patlıcan Salatası (Abu Gannuş)

Malzemeler:

- 4 adet iri kemer patlıcan
- 1 adet iri soğan
- 2 adet domates
- 3 adet sivri biber
- 1 adet limon
- 3 diş sarımsak
- 1deste maydanoz
- Zeytinyağı
- Tuz

Yapılışı:

Kemer patlıcanlar fırında veya ocağın üzerinde közlenip kabukları soyulur. Derin bir kap içinde bir çatal yardımıyla ezilir. Domatesler küp şeklinde, soğan ve biberler ise çok ince ve halkalar şeklinde doğranır. Sarımsaklar dövülür ve tümü birbirine karıştırılır. Zeytinyağı, limon suyu, tuz ve kıyılmış maydanoz katılarak servis yapılır (KK227, KK241, KK251).

1.2.4.2. Patlıcan Yoğurtlama

Malzemeler:

- 4 adet iri patlıcan
- 250 g yoğurt
- 4 diş sarımsak
- Tuz

Yapılışı:

Patlıcanlar fırında veya ocağın üzerinde közlenip kabukları soyulur. Derin bir kap içinde bir çatal yardımıyla ezilir. Süzme yoğurt, tuz ve dövülmüş sarımsak katılarak püre hâline gelinceye kadar karıştırılır. Üzerine ince kıyılmış maydanoz, kırmızı pul biber ve zeytinyağı konur (KK242, KK262).

1.2.4.3. Zeytin Öfelemesi

Malzemeler:

- 250 g kırık yeşil zeytin
- 1 kuru soğan
- 1 demet maydanoz

- 2 yemek kaşığı nar ekşisi
- Pul biber
- Zeytinyağı
- Tuz

Yapılışı:

Çekirdeklerinden ayıklanmış ve tatlandırılmış salamura yeşil zeytinler iki eşit parçaya bölünür. Soğanlar ince ince kıyılır. Nar ekşisi, tuz, pul biber ve yeteri kadar zeytinyağı katılarak karıştırılır. İnce kıyılmış maydanozlar serpilir ve bir kez daha harmanlanarak bol zeytinyağı ile servis yapılır (KK228, KK261).

1.2.4.4. Humus

Malzemeler:

- 1,5 su bardağı nohut
- 5 diş sarımsak
- 1 adet limon suyu
- Yarım bardak tahin
- Yarım bardak zeytinyağı
- 1 tatlı kaşığı tuz
- 1 tatlı kaşığı kimyon
- 1 tatlı kaşığı toz kırmızı biber

Yapılışı:

Nohutlar gecedan ıslatılıp haşlanır. Haşlanan bu nohutlara sarımsak katılarak robottan geçirilir. Macun hâline gelmiş nohutlara zeytinyağı, tahin, kimyon, tuz, toz biber ve limon suyu eklenerek yumuşak bir kıvama gelinceye kadar su ilave edilerek harmanlanır. Servis tabağına alınır. Servis tabağıının üzerine dökölerek maydanoz ve toz biber, kimyon ekildikten sonra isteğe bağılı olarak tereyağı veya zeytinyağılı servis edilir (KK241, KK253).

1.2.4.5. Tarator

Malzemeler:

- 1 çay bardağı tahin
- 4-5 diş sarımsak
- Eşit miktarda su ve limon suyu

- 1 demet maydanoz
- Tuz

Yapılışı:

Geniş ve çukur bir kaba alınan tahin, bir miktar su ve limon suyuyla sürekli çırpılarak açılır. Tahin krema kıvamına gelinceye kadar bu işleme devam edilir. Daha sonra dövülmüş sarımsak, tuz ve çok ince kıyılan maydanoz, karışımın içine eklenerek karıştırılır. Sevis tabağına alındıktan sonra üzerine bir miktar dövülmüş ceviz ve zeytinyağı ile servis edilir (KK227, KK251).

1.2.4.6. Muammara

Malzemeler:

- 10 adet kuru kırmızı baş biber
- 4-5 diş Sarımsak
- 1 adet orta boy soğan
- 1 su bardağı parmak galeta veya kake
- 1 su bardağı ceviz içi
- 1 tatlı kaşığı kimyon
- 2 yemek kaşığı nar ekşisi
- 3 yemek kaşığı sızma zeytinyağı
- Tuz

Yapılışı:

Kırmızı baş (kurutulmuş) biberler, kaynamış suyun içinde iyice yumuşayınca kadar bekletilir. Mutfak robotunun içinde soğan, sarımsak, ceviz, galeta veya kake konur. Yumuşayan kırmızı baş biberlerin suyu iyice sıkıldıktan sonra mutfak robotuna eklenerek macun kıvamına gelene kadar çekilir. Son olarak bir miktar sızma zeytinyağı ile nar ekşisini ilave edip iyice karıştırılır ve tabağa açılıp servis edilir (KK251, KK253, KK261).

1.2.4.7. Mütebbel

Malzemeler:

- 4 adet patlıcan
- Yarım limon
- Bir miktar tereyağı ve zeytinyağı

- 20 g antepfıstığı
- 1-2 diş sarımsak
- 1 adet domates
- 3-4 yaprak taze fesleğen
- Yeteri kadar tuz, karabiber

Yapılışı:

Patlıcanlar közlenip kabukları soyulduktan sonra bıçakla küçük parçalara ayrılır. Akabinde tereyağı bir tavada eritilir ve patlıcanlar, sarımsak ve toz şeker ilave edilir. Tahinle fesleğen ve baharatlar karıştırılıp tavaya eklenir. Zeytinyağıyla servis edilir (KK232, KK241, KK262).

1.2.4.8. Tebbuli (Tabule)

Malzemeler

- 1 su bardağı bulgur
- Zeytinyağı
- 2 demet maydanoz
- 2 adet taze soğan
- 1 adet sivri biber
- 2 adet domates
- 1 adet limon suyu
- Bir tutam nane
- Tuz

Hazırlanışı:

Domatesler soyulup küçük küçük doğranır. İnce bulgur ılık suda 15 dakika bekletildikten sonra ince bir şekilde doğranmış olan maydanoz, taze soğan, domates ve sivri biber ile karıştırılır. Bu karışımın üzerine limon suyu, zeytinyağı, nane ve tuz ilave edilir. Ağzı kapalı bir kaptaki bir müddet dinlendirdikten sonra servis edilir (KK228, KK251, KK262).

1.2.4.9. Mucaddara (Bulgurlu Yeşil Mercimek Mezesi)

Malzemeler:

- 500 g yeşil mercimek
- 2 adet kuru soğan
- Zeytinyağı

- 1 su bardağı bulgur
- Tuz
- Baharatlar (isteğe göre)

Yeşil mercimek, üzerini iki parmak geçene kadar su eklenir ve haşlanır. Bu sırada tavada doğranmış olan kuru soğanlar kavrulur ve haşlanmakta olan mercimeğin içine dökülür ve karıştırıcı yardımıyla püre hâline getirilir. Bulgur da tencereye konur ve şiştikten sonra altı kapatılır. Karışım dinlendirildikten sonra servis edilir (KK232, KK242, KK251).

1.2.4.10. Patlıcanlı Sireysil

Malzemeler:

- 1 su bardağı ince bulgur
- 2 adet patlıcan
- 3 su bardağı su
- 1 kg yoğurt
- Tuz

Yapılışı:

Tencerenin içinde kaynayan suyun içerisine bulgur, küp şeklinde doğranmış patlıcanlar veya kabaklar eklenir. Akabinde soğuma işlemi yapıldıktan sonra yoğurt ilave edilerek karıştırılıp servis edilir (KK227, KK230, KK247).

1.2.5. Tatlı ve Reçeller

Hatay Nusayrilerinin mutfağında et ve et yemekleri çeşitlerine düşkün olunduğu kadar tatlı çeşitlerine de ciddi bir düşkünlük hissedilmektedir. Bilhassa özel gün ve misafir sofralarında yemekten sonra geleneksel tatlı türlerini ikram etmek âdettendir. Tatlı türlerinde de çok ciddi etkileşimlerin görüldüğü söz konusu yörede, özellikle geleneksel anlamda yapılan ve yapılmaya devam eden tatlı türleri çalışmaya alınmıştır.

1.2.5.1. Şam Tatlısı

Malzemeler:

- 1 su bardağı şeker
- 1 su bardağı yoğurt
- 1 su bardağı un
- 2,5 su bardağı irmik

- 1 ay bardağı sıvı yağ
- 1 paket vanilya
- 1 ay kaşığı dolusu karbonat
- 1 ay bardağı kavrulmuş tuzsuz fıstık

Şerbet:

- 2,5 su bardağı şeker
- 2,5 su bardağı su
- 1 dilim limon

Yapılışı:

Derince bir kaptan şeker, yoğurt ve sıvıyağ pürüzsüz bir kıvam alıncaya kadar iyice çırpılır. İrmik, karbonat, vanilya eklenip tekrar ırpılmaya devam edilirken karışımın içine un eklenir. Daha sonra bu karışım, yağlanmış bir tepsiye dökölür. Kabukları soyularak ikiye ayrılan tuzsuz fıstıklar da tepsinin üzerine düzenli bir şekilde dizilir. Önceden ısıtılmış 180 derecelik fırında yaklaşık 45 dk. pişirilir ve şerbeti üzerine dököldükten sonra dinlenmeye bırakılır. Bir müddet sonra servis edilir (KK234, KK250).

1.2.5.2. Kabak Tatlısı

Malzemeler:

- 2,5 kg balkabağı
- 300 g sönmemiş kireç
- 4 litre su

Şerbet:

- 1,5 kg şeker
- 1,5 litre su
- 1 tatlı kaşığı limon tuzu

Yapılışı:

Sönmemiş kireç, derince bir kabın içerisindeki 4 litre suyun içerisine bırakılır ve 1 gün bekletilir. Bal kabağı soyulup çekirdekleri temizlendikten sonra karpuz dilimleri gibi orta kalınlıkta doğranır ve bu dilimler, dinlendirilen kireçli suyun içine bırakılır. Dilimlerin yukarıda kalmaması için gerekirse ağırlık kullanılır. 1 gün sonra çıkarılan dilimler, temiz bir suda iyice yıkanır. Daha sonra bu dilimler çatalla delinerek hazırlanan şerbetin içine atılır. Şerbetin içerisinde kısık ateşte 3 saat kadar pişirilir.

Akabinde dilimler tencereden alınarak 1 gün kadar dinlendirilir. Kabak tatlısı tahin ve dövülmüş cevizle servis edilir (KK228, KK261).

1.2.5.3. Turunç Reçeli

Malzemeler:

- 2,5 kg turunç
- 1 litre su
- 1 adet limon
- 1 kg toz şeker

Yapılışı:

Turunçlar, kabuk kısmındaki beyazlar görünmeyecek şekilde rendelenir. Rendelenen turunçlar dörde bölünerek içleri çıkartılır. Suda haşlanır. İki gün suda bekletilirken bu su, birkaç kez değiştirilir. Daha sonra sarma gibi sarılarak tesbih taneleri gibi iplere dizilir. Bu ipler geniş bir tencerenin içinde kaynamakta olan şurubun içine atılıp reçel kıvamına gelinceye kadar kaynatılır. Son olarak bir adet limon suyu şekerleşmesin diye tencereye katılır. Pişen turunç reçelleri iplerinden çıkarılarak cam kavanozların içine konur ve şerbeti döküldükten sonra ağzı kapatılır. Tüketim süresi 1 yıl kadardır (KK232, KK242, KK262).

1.2.5.4. Ceviz Reçeli

Malzemeler:

- 3 kg taze ceviz
- 15 g karanfil
- 3 kg su
- 40 g çorba kaşığı limon suyu
- 3 kg toz şeker
- 500 g sönmemiş kireç
- 1/2 tatlı kaşığı tarçın

Yapılışı:

Firik (olgunlaşmamış) hâlde koparılan cevizlerin kabukları soyulduktan sonra su dolu bir kapta tatlandırılmak üzere bir hafta kadar bekletilir. Kaptaki su, gün aşırı değiştirilir. Daha sonra bu cevizler, hazırlanan kireç suyuna atılır ve bir gün bekletilip sıcak suda haşlanır. Bu esnada cevizlerin üzeri kaplanacak şekilde şeker, su ve bir parça

da limon suyu eklenir. Bu şekilde 3 saat kadar hafif ateşte pişirilir. Cevizler, tencerede 2 gün bekletildikten sonra cam kavanozlara koyulur ve ağzı sıkıca kapatılır. Tüketim süresi 2 yıl kadardır (KK228).

1.2.6. Diğerleri

Nusayrilere ait etli, sebzeli yemekler dışında değerlendirilen börek, etsiz köfte, yemekleri bu başlık altında verilmiştir.

1.2.6.1. Serimsek (Sembusek)

Malzemeler:

- 4 adet yufka
- 400 g yağsız kuşbaşı et
- 2 adet soğan
- 2 çorba kaşığı margarin
- 1 çay kaşığı tuz
- 1 demet maydanoz

Yapılışı:

Yağsız dana eti iyice kavrulduktan sonra havanda dövülür. Akabinde çok ince kıyılmış soğan, yağda hafifçe öldürülür ve dövülmüş etle beraber tuz, karabiber ve maydanozu eklenip iyice karıştırılır.

Hazır yufkanın araları yağlanarak üçe katlanır ve kenarlarından tekrar katlanarak dikdörtgen hâline getirilir. Dörde bölünen yufkadan toplam 16 parça elde edilmiş olur. Hazırlanmış ve soğutulmuş iç harç, yufkaların içine konur ve yufkalar, üçgen şeklinde katlanıp ve kenarlarını sıkıca bastırılır. Yağlanmış fırın tepsisine dizilen yufkalar fırında pişirilip servis edilir (KK251, KK262).

1.2.6.2. Fella (Bulgur) Köftesi

Malzemeler:

- 1,5 su bardağı köftelik bulgur
- 1 tatlı kaşığı toz kimyon
- 2 litre su
- 1 tatlı kaşığı kırmızı pul biber
- 1 yemek kaşığı domates salçası
- 1 yemek kaşığı biber salçası

- Zeytinyağı
- 1 kahve fincanı un
- 1 yumurta akı
- Tuz

Sos İçin:

- 1 kahve fincanı zeytinyağı
- 3-4 diş sarımsak
- 1 yemek kaşığı biber salçası
- 1 yemek kaşığı domates salçası

Yapılışı:

Bulgur, çukur bir kaba koyulup üzerine kimyon, pul biber, salça, tuz ve sıcak su eklenerek on beş dakika kadar beklenir. Bulgur, yumuşayınca karışım iyice yoğurulmaya başlanır ve içine un, yumurta akı da eklenip yoğrulmaya devam edilir. Karışımdan parçalar koparılıp avcun içinde gülle şekline getirilerek üzerine baş parmakla hafifçe bastırılır. Daha sonra bu parçalar, su kaynayan geniş bir tencerede pişirilir.

Yemeğin sosu için zeytinyağı ısıtılıp ince kıyılmış sarımsaklar kısık ateşte kavrulur. Salçalar eklenerek birkaç dakika daha kavurma işine devam edilir. Hazırlanan sos, köftelerin üzerine dökülerek servis edilir (KK230, KK232, KK253).

SONUÇ

Nusayriliğin temeli, ehlibeyte inanmak ve onları büyük bir âşkla sevmek esasına dayanır. Arap Aleviliği inancına göre, Hz. Muhammet, Gadir Hum'da Hz. Ali'yi yerine vekil ve vasi tayin etmiştir. Onun için Hz. Muhammet'ten sonra onun yerine Hz. Ali geçmesi gerekirken diğer üç halifenin geçmesi, Aleviliğin her kolunda olduğu gibi Nusayrilik kültüründe de kabul edilmemiş ve bu duruma şidetle karşı çıkmıştır.

Nusayriliğin kurucusunun Muhammet bin Nusayr olduğunu iddia etmektedirler. Lâkin bu iddianın doğru olmadığını bu mezhebi tesis edenin bizzat Hz. Ali olduğunu savunanların sayısı da gittikçe artmaktadır. Hz. Ali'ye karşı aşırı tutkuları, onları diğer müslümanlardan ayırır. Alevi inancında çok önemli bir yere sahip olan Hz. Ali, velayet anlayışının temsilcisidir. Bu anlamda yörede Hz. Ali'ye karşı aşırı bir muhabbet beslenmektedir. Gösterilen sevginin boyutunu vurgulama amaçlı bazı destansı hikâyeler de anlatılarak onun velayet, kerâmet ve faziletine dair bazı üstün özelliklere sahip olduğu ifade edilmektedir.

Arap Alevileri, yalnızca kendilerinin kurtuluşa ereceğine inanırlar. Nusayrilikte din, İslam; kitap, Kur'an; Peygamber ise Hz. Muhammet'tir. Mezhepleri Caferi, Hz. Ali ve ehlibeyt tarafları, 12 İmam takipçileridirler. Taşkına, yanlışa yer yoktur. Şehadet, hac, namaz, oruç, zekât, tevhit, imamet vardır ve haktır.

Sosyo-kültürel bağlamda bâtinî bir karaktere sahip olan Nusayri mezhebinin inançlarının ortaya konulması daha çok mezhepten ayrılan bazı şahsiyetlerin kaleme aldıkları eserler vasıtasıyla mümkün olmuştur. Günümüzde Türkiye'de yaşayan Nusayrilerin bu eserlerde geçen hususları reddetmeleri, Nusayrilerin özellikle ulûhiyet anlayışı, bu mezhebe diğer fırkalardan tamamen ayrı bir hüviyet kazandırmıştır. Hatay yöresi Arap Alevileri, çok farklı inanç ve etnik kimliği bünyesinde barındıran ülkemizde, diğer Aleviler'de de olduğu gibi inançsal örgütlenmelerinin gizliliğinden dolayı yıllarca farklı anlaşılmış ve önyargıları aşamayan ifadelerle maruz kalmışlardır.

Hatay Nusayriliği, genel hatlarıyla etnik, dilsel ve dinsel temelleri olan bir gubu ifade etmektedir. İlgili bu öğeleri birbirinden bağımsız olarak düşünme imkânı yoktur. Çünkü Arap Aleviliğinde dil, aradan çıkartıldığında Nusayrilik tam anlamıyla bir çıkmaza girer. Bu açıdan Arapça'nın Arap Alevilerinde yaşatılması yaşatılması çok önemlidir. Lakin Günümüz Hatay Nusayrilerinde Arapça konuşma oranı gittikçe düşmektedir. Yeni nesillere öğretilmeme eğilimi vardır. Arapça yazmayı ve okumayı

çoğunlukla şeyhler ve Kur'an okuyan Nusayriler bilir. Unutulmalıdır ki dil, kültürel sürekliliğin devamını sağlar. Hiç şüphesiz bu esaslar geleneksel Alevi yaşamında geçerli olmuştur. Zaman içerisinde sosyo-ekonomik yaşamın değişmesine paralel olarak toplumun ihtiyaçları da değişmektedir. Tarihsel ve sosyal koşullar, Alevi inanç ilke ve uygulamalarının gerektiği gibi güncellenmesine olanak tanımamış ve sonuçta toplumsal yapı ile inanç ilkeleri arasında uyumsuzlukların ortaya çıktığı görülmüştür. Bugün yapılması gereken Aleviliğin inanç ilke ve uygulamalarının günümüz koşullarına uygun olarak objektif bir bakış açısıyla yeniden yorumlanması gerekmektedir.

Hatay yöresi Arap Aleviliğinin kendine özgü bir sosyal yapısı olduğu görülmektedir. Nusayriler birçok farklı kültür yapısı (Arap, Fransız, Türk) ile temas ve etkileşim hâlinde olmalarından dolayı farklı kültür unsurları ile bir arada yaşayabilme becerisi gösteren topluluk, onların kültürel unsurları ve inanç yapılarından etkilendikleri gibi hakaretlere ve iftiralara maruz kalmışlardır. Dinî önderlik (şeyhlik) tamamen soya bağlı bir olarak işleyen bir statü olup günümüzde de babadan oğula geçerek varlığını devam ettirmektedir. Türk kültürü içinde yaşayan ve Cumhuriyet rejimi tarafından müslüman nüfus olarak kabul edilen topluluğun eğitim-öğretim faaliyetlerine gereken önem verilmiştir. Günümüzde yeni nesil, okullaşma oranının da artmasıyla birlikte Türkçe konuşmakta, bu gelişmeyi yaşlı kuşak, gençlerin Arapça bilmemelerini gerekçe göstererek kendi sosyo-kültürel yapıları için önemli bir sorun olarak görmektedir. Arap Alevilerinin içe kapanık yapısı son yıllarda değişikliğe uğramaya başlamıştır. Emperyalizmin halklara dayattığı kozmopolit kültür, Arap Alevilerinde de etkisini göstermekte gelenek, görenek ve yaşam tarzında da bir bozulmaya yol açmaktadır. Toplumsal dayanışma, paylaşım, yerini giderek bencillığe, her şeyin maddiyat olarak görülmesine bırakmaktadır. Nusayriler eskiden daha kapalı bir toplum düzenine sahipken günümüzde kendilerini ifade edebilecekleri daha rahat bir ortam bulmaları neticesinde yavaş yavaş dışarı açılmaya başlamışlardır.

Bâtini karakterli firkalarda ortak olarak görülen husus, bunların genel olarak çift hayatlarının olmasıdır. Yani birisi, kendi içlerinde ve çevrelerinde yaşadıkları ve yaşattıkları hayat seyri, diğeri de toplum içinde yaşamaları itibarıyla toplumsal hayatlarıdır. Nusayrilerin dinî görüşleri İslamî yapılardan kaynaklanmakla beraber bâtini tevillere dayanmakta Tenasüh ve ruh göçüne inanmaktadırlar. Hatay yöresi Arap Alevileri, Ali'ye inanan Nusayrilerin ruhla, hareket yoluyla yıldızlar hâline dönüşerek

nurlar âlemine yükseleceğini; Nusayri olmayanların ruhlarının ise, hayvan cesetlerine girereceğini ifade ederler. Nusayriler, birçok bilim adamının yanlı bir şekilde ileri sürdüğü gibi Ali'yi Tanrı olarak kabul etmezler. Arap Alevileri Ali'nin bulunduğu yer konusunda iki guba ayrılırlar. Haydarilere göre Ali, göktedir. Güneş Muhammet'i, Ay da Selman'ı temsil eder. Ali, güneşte oturmaktadır. Bu yüzden bunlara “*Şemsiler*” de denilmektedir. İkinci kol olan Kilazilere göre ise Ali'nin yeri Ay'dır. Bu yüzden bunlara da “*Kameriler*” ismi verilmektedir.

Nusayriler, inanışlarından dolayı kimi zaman baskı ve aşağılamaya maruz kalmışlardır. Her ne sebeple olursa olsun, ehlibeyt yolundan dönmeyip ibadetlerini, törenlerini, geleneklerini gizlilik içinde yürütmüşlerdir. Sır tutmayı zorunlu ve kutsal sayıp zamanı geldiğinde topluluğun her üyesini sınavdan geçirmişlerdir. Nusayri bireylere “*cemaate ilişkin sırları saklayacağına, kurallara, ahlâk ve öğretiyeye uyacağına*” dair defalarca yemin ettirilmiştir. Bugün için özellikle Hatay, Antakya, İskenderun, Samandağ, Adana, Mersin, Tarsus gibi Akdeniz kıyı şeridinde yüzyıllardır yaşamlarını hoşgörü anlayışına bağlı olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Pekçok kişinin “*Fellahlar*”, bazılarının “*Arap uşakları*”, ifadeleriyle tanınan ve çok az kimsenin de “*Nusayriler*” ya da “*Arap Alevileri*” dediği cemaatin yaşadığı bu topraklarda sırlar hâlâ kendisini sürdürmekte ve cemaatin üyelerine verilmeye devam edilmektedir.

Arap Alevilerinin çok zengin dinsel, kültürel miraslarının ve birikimlerinin olduğu bayramlarının çeşitliliğinden anlaşılmaktadır. Nusayrilerin tarihin bazı dönemlerinde İslamî muhafazakâr gupların telkinleri ve bölgede hâkim devletlerin baskıları nedeniyle Sünni mezhebini benimsemeye zorlandıkları kaydedilmiştir. Nusayriler, inançlarını günümüze kadar gizlice uygulamışlardır. Bu gizlilikteki amaç inancın kuşaklar arası aktarımını en kontrollü bir şekilde sağlamak ve mevcut baskılardan mümkün olduğunca korunmaktır. Nusayrilerin baskılardan korunma ve inancın devamlılığını kuşaklar boyu sağlama yöntemleri bulunmaktadır. Bunlar arasında “*sır saklama (gizlilik)*”, amcalık kurumu ve bayramların çok çeşitli oluşu gibi özellikler önemli yer tutmaktadır. Genel anlamıyla Arap Aleviliği yani Nusayrilik, bir tarikat, mezhep ya da fırka değildir. Ehlibeyt'in beyanı doğrultusunda İslamı, kendi yorumlarıyla yaşamaya çalışan gelmiş geçmiş bütün peygamberleri sevmek ve kutsal kitaplara inanan bir olguyla tanımlanabilir. Alevi, gönül veya kalp kırmaz. “*Senin dinin sana, benim dinim bana*” anlayışıyla din, dil, ırk, mezhep ve cinsiyet ayrımı

yapmaksızın yetmiş iki millete aynı göz ile bakar. Yetişmiş oldukları cemaat tarafından kendilerine aktarılan inanç yapılarını kendi icrasal ayin uygulamalarıyla Tanrı'ya karşı kulluk görevini yerine getirir ve yaşamlarının her evresinde yaratılmış olan canları yürekten sever ve bu canların hepsine saygı duyarlar.

Nusayriler, Arap asıllıdırlar; onlar ne Hristiyan ne de Fars asıllıdır. Her zaman İslam'a bağlı ve müslümanların öncülerinden olmuş, din ve imana gönülden bağlı kalmışlardır. Nusayriler, Sünnilerle çok büyük farkları olmadığını sık sık vurgulamakta iseler de, belli başlı alanlarda farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu durumda doğru olan Nusayrilerin kendilerini diğerleri üzerinden anlatmaları değil; özgün, müstakil ve farklı olduklarını söylemeleridir. Alevi itikât ve ibadetlerinin yabancı kaynaklarda değil de eski Türk dininde aramak gerekir. Eski Türk din kalıntılarının, halk inanışları içinde, örf-âdetler hâlinde yaşaması, müslümanlığa hiç bir zarar vermez; aksine, müslümanlıktan uzaklaşmak tehlikesi ile karşı karşıya bulunanları, İslamiyetin sinesine çeker. Sağlam bir din ve millî kültür politikası bağlamında Alevi zümrenin küstürülmesinin hiçbir anlamı ve yararının olmayacağı âşikardır. Bu noktada asıl önemli olan unsurun Alevilik ve Sünnilikten önce müslümanlığın geldiği bilinmeli ve unutulmamalıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde inanç sistemleri ve Arap Aleviliğinin dinî yapılarıyla ilgili genel bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kaynak kişilerden derlenen ve çoğu anonim bir yapıda olan halk anlatmalarında Nusayri kültürü ve kimliğinin birçok özelliği (coğrafya, inanç, dünya görüşü, kader anlayışı, vb.) kendisini göstermektedir. Masal, efsane ve memoratlar, anlatmaya dayalı önemli türler olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili anlatılardan özellikle efsane ve memoratlar, söz konusu zümrenin dinî inaçlarını tespit etmek açısından önemlidir. Zaten Nusayrilerde yer alan tenasüh anlayışı ve inancı, kaynak kişilerden yapılan derlemelerden de hareketle derin ve köklü bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Özgün bir yapıya sahip olan tenasüh inancı, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bâtını bir anlayışa bağlı olarak tüm gizliliğiyle yaşatılmakta ve savunulmaktadır.

Çalışmanın anonim şiir bahsinde ise Nusayrilerden derlenen Arapça türküler, onların ne derece eğlence ve sanata düşkün olduklarını göstermektedir. Günlük hayatlarının büyük bir bölümünde gerek hareketli gerekse de hafif türkülerini severek

dinlemekte ve hatta bu türkölere kimi zaman eşlik ederken kimi zaman bizzat icra etmektedirler. Ana dillerinin Arapça olan Nusayriler, her ne kadar Türkçe türköl dinleseler de aslen Arapça türköllele çoşup duygulanmaktadır. Çünkü ilgili zümreye göre Arapça türköl daha içten ve anlamlı gelmektedir. Sabahın erken saatlerinden akşamın geç saatlerine kadar gerek evde gerek arabada veya işte bıkip usanmadan Arapça müzik dinlemeleri Arap Alevilerinin duygusal ve vazgeçilmez bir müzik ruhuna sahip olduklarını ifade eder.

Çalışmanın dördüncü bölümü, söz konusu sahadan derlenen kalıplaşmış sözlere ayrılmıştır. Nusayrilerden derlenen kalıplaşmış sözlere (Atasözü, bilmece, alkış, vb.) bakıldığında Türk kültürüyle ortak duyguların paylaşıldığı görülecektir. Bu durum aslında Mevlana'nın "*Aynı dili konuşanlar değil, aynı duyguyu paylaşanlar anlaşıır.*" görüşünü bir kez daha doğrulayıp kanıtlamaktadır. Çünkü Nusayriler, söz konusu malzemeleri Arapça icra etseler de duygunun bir dili olmadığı için ortak anlayış ve beklentiler ön plana çıkmaktadır.

Çalışmanın beşinci bölümünde yer alan geçiş dönemleri bahsinde yer alan doğum, evlenme ve ölüm gelenekleri ve bu bağlamdaki alt başlıkların büyük bir bölümünün Türkiye Türklerinden çok da farklı olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak Nusayrilere özgün özelliklerin de varlığını ifade etmekte yarar vardır. Mesela dış hediği geleneğinde yer alan inançlar, dikkat çekici bir yapıdadır. Özellikle tenasüh anlayışı ve inancından hareketle ölüm inançları ve ritüellerinde cenaze namazından, kefenleme işlemine kadar büyük farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkların başında beş tekbir olan cenaze namazı, kefenin parçaları ve gömme şekilleri söylenebilir.

Çalışmanın bayram, tören ve kutlamalar bahsi derlemede en çok zorlanılan bölümlerden birisi olmuştur. Çünkü bätini bir yapıya sahip olan Arap Aleviliğinde yıl içerisinde kutlanılan bayramlar 150-200 arası olmasına rağmen bayramları yapma nedenleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir sır gibi bilinip kabul edildiğinden konuyla ilgili derin bilgilere ulaşılammıştır. Çünkü ilgili zümre, yanlış anlaşılma tedirginliklerini her fırsatta dile getirmişlerdir. Hâl böyleyken bayram icraları detaylı incelenememiş; ancak bayramların adı ve listesi verilmiş ayrıca Nusayri kültürü için çok büyük bir yere ve öneme sahip olan Gadir Hum ve Fıraş/Feraş bayramları ele alınıp incelenmiştir.

Yedinci bölümde yer alan halk inanışları bölümünde özgün tespitlerle karşılaşmıştır. İlgili yörede yapılan alan çalışmasında halk inanışlarının özellikle orta yaş ve üzeri insanlardan derlenmesi, Nusayrilerin genç nüfusunun bu tür gelenekleri öğrenmediği ve yaşamadığı sonucunu doğurmaktadır. Aslında sahada tespit edilen halk inançlarının büyük bir bölümünün Şamanist dönemden kaynaklanıp günümüzde farklı özelliklere bürünerek devam ettiği tespit edilmiştir.

Çalışmanın son bölümünü teşkil eden sekizinci bölümde Hatay yöresi Arap Alevilerinin mutfak kültürleri ve sofrada adaplarında yer alan kültürün İslamî-Arap esintilerinden kaynaklandığı görülmektedir. Özellikle sofrada adaplarında yaşlıya verilen öncelik ve hürmetten dolayı çoğu zaman ataerki kimi zaman da anaerki (yaşlı olmak şartıyla) bir yapıda oldukları anlaşılmaktadır. Yemek kültüründe yer alan etkileşimler doğal karşılansa da yemeğin isimlerinden bayramlarda yapılan kutsal Hirise yemeklerine kadar geleneksel bir yemek anlayışlarının var olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, sosyal hayata ilişkin araştırmalarda sağlıklı bilgiler elde etmek için, sosyo-kültürel unsurların tarihi temellerini detaylı bir biçimde bilmek gerekir. Çünkü bu unsurlar rastgele değil, bir tarihî süreç sonucunda ortaya çıkmaktadırlar. Dar bir çerçevede tarihi temellere ve mukayeseye dayanmayan araştırma sonuçları kapalı sosyal grupların daha da kapanmalarına neden olarak onlar da az veya çok azınlık psikolojisinin oluşmasına yol açmaktadır. Bu durum da sosyal uyum, sosyal bütünleşme ve sosyal barışı olumsuz etkileyecektir. Kuşkusuz her dinî hareket ve grup gibi Nusayriler de tarih içerisinde birçok dönüşüm geçirmiştir.

Zaman içerisinde sosyo-ekonomik yaşamın değişmesine paralel olarak toplumun yaşam tarzı, kültürel bakış açısı ve ihtiyaçları da değişmektedir. Tarihsel ve sosyal koşullar Alevi inanç ilke ve uygulamalarının geçmişten aktarıldığı aslî şekliyle güncellenmesine olanak sağlamamış ve sonuç olarak toplumsal yapı ile inanç ilkeleri arasında uyumsuzlukların ortaya çıktığı görülmüştür. Bugün yapılması gereken Aleviliğin inanç ilke ve uygulamalarının günümüz koşullarına uygun olarak yeniden yorumlanması ve sentezlenmesi gerekmektedir. Böylelikle Alevi inanç ilke ve uygulamaları genç kuşağa aktarılmış ve devamlılığı sağlanmış olacaktır. Aksi takdirde kuşaklar arasındaki bağ koparak yeni nesle aktarma ve yaşatma sekteye uğrayacaktır.

KAYNAK KİŞİLER

- KK1. Mahmut Reyhani, 94 yaşında, Okur-yazar, Şih, İskenderun, Görüşme Tarihi 04.05.2014
- KK2. Nasreddin Eskiocak, 75 yaşında, Okur-yazar, Şih, Harbiye, Görüşme Tarihi 12.08.2014
- KK3. Hasan Yeniocak, 82 yaşında, Okur-yazar, Şih, Harbiye, Görüşme Tarihi 12.08.2014
- KK4. Nurettin Reyhani, 87 yaşında, Okur-yazar, Şih, Gözcüler, Görüşme Tarihi 27.11.2013
- KK5. Zeynettin Yatkın, 56 yaşında, Okur-yazar, Şih, Harbiye, Görüşme Tarihi 25.12.2013
- KK6. Süleyman Altın, 82 yaşında, Okur-yazar değil, Şih, Gözcüler, Görüşme Tarihi 20.09.2013
- KK7. Tahsin Yılmaz, 53 yaşında, Okur-yazar, Şih, Antakya, Görüşme Tarihi 15.02.2015
- KK8. Ali Nur, 57yaşında, Okur-yazar, Serinyol, Görüşme Tarihi Görüşme Tarihi 14.08.2014
- KK9. Davut Tüm kaya, 54 yaşında, Okur-yazar, Şih, Nardüzü, Görüşme Tarihi 27.06.2014
- KK10. Hüseyin Şanlı, 46 yaşında, Okur-yazar, Şih, Karaağaç, Görüşme Tarihi 05.01.2014
- KK11. Haşim Tüm kaya, 32 yaşında, Okur-yazar, Şih, Nardüzü, Görüşme Tarihi 27.06.2014
- KK12. Mahmut Tüm kaya, 41 yaşında, Okur-yazar, Şih, Samandağ, Görüşme Tarihi 11.03.2014
- KK13. Nesibe (Soy ismini vermek istememiştir.), 75 yaşında, Okur-yazar değil, Üçgüllük, Görüşme Tarihi 14.10.2013
- KK14. Süleyman (Soy ismini vermek istememiştir.), 82 yaşında, Okur-yazar değil, Üçgüllük, Görüşme Tarihi 02.12.2013
- KK15. Muazzez Irmak, 78 yaşında, Okur-yazar, Hatun, Görüşme Tarihi 23.08.2014

- KK16. Sevim Uysal, 60 yaşında, Okur-yazar, Gülcihan, Görüşme Tarihi
29.12.2014
- KK17. Hülya Uysal, 55 yaşında, Okur-yazar, Gülcihan, Görüşme Tarihi
02.01.2015
- KK18. Leyla Azad, 58 yaşında, Okur-yazar, Madenli, Görüşme Tarihi
27.09.2013
- KK19. Şükran Uysal, 61 yaşında, Okur-yazar, Arsuz, Görüşme Tarihi
24.11.2013
- KK20. Suham Seven, 60 yaşında, Okur-yazar, Üçgüllük, Görüşme Tarihi
27.12.2013
- KK21. Mehmet Yuva, 54 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi
02.03.2014
- KK22. Yusuf ARI, 55 yaşında, Okur-yazar, Gökmeydan, Görüşme Tarihi
05.05.2014
- KK23. Mesrura Güder, 65 yaşında, Okur-yazar, Gökmeydan, Görüşme Tarihi
12.06.2014
- KK24. Medina Karali, 62 yaşında, Okur-yazar, Madenli, Görüşme Tarihi
19.05.2014
- KK25. Döne Öz, 55 yaşında, Okur-yazar, Subaşı, Görüşme Tarihi 20.05.2014
- KK26. Selva Sürmeli, 47 yaşında, Okur-yazar, Akarca, Görüşme Tarihi
05.03.2014
- KK27. Dudu Sayman, 65 yaşında, Okur-yazar, Avcılar Suyu, Görüşme Tarihi
21.04.2014
- KK28. Sıla Devir, 69 yaşında, Okur-yazar değil, Tomruksuyu, Görüşme Tarihi
14.11.2013
- KK29. Selen Kütük, 79 yaşında, Okur-yazar değil, Büyükdere, Görüşme Tarihi
02.11.2013
- KK30. Helin Yılmaz, 80 yaşında, Okur-yazar, Hatun, Görüşme Tarihi
17.02.2014
- KK31. Zübeyde Kayık, 55 yaşında, Okur-yazar, Gülcihan, Görüşme Tarihi
07.02.2015

- KK32. Selen Saygılı, 49 yaşında, Okur-yazar, Kurtbağı, Görüşme Tarihi 18.09.2014
- KK33. Ebubasir Orakçı, 82 yaşında, Okur-yazar değil, Tekebaşı, Görüşme Tarihi 16.06.2014
- KK34. Abdullah Gökçe, 79 yaşında, Okur-yazar, Çetillik, Görüşme Tarihi 4.12.2014
- KK35. Hikmet Kuru, 69 yaşında, Okur-yazar değil, Kozaklı, Görüşme Tarihi 09.11.2013
- KK36. Kadir Faygan, 72 yaşında, Okur-yazar, Çetillik, Görüşme Tarihi 08.12.2014
- KK37. Ayşe Gözüküçük, 65 yaşında, Okur-yazar, Subaşı, Görüşme Tarihi 28.03.2014
- KK38. Neriman Topal, 68 yaşında, Okur-yazar değil, Kurtbağı, Görüşme Tarihi 18.02.2015
- KK39. Zeynep Tokgöz, 65 yaşında, Okur-yazar, Akarca, Görüşme Tarihi 05.08.2014
- KK40. Osman İlhan, 70 yaşında, Okur-yazar, Madenli, Görüşme Tarihi 20.05.2014
- KK41. Halide Görür, 65 yaşında, Okur-yazar, Madenli, Görüşme Tarihi 24.05.2014
- KK42. Acibe Çakmak, 65 yaşında, Okur-yazar, Üçgüllük, Görüşme Tarihi 05.11.2014
- KK43. Remziye Barı, 63 yaşında, Okur-yazar değil, Güzelköy, Görüşme Tarihi 14.12.2013
- KK44. Fırat Cütil, 58 yaşında, Okur-yazar, Güzelköy, Görüşme Tarihi 17.12.2013
- KK45. Faruk Tok, 52 yaşında, Okur-yazar, Şarkkonak, Görüşme Tarihi 26.08.2014
- KK46. Fadime Arsuzoğlu, 65 yaşında, Okur-yazar, Karaağaç/Gürsel, Görüşme Tarihi 23.09.2013
- KK47. Cemile Kayır, 65 yaşında, Okur-yazar, Höyük, Görüşme Tarihi 26.12.2014

- KK48. Şevket (Soy ismini vermek istememiştir.), 52 yaşında, Okur-yazar, Höyük , Görüşme Tarihi 01.12.2014
- KK49. Ali Yeral, 51 yaşında, Şih, Okur-yazar, Serinyol, Görüşme Tarihi 23.09.2014
- KK50. Yahya Uyanık, 84 yaşında, Okur-yazar, Gökmeydan, Görüşme Tarihi 26.12.2013
- KK51. Mehmet Kart, 65 yaşında, Okur-yazar, Akçalı, Görüşme Tarihi 17.12.2013
- KK52. Sami Korkmaz, 58 yaşında, Okur-yazar, Arsuz/Konarlı, Görüşme Tarihi 15.05.2014
- KK53. Cevat Bal, 68 yaşında, Okur-yazar değil, Arsuz/Konacık, Görüşme Tarihi 19.06.2014
- KK54. Osman Kara, 71 yaşında, Okur-yazar, Koyunoğlu, Görüşme Tarihi 11.09.2013
- KK55. Nilgün Kara, 68 yaşında, Okur-yazar değil, Yaylıca, Görüşme Tarihi 25.11.2013
- KK56. Kezban Topal, 79 yaşında, Okur-yazar değil, Sinanlı, Görüşme Tarihi Görüşme Tarihi 05.09.2013
- KK57. İbrahim Baltacı, 81 yaşında, Okur-yazar, Nardüzü, Görüşme Tarihi Görüşme Tarihi 16.04.2014
- KK58. Mustafa İlhanogulları, 75 yaşında, Okur-yazar değil, Şarkkonak, Görüşme Tarihi 07.03.2014
- KK59. Recep Bal, 68 yaşında, Okur-yazar, Defne, Görüşme Tarihi 07.03.2014
- KK60. Murat Sürme, 62 yaşında, Okur-yazar, Madenli, Görüşme Tarihi 17.03.2014
- KK61. Fatma Tuzcu, 71 yaşında, Okur-yazar, Akçalı, Görüşme Tarihi 17.05.2014
- KK62. Rabia Zevzik, 82 yaşında, Okur-yazar değil, Karaağaç, Görüşme Tarihi 20.11.2013
- KK63. Songül Derebaşı, 79 yaşında, Okur-yazar değil, Sinanlı, Görüşme Tarihi 17.05.2014

- KK64. Şive Mansur, 61 yaşında, Okur-yazar değil, Günyazı, Görüşme Tarihi 08.10.2013
- KK65. Atakan Mansur, 65 yaşında, Okur-yazar, Çetillik, Görüşme Tarihi 12.10.2013
- KK66. Süleyman Arı, 65 yaşında, Okur-yazar, Konarlı, Görüşme Tarihi 01.02.2014
- KK67. Efe Can Aksu, 51 yaşında, Okur-yazar, Konacık, Görüşme Tarihi 02.02.2014
- KK68. Ali Reyhan, 61 yaşında, Okur-yazar, Karaağaç, Görüşme Tarihi 13.03.2015
- KK69. Mehmet Aslan, 32 yaşında, Okur-yazar, Şıh, Gözcüler, Görüşme Tarihi 24.09.2013
- KK70. Rıza Akarsu, 55 yaşında, Okur-yazar, Akarca, Görüşme Tarihi 13.01.2014
- KK71. Seval Soylu, 71 yaşında, Okur-yazar, Karaağaç, Görüşme Tarihi 30.09.2013
- KK72. Yusuf Gelegen, 59 yaşında, Okur-yazar, Hacıahmetli, Görüşme Tarihi 16.01.2014
- KK73. Ali Balaban, 60 yaşında, Okur-yazar, Gülcihan, Görüşme Tarihi 19.10.2013
- KK74. Zehra Tokcan, 57 yaşında, Okur-yazar değil, Gökmeydan, Görüşme Tarihi 24.01.2014
- KK75. Hayriye Kaya, 49 yaşında, Okur-yazar, Arsuz, Görüşme Tarihi 03.02.2014
- KK76. Gülcan Uslu, 71 yaşında, Okur-yazar değil, Höyük, Görüşme Tarihi 12.04.2014
- KK77. Şehlevent Tuz, 58 yaşında, Okur-yazar, Pirinçlik, Görüşme Tarihi 28.01.2014
- KK78. Mehmet Can Özdemir, 68 yaşında, Okur-yazar, Çetillik, Görüşme Tarihi 07.07.2014
- KK79. Ahmet Gülmen, 61 yaşında, Okur-yazar, Şıh, Gökmeydan, Görüşme Tarihi 18.11.2013

- KK80. İsmail Karagöz, 65 yaşında, Okur-yazar, Arsuz/Gözcüler, Görüşme Tarihi 17.09.2013
- KK81. Samet Kaygan, 64 yaşında, Ortaokul mezunu, Arsuz/Höyük, Görüşme Tarihi 29.09.2013
- KK82. Deniz Dişli, 58 yaşında, Okur-yazar, Tekebaşı, Görüşme Tarihi 19.02.2014
- KK83. Nurgül Boğaz, 56 yaşında, Ortaokul mezunu, Hacıahmetli, Görüşme Tarihi 13.06.2014
- KK84. Dabğuni Akçalı, 68 yaşında, Okur-yazar değil, Akarca, Görüşme Tarihi 16.07.2014
- KK85. Didem Çamlı, 72 yaşında, Okur-yazar, Akçalı, Görüşme Tarihi 08.12.2013
- KK86. Buse Irmak Tekerlioğulları, 72 yaşında, Okur-yazar, Akçalı, Görüşme Tarihi 02.11.2014
- KK87. Çilem Boncuk, 58 yaşında, Okur-yazar, Koyunoğlu, Görüşme Tarihi 17.11.2014
- KK88. Betül Ökçeli, 65 yaşında, Okur-yazar, Konarlı, Görüşme Tarihi 07.09.2014
- KK89. Baran Summak, 55 yaşında, Okur-yazar, Karaağaç/Gürsel, Görüşme Tarihi 20.07.2014
- KK90. Semra Kayık, 62 yaşında, Okur-yazar, Sinanlı, Görüşme Tarihi 02.03.2015
- KK91. Vahide Topak, 68 yaşında, Okur-yazar değil, Subaşı, Görüşme Tarihi 03.06.2014
- KK92. Filiz Karahanlı, 59 yaşında, Okur-yazar, Çetillik, Görüşme Tarihi 01.06.2014
- KK93. Feriha Topuz, 59 yaşında, Okur-yazar, Hatun K., Görüşme Tarihi 21.10.2014
- KK94. Abdullah Binnur, 68 yaşında, Okur-yazar, Uzunbağ, Görüşme Tarihi 21.10.2014
- KK95. Abdurrahman Topukyay, 71 yaşında, Okur-yazar, Yaylıca, Görüşme Tarihi 04.06.2014

- KK96. Enes Kağanlı, 62 yaşında, Okur-yazar, Defne, Görüşme Tarihi 18.03.2015
- KK97. Adem (Soy ismini vermek istememiştir.), 53 yaşında, Okur-yazar, Gözcüler, Görüşme Tarihi 02.04.2015
- KK98. Senan Ateş, 68 yaşında, Okur-yazar, Madenli, Görüşme Tarihi 04.07.2014
- KK99. Aykut Demircioğlu, 59 yaşında, Okur-yazar, Arsuz/Gözcüler, Görüşme Tarihi 26.10.2013
- KK100. Münir Kartık, 58 yaşında, Okur-yazar, Hacıahmetli, Görüşme Tarihi 20.03.2014
- KK101. Nuriye Haruncu, 61 yaşında, Okur-yazar değil, Kozaklı, Görüşme Tarihi 18.07.2014
- KK102. Atilla Duyar, 62 yaşında, Okur-yazar, Sinanlı, Görüşme Tarihi 18.07.2014
- KK103. Şemsi Karaböcek, 78 yaşında, Okur-yazar değil, Akarca, Görüşme Tarihi 12.10.2014
- KK104. Fatma Karataş, 61 yaşında, Okur-yazar, Şarkkonak K., Görüşme Tarihi 12.10.2014
- KK105. Esra Örgülü, 51 yaşında, Okur-yazar, Madenli, Görüşme Tarihi 06.10.2014
- KK106. Çiçek Yolcu, 58 yaşında, Okur-yazar, Akçalı, Görüşme Tarihi 26.10.2014
- KK107. Nahide Albayrak, 62 yaşında, Okur-yazar değil, Aknehir, Görüşme Tarihi 08.10.2014
- KK108. Sevgi Kalaycı, 62 yaşında, Okur-yazar değil, Aknehir, Görüşme Tarihi 08.10.2014
- KK109. Nadire Boz, 55 yaşında, Okur-yazar değil, Koyunoğlu, Görüşme Tarihi 29.08.2014
- KK110. Hüseyin Boz, 65 yaşında, Okur-yazar, Çetillik, Görüşme Tarihi 04.03.2015
- KK111. Sabahattin Koçarlı, 68 yaşında, Okur-yazar, Kuşalanı, Görüşme Tarihi 04.09.2014

KK112. Zeyüfun Ahmar, 81 yaşında, Okur-yazar değil, Gökmeydan, Görüşme Tarihi 01.03.2014

KK113. Ese Sabahoğulları, 80 yaşında, Okur-yazar değil, Üçgüllük, Görüşme Tarihi 03.07.2014

KK114. Akil (Soy ismini vermek istememiştir.), 78 yaşında, Okur-yazar değil, Hatun , Görüşme Tarihi 27.03.2015

KK115. Bedia BALTACI, 55 yaşında, Okur-yazar değil, Günyazı, Görüşme Tarihi 21.09.2014

KK116. Gaye (Soy ismini vermek istememiştir.), 51 yaşında, Okur-yazar, Gözcüler, Görüşme Tarihi 16.11.2013

KK117. Gizem (Soy ismini vermek istememiştir.), 59 yaşında, Okur-yazar, Nardüzü, Görüşme Tarihi 10.07.2014

KK118. Gönül Mazman, 55 yaşında, Okur-yazar, Şarkkonak, Görüşme Tarihi 21.06.2014

KK119. Sezen Mazaman, 50 yaşında, Okur-yazar, Küçük Dalyan, Görüşme Tarihi 15.04.2015

KK120. Elif Güler, 57 yaşında, Okur-yazar, Arsuz, Görüşme Tarihi 26.07.2014

KK121. Edibe Maraşlı, 77 yaşında, Okur-yazar değil, Karaksı, Görüşme Tarihi 20.12.2014

KK122. Kadriye Ateş, 50 yaşında, Okur-yazar, Harbiye, Görüşme Tarihi 05.02.2015

KK123. Fatma Çiçek, 50 yaşında, Okur-yazar, Değirmenköy, Görüşme Tarihi 04.01.2014

KK124. Yusuf Gök, 73 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi 12.11.2013

KK125. Semira Sayılır, 60 yaşında, Okur-yazar, Arsuz, Görüşme Tarihi 20.11.2014

KK126. İsmet Gümüş, 46 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi 22.10.2013

KK127. Gülbeyaz (Soy ismini vermek istememiştir.), 42 yaşında, Okur-yazar, Döver Köyü/Antakya, Görüşme Tarihi 11.10.2013

- KK128. İlmittin Bucak, 58 yaşında, Okur-yazar Karaksı, Görüşme Tarihi 31.01.2015
- KK129. Abdullah Tuncay, 76 yaşında, Okur-yazar, Tavla, Görüşme Tarihi 27.02.2015
- KK130. Adil Eras, 78 yaşında, Okur-yazar, Yaylıca, Görüşme Tarihi 06.12.2014
- KK131. Abdullah Çeker, 44 yaşında, Okur-yazar, Aknehir, Görüşme Tarihi 23.08.2013
- KK132. Meriç Bulgurcu, 35 yaşında, Okur-yazar, Değirmenbaşı, Görüşme Tarihi 01.09.2013
- KK133. Sabahattin ... (Soy ismini vermek istememiştir.), 56 yaşında, Okur-yazar, Koyunoğlu, Görüşme Tarihi 08.02.2014
- KK134. Ahmet (Soy ismini vermek istememiştir.), 65 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi 04.12.2013
- KK135. A. G. (Ad ve Soyadını vermek istememiştir.), 33 yaşında, Okur-yazar, Hıdırbey, Görüşme Tarihi 09.02.2015
- KK136. Ali (Soy ismini vermek istememiştir.), 65 yaşında, Okur-yazar, Harbiye, Görüşme Tarihi 21.07.2014
- KK137. İhsan Bulgurcu, 71 yaşında, Okur-yazar, Kuşalanı, Görüşme Tarihi 11.10.2013
- KK138. Anter Çolak, 30 yaşında, Okur-yazar Antakya, Görüşme Tarihi 06.12.2013
- KK139. Nizam (Soy ismini vermek istememiştir.), 47 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi 31.01.2015
- KK140. Emine Sayın, 65 yaşında, Okur-yazar, Günyazı Köyü, Görüşme Tarihi 23.12.2013
- KK141. Suat Yeşilkaya, 42 yaşında, Okur-yazar, Hıdırbey, Görüşme Tarihi 31.01.2014
- KK142. Gönül Zeyfeğlu, 46 yaşında, Okur-yazar, Tavla, Görüşme Tarihi 22.02.2015
- KK143. Nesibe Deveci, 54 yaşında, Okur-yazar, İskenderun, Görüşme Tarihi 22.12.2013

- KK144. Gül Gezin, 45 yaşında, Okur-yazar, Üçgüllük, Görüşme Tarihi 28.09.2014
- KK145. Zeki Kapan, 53 yaşında, Okur-yazar, Hacıahmetli, Görüşme Tarihi 03.03.2014
- KK146. Ethem Mazman, 54 yaşında, Okur-yazar, İskenderun, Görüşme Tarihi 17.04.2014
- KK147. Adil Şanlı, 54 yaşında, Okur-yazar, İskenderun, Görüşme Tarihi 14.02.2014
- KK148. Zehra Polat, 52 yaşında, Okur-yazar, Uzunbağ, Görüşme Tarihi 25.12.2014
- KK149. Tahsin Devrim, 61 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi 14.01.2015
- KK150. Elmas Güneş, 55 yaşında, Okur-yazar, Tekebaşı, Görüşme Tarihi 26.01.2014
- KK151. Cevdet Cemali, 30 yaşında, Okur-yazar, Eriklikuyu, Görüşme Tarihi 26.03.2014
- KK152. Nesrin (Soy ismini vermek istememiştir.), 35 yaşında, Okur-yazar, Koyunoğlu, Görüşme Tarihi 25.01.2015
- KK153. Arzu (Soy ismini vermek istememiştir.), 53 yaşında, Okur-yazar, Samandağı, Görüşme Tarihi 30.08.2013
- KK154. Aysev (Soy ismini vermek istememiştir.), 42 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi 06.12.2013
- KK155. B. Ali (Soy ismini vermek istememiştir.), 67 yaşında, Okur-yazar, Koyunoğlu, Görüşme Tarihi 25.01.2015
- KK156. Mahmut Bayram, 43 yaşında, Okur-yazar, Şih, Akçalı, Görüşme Tarihi 20.01.2015
- KK157. Refik Demir, 44 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi 31.07.2014
- KK158. Yusuf Kobaali, 51 yaşında, Okur-yazar, Antakya Değirmenyolu Köyü, Görüşme Tarihi 30.06.2014
- KK159. Aylin Akarca, 62 yaşında, Okur-yazar, Avcıarsuyu, Görüşme Tarihi 30.08.2013

- KK160. Mucip Düzel, 39 yaşında, Okur-yazar, Madenli, Görüşme Tarihi
09.01.2015
- KK161. Seval Sağ, 33 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi
25.10.2013
- KK162. Gurbet Cengiz, 46 yaşında, Okur-yazar, Hıdırbey, Görüşme Tarihi
17.01.2015
- KK163. Fatma Güzel, 55 yaşında, Okur-yazar, Gülderen Köyü, Görüşme Tarihi
30.04.2014
- KK164. Erhan Aslan, 59 yaşında, Okur-yazar, Akarca, Görüşme Tarihi
06.02.2014
- KK165. Ekrem Yalın, 57 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi
06.02.2014
- KK166. Mehtap Yıldız, 50 yaşında, Okur-yazar, Höyük, Görüşme Tarihi
18.01.2015
- KK167. Ender Bağcı, 35 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi
04.10.2013
- KK168. Ganim Accan, 55 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi
17.10.2014
- KK169. Nebiye Ölçer, 77 yaşında, Okur-yazar değil, Antakya, Görüşme Tarihi
25.10.2013
- KK170. Edip Duvarcı, 54 yaşında, Okur-yazar, Tekebaşı, Görüşme Tarihi
11.01.2015
- KK171. Lamia Sahillioğlu, 75 yaşında, Okur-yazar, Yaylıca, Görüşme Tarihi
26.04.2014
- KK172. Hukuk Şahutoğlu, 58 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi
17.10.2014
- KK173. Mahir Aşkar, 33 yaşında, Okur-yazar, Defne, Görüşme Tarihi
22.11.2013
- KK174. Kerim Aşkar, 59 yaşında, Okur-yazar, Defne, Görüşme Tarihi
22.11.2013
- KK175. Ali Gazi, 39 yaşında, Okur-yazar, Küçük Dalyan, Görüşme Tarihi
04.01.2015

- KK176. Fikriye Dağlıoğlu, 46 yaşında, Arsuz, Görüşme Tarihi 08.11.2014
- KK177. SüleymanYeşildağ, 58 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi 13.09.2013
- KK178. Kamil Özenir, 76 yaşında, Okur-yazar, Şih, Aknehir, Görüşme Tarihi 23.08.2013
- KK179. HasanYeşildağ, 73 yaşında, Okur-yazar değil, Gülcihan, Görüşme Tarihi 08.02.2015
- KK180. Ahmet Diyaçoğlu, 72 yaşında, Okur-yazar değil, Şih, Samandağ, Görüşme Tarihi 08.11.2013
- KK181. İsmail Yıldız, 56 yaşında, Okur-yazar, Şih, Samandağ, Görüşme Tarihi 08.11.2013
- KK182. Mehmet Gülmen, 57 yaşında, Okur-yazar, Şih, İskenderun, Görüşme Tarihi 08.11.2013
- KK183. Cevdet Karaçaylı, 59 yaşında, Okur-yazar, Subaşı, Görüşme Tarihi 11.12.2014
- KK184. Filiz Güler, 45 yaşında, Okur-yazar, Kurtbağı, Görüşme Tarihi 08.02.2015
- KK185. Ali İsmail, 58 yaşında, Okur-yazar, Harbiye, Görüşme Tarihi 24.10.2014
- KK186. Destan Pusat, 33 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi 25.10.2013
- KK187. Ronay Duran, 45 yaşında, Okur-yazar, Maşuklu, Görüşme Tarihi 23.12.2013
- KK188. Sıla Eskiocak, 35 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi 17.10.2014
- KK189. Süleyman Miççoogulları, 42 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi 08.02.2015
- KK190. Ata Meydanoğulları, 48 yaşında, Okur-yazar, Madenli, Görüşme Tarihi 13.09.2013
- KK191. İsmail Koçar, 46 yaşında, Okur-yazar, Şarkkonak, Görüşme Tarihi 06.02.2014

- KK192. Edibe Alev, 55 yaşında, Okur-yazar, Madenli, Görüşme Tarihi 13.12.2013
- KK193. Ufuk Köse, 42 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi 23.12.2013
- KK194. Aysun Kahraman, 34 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi 13.04.2014
- KK195. Dilan Dönmez, 29 yaşında, Okur-yazar, Sinanlı, Görüşme Tarihi 08.11.2013
- KK196. Sevcan Oruç, 48 yaşında, Okur-yazar, Arsuz, Görüşme Tarihi 04.04.2014
- KK197. Günay Habip, 67 yaşında, Okur-yazar, Hıdırbey, Görüşme Tarihi 15.08.2014
- KK198. Aliye (Soy ismini vermek istememiştir.), 48 yaşında, Okur-yazar, Arsuz, Görüşme Tarihi 06.09.2013
- KK199. Gülhan Taş, 49 yaşında, Okur-yazar, Tekebaşı, Görüşme Tarihi 06.09.2013
- KK200. Sevinç Tümkeya, 35 yaşında, Okur-yazar, Arsuz, Görüşme Tarihi 20.11.2014
- KK201. Canan Okur, 28 yaşında, Okur-yazar, Günyazı, Görüşme Tarihi 26.04.2014
- KK202. Cengiz Canbolat, 42 yaşında, Okur-yazar, Maşuklu, Görüşme Tarihi 25.06.2014
- KK203. Mehmet Çay, 51 yaşında, Okur-yazar, Hacıahmetli, Görüşme Tarihi 15.08.2014
- KK204. Adem (Soy ismini vermek istememiştir.), 66 yaşında, Okur-yazar, Şıh, Höyük, Görüşme Tarihi 21.02.2015
- KK205. Mehmet GÜDENER, 57 yaşında, Okur-yazar, Tavla, Görüşme Tarihi 28.08.2013
- KK206. Melahat GÜDENER, 45 yaşında, Okur-yazar, Tavla, Görüşme Tarihi 14.08.2013
- KK207. Naciye Şanlı, 72 yaşında, Okur-yazar, Hıdırbey, Görüşme Tarihi 31.01.2015

- KK208. Mehmet Uruç, 53 yaşında, Okur-yazar, Akarca, Görüşme Tarihi 21.09.2014
- KK209. Dilek Keskin, 39 yaşında, Okur-yazar, İskenderun, Görüşme Tarihi 22.09.2014
- KK210. Adil Sağlam, 55 yaşında, Okur-yazar, Arsuz, Görüşme Tarihi 28.01.2015
- KK211. Mehmet Camuz, 63 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi 15.08.2014
- KK212. Süleyman Alkan, 67 yaşında, Okur-yazar, Döver Köyü, Görüşme Tarihi 23.11.2014
- KK213. Şih Hüsamettin Eskiocak, 54 yaşında, Okur-yazar, Harbiye, Görüşme Tarihi 23.11.2014
- KK214. Özer Deveci, 45 yaşında, Okur-yazar, Defne, Görüşme Tarihi 22.03.2015
- KK215. Hülya Mansuroğlu, 38 yaşında, Okur-yazar, Harbiye, Görüşme Tarihi 24.10.2014
- KK216. Leyla Süner, 36 yaşında, Okur-yazar, Subaşı, Görüşme Tarihi 07.03.2015
- KK217. Mehmet Semercioğlu, 68 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi 01.03.2015
- KK218. Sezen (Soy ismini vermek istememiştir.), 31 yaşında, Okur-yazar, Arsuz, Görüşme Tarihi 22.02.2014
- KK219. Ali Açıkbaş, 44 yaşında, Okur-yazar, Hacıahmetli, Görüşme Tarihi 05.04.2015
- KK220. (Ad ve Soyadını vermek istememiştir.), 51 yaşında, Okur-yazar, Şih, Akçalı, Görüşme Tarihi 21.01.2014
- KK221. Hasan Tümkeya, 46 yaşında, Okur-yazar, Şih, Samandağ, Görüşme Tarihi 12.09.2014
- KK222. Ahmet BULAR, 42 yaşında, Okur-yazar, Şih, Nardüzü, Görüşme Tarihi 25.11.2014
- KK223. (Ad ve Soyadını vermek istememiştir.), 71 Yaşında, Okur-yazar, Şih, Samandağ, Görüşme Tarihi 21.09.2013

- KK224. Salih Yılmaz, 52 yaşında, Okur-yazar, Şih, Harbiye, Görüşme Tarihi
12.04.2015
- KK225. Hasan Mazman, 55 yaşında, Okur-yazar, Serinyol, Görüşme Tarihi
13.11.2014
- KK226. Fethiye Uyanık, 71 yaşında, Okur-yazar, Değirmenbaşı, Görüşme Tarihi
15.11.2014
- KK227. Hasan Köybaşı, 68 yaşında, Okur-yazar, Karaağaç, Görüşme Tarihi
20.07.2014
- KK228. Fatma Yayman, 35 yaşında, Okur-yazar, Uzunbağ, Görüşme Tarihi
03.10.2014
- KK229. Ali Gönlük, 44 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi
12.09.2014
- KK230. Şemsa Miçoğlu, 50 yaşında, Okur-yazar, Harbiye, Görüşme Tarihi
30.09.2014
- KK231. Hasan Arış, 54 yaşında, Okur-yazar, Hıdırbey, Görüşme Tarihi
10.02.2014
- KK232. Nahiye Aslan, 60 yaşında, Okur-yazar, Tekebaşı, Görüşme Tarihi
25.02.2014
- KK233. Can Yeral, 61 yaşında, Okur-yazar, Mağaracık, Görüşme Tarihi
23.03.2014
- KK234. Selen Akbaş, 45 yaşında, Okur-yazar, Aknehir, Görüşme Tarihi
28.12.2013
- KK235. Ethem Vahap, 52 yaşında, Okur-yazar, Koyunoğlu, Görüşme Tarihi
14.03.2014
- KK236. Fatma Nur, 60 yaşında, Okur-yazar, Tomruksuyu, Görüşme Tarihi
22.03.2014
- KK237. Cevdet Çapar, 58 yaşında, Okur-yazar, Aknehir, Görüşme Tarihi
28.12.2013
- KK238. Ali Parlak, 44 yaşında, Okur-yazar, Serinyol, Görüşme Tarihi
13.11.2014
- KK239. Yusa Nur, 54 yaşında, Okur-yazar, Tomruksuyu, Görüşme Tarihi
22.03.2014

- KK240. Şemsa Mazman, 47 yaşında, Okur-yazar, Serinyol, Görüşme Tarihi 31.10.2014
- KK241. Tuncay Yayman, 38 yaşında, Okur-yazar, Karaağaç, Görüşme Tarihi 14.10.2014
- KK242. Nedime Uyanık, 36 yaşında, Okur-yazar, Değirmenbaşı, Görüşme Tarihi 15.11.2014
- KK243. Ali Miçoğlu, 57 yaşında, Okur-yazar, Harbiye, Görüşme Tarihi 30.09.2014
- KK244. Zeki Nur, 48 yaşında, Okur-yazar, Tomruksuyu, Görüşme Tarihi 22.03.2014
- KK245. Mithat Demir, 47 yaşında, Okur-yazar, Serinyol, Görüşme Tarihi 31.10.2014
- KK246. Akın Vahap, 43 yaşında, Okur-yazar, Koyunoğlu, Görüşme Tarihi 14.03.2014
- KK247. Rukiye Yeral, 55 yaşında, Okur-yazar, Mağaracık, Görüşme Tarihi 23.03.2014
- KK248. Hüseyin Akbaş, 52 yaşında, Okur-yazar, Aknehir, Görüşme Tarihi 11.10.2014
- KK249. Cem Arış, 46 yaşında, Okur-yazar, Hıdırbey, Görüşme Tarihi 10.02.2014
- KK250. Emine Aslan, 70 yaşında, Okur-yazar, Tekebaşı, Görüşme Tarihi 25.02.2014
- KK251. Rıskullah Köybaşı, 47 yaşında, Okur-yazar, Karaağaç, Görüşme Tarihi 25.11.2014
- KK252. Hasan Gönlük, 75 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi 12.09.2014
- KK253. Vahit Yayman, 68 yaşında, Okur-yazar, Karaağaç, Görüşme Tarihi 03.10.2014
- KK254. Kahle Gönlük, 57 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi 21.09.2013
- KK255. Şemsa Yeral, 72 yaşında, Okur-yazar, Mağaracık, Görüşme Tarihi 23.03.2014

- KK256. Haşim Nur, 37 yaşında, Okur-yazar, Tomruksuyu, Görüşme Tarihi
22.03.2014
- KK257. Edip Aslan, 48 yaşında, Okur-yazar, Tekebaşı, Görüşme Tarihi
25.02.2014
- KK258. Mediha Yanık, 37 yaşında, Okur-yazar, Değirmenbaşı, Görüşme Tarihi
15.11.2014
- KK259. Hikmet Köybaşı, 52 yaşında, Okur-yazar, Karaağaç, Görüşme Tarihi
25.11.2014
- KK260. Selim Arış, 46 yaşında, Okur-yazar, Hıdırbey, Görüşme Tarihi
10.02.2014
- KK261. Gül Gülmen, 38 yaşında, Okur-yazar, Karaağaç, Görüşme Tarihi
10.04.2015
- KK262. Zekiye Güler, 43yaşında, Okur-yazar, Madenli, Görüşme Tarihi
11.04.2015
- KK263. Ali Acar, 51 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi
10.01.2013
- KK264. Semih Kimyon, 47 yaşında, Okur-yazar, İskenderun, Görüşme Tarihi
14.02.2014
- KK265. Haşim Bozyiğit, 28 yaşında, Okur-yazar, Harbiye, Görüşme Tarihi
03.03.2014
- KK266. Salih Dağ, 55 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi
19.12.2013
- KK267. Lamia Okur, 60 yaşında, Okur-yazar, Hatay, Görüşme Tarihi
21.08.2014
- KK268. Hasibe Bolat, 37 yaşında, Okur-yazar, Defne, Görüşme Tarihi
11.03.2015
- KK269. Selva Kaplan, 44 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi
28.06.2014
- KK270. Ali Nebilcioğlu, 62 yaşında, Okur-yazar, Serinyol, Görüşme Tarihi
17.10.2013
- KK271. Nahide Aştah, 41 yaşında, Okur-yazar, Hatay, Görüşme Tarihi
27.02.2015

- KK272. Mustafa Kemal Karaali, 49 yaşında, Okur-yazar, Hatay, Görüşme Tarihi 13.05.2014
- KK273. Habip Kaplan, 35 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi 02.04.2015
- KK274. Nazire Uysal, 30 yaşında, Okur-yazar, Sinanlı, Görüşme Tarihi 13.04.2015
- KK275. Hüda Demir, 34 yaşında, Okur-yazar, İskenderun, Görüşme Tarihi 04.03.2014
- KK276. Sibel Parlak, 42 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi 11.10.2014
- KK277. Sercan Bolat, 66 yaşında, Okur-yazar, Konacık, Görüşme Tarihi 07.08.2013
- KK278. İlmettin Acar, 50 yaşında, Okur-yazar, Maşuklu, Görüşme Tarihi 31.01.2014
- KK279. Mediha Atak, 64 yaşında, Okur-yazar, Arsuz, Görüşme Tarihi 22.02.2014
- KK280. Ayşe Vahap, 54 yaşında, Okur-yazar, Aknehir, Görüşme Tarihi 09.12.2014
- KK281. Aziz Büyükaşık, 57, Okur-yazar, Harbiye, Görüşme Tarihi 13.11.2013
- KK282. Aliye Yalçinkaya, 62 yaşında, Okur-yazar, Harbiye, Görüşme Tarihi 16.03.2015
- KK283. Bekir Ulaş, 54 yaşında, Okur-yazar, Akçalı, Görüşme Tarihi 28.05.2015
- KK284. Semir Yalçın, 42 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi 31.03.2015
- KK285. Mahmut Yalçın, 36 yaşında, Okur-yazar, Samandağ, Görüşme Tarihi 04.07.2014
- KK286. Ali Tansal, 52 yaşında, Okur-yazar, Hatay, Görüşme Tarihi 26.05.2015
- KK287. F. Bey (Ad ve Soyadını vermek istememiştir.), 47 yaşında, Okur-yazar, Antakya, Görüşme Tarihi 11.09.2014

KAYNAKLAR

2000 Yılında Hatay (2000), Komite: KAYA, Nurdoğan- SARAÇ Serdar Yılmaz -YÜKSELEN Cemal -ÇAKAR Aysun -TEMİZKAN Mustafa -ÖZGÜN Yüksel - ÇELENK Günay -BURGAÇ Necmettin- KAFADENK Saadettin -TEKİN Mehmet, Gaye İç ve Dış Ticaret A.Ş., Hatay.

AARNE, Antti (1910), *Verzeichnis der Märchentypen mit Hülfe von Fachgenossen Ausgearbeitet*, Helsinki.

ABDULLAH, Muhammed Ramazan (1986), *Akidetu Nusayriyye*, Bağdat.

ABDULLAH, Ömer Faruk (1985), *Suriye Dosyası*, Ter. Haşan Basri, Akabe Yayınları, İstanbul.

ABDURRAHMAN, Varis (2004), “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”, *Milli Folklor*, Cilt 8, Yıl 16, , Sayı 61, s. 124-133

ABDURREZZAK, Ali Osman (2014), “İşlevsel Teori Bağlamında Yemek Kültürünün İletişimsel Yönü”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/11 Fall 2014, p. 1-16, ANKARA-TURKEY

ABHEDANANDA, Swami (2007), *Reenkarnasyon*, (çev. Nur Yener), Çizgi Tanıtım ve Matbaacılık, Ankara.

ACAR, Metin (2003), *Alevi Toplumu ve Devlet İlişkisi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Programı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ACIPAYAMLI, Orhan (1962), “Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnanmalar”, *DTCF Dergisi*, C. XX, Ankara.

ACIPAYAMLI, Orhan (1974), *Türkiye’de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Sevinç Matbaası, Ankara.

AÇIKGÖZOĞLU, Mehmet (1975), *İslam Devletleri Tarihi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.

ADAM, Baki (2006), “Kutsal ve Kutsal Olmayan”, *Din Bilimleri* 2, Ankara.

AKPINAR, Birsen (2007), *Sivas Fıkraları (Yapı, İşlev, Bağlam)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

AKSEKİ, Ahmet Hamdi, (1943), *İslam*, Diyanet İşleri Başkanlığı Neşriyatı, İstanbul.

AKSOY, Erdal (2010), “Nusayrîlerin Sosyal Yapıları ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Yaşayan Bu Topluluğa Devletin Yaklaşımları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 54, Ankara, s. 199-212.

AKSOY, Mustafa (1997), “Türkiye’de Kirvelğin Kültür Sosyolojisi Açısından Tahlili”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongesi Bildirileri (Gelenek- Görenek- İnançlar)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

AKSOY, Ömer Asım (1993), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

AKSÜT, Hamza (2010), *Aleviler Türkiye İran Irak Suriye Bulgaristan*, Yurt Kitap Yayın: 220, 2. Baskı, Ankara.

AKTAŞ, Ali Osman (2007), *Avut Köyünün Halk Bilimi Açısından İncelenmesi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

Alevi Tören ve Ritüelleri (2005), Cem-Cenaze-Kurban, Sempozyum 2-3 Nisan, Hacıbektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, İmece Kültür Sanaevi, Ankara.

ALKAN, Necmettin (2010), “Alman Kaynaklarına Göre Osmanlı Nusayrileri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 54, Ankara, s. 135-148.

ALPER, Hülya (2002), *İmanın Psikolojik Yapısı*, İstanbul: Rağbet Yayınları.

ALPTEKİN, Ali Berat (2002), “Halk Hikâyeleri.” *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C.2, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.

ALPTEKİN, Ali Berat (1986), “Motif”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, s. 401-402.

ALPTEKİN, Ali Berat (2002), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yay., Ankara.

ALTAYTAŞ, Muhammet (2009), *Varoluşsal Açıdan İslâm İnancında Ölüm*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Kelam Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.

ALTUN, Işıl (2004), *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm*, Yayıncı Yayınları, Kocaeli.

ANADOL, Cemal (2006), *Tarihten Günümüze Kadar Doğu ve Batı Kültürlerinde Halk İnanışları*, Bilge Karınca Yayıncılık, Ankara.

ANDREWS, Peter Alford (1992), *Türkiye'de Etnik Gruplar*, (çev. Mustafa Köpüşoğlu), Ant Yayınları, İstanbul.

ANDREWS, Ted (2004), *Geçmiş Yaşamlar*, (çev. Enver Günsel), Kozmik Kitaplar, İstanbul.

ARDIÇ, Nureddin (1937), *İskenderun Etrafında Türk Davasının Tarihi Esasları*, Türkmen yayınevi, İstanbul.

ARINGBERG, Marianne (2003), *Türkiye Alevileri Suriye Alevileri Benzerlikler ve Farklılıklar*, (çev. Bilge Kurt Torun-Hayati Torun), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

ARPA, Abdulmuttalip - ERTAŞ, Kasım (2012), “Bâtını Düşüncede Tevil ve Nusayrilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 62, Ankara, s.289-304.

ASLAN, Arif (2008), *Ruhçuluk ve Reenkarnasyon*, 1. Baskı, Nokta Kitap, İstanbul.

ASLAN, Cahit (2003), “Etnisite ve Kimlik Nusayri ve Çerkezler Üzerine Bir Karşılaştırma”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.

ARTUN, Erman (2000), *Adana Halk Kültürü Araştırmaları*, Adana BüyükşehirBelediyesi Kültür Yayınları, Adana.

ARTUN, Erman (2010), *Türk Halk Bilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

ARTUN, Erman (2012), “Hatay İnanç Merkezlerinin Hatay’ın Tanıtılmasına Katkısı Üzerine Görüşler”, *VII. Hatay Kültür ve Tarih Sempozyumu*, 11-12 Nisan 2018, Antakya.

ASLAN, Cahit (2005), *Fellahların Sosyolojisi, Arapuşakları, Nusayriler, Hasibiler, Kilaziler, Haydariler, Arap Alevileri*, Karahan Yay., Adana.

ASLAN, Cahit (2009), *Fellahların Sosyolojisi, Arapuşakları, Nusayriler, Hasibiler, Kilaziler, Haydariler, Arap Alevileri*, Karahan Yay., Adana.

ATAY, Tayfun (2000), “Gelenek ve Modernlik İlişkisi Ekseninde Türkiye’de Halk Dini Öğeleri ve Senkretik Motifler”, *Uluslararası Anadolu İnançları Kongesi Bildirileri*, Ekip Gafik Yayınları, Ankara.

AYDIN Ayhan (2006), *Günümüz Alevi, Bektaşî, Mevlevî, Nusayrî İnanç ve Toplum Önderlerinin Görüş ve Düşünceleri*, Cem Vakfı Yay., İstanbul.

AYDIN, Mehmet (1987), *Din Felsefesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.

AYDIN, Mehmet (2004), *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yayınları, Konya.

AYDIN, Suavi (2003), *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

AYTAÇ, Pakize (2003), “Türküler”, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C.3, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.

BAHACAN, Mustafa (2004), *Antakya Alevîlerinde Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanç ve Uygulamalar*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

BAHADIR, Gürhan (2010), *İslam Fethinden Haçlılara Kadar Antakya*, Antakya Beld.Yay., Antakya.

BAHADIR, Sedat (2005), *Hatay’da Halk İnançları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

BAKIRCI, Nedim, (2006), *Niğde Masalları (Araştırma-İnceleme-Metin)*, Niğde Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları, Niğde.

BAKIRCI, Nedim, (2010a), *Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme*, Manas Yayıncılık, Elâzığ.

BAKIRCI, Nedim, (2010b), *Kırım Tatar Masalları*, Kömen Yayınları, Konya.

BAL, Hüseyin (1997a), *Sosyolojik Açıdan Alevî-Sünnî Farklılaşması ve Bütünleşmesi*, Ant Yayınları, İstanbul.

BAL, Hüseyin (1997b), *Alevî Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, Ant Yayınları, İstanbul.

BALIKÇI, Gülsen (2004), “Hatay Alevîlerinde Evlenme Gelenekleri”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Kültür Bak. Yay., Ankara , s. 39-68.

BALLI, Hasan Hüseyin (2011), “Hurufîlik Nedir?”, *E-makâlât Mezhep Araştırmaları*, IV/2, s.31-48.

BALOĞLU, Adnan Bülent (2001), *İslâm’a Göre Tekrar Doğuş Reenkarnasyon*, Kitabiyat Yayınları, Ankara.

BAR, Meir M.-KOFISKY, Asher-KOFISKY Aryeh (1995),“*A Tenth-Century Nusayri Treatise on the Duty to Know the Mystery of Divinity*”, Source: Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 58, No. 2, pp. 243-250, Published by: Cambridge University Press.

BAR, Meir M.-KOFISKY, Asher-KOFISKY Aryeh (1999),“A Druze-Nusayri Debate in the Epistles of Wisdom”, *Source: Quaderni di Studi Arabi*, Vol. 17, pp. 95-103, Published by: Istituto per l’Oriente C. A. Nallino.

BAR, Meir M.-KOFISKY, Asher-KOFISKY Aryeh (2005),“Dogma and ritual in Kitab al-Maarif by the Nusayri theologian Abu Sa’id Maymun b. al-Qasim al-Tabarani”, *Source: Arabica*, T. 52, Fasc. 1 (Jan., 2005), pp. 43-65, Published by: Brill.

BAR, Meir M.-KOFISKY, Asher-KOFISKY Aryeh (2006), “The Nusayri-Alawi Religion”, *An Enquiry into Its Theology and Liturgy*, Vol. 10, No. 2, pp. 306-307, Published by: Brill.

BARIN, Nasuh (1995), “Hızır Kültü Üzerine”, *Nefes*, Yıl 2, S. 16, İstanbul, s.48-57.

BAŞ, Bayram(2010), “Türk Masallarının Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Millî Folklor*, 2012, Yıl 24, S. 93, s. 125-134.

BAŞÇETİNÇELİK, Ayşe (1998), *Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme-Ölüm*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

BAŞEYMEZ, Fatma (2009), *Çok kültürlülük Açısından Hatay*, Selçuk Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

BATUMAN, Suzan (2003), *Adana Nusayrilerinde Dinî İnanışlar, Törenler, Halk Kültürü*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

BATUR, M. Raşit (2002), *Nusayriliğin Teşekkülü ve İnanç Sistemi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

BAUDRİLLARD, Jean (2002), *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, (çev. Oğuz Adanır), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

BAYAT, Ali Haydar (1991), “Folklorumuzda Üçlü Ölçülü Sözler (Üçlemeler)”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 70, İstanbul, s. 103-175.

BAYATLI, Necdet Yaşar (2010), “İrak-Diyale İlinin Hanekin İlçesinde Ziyaret Yerleri (Kutsal Mekânlar) ve Bu Yerler Etrafında Oluşan İnanç ve Pratiklerde Eski Türk İnançlarının İzleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 56, Ankara, s. 109-118.

BAYDAR, Ali (1999), *Kur'an Açısından Korku ve Büyü*, Demir Yayınevi, İstanbul.

BEDEVİ, Abdurrahman (1973), *Tarih-u Mezahibi'l- İslamiyyin II*, (Darü'l-İlm), Beyrut.

BEŞE, Ahmet (2010), “İngiliz ve Amerikan Kayıtlarında Nusayriler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 54, Ankara, s. 159-182.

BEY, Baha Said (2000), *Türkiye’de Alevi Bektaşî Ahi ve Nusayri Zümreleri*, (Yay. haz. İsmail Görkem), KTB Yay., Ankara.

BEZGİN, Ali (2011), *Hatay’da Reenkarnasyon Memoratları*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halk Bilimi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

BİLGİLİ, Ali S. (2010), “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Adana, Tarsus ve Mersin Bölgesi Nusayrîleri (19-20. Yy.)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 54, Ankara, s. 49-78.

BİLGİLİ, Mesut Fani (1939), *Hatay Kültür Tarihi*, Antakya.

BORATAV, Pertev Naili (1974), “Türk Efsaneleri”, *Folkloru Doğru*, S.35, Mayıs- Haziran, s. 12.27.

BORATAV, Pertev Naili (1997), *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

BOYRAZ, Şeref (2006), *Fal Kitabı Melhemeler ve Türk Halk Kültürü*, Kitapevi Yayınları: 285, İstanbul.

BOZKURT, Fuat (1990), *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, Yön Yayınları, İstanbul.

BRUÏNESSEN, Van Martin (1996), “Kurds, Turks and the Alevi Revival in Turkey”, *Source: Middle East Report, No. 200, Minorities in the Middle East: Power and the Politics of Difference*, pp. 7-10, Published by: Middle East Research and Information Project (MERIP).

BULUT, Faik (2001), “Nusayriler Bin Yemin”, *Atlas Dergisi*, 100. Sayı.

- BULUT, Faik (2002), *Ortadoğu'nun Solan Renkleri*, Berfin Yayınları, İstanbul.
- BULUT, Halil İbrahim (2011), *İslam Mezhepleri Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- BÜLBÜL, Davut (2006), *Düziçi'nde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)*, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1986), C. 21, İnterpress Basın veYayıncılık AŞ Milliyet Gazetecilik, İstanbul.
- CAN, Şule (2011), *Nusayrılık Sır ve Direniş, İstanbul Bilgi Üniversitesi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel İncelemeler Progamı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- CANPOLAT, Basri (2010), *Günümüz Türkiye'sindeki Dini Akım ve Cemaatlerde Hızır Telakkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- CENGİZ, Alim Koray (2006), *Dil Kültür Açısından Hatay'da İki Dillilik*, MKU Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay.
- CHARLES, Taxier (1329), *Küçük Asya*, (çev. Ali Suad), C.1, İstanbul.
- CİLACI, Osman (1997), *Büyücülük Modern Falcılık ve Astroloji*, Diyanet İlmi Dergi, C. 33, S. 34, Ankara, s.4-37.
- CİLACI, Osman (1999), *Türbe ve Mezar Ziyaretlerinde Görülen Hurafeler ve Çözümleri*, Sembol Tanıtım, İstanbul.
- CLARK, W. H. (1961), *"The Psychology of Religion An Introduction to Religious Experiance and Rehaviour"*, New York.
- CORWIN, Virginia (1960), *"St. Ignatus and. Chiristianiy in Antioch"*, Yale Unv. Press.
- COŞKUN, Eyüp ve ÖZEN, İbrahim (2010), "Hatay'da Bir Kanaat Önderi: Hasan AY", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*: 54, Ankara, s. 315-322.
- COŞKUN, Hasan (2009), *Sivas'ta Alevilik*, Zirve Yayıncılık, Sivas.
- ÇAĞIMLAR, Zekiye (1994), *Adana Yöresi Yatır-Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

ÇALIŞKAN, İsmail (2002), *Kur'an'da Din Kavramı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara,

ÇAMUROĞLU, Reha (1992), *Günümüz Aleviliğinin Sorunları*, Ant yayınları, İstanbul.

ÇELEPİ, Mehmet Surur (2009), “Hatay’da Hızır İnanışları”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3, Ankara-Turkey, s. 532-549.

ÇELİK, Ali (2005), *Manilerimiz ve Trabzon Manileri*, Akçag Yay., Ankara.

ÇELİK, Ali (2013), *İslam'ın Kabul ve Reddettiği Halk inançları*, Beyan Yayınları, İstanbul.

ÇELİK, Celaleddin (2004), “Türk Halk Dindarlığında Değişim ve Süreklilik Ziyaret Fenomeni Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, Ocak-Haziran, Adana, s. 213-239.

CENGİZ, Alim Koray (2006), *Dil-Kültür İlişkisi Açısından Hatay'da iki Dillilik*, Mustafa Kemal Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Antakya.

ÇETİN, Mustafa (1995), “Kur'an Işığında Reenkarnasyon”, *Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. IX, İzmir, s. 23-30.

ÇIPLAK, Nilgün (2005), *Çukurova'da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

ÇİFT, Salih (2009), “Tasavvuf ve Alevilik”, *Günümüz Aleviliğinde Eğitim Çalıştayı 29-30 Mayıs*, Eğirdir-Isparta.

ÇİFTÇİ, Şaban (2005), *Günümüz Alevi-Bektaşî Kültüründe Hadis*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2003), *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçag Yayınları, Ankara.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2004), *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Arma Yayıncılık, Ankara.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2005), *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçag Yayınları, Ankara.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2012), *Halk Edebiyatına Giriş I*, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 2464, Eskişehir.

ÇOBANOĞLU, Özkul (2013), *Halk Edebiyatına Giriş II*, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 2464, 1. Baskı, Eskişehir.

ÇOPUROĞLU, Y. Cemalettin (2000), “Fırat Havzası Evlilik Kültürü I Düğün Öncesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S. 2, Elazığ, s. 163-193.

COŞKUN, Ali (2003), “Bir Dini Gup Olarak Nusayriler ya da Suriye Aleviliği”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 13, İstanbul, s.177-185.

DAĞ, Ender (2009), *İslamiyetin Gerçek Özü Alevilik*, Ürün Yayınları, Ankara.

DALKAYA, Nurcan (2010), *Hatay ve Gaziantep Yörelerinde Oynanan Kırıkhan Oyununun Müzik, Ritim, Dans Bakımından Analizi ve Yöresel Uygulanışının Karşılaştırılması*, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Musikisi Anasanat dalı, Türk Musikisi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

DALKIRAN, Sayın (2002), “Alevi Kimliği ve Anadolu Aleviliği Üzerine Bir Deneme”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 6 Sayı: 10, Ankara, s. 95-117.

DEDEBABA, Bedri Noyan (1999), *Bütün Yönleriyle Bektaşilik Alevilik*, C. II, Ardıç Yayınları, Ankara.

DELPİNE, Roger (2000), “The History and Culture of Food and Drink in Asia: The Middle East and South Asia”, *The Cambridge World History of Food*, Kenneth F. Kiple ve Kriemhild Conee Ornelas, C. II, Cambridge University.

DEMİRBAŞ, Esin (2004), *Etnik Azınlıklar, Kültürel Entegrasyon ve Medyada Temsil Nusayri Topluluğu Örneği*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

DEVELİOĞLU, Ferid (2003), *Osmanlıca- Türkçe Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

DIERL, Anton Jozef (1991), *Anadolu Aleviliği*, (çev. Fahrettin Yiğit), Ant Yayınları, İstanbul.

DİKİCİ, Mehmet (2005), *Türklerde İnançlar ve Din*, Akçağ Yayınları, Ankara.

DİLAÇAR, Agop (1940), *Alpin Irk, Türk Etnisi ve Hatay Halkı*, Cumhuriyet Halk Partisi Konferanslar Serisi, Kitap: 19, Ankara.

DİLÇİN, Cem (1999), *Örnekleriyle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara.

DİZDAROĞLU, Hikmet (1969), *Halk Şiirinde Türler*, TDK Yay., Ankara.

DOĞAN, Mehmet (2005), *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yayınları, İstanbul.

DOĞAN, Hüseyin (2012), “Sihir ve Din İlişkisi”, *Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu*, Malatya.

DOĞAN, İskender (2009), *Soru ve Cevaplarla Ehl-i Beyt ve Arap Aleviliği*, Bayrak Matbaası-Ares Kitap, İstanbul.

DOĞRUEL, Fulya (2002), *The Dynamics of living together and abstaining from conflict, A case study of Nusayri Alawite, Arab Christian and Armenian communities in Hatay (Beraber Yaşamının ve Çatışmadan Kaçınmanın Dinamikleri, Hatay'da Yaşayan Nusayri Alevi, Arap Hristiyan ve Ermeni Toplulukları Üzerine Bir Saha Çalışması)*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

DOĞRUEL, Fulya (2005), *İnsanîyetleri Benzer*, İletişim Yayınları, İstanbul.

DÖNMEZ, Mehmet (2003), *Sosyal Bütünleşme Açısından Alevilik*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.

DÖNMEZ, Mehmet (2010), “Hatay Aleviliğinde İnanç Önderlerinin İbadeti İdrak Ediş Tarzları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*: 54, Ankara, s. 213-224.

DUMANOĞLU, Mehmet (2007), *Mezheplerin (Ekollerin) Ortaya Çıkış Sebepleri*, Berikan Yayınları, Ankara.

DUNDES, Alan (1992), “Wet and Dry, the Evil Eye An Essay in Indo”, *European and Semitic Worldview The Evil Eye*, England-Londra.

DURDU, Bircan Kalaycı (2001), “Hatay Alevilerinde (Nusayrilerde) Ölümle İlgili Gelenek ve İnanışlar”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Kültür Bak. Yay., Ankara, s. 155-172.

DURKHEİM, Emile, (2005), *Dinî Hayatın İlkel Biçimleri*, (çev., F. Aydın), Ataç Yayınları, İstanbul:

DUSAAUD, René (1900), *Nusayrilerin Tarihi Kökenleri ve Dinleri*, (çev: Safi Sağlam), Paris.

DUYMAZ, Ali (2001), *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

DUYMAZ, Ali (2002), *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

EBERHARD, Wolfram-Pertev Naili Boratav (1953), *Typen türkischer Volksmärchen*, Wiesbaden.

EFENDİ, Peçevi İbrahim (1992), *Peçevi Tarihi*, (haz. Bekir Sıtkı Baykal), C.1, Mersin.

EKİCİ, Metin (2006), “Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senkronik) Bir Bakış.” *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara.

EKİCİ, Metin (2010), *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara.

EKİNCİ, Özden KANTER (2012), “Çağdaş Hurufilik ya da Şifrecilik”, *Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu*, Malatya.

EL- MARUF, Bi Ebu'l- Fida, İmadü'd- Din İsmail bin Muhammed (T.y), *Takvimu'l- Buldan*, Beyrut.

EL-BEYHAKİ, Ahmet b. Hüseyin (1994), *Sünen-i Kübra V*, Mekke.

ELÇİN, Şükrü (1970), *Türk Bilmeceleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul.

ELÇİN, Şükrü (2000), *Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

EL-HAMEVÎ, Şihabu'd- Din Ebi Abdillâh Yakut b. Abdillâh er Rûmî (1990), *Mu'cemu'l- Buldan*, C.1, Beyrut.

EL-HÜSEYNİ (1980), *El-Cuzuru't-Tarihiyye li'n-Nusayriyye el-Aleviyye*, Kahire.

ELİADE, Mircea (1991), *Kutsal ve Dindışı*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yay., İstanbul.

ELİADE, Mircea (1999), *Şamanizm*, (çev. İsmet Birkan), İmge Kitabevi, Ankara.

EL-MAĞRİBÎ, İbn Haldun Abdurrahman (1990), *Mukaddime*, (çev. Zakir Kadri Ugan), C.1, İstanbul.

EMİROĞLU, Kudret (2003), *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

EMİR, Enis (t.y), *Müslümanlarda İki İnanç Temelleri Alevilik-Sünnilik*, Velayet

Yayınları, Adana.

ENER, Kasım, (1990), *Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova'ya) Bir Bakış*, Hürsöz Matbaa, Adana.

ENGİN İsmail, ENGİN, Havva (2004), *Alevilik*, Kitap yayınevi, İstanbul.

ENGİN, İsmail-FRANZ, Erhard (2002), “Alewiten: Glaube und Traditionen”, *Middle East Studies Association Bulletin*, Vol. 36, No. 1, pp. 55-56, Published by: Middle East Studies Association of North America (MESA).

ER, Piri (1996), *Yozgat İli Merkez Kababel Köyünde Alevî İnançları Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, Hagem Yayınları, Ankara.

ER, Piri (1998), *Geleneksel Anadolu Aleviliği*, Ankara.

ER, Piri (2010), “Sözlü Gelenekten Derlemelerle Hatay Alevileri (Nusayriler) ve İnanç Esasları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi: 54*, Ankara, s.277-290.

ERCAN, Aktan Müge (2002), *Gelibolu Yarımadası'nın Geçiş Dönemi Âdetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm)*, Basılmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

ERGİN, İsmail (2001), “Hatay Nurayrilerinde Din ve Dinî Algılayış”, *Uluslararası Anadolu İnançları Kongesi Bildirileri*, 23-28 Ekim 2000 Ürgüp / Nevşehir, Ervak Yay., Ankara.

ERGİNER, Gürbüz (1997), *Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, Yapı Kredi Yayını, İstanbul.

ERGÜN, Metin (1997), *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, C.2, TDK Yay., Ankara.

ERGÜL, Baybora- SOLAK M. Ali- DOĞAN, Aysun (T.y), *A'dan Z'ye Hatay Rehberi*, Ankara, Doğan Burda Rizzoli Dergi Yayıncılık ve Pazarlama AŞ, Hatay.

ERK, Zümrüt (1976), “Anadolu'da Kırklama”, *1. Uluslararası Türk Folklor Kongesi Bildirileri*, C. 4, Ankara.

ERÖZ, Mehmet (1990), *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, Ankara Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.

ERÖZ, Mehmet (1992), *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnanıcı) ve Alevilik Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul.

ERSOY, Ruhi (2002), “Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller”, *Milli Folklor*, Cilt 7, Yıl 14, Sayı 54, Ankara, s.86-101.

ERSOYLU, Halil (1981), *Fal, Falname ve Fâl-ı Reyhân-ı Cem Sultan*, İslam Medeniyeti Mecmuası, İstanbul.

ESKİOCAK Nasreddin (1998), *Yaratıcının Azameti ve Kur'an'daki Reankarnasyon*, Can Yayınları, İstanbul.

ESKİOCAK, Nasreddin, (2006), Röportaj Ayhan Aydın, *Günümüz Alevi, Bektaşî, Mevlevî, Nusayrî İnanç ve Toplum Önderlerinin Görüş ve Düşünceleri*, Cem Vakfı Yay., İstanbul.

ES-SEMAVÎ, Muhammed Et-Tiycani (2003), *Ve Hidayete Erdim*, Can Yayınları, İstanbul.

ET-TAVİL, Muhammed Emin Galib (2010), *Arap Alevileri Tarihi*, (çev. İsmail Özdemir), Karahan Yayınları, Öz Baran Matbaacılık, Adana.

EYÜPOĞLU, İsmet Zeki (1980), *Bütün Yönleriyle Bektaşilik - Alevilik*, Yeni Çığır Yayınları, İstanbul.

EYÜPOĞLU, İsmet Zeki (1998), *Anadolu İnançları, Toplumsal Dönüşüm Yayınları*, İstanbul.

EYYİDOĞLU, Bilge (1997), *Erzurum Efsaneleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

FETTAH, İrfan Abdülhamid (1995), “Nusayriyye”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX, (çev. Avni İlhan), İzmir, s. 329-361.

FIĞLALI, Ethem Ruhi (1991), *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*, Selçuk Yayınları, Ankara.

FIĞLALI, Ethem Ruhi (1994), *Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibarıyla Alevilik-Bektaşilik*, Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları No:8, Ankara.

FIĞLALI, Ethem Ruhi (2008), *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı, İzmir.

FRIEMAN, Yaron (2001), “*al-Husayn ibn Hamdân al-Khasibî: A Historical Biogaphy of the Founder of the Nusayri-Alawite*”, Source: *Studia Islamica*, No. 93, pp. 91-112, Published by: Maisonneuve & Larose.

Gelenekten Geleceğe Örf ve Âdetlerimiz (2009), Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yay., İstanbul.

GOLDSTEIN, Kenneth S. (1977), *Sahada Folklor Derleme Metotları*, (çev. Ahmet E. Uysal), Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

GÖDE, Halil Altay (2010), *Yalvaç Masalları*. Fakülte Kitabevi. Isparta.

GÖKBEL, Ahmet (1996), “Anadolu'da Yaşayan Halk İnanişlerinden Çaput Bağlama ve Nazar”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1., Sivas.

GÖKBULUT, Burak (2010), *Kıbrıs Türk Masalları İle Uygur Türk Masalları Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.

GÖLPINARLI, Abdülbaki (1953), *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

GÖLPINARLI, Abdülbaki (1969), *Türkiye'de Tarikatler ve Mezhepler*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

GÖNEN, Sinan (2006), “Dede Korkut Hikâyeleri'nden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri”, *Millî Folklor*, Cilt 9, Yıl 18, Sayı 69, Ankara, s. 62-71.

GÜLÇİÇEK, Ali Duran (2010), “Nusayri Aleviler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı: 34, Ankara, s.1-10.

GÜLER, Celal (2007), *Anadolu'daki Alevi Bektaşilerin İnanç ve Yaşam Biçimi*, Cem Matbaası, Ankara.

GÜLLÜCE, Veysel (2004), *Kur'an Işığında Reenkarnasyon*, Rağbet Yayınları, İstanbul.

GÜLŞAN, Hasan (2001), *Anadolu Alevi Müslümanlığı*, Can Yayınları, İstanbul.

GÜLŞAN, Hasan (2004), *Anadolu Alevi Müslümanlığı*, Derin yayınları, İstanbul.

GÜLŞEHRİ, Ali –TOSUN, Resul (1981), *Nusayrilik ve Suriye'de Nusayri Zulmü*, Nizam Yay., İstanbul.

GÜNAY, Muzaffer (2002), *Hurafeler ve Bâtıl İnanişlar*, Sevgi Yay., İstanbul.

GÜNAY, Umay (1992), *Sosyo-kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.

GÜNAY, Umay (1978), “Masallarda Değişen Motifler ve Tesirleri”, *Türk Kültürü*, Mayıs-Haziran, Temmuz-Ağustos, s.226-230.

GÜNAY, Ünver ve Harun Güngör (1996), *Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, Kayseri.

GÜNAY, Ünver-GÜNGÖR, Harun (1998), *Türk Din Tarihi*, Laçın Yayınları, Kayseri.

GÜNDÜZ, Şinasi, (1998), *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara.

GÜNEŞ, Muharrem (2013), “Arap Aleviliğinde Kadının Yeri Hatay Örneği”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 66, Ankara, s.189-212.

GÜNGÖR, Kemal (1956), “Anadolu’da Hızır Geleneği ve Hıdırellez Törenlerine Dair Bir İnceleme”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Sayı: 1, Ankara, s. 56-65.

GÜNGÖR, Özcan- AKSOY, Erdal (2012), “Sosyolojik Açıdan Alevi/Bektaşilerde Tenasüh İnancı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 62, Ankara, s. 249-270.

Güzel, Abdurrahman-Torun, Ali (2014), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yayınları: 485, Ankara.

HANÇERLİOĞLU, Orhan (1984), *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Hatay il Yıllığı (1973), Hatay.

Hatay İl Yıllığı (2011), Hatay.

Hatay Valiliği (2012), *Hatay İl Turizm Stratejisi ve Eylem Planı*, Hatay.

Hatay Valiliği (t.y), *İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Tüm Zamanların Şehri Hatay*.

Hatay Yurt Ansiklopedisi (1982), C.5, İstanbul.

HATİB, Ahmed (1986), *el-Harekât el-Batıniyye*, Mektebetü'l-Aksa, Amman.

İŞİK, Mehmet (2011), *Türkler'in Kültür Kökenleri ve Etnik Yapısı*, Yakamoz Kitap, İstanbul.

İbn Haldun (1990), *Mukaddime I*, (çev. Zakir Kadiri Ugan), MEB Yayınları. İstanbul.

İNAN, Abdulkadir (1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.

İŞOĞLU, M. İ. (2006), *Nusayrilerde İnanç Bağlamında Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri*, E Yayınları, İstanbul.

KAÇAR, Cengiz (2003), *Arap Alevi-Nusayrilerin Dini ve Sosyal Hayatı (Tarsus Örneği)*, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

KALAFAT Yaşar (2009), *Harezm'den Hakkâri'ye Hakkâri'den Golan'a*, Berikan Yayınları, Ankara.

KALAFAT, Yaşar (2010), *Ulucanlar*, Berikan Yayınevi, Ankara.

KALAFAT, Yaşar (2011), *Türk Kültürlü Halklarda Ölüm*, Berikan Yayınevi, Ankara.

KALAFAT, Yaşar (2012), “Hatay ve Çevresinde Türk Kültürlü Halklarda ‘Fal’ İnancı”, *VII. Hatay Kültür ve Tarih Sempozyumu*, 11-12 Nisan 2018, Antakya.

KALAYCIOĞLU, Mithat (2001), *Hatay Halk Bilimi 2*, İhsan Ofset, Hatay.

KALELİ, Lütfi (1995), *Binbir Çiçek Mozaigi Alevilik*, Can Yayınları, İstanbul.

KANAR, Mehmet (2000), *Farsça-Türkçe Sözlük*, Deniz Kitabevi, İstanbul.

KANDEMİR, M.Yasar (1986), *İslam Ansiklopedisi*, MEB, C. 13, İstanbul.

KAPLAN, Doğan (2002), *Fuat Köprülüye Göre Anadolu Aleviliği*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

KARACABEY, Salih (1994), “Hadislerde Geçen Bazı Sayılar Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, C. 6, S. 6, Bursa, s. 103-116.

KARAMAN, Fikret (1999), “Cenaze Defni ve Kabir Ziyareti Üzerine Bir İnceleme”, *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt: 35, S. 2, Nisan-Mayıs-Haziran, Ankara, s. 21-34.

KARASU, Mehmet (2003), “Alevi Nusayriler”, *Yol Dergisi*: 21.

KARASU, Mehmet (2005), “Nusayrilik”, *Alevilik ve Çok Kültürlülük Sevgi, Barış ve Hoşgörü Kenti Antakya Bildiriler*, Keşif Yayınları, Hatay.

KARTOPU, Ayşe (2009), *Dinler Tarihinde Dinin Tarifiyle İlgili Farklı Görüşler*, Çukurova Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

KASABA, Reşat (2006), “Antakya’da Farklı Kimlikler, Tarihsel Bir Bakış”, (drl. Özveren, E, O. Özel, S. Ünsal, K. Emiroğlu), İletişim Yayınları, İstanbul.

KAYA, Doğan (2001), *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

KAYA, Doğan (2014), *Anonom Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

KAYA, Hasan (2006), *Bir Başka Gözle Alevilik Kızılbaşlık*, Anfora Yayıncılık, İstanbul.

KAYA, Haydar (1994), *Alevilik Tanımı ve İlkeleri*, Ehl-i Beyt İnanç Eğitim ve Kültür Vakfı, Manisa.

KAYA, Haydar (1995), *Alevilik Kuralları*, Engin Matbaacılık, İstanbul.

KAYABAŞI, Nuran-YANAR, Ayşem (2013), “Türk El Sanatlarında Kullanılan Nazar Motifleri ve Alevilerde Nazar İnancı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 65, Ankara, s. 169-184.

KAYGUSUZ, İsmail (1995), *Alevilik İn”anç Kültür Siyaset Tarihi ve Uluları*, Alev Yayınları, İstanbul.

KESER, İnan (2005), *Nusayrilik/Arap Aleviliği*, Karahan Yay., Adana.

KESER, İnan (2006), *Kentsel Dinamikler ve Kamusal Alan Farklılaşması Adana Nusayrileri*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

KESER, İnan (2008), *Kent Cemaat Etnisite, Adana ve Adana Nusayrileri Örneğinde Kamusalılık*, Ütopya Yayınları, Ankara.

KESER, İnan (2011), *Nusayrilik/Arap Aleviliği*, Karahan Yay., Adana.

KESKİN, Mustafa (2003), “Sarısaltık Ocağına Bağlı Aleviler’de Ölüm ile İlgili İnanç ve Ritüeller (Tunceli Karacaköy Örneği)”, *Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Ens. Dergisi*, C. 2, S. 15, Kayseri, s.115-130.

KESKİN, Mustafa (2008), “Türk Toplumunda Nazar Olgusu ve Buna Karşı Geliştirilen Korunma ve Kurtulma Pratikleri”, *Dinî Araştırmalar*, C. 11., S.12, Ankara.

KESKİN, Yahya M. (2004), “Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği”, *İlahiyat*, Ankara, s.87-96.

KHOURY, Philips S. (1987), *Syria and the French Mandate The Politics of Arab Nationalism*, Princeton University Press, Londra.

KILIÇ, Firdevs (2002), *Hatay Nusayrilerinde Haydarilik*, Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

KILIÇ, Sadık (1998), “Seküler Dünyanın Gizli Dini Falcılık”, *Astroloji, EKEV Akademi Dergisi*, C. 1, S. 2, Erzurum, s.148-162.

KING, Irving (1921), *A Dictionary of Religion and Ethics*, (Magic Mad.), United Studies.

KINIK, Doğan (1997), *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 2, Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

KIRAÇ, Ekrem (2013), *Türkiye Sahası Türk Halk Edebiyatı*, Gökçe Kitabevi, Denizli.

KIRCA, Celal (1986), “Din ve Bilim Açısından Nazar”, *Diyanet Dergisi*, C. XXII, S. 1., Ankara, s. 38-47.

KIRCA, Celal (1986), “İslam Dinine Göre Reenkarnasyon”, *Erciyes Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*: 3, Kayseri, s.223-242.

KIRKINCI, Mehmed (2007), *Alevilik Nedir?*, Zafer Yayınları, İstanbul.

KİNEŞÇİ, Erdinç (2010), *Nusayri Kimliğinin Oluşumunda Siyasal Katılım Tercihlerin Etkisi ve Partilerin Rolü Hatay Örneği*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

KİREÇÇİ, Refik (2001), *Dinler ve Tarih Hazinesi Hatay*, Color Ofset, İskenderun.

KİREMİT İlker (2012), *XIX. Yy.da Nusayriler (Arap Alevileri)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kitâbü't-Tevhîd (1979), İstanbul.

KOFSKY, Aryeh- SALAMEH, Khader (2003), “The Nusayri- Alawi Religion: An Enquiry into its Theology and Liturgy”, *Journal of Qur’anic Studies*, Vol. 5, No. 1 (2003), pp. 82-88, Published by: Edinburgh University Press.

KORKMAZ, Esat (1993), *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Ant Yay, İstanbul.

KÖKER, Levent (2000), *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul,

KÖPRÜLÜ, Fuad (1981), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara.

KRIEGER, Bella Tendler (2013), “The Rediscovery of Samuel Lyde's Lost Nuayrî Kitâb al-Mashyakha (Manual for Shaykhs)”, *Journal of the Royal Asiatic Society / FirstView Article*, *Journal of the Royal Asiatic Society*, pp 1 – 16, Cambridge.

KROHN Julius-KROHN Kaarle (1996), *Halk Bilimi Yöntemleri*, (çev. Günsel İÇÖZ), haz. Fikret TÜRKMEN, TDK Yay.: 651, Ankara.

KUMMÎ / Nevbahti (2004), *Şif Firkalar*, (çev. Hasan Onat), Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

KUNOS, Ignacz (1994), *Türk Halk Edebiyatı*, (haz. Tuncer Gülensoy), Bizim Gençlik Yay., Ankara.

KUŞAT, Ali (2004), *Nazar Olgusu ve Psikolojik Yaklaşım*, Lâçin Yayınları, Kayseri.

KUTLU, Sönmez (2008), *Mezhepler Tarihine Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul.

KUTLUAY, Yaşar (1968), *Tarihte ve Günümüzde İslâm Mezhepleri*, Selçuk Yayınları, Konya.

KUZEY, M. (2007), *Kur'an ve Sünnet'te Nazar*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kelam Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

KUZGUN, Şaban (1996), *Dört İncil Yazılması Derlenmesi Muhtevası ve Çelişkileri*, Ankara.

KUZU, Serkan (2012), *Risale-i Dâmıgu'n-Nusayriye Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

KÜÇÜK, Abdurrahman – KÜÇÜK, Mehmet Alpaslan (2009), *Türkistan'dan Türkiye'ye Alevilik Bektaşilik*, Bilge Ofset, Ankara.

KÜÇÜK, Hamza (2004), *Kur'an'da Farklı İnanç Sahiplerinin Birbirleriyle İlişkileri*, Selçuk Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.

LEUBA, James H. (1915), *The Psychological Origin and The Nature of Religion*, London, Constanble Company.

LEWIS, Bernard (1953), “Saladin and the Assassins”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 15/2, s. 239-245, University of London.

LUTHİ, M. (2006), “Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra Gibi Türlerden Farkı”, (çev. Sevgül Sönmez), *Halk biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*, (haz. MÖcal Oğuz vd.), Geleneksel Yayıncılık, Ankara.

LYDE, Samuel (1861), *Asian Mystery, Illustrated in The History, Religion and Present State of The Ansairi or Nusairis of Syria*, Printed by Spottiswoode and Co. New-Street Square, London.

MA'OZ, Moshe (1988), *Asad, The Sphinx of Damascus*, Newyork.

- MASSİGNON, Louis (1993), *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, MEB Yayını.
- MELİKOFF, İrene (1994), *Uyur İdik Uyardılar*, (çev. Turan Alptekin), Cem Kültür Yayınları, İstanbul.
- MERCANLIGİL Muharrem (1960), *Ebced Hesabı*, Doğu Matbaacılık, Ankara.
- METİN, İsmail (2010), *Alevilikte Cenaze Kaldırma*, Parşömen Yayınları, İstanbul.
- Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi* (1985), C. 8, Meydan Yayınevi, İstanbul.
- MORRİS, Brian, (2004), *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler*, (çev., T. Atay), İmge Kitabevi, Ankara.
- MUHARREM, Erdem (2010), *Sırlar ve İfşalar Mersin'in Karaduvar Mahallesi Nusayrileri Üzerine Etnografik Bir Çalışma*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Ankara.
- MULLAOĞLU, Mehmet (1996), *Aleviliğin Gerçeği*, (Yayınevi yok.), Antakya.
- MULLAOĞLU, Mehmet (1998), *Nusayriler Hakkındaki İddia İsnad ve İftiralar ile Cevapları*, (Yayınevi yok.), Antakya.
- NEİMAN, Carol-GOLDMAN, Emily (1999), *After Life, The Complete Guide To Life After Death-Ölümden Sonra Yaşam*, (çev. Gülden Şen), Doğan Ofset, İstanbul.
- NEWBOLD, Captain (1856), "On the Lake Phiala-the Jordan and its Sources", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Geat Britain and Ireland*, vol. sixteenth, s. 8-31, London.
- OCAK, Ahmet Y. (1983), *Bektaşî Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1989), "Alevî", *DİA*, II, İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1990) *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1996), *Türk Süfiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul.

OLSSON, Tord (2003), *Dağlıların ve Şehirlilerin İrfanı Suriyeli Alevilerin ya da Nusayrilerin Mezhebi*, (çev. Bilge Kurt Torun-Hayati Torun), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

OLSSON, Tord; ÖZDALGA, Elizabeth; RAUDVERE, Catharina (2001), “Alevi Identity: Cultural, Religious and Social Perspectives”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 33, No. 3, pp. 454-455, Published by: Cambridge University.

ONARLI, İsmail (2006), *Arap Aleviliği Nusayriler*, Etik Yayınları, İstanbul.

ORHAN, M (1994), “Hatay”, *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İstanbul.

ORTAYLI, İlber (1999), “Alevilik, Nusayrilik ve Bâb-ı Âlî Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler”, *İSAV*, İstanbul, s. 35-46.

ORKUN, Hüseyin Namık (2000), *Eski Türk Yazıtları*, TDK Yayınları, Ankara.

ÖGEL, Bahaeddin (1971), *Türk Mitolojisi*. MEB Yay., İstanbul.

ÖKTEM, Niyazi, (1999), *Anadolu Aleviliğinin Senkretik Yapısı Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler Bektaşiler Nusayriler*, Ensar Neşriyat: 61, İstanbul.

ÖNDER, Ali Tayyar (2002), *Türkiye’nin Etnik Yapısı*, Pozitif Yayıncılık, Ankara.

ÖNSÖZ, Ayşegül – ENGİNER, Metin Gürbüz (2003), *Elemterefiş Anadolu’da Büyü ve İnanışlar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1971), *100 Soruda İlkelerde Büyü-Sanat-Efsane*, Gerçek Yayıncılık, İstanbul.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1995), *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

ÖRNEK, Sedat Veyis (2000), *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ÖVER, Gökben (2011), *Nusayrilerde Kadın*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih anabilim dalı, Basılmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep.

ÖZ, Baki (2005), *Alevilik Nedir?*, D-R Yayınları, İstanbul.

ÖZ, Gülağ (1995), *İslamiyet - Türkler Aleviler 1400 Yıllık Muhalefet*, Ayyıldız Yayınları, Ankara.

ÖZ, Mustafa (1999), “Nusayriyye”, *Tarihi Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler Sempozyumu Bildirileri*, Ensar Neşriyat, İstanbul.

ÖZBEK, Tarık (2006), *Nusayri Etnik Kimliğinin Simgesel Oluşumu*, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

ÖZÇELİK, Mehmet (2004), *Afyonkarahisar Masalları*, Fakülte Kitabevi Yayınları: 52, Isparta.

ÖZDEMİR, İskender (2011), *Aleviliğin Yazılmayan Tarihi*, Kripto Yayınları, Ankara.

ÖZKAN, Akdoğan (2009), *Kardeş Bayramlar ve Özel Günler*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

ÖZKAN, İbrahim (2008), *Bulgaristan Türkleri Halk Edebiyatı Üzerine Bir Araştırma*, Ege Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları, Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.

ÖZLÜK, Halil (2007), *Aleviliğin Doğuşu Gelenek ve Görenekleri*, Karahan Kitapevi, Adana.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1967), *Resimli Türk Dili Sözlüğü*, İstanbul.

ÖZTÜRK, Mustafa (1999), “Tefsir’de Zâhir-Bâtın Düalizmi ya da Tasavvufi Aşırı Yorum”, *İslamiyet Dergisi*, C.2, Ankara, s.84-104.

ÖZTÜRK, Mustafa (2003), *Kur’an ve Aşırı Yorum*, Kitabiyat Yayınları, Ankara.

ÖZTÜRK, Ünsal (2005), *Alevilerin Büyük Sırrı*, Yurt Kitap Yayınları, Ankara.

PALABIYIK, M. Hanefi (2010), “Dinî İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 54, Ankara, s.19-48.

PASLI, Cemil (2006), *Türk Aleviliği*, Gündönümü Yayınları, İstanbul.

POLAT, H. Hüseyin (1995), *Sivas Ulaş’ta Halk Hekimliği Uygulamaları*, Ürün Yayınları, Ankara.

PÜSKÜLLÜ, Durmuş-KALAYCIOĞLU, Mithat (t.y), *Hatay Halk bilimi Halk Müziği ve Oyunları Düğünleri Giyisileri*, Hatay Turizm Folklor Derneği Yayınları Serisi: 1, Ankara.

RAYMOND, Andre (1995), *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, (çev. Ali Berktaş), Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

RENDE, Cevdet (2007), *Reenkarnasyonun Gerçekliği Yeniden Doğanlar I*, Ürün Yayınları, Ankara.

- REYHANİ, Mahmut (1994), *Gölgesiz Işıklar I: Alevilik ve Öncesi*, Can Yay., İstanbul.
- REYHANİ, Mahmut (1995), *Gölgesiz Işıklar II: Tarihte Aleviler*, Can Yay., İstanbul.
- REYHANİ, Mahmut (1997), *Gölgesiz Işıklar III: Mezhepte Aleviler*, Can Yay., İstanbul.
- REYHANİ, Mahmut (2000), *Gölgesiz Işıklar IV: Haksızlık ve Haklılık*, Can Yay., İstanbul.
- REYHANİ, Mahmut (2003), *Bir Milletin Acıklı Tarihi*, Koç Ofset, Iskenderun.
- ROBINSON, Francis (1986), *İslam Dünyası 1500'den Bu Yana*, (çev. Mete Tuncay), İletişim Yayınları, İstanbul.
- ROUX, Jean- Paul (1998), *Türklerin Moğolların Eski Dini*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- SAHİLLİOĞLU, Halil (1991), *İslam Ansiklopedisi*, (TDV), C. 3, İstanbul.
- SAKAOĞLU Saim, ALPTEKİN, Ali Berat (2006), “Anonim Halk Edebiyatı”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.,C.4, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim (1980), *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (1999), *Masal Araştırmaları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (2002), “Masallar”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı / Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C. II, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (2002), *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yay. Ankara.
- SAKAOĞLU, Saim (2011), *Halk Hikâyeleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınlar No: 2390, Eskişehir.
- SAKAOĞLU, Saim. (2001), *Türk Ad Bilimi I*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- SALISBURY, Edward E. (1866), “*The Book of Sulaimân's First Ripe Fruit, Disclosing the Mysteries of the Nusairian Religion*”, s. 227-308 Journal of the American Oriental Society 8.
- SAMİ, Şemseddin (1940), *Kamusu'l- Alam*, C.1, İstanbul.
- SAMİ, Şemseddin (1996), *Kamus-i Türkî*, İstanbul.

SANTUR, Alpaslan (2001), “Türbe ve Yatırlar Etrafındaki İnanışların Atatürk Devrimleri ve Halk Hekimliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

SARI, Zafer (1996), *Çağlar İçinde Harbiye (Defne)*, Temizyürek Matbaacılık, Hatay.

SAY, Yağmur (2005), Nusayrilik, Alevilik ve Çok Kültürlülük Sevgi, Barış ve Hoşgörü Kenti Antakya Bildiriler, Keşif Yayınları, Hatay.

SERİN, Şerafettin (1988), *İslam Dininin İç Yüzünde Alevi Nusayriler*, Koza Yay., Adana.

SERİN, Şerafettin (2004), *Ehlibeyt Yolundaki Alevi Nusayrilerin İnancı*, Sezen Ofset, Adana.

SERİN, Şerafettin (2005), *Halife ve Mezheplerin Getirdikleri Değişiklikler*, Sezen Ofset, Adana.

SERİN, Şerafettin (1995), *Allah ve Ehlibeyt'in Tanıtımı Aleviler, Nusayriler ve Şiiler Kimlerdir?*, Koza Yay. Adana.

SERTEL, Ergin (2005), *Dini ve Etnik Kimlikleriyle Nusayriler*, Ütopya Yayınevi, Ankara.

SEVİNÇ, Murat (2008), *Akdağ Madeni Folkloru*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

SEYİDOĞLU, Bilge (1986), *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul.

SEYİDOĞLU, Bilge (2005), *Erzurum Efsaneleri*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul.

SEYİDOĞLU, Bilge (1992), “Efsane”, *Türk Dünyası El Kitabı*, 3. C., 2. Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

SEZEN, Lütfi (2005), *Halk Bilimi ve Derleme Metotları*, Kurmay Yay., Ankara.

SEZGİN, Abdülkadir (1996), *Alevilik Deyince*, Burak Yayınevi, İstanbul.

SHARİVKHAN, Galimbek (2010), *Kur'an'da Ölüm Sonrası ve Reenkarnasyon*, Selçuk Üniv., Felsefe-Din Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya

SHARPE, Eric J. (2000), *Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram*, (çev. Ahmet Güç), Bursa.

SİNANOĞLU, Abdulhamid, (1997), *Nusayrilerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı (Çağımızda Bâtınlık Örneği)*, Esra Yay., Konya.

SİNANOĞLU, Abdulhamit (2001), “Günümüz İnanç Problemlerinden Nusayrilerin Tanrı Tasavvurları ve Reenkarnasyon Görüşleri”, *Günümüz İnanç Problemleri İlahiyat Fakülteleri Kelam Ana Bilim Dalı Sempozyumu*, 7-9 Eylül, Erzurum, s. 319-326.

SMART, Ninian (2006), “Reincarnation”, *Encyclopedia of Philosophy* (ed. Donald M. Borchert), USA.

SOFUOĞLU, Cemal (T.y), “Gadir Hum Meselesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt: XXVI, Ankara.

SOĞUKOĞLU, Fehmi (2013), *Nusayrilik ve Tanrı Algıları*, Kelam Araştırmaları, İstanbul.

SONAY, Sabahattin (t.y), *Güney Alevileri ve Nusayrilik Kavramı*, Velayet Yayıncılık, Adana.

SÖKMEN, Tayfur (1992), *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, TTK Yay., Ankara.

SÖNMEZ, Ahmet (1997), *Merzifon Yöresinde Yaygın Halk İnanışları ve Dini İnançların Fert Üzerindeki Etkileri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

SPRINGETT, Bernard H. (1922), *Secret Sects of Syria and the Lebanon*, George Allen & Unwin Ltd, London.

STRECK, M., (1978), *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

SUCU, İkbâl (1989), “Ege Bölgesi Halk İlaçları”, *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, Ankara.

ŞAHİN, Halil İbrahim (2011), *Türk Halk Şiiri*, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2382, 1. Baskı, Anadolu Üniversitesi Web Ofset, Eskişehir.

ŞAHİN, Kadriye (2003), *Antakya Geleneksel Yemek Kültürünün Beslenme Antropolojisi Açısından İncelenmesi*, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., Antropoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

ŞAHİN, Kadriye (2012), “Nusayri Kimliğinin Bir Nesnesi Olarak Dil: İnanç ve Geleneğin Sözlü Aktarımı”, *International Symposium on Language and Communication: Research Trends and Challenges (ISLC)*, İzmir.

ŞAHİN, Şehriban (2001), *The Alevi Movement: Transformation from Secret Oral to Public Written Culture in National Transnational Social Spaces*, George Mason Üniversitesi, Doktora tezi, Virginia.

Şamil İslam Ansiklopedisi (1990), C.1, Şamil Yayıncılık, İstanbul.

ŞANLI, Hasan (2001), *Alevilik ve Kurban*, Can Yayınları, İstanbul.

ŞEHRİSTANİ (2006), *Dinler ve Mezhepler Tarihi*, (çev. Muzaffer Tan), Yeni Akademi Yayınları, İstanbul.

ŞENER, Cemal (2007), *Alevilik Nedir?*, Barış Matbaası, İstanbul.

ŞEREFUDDİN, Seyyid Abdül (1998), *El- Müracaat*, İslam Kültür ve İlişkileri Merkezi, Konya.

ŞİMŞEK, Esmâ (2001), *Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması*, C. II, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

ŞİŞMAN, Bekir (2000), “Anadolu’da Yaşayan Halk İnançlarının Menşei Üzerine Bir Araştırma”, *Milli Folklor*, C. 6, S. 46, Yaz.

TAMBAĞ, Abidin Zeynel (2004), *Cin- Sihir- Büyü*, Alioğlu Yayıncılık, İstanbul.

TAN, Nail (2008), *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, Yapı Kredi Yay., Ankara.

TANKUT, Reşit (1938), *Nusayriler ve Nusayriler Hakkında*, Ulus Basımevi, Ankara.

TANYU, Hikmet (2007), *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Elips Yayınları, Ankara.

TEBER, Ömer Faruk (2007), *Osmanlı Belgelerinde Alevilik İçin Kullanılan Dinî-Siyasî Tanımlamalar*, Dinî Araştırmalar, Mayıs-Ağustos 2007, Cilt: 10, S. 28., İstanbul.

TEKİN, Mehmet (1993), *Hıdırellez ve Hatay’da Hızır İnançları*, Kültür Ofset, Antakya.

TEKİN, Mehmet (2000), *Hatay Tarihi - Osmanlı Dönemi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

TEKİN, Nergishan (2011), *Türklük ve Alevilik-Bektaşılık*, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Tercüman Gazetesi (1982), *Ansiklopedik İslam Lugatı*, Tercüman İlmi Araştırma Gubu Teknik Kadrosu Yayınları, İstanbul.

TEZCAN, Mahmut (2000), *Türk Aile Antropolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara.

THOMPSON, Stith (1955-1958), *Motif Index of Folk Literature*, 6 C., Indiana University, USA.

THOMPSON, Stith (1964), *The Types of the Folktale*, Helsinki.

TIETZE, Andreas (2002), *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı*, C.I, Simurg Yay., İstanbul-Wien.

TOGAN, A. Zeki Velidi (1982), *Oğuz Destanı Resîdeddin Oğuznamesi Tercüme Tahlili*, İstanbul.

TOGAYHAN, Abdurrahman (2010), “Kültürel Farklılıklar Ekseninde Nusayrîlik Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması Mersin Arap Alevîliği Örneği”, *Harran Ün. İlahiyat Fak. Dergisi*, S. 14, s. 57-91.

TOPALOĞLU, Bekir- ÇELEBİ, İlyas, (2010), *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İsam Yay., İstanbul.

TOZLU, Selahattin (2010), “Nusayriler ve Nusayrîlik Bibliyografyası”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*: 54, Ankara, s. 323-350.

TURAN, Ahmet (1973), *Les Nusayris de Turquie dans la Region d'Hatay*, Doktora Tezi, Paris.

TURAN, Ahmet (1996), “Kitabul-Mecmu’nun Tercümesi”, *19 Mayıs Üniversitesi Dergisi*, Sayı: 8, s. 5-18, Samsun.

TÜMKAYA, Yunus (2004), *Farklılığa Rağmen Bir Olmak*, Can Yayınları, İskenderun.

Türk Ansiklopedisi (1979), C. 15, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (2007), C. 33, İstanbul.

Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi (2007), C.8, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.

TÜRK, Hüseyin (2002), *Nusayrilik (Arap Aleviliği) ve Nusayrilerde Hızır İnancı*, Ütopya Yay., Ankara.

Türk Kültürü Hacı Bektaş Velî Aratırma Dergisi (2010), Nusayrilik Özel Sayısı no: 54, Ankara, 1-364.

TÜRK, Hüseyin (2005a), “Nusayrilik”, *Alevilik ve Çok Kültürlülük Sevgi, Barış ve Hoşgörü Kenti Antakya Bildiriler*, Keşif Yayınları, Hatay.

TÜRK, Hüseyin (2005b), *Anadolu’nun Gizli İnancı Nusayrilik*, Kaknüs Yayınevi, İstanbul.

TÜRK, Hüseyin (2010a), “Nusayrilerde Hızır İnancı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 54, Ankara, s.225-242.

TÜRK, Hüseyin (2010b), *Nusayrilik - İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

TÜRK, Hüseyin (2001), “Nusayrilik İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri”, *Folklor/Edebiyat Üç Aylık Kültür Dergisi* 7/28, Ankara, s. 127-144.

TÜRK, Hüseyin- ÇAPAR, Mustafa (2011), “Alevilikte Yola Giriş Geleneklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 60, Ankara, s.17-42.

TÜRK, Hüseyin (2012), “Hatay’da Türbe İnancının Sağlık Antropolojisi Açısından İncelenmesi”, *Millî Folklor*, Yıl 24, Sayı 94, s. 91-104.

TÜRKAN, Hüseyin Kürşat (2012), “İskenderun Mezar Taşı Sözleri üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, Ankara-Turkey, pp.3025-3044.

Türkçe Sözlük (2011), Türk Dil Kurumu, Ankara.

TÜRKDOĞAN, Orhan (1991), *Aile Sosyolojisi Modeli-Türk Aile Ansiklopedisi*, C.1, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara.

TÜRKDOĞAN, Orhan (1991), *Kültür ve Sağlık Hastalık Sistemi*, MEB Yay., Ankara.

TÜRKEL, Rifat (2001), *İnanç Esasları Açısından Nusayrilik-Alevilik Mukayesesi*, Marmara Ün., Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TÜRKMEN; A. Faik (1937), *Mufasssal Hatay Tarihi*, C.1, İstanbul

TÜRKÖĞLU, Berrin (2009), *Bâtıl İnançlar Kitabı*, Astral Yayınları, İstanbul.

UÇKUN, Rabia (2007), “Afyonkarahisar'da Nazarla İlgili İnançlar”, *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyonkarahisar Belediyesi Yayın, Ankara.

ULUÇAY, Ömer (2001), *Tarihte Nusayriler*, Gözde Yayınevi, Adana.

ULUÇAY, Ömer (2011a), *Nusayrilik, İnanç Esasları-Tenasüh (Reenkarnasyon)*, GözdeYay., İstanbul.

ULUÇAY, Ömer (2011b), *Nusayrilik, Beyanname Yazışma Türbe*, GözdeYay., İstanbul.

UMAR, Bilge (1982), *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi*, İzmir.

UMAR, Bilge (1993), *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, İstanbul.

ÜNVERDİ, Mustafa (2004), “Kur'an'da Ahiret İnancı Bağlamında Adana ve Hatay Bölgesindeki Tenasüh ve Reenkarnasyon İnançlarının Değerlendirilmesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, Cilt 4, S.2, Temmuz-Aralık, s. 277-300.

UYGUN, Azize (2012), “Yazılı Büyü Olarak Muska Kenzü'l-Havâs Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 29, Isparta.

UYŞAL, Başak (2012), “Alevi İnanç Sisteminde Adlar ve Dil-Kimlik İlişkisi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 62, Ankara. s.237-248.

ÜÇER, Cenksu (2010), *Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı Bazı Adab Erkan*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya.

ÜÇÜNCÜ, Kemal (2011), “Dinî -Tasavvufî Türk Edebiyatı Vadisinde Bâtını Yorum Geleneği Üzerine Bazı Düşünceler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 59, Ankara, s.223-238.

ÜNVERDİ, Mustafa (2004), “Kuranda Ahiret İnancı Bağlamında Adana ve HatayBölgesindeki Tenasüh ve Reenkarnasyon İnançlarının Değerlendirilmesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, Temmuz-Aralık, s.278-301.

ÜRKMEZ, Naim - EFE, Aydın (2010), “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nusayriler HakkındaGenel Bilgiler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 54, Ankara, s.127-134

ÜZÜM, İlyas (2000), “Türkiye’de Alevi-Nusayri Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konuları”, *İslam Ansiklopedisi Dergisi 4*, İstanbul, s.173-187.

ÜZÜM, İlyas (2008), *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, İsam Yayınları, İstanbul.

Üzüm, İlyas, (2007), *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, DİA Yay., XXXIII, İstanbul.

Vergote, Antoine, (2002), “Kutsal”, (çev., H. Keskin; A.Yapıcı), *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. II, S. II, Adana, s.207-235.

VORHOFF, Karin (1999), *Söylemde ve Hayatta Alevi Kadınına Kısa Bir Bakış*, Tartışmalı ilmi Toplantılar Dizisi: 28, Ensar Neşriyat, İstanbul.

WALKER, Warren S.; UYSAL, Ahmet E. (1973), “An Ancient God in Modern Turkey: Some Aspects of the Cult of Hızır”, *Source: The Journal of American Folklore*, Vol. 86, No. 341, pp. 286-289, Published by: American Folklore Society.

WALPOLE, Frederick (1851), *The Ansayrii (or Assassins), with Travels in the Further East, in 1850-51*, Including A Visit Nineveh, Volume III, pp. 147-153, London.

WERNER, Helmut (2005), *Ezoterik Sözlük*, (çev. Bülent Atatanır, Murat Batmankaya, Derya Demirbaş, Uğur Önver), Omega Yayınları, İstanbul.

YAKICI, Ali (2007), *Halk Şiirinde Türkü*, Akçağ Yay., Ankara.

YALÇIN, Hüseyin (2012), *Alevilik Tarihi Öncesi Bugünü Dünü*, Karahan Kitapevi, Adana.

YAMAN, A. (1999), *İslam Aile Hukuku*, Marifet Yay., İstanbul.

YAMAN, Ali (2011), *Geçmişten Bugüne Alevilik-Kızılbaşlık*, Nokta Kitap Barış Matbaası, İstanbul.

YAMAN, Mehmet (1993), *Alevilik İnanç Edebiyatı*, (Yayınevi yok), İstanbul.

YAMAN, Mehmet (1999), *Alevilikte Cenaze Hizmetleri*, Ufuk Matbaası, İstanbul.

YAMAN, Mehmet (2001), *Alevilikte Kurban Geleneği*, C. 2, (haz. İ. Engin, E.Franz), Deutsches Orient Institut, Hamburg.

YASA, Metin (1997), “Ölümsüzlük Arzusunu Tatmin Eder mi?”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun, s.239-246.

YENİPİNAR, Uysal (2010), *Hatay İnançlar Yollar Kentler ve Kültürler*, Etki Matbaacılık, izmir.

YENMİŞ, Nihat (2010), “Arap Aleviliğinde Kutsal Günler ve Bayramlar”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 54, Ankara, s.299-314.

- YEŞİLYURT, Temel (2003), *Alevi-Bektaşiliğin İnanç Boyutu*, İslamiyat VI, S.3.
- YILDIZ, Harun (2004), “Alevi Geleneğinde Ölüm ve Ölüm Sonrası Tören ve Ritüelleri”, *Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul.
- YILDIZ, Harun (2010), *Türkiye Aleviliğinin İnanç ve Ahlaki Değerleri*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya.
- YILMAZ, Halil (2011), *Semavî Dinlerin Kutsal Kenti Antakya*, Color ofset, İskenderun.
- YILMAZ, Meleki (1993), “Samandağ Yemekleri Herise (Aşur) ve Diğer Yemeklerden Örnekler”, *Hatay Mutfağı Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Ofset Basımevi, Hatay.
- YÖRÜKAN, Y. Ziya (1998), *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- YÖRÜKAN, Y. Ziya (2006), *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizmin Diğer Dinler ve Alevilik Üzerinde Etkileri*, Ötüken Yayınları, Yayın Nu: 658, İstanbul.
- Yurt Ansiklopedisi* (1982), C.5, İstanbul.
- ZELYUT, Rıza (1994), *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, Yön Yayıncılık, İstanbul.
- ZELYUT, Rıza (2011), *Türk Aleviliği*, BRC Matbaası, Ankara.
- ZİLLİOĞLU, Mehmet (1984), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.3, İstanbul.
- WALKER, Warren S.; UYSAL, Ahmet E. (1973), “An Ancient God in Modern Turkey: Some Aspects of the Cult of Hızır”, *Source: The Journal of American Folklore*, Vol. 86, No. 341, pp. 286-289.

İnternet Kaynakları

- <http://tr.scribd.com/doc/123136115/Kuran-ve-alevilik-pdf> Erişim Tarihi: 10.04.2014
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hatay> Erişim Tarihi: 28.03.2014
- <http://www.hatay.gov.tr/IcerikDetay.aspx?IcerikId=118> Erişim Tarihi: 17..03.2013

ÖZ GEÇMİŞ

14.02.1980'de Hatay'ın İskenderun ilçesinde doğdu. İlkokulu İskenderun Namık Kemal'de, ortaokulu İskenderun Beş Temmuz'da bitirdi. Liseyi İskenderun Şemseddin Mursaloğlu Lisesinden okul birinciliğiyle 1997'de tamamladı.

1998 yılında kazanmış olduğu Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü 2002-2003 eğitim öğretim yılında bitirdi. 2003-2009 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı çeşitli kolej ve dershanelerde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği yaptı.

2009-2011 yılları arasında Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yrd. Doç. Dr. (Şimdi Doçent) Nedim BAKIRCI danışmanlığında yüksek lisansını bitirdi.

20 Ağustos 2012'de Giresun Üniversitesi Rektörlüğünde Türk Dili okutmanı olarak göreve başladı. Aynı zamanda Rektörlük bünyesinde faaliyet gösteren TÖMER (Yabancı Uyruklulara Türkçe Öğretim Merkezi) biriminde görev yaptı. 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen/Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, halk bilimi bilim dalında öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Hâlen aynı kurumda ve aynı pozisyonda görevine devam etmektedir.

FOTOĞRAFLAR

٥٤٥

فهرست البروج و الحروف الابجدية

١	البرج الاول للمحل	٥٧	ح	حرف الحاء
٣	البرج الثاني الشور	٥٨	ط	طاء
٥	البرج الثالث الجوزة	٥٩	ي	الياء
٧	البرج الرابع الرطبان	٥٩	ك	الكاف
٩	البرج الخامس الاسد	٦٠	ل	اللام
١١	البرج السادس السنبلة	٦١	م	الميم
١٣	البرج السابع الميزان	٦٢	ن	النون
١٤	البرج الثامن العقرب	٦٣	س	السين
١٥	البرج التاسع القوس	٦٥	ع	العين
١٩	البرج العاشر الجدي	٦٦	ف	الفاء
٢١	البرج الحادي عشر الدلي	٦٧	ص	الصصاد
٢٣	البرج الثاني عشر الحوت	٦٨	ق	القاف

الحروف الابجدية

٥٠	١	حرف الالف	٦٩	ر	الراء
٥١	ب	الباء	٧٠	ش	الشين
٥٢	ج	الجيم	٧١	ت	التاء
٥٣	د	الذال	٧٢	ث	الثاء
٥٤	هـ	الهاء	٧٣	خ	الخاء
٥٥	و	الواء	٧٤	ذ	الذال
٥٦	ز	الزى	٧٥	ض	الضاد
			٧٦	ظ	الظاء
			٧٧	غ	الغين

٥٤٥

فهرست البروج و الحروف الابجدية

١	البرج الاول للمحل	٥٧	ح	حرف الحاء
٣	البرج الثاني الشور	٥٨	ط	طاء
٥	البرج الثالث الجوزة	٥٩	ي	الياء
٧	البرج الرابع الرطبان	٥٩	ك	الكاف
٩	البرج الخامس الاسد	٦٠	ل	اللام
١١	البرج السادس السنبلة	٦١	م	الميم
١٣	البرج السابع الميزان	٦٢	ن	النون
١٤	البرج الثامن العقرب	٦٣	س	السين
١٥	البرج التاسع القوس	٦٥	ع	العين
١٩	البرج العاشر الجدي	٦٦	ف	الفاء
٢١	البرج الحادي عشر الدلي	٦٧	ص	الصصاد
٢٣	البرج الثاني عشر الحوت	٦٨	ق	القاف

الحروف الابجدية

٥٠	١	حرف الالف	٦٩	ر	الراء
٥١	ب	الباء	٧٠	ش	الشين
٥٢	ج	الجيم	٧١	ت	التاء
٥٣	د	الذال	٧٢	ث	الثاء
٥٤	هـ	الهاء	٧٣	خ	الخاء
٥٥	و	الواء	٧٤	ذ	الذال
٥٦	ز	الزى	٧٥	ض	الضاد
			٧٦	ظ	الظاء
			٧٧	غ	الغين

Fotoğraf 1. Şifa amacıyla kullanılan ve “Hikme” adıyla bilinen kitap.

Fotoğraf 2. Şih Mahmut Reyhani ile görüşmemizden...

Fotoğraf 3. Şih Nasrettin Eskiocak ile görüşmemizden...

Fotoğraf 4. Şih Hasan ile görüşmemizden...

Fotoğraf 5. Şıh Halil türbesinin içi. Karaağaç.

Fotoğraf 6. Şih Abdallah el- Mugavre türbesi. Höyük/Arsuz.

Fotoğraf 7. Şih Abdallah el- Mugavre türbesinden kısmet açmak için bırakılan kilitler.

Fotoğraf 8. Hirise'nin hazırlanmasından.